T. C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
A N K A R A

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDE TÜRK HARBİ

SİNA - FİLİSTİN CEPHESİ

IV ncü Cilt 2 nci Kısım

İkinci Gazze Muharebesi Sonundan Mondros Mütarekesi'ne Kadar Yapılan Harekât

(21 Nisan 1917 - 30 Ekim 1918)

Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

A N K A R A
Gnkur. Basımevi
1 9 8 6

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Serisi'nin IV ncü cildini oluşturan ve Sina-Filistin Cephesi adıyla iki kitap halinde yazımı planlanan eserlerden birincisi -Harbin başlangıcından İkinci Gazze Muharebeleri sonuna dek olanı- daha önce yayınlanmış olup, bu kez İkinci Gazze Muharebeleri'nden Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)'ne dek geçen harekât ve olayları kapsayan ikinci kitap yayına hazırlanmıştır.

Eser, Almanların kendi çıkarları (Avrupa cephelerindeki yüklerinin hafiflemesini sağlamak amacıyla) doğrultusunda ve sürekli ısrarları sonucu açılmış bulunan bu cephede; harekâta katılan 4 ncü Ordu ve daha sonra Yıldırım Ordular Grubu adıyla teşkilatlanmış bulunan Osmanlı kuvvetlerinin, noksan donatım ve çok ağır çöl koşulları altında, o günün en iyi harp silah, araç ve gereçleriyle çöl muharebelerine uygun biçimde organize edilmiş üstün İngiliz kuvvetleriyle, ölümü hiçe sayan büyük bir azim ve özveri içinde, kahramanca ve insanüstü mücadelesini dile getirmektedir.

Okuyucular, bu cephede cereyan eden muharebelerde, özellikle Nablus Meydan Muharebesi'nde İngilizlerin, yalnız 22 nci Türk Kolordusu cephe kesiminde 14 katlık üstün bir kuvvetle taarruza geçtiklerine ve bu üstünlüğün Birinci Dünya Harbi'ndeki diğer cephelerin hiçbirisinde sağlanamamış olduğuna tanık olacaklar ve böylece Türk askerinin düşmanlarıyla hangi koşullar altında çarpışmak zorunda bırakıldığının bilincine varacaklardır.

Yine okuyucular, bu cephedeki harekâtın sevk ve idaresinde, birinci plana geçirilen Alman komutanlarla, ikinci planda bırakılan Türk komutanlar arasındaki görüş farklarından kaynaklanan anlaşmazlıklardan doğan sakıncalı durumların, muharebelerin sonuçlarına ne gibi olumsuz etkilerde bulunduğunu değerlendirmek fırsatını da bulacaklardır.

Ve nihayet okuyucular, başta Çanakkale olmak üzere Birinci Dünya Harbi'nde katıldığı diğer cephelerin kaderinde olduğu gibi, bu cephenin de kaderinde oynadığı önemli rolüyle ilgili olarak Mustafa Kemal (ATATÜRK)'in, kuzeye çekilme sırasında, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Liman von Sanders'e yaptığı çok önemli önerileri üzerine, büyük bir anlam taşıyan şu sözleri de değerlendirmek imkânını elde etmiş olacaklardır :

"Karar budur (Geri çekilme kararı). Fakat ben nihayet yabancıyım. Bu kararı veremem. Bunu, ancak bu yurdun asıl sahipleri verebilir. ...O halde karar uygulanacaktır" sözleriyle Liman von Sanders, Mustafa Kemal Paşa'nın, "Elde kalan 7 nci Ordu bir enkazdan ibarettir. Bunlar, Halep'te, Suriye'nin kuzeyinde toplanmalı ve bundan sonra yeni bir karar alınmalıdır." şeklindeki karar ve önerisini aynen benimsemiştir.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşiv belgeleriyle yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak, Emekli Tuğgeneral Merhum Kâmil ONALP ile Emekli Albay Hilmi ÜSTÜNSOY'un hazırlamış oldukları bu eser, Emekli Hava Kurmay Albay Kâmuran DENGİZ tarafından tamamlanmış ve Başkanlık yetkili kurullarınca incelendikten sonra, Em. Kur. Alb. Şükrü ERKAL tarafından redaksiyon ve son kontrolü yapılıp yayına hazırlanmıştır.

İhsan BAKIREZEN
Hv. Korgeneral
As. T. ve Str. E. Bşk.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ III

İÇİNDEKİLER V

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ GAZZE MUHAREBESİ SONUNDAN 1917 YILI SONUNA KADAR CEREYAN EDEN HAREKÂT VE OLAYLAR

A. İKİNCİ GAZZE MUHAREBESİ SONUNDA GENEL DURUM 3

1. İkinci Gazze Muharebesi ile Üçüncü Gazze Muharebesi Arasındaki Dönemde Geçen Siyasi Olaylar 3
2. Bu Dönemde Diğer Türk Cephelerindeki Genel Durum
   a. Irak Cephesi 4
   b. Kafkas Cephesi 4
   c. Avrupa Cepheleri 5

B. FİLİSTİN CEPHESİ'NDE ASKERİ DURUM 11

1. Harekât Alanı'nın Tarifi ve Kısa Bir Bakış 12
2. İki Taraf Kuvvetleri 15
   a. Türkler 15
      Kara Kuvvetleri 15
      Kuvve 18
      Türk Ordularının Durumu 18
      Sevk ve İdare, Eğitim 20
      Moral Durumu 23
      Lojistik Durumu 24
      Personel İkmali 25
      Deniz Kuvvetleri 26
      Hava Kuvvetleri 26

b. İngilizler 27
Kara Kuvvetleri 27
Kuvve 30
Sevk ve İdare 31
Eğitim 31
Personel Durumu 32
Moral Durumu 32
Lojistik 32
Deniz Kuvvetleri 33
Hava Kuvvetleri 34

3. Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi'nden Önceki Harekât ve Olaylar, İki Tarafın Hazırlıkları 35
a. İngilizler 35
b. Türkler 47
Harekâtın Sevk ve İdaresi Hakkında 4 ncü Ordu Komutanı'nın Düşünce, Karar ve Önerisi 55
Halep Toplantısı 69
Yıldırım Ordular Grubu'nun Kurulması 83

4. Harekât Planları 124
a. İngiliz Harekât Planı 124
b. Türk Harekât Planı 128

C. GAZZE-BİRÜSSEBİ HATTINA YAPILAN İNGİLİZ TAARRUZU (ÜÇÜNCÜ GAZZE MUHAREBESİ) 130

1. Birüssebi Bölgesindeki Muharebeler 130
a. Muharebeye katılan kuvvetler 130
b. Muharebenin Yapılışı 130
İngilizlerin Taarruz Bölgesine Yaklaşma Yürüyüşü 132
Birüssebi Muharebesi'nin Başlaması, İngilizlerin Taarruzu 137
Birüssebi Mevziinin Savunulması ve Birüssebi'nin İngilizler Tarafından İşgali 140
c. Birüssebi Muharebesi'nin Kaybından Sonraki Durum 156

2. Gazze Bölgesindeki Muharebeler 162
a. Harekâta Katılan Kuvvetler 162

b. Muharebenin Başlaması 162
Birüssebi Kuzeyindeki Harekât 180
Ebuhof Muharebesi 206

3. Cephenin Yarılması ve Türk Ordularının Yafa Kuzeyi-Kudüs Hattına Çekilmesi 219
Vadii Hesi Muharebesi, Cephenin Geriye Alınması 232
Someil-Savafir Muharebesi 260
Bataniler Muharebesi 261
12-15 Kasım 1917 Harekâtı (Tell es Safi, Barka ve El Magar Muharebeleri) 274
8 nci Ordu Cephesi'nde Barka, Sivri Tepe, Yazur Muharebesi 282
İltisak İstasyonu'nun Ele Geçirilmesi 285

D. YAFA, KUDÜS MUHAREBELERİ 315
1. Yafa'nın İngilizler Tarafından İşgali 315
2. Kudüs Kuzeybatı Bölgesindeki Harekât (17-30 Kasım 1917) 318
21 Kasım 1917 Harekâtı (Nebi Someil Muharebesi) ... 335
3. Kudüs Muharebeleri, Kudüs'ün İngilizler Tarafından İşgali 385
(1-20 Aralık 1917 Harekât ve Olayları) 385
a. Kudüs Muharebesi Öncesi Harekât ve Muharebeleri 385
b. Kudüs Muharebesi, Kudüs'ün İngilizlerin Eline Geçmesi 416
El İsviye-Cebeli Tur Muharebesi 436
Azariye Muharebesi 440
Abu Diş Muharebesi 446
4. 20-26 Aralık 1917 Harekât ve Olayları 472
20 Aralık Harekâtı (Avca Muharebesi) 472
5. 27-31 Aralık 1917 Harekât ve Olayları, 27 Aralık Harekâtı 493
(7 nci Ordu'nun Taarruzu) 493
Muhmas Muharebesi 506

E. SURİYE VE BATI ARABİSTAN GENEL KOMUTANLIĞI BÖLGESİNDEKİ HAREKÂT VE OLAYLAR 509

İKİNCİ BÖLÜM

1918 YILI BAŞINDAN 25 EYLÜL 1918'E KADAR CEREYAN EDEN HAREKÂT VE OLAYLAR

A. 1918 YILI BAŞINDA CEPHELERDE SİYASİ VE ASKERİ DURUM 511

1. Siyasi Durum 511
2. Askeri Durum 515
   a. Avrupa Cepheleri 515
   b. Kafkas Cephesi 516
   c. Irak Cephesi 516

B. FİLİSTİN CEPHESİ'NDEKİ HAREKÂT VE OLAYLAR 516

1. 1918 Ocak Ayı Harekât ve Olayları 516
2. Şubat 1918 Ayı Harekât ve Olayları 523
   İkinci Muhmas Muharebesi 528
   Ras Et Tavil Muharebesi 529
   Hanı Hatrur, Takbel, Kuneytra Muharebesi 531
   Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın Değiştirilmesi 536
3. Mart 1918 Ayı Harekât ve Olayları 542
   a. Tell El Azur Muharebesi 542
   b. Birinci Şeria Muharebesi (21-31 Mart 1918) 556
   c. İngilizlerin Amman'a Taarruzu 560
   d. Tell El Nimrin Muharebesi 569
   e. Salt Muharebesi 571
   f. Amman Muharebesi 572
4. Nisan 1918 Ayı Harekât ve Olayları 576
   a. Şeria'daki İngiliz Köprübaşı Mevzii'ne Türk Taarruzu (Goraniye Muharebesi) 578
   b. İkinci Şeria Muharebesi (30 Nisan - 2 Mayıs) 580
5. Mayıs 1918 Ayı Harekât ve Olayları 595
6. Haziran 1918 Ayı Harekât ve Olayları 596
7. Temmuz 1918 Ayı Harekât ve Olayları 600
   Musallabe Muharebesi 601
8. Ağustos 1918 Ayı Harekât ve Olayları 612
9. Eylül 1918 Ayı Harekât ve Olayları 614
   Nablus Meydan Muharebesi 614

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN VE SURİYE'NİN BOŞALTILMASI

A. İNGİLİZLERİN TAKİP HAREKÂTI (22 - 26 Eylül 1918) 663

1. Türk Kuvvetlerinin Şeria Doğusuna Çekilişi 663
2. Suriye'nin Boşaltılması 682
   a. Çekilme Harekâtının Birinci Safhası 682
   b. Çekilme Harekâtının İkinci Safhası (26-30 Eylül 1918 Harekâtı) 687
   c. Çekilme Harekâtının Üçüncü Safhası (Halep Doğrultusunda Çekilme) 699

B. EKİM 1918 HAREKÂT VE OLAYLARI 724

1. Halep'te Sokak Muharebeleri 724
2. Son Muharebe 726
3. 27-30 Ekim 1918'de Türk Ordularının Çekildiği Son Hat 729
4. Ekim 1918 Sonunda Türk Ordularının Genel Durumu 734

C. BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NE SON VEREN OLAYLAR 736

1. 1918 Sonlarında Müttefik Devletlerin Genel Durumu ... 736
2. Türk Harbi'nin Sonu, Harbin Sonuçlanması 739
3. Müttefik Devletlerin Mütareke İstekleri 739
4. Osmanlı Devleti'nin Mütareke İsteği 742

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. TEŞKİLAT 745

1. Yurt İçinde 745
2. Orduların Menzil Bölgelerinde 745

B. LOJİSTİK 748

1. İkmal 748
   a. İkmal Kaynakları 748
   b. Kadro İhtiyacı 749
   c. Bütünleme İhtiyaçları 749

2. Ulaştırma 752
a. Karayolları 752
b. Demiryolları 752
c. Denizyolları 752
3. Muhabere Hizmetleri 752
4. Sağlık, Veteriner Hizmetleri 752
a. İnsan Sağlığı 753
b. Hayvan Sağlığı 753

C. PERSONEL FAALİYETLERİ 754
1. Personel Kuvveleri 754
2. Personel İkmali 759
3. Personel İdaresi 760
4. Moralin Geliştirilmesi ve İdamesi 760
5. Disiplin, Kanun ve Nizam 762

D. SİVİL İŞLER 763
1. Genel 763
2. Hükümet 764
3. Hukuk İşleri 765
4. Asayiş ve Güvenlik 766
5. Sivil İdare İle İşbirliği 766
6. Suriye ve Filistin Bölgesinin Ekonomik Durumu 766
7. Sosyal Hizmetler 768

E. GENEL SONUÇ 769
EKLER 773
KRONOLOJİ 819
YARARLANILAN KAYNAKLAR 823
HARİTA, KROKİ, KURULUŞ ve RESİMLER .....

EKLER

(EK : 1) Mısır Kuvve-i Seferiyesi Başkomutanı General Edmunt Allenby Tarafından Verilen 56 No'lu Ordu Emri (taarruz için).

(EK : 2) 8 nci Ordu Komutanı Von Kreş Paşa'nın 17 Kasım 1917 Tarihinde Birüssebi'nin Kaybı Hakkında Yıldırım Ordular Grubu'na Vermiş Olduğu Rapor.

(EK : 3) 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet (Orgeneral İnönü)'in Birüssebi'nin Kaybı Nedenleri Hakkındaki Mütalaaları.

(EK : 4) Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Falkenhayn Paşa'nın, Birüssebi Yenilgisinin Nedenleri Hakkında Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya Gönderdiği Rapor.

HARİTALAR

(Harita : 1) Sina Filistin Harekât Alanı

(Harita : 2) Gazze-Tell eş Şeria-Birüssebi Mevzii'nin İlerisi ve Gerisine Ait Harekât Alanı

KROKİLER

(Kroki : 1) Gazze-Birüssebi Savunma Mevzii ve Tahkimat Durumu

(Kroki : 2) 4 ncü Ordu'nun 15 Mayıs 1917 Durumu

(Kroki : 3) Üçüncü Gazze Muharebesi'nde İki Taraf Kuvvetlerinin Durumu ve İngilizlerin Toplanma Bölgelerine Yaklaşma Yürüyüşü

(Kroki : 4) Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Taarruz Hazırlık Bölgesine Yaklaşma Yürüyüşü

(Kroki : 5) Birüssebi Muharebesi (31 Ekim 1917)

(Kroki : 6) Üçüncü Gazze Muharebesi (Merkez Grubu'nun 1/2 ve 2 Kasım 1917 Günkü Durumu)

(Kroki : 7) 3-6 Kasım 1917 Harekât Durumu

(Kroki : 8) Orduların 7 Kasım Akşam Durumu

(Kroki : 9) Birüssebi Kuzeyindeki Harekât (2-6 Kasım 1917)

(Kroki : 10) 16 ncı Tümen Cephesi'nde Cereyan Eden Muharebeler (6 Kasım 1917)

(Kroki : 11) 7-11 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 12) Filistin Cephesi'nde 8 ve 7 nci Orduların 8 Kasım 1917 Akşam Durumu

(Kroki : 13) 9 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 14) İki Tarafın 11 Kasım 1917 Durumu

(Kroki : 15) 12 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 16) 13 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 17) 14 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 18) 15-17 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 19) 17-30 Kasım 1917 Tarihleri Arasında Cereyan Eden Harekât

(Kroki : 20) Tarafların 19-21 Kasım 1917 Durumu ve Harekâtı

(Kroki : 21) 7 nci Ordu Cephesi'nde 21 Kasım 1917 Harekâtı (Nebi Samoil Muharebesi)

(Kroki : 22) 23 ve 24 Kasım 1917 Harekâtı (El Cib'e Taarruz)

(Kroki : 23) 25 Kasım 1917 Harekâtı ve 22 nci Türk Kolordusu'nun Karşı Taarruzu

(Kroki : 24) 27-28 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 25) 29-30 Kasım 1917 Harekâtı

(Kroki : 26) 1 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 27) 3 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 28) Kudüs Muharebesi, İki Tarafın 4-5 Aralık 1917 Durumu

(Kroki : 29) 6 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 30) 7 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 31) 7 nci Ordu'nun 7 Aralık 1917 Akşam Durumu

(Kroki : 32) 9 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 33) 9-11 Aralık 1917 Durumu ve Harekâtı

(Kroki : 34) 12 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 35) 13-17 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 36) 18 ve 19 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 37) 20 Aralık 1917 Harekâtı (Avca Muharebesi)

(Kroki : 38) 20-21 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 39) 22-26 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 40) 22 nci Kolordu'nun 22-23 Aralık 1917 Durumu

(Kroki : 41) 27 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 42) 28-31 Aralık 1917 Harekâtı

(Kroki : 43) 1917 Yılı Sonundaki Durum

(Kroki : 44) 1918 Yılı Ocak Ayında 7 nci ve 8 nci Orduların Cephedeki Durumları

(Kroki : 45) 12-28 Şubat 1918 Harekâtı

(Kroki : 46) Mart 1918 Ayı Harekâtı

(Kroki : 47) 21-31 Mart 1918 Harekâtı (Birinci Şeria Muharebesi)

(Kroki : 48) Amman'a Son Taarruz ve Geri Çekiliş

(Kroki : 49) Goraniye Muharebesi

(Kroki : 50) İkinci Şeria Muharebesi (30 Nisan - 2 Mayıs 1918)

(Kroki : 51) 2-4 Mayıs 1918 Harekâtı

(Kroki : 52) 8 nci Kolordu'nun 30 Mayıs 1918 Durumu

(Kroki : 53) Musallabe Muharebesi

(Kroki : 54) Tarafların 18 Eylül 1918 Durumu

(Kroki : 55) Nablus Muharebesi (19-21 Eylül 1918 Harekâtı)

(Kroki : 56) 21 Eylül 1918 Muharebeleri

(Kroki : 57) Türk Kuvvetlerinin Şeria Nehri Doğusuna Çekilişi (21-23 Eylül 1918)

(Kroki : 58) Kolorduların 24/25 ve 26-28 Eylül 1918 Harekâtı

(Kroki : 59) 25 Eylül Durumu ve 26-27 Eylül 1918 Harekâtı

(Kroki : 60) 26-30 Eylül 1918 Harekâtı

(Kroki : 61) Şam'ın Düşmesi (30 Eylül - 1 Ekim Harekâtı)

(Kroki : 62) Şam'dan Halep'e kadarki Harekât (6-26 Ekim 1918)

(Kroki : 63) Halep'te Sokak Muharebeleri (25 Ekim 1918)

(Kroki : 64) Haritan Olayı (26 Ekim 1918)

(Kroki : 65) 27-30 Ekim 1918'de Türk Ordularının Çekildiği Son Hat

(Kroki : 66) Yıldırım Ordular Grubu Baş Menzil Teşkilâtı ve Bölgeleri

(Kroki : 67) 1 Haziran 1918 Durumuna Göre Filistin Cephesi Muhabere Sistemi Şebekesi

KURULUŞLAR

(Kuruluş : 1) 4 ncü Ordu'nun Mayıs 1917 Kuruluşu

(Kuruluş : 2) 8 nci Ordu'nun Ekim 1917 Kuruluşu

(Kuruluş : 3) İngiliz Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin Ekim 1917 Kuruluşu

(Kuruluş : 4) Nablus Muharebesi Başlarken (19 Eylül 1918), Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın Kuruluşu

RESİMLER

(Resim : 1) Başkomutan Vekili ve Sonra, aynı zamanda Harbiye Nazırı Enver.

(Resim : 2) Alman İmparatoru'nun Türkiye'yi Ziyaretlerinde Osmanlı İmparatoru Sultan Mehmet Reşat Tarafından Kabulü.

(Resim : 3) Mareşal Von Falkenhayn Yıldırım Ordular Grubu Komutanı

(Resim : 4) Başkomutanlık Vekâleti Kurmay Başkanı Bronzar Paşa (Alman)

(Resim : 5) Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn ve Karargâh Subayları (Çoğu Alman Subayları)

(Resim : 6) Mareşal Falkenhayn'ın Kudüs'te 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa ve Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Erdem) Tarafından Karşılanışı.

(Resim : 7) Filistin Cephesi ve Sonra 8 nci Ordu Komutanı Tuğgeneral Von Kres (Alman Generali)

(Resim : 8) İngilizlerin Mısır Kuvvei Seferiye Komutanı General Allenby

(Resim : 9) Bahriye Nazırı ve Aynı Zamanda 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa (Büyük Cemal Paşa)

(Resim : 10) 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK)

(Resim : 11) 8 nci Kolordu ve Sonra 4 ncü Ordu Komutanı Mehmet Cemal Paşa (Mersinli Cemal)

(Resim : 12) 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat (CEBESOY)

(Resim : 13) 22 nci Kolordu Komutanı Albay Refet (BELE)

(Resim : 14) 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet (Orgeneral İNÖNÜ)

(Resim : 15) Mustafa Kemal Paşa'dan sonra 7 nci Ordu Komutanlığı'na atanan Fevzi Paşa (Mareşal ÇAKMAK)

(Resim : 16) Von Kres'ten sonra 8 nci Ordu Komutanlığı'na Atanan Cevat Paşa (ÇOBANLI)

(Resim : 17) İslah Heyeti Başkanı, Sonra 5 nci Ordu Komutanı ve Daha Sonra Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Von Sanders (Alman Generali)

(Resim : 18) 12 nci Kolordu ve Sonra Medine'de Hicaz Kuvvei Seferiye Komutanı Fahrettin Paşa

(Resim : 19) Büyük Bir Birlik Denetleme Sırasında

(Resim : 20) Ateş Mevziinde Bir Türk Sahra Topçu Bataryası

(Resim : 21) Komutanlarıyla Beraber Bir Arap Hecinsüvar Birliği (Urban Birliği)

(Resim : 22) Mevzide Bir Piyade Birliği

(Resim : 23) Yeni Açılan Toros Tünelleri.

GİRİŞ

Başkomutanlık Vekâleti'nce, Sina-Filistin harekât alanına komutan olarak atanmış bulunan Cemal Paşa (Bahriye Nazırı), 6 Aralık 1914'te göreve başlamak için Şam'a gelmişti.

Bölgedeki tüm kuvvetler, yapılan yeni düzenlemelere göre 4 ncü Ordu adını alarak kendisine bağlanmış bulunuyordu.

Harbin sevk ve idaresinde genelde Almanya'nın görüşüne (Batı Cephesi'nde Almanya'nın yükünü hafifletmek için Mısır'da mümkün mertebe fazla İngiliz kuvvetini tutmayı amaçlayan) uygun olarak tasarlanıp hazırlanan Kanal Seferi'nin, 8 nci Kolordu'ca yürütülmesi planlanmış ve Kurmay Başkanlığı'na da General von Kress getirilmişti.

Saptanan harekât planının uygulanabilmesi için, girişilmiş bulunan hazırlıklar arasında 4 ncü Ordu emrine verilmiş olan Alman mühendis ve teknisyenleri, Sina Çölü'nde su bulunan yerleri keşfetmek ve Kanal'dan geçişi sağlayabilmek için köprücü takımları oluşturmaya başlamışlardı.

Öte yandan harekâta katılacak Türk kuvvetlerinin de Kanal Seferi'ne hazırlık çalışmaları sürdürülüyordu. Yol onarım ve yapımı, ikmal noktaları, su kuyuları açılması ve eksik cephane ve diğer ihtiyaçların sağlanması gibi konularda, eldeki olanaklar ölçüsünde gereken tüm tedbirlerin alınmasında büyük çaba gösteriliyordu.

Yapılacak bu seferde güdülen amaç, 8 nci Kolordu birlikleri Kanal'ın batı yakasına geçerek oradaki Türk yanlısı Mısır halkını ayaklandırıp İngiliz kuvvetlerini iki ateş arasında bırakıp yok etmekti.

Ne yazık ki, Kanal'a iki kez yapılan Türk taarruz girişimlerinin, başarısızlıkla sonuçlanması, İngilizleri Kanal'ın doğusuna geçerek, Sina-Filistin'i ele geçirmeye ve hatta bütün Suriye'yi işgal etmeye yöneltti.

Nitekim, Ağustos 1916'da taarruza geçen İngiliz kuvvetleri, 7 Eylül 1916'da Bir-ül Mezar'ı ele geçirerek, Sina Çölü'nün büyük bir bölümünü denetimleri altına almış oldular. Bundan kısa bir süre sonra tüm Sina Yarımadası'nı işgal eden İngilizler, bölgede yapmakta oldukları demiryolu hattını her geçen gün daha doğuya uzattıkları gibi, birliklerinin en çok gereksinme duydukları su ikmalini de, Nil Nehri'nden ilerideki cephe hatlarına kadar döşedikleri borularla sağlamayı başarmışlardı.

Bu sıralarda cepheyi denetlemeye gelen Başkomutan Vekili Enver Paşa, Türk kuvvetlerinin, Gazze-Teleşseria-Birüssebi genel hattına savunmaya geçmelerini emretmiş ve 4 ncü Ordu da bu hattı tutarak gerekli savunma tertip ve düzenlerini almıştı.

26 Mart 1917'de üstün kuvvetlerle taarruza geçen İngilizler, Türklerin son derece başarılı ve inatçı direnişleri karşısında çok ağır kayıplar vererek geri çekilmişlerdir (Birinci Gazze Muharebesi).

Bunu 19 Nisan 1917'de İngilizlerin, karadan ve denizden üstün topçu ateş desteği ve bombardımanla başlattıkları ikinci taarruzları izlemiştir. İkinci Gazze Muharebesi adını alan bu muharebelerde de İngilizler, birincisinde olduğu gibi ağır kayıplara uğrayarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

İngilizler ard arda uğradıkları bu yenilgilerden sonra, 5-6 ay süren esaslı bir hazırlık dönemine girmişlerdir. Onlar, geçen muharebelerdeki eksik yanlarını çok iyi değerlendirmesini bilmişler ve 31 Ekim 1917'de Akdeniz'deki donanmalarının da ateş desteğinden yararlanarak başlattıkları genel taarruz sonucunda, Birüssebi ve Gazze'yi ele geçirerek bölgedeki Türk kuvvetlerini kuzeye çekilmek zorunda bırakmışlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ GAZZE MUHAREBESİ SONUNDAN 1917 YILI SONUNA KADAR CEREYAN EDEN HAREKÂT VE OLAYLAR

A. İKİNCİ GAZZE MUHAREBESİ SONUNDA GENEL DURUM

1916 yılında İtilâf Devletleri arasında imzalanan anlaşmadan sonra İngiltere, Mısır ile Arabistan ve Güney Irak'ın ilhakına girişmişti. Mısır'daki kuvvetlerin hedefi Kudüs idi. Planlarına göre bu harekâtı, Hicaz Demiryolu batısı ve Kızıldeniz boyundaki Arap asileri kolaylaştıracaktı. Harekâtın ilk evresi (Sina Çölü'nü geçerek Gazze'ye ulaşmak) başarılmıştı. Bu yıl yapılan planlı çalışma sonunda, İngiliz seferi kuvveti (85.000 insan), Gazze önüne gelmişti. Hicaz ayaklanmasından bir fayda görülmemiş olmasına rağmen bu durumda Türk direnişini kırabileceklerini uman İngilizler, iki kez yaptıkları taarruzdan ders alarak (Birinci ve İkinci Gazze taarruzları) ileride yapacakları yeni bir taarruz için 1917 yazını takviye ve hazırlıkla geçirmeye karar vermişlerdi.

1. İkinci Gazze Muharebesi İle Üçüncü Gazze Muharebesi Arasındaki Dönemde Geçen Siyasi Olaylar

1917 yılı başındaki Rus İhtilali'nden ve Çar Nikola'nın devrilmesinden sonra yerine geçen Kerenski Hükümeti, İtilaf Devletleri ile birlikte savaşa devam etmiş ve Kafkas Cephesi'ndeki istila ettiği Türk doğu vilayetlerinden çekilmemiş, ancak Üçüncü Gazze Muharebesi sonunda Bolşevikler (Lenin), iktidarı ele geçirince (7 Kasım 1917) münferit olarak barışa yanaşmıştı.

Bu dönemde İtilâf Devletleri, 1915 Mayısı'nda Avusturya - Macaristan'a karşı savaşa girişmiş olan İtalya'yı kendilerine daha sıkı bir surette bağlamak için Sen Jan Dö Moryen Anlaşması ile İzmir, Konya ve Antalya bölgelerini İtalyanlara vaad etmişlerdi. Bunun üzerine İtalyanlar, Almanya'ya karşı da harp ilan ettiler (Ağustos 1917)

Yine bu dönemde Yunanistan, İtilaf Devletleri safında harbe girmişti (Haziran 1917) Amerika da aynı şekilde Almanya ve Avusturya, Macaristan'a karşı harp ilan ederek fiilen savaşa katılmıştı.

Bu sıralarda Suriye'de durum şöyleydi: [3]

12 nci Kolordu (23 ncü, 41 nci, 44 ncü Tümenler) Adana; İskenderun kıyılarının korunması görevinde; 8 nci Kolordu (43 ncü, 27 nci Tümenler), Seyyar Jandarma Taburları, Suriye kıyılarının korunmasında; 22 nci Kolordu (3 ncü, 53 ncü, 16 ncı Tümenler ile 3 ncü Süvari Tümeni) Sina Cephesi'nde Gazze-Birüssebi hattında İngilizler karşısında savunmada.

Medine Muhafızlığı (58 nci Tümen ve bağımsız birlikler), Medine'de; mürettep birlikler, demiryol korunmasında; 2 nci Ordu'dan alınan 53 ncü Tümen, Suriye'ye gelmiş, 7 nci Tümen yoldaydı.

Bu sıralarda 7 nci Ordu Komutanlığı'na atanarak Haleb'e gelmiş bulunan Mustafa Kemal Paşa, genel durumun kötülüğünü bütün açıklığıyla görüyor ve çarelerini düşünüyordu.

Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1917'de Başkomutanlığa sunduğu raporda, durumu bütün çıplaklığıyla açıklamış, daha ileride görüleceği gibi düşüncelerini ve giderilme çarelerini de belirtmişti. Durum gerçekten hiçte iç açacak bir halde değildi. İngilizler, emellerine ulaşabilmek için büyük bir çaba harcıyorlar, bölge halkını (Musevi ve Arapları) Türklerden ayırarak bağımsızlıklarını almaya teşvik ediyor ve bu yolda yapılması gereken her şeyi yapıyorlardı.

Buna karşı, stratejik önemi nedeniyle Lübnan'da öteden beri Fransız ve İngilizlerle işbirliğinde bulunan Arap komitecilerin elebaşıları yakalanarak, Şam ve daha sonra Kudüs'e sürülmüşlerse de, Lübnan'ın, getirilen bir tümenle korunması ve güvenliğinin sağlanması üzerine, bu komiteci elebaşıların, birşey yapamayacakları düşüncesiyle, Lübnan'a geri dönmelerine müsaade edilmişti.

Lübnan'a Osmanlı hükümetince atanan ilk Mutasarrıf Ali Munif Bey'in gelişinden sonra, halk arasındaki, vergi ve askerlik hariç bütün idari ayrıcalıklar kaldırılmıştı.

Siyonizm

Filistin'de Siyonizm cereyanına taraftar bazı Musevilerin Osmanlı egemenliğini bozacak gizli örgütleri olduğu biliniyordu. Yapılan araştırma sonunda, birçok belgeler hükümetin bu kuşkusunu doğrulamıştı. Bu gizli örgütün özel postası, mahkemesi, bayrağı ve doğrudan doğruya

[3] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-50, 1-51.

devletin egemenliğiyle daha diğer eserleri bulunmuştu. Bunun üzerine kesin tedbirler alınmış ve belirli bir süre içinde Osmanlı uyruğuna geçmek istemiyen Fransız, İngiliz ve Rus Musevileri yurt dışına çıkarılmıştı.

Daha sonra Osmanlı uyruğuna girmeyi kabul etmemekte direnen Amerika ve Yunan Musevileri de, Filistin'den çıkarıldı. Bağlaşıkların uyruğunda bulunan bazı Musevilerin bile Siyonizm ile ilgisi olduğu biliniyordu. Bununla beraber, Filistin Musevileri'nin hayır derneklerini ve şirketlerini idare eden bu Musevilerin çıkarılmaları, Musevilik âlemi üzerinde kötü etki yapıp zararlı propagandalara sebep olacağı düşüncesiyle bunlar, 4 ncü Ordu'nun sıkı gözetimi altında yerlerinde bırakılmışlardı.

Bu konuda o tarihteki Sina ve Filistin Cephesi Komutanı (sonradan 8 nci Ordu Komutanı olan Korgeneral Baron Kres von Kressenstein), yazdığı "Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na" adlı kitabının 161 nci sayfasında, "İkinci Gazze Muharebesi'nin başarılı sonucundan kısa bir süre sonra Cemal Paşa'nın aklına Kudüs Şehrini boşaltmak ve bütün halkını Ürdün ve Kuzey Suriye'ye göç ettirmek gelmişti. Bu sorun aleyhinde ileri sürülen bütün düşünceler boşa çıkmıştı. O zamanki durum da Cemal Paşa'nın bu düşüncesinin doğruluğunu destekleyecek herhangi bir korku varit değildi. Hatta, mukaddes şehrin elde bulundurulması için muharebe etmek zorunda kaldığımız takdirde bile, bunu hiçbir vakit şehrin surları içinde değil, aksine olarak şehrin ilerisinde uzaklarda, daha şimdiden seçilmiş mevzilerde yapacaktık. Kudüs halkının şehirden çıkarılıp geri gönderilmesi, hatta harbin sevk ve idaresi üzerinde oldukça sakıncalı etkiler doğurabilirdi. Bu suretle bazı kıymetli yardımcılardan mahrum kalınacak ve bazı yardım kaynaklarımız tıkanacaktı. Her halde Cemal Paşa'nın amaçlarının altında herhangi siyasi bir plan gizlenmekteydi.

Araplar, Hıristiyanları ve Musevileri mukaddes şehirden uzaklaştırarak burasını sırf Müslümanların bir mukaddes şehri ve Türklüğün kuvvetli bir dayanak noktası yapmak düşüncesi, Cemal Paşa için çok çekici geliyordu. Cemal Paşa, gerçekten Hıristiyanlar ile Yahudilere ait bütün malları ve Kilise ile mabetleri Hıristiyan ve Yahudilere ait hayır kurumlarını polis ve jandarmalarıyla koruyacağını vadetmişse de bu elemanların güvenilir olmamasından dolayı bu vaad ameli bir değer taşıyamazdı.

Bu kadar kalabalık halkın (1910 yılında yayınlanan bir istatistiğe göre nüfusun 70.000'e yükseldiği ve bunlardan 10.000'inin Müslüman, 15.000'inin Hıristiyan ve geri kalanının da Yahudi olduğu tahmin edilmekteydi); göç ettirilmesi pek acıklı sonuçlar doğurabilirdi. İskân edil-

miş olduğu zamanlar bile pek güçlükle besleyebildiğimiz Kudüs halkının hareket halindeyse yedirilme işinin çok daha kötü olacağından şüphe edilemezdi. Bu nedenle yeniden binlerce kişi açlıktan ölecek, bulaşıcı ve diğr hastalık salgınlarıyla yok olacak, hatta salgın menzil teşkilatına kadar yayılarak tehdit edici bir durum yaratabilecekti.

Bu durumu değerlendiren Alman Konsolosu, sorunu, çektiği bir telgrafla Alman Büyük Elçiliği'ne bildirmişti. "Ben de yukarıdaki sorunlardan söz ederek durumu İstanbul'daki askeri delegemize bildirmiştim. Bu teşebbüslerdeki başarı, Enver Paşa'nın Cemal Paşa'ya çektiği Kudüs'ün boşaltılmasının amaca uygun olmadığı hakkındaki telgrafıyla anlaşılmış oluyordu. Ben bu konudaki raporumda Filistin'de bulunan Alman subay ve kıtalarının geri alınacağı tehdidinden gereğinde faydalanmayı teklif etmiştim" denmektedir.

Almanlar, gerçekten dolaylı yollardan Ortadoğu'da nüfuz sahibi olmak istiyorlar, bu isteklerini gizliden gizliye gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Falkenhayn'ın programında bir Urban siyaseti, Filistin ve Suriye'de bir Alman nüfuz ve himayesini kurmak emeli vardı. Urban sorununa Yıldım Ordular Grubu'nun karışmaması Başkomutanlıkça defalarca ihtar edilmişse de O, yine de bu işle meşgul olmaktan kendini alamamıştı. Almanların bu tutumları bölgenin iç siyasi durumu aleyhine oluyordu. Bu durumun önlenmesi için Başkomutanlık'tan verilen bir emirde, "Bu gibi işlerle meşgul olunmaması" için Falkenhayn'a tekrar uyarıda bulunulmuştu.

Diğer taraftan bölgede kurulan Arap İhtilal Derneği, propagandalarıyla Suriye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasına çaba harcıyordu. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ele geçirip kısmen de 4 ncü Ordu Komutanlığı'na verdiği birtakım belgeler, Suriye'de bazı kişilerin gizli bir programla bu amacın gerçekleştirilmesine çalıştıklarını ve genel merkezi Mısır'da bulunan Ellamerkeziye İhtilal Derneği ile ilişkileri bulunduğunu ıspatlıyordu. Bu kişilerin, harbin ilanı üzerine bile derneğin tahriklerine karşı çıkmayıp, aksine olarak genel bir ihtilal hazırladıkları keşfedildi. Bu kışkırtmalar, Sayda ve Sur civarında yapılıyordu. İlk yakalananlarla belgeler Aliye'de kurulan Divanı Harbi Örfiye'ye (Sıkı Yönetim Mahkemesi) verildi.

O tarihlerde Suriye, Filistin ve Arap Yarımadası harekât alanındaki siyasi durum özetle şöyleydi :

Suriye'de

1916 Haziran'ından beri burada devam eden Arap ihtilal hazırlıkları, İngilizlerin de kışkırtmasıyla, bölge halkını uygun bir ortama ulaştırmıştı. Çünkü bu sıralarda görülen bütün belirtiler, artık Suriye'de genel bir Arap ayaklanmasının kaçınılmaz olduğu kanısını uyandırıyordu.

Örgütlenmesi günbegün gelişmekte olan ayaklanma hareketinin, İngilizlerin Suriye ve Filistin'e yapacakları taarruzla, koordineli olarak yapılacağı anlaşılıyordu. 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, bu konudaki düşüncesini Başkomutanlığa yazdığı bir raporla şöyle açıklamıştı : [4] "İki yıl önce düşmanlar Çanakkale'ye hücum ettiği ve 4 ncü Ordu'da hemen hiçbir kuvvet kalmadığı ve Arap subaylarının kendi fikirlerince fırtınaya tutulmuş ve batması muhakkak bir gemiye benzettikleri Osmanlılıkla birlikte yok olma girdabına gitmemeleri için Araplığı ayırmak amacıyla ordu içinde kışkırtmalar yaptıklarına dair raporlar aldığım zaman bile ben bedbin değildim. Çanakkale'ye ve diğer harekât alanlarına kuvvet yetiştirmek hususundaki bütün emirlerinizi büyük bir istek ve hevesle yapmaya devam ediyor ve kendi karargâhımdan başka hiçbir Türk kuvveti kalmamışken yine sizi rahatsız edecek bir endişe göstermekten çekiniyordum. Bugün durum böyle değildir. Olayların Suriye'de Osmanlı egemenliğini tehdit eden gidişini durdurmak için gerekli fevkalade tedbirleri teklif etmeğe mecburum. Bu sebeple, tümüyle Remle'de toplanması zorunlu olan 26 ncı Tümen'den başka, Der'a için hemen bir tümen gönderilmesini teklif ederim. Şimdi Beyrut ve Lübnan'daki bütün kuvvet, bir piyade taburudur. Düşman kolaylıkla Beyrut'a çıkarak Lübnan'ı istila edebilir ve demiryolunu kesebilir. Hergün gelen bilgiler düşmanlarımızın İtalya ve Fransa'nın da katılmasıyla Suriye ve Filistin'e karşı büyük bir hareket hazırladıklarını doğruluyor. Eğer kıyı hattı düşmanın eline geçerse, düşmanı Cebeli Lübnan istilasından men ve tard etmek mümkün olamaz. Bu nedenle Rıyak'ta bir ihtiyat tümeni bulunmasını da yine çok lüzumlu sayarım."

Arap Yarımadası'ndaki Duruma Gelince

Medine'de: Yalnız Medine ile bunun yarım günlük kadar dolayları ve Hicaz Demiryolu Türk egemenliğindeydi. Bunun dışındaki yerlere, Şerif Hüseyin hakimdi. Medine'de 13.000 kişilik Türk kuvveti vardı.

Çölde: Kuveyt Şeyhi Mübarekussabah, Türk taraflısıydı. Riyad'daki İngiliz taraflısı İbn-üs Suut ise hem Mübarekussabah'ın ve hem de İbn-ür Reşit'in rakibiydi.

---

[4] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. 65, F. 2-27.

İbn-ür Reşit, Türklerin dostuydu. 1.000 kişilik kuvvetiyle Medayinsalih'te bulunuyor ve kendi merkezi olan Hail'e gitmek için önce Temih'i ele geçirmesi gerekiyordu. Çünkü; Hail ile Medayinsalih arasındaki düşmanı olan İbn-üs Suut kuvvetleri vardı.

Nuri Şalan (Ruvale Aşireti Şeyh-ül Meşayihi): [5]

Cuf'ta idi. Oğlu Bin Nuvaf da yanında bulunuyordu. Bu hepsinden daha önemliydi. Günkü, Amman'ın doğusundaydı. Şimdilik tarafsızdı. Yazın Türklerle, kışın İngilizlerle ilişki kuruyordu (yiyecek v.b. ikmali için). Durumdan sürekli olarak haberli olmak için de Şam'da vekilleri vardı.

Mekke ve Hicaz'da : Şerif Hüseyin, Mekke'dedir.

Emir Ali Grubu Üssü : Rabiğ-Tebük kesimindedir. Emrinde birçok şeyhlerle birlikte İngiliz ve Arap subayları vardır. Kuvveti yaklaşık olarak 4.000 tüfekle sekiz makineli tüfektir.

Emir Abdullah Grubu : Tebük-Hedye karşısında olup, hareket üssü Elvecih'tir. Kuvveti yaklaşık olarak 3.000 kişidir.

Emir Faysal ve Cafer Paşa Grubu : Akabe bölgesindedir. Kuvveti 6.000'den fazladır.

Asiler

Hicaz Demiryolu doğu cephesinde : Avde Abu Tabe, Kalatülzerka-da'dır. 500 kişilik kuvveti vardır. Bu grup, Yermuk Vadisi demiryolunu tahrip etmek istiyordu. Bir İngiliz subayı idaresindeydiler. Yakalandılar ve ellerinden tahrip maddeleri alınarak bastırıldılar.

Cebeli Havran: Merkezi eski Şam olan kesimdekilerin mezhebi Sünnidir. Salhad, Süveyde ve Havran'ın doğu kesimi, Dürzi mezhebine mensuptur. Şimdilik şüpheli bir durumdadırlar. Süveyde'den Kalatülzerka, iki günlük mesafededir.

Dürziler önceleri genellikle tarafsızdı. Derya'ya kim hakim olursa Dürziler onun tarafını tutardı. Havran'da 50.000 silah vardır. Savunma halinde Havran'ın kuvveti çoktur. Taarruz bakımından yalnız demiryoluna karşı önemli teşebbüsler yapılabilir. Havran'da çok altın vardır. Bunlar ancak tüfek, patiska ve şeker karşılığında elde edilebilir.

Yukarıda görüldüğü gibi Hicaz Demiryolu üzerinde ve civarında küçük büyük çeşitli Arap aşiretleri varda. Bunlar, göçebeydiler. Bu aşiretlerden özellikle Maan güneyindekiler, Şerif ordusuna mensup, kuzeyde-

[5] ATASE Arşivi; No. 1/2, Kls. 537, Dos. 2098, F. 18-9.

kilerse, şüpheli ve parayla doyurulmuş Türk dostuydular. Eylül 1918'de Arapların Hicaz Demiryolu'na saldırıları arttı. Maan ile Amman arasındaki kesimi çoğu kez tahrip ettiler. Tekrar tekrar onarıldı. Hava keşifleri de Maan ve Curui el Deraviş yönlerinde büyük toplulukların bulunduğunu gösteriyordu. Alınan haberlerden, Emir Faysal'ın Uheyda cıvarlarında olduğu ve Akabe'den Mısır ve Hint kuvvetleri ve Kudüs gönüllüleri gelmekte olup bunlar tensik edilerek, Maan'a yeni bir saldırıya hazırlandıkları anlaşılıyordu. Her halde İngilizler bu bölgede geniş faaliyette bulunuyor ve Kalatülzerka'ya Emir Ali'nin tecavüzleri artıyordu. Önemli bir olay, Amman'ın doğusunda en büyük kabile olan Nuri Şalan'ın Ruvale [6] Aşireti'nin Şerife katılmasıydı. Bu aşiret reisi, ağustos sonunda Amman'a gelerek ordu komutanıyla görüşmüştü. Türklerle Şerif aleyhine muharebe etmek için gösterdiği maddi şartlar kabul edilmemiş, O da İngilizler tarafına geçmişti. Bu aşiretin Türk kuvvetlerinin geri çekilme sırasındaki etkisi büyük olmuştur.

Şerif Faysal da bir aracıyla 4 ncü Ordu Komutanı ile görüşmüştü. Şerif, Osmanlı hükümetiyle anlaşmak istiyordu. Teklifleri şuydu : "Arabistan, Bavyera'nın Almanya dahilindeki durumu gibi bir idare ve bağımsızlığa malik olacak, Halife ve Sultan olarak yine Padişah tanınacak, Arap suçluları affedilecek." Bu isteklerin kabul edildiğine dair irade gelirse Emir Faysal dehalet edecekti.

Bu halde 4 ncü Ordu'nun 8 nci Ordu'yu takviye etmesini, çünkü İngilizlerin kıyı bölgesinden eylül sonlarında büyük çapta taarruza geçeceklerini ve Şeria doğu cephesinin İngilizlere karşı kendisine, yani Arap ordusuna bırakılmasını teklif ediyordu. Bu teklif, 4 ncü Ordu'ca Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na ve Başkomutanlığa bildirildiyse de bir cevap alınamamıştı.

B. FİLİSTİN CEPHESİ'NDE ASKERİ DURUM

İkinci Gazze taarruzunun başarısızlığa uğramasından sonra İngilizler, taarruzlarını durdurarak savunma durumu almışlardı. İngiliz mevzii, sol kanadıyla Gazze Vadisi'nin denizle birleştiği yerden yaklaşık olarak dört km. kuzeyde Akdeniz'e dayanıyor, buradan doğu ve güneydoğu istikametinde Mansura üzerinden Maşrafa'ya ve burada 90 derece kıvrılarak güneye dönüp sağ kanat Telelfari civarında tekrar Gazze Vadisi'ne ulaşıyordu. Bazı yerlerde İngiliz mevzileri, Türk mevzilerine birkaç yüz metre yakındı. Muharebeden sonra her iki taraf, mevzilerini berkitmeye önem vermiş, özellikle İngilizler, bol miktarda genişliğine ve de-

[6] ATASE Arşivi; No. 1/2, Kls. 537, Dos. 2098, F. 1-15.

rinliğine tel örgü engelleri meydana getirmişlerdi. Böylece harp, Avrupa ve diğer cephelerde olduğu gibi, bu cephede de bir mevzi harbi şekline dönüşmüş bulunuyordu.

İkinci Gazze Muharebesi'nden sonraki günlerde, Türk birliklerinde bir halsizlik, enerji düşüklüğü ve çalışma isteksizliği göze çarpıyordu. Bu hal, derin kumlarda, sıcak iklim etkisi altında dinlenmeden çalışma ve çarpışmanın verdiği yorgunluk ve bıkkınlıktan meydana geliyordu. Özellikle beslenmenin eksik oluşundan erler zayıf düşmüşler, bu yüzden çalışma güçlerinin çoğunu yitirmişlerdi. Öte yandan çeşitli hastalıklar, birliklerin mevcutlarının giderek azalmasına yol açıyordu. Cephane durumuysa kritikti. Ayrıca düşmanın uçak faaliyeti ve topçu taciz ateşi de oldukça etkili oluyordu.

Kuvvetlerin yeniden örgütlenmesi için ordu komutanlığınca cepheye yeni gelecek tümenlerin düzenlenmesinde taktik durumun her şeyden önce gözönünde tutulması istenmişti.

Buna göre Gazze mevzilerine Albay Refet (Tümgeneral Bele) komutasındaki 3 ncü ve 53 ncü Tümenler, ayrıldı. 54 ncü Tümen, 53 ncü Tümenin bıraktığı mevzileri teslim aldı. 3 ncü Süvari Tümeni, Birüssebi'ye alındı. Yeni gelecek olan 7 nci Tümenin Huç'a ordu ihtiyatına alınmasına karar verildi.

1. Harekât Alanı'nın Tarifi ve Kısa Bir Bakış (Harita : 1 ve 2)

Harekâta sahne olan arazi parçası, 31-37 nci enlem ve 34-38 nci boylamlar arasındaki alandır. Başka bir deyimle, kuzeyde, Mersin-Adana - Gaziantep ve Birecik; doğuda Birecik-Fırat Nehri'nin Meskene dirseği ve bunun güneye doğru uzanan hattı.

Güney sınırı Hicaz Vilayeti, batıda Kızıldenizin kuzey kıyıları, Kanal, Akdeniz kıyıları arasında kalan alandır.

Bu harekât alanının özellikleri ve coğrafi durumu hakkında, BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDE TÜRK HARBİ IV ncü CİLT SİNA-FİLİSTİN CEPHESİ 1 nci Kısım 1 nci "B" tali bölümünde ayrıntılı bilgiler vardır. Bu kitapta sadece muharebelerle ilgili mevzi kesimleri açıklanmakla yetinilecektir.

Gazze-Birüssebi Savunma Mevzii

Mevzi genel olarak, Gazze-Hırbetsihan-Resm el Atavine-Eburcerra-Eburukeyk-Erruveyka-Birüssebi' (dahil) ye kadar uzanmaktadır. Mevziin genişliği 50 km., derinliği pek azdı. Mevziin sağ yanı denize, sol yanı aşılması güç olan çöle dayanıyordu. Bu çizi kuvvetli direnek noktaları ve irtibat hendekleriyle berkitilmiş ve çoğu yerlerinde sığınaklar yapılmıştı. (Kroki : 1) Mevzi ilerisinde malzemesizlik yüzünden yeteri kadar engeller yapılamamıştı. Mevziin en zayıf yeri, Gazze direneğinin batı yanıydı. Bu kesimdeki arazi ilerisini göremeyen karışık bir şekilde teşekkül etmiş kumluk bir bölüm olup, doğal bir savunma imkânı vermiyordu. Kum tepecikleri, esen şiddetli rüzgârlardan devamlı olarak yer değiştiriyordu. Bu nedenle tahkimat yapılamadığından, bu kesimde kum torbalarıyla siperler meydana getirilmişti. Dik olan kum tepecikleri arasında birçok ateş tutmayan yerler kalıyordu. Bu tabiattaki mevzi kesimlerinde sığınaklar da yapılamamıştı. Böylece Gazze Şehri üç, dört km.'lik bir kumluk kuşakla denizden ayrılmış durumdaydı. Şehrin savunma kabiliyeti güneyde pek iyi olmayıp, güneydoğuya karşı daha elverişliydi. Bahçeleri çevreleyen insan boyunda ve içine girilemeyen Frenk inciri (Sabbare) denilen dikenli yapraklı çitler, Gazze kesiminde doğal bir engel teşkil ediyordu. Şehrin güneydoğusunda 83 metre yükseklikte Cebeli Alimuntar (Mantar Tepe) bulunuyordu. Bu tepe mevziin kilit noktasıydı. Savunma mevzii, iki çizi halinde tahkim edilmiş ve aralarının irtibat hendekleriyle bağlanmasına çalışılıyordu. Mevziin bütünüyle birbirine bağlı bir çizi haline getirilmesi ancak Temmuz 1917'de mümkün olmuştu.

Temmuz 1917 sonlarında, Gazze Şehri'ni savunmak için Gazze güneybatısında kasabadan yaklaşık olarak iki km. uzaklıkta birinci hatla, kasabanın hemen kenarında ikinci bir hat ve kasabanın kuzeyinde Elmaşrafa'dan geçen üçüncü bir hat inşa edilmiş, bu durumuyla Gazze mevzii üç hattan kurulmuş oluyordu. Bu mevziin (hatların) birinci ve ikincisinin batıdaki mevzi kesimiyle (54 ncü Tümen sağ kanadıyla) bağlantısı set mevziiyle sağlanmış ve üçüncü hatla bağlantısı bitirilmek üzereydi. Böylece, Gazze mevziinin birinci kesimi düşman eline geçerse, ikinci hat ve bu da düşerse üçüncü hat savunulabilecekti. Bu savunma, ancak Gazze'nin doğusundaki 54 ncü Tümenin, sağ kanadını geriye kırmadan şimdi olduğu yerde bırakılması şartıyla mümkündü. Eğer üçüncü hat da İngilizler eline geçerse, bu halde 54 ncü Tümenin yerinde kalması kabil olmayıp, tüm Sina Cephesi'ni Vadii Hesi kuzeyinde Harbiye Bureyr-Birisalih-Ebucerar mevziine (ikinci mevzii) çekilme zorunluğu meydana gelirdi ki, bu mevzi de savunmaya hazırlanmaktaydı. Birüssebi düşman eline geçtiği takdirdeyse, Telleşşeria-Ebuhof-Zahiriye mevzii tutulacaktı. Bu ikinci mevzii de saptanıp berkitilmeye başlanmıştı. İkinci mevziin sol kanadıyla Zahiriye arasında bağlantı düşünülmüşse de, bu tarihte henüz arazide yeri saptanmamıştı. Elmecdel-Arakülmenşiye hattı üçüncü mevzii teşkil edecekti.

Ekim 1917'de Birüssebi hâlâ bir direnek noktası halindeydi. Üçüncü Gazze Muharebesi'nden önceki günlerdeyse, bütün mevziin önü telörgü engelleriyle kapatılmış ve Kavuka kesimi de mevzii olarak berkitilmişti.

Genel olarak mevzie gelen ve derinlikte ilerlemeyi sağlayan yollar : Biri, Telelrafah-Gazze-Yafa, kara ve demiryolunun (güneyden İngiliz cephe hattına kadar) geçtiği kıyı istikametiyle; diğeri Birüssebi-Remle demiryolu ve Birüssebi-Elhalil-Kudüs şosesi ana giriş istikametleriydi.

Birüssebi'nin İngilizler eline geçmesi halinde, Elhalil (Halilürrahman) üzerinden Kudüs'e giden dağ şosesinin kapatılması ve Kudüs'ün uzaktan savunulması bakımından Eddahariye (Zahiriye) bölgesi önem kazanmakta, Gazze Cephesi'nin Kudüs ile bağlantısı, biri, Arakelmenşiye üzerinden Eddenibbe-Vadii Sarar şosesine; diğeri, Telleşşeria-Eddahariye toprak yoluyla Halilürrahman-Kudüs şosesine bağlı kalıyordu. Bunlardan başka, Arakelmenşiye-Beyticibrin üzerinden Elhalil (Halilürrahman)'ın kuzey kenarında Kudüs şosesine ulaşan enine bir irtibat yolu daha inşa ediliyordu. Bunlara rağmen, Telleşşeria'yı Birüssebi'ye uğramadan Eddahariye'nin kuzeyine bağlayan sağlam bir yol daha hazırlandı. Bu yol, dar olarak araba ve binek otolarının hareketine elverişli biçimde muharebeden pek az önce tamamlanmıştı.

Daha sonra ordu komutanlığınca, gerilerde diğer bir mevziin seçilmesi görevi 20 nci Kolordu Komutanlığı'na verildi. Kolordu Komutanı bizzat yaptığı keşif sonucunu, 30 Nisan 1917'de verdiği şu raporla ordu komutanlığına bildirmişti. (Kroki : 1) [7]

"Remle'nin kuzey ve güneyi bölgesinden ordu büyük kısmıyla muharebe ederken, Beytilikya-Latrun-Bükretsüleyman-Eriha hattında da az bir kuvvetle (12-16 piyade taburu, sekiz batarya, altı makineli tüfek bölüğü bir süvari bölüğü) savunulabilir. Çünkü, bu hat düşmanın Beyt-ül laham ve Kudüs bölgelerini siyasi ve dini amaçlarla ele geçirmek isteğine engel olacaktır. Bu hat, genel olarak 100 km. uzunluğudadır. Arazi yapısının kayalık ve sarp oluşu ayrıca berkitmeye lüzum göstermemektedir. Genel olarak arazi, sahra topçusu ve büyük çapta süvari birliklerinin harekâtına elverişli değildir. Bu hattın aşağıda açıklandığı gibi, dört bölgeye ayrılması faydalı olacaktır :

1 nci Bölge : Latrun ve civarıdır. Yafa'dan yapılacak bir düşman harekâtına veya Sarar Vadisi'nden gelecek düşmana karşı bu bölge çok önem taşır.

Bölge, Beytilikya doğusundaki 528 rakımlı tepe-Beytinuba-Yalo-Amvas-Latrun-Esva-Artuf-Diriban-Beytiatab hattını teşkil eder.

[7] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-45.

Bu savunma hattı düşman nakliyatına ve harekâtına elverişli olan yolları elde bulundurmaktadır.

Bu hat, altı piyade taburu, üç sahra ve bir dağ bataryası, üç makineli tüfek bölüğü ve bir süvari takımıyla tutulabilir; ve bu kuvvet, karşısına çıkacak üç misli kuvveti durdurabilir.

2 nci Bölge : Diriban'ın güneydoğusundaki Beytiatap deresinden Husan'a kadar olan bölgedir.

Taşlık ve dik vadileri kapsayan bu bölge, düşmanın her türlü harekâtına engel olacak durumdadır. Demiryolunun geçtiği vadiye de hakimdir.

Savunma hattı, Direlhava güneyi-Beytiatab-Kafrsom-Husan yolu hemen ilerisinden geçer. Beytiatab ve Kafrsom'da iki piyade taburu, bir dağ bataryası, bir makineli tüfek bölüğü bulundurulursa amaç sağlanmış olur. Artan kuvvetler de topluca ihtiyatta bulundurulur.

3 ncü Bölge : Bürketsüleyman bölgesi olup, Husan'ın güneyinden başlayarak Benidanyal Tepeleri ve 994 rakımlı tepeyi ihtiva eder.

Bu hat Elhalil (Halilürrahman) Beytül laham-Kudüs yolunu kapatır. Bu hattın en önemli yerleri Benidanyal ve Urbas'tır.

Bu hattın savunulmasına 4-6 piyade taburu, üç sahra bataryası, üç makineli tüfek bölüğü, iki süvari takımı kâfidir.

Bu kuvvetde kendisinden üç misli fazla kuvveti durdurabilir.

4 ncü Bölge : Diribni Obeyd kuzeyinde Vadii Nâr-Vadii Ebuhindi-Ebudiş kuzeydoğu hattını teşkil eder. Kudüs-Eriha genel istikametini kapar.

Bu bölge de kayalık ve sarptır. Bu hattın güneyinden bir düşman taarruzu hemen hemen mümkün değildir.

Düşmanın, Lut Gölü kıyısından büyük birliklerle Kudüs'e bir hareketi de imkânsızdır. Kudüs'te bulundurulacak iki taburluk bir ihtiyat, amacı sağlar.

2. İki Taraf Kuvvetleri

a. Türkler

Kara Kuvvetleri (Kuruluş : 1) [8]

Mayıs 1917'de Filistin ve Suriye'deki 4 ncü Ordu'nun kuruluşu şöyleydi :

Komutanı : Ahmet Cemal Paşa (aynı zamanda Bahriye Nazırı)

[8] ATASE Arşivi; No. 1/1, Kls. 77, Dos. 394, F. 1-2, 1-3, 1-1.

Birlikleri :

12 nci Kolordu (24 ncü, 41 nci ve 44 ncü Tümenler); 8 nci Kolordu (27 nci ve 43 ncü Tümenler); 20 nci Kolordu (16 ncı ve 54 ncü Tümenler); 22 nci Kolordu (3 ncü, 7 nci ve 53 ncü Tümenler); Hicaz Kuvvei Seferiyesi (58 nci Tümen, Hecinsüvar Alayı, Çerkez Süvari Alayı); 3 ncü Süvari Tümeni; 178 nci Piyade Alayı; gönüllü iki kadiri taburu; bir süvari bölüğü ve beş topçu bataryasıyla ordu bağlı birliklerinden ibaretti.

Üçüncü Gazze Muharebesi'nden önce Sina-Filistin harekât alanında bulunan ve sonradan 8 nci Ordu adını alan Sina Cephesi Komutanlığı'nın kuruluşu şöyle olmuştu : (Kuruluş : 2)

8 nci Ordu : Komutanı Tuğgeneral von Kres; Kurmay Başkanı Albay Asım (Orgeneral Gündüz).

Birlikleri : 20 nci, 22 nci Kolordular ile 3 ncü Kolordu (Birüssebi Grubu) ve ordu bağlı birlikleri.

20 nci Kolordu : Komutanı Albay Ali Fuat (Orgeneral Cebesoy) idi.

Birlikleri : 16 ncı, 54 ncü ve 26 ncı Tümenler ile kolordu bağlı birlikleri.

16 ncı Tümen : Komutanı Albay Rüştü; Kurmay Başkanı Yarbay Lütfü.

Birlikleri : 47 nci, 58 nci, 125 nci Piyade Alayları; tümen süvari bölüğü; altı bataryalı tümen topçu alayı; iki bataryalı obüs taburu; istihkâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

54 ncü Tümen : Komutanı Albay von Kisling; Kurmay Başkanı Binbaşı Hakkı Muhlis.

Birlikleri : 164 ncü, 165 nci, 19 ncu Piyade Alayları; tümen süvari bölüğü; altı bataryalı tümen topçu alayı; istikâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

26 ncı Tümen : Komutanı Albay Fahrettin (Orgeneral Fahrettin Altay); Kurmay Başkanı Binbaşı Tevfik.

Birlikleri : 59 ncu, 78 nci, 76 ncı Piyade Alayları; üç taburlu tümen topçu alayı; süvari bölüğü; istihkâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

Kolordu Bağlı Birlikleri : iki sahra, bir dağ obüs bataryası, bir 105 mm.'lik top bataryası, dört bomba top bataryası. Bir telgraf takımı, istihkâm bölüğü, amele taburu, ekmekçi takımı.

22 nci Kolordu : Komutanı Albay Refet (Tümgeneral Refet Bele); Kurmay Başkanı Binbaşı Rifat.

Birlikleri : 3 ncü, 7 nci, 53 ncü Tümenler ile kolordu bağlı birlikleri.

3 ncü Tümen : Komutanı Yarbay Nurettin; Kurmay Başkanı Yüzbaşı İskender.

Birlikleri : 31 nci, 32 nci, 138 nci Piyade Alayları; süvari bölüğü; altı bataryalı tümen topçu alayı; istihkâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

7 nci Tümen : Tümen Komutanı Yarbay Kâzım; Kurmay Başkanı Binbaşı Fikri.

Birlikleri : 30 ncu, 21 nci, 134 ncü Piyade Alayları; süvari bölüğü; altı bataryalı sahra topçu alayı (biri 105 mm.'lik top bataryası), istihkâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

53 ncü Tümen : Komutanı Albay Selahattin; Kurmay Başkanı Yüzbaşı Ahmet Nüzhet.

Birlikleri : 161 nci, 79 ncu, 163 ncü Piyade Alayları; süvari bölüğü; dört bataryalı tümen sahra topçu alayı; istihkâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

Kolordu bağlı birlikleri : Dört sahra bataryası, iki 150 mm.'lik uzun menzilli sahra obüs bataryası, üç bataryalı bir Avusturya obüs taburu, beş bomba topçu bataryası, istihkâm bölüğü, amele taburu, ışıldak kıtası, telgraf takımı, seyyar hastane.

3 ncü Kolordu (Birüssebi Grubu) : Komutanı Albay İsmet (Orgeneral İsmet İnönü); Kurmay Başkanı Yarbay Şefik Avni.

Birlikleri : 27 nci Piyade Tümeni, 3 ncü Süvari Tümeni ile Kolordu bağlı birlikleri.

27 nci Tümen : Komutanı Albay Osman Nuri; Kurmay Başkanı Yüzbaşı Tahsin.

Birlikleri : 67 nci, 48 nci, 81 nci Piyade Alayları; iki bataryalı bir sahra topçu taburu; istihkâm bölüğü; telgraf takımıyla tümen geri hizmet ve ikmal teşkilleri.

3 ncü Süvari Tümeni : Komutanı Yarbay Esat; Kurmay Başkanı Binbaşı Mahmut.

Birlikleri : 6 ncı, 7 nci, 8 nci Süvari Alayları, bir sahra bataryası, istihkâm bölüğü, sıhhiye bölüğü.

Kolordu bağlı birlikleri : Bir makineli tüfek bölüğü.

Ordu Bağlı Birlikleri : Depo piyade alayı, 136 ncı Piyade Alayı, ikişer toplu dört uçaksavar bataryası, ikisi birer, biri iki toplu üç batarya, bir bomba top bataryası, altı istihkâm bölüğü, yedi telgraf takımı, bir sıhhıye bölüğü, bir Türk, iki Alman seyyar hastanesi, 300 numaralı tayyare (uçak) bölüğü, telsiz istasyonu, iki makineli tüfek bölüğü, ekmekçi takımı.

Kuvve

Sina-Filistin Cephesi'ndeki 4 ncü Ordu'nun Mayıs 1917'deki genel kuvvesi şöyleydi : 174.908 insan; 36.225 hayvan; 5.351 deve; 145.840 çeşitli tüfek (28.225'i eski); 187 makineli tüfek; 282 toptu. Bu kuvve : 1 Temmuz'da 167.119 insan; 39.082 hayvan; 5.568 deve; 151.742 çeşitli tüfek (52.927'si cephede kullanılan); 354 makineli tüfekle 330 topa yükselmişti. [9] 4 ncü Ordu'nun kıyı ve gerilerinin güvenliği için bu kuvvetten ayırdığı kuvvet miktarıyla bu kuvvetlerin durumu (Kroki : 2) de gösterilmiştir. [10]

Kuvveye göre, personel kadro eksiği çoktu. Muharebe kayıpları, yiyecek ve giysi eksikleri, hastalık, özellikle kaçmalar nedeniyle personel eksikleri giderek artıyordu. Uzun süren harp, kaynakların tükenmesine neden oluyordu. 16 Temmuzda 141.137 piyade eri kadro eksiği vardı. Bu eksiklikler muharebeden önce kısmen olsun bütünlenmeliydi. Aksine olarak bu eksiklikler, ağustos başlarında 190.000'e yükselmiştir.

Türk Ordularının Durumu

1917 yılı Mayıs ayında Türk ordularının durumu şöyleydi :

Doğu harekât alanında (Ruslar karşısında), kuzeyden itibaren : 3 ncü Ordu, 2 nci ve 1 nci Kafkas Kolorduları ile cephede bulunuyordu. Ordu karargâhı, Suşehri'nde idi. Bunun güneyinde 2 nci Ordu, 4 ncü, 2 nci, 16 ncı Kolorduları ile cephede, ordu karargâhı Diyarbakır'da bulunuyordu.

Doğu Ordular Grup Karargâhı da Elazığ'da idi.

Güneydoğu (Irak) harekât alanında : Rus ve İngilizler karşısında 6 ncı Ordu, 18 nci ve 13 ncü Kolordular ve Fırat Grubu Komutanlığı birlikleriyle yer almıştı. Ordu karargâhı Musul'da idi.

---

[9] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-64, F. 1-27.
[10] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-49.

Batı harekât alanında (Boğazlar, Ege ve Akdeniz Bölgesi) : 1 nci Ordu İstanbul dolaylarında, ordu karargâhı İstanbul'da idi.

5 nci Ordu, Ege Harekât alanında Trakya'da Meriç Nehri'nden Silifke batısına kadar kıyı cephesinde tertiplenmişti.

19 ncu Kolordu, Gelibolu bölgesinde; 14 ncü Kolordu, Çanakkale ve dolaylarında; 17 nci Kolordu İzmir; 21 nci Kolordu, Aydın-Antalya dolaylarında bulunuyordu. Ordu karargâhı, Bandırma'da idi.

Suriye ve Filistin Cephesi'nde : Bu cephede bulunan 4 ncü Ordu'nun 15 Mayıs 1917 durumu şöyleydi : [11] (Kroki : 2)

12 nci Kolordu (44 ncü, 23 ncü ve 41 nci Tümenler) : Adana bölgesinde, kolordu karargâhı Adana'da. Kolordunun 44 ncü Tümeni Osmaniye bölgesinde; tümen karargâhı Osmaniye'de; 23 ncü Tümeni Tarsus bölgesinde, tümen karargâhı Tarsus'ta; 41 nci Tümeni İskenderun ve çevresinde, tümen karargâhı Belen'de.

8 nci Kolordu (27 nci, 43 ncü Tümenler) : Lübnan, Suriye ve Filistin bölgesinde, kolordu karargâhı ve bağlı birlikleri Şam'da. 27 nci Tümeni Yafa, Lut, Remle bölgesinde. 43 ncü Tümeni Aliye bölgesinde, tümen karargâhı Aliye'de.

22 nci Kolordu (3 ncü, 53 ncü ve 7 nci Tümenler) : Gazze Cephesinde, Kolordu Karargâhı Telleşeria'da.

3 ncü Tümeni Gazze-Ennamus arasındaki mevzi kesiminde, tümen karargâhı Gazze'de.

7 nci Tümeni Cemame bölgesinde, tümen karargâhı Cemame'de.

20 nci Kolordu (54 ncü, 16 ncı Tümenler) : Gazze mevziinin doğu kesiminde, kolordu karargâhı Telleşeria'da.

54 ncü Tümeni Ennamus-Hırbetsihan-Resmelatavine güneyi mevziinde, tümen karargâhı Hırbetsihan'da.

16 ncı Tümeni: Resmelatavine (hariç) Hüreyre-Hırbet-Kavuka mevzii kesiminde, tümen karargâhı Telleşşeria'da.

3 ncü Süvari Tümeni (134 ncü Piyade Alayı, istihkâm bölüğü, sıhhiye müfrezesi, Urban bölüğü, telgraf müfrezesi, uçaksavar topçu takımıyla takviyeli) : Mevziin güneydoğu kanadında Birüssebi kesiminde bulunuyordu. Tümen karargâhı Birüssebi'de idi.

---

[11] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-50, 1-51.

Maan'da : 130 ncu Alayın, bir piyade, bir süvari bölüğüyle bir batarya ve bir sıhhiye müfrezesiyle takviyeli 3 ncü Taburu vardı.

Akabe'de : 161 nci Alay'dan iki bölükle Akabe Milli Urban Müfrezesi bulunuyordu.

Hicaz Bölgesinde (58 nci Tümen ile 1 nci Kuvve-i Mürettebe'den kurulu).

Hicaz Kuvvei Seferiyesi : Karargâh ve bağlılarıyla Medine'de. Birliklerinden 1 nci Kuvvei Mürettebe Tebük, Elmuazzam, Medayin, Elalâ, Bedayi, Hedye, bölgelerinde demiryolu korunmasında olup, Kuvvei Mürettebe Karargâhı Elalâ'da. 58 nci Tümeni Medine bölgesinde olup karargâhı Elilave'de.

4 ncü Ordu Karargâhı ve bağlı birlikleri Kudüs'te idi.

Sevk ve İdare, Eğitim

Osmanlı Kara Kuvvetleri'nde, 1913'te, hatta daha önceleri Alman sevk ve idare usulleri kabul edilmiş, öğretim ve eğitim için değişik tarihlerde Alman askeri kurulları Türkiye'ye getirilmişti. Özellikle Balkan Harbi felaketinden sonra, bir Alman askeri kurulunun getirilip orduyu islah etmesinden başka çare olmadığı düşüncesi hakim olmaya başlamıştı. Öteden beri orduda Alman subayları, öğretmen ve danışman olarak bulunmuşlar ve ordu bunlardan az çok faydalanmıştı. Golç, İmhof, Ditfort, Hacşilt, Ober ve diğer uzman kişilerin faaliyetleri, öğretim alanını geçmediğinden eğitim hususundaki etkinlikleri öğrencilerine münhasır kalmıştı. Gerek bu öğrenciler ve gerekse Almanya'ya öğretimlerini bütünlemek için gönderilenlerden dönen subaylarla, ordunun o günkü modern ihtiyaçlarıyla orantılı olarak, yetiştirilmesinin uzun zaman alacağı kabul ediliyordu. O sırada eğitim, teşkilat ve harbe hazırlık bakımından çabuk bir gelişmeye ulaşmanın, ancak Alman öğretmenlerin, aynı zamanda orduda ve Genelkurmayda bilfiil iş başına geçmeleri ve bir Alman askeri kurulunun gözetimi altında bulunmaları şartıyla elde edilebileceği, Alman Ateşemiliteri tarafından ileri sürülüyordu. Öyle düşünülüyordu ki, Türkiye'ye gelecek olan Alman subay ve üstsubayları öğretmen ve danışmanlıklarda kullanılacakları yerde, genelkurmay şube müdürlüğü, birlik kurmay başkanlıkları, kolordu, tümen ve alay komutanlıklarında kullanılacak olurlarsa, sonuçsuz teklifler ve uzun yazışmalar yüzünden zaman kaybı yerine bilfiil iş görülerek, orduda daha çabuk ve güvenli bir ilerleme sağlanabilecektir. Bu düşünceyle Alman askeri kuruluna büyük bir umut besleniyordu. Bunun için kurulun bütün istek ve yaptıklarının her yerde hoşgörü ve iyi kabülle karşılanmış olması pek doğaldı.

Balkan Harbi'nden sonra, orduda en köklü icraat, reorganizasyon olmuştu. Ancak yeniden tensik ve ıslahına başlanmış olan Osmanlı ordusu için, uzunca bir barış ve çalışma dönemine ihtiyaç vardı. Dünya Harp Tarihi'nde yüzyıllardan beri mağlup veya muzaffer birçok muharebelerle yıpranmış, yorgun, fakir ve eğitilmemiş, iyi teçhiz edilmemiş nicelik ve vasıtaca düşmanlarından aşağı düzeyde olan Osmanlı ordusu, yine de Birinci Dünya Harbi'nde, bu niteliğiyle beklenenden çok fazlasını yapmıştır.

Birinci Dünya Harbi'nden önceki dönemde (14 Aralık 1913), Liman von Sanders başkanlığında bir ıslah heyeti Türkiye'ye gelmişti. Sözleşmeye göre kuruldaki subay sayısı 42'ydi. Ancak bu sayı 1914 yılının ilk yarısı içinde 70'e çıkmış ve harbin sonlarına doğru sekiz yüzü aşmıştı. Böylece genel olarak bazı birliklere Alman komutanlar atanmış, kurmay başkanları da Türk olmuştu. Türk komutanların kurmay başkanlarıysa, Alman olmuştu. Genel Karargâh ise, adeta bir Alman karargâhı haline gelmişti.

Komutanlara gelince; O tarihlerde Türk ordusunun yüksek komuta kademelerinde Alman komutanlar bulunuyordu. Örneğin, Başkomutanlık Genelkurmay Başkanı General Bronzart von Schelndorft, İkinci Başkan von Seckt, 5 nci Ordu Komutanı General Liman von Sanders, Sina Cephesi Komutanı (sonra 8 nci ordu komutanı) Baron Kress von Kressenstein, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal von Falkenhayn idi.

Daha ast kademe komutanlıkları ve kurmay başkanlıklarında da Alman subayları vardı.

Bu da Türk Kara Kuvvetlerinin, tamamen Alman sevk ve idare usülleriyle yönetildiğini göstermektedir.

Başkomutanlık : Osmanlı Anayasası'na göre Başkomutanlık, padişahın uhdesindeydi. Ancak Padişah V. Mehmet Reşat, vekâleten Enver Paşa'yı bu göreve atamıştı. Enver Paşa, kolordu kurmay başkanıyken, İttihat ve Terakki Komitesi tarafından çok genç yaşta Ahmet İzzet Paşa'nın yerine, Harbiye Nazırlığı'na getirilerek albaylıktan tuğgeneralliğe yükseltilmişti (3 Ocak 1914). Enver Paşa, Harbiye Nazırı olduktan sonra Genelkurmay Başkanlığı görevini de üzerine almış ve Genelkurmay İkinci Başkanlığı'na Albay von Bronzart'ı getirmiş, bununla öteden beri Harbiye Nazırları ile Genelkurmay Başkanları arasında süre gelen anlaşmazlığa engel olmak istenmişti. Enver Paşa, Askeri Şurayı da kaldırdı. Daha sonra orduda geniş çapta bir temizleme hareketine girişmiş, yeteneksiz subaylar ordudan çıkartılmak suretiyle kısmen de olsa orduda bir reform yapılmış, sevk ve idare makamları kuvvetlendirilmeye çalışılmıştı, (daha fazla bilgi için Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi IV ncü Cilt Sina ve Filistin Cephesi 1 nci Kısım, I nci Bölüm, "C" Tali Bölümün (c) Paragrafına, Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, 1 nci Cilt Osmanlı İmpara-

torluğu Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Giriş; II nci Bölüm, sahife 175-186 ve Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 6 ncı Kısım, 1 nci Kitaba bakınız).

Enver Paşa, 4 Ağustos 1914'te Başkomutan Vekili oldu. Ancak, henüz bu makam için yetişmiş sayılmazdı. Tecrübesi az, özellikle harp şansı olmayan bir komutandı. Neye el uzattıysa ne yazık ki, başarısızlığa uğradı. Kafkas Cephesi'nde yaptığı her iki taarruz felaketle sonuçlandı.

Enver Paşa, Başkomutan Vekili olarak yalnız harekâtın sevk ve idaresini yönetmekle kalmayıp Harbiye Nazırlığı'nı da bırakmamış ve sonunda, Osmanlı İmparatorluğu erkânı içinde siyasi ve askeri en yüksek bir otorite olmuştu. Bu otoritesi harbin sonuna kadar devam etmiş, iç ve dış politikada verilmiş bütün kararlarda en çok onun oyu etkili olmuştu.

1916 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu için kesin sonuç yeri artık belli olmuştu. Harbin akibeti, Sina-Filistin Cephesi'nde alınacak sonuca bağlıydı. Halbuki Enver Paşa, başka görüş ve düşünüş içinde bulunuyordu. Bu yüzden O, 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın emir ve komutasının hemen her türlü ayrıntılarına müdahale ediyor ve durumla pek bağdaşmayan kişisel bir politika uyguluyordu. Bu yüzden o zamana dek büyük dostluğunu belirten Cemal Paşa, O'nun aleyhinde çok şiddetli tenkitlerde bulunuyordu.

Bu kez de Enver Paşa, takviye kıtaları geldikten sonra, İngilizlere taarruz edilerek bunların Mısır ile bağlantılarını kesip denize dökmek istediğini bildirmişti. Halbuki Cemal Paşa, her türlü taarruz hareketinin prensip olarak aleyhindeydi. Cemal Paşa verdiği bir raporda, "Birçok misaller, bize ordumuzla komutanlarının sevk ve idare ve eğitimlerinin bir taarruzu başaracak derecede ilerlemediğini göstermiştir. Savunmada birliklerimiz iyidir. Fakat taarruzda başarılı olamıyorlar, bu nedenle böyle bir sergüzeşte atılmayı istemem. Eğer sonbaharda gerçekten Bağdat'a bir taarruz yapılacaksa, bu da bir felaketle sonuçlanacaktır. Çünkü, ordunun lojistik durumu dikkate alınmamış ve vaktinde düzenlenmemiştir." diyordu.

1917 Ağustosu'nun ortalarına doğru Cemal Paşa ile Enver Paşa arasındaki gerginlik son haddini bulmuştu. Cemal Paşa, 4 ncü Ordu Komutanlığı'ndan çekilmek kararındaydı. Böylece Bahriye Nazırı ve Parti arkadaşı olarak Enver Paşa'nın tehlikeli planlarıyla mücadele etmek istiyordu.

Daha sonraki olaylarda görüleceği gibi, 4 ncü Ordu lağvedilerek Cemal Paşa komutanlıktan alınacaktır. General Falkenhayn Türkiye'ye gelip Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı görevini üzerine aldıktan sonra,

sevk ve idare tamamen Almanların nüfuzu altına girmiş oldu. Bir fikir vermek üzere Yıldırım Ordular Grup Karargâhı'ndaki dokuz Türk subayına karşılık, 33 Alman subayının bulunduğu bir gerçekti ki, bunlar da Almanya'nın en kötü subaylarıydı. [12]

Ordunun eğitim durumuna gelince; Ordu birliklerinin donatımı eksik, eğitimleri iyi sayılmazdı. Erlerin hemen yarısı eğitim görmemiş (acemi), subaylar pek genç ve tecrübesizdiler. Bu sakınca, özellikle topçu sınıfında dikkati çekiyordu.

Avrupa cephelerine gönderilmiş olan Türk birliklerinin subay, astsubay ve erleri, harpte kullanılan modern ve çeşitli silah, araç ve gereçlerle donatılmış olmalarından ve bağlaşıkların çok iyi teşkil ve teçhiz edilmiş kıtalarıyla bir arada muharebeler vermelerinden dolayı gelişen usulleri, öğrenmişlerdi. Diğer taraftan cephe ve cephe gerileriyle, Yurtiçinde yer yer açılmış bulunan Alman ve Avusturyalı uzmanların idare ettiği kurslara yüksek rütbeli komutanlar ve subayların katılmalarıyla ordu komuta elemanları eğitilmeye çalışılmış, çeşitli talimgâhlarda subay ve erler eğitilmişlerdir. 4 ncü Ordu Komutanlığı'nca 1917 yılı Haziran ve Temmuz aylarında Alman öğretmenler idaresinde Teleşseria'da 15'er gün süreli kurslar açılmış, ayrıca sabit tümenlerin subayları altı haftalık kurs için Sina-Filistin Cephesi'ne yollanmışlardır. Ordu merkezlerinde, İstanbul'da çeşitli talimgâhlar devam ediyordu (daha fazla bilgi için IV ncü Cilt, 1 nci Kısma bakınız).

Moral Durumu

Bu tarihlerde özellikle bu cephedeki moral durumu hiçte iç açacak gibi değildi.

Uzun süre savaş sonucu değişik cephelerde meydana gelen insan kayıpları, yiyecek ve su ikmalinin zorluğu ve noksanlığı sağlık ve posta hizmetleriyle, dinlendirme ve izin işlerinin iyi olmayışı, özellikle ordu birlikleri içinde bulunan Arap erlerin olumsuz etkileri moral gücünün düşmesine sebep oluyordu.

Bu yüzden kaçma olayları göze batacak kadar çoktu. Bu hal ise ordunun gerçek muharebe gücünü çok zayıflatıyordu. Kaçma olaylarına bir örnek olarak 7 nci Ordu Komutanı'nın raporu gösterilebilir. Bu raporda, 19 ncu Tümenin Galiçya'dan Halep'e kadar 4.790 er, 50 nci Tümenin ise bu tarihlerdeki kaçak er toplamının 2.762 olduğu belirtiliyordu.

---

[12] Stoyber; Yıldırım, İstanbul, Askeri Matbaa, 1932, s. 40.

Ordudan kaçan erler, cephe gerilerinde eşkiyalık yaptıklarından, bu durumun önlenmesi için cephenin aleyhine olarak 2 nci Kafkas Süvari Tugayı, geri bölgenin emniyetiyle görevlendirildi.

Gerçekten Türk ordusundaki Arap erler, orduda bir moral çöküntüsü nedeni olmuştu. 1915'te yapılan Birinci Kanal harekâtının, 1916'da Romanya Cephesi'ndeki muharebenin ve 1917 Ekimi'nde yapılacak olan üçüncü Gazze ve Birüssebi Muharebesi'nin kaybedilmesi nedenlerinden biri de, bu sorun olmuştur. Ne var ki, Cihadı Mukaddes ilanı ve Fetva ile harbin sonucuna etkili olunacağını sanan hayalci kişiler için bu hal, bir aldanış ve bir ibret dersi olmuştur.

Üçüncü Gazze, Birüssebi Muharebesi öncesinde 53 ncü Tümenin 161 nci Piyade Alay Komutanı'nın verdiği rapor, birliklerin o günkü durumunu ve muharebe yeteneklerini açıklamaktadır. Alay komutanı raporunda: [13] "Alay, Gazze Muharebeleri'nin başlangıcından beri avcı siperlerindedir. Alay, en iyi subaylarını feda etmek zorunda kalmış ve iyi eğitim görmüş erlerini de çeşitli nedenlerle kaybetmiştir. Her gün düşman topçu ateşinden üç beş kişi kurban verilmektedir. Muharebe gücünün onda dokuzu kaybedilmiş, bölüklerin komutası şimdi genç, tecrübesiz ve yetiştirilmeye muhtaç subayların elinde kalmıştır. Şimdiye kadar kayıpları doldurmak üzere yollanan ikmal erlerinin pek azı hariç, diğerleri hiç eğitilmemiş, hatta tüfek tutmasını bile bilmiyorlar, bunlar elbisesiz, hatta gömleksiz olarak gelmekte ve hiçbirisi askerlik ruhu taşımamaktadır. Bu alaydaki altı haftalık hizmetim sırasında gördüklerimi açık ve gerçeğe tam uygun olarak arzı bir vatan borcu bilirim.." demekteydi. Çoğunluğu bu durumda bulunan ordu birliklerinin moral gücü elbette iyi sayılamazdı.

Lojistik Durumu

Bu tarihlerde ordunun lojistik durumu çok yetersizdi. Gene 161 nci Alay Komutanı'nın yukarıdaki raporu bu durumu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Sina Cephesi'nin lojistik durumu hakkında General von Kres verdiği "Firar sorununun ivedilikle çözümlenmesi gereklidir. Tecrübeme göre, fena mevsimin girmesi ve iaşe buhranı kaçak sayısını çoğaltacaktır... İaşe sorunu hiçbir zaman yoluna girmemiştir. Yevmülcedid rızkulcedid

[13] Von Kressenstein Kress; Türklerle beraber Süveyş Kanalı'na, Çev. Mazhar Besim Özalpsan, İstanbul, Askeri Basımevi, 1943, s. 169.

yaşıyoruz (günü gününe iaşe). 4 ncü Ordu, Şam Valisi, Nakliyat Müdürü, Binbaşı Vetman vb. bana günlük muntazam olarak 150 ton alacağımı parlak bir surette vadetmişti. Halbuki günde ancak 75 ton gelmektedir. Bu karışıklıklardan kimin sorumlu olduğunu bilmem. 4 ncü Ordu, hiç olmazsa çok yakında verilecek büyük meydan muharebesine kadar günlük tayının 1.100 grama çıkarılacağını bildirmişti. Halbuki ayrıca yeteri kadar un verilmezse (günde bir vagon kadar), insan gıdasının bu suretle lazım olan islah ve atırılmasını uygulama safhasına koyamam. Özellikle hayvanların halinden pek endişe duyuyorum. Kadro mevcudundan 6.000 hayvan eksiğimiz olduğu gibi mevcut hayvanlar da mecalsiz ve mahvolma derecesindedir. Tümenlerin çoğu, koşum hayvanı yokluğundan kımıldayamayacak durumdadır. Aynı nedenle cephane bütünlemesi de gittikçe noksan oluyor. Tehlikeyi önlemek için muntazam olarak ve yeter derecede erzak ve yem almaklığımız gereklidir. Bölgedeki ot ve saman stoku tükendi. Ancak altın parayla köylerden arpa bulabiliyoruz. Her yıl yağmur mevsiminde trenlerin işlemesi sık sık 8-15 gün kesilir. Aynı nedenle kamyonların hareketi de günler ve hatta haftalarca kabil olmaz. Şunu da dikkate almalı ki, düşman ulaşımımızı daima kesebilir. Bu sebeple cepheye mümkün olduğu kadar yakın bir yerde en az 15 günlük bir erzak ihtiyatı yığmak çok lazımdır..." deniliyordu.

Personel İkmali

Personel ikmaline gelince; Ağustos 1917 başında ordunun kadro noksanı, 190.000 ere yükselmişti. Halbuki seyyar ordulara verilebilecek celbe tabi bütün yükümlüler silah altına alınmış olduğundan, ordu dairesinin elinde, insan kaynağı diye birşey kalmamıştı. Bu ihtiyaca karşın, Anadolu'dan kaçak ve bakayalardan ele geçirilebileceklerle hava değişiminden dönecekler ve depo birliklerinden gelecek acemi ve usta erlerden ancak 50.000 er toplanabileceği tahmin edilmişti. 4 ncü Ordu bölgesine cephede kullanmaya elverişli ve değişik kaynaklardan günde 4.000 erin geleceği saptanıyordu ki, bu miktarla birliklerin kadro noksanlarının bütünlenmesi olanaksızdı. (Daha ayrıntılı bilgi için IV ncü Bölüme bakınız).

Buna karşılık, bütün hazırlıklarını ve her türlü ikmalini en mükemmel bir şekilde bütünlemekte olan İngiliz ordusuyla nasıl ve nerede bir muharebe verilmesi gerektiği gerçekten düşünülmesi gerekli bir sorundu. Bu sorun hayalden uzak olarak, gerçeklerin ışığı altında çok iyi hesap edilmeli ve savaşı aleyhe döndürebilecek kararlardan kaçınılmalıydı.

Deniz Kuvvetleri [14]

Birinci Dünya Harbi'ne girildiği sırada Türk Deniz Kuvvetleri üç muharebe gemisi, 1 muharebe kruvazörü, 3 kruvazör, 2 torpito kruvazörü, 8 muhrip, 10 torpito bot, 17 gambot, 17 motor gambot ve 20'ye yakın yardımcı gemiden ibaretti.

Birinci Dünya Harbi'nde Deniz ticaret filosuysa, Osmanlı Seyri Sefain İdaresi (D. Dz. Y.) ile çeşitli şirketlerin gemilerinden kurulu olup 110.000 tonu geçmiyordu.

Kabotaj hakkına sahip olmayışımızdan, yabancı gemilerin kıyılarımızda serbest ulaşım yapması, ticaret denizciliğimizin gelişmesine engel olmuştu.

1914'te imzalanan Alman İttifakı, bizden İtilaf ulaşımını kesmek ve bunların deniz kuvvetlerine karşı direnmek gibi bir takım özel isteklerde bulunuyordu ki, Türk Deniz Kuvvetleri bu istekleri karşılayacak güçte değildi. Çünkü, batıda olduğu gibi, doğuda da harbin mutlu bir sonuca ulaştırılması, daha baştan itibaren deniz üstünlüğünü sağlayacak güçlü bir deniz harp filosuna sahip olmaya bağlıydı.

Kaldı ki, Türk deniz harp filosu İtilaf filoları karşısında hiçbir üstünlük sağlayamayacak kadar zayıftı. Bu nedenle, en önemli görev olarak kabul edilen İstanbul'un savunulmasıyla yetinilerek donanma, Marmara'ya kapatılmış, bu nedenle de Sina ve Filistin Cephesi'ne hiçbir yardım yapılamamıştı. (fazla bilgi için Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi VIII nci Cilt, Deniz Harekâtı kitabına bak).

Hava Kuvvetleri

Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Harbi'ne katıldığı sırada bir hava kuvvetine sahip değildi. Seferberlik emrine göre Başkomutanlık emrindeki Yeşilköy Hava Uçuş Okulu'nda bulunan hava bölüğü, mevcut altı uçağını ve personelini harekete hazır bir duruma getirmişti. Bu altı uçaktan ikisi (Edremit ve Tarıkbinzeyyat isimli) Doğu Cephesi'ne 3 ncü Ordu emrine gönderilmiş, okulda dört uçak kalmıştı.

1914 yılından itibaren hava kuvvetinin artırılması için çok çaba harcanmışsa da 1916 yılında kısmi bir başarı sağlanabilmişti. Bu yılın Kasım, Aralık aylarında Hava Kuvvetlerinin genel kuvvesi 90 uçak, 81 pilot ve 58 rasıttan ibaretti. 1916'da Türk Hava Kuvvetleri, Başkomutanlık em-

[14] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi; c. I, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1970, s. 166-168.

rinde, (Umuru Havaiye Müfettişliği) adıyla tümen yetkisinde örgütlendirilmişti. Müfettişlik, uçak ve balon birlikleriyle fotoğraf, fotometri ve meteoroloji şubelerini kapsıyordu. (fazla bilgi için Birinci Dünya Harbi IX ncu Cilt Türk Hava Harekâtı; Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 6 ncı Kısım 1 nci Kitaba ve Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 1 nci Cilte Bakınız).

1 nci Deniz Uçak Bölüğü, İzmir'de 5 nci Ordu emrinde.

1 nci Uçak Bölüğü, Gelibolu Yarımadası'nda Galata alanında 5 nci Ordu emrinde.

6 ncı Uçak Bölüğü, Çanakkale'de 5 nci Ordu emrinde.

Eğitim

Yeşilköy Hava Okulu'nda uçucu yetiştirmekle beraber İzmir, Erzurum, Konya, Musul, Şam ve sonradan Bağdat'ta birer hava okulu açılmasına karar verilmiş. İşe ilk önce İzmir, Şam ve Musul'dan başlanmıştı.

b. İngilizler

Kara Kuvvetleri

İngilizlerin bu harekât alanında "Mısır Kuvvei Seferiyesi" bulunuyordu. Bu kuvvetin Nisan - 1917 kuruluşu şöyleydi: [15]

Mısır Kuvvei Seferiyesi Komutanlığı

Komutanı : Korgeneral (Geçici Orgeneral) Sir J.A. Murray [*]

Kurmay Başkanı: Tümgeneral A.L.Lynden Bell

Birlikleri: Doğu Kuvveti Komutanlığı (52 nci, 53 ncü, 54 ncü, 74 ncü Tümenler ile Çöl kolu, Avustralya - Yeni Zelanda atlı tümeniyle İmparatorluk Atlı Tümeni- ve Kanalın Kuzey Kesimi Kuvveti-bir piyade tugayı).

Delta ve Batı Kuvveti (bir piyade tugayı).

İskenderiye Bölgesi Kuvveti (Bir piyade tugayı).

Genel Karargâh Bağlı Birlikleri ile komutanlık emrine verilmiş birlik, geri hizmet ve ikmal teşkillerinden ibaret bulunuyordu.

İngilizler, yukarıda özetle açıklanmış olan bu kuruluş içindeki birliklerini Sina-Filistin Cephesi'nde yaptıkları muharebelerden edindikleri

[15] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dlp. 49, G. 13, Dos. 276-C.

[*] Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler orduda başarılı olan komutanlara fahri veya geçici olarak bir veya iki üst rütbe verirlerdi.

tecrübelerden sonra yeni bir örgütlenmeye tabi tutulmuşlardı. Ekim-1917 tarihine kadar yapılan bu yeni örgütlenme ve değişiklikten sonra Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin kuruluşu aşağıdaki şekli almıştı. [16] (kuruluş : 3)

Mısır Kuvvei Seferiyesi

Başkomutan : General Sir Edmond Allenby

Kurmay Başkanı : General El.J.Bols

Birlikleri

Çöl Atlı Piyade Kolordusu : Komutanı S.H.G. Chauvel, Kurmay Başkanı General R.G.H. Heward-Vyse

Birlikleri : Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni : Komutanı General E.W.G. Chaytor

Birlikleri : 1 nci Avustralya Hafif Piyade Tuğayı, 2 nci Avustralya Hafif Atlı Piyade Tugayı, 5 nci Avustralya Hafif Atlı Piyade Tugayı, Yeni Zelanda Atlı Nişancı Tugayı, 18 nci Ağır Topçu Taburu, Avustralya ve Yeni Zelanda İstihkâm Sahra Bölükleri.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni : Komutanı General H.W.Hodgson.

Birlikleri : 3 ncü Avustralya Hafif Atlı Tugayı, 4 ncü Avustralya Hafif Atlı Tugayı, 5 nci Avustralya Hafif Atlı Tugayı, 6 ncı Avustralya Hafif Atlı Tugayı.

19 ncu Ağır Topçu Taburu, Avustralya Atlı Piyade Tümeni Sahra İstihkâm Bölüğü.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni : Komutanı General C.A.C. Barrow.

Birlikleri : 6 ncı Atlı Piyade Tugayı, 8 nci Atlı Piyade Tugayı, 22 nci Atlı Piyade Tugayı, 20 nci Ağır Topçu Taburu, 6 numaralı İstihkâm Sahra Bölüğü.

Çöl Kolordusu Bağlıları : 2,3, 11 ve 12 numaralı Hafif Zırhlı Otomobil Bölükleri, 1 ve 7 numaralı Hafif Otomobil Keşif Bölükleriyle Kolordu emrine verilen 7 nci Atlı Piyade Tugayı, 1/1 Shervood Rangers Alayı, Hecin Tugayı.

20 nci Kolordu : Komutanı Korgeneral Sir P.W. Chetwode; Kurmay Başkanı Tuğgeneral W.H.Bartholomew.

---

[16] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dlp. 49, G. 15, 338-A, s. 782.

Birlikleri : 53 ncü Welsh Tümeni, Komutanı General S.F. Mott.

Birlikleri : 158 nci Tugay, 159 ncu Tugay, 160 ncı Tugay, 205, 266 ncı ve 267 nci Topçu Taburları'ndan oluşan bir topçu tugayıyla 436, 437 ve 439 ncu Sahra İstihkâm Bölükleri'nden oluşan bir sahra istihkâm tugayı, 60 ncı Londra Tümeni : Komutanı General J.S.M.Shea

Birlikleri : 179 ncu Tugay, 180 nci Tugay, 181 nci Tugay, 301 nci, 302 nci ve 303 ncü Sahra Topçu Taburları'ndan oluşan bir topçu tugayıyla 519, 521 ve 522 nci Sahra İstihkâm Bölükleri ile, 1/2 Loyal N.Lancashire Alayı Lağımcı ve Kazmacı Bölüğü'nden oluşan sahra istimkâm tugayı.

74 ncü Yeomanry Tümeni : Komutanı General E.S. Girdwood.

Birlikleri : 229 ncu Piyade Tugayı, 230 ncu Piyade Tugayı, 231 nci Piyade Tugayı.

44 ncü Kraliyet Sahra Topçu Tugayı'nın 340 ncı ve 382 nci Bataryaları, 117 nci Kraliyet Sahra Topçu Tugayı'nın A.B. ve C. Bataryaları, 268 nci Kraliyet Sahra Topçu Tugayı'nın A. 366 ncı ve C. Bataryaları ile 5 nci (Kraliyet Monmonth) ve 5 nci (Kraliyet Aglesey) Sahra İstihkâm Bölükleri'nden oluşan Sahra İstihkâm Tugayı.

20 nci Kolordu Bağlıları : 1/2 nci Country Of London Yeomanry Atlı Piyade Alayı, 96 ncı Ağır Topçu Grubu ve 378, 383 ve 440 ncı Muhasara Bataryaları ile kolordu emrine verilen General J.R. Longley Komutasında 10 ncu Irish Tümeni.

Birlikleri : 29 ncu Piyade Tugayı, 30 ncu Piyade Tugayı, 31 nci Piyade Tugayı, 67 nci, 68 nci, 263 ncü Kraliyet Sahra Topçu Tugayları ile 65, 66 ve 85 nci Kraliyet Sahra İstihkâm Bölükleri'nden oluşan İstihkâm Taburu ve 5 nci Kraliyet Irish Alayı Lağımcı Bölüğü.

21 nci Kolordu : Komutanı Korgeneral E.S.Bulfin; Kurmay Başkanı Tuğgeneral E.T.Humphreys.

Birlikleri : 52 nci Lowland Tümeni, Komutanı General J.Hill.

Birlikleri : 155 nci Piyade Tugayı, 156 ncı Piyade Tugayı, 157 nci Piyade Tugayı, 261 nci, 262 nci, 264 ncü Kraliyet Sahra Topçu Tugayları ile 410, 412 ve 413 ncü Kraliyet İstihkâm Sahra Bölükleri.

54 ncü East Anglian Tümeni : Komutanı Tümgeneral S.W.Hare.

Birlikleri : 161 nci Piyade Tugayı, 162 nci Piyade Tugayı, 163 ncü Piyade Tugayı, 270 nci, 271 nci ve 272 nci Kraliyet Sahra Topçu Tugayları ile Kraliyet 484 ve 486 ncı Sahra İstihkâm Bölükleri.

75 nci Tümen : Komutanı Tümgeneral P.C.Palin.

Birlikleri : 232 nci Piyade Tugayı, 233 ncü Piyade Tugayı, 234 ncü Piyade Tugayı, 37 nci ve 172 nci Kraliyet Sahra Topçu Tugaylarıyla 1 nci Güney Afrika Sahra Topçu Tugayı ve 495, 496 ncı Kraliyet Sahra İstihkâm Bölükleri.

21 nci Kolordu Bağlıları : Karma Atlı Alay, 97 nci Ağır Topçu Grubu (iki ağır, dört muhasara bataryası), 102 nci Ağır Topçu Grubu (bir ağır, beş muhasara bataryası) ile "E" makineli tüfek bölüğü, tank kıtası makineli tüfek bölüğü.

Genel Karargâh Bağlıları

Ortadoğu İngiliz Hava Kuvvetleri : Komutanı Tuğgeneral W.S. Brancker

Filistin Hava Tugayı : Komutanı Yarbay A.E.Borton.

Birlikleri : 5 nci Hava Taburu (Kolordu topçu uçakları), 14 ve 113 numaralı Bölükler, 40 ncı Ordu Uçak Taburu (67 numaralı Avustralya Uçak Bölüğü, 11 Numaralı Uçak Bölüğü, 21 numaralı Balon Bölüğü) 8 nci Dağ Topçu : Tugayı'ndan iki obüs bataryası ve 9 ncu Dağ Tugayı'ndan üç obüs bataryası, Hecin Süvar Tugayı.

7 nci Atlı Tugay (Çöl Kolordusu emirine verilmiştir), 10 ncu Irish Tümeni 20 nci Kolordu emrinde olup genel karargâh ihtiyatıdır.

Arap Kuzey Ordusu

General Cafer Elaskeri komutasında bir Piyade Tugayı, bir hecin süvari taburu, bir estersüvar taburu, sekiz toptu.

Kuvve

Nisan 1917'de İngiliz Kuvvei Seferiyesi'nin insan mevcudu 225.000' idi. Bu mevcuda 70.000 yemin ettirilmemiş Mısırlı asker dahil değildir.

Nisan 1917'de harekâta katılan birliklerin genel kuvvesi : 11.000 kılıç, 24.000 tüfek, 170 topken, Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi'nde (27 Ekim-16 Kasım 1917) Vadii Gazze kuzeyinde 12.000 kılıç, 60.000 tüfek, 418 top, Birüssebi'nin ele geçirilmesindeyse, 8.500 kılıç, 27.000 tüfek, 180 top cepheye sokulmuştur.

İngiliz Kuvvei Seferiyesi'nin mevcudu giderek artmış ve Eylül 1918' de 226.900'ü İngiliz, 111.800'ü Hintli, 128.950'si Mısırlı olmak üzere 467.650 insan, 159.900 hayvana yükselmiştir.

Türk, İngiliz Kuvveti arasındaki oransa, İngilizler, Türklere oranla piyadece bire karşı ikiden fazla, süvarice bire karşı sekiz, topçudaysa ikiye karşı üç misli üstünlüğe sahip olmuşlardır.

İngiliz Kuvvei Seferiyesi'nin Üçüncü Gazze Muharebesi'nden önceki durumu şöyleydi :

Sağ kanatta çöl kolu : Avustralya ve Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ile Ebubakra bölgesinde; İmparatorluk Atlı Tümeni ile Elmendur bölgesinde; 54 ncü Piyade Tümeni Şeyhabbas; Ennamus bölgesinde; 52 nci Piyade Tümeni Ennamus (hariç) ile Gazze-Refah yolu kesiminde; 53 ncü Tümen, bu yolla deniz arasındaki kesimde; 74 ncü Tümen Telelahmer, Vadii Ennehabir arasındaki kesimde; doğu kuvveti karargâhı, Direlbalah' ta bulunuyordu. Birlikler İkinci Gazze taarruzunun başarısızlığı üzerine çıkış mevzilerine geri alınarak yeniden örgütlenme ve hazırlığa başlamışlardı.

Sevk ve İdare

Üç yıla yakın bir süreden beri devam eden muharebeler, İngiliz kara ordusuna büyük ölçüde tecrübe kazandırmış subay ve erler eğitilmiş, harbin ilk dönemindeki tecrübesizlik ve acemilikler giderilmişti. İngiliz sevk ve idaresinde hareketler sınırlı, ayrıntılı ve küçük birliklerin görevlerini belirten emirlerle düzenlenmekteydi. Bu sebeple muharebelerde beliren fırsatlardan hemen faydalanamıyorlardı. Muharebede ihtiyatlar daima emir bekliyor, duruma kendiliğinden müdahalede bulunup başarıyı genişletmeye veya tehlikeyi önlemeye çalışmıyorlardı. İngiliz sevk ve idare kuralları, taarruzda Alman, savunmada Fransız kurallarından alınarak kendi yetenekleri ve imkânlarıyla bünyelerine uygun bir duruma getirilmişti. Bağımsız bir sevk ve idare usulü yoktu denilebilir. Özetle İngiliz sevk ve idaresini ihtiyat ve tedbirle bunu alınan görevin değiştirilmeden uygulanması şeklinde tarif edebiliriz. (daha fazla bilgi için Genelkurmay Başkanlığı Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi IV ncü Cilt, 1 nci Kısım Yıldırım'ın Akibeti. Mirliva Sedat. Kitabının 76-105 nci sayfalarına bakınız).

Eğitim

İngiliz ordusundaki eğitim usulleri aktif metoda dayatılıyordu. Her konu için bir ihtisas eğitimi yaptırılarak personelin daha kısa bir sürede ve daha iyi yetiştirilmesi sağlanıyordu. İngiliz hükümeti için Mısır bir depo ve ve bir eğitim merkezi görevini görüyordu. Burada şimdiye kadar dokuz piyade tümeni hazırlanmış ve cepheye yollanmıştı.

Subay eğitimi de, aynı esaslara göre yapılıyordu. Son derece titiz ve sıkı bir öğretim ve eğitim metoduyla kısa zamanda üstün sonuçlar alınmıştı.

Eğitim ve öğretimde İmparatorluk uluslar topluluğunda, her ulusun özelliği gözönünde tutulmuştur.

Personel Durumu

O tarihlerde İngiliz İmparatorluğu'nun nüfusu 800 milyondu. Maddi kaynaklar bakımından olduğu kadar insan kaynağı bakımından da sınırsız imkânları vardı. Ancak harbin başında bu insan kitlesinden hemen faydalanmak mümkün olamamıştı.

İngilizler önceleri gönüllülerden kurulu kolordu teşkilatı olmayan on bir piyade ve üç süvari tümeniyle harbe girdiler. 1915 başında mecburi askerlik kabul ve uygulanmaya başlandı.

İngiliz İmparatorluğu titiz, metodlu bir çalışmayla harpte dörtbuçuk milyonluk düzenli bir ordu kurarak muharebe alanlarına göndermeyi başarmış ve harbin sonuna kadar hiçbir birlik lağvetmemiş, sürekli olarak yeni birlikler teşkil edip muharebe güçlerini arttırmışlardır.

Moral Durumu

İngiliz ordusunun moral durumu çok iyiydi. Personelin her türlü ihtiyaçları sağlanıyor, ordu birlikleri bol malzeme ve silaha sahip bulunuyordu. Fakat yine de Filistin Cephesi'nde malzeme ve personel bakımından istenilen üstünlük sağlanmadıkça bir istila hareketi yapılmasına imkân olmadığı kabul ediliyordu. Aslında Gazze önlerine gelmiş bulunan İngiliz Kuvvei Seferiyesi'nin sayısı yaklaşık olarak 58.000, Türkler ise 20.000 idi. İngilizler bu üstünlüğü yeter görerek 26 Mart ve 19 Nisan 1917' de başarısız iki taarruz teşebbüsü yapmışlardı. (Birinci İkinci Gazze Muharebeleri).

Bu iki muharebe onlara silah, araç ve gereç bakımından imkânların amaçlarına uygun olmadığını gösterince, harekâtı durdurarak daha köklü hazırlıklara girişmişler ve kuvvetlerini 130.00 tüfeğe çıkarmışlardı. Türklerin kuvvetiyse hâlâ 34.000 tüfekti. Bu imkânlara sahip olan İngiliz ordusunda moral gücü elbette çok iyi olacaktı.

Lojistik

İngiliz ordusunda Lojistik teşkilat ve hizmetleri en iyi bir şekilde düzenlenmiş ve savaşın devam ettiği sürece aksamadan sürdürülmüştür. Zengin bir devletin yapabileceği her türlü ikmal, en üstün bir seviye ve

bollukta, her çeşit harp silah ve araçlarıyla, malzeme, hayvan, insan ikmali, yiyecek, su sorunu, halledilerek bütün bu hizmetlerin en rasyonel bir biçimde işlemesi sağlanmıştır. Adım adım ilerleyen İngiliz ordusu gerisinde Mısır'dan ve Süveyş Kanalı'ndan itibaren geniş ve çift hat olarak demiryolu inşa edilmiş ve bu hatlar cephe gerisinde birçok istikametlere uzatılmış, ayrıca Nil Suyu, Mısır'dan itibaren filitre edilmiş olarak cephe gerisine ve hatta siperlere kadar boru hattı döşenerek getirilmiştir. (daha fazla bilgi için 1 nci kısım 5 nci bölümüne ve bu kitabın 4 ncü bölümüne bakınız).

Deniz Kuvvetleri

Birinci Dünya Harbi'ne girildiği sıralarda Türk sularında harekâtta bulunan İtilâf Devletleri'nin deniz kuvvetleri, Karadeniz'de Rus filosu, Çanakkale önlerinde, Sina, Filistin, Suriye, Ege ve Güney Anadolu kıyılarında ve Kızıldeniz ile Hint sularında, İngiliz ve Fransız filoları, Marmara'da bu iki devlete mensup denizaltı gemileriyle Dicle ve Fırat'taki İngiliz filotillalarından ibaret bulunuyordu.

Tüm dünya denizlerinde üsleri olan İngiliz Deniz Kuvvetlerinin, Akdeniz'deki filosu Cibralta, Malta ve İskenderiye'deki üslerine dayanmaktaydı. Harbin başında iki muharebe kruvazörü, iki zırhlı kruvazör, dört kruvazör ve 13 muhrip Amiral Milne komutasında İskenderiye'de, bir zırhlı kruvazörle bir muhrip Amiral Troubribge Komutasında Dıraç'ta, bir muharebe kruvazörüyle bir zırhlı kruvazör de Malta'da bulunmaktaydı. Dağınık bir durumda olan Akdeniz filosu harbin başlamasından sonra Malta'da toplanmış, Avustralya donanması, Alman Akdeniz Filosu'na karşı kullanılmakla görevlendirilmişti. Hint sularındaki filodan bir muharebe gemisi Süveyşe gönderilmiş, beş kruvazör de sonradan Akdenize çıkarılmıştı. Ticaret filosu, 11 milyon ton kadar tutan 37.000 gemiden ibaretti.

Çanakkale önündeki İngiliz filosu, Fransız filosuyla birlikte üs olarak Yunan işgalindeki Limni, Bozcaada, İmroz ve Midilli adalarından faydalanıyordu.

1915 başlarında, Süveyş'te iki kruvazörle altı torpitobot, Basra Körfezi'nde silahlı nakliye gemileri ve romörkörler bulunmaktaydı. İkinci Gazze Muharebesi sırasında bir Fransız kuruvazörüyle iki monutörü de kara harekâtına katılmıştı.

Ayrıca Fransız Deniz Kuvvetleri harbin başlarında Suriye, Filistin ve Güney Anadolu kıyılarına karşı 12 kruvazör ve dört muharebe gemi-

siyle faaliyette bulunmuş olup Fransız Akdeniz filosunun Tulon, Oran, Bizerte ve Cezayir'de üsleri vardı. Ticaret filosu 1.300'ü buharlı ve 1.400'ü yelkenli olmak üzere 1.300.000 tonu bulmaktaydı.

Deniz harekât ve muharebeleri ve diğer konularda daha ayrıntılı bilgi için Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nca çıkarılan Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, VIII nci cilt Deniz Harekâtı kitabına bakınız.

Hava Kuvvetleri

Nisan 1917'de, Filistin Cephesi'ne tahsis edilen Kraliyet Hava Kuvvetinin kuruluşu şöyleydi :

Ortadoğu Tugayı : 6 ncı Uçak Taburu (14 ncü ve 67 nci Avustralya Uçak bölükleri) 20 nci Yedek Uçak Taburu (21 nci, 22 nci, 23 ncü, 57 nci 58 nci Yedek Uçak Bölükleri).

Bu kuruluş bilahare değişikliğe uğramış ve Ortadoğu İmparatorluk Hava Kuvveti, Üçüncü Gazze Muharebesi'ne şu kuruluşlarla girmiştir: (Kuruluş : 3)

Filistin Uçak Tugayı : 5 nci Uçak Taburu (14 ncü ve 113 ncü Uçak Bölükleri).

40 ncı Uçak Taburu (67 nci Avustralya ve 11 nci Uçak Bölükleri).

Kraliyet Hava Kuvveti, Mart 1917'de Türklerin sahip oldukları üstün hava kuvvetiyle uğraşmak suretiyle yorucu bir tecrübe geçirmişti. Birinci Gazze Muharebesi sırasında Türk uçakları, her fırsatta İngiliz uçaklarına taarruz ederek kayıplar verdirdiler. İkinci Gazze Muharebesi sırasında uçak taburunun elinde işe yarayacak 25 uçak vardı. Bunların 17'si B.E-2 ve sekizi Martdensayd uçağıydı. Martdenseyd uçakları elde bulunanların en iyisiydi. Ancak bu iklimde motorlarının fazla ısı yaptıkları görüldü.

Kraliyet Hava Kuvveti Ortadoğu Komutanı'nın hava teşkilatı müdürlüğüne verdiği raporda: Almanların kendi uçak müfrezelerinden her birine en iyi tipteki uçaklarından birkaç tane verdiklerini ve uçak sayısı yönünden üstünlüğün, uçak niteliğinden ötürü, başarısızlığı gideremediği bildiriliyordu. Harbiye Nezareti buna karşı birkaç tane tek satıhlı Bristol Uçağı ile son model Vikers Av Uçağı göndermek vaadında bulundu. Ancak bu uçaklar, İkinci Gazze Muharebesi sonuna kadar Filistin Cephesi'ne gelemedi.

Türk uçaklarının üstünlüğüne rağmen İngilizler, bu dönemde iş görebilmişlerdir. Hava keşifleriyle Türk savunma mevzilerini meydana çıkarmış, taktik keşiflerden başka, stratejik keşifler de yapmışlardır. Bundan başka çok sayıda fotoğraf çekilmiş ve İkinci Gazze Muharebesi sırasında 1/40.000 ölçekli ve kısmen münhanili haritalar basmışlardı.

Üçüncü Gazze Muharebesi'ne girilirken uçak taburunun bölünüşü şöyle oldu:

Tabur Karargâhı : Rafah'ta

Harp Kademesi :Direlbalah'ta

14 ncü Bölük karargâhı (A) kolu ve 67 nci Bölük Rafah'ta; 14 ncü Bölüğün (B) kolu Direlbalah'ta

10 ncu Uçak Parkı : Abbasiye'de.

İleri Uçak Parkı : Kantarada idi.

(daha fazla bilgi için Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi IX ncu Cilt, Türk Hava Harekâtı Kitabına bakınız).

3. Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi'nden Önceki Harekât ve Olaylar, İki Tarafın Hazırlıkları

a. İngilizler [17]

21 Nisan 1917'de Orgeneral Sir Çarls Dobel İngiltere'ye dönmüş olduğundan, Orgeneral Sir Filip Çetwud, Sir A.Murray'ın emriyle Doğu kuvvetinin komutasını üzerine almıştı. Korgeneral H.J. Çovel, Çöl Kolu Komutanı olmak üzere General Çetwud'un yerine geçti; ve General Çovel'in yerine de Tuğgeneral E.W.Çeytor Avustralya ve Yeni Zelanda Atlı Tümeni komutanı oldu.

General Çetwud, Türk mevzilerinin kuvvetli olması sebebiyle yeniden bir cephe taarruzunun yapılmasının doğru olmayacağı kanısındaydı. O'nun bu düşüncesine ast komutanlar da katılıyorlardı.

Mısır Kuvvei Seferiyesi Komutanı Orgeneral Sir A. Murray, küçük çaptaki taktik düzeltmelere tabi olmak üzere Gazze Vadisi'nin kuzey ve doğu kesiminde kazanılmış olan mevziin elde tutulmasına karar verdi. Şimdi ilk sorun, bu mevzii emniyetli bir duruma getirmek, ikinci sorunsa, birlikleri özellikle piyade tümenlerini yeniden düzene sokmaktı.

---

[17] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-B, Fasıl XIX.

Arazi durumu bakımından Vadii İmleyh ile Vadii Gazze arasında hafif dalgalı ve Birüssebi'nin birkaç km. yakınına kadar hemen hiç kesintisiz uzayan büyük ve açık bir ova vardı. Şeyh Aclin'den itibaren Şeyh Abbas'taki köşenin biraz güneyine kadar cephenin her tarafı tel örgüyle kuvvetli bir surette emniyete alınan devamlı bir mevzi hattı halinde olmak üzere piyade tarafından tutulmaktaydı.

General P. Çetwud, bu hattı ileri alıp Elmünkail'den ve bu yerin güneyindeki Vadii Şeria'ya uzatmak suretiyle Şeyh Abbas çakıntısını düzeltmek imkânını düşündüyse de, bu hareket muvasala hendekleri inşası için pek çok zaman ve çalışmaya lüzum göstereceğinden ve buradaki arazinin görüşe açık oluşundan bu düşünceden vazgeçti. Ancak General P.Çetwud, Elmendur güneyinde yukarıda açıklanan ovanın keşfi için atlı kıtalara bir çıkış sağlamak amacıyla açık bir kapı bırakmaya karar vererek burada devamlı bir savunma hattı yapılmamasını emretti. Zayıf olarak hazırlanan bu uzun hattan telörgülerini kaldırtarak, yerine kuvvetli direnek noktaları inşa ettirdi. Türklerin bu yandan bir taarruz yöneltmeleri ihtimaline karşı, asıl muharebe hattı Vadii Şelâlede'ki kesiminin altı. km. batısındaki Şeyh Nuran'dan geçirildi. Ancak bu hat, son çare olarak işgal edilecekti. General Çovel'e, suyun Şelâle'deki kısmıyla geçit yerlerinin inatlı savunulması ve Türklere, her ileri hareketin pahalıya ödetilmesi emredildi. Doğu Kuvveti Komutanı bu planı, yalnız savunma bakımından uzun ve berkiltilmiş bir mevziin tutulmasından daha iyi olduğundan değil, aynı zamanda atlı kıtaların daima açıkta kullanılmasını da istemiş olmasından kabul etmişti.

İngilizler, atlı birlikler bakımından ezici bir üstünlüğe sahiptiler. Taarruza yeniden başlama zamanı gelince bu birlikler ihtimal ki, kesin sonuç almada önemli bir etken olacaktı. Bu nedenle bu hattı atlı kıtalar için açık ve muharebeye hazır bulundurmak uygundu.

Türkler hakkında edinilen bilgilerden; Türk tarafındaki inşaat ve tahkimatın Alman istihkâmcılarının gözetimi altında yapıldığı öğrenildi. İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra bir iki hafta içinde 7 nci, 54 ncü Tümenler ile von Kres komutasındaki Türk kuvvetleri, Gazze ile Hüreyye arasındaki savunma şebekesini takviye ettikten başka bu şebekeyi Gazze-Birüssebi yolu boyunca ve yoldan demiryolunu kesmek üzere tam doğuya doğru uzatmaya başladılar.

İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra, General Sir A.Murray'ın 22 Nisanda İngiltere Harbiye Nezareti'ne yazdığı durum hakkındaki düşüncesini bildiren telgrafında, "Şimdiki kuvvetimle mevzii bir başarıdan daha fazla birşey elde edebileceğimi ummuyorum. Sürekli taarruzi harekât için daha önce lüzumlu olduğunu bildirdiğim, en az, iyi yetişmiş beş tam

tümene ihtiyacım vardır. Şimdi elimde yalnız üç tümen vardır. 74 ncü Tümen, donatımca diğer tümenlerin en iyisiyse de muharebe alanında piyade olarak kullanılmak için yeterli eğitime sahip değildir. Bu tümeni meydana getiren küçük birlikler uzun süre taburlar ve tugaylar halinde kurulmamış ve tümen hâlâ topçusuzdur. Doğu Afrika, Aden ve Hindistan'dan gelen dört taburdan ibaret olan bir kuvveti, 75 nci Tümenin çekirdeğini teşkil etmek üzere bir tugay halinde topladım. Ancak bu taburlar şimdi eğitim ve donatılmak için toplanmaktadırlar. Bundan başka, Doğu Afrika ve Aden'den gelenler elverişli olmaktan pek uzaktılar. Bunun için büyük çapta ve devamlı bir taarruz için iyi eğitilmiş ve donatılmış daha iki tümene, bütün tümenleri (74 ve 75 nci Tümenler dahil), her biri iki adet 8.7'lik top ve bir adet 11.25 santimetrelik obüs bataryalarından ibaret olmak üzere üçer bataryalık sahra topçu kuvveti, ayrıca daha iki adet 155'mm. lik top bataryası ve iki muhasara obüs bataryasıyla takviyeye ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Bu an için ihtiyaçlarım bunlardır. Ancak Türkler cephelerini takviyeye devam ettikleri takdirde, benim kuvvetimin de bu takviyeyle orantılı olarak artırılmasını lüzumlu görüyorum. İhtiyaçlarıma ait tahminlerim asla değişmemiştir. Ancak asıl harekât alanının (Fransa'daki Batı Cephesi) ivedi ihtiyaçlarını da tamamiyle takdir ediyorum. İstediğim şeyler gönderilemediği takdirde elimde bulunan kuvvetle düşmanı tamamiyle tespit etmeye ve oyalamaya hazırım."

General Sir A. Murray'ın bu telgrafına İmparatorluk Genelkurmay Başkanı'nın verdiği karşılıkta: "Bundan önce Gazze'yi ele geçirmek hususundaki teşebbüslerinizin akim kalması, 22 Nisan tarihli mütalaanız ve Kafkasya'da tasarlanan Rus taarruzunun geri bırakılmış bulunmasından, Harp Kabinesi ilk hedefinizin Kudüs güneyindeki Türk kuvvetlerinin yenilgisinden ve bu şehrin işgalinden ibaret olduğu bildirilmiş olan son yönetmeliği değiştirmeye karar vermiştir.

Göreviniz, şimdilik karşınızdaki Türk kuvvetlerini yenmek için her elverişli fırsattan faydalanmak ve kazanılan her başarıyı, Türklerin mümkün olduğu takdirde Filistin'den çıkarılması amacıyla ve elinizde bulunan her türlü vasıtayla genişletmektir." deniyordu. İmparatorluk Genelkurmay Başkanı, daha sonra gönderdiği telgrafta da, "İstenilen iki tümeni göndermenin mümkün olmadığını, ancak sahra topçusu bakımından ihtiyaçların sağlanacağını, ağır topçunun altı 155 mm.'lik top ve dört sahra obüs bataryasından ibaret bir mevcuda çıkarılacağını" bildirmişti.

Mısır Genel Komutanı'nın 7 ve 12 Mayısta İmparatorluk Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği mektuplarda bu sorundan ayrıntılı bir surette söz ederek, 17 Martta Güney Filistin'de iş görebilecek, Türk kuvve-

tinin 19.000 tüfek, 40-50 top ve 1.500 kılıçtan ibaret olduğunu ve bu kuvvetin 3 ncü, 16 ncı Tümenler ile 3 ncü Süvari Tümeni ve diğer bazı bağımsız alaylar ve Alman, Avusturya küçük topçu birliklerinden ibaret olduğunu tahmin etmiş ve şimdiyse, Gazze-Birüssebi hattında 3 ncü, 7 nci, 16 ncı, 53 ncü, 54 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri ile 27 nci Tümenin bir kısmı ve ihtiyatta bulunan diğer kıtaların mevcut olduğunu, Türklerin topçu ve makineli tüfek birlikleriyle takviye edildiğini, şimdi Güney Filistin'de Türklerin 33.000 tüfek, 2.200 kılıç, 130 makineli tüfek, 120 top ve Şam güneyindeki bütün kuvvetinin 45.000 tüfek, 2.200 kılıç, 133 makineli tüfek ve 132 toptan ibaret bulunduğunu bildirmişti.

General Sir. A.Murray bu mektuplarında, mevziini tarif ettikten ve harekâtın daha geniş bir cephe üzerinde yapılmasını, sağlamak için Rafah'tan Şelâle'ye bir şube demiryolu inşaası hakkındaki niyetini açıkladıktan sonra, "Şimdiki halde tam olarak donatılmış yalnız üç tümene malik bulunduğundan, diğer tümenlerin tümünün noksan mevcutlu olmalarından dolayı yapılacak harekâtın kapsamı, herhalde zorunlu olarak sınırlı olacaktır. 75 nci Tümene gelince bu tümeni kuracak olan ve Hindistan, Aden veya Doğu Afrika'dan gelen küçük birliklerden herhangi birinin yaz sonundan önce muharebeye katılmalarını şüpheli görüyorum. Kıtalarımın mevcut veya terkibinden şikâyet etmemekle beraber durumun tam olarak anlaşılmasını ve ileri hareketimin durmasına ait sebepler hakkında yanlış bir anlaşılma olmamasını istiyorum. Mevcudumun şimdilik daha fazla taarruzi teşebbüs için yeter olmadığı kesin düşüncesindeyim." diyordu. Bu önerilerle ya Filistin'in tasarlanan istila hareketinden vazgeçilmesi, veyahut Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin takviye edilmesi lüzumu ortaya çıkıyordu.

Başbakan ile harp kabinesinin, yukarıda açıklanan ilk çareyi düşünmeye eğilimi yoktu. Onların gözünde Filistin harekât alanı, nispeten az araç harcanmasına karşılık, büyük fırsatlar arz ediyordu. Kuvvetli ve sürekli bir taarruz sonunda Türkiye harp dışı bırakılabilirdi. İngilizlerin Birinci Gazze Muharebesi'ndeki başarısızlığı ve İkinci Gazze Muharebesi'nde uğradıkları yenilgi, yeni bir çaba için ancak teşvik aracıydılar. Sir A. Murray'ın istediği tümenler şimdilik gönderilemiyordu. Fakat, O, diğer sınıflarla oldukça takviye edildi. Atlı kıtaların bu cephede faydalı oldukları anlaşıldığından, önceleri Makedonya'ya gönderilmiş olan 7 nci ve 8 nci Yeomanri Tugayları'nın Mısır'a geri gönderilmesine karar verildi.

Bu tugaylar, haziranda ve temmuz başlarında geldiler. Atlı tugayların toplamı böylece 10'a (beş Yeomanri, dört Avustralya ve bir Yeni Zelanda Tugayı) çıkarıldı.

Sir A. Murray atlı birliklerini herbiri üç tugay olmak üzere üç tümen halinde yeniden örgütlemeye ve bir tugayı da ordu bağlı birliği olarak elde tutmaya karar verdi. Yeni atlı tümene, Yeomanri Atlı Tümeni adı verildi. İmparatorluk Atlı Tümeni'nin adı da Avustralya Atlı Tümeni oldu. Bu suretle Çöl Kolu'nun atlı kıtaları şunlardan kurulmuş bulunuyordu :

1 nci, 2 nci Hafif Tugaylar ve Yeni Zelanda Atlı Nişancı Tugayı ile 18 nci Kraliyet Süvari Topçu Tugayı'ndan kurulu Avustralya ve Yeni Zelanda Atlı Tümeni; 3 ncü, 4 ncü Hafif Atlı Tugaylarla 5 nci Tugay ve 19 ncu Kraliyet Süvari Topçu Tugayı'ndan kurulu Avustralya Atlı Tümeni; 6 ncı, 8 nci ve 22 nci Atlı Tugaylarla 20 nci Kraliyet Süvari Topçu Tugayı'ndan kurulu Yeomanry Atlı Tümeni; Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun bağlı birliklerini kraliyet topçusuna bağlı Essex bataryası da emrine verilen 7 nci Atlı Tugay teşkil ediyordu.

Atlı tümenlerin bataryaları dörder topluydu. Harbiye Nezareti'nin gönderdiği sahra toplarıyla piyade tümenlerinin altışar toplu bataryalarla (53 ncü, 74 ncü Tümenlerin sekizer; 52 nci, 54 ncü ve 75 nci Tümenlerin yedişer bataryayla) teçhiz edilmesi mümkün oldu.

75 nci Tümen, 21 Haziranda Mısır dışından gönderilen veya o ana kadar Mısır'da bulunan küçük birliklerden teşkil edildi. Tümenin her tugayı, o sırada ikisi Teritoryal ve biri Hintli olmak üzere üç taburluydu. (üçer taburlu, 232 nci, 233 ncü ve 234 ncü Tugaylar)

29 ncu Hint Tugayı lağvedilerek birlikleri 75 nci Tümene dağıtıldı. Bunun Kanal Savunma şebekesinin güney bölgesindeki yerini, sonradan doğu kuvvetinin bağlı birliklerinden teşkil edilen 49 ncu Hint Tugayı aldı.

Hem Fransa ve hem de İtalya bu harekât alanında bayraklarını göstermek istiyorlardı. Bunu sağlamak için Mısır Kuvvei Seferiyesi'nde hizmet etmek üzere yardımcı kıtalar göndermek izni almışlardı. İtalyan müfrezesine nazaran daha güçlü olan Fransız müfrezesi, 25 Mayısta cepheye geldi. Bu müfreze süvari, topçu, istihkâm ve sıhhıye gibi küçük birlikleriyle beraber üç piyade taburundan (115 nci Alayın 5 nci Teritoryal Taburu, 1 nci Alayın 7 nci Taburu, 9 ncu Alayın 2 nci Cezayir Taburu ile avcı taburları) kuruluydu. Yaklaşık olarak 500 mevcutlu küçük İtalyan müfrezesi de 13 Haziranda Portsait'ten Rafah'a gönderildi.

Nihayet, harp kabinesi Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin Selanik'ten gönderilecek bir tümenle takviyesine karar verdi. Harbiye Nezareti, bunun için Akdeniz'e gönderilmeden önce Batı Cephesi'nde bir süre bulunmuş olan ve İkinci Hat Teritoryal Taburları'ndan kurulan 60 ncı Londra Tümeni'ni seçti. Bu tümen, 14 Hazirandan itibaren Mısır'da toplanmaya başladı.

Haziran ayına kadar birlikler, sıcağa rağmen İkinci Gazze yenilgisinin kötü etkisinden kurtulmuşlar ve sıkı bir eğitim uygulaması sonucu olarak öncekine göre daha iyi bir eğitim seviyesine erişmişlerdi.

General Sir A. Murray'ın Geri Çağırılması [18]

General Sir Murray, elde mevcut kuvvetlerin kâfi olmadığını görerek, istemiş olduğu kuvvetlerin alınmasında güçlükler karşısında kalmış olmasına rağmen Filistin'in istilası için gerekli bütün köklü hazırlıkları yapmıştı. Ancak, harcadığı çabaların meyvesini toplayamadı. Yetersiz araçlarla sefere gönderilen diğer birçok İngiliz komutanları gibi General Murray da beklenen başarıyı elde edememiş olduğundan, komutanlıktan uzaklaştırıldı.

11 Haziran 1917'de Sir A. Murray'e, İngiliz Harbiye Bakanı'ndan şu telgraf geldi: "Harp Kabinesi, yapmış olduğunuz iyi hizmeti tamamiyle takdir etmekle beraber emir ve komutada bir değişiklik yapılmasını lüzumlu saydı ve sizin yerinize General Allenby'nin atanmasına karar verdi. General Allenby birkaç güne kadar Mısır'a hareket edecektir. Emir ve Komutayı O'na teslimden sonra İngiltere'ye dönmenizi rica ederim."

General Sir A. Murray, gerçi İkinci Gazze Muharebesi'ni kazanamamıştı. Fakat buna rağmen gelecek için umut verecek birçok şey yapmıştı. Sina Türklerden temizlenmiş, Süveyş Kanalı'na yönelecek her tehlike ortadan kaldırılmıştı. Filistin'e giden yolun doğal güçlükleri yenilmiş ve arkada düşman kalmamıştı. Mısır halkının bir kısmı arasında memnuniyetsizlik olmakla beraber, asıl Mısır sakin ve refah içindeydi. Arap isyanı harpte önemli bir etken oluncaya kadar tahrik ve takviye edilmişti. İngiltere istediği takdirde bu harp sahnesine öncekinden daha büyük bir çaba harcamak ve Merkezi Devletlerin bu sahnede İngiltere'ye silahla karşı duran bağlaşığına karşı kesin zaferin sağlanmasına yeter kuvvet toplamak için her yönden hazırdı.

General Sir Edmond Allenby, 27 Haziran 1917'de Kahire'ye gelmişti. Bu sıralarda Britanya hükümeti, Filistin Seferi hakkındaki siyasetini saptamış bulunuyordu. Verilen direktife göre, bu yeni komutan incelemesini yapacak, kararını verecek ve taarruza geçebilmek için ne gibi yardımcı vasıtalara ihtiyacı bulunduğunu bildirecekti. Harekât planı, düzenlenecek ve ilk muharebenin hedefleri seçilecekti.

Filistin Harbi'nin son hedefi, Türklerin yenilgiye uğratılması ve kuvvetlerinin yok edilmesi, Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Türklerin Filistin'den çıkarılması olarak belirtilmişti.

---

[18] ATASE Arşivi; Dos. 311-c, Mısır ve Filistin Askeri Harekâtı, XX nci fasıl, s. 662.

Bu hedefe ulaşılması için lüzumlu olan kaynakların sağlanmasına ve en etkili çarelerin bulunmasına çalışılmış, eksiklikler saptanarak giderilmişti.

Türkler tarafındaysa durum başkaydı. Bağdat'ın geri alınması Filistin'in kesinlikle savunulması gibi, birbirinden çok farklı iki planın taraflıları arasındaki tartışmalar sürüp gidiyordu. Terazi bir o tarafa bir bu tarafa eğiliyor ve bu halse, kuvveti ve zamanı boş yere harcamaktan ve karışıklığa meydan vermekten başka bir sonuç getirmiyordu. Sonunda, en doğru olan ikinci şekil kabul edilmişse de, iş işten geçmiş, darbe indirilmiş ve Türkler yarı hazır bir durumda yakalanmıştı.

Sir E. Allenby Mısır Kuvvei Seferiyesi Komutanlığı görevine 28 Haziran gece yarısı başladı. Az sonra Direlhalah'taki Doğu Kuvvetleri karargâhına gitti. Cephenin her yönünü gezerek araziyi inceledi. Allenby bu gezisinde azim ve ciddiliğiyle bütün subay ve erler üzerinde olumlu bir etki yarattı. O sırada birlikler arasında "Generalin yeni bir planla geldiği ve bunu uygulayacak vasıtalara sahip bulunduğu" haberi yayıldı. Mevzi muharebesine artık son vererek zaferle sonuçlanacak bir taarruza girişileceği umudu, morali yükseltti. General Chetwode ve kurmay başkanı, durum hakkındaki düşüncelerini bildiren ayrıntılı bir rapor hazırlamış ve General Allenby'e sunmuşlardı. Allenby sonradan düzenlediği harekât planında o rapordaki düşüncelere de yer vermişti.

Bu rapor, Türklerin Gazze-Birüssebi hattını kesinlikle savunmaya kararlı oldukları sözüyle başlıyor ve bu mevziin doğal yapısının kuvvetli ve cephesi önünde içecek su bulunmaması dolayısıyla daha da kuvvetli bir hale geldiği belirtildikten sonra, Britanya kuvvetleri için köklü hazırlıklar yapılmadıkça (sol kanat kesimi hariç) bu mevzie yaklaşmanın mümkün olmadığı açıklanıyordu. Raporda, bu cepheye hemen eşit kuvvetlerle ve yalnız bir topçu üstünlüğüyle yapılacak bir taarruzun başarı vadetmiyeceği, Türklerin Britanya ordusunu geriye, Rafah hududuna atmaya teşebbüs etmesinin mümkün olduğu, fakat hiçbir zaman bundan fazla taarruzi harekâta girişemiyeceği, savunmadaki kudretine gelince; Kafkas'ta Rus harekâtındaki durgunluğun ne dereceye kadar onları bu cephe hakkındaki endişeden kurtarabileceği, Irak'ta giriştiği yeni harekâtın vereceği sonuçlara ve her şeyden önce malik oldukları tek bir dar hat demiryolunun kabiliyetine bağlı olduğu, daha şimdiden ulaştırma güçlüklerini yenmek için oldukça köklü tedbirler alınmış olduğu ve bu suretle ileride cephede 60-70 tabur bulundurma imkânına sahip olacakları anlatılıyordu.

General Chetwode, raporuna daha sonra şu cümlelerle devam ediyordu: "Düşünceme göre yarım tedbirlerle Türklerin şimdi bulunduğu mevzie taarruz etmek ancak bu kesimin ele geçirilmesinden daha ileri gidemez. Eldeki kuvvetle kesin bir darbe indirilmesine ve bu darbeyi gerileri şiddetle sıkıştıracak taze kıtalarla sürdürmeye imkân yoktur. Kâfi olmayan kuvvetlerle girişilecek bir hareket felaket doğurabilir. Bunun için tam mevcutlu yedi piyade ve üç süvari tümeninden daha az bir kuvvetle işe girişmek bizi amaca hiçbir surette ulaştırmaz. Bu kuvvetse fazla görülecek bir kuvvet değildir. 52 nci, 53 ncü, 54 ncü Tümenler gibi kadrosu eksik ve ikmal erleri almamış olan tümenler üç haftalık bir muharebede pekçabuk eriyebilir."

Raporun devamında, Gazze'ye yapılacak taarruz, Türklerin en kuvvetli bir yerine çatacaktı. Bu savunma kesimini çökertebilmek için kuvvetli bir topçu desteğiyle işe girişmek gerekiyordu. Elde edilecek başarı mevzii kalabileceği gibi, Türkler tekrar Hüreyre ve Diresneyt arasında tutunmayı başarabileceklerdi.

Resmelatavine civarında Türk mevziinin merkezine yapılacak bir taarruz aynı şekilde pek güçlükle başarılabilecekti. Topçu gözetleme yerlerinin ve arazi örtülerinin bulunmaması, su bulmadaki büyük güçlükten, böyle bir taarruz başarıyla sonuçlansa bile yarma yerinin süvariyle genişletilebilmesi, gerek Hüreyra ve gerek Gazze mevzilerinin de elde edilmesiyle mümkün olabilirdi. Hüreyre tahkimat grubuna batı yönünden yapılacak bir taarruz, su yokluğu ve arazinin de elverişli olmaması nedeniyle aynı güçlükle karşılaşacaktır.

Son olarak, Türklerin asıl ağırlık merkezini teşkil eden Hüreyre ve Teleşşeria'daki (düğüm noktası ve eksenine) güney ve güneydoğusundan taarruz etmek imkânı kalmaktaydı. Birikamli veya Şellâle'den doğuya doğru uzatılacak demiryoluyla Birüssebi batısındaki ve Türk demiryolunun Vadii İmleyh'i kestiği noktadaki Birburgayk (Rukeyk) güneyindeki hakim araziye kuvvet gönderilmesi ve bu kuvvetle gerek Türklerin Birüssebi'yi bırakmaya zorlanması ve gerek Gazze-Birüssebi yolu aşağısından bunun yardımına koşacak olan herhangi bir Türk kuvvetini uzakta tutmak şartıyla buraya taarruz için uygun bir mevzi elde edilmesi mümkün olabilecekti.

Bir kez Birüssebi ve Hüreyre arasındaki hakim araziye yerleştikten ve Birüssebi'yi ele geçirdikten sonra, artık kuzey ve kuzeybatıya doğru yükselen ve gittikçe görüş imkânını arttıran araziden faydalanılacaktı. Birüssebi, Essane, Şelale, Tellelfari ve Birikamli'de su olduğu için bundan sonra atlı kıtaların üstünlüğünü kullanabilecek bir yan bulmak umudu kazanılmış olarak taarruza geçebilecektir. Aslında, bu yan, Resm

Abu Cervan (Birüssebi'nin 12,5 km. kuzey ve kuzeydoğusunda) doğusundaki arazinin dağlık ve kayalık olması dolayısıyla ideal bir yan değildi. Ancak, herhalde büyük fırsatlar sağlayabilecekti. Daha ileriye gidildikçe Tellen-Necile'de kuzeye doğru 22 km.'lik bir alanda su bulunacak ve Türk demiryolunu gerisinden kesmek imkânı sağlanacaktı. Şeria ve Hüreyre'de biraz tuzlu olmakla beraber hayvanlar için bol su bulunacak ve Şeyh Abbas'tan denize kadar sol kanatta kuvvetli bir eksen kurarak bu eksen etrafında sağ kanadı Necile'ye doğru ilerletebilecek ve Türkler bu harekâtla Gazze'yi bırakmaya zorlanabilecektir.

Harekâtta sürat, bu kanaattaki başarıyla başlıca etken faktör olacaktır. Türklerde son ana kadar Gazze cephesine bir taarruz tasavvurunda bulunulduğu ve bu amaçla bu cephenin takviyesine teşebbüs edildiği kanısını uyandırmak gereklidir. Türklerde böyle bir kanı uyandırmak bir taraftan merkez kesiminin zayıflamış olduğu kanısını da verdirerek, belki onları bir karşı taarruz teşebbüsüne sevkedebilecekse de, gerçekte Şeyh Abbas'taki İngiliz savunma mevziiyle Birüssebi civarında yerleşen kuvvetler arasında yapılacak olan taarruz, Türkler için pek tehlikeli bir hareket olacaktır. Türklerin böyle bir harekete girişeceklerine ve bu suretle kendilerini çember içine atacaklarına az da olsa ihtimal verilebilirdi."

Sir Filip Chetwoda'un buraya kadar açıklanan raporunda, harekât hakkında uzun uzadıya tekliflerde bulunuluyor, fakat en kötü şartlar ortaya atılıyordu. Buna göre harekâta tam mevcutlu üç atlı piyade tümeniyle (o zamana kadar Gazze güneyindeki piyade tümenleri tam mevcutlu ve teçhizatlı değildiler) girişilmesi ve alınacak ilk ikmal erlerinin piyade için mümkünse % 20'ye çıkarılması, süvari için hiçbir zaman % 10'un altına düşürülmemesi gerekiyordu.

Sir Edmond Allenby'nin düşünce ve teklifleri : Mısır Kuvvei Seferiye Komutanı, Cephenin keşfi, General Chetwoda ile durumun tartışılması ve birliklerin denetlenmesi için beş gün harcadı. 17 Temmuzda Kahire'ye döndükten sonra, Harbiye Nezareti'ne, düşünce ve tekliflerini bildirdi. General Allenby'in General Chetwoda'un düşüncelerini benimseyen bu raporunda, Türklerin, Bağdat'ın düşmesinden sonra Kudüs'ün elden çıkarılmasının tehlikeli sonuçlara sebep olacağını anladıklarını ve bu sebeple Britanya kuvvetlerinin daha fazla ilerlememeleri için Gazze-Birüssebi hattını savunmaya karar verdiklerini belirttikten sonra, bu mevziin özelliklerini ve oraya yapılacak bir taaruzdaki güçlükleri açıklıyor ve Hüreyre, İrgeyk (Rukeyk) arasındaki tahkimatın kuzeybatı tahkimatına nazaran daha zayıf olması sebebiyle darbe vurulacak kesimin kendi izlenimlerine göre daha çok bu kısım olabileceğini ve İrgeyk-Birüssebi arasındaki Türk savunma tesislerinin yüksek arazinin hakimiyeti altında bulunduğuna işaret ediyordu.

Güney Filistin'deki Türk kuvvetlerinin, cephede beş piyade ve bir süvari tümeninden ve Kudüs güneyinde ihtiyat olarak bir tümenden ibaret bulunduğu tahmin ediliyor ve bu kuvvetin 46.000 tüfek, 2.800 kılıç, 250 makineli tüfek ve 200 top olduğu, 26 ncı Tümen ve diğer bir alaydan ibaret bir takviye kuvvetinin güneye hareket ettirildiği bildiriliyordu. Buna karşı İngilizlerin dört piyade ve üç süvari tümeni olduğu, bu kuvvetten teçhizatı tamamlanmakta olan 60 ncı Tümen ile daha birçok alaylar, muharebeye katılamayacak olan 75 nci Tümen hariç bulunduğu, birliklerin kadrosunun noksan olduğu bildiriliyor ve bu noksanı tamamlamak için en az 5.000 ikmal erinin yollanması isteniyordu.

Türklerin bir taarruz tasavvurunda bulunduğu, fakat bu taarruzu Bağdat veya Filistin Cephesi'ne karşı mı yapılması gerektiğine henüz karar verilemediği, şimdilik kararın Bağdat'a taarruz olacağı ve Filistin'de savunmada kalınacağının ihtimal içinde görüldüğü, Sina'dan geçen demiryolunun yedi tümen ve üç süvari tümeninin ve ordu bağlı birliklerinin ikmal nakliyatını başarabilecek kabiliyette olduğu açıklanıyordu. Allenby, şimdi elde bulunan kuvvetle Gazze ve Birüssebi'yi zaptetmek umudunu besliyor ve bundan sonra Kudüs'e kadar ilerleyebilmek imkânını görüyor ve taarruza hazırlanıyordu. Fakat, Yafa ve Kudüs hattının daha ötesine yapılacak harekât için ve hatta belki de bu hattı tutabilmek için kuvvetin epeyce arttırılmasına ihtiyaç olduğuna inanıyordu. Bunun için de, Kantara-Rafah demiryolunun çift hatta çevrilmesi ve altı ayda bitirileceği cihetle derhal işe başlanması gerekiyordu.

Allenby, bu tarihlerde Harp Kabinesi'nden genel direktif almış, 1917 Sonbaharında ve 1918 Kışında Türklere mümkün olduğu kadar şiddetli bir darbe vurmakla görevlendirilmişti. Filistin'de elde edilecek büyük bir başarı Avrupa Cephesi'nde böyle bir başarının umulmadığı bir sırada İngiliz ulusunun güvenini ve direnme azmini arttıracak, aynı zamanda Türkiye'nin harp yorgunluğunun artmasına ve bağlaşıkları Almanlarla aralarının açılmasına da yol açacaktı. Harekât hedefi olarak coğrafi bir hedef verilemezdi. Çünkü Rusya'daki durumun, Kafkasya'daki Türk birliklerini çekmeye ne dereceye kadar imkân verebileceği bilinmemekteydi. Bu nedenle Allenby, yalnız karşısındaki Türkleri yenmeyi ve elde edeceği başarıyı azim ve şiddetle sürdürmeyi ve onları mukavemetlerinin en son haddine kadar takip etmeyi yeter görüyordu. Selanik'ten yollanacağı vaadedilen tümen, Gelibolu'da muharebeye katılmış olan 10 ncu İrlanda Tümeni idi. Bu tümen, iyi eğitim görmüş ve Makedonya Cephesi'nde bulunduğu iki yıl içinde pek az kayıp vermiş, fakat sıtmadan çok sarsılmıştı. Bu tümen, Filistin Cephesi'ne ağustosun son günlerinde gelmeye başladı.

12 Ağustosta üç kolordu teşkil edilmişti. Bunlar, o zamana kadar Doğu Kuvveti Komutanlığı'nı yapmış olan Korgeneral Sir P. W. Chetwode (Çetvud)'un komutasına verilen 20 nci Kolordu, 60 ncı Tümen Komutanı olarak Selanik'ten gelen Tümgeneral E. S. Bulfin'in komutasına verilen 21 nci Kolordu ve önce Çöl Kolu'na komuta eden Tümgeneral H. G. Chauvel komutasındaki Çöl Atlı Piyade Kolordusu idi.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu : Avusturya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Yeomanry Atlı Piyade Tümeni ve emrine verilen 7 nci Atlı Piyade Tugayı ile Hecinsüvar Tugayı ve kolordu bağlı birliklerinden, [*]

20 nci Kolordu : 10 ncu, 53 ncü, 60 ncı ve 74 ncü Tümenler ile bir topçu grubundan,

21 nci Kolordu : 52 nci, 54 ncü, 75 nci Tümenler ile üç (97 nci, C ve 102 nci) Ağır Topçu gruplarından, bir karma süvari alayı, bir zırhlı oto bölüğü ve bir makineli tüfek bölüğünden kurulmuştu.

Eylülün ilk haftasında Hint Nassa kıtasından, Batı Hindistan'daki İngiliz Alayı'nın 1 nci Taburu'ndan ve Fransız, İtalyan gönüllülerinden de bir karma müfreze kurulmuştu. Bu müfreze, 3.000 tüfekten ve altı süvari bölüğünden ibaretti. Topçusu yoktu.

Hazırlık döneminde kıtaların yiyecek, su, cephane ihtiyaçlarının bütünlenmesi için gereken bütün çarelere başvurulmuştu. Demiryolları, motorlu araçlarla, deve kollarının teşkili için zamandan faydalanılmış, seferi kuvvetin yapacağı harekâtta lojistik destek çok iyi hazırlanarak sağlanmıştı.

İngilizlere göre Türk tarafı daha çok savunma muharebesini kabul ettiğinden burada da, aynı şekilde hazırlık ve faaliyet vardı. Gazze-Birüssebi yolu boyunca devam eden ve İkinci Gazze Muharebesi sırasında adeta iskelet halinde olan mevziler, büyük ölçüde takviye edilmişti. Ancak dikenli telin yurt içindeki mevcudunun pek az, Avrupa'dan getirilmesinin de çok güç oluşu nedeniyle bazı yetersiz savunma mevzileri önünde, özellikle sol kanatta, az miktarda telörgü engeli yapılabilmişti.

Türk tarafında, ikmal ihtiyaçlarını sağlamak üzere Ettine'den Gazze'nin yedi km. kuzeydoğusundaki Beyti Hanun'da açılan demiryolu şube hattının inşaatı tamamlanmış ve merkez için de Diresneyt'ten Huc'a kısa bir yol ayrılıp demiryolu yapılmıştı.

---

[*] Bu birlikler, Mısır sefer kuvvetinin ihtiyatı olarak Genel Karargâh kuruluşundayken, bu tarihte 7 nci Atlı Piyade ve Hecinsüvar tugayları, Çöl Atlı Piyade kolordusu emrine ve 10 ncu İrlanda Tümeni de 20 nci Kolordu emrine verilmişlerdi.

Ekimin ilk günlerinde General Allenby ile Genelkurmay Başkanı arasında siyasi duruma ait bir durum tartışması yapılmıştı.

Sir William Robertson 5 Ekimde gönderdiği telgrafta, "Harp Kabinesi'nin Filistin sorununu tekrar tartıştığını, Türkiye'nin biran önce harp dışı bırakılması noktasında ısrar ettiğini" bildiriyordu. Yafa - Kudüs hatti işgal edilmek suretiyle verdirilecek ağır bir yenilginin Türkiye'yi genel durumu itibariyle müttefiklerinden ayrılmaya sevk edeceği düşünülmekteydi.

General Allenby'den, iki Alman tümeninin Avrupa harekât alanından doğuya gönderilmek üzere bulunduğu hakkında alınan haberi de gözönünde tutmak şartıyla böyle bir harekât için ihtiyaçlarının neden ibaret bulunacağı sorulmuş (Bu rapor, kuvvei seferiyenin hazırlıkları hakkında yapılan tahminde ifrata varıldığını gösteriyor), sonra da yıpranmamış iki İngiliz tümeninin 16 gün içinde kendisine gönderileceği bildirilmişti.

Hazırlık süresi içinde Türklerin aldatılması için türlü desiselere başvuruldu. Bunlardan en önemli olanları, Türklere Kıbrıs'tan Suriye'nin kuzey kıyısına, belki de İskenderun Körfezi'ne çıkarma yapılacağı sanısını verdirmek üzere yapılan teşebbüs olmuştu. Ada'da ordugâh yerleri hazırlanmış ve garnizonlarda çok faaliyet gösterilmeye çalışılmıştı. Telsizle sahte haberler yayılmış ve büyük çapta yiyecek maddeleri tedariki hakkında müteahhitlerle müzakereye girişilmişti. Kıtaların bindirilmesi ve indirilmesi, yiyecek ve malzemenin yükletilmesi ve boşaltılması için doklara ve iskelelere konmuş ve ada'da bir ikmal merkezi vücuda getirilmesine karar verildiği hakkında yalan haberler çıkarılmıştı. Ancak, bu aldatma o kadar başarılı olamamıştı.

Diğer bir aldatmaysa, daha sonra görüleceği gibi çok başarılı olmuştur. Kuvvei Seferiye Karargâhı'ndan bir kurmay subay 10 Ekimde yanına birkaç atlı alarak sözde keşif yapmak üzere ileri gönderilmişti. Aldatma planı bu sözde keşif kolu Vadii el Hanefiş civarında bir Türk Keşif kolu ateşine uğramış ve biraz sonra keşif kolu tarafından takip edilmişti. Bunun üzerine subay yaralanmış gibi hareketler yapmaya başlamış bu arada kana bulaştırdığı dürbün ve harita çantasını yere bırakmıştı. Çantadaki evrakın içinde karargâhta yapılan görüşme sonucunda varılan karar belirtiliyordu. Bu karara göre, asıl taarruzun, Gazze'nin kuzeyine yapılacak bir çıkarmayla Gazze mevzilerine yöneltileceği ve atlı kıtalarla Birüssebi'ye karşı daha ziyade bir gösteriş hareketi yapılacağı belirtiliyordu. Çanta içine konan diğer evrak, asıl evrakın etkisini arttıracak surette ustaca hazırlanmıştı. Evrak çantasının böyle bir özel amaç için hazırlandığı kanısını verdirmemek için de içine çokça para ve subayın kendisine yazılmış İngiltere'den gelen mektuplar, bu subaya uydurma bir kurmay subay tarafından yazılmış asıl taarruzun Gazze'ye yapılacağını belirten ve diğer kanada taarruz edilmeyişini tenkit eden bir diğer mektup ve buna benzer bazı aldatıcı mektuplar ve vesikalar konmuştu. Bu oyun, Türkler üzerinde beklenenden etkili olmuştur.

Nitekim Gazze'nin ele geçirilmesinden sonra 20 nci Türk Kolordusu Komutanı bu kıymetli bilgiyi elde eden keşif kolu subayını takdir ediyor ve bütün komutanlara üzerlerinde evrak bulundurmamalarını ihtar ediyordu. Gerçekten bu aldatma oyunu Türklerde istenen etkiyi yapmıştı. Bundan sonra Türk sol kanadında tahkimat işlerinin azaldığı, aksine olarak batı kanattaysa fazlalaştığı görülmüştü.

b. Türkler

İkinci Gazze Muharebesi'nin başarıyla sonuçlanması üzerine 20 Nisan 1917'de Başkomutan Vekili Enver Paşa, 4 ncü Ordu Komutanlığı'na verdiği emirde : [19]

"Bu uygun durumdan faydalanılarak 22 nci Kolordu'nun, bütün ihtiyat kuvvetleriyle düşmanın doğu kanadına kuşatıcı biçimde bir taarruz yapılmasını, böylece İngilizlerin geriyle bağlantılarını kesip denize doğru sıkıştırılmasını" tavsiye ediyor ve "Bu hareketin kolordunun, çoğuyla cepheden taarruz etmesinin daha faydalı olacağı kanısında olduğunu.. ve kolordunun gerisine bir düşman çıkarma hareketini de hesaba katmadığını, bu nedenle kıyıda kuvvetli kıyı koruma kıtaları bulundurulmasına lüzum olmadığını" bildiriyordu. Ayrıca "İngilizleri bu biçimde bir hareketle, Gazze Vadisi gerisindeki mevzilerinde kuşatarak çekilme hatlarını kesmek mümkün olursa, taarruzun buna göre sürdürülmesini, taarruz sürdürülmeyecek bile olsa, bu durumda İngilizleri tamamiyle kıyıya sıkıştırarak savunma durumunda kalma zorunda bırakmak ve böylece, İngiliz kuvvetleri karşısında mevzilenerek gerilerinin Mısır'dan ayrılmasını pek faydalı gördüğünü ve geriden gelen 7 nci Tümeni de katarak yapılacak böyle bir kuşatma hareketinin devam ettirilmesini çok kesin bir başarı saydığını, gerekirse bunun için 46 ncı Tümeni de 4 ncü Ordu emrine vereceğini, düşmanın Mısır'dan daha fazla takviye alacağını tahmin etmediğini" bildirmiş ve ordu komutanından bu konudaki düşüncesini sormuştu.

4 ncü Ordu Komutanı, bu isteğe karşı görüş ve düşüncelerini şöyle açıklamıştı : (özet) [20]

---

[19] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-53, F. 1-18.
[20] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-53, F. 1-24, 1-26.

"1. Düşman, batı kanadı denize dayalı, doğu kanadı geri kırılmış olduğu halde Vadii Gazze doğusunda cephesi kuzeydoğuya dönük olmak üzere Tellettine-Mansura-Asaferiye-Ümricil hattını işgal ve kuvvetli olarak tahkim etmektedir. Düşmanın kuvveti, üç piyade tümeni ve dört tugaylı bir süvari tümeninden ve 150 mm.'lik en az iki obüs bataryasından ibarettir. Ayrıca her tümende iki hafif obüs bataryası vardır.

Düşmanın son muharebede en az 6.000 kişi kayıp verdiğini kabul etsem de, yaklaşık 15 km .uzunluğunda olan ve batı kanadı bir filo ateşiyle korunan bu cepheyi yeteri kadar kuvvetle işgal edebileceğini, aynı zamanda doğu kanat gerisinde yaklaşık iki piyade tümeniyle süvarisinden kurulu kuvvetli bir ihtiyat bulundurulabileceğini hesaba katmak zorundayım.

Şu sırada, 54 ncü Tümen henüz yolda yürüyüştedir. Sina Cephesi'ndeki bütün kuvvetlerin 19 Nisan 1917 günkü savaşta silah mevcudu 27.000 idi. Düşmanın silah mevcudundan % 20 kayıp düşüldükten sonra bile, kuvvetleri en az denk kabul etmek gerekir. Bundan başka son muharebedeki çok fazla cephane sarfiyatı nedeniyle durumu düzeltmek zorundayım. Bu şartlar altında şimdi taarruz etmeyi uygun görmüyorum."

Birüssebi için büyük bir tehlike olmadığı kanısında olduğunu, bu nedenle Birüssebi'deki piyadenin tam zamanında azaltılmasını ve bunların merkez ve batı kanatta kullanılmasının sağlanmasını emretmişti. Halbuki İngilizlerin bu kez iki Gazze Muharebesi'nden ders alarak daha değişik bir plan ve tertiple taarruz edeceği hesaba katılmalı ve Birüssebi'ye de yeteri kadar önem verilmeliydi.

4 ncü Ordu Komutanı, Başkomutan Vekili'nin bu emrine verdiği karşılıkta; "Kuruluşlarda değişiklik yapılmaması hakkındaki emrin isabetli olduğunu, ancak Gazze kesimi çok önemli olduğundan, 3 ncü Tümenin on iki taburlu olmasının şart olduğunu, ayrıca 3 ncü Tümenin 4 ncü Taburları Arap taburlarından olup bunlardan bir Arap alayı kurulması halinde, 53 ncü Tümenin birşey kazanamayacağını, tersine olarak, bu taburların savunmayla görevli bulunan 3 ncü Tümenin Türk alaylarında birer tabur olarak kalmasının zararsız olduğunu, 53 ncü Tümenin şimdiki durumda üç alaylı olmasının zorunlu olduğunu" belirttikten sonra, "düşman, cephemiz karşısında berkitmesini genişletmekte ve takviye birlikleri getirmekte olduğuna göre, Sina muharebelerinin Çanakkale muharebelerindeki bir şekle dönüşmesi pek muhtemeldir. Mevzi muharebesi her gün kayıplara yol açmaktadır. Güvenilir bir savunma kurulabilmesi için 7 nci Tümen'den başka bir tümenin daha gönderilmesine kesinlikle zorunluluk görüyorum. Bir süre sonra cephedeki tümenleri değiştirebilmek için dahi, cephe gerisinde üç tümenin bulunması elzemdir. Bu nedenle mademki 46

ncı Tümen 6 ncı Ordu'ya gidiyor, İstanbul'dan hemen 4 ncü Ordu için, 46 ncı Tümen kadar kuvvetli bir tümen gönderilmesini rica ederim. Aksi halde Filistin Cephesi'nde gelecekte her ihtimale karşı emniyetli bir savunma yapılamıyacağını bildirmeyi görev sayarım ve korkarım ki, şimdi bir tümen göndermezken, ileride beş tümen göndermek zorunda kalmayalım veyahut Suriye ve Filistin'in de diğer parçaları gibi Osmanlı ülkesinden ayrıldığını görmek bedbahtlığına uğramıyalım" demişti.

İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra personel kayıplarının bütünlenmesi için orduca büyük bir çaba harcanıyordu. Bu amaçla 4 ncü Ordu Komutanı Harbiye Nezaretine " 4 ncü Ordu'nun diğer bütün birliklerindeki Türk erlerini 22 nci Kolordu'nun eksiklikleri için verdiğini, elinde hiçbir Türk erinin kalmadığını ve başka bir kaynağı da olmadığını" bildirerek daha önce de istediği 10.000 Türk erinden 5.000'inin hemen yola çıkarılmasını istemişti. [21] Diğer taraftan, 12 nci, 3 ncü 8 nci ve 22 nci Kolordu Komutanlıkları'na verdiği emirde; "Sina Cephesi'ndeki kayıplar nedeniyle binlerce Türk erine ihtiyaç olduğunu, bunların anayurttan gönderilmesine imkân olmadığını" belirterek, "Adana, Halep Baalbek talimgâhlarındaki Türk erlerinin başka bir emir verilinceye kadar 22 nci Kolordu'ya tahsis edildiğini, erlerin dört haftalık eğitimden sonra beşeryüz kişilik gruplar halinde ve subay komutasında demiryoluyla doğruca Teleşseria'ya 22 nci Kolordu Komutanlığı'na gönderilmesini" istemişti.

28 Nisanda 4 ncü Ordu Komutanı Başkomutanlığa verdiği bir raporla kendi durumu ve düşman hakkındaki görüş ve düşünüşünü şöyle özetlemişti: [22] "İngiliz takviye kıtaları Kanal bölgesinden harekât bölgesine gelmeye başlamıştır. Bunların, ikmal erleri kafileleri mi? yoksa 74 ncü Tümen kısımları mı? olduğu kestirilememiştir.

Düşman, yakın zamanda Ettine-Maşrafa-Tell Cema-Şeyh Nuran hattında biteviye bir mevzi hazırlamış olacaktır. Bu sayede doğudan gelecek bir kuşatma teşebbüsüne karşı bu yanını yeter derecede korumuş olacaktır.

Düşmanın yeni bir teşebbüsünün doğrudan doğruya Gazze'ye yöneleceğini tahmin ediyorum. Bu taarruzun mayıs ortalarından önce yapılacağına ihtimal vermem. O zamana kadar, İkinci Gazze Muharebesi'ne nazaran, bizim tarafımıza hiç olmazsa şu kıtalar katılmış olacaktır :

54 ncü Tümen'in geri kalan kısmı, 7 nci Tümen'den en az bir piyade alayı, Nasıra'dan bir adi ateşli obüs bataryası, 12 nci ve 13 ncü Kolordular'dan alınan 4.000 ikmal eri, 2 nci Ordu'dan gelen 150 mm.'lik seri

[21] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-53, F. 1-30.
[22] ATASE Arşivi; No. 1/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-24, 1-25.

ateşli bir obüs bataryası, 95 mm.'lik 2 ağır bomba bataryası (3 ncü ağır bomba bataryası "Gazze'de"dir.), 28 nci ve 177 nci Uçaksavar Topçu takımları, 85 mm.'lik bir bomba bataryası, 12 nci Kolordu'dan üç makineli tüfek bölüğü.

Ordu Komutanlığı'nca bu bilgilere ilave olarak İngilizler hakkında da bazı bilgiler verilmişti.

4 ncü Ordu Komutanlığı'nın daha önce Sina Cephesi'nin takviyesi hakkında Başkomutanlığa yaptığı teklifler incelenmiş 29 Nisanda şu karşılık verilmiştir : [23] "7 nci Tümen'den başka diğer bir tümen isteniyor. 54 ncü Tümen, tamamen toplanmadığı ve 7 nci Tümen henüz gelmediği halde, düşman iki kez yenilgiye uğratılmıştır. Yüksek katınızdan bildirildiğine göre düşmanın kaybı 10.000'e ulaşıyor. Şu şart altında, düşmanın bugünlerde tekrar taarruz ihtimali olmadığı gibi, 7 nci Tümen gelmeden taarruz edilebileceğini bildirdiğiniz için 7 nci Tümen ile müştereken yapılacak taarruzun başarıya ulaşacağını kuvvetle umuyordum. Bununla beraber, taarruzu uygun görmediğiniz takdirde, İngiliz taarruzunun beklenmesini, bu taarruz yapıldığında onların kanadına taarruzla karşılıkta bulunulmasını önce bildirmiştim.

25 Nisandaki telgrafınızda; 4 ncü Ordu'ya verilen kuvveti, savunma için kâfi görmediğinizi, ve sonra da beş tümenin lüzumlu olacağını bildirdiğinizi okudum. Önce iyi gördüğünüz durum hakkında düşüncenizi hangi sebeplere dayanarak değiştirdiğinizi ayrıntılı olarak bildirmenizi rica ederim.

Daha önce yazı ve sözle bildirdiğim gibi, orduyu içine kapanarak Kudüs Şehri'nin yakından savunulmasını amaca uygun bulmadığımı tekrarlıyorum. Cephedeki durum şimdi iyi olduğuna göre Kudüs'ün savunulması hakkındaki düşüncelerinizin neye dayanılarak yazıldığının bildirilmesini ayrıca rica ederim."

4 ncü Ordu Komutanı, Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın bu yazısına aynı gün (29 Nisan 1917) şu karşılığı vermişti : [24] "Gazze civarındaki durum tüm olarak lehimizdedir. Kolbaşısıyla Amman'dan bugün Kudüs'e ulaşacak olan 7 nci Tümen'in cepheye varışından sonra, bu durum daha çok lehimize dönecektir. İngilizlerin mayıs ortalarına doğru yapacağını tahmin ettiğim Üçüncü taarruzdan sonra, eğer düşmanın şimdi hazırladığı mükemmel mevzide tutunmayacağını görürsem ona sol kanadımla taarruz edeceğim. Fakat bunların tümü, onların bugünkü kuvvetiyle kalması veyahut bunu yalnız bir tümenle takviye etmesi hallerine

[23] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-27.
[24] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-27.

göredir. Eğer düşman sonradan kuvvetini daha fazla tümenlerle takviye ederse, taarruz etmemize imkân kalmayacağı gibi, Gazze önündeki kuvvetlerimiz bir yenilgiye uğrarsa ,o zaman Filistin'deki kuvvetimizi birçok tümenlerle takviye etmek zorunluğu karşısında kalabiliriz. İşte bu gibi ihtimalleri ortadan kaldırmak istiyorsak, yani düşmanın fazla miktarda takviye birlikleri alması ihtimaline göre, Sina Cephesi'nde güvenceli bir savunma yapabilmek için bu cepheye 7 nci Tümen'den başka bir tümenin şimdiden tertip edilmesi düşüncesindeyim. Bu halde İngilizler, Sina Cephesi'ne sevk edeceği kuvveti ne kadar takviye ederse etsin, bizi mevzilerimizden atabilmek ihtimali son derece azalmış olur. Ve aynı zamanda ileride meydana gelecek fırsatlardan faydalanarak biz düşmana karşı emniyetli bir taarruz yapabiliriz. Arzetmek istediğim düşünce budur. Yoksa, bugünkü durum kadar sağlam ve güvenilir bir durum Sina Cephesi'nde hiçbir zaman meydana gelmemiştir. İstediğim şey Mısır'ın yakınlığı, deniz ve demiryolu ulaşımı gözönüne alınarak kendi kuvvetini büyük bir süratle takviye edebilmek imkânına haiz olan İngilizlere karşı her türlü ihtimal içinde karşı koyabilecek bir kuvvete malik olmaklığım lüzumuna yüksek kişiliğinizi inandırmaktan ibarettir. Gerçekten İstanbul'dan bir tümenin Sina Cephesi'ne aşağı yukarı iki ayda gelebileceği düşünülürse, Filistin ve Suriye'nin ve Hicaz'ın kaderinin çözümlenebileceği Sina Cephesi'nde demiryollarımızın ve taşıt araçlarımızın elvereceği derecede azami bir kuvvet bulundurmak lüzumu takdir buyurulur düşüncesindeyim.

Kudüs Şehri'nin savunulması veya savunulmaması konusunun bu düşünceyle hiçbir ilişkisi yoktur. Kudüs ve Şam'da başvurduğum berkitme tedbirleri sırf yurt savunmasının genel düşüncelere ve bazı siyasi nedenlere dayanmaktadır" demişti. [25]

Gerçekten, İngilizlerin ilerisi için alacakları karar açıktı. Her halde Gazze önlerinde savunmada kalamazlardı. İnisiyatif artık onlara geçmişti. Türk ordularının durumu hiçte ıyiye doğru gitmiyor, aksine olarak her geçen gün biraz daha kötüleşiyordu.

Bu durumda özellikle vakit kaybetmeden bu cephede hiç olmazsa bir kuvvet dengesi sağlanmalıydı. İleride görüleceği gibi bu yapılmadı, gereksiz yazışma ve tartışmalarla boşuna zaman kaybedildi. İngilizler ise, zamanı iyi değerlendirerek Gazze'de Türklere kuvvetli bir darbe indirmek için her yönden çok iyi hazırlanıyorlardı.

Bu sırada, Başkomutan Vekili Sina Cephesi'nin taarruz ve savunma bakımından durumunu öğrenmek istemiş ve 29 Nisan 1917'de 4 ncü Ordu Komutanı'ndan 22 nci Kolordu Komutanı'nın bu konudaki düşünce-

[25] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-27.

siyle Ordu Komutanlığı'nın görüşlerini sormuştu. Bunun üzerine, Ordu Komutanı 22 nci Kolordu Komutanı'na şu telgrafı çekmişti : "Hava keşif raporlarından İngilizlerin sahilden itibaren Marşafa-Elmendur-Tell Cema üzerinden Şeyh Nuran'a kadar hemen birleşik tahkimat hattı inşa etmekte ve ayrıca Telelfari'de bir köprübaşı, Telelfari ile Tell Cema-Şeyh Nuran arasında bir ikinci hat hazırlanmakta olduğu, Rafah'ta ayrıca bir mevzi bulunduğu ve Şeyh Nuran ile Rafah mevzii arasındaki boşluğun dahi kısmen tahkimine başlandığı anlaşılmaktadır. Düşmana takviye kıtalarının gelmekte veya geleceği de belli olmuştur.

46 ncı Tümen 6 ncı Ordu'ya verilmiş ve şimdiki 7 nci Tümen'den başka bir tümen Sina Cephesi'ne tertip edilmemiştir. İngilizlerin ve bizim durumumuza göre Sina Cephesi'nde taarruz ve savunma hakkındaki düşüncenizi bilmek isterim. 7 nci Tümen ile beraber mevcut kuvvetlerin sürekli ve güvenli bir savunma için yeter görülüp görülmediğini, ve taarruz hakkında ne düşünüldüğünü, taarruzun hedefi, şartları ve başarı ihtimalleri hakkındaki düşüncenizi bildirmenizi rica ederim." Ordu Komutanı'nın bu isteğine 22 nci Kolordu Komutanlığı'nca verilen cevapta : [26]

"1. Düşmanın her taraftan mevziini tahkim etmekte olmasından, şimdilik büyük takviye kıtaları beklemediğine hükmolunabilir. Çünkü, aksi takdirde taarruz hazırlıklarıyla meşgul olur, savunma düzeni almakla uğraşmazdı. Düşman, şimdiki mevziinde uzunca bir süre kalacak şekilde tertip almaktadır. Bunun için kendisini Birüssebi istikametinden yapılacak bir taarruza karşı korumasından daha doğal birşey olamaz. 74 ncü Tümen'in halen taşınma durumunda olduğuna ve hatta ilk kısımlarının gelmiş bile olduğuna yeterince hükmedebilirim. Bu tümenin gelmesiyle İngilizler, yaklaşık olarak İkinci Gazze Muharebesi'ndeki kayıplarını bütünlemiş olacaktır. Bu sebeple bu tümenin gelmesi İngilizler için düşünülmeye değer bir kuvvet artışı sayılamaz.

2. Düşmanın önemli takviye kıtaları almadığı sürece 46 ncı Tümen olmaksızın dahi, yeni bir taarruzunu püskürtebilecek kadar kuvvetliyiz. Ancak, tümenlerin ikmal erleri alarak kayıplarını bütünlemesi ve muharebe güçlerini yavaş yavaş mümkün olduğu kadar arttırmaları kesinlikle lazımdır.

3. Büyük çapta bir taarruz hareketini 46 ncı Tümen gelmeksizin yapamayız. Düşmanın mevzileri pek kuvvetlidir. O kadar ustaca seçilmiştir ki, onu bu mevzilerinden yalnız manevra kuvvetiyle çıkarmak mümkün değildir. Kıtalar ve özellikle yeni gelmiş olan tümenler, iyi eğitilmemiş, donatım örgütlenmeleri de iyi değildir. Bunların kuvvetli bir surette

[26] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-34.

tahkim edilmiş düşman mevziine taarruza muktedir olabileceklerini sanmam. Birkaç gün sürecek taarruzi bir meydan muharebesi veyahut geniş çapta bir taarruz hareketi için lazım olan su, cephane ve yiyecek taşımak için taşıt araçlarımız yeterli değildir.

4. Buna karşılık, eğer biz İngilizlerin yeni bir taarruzunu büyük kayıplar verdirerek püskürtecek olur ve bu hezimetin hemen arkasından karşı taarruza geçebilirsek ancak o vakit bu başarıyı mümkün sayarım.

3 ncü, 53 ncü ve 54 ncü Tümenler düşmanı cepheden zorlarlar ve özellikle onu şiddetli topçu ateşiyle sarsarlar, 16 ncı ve 7 nci Tümenler ve 3 ncü Süvari Tümen'i muharebe gününü izleyen gece içinde Şelale-Telelfari-Birkamli hattına karşı ileri harekete geçerler ve fecirle beraber bu mevzilere taarruz ederlerse, bu taaruzun asıl hedefi, düşmanı şimdiki mevzilerini bırakmağa ve Vadii Gazze gerisine veyahut Hanyunus-Rafah hattına çekilmeye zorlamak olacaktır. İngilizleri kuşatarak yok etmek tasarısından vazgeçmeliyiz. Fakat bu kısa ileri hareket için dahi geniş çapta hazırlıklar lazımdır. Her tümenin yanında o kadar çok cephane depo edilmelidir ki, yalnız düşman taarruzunu geri atmak değil, muharebe gününü izleyecek gece ve ertesi gün içinde de kuvvetli bir ateş yapabilsinler. Top başına bin atım kâfidir. Bundan başka 7 nci Tümen ve süvari tümeni, cephane ve su taşınması için bol bir surette katar ve kafileye sahip olmalıdır."

4 ncü Ordu Komutanı, 22 nci Kolordu Komutanı'nın bu yazısını kendi düşüncelerini de ekleyerek 1 Mayıs 1917'de Başkomutanlık Vekâleti'ne yollamıştı. Ordu Komutanı Cemal Paşa bu yazısında : [27]

"1. Düşmanın yalnız kayıplarını bütünlemekle yetinerek, yeni takviye kıtaları almayacağını kabul edip harekâtımı buna göre düzenleyemem. İngilizlerin Filistin'i ele geçirmek azminde bulunduğunu ve 6 ncı Ordu ile Çanakkale Cephesi'nde yaptığı gibi her hezimetten sonra daima ve daha büyük kuvvetlerle yeniden taarruz edeceğini hesap etmeye ve özellikle düşmanın deniz ve demiryoluyla bağlı ve yakın bulunduğu Mısır'dan kolaylıkla takviye kuvvetleri getirebileceğini düşünmeye mecburum.

Tarafımızdan en uygun şartlar altında bile yapılacak taarruz hareketleri, yine Sina Cephesi'ni bir mevzi muharebesi halinden çıkaramıyacağını ve demiryollarımızın ancak yiyecek ve cephane taşımasına yeteceğini, kıtaların Rıyak'tan itibaren karadan taşınmasının zorunlu olduğunu ve İstanbul'dan bir tümenin Sina Cephesi'ne en az iki ayda gelebileceğini düşünmeye mecburum. Bu sebepten geleceğin safhalarını düşü-

[27] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-55, F. 1-35, 1-36.

nerek Osmanlı ülkelerinin uzak bir sınırında bulunan Sina Cephesi'nde, Çanakkale'de olduğu gibi, devamlı ve sağlam bir savunma kurabilmek için, demiryollarımızı bu cephede bulundurmaklığımız gerekli olduğu kadar, fazla bir kuvvet bulunmasını uygun ve ihtiyatlı bir hareket sayarım. Bu fazla kuvvet, altı piyade tümeni ve bir süvari tümeninden ibarettir. Bu sebeple şimdiki kuvvete ek olarak bir tümenin tertip edilmesi son derece istenmeye değer görülmüştür.

2. Şimdiki durumda bütün Türk erlerini Sina Cephesi'ne gönderdiğim halde piyade tümenlerini kadro gereğince bütünlemek kaabil olamamıştır.

3 ncü, 53 ncü, 16 ncı ve 54 ncü Tümenleri kadroya göre bütünlemek için daha en az 10.000 Türk erine ihtiyacım vardır. Bu nedenle herşeyden önce, yani bu tümenden önce bu ikmal erlerinin gönderilmesini rica ederim.

3. Geniş çapta bir taarruz hakkında Von Kres Paşa ile aynı düşünüşteyim.

4. Taarruzda başarı ihtimali olan tek şeklin, düşmanın tam bir yenilgiye uğratılmasından sonra yapılacak mahdut hedefli bir karşı taarruz olduğu kanısına ben de katılırım. Bu taarruz emrini ben ancak o zamanki düşman durumuna ve bu taarruzun gerçekten insan aklıselimine göre başarı vaadeylediğine hükmedersem vereceğim. Düşmanı kesin bir yenilgiye uğratmak değil, ancak şimdiki yerlerinden biraz geriletmek amacını sağlayabilecek bir taarruzun sebep olacağı kan ve cephane fedakârlıklarına katlanmanın bir değeri olup olmayacağını düşüneceğim. Eğer değeri olduğuna hükmedersem bu emri vereceğim. Aksi takdirde Gazze-Birüssebi hattında Suriye ve Hicaz'ın kaderini büyük bir sadakatla korumayı tercih edeceğim."

4 ncü Ordu Komutanı, Gazze savunma mevziinin savunulmasını ve emir ve komuta sorununu düzenleyen emrinin bir örneğini Başkomutanlığa da sunmuştu. Başkomutan Vekili'nin buna karşı 30 Nisan 1917'de verdiği direktif üzerine gereken emir ve komuta düzenlenmesi yapılmıştı.

Başkomutan Vekili, uzun süren yazışmalar sonunda, 3 ncü, 53 ncü ve 54 ncü Tümenlerin bir kolordu, 7 nci, 16 ncı Tümenlerin diğer bir kolorduyu teşkil etmeleri hakkındaki teklifleri uygun bulmuş, Gazze'deki iki tümenin bir komuta altında birleştirilmesi düşüncesininse, 4 ncü ordu Komutanı'nın yetkisinde olduğunu ve bu işin düzenlenmesini Ordu Komutanlığı'na bırakmıştı. Bunun üzerine 4 ncü Ordu Komutanı, Ordu birliklerini bu son şekle göre yeniden örgütlemiş ve böylece Mayıs 1917'de 4 ncü Ordu kuruluşu; 3 ncü, 53 ncü ve 7 nci Piyade Tümenleri'nden kurulu 22 nci Kolordu ile, 54 ncü ve 16 ncı Piyade Tümenleri'nden kurulu 20 nci Kolordu ve ordu bağlı birliklerinden oluşturulmuştu. 3 ncü Süvari Tümeni 22 nci Kolordu emrinde bulunacaktı.

4 ncü Ordu Komutanı ayrıca, Sina-Filistin Cephesi'nin emir ve komuta sorunu hakkında Başkomutanlı'ğa 7 Mayıs 1917'de yaptığı başka bir önerideyse; "4 ncü Ordu Komutanlığı'nın şimdiki durumu gerçekte bir ordu grubu komutanlığıdır. Hicaz Kuvvei Seferiyesi ve Sina Cephesi Komutanlıkları'nın şimdiki durum ve yetkileri değişmemek ve örgütü eskisi gibi kalmak şartıyla 4 ncü Ordu Komutanlığı'nın Suriye ve Hicaz Ordular Grubu Komutanlığı ünvanıyla adlandırılması hatıra gelmekteyse de keyfiyetin şahsımla ilişkisi bulunmasından, bunu yüksek tensiplerine arz ederim" demişti. [28]

4 ncü Ordu Komutanı'nın yaptığı bu öneriyi; Başkomutan Vekili Enver Paşa, uygun bulmamıştı.

Harekâtın Sevk ve İdaresi Hakkında 4 ncü Ordu Komutanı'nın Düşünce, Karar ve Önerisi

4 ncü Ordu Komutanı, kurmay başkanının düşünce ve teklifini de aldıktan sonra, Ordu Kurmay Başkanı'na aşağıdaki kararını bildirdi : Ben her şeyden önce Sina Cephesi'nde emin bir savunma ve iaşe durumu vücuda getirmek isterim. Bunun için, önce bugün mevcut olan beş piyade tümeninden her birinin cephedeki silah mevcutlarının 7.000'den aşağı düşmemesini lüzumlu görürüm. Bu ihtiyaç ikmal olunmadıkça ve sürekli olarak dengede tutulmadıkça Gazze-Birüssebi hattında her türlü ihtimallere karşı emin bir savunma vücuda getirdiğim kanısında bulunamam. İleride Başkomutan Vekili'nin istediği taarruz harekâtını ister Von Kres'in teklif ettiği şekilde ve biraz tehlikeli bir surette, isterse sizin teklif ettiğiniz şekilde ve yalnız Şelale-Hanyunus istikametinde yapmak isteyelim, herhalde bu taarruz anının gelmesine yani, bütün kıtaların cephane, yiyecek maddeleri ve taşıt araçlarının taarruz harekâtı bölgesinde toplanma zamanına kadar Gazze-Teleşşeria-Birüssebi hattında çok emin bir savunma mevziine sahip olmamız şarttır. Bunun için Başkomutanlık Vekâleti, önce bana 10.000 ikmal erini her türlü kıta ulaşımına tercih ederek göndermelidir.

Düşmanı denize doğru sıkıştırmak suretiyle bir taarruz yapılması için ben de en az yedi tümene lüzum görüyorum. Bu kuvvet taktik bakımdan asgari, iaşe ve taşıt araçları yeteneğine göreyse azamidir. O halde, Başkomutanlık vekâleti böyle bir taarruzun yapılmasını istediği tak-

[28] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-56, F. 1-30.

dirde mevcut beş tümenden başka daha iki piyade tümeni göndermelidir. Bu tümenlerin gelişinden sonra yapılacak taarruz harekâtı için en az 5.000 deve lazım olduğuna göre, ihtiyatlarıyla beraber orduca 7.000 deve satın almamız lazımdır. Bunun için de en az 100.000 altın liraya ihtiyaç vardır. Gerek develeri ve diğer hayvanları ve gerek askeri beslemek için yeter miktarda yiyecek maddesi bulup bulamayacağımız sorununu düşünmeyi fazla sayarım. Ekim sonuna kadar bu kadar askeri besleyecek yiyecek bulabileceğimizi önceki hesaplar bana gösteriyor. Demiryol taşıma kabiliyetiyse, günde 250 tona elverişlidir. Bu sebeple kararımın özeti şudur :

1. Gazze-Teleşşeria-Birüssebi hattında her türlü ihtimallere karşı emin bir savunma yapabilmek için, Başkomutan Vekili 4 ncü Ordu'ya 10.000 Türk ikmal erini kesin olarak göndermelidir.

2. Başkomutan Vekili, düşmanı denize doğru sıkıştırmak ve Mısır ile bağlantısını kesmek üzere bir taarruz yapmamı istiyorsa, yine herşeyden önce 1 nci maddedeki 10.000 Türk ikmal erini gönderdikten sonra iki piyade tümeni, sadece deve almak için ve bir defaya mahsus olmak üzere 100.000 altın lira, çok miktarda yedek donatımla beraber on oto kolu göndermelidir.

3. Bu kuvvetler ve kollar ve bunlara gerekli cephane ve yiyecek maddeleri harekât bölgesinde toplanıncaya, yani en erken, ağustos başına kadar düşman kuvvetlerinde önemli bir artış olmaz ve dediğimiz gibi insan sağduyusuna başarı vadeden adetçe bir üstünlüğü bu suretle sağlamış bulunursak, üç tümenle Gazze doğusunda savunmada kalıp geri kalan dört piyade tümeni ve bir süvari tümeni ve hemen bütün ağır topçuyla önce Teleşfari-Bir Um Urkan hattına, sonra Şeyh Nuran-Malek hattına, bundan sonra da Hanyunus istikametine taarruz etmek ve bu harekâtı yaparken sol kanadı sürekli olarak düşmanın gerilerini tehdit edecek şekilde batıya doğru ilerletmek şeklinde bir taarruzi hareket yapacağım. Birişenek'e dayanarak ve geriyle bağlantısı yalnız develere inhisar ettirilerek Telelfari ile Şeyh Züveyd arasına bir taarruzu tehlikeli görürüm. Bununla beraber ağustosta uygulayacağım bir taarruz için şimdiden kesin bir şekil kararlaştırılmasını lüzumsuz sayarım.

4. Şurasının her türlü kuşkudan uzak kalmasını isterim ki, ben yedi piyade tümenini toplayıncaya kadar düşman Sina Cephesi'ndeki kuvvetini beş veya altı tümene çıkarır ve bir çok da ağır batarya getirirse, bu yedi tümenle dahi taarruzi hareket yapmaya kalkışamam. Çünkü, düşmanın beş piyade tümeni bile benim yedi tümenime tüfek sayısınca üstün olmuş bulunur.

Düşman kendi beş tümeniyle bizim hazırlanmış mevziimize taarruz etmekte ve çok sayıda kayıp vermekte bir sakınca görmeyebilir. Fakat biz tümenlerimizi gereksiz felaketlere atmaktan sakınmalı onları idareyle kullanmalıyız.

İşi daha çok özetlersek : Ya taarruzdan vazgeçip 4 ncü Ordu'ya şimdiki ihtimallere göre yalnız 10.000 eri yollamakla yetinmeli, veyahut taarruza karar verip bu 10.000 ikmal erlerinden başka iki piyade tümeni daha göndermeli.

Sahip oldukları vasıta ve kuvvete göre bunlardan birine ancak Başkomutan Vekili Paşa hazretleri karar verebilir. Von Kres'in ve sizin düşüncelerinizden pek kısa olarak söz ettikten sonra benim bu düşüncelerimi açık olarak yansıtan bir cevap taslağı kaleme almanızı ve işbu yeni kuvvetlere nazaran yiyecek ve cephane ihtiyacını hesap ve tespit etmenizi rica ederim" demişti.

Bunun üzerine Ordu Kurmay Başkanı, istenen cevabı hazırlayarak Ordu Komutanı'nın tasvibine sunduktan sonra, Başkomutanlık Vekâleti'ne göndermişti.

8 Mayısta gerilerin ve kıyı bölgesinin güvenlik ve savunması için ordu komutanlığınca bölge sınırları saptanmış ve birliklere bildirilmişti. [29]

Başkomutan Vekili ile 4 ncü Ordu ve Ordu ile 22 nci Kolordu Komutanlığı arasında şimdiye kadar yapılan yazışma ve tartışmalardan ve Sina Cephesi'nin durumundan, Başkomutanlık, düşünülen taarruz hareketinin yapılmasından vazgeçmiş ve bu konudaki kararını 12 Mayıs 1917'de verdiği şu emirle 4 ncü Ordu Komutanlığı'na bildirmişti : [30]

"1. 4 ncü Ordu, Sina Cephesi'nde şimdilik savunma durumunda kalarak, düşman taarruz ederse durumdan faydalanmak suretiyle taarruz etmelidir.

2. İkmal erlerinin yollanması sağlanmıştır.

3. Otomobil kollarının artırılması sorunu incelenmektedir. Alınan kararlardan orduya bilgi verilecektir."

Bu sıralarda, 4 ncü Ordu Komutanlığı'na 11 Mayıs 1917'de verilen bir emirle 15 güne kadar Başkomutanlık Karargâhı'ndan Kurmay Başkanı, İkinci Başkan ve bazı şubelerle Harbiye Nezareti'nden Harbiye Dai-

[29] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-56, F. 1-32.
[30] ATASE Arşivi; No: 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-57, F. 1-10.

resi, Levazım ve ordu dairesinin uzun bir süre için Haleb'e geleceği bunlar için gerekli bina ve diğer ihtiyaçların hazırlanması istenmiş ve gerekli hazırlıklara başlanmıştı. [31] Başkomutanlık Karargâhı'nın gerçekten kesin sonuç yerinden bu kadar uzakta bulunması birtakım aksaklıklara yol açıyordu.

İstanbul'dan Halep'e, buradan Filistin Hicaz ve Irak'a uzanan tek yönlü demiryolu, 3 ncü, 4 ncü ve 6 ncı Ordular ile İstanbul'un yüzbinlerce insan ve hayvanın ve bir o kadar da ateşli silahlarının her çeşit ihtiyaçlarını taşımak zorundaydı. O sıralarda bu ve buna benzer sakıncalar İstanbul'u bir başkomutanlık karargâhı olmaktan çok uzak bir duruma sokuyordu. Her ne kadar, Halep de durumu istendiği kadar kolaylaştıracak bir yer değilse de, ne de olsa cephelere biraz yakınlığı ve merkeziliği vardı.

Bu tarihlerde 4 ncü Ordu Komutanlığı'nı yakından ilgilendiren bir konu da Alman Generali Falkenhayn'ın bugünlerde Türkiye'ye gelmesiydi. 1914-1916 yılları arasında Alman Ordusu'nun Genelkurmay Başkanlığını yapmış olan bu general, ileride Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na getirileceği için incelemeler yapmak üzere Türkiye'ye gelmekteydi. Bu maksatla 12 Mayıs 1917 tarihinde Başkomutanlık'tan verilen emirde, 6 ncı Ordu'nun şimdiki durumuyla sonbaharda yaptırılması düşünülen taarruzu yerinde incelemek maksadıyla Türkiye'ye gelmiş bulunan Alman Generali Von Falkenhayn'in bugünlerde, Irak'a hareket edeceği ve dönüşünde belki 4 ncü Orduyu ziyaret edeceği cihetle kendisinin karşılanması bildirilmişti.

General Falkenhayn 7 Mayıs 1917'de İstanbul'a gelerek, Irak Cephesi'ni gezip inceledikten sonra, dönüşünde (16 Mayıs 1917) maiyetindeki Alman subaylarla Halep'e ve bilahare 4 ncü Ordu Karargâhı'nın bulunduğu Kudüs'e gelmişti.

Karargâhta Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Orgeneral Erdem) ve 22 nci Kolordu Komutanı Von Kres Paşa da bulunuyordu. General Falkenhayn kendisinin Türk Başkomutanlığı'nca taarruz imkânını incelemek üzere görevlendirildiğini açıklamış, bunun üzerine Ordu Komutanı Cemal Paşa, "Sina Cephesi'nde İngilizlere taarruz, hiçbir esasa dayalı olamaz, sözü edilen yedi tümen bu amaç için kâfi değildir. Taarruza başlamadan önce ordu ihtiyacı için en az bir aylık yiyecek maddesi depo etmek gerekir. 1915 yılında yapılmış

[31] ATASE Arşivi; No: 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-57, F. 1-5.

olan Kanal taarruzundaki tecrübeye göre, bundan daha az bir kuvvetin, bir yıl çalışıldığı halde tam hareket zamanı bir haftalık bile yiyeceği sağlanamamıştır.

Mayıs 1917 ayı içinde cereyan eden olaylarla iki tarafın faaliyeti şöyle özetlenebilir :

Taraflar, açılan topçu ateşleriyle birbirlerini izaç etmeye devam ettiler.

Her iki taraf, sürekli bir şekilde kara ve hava keşfi faaliyetinde bulundular.

İki taraf da hava taarruzlarını mevzi üzerlerine, ikmal yollarına ve özellikle mevcut ve yapılmakta olan demiryollarına doğrultmuştu.

Yine taraflar taarruzi keşif hareketinde bulunmuşlar, bu amaçla mahdut hedefli taarruzlar yapmışlardır.

Yaptırılan hava keşfinde İngilizlerin Tellelfari-Rafah hattında bir mevzi hazırladığı, Tellelfari kesiminde hendekler önüne telörgü engelleri yapmaya başladığı, ayrıca Malik ve buranın hemen güneyinde birer direnek yapılmış olduğu öğrenilmişti. Ayrıca yine İngilizlerin Vadii Şelale'nin Tel Cema ile Tellelfari arasında tahkimat ve telörgü engelini arttırdığı, Rafah civarının çok kuvvetli olarak berkitmeye devam ettiği hava keşfiyle anlaşılmıştı.

İngilizler, kıyılarda da gözetleme ve keşif faaliyetinde bulunmuşlar ve kıyıdaki bazı hedefleri top atışına tutmuşlardır.

Haziran 1917 Harekât ve Olayları

1 Haziranda Birüssebi'yi takviye için hareket eden 7 nci Tümen karargâhı 20 nci Piyade Alayı, süvari bölüğü, istihkâm bölüğü, telgraf takımı, 13 ncü Sahra Topçu Alay erkânı, geç vakit Mendure kuyusu civarında konmaya geçmişlerdi.

22 nci Kolordu Komutanı, Birüssebi Grubu Komutanı'na (3 ncü Süvari Tümeni Komutanı) ordu emrine göre Birüssebi mevziinin ve kasaba halkının tüm olarak boşaltılmasına ve buranın pek müstesna olan çok sayıdaki su kuyularının kâmilen tahrip edilmesini emretti. Emre göre halk sessizce ve demiryoluyla, her eve 1.000 kg. eşya götürme hakkı verilerek, İstanbul'a kadar gönderilecek, böylece Birüssebi boşaltıldıktan sonra kuyular tahrip edilip önce 7 nci Tümen birlikleri, sonra süvari tümeni çekilecekti.

1 Haziran dan itibaren Birebugalyon'daki kuyular ve ertesi gün Halasa kuyuları tahrip edilecekti.

Birüssebi, bol suyu, fabrika, imalathane ve hastahaneleriyle çölde en kıymetli bir askeri mevkiydi. Buranın düşmanın eline geçmesi halinde, İngilizler demiryolunu Birüssebi'ye kadar uzattıktan sonra mükemmel bir hareket üssüne sahip olacaklardı.

Birüssebi Grup Komutanı, bu endişesini belirterek, kasabanın halktan arınmasıyla yetinilmesini ve düşmanın Birüssebi'yi ele geçirmesi için uzun hazırlıklara ihtiyacı olduğunu, Birüssebi'de bulundurulacak çevik kıtaların kesin bir savunmayı kabul etmeyerek dayanabildiği kadar direndikten sonra Ebuhof ve Zahiriye'ye çekilmesini 22 nci Kolordu Komutanı'na teklif etmişti.

Diğer taraftan Çöl Menzil Müfettişliği'nce bu bölgeye ektirilen 700.000 kilo arpa ve 2 milyon kilo buğdayınsa toplanmasına henüz başlanmıştı. Bunun kaldırılması da en az bir ay isterdi. Buna rağmen tahliye emri bugünden itibaren çok gizli uygulanmaya başlanmıştı.

Ordu, Birüssebi'nin tahliyesine karar verince, boşaltmadan sonra arttırılacak kuvvetlerden en az bir tümeni, Teleşşeria-Gazze cephesinin gerisinde her ihtimale karşı ihtiyat olarak bulundurmak imkânını elde ediyordu. Sina Cephesi Komutanlığı'nca bu kuvvetin Huç ve Cemame'de bulunması lüzumlu görülmüş ve bu nedenle, Sina Cephesi Komutanlığı'ndan tahliye hazırlıklarının yapılması sırasında veya tahliyeden önce düşmanın bir taarruzu olursa, 16 ncı Tümen'den, bir takviye kıtasının Birüssebi istikametinde ilerlemesi için emir verilmişti.

4 ncü Ordu'nun 1 Haziran 1917 genel kuvvesi, bunca çabalara rağmen : 170.923 insan, 38.568 hayvan, 5.786 deve, 145.909 tüfek, 214 makineli tüfek, 349 top olmuştu. (Bu mevcuda, menzil, sabit jandarma birlikleri, 6 ncı ve 8 nci Kolordu Askeralma Teşkilatı, Toros ve Amanos Menzil Hattı dahildi). Silah mevcuduna 33.414 adet eski silahlar dahil olup bunlar geri hizmetlerdeki muharip erlerle, sabit jandarmalara verilmişti.

Bu ay içinde iki tarafın keşif ve taciz hareketleri hararetli bir şekilde devam etti. İngilizler, özellikle keşif hareketlerini büyücek birliklerle yapıyorlardı. Topçu taciz ateşleriyse küçümsenmeyecek sayıda kayıplara yol açmaktaydı. Haziran ayındaki Türk kayıpları 189 yaralı, 63 şehitti.

Sina Cephesi Komutanı, İngilizlerin Birüssebi'ye taarruz etmeyeceklerini, 5 Haziranda Ordu Komutanlığı'na verdiği şu raporda belirtmişti :

"İngilizlerin teşebbüs ve isteklerini, ihtimal şimdiye kadar mübalağalı olarak tefsir ettik. Moral bakımından, İngilizlerin Gazze'ye cesurca yaptıkları taarruzları başarısızlığa uğrayınca, şimdilik aksi bir hataya

düştükleri ve gereğinden fazla ihtiyatlı oldukları tamamiyle anlaşılabilir. Şimdiki durumda ihtimal İngilizlerin Birüssebi'yi almak hatırlarına bile gelmemekte ve takviye kıtalarını beklemekte oldukları, bir Türk taarruzuna karşı mevzilerini savunmak için berkittikleri hiçbir vakit ihtimalden uzak değildir.

Mevzilerimize yeniden taarruz edebilmek kuvvetini hissetmeleri ihtimali haftalara, aylara muhtaçtır. Bu sebepler etkisiyle Birüssebi'yi büsbütün terk etmenin doğru olmadığını kabul ediyorum. Birüssebi'nin terkini Filistin halkı üzerinde yaratacağı kötü etki bir tarafa, birçok ekini kaybedeceğiz, ayrıca İngilizler bu hareketi öğrendiklerinde, bu yönden tehdit edildikleri korkusu kalmayacak, moralleri artacaktır. İki üç güne kadar kıymetli eşya Birüssebi'den uzaklaştırılmış bulunacaktır. Hastane tahliye edilmiştir. Motorlar kısmen sökülmüştür. Kuyular tahribe hazırlanmış olup bir kaç saatte tahrip olunabilir. Halk gönderilmeyecektir. Cephemiz gerisinde kesinlikle ihtiyat bulundurmaklığımız lazım olduğundan, 7 nci Tümen kıtaları doğal olarak geri alınacaktır. Fakat süvari tümeninin Birüssebi'de kalmasına müsaadenizi rica ederim. Düşman sonradan gerçek bir taarruz yapacak veyahut demiryolunu Birüssebi istikametinde uzatacak olursa, o vakit Birüssebi'yi büsbütün bırakarak süvari tümenini geri çekmeyi düşünürüz. Yakınlarda düşman taarruz etmeyecek olursa Birüssebi'yi 46 ncı Tümen'in gelmesine kadar elde bulundurup, sonra bu tümen tarafından Birüssebi'yi işgal ettirmeyi ve süvari tümenini Birüssebi ile 16 ncı Tümen'in doğu kanadı arasını örtmekle görevlendirmeyi arz ve teklif ederim.

Süvari Tümen Komutanı Esat Bey de düşüncelerime katılmakta ve İngilizlerin ilerlemesinden kıtaların dikkati sayesinde vaktiyle haber alıp ciddi muharebeyi kabul etmeden Birüssebi'yi tahliye edebileceği kanısında bulunmaktadır. Bu takdirde bütün kuyular tahrip edilmeyebilir. Fakat bu durumda İngilizlerin Birüssebi'yi sürekli olarak işgal altında bulundurmaları kabul edilmeyeceğinden, kuyular ertesi gecelerin birinde tahrip edilebilir. Şimdi bütün kuyuları tahrip edecek olursak Birüssebi'yi bir daha elde tutmayı ummamak gerekir. Bu hususta emirlerinizi bekliyorum" demekteydi.

4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, Sina Cephesi Komutanı'nın (22 nci Kolordu K.) bu düşünce ve teklifini olumlu karşılamıştı. Buna 6 Haziran 1917'de verdiği karşılıkta: "Birüssebi'nin yalnız süvari tümeniyle işgal edilmesine, 7 nci Tümen birliklerinin tümenine katılmasına, düşmanın üstün kuvvetlerle Birüssebi'ye ilerlemesi halinde süvari tümeninin kesin so-

nuçlu bir muharebe vermeden Birüssebi'yi tahliye etmesine ve kıymetli malzemenin Birüssebi'den taşınmasına ve su tesislerinin fiilen tahrip edilmemesinde, mutabık olduğunu" bildirdi.

Ordu Komutanı alınan bu kararı bir yazıyla Başkomutanlık Vekâleti'ne bildirmişti. [32]

1 Haziranda Zahiriye Müfrezesi ile 22 nci kolordu arasında keşif emniyet ve muharebe için ara hattı olarak Hırbet-Ebuhaf-Eburukeyk çiftliği-Birüssebi hattı teklif edildi. Kolordu Komutanı'nın bu teklifi Ordu Komutanlığı'nca uygun bulunarak kabul edildi. 2 Haziranda Havran'da takip harekâtında bulunan Estersüvar alayına, Ordu Komutanlığı'nca "cepheye hareket ederek 3 ncü Süvari Tümeni kuruluşuna girmesi" emredildi.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 4 ncü Ordu bölgesinde denetleme ve komutanlarla temas etmek üzere Sina Cephesi'ne gitmeye karar verdi. Bunu haber alan Sina Cephesi Komutanı Von Kres Paşa, 8 Haziran 1917'de 4 ncü Ordu Komutanı'na durum hakkında şu raporu gönderdi: [33] (özet)

"1. İngilizlerin Filistin'i ele geçirmeye kesin kararlı olduklarına şüphe yoktur. Batı Cephesi'nde durum aleyhlerine dönse dahi barış için Filistini elde bulundurmak isteyecek ve buraya kuvvet getireceklerdir. Filistin'in kaybı Bağdat'a karşı yapılacak harekâtı imkânsız kılacağı gibi Filistin ile birlikte Hicaz'ın elden çıkmasına da yol açacaktır.

2. İngilizler mevcutlarının % 60'ını elde bulundursalar dahi beş Türk tümenini kuvvetli mevzilerinden atamayacaklarını kendileri de kabul ediyorlar. Buna rağmen ben kesin olarak taarruzun birkaç hafta sonra yapılacağı kanısındayım.

3. İngilizler, deniz ve demiryolundan faydalanmak için asıl taarruzlarını Gazze kesimine yapacaklarını tahmin ediyorum. Ancak kesin olarak sanıyorum ki bu asıl taarruzdan evvel Birüssebi'yi ele geçirmek isteyeceklerdir. Eğer Birüssebi su tesisleri tahrip edilecek olursa İngilizlerin sağ yanlarını tehdit edecek olan korku ortadan kalkmış olacaktır.

4. İngilizlerin Birüssebi'ye karşı yapacakları bir taarruzu şöyle tasavvur ediyorum: Düşman Gazze-54 ncü Tümen 16 ncı Tümen cephesini taarruzla tespit edip iki süvari tümeni, Hecinsüvar, zırhlı oto. tanklar ve bir miktar piyade kuvvetiyle Birüssebi'ye taarruz edecek, daha kuvvetli süvari birlikleriyle demiryolunu kesip Teleşşeria istikametinde ilerleyeceklerdir. Teleşşeria'dan Birüssebi'yi vaktinde koruyabilmek mümkün olamayacağından, buraya yeterli kuvvet verilmelidir.

[32] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-60, F. 1-1.
[33] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-60, F. 1-27 ve
ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-61, F. 1-1.

5. Yukarıda bildirilen stratejik ve taktik yönlerden, siyaset ve ordunun beslenmesi bakımından Birüssebi'nin savunulması gerekmektedir. Buranın en az bir tümenle tutulması, süvari tümeninin de Birüssebi'ye hemen yetiştirilecek şekilde Teleşşeria güneydoğusuna alınmasını gerekli görüyorum.

6. Halen mevcut kuvvetle Birüssebi'yi koruyamayız. Cephenin orta kesimi gerisinde en az bir tümene ihtiyaç vardır ki, bu da ancak cepheden yapılacak taarruzları karşılamak için az da olsa bir tedbirdir. Genel Karargâhca buranın savunulmasına önem veriliyorsa, bu maksatla bir tümen gönderilmelidir. Bu tümen gelinceye kadar, süvari tümeni, Estersüvar alayı, 146 ncı alay ve 7 nci Tümen'den bir piyade alayı, iki sahra bataryasıyla takviye edilerek Birüssebi'de bırakılmalıdır. Bu mümkün olmadığı takdirde Birüssebi'yi ekinlerin toplanmasına kadar elde tutmak, bilahare kıtaları geri çekmek uygun olur."

Ordu Komutanı, 22 nci Kolordu Komutanı'nın (Sina Cephesi Komutanı) bu teklifini olumlu karşılamış ve düşüncelerine katıldığını bildirmişti. Ordu Komutanı, Von Kres Paşa'ya gönderdiği bu yazısında: [34]

"Bir tedbir olarak 26 ncı Tümenin de cephe gerisinde genel ihtiyatta bulundurulmasını lüzumlu görüyorum. 7 nci Tümen Huç civarında, 26 ncı Tümen Cemame'de genel ihtiyatı teşkil ederler; ve Mecdel'de 24 ncü Tümen Grubu bulunursa, Gazze, Teleşşeria cephesinde bekleyen düşman taarruzunun geri atılması için elden gelen tedbirler böylece alınmış olur. Birüssebi'de ayrıca bir tümenin bulundurulması istenmekteyse de, Sina harekât bölgesinde 26 ncı Tümen'den başka bir piyade tümeni daha bulundurmaya, lojistik destek bakımından, imkân bulunacağını sanmıyorum.

Sina Cephesi için daha önce, şimdilik harekât bölgesi dışında bulundurulmak şartıyla ordu emrinde genel ihtiyatı teşkil etmek üzere 26 ncı Tümen'den başka bir piyade tümeni daha genel karargâhtan istemiştim. Bunun üzerinde şimdi daha çok ısrar edeceğim. 26 ncı Tümen'in henüz İstanbul'dan taşınmasına başlanmıştır. 7 nci Tümen, Birüssebi'deki kıtalarının mümkün mertebe erken, kıtasına katılmasını uygun bulurum. Düşmanın Birüssebi'ye taarruzu halinde süvari tümeninin Zahiriye yoluyla Teleşşeria'ya çekilmesini uygun görürüm. Bu suretle düşmanın üstün kuvvetlerle Birüssebi'ye ilerlemesi halinde, Birüssebi'nin vaktinden önce bı-

[34] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-61, F. 1-2.

rakılmaması imkânı da sağlanmış olacak ve Teleşseria ile bağlantısının kesilmesi endişesi kalmayacaktır. Birüssebi tahkimatını büyük bir çabayla bitirerek, buraya beheri biner mevcuda çıkarılmış ve 12'şer makineli tüfekli dört piyade taburundan kurulu bir piyade alayıyla, üç bataryalı bir çabuk ateşli sahra topçu taburundan ibaret bir müfreze koymak suretiyle Birüssebi, atlı kuvvetlere karşı birgün savunulabilirse, süvari tümeniyle Zahiriye Müfrezesi'nin herhalde ertesi güne kadar yetişebilmesi mümkün olur. Bu husus bir kez daha incelenmelidir. Eğer olanak görülürse, Birüssebi'ye böyle bir müfrezenin konulmasını kabul edeceğim.

Bu müfrezenin nasıl örgütlenmesi gerektiği hakkındaki düşüncemi de o zaman açıklayacağım" demekteydi.

Ordu komutanı, sonra Sina Cephe Komutanı Von Kres Paşa'dan aldığı raporun önemli noktalarını belirten bu raporu (özet) Başkomutanlık Vekâleti'ne sundu. [35]

Başkomutan Vekili Enver Paşa, 13 Haziran 1917'de 4 ncü Ordu Komutanlığı'na şu cevabı verdi: [36]

"İngilizler, taarruz edecek olurlarsa, ben bunun Gazze kesimine yapılacağını daha kuvvetli bir ihtimal sayar ve düşmanın Birüssebi'yi ele geçirmek amacıyla yapabileceği taarruzun bugünkü duruma göre ancak süvari kuvvetiyle yapabileceğini gözönüne alırım. Ve bu duruma göre hiçbir zaman büyük tehlike dolayısıyla asıl kuvvetlerimizi yan tarafta bırakarak piyadesiyle Birüssebi istikametinde ilerlemesini muhtemel bulmam. Birüssebi'ye kadar olan mesafe, o kesimin susuzluğu, bu süvari teşebbüslerinin bir günden fazla sürmesine en birinci manidir. Bu nedenle süvariye karşı Birüssebi garnizonunu, geçende yerinde söylediğim gibi topçu ve makineli tüfeklerle teçhiz edilmiş yalnız bir piyade alayı tarafından bir direnek biçiminde tahkim ve takviye ederek, Birüssebi'nin elde tutulması sağlanmış olur.

Bu halde süvari Tümeni ve Hecinsüvar Alayı'nın artık Birüssebi'de bırakılmasına lüzum kalmaz ve bunları Birüssebi dışına alarak, Birüssebi'nin düşman tarafından kuşatılmasına engel olacak biçimde veya bu geniş cephede açılacak bir gediği süratle kapamak veya düşmana karşı yapılacak çabuk bir kuşatma hareketinde kullanmanızı uygun bulurum. Ayrıca 26 ncı Tümen ile diğer bir tümenin verilmesine gelince; ben Sina Cephesi'ndeki İngilizlerin kuvvetlerini bugün dört tümenden fazla bilmiyorum. Dört tümenden fazla kuvvet geldiği hakkında gerçek bilgimiz yoktur. Bi-

[35] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-61, F. 1-4.
[36] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-61, F. 1-26.

zim demiryol ve tahkimat inşaatı için ihtiyacımız olan amele kıtaları sayısını gözönüne alırsam, İngilizlerin de uçak ve keşif kıtaları tarafından haber verilen baraka ve çadırlardan bir çoğunun amele kıtaları olarak gösterilmiş olduğuna kanımız artar. Bundan ötürü aslında genel durumun elverişsizliğinden ben yalnız 26 ncı Tümen'in yine emrim altında bulunmak ve ancak gerçek bir tehlike halinde, tarafınızdan izin alınarak, kullanabilmek üzere Vadii Sarar güneyine alınmasını düşünüyorum. Bu halde 46 ncı Tümen'den alınan 146 ncı Alay dahil olduğu halde üç alaydan kurulacak 26 ncı Tümen, tarafınızdan Gazze cephesine bir günlük mesafeye ve demiryoluna yakın bir yere getirilir. Bu suretle tümen hem güneyin gerçek ihtiyacına karşı oraya ve hem de 6 ncı Ordu'ya olacak nakliyatın sonunda duruma göre, tekrar alınmak üzere elde toplu bulundurulmuş olur.

7 nci Tümen'in Huç civarında bulundurulması, amacınıza pek uygundur."

Birüssebi-Kudüs yolunu kapamak ve cephenin sol yanının güvenliğini sağlamak üzere Zahiriye'de toplanması emredilen müfreze, 7 Haziranda burada toplanarak görevine başlamıştı.

4 ncü Ordu Komutanı'nın düşmanın Yafa kıyılarına bir çıkarma yapacağı endişesi, bir türlü azalmıyordu. Halbuki Başkomutanlık ve 22 nci Kolordu Komutanı (Sina Cephesi Komutanı) böyle bir ihtimali ikinci derecede kabul ediyorlar ve kıyıların zayıf kuvvetlerle gözetlenmesinin uygun olacağı kanısında bulunuyorlardı.

Ordu Komutanı bu endişesini gidermek üzere 11 Haziranda bir çıkarma ihtimaline karşı şu tedbirlerin alınmasını 22 nci Kolordu Komutanlığı'na emretti: [37]

"1. Sina Cephesi 22 nci Kolordu Komutanı'nın komutası altında Gazze-Teleşseria hattını savunmaya devam edecek.

2. Kudüs Kalesi Kudüs'teki kıtalarla hemen işgal edilecek.

3. Birüssebi boşaltılacak.

4. Sina Cephesi'nde 18 taburdan ibaret iki piyade tümeni ve 3 ncü Süvari Tümeni'nden kurulu bir kolordu (20 nci Kolordu) komutanının komutası altında Yafa'ya çıkacak düşmana taarruz amacıyla Yafa'ya hareket edecek ve önce asıl kuvvetiyle Vadii Sarar ile kıyı arasındaki bölgede toplanacak ve bu kolorduya mümkün mertebe çok ağır top katılacak (dağ

[37] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls 3221, Dos. H-61, F. 1-14.

ve sahra obüsleri de dahil), bu hattan taarruz için ileri hareket, Ordu tarafından emredilecek, Estersüvar Alayı, Kudüs garnizonunu takviye etmek üzere hemen cebri yürüyüşle Kudüs'e gelecek.

5. Yafa istikametinde ilerleyecek bu kolordunun donatım, gereç mühimmat ve ağır eşyasının taşınması için demiryolundan azami faydalanılacak, Remle Uçak Müfrezesi, derhal Arakülmenşiye civarında faaliyete geçecek.

6. Arakülmenşiye'de 22 nci Kolordu'ca bir telsiz telgraf merkezi kurulacak.

7. Vadii Sarar'daki tesis ve teşkiller Kudüs menzilince derhal Arakülmenşiye'ye taşınacak.

8. Kuzeyde sabit tümenlerden bir mürettep tümen teşkil ve Mesudiye'de toplanmak üzere demiryoluyla taşınmasına başlanacak.

9. Yafa civarında kıtalar, muharebe ederek ve yavaş yavaş Kudüs istikametinde çekilecek ve bu kıtalarla Kudüs Kalesi ve Mesudiye'de toplanacak tümen, 3 ncü Kolordu'nun emri altında bulunacak ve 20 nci Kolordu Komutanlığı'na doğrudan doğruya orduya bağlı bulunacak, ordu karargâhı, Kudüs'te bulunacak ve Yafa'daki düşmana taarruz harekâtının idaresi Ordu tarafından yönetilecektir.

22 nci Kolordu, Ordu ile bağlantısını telsiz telgraf ve (Kudüs Arakülmenşiye) telgraf hattı vasıtasıyle sağlayacak, uçak müfrezesi Arakülmenşiye'de faaliyete başladığı andan itibaren emir ve komuta orduya intikal edecek, 20 nci Kolordu, harekât bölgesini terkettiği andan itibaren ordu ile bağlantı sağlayacak." Emrin daha sonraki maddelerinde ikmal ve lojistik tedbirlerden bahsediliyor ve sonunda 20 nci Kolordu'nun iki günde kendisine gösterilen bölgede tüm olarak toplanması isteniyordu.

Buna karşı 22 nci Kolordu Komutanı, orduya 13 Haziranda Teleşseria'dan şu teklifi yapmıştı: [38] "Kudüs'te kalması uygun görülen kıtaların burada bırakılmıyarak hemen Latrun mevzilerini işgal etmelerinin daha faydalı olacağını sanırım. Bu kıtalar bu mevkide bulunduğu takdirde, bütün kıtaların katılmasıyla kesin sonucun alınmasını sağlayacak olan muharebe için, gereğinde bu kesime yetişebilecek surette yakın bulunacağı gibi Yafa'dan geriye çekilecek kıtalara da bir destek teşkil edecektir. Yafa civarında muharebeyi kaybettiğimiz takdirde, artık Kudüs'ü muhafaza etmek kabil olmayacaktır.

[38] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-62, F. 1-7.

20 nci Kolordu'yu şöyle teşkil edeceğim: 81 nci ve 79 ncu Alaylar ile Beyti Hanun'da ihtiyatta bulunan piyade alayı ve üç bataryalı 14 ncü Sahra Topçu Alayı'ndan ve Mecdel'de bulunan sahra bataryasından kurulu olmak üzere 27 nci Tümen (toplam 9 tabur ve 4 batarya), bütün 7 nci Tümen (ordu emri gereğince Zahiriye Müfrezesi'ne katılacak süvari bölüğü hariç), her ihtimale karşı hazır bulunması için şimdiki durum, gözönünde tutulmayarak hemen Cemame'de toplanmalı ve şimdilik süvari tümeni, yine Birüssebi'de kalmalıdır.

20 nci Kolordu'ya biri 150 mm.'lik obüs, diğeri 105 mm. lik sahra olmak üzere 2 ağır batarya vereceğim. 3 ncü Süvari Tümeni'ni 20 nci Kolordu ile hareket ettirebileceğimi sanmıyorum. Çünkü bu tümen Gazze-Teleşeria hattında bulunmadığı takdirde, buradaki kıtaların düşmanın iki süvari tümeni tarafından çevrilmek ihtimali ve bunun sonucu olarak da kıtalarımızın mevzilerini bırakmak tehlikesi mevcut olacaktır. Düşmanın böyle bir hareketine karşıysa etkili bir surette karşılık verecek elimde hiçbir ihtiyat kalmamaktadır. Bundan başka, süvari tümeninin Yafa civarında çok az fayda sağlayacağını sanırım. Çünkü, bu tümen, hiçbir vakit düşmanın karaya asker çıkarmasına engel olamayacağı gibi, diğer kıtalar arasında sınırlı bir cephede hareket serbestliğini kaybedecektir. Bu sebepten dolayı, aynı sayıda tüfeğe sahip olan ve kıyı savunmasına daha elverişli bulunan Estersüvar Alayı'nın 20 nci Kolordu'ya verilmesini arz ve teklif ederim.

20 nci Kolordu'nun tasarlanan toplanma bölgesinin durumu, hiç iyi olmayıp bu hususun tarafımdan sağlanmasına zaman elverişli olmadığından, yüksek katlarınca gerekli tedbirlerin alınması lazım geldiğini arzederim.

Arakülmenşiye'de uçak müfrezesi için uçuş alanı tesbit ettireceğim. Bu müfrezenin taşınması taşıt araçlarının azlığından dolayı uzun bir zaman harcamasına ihtiyaç gösterecektir. Vadii Sarar'daki menzil tesislerinin Arakülmenşiye'ye taşınmasını aşağıdaki nedenlerden uygun mütalaa etmemekteyim.

Çoğu hastane ve cephane ambarlarından ibaret bulunan söze konu müesseselerin, Yafa civarında olabilecek muharebe alanına yakın bulunmak düşüncesine binaen, Vadii Sarar'da kalması daha münasip olacaktır.

Çünkü Vadii Sarar, kıyıdan 22 ve Yafa'dan 40 km. mesafede bulunduğu cihetle tehlike kalmayacağı yüksek bilgileridir. Ayrıca 7 nci Tümenin Cemame'den hareket edecek kuvvetlerinin, burasını düşmandan önce gelerek koruyabileceği şüphelidir.

Arakülmenşiye-Beyti Cibrin-Kudüs telgraf hattı, incelememe göre, henüz bitmemiştir. Bu hattın süratle bitirilmesini arzederim.

22 nci Kolordu'nun iaşesinin Beyti Cibrin üzerinden Arakülmenşiye'ye otomobille taşınmasının aşağıdaki nedenlerle sağlanamayacağını arzeylerim.

a. Paşa teşkilatından 506 ncı Oto Kol Komutanı'nın ifadesine göre bu yol, yük otolarının trafiğine elverişsizdir.

b. 22 nci Kolordu birliklerinin günlük iaşe tutarı yüz tona yakındır, bunu Kudüs'ten Arakülmenşiye'ye taşımak için günlük kırk yük otosuna gerek vardır ki, bunu bulmak imkânsızdır. Ancak birkaç günlük iaşeyi sağlayacak ambarların demiryolu üzerinde Vadii Sarar güneyinde kurulması gereklidir.

Bunu başarabilmek ve Filistin'i Osmanlı İmparatorluğu'na kaybettirmemek arzu edildiği takdirde, genel karargâh, kuzeyden iaşe maddeleri ve altın göndermeye himmet etmelidir.

Kudüs Menzil Müfettişliği, 20 nci Kolordu'nun iaşesini de Arakülmenşiye üzerinden gönderecek olursa, bu husus imkânsızlığın derecesini arttıracaktır.

Vadii Sarar 20 nci Kolordu için iaşe merkezi teşkil edecektir. Bu kolorduya Vadii Sarar'daki cephane deposundan, bugün mevcut cephane verildikten sonra emredilen cephane miktarı tamamlayacak cephaneyi buradan verebilirim.

Emredilen yeni durumdan başka Başkomutanlık Vekâleti'nden takviye kıtalarının istenmesi hakkında haklı ve önemli bir sebep olmayacağı düşüncesindeyim. Ancak bildirilen durumun takviye kıtaları gönderilmesi için kesin bir sebep olmayacağını sanırım."

Haziran 1917'in en ilginç olayı, bu sırada Şam'a gelmiş bulunan Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın yanında 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, 2 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa olduğu halde Teleşseria'ya giderek 2 nci Kolordu cephesinde 16 ncı Tümen bölgesini ve Birüssebi Grubu'nu denetledikten sonra, Birüssebi Grubu'nun durumunu saptamaları olmuştu.

Nitekim, buradaki süvari tümeninin Birüssebi'ye bağlanmayıp mütehharrik bulunmasını ve 7 nci Tümen'in diğer bir tümenle değiştirilmesini ve Birüssebi'ye bir İngiliz taarruzu halinde ancak bir günlük muharebeyi kabul etmesi hususu arazi üzerinde kararlaştırıldıktan sonra, Şam'a dönülmüş ve Enver Paşa'nın, orduların son durumlarıyla ilgili bilgileri almak üzere Halep'te bir toplantı yapılması isteği üzerine de burada bir toplantı düzenlenmişti.

Halep Toplantısı

Enver Paşa, Filistin Cephesi'ni denetledikten sonra, ordu komutanlarının katılmasıyla 24 Haziran 1917'de Halep'te bir toplantı tertip etmişti. Bu toplantıya Kafkas Ordular Grubu Komutanı Ahmet İzzet Paşa, 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, 2 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), 6 ncı Ordu Komutanı Halil Paşa, Başkomutanlık Karargâhı Kurmay Başkanı Bronzar Paşa, Harbiye Bakanlığı Müsteşarı Mahmut Kâmil Paşa, 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Orgeneral Erdem), 3 ncü Ordu Komutanı adına Kurmay Başkanı von Goze, Kafkas Ordular Grubu Kurmay Başkanı Yarbay von Falkenhavzen ve 6 ncı Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Kreçman katılmışlardı.

Enver Paşa, cepheyi denetlemesi sırasında savunma düzeninden pek memnunluk göstermekle beraber, İngilizlerin sağ kanat gelirine bir taarruz yapılması düşüncesinden vazgeçmemiş görünüyordu.

Toplantıda her ordu komutanı kendi ordusunun durumunu anlatmış, Enver Paşa da genel durum hakkındaki düşünce ve kararını açıklamış ve sonunda, "Ben bu sırada başka birşeyle meşguldüm. Ordu komutanlarının bazılarını Halep'e davet ettim. Onlarla bu esası konuşmak istiyorum. Düşüncem, Bağdat'ı bir taarruzla geri almaktır. 2 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın komutasında bir 7 nci Ordu kurmak ve bu orduyla Halil Paşa'nın komutasındaki 6 ncı Ordu'yu, Yıldırım Grubu adı altında bir ordu grubu komutanlığının emrine verip Bağdat üzerine göndermektir.

Hangi cephelerden hangi tümenlerin alınması gerektiğini tümüyle tesbit ettim. Ordular Grubu Komutanlığı için de Almanya bize General Falkenhayn'ı verdi. Sanıyorum ki, bu görevi iyi başaracaktır." demişti. [39]

Cemal Paşa, Enver Paşa'nın bu düşüncesine karşı hiçbir şey söyleyememişti. Ancak toplantıda Filistin Cephesi'nin önemini belirterek, herşeyden önce Başkomutanlık Vekâleti'nin bu cepheyi takviye edecek gerekli çarelere başvurması lüzumundan söz etmiş ve Bağdat seferini yapmaktansa Halep'e önemli bir kuvvet toplayarak bu kuvvetin ihtiyaç duyulduğu zaman istenilen tarafa gönderilebileceğini ve eğer Halep'te böyle bir ordu toplanacak olur ve Ruslar 2 nci Ordu cephesini tezyik ederlerse oraya da yardım edileceği gibi, İngilizler Bağdat'tan Fırat veya Dicle boyunca ilerlemeye yeltenirlerse, onlara karşı mukabelenin mümkün olacağı, şimdi en çok korktuğumuz bir Adana çıkarmasıyla bu bölgenin İtilaf Devletleri'ne tamamen terk edilmiş olacağını, İngilizlerin bu sonbahar için Gazze cephesine bir taarruz hazırlığı yaptıklarına hiç şüphe etmediği, İngilizler Halep'te

[39] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-63, F. 1-11.

böyle bir ordunun her ihtimale karşı hazır olarak mevcut olduğunu görürlerse, bu taarruzdan belki de vazgeçmeğe mecbur olacaklarını, özetle Bağdat harekâtını sakıncalı gördüğünü söylemişti.

Başkomutan Vekili buna karşı şu cevabı verdi: "Genel karargâh bu Bağdat harekâtına karar verdi. Almanya'dan en kudretli bir general aldı. Bundan başka hareket yeteneği artırılmış ve seçkin altı Alman taburundan ve birçok makineli tüfek ve diğer birliklerden bir Alman tümeniyle bazı Alman topçu bataryaları yardımını da sağladı. Bu nedenle bu harekâttan vazgeçmeğe imkân yoktur."

Bunun üzerine İzzet Paşa söz alarak, hiç olmazsa bir tümenin olsun her türlü ihtimale karşı Halep'te bırakılmasını teklif ettiyse de red cevabı aldı.

Yalnız Bağdat harekâtı için o zamana kadar düşünülen şekil, tabur-ları Halep'ten sonra teker teker Fırat boyundan aşağıya doğru indirerek Remadiye hizalarında toplamaktan ibaret olduğu halde, İzzet Paşa'nın ve Cemal Paşa'nın ileri sürdüğü sakıncalar kabule şayan görülerek, önce Halep ile Cerablus arasında yığınak yapıldıktan sonra, topluca sevkedilmeleri düşüncesi esas itibariyle iltifat gördü.

Başkomutan Vekili, muhtemel bir Beyrut çıkarmasına karşı Rayak'ta zayıf bir tümen bulundurulması için 2 nci Ordu'dan böyle bir tümenin 4 ncü Ordu'ya verilmesini uygun buldu. Enver Paşa, 2 nci Ordu cephesinde bir Rus taarruzu olacağını sanmıyordu. Bunun için bu ordudan bir tümen alınabileceğini bu suretle Irak teşebbüsü hakkındaki plan bozulmaksızın 4 ncü Ordu'nun takviyesinin mümkün olacağını söyledi.

A. İzzet Paşa, buna karşı Rusların taarruz etmeyeceklerinin kesin olarak söylenemeyeceğini, 2 nci Ordu'nun kuvvetinin umulan bir taarruzu karşılamaya yeter olmadığından söz ederek, bir tümen vermekten kesinlikle vazgeçilmesini istedi. Bu ve buna benzer tartışmalardan sonra hiçbir karar verilmeden Halep toplantısı sona erdi. [40]

4 ncü Ordu Komutanı, Halep toplantısında ileri sürdüğü düşünce ve teklifini bir kez de yazılı olarak Başkomutanlığa bildirmeyi uygun bularak 9 Temmuz 1917'de şu özel şifreyi gönderdi : [41]

"Aşağıdaki telgraf yalnız zatı âlileri tarafından incelenmek üzere yazılmış olduğundan, tarafınızdan çözümlenmesini pek rica ederim.

[40] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-63, F. 1-12.
[41] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-66, F. 1-10.

Ordu Komutanı olarak, genel harekât hakkında düşüncelerimi ileri sürmeğe mezun olmadığımı bilirim. Fakat bu genel harekâttan birisi Osmanlı yurdunun selametine ait olunca bu selameti sağlamak için sizinle kader birliği etmiş bulunan bir kardeşiniz sıfatıyla her düşündüğümü açıktan açığa size söylemeyi, gerek vatanıma ve gerek sizin şahsınıza karşı bir görev sayarım. Aşağıdaki düşüncelerim de bu kabildendir.

Bağdat'ı geri almak amacıyla teşkil olunan 7 nci Ordu'yu meydana getirecek olan beş tümen, Türk ordusunun son ihtiyat kuvvetleridir. Bu kuvvetin şimdiden Irak'a taşınmasına başlanması, Rusların taarruza karar verdikleri, Yunanistan'ın harbe katılması düşünülürken, düşmanlarımızın kıştan önce bütün cephelerde birlikte taarruz etmek niyetinde bulundukları şu sırada, yurdun genel savunması bakımından ne dereceye kadar uygun olduğunun düşünülmeye değer bulunduğu kanısındayım. Ruslar, 2 nci veya 3 ncü Ordu cephelerine taarruz ederler veyahut Batı Anadolu veya İskenderun kıyılarına düşman tarafından bir çıkarma yapılır veyahut İngilizler, bütün kuvvetleriyle Suriye'ye yüklenirlerse veyahut bütün bu ihtimaller hep birden gerçekleşirse, elde kuvvetli bir ihtiyat ordusunun hazır bulunmaması devletin çökmesine yol açabilir. Çünkü Irak'a giden bir kuvvetin tekrar buradan geri alınması mümkün değildir. Onun için 7 nci Ordu'nun tümüyle Halep'te toplanmasını ve bu suretle bütün harekât alanlarına göre ortalama bir noktada yüksek emirlerinize bağlı bir ordu bulundurulmasını pek uygun sayarım. Halep'te böyle bir ordu toplandığı takdirde, yukarıda açıklanan ihtimallerden hangisi gerçekleşirse ona karşılık verebilecek bir kuvvet elde bulunmuş olur. Eğer bu ihtimallerin hiçbiri gerçekleşmezse, bu ordu hatta daha çok takviye olunarak Irak'ın geri alınmasına yollanabilir. O zamana kadar Irak'ta menzil hazırlıkları üstün bir azim ve faaliyetle devam eder. Bu teklifim kabul buyrulduğu halde tek sakıncası, 7 nci Ordu'nun harekât bölgesinde toplanmasının gecikmesidir. Halbuki bu sakınca, diğer ihtimallerin çıkması halinde muhakkak olan felaketle kıyaslanırsa, hemen hemen yok sayılabilir. Bu düşüncelerimi Halep'teki toplantı sırasında açıktan söylemeyi uygun görmemiştim. Bu düşüncelerimi pek gizli olarak size arz etmeyi tercih ettim kardeşim."

4 ncü Ordu'nun, Sina ve Hicaz olmak üzere başlıca iki cephesi ve korunmasıyla yükümlü bulunduğu Gazze İskelesi'nden Mersin ve Silifke batısında Ermenek güneyindeki bir noktaya kadar uzanan 1150 km.'lik pek geniş bir de kıyı bölgesi vardı. Ordu Komutanlığı, hiç olmazsa önemi büyük olan bir cephede Filistin Cephesi'nde) kuvvetli bulunabilmek için, kıyı ve Hicaz cephelerini son kerteye kadar zayıf tutmuştu. Bunu yapmakta pek haklıydı. Şayet böyle yapmamış olsaydı, her yerde zayıf bulunacaktı. Bununla beraber Mersin, İskenderun, Suriye ve Filistin kıyılarının

güneyden Halep'e ve buradan anayurda giden bütün demir ve karayollarına hem paralel hem de yakın olması ve bu sebeple bu kıyıların herhangi bir noktasında başarıya ulaşacak bir düşman çıkarma hareketinin cephelerin, kan damarı sayılabilecek demiryolunu kolayca kesebilme imkânı ordu için büyük bir sakınca teşkil ediyordu. Bu nedenle 4 ncü Ordu'nun zayıf bir cephesi de kuşkusuz kıyı bölgesi sayılırdı.

Cephelerin yararına olarak kıyılara ancak gözetlemeye yetecek kadar kuvvetler bırakılması, ordu komutanlığınca verilmiş önemli bir karardı.

4 ncü Ordu Komutanlığı, Sina Cephesi'ni kendinden takviye için ne mümkünse yapmış ve bu amaç uğrunda hatta Hicaz'ın tahliyesini bile göze almıştı. Ancak bu teşebbüse İstanbul hükümetinin siyaseti engel oluyordu. Bütün bu tedbirlere rağmen, yine İngilizlerin Sina Cephesi'nde gittikçe büyüyen kuvvet ve vasıtaları karşısında bu cephe pek zayıf ve güçsüzdü.

Bu durumu en yakından görecek sorumlu makam, 4 ncü Ordu Komutanlığı idi. Cemal Paşa, bu etkilerin baskısı altında devamlı olarak yeni kıtalar istemekte haklıydı. Bunları verecek makamsa Başkomutanlık ve genel karargâhtı. Fakat O, aynı zamanda diğer cephelerin ihtiyaçlarını düşünerek mevcut kuvvetleri askeri genel durumun icaplarına göre dağıtmak zorunluğundaydı. Ast makamların tehlikeyi gerçekten fazla gösterip çok fazla isteklerde bulunması ne kadar beğenilmeyen bir hareketse, çoğu kez durumu bütün çıplaklığıyla bildirerek lazım olan vasıtaları istemekten çekinmemek ve duraksamamak da o kadar faydalı ve gereklidir. Üst makama gelince, kararını, özellikle son ve kesin oyununu bütün olanaklarıyla oynamak lazım geldiği durumlarda, çeşitli feryat ve etkilere veya sırf hayale bağlı olarak değil, harp durumunun ciddiliğini ve memleketin asıl yararlarını gözönünde tutarak, neleri kazanmak için ne gibi şeyleri feda edebileceğini hesaplayarak ve iyice kestirerek, vermesi gerekirdi.

Bu sıralarda (17 Haziran 1917'de), 4 ncü Ordu birliklerinin durumu şöyleydi :

Sina Cephesi'nde : 20 nci ve 22 nci Kolordular cephede, sağda 22 nci Kolordu (3 ncü, 53 ncü ve 7 nci Tümenler). Solda, 20 nci Kolordu (54 ncü ve 16 ncı Tümenler).

Birüssebi kesiminde: Takviyeli 3 ncü Süvari Tümeni; geride 3 ncü Kolordu (27 nci Tümen ve 47 nci Piyade Alayı); 47 nci Piyade Alayı Kudüs- Ayn Kârim bölgesinde; 27 nci Tümen, Remle, Ayn Fare, Yafa bölgesinde ihtiyatta; daha gerilerde Şam dolaylarında 8 nci Kolordu; Adana dolaylarında da 12 nci Kolordu bulunuyordu.

Hicaz bölgesindeyse: Hicaz Kuvvei Seferiye komutanlığı ve birlikleri vardı. Bunlar :

1 nci Kuvvei Mürettebe : Tebük (dahil) Hedye (hariç) kesiminde, 58 nci Tümen Hedye dahil Medine (dahil) kesimlerindeydi.

Kuvvei Seferiye Karargâhı ise, Medine'de bulunuyordu.

Ordu Karargâhı da Kudüs'teydi.

4 ncü Ordu Komutanı, düşmanın Yafa kıyılarına bir çıkarma yapacağı endişesini yazılı olarak Başkomutanlık Vekâleti'ne bildirmiş ve emrine bir ihtiyat kuvveti gönderilmesini istemişti. Buna aldığı karşılıkta, "Sina Cephesi'nde topçu kuvvetinin her taarruzu defetmek için fazlasıyla yetecek güçte olduğu, taburların makineli tüfek sayısını çoğaltarak cephede ateş kuvvetinin artırılabileceği ve genel durumun 4 ncü Ordu'ya şimdilik fazla kuvvet göndermeye elverişli olmadığı, gerçekten daha sonra ordunun takviyesine kesin bir ihtiyaç hasıl olursa, 6 ncı Ordu'ya yapılan ulaşımın, 4 ncü Ordu'ya lüzumlu kuvveti göndermeğe elverişli bir halde cereyan etmekte olduğu" bildirildi. Bunun üzerine Şam'a gelmiş bulunan 146 ncı Alay, 26 ncı Tümen'e katıldı. Ve bu tümenin demir yolundan faydalanarak Remle'de toplanması, Mecdel'de bulunan iki taburlu 81 nci Alay ile Zahiriye Müfrezesi ve 27 nci Tümen Karargâhı'nın Birüssebi'ye hareketi, 7 nci Tümen'in Birüssebi'deki kıtalarının da tümenine katılarak tümenin Huc civarında toplanması emredildi.

19 Haziranda 7 nci Piyade Tümeni'nin, Gazze batısındaki 3 ncü Piyade Tümeni'ni değiştirmesi ve 3 ncü Piyade Tümeni'nin bir alayı ile Mecdel'de, diğer iki alayı ile Cemame'de Sina Cephesi'nin ihtiyatını teşkil etmesi ve 3 ncü Tümen topçularının bulundukları mevzilerde kalması, Zahiriye Müfrezesi (67 nci Alay 2 nci ve 3 ncü taburlarla, 79 ncu Alay 4 ncü ve 5 nci taburları ve 7 nci İstihkâm Bölüğü) ile, Mecdel Müfrezesi (81 nci Alay 3 ncü ve 4 ncü taburları) 27 nci Tümen sıhhiye bölüğü, 146 ncı Ekmekçi Takımı ve 27 nci Tümen Karargâhı'nın, Birüssebi'ye hareket emri aldığı, bu kıt'alarla Birüssebi'deki 3 ncü Süvari Tümeni'nden kurulu olan Birüssebi Grubu'nun, 27 nci Tümen Komutanı'nın emrinde Sina Cephesi Komutanlı'ğına bağlanacağı ve 7 nci Tümen'in Birüssebi Grubu'ndaki iki piyade alayının da değiştirilmesi emredildi.

27 Haziranda verilen bir ordu emriyle topçu alaylarının ikişer bataryalı üçer taburdan kurulması istendi. Ayrıca 27 nci Tümen Karargâhı'nın Nasıra'da kalan bütün kısımları Birüssebi'ye hareket ettirildi.

Başkomutanlık Karargâhı'ndan 27 Haziranda alınan bir istihbarata göre, "haziran ortalarına doğru Rusya'nın batı ve güney cephelerinde büyük bir taarruz yapmasının ihtimal içinde olduğu ve bu Rus taarru-

zuyla beraber, Fransız ve İngilizlerin de aynı zamanda taarruz edecekleri, inanılır ve birbirine bağlı olmayan iki kaynaktan öğrenildiği ve bu taarruzun hayırlı bir sonuca erişmesi kesin olduğu için son bir taarruz olacağı ve bunun sona ermesinden sonra ağustosta, barışın imzalanacağı, Rus Harbiye Nazırlığı'ndan bildirildiği" anlaşılmıştır.

Yine haziran ayı içinde Hicaz'daki 8 nci Kolordu bölgesinde İngiliz'lerin kışkırtmalarıyla, 1916'dan beri ayaklanmış ve zaman zaman birçok yerlere ve özellikle Hicaz Demiryolu şebekesine baskın ve sabotaj hareketlerinde bulunmuş olan kabilelerin Sina-Filistin Cephesi'nin Medine ile bağlantısını kesmek ve bu cepheyi zayıflatmak amacıyla Hicaz Demiryolu'nu büyük ölçüde tahrip edecekleri ve Akabe'ye saldırmak için hazırlık yaptıkları öğrenilmişti.

Bu maksatla 4 ncü Ordu Komutanı, ayaklanan asileri ortadan kaldırmak ve bunun için de çevik kuvvetlerden yararlanmak üzere 22 nci Kolordu Komutanlığı'na, Birüssebi'deki süvari tümeninin bir alayı merkezde kalmak üzere, tümenin geçici olarak isyan hareketi bastırılıncaya kadar 8 nci Kolordu emrine verileceğini bildirdi.

Temmuz 1917 Harekât ve Olayları

Bu ay içinde, iki tarafın keşif ve taciz faaliyetleri devam etmişti.

İngilizler, özellikle büyük birliklerle keşif taarruzları ve çok sayıda cephane harcayarak topçu taciz ateşi yapıyorlardı. Mayıs ayından beri cephede adeta bir mevzi harbi sürüp gidiyordu. Cephede siperler içinde bulunan Türk birlikleri, bu ateşin etkisi altında oldukça kabarık bir yekûn tutan kayıplar veriyordu.

Bundan başka düşmanın hava keşif faaliyeti de artmıştı. Ancak hava üstünlüğü henüz Türklerin elindeydi. Bu süre içinde birkaç kez yapılan hava muharebesinde Türk havacıları üstün durumlarını korumuşlar, beş kadar düşman uçağı düşürmüşlerdi. İngiliz hava kuvvetinin temmuz ortalarından sonra yeni uçaklarla takviyesine başlandığı anlaşılıyordu.

Denizdeyse, İngilizlerin ulaşım faaliyeti devam ediyordu. Düşman gemileri kıyıları sürekli olarak gözetliyordu.

Öte yandan, İngilizlerin demiryol faaliyeti hızla gelişiyordu. Demiryolları İngiliz mevzilerinin hemen gerisine ulaşmak üzereydi. Bütün bu faaliyetler İngilizlerin pek yakın bir gelecekte taarruz edeceklerine işaretti.

İngilizlerin gösterdiği bu büyük çabaya karşı özellikle takviye ve yeniden örgütlenme işlerinde, Türk tarafında aksine olarak hâlâ duraksar bir hal devam ediyordu. İkinci Gazze Muharebesi'nden bu yana üç

aylık bir süre geçtiği halde, ne yapılması gerektiği hakkında hâlâ kesin bir karara varılamamıştı. Bu nedenle harekât planının kesinlikle ve ayrıntılı olarak saptanması mümkün olamadığı gibi, takviye ve ikmal işleri de ihtiyacı karşılayacak bir seviyeye yükselmemişti. Aslında yurdun gücü ve kaynakları da artık tükenmek üzereydi.

2 Temmuz 1917'de verilen bir ordu emriyle, piyade taburlarının dördüncü bölükleri lağvedilerek personeli özellikle makineli tüfek bölüklerine ve artanları piyade bölüklerine dağıtıldı. Bu personelin yetişmesinden sonra her taburun 4 ncü bölüğünü teşkil etmek üzere birer makineli tüfek bölüğü teşkil edilecekti. Böylece alay emrinde bir, taburlarda da birer olmak üzere bir alayda toplam olarak dört makineli tüfek bölüğü bulunacaktı.

Bu tarihte iç ayaklanmaların genişlemeye başlaması dolayısiyle 4 ncü Ordu Komutanı, 7 Temmuz 1917'de Başkomutanlığ'a aşağıdaki raporu sunmuş ve bazı önerilerde bulunmak gereğini duymuştu. [42]

"1. Daha önce kararlaştırıldığına göre Akabe-Maan-Havran bölgesinde toplam üç piyade ve iki süvari alayı bulunacaktır. Bu kuvvet kesinlikle kâfi değildir. Bütün belirtiler Suriye'de genel bir ayaklanmanın yakın olduğunu, örgütlenmesi devamlı gelişmekte olan ihtilalin, dış düşmanlarımızın Suriye ve Filistin'e yapacakları taarruzla aynı zamanda, beraberce başlayacağını gösteriyor. Bir yıl önce Mekke'de çıkan Arap ihtilali, bir yıl sonra Suriye'ye girmiştir. Yakında bütün Suriye'ye yayılacağı hemen hemen muhakkaktır.

23 ncü Tümen'in Dera'daki alayı uzun süre orada kalamaz. Çünkü, Yafa'ya çıkacak düşmana karşı yalnız iki alayla Remle batısındaki mevzide muharebeyi kabul edemem. Halbuki Havran'da tam bir tümenin bulunması zorunludur. Ancak böyle bir tümen, ihtilalin Havran'a ve merkezi Suriye'ye yayılmasına engel olabilir. Suriye kabileleri bizim bütün kuvvetimizi Sina Cephesi'ne yığmaya mecbur olduğumuzu, bütün Suriye'nin hemen tüm olarak boş bırakılmış olduğunu ve içte kuvvet ayırmağa gücümüz olmadığını pek iyi biliyorlar; ve bu zorunluğu büyük bir zayıflık eseri sayıyorlar. Pek çekici olan ayaklanmaya onları katılmaktan alıkoyacak olan çare ancak kuvvetten ibaretti. Sürekli olarak kışkırtılan Havran, ayaklanmaya katılır ve geri ulaşımımızı keser veyahut devamlı olarak taciz ederse, Sina Cephesi'nde dayanma imkânımız kalmaz. Havran'da bir tümenin toplu olarak bulunmasına zorunluk vardır. Bu hususta her bir gecikme veya iyimserlik telafisi kabil olmayan felaketlere yol açacaktır. İki yıl önce düşman Çanakkale'ye hücum ettiği ve 4 ncü Ordu'

[42] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-65, F. 26.

da hemen hiç kuvvet kalmadığı ve Arap subaylarının, kendi düşüncelerince fırtınaya tutulmuş veya batması muhakkak bir gemiye benzettikleri Osmanlılıkla beraber yok olma girdabına girmemeleri için Araplığı ayırmak amacıyla ordu içinde kıştırtmalarda bulunduklarına dair raporlar aldığım zaman bile, ben kötümser değildim ve Çanakkale'ye diğer harekât alanlarına kuvvet yetiştirmek konusundaki bütün emirlerinizi büyük bir istek ve sevinçle yerine getirmeye devam ediyor ve kendi karargâhımdan başka hiçbir Türk kuvvet kalmamışken yine kişiliğinizi rahatsız edecek bir endişe göstermekten çekiniyordum.

Bugün durum öyle değildir. Korkunç gerçeği görmeye ve arz etmeye ve olayların Suriye'de Osmanlı egemenliğini tehdit eden gidişini durdurmak için gerekli olağanüstü tedbirleri teklif etmeye mecburum. Bunun için tümüyle Remle'de toplanması zorunlu olan 26 ncı Tümen'den başka, Der'a için hemen bir tümen gönderilmesini rica ederim.

2. Bugün Beyrut ve Lübnan'daki bütün kuvvet, bir piyade taburundan ibarettir. Beyrut civarına bir çıkarma yapacak düşmanı Lübnan'ı istila etmekten alıkoyacak tek kuvvetli ve güvenilir, savunma hattı, kıyıdan beş-sekiz km. mesafedeki hattır ki, şimdi boştur. Bugün düşman kolaylıkla Beyrut'a çıkar ve Lübnan'ı istila edebilir; ve demiryolunu keser. Başkomutanlık karargâhı istihbarat şubesinden hergün verilen bilgide, düşmanlarımızın İtalya ve Fransa'nın da katılmasıyla Suriye ve Filistin'e karşı büyük bir harekete hazırlandıkları doğrulanmaktadır. Eğer kıyı hattı eline geçerse, düşmanı Lübnan istilasından men ve geri atmak kabil olamaz. Bu sebepten Riyak'ta bir ihtiyat Tümeni bulundurulması da yine çok lüzumludur."

7 Temmuzda yaptırılan hava keşfinde Telelfari, Şelale, Biri Kamli bölgesinde düşmanın bir tümene yakın piyade kuvveti saptanmış, bu kuvvetten iki-üç taburun Vadii Şelale doğusunda olduğu anlaşılmıştı. [43]

Bu sırada 4 ncü Ordu Komutanlığı'na, Başkomutanlık'tan verilen bir emirle, 3 ncü Süvari Tümeni'nin asileri çabuk ve etkili bir şekilde yola getirdikten sonra, toplu bulundurulması ve diğer çeşitli işler için 178 nci Alay ile 146 ncı Alaylar'dan faydalanılması ve 26 ncı Tümen'in kesinlikle toplu bulundurulması isteniyordu.

Bunun üzerine 4 ncü Ordu Komutanı, süvari tümeninden makineli tüfek bölüğüyle takviyeli 7 nci Alayı ve dağ bataryasını Amman'a yolladığını ve bu alayın her bölüğünü 200 mevcuduna çıkarmak suretiyle kuvvetli bir atlı piyade alayı haline getirmiş olduğunu, Dera'daki 26 ncı Tümen'in 78 nci Alay'ı, tümenine katılıncaya kadar, 146 ncı Alay'ın geçici

[43] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H, 65, F. 1-28.

olarak 26 ncı Tümen emrinde kalacağını ve 146 Alay'ın Remle'den Dera'ya geri gönderilmesindense, 26 ncı Tümen'den bir alayın Dera'da trenden indirilmesini daha pratik bulduğu için bu yolda hareket ettiğini Başkomutanlığ'a bildirdi. [44]

4 ncü Ordu Komutanlığı'na gelen istihbarat ve keşif raporlarından, İtalyanların Suriye ve Filistin'e karşı yapılacağı düşünülen taarruz harekâtına katılacağı doğrulanıyordu. Bu bilgi, İngilizlerde şimdiki durumda görülen nisbi sessiklik ve Fransızların da katılması kararlaştırıldığı hakkında sonradan alınan haberlerle birleştirilince, yakında Suriye ve Filistin'e karşı birleşik bir taarruz olacağı ihtimalini artırıyordu. Bu nedenle Ordu Komutanı, 26 ncı Tümen'in tümünün ivedilikle Remle'de toplanmasını zorunlu görüyordu. Diğer taraftan geri ulaşımını güvenlik altına almak ve ayaklanmayı önlemek ve gereğinde süratle Hayfa veya Yafa bölgesine yetiştirilmek için Havran'da ayrıca bir tümen toplanmasını ve gereği halinde süratle Beyrut kıyı savunmasında kullanılmak üzere Riyak'ta da bir tümenin toplanmasına her zamankinden daha çok lüzum duyuyordu. Ordu Komutanı, daha sonra, Suriye ve Filistin'in ve onunla beraber Hicaz ve Irak'ın kaybından ve bütün 4 ncü Ordu'nun büyük bir felaketten korunması için bu iki tümenin çabuklukla yetiştirilmesini Başkomutanlığ'a yazdığı 9 Temmuz tarihli raporuyla istiyordu.

Başkomutan Vekili, ordu komutanının bu düşünce ve teklifine, 10 Temmuz 1917'de şu karşılığı vermişti: [45] "Suriye'de genel bir ayaklanma tehlikesini biraz büyütülmüş görüyorum. Sizin izlediğiniz usulde eğer tabiaten yekdiğerine muhalif kabileleri hediyeler vaadlar ve iyi muameleyle aralarını açık tutarsak, bunların birleşik genel bir teşkilat yapmalarına engel olmuş oluruz. Makineli tüfek, bombalı uçaklar gibi yeni sistem silahlara karşı kabilelerin muharebe değerleri pek azdır. Müsademe kuvveti daha çok gözdağı olarak elde durmalı ve kesin ihtiyaç halinde maksadın elde edilmesi için kullanılmalıdır. Asayişin sağlanması için paraya acımamalı, yurdun asayişi bizim için bu suretle harcanacak paradan daha önemlidir. Düşmanlarımız tarafından yayılan haberlerin çoğu kez büyütülmüş olduğunu kabul etmek lazımdır. Biz bundan dolayı kıtalarımızı kesin sonuç yerinde toplu tutacak yerde, bunları dağıtırsak düşmanlarımızın amacına hizmet etmiş olacağımızı yüksek görüşlerinize arzederim. Aşağıdaki hususların gözönünde tutulmasını rica ederim.

26 ncı Tümen'in Remle civarında toplanmasında bir değişiklik yapılmamalı ve topçu taburuyla süvari bölüğü Dera'ya değil, Remle istikametinde yürüyüşüne devam etmeli. 26 ncı Tümen'den başka diğer bir tüme-

[44] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H, 66, F. 1-20.
[45] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-66, F. 1-12.

ni (ihtimalki 24 ncü Tümen) de kıyı savunmasına dayanak olmak üzere şimdilik 4 ncü Ordu bölgesinde bırakmayı düşünüyorum. Bu tümen de 26 ncı Tümen gibi orada benim emrimde kalır. Ancak bu hususta henüz kesin karar vermedim.

Dera civarında tekmil bir tümenin toplanmasını lüzumlu saymıyorum. Oradaki görevin müfrezelerle yapılabileceğini sanırım. 26 ncı Tümen'i dağıtmaktansa, Sina Cephesi'nden birkaç tabur ve batarya alabileceğinizi ve buraya gitmek üzere yolda olan diğer kıtalardan faydalanmanızı özellikle tavsiye ederim."

Cemal Paşa buna karşı, kendi görüş ve düşüncelerinde direniyor, Başkomutan Vekili'nin tavsiyelerini beğenmiyordu. Enver Paşa'nın yukarıda belirtilen emrine, verdiği karşılıkta: [46] "Suriye'de genel bir ayaklanma değil, fakat cephelerimizin geri ulaşımını sürekli olarak tehdit ve ordunun yiyecek ikmalini imkân dışı bırakacak ayaklanmalar çok mümkün ve muhtemeldir. Böyle bir hal, cephelerdeki etkisi bakımından, genel bir ayaklanma derecesinde bir felaket olur. Üç yıllık bir deneme sonunda kani oldum ki, Cebeli Dürüz'de âşar vermek istemeyen, Hicaz'dan gelen ihtilalcileri iyi karşılayan ve propagandalarını takviye eden, hatta nakit para karşılığı bile zahire satmayan ve bu suretle orduya karşı olumsuz, fakat çok etkili bir ayaklanmada bulunan şeyhleri yola getirmedikçe ve Cebeli Dürüz tam olarak güven altına alınmadıkça, geri ulaşımımızı ve iaşe hususları hiçbir zaman emin olamaz. Onun için Cebeli Dürüz'de çabuk bir tenkil harekâtı yapılmasını ve henüz durum nispeten elverişliyken birgün kangren olması muhtemel olan bu Cebeli Dürüz çıbanını ortadan kaldırmayı lüzumlu görüyorum. İşte bunun için Dera'da toplu bir tümen elzemdir. Bu tümenin hedefi Dera'dır. Ancak dış durum, bu tümen toplanıncaya kadar başka bir türlü hareketi gerektirirse, doğal olarak tümen o durumun gereğine göre kullanılacak ve Havran hareketi ertelenecektir. Bu tümenden başka bir tümenin Riyak'ta toplanmasına kesinlikle muhtacım. Riyak'taki tümen, gereğinde Cebeli Lübnan mevzilerini işgal edecek, gereğinde kısmen kara, kısmen demiryolundan faydalanarak güneye taşınacaktır. 26 ncı Tümen gibi bu iki tümen de, konuşu itibariyle yüksek emirleriniz altında kalırlar. Ancak düşmanın Suriye ve Filistin'e karşı taarruzu halinde, bu üç tümeni durumun icabına göre kullanmak suretiyle memleketin savunması sağlanmış olur. Yüksek iradenizi büyük bir önemle bekliyorum."

Cemal Paşa'nın bu teklifi Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından uygun görülmeyerek kendisine o yolda karşılık verilmişti.

[46] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-66, F. 1-13.

4 ncü Ordu Komutanı bir tedbir olmak üzere, bazı önemli ve stratejik değeri olan yerleri boşaltmayı düşünmüş ve 12 Temmuz 1917'de Başkomutanlığa şu öneriyi yapmıştı: [47] "Düşmanlarımızın Suriye ve Filistin'e çıkarma yapmaları ihtimallerine karşı Gazze ve Yafa gibi Hayfa, Beyrut ve Trablusşam şehirlerinin de bir askeri ihtiyat tedbiri olmak üzere şimdiden boşaltılmasını ve bu işin çok insancıl ve düzenli bir biçimde yapılması için gerekli tedbir ve hazırlıkların şimdiden alınmasını pek lüzumlu sayarım, izin verirseniz hemen işe başlayacağım."

Başkomutanlık, Ordu Komutanlığı'nın çıkarma ihtimaline karşı kıyılardaki şehirlerin tüm olarak boşaltılma hususundaki düşüncelerine katılmamış ve [48] "Düşman ve tarafsız matbuatın bu vesileyle koparacakları yaygaralar hesaba katılmasa bile bu halkın içerilere sevk ve barındırma ve yedirilmesinde çekilecek güçlükler ve sefaletten doğacak hastalıklar, menzil hatlarındaki ulaşım işlerini bozabilecek, ayrıca, içte düşmanlarımıza, öteden beri uzak bulunmalarından henüz meyletmemiş bazı halkın da bunların propagandalarıyla aleyhimize ayaklanmaları ve askeri girişimimize her ne suretle olursa olsun engel olmağa çalışacakları akla gelebilir.

Doğu cephemizin boşaltılması sonundaki güçlükler henüz giderilmemiştir. Bu tahliyede askeri amaçlarımız, olsa olsa kıymetli eşya ve malzemenin ve şu harpte faydalanmakta olduğumuz levazım ve teçhizatın ve bize sadık olup vücutlarından ordu ve yurt için hizmetleri olan halkın düşman eline bırakılmaması ve bu kalan halkın düşmanlarımız lehine kolaylıkla casusluk etmelerine yer vermemek düşüncelerine dayanacağından, bu görüş noktasından boşaltılmadan doğacak askeri, siyasi, ekonomik zararla kıyaslanarak ona göre bir karar vermemiz gerekecektir.

Bu sebeple bu yoldaki düşüncelerinin ve yalnız muhasım tebanın içeriye aldırılması uygun bulunduğu takdirde, hangi şehirlerden ne kadarının, nerelere, ne kadar süreyle nakledileceğinin bildirilmesini rica ederim" demişti.

Bu cephedeki kuvvetlerin kullanılması şekli üzerinde Başkomutanlık o derecede ileri gitmişti ki, sonunda Cemal Paşa dayanamayarak 29 Temmuzda, Başkomutanlığa yazdığı bir yazısında "şimdiki durumda en önemli cephe, Sina Cephesidir. Kıyı, Hicaz ve Suriye durumu ikinci ve üçüncü derecededirler. Onun için, Sina Cephesi'nin savunmasıyla görevli bulunan komutanın faaliyetlerini ancak doğrudan doğruya Sina Cephesi'nin savunmasına hasretmesini 4 ncü Ordu'nun genel selameti için çok lüzumlu görüyorum.

[47] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-66, F. 1-25.
[48] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-69, F. 1-13.

Bölgenin icaplarına dayanarak aldığım tedbirlere ve benim zekâ, doğru ve yanlışı ayırt etme gücüme lütfen güvenilmesini istirham ederim" demişti.

İki komutanlık arasındaki anlaşmazlık o kadar ileri bir duruma girmişti ki, örneğin; 4 ncü Ordu komutanı aşağıdaki yazısıyla görevinden alınmasını istemek zorunluğunu duymuştu. Ordu Komutanı bu yazısında: [49] "Şimdiki duruma ve onun lüzumlu kıldığı tedbirlere dair yüksek kişilikleriyle aramızda düşünce ve görüş ayrılıkları vardır. 26 ncı Tümen'in Remle'de toplu bulunması, 3 ncü Süvari Tümeni'nin Arap Ayaklanması'na karşı elde atlı bir ihtiyat gibi kullanılması, Dera'da bir tümenin bulundurulması ve ayrıca Riyak'ta da bir tümenin toplanması, gerek Sina Cephesi'nin savunulması, gerek Hicaz'dan Suriye'ye yayılan ayaklanmanın etkisiz bırakılması ve gerek denizden gelecek önemli tehlikelere karşı konulabilmesi için çok lüzumlu saymakta olduğumu ve bu kuvvetler olmadıkça 4 ncü Ordu bölgesini dış ve iç tehlikelere karşı savunabilmekten ibaret olan görevimi yapmak ve bu hususta vatanıma ve Halifelik yüksek katına karşı sorumluluğu üzerime almaktan kendimi aciz saydığımı arzederim.

Bu sebeple bu görüşe göre istediğim kuvvetler gönderilmediği takdirde mevcut kuvvetlerle ve sizin görüşleriniz dahilinde bu görevin yapılması sorumluluğunu kabul ve üzerine alamayacağından, diğer bir kişinin 4 ncü Ordu komutanlığına atanmasını rica ederim."

Cemal Paşa'nın bu biçimdeki sert çıkışının, Başkomutan Vekili'nin üzerinde olumlu bir etki yarattığı görülüyordu. Enver Paşa buna verdiği karşılıkta, [50] "Aramızda düşünüş ve görüş ayrılıkları yoktur. Filistin'in savunulması için her çareye başvurarak elden ne gelirse yapılmak lazım olduğu kanısındayım. Bu amaç için Remle'ye bir tümen gönderdim ve Riyak'ta başka bir tümeni toplayacağımı bildirmiştim. Dera'daki piyade alayını tümenine katılabilmesi için, diğer bir piyade alayı tarafından değiştireceğim. Durum ve halin gereklerine göre bundan başka da tedbirler alacağım. 7 nci Ordu'nun Halep'te toplanması için gösterilen istek, emrettiğim tertiplere uyuyor. Gerçekte Yıldırım teşebbüsünün istikametini mümkün olduğu kadar uzun bir süre gizli bulundurmak ve ileride ansızın yürüyüşe başlattırılması için 7 nci Ordu Halep'te toplanacak ve toplanması bitinceye kadar orada oldukça uzun bir süre bulundurulacaktır. İngilizlerde taarruz fikri olmadığını Lozan Gazetesi'nin makalesi doğruluyor. Taarruz fikri olmuş olsaydı, vakit ve zamanından

[49] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-67, F. 1-11.

[50] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-68, F. 1-20.

önce yayın yapılmazdı. Avrupa'daki kıtaları geri getirdiğimizi İngilizler haber aldıklarından, taarruz düşüncelerimizi ve Alman denizaltılarının faaliyeti hakkında bilgi edinmek için çalıştıkları İsviçre'den alınan habere uyuyor. İleride yapılacak taarruzun Irak Cephesi'nde mi, yoksa Suriye taraflarında mı olacağını İngilizlerin anlamaya çalıştıkları başka taraftan alınan gizli haberlerle doğrulanıyor.

Alman denizaltılarının haziran ayında batırdıkları taşıt gemisi tonajı, bir milyona ulaştığından, İngilizlerin Beyrut yahut İskenderun cihetlerinde bir çıkarma hareketi yapabileceklerine ihtimal vermem. Bu söylenenlere göre endişeye yer olmadığı kanısına varacağımızı umut ederim.

4 ncü Ordu Komutanı olarak vatana karşı yaptığınız kıymetli hizmetlerinizden bundan sonra da vazgeçilemeyeceğini takdir buyurursunuz umudundayım" demişti.

O günlerdeki genel duruma göre ortada çözümlenmesi gereken iki ana sorun vardı. Birisi, Irak Cephesi'ni ikinci derecede (tali) bir cephe kabul ederek asıl kuvvetleri Filistin Cephesi'ne yöneltmek, diğeri, Irak Cephesi'ni kesin sonuç yeri kabul etmekti. Cephelerin her ikisinde birden kuvvetli bulunmaksa Türk ordusunun bugün için gücü dışında bir çözüm şekliydi.

Durum, artık siyasi görüş ve düşünüşlere yer verilmesine elverişli değildi. Tehlike çok yakındı. Kaybedilecek zaman yoktu. Bunun için derlenip toparlanmalı, tasarrufu kabil bütün kuvvetler, süratle 4 ncü Ordu (Sina) cephesinde toplanmalıydı. Halbuki, Başkomutanlık Karargâhı'nın icraatı, bunun tam tersine bir yöndeydi. Başkomutanlık sırf siyasal bir görüş ve düşünüşle Bağdat'ı geri almaya karar vermiş, bu karar Bakanlar Kurulu'nun tasvibinden bile geçirilmiş ve hâlâ bu kararın uygulanması yönünde çaba harcanıyordu. Oysa zaman ve imkânlar durumu çok değiştirmişti.

Gerçekten, Bağdat'ın İngilizler eline geçmesinden (11 Mart 1917) sonra, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Hilafeti İslamiye'nin mukaddes saydığı Bağdat'ı geri almak ve böylece zedelenmiş bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun prestijini kurtarmak gibi sırf siyasi bir görüş ve düşünüşün etkisi altındaydı. Bu nedenle Enver Paşa, Bağdat'ı kurtarmaya karar vermiş ve bunun sağlanması için emrine bir imdat kuvveti ve bir Alman Ordular Grubu Komutanlığı'nın verilmesini Alman Başkomutanlığı'ndan rica etmişti. Gerçekte böyle bir teşebbüsün hazırlanması aylara ihtiyaç gösteriyordu. Kıtalar yürüyüşe başlamadan önce menzil düzeninin kurulmuş olması gerekliydi. 1917'de Amanos Tüneli'nin geniş

hat inşaatının tamamlanması ve o yılın sonbaharında yapılması beklenen Toros tünelleri, dar hat ulaşımı, Anadolu ile olan bağlantıyı düzeltmiş olacaktı. Bu halde Başkomutan Vekili tarafından düşünülen teşebbüsün yapılması mümkün görülüyordu. Belki de böyle bir hareketle ve az sayıdaki Alman taburlarıyla kuvvetli Türk kıtalarını tekrar muharebeye sokmakla İngiltere'yi Irak'ta daha büyük kuvvetler kullanma zorunda bırakacaktı. Alman Başkomutanlığı, isteyerek değilse bile Enver Paşa'nın ricasını kabul etti. General Falkenhayn'ı bu amaçla görevlendirdi. Falkenhayn, Ordular Grup Komutanlığı'nı üzerine alarak karargâhıyla beraber Türkiye'ye geldi.

Almanya, 2 Ağustos 1914'te imzalanan ittifak antlaşmasının 4 ncü maddesi uyarınca, Osmanlı toprakları bir tehlikeyle karşılaşırsa onu gerekirse silah kuvvetiyle de korumayı taahhüt etmişti.

1917 ortalarına kadar Enver Paşa, harbin kesin sonucunun Avrupa cephelerinde elde edileceği düşüncesiyle Türkiye için kuvvet istememiş ve aksine olarak, istenilmediği halde Türk kuvvetlerini Avrupa cephelerine göndermişti.

Almanlar, Enver Paşa'nın bu hareketine karşı onu överek, derin bir görüş sahibi olduğunu, düşüncelerinin yüksek, kişiliğinin büyük bir komutanlık niteliğine sahip bulunduğunu söylemekten başka birşey yapmamışlardı Bununsa hiçbir zaman Türk yurdunun ve Türk milletinin tehlikeden uzak kalmasına maddi bir etkisi olmamıştı.

Irak durumu, korku verici bir hal alınca ve Filistin gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya kaldıktan sonra Enver Paşa'nın Avrupa harekât alanlarındaki Türk kuvvetlerini geri çekmekle beraber aynı zamanda Alman kuvvetleriyle yardım edilmesi isteği, şimdiye kadar müşterek zaferin Avrupa harekât alanında elde edileceği hakkında bağlı kaldığı kanının az çok sarsıldığını ve artık müşterek gaye için fedakârlığın en yüksek derecesine ulaşıldığının anlaşıldığını göstermekteydi.

Enver Paşa'nın yardım isteği kabul edildikten sonra, prensip olarak Türkiye'ye bir Alman ordu komutanıyla, Alman biçim ve örgütüne göre kurulmuş bir Ordular Grubu Karargâhı yollanacak ve bu karargâhın subayları çoğunlukla Almanlardan oluşacaktı. Ordular Grubu, bir kısım Alman muharip kıtalarıyla daha çok Alman yardımcı kıtalarından ve Türk birliklerinden kurulacaktı. İaşe güçlüğünü hafifletmek için Grup emrine 5 milyon lira altın para verilecekti.

Böylece Bağdat'ın kurtarılması için pek açık bir taarruz amacı güdülerek (fakat bu hareketin çok büyük güçlükleri takdir edilmeksizin), bir Ordular Grubu kuruluyordu. Yıldırım Ordular Grubu, gerçi Bağdat'ı kurtarmak amacıyla kurulmuş olmakla beraber, 7 nci Ordu'nun Sina - Filistin Cephesi'ne de yardımda bulunması düşüncesine yer verilerek burada bu konuya değinilmekte yarar görülmüştür.

Yıldırım Ordular Grubu'nun Kurulması

24 Haziranda yapılan Halep toplantısından sonra İstanbul'a dönen Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın ilk işi, zihninde planladığı Yıldırım Ordular Grubu'nun teşkili oldu. General Falkenhayn'ın Grup Komutanlığı'na atanma emrini (11 Temmuz 1917)'de, Padişah'ın yüksek onayından çıkardıktan sonra 15 Temmuz 1917'de şu teşkil emri verildi: (Özet) [51]

"1. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı adıyla yeni bir Grup Komutanlığı teşkil olunmuştur. Grup Komutanlığı, şimdilik İstanbul'da bulunacaktır.

2. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na Mareşal Von Falkenhayn Paşa (Türkiye'de Mareşallık rütbesi verildi) ve Kurmay Başkanlığı'na Albay Von Dommes atanmıştır.

3. 6 ncı ve 7 nci Ordular, Yıldırım Ordular Grubu'nun emrine verilecektir.

4. Şimdiden tespit edilen kuruluş şöyledir :

6 ncı Ordu : 2 nci, 6 ncı ve 46 ncı Tümenler'den kurulu 13 ncü Kolordu ile; 14 ncü, 51 nci ve 52 nci Tümenler'den kurulu 18 nci Kolordu.

7 nci Ordu : 19 ncu, 20 nci Tümenler'den kurulu 15 nci Kolordu ile, 24 ncü, 50 nci, 59 ncu Tümenler'den kurulu 3 ncü Kolordu.

Alman Asya Kolu : II No.lu Paşa karargâhı, üçer bölüklü üç piyade tabur karargâhı (701, 702, 703 ncü taburlar), üç makineli tüfek Bölüğü (6'şar makineli tüfekli) ve diğer topçu ve destek birlikleri.

5. 6 ncı Ordu, yarından itibaren Grup Komutanlığı'nın emrine girecektir.

6. 7 nci Ordu Karargâhı, bir an önce Harbiye Nezareti tarafından ikmal edilecektir. Örgütlenmesi biter bitmez Yıldırım Ordular Grubu emrine girecektir. 7 nci Ordu Karargâhı, şimdilik İstanbul'da bulunacaktır.

---

[51] ATASE Arşivi; No. 1/1, Kls. 211, Dos. 892, F. 17.

7. 7 nci Ordu'ya verilen kıtalar İstanbul'a geldikçe hemen Ordu Komutanlığı emrine girecektir. Bu birlikler, eskisi gibi 1 nci Ordu tarafından iaşe edilecektir.

8. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ile Ordular arasındaki yazışmalar ve resmi ilişkiler, verilecek ayrı bir emirle düzenlenecektir."

Kurulan bu Ordular Grubu'na Yıldırım adının verilmesi nedeni, Bağdat üzerine yapılacak teşebbüsün gizli kalmasını sağlamaktı. Böylece düşman, ne amaç, ne kuvvet ve ne de örgüt hakkında belki uzun bir süre tam bir bilgi edinemeyecek ve buna bir anlam veremeyecekti.

Yıldırım Ordular Grubu'na Almanca verilen ad F (Falke) Ordular Grubu idi. (F) Ordular Grubu, Prusya Harbiye Nazırlığı'nın 2 Temmuz 1917 tarihli emriyle şöyle örgütlenmişti: [52]

F (Falke) Ordular Grubu Komutanlığı:

II No.lu Paşa Karargâhı

Üç Piyade tabur karargâhı

Üçer bölüklü (701, 702, 703 ncü) üç piyade taburu

Altışar makineli tüfekli üç makineli tüfek bölüğü

Her birinde iki makineli tüfek bulunan üç süvari takımı

Her birinde dörder hafif bomba topu bulunan üç bomba topu kıtası

Bir topçu tabur karargâhı

1916 modeli iki hafif sahra obüs bataryası

1916 modeli bir sahra bataryası

Bir karma hafif cephane kolu

Bir piyade top takımı (cephane koluyla)

İki dağ obüs takımı (cephane koluyla)

Bir uçaksavar top bataryası

Bir otomobilli cephane kolu (hafif bomba topları için)

Bir istihkâm müfrezesi (bir alev saçan takımı ve bir hafif köprücü malzemesiyle)

Bir ordu telefon müfrezesi

[52] Sedat; Yıldırım'ın Akibeti, İstanbul, Askeri Matbaası, 1927, s. 53-54.

Bir tümen telefon müfrezesi

Üç ağır telsiz telgraf istasyonu

Beş hafif telsiz telgraf istasyonu

Dört uçak müfrezesi

Bir sıhhiye bölüğü (300 No.lu)

İki seyyar hastane (218 nci ve 219 ncu)

Otomobil kademesi (kolları)

Emir gereğince Grup karargâhında 65 Alman subayıyla 9 Türk subayı bulunacaktı.

Bu kıtalar, daha 1917 İlkbaharında Paşa II adı altında Silezya'da Neu Hammer Talimgâhın'da hazırlanmaya başlandı. Bu birliğe Asya Kolu veya Kolordusu adı verildi.

Bu kadar kalabalığın içinde muharip kuvvet olarak sadece makineli tüfekle takviye edilmiş üç piyade taburu, üç süvari takımı, bir topçu taburuyla bir istihkâm müfrezesi bulunması özellikle dikkat çekicidir. Asya Kolu'ndaki subay, astsubay ve erlerin çoğu Avrupa Batı Cephesi'nde muharebelerde tecrübe kazanmış ve sıcak memleketlerde kullanılmaya elverişli olanlardan seçilmişti. Bu çekirdek kıtalar, Türk kıtaları içine taksim edileceklerdi.

Bu örgütün kurulma ve harekete geçirilmesi hemen hemen mümkün değildi. Çünkü kaynaklarımız erimiş, kalanlarsa bu birliklerin ağırlıklarını kurmak için yeterli değildi. Kuvvetli hayvan ve sürücü bulmak çok güçtü.

Almanlar, (F) Ordular Grubu karargâhı için çizdiği planla, aynı zamanda geniş bir sorumluluk altına girmiş bulunuyordu. Onlar, şimdiye kadar olduğu gibi yalnız istenilen bir yardımda bulunmuyor, tersine olarak Türk ordularının işine artık kesin bir elle müdahale ediyorlardı. Bu durumsa, Almanlar aleyhine hiç kuşkusuz bir tepki meydana getirecekti. Sonra görüleceği üzere Almanların bu şekildeki bir yardımı, özellikle emir ve komuta işlerine de karışmaları fayda yerine zarar getirmiştir.

Almanlar, Türk ordu örgütünü ve Türkün karakterini daha iyi tanısalardı ve Türk yurdunu ve onun insanlarını doğru olarak değerlendirselerdi, o zaman daha büyük çapta bir yardım için başka diğer yollar seçerlerdi. Bu planlar düzenlenirken o sıralarda Türkiye'de üç buçuk yıl-

lık bir tecrübeye sahip olan Alman İslah Heyeti'nin düşünce ve teklifi bile alınmadığı gibi, haber de verilmemiş, Kurul, bir oldu bitti karşısında bulundurulmuştur.

Yukarıda açıklandığı gibi Yıldırım Ordular Grubu'nun ilk işi, Bağdat'ın geri alınmasıydı. Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Falkenhayn, bu harekât için bir girişime başlamadan, 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa ile anlaşmazlığa düşmüş ve başarı için çok büyük bir kuvvet ve değer olan kudretli bir ordu komutanından yoksun kaldığı gibi, Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi ve onu izleyen harekâttan sonra Von Kres ile de geçinemeyerek ondan da ayrılmıştı. Bundan başka kolordu komutanlarının çoğunu, küçümser halleriyle kırmıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın günlük ceridelerde yayınlanan hatıraları içinde şu satırlara rastlanır: [53]

"7 nci Ordu'nun içinde bulunduğu Grup Komutanı General Falkenhayn'ın askerlik ve iç siyasetimiz bakımından izlediği usul, tutum ve hareket tarzı, aramızda önemli bir tartışmaya sebep oldu. Bu tartışma, sonunda, daha büyük makamlara aksetti. Ben çok önem verdiğim düşüncelerime iltifat edilmediğini görünce sükût edemedim. Her türlü sonuçları önceden kabul ederek usul ve alışkanlık dışında, denebilirki biraz isyankâr şekilde, kendi kendimi ordu komutanlığından af ve hatta vekilimi de kendim atayarak görevime son verdim; ve bu oldu bittiyi büyük makamlara bildirdim. Beni bu hareketten vazgeçirmek için General Falkenhayn özel bir mektupla, ayrıca Başkomutanlık Vekâleti ve bu durumla ilgili 4 ncü Ordu Komutanı, iyi niyetle ve dostça aracılıkta bulundular. Bu durum, gerçeğin hâlâ bu kişiler ve makamlar tarafından ne kadar anlaşılmamış olduğunda, yahut anlaşılmışsa gerçeği saklamak için ne hazin şartlar ve zorunluklar içinde kalmış olduklarına delil olduğundan, beni ancak üzüntülerimi daha şiddetli ifadeye sevketti, sonunda oldu bittiyi kabul ettiler. Fakat bu istifamın, yüksek makamlara ve belki de bütün ulusa anlatmak istediğim gerçek anlamını gözden kaçırmak ve komutanlıktan olağan bir nedenle çekilmiş olduğumu yaymak için, beni merkezi Diyarbakır'da bulunan eski orduma yani, 2 nci Ordu Komutanlığı'na atadılar. Zahiri bazı mazeretler göstererek onu da reddettim." Mustafa Kemal Paşa'nın yerine daha sonra Ordu Komutanlığı'na Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak) atanmıştır. [54] Falkenhayn'ın Fevzi Paşa ile de iyi ilişkiler kuramadığı ve onu da incittiği söylenir. [55]

[53] a. g. e.; s. 58.
[54] a. g. e.; s. 59.
[55] a. g. e.; s. 61.

Özet olarak, devletin ihtiyat kuvvetini teşkil eden beş piyade tümeni Halep'te 7 nci Ordu'yu teşkil etmek için toplanmaktadır. Bu tümenler, Bağdat'ın geri alınması için Fırat harekât alanını bir daha ele geçirmek üzere hareket etmek üzeredir.

Buna karşıt bütün belirtiler, Filistin Cephesi'nin yakın bir hücum tehdidi karşısında bulunduğunu göstermektedir.

Bu cephenin kuvveti, düşmanınkinden 1/4 oranında azdır. 4 ncü Ordu Komutanlığı, bu cepheyi kendi imkânlarıyla takviye etmek gücüne sahip değildir. Filistin Cephesi'nde beklenen İngiliz taarruzu, örneğin ekim sonlarında olursa, 7 nci Ordu Halep ile Hit arasında yolda bulunacaktır. Filistin Cephesi ise bu kez ihtimal ki üstün düşman kuvvetlerinin taarruzuna dayanamıyacaktır. O halde bu cephe bozulur veya geri çekilme zorunda kalınırsa, 7 nci Ordu Fırat yürüyüşüne devam edebilecek ve Filistin Cephesi daha gerilerde uygun bir hatta, yeni bir mukavemet için tekrar durabilecek midir? Ve bu hat Kudüs'ün güney veya kuzeyinde mi olacaktır? Bu ihtimallerin hiçbirisini kestirmek mümkün değildir. Yalnız kesin olan şey, Filistin Cephesi bir kez çözüldümü Kudüs, pek muhtemel olarak elden çıkacaktır. Buysa, Irak harekâtını başarısızlığa uğratacak ve 7 nci Ordu Bağdat'ı geri alamadığı gibi, Kudüs'ün yardımına da yetişemeyecek kadar uzak bulunacaktır. Görülüyor ki bir Irak seferinin en ön şartı, Filistin Cephesi'nin emin ve sağlam olmasıdır. 7 nci Ordu'nun kuvvetiyse iki tarafa yetecek kadar bölünmeye elverişli değildir. Bu ordu terazinin hangi kefesine girerse orasını lehimize çevirebilme ihtimalini artırır. Bu kefeler Irak ve Filistin'dir. 7 nci Ordu, şimdi tam ortada bulunmaktadır.

Cemal Paşa ile Başkomutan Vekili Enver Paşa bu konuda olduğu gibi, daha birçok konularda da anlaşmazlık içindeydi. Onun için, Cemal Paşa İstanbul'a giderek sorunları bizzat çözümlemeyi düşünüyordu. Bunu sağlamak için, 29 Temmuz 1917'de Âliye'den Enver Paşa'ya şu şifreyi gönderdi : [56] "Bir buçuk aya yakın bir zamandan beri sizinle ve Maliye Nazırı Cavit Bey ile yazışma yoluyla çözemediğimiz ve hergün daha çok anlaşmazlığa doğru sürüklendiğimiz birkaç önemli sorun vardır. Ordu ve memleketin selameti ve geleceği bunlara bir kesin hal çaresi bulmayı emrediyor. Sorunlar şunlardır :

1. Birüssebi'ye 26 ncı Tümen'in, Remle'ye 19 ncu Tümen'in gönderilmesi.

2. Dera'ya 48 nci Tümen'den bir alay gönderilmesi.

[56] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-72, F. 1-7.

3. Sina Cephesi Komutanlığı'nın şimdiki mıntıkasının değiştirilmemesi.

4. İki milyonluk kâğıt paranın avans olarak orduya verilmesi.

5. 500.000 liralık altın paranın bir ay içinde bana verilmesi.

Bu sorunların çözümlenebilmesi için, bir hafta süreyle İstanbul'a gelmekliğimi çok lüzumlu görüyorum. Cevabınızı bekliyorum."

31 Temmuzda verilen bir emirle Sina Cephesi Komutanlığı fiilen teşkil edilmiş ve komutanlığına General Von Kres atanmıştı. Bu komutanlık kuruluşuna 20 nci ve 22 nci Kolordular ile Birüssebi Grubu verilmişti. Bu komutanlığa komuta yetkisinden başka aynı zamanda Sina Cephesi'nde en üst idari yetkiler verilmiş bulunuyordu. Komutanlığın ceza ve mükâfatlandırmalar konusundaki yetkileri ayrı bir emirle saptanacaktı. [57]

Ağustos, Eylül 1917 Harekât ve Olayları

İkinci Gazze Muharebesi biteli üç ayı geçtiği halde, ne yapılacağı hakkında hâlâ bir karar verilemiyor, yüksek komutanlıklar arasındaki tartışmalarsa sürüp gidiyordu. Halbuki bu sıralarda genel durum, Başkomutanlık'tan ivedi bir karar alınmasını gerektiriyordu.

Filistin Cephesi'nin karşı karşıya bulunduğu tehlike çok açıktı. 4 ncü Ordu Komutanlığı bunu, az çok ısrarla istediği büyük takviye kuvvetleriyle belirtiyordu. Enver Paşa, önceleri Filistin'i takviye etmek niyetindeydi. Bu sırada İkinci Gazze Muharebesi kazanılmıştı. Enver Paşa, Filistin ordusunun bu başarısından sonra sol kanadıyla İngilizlerin çöl yönündeki sağ kanatlarına taarruz edilmesi niyetindeydi. Bunun için Albay İsmet'i Kafkas Cephesi'nden ve Albay H. Hüsnü'yü de Romanya'dan getirtmişti. 4 ncü Ordu Komutanı ise, bu hareketin yapılmasına imkân olmadığında devamlı ısrar ediyordu. Enver Paşa, yeni 20 nci Kolordu'nun bu işi başaracağına inanıyordu. Ancak, 4 ncü Ordu Komutanı'nın direnişi, düşündüğü planı uygulamasına imkân vermiyordu. Bu nedenle de çok üzgündü.

Ama Başkomutan Vekili'nin aklı hâlâ Filistin kapısına gelen İngiliz ordusundaydı. İki Gazze Muharebesi'nin verdiği başarı neşesiyle O, bu düşmanı ortadan kaldırmaya azmetmişti. O zaman İngiliz taarruzunu püskürtmeyi başaran Filistin Cephesi'ndeki kuvvetler, Enver Paşa'nın istediği gibi İngiliz ordusunun sağ kanadını kuşatarak denize atabilir miydi? Bu pek şüpheliydi. Fakat bunun çaresi büsbütün yok değildi. Ro-

[57] Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, İstanbul Askeri Basımevi, 1927, s. 48.

manya'daki 6 ncı Kolordu (15 nci, 25 nci, 26 ncı Tümenler), Makedonya'dan Halep'e taşınmakta olan 46 ncı Tümen, Galiçya'daki 15 nci Kolordu (19 ncu, 20 nci Tümenler), hemen Filistin Cephesi'ne alınsa, ayrıca bu cepheye birkaç yüz yük otomobiliyle yeterince uçağı ne yapıp yapıp Almanya'dan getirtebilseydi ve bütün bu kuvvetlerin nakline hemen başlanabilseydi, şimdiye kadar bu kuvvetler, çoğuyla orada hazır bulunacaklar ve bugünkü buhran yerine askeri durumumuz pek sağlam olacaktı.

Alman genel karargâhı da bu amaca eğilimliydi. Buna göre Almanlar, 6 ncı ve 15 nci Kolorduları ciddi bir istek karşısında vermemezlik edemezlerdi. Nitekim, sonradan vermişlerdir. Fakat artık geç kalınmıştı.

Enver Paşa'nın bu taarruz düşünceleri, 4 ncü Ordu Komutanlığı'nca böylesine kırılınca, O'nun hevesi kaçmış ve Filistin'e artık yalnız savunma için asker göndermemiştir. O'na göre Birinci ve İkinci Gazze Muharebeleri'nde başarıyla savunan 4 ncü Ordu, bir üçüncü Gazze Muharebesi'nde de o suretle hareket edebilirdi. Bu nedenle 46 ncı Tümen, Filistin yerine Halep'ten Irak'a nakledildi. 6 ncı Kolordu (26 ncı Tümen hariç) yerinde kaldı. 15 nci Kolordu'nun taşınmasıysa, pek geç ve Bağdat için başlandı. Bu suretle kaybedilen dört aylık bir zaman ileride Filistin'in elden çıkmasına sebep olacaktır.

Temmuz 1917 sonlarında Asya Kolu'nu denetlemek için Almanya'ya giden Falkenhayn, Almanya gezisinden döner dönmez kurmay başkanı ve karargâhta görüşülmesi lüzumlu diğer görevlilerle görüştükten sonra, Enver Paşa'ya bir mektup yazmıştı. Bu mektubunda, Sina Cephesi'nde beliren tehlikeyi, alınması gerekli tedbirleri ve Sina Cephesi'nin güvenliği sağlanmadan Bağdat teşebbüsünün yapılmasının mümkün olamayacağını ve sonuç olarak Sina'daki İngiliz ordusuna taarruz için Yıldırım kuvvetlerinden Asya Kolu ile 24 ncü, 19 ncu ve 50 nci Tümenlerin hemen Filistin Cephesi'ne hareket ettirilmesi lüzumunu, kendine özgü kuvvetli bir mantıkla açıklamıştı.

Enver Paşa'nın Falkenhayn'ın mektubuna verdiği karşılık, olumsuzdu. O, "Siz Sina Cephesi'ne karışmayınız. Mademki Bağdat Seferi kararlaştırıldı. Artık bu yapılacaktır. Ben kararımdan dönmem" diyordu. Fakat Falkenhayn da düşüncesinden kolay kolay dönecek insanlardan değildi. Karşılık olarak bir yazı daha yazdı ve Sina Cephesi'ndeki durumun, Fırat yönünden Irak'a yapılacak her önemli teşebbüsle ilgi ve ilişkisi olduğunu yeniden açıkladı; ve çok büyük tehlikeye bir kez daha işaret etti. Böylece aralarında bir tartışma kapısı açılmış oluyordu.

İyi bir raslantı eseri olarak 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, o günlerde İstanbul'a hareket edecekti. Bu suretle daha kolay, daha kestirme yoldan durum tartışması yapılacak ve olumlu bir karara varılması kolaylaşacaktı.

4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın İstanbul'a gitme hususundaki şifresine, Başkomutan Vekili Enver Paşa şu karşılığı vermişti: [58] "4 ncü Ordu'nun durumunu siz daha iyi takdir edersiniz. Sadrazam Paşa Hazretleri ile Maliye Nazırı Cavit Bey, yakında Suriye'ye geziye çıkacaklardır. İsterseniz bu geziyi de bekleyebilirsiniz."

Bu karşılık Cemal Paşa'yı son derece üzmüş ve kızdırmıştı.

Cemal Paşa'nın, Enver Paşa'ya karşılık olarak gönderdiği şifreyse, o zamana göre bir ultimatom niteliğindeydi. O, tekrar kuvvet ve para istemeye başlamıştı. Bu kez direneceğe benziyordu. Yeniden bir tümen istiyordu. Remle'de bulunan 26 ncı Tümen'i Birüssebi'ye alacaktı. Enver Paşa ise, hâlâ buna karşıydı. O, "26 ncı Tümen'in bir bölümünü ihtiyatta bulunan 3 ncü Tümen'in yakınlarına alınarak, kademe teşkil edebilir. 3 ncü Tümen biraz batıya kaydırılarak bir alay Birüssebi'ye gönderilebilir. İngilizler, sağ kanatlarıyla cephemizden bu kadar uzak bulundukça Birüssebi'nin tehlikede bulunduğunu kabul edemem. Çünkü, İngilizler Birüssebi'ye taarruz ederlerse kuzey kanatlarına taarruz edeceğimiz gibi, Birüssebi su tesislerini tüm olarak ve çarçabuk tahrip edebilmek üzere hazırlıklar yapılmasını da uygun bulurum. Düşman Birüssebi'den su ve hareket üssü olarak faydalanamamalıdır. 19 ncu Tümen'i 7 nci Ordu'dan ayırmayacağım" diyordu.

4 ncü Ordu Komutanı ile Başkomutan Vekili, görüldüğü gibi birçok ayrıntılar üzerinde tartışıp mücadele ediyorlardı. Ordu Komutanı, bütün isteklerini teferruata dayattıkça, Başkomutanlık genel karargâhı da bunları kabul etmiyordu. Böylece hem savaş durumu ve hem de 4 ncü Ordu, davasını kaybediyordu.

Cemal Paşa İstanbul'a hareketinden önce Sina Cephesi Komutanı Von Kres Paşa'ya da gezi amacını açıklayan şu şifreyi gönderdi : [59] "Ordu'nun ve özellikle Sina Cephesi'nin iaşe durumunu islâh ve sağlamak, tek çare olan para sorunu hakkında şimdiye kadar yazıyla yapılan ve kesin bir sonuca ulaşamayan müracaatlarımı sözlü olarak da açıklamak ve elde etmek için bir hafta süreyle İstanbul'a gitmeyi düşünüyorum. Sina Cephesi'ndeki durum benim iki hafta süreyle ayrılmama elverişlimidir? Bu hususdaki düşüncenizi bugün (5 Ağustos 1917) akşama kadar bekliyorum."

[58] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-73, F. 1-30.
[59] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-74, F. 1-10.

Bu şifre Cemal Paşa'nın, Başkomutanlığın olumsuz cevabı üzerine artık kuvvet istemekten vazgeçerek hiç olmazsa yalnız para sorununu çözümlemek isteğini gösteriyordu.

Von Kres, Cemal Paşa'ya aynı günün akşamı, "Düşünceme göre cephe durumu yüksek komutanlığınızın İstanbul'a şeref vermenize elverişlidir." karşılığını vermiş ve ertesi gün de, Cemal Paşa'ya çektiği telgrafta, "İstanbul'a hareketinizden önce Baron Laçer Bey'in size son durum hakkında bilgi vermesini çok istediğimden, adı geçen subayın Şam'a hareket edip etmemesi hakkındaki emirlerinizi telgrafla bekliyorum." demiş ve Cemal Paşa da Kres Paşa'nın bu teklifini olumlu karşılamıştı.

Yüzbaşı Baron Laçer, 10 Ağustos 1917'de Şam'a gelerek Von Kres Paşa'nın düşmanın kesin olan taarruzuna ön alarak, onu Vadii Gazze batısına çekilmeye zorlamak ve bu sayede savunma durumumuzu düzeltmek amacına yönelmek üzere, tarafımızdan Maşrafa köşesine daha önce bir taarruz yapılması hakkındaki teklifini belirten şu raporu getirdi: [60]

"Gerek İngilizlerin hazırlıkları ve gerek İtilaf hükümetlerinin Meclisi Mebusanları'nda ve gazetelerindeki tartışmalar, Filistin ele geçirilmedikçe barış görüşmelerine başlamayacakları hakkında İtilaf Devletleri'nin kesin karar vermiş olduklarına kuşku bırakmıyor. Şu halde, İngilizlerin bize bir taarruz icra edeceklerini kabul etmek lazımdır. Bu taarruz, yağmur mevsiminden yani kasım ortalarından önce yapılacaktır. Çünkü, İngilizler, vadiler içinde bulunan şimdiki mevzilerinde yağmur mevsimini geçirmekten kesinlikle kaçınacaklardır.

İngilizler, kesinlikle başarıdan emin olmak için bu defaki taarruzlarını üstün kuvvetlerle yapacaklardır. İnşa etmekte oldukları demiryoluna göre, İngilizlerin bu kez bizim sol yanımızı kuvvetli süvarilerle kuşatarak bütün cephemize taarruz etmek niyetinde oldukları anlaşılıyor. Ancak, ilk önce mevzilerimizin muhtelif noktalarını trampet ateşiyle [*] tahrip etmek için pek çok top bulunduracakları muhakkaktır. Geçenlerde, elde ettiğimiz tutsağın ifadesine göre General Allenby, toplam olarak 12 tümenle şimdiki durumda mevcut bataryalardan başka, daha kırk batarya istemiştir ki, mevziimizin kıymet ve genişliğine göre bu istek ihtimalden uzak değildir. İngilizler şimdiki durumda Sina Cephesi'nde altı Türk tümeninin bulunduğunu tabii biliyorlardı. Lakin bu altı tüme-

[60] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-76, F. 1-1, 1-2.
[*] Birinci Dünya Harbi'nde bir nevi topçu ateşi.

nin mevcutlarını ihtimal bilmezler ve bu tümenlerin kadroya göre üç tümen kıymetinde bile olmadığına vakıf değildirler. İngilizlerin bizim kuvvetimizi aslından kuvvetli sanmaları ve bu yanlış sanı üzerine taarruz edebilmek için lazım gelecek kuvvetleri hesap etmiş olmaları da mümkündür. Sekiz piyade ve iki süvari Tümeni kuvvetindeki İngiliz ordusunun, 84.000 tüfeğine karşı biz ancak 40-50 km. genişliğinde bir cepheye dağılmış 25.000 tüfeği muharebeye sokabiliriz ki cephemizin her iki metresine bir tüfek isabet ediyor demektir.

Her iki taraf topçusu arasındaki fark, bizim aleyhimizdedir. Önceki denemelerimize göre gelecek aylarda kuvvetimizin artırılabileceği kanısında bulunamayız. Aksine olarak, gerek kayıplar, gerek hastalıklar ve özellikle ikmal erlerinin hali dolayısıyla kuvvetimizin yavaş yavaş azalacağını hesap etmekliğimiz lazımdır. Mevziilerimizde düşmanın taarruzunu hareketsiz bekliyecek olursak düşman, zayıf olan piyademizi topçu ateşiyle ezdikten sonra mevziimizin, seçtiği bir noktasına bir güçlükle karşılaşmadan ulaşabilecektir. Günlerce devam edecek şiddetli topçu ateşiyle meydana gelecek kayıplarımızın yerini doldurmak için lüzumlu olan piyadenin Başkomutanlık Karargâhı tarafından verilemeyeceği kanısındayım.

Savunma durumunda kaldığımız takdirde, düşmanın hangi noktaya taarruz edeceğini bilemiyeceğimizden, topçumuzu hemen bütün cephe üzerinde eşit olarak taksim etmek zorunda olacağız. Yani piyademizin zayıflığını topçu kuvvetimizin toplanmış ateşiyle giderecek bir halde değiliz. Bu koşullar altında düşmanın hücumunu beklemeksizin uygun olan zaman ve yerde biz düşmana taarruz ederek onu harekâtımıza uymaya zorlamaktan başka çare göremiyorum.

Dün, tarafı devletlerinden alınan, topçumuzun çoğaltılacağı haberi, bizi aktif bir savunma sorunuyla meşgul edebilir. Tabii bütün cephe üzerinde genel bir taarruz olamaz. Fakat hücum için en çok uygun olan, düşman cephesinin bir yerini seçtikten sonra, bu kısma karşı pek üstün topçu toplanır ve piyademizin düşman mevzilerine hücumu kolaylaştırılır. Düşman mevziilerine girildikten sonra da İngilizlerin bütün projeleri alt üst olur ve şimdiki mevzilerinin büyük bir kısmını tahliyeye mecbur olmaları gayri mümkün değildir.

Sonuç olarak, tarafımızdan seçilen ve düşman taarruzunu defetmek için hazırlandığımız bir mevzide onlar bize hücum etmeye mecbur olacaktır. Ve kendisine elverişli olan hatta taarruz edemeyecektir.

Yöresel durum, toprağın tahkimat yapmaya elverişsizliğinden en çok hücuma maruz olan Gazze'nin yükünü hafifletmek için, bunun tek çare olduğu düşüncesindeyim. Taarruz edeceğimiz düşmanın cephesine karşı iki

havan, 12 ağır obüs, 22 hafif obüs, altı uzun top dahil olduğu halde 100 top toplayabileceğim. Eğer yeteri kadar cephaneye malik olursak, düşman mevziinde üç-dört km.'lik bir kesimi 100 topla birkaç saat içinde o kadar tahrip edebiliriz ki, piyademiz güçlüğe uğramaksızın hücum edebilir. Elde bulunan piyade bu taarruzu yapmak için belki kifayet edebilir. Lakin ele geçirilen düşman mevziinde, düşmanın karşı hücumlarına asla yetmeyecektir. Büyük Harbin son yıllarında bütün Avrupa harp cephelerinde kullanılan aktif savunma usulünün tatbikinin mümkün olabilmesi aşağıdaki hususlara tabidir:

1. Ekli listede gönterilen cephanenin zamanında tedariki ve nakli.

2. İyi teçhiz edilmiş bir yeni Türk piyade tümeninin Sina Cephesi emrine verilmesi.

3. Taarruzun baskın suretiyle yapılması.

Düşman cephesinde seçilen taarruz bölgesinin tahribi için ekli listede istenen cephane, gerekenin en azı olduğunu, topçu subayları tahmin etmektedirler.

Sina Cephesi'ne bir piyade tümeni gönderilmesi meselesine gelince; Zatı devletlerinin şu noktaya yüksek dikkatlerini çekerim.

Aktif savunma fikrinden vazgeçerek düşmanın taarruzunu defetsek bile bizim kaybımız o kadar çok olacaktır ki, Genel karargâh, düşmanın kesin olarak yapacağı bir ikinci ve üçüncü taarruzu püskürtmek için bu tümeni bizim emrimize vermek zorunda bulunacaktır; fakat bu halde tümenin vaktinde ulaşamamasından korkulur. Düşmana baskın yapabilmek için bütün hazırlıklarımızın gizli olarak yapılması ve bu düşüncenin mümkün olduğu kadar pek az subay tarafından bilinmesi katiyen elzemdir."

Cemal Paşa, 15 Ağustos 1917'de İstanbul'a hareket etmeden önce, Başkomutanlık Vekâleti'ne şu şifreyi çekti: "Verilen müsaade ve genel durumun elverişli oluşundan faydalanmak ve Sina, Hicaz Cepheleri'ne ve ordunun iç durumuna ait önemli kounları sözlü olarak arzetmek üzere 15 Ağustos Çarşamba günü Şam'dan İstanbul'a hareket ediyorum. Kurmay başkanım ve pek az sayıda subay da beraber bulunacaktır. Vekil bırakmayacağım ve gezim sırasında emir ve komuta görevini ben yürüteceğim."

Cemal Paşa'nın İstanbul'a gelişinden faydalanmayı düşünen Falkenhayn, Enver Paşa'dan, üç yetkili kişinin (Enver, Cemal, Falkenhayn Paşalar) görüşerek durumun tartışılması için bir toplantı yapılmasını istedi. [61] Bu istek Enver Paşa tarafından olumlu karşılandı.

---

[61] Erkilet Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 56.

Falkenhayn, Başkomutanlık Karargâhı'nda yapılacak bu toplantıya belirli saatinde geldi. Fakat ne Cemal Paşa ve ne de Enver Paşa gelmemişlerdi, Falkenhayn, pek üzgün olarak karargâhına döndü. Bu kez yazılı olarak Başkomutanlık'tan bu toplantıyı rica etti. İstediği toplantı nihayet 21 Ağustos 1917'de yapıldı. Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın yönetiminde yapılan bu toplantıda Cemal Paşa, Başkomutanlık Kurmay Başkanı Bronzar Paşa, 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Erdem), Başkomutanlık Karargâhı Harekât Şube Müdürü Albay Feldman hazır bulundular. Bu kişiler, devletin bu hayati ve önemli sorununu çözmeye muktedirdiler. Halbuki sonuç aksine çıkacak, kurul sorunla ilgili hiçbir karar vermeden dağılacaktır.

Özet olarak, 21 ve 22 Ağustos 1917 tarihinde yapılan bu toplantıların ilk gününde 4 ncü Ordu Komutanı, "Ordu Karargâhı'nda toplanan bilgilere göre İngilizlerin sonbaharda taarruza geçmek üzere hazırlandıkları, buna karşı koyabilmek için 25.000 ikmal eri ve ayrıca bir tümenle bu cephenin takviye edilmesi gerektiğini" anlatmış ve evvelce istenen ağır sahra topçusuyla, istihkâm birlikleri, muhabere ve tahkim malzemesi ihtiyatını belirtmişti. [62]

Hicaz Cephesi hakkındaysa, bu cephedeki ayaklanmaların genel bir mahiyet aldığını, bu ayaklanmaların bastırılması için insan gücünden çok, fenni malzemeye gerek bulunduğunu ileri sürerek, özellikle lokomotif, vagon ve demiryolu malzemesiyle ışıldak ve muhabere malzemesi ve uçak müfrezesinin takviyesini istedi.

İkinci gün (22 Ağustos) öğleden sonra birinci güne ilave olarak Falkenhayn Paşa, Genelkurmay İkinci Başkanı ile Başkomutanlık Levazım Başkanı'nın katılmalarıyla yapılan toplantıda, Falkenhayn Paşa özetle : [63] "İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra İngilizler savunmaya geçmişlerdi. Bugün de aynı haldedirler. Yani durum değişmemiştir. Buna karşılık biz alınan takviye kuvvetleriyle bir misli fazla kuvvete yükseldiğimiz halde 4 ncü Ordu hâlâ büyük kuvvetler istemektedir. Burada büyük kuvvetler toplamakla ve savunmada kalmakla bir sonuç elde edilemez. Savunma mevzileri ne kadar kuvvetli olursa olsun yine düşman tarafından yarılmak sakıncası vardır. Diğer taraftan bu cephede güvenilir bir durum sağlanmadıkça Irak'ta başarı sağlıyamayız. Bu nedenle Sina Cephesi'nde taarruza geçmeliyiz ve bu taarruzu cephe taarruzu şeklinde değil Birüssebi'ye dayanarak bir kuşatma şeklinde yapmalıyız. Bu maksatla da 4 ncü Ordu, 7 nci Ordu tarafından takviye olunmalıdır." önerisinde bulundu.

[62] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-78, F. 1-4, 1-8.
[63] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-78, F. 1-14, 1-15, 1-16.

Cemal Paşa ise, düşmana taarruz için kuvvetlerin belirli bir zaman içinde Sina Cephesi'nde toplanmasına ve ikmal işlerinin yürütülmesine demiryollarının kapasitesi elverişli değildir. Güvenli bir savunma için de daha iki tümen lazımdır, demiştir.

Enver Paşa da, "Düşman Gazze-Tel el Fari hattındaki tahkimatını uzattığına göre Falkenhayn Paşa'nın sözünü ettiği kuşatma hareketinin bir cephe taarruzuna dönüşmesi muhtemeldir. Ayrıca İngilizlerin Mısır ile demiryol bağlantısı kesilse bile Gazze-Rafah hattında gerisini kıyıya dayayarak savunmasını sürdürebilir. Bu nedenle taarruzdan vazgeçilerek savunmada kalınmanın doğru olacağını" söyledi.

Kısaca bütün bu görüşlerin sonunda, Sina Cephesi'nin 24 ncü Tümen ile takviye edilmesine ve Yıldırım Ordular Grubu'nun nasıl iaşe olunacağı konusunun, 4 ncü Ordu Komutanlığı ile Yıldırım arasında saptanmasına karar verildi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Falkenhayn Paşa, komutanlar arasında yapılmasını istediği İstanbul toplantısından yenik çıktığı için pek üzülmüştü.

Bundan sonra 24 ncü Tümen'in hemen Filistin Cephesi'ne taşınması için emir verildi. Tümenin Halep'ten-Riyak'a taşınmasına 27 Ağustosta başlandı; ve tümene toplanma bölgesi olarak Remle gösterildi.

4 ncü Ordu Komutanı, amacına ulaşmıştı. O, aslında 19 ncu Tümen'i istiyordu. Bu tümen yerine 24 ncü Tümen verilmiş oldu.

Artık herşey yolundaydı. Suriye-Filistin egemenliği yine kendisinde kalmıştı.

Halbuki İstanbul toplantısında alınacak kararda yalnız bir tümenin değil, bütün 7 nci Ordu'nun yollanması ciheti tayin edilecekti. Böylece yine çok değerli bir zaman kaybedilmiş oluyordu. 7 nci Ordu hakkında bir buçuk ay sonra verilecek olan karar, şayet o gün verilseydi, ulaştırma hizmetleri bakımından oldukça önemli vakit kazanılacak ve ön alınmış olunacaktı. Çünkü Halep-Riyak karayolunun düzenlenmesi, menzil hattının kurulması ve düzenlenmesi ve bütün atlı ve arabalı kıtalarla kademe ve kolların hep karayolundan gönderilmesi suretiyle demiryolu yaya kısımlarıyla muharebe ağırlıklarına tahsis edilecek ve eldeki araçlardan mümkün olduğu kadar çok faydanılmak suretiyle ulaşım hayli çabuklaştırılacak ve kolaylaşabilecekti.

Falkenhayn Paşa toplantıda verilen kararla yetinmedi. Başkomutanlığa düşünce ve tekliflerini yazılı olarak bir kez daha bildirdi. Bunda, Osmanlı Genel Karargâhı, şayet tekliflerini kabul etmemekte direnirse son

çare olarak Alman Başkomutanlığı'nın işe karışmasını istemeye mecbur olacağını ima etti. Falkenhayn, bu düşüncelerini aynı zamanda Alman Başkomutanlığı'na bildirmiş ve onaylandığı cevabını almıştı.

İstanbul'a para almak üzere bir hafta için gelen Cemal Paşa, bu sırada Almanya ve Avusturya imparatorlarının daveti üzerine 25 Ağustos 1917'de Avrupa'ya hareket etti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın, Başkomutanlığ'a yazdığı son yazıya Enver Paşa, bu kez olumsuz değil de zaman kazanacak şekilde bir cevap verdi. Von Falkenhayn'a "bir kez Sina Cephesi'ni görüp incelemesini ve şahsi görüşüne dayanan bir rapor vermesini" tavsiye etti. Bu tavsiye aslında reddedilmeyecek bir teklifti.

Başkomutanlık, Falkenhayn'ın bu gezisini bir emirle 4 ncü Ordu'ya ve Sina Cephesi Komutanı Von Kres Paşa'ya da bildirdi. 5 Eylülde verilen bu emirde : [64] "Mareşal Von Falkenhayn durum hakkında inceleme yapmak üzere Sina Cephesi'ne geliyorlar. Mareşale gezisi sırasında her türlü yardımda bulunulmasını, her istediği açıklamanın yapılmasını ve 4 ncü Ordu'da iaşe durumu ve ulaşım hakkında bilgi edinmesine yarayacak madde ve malzemenin hazırlanmasını rica ederim" deniyordu.

Bu emir verildiği sırada, Alman Genel Karargâhı'nda bulunan Ordu Komutanı Cemal Paşa'ya da bilgi verilmişti. Bunun üzerine Cemal Paşa, oradan Ordu Kurmay Başkanı'na ve Von Kres Paşa'ya 5 Eylülde şu direktifi verdi : [65] "Falkenhayn Paşa, Sina Cephesi kuvvetlerini 7 nci Ordu ile takviye ederek İngiliz ordusu gerilerine çölden dolaşmak suretiyle bir taarruz yapılmasının mümkün olduğunu iddia ediyor. Kendisi bu imkânı incelemek üzere oraya geliyor.

Ben bu hareketi hem mümkün görmüyor, hem de zararlı kabul ediyorum. Üçü süvari olan 12 İngiliz tümenine benim bildiğim Sina Cephesi'nde şimdiki şartlar altında yapılacak taarruz, her halde bir felaketle sonuçlanır. Bu felaketleri Falkenhayn'ın gözü önünde bir riyazi katiyetle ispatlamanızı rica ediyorum.

Kanımca Başkomutanlık Sina Cephesi'ne taarruz düşüncesinden vazgeçmeli ve fakat Halep'te iki tümenli 3 ncü Kolordu'yu Remle'de toplamalı, şimdi Remle'ye gelmekte olan tümeni de Sina Cephesi'ne sürmeli ve bu durumda İngilizlerin Sina Cephesi'ne yapacakları taarruzu beklemeli, 7 nci Ordu'nun diğer kısımlarının Halep'te toplanmasına ve Irak harekâtı hazırlıklarına devam etmeli. Siz ayrı düşüncedeyseniz lütfen yazınız."

[64] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-81, F. 1-5.
[65] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-81, F. 1-4.

Ordu Kurmay Başkanı, Ordu Komutanı'nın bu yazısına hemen şu karşılığı verdi : "Yüksek kararımız aynı isabet ve selamettir. Falkenhayn Paşa Şam'dan itibaren benim de kendisine eşlik etmemi rica etmiş, Başkomutanlık kendisinin isteyeceği her türlü bilgiyi vermekliğimi emretmiştir.

Sina Cephesi'nde emniyetle yapılabilecek görev ancak Gazze-Birüssebi mevziini savunmaktan ibaret olduğu hususundaki kanımda kesinlikle ısrar ettiğimi bildiririm.

Sina Cephesi Komutanlığı emri altında biri Cemame ve diğeri Beyti Hanun civarında iki ihtiyat tümeninin bulundurulmasını çok lüzumlu saymaktayım.

26 ncı Tümen cepheye girdiğine göre ikinci ihtiyat tümeni ancak 24 ncü Tümen olabilecektir. Ayrıca Remle'de bir kolordunun toplanması hiç kuşkusuz son derece istenmeğe değer. Ancak 24 ncü Tümen'in de cepheye girmesiyle Sina Cephesi'nin kuvveti, ulaşımı bakımından en yüksek hale çıkmış bulunacağından, Remle'deki kuvvet zorunlu durumlar için elde bir ordu ihtiyatı olacaktır.

Falkenhayn Paşa'nın 4 ncü Ordu bölgesinden dönüşünde sizin istediğiniz kanıyı taşıyacaklarını kuvvetle ummaktayım..."

Filistin Cephesi'nin takviyesi amacıyla gönderilen 24 ncü Tümen'den başka, Yıldırım karargâhı kendisine ait cephaneden otuz tren daha tahsis ve yollanması işini düzenledi.

Halep'e gelmekte olan Yıldırım Ordular Grubu kıtalarının iaşe işleri burada sarpa sarmıştı. Alman Baş Menzil Müfettişliği aciz bir durumdaydı. Halep'te 7 nci Ordu'nun iaşesini düzenlemek için, Cemal Paşa ile İstanbul'a gelen 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat'ın (Erdem) karşılıklı olarak görüşmesine lüzum görüldü. Aslında 4 ncü Ordu'nun da iaşe durumu pek parlak değildi. Cemal Paşa, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na 5 Ağustosta yazdığı yazıda : [66] "4 ncü Ordu'nun iaşe durumu şimdi o derece müthiştir ki, askere günde 350 gram un, hayvanlara iki buçuk kg. yem verilmektedir. Hicaz harekât alanında bu miktar bile sağlanamamaktadır. Açlıktan dolayı hastanelere temmuz ayı içinde 20.000 insan girmiştir. Bu müthiş halin düzeltilmesi değil, yalnız bu derecede durdurulması bile güçtür. Ordunun biricik dayanağı Adana ve Ha-

[66] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-74, F. 1-5.

lep ikmal merkezleridir. Bu durum karşısında mazeretimin lütfen takdir buyurulacağı umudu, yüksek isteklerinizi yerine getirememekten doğan derin üzüntülerimi değiştirmektedir" demekteydi.

Buna rağmen Albay Ali Fuat (Erdem) ile yapılan görüşme sonunda sorun çözümlendi. Bu konuda Yıldırımın altın hazinesinin hayli etkisi oldu. Alınan karar iki tarafın müşterek bir yönetmeliği halinde bildirildi. Cemal Paşa'nın özür dilemesine rağmen asker aç kalmadı.

İleride yapılacak ulaşım için Halep-Riyak yolu büyük bir önem kazanacaktı. Bunun için şimdiden hazırlık yapmak gerekliydi. Önce 4 ncü Ordu'dan bu yol hakkında bilgi istendi, fakat olumlu bir cevap alınamadı. Şuradan buradan gelen bilgiler birbirini tutmuyordu. İstenen şey, böyle bir yolun bulunup bulunmadığı, varsa takribi güzergâhla çeşitli sınıfların hareketine müsaade derecesiydi. Bunu anlamak mümkün olmadı. Sonunda Yıldırım, işi kendi çözümlemek için bir Alman otomobil subayına bu görevi verdi. Keşif sonucu umudun üstündeydi. Yol hem mevcut, hem de iyiydi. Yalnız bazı yerlerinde önemsiz bozukluklar vardı. Fakat bu yol üstünde menzil teşkilatı yoktu. Bunun için Başkomutanlığın, 4 ncü Ordu'ya emir vermesi gerekliydi. Sonunda 1 Eylülde 4 ncü Ordu'ya Başkomutanlık'tan şu emir yollandı : [67] "Halep-Riyak karayolunun şimdiki durumda askeri birliklerin araba ve yük otomobillerinin hareketine elverişli olduğu ve bu yol üzerinde su bulunduğu yaptırılan keşiflerden anlaşılmıştır. Bu yoldan faydalanılma imkânını sağlamak için, 4 ncü Ordu tarafından geçici ve basit bir surette menzil düzeninin alınması ve özellikle iaşe maddelerinin hazırlanması ve hangi tarihten itibaren bu yolun kıta ve oto kolları hareketine hazır olacağının ivedilikle bildirilmesi."

Bundan başka, Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'ndan da 3 Eylül 1917'de, 4 ncü Ordu'ya şu telgraf çekildi. "Güneye gönderilecek olan 7 nci Ordu için Halep-Riyak-Şam yolunda şimdilik 15.000 insan ve 12.000 hayvan için menzil tesisleri vücuda getirilmelidir. Bunun için 1.000 ton erzak hazırlanması ve dağıtılması gerekir. Bundan 500 tonu eylül sonuna kadar yük oto kollarıyla tarafımızdan Halep'ten gönderilebilecektir. 4 ncü Ordu tarafından geri kalan 500 tonun hemen sevk ve dağıtımına başlanmalıdır. Seçilen menzil noktalarıyla bunlarda mevcut olan maddelerin ve tertibi kararlaştırılmış olan haritanın gönderilmesini rica ederim." [68]

[67] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-80, F. 1-8.
[68] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-80, F. 1-25.

Ayrıca Başkomutanlığın 5 Eylülde 4 ncü Ordu'ya verdiği direktifle : [69]

"Bu ve gelecek aylar içinde 4 ncü Ordu menzil hatlarından küçük, büyük kıtaların geçeceği; bu nedenle Suriye menzil teşkilatının ona göre genişletilmesi; mevcut yolların onarılması ve Halep-Riyak ve Kudüs-Birüssebi yoluyla Kudüs-Gazze yolları üzerinde gerekli iaşe maddelerinin hazırlanması ve bu yollar üzerindeki ambarlarda daima en az 1.000 er ve 300 hayvanın iaşesine kâfi gıda maddeleri bulundurulması ve ambarlar mevcudunun daima bu görüşten bütünlenmesi" istenmiş ve bu istekler de orduca, Kudüs ve 4 ncü Ordu Menzil Müfettişlikleri'ne emredilmişti.

Görüldüğü gibi artık herşey, zoraki bir şekilde de olsa yoluna girmekteydi. Irak seferinin geri bırakılması ve Asya Kolu'nun Yıldırım kıtalarıyla birlikte Filistin Cephesi'nde kullanılması ve Irak Yıldırım Ordular Grubu'nun teşebbüsü için Almanya'dan tedarik edilen ve Osmanlı hazinesine borç olarak kaydedilen 5.000.000 altın ve gümüş paranın Filistin'de iaşenin sağlanması için harcanması hususlarında Falkenhayn'a Alman Başkomutanlığı izin vermişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı ile karargâhının yarısına yakın bir bölümü eylül başlarında İstanbul'dan cepheye hareket etmiş ve 9 Eylül 1917'de Teleşşeria kuzeyindeki Hırbet um Dapkal İstasyonu'na varmıştı. 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuat (Orgeneral Erdem) Şam'da ve Sina Cephesi Komutanı Von Kres Paşa ile 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat (Orgeneral Cebesoy) Um Dapkal İstasyonu'nda Falkenhayn'ı karşılamışlardı. Trenden inerek otomobillerle doğruca cephenin Gazze kesimine gidildi. Gazze Cephesi ile doğusundaki 54 ncü Tümen mevzileri gezilerek her iki taraf durumu incelendi. Maşrafa köşesi 54 ncü Tümen'in tam karşısına rastlıyordu. Bu tümenin komutanı Alman Yarbayı Kisling bu kesime bir taarruz imkânını ve bunun nasıl yapılabileceğini arazi üzerinde belirterek açıkladı. Bu, genel olarak Kres Paşa'nın 10 Ağustosta 4 ncü Ordu Komutanı'na teklif ettiği rapora uygundu. Kurul, geceyi Huç'taki Sina Cephesi Karargâhı'nda geçirdi.

4 ncü Ordu Komutanı, yaptırılan keşifler sonucunda şu tedbirlerin alınmasını emretmişti : Sina Cephesi Komutanı'nın teklifi uygun bulunarak 26 ncı Tümen (bu tümenin iki piyade alayıyla iki bataryası 20 nci

[69] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-81, F. 1-7, 1-8.

Kolordu emrine verilmiş ve 78 nci Alay ile bir topçu taburu Dera'da bulunuyordu. Bunlar, ancak 3 Eylülde buradan Sina Cephesi'ne hareket ettirilmişler ve bu alay yerine 48 nci Tümen'den bir alay Dera'ya getirilmişti), 54 ncü Tümen ile 16 ncı Tümen arasındaki cephe kesimine sürülecekti. Çünkü 3.500 tüfek mevcudundaki 54 ncü Tümen'in gücü, geniş olan cephesini etkili bir şekilde savunmaya elverişli değildi. Bu yeni tertiple gerek 54 ncü ve gerek 26 ncı Tümenler derinliğine ve kuvvetli bir şekilde tertipleneceklerdi. 53 ncü Tümen (Birüssebi'deki alayı hariç) tümüyle Mecdel-Savafir kesiminde toplanacaktı. 26 ncı Tümen'in Dera'daki topçu taburu da tümenine katılacaktı. 7 nci Ordu'dan gönderilecek olan 24 ncü Tümen demiryoluyla Remle'ye taşınacak. Bu tümen gelinceye kadar Remle boş kalacaktı. 87 nci Alay, kendisini değiştirecek alayın gelmesinden sonra Amman üzerinden Birüssebi'ye gönderilecekti. Bu alayın buraya gelişinde 54 ncü Tümen'in alayı (şayet Birüssebi'deki durum başka türlü bir hareketi gerektirmezse) tümenine katılacaktı.

Falkenhayn başkanlığındaki komuta kurulu (Fon Kres Paşa, Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Erdem), Sina Cephesi Kurmay Başkanı ve 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat (Cebesoy) cephenin Birüssebi'ye doğru olan batı kesimini görmek üzere Huç'taki Sina Cephesi Karargâhı'ndan Teleşşeria'ya hareket ettiler (10 Eylül 1917). [70] Kozel Bazal sırtları daha geceden 16 ncı Tümen'ce tertiplenen bir müfrezeye, (125 nci Alay ile bir topçu taburu) işgal ettirilmişti. Yoksa bu kesim iki taraf kollarının harekât alanıydı. 3 ncü Süvari Tümeni de Birüssebi'den Essane yöresine kadar ilerlemiş bu kesimi işgal ederek güvenlik altına almıştı.

İleri arazinin bu şekilde ele geçirilmesinden henüz haberi olmayan İngiliz süvari keşif kolları, bu sabah da her zamanki keşif hareketine başlamışlardı. Bu sırada bir alay kuvvetinde olan (yanında makineli tüfek kıtaları da bulunan) bir düşman kuvveti Kozel Bazal'ın güneyine ilerlemiş ve süvari tümeninin ileri kıtalarıyla ateş muharebesine başlamıştı. Düşman, topçumuzun açtığı ateşin etkisiyle karışık bir halde geri çekilmeye başladı. Falkenhayn ve yanındakiler bu olayı Kozel Bazal'ın yüksek ve gözetleme imkânı çok elverişli bir tepesinden seyrediyor ve hem de düşman mevzilerinin Maşrafa köşesinden itibaren Elmendur istikametinde, yani güneybatıya doğru nasıl kırıldığını ve sonra buradan Telelfari

[70] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-81, F. 1-21.

istikametinde güneydoğuya nasıl uzandığını görüyordu. Şeyh Nuran (135 rakımlı) üzerindeki direnekde geride yüksek ve hâkim bir şekilde görülüyordu. Düşmanın Hirbet el Mendur - Telelfari tahkimat hattının gerisinde El Mendur'dan Şeyh Nuran'a doğru giden diğer bir tahkimat hattı daha seçiliyordu. Telelfari'deki dikdörtgen şekilli düşman ordugâhları, burada çok sayıda süvari kıtaları bulunduğunu gösteriyordu. Bu kesimdeki incelemelerini bitiren Falkenhayn, yanındakilerle Essane ve Elhebari tepe ve sırtlarını dolaşarak Birüssebi'ye geldiler. Buradan da Kudüs şosesiyle Eddahariye (Ez Zahiriye) üzerinden Teleşşeria İstasyonu'na hareket edildi.

Birüssebi'nin düşman eline geçmesi halinde Elhalil üzerinden Kudüs'e giden dağ şosesinin kapatılması ve Kudüs'ün uzaktan savunulması bakımından Eddahariye'nin özel bir önemi vardı. Bugün burada sadece mevcudu 2.000 - 3.000 erlik bir depo alayı bulunuyordu.

Falkenhayn Sina Cephesi gezisinden dönerken yolda kendi karargâhı kurmaylarıyla bir karargâh toplantısı yaptı. Burada genel durum bir kez daha incelendi. Ve en küçük rütbeli olan Binbaşı Von Papen'den başlayarak subayların düşünceleri soruldu. Bütün bu görüşmelerin sonucu yaklaşık olarak şöyle özetlenebilir :

"Filistin Cephesi'nde bugün mevcut kuvvetler, sağdan başlayarak : 22 nci Kolordu (3 ncü, 7 nci Tümenler cephede ve 53 ncü Tümen ihtiyatta), 20 nci Kolordu (54 ncü, 26 ncı ve 16 ncı Tümenler tümü cephede) ve Birüssebi Grubu (3 ncü Süvari ve 27 nci Piyade Tümeni kısımlarından kurulu) olup muhtemel bir İngiliz taarruzunu defedecek bir nitelik ve nicelikte değildir. Tümenlerin, özellikle piyade mevcutları pek noksandır. Her tümenin cephede kullanabileceği muharip er sayısı ancak 2.500 - 3.500 arasında değişmektedir. O halde cephedeki bütün muharip er sayısı 21.000 tüfektir. 27 nci Tümen'in ise yüzde sekseni yerli (Arap) erlerden kurulu ve bu nedenle tümü kıymetçe düşük sayılır. Diğer tümenlerdeki yerli er sayısı ortalama yüzde üçtür. Filistin Cephesi emrine verilen 24 ncü Tümen'in gelmesinden sonra tüfek mevcudu 24.000'e çıkacaktır ki bu kuvvet, şimdi karşımızda bulunduğu kesinlikle saptanmış bulunan dört İngiliz piyade tümeninin, (52 nci, 53 ncü, 54 ncü ve 74 ncü Tümenler), en azından (35.000 küsur muharip kuvvetinde) 1/2 oranından bile zayıf bulunuyor demektir. Bu kuvvetler de bizim tarafta iki alaylı

3 ncü Süvari Tümeni hesaba katılmadığı gibi, İngilizler tarafından da mevcut olduğu kesin olan iki atlı piyade ve bir buçuk süvari tümeninin de kuvvetleri hesaba katılmamıştır. Halbuki iki atlı İngiliz piyade tümeninin muharip kuvveti en az 15.000 silah ve İngiliz süvari tümeninin kuvveti de, yaklaşık olarak 2.500 - 3.000 kılıç hesap edilmesi zorunludur. Bizim süvari tümeninin kılıç sayısıysa, yaklaşık olarak 800'dür. Demek ki, İngilizlerin cephede kullanabilecekleri 50.000 piyade ve atlı piyadesine karşı, Türklerin 22.000 piyade ve 2.500 kılıca karşı da 800 kılıcı vardı. Halbuki bu sayılar dışında İngilizlerin 60 ncı, 10 ncu Piyade Tümenleri ile Fransız ve İtalyan Hint müfrezelerinin yukarıdaki hesaba katılması gerekmektedir. İngilizlerin bu sayıca üstünlüğünü, iki İngiliz (Mounted) atlı piyade tümeninin sahip olduğu 15.000 erin at üstünde olması onlara üstün bir hareket ve manevra kabiliyeti sağlamasından ötürü bir kat daha artmaktadır. Ayrıca iki tarafın makineli tüfeklerinin sayı ve nitelikleri de incelenmeye değer. İngiliz piyade ve süvari bölüklerinde bulunan çok sayıdaki otomatik Levis tüfekleri İngiliz ordusuna büyük bir moral ve maddi güç kazandırmaktadır. İki tarafın top sayısıysa bazı hesaplara göre eşittir.

Hava kuvvetine gelince; İngilizler yeni getirdikleri uçak ve malzemeyle üstünlük kazanmıştır. İngiliz birliklerinin yedirilme, giydirilme ve donatılma gücüyse bizden çok daha iyidir.

İki taraf kuvvetleri arasındaki nitelik ve nicelikte görülen bu farkı, Gazze-Birüssebi cephesinin yapısı ve işgal gücü de değiştiremez. Bu cephenin sağ kanadı, hakim olmadığımız ve daima güçlü bir düşman donanmasının etkili ateşi ve çıkarmaya elverişli açık bir denizde son bulmakla beraber, mevziin asıl kısmının sol yanıysa Teleşşeria güneyinde boşta kalmaktadır. Bu açık yanın korunması ancak geride kademelendirilmiş kuvvetli ihtiyatların bulundurulmasıyla mümkün olabilir. Bundan başka Birüssebi, cephenin zayıf bir kanadıdır. Bu kasaba birçok kuyu, su tulumbası ve değirmenleriyle, çölün ağzında çöle açılan kilit bir kasabadır. Bu kasaba aynı zamanda bir demiryol istasyonuna da sahiptir.

Cephenin asıl kesimi için Birüssebi'deki kuvvetleri kazanmak amacıyla Filistin Cephesi Komutanı Von Kres Paşa, bu kez Mareşal Von Falkenhayn'a yeniden aynı teklifte bulunmuştu. Birüssebi tahliye edilirse, gerçekten bugün orada bulunmakta olan 800 kadar kılıç ve 3.000 kadar tüfek ve üç-dört, batarya tasarruf edilecek, buna karşı Birüssebi-Kudüs şosesinin, Eddahariye güneyindeki mevzi kesimi şimdikinden daha kuvvetli olarak ve karma bir müfreze tarafından kapatılması zorunluğu doğacaktı. Diğer taraftan Birüssebi'yi terk etmek, düşmana daha kolay taarruz imkânlarını vermekle beraber kendimizin de artık taarruz düşüncesinden vazgeçmiş olduğumuzu açığa vurmuş olurdu.

7 nci Ordu'nun bu cepheye getirilmesi sorunu başarıyla sonuçlanırsa, ancak Birüssebi'ye dayanılarak bir taarruz yapılabilirdi. Halbuki Birüssebi düşman eline geçerse, bizim böyle bir hareketimiz imkânsız olur ve Gazze Cephesi'nin güvenliği kalmamış olurdu. Biz Birüssebi'de düşünülen tahrip işlerini ne derece yaparsak yapalım, İngilizler bunları ortalama olarak bir veya iki hafta içinde tekrar kullanılır bir duruma getirebilir ve buradan Gazze cephesini kolaylıkla düşürebilirlerdi.

Von Kres Paşa, aynı zamanda Birüssebi boşaltılmazsa takviye edilmelidir diyordu. Gerçekte, buranın gelecekteki bir muharebede rolü, böyle bir takviyeye lüzum göstermiyordu. Düşman eğer bizim kuvvetlerimizin toplanmasına kadar hareketsiz kalırda biz ön almak imkânını elde edersek, o zaman asıl kuvvetlerin doğal olarak toplanma bölgeleri Birüssebi civarı olacaktı. Eğer aksine düşman ön alarak bize taarruz eder ve bunu önceden Birüssebi yönünden yaparak Gazze Cephesini bu yönden kuşatmak isterse, buradaki kuvvetleri tarafımızdan birkaç taburla daha takviye edip etmemek arasında nasıl bir farkın meydana geleceği düşünülmeye değerdi. Düşmanın üstün kuvvetlerle yapacağı taarruz karşısında birkaç taburluk kuvvetin artması veya eksilmesi neyi değiştirebilirdi?

Böyle bir durum karşısında Birüssebi Grubu için tavsiye edilecek tek hareket şekli, düşmanın üstün kuvvetlerinin taarruzu karşısında artık tutunamayacağı anlaşılınca bütün su tesislerini esaslı olarak tahrip edip Eddahariye ve Ebuhof istikametlerinde düzenli olarak geri çekilmek ve buralardan düşman sağ kanadının harekâtına engel olmak ve onu yandan tehdit etmektir. Fakat bunun mümkün olabilmesi için de Birüssebi' de ona göre düzen almak ve en çok doğu yönüne önem vermek ve herhalde tüm kuvvetin en az 1/3'ünü elde (Birüssebi'nin kuzeyinde) ihtiyatta bulundurmak gerekiyordu. Halbuki Bürissebi öteden beri bir kale gibi tutulmuş ve Birüssebi Kasabası karargâhlar, ambarlar ve diğerleri için merkez kabul olunmuş, aynı zamanda bu merkezin etrafında bir daire biçiminde mevziler hazırlanarak işgal edilmişti.

Falkenhayn, herhalde Birüssebi'nin şimdiden boşaltılması düşüncesini uygun bulmadı. Burada esaslı tahrip hazırlıkları yapılması için de herşey gözönünde tutuldu.

Birüssebi'nin tahliyesinden cephenin kuvvet ve güvenliğine bir yarar sağlanamayacağı anlaşılınca, yaklaşmakta olan büyük tehlikeyi karşılayabilecek çarenin, ancak cepheye yeniden takviye birlikleri getirmek, cephe gerisinde elde kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak, zayıf tümenleri ikmal erleriyle kuvvetlendirmek, cephane ikmaliyle, iaşe işlerini daha iyi düzenlemek, cepenin hareket kabiliyetini artırmak ve genişletmek için oto kolları getirtmek gibi köklü tedbirlerin alınması gereği ortaya çıkıyordu.

Görüşmeler sonunda; "Şimdi Yıldırım Ordular Grubu kuvvetlerinden 24 ncü Tümen'den başka daha iki piyade tümeniyle Asya Kolu'nun ve 6 ncı Ordu'ya tahsis edilen yük oto kolları hariç bütün Alman oto kollarının ve Yıldırım Ordular Grubu için dikkate alınan bütün uçak ve diğer özel örgütlerin Filistin Cephesi'ne geciktirilmeden taşınmasına ve en az daha 20.000 ikmal erinin Başkomutanlıktan istenmesine" karar verildi. Gerçekte bu kuvvetler Filistin Cephesi'nin güvenliği için muhtaç bulunulan en aşağı miktarlardı. Diğer taraftan şimdiki durumda cephedeki kuvvetlerin iaşesi, gereği gibi yapılamazken cepheye daha çok kuvvetler geldiği takdirde, iaşe sorununun nasıl çözümleneceği, ayrıca düşünülmeye değerdi. Bu konuda cepheden alınan bilgi ve düşüncelere ek olarak Şam' da bulunan Suriye Valisi Tahsin Bey ile görüşülecek ve sorun buradaki görüşmeler sonunda çözümlenecekti.

Yapılan görüşmede Tahsin Bey, Filistin ve Suriye'deki iaşe durumunu Mareşal Falkenhayn'a derin bir vukuf ve nüfuzla ve rakamlara dayanılarak anlattı. Ve sonunda yeteri kadar madeni para olursa, Filistin Cephesi'nin Şeria Nehri doğusundaki bölge ve civarından çok fayda sağlamak şartıyla bu iaşenin mümkün olabileceği anlaşıldı. Suriye Valisi Tahsin Bey, Kerek ve Cebeli Dürüz dolaylarından altın parayla yirmi milyon kilo zahire satın alınabileceği umudunda olduğunu belirtmişti. Yıldırımın beş milyon liralık altın parasının müşterisi böylece çoğalıyordu. Bu para aslında Yıldırım Ordular Grubu kuvvetlerinin Fırat kıyılarındaki harekâtı sırasında iaşesi içindi. Şimdiyse aynı amaç için kullanılmakla beraber diğer bölgelerde harcanacaktı. Bu toplantıda demiryol ulaşımı işi de görüşülmüştü.

Falkenhayn, Halep'ten yazdığı gezi raporunda, İstanbul toplantısında ileri sürdüğü düşünceleri bu kez görgüsüne dayanarak tekrarlamıştı. O, artık Başkomutanlığın sorunu çözeceğini, duruma uygun bir karar vereceğini umuyordu. Falkenhayn'ın cephedeki bu incelemesi sırasında Cemal Paşa da hareketsiz kalmamıştı. Von Kres Paşa ile aralarında aynı sorun üzerinde yukarıda açıklanan yazışmalar yapılmıştı.

Falkenhayn, Yıldırım Ordular Grubu kuvvetlerini Filistin Cephesi'ne getirmekle beraber orada emir ve komutayı da üzerine almayı düşünürken Cemal Paşa da yerini bir yabancı generale bırakmak istemiyordu. Von Kres içinse tek düşünce, cephe komutanlığını korumaktı. Kendisini ilgilendiren şey, mevkiini elden bırakmamak ve eline yeni kuvvetler geçirerek cephesini takviye etmekti.

Başkomutanlık, Falkenhayn'ın raporuna yine kesin bir cevap vermedi. Kesin çözüm için Cemal Paşa'nın Almanya'dan dönmesini bekliyordu. Bununla beraber, artık engelleme ve karşı gelme durumunu da bırakmıştı. 4 ncü Ordu Komutanlığı'na 14 Eylülde çektiği şu telgraf Başkomutan Vekili'nin eğilimini açıkca gösteriyordu : [71] "Şimdiki durum 7 nci Ordu'dan diğer kısımların dahi Sina Cephesi'ne verilmesini gerektirmektedir. Mareşal Falkenhayn'ın bizzat yaptığı keşif sonucunda menzil ve geri ulaşımında alınmasını lüzumlu gördüğü tedbirlerin hemen yerine getirilmesi gerekir. Bu konuda Falkenhayn Paşa'nın bildireceği isteklerin yapılmasını rica ederim." Böylece Başkomutanlık Karargâhı'nın artık Filistin Cephesi'ndeki tehlikeyi anladığı ortaya çıkmış bulunuyordu. Fakat şimdi Enver Paşa, Falkenhayn ve Cemal Paşalar arasında güç bir duruma düşmüştü. Hangisi öbürüne feda edilecekti? Bu iki güçlü kişinin yatıştırılması ve hırslarının sükûna kavuşturulması hayli güç görülüyordu.

Bu sırada yeni bir sorun daha ortaya çıkmıştı. 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, ordusunun Filistin Cephesi'ne gönderilmesi halinde, emir ve komutanın Von Kres Paşa ile kendisi arasında bölünmesine karşı çıkmıştı. O, bundan önce komuta ettiği 2 nci Ordu'nun daha geniş bir alana ve daha bağımsız ve geniş yetkilere sahip olduğunu ileri sürerek, şimdi dar bir cephede mahdut yetkilerle Von Kres ile aynı seviyede olmak istemiyordu. Bu yüzden Falkenhayn Paşa ile 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa arasında özel olarak bir yazışma kapısı açıldı. Fakat iki tarafın harcadığı bütün çabaya rağmen hiçbiri diğerini ikna edemiyordu. Mustafa Kemal Paşa aynı zamanda İstanbul ile de yazışmaya girişmişti. Mustafa Kemal Paşa, bu arada 20 Eylül 1917'de Halep'ten

[71] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-82, F. 1-15.

yazdığı şu tarihi raporunu Başkomutanlık Vekâleti'ne, Başbakan ve İçişleri Bakanı Talat Paşa'ya 4 ncü Ordu Komutanı ve Deniz Bakanı (Bahriye Nazırı) Cemal Paşa'ya sunmuştu : [72]

"Genel durum hakkındaki acizane düşüncelerimi aşağıda arzediyorum:

Memleketin tüm kaderini yönetmekle sorumlu bulunan yüksek kişiliğinizin bu açıklamalarımı hiçbir kötümserliğe ve telaşa hamletmeyerek soğukkanlılık ve ciddilikle anlayacaklarına güvenim, düşüncelerimi kavrayabildiğim en geniş bir biçimde anlatmaya sebep olmuştur.

1. Memleketin genel durumu, herşeyden önce dikkati çekmektedir. Harp her ulustan olan unsurlarımızı istisnasız son dereceye getirmiştir. Halkla idare arasındaki bağlar sarsılmıştır.

Evlerinde kalan halk, her yönden hükümetten uzak kalmayı yararlarına daha uygun görmektedir. Çünkü kalan bu halk ya kadınlar ya acizlerden veya asker kaçaklarından ibaret olup, bütün çabaları hayatlarını sürdürmeye yetmezken, mülki ve askeri hükümet, onlardan açlık ve ölüm karşılığında mal ve mülklerini istemek ve almakta daha çok ısrar etmek ve inatçı olmak zorundadır. Diğer taraftan, mülki hükümetin tam bir acz içinde bulunuşu, genel bir anarşiye sürüklenen ulusun genel yaşantısını idareye engel olup halkın hukuku için ne düşünülüyorsa hepsi hak ve adalete aykırı ve bu sebeple halkın nefretini üstüne çeken bir biçimde çözümlemek zorunda ve alışkanlığındadır.

Mülki hükümetin tam bir güçsüzlük içinde bulunuşu ve güçlü bir zabıta kuvvetinin noksanlığından, memurların zaruret ve ihtiyaçla genellikle başvurdukları rüşvet, vurgunculuk ve suistimallerden, memurların keyfine düşkün bir hale gelmesinden ve adli işlerin kesinlikle işlememiş olmasından ileri gelmektedir.

Bu sebeple genel yaşayışı, her köşede her şehirde kökünden çürütmektedir. Genel işsenin, ticaret ve ekonominin müthiş bir suretle çökmeye başlaması, asıl alametlerdir. Bugün bir para sorunu ortaya çıkmıştır ki, bu dert ne halkta, ne memurlarda gelecek için bir güvenlik bırakmamakta ve namuslu kişileri mukaddesatlarından ayrılmaya zorlamaktadır. Bu sebeple, harp uzadığı takdirde karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike her tarafta çürüyen koskoca saltanatın bir gün içten birdenbire ve her yerde çökmesi ihtimalidir.

2. Askeri genel durum, Harbin yakın bir gelecekte biteceğine işaret vermemektedir. Bağlaşıklarımızın askeri darbelerle düşmanlarımızı barışa zorlamaları artık söz konusu olmayıp Almanlar, özellikle stratejik

[72] ATASE Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 12-16/A, F. 19-38.

idareyi, geliniz bizi yeniniz esasına bağlamışlardır. Düşmanlarımızın birbirinden ayrılmayacağını zaman göstermekte olup, düşman halkın da sefalet ve mahrumiyeti daha az olmak ve kendi itikatlarımca güvenilir bir sonuca ulaşmak ihtimaliyle, bizim dayanabileceğimiz kadar harbi sürdürmeleri tabidir. Bu nedenle harp daha çok sürecektir. Bu harbin sona erdirilmesinin anahtarları bizim partinin elinde değildir sonucunu çıkarmak lazım gelir.

3. Türkiye'nin askeri durumu şudur

Ordu, harbin ilk dönemlerine göre çok zayıftır. Birçok orduların mevcutları lazım olan miktarın beşte biri gibidir. Memleketin insan kaynakları, bütünlemeye yeterli değildir. Hatta 7 nci Ordu gibi ikmal ve takviyesine çalışılan bir orduyu bile daha düşmana bir tek kurşun atmadan kuvvetli tutmaya imkân bulunamıyor. Genel gücümüze bir örnek olmak üzere arz edeyim ki, dünyanın en güç işlerini görmek üzere biner mevcutlu taburlarla bana gönderilen 59 ncu Tümen'in % 50 si ayakta durmağa mecali olmayan zayıf erlerden ibaret olduğundan, seçilmiş ve sağlam kalan 17-20 yaşında çelimsiz, gelişmemiş çocuklarla 45-55 yaşındaki işe yaramaz insanlardan ibaret kalmıştır. Diğer en iyi tümenlerin taburları da İstanbul' dan 1000 mevcutla hareket edip en kuvvetlisi 500 mevcutla Haleb'e gelmişlerdir. Bu halin sebepleri, genel yaşantıya ve mülki hükümetin kuvvetine tabi ve bundan ötürü bugün düzeltilmesi orduların elinde olmayan etkenlere bağlıdır. Bu örnek gösterir ki, bütün kaynakları toplayarak küçük bir kısmı bile kuvvetli tutmağa imkân yoktur. Subayların sayı ve niteliklerinin noksanlığını söylemeğe lüzum yoktur.

Cephelerimizin istek ve ihtiyaçları şudur:

Batıda düşmanla temas yoktur. Ancak hükümet merkezimizin dünya ile olan deniz bağlantısı dolayısıyla en zengin ve bayındır bir şehir oluşundan Batı cephelerimize düşman tarafından hayati darbeler vurulmağa teşebbüs edilmesi ihtimali mevcuttur. Kafkas Cephesi'nde askeri harekât duraklama döneminde olup tarafımızdan kaybedilenlerin geri alınmasına teşebbüs mümkün değildir. Rusların iç durumları ve Avrupa'ya ihtiyaçları faal bulunmalarına pek sâik değilse de, herhangi bir nedenle Ruslar buna teşebbüs ederlerse bunu men veya tahdit etmek bizim kudretimizin dışında bir sorundur. Ruslar kendi hazırlıkları ve imkânları oranında iş görürler ve durumları elverişli olmadığı yerde dururlar.

Irak'ta İngilizler hedeflerini ele geçirmişlerdir. Bu sebeple istilalarını daha ileri götürmeleri için siyasi, iktisadi ve askeri zorunlukta olmadıkları kanısındayım. Bununla beraber, onlar harekâtını sürdürür ve başarıya

ulaşırsa, kaybedilenlere, örneğin Musul'un da ilavesi, kesin sonuca pek etki yapmaz. Denilebilir ki, genel durum adeta değişmemiş olur. O halde bu cephede dahi beklemekten başka bir şey yapamayız.

Sina ve Hicaz cephelerinde düşman askeri ve siyasi hedeflerini henüz elde etmemiştir. Anlaşıldığına göre bunun için büyük bir çabayla hazırlanmaktadır. İngiltere'ye hadim bir İslam âlemin'in esası ve İngiliz nüfuzuna tabi bir Filistin Hristiyan Hükümeti'nin teşkili ve bu suretle Mısır ve Süveyş ve Kızıldeniz'in sonuna kadar emniyete alınması ve Türkiye'yi son dini kuvvetlerinden ve en güzel ve bayındır ülkelerinden uzaklaştırmak ve ayırmak hevesleri, İngiltere için adeta bu harbin hedeflerinden olacak kadar önemli, bizim için önlenmesi mümkün olmayan hayati sorunlardandır. Özetle, batıda düşünülen yeni taarruzları beklemek ve Suriye hududunda belli ve hazırlanmış olan düşman asıl taarruzlarını başarısızlığa uğratmak, askeri genel durumumuzun şimdiki kaçınılmaz isteklerindendir.

4. Bu özet genel bakıştan anlayabildiğim, artık her iş bitmiştir, bulunacak bir çare kalmamıştır, şeklinde değildir. Böyle kötümserce bir kanı düşmanların ve tehlikelerin en korkuncu olduğunu açıklamaya hacet görmem. Kurtuluş çaresi mevcut olup ancak en doğru tedbirleri bulmak ve durumu hayalsiz ve yaldızsız olduğu gibi görmek gerektir. Buna göre bugün izlenecek yol ve alınacak kararlar şöyle olmalıdır :

a. İşte Hükümeti takviye ve normal yaşantıyı sağlamak (jandarmayı kuvvetlendirmek, memurları ve mümkün olduğu kadar adli işleri ve herhalde genel idareyle ticaret ve ekonomiyi düzenlemek), hiç olmazsa suistimalleri en az bir hadde ve dayanılır bir dereceye indirmektir. O suretle ki, memleket sağlam bir harekât üssü halinde bulunmalı. Harbin uzaması Allah saklasın yeni kayıplara ve felaketlere sebep olursa da elimizde ve gerimizde kalacak bölgeler ve halkı her haliyle dayanmaz ve çürük bir durumda bulmamalıyız.

b. Askeri siyasetimiz bir savunma siyaseti ve elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek nefesi son âna kadar korumak siyaseti olmalıdır. Böyle bir siyaset yurt dışında bir tek Osmanlı eri kalmasına mütehammil olamaz.

Sina Cephesi'nin emniyette bulundurulması, taarruzla mı yoksa savunmayla mı sağlanacağı sorununa bugünden karar verilemez. Çünkü düşman bu cephede bize insanca ve malzemece üstün olup, bizim bütün kuvvetlerimizi gönderebileceğimiz aylar içinde beklemesi ihtimali fennen zayıftır. Bizim kuvvetlerimizin toplanmadan önce onun taarruz ederek karşısındaki kuvvet aleyhine kesin bir sonuç almak teşebbüsünde bulunması doğaldır. Bundan başka, bizim cepheye kuvvet göndereceğimiz iki ay içinde düşman isterse, taşıt araçları bakımından daha çok kuvvet getirmeğe muktedirdir. Bu sebeple düşman daha önce taarruz etmediği takdirde bile

sevkiyatımız sona erdikten sonra bugünkü üstünlüğünü arttırmış bulunması ihtimal içindedir. Sözün kısası Halep'te bulunan kuvvetlerimizin Sina Cephesi'ne ne kuvvet ve kıymette gelebilecekleri dahi bilinmediğinden, Sina Cephesi'nin güvenliği için bugün uygulamaya konacak karar, özellikle 7 nci Ordu kıtalarının hemen güneye hareket ettirilmeleri biçiminde olmalıdır. Bu kuvvetlerin sonradan nasıl kullanılabileceğini bugün kesin olarak belirtmeğe, kuvvetlerimizi israf etmemek düşüncesi bir tarafa, harita üzerinde askeri bakımdan bile imkân yoktur.

5. 7 nci Ordu kıtalarının güneye hareket ettirilmesiyle yapılacak yığmağın her türlü olumsuz siyasi etkilerden uzak ve memleketin iç ve dış bütün ihtiyaçlarını karşılayacak surette düzenlenmesi ve sevk ve idaresinin en kestirme yolu şudur:

Bütün Suriye ve Hicaz, şimdiye kadar olduğu gibi, her hususta bir İslam Osmanlıya ait olur ve bunun emri altında olarak Sina Cephesi'nin harekâtını bağımsız olarak diğer bir İslam Osmanlı üzerine alır. İşte yurt yararına en uygun şekil budur. General Falkenhayn'ın gelmesi ve onunla ivedi taahhütlere girişilmesi ve Kres'in daha önce hak kazanmış olması, sözün kısası Almanları idare etmek gibi sebep ve etkenler yurt yararlarının gerektirdiği açık ve kesin şekli engelleyemez inancındayım. Ölüm kalım sorunlarında olsun karar verme hakkından yoksun bulunduğumuzu sanmıyorum. Bununla birlikte benim bildiğim sebepler, Falkenhayn'ın kullanılması zorunluğu uğrunda memleket yararlarını az da olsa tehlikeye düşürecek derecede kuvvetli saymıyor ve Sina Cephesi'nin Kres'in 7 nci Ordu Komutanı'nın emri altında iki ordu tarafından savunulması ve bu iki orduya Falkenhayn'ın komuta etmesi gerekiyorsa vatan menfaatları için bu suretle hizmetten çekinilemez. Ancak, bu halde General Falkenhayn'ın bütün Suriye ve Hicaz'a komuta eden kişinin emri altına girmesi tartışmaya tahammülü olmayan bir sorundur. Bu halde devlet gözünde en yüksek sorumlu bir Osmanlı olup bütün iç ve siyasi kuvvetler onun elinde bulunur; ve Falkenhayn yalnızca bir askeri komutan durumunda kalır. Sevk ve idarenin ana hatlarıyla beraber geri hizmet ve illerin ve aşiretlerin idaresi bizim memleketimizin bir öz evladının idaresinde bulunur.

7 nci Ordu Komutanlığı'nda kaldığıma göre benim, bağımsız ve kanunen bütün arkadaşlarıma muadil bir ordu komutanıyken bu suretle ikinci ve üçüncü derecede bir komutan durumuna düşmekliğim üzüntü verici olsa da işin bu yönü yurt yararları karşısında örtülü kalabilir. Ancak bu takdirde, gözden uzak tutmamak gereken nazik bir nokta vardır.

7 nci Ordu kıtaları bütünüyle gidip, Kres'in kıtalarıyla benim kıtalarım ayrılması mümkün bir hale gelmesine harp durumu mani olabilir. Yani, daha biz nakliyata başladığımız andan itibaren düşman Sina Cephesi'ne

taarruza başlar, bu halde gönderilen kuvvetlerin istendiği gibi bir komutaya bağlanmasına durum uygun olmayıp her gelen kıtanın parça parça muharebeye ve birbiri arkasından Kres'in komutasına girmesi gerekebilir. Bu hale göre sonunda ordu karargâhı yalnız başına fazla ve işsiz bir şekle girip bütün kıtalar parça parça Kres'e ait kalmış bulunur. Eğer muharebe durumu bu şekilde harekete zorunlu kılarsa, vatanın kaderi söz konusu olurken, zorunlu olarak seyirci kalmağa tevekkül ve tahammül edemem. Bu halde yapacağım iş, en küçük bir kıtamın müdahale ettiği cepheyi kayıtsız şartsız emrim altına almaktır. Yani, kuvvetler muharebe sebebiyle Sina Cephesi'nde bir komuta altında erimeğe mecbur olursa, bu komutan ancak ben olabilirim. Daha başlangıçtan itibaren bu noktayı görmüş ve bu kararı vermiş olmak lazımdır. Suriye'nin tümünün Falkenhayn emrine verilemiyeceği sorununda Almanları kırmak ve onların kuvvet ve lüzumlarını ihmal etmek gibi kısa bir düşünceye tabi olmadığıma itimat buyurmalısınız. Bugün içinde bulunduğumuz bataklıktan Almanlarla beraber bulunarak kurtulmak zaruriyse de, Almanların bu zorunluluktan ve harbin uzamasından faydalanarak bizi sömürge şekline sokmak ve memleketimizin bütün kaynaklarını kendi ellerine almak siyasetine karşıyım. Ve devlet büyüklerinin bu konuda hiç olmazsa Bulgarlar kadar bağımsız ve kıskanç olmalarını lüzumlu görürüm.

Bağımsızlığımız ve istiklalimiz için kıskanç olduğumuz Almanlarca gereği gibi anlaşıldığı gün, onların bizi Bulgaristan'dan daha muteber göreceklerine sizi temin eedrim. İyi idare edeceğim diye durmadan fedakârlıkta bulunmak, herhangi bir müttefike ve özellikle Almanlara merhamet ve insaf telkin etmeyip, belki verdiklerimizden yüz kat fazlasına onları teşvik eder. Bugün Falkenhayn, her vesileyle herkese karşı Alman olduğunu ve elbette Alman çıkarlarını daha çok düşüneceğini söyleyecek kadar ileri gitmiştir. Halep'te, Fırat'ta ve Suriye'de Alman siyaseti ve Alman çıkarlarının ne demek olduğunu ve özellikle bu sözü söylenen bir Alman konsolosu olmayıp yüzbinlerce Türk kanı için karar vermek mevkiinde bulunan bir komutan olursa, işin tam olarak yurt yararlarımıza aykırı cereyan edeceğini anlamamak mümkün değildir. Falkenhayn geldiği günden beri aşiret reisleri ile görüşmek ve propaganda için Alman subayları göndererek doğrudan doğruya temas etmektedir. Ve "Araplar Türklere düşmandır, biz Almanlar tarafsız olduğumuzdan onları kazanabiliriz" sözünü bizzat bana, bir ordu komutanına söylemiştir. Irak harekâtının yapılmasının mümkün olmadığını daha ilk günden beri anlamıştır. Irak hareketini memlekete yerleşmek için kendisine vesile yaptı. Gerçekte, ideali tüm Arabistanı Alman idaresine almaktır. Nitekim planın ikinci dönemine başlamıştır. Irak hedefi doğal olarak değişince, Sina Cephesi'nde bir taarruzu söz konusu etti. İki ay sonrası için taarruz veya savunma mı gerektiğini şimdiden kestirmenin mümkün olmadığını herkes gibi o da biliyordu. Fakat bugünkü tararuz sözü, bütün Suriye (yani Arabistan'ın) yönetimi altına girmesi için çekici bir vesileden başka birşey değildir. İki ay sonra durum taarruza elverişli olmayıp bütün kuvvetlerle Filistin'in savunulması sağlanabilirse General Falkenhayn, dünya ve memleketimize karşı en büyük başarıyı kazanmış şeklinde ortaya çıkacağına şüphe yoktur. Fakat, bu halde hükümetin takviyesi ve yurt şartları şöyle dursun, yurt tüm olarak elimizden çıkarak bir Alman sömürgesi haline girmiş olacaktır; ve General Falkenhayn bu amaç için bizim borcumuz olan altınları ve Anadolu'dan getirdiğimiz son Türk kanlarını kullanmış bulunacaktır.

Sözün kısası, gerek mülki idare ve gerek halk içinde yapılacak işlerin herhangi olağan bir memleket sorunu değil, en birinci bir memleket savunması sorunu olduğu, bu dönemde yurdun hiçbir köşesinin herhangi bir yabancı idaresi altına verilmesi, saltanat hayatını kesin olarak yıkar ve ortadan kaldırır.

İşte benim düşüncelerim bunlardır.

Bulunduğunuz mevki sebebiyle bunları açıklayarak vicdanımın üzerinden büyük bir yükü atmış olduğum kanısındayım."

Mustafa Kemal Paşa'nın bu raporuna 29 Eylül 1917'de Enver Paşa'nın verdiği karşılık şöyleydi : [73]

"Şimdi aldığım tahriratı âlilerindeki (yazınızdaki) mütalaaları biraz önce Cemal Paşa ile olan muhaberatımızdan okumuştum. Gerek memleketin ve gerek ordunun bugünkü durumunu ben de aynı veçhile görüyor ve biliyorum. Fakat düşmanlarımızın da üç senelik muharebe neticesinde, bulundukları hal, bizimkinden iyi değildir. Rusya'nın girdiği ve daha sonra İtalya'nın gireceği haller, vaziyeti, bizim lehimize pek değiştirmiştir.

Sina Cephesi hakkında verdiğim talimat evvelce 4 ncü Ordu ile müzakere ve işar buyurulan (açıklanan) maddelerin büyük bir kısmını halletmiş olduğu için, bunlar hakkında ayrıca birşey söylemeyeceğim. Zatıalinizi eskiden beri tanıdığım ve takdir ettiğim için en müşkül zamanda ve en mühim vazifede bulunmanızı yurt yararlarına uygun bulmuş ve böylece padişahın iznini almıştım. 7 nci Ordu, büyük kısımlarıyla Sina Cephesi'ndeki Kres Paşa'nın 8 nci Ordusu yanında, 7 nci Ordu Komutanı sıfatıyla kemali muvaffakiyetle ifayı hizmet buyrulacağına eminim. Cenabı hakkın şimdiye kadar her yerde üzerimizden eksik etmediği inayeti rabbaniyesini ordumuza bundan böyle de bahşeylemesini ve zatı âlinize de

[73] ATASE Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 13-16/A, F. 19-56.

yardımcı ve muin olmasını dilerim. Fikrimin teferruatını yakında orduya gelecek olan Cemal Paşa hazretleri anlatacaktır. İnşallah yakında görüşürüz."

Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'nın bu yazısına 30 Eylül 1917'de şöyle bir karşılık verdi: (özet) [74]

"Vazifemin gereği olan ve hakikattan ibaret olan maruzatımda doğruladığım gibi, güçlükler ne kadar büyük olursa olsun memleketimizi selamete ulaştırabileceğime olan güvenim asla sarsılmamıştır.

Sina Cephesi'ne bu kadar çok ordu karargâhı sığmayacağı hakkındaki düşüncemin lütfen nazarı iltifata alınmasını istirham ederim. Zaten Müşir Paşa verdiği emirde, 7 nci Ordu'yu halen lağvetmiş olup görev bölümü ve tertibata imkân bulamamakta ve bundan sıkılmaktadır. Bunun için, işin içinde bulunmasını lütfen arzu buyurduğunuz 7 nci Ordu Karargâhı, verilmiş olan emirle, zaten işin dışına çıkarılmıştır. Düşman karşısındaki tertibatta suni teşkilattan çekinmek lüzumunu nazarı devletlerince aşikârdır. Örneğin daha Halep'e varışımda Remadiye cephesinin bana verilmesini yazılı olarak da teklif etmiştim. Birkaç gün sonra karar verileceğini bildirdiler. Bir türlü karar veremediler. Sonuç malumdur. Bundan ötürü işin zarara uğramaması Müşir Paşa'nın suni tertibata mecbur olmaması ve asla suçum olmadığı, teveccüh ve itimadınız lütfen bâki olduğu halde zevahiri okşamak için benim mevki ve şerefimin küçük düşürülmemesini nazarı devletlerine kemali hürmetle arzederim. Emir buyrulduğu veçhile Cemal Paşa'yı bekleyeceğim.."

Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Eylül 1917'de yazdığı ilk tarihi rapor, anlam bakımından çok ilginçti. Kişiler hakkındaki düşüncelerle emir ve komuta hakkındaki teklifler, çok yerinde ve doğruydu. Suriye, Filistin ve Hicaz'da yüksek emir ve komuta sorumluluğunun bir Türk komutanının elinde bulunması pek lüzumluydu. Çünkü bu komutan yalnız askerliğin gereklerini değil, aynı zamanda birçok iç hususlarla mahalli idareyi de elinde tutacaktır. Böyle bir yetkiyi hiçbir devlet kendi toprağında hiçbir yabancıya vermezdi. O halde Falkenhayn Irak seferi olmayınca işi kalmayarak dönmeliydi. Oysa Sina-Filistin Cephesi ile 7 nci Ordu kıtaları birleşerek bir ordu grubu komutanının komutası altına gireceklerdi. Veyahut Falkenhayn, Suriye'deki Türk komutanının emir ve komutası altında olarak yalnız Filistin Cephesi'ndeki harekâtı idare edecekti. Bunun başka türlüsü doğru olamazdı.

[74] ATASE Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 12-16/A, F. 19-57.

Eylül sonu gelmişti. Artık herşeye rağmen bir karar verilmeli, 7 nci Ordu bütün imkânlardan faydalanılarak, komutan kim olursa olsun hemen Filistin Cephesi'ne nakledilmeliydi.

Enver Paşa'nın yukarıdaki yazısından, artık 7 nci Ordu'nun Filistin Cephesi'ne gönderilmesi gereğine inandığı anlaşılmaktaydı. Falkenhayn, bu durumdan faydalanarak mümkün mertebe zaman kazanmak ve daha fazla geçikmemek için yapılması mümkün olan şeyleri yapmıştı.

Cemal Paşa'nın Avrupa'da bulunuşu sırasında görevi vekil olarak yürüten Ordu Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Erdem), Falkenhayn ve Kres Paşalarla durumu görüşmüştü. Albay Ali Fuat, bunların daha evvelki sayfalarda yer almış düşüncelerinin bir tekrarı olan görüşlerine kendi düşünce ve kanılarını da ekleyerek 16 Eylül 1917'de bir raporla durumu, ordu komutanına bildirmişti. [75]

Kısa bir süre sonra Cemal Paşa, Avrupa gezisinden İstanbul'a dönmüştü. Von Kres Paşa 20 Eylülde Cemal Paşa'ya çektiği telgrafta, kendisine hoş geldiniz dedikten sonra: "Düşünülen taarruza karşı itiraz edilmemesini, bu taarruzun icra safhasına konmasının henüz hiçbir suretle kesin olmadığı, bununla beraber bu taarruzun kabulünü başarıyla sonuçlanacak bir savunma için kesinlikle lazım olan kuvvet ve harp gereçlerinin Başkomutanlıktan alınması için tek çare olduğunu açıklamış" ve yazısının sonunda, "son aylarda cephedeki kıtalardan hastalık, ölüm, kaçma suretiyle 4.000 kişi eksildiğini bildirmişti. [76] Kres Paşa, bundan bir iki gün önce 4 ncü Ordu kurmayı aracılığıyla Başkomutanlık Vekâleti'ne kuvvet sorununu açık olarak anlatan bir telgraf da göndermişti. Bu telgrafında: "Piyadelerimizin pek önemli gördüğüm ikmal sorununu yüksek makamınıza arz etmeğe zorunluk duyuyorum. Silahlı piyade erlerinin sayısı her ay yaklaşık olarak 4.000 kadar azalmaktadır. 26 ncı Tümenin cepheye gelmesine rağmen, cephedeki muharip er sayısı bu tümenin gelmesinden önceki mevcudundan daha aşağıdır. İkmal erlerinin yetiştirilmesi mümkün olmadığı takdirde, hemen her ay, yeni bir tümenin gönderilmesi gerekecektir ki, cephedeki muharip er sayısı 25.000 kadar bulunabilsin, savunma görevinin hakkıyla yapılabilmesi için, bu sayı kesin olarak elzemdir. Fakat düşman şimdiki kuvvetini artırdığı takdirde bunun da yetmiyeceğini arz ederim. Savunma için makineli tüfek sayısının artırılması kâfi gelmeyip insan gücünün de yeteri kadar olması gereklidir. Aksi halde savunmanın mümkün olamayacağı yüksek kişiliğinizce de çözümlenmezse Sina cephesindeki durumumuz kuvvetli topçumuza rağmen birgün çok vahim olacaktır.

[75] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-82, F. 1-20, 1-23.
[76] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-83, F. 1-10.

24 ncü Tümen ile, 136 ncı Alay cephe emrine girdikten sonra cephedeki muharip er sayısı 25.000'e bile ulaşamaz" [77] demekteydi.

Gerçekten bugün Sina Cephesi'ndeki tüfek mevcudu (24 ncü Tümen hariç) 22.762 idi. Gazze'den Teleşşeria'ya kadar 30 km. uzunluğundaki cephe kesiminde (ihtiyattaki 53 ncü Tümen dahil, 27 nci Tümen hariç) 20.000 tüfek vardı. Böylece metre başına bir buçuk tüfek düşüyordu ki, cephe çok zayıf demekti. Bu duruma göre, Sina Cephesi'nde bulunan tümenlerin (3 ncü, 7 nci, 16 ncı, 53 ncü, 54 ncü ve 26 ncı Tümenler) herbiri gerçekte ancak seferi birer alay kuvvetindeydiler. Bu nedenle 4 ncü Ordu, Sina Cephesi Komutanı'nın isteklerine ek olarak Başkomutanlıktan her tümene karşılık beheri 3.000 mevcutlu birer ikmal alayının gönderilmesini istemişti.

Son karar gittikçe uzuyordu. Falkenhayn son sözünü söyledi. Eğer teklifi yapılmazsa Almanya'ya dönecekti. Alman Genel Karargâhı'na da durumu bildirdi. Falkenhayn dönerse Almanya'nın vadettiği bütün yardımlar belki tehlikeye girecekti. Osmanlı Genel Karargâhı hâlâ duraksıyor ve son kararını bildiremiyordu. Bu kararsızlık cephe için pek kötü oluyordu. Bu nedenle Falkenhayn, 19 ncu Tümenin hemen güneye taşınmasını emrederek İstanbul'a da bildirdi.

19 ncu Tümenin güneye taşınmasıyla Falkenhayn'ın yaptığı oldu bitti, Enver Paşa'da son günlerde meydana gelen eğilim, Alman Genel Karargâhı'nın müdahalesi, Kres Paşa'nın Cemal Paşa'ya tavsiyesi ve en sonra Cemal Paşa'nın izzetinefsinin korunabilmesini sağlayacak olan bir çözüm şeklinin bulunabilmesi gibi sebepler, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nca elde edilmesine iki aydan beri çalışılan yeni karar için İstanbul'da yeni bir ortam yaratmış olmalı ki, arası çok geçmeden Başkomutanlık kesin kararını verdi. Ve yeni şekil ve durumu tespit eden emrini 26 Eylül 1917'de yayınladı. [78]

"1. 4 ncü Ordu lağvedilmiştir.

2. Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen'deki kıtaların komutanlığını Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı adı altında yürütecektir.

3. Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı 7 nci Ordu, Sina Cephesi'ne alınacak ve bu ordu Sina Cephesi'nde bulunduğu sürece şimdiki Sina Cephesi Komutanlığı'na mensup kıtalar, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emrine verilecektir.

[77] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H.83, F. 1-5.
[78] ATASE Arşivi; No. 1/6, Kls. 1137, Dos. 66, F. 80.

4. Yıldırım Ordular Grubu, Sina Cephesi ile Kudüs bağımsız sancağı askeri harekâtını bağımsız olarak idare edecek ve fakat bu harekâtta Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı'na bilgi verecektir.

5. Yıldırım Ordular Grubu'na mensup orduların bütün ihtiyacı Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı tarafından sağlanacak ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı bu konudaki bütün isteklerini bu Genel Komutanlığa bildirecektir. Genel Komutanlık, imkân içinde bu istekleri yerine getirecektir.

6. Bugün Yıldırım Ordular Grubu'na mensup menzil müfettişliği, eskisi gibi Halep'te bulunacak ve Irak harekâtı hazırlıklarıyla meşgul olacaktır. Suriye ve Hicaz Genel Komutanlığı ile anlaşmak şartıyla bu menzil müfettişliğinin tedarik edeceği her türlü iaşe ve donatım araçlarından Yıldırım Ordular Grubu idaresi için faydalanmaya yetkilidir."

Bu emirde, görüldüğü gibi ne Cemal Paşa ve ne de Falkenhayn feda edilmemişlerdi. Her ikisinin izzeti nefsi okşanarak faaliyet alanlarını belirten deyim ve terimler bulunmuştu. Bu emir herşeyden önce Bağdat teşebbüsünün dayandığı nazariyeler ve ihtimallerin çürüklüğünü ve dört beş aydan beri ne kadar gereksiz şeylerle uğraşılarak zaman öldürüldüğünü ispatlıyordu.

2 Ekim 1917'de verilen başka bir emirle de Sina Cephesi Komutanlığı adı değiştirilmişti. Enver Paşa emrinde : [79]

"1. Sina Cephesi Komutanlığı'na 8 nci Ordu adı verilmiştir. Von Kres Paşa bu ordunun komutanıdır.

2. 7 nci Ordu'nun konuş durumuna göre, 7 nci ve 8 nci Ordulara verilecek kıtalar Yıldırım Ordular Grubu tarafından saptanacak ve Başkomutanlığa bildirilecektir.

3. İaşe hususları hariç olmak üzere 8 nci Ordu, Osmanlı personel ve malzemesiyle ilgili idare, personel işleri ve ikmal hususları için Harbiye Nezareti'ne bağlıdır. İaşe ve para hususunda Gruba başvuracaktır.

Kurmay hizmetlerindeki subaylar, alay komutanları ve bunların üstündeki makamlarda bulunan subaylar hakkında Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı bana düşüncelerini bildirebilir" demişti.

7 nci Ordu Komutanı ile Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı arasındaki anlaşmazlık ve görüş ayrılığı gitgide büyüyor ve genişliyordu. İş kişisel ve soğuk işlemlere kadar varmıştı. Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın tekliflerini yise kabul etmemiş ve 2 Ekim 1917'de şu kesin cevabı

[79] ATASE Arşivi; No. 1/6, Kls. 1137, Dos. 66, F. 85.

vermişti: (özet) [80] "100 Km.'den fazla uzunluğu olan Sina Cephesi'nin iki bölgeye bölünmesini pek tabii bulurum. Bu sebeple 7 nci Ordu'nun bu cepheye sığmayacağı hakkındaki yüksek düşüncelerine katılamam. Bundan başka Sina Cephesi'nde bulunacak kıtaların harekâtını sevk ve idare etmeye memur edilmiş olan Falkenhayn Paşa'nın bu harekâtı başarıyla sonuçlandırması için, en doğru karar ve tedbirleri alacağına eminim. Bu konudaki güvenime zatıâlinizin de katılmanızı özellikle rica ederim."

Düşünce ve amacından dönmeyen Mustafa Kemal Paşa, bunun üzerine istifa etmiş ve yerine 2 nci Ordu Komutanı, Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak) atanmıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Sina Cephesi'nin emir ve komutasını tam olarak 30 Eylül 1917'den itibaren yürütmeye başladı.

Bu tarihte düşman hakkında toplanan bilgiler şöyleydi:

10 ncu İrlanda Tümeni'nin Selanik'ten Mısır'a nakledildiği doğrulanmıştı.

Telelrefah kesimindeki düşman kuvvetleri 7-8 Piyade tümeni (10 ncu, 52 nci, 53 ncü, 54 ncü, 60 ncı ve 74 ncü Tümenler) ile bir, üç bağımsız piyade tugayından, Fransız, İtalyan ve Hintli kıtalarla iki, üç süvari tümeninden ibaret olduğu tahmin edilmişti.

Mısır limanlarıyla yapılmakta olan düşman telsiz haberleşmesi bu cepheye yeni kuvvetlerin gelmekte olduğu kanısını kuvvetlendiriyordu. Mısır'da da ayrıca Avustralya Tümeni, 64 ncü, 77 nci ve 78 nci Piyade ve 1 nci Süvari Tugayları'nın bulunduğu haber alınmıştı.

Bunlardan başka İngiliz hava kuvvetlerinin artığı, Türk topçularının İngiliz topçuları tarafından uçak gözetlemesiyle ve bir usul ve plana göre bombardıman edilmesi ve İngilizlerin cepheleri gerisinde saptanan yoğun çalışmalar, gerçek bir düşman taarruzunun pek yakın olduğunu gösteriyordu.

Buna karşı tedbir alınması için artık çok geç kalınmıştı. Başkomutanlık, İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra Bağdat'ın geri alınması yerine Filistin'i kaybetmemek amacına yönelseydi, bugünkü tedbirlere beş ay önce başlanabilecekti. Genel karargâh hiç olmazsa bu gerçeği ağustosta görebilseydi, iki ay olsun zaman kazanılabilecekti.

Bu arada, Halep'te toplanan 3 ncü Kolordu'nun 59 ncu Tümeni yapılan denetleme sonunda işe yarar durumda görülmediği için, lağvedilerek yerine ancak güçlükle 179 ncu Alay kurulabildi. Tümenin arta kalan subay ve astsubayları, 7 nci Ordu'nun diğer tümenlerine dağıtıldı.

---

[80] ATASE Atatürk Arşivi; Kls. 33, Dos. 12-16/A, F. 19-59.

Remadiye olayıyla Fırat'a 50 nci Tümenin çoğunun gönderilmesi ve 59 ncu Tümenin lağvı, 7 nci Orduya bir buçuk tümen kaybettirmişti. Bunun yerine, 5 nci Ordu'dan 42 nci Tümen getirilecekti (Bu tümen eylülde Çanakkale'den İstanbul'a hareket etmişti). Bundan başka Kafkas Cephesi'ndeki 2 nci Ordu'nun 1 nci Tümeni istendi. Bu tümen de ancak kasım sonunda Şam'a gelebildi. 3 ncü Ordu'dan alınan 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'nın da getirilmesine çalışıldı. Fakat bunların gelmeleri çok zaman istiyordu. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Asya Kolunu da Almanya'dan hareket ettirmişti. O, bütün gücünü gerek demiryolu, gerekse karayollarından faydalanmak suretiyle Filistin Cephesi'ne kuvvet yetiştirmeye harcıyordu. Fakat Asya Kolunu teşkil eden birlikler ve erlerin eşyaları o kadar çok, karmaşık ve ağırlıkları o kadar fazlaydı ki; gerek bunların gerek Yıldırım'a ait diğer Alman teşkillerinin İstanbul'dan taşınması demiryollarını çok fazla işgal ediyordu. Bu yüzden 42 nci Tümenin taşınması da çok geçikti.

Irak Cephesi'nde Eylül 1917 Harekât ve Olayları

28 Eylülde İngilizler Ramadiye kesiminde bulunan Fırat Grubu'na, Fırat'ın güney kıyısından üstün kuvvetlerle taarruz ettiler. 29 Eylülde süvari ve yük otolarına bindirilmiş Hintli kıtalarla güneyden Aziziye Kanalı yönünden dolaşıp, Grubun batıya giden çekilme yolunu keserek, kuşatmak suretiyle bütün kıtalarımızı esir ettiler.

28 ve 29 Eylülde Yıldırım Ordular Grup Karargâhı'na muharebe bağlantısı kesildiği için hiçbir haber gelmedi. Fırat Grubu'nun akibetinden bu cepheden kaçıp gelen Kurmay Yüzbaşı Tevfik'ten haber alınabildi. Ve Ramadiye'ye yardım için gönderilecek olan bir tümen gücündeki karma kuvvet, Fırat Grubu'nun tutsak edilmiş olması üzerine gönderilmedi.

Fırat Grubu'nun uğradığı bu yenilgi, düşmana Fırat yolunu açtığı gibi, buradan diğer cephelere istediği gibi kuvvet kaydırmakta da serbest kalmasını sağlamıştı. Aynı zamanda İran Cephesi'nde de Rus kuvvetlerinin yeniden görünmesi, Rusların durumunda da yeni bir düzelmenin meydana geldiğini gösteriyordu.

Fırat'ın emniyeti için yalnız 157 nci Alayın Hit'te toplanması yeterli değildi. Bu nedenle Halep'teki 50 nci Tümen Karargâhı, 169 ncu alay ve topçu taburuyla tümen bağlı birliklerinden lüzumluları hemen kara yürüyüşüyle Meskene'ye ve oradan da Hit'e hareket ettirildi. Tümen Komutanı'na "buradaki bütün birliklerin emir ve komutasını eline alması emredildi. Ve tümenin geri kalan kısmı (bir piyade alayıyla topçu taburu ve gitmeyen bağlı birlikleri) Halep'te bırakıldı.

Son günlerde oldukça muharebe faaliyeti gösteren Dicle cephesine de yardım edebilmek üzere, 2 nci Tümene asıl kuvvetiyle Kerkük etrafında toplanması emredildi. Bu cephede Ekim 1917'de büyük çaptaki keşif ve taciz hareketlerinden başka önemli bir olay olmadı.

Filistin harekât alanındaki Ekim-1917 harekât ve olaylarına gelince; İngilizler Filistin harekât alanında Irak'taki gibi, bölgesel bir harekâta girişmemekle beraber, burada daha sakin ve fakat ciddi ve köklü hazırlıklarda bulunuyordu. Gazze cephesinde hemen her gün az veya çok topçu taciz ateşi ve keşif faaliyeti devam ediyordu.

2 Ekimde yakalanan bir tutsak, 54 ncü İngiliz Tümeni'nden olduğunu söylemişti. Böylece artık bu tümenin de bu cephedeki mevcudiyeti doğrulanmış oldu.

6 Ekime kadar her iki taraf da keşif faaliyetine devam etti.

22 Ekimde elde edilen bilgilerden İngilizlerin kıyı boyunca inşa ettikleri ve Telelacul'a kadar gelmiş olan demiryolunun, Hanyunus-Gazze yolu civarındaki tahkimat hattı gerisine ulaştığı anlaşılmıştı.

24 Ekim saat 10.00 sıralarında, yaklaşık olarak iki süvari alayı ve bir hecinsüvar müfrezesi, Birüssebi'nin güneybatısında Vadii Hazali'nin güney kesiminde görüldü. Her gün biraz daha yoğunlaşan düşman keşif ve faaliyetinden büyük bir taarruzun artık pek yakın olduğu anlaşılıyordu. Filistin Cephesi'ne yapmakta olduğumuz kıta, cephane ve donatım sevkiyatı ne yazık ki, imkânsızlıklar yüzünden çok ağır devam ediyordu. Gerçi, 24 ncü Tümen cepheye gelmişti ama, makineli tüfekleri henüz İstanbul'da kuruluş halindeydi. Birkaç Alman yük oto kolu Kudüs'e gelmiş ve işe başlamıştı. Diğerleri de ulaşmak üzereydi. 19 ncu Tümenin ilk kıtaları Arakülmenşiye'ye ulaşmışlardı. Cepheye yetecek kadar cephane ve uçak da gelmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Gazze-Birüssebi cephesini Teleşşeria civarından ikiye bölerek sağ kesimi 8 nci Ordu ve solunu da 7 nci Ordu'nun sorumluluğuna vermeyi tasarlamıştı. Bu amaçla önce 3 ncü Kolordu Karargâhı (Komutanı Albay İsmet) 7 Ekimde Halep'ten cepheye hareket ettirilerek Birüssebi'deki 3 ncü Süvari Tümeni ile 27 nci Tümenin emir ve komutasını eline alması emredildi. Kolordu Komutanlığı, 12 Ekimde cepheye gelerek ertesi günü Birüssebi Grubu'nun emir ve komutasını üzerine aldı.

Bu sırada Halep'te, bir de 15 nci Kolordu Karargâhı bulunuyordu (Komutanı Tuğgeneral Ali Rıza). Bu komutanlığın Halep'te bırakılması şu iki düşünceden dolayı uygun görülmüştü. Bunlardan biri Halep'te kalan kıtalara yollama ve ulaşımın sonu alınıncaya kadar gözetimde bulunmak, diğeri de Arap işlerini yürütmekti. Grup kurmay başkanının düşüncesine göre, 7 nci Ordu'nun pek yakında cepheye gönderilmesi kararlaştırıldığından, bütün Arap işleri Halep'teki Alman Baş Menzil Müfettişliği'nin bağımsız olarak ve istediği gibi idaresine bırakılmış olacaktı ki, bu pek sakıncalıydı. Buna engel olmak için Ordu Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa'nın, aynı zamanda 7 nci Ordu Komutan Vekili sıfatıyla Halep'te bırakılması ve 7 nci Ordu Menzil Müfettişliği'nin onun emrine verilmesini Yıldırım Ordular Grup Komutanına ısrarla teklif etmiş ve bu teklifini kabul ettirmişti. Aslında cephede bu kolordu karargâhına şimdilik ihtiyaç yoktu. Diğer taraftan 7 nci Ordu Karargâhı, bütün kısımlarının henüz cepheye gelmemiş olmasına rağmen, pek az zaman sonra (18 Ekimde) ilk kademesiyle Halep'ten hareket etti. 7 nci Ordu Komutanı Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak) ile karargâhı, 23 Ekimde Halilürrahman'a vardı. Ve emir gereğince karargâhını burada kurdu. Ordu Komutanı, durumu görmek, özellikle cephenin sol kanadını teşkil eden Birüssebi mevziini gezerek tanımak ve bilgi edinmek görevini almıştı. Fakat ne komuta edeceği birlik ve ne de idare edeceği cephe kısmı belli değildi. Böylece yalnız karargâhından ibaret olan 7 nci Ordu, 31 Ekim saat 23.00'e kadar cephe gerisinde adeta seyirci bir durumda kaldı. Bunun nedeni, Ordular Grubu Komutanı'nın gelişine kadar bütün cephe, 8 nci Ordu adı verilmiş olan ve lağvedilen 4 ncü Ordu'nun, Sina Cephesi'ndeki kıtalarının başında bulunan (eski Sina Cephesi Komutanı) von Kres Paşa tarafından idare edilmesiydi.

28 Ekimde verilen bir emirle, cephe ikiye bölünerek batı kesimi 8 nci Orduya, doğu kesimi de 7 nci Ordu'ya verilmiş, Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı da Kudüs'e alınmıştı.

Bu emrin özeti şöyleydi : [81]

"1. Sina Cephesi'nde bulunan kıtaların bölümü aşağıdaki gibi düşünülmektedir :

8 nci Ordu Karargâhı : El Huleykat'ta

Birlikleri : 20 nci ve 22 nci Kolordu Komutanlıkları ile 3 ncü, 53 ncü, 54 ncü, 26 ncı, 7nci Tümenler

7 nci Ordu Karargâhı; Halilürrahman'da

Birlikleri : 3 ncü Kolordu Komutanlığı ile 16 ncı, 24 ncü, 27 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümeni ve 19 ncu Piyade Tümeni.

---

[81] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1-1.

2. Yeni emir ve komutanın ne vakit başlayacağı ayrıca emredilecektir. Bu zamana kadar von Kres Paşa, cephenin tüm kıtalarına komuta etmekte devam edecektir.

3. Ordular arasındaki ara hattı : Hırbet um Andra Züheylika-Tell Abu Dillah- Arak ül Menşiye - Dikrin (Mevkiler 7 nci Orduya dahil) hattıdır.

Harekât alanıyla Menzil bölgesi arasındaki ara hattı : Nebi Yunus - Ettine -Beyti Cibrin - Halilürrahman güneyinde Yutta - Vadii Senin mansabına Bahri Lut (hat harekât alanına dahildir).

4. Topçu, mevzilerinde kalacaktır. Emir ve komutanın ele alınmasından iki gün sonra, ordu bölgelerinde birliklerin ordu haricinde hangi bataryalar bulunduğu bildirilecektir. Telleşşeria civarındaki 74 ncü Ağır Topçu taburu ve nakledilmekte olan ağır topçu taburları, Ordu Grubu ihtiyatıdır.

5. 300 ncü Uçak Müfrezesi, 8 nci Ordu'da kalacaktır. 7 nci Ordu'ya, Hava Grup Komutanı'nın bildireceği uçak müfrezesi verilecektir. Diğer uçak müfrezeleri Grup Komutanlığı'nın emrinde kalacaktır."

Cepheye gelen 26 ncı Tümen, 8 nci Ordu Komutanlığı'nın emrine verilmişti. 8 nci Ordu Komutanı'nın bütün düşüncesi, 22 nci Kolordu ile 54 ncü Tümen'in işgal ettikleri cephe kesimlerini kuvvetlendirmek ve cepheyi Gazze civarında mümkün mertebe kuvvetli tutmaktı. Bu nedenle Ordu Komutanı von Kres Paşa, 26 ncı Tümeni hemen cepheye sokmuştu. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ise, cephenin gerisinde elde gerek Gazze ve gerek Telleşşeria ve Birüssebi istikametlerinde harekete ve karşı taarruza hazır kuvvetli gruplar halinde ihtiyatlar bulundurmayı gerekli ve faydalı görüyordu. Ancak 8 nci Ordu Komutanı'nın aldırdığı düzene de doğrudan doğruya karışmak istemiyordu. Bununla beraber 19 ncu Tümen'in de, 26 ncı Tümen gibi kullanılmasına engel olmak için bu tümeni 8 nci Ordu emrine vermedi.

24 ncü veya 26 ncı Tümenler'den birinin cepheden çıkarılması isteniyordu. Bu konunun, von Kres Paşa ile görüşerek çözümlenmesi ve Alman Batı Cephesi tecrübelerine göre genel tertiplenmede gereken değişikliği görüşmesi için Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'ndan Kurmay Binbaşı von Papen, geçici bir süre için von Kres karargâhına gönderildi.

Cephe gerisinde bulundurulacak ihtiyatların kuvvet, sayı ve yerleri sorununda, İngilizlerin bu kez nereden ve nasıl taarruz edecekleri düşüncesi büyük bir etken oluyordu. Bu konudaki tahminler ve tartışmalar öteden beri sürüp gidiyordu. 10 Ekim 1917'de Essane sırtlarında keşif kollarının önünden telaşla kaçan bir düşman binek otomobilinin hareket ettiği

yerde bir evrak çantası bulunup getirilmişti. Bunun Sina Cephesi İngiliz irtibat subayı Vaynertshagen'e ait olduğu anlaşılması üzerine, önemi artmış ve bu evrakı von Kres, kendi gözetimi altında incelemişti. Çantanın muhteviyatı özet olarak şöyleydi : [82]

"1. Sina Cephesi'ndeki taarruz ertelenmiştir. Yağmur mevsiminin en şiddetli zamanında başlayacaktır (yıl başında).

2. Birüssebi - Telleşşeria hattına karşı kuvvetli süvariyle gösteriş yapılacak. Türkler Birüssebi'ye kuvvet gönderecekler (adı geçen hattın kuzeydoğusundaki arazi İngilizlerin sanısınca süvari için geçilmesi mümkün değildir). Asıl taarruz, Gazze Cephesi'nin batı kesimine yapılacaktır. Taarruzdan önce Gazze sağ kesimine yakın taarruz için, çıkış yerleri (rampalar) hazırlanacaktır. Gece taarruzları ve tankların kullanılması tasarlanmıştır.

Gazze Cephesi'ndeki taarruzla beraber Vadii Hesi, Mecdel ve Nebi Yunus'a birer tugay çıkarma yapacaktır. Çıkarmaya Fransız kuvvetleri de katılacaktır." Evrakın incelenmesinden ayrıca şu bilgiler de çıkarılmış bulunuyordu : "Vadii Main ile Vadii Gazze'nin birleştiği yerin iki tarafında, eğitim için tıpkı Gazze'deki Osmanlı tahkimatına benzetilen bir mevzi hazırlanmış, iki ay içinde bütün subay ve erler burada açılan talimgâhta, yapılacak Gazze taarruzu için yetiştirilmiş olacak. Haritadan anlaşıldığına göre, karşımızda 20 nci, 21 nci Kolordular ile Çöl Kolu bulunmaktadır. Direlbalah - Gazze yolu üzerindeki 54 ncü İngiliz Tümeni, 20 nci Kolordu kuruluşunda imiş."

Kres ve Falkenhayn Paşalar dahil, herkes bu çantanın gerçekten mi düşürülmüş olduğu, yoksa bir tuzak mı olduğunu? bulmaya çalışıyorlardı. Şayet çanta gerçekten düşürülmüşse, düşmanın planı elde edilmiş demekti. Bu kuşku şimdi nasıl giderilebilirdi? Özellikle Vaynertshagen, bir İngiliz ismi değildi. Von Kres, adı geçen kâğıtların kasıtlı olarak kaybedilmiş olduklarına ihtimal vermekle beraber, aklı bunu gerçekten düşürülmüş bir çanta olduğuna daha yatkındı. Falkenhayn, susmayı daha uygun buluyordu. O'nun kurmay başkanıysa kuşku ve merak içindeydi. Diğer yönden, bir çıkarma yapılacağı hakkındaki haberler de çoğalmaya başladı. Acaba bütün bu haberler cephe gerisindeki ihtiyatları denize yakın tutmaya bizi zorlamak için mi yayılıyordu?

Çantanın sahte olduğuna hükmedersek herhalde asıl taarruzun, Birüssebi ve Telleşşeria yönlerinden bütün Gazze cephesi'nin gerilerine yöneltileceğine ve taarruzun yağmur mevsiminin ortalarında değil aksine pek yakında yapılacağına inanmak lazımdı.

---

[82] Erkilet H. Hüsnü Emir, Yıldırım, s. 112-118.

25 Ekimde düşmanın Birirefah, Hanyunus, Abesan el Kebire, Şeyhnuran ve Karmel Bohdari'deki ordugâhlarını terk ettikleri saptanmıştı. Düşman süvarisi aynı gün Kozelmaşvi - Essane - Umm Acva - Rumeylet Hamed - Şuneyf hattını işgal etti. Bu hattın gerisinde Sbalat Ebususen - El Cezari kesiminde yaklaşık olarak bir piyade tümeni, Ebugalyon civarında bir süvari tümeni, Elhalasa yakınında birkaç tabur piyadesiyle birkaç süvari kıtası ve Biyar Azluç'ta bir süvari tugayı saptandı. Demiryolu Sbalat Ebususen'den Ebugalyon yakınına kadar uzatılmıştı.

26 Ekimde yaptırılan kara ve hava keşifleri sonunda : [83] düşman durumu şöyle saptandı : (Kroki : 3) Kıyıdan, Elmendur'a kadar cephede üç piyade tümeni ve geride Haccaç civarında bir piyade tümeni, Elmendur'dan Birüssebi güneybatısına kadar Edduri'de ve Telelfari'de birer tümen, Vadii Martaba ile Vadii Elmuallaka'nın birleştiği yerde dört piyade taburu ve daha geride Birirefah'ta bir piyade tümeni. Elhasif'te, Vadii Muallaka - Elhalasa ve Vadii Asluç'ta birer süvari tugayıyla Elhalasa'da aynı zamanda hecinsüvarlar. Karm Ebumisleh'te 15 süvari bölüğü, kıyıda ve Hanyunus'un iki tarafında 30 bölük süvari.

Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı, çanta hakkındaki düşünce ve sanısını 26 Ekim akşamı yazdığı raporda açıklamıştı. O, "Bunun, Gazze yönünden yapacakları taarruzda dikkati çevirmek için Birüssebi'ye karşı yöneltilen bir gösteriş hareketi olması düşünülebilir. Fakat Gazze'ye karşı bir İngiliz taarruzu şu anda henüz muhtemel değildir." demişti. 8 nci Ordu Komutanı ise, düşmanın bu kez asıl taarruzunu denizden Teleşşeria önlerine kadar uzanan cephe kesimine karşı yapacağını ve fakat düşmanın aynı zamanda Birüssebi'ye karşı süvarisiyle şiddetli bir gösteriş taarruzu yapmak isteyeceğini" tahmin ediyordu. Aynı zamanda düşmanın kıyı boyunca olan kumluktan ilerlemesinden ve Gazze cephesi gerisine bir çıkarma hareketi yapmasından da pek endişe ediyor ve bu nedenle en çok Gazze kesimini takviye etmeyi düşünüyordu.

Yıldırım Ordular Grubu ise, Kres Paşa'nın bu tahminini açıkça red veya onaylamayarak sırf cephe gerisinde kuvvetli ihtiyat bulundurmak suretiyle meydana çıkacak her ihtimale karşı harekete hazır bulunmayı tasarlıyordu. Yıldırım Ordular Grubu, 19 ncu Tümenin Arakülmenşiye'ye gelen asıl kuvvetinin, Hırbet Um Dabkal ile Hırbet Um Bakr arasına kadar ilerletilmesi hususundaki düşüncesini von Kres Paşa'dan sordu ve ondan, "Buralarda su bulunmadığından ve yedirme güçlüğünden söz ederek Tümenin Huç cıvarına alınmasını tercih ettiği" cevabını aldı. Fal-

[83] a. g. e; s. 15.

kenhayn, buna kalben razı olmamakla beraber onun işine de karışmadı. İngiliz istihbarat subayının düşürdüğü çanta böylece ilk başarısını kazanmış oluyordu.

Telelfari doğusundaki durumun açıklığa kavuşturulması için Falkenhayn, 27 Ekimde bu kesime bir keşif taarruzu yapılmasını emretti. Bu taarruz emredilen günün erken saatlerinde yapıldı. 16 ncı Tümenin takviyeli 125 nci Alayı, İngilizleri Kozelbasal ile doğusundaki tepelerden attı. Düşmanın bu alaya karşı yaklaşık olarak beş süvari alayı ve bir miktar piyadeden kurulu olan kuvvetleriyle yaptığı iki karşı taarruz, kayıplara uğratılarak geri atıldı. 20 nci Kolordu tarafından bu kesimde 200 düşman ölüsü sayıldığı rapor edilmişti. Karanlık bastıktan sonra Türk birlikleri eski mevzilerine dönmüşlerdi. Aynı gün 3 ncü Süvari Tümeni, Ebu Suheyban, civarında 230 rakımlı tepeyi ve 27 nci Tümen'den bir alay, Tavil el Habariyi'yi işgal etmişti. [84] İngiliz Emniyet kuvvetleri 27 Ekim akşamı, Kozelbasal batı sırtları, Um Abbad - Ebu Suheyban batısı - Um Acva - Biyar Asluç kuzeyinde 310 rakımlı tepe hattındaydılar. Yaptırılan hava keşfinde, düşmanın cephe gerisindeki ordugâhlarında önemli bir değişiklik olmadığı sonucuna varıldı. Bugünkü harekâtta iki İngiliz subayıyla 10 er tutsak edildi ve iki makineli tüfek ele geçirildi. Bir İngiliz uçağı düşürüldü. Türk kayıpları : 15 şehit (biri binbaşı) ile 40 yaralıydı. Gazze Cephesi'nde 26/27 Ekim gecesi keşif faaliyeti devam etmiş ve 27 Ekimde topçu ateş faaliyeti artmıştı. [85]

Falkenhayn, karargâhını Kudüs'e nakletmeye karar vererek ilk kademeyi 27 Ekimde Kudüs'e hareket ettirdi.

28 Ekimde yaptırılan keşiflerden; düşmanın Um Acva ile Elhasif arasındaki kıtalarını üç piyade ve üç süvari tugayı ve o nispette topçuya yükselttiği anlaşıldı. Emniyet kıtası El Habari sırtı batı eteğinde bulunuyordu. Aluç yakınında bulunan süvari tugayıyla az sayıda piyade kuvveti bugün Biribni Türkiye'ye kadar ilerlemiş gibi görülüyordu. Edduri'deki ordugâhla Tell Cemma'daki piyade ve Han yunus'taki süvari ordugâhları boşalmıştı. 27/28 Ekim gecesi Gazze kesiminde topçu ateşi şiddetliydi. 79 ncu Alay Komutanı yaralanmış ve bir tabur komutanı şehit olmuştu. Kayıplarımız önemliydi. Ateşin etkisinden siperlerimizin birçok yerleri harap olmuştu. [86]

[84] a. g. e; s. 116.
[85] a. g. e; s. 116.
[86] a. g. e; s. 117.

Bugün Yıldırım Ordular Grubundan Başkomutanlığa verilen raporda : "Düşmanın Tavil El Habari'ye doğru kuvvvet göndermesi, Birüssebi'ye karşı bir taarruz yapılması için midir? Yoksa Gazze cephesine yapılacak bir taarruzda yanların korunması kastiyle midir? henüz belli değildir" deniyordu.

29 Ekimde yapılan keşif ve gözetlemelerden Elhasif ve batısındaki kuvvetlerin bir iki tümene yükseldiği, bunların ileri kıtalarının Martaba - Ebu Suheyban - Essane - Koselbasal hattında berkitme yaptıkları anlaşılıyordu. Ebu Suheyban'da engeller bile inşa edilmişti. El Muallaka ile Elhalasa'da birer düşman süvari tümeni, Biyar Azluç'ta bir düşman süvari tugayı saptanmıştı. Bunların ileri kıtaları Birüssebi'ye karşı sürülmüştü. Bugün Gazze karşısındaki düşman kuvvetleri fazlalaşmıştı. Direlbalah önünde birçok taşıt gemileri görüldü. Gazze kesimi ve gerileri şiddetli düşman topçu ateşi altına alınmıştı.

19 ncu Tümen, yalnız bir piyade alayıyla bir topçu taburu (hariç) Arakülmenşiye istasyonu civarında toplanmıştı. Ordular Grubu Karargâhı'nın Birinci kademesi, bugün (29 Ekim) Kudüs'e gelerek işe başladı.

30 Ekimde Gazze cephesinde muharebe faaliyeti arttı. Özellikle öğleden sonra düşman topçu ateşi pek yoğundu. Denizden monitörler ateş ediyorlardı. Düşman kruvazörleri, geri araziyi Diresneyt ve Beytu Hanun'a kadar vakit vakit ateş altına aldılar. Diresneyt gerisindeki cephaneliğe ve demiryoluna isabetler oldu. Denizde yaklaşık olarak 27 kruvazör ve taşıt gemisi dolaşıyordu. Türk uçaklarından biri Ebu Suheyban üzerinde düşürüldü. Bugünkü hava keşfi şu sonucu vermişti : Düşman Gazze karşısında takviye edilmiştir. Geride Vadii Main'de bir düşman tümeni, Şeyh Nuran'da bir süvari Tümeni bulunuyor.

4. Harekât Planları

a. İngiliz Harekât Planı (Kroki : 5) [87]

General Edmond Allenby, emir ve komutayı eline aldıktan sonra harekât planının genel çizgisini belirtmekte gecikmedi. 15 Ağustosta kolordu komutanlıklarına verdiği direktifte :

"Yedi tümenin ve bağlı birliklerin harekât hazırlıklarını bitirdikten hemen sonra taarruza geçmek düşüncesinde olduğunu" bildirdi ve sonra, "Asıl taarruz, aynı zamanda merkez ve sağ kanada karşı da şiddetli harekâta geçmek suretiyle Türk sol kanadına yöneltilecektir.

[87] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 19.

Bu taarruz, 20 nci Kolordu ve Çöl Atlı Piyade Kolordusu tarafından, diğer tali harekât, 21 nci Kolordu tarafından yapılacak, eğer 7 nci Tümenin gelişinden önce taarruza geçmek zorunluğu olursa, 21 nci Kolordu, yalnız iki tümeniyle bu görevini yapacaktır. Bu takdirde, harekâtı gösterişten ibaret olacak, ancak bu kolordu, Türklerde asıl taarruzun kendi merkezi sağına ve sağ kanadına yöneldiği sanısını yaratacaktır.

21 nci Kolordu'nun ilk harekâtından sonra, 20 nci Kolordu Birüssebi'ye ilerleyecek ve Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun bir kısmı kasabayı ele geçirecek ve mümkün olduğu takdirde Türk birliklerini yok edecektir. Daha sonra, 20 nci Kolordu kendi sağ kanadını yeteri kadar süvari kuvvetiyle koruyarak Türklerin sol kanadına karşı kuzey ve kuzeydoğu istikametinde ilerleyecek ve onu mevzilerinden atarak Teleşşeria ve Hüreyre'ye (Herire) doğru sürecektir. Harekât bu şekilde gelişirken Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun bir kısmı, Türklerin 20 nci Kolordunun sol kanadına yapacağı muhtemel bir harekete karşı, 20 nci Kolordu ile 21 nci Kolordu arasındaki boşluk (Şelale'de) tutulacaktır. Birüssebi'deki kuyuların emniyete alınması gerektiği takdirde kasabanın bir gün içinde işgali gerekecektir. Bundan sonraki Şeria ve Hüreyre'ye karşı ilerleme, taşıt araçlarının sayısına ve bunların ne zaman sağlanabileceği keyfiyetine bağlı kalacaktır. Bu nedenle 20 nci Kolordu ile Çöl Atlı Piyade Kolordusu bu hususlaki ihtiyaçlarını saptayarak bildirmelidirler. 20 nci Kolordu, Türk asıl mevziinin sol kanadına taarruza başlar başlamaz Çöl Atlı Piyade Kolordusu, piyadenin arkasına geçecek ve Şelale'de bırakılmış olan süvari kıtasıyla birleşerek Türk sol kanadındaki başarıyı tamamlamak, çekilme istikametini tehdit etmek ve mümkün olduğu takdirde çok sayıda tutsak almak suretiyle Birüssebi'nin 27 km. kuzeyinde demiryolu üzerinde bulunan Tell En Necile'ye ilerleyecektir.

Harekâtın bundan sonraki dönemleri daha şimdiden kesinlikle saptanmamakla beraber 20 nci Kolordu, belki de Türk cephesini kuzeye doğru iterek Hüreyre'den Gazze'ye doğru ileri harekete devam etmek görevini alacaktır. Fakat kolordu bu takdirde, demiryolundan çok uzaklaşmış veya verdiği kayıplarla takip hareketini başaramayacak hale gelmiş olacaktır.

Bu halde 21 nci Kolordu'nun, diğer ulaştırma işlerinin büyük bir kısmını üzerine alması ve kazanılan başarıyı sürdürmek ve Gazze'yi işgal etmekle ve kıyı boyunca ilerlemekle sağlamlaştırılması gerekecektir. General Allenby, taarruzu Eylül 1917'de yapmayı düşünüyordu. Lakin yapılacak harekâtın büyük ölçüdeki hazırlığının tamamlanması ve takviye birliklerinin araziyi tanıma ve alışmasına zaman bırakmak için bu taarruzun ekim sonuna ertelenmesine karar verdi.

cekti. Türkler buradan geri atıldıktan sonra Çöl Atlı Piyade Kolordusu diğer kıtalar tarafından değiştirilinceye kadar Birüssebi'nin kuzeyindeki bu hakim araziyi emniyet altına almakla görevlendirilecekti.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu Komutanı'nın herşeyden önce Birüssebi' nin işgalinden sonra Türk sol kanadına karşı asıl harekât başladığı zaman kıtaların ve atların büyük yorgunluklarını özellikle hesaba katması gerekliydi. Birüssebi'nin mümkün olduğu kadar erken ele geçirilmesi lüzumunun elverdiği derecede atların ikinci dönem olarak başlayacak asıl taarruz zamanı için dinç kalmalarına çalışılmasının büyük önemi vardı.

General Allenby'nin, taarruzu ekim sonuna kadar erteleme kararı yukarıda açıklanmıştı. Allenby bu kararı verirken, genellikle kasım ortalarında başlayacak olan yağmur mevsiminin, harekâta engel olması gibi büyük bir sakıncayı ve bu arada Türklerin takviye kıtaları aldığı takdirde, hazırlıksız bir Türk taarruzuna uğramak gibi bir tehlikeye göğüs germek gerektiğini saptamıştı.

b. Türk Harekât Planı

Genel olarak Türk Başkomutanlığı'nın harekâtın sevk ve idaresi için ana düşüncesi, öteki cephelerde savunmada kalarak, toplanabilen diğer kuvvetlerle (6 ncı ve 7 nci Ordular ile Alman Asya Kolu) Bağdat'ı geri almak amacıyla Irak Cephesi'nde taarruz etmekti.

Bunun için; Bağdat kuzeyinde hazırlanacak olan 6 ncı Ordu, İngilizlere cepheden Dicle boyunca taarruz ederken, Hit civarında toplanacak olan 7 nci Ordu da Bağdat bölgesindeki İngiliz kuvvetlerinin gerisine Fırat boyunca taarruz edecekti. Alman Asya Kolu Grup Komutanlığı ihtiyatını teşkil etmek üzere 7 nci Ordu'nun Halep'i terk etmesinden sonra Halep'te toplanacaktı. Aylarca süren uzun ve ayrıntılı tartışmalardan sonra (Filistin Cephesi'ndeki durumun sakınca göstermesi üzerine), bu planın uygulanmasından geçici bir süre için vazgeçilerek şu karara varılmıştı :

"Filistin Cephesi'nde beliren tehlikeye karşı 7 nci ve başlangıçta 4 ncü Ordu, sonra 8 nci Ordular ile karşı koymak; imkân olursa taarruzla bu görevi yerine getirmek; Bu başarılamadığı takdirde stratejik savunmada kalmaktı."

Buna göre Başkomutanlıkça ayrıntılı bir harekât projesi hazırlanamadığı gibi, verilmiş köklü bir direktif de yoktu. İkinci Gazze Muharebesi'nden sonraki aylar boşuna harcanmış ve yukarıda açıklandığı gibi, gereksiz birçok tartışmalar ve yazışmalar sebebiyle ne Yıldırım Ordular Grubu ve ne de 4 ncü Ordu Komutanlıklarınca köklü bir harekât planı hazırlanamamıştı.

Birüssebi Muharebesi'nden iki gün önce (28 Ekim 1917) Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nca verilen emir şöyleydi: [89]

"1. Düşmanın, son günlerde kıtalarının durumunda yaptığı değişiklik, yapılacağı düşünülen bir taarruzun önemini göstermektedir.

2. Tavil el Habara'ya doğru kuvvetli kıtalar sürmesinden amacının Birüssebi'ye karşı bir taarruz mu olduğu veyahut yan emniyeti için mi olduğu kestirilemez... Herhalde Birüssebi civarındaki mevzi, Kudüs yolunun güvenliği için Gazze mevzii gibi savunulmalı ve korunmalıdır. Bu nedenle, yan tehlikesinin ortadan kaldırılması için Bir İbni Türkiye civarındaki düşman grubuna karşı bir taarruzun tavsiyeye değer olup olmadığı incelenmelidir.

3. Yeni komuta bölümünün uygulanmasına kadar (28 Ekim 1917' de verilen Yıldırım Ordular Grubu emri) Kres Paşa, Sina Cephesi'nde bulunan bütün kıtalara komuta edecektir. Bundan başka hava kıtaları komutanıyla kullanılmaya hazır bütün hava müfrezeleri ve kıtaların süratle bir taraftan diğer tarafa taşınması için dört otomobil kolu bu komutanlık emrine verilmiştir. Gereği için hava kıtaları komutanı ve Kudüs Menzil Müfettiştiği emir almışlardır.

4. 19 ncu Tümen ve 74 ncü Ağır Topçu Taburu, Teleşseria'ya nakledilmekte olan 73 ncü Ağır Topçu Taburu, Ordular Grubu ihtiyatıdır. Ordular Grup Komutanlığı ile hemen bağlantı kurulacak ve durum gerektirirse Tuğgeneral von Kres'in takdirine göre bu kıtalar kullanılabilecektir."

Bu emrin incelenmesinden şu sonuca varılmaktadır :

İngiliz saldırısı gelmiş çatmıştır. Onlar herşeyiyle hazırdır. Ve şu sıralarda ok yaydan çıkmak üzeredir. Türk tarafındaysa birliklerin bölünmesinden tutunuzda, emir ve komuta ilişkilerine kadar, işler hâlâ bir düzene sokulamamıştır. Yüksek komutanlık kademeleri arasında hoşnutsuzluk ve anlaşmazlıklar vardır. Ordunun sevk ve idaresi çoğunlukla yabancı ellere verilmiştir. Bilinen taktik ve stratejik kurallara göre elde bulundurulması gereken ihtiyatlar ayrılamamıştır. Ordular grubu ihtiyatı olarak elde sadece bir tümen vardır. Bunun yeri bile duruma uygun olarak seçilememiştir. İaşe durumuysa kritiktir. Personel durumu yürekler acısı denecek kadar kötüdür. Ve hâlâ durum ve amaca uygun bir savunma planı yapılamamıştır. Böyle bir ordunun çok iyi hazırlanmış İngiliz Ordusu karşısında ne sonuç alacağını kestirmek güç değildir.

---

[89] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1.

C. GAZZE-BİRÜSSEBİ HATTINA YAPILAN İNGİLİZ TAARRUZU (ÜÇÜNCÜ GAZZE MUHAREBESİ)

1. Birüssebi Bölgesindeki Muharebeler

a. Muharebeye Katılan Kuvvetler (Kroki: 3)

İngiliz Kuvvetleri [90]

Birüssebi Muharebesi'ne General Chauvvel (Çovel) komutasındaki Çöl Atlı Piyade Kolordusu (Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 7 nci Atlı Piyade Tugayı) ile General Chetwode (Çetvud) komutasındaki 20 nci Kolordu (53 ncü, 60 ncı, 74 ncü Tümenler)'nun 53 ncü Tümen ve bir hecin tugayı taarruza katılmamıştır.

Bu kuvvetlerin mevcudu yaklaşık olarak 8.500 kılıç, 27.000 tüfek (17.000'i muharebeye sokulan), 180 toptur.

Türk Kuvvetleri

3 ncü Kolordu (Birüssebi Grubu) : 27 nci Piyade Tümeni (48 nci, 67 nci, 81 nci Piyade Alayları), topçu alayı (4 bataryalı), istihkâm bölüğü, telgraf takımı sıhhiye bölüğü, Birüssebi Merkez Bölüğü, mürettep amele bölüğü, tahliye bölüğü, arabalı kol.

3 ncü Süvari Tümeni (6 ncı Süvari Alayı, 8 nci Süvari Alayı), bir batarya, sıhhiye bölüğü, muhabere bölüğü, hecinsüvar bölüğü, Elariş Urban Bölüğü.

Kolordu Bağlı Birlikleri : 2 nci Piyade Alayı, sahra topçu taburu, istihkâm, muhabere bölükleri, Birüssebi hastanesi, ekmekçi bölüğü, hayvan deposu, kuyucu müfrezesi.

Bu kuvvetlerin mevcudu Birüssebi Muharebesi başladığı sırada yaklaşık olarak 4.400 piyade tüfeği, 60 makineli tüfek, 28 toptan ibaretti. [91]

b. Muharebenin Yapılışı

İngilizler

Toplanma Bölgelerine Yaklaşma Yürüyüşü (Kroki : 3)

Birüssebi'ye taarruz edecek olan İngilizlerin 20 nci Kolordusu ile Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun harekât planı gereğince Birüssebi bölgesinde toplanma ve tertiplenmesi Türk mevzilerine karşı bir yan yürüyü-

[90] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311, s. 767.
[91] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1-54.

şü yapılmasını gerektiriyordu. Gerçi bu harekât, Türk silahlarının etkili menzili dışında yapılacağı cihetle pek sakıncalı görülmüyordu. Ama gözetleme ve keşif sonucu bu hareketin, İngiliz harekât planını açığa çıkarmasından endişe ediliyordu. Bu maksatla toplanma bölgelerine doğru yapılan yürüyüş genel olarak geceleri yapılacak, toplanma bölgelerinin yerinin ve genişliğinin keşfedilmemesine engel olmak için her türlü önlem alınacaktı. Gündüzleri hiçbir hareket yapılmıyacak ve birlikler vadi içerlerinde gizleneceklerdi.

Taarruz günü 31 Ekim 1917 olarak saptanmış ve toplanmanın yedi gün içinde tamamlanacağı düşünülmüştü. Ancak Çöl Atlı Piyade Kolordusu'na Halasa ve Biyari Asluç'ta kuyu kazmak ve gerekli suyu toplayacak zamanı bırakmak için, hazırlığa üç gün evvel başlanması kararlaştırıldı. [92]

Her iki kolordu büyük kısımlarıyla cephenin batı kesiminde, yani Vadii Gazze bölgesinde bulunuyorlardı. 20 nci Kolordu Bir Kamli - Şelale - Şeyh Nuran bölgesinde; Çöl Atlı Piyade Kolordusu da Bir Kamli, Dir el Ballah ve Refah bölgelerinde ordugâhtaydı.

Birlikler, yürüyüş planı gereğince 20/21 Ekim 1917 gecesinden itibaren gerekli güvenlik tedbirleri alarak bildirilen yollardan toplanma bölgeleri doğrultusunda yürüyüşe geçtiler. 26/27 Ekim gecesi 20 nci Kolordu'nun 53 ncü Tümeni, Kolordu'nun yaklaşma yürüyüşünü emniyet altına almak üzere El Habera - Vadii Hanefiş hattını işgal etti. 29 Ekim gününden itibaren su ikmali işi kısmen tamamlanmış olduğundan, yürüyüş hareketi daha süratli cereyan etmeye başladı. Bugün Avustralya - Yeni Zelanda Tümeni, ileri kısımlarıyla Biyari Asluç'a, Avustralya Atlı Piyade Tümeni de El Halasa'ya gelmiş bulunuyordu. 20 nci Kolordu'nun 74 ncü ve 60 ncı Tümenleri'nin yaklaşma yürüyüşlerinin yakın emniyetlerini sağlamak maksadıyla ileri sürülen emniyet birlikleri de aynı gün El Habera, El Hasif'e gelmişlerdi.

30 Ekimde Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Kolordu Komutanı General Chauvel ve karargâhı dahil, Avusturalya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni Asluç'ta, Avustralya Atlı Piyade Tümeni de Halasa'da olmak üzere toplanma bölgelerinde toplanmaları sona ermişti. 20 nci Kolordu'nun 60 ncı ve 74 ncü Tümenleri büyük kısımlarıyla aynı gün Ebu Galyon - El Hasif - Essani bölgesine yanaşmışlardı.

[92] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 41.

İngilizlerin, yaptıkları bu yaklaşma yürüyüşüyle beraber, Gazze bölgesinin kara ve denizden bombardımanıyla bir yandan yürüyüşün gizlenmesi amaçlanırken, bir yandan da taarruzun Gazze bölgesine yöneltileceği şüphesi uyandırılmak istenmişti.

Yapılan yaklaşma yürüyüşü büyük gizliliğe ve Türk keşif uçaklarının yapacakları keşif faaliyetlerinin önlenmelerine rağmen, Türkler, aşiretlerden kiraladıkları adamlar vasıtasıyla 28 Ekimde Hanyunus ve Refah'taki ordugâhların boşaltıldığını haber almışlar, Asluç ve Halasa'da eskisine göre daha çok atlı kıt'aların bulunduğunu öğrenmişlerdi.

İngilizlerin Taarruz Bölgesine Yaklaşma Yürüyüşü [93]

Dört aydan beri hazırlanmakta olan İngiliz taarruz harekâtının başlayacağı zaman, artık gelmişti. Birüssebi'nin ele geçirilmesini güçleştiren en önemli engeller ortadan kaldırılmış ve ikmal işlerine ait hazırlıklar bütün ayrıntılarıyla tamamlanmıştı. Batıdan taarruz edecek piyade ve doğudan taarruz edecek atlı piyade kıtaları taarruz çıkış mevzilerinden bir yürüyüş mesafesi geride toplanmışlardı. Türk cephesinin en zayıf kesimine karşı üstün kuvvetler toplanmış ve artık Birüssebi'nin ele geçirileceğine dair olan inanç kesinleşmişti. Ancak bunun ne kadar bir zamanda ve ne gibi koşullar altında başarılabileceği kestirilemiyordu. Çünkü Türklerin su kuyularını tahrip etmesine zaman bırakıldığı takdirde, kazanılacak başarının değeri çok azalacaktı.

20 nci Kolordu Komutanı General Chetwode'un emirlerine göre taarruz şöyle düzenlenmişti: 60 ncı Tümen sağdan ve 74 ncü Tümen soldan Birüssebi-Halasa yoluyla Vadii Sebi arasındaki tahkimli mevzie taarruz edeceklerdi. 74 ncü Tümen'in sol kanadında ve bu Tüme'nin emrinde olmak üzere Smith Grubu yer almıştı. Hecinsüvar tugayıyla 53 ncü Tümenin 158 nci Tugayı (iki tabur eksik), bu grup emrine verilmişti. Bu müfreze Vadii Sebi'den itibaren Birüssebi - Tel el-Fari yolu kuzeyine kadar uzanan bir hattı tutacaktı. Bu suretle Simth Grubu, Birüssebi tahkimat hattının kuzey kesimine ilerleyecekti. Ancak Vadii Sebi güneyindeki mevziler ele geçirilmedikçe ve 20 nci Kolordu tarafından emir verilmedikçe bu vadi kuzeyindeki mevzilere taarruz edilemiyecekti. 53 ncü Tümen, 10 ncu Tümen'in bir Tugayı ile takviye edilmiş olduğu halde kolordunun sol yanını kuzeye karşı korumak üzere Simth Grubu'nun sol kanadından Karm İstasyonu'nun birbuçuk km. kuzeyine kadar bir hattı kuvvetli emniyet birlikleriyle tutup tahkim edecekti. Bu tümen, Birüssebi istikametinde gereğinde taarruz etmek üzere hazır bulunacaktı. 10 ncu Tümen (bir tugayı eksik), Gazze Vadisi doğusunda Şelale'de kolordu ihtiyatı olarak kalacaktı. Burada aynı zamanda ordu ihtiyatı olarak Yeomanry Atlı Piyade Tümeni bulunacak ve bu tümen, 20 nci Kolordu'nun sol kanadıyla El Mendur civarında 21 nci Kolordu sağ kanadı arasında irtibat yapmak üzere bir ileri karakol hattı kuracaktı.

[93] ATASE Aşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 51.

Taarruz iki evrede yapılacaktı. İlk evrede 353 rakımlı yerin sağında oldukça kuvvetli olarak tahkim edilmiş olan ileri mevzilere 60 ncı Tümen'in sol kanadıyla taarruz edilecekti. Taarruzdan önce bir topçu ateş hazırlığı yapılacak ve 60 ncı Tümen Komutanı bu hazırlığı yeter gördüğü zaman taarruz emrini verecekti. Telörgü engellerinin yeter derecede tahrip edildiğine her iki tümen komutanı kanaat getirirse, asıl taarruzda irtibat kıtası olarak ilerleyecek olan 60 ncı Tümen Komutanı'nın yeniden vereceği emirle başlanacaktı. Bu taarruzun hedefi, Birüssebi'deki Türk mevzileriyle bunların gerisindeki batarya mevzileriydi. Türk telörgü engellerinin iki, üç km. kadar gerisindeki son taarruz hedefinden geçen hattın daha ilerisine (topçu mevzilerinin işgali hariç) kolordu komutanının izni olmaksızın geçilmeyecekti. Kasabanın doğrudan doğruya ele geçirilmesi, atları için suya ihtiyacı olan atlı piyade kolordusunun işi olacaktı. Uzak muharebe topçusu görevini beş bataryadan kurulu bulunan 96 ncı Ağır Topçu Grubu yapacaktı. 60 ncı ve 74 ncü Tümenlerin topçusu takviye edilecekti. 53 ncü Tümen'in sağında bulunan tugay, düşmanı taarruz cephesi hakkında yanıltmak ve 74 ncü Tümen'in ileri harekâtı sırasında Türk topçusunun yapacağı yan ateşini körletmek amacıyla Vadii Sebi kuzeyindeki siperleri ateş altına alacaktı. Bu taarruzu destekleyecek olan 150 mm.'lik sekiz obüs, 60 puntluk sekiz top, 105 mm.'lik 32 obüs, 87 mm.'lik dört obüs, 18 puntluk 96 toptan ibaret olacaktı. Top başına 200 atım cephane alınacaktı.

Taarruz bölgesine yaklaşma görüldüğü gibi iyi düzenlenmişti. 60 ncı Tümen, 30 Ekim saat 17.30'da üç tugay grubu halinde ileri harekete geçti. Keşif için köklü tertipler alınmış ve birliklerin yollarını şaşırmamaları için her vadi ağzına iki klavuz konmuştu. Sağdan 179 ncu Tugay Bir Ebu Galyon'dan itibaren Birüssebi-Halasa yoluna kadar yol dışından pek güçlükle ilerledi. Bu kolun öncüsü Vadii Um Helkum'a yaklaşırken ileri sürülmüş bedevilerin ateşine uğradı. Tümen ihtiyatında olarak ilerliyen 180 nci Tugay, Vadii Sebi'den itibaren yol dışından ilerleyerek 179 ncu Tugayın gerisinde Vadii Martaba'nın keskin bir dirsek teşkil ettiği yerde mevzilendi. Soldan ilerleyen 181 nci Tugay, iki yol izledi. Tekerlekli araçlar Vadii Sebi kuzeyinden, Piyade ve Mekkâri kolları bunun güneyinden ilerledi. Kolun yürüyüşü sırasında zayıf Türk keşif kolları ateşine uğranmışsa da, bunların yürüyüşe engel olmasına imkân verilmemişti. Böylece bütün

kıtalar taarruz bölgelerine yanaştılar. Kolordu süvari alayı, sağ kanat güneydoğusunda toplandı. Bu alay, emniyet ve Çöl Atlı Piyade Kolordusu ile irtibat yapmakla görevlendirildi.

74 ncü Tümen ise, Hırbet Hasif'ten, Tel el-Fari-Birüssebi yolunu izledi, 229 ncu Tugay başta olarak diğer iki tugaydan biri yol kuzeyinden, diğeri yolun güneyinden ilerledi. Tümen, Birüssebi'nin dokuz km. batısında Tavil el Habera civarında güneydoğuya dönerek Vadii Sebi'yi geçti.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Taarruz Bölgesine Yaklaşma Yürüyüşü (Kroki: 4)

Bu kolorduya iki görev verilmişti. Biri, Türk sol kanat ve gerilerini kuşatacak şekilde Birüssebi'ye doğudan taarruz etmek, diğeri kuzey istikametinde yapılacak sonraki harekât için bir hareket üssü vücuda getirmek üzere mümkün olduğu kadar çok sayıda su tesislerini ele geçirmekti. Önde giden tümenin ilk hedefi, doğu istikametinde Tel el milh ve Bahrilut'ta Kasr Zuveyra'ya doğru giden yol üzerinde Biri el Hamam ve Biri Salim, Ebu Rukeyk'ten geçen hattı. Bundan sonra sola çark ederek Bir es Sakati ile Tell es Seba (Vadii Halil ile Vadi es Sebi'nin birleştiği noktada bir tepecik) arasından El Halil yoluna doğru ilerleyecekti. En sonra sol kanadıyla kasaba camisi istikametinde olmak üzere Birüssebi'nin kuzeydoğusunda bir hat tutacaktı. Asluç'u 31 Ekim saat 06.00'da terk edecek olan Avustralya - Yeni Zelanda Tümeni, Birüssebi'nin 16 Km. kadar güneydoğusundaki Tafha ve İsvaivin yoluyla ilerleyecek, yalnız 2 nci Hafif Tugay, daha dolaşık olan Biri Arara yolunu izleyecekti. Avustralya Atlı Piyade Tümeni ise, aynı yolu izleyerek saat 09.30'da İsvaivin'de toplanacak veya doğrudan doğruya batı yönünde Birüssebi'ye karşı veya Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'ne yardım etmek üzere kuzeye ilerlemeye hazır olacaktı. 7 nci Atlı Piyade Tugayı, Essani'den doğu istikametinde hareketle Birüssebi'nin 10 km. güneydoğusundaki Gozennaim - Tavil Essemen'den geçecek ve Asluç yolunun her iki tarafında bir ileri karakol hattı kuracaktı. Bu tugayın görevi, Rasgannam (Koyunbaşı)'daki Türk tahkimatını gözetlemek, çekildikleri takdirde Türkleri takip etmek ve gerek Atlı Piyade Kolordusu'nun geri kalan kısımlarıyla ve gerek solundaki 20 nci Kolordu ile birlikte hareket ve muharebeye hazır bulunmaktı.

Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin kolbaşısı öğleden önce Saat 12.20'de Tafha doğusunda yollar kavşağına ulaşarak burada durdu; ve keşif kollarını ileri sürdü. Daha sonra tümen, 2 nci Hafif Tugayını Biri Arara yoluyla hareket ettirdi. Geri kalan kısmından bir tugayını öncü çıkartarak sola çarkedip İsvaivin istikametine yürüdü. Bu

sırada bu yol üzerinde Koz Es Şikâip'te, Türklerin bir postasının bulunduğu ve daha kuzeyde zayıf bir birliğiyle de muharebe edildiği haberi alındı. Fakat Tümen yürüyüşünü durdurmadı. Öğleden önce kıtalar taarruz hazırlık bölgesine varmış bulunuyorlardı. 2 nci Hafif Tugay, Bir El Hamam kuzeyinde, bir Salim Ebu Rukeyk'teki Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı ile temasta, 1 nci Hafif Tugay, Yeni Zelandalıların arkasında, Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nden bir tugaysa Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin gerisinden yürüyerek, İsvaivin kuzeyine doğru yön değiştirip Birüssebi yoluna girmişti. Bu tugaya Rasgannam civarındaki Türk mevzilerini keşfetmesi ve kendi tümeninin toplanmasını örtmesi emredilmişti.

Halasa'dan yürüyüşe geçen Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Asluç üzerinden ve Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin takip ettiği yoldan ilerlemişti.

3 ncü Hafif Tugay daha önce Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ile beraber hareket etmişti. Tümen bir engelle karşılaşmadan taarruz hazırlık bölgesine ulaştı. Ve İsvaivin'den Rasgannam'a doğru az bir mesafe ilerledi. 5 nci Atlı Piyade Tugayı, İsvaivin'de kolordu ihtiyatı olarak kaldı. 7 nci Atlı Piyade Tugayı, 31 Ekim öğleden önce Tavil es Semen'e ulaştı. Tugay, bir mukavemete uğramadan Rasgannam'in güneyinden Gozennaim'e kadar olan bir alanda (iki buçuk km.) bir ileri karakol hattı kurdu. Rasgannam istikametinde gönderilen keşif kolları bu kesimdeki Türk mevzilerini kuvvetlice işgal edilmiş buldular. Öğleden önce tugay, sağında 4 ncü Hafif Tugay ile solunda 20 nci Kolordu süvarileriyle temas kurdu. Bu suretle yapılan bu uzun yürüyüş, başarılmış ve kıtalar sonraki harekât için mevzilerine girmiş bulunuyordu.

Türkler, Asluç ve Halasa'daki bu toplanmayı hiç kuşkusuz haber almışlardı. Ancak, çok sayıdaki atlı kıtaların su tesislerinden bu kadar uzak mesafede harekete geçebileceklerine ihtimal vermediklerinden, doğu istikametinde iki süvari tümeninin görülmesiyle baskına uğramışlardı. 20 nci Kolordu'nun bu sırada tahkimat hattının batı kesimini topçu ateşi altına alması da Türkleri ayrıca telaşe düşürmüş, bunun üzerine Birüssebi etrafında faaliyet başlamış ve elde bulunan bir kısım kuvvetlerin doğuya karşı mevzi aldıkları görülmüştü.

İngilizler, son durumu şöyle değerlendirmişlerdir: [94]

"İsmet Bey'in (3 ncü Kolordu Komutanı) durumu, istediği takviye kuvvetleri yetişmedikçe umut verici değildi. Takviye kuvvetleri gönderilmediği gibi bir taraftan da İsmet Bey'e Birüssebi'yi boşaltmaması emre-

[94] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 63.

dilmiştir. Belki de von Kres, yedi ay önce Gazze Garnizonu'nun savunma gücünün şimdiki Birüssebi Garnizonu'nkinden daha düşük bir derecede bulunduğu sırada İngilizlerin Gazze önünden çekildiğini hesaba katıyordu. Fakat harp tarihinde bu gibi fırsatlar pek az tekerrür eder."

Yarbay S. F. Newcombe (bu kişi Hicaz Kralı'nın yanına ilk kez yollanan İngiliz kurulunun başkanı olarak görev yapmıştı), bölge halkını Türkler aleyhine ayaklandırmak üzere akınlar yapmak ve Birüssebi'nin alınmasından sonra Elhalil yolunu tıkamak amacıyla Birüssebi'nin doğusuna rastlayan çöl bölgesinde küçük bir teşebbüste bulunmak üzere General Allenby'nin iznini almıştı. Bu amacın gerçekleştirilmesi için Yarbay Newcombe, 31 Ekimde Asluç'tan hareket etti ve tepeleri hızla aşarak Birüssebi'nin 60 km. kadar kuzeydoğusundaki Essemua'ya ulaştı. Birüssebi-Elhalil yolu üzerinde Kudüs telgraf hattını kesip birkaç esir aldı. Aynı günün gecesi bedevilerden Birüssebi'nin ele geçirildiğini haber aldı. İngiliz süvarisinin süratle ilerleyeceği umuduyla Türklerin kuzey istikametinde çekilme hattını kesmek üzere Elhalil yolunu tutmaya karar verdi (bu müfrezenin daha sonraki harekâtı ileride görülecektir).

Türkler [95]

30 Ekim akşamı Birüssebi kesimini savunacak olan 3 ncü Kolordu'nun aldığı düzen şöyleydi: (Kroki: 5)

Birüssebi-Teleşşeria demiryoluyla Sebi Vadisi arasındaki mevziin batı kesiminde, 27 nci Piyade Tümeni'nin 81 nci Piyade Alayı'ndan iki tabur cephede, bu taburlardan alınan iki piyade bölüğü sağ kanat gerisinde ihtiyatta. Bu alaydan bir piyade bölüğü Ebu Rekayık İstasyonu ve köprüsünü korumakta, aynı zamanda burasıyla Birüssebi arasını örtme görevinde, alay makineli tüfek bölüğü büyük kısmıyla mevzide, 43 ncü Topçu Alayı 2 nci Taburu'nun iki bataryası zafer ve şanlı tepeler gerisinde mevzide.

Sebi Vadisi ile Şam, Plevne tepeleri arasındaki kesimde 67 nci Piyade Alayı (kendi iki taburu + 79 ncu Alay'ın 4 ncü Taburu + 81 nci Alay'ın 1 nci Taburu'ndan kurulu) bulunuyordu. Bu alaydan üç tabur cephede bir tabur merkez gerisinde ihtiyatta. Alay makineli tüfek bölüğü büyük kısmıyla mevzide. 13 ncü Topçu Alayı'nın 1 nci Taburu'nun iki bataryası sol kanattaki iki bataryayla müşterek bir dayanak vücuda getirebilecek bir durumdaydı.

[95] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1-54.

Şam Tepesi'nden Birüssebi - Hafir şosesi doğusunda Vadii es Şuaybi' nin başına kadar olan güney kesiminde 48 nci Piyade Alayı'ndan iki tabur cephede, şosenin iki tarafında, 1 nci Tabur sol kanat gerisinde ihtiyatta, Alay makineli tüfek bölüğü bir kısmıyla mevzide, 39 ncu Topçu Alayı' nın 2 nci Taburu'ndan bir batarya İzmir Tepesi kuzeyinde. Kolordu ihtiyatı, 3 ncü Süvari Tümeni (Tümenin süvari bataryası Birüssebi'nin batısında uçaksavar görevinde). Kolordu emrindeki 2 nci Piyade Alayı (bu alayın hiç makineli tüfeği yoktur), 48 nci Piyade Alayı'nın makineli tüfek bölüğünün kalan kısmı, 39 ncu Topçu Alayı'nın 2 nci Taburu'ndan bir sahra bataryası merkez kesiminde ihtiyatta.

Arap ve Hecinsüvar bölükleri Cebeli Şekayip ve Arara'da.

Birüssebi Mevziinin Genel Nitelikleri

Şeria demiryolundan Hafirülavca demiryolu doğusuna kadar olan mevzi kesimi boy siperlerinden oluşuyordu. Bu kesimin batısında birkaç irtibat hendeği vardı. Hilal Grubu'nda yeteri kadar hendek yapılmıştı. Doğu kesiminde daha az hendek vardı. Hiçbir yerde sığınak yoktu. Batı kesimiyle Hilal Grubu'nda telörgü engeli mevcuttu. Bunlar genellikle iki sıra kazık arasına gerilmiş yaklaşık olarak iki metre genişliğindeki engellerdi. Diğer kısımlarında yalnız kazık mevcut olup tel yoktu. Bu açıklamadan anlaşılacağı gibi Birüssebi daha çok batı ve güney kesimlerinde, adeta küçük ve fenni usülle tahkim edilmiş müstahkem bir ordugâh halindeydi. Encok korkulan 67 nci Piyade Alay cephesiydi. Cephenin (Turan, Muvaffakiyet, Hilal, Kanije, Konya, Şam Tabyaları) uzunluğu yedi buçuk km.'ydi. Burası encok takviye edilmiş ve ilerisine dört bataryayla ateş toplanması denenmişti. Yalnız topçu gözetleme yerleri arazi gereği pek ileri ve düşman topçu ateşi etkisindeydi. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için her bataryaya birçok gözetleme yerleri yapılmıştı. Fakat haberleşme ve irtibat araçları kıttı ve ikmali de yapılamıyordu. Özellikle 3 ncü Süvari Tümeni ile güvenilir bir haberleşmenin olmayışı, çok ciddi bir sakınca yaratıyordu. Ancak muharebeden iki gün önce 8 nci Ordu'ca iki pırıldak gönderilebilmişti.

Birüssebi Muharebesi'nin Başlaması, İngilizlerin Taarruzu

20 nci Kolordu'nun Taarruzu (Kroki: 5) [96]

İngilizlerin 31 Ekim sabahı 20 nci Kolordu cephesinde saat 05.55'te bütün kolordu topçusuyla yaptıkları bir saatlik hazırlık ateşi sonunda, Türk mevzilerini yoğun bir toz bulutu kaplamıştı. Tozun dağılması ve gö-

[96] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 55.

zetleyicilerin hedeflerini iyi seçebilmesi için atışa 45 dakika ara verildi. Bu süre içinde yapılan gözetlemede Türk mevzileri önündeki tel örgü engellerinin tüm olarak tahrip edilemediği görüldü. Daha fazla gecikmemek için tekrarlanan 10 dakikalık topçu hazırlık ateşinden sonra, sağda 60 ncı Tümen ve onun solunda 74 ncü Tümen olmak üzere, Vadii Sebi'nin güneyinden Birüssebi'ye taarruza geçtiler. Smith Müfrezesi de 20 nci Kolordu'nun bu taarruzunun kuzey yanını Vadi Sebi kuzeyinden koruyordu. 60 ncı Tümen ilk hamlede 353 rakımlı noktayı ele geçirdi. Bu sırada Birüssebi, Çöl Atlı Piyade Kolordusu tarafından ele geçirilmişti. Böylece iki tümenin harekâtı 31 Ekim akşamı verilen hedeflerin ele geçirilmesiyle son buldu. Türkler ise, Birüssebi'yi bırakarak kuzeye çekilmişlerdi.

20 nci Kolordu bu muharebelerde 419 tutsak, 6 top, birçok makineli tüfek ve çeşitli malzeme ele geçirmişti. Kolordu'nun kaybıysa 136 ölü, 1.010 yaralıydı.

20 nci Kolordu hedefini elde ettiğinden, bundan sonrası için yapacağı iş kalmamıştı. Tümenler, ulaştıkları hatta emniyet düzeni alarak kaldılar. 10 ncu Tümen de öğleden sonra Vadii Sebi kuzeyinde Koz el Basal'a ulaşmış ve burada konmaya geçmişti.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Taarruzu (Kroki: 5) [97]

31 Ekim saat 09.10'da Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı önde olarak Tel es Saba istikametinde ileri harekete başladı. Tel es Saba kabarıntısı Birüssebi doğu kesiminde en güçlü bir savunma mevziiydi. Alçak olmasına rağmen bu kesimdeki araziye hakim durumdaydı. Yaptırılan keşiflerden Tel es Saba'nın bir tabur kadar (300 er) ve bir ağır makineli tüfek bölüğüyle tutulduğu saptanmıştı. Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı'nın sağında 2 nci Hafif Tugay, Bir es Sakati istikametinde ilerleyerek Elhalil yolunun her iki tarafına yerleşti. Bu suretle tugay, Yeni Zelanda Tugayı'na kuzeyden gelecek bir karşı taarruza karşı yan koruma görevi yapacaktı. Tümen muharebe idare yeri, Kasım Zanne civarında kuruldu. Harekât hızla gelişiyordu. Bu sırada 2 nci Hafif Tugayın Bir el Hamam'ın üç km. kuzeyinde, keşif kollarının Vadi el Gurra'nın karşı yakasına ve Yeni Zelanda Tugayı'nın da Vadii es Saba'nın öte tarafına geçtikleri görülüyordu. 2 nci Hafif Tugayın kol başında ilerleyen 7 nci Avustralya Hafif Alayı, Bir el Hamam'dan dörtnala ilerleyerek Bir es Sakati'de Elhalil yoluna vardı. Alayın bu süratli ilerleyişi Birüssebi'deki Türk mevzilerinden açılan şarapnel ateşi etkisinde kalmadıysa da yüksek noktaları tutmuş olan 3 ncü Türk Süvari Tümeni birliklerinin işe karışmasıyla durdurulmuş ve bu suretle de Birüssebi'nin İngilizlerin eline geçmesi geciktirilmiş oldu.

[97] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 64.

Yeni Zelanda Tugayı'nın işi çetindi. Tugayın ilerlemesi Auckland Alayı'nın Tel es Saba'ya 750 m. mesefaye yaklaştığı andan itibaren ağır cereyan etmişti. Tugayın topçusu yakın mesafeden ateş açtığı halde Türk ağır makineli tüfeklerini susturmamıştı. Saat 10.00'da tümen komutanı Yeni Zelanda Tugayı'nın sol kanadını korumak üzere bir alay gönderilmesini, 1 nci Hafif Tugay Komutanı'na emretti. 3 ncü Hafif Alay, Hırbet el Vatan istikametinde ilerleyerek Yeni Zelanda Tugayı ile temas kurdu. Daha sonra, taarruz sürdürülerek saat 14.40'ta Tel es Saba doğusunda ileri sürülmüş küçük bir Türk mevziiyle, bu mevzide bulunan 60 er ve 2 ağır makineli tüfek ele geçirildi. Ve makineli tüfek ateşleri daha sonra Türklerin asıl mevziine karşı yöneltildi. Saat 15.00'te de Tel es Saba ele geçirildi. 70 tutsak ve iki makineli tüfek alındı. Bu taarruz sırasında Türk uçakları, atlı birlikler üzerine attıkları bombalarla etkili olmuşlardı.

Taarruz başarıyla sonuçlanmışsa da, Tel es Saba'nın doğal bir engel teşkil etmesi ve burayı savunan müfrezenin de inatla direnmesi, Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun harekâtını geciktirdi. Bu Türk direnişi, Yeni Zelanda Tugayı'nı buradan daha ileriye hareket edemiyecek bir hale sokmuştu. 20 nci Kolordu, Birüssebi'nin batısında bütün hedeflerini elde etmiş ve atlı kıtalardan önce Birüssebi'ye ele geçirecek hale gelmişti. Fakat bu hedef Çöl Atlı Piyade Kolordusu tarafından işgal edilecekti. Bu sırada General Chetwode'un Elhabera'da bulunan karargâhına gelen Sir Edmond Allenby, karanlık basmadan önce bu hedefin alınmasını emretti. Kolordu komutanı, Yeni Zelanda Tugayı'nın yerine, 4 ncü Hafif Tugayını Birüssebi'nin işgaliyle görevlendirdi. 4 ncü Hafif Tugayın 11 nci Hafif Alayı, 7 nci Atlı Piyade Tugayı ile irtibatta olmak üzere İsvaivin-Birüssebi yolunun iki tarafından geniş bir emniyet perdesi kurmuştu. 4 ncü ve 12 nci Alaylar İsvaivin doğusunda bulunuyorlardı. Atlar bir gece önceki uzun yürüyüşten sonra sulanmamış olmalarına rağmen, yemlerini yemiş ve dinlenmişlerdi. Saat 16.30'dan sonra 4 ncü Hafif Alay, İsvaivin-Birüssebi yolunun kuzeyinde; 12 nci Alay bunun güneyinde muharebe düzeni aldı. 11 nci Hafif Alaya toplanması ve ihtiyat olarak diğer iki Alayı takip etmesi emredildi. Aynı zamanda sol kanattaki 7 nci Atlı Piyade Tugayı'na da aynı şekilde emir verildi. Kolordu ihtiyatında bulunan 5 nci Atlı Piyade Tugayı'na taarruz kıtalarının gerisinden Birüssebi'ye ilerlemesi emredildi. 4 ncü ve 12 nci Hafif Alaylar süratle ilerlediler. Taarruz cephesindeki asıl Türk mevzileri güneye karşı yapılmış olduğundan, doğusunda yalnız basit bir şekilde yapılmış tek bir mevzi mevcuttu. 4 ncü Hafif Alay buradan bir engele çatmaksızın geçti. Civardaki tahkimat grubunda kısa süren bir muharebe

oldu. 12 nci Hafif Alayın bir grubu, hemen Birüssebi Kasabası içine daldı. Taarruz kuvvetinin geri kalanıysa siperleri geçtikten sonra attan inerek, süngü hücumuna kalktı. Türkler, üstün bir azim ve cesaretle muharebe ediyorlardı. Bu sırada başta giden birlikler tutsak ve top ele geçirerek, kasabayı işgal etmişlerdi. 11 nci Hafif Alay Birüssebi'ye varınca, tugay komutanı bu alaya kasabayı kuzeye, batıya ve güneybatıya karşı koruma görevi verdi. Alay kasaba içinden ilerlerken güneybatı istikametinde çekilmekte olan 400 eri esir aldı. 4 ncü Hafif Alay, Vadii es Saba' dan Cami'ye, 11 nci Hafif Alay da Cami'den Halasa yoluna kadar bir mevzi tuttu. 12 nci Hafif Alay ise, demiryolu köprüsünde ihtiyatta kaldı.

Türklerin Ras Gannam'daki mevzileri bıraktığını gören 7 nci Atlı Piyade Tugayı da, ilerlemiş ve Birüssebi'ye saat 18.30'da ulaşmıştı. Sağ kanatta Avusturalya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni kendisine katılan 3 ncü Hafif Tugay ile hedefine ulaşmış ve saat 18.00'de Bir el Hamam-Bir es Sakati - 310 rakımlı noktadan geçen ve Cami'den 90 m. kadar ileride bir emniyet hattı tutmuştu.

Bu muharebede Türklerin kayıpları: 2.000 esir, 13 top, 500 ölü olmuştu.

Birüssebi Mevzii'nin Savunulması ve Birüssebi'nin İngilizler Tarafından İşgali (31 Ekim 1917) [98]

31 Ekim 1917 gece saat 00.30'da, Hilal Grubu'nun topçu gözetleme yerinden telefonla: "Düşman avcılarıyla temasa gelen keşif kollarının postalar hattına çekildikleri, tek tük karşılıklı ateş açıldığı ve düşmanın 400-600 metre mesafede durduğu ve Vadii Sebi yönünden araba ve otomobil gürültüleri geldiği" kolorduya (3 ncü Kolordu) bildirildi.

Bütün cephe birlikleri, bundan haberdar olmuşlar ve mevzilerini zayıf kuvvetlerle tutmuşlardı. Düşmanla temas gittikçe Kanije ve Konya grupları cephesine de geçti. 81 nci ve 48 nci Alayların cepheleri henüz düşmanla temasa gelmemişlerdi. Bir aralık Hilal Grubu'ndan "düşmanın biraz gerilediği ve düşman tarafından kazma kürek sesleri işitilmekte olduğu" haberi verildi. Durum henüz açıklık kazanamadığından, birlikler ve ihtiyatlar bulundukları yerlerde duruyorlardı. Etraf ağarmaya başladığı bir sıradaydı ki, "Batı Cephesi'nde Turan ve Ok tabya yönlerinde, Hafir-ül Avca şosesinin doğusunda da düşmanla hafiften temas başladığı" haberi verildi. O sırada Şerif süvarilerinin Vadii Milh'e indikleri bildirildi. Bunun üzerine Hırbet el Milh yönüne süvari'den bir keşif bölüğü sürüldü. Düşman artık (Muvaffakiyet) ve (Hilal) cephelerine karşı topçu ateşi de açmıştı.

[98] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1-54, 1-55.

O esnada 48 nci Alay santralı aracılığıyla Cebeli Şekaip'teki urban ve hecinsüvar müfrezesi, "Arara'dan kuzeye doğru ilerleyen düşman birliklerinin kaldırdığı yoğun toz sütunlarının görülmekte olduğunu" bildirdi. Öncüsü üç alay kadar süvari saptanan bu kuvvetin, az sonra 30 kadar süvari bölüğünden kurulu olduğu ve kolbaşısının saat 07.45'te Hırbet el Hora'ya ulaştığı öğrenildi. Bunun üzerine süvari tümenine, "süvari bataryasını ve 8 nci Süvari Alayını alarak 6 ncı Alaya doğru yanaşması, kolordunun sol kanat ve gerilerini ve Vadii el Milh ile Vadii el Halil cephesinin örtülmesi, güvenliğinin sağlanması ve Eddahariye yolunun elde bulundurulması" görevi verildi.

Saat 07.00'ye doğru ileri mevzi (Hilal Grubu) cephesinde piyade ve makineli tüfek ateşi şiddetlenmiş ve düşman topçusu buraya yoğun bir ateş toplaması yapmıştı.

Diğer cephelerde ateş teması zayıf bir durumda bulunuyor ve fakat, "gerilerden çok büyük kuvvetlerin yaklaşmakta olduğu, Beyti Safi, Beyti Sait ve Beyti İsneyn gerilerinde topçu hazırlıkları görüldüğü ve bir piyade alayının da el Habari'den Vadii Sebiye doğru yürüyüşte olduğu" haberi veriliyordu. O sırada Hırbet el Meşas ile Tel el Gur arasında yükselen toz bulutları Birüssebi'den görülmeye başlamıştı. 48 nci Alay' dan bir piyade ve bir makineli tüfek bölüğüyle Tel es Sebi'nin tutulması emredildi.

Artık İngilizlerin amaç ve niyeti saptandığı gibi çıktığından, ihtiyattaki 2 nci Alay'dan iki taburla bir sahra bataryası, 3 ncü Süvari Tümen Komutanı emrine, Tel es Sebi ile El Şükeybat arasındaki alana yöneltildi.

Saat 08.00'de Halilürrahman kaymakamı, İngilizlerin Essemua'ya geldiğini köylülerden öğrendiğini, Halilürrahman'daki 7 nci Ordu komutanlığı'na bildirdi.

Ordu karargâhının elinde muhafız takımının 50 piyade erinden başka hiç bir kuvvet yoktu. Fakat ordu gene şu tedbiri aldı. Bu 50 erden hemen iki keşif kolu kurarak birini Halilürrahman - Dahariye, diğerini Halilürrahman - Yutta - Essemua yönlerine gönderdi ve ayrıca Halilürrahman menzil nokta erlerinden ve jandarmalardan kurulu 250 kişilik bir kuvveti de yine Essemua yönüne gönderilmek üzere ve aynı zamanda milis toplamaya başlanması için nokta komutanlığı ve kaymakama emir verildi ve ayrıca menzil noktasındaki silahlarla da subay emir erleri silahlandırıldı.

Ordu Komutanlığı'nca, Dahariye'de bulunan 12 nci Depo Alay Komutanı telgraf başına çağrılarak, öğrenilenlerin doğruluğu hakkında bilgi istendiyse de, alay komutanı Dahariye güneyine mevzileri denetleme-

ye gitmiş olduğundan, tercümanı; "Essemua'daki kısmın İngilizlerle savaştığını ve buradaki komutanın düşman eline geçtiğini Essemua'dan ilk gelen posta erinden, ikinci posta erinin getirdiği rapordan da, "düşmanın gece saat 03.00'te Essemua ve civarındaki ordugâhı sararak oradaki grubun tuttuğu sırtı işgal ettiği ve düşmanın üstünlüğü, Arap erlerin de firar etmeleri üzerine, grup komutanının birkaç Türk eriyle Essemua'nın dört kilometre kadar kuzeyine çekildiğini" bildirdi. [99]

3 ncü Süvari Tümeni saat 09.00'da verdiği emirde; "Bir İngiliz tümeninin, Hırbet Milh'ten bir kısmı ile Elhora güneyinde ve diğer kısmı ile Elhora ile Vadii Save arasında bulunmak üzere durmakta olduğu, Elhora Tepesi'nde düşman gözetleyicileri ve Elhora'nın hemen batısında Vadii Sebi ile Vadii Save arasında ileri postalar görüldüğü, süvari tümeninin Tel esseba ile El Kadeyrat arasında şimdilik bekliyeceği" bildirilmişti.

Birüssebi güneyindeki arazi piyadenin işgal ettiği sırtlara doğru yükseldiğinden, ne kolordu ve ne de 27 nci Tümen Komutanı, kendileri için buralarda uygun bir gözetleme yeri bulamamışlardı. Bu nedenle her iki komutanlık da Birüssebi kasabasında kalarak muharebeyi buradan telefonla idare ediyorlardı.

Zaman ilerledikçe Hırbet Meşaş ile Tel er Gur arasından yükselen toz bulutu Birüssebi'den de görülmeye başlamıştı. Kolordu komutanlığı, 48 nci Alay'dan bir piyade ve bir makineli tüfek bölüğüyle Tel essebi'nin tutulmasını emretti. Saat 09.40'ta Arara yoluyla Birüssebi'nin doğusundaki ovaya çok sayıda düşman süvari kıtaları iniyordu.

Yaklaşık olarak saat 10.00 sularında "81 nci Alay 1 nci Taburu'nun hemen tamamen mahvolduğu, bu tarafa giden 67 nci Alay Komutanı ile ihtiyat taburundan da bir haber alınamadığı ve düşmanın 67 nci Alayın mevzilerine iyice yerleştiği ve Birüssebi'ye daha fazla ilerlemediği kolorduya bildirildi. Bunun üzerine, 2 nci Alay'dan elde kalan bir tabur Hilal istikametinde gönderildi.

Düşmanın ciddi bir baskısına uğramayan sağ kanat bölgesindeki 81 nci Piyade Alayı'nın iki bölüklü ihtiyat taburu, kolordu ihtiyatı olmak üzere merkeze alındı; ve orduya da bildirildi.

Artık düşmanın sol kanat üzerindeki baskısı ziyadesiyle artmış, şoseye kadar güney cephesinde de piyade muharebesi başlamış, düşmanın obüs toplarının ateşi Gökalp, Ok, Kanije, Şeyh Şamil tabya ve cephe kesimlerine çok büyük etkiler yapmıştı. Bir aralık Hilal'in geri alındığı ve fakat hemen boşaltıldığı, Kanije'nin de aynı şekilde alınıp bırakıldığı haberi geldi.

[99] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1-9.

Saat 10.20'de 3 ncü Süvari Tümeni'nden şu rapor alındı : [100] "Düşman süvarisinin kısım kısım kuvvetleri, Vadii Butm ile kuzeyine ve bazı kıtaları da batıya doğru atlı olarak ve ağır bir tempoyla yayılıyorlardı. Bütün bu kuvvetleri iki tümene yakın bulmaktayım. Birliklerimiz işgal edecekleri yerleri tahkime başlamışlardır."

Öğleye kadar Tel el gur - Vadii Save üzerinden Bir essakati'ye doğru gizlice ilerleyen ve harekâtı yalnız toz sütunlarının görülmesiyle izlenen düşman süvari kitleleri, 40 kadar grup halinde batıya doğru taşmaya başladı. Vadi el Butm güneyinde ve Tel el Gur batısındaki tepeler yönünden Tel Essaba'ya doğru ani ve şiddetli bir topçu ateşi açıldı.

Süvari Tümeni, bir takım veya bir bölük halinde olan bu 30-40 kişilik süvari grubunun ilerisinde avcıların da yaklaşmakta olduğunu, gerilerde daha birçok ihtiyat kuvvetler bulunduğunu haber veriyordu. Bu kuvvetin iki süvari tümeninden az olmadığı tahmin ediliyordu.

27 nci Tümen de, Kanije doğusundaki bataryanın birçok zayiat verdiğini, yalnız bir topla ateşe devam ettiğini, daha kuzeydoğuda bulunan bataryanın hiç hayvanı kalmadığını, 1 nci Bataryaya da piyade mermileri gelmekte olduğunu kolorduya bildirdi.

Öğleden evvel ve öğle vakti ordudan gönderilen iki uçaktan birisi doğuda iki-üç süvari tümeni, güneyde bir ya da bir buçuk süvari tümeni ve ayrıca piyade kuvvetleri olduğunu kolorduya haber verdi. Diğer uçak pilotu da aynı haberleri bildirmişti. Süvari tümen komutanınkiyle uçakların raporlarındaki, iki düşman tümenine ait bilgiler biribirine uyduğundan, orduya bildirilmişse de, orduca bu kuvvet iki tugay olarak değerlendirilmişti. Öğle vakti güney ve doğu cephelerinin durumu tekrar etraflıca orduya bildirilmiş ve fakat ordudan, "Birüssebi tutulacaktır, muharebe edilecektir." şeklinde cevap alınmıştı. Bunun üzerine kolordu elinde kalan son ihtiyatı, 81 nci Alay 4 ncü Tabur ile 48 nci Makineli Tüfek Bölüğü'nden bir kısmını, Kanije istikametine ve batı cephesindeki iki bataryadan birini de süvari tümeni emrine doğu cephesine gönderdi. Öğleden sonra saat 15.00'e doğru Tel es Sebi'deki bölük de son erine kadar kahramanca savaştıktan sonra, tepenin düşman eline geçtiği öğrenildi.

[100] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1-50, 1-57.

Bu duruma göre, cephe güneyden ve doğudan yarılmış, gönderilen ihtiyatlarla cepheleri bir sürecik daha tutmaktan başka bir sonuç elde edilememişti. Bundan sonra, cephede açılacak yarılmaları kapayacak elde hiçbir ihtiyat kalmamıştı.

Birüssebi'ye inen bir uçak pilotunun verdiği bilgiye göre, kolordu, doğu ve güneydoğuda yaklaşık üç süvari tümeni, güney ve batıda da bir buçuk piyade tümeniyle muharebe etmekteydi. Son olarak 48 nci Alayın sol kanadından ve doğudaki 2 nci Alay cephesinden düşmanın yarmış olduğu anlaşılmıştı. Bunun üzerine saat 16.00'ya doğru, önce Vadii Sebi kenarını tutmak üzere genel bir çekilme ve 27 nci Tümen İstihkâm Bölüğüne de su tesisleriyle diğer binaların tahribi için emir verildi.

Emre göre önce 48 nci Alay, sonra 67 nci ve 81 nci Alaylar çekilecekler ve başlangıçta Birüssebi kasabasıyla iki tarafında ve Vadii Sebi boyunca bir artçı mevzii tutulacaktı. Birliklere çekilme emri tamamen yazdırılıp Vadii Sebi kenarında tutacakları mevzi kolorduca kıtaata gösterildikten sonra, kolordu karargâhının tam Haşm el Buteyr'e hareket edeceği sırada, doğudan açılan yarıklardan sızan düşman süvari birlikleri, Birüssebi'ye girmiş ve kolordu karargâh binası önüne gelmişlerdi. Kolordu Komutanı, karargâh binasını yaya olarak terkederek, Birüssebi kasabası içinde 20 kişilik bir piyade kıtaasına katılmış ve avcılar arasında savaşa, savaşa düşman süvarileri içinden geçerek kasabadan ayrılmış ve önce 81 nci Alay istikametine sonra da beş, altı kilometre kuzeybatıda, 20 nci Kolordu emrinde bulunan 143 ncü Alaya katılarak kolordusunun sevk ve idaresini buradan yürütmüştür.

3 ncü Süvari Tümeni, kuzeye doğru ilerleyen düşman süvari birliklerine karşı, sol kanadını Hırbet el Lekiye güneyine kadar uzatmıştı. (8 nci Süvari Alayı'nın sol kanadı).

Bu geceden 3 ncü Süvari Tümenine verilen emirde, "Düşmanla teması koruyarak Ebuhof istikametine çekilmesi ve Dahariye yönünü örtmesi" bildirilmiş ve 1 Kasım 1917 sabahı 8 nci Ordu emrine uyularak Tel eş Şeria civarında toplanmaları emredilmişti. 3 ncü Kolordu karargâhı ve Birüssebi'den kurtulabilen birlikler, 1 Kasım sabahı Tel eş Şeria'ya gelmişlerdi.

3 ncü Kolordu'dan Tel el Şeria'da toplanabilen Kuvvetler :

81 nci Piyade ve 8 nci Süvari Alayları'nın 4 ncü Taburları (929 kişi), altı makineli tüfek; 48 nci Alay'dan (463 kişi) on makineli tüfek; 67 nci ve 79 ncu Alayların 4 ncü taburları (109 kişi) ve bir makineli tüfek; tümen istihkâm bölüğü (150 kişi); tümen sıhhiye bölüğü (86 kişi);

Arabalı kol (40 kişi); 13 ncü Topçu Alayı'ndan üç arızalı top; 43 ncü Topçu Alayı'ndan dört top ve 27 nci Tümen Karargâhı (108 kişi) toplam 1.885 kişiydi.

Birüssebi ile 7 nci ve 8 nci Ordular arasındaki muhabere bağlantısı 31 Ekim saat 17.00'den sonra kesilmiş olduğundan, ordu komutanlıkları Birüssebi'nin akibetinden habersizdiler.

Birliklerin Birüssebi'den çekilmeleri sırasında, 3 ncü Süvari Tümeni'ne Haşm el Buteyr sırtlarının batısından geçen Birüssebi - Tel el Şeria yolunu muhafaza etmesi emredildi. Tümen, Birüssebi'deki kıtaların çekilmesini kolaylaştırmak için, bu geceyi Haşm el Buteyr'de geçirdi; ve yalnız sol kanadını biraz daha batıya kırdı.

Birüssebi'nin bırakılması sırasında tahrip hazırlıkları gereği gibi yapılamadığından, Birüssebi olduğu gibi (değirmenleri, su tesisleriyle sapasağlam) düşmanın eline geçmişti. Böylece İngilizler, Gazze Cephesi'nin sol kanadını tehdit eden her türlü teşebbüs ve hareket için güvenli bir dayanak olabilecek önemli bir stratejik noktayı ele geçirmiş oldular.

Cephenin diğer kesimlerindeki harekât ve olaylara gelince;

Bugün (31 Ekim 1917), Birüssebi'de kesin sonuçlu muharebeler olurken, düşman Gazze cephesinde yalnız şiddetli bir topçu ateşiyle yetindi. Bir gün önce olduğu gibi bu akşam üzeri de düşmanın gaz mermileri kullandığı cepheden haber verildi. Kıtalarda gaza karşı korunacak gaz maskesi yoktu. Bir gaz hücumu hiç kuşkusuz bu imkânsızlıklar nedeniyle Türkler için çok tehlikeli olacaktı. Gaz kullanılması sorunu bu cephede birkaç kez söz konusu olmuşsa da uzmanlar Sina Cephesi'nde gaz taarruzunun etkili olmıyacağını ve başarı sağlayamayacağını bildirmişlerdi. Bu nedenle Başkomutanlık, bu harekât alanında bu konu üzerinde pek durmamıştı.

Cephedeki kıtalardan gaz atıldığı hakkında gelen bilgilere rağmen, kayıp verilmemiş olması düşmanın gaz kullanmadığı kanısını yaratıyordu.

İleri hattaki düşman piyadesinin faaliyeti Türk mevzilerine yaklaşma niyetinde olduğunu gösteriyordu. Piyade mevzileri, bugünkü topçu ateşi etkisiyle kısmen bozulduysa da savunma yeteneklerini henüz koruyorlardı. El Mendur civarında faaliyet gösteren keşif kolları, Hintli 15 eri tutsak aldılar. Bunlar, 60 ncı İngiliz Tümeni'ne bağlı bir Hint tugayından dandılar. Bugün denizde toplam olarak 26 gemi görülmüştü. Bunlardan dördü monitor, sekizi torpidobot ve biri uçak gemisiydi. Öğleden sonra Askalon hizasında iki kruvazör himayesinde, kuzeye doğru seyreden sekiz düşman yük gemisi görüldü. Düşman gemilerinin bu faaliye-

tinden kuşku duyan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, böyle bir ihtimale karşı Kasım 1917'de Remle'ye gelecek olan 57 nci Piyade Alayı ve 19 ncu Tümen'in bir topçu taburuyla Albay Hergot'un komutasında bir müfreze teşkilini emretti. Ayrıca Alman Deniz Kuvvetleri Genel Komutanlığı ile Alman Filo Komutanlığı'na, düşmanın bir çıkarma hareketine karşı kıyının denizaltılarla korunmasını rica etti.

Üçüncü Gazze ve Birüssebi Muharebesi'nin bugün (31 Ekim 1917) başlamış olduğuna artık hiç kuşku kalmamıştı. Bu sıralardaysa, Ordular Grup Komutanı Falkenhayn Halep'te, karargâhının bir kısmı Kudüs'te ve Grup karargâhından Kurmay Binbaşı von Papen (Türkiye'deki eski Alman Büyük Elçisi) de 8 nci Ordu Karargâhı'nda bulunuyorlardı.

7 nci Ordu Karargâhı, birinci kademesiyle ancak 23 Ekimde ve ikinci kademesiyle de, 28 Ekimde Halilürrahman'a gelmiş ve 30 Ekimde (Birüssebi Muharebesi'nden bir gün önce) Yıldırım Ordular Grup Karargâhı'ndan şu emri almıştı : (Kroki : 3'e bak.) [101]

"1. Sina Cephesi'ndeki kıtaların tertip ve düzeni aşağıdaki gibi düşünülmektedir :

8 nci Ordu; karargâhıyla El Hüleykat'ta bulunacak, 20 nci ve 22 nci Kolordu Karargâhları ile 3 ncü, 53 ncü, 54 ncü, 26 ncı ve 7 nci Piyade Tümenleri'nden kurulu olacaktır.

7 nci Ordu karargâhı Halilürrahman'da olacak; ve 3 ncü Kolordu karargâhıyla, 16 ncı, 19 ncu, 24 ncü, 27 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri'nden kurulu olacaktır.

2. Yeni 7 nci Ordu Komutanı'nın ne vakit işe başlayacağı ayrıca emredilecektir. Bu zamana kadar von Kres Paşa, cephenin bütün kıtalarına komuta etmeye devam edecektir.

3. Ordular arasındaki sınır : Um Adra - Züheylika - Tell Hüdeyva - Arakülmenşiye - Dikrin çizisidir (Mevkiler 7 nci Ordu'ya dahildir).

Harekât alanıyla menzil bölgesi arasındaki sınır, Nebi Yunus - Ettine - Beyti Cibrin - Halilürrahman güneyinde Yutta - Vadii Senin mansabında Lut Gölü (mevkiler harekât alanına dahildir).

4. Topçu, mevzilerinde kalacaktır. Emir ve Komutanının ele alınmasından iki gün sonra ordular, bölgelerinde birlikleri dışında bataryalar bulunup bulunmadığını bildireceklerdir. Tel El Şeria civarındaki 74 ncü Ağır Topçu Taburu ve taşınmakta olan 73 ncü Ağır Topçu Taburu, Ordular Grubu ihtiyatıdır.

[101] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos H-1, F. 1-1.

5. 300 No.'lu Hava Müfrezesi, 8 nci Ordu'da kalacaktır. 7 nci Ordu'ya, Grup Hava Müfrezesi Komutanı'nın tayin edeceği bir hava müfrezesi verilecektir. Diğer hava müfrezeleri Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın emrinde kalacaklardır."

Bu emre göre 7 nci Ordu'ya verilmesi tasarlanan kıtalar şöyle oluyordu :

16 ncı, 24 ncü, 27 nci, 19 ncu Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri idi ki, 16 ncı Tümen'den 48 nci Alay ile makineli, tüfekleri olmayan 24 ncü Tümen'den 2 nci Alay, Birüssebi Muharebesi'nde Birüssebi Grubu emrinde bulunmaktaydılar.

31 Ekim 1917 saat 16.45'te 7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan yukarıda açıklanan emri almıştı. Bu emirle 7 nci Ordu, bu gece saat 23.00'ten sonra Hırbet Um Adra - Tell Abu Dillah - Arakülmenşiye İstasyonu - Dikrin hattının doğusundaki bütün kıtalara komuta etmek sorumluluğunu üzerine alacak ve böylece, her iki ordu yan yana savaşacaklardı. [102]

Cephenin bölünüşünden dolayı Yıldırım Ordular Grubu Komutanı da, cephede bulunan iki ordunun harekâtını idare edecekti. Halbuki General Falkenhayn Halep'te kaldı. Harekât emirlerini Kudüs'te kurduğu bir ileri kademeyle ordulara bildirmekte ve ordulardan alınan raporlar da bu kademe aracılığıyla Mareşal Falkenhayn'a ulaştırılmaktaydı.

Saat 03.00'e kadar gelen haberler şöyleydi :

Makineli tüfeklerle donatılmış bir düşman hecinsüvar müfrezesinin saat 03.00'te Essemua ve civarındaki ordugâhı kuşatıp orada bulunan grubun (12 nci Depo Alayı) bir kısım kuvvetini baskına uğratarak Halilürrahman ile Eddahariye arasındaki şoseye hakim bir mevkii işgal ettiği öğrenildi. Bu sırada 7 nci Ordu'nun Eddahariye ile olan bağlantısı kesilmiş ve ordu karargâhı güç bir duruma girmişti. Bu sırada ordu karargâhının durumu şöyleydi :

Ordunun elinde hiçbir kıta yok, ordu karargâhı, süvari bölüğü Şam-Kudüs arasında yürüyüşte, muhafız piyade takımından yalnız elli er var, subayların binek hayvanları genellikle geride yürüyüşte, taşıt araçları hiç yok, karargâhın ağırlığı karadan geliyor, ordu komutanlığına verilmiş hiçbir görev yok.

Bu durum karşısında 7 nci Ordu Karargâhı, Halilürrahman'da kalarak bu bunalımı önlemeğe karar verdi.

[102] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1-2.

Birüssebi Grubu'na mensup kıtalar ve karargâhlar (3 ncü Süvari Tümeni hariç) düşmanın doğudan indirdiği ani ve kesin darbenin etkisi altında Tel el Şeria yönünde perişan bir halde çekilmiş ve 3 ncü Süvari Tümeni de Ebuhof yönünde çekilmekte olduğundan, Eddahariye ve dolayısiyle Kudüs yolunun korunması, kuvvetinin çoğuyla Eddahariye'de bulunan hareket ve muharebe yeteneği pek az olan 12 nci Depo Alayı'na düşmüş bulunuyordu. Bu sırada ordu kurmay başkanı Tel el Şeria'ya gitmiş olup nerede bulunduğuna dair bilgi alınamıyordu. Birüssebi ile telgraf haberleşmesi kesilmişti. 7 nci Ordu Komutanı, hem ordunun diğer kıtalarıyla bağlantı kurmak ve hem de 12 nci Depo Alayı ile durumu düzeltmek için bir cephe teşkil etmeye çalışıyordu. Ordu karargâhındaki 50 erlik muhafız kıtasından hemen iki keşif kolu tertiplenerek birisi Halilürrahman-Eddahariye, diğeri Halilürrahman-Yutta-Essemua istikametine gönderildi. Ve elde mevcut bütün imkânlar kullanılarak bu bunalımın önlenmesine çalışıldı.

Saat 13.50 sularında Dahariye'de bulunan 12 nci Depo Alayı'ndan alınan raporda : "Essemua'ya taarruz eden düşman kuvvetinin bir süvari bölüğüyle iki makineli tüfek olduğu, takviye için Essemua'ya bir grup daha gönderildiği, Halilürrahman'dan 60 kişilik bir bölük daha istenildiği ve bu bölüğün Halilürrahman'dan - Dahariye istikametine hareket ettirildiği, 8 nci Ordu Komutanı'nın verdiği bilgiden düşman taarruzunun yarın sabah için beklendiği" bildirilmekteydi.

8 nci Ordu'dan 7 nci Ordu'ya gelen haberler noksan ve anlamsızdı.

7 nci Ordu Komutanlığı, durumu açıklaması için 12 nci Depo Alayına verdiği emre karşılık olarak saat 15.30'da : "Alayın muharip kuvvetinin 700 er olduğu, bunlardan dört grup teşkil edildiği, birinci grubun, Anab-Ebuhof hattında, ikinci grubun Essemua-Kanan el Asef hattında, üçüncü grubun Dahariye-Birüssebi yolunun güvenliğiyle görevlendirilmiş olduğu, 60 mevcutlu mürettep bir bölüğün de Halilürrahman'dan Dahariye'ye yürüyüşte olduğu, düşmanın Dahariye'nin 25 km. güneyinde bulunduğu, Essemua'ya gelen düşman kuvvetinin doğuya çekildiği, Essemua istikametinde yollanan jandarma müfrezesi komutanından; 600 mevcudundaki Arap ve İngiliz kuvvetinin Beni Naim üzerinden Halilürrahman'a sarkacağının haber alındığı" bildirilmişti.

Bu haberlerin incelenmesi için Beni Naim istikametine subay komutasında bir keşif kolu gönderildi.

Ordu Kurmay Başkanı nihayet, akşam saat 19.15'te Halilürrahman'a döndü.

7 nci Ordu Komutanı 31 Ekim 1917 saat 23.00'ten sonra emrine verilen kıtaların emir ve komutasını üzerine alacaktı. Ancak birliklerinin sevk ve idaresi için gerekli hiçbir bilgiye sahip değildi. Bu nedenle 8 nci Ordu'dan "7 nci Ordu emrine verilen kıtaların bugünkü kuruluşlarını, genel kuvvelerini, yiyecek ve cephane ikmalinin nereden ve nasıl yapıldığını, depo ve ambarların sayı ve yerleriyle buralara işleyen araçları, telgraf ve telefon bağlantılarını, kıtaların şimdiki durumlarıyla Birüssebi kuzeyinde hazırlanmış mevzilerin" bildirilmesini istedi.

7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan aldığı emir üzerine 1 Kasımdan itibaren yeni tertibe göre birliklerinin sevk ve idaresini sağlayabilmek amacıyla şu emri verdi : [103]

"1. Birüssebi'nin güneyindeki mevzileri ele geçirmiş olan düşman henüz Birüssebi'nin güneyindedir. Sağ kanattaki 24 ncü ve 16 ncı Tümenlerin durumunda bir değişiklik yoktur. 3 ncü Süvari Tümeni Birüssebi'nin kuzeyinde ve Birüssebi-Dahariye şosesi üzerindedir. 12 nci Depo Alayı Anab-Essemua hattındadır.

2. Aşağıdaki kıtalardan kurulu olan 7 nci Ordu, Umbakr'ın iki km. kadar kuzeyindeki tepeyle Vadii Şeria-Dahariye-Essemua hattını işgal edecektir. 16 ncı Tümen eski sağ kanat noktasıyla El Müveylih-Aburizik arasında, bu tümen komutanı da yarın saat 07.00'de Tel el Şeria'da bulunacaktır.

3 ncü Kolordu, Elmuveylih-Aburizik hattı ile Dahariye arasında, karargâhı Esşelendi harabesinde kuyubaşında olmalıdır.

3 ncü Süvari Tümeni, şimdilik Dahariye'de toplanarak emir bekleyecektir. 12 nci Depo Alayı, şimdiki durumunu ve mevziini koruyacaktır. 16 ncı Tümene tahsis edilen bölgede mevcut diğer kıtalar, bu tümen komutanının emrine gireceklerdir.

3. Cephane ve yiyecek maddelerinin bütünlenmesi, yaralıların geriye gönderilmesi emir verilinceye kadar eskisi gibi cereyan edecektir.

4. Yarın (1 Kasım 1917) öğleye kadar Halilürrahman-Dahariye telefon hattı bitirilecektir. Kıtaların, yeni mevzilerine ulaşır ulaşmaz tahkimata başlamaları ve Dahariye ile telefon bağlantısı kurmaları gereklidir.

5. Ordu karargâhı El Halil'dedir."

---

[103] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1-14, 1-15.

7 nci Ordu Komutanı bu emri verdiği zaman, Birüssebi kaybedilmiş, düşman kasabanın kuzey sırtlarını da ele geçirmişti.

7 nci Ordu Komutanlığı'nın sorularına karşı 8 nci Ordu Komutanı'nın verdiği cevap özetle şöyleydi : [104] "Bugün saat 23.00'ten itibaren yüksek emirlerine geçecek olan kıtaların şimdiki (saat 19.00) durumu şöyledir :

1. 16 ncı Tümen'den 48 nci Piyade Alayı Birüssebi Grubu'nda, 47 nci Piyade Alayı, iki sahra bataryası, tümen karargâhı saat 16.00'da Huç' tan Tel el Şeria'ya harekette; 24 ncü Tümen 2 nci Piyade Alayı, bir sahra topçu taburu Birüssebi Grubu'nda; 143 ncü Piyade Alayı, bir topçu taburu, tümen karargâhı Eburukeyk Müferezesi'ni teşkil edip saat 13.00'te Sebi istikametine hareket etmiş; 58 nci Piyade Alayı (16 ncı Tümen emrine verilen), 7 nci Ordu'nun sağ kanadından itibaren Kavuka'ya kadar olan mevzide; 27 nci Tümen, 3 ncü Süvari Tümeni, Birüssebi Grubu'nda olup Vadii Sebi'nin kuzeyine çekilmeye başlamış, Birüssebi'nin karanlık basıncaya kadar savunulması emredilmiştir.

2. Hava keşiflerine göre düşman durumu : Saat 18.00'e doğru Birüssebi güneyinde muharebe devam ediyor, Birüssebi ateş içinde yanıyor, Tell el Metbah'tan kuvvetli süvari kıtaları zırhlı otolarla birlikte kuzeye Birüssebi istikametinde ilerliyorlar, yaklaşık olarak iki süvari tugayı, Birüssebi-Dahariye yolunda Birüssebi'ye 10 km. mesafede olup bunlara karşı hiçbir kuvvet yok. Sebi Grubu'nun sağ kanadında, Vadii Sebi'nin kuzeyinde muharebe faaliyeti azdır.

3. Saat 17.00'den itibaren Birüssebi ile bağlantı kesildiğinden, durum hakkında bilgi alınamamıştır. "Bu bilginin alınmasından sonra, 1 Kasım saat 01.00'de daha önce 7 nci Ordu Komutanı tarafından sorulan sorulara 8 nci Ordu'dan şu karşılık alınmıştı :

"16 ncı Tümen 125 nci ve 47 nci Alaylar mevcudu 2.836 muharip, 573 gayri muharip, cephedeki silah sayısı 2.204; 24 ncü Tümen mevcudu 3.027, cephedeki silah mevcudu 2.672; 27 nci Tümen 4.581 muharip, 732 gayri muharip, cephedeki silah mevcudu 3.423; 3 ncü Süvari Tümeni mevcudu 1.761, cephedeki silah mevcudu 1.000'dir.

16 ncı ve 24 ncü Tümenler yiyecek maddelerini Şeria, 27 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri ise Birüssebi ambarlarından alırlar." 8 nci Ordu'dan bu bilgileri getiren subay cephane ve muhabere hizmetleri hakkında da bilgi vermişti.

[104] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1-16.

Birüssebi Muharebesi Hakkındaki Düşünce ve Tartışmalar [105]

Birüssebi Muharebesi, yetkili kişilerin üzerinde en çok fikir yürüttükleri ve tartıştıkları bir muharebe olmuştur. Bunun nedeni, bu muharebenin Filistin'de harp talihimize kesin bir etki yapması ve daha sonraki muharebelere olumsuz bir başlangıç teşkil etmesidir.

Herkes, Birüssebi'nin yok yere kaybedildiği ve burada daha başında kötü idare sonucu oldukça ağır bir yenilgiye uğranıldığı kanısına kapılmıştır. Onun için Birüssebi Muharebesi'ni idare edenlere büyük bir sorumluluk yüklenmektedir. Bu muharebeden birinci derecede sorumlu olarak, 8 nci Ordu Komutanı görülmüştür. Bu sorumluluğun derecesi yalnız Birüssebi gibi önemli bir harekât üssünün kaybından çok, burada aynı zamanda bir kolordunun hemen hemen muharebe yeteneğini yitirmiş olmasından dolayı daha da artıyordu.

Bu hususta 8 nci Ordu Komutanı von Kres Paşa, Birüssebi Muharebesi ve meşum sonucu dolayısıyla Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na gönderdiği, 17 Kasım 1917 tarihli raporuyla bir yandan Birüssebi Muharebesi'nin kaybediliş nedenlerini anlatırken, bir yandan da kendi savunmasını yapmıştır. (Ek : 2)

Von Kres Paşa, özetle bu raporunda Birüssebi'nin kaybedilmesine neden olarak :

"Ordusunun er kadrosunun tamamlanmadığı ve bir tümenle takviye isteğinin yerine getirilmediği,

Eğitimi noksan ve disiplinden uzak bulunan yedi Arap taburundan kurulu 27 nci Tümen'in lağvı isteğinin reddedildiği,

Hakiki taarruz başlamadan 3 ncü Kolordu Komutanlığı'nca ihtiyatların bir tabur kalıncaya kadar tamamen kullanılmış olması,

3 ncü Süvari Tümeni'nin hareket kabiliyetinden faydalanılmıyarak bir mevzie, savunma göreviyle bağlı bulundurulmasını göstermiştir."

3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet (Orgeneral İnönü), 8 nci Ordu Komutanı'nın bu raporuna karşı 3 ncü Kolordu'nun görüşünü açıklayan ve Ordu Komutanı'nın görüşüne cevap teşkil eden bir rapor göndermişti : (Ek : 4)

3 ncü Kolordu Komutanı, bu raporunda, daha çok 8 nci Ordu Komutanı'nın (von Kres Paşa'nın) eleştirilere cevap vermiş ve raporun

[105] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1-18, 1-34.

sonlarında Von Kres Paşa'nın hatalarını belirterek, bu hataların Birüssebi'nin kaybına neden olduğunu açıklamıştır. Raporun önemli noktaları özetlenerek aşağıya çıkarılmıştır :

"Raporda 3 ncü Kolordu komutanı, ihtiyatların kullanılma yerleri ve zamanlarını açıkladıktan sonra, düşmanın iki süvari tümeniyle Birüssebi doğusundan kuşatmaya geçmesi üzerine, bu üstün kuvvete karşı gayet tabii olarak ihtiyat da tehlike üzerine yöneltilmiştir.

8 nci Ordu Komutanı'nın raporunda : 67 nci Piyade Alay mevzilerinin ciddi bir muharebe olmadan düşman eline geçmesinden bahsolunmaktadır. 7.5 kilometre uzunluğunda olan bu mevzi, 1.400 gibi çok az bir kuvvet ve 16 makineli tüfekle savunulmak zorunda kalınmış, buna karşı düşmanın üstün kuvvetlerle taarruzu, hava taarruzlarının ve topçusunun ağır silahlar ve makineli tüfeklerimiz üzerindeki etkileri mevziin düşmanın eline geçmesine neden olmuştur. Alay muharebe etmeden mevziini terk etmemiş ve çekilen olmadan mevzi düşman eline muharebe edilerek geçmiştir.

3 ncü Süvari Tümeni'nin mevzie bağlı kalmadan daha faal ve hareketli olarak kullanılmalıydı görüşüne gelince; maksat düşmanı ileriden karşılamak ve durdurmaksa, buna ne durum, ne de kuvvetim müsaitti. Düşmanı piyadeyle karşılamak, 3 ncü Süvari Tümeni ile kuşatma yapan veya cepheyi yaran düşmanı durdurmak, kastediliyorsa, bunun için de elde 8 kilometrelik cepheyi tespit edecek piyade kuvveti gerekirdi. Gerçekte duruma uygun düzen alınmış, 48 nci Alayın bir taburu ile 2 nci Alayın iki piyade taburuna Dahariye şosesine kadar grupvari cephe aldırılmış ve Süvari Tümeni de sol kanat açığına alınarak akşam hava kararıncaya kadar düşman kuşatmasına karşı kanadını uzatmak suretiyle muharebeye devam etmiştir. Yani 3 ncü Süvari Tümeni faal olarak kullanılmıştır.

Ordu Komutanlığı raporundaki, "birlikler dağılmıştır." sözü gerçeğe uymamaktadır. 26 kilometrelik bir cephede güney ve doğudan yarılarak üç süvari tümeni karşısında çekilmek zorunda bulunan birlikler, raporda gösterildiği gibi dağılmamıştır. Hepsi el altında ve kol halinde çekilmişlerdir. Eğer böyle olmasaydı, şahsen düşman hücumuna uğrayan kolordu Komutanı Birüssebi'nin 4 kilometre kuzeybatısında tekrar komutaya sahip olup süvari tümenini Ebuhof ve Dahariye'ye sevkedemez, Ebuhof mevzini elde tutamaz ve piyade birliklerinin başına geçerek Tel el Şeria' ya getiremezdi.

Muharebenin aleyhe döndüğünü gören her komutanın zamanında müdahaleyle durumu düzeltmeye çalışması gerekir. Ben aldırdığım her tertibi orduya bildirdiğime göre neden müdahale edilip durum düzeltilmeye çalışılmamıştır.

Birüssebi muharebesinde iddia edildiğinin aksine, 3 ncü Kolordu birlikleri görevlerini tamamen yapmış ve hayatlarını bu yolda feda etmişlerdir. Bu muharebede hesap sorulacaksa bu, 3 ncü Kolordu birliklerinden değil, kolordu komutanı olarak benden sorulmalıdır.

Kolordu Komutanı Albay İsmet, muharebenin kaybedilişine ait sevk ve idare hatalarına da değinerek;

Von Kres Paşa'nın raporundaki, düşmanın Gazze'ye asıl taarruzu, Birüssebi'ye de gösteriş taarruzu hakkındaki görüş, düşürülen İngiliz İstihbarat subayının çantasındaki bilgiye bağlı kalınarak verilmiştir. O günlerdeki görüş Birüssebi'ye de asıl taarruz yapacağı şeklindeydi.

Ordu Komutanı'nın çok kere söyledikleri, düşman süvarisinin Birüssebi'nin doğusundan büyük çapta bir kuşatma yapmaya susuzluktan hayvanları sulayamamak ve arazinin çıkardığı zorluk dolayısıyla mümkün olamıyacağı görüşü de doğru değildi. Nitekim bunun mümkün olacağını ben görmüş ve 28 Ekimde süvariyle takviyeye olan ihtiyacı ve süvarinin faal olarak kullanılmasını belirtmiştim.

Ordu Komutanı'nın Birüssebi'ye yardım yapılmasına olanak bulunmadığı hususu da doğru olamaz. Çünkü, Tel el Şeria, Birüssebi'ye 20 kilometre uzaklıkta bulunmakta olup yakın sayılır. Her zaman yardım yapılabilirdi.

Ayrıca rapordaki, Ordu Komutanı'nın "Birüssebi'nin takviyesine taraftar değildim. Çünkü, Birüssebi çok kısa bir zamanda düşecekti" sözüne de dokunmakta ve eleştirmektedir.

8 nci Ordu Komutanlığı ile ilgili daha bazı konularda eleştiride bulunduktan sonra,

Düşman, bir piyade tümeniyle 67 nci Alay cephesini, iki süvari tümeniyle Birüssebi doğusunu zorlamakta olduğu, kolordu emrinde yalnız iki bölüklü bir ihtiyat bulunduğu ve cephenin düzeltilmesine imkân bulunmadığı bir zamanda, Ordu Komutanı'nın "Birüssebi tutulacaktır. muharebe edilecektir." emri akla gelemez.

Birüssebi muharebesinde ne sevk ve idare ve ne de fedakârlık noktai nazarından 3 ncü Kolordu içinde hiç bir hata vuku bulmamıştır. Bil'akis Ordu tarafından terk olunan Birüssebi noktasını düşmanın istediği kadar

getirdiği ve getirebildiği kuvvetler, tamamen yoketmesi gerekirken eğer, düşman bunu başaramadıysa, kolordu komutanının hata etmemesinden ve kıt'aların canlarını esirgememelerinden ileri gelmiştir.

Eğer 3 ncü Kolordu'nun sevk ve idarede hatasız ve parlak fedakârlığı orduya bir zafer sağlamamış ve Birüssebi kaybedilmişse bunun nedenini yalnızca Orduda aramalıdır. Birüssebi'de yenilen 3 ncü Kolordu değil, 8 nci Ordu'dur." demiştir.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Felkenhayn ise, bu konudaki düşünce ve görüşünü Başkomutanlığa verdiği 24 Kasım 1917 tarihli raporunda şöyle açıklamıştı: (Ek: 4) [106]

Falkenhayn Paşa özet olarak bu raporunda, Birüssebi muharebesinin kaybediliş nedenilerini şöyle sıralamıştır:

"İhtiyaçlar sağlanmamış, er kodrosu tamamlanmamış ve önerilen bir tümenle takviye isteği kabul edilmemiştir.

8 nci Ordu'ya verilen Kozel Basal ve Kemaltepe mevzilerinin zamanında işgal edilmesi hakkındaki talimat yerine getirilmemiştir.

8 nci Ordu Komutanlığı'nca 3 ncü Kolordu'ya, mevzi tutulamıyacak bir hale geldiği takdirde, yapacağı hareket hakkında açık bir emir verilmemiştir.

Ordular Grubu'nun, Tel el Şeria civarında ihtiyat kuvveti bulundurulması hakkındaki talimatı, 8 nci Ordu Komutanlığı'nca su sağlamadaki güçlük ileri sürülerek yerine getirilmemiştir.

8 nci Ordu Komutanlığı'nca asıl taarruzun Gazze bölgesine yapılacağı ve Birüssebi'ye karşıysa, bir gösteriş taarruzunda bulunacağı düşüncesinin yer etmiş bulunması,

Ve ordu sevk ve idaresinin, ordunun elinden çıkmış olmasıdır."

Aslında Birüssebi Muharebesi, böyle cereyan etmemeliydi. Birüssebi Grubu, eldeki kuvvete göre Sina Cephesi'nin çevik bir ihtiyatı ve yan koruyucusu olmalıydı. Düşmanın hareket tarzı değerlendirilip üstün kuvvetlerine karşı kesin sonuçlu bir muharebe kabul edilmemeliydi. 8 nci Ordu Komutanlığı'nca, 3 ncü Kolordu Komutanı'na buna göre daha önceden bir direktif verilmeli, gerekli düzen buna uygun şekilde alınmalıydı. Herşey o suretle düzenlenmeliydi ki, Birüssebi'deki kuvvetler baskına uğramasın ve lojistik ve sınai tesisler, sağlam olarak düşman eline geçmesin ve nihayet buradaki birlikler üstün düşman taarruzu karşısında fazla ka-

[106] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1.

yıplara uğramadan gereğinde kuzeye, Dahariye - Ebuhof hattına kolayca çekilebilsinler. Bununla beraber düşmanın zayıf ve küçük çaptaki teşebbüsleriyle Birüssebi düşman eline geçmiş olmasın. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın Birüssebi'nin savunulmasındaki ana fikri, işte böyle oynak ve çevik bir savunma düzeniydi.

Ancak, 8 nci Ordu Komutanlığı'ndan 3 ncü Kolordu Komutanlığı'na bu yolda önceden hiçbir direktif verilmediği gibi, muharebenin cereyanı sırasında dahi olaylar Birüssebi'deki kuvvetlerin geri alınmasını açıkca gerektirdiği halde, ordu komutanı sadece "muharebeye devamı" emretmiş ve fakat muharebenin başarıyla devam ve sona erdirilmesini sağlayacak hiçbir tedbir alınmamıştı.

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı, yardım lüzum ve ihtimalini önceden dikkate alarak 19 ncu Tümen'in gereğinde Birüssebi'ye de yardım edebilecek bir yerde bulundurulmasına işaret etmişti. Ordu Komutanı Fon Kres, bu açık isteğe rağmen bütün ihtiyatları muharebenin başlamasından günlerce önce cephesinin batı kesimi geri yakınına (Sağ kanat gerisine) aldı. O, asıl İngiliz taarruzunu batıdan bekliyor ve Maynertshagen'in bulunmuş olan çantasındaki bilgilere büyük ihtimalle inanıyordu.

General von Kres, "Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na" adlı kitabında, bulunan çanta olayını şöyle anlatmakta ve kendini savunmak istemektedir: [107]

"Bu çantanın zayi olmasında düşman tarafından çok ustaca tertip edilmiş bir aldatmanın mı? Yoksa bizim için son derece mesut bir rastlantının mı? Söz konusu olduğu, doğal olarak, bizi çok ilgilendiren bir sorun olmuştu. Düşüncelerimiz önce ayrılmış ve fakat sonunda, bunun düşman tarafından tertip edilmiş bir hile olduğunda birleşilmişti. Gerek İngiliz gerekse Türk harp edebiyatında benim, Binbaşı Maynertshagen'in harita çantasından alınan bilgilere dayanarak biricik ihtiyatım olan 7 nci Tümeni Üçüncü Gazze Muharebesi'nden önce Birüssebi'ye göndereceğim yerde sağ kanadımızın gerisinde hazır bulundurmaklığım hakkındaki iddia yanlıştır. Maynertshagen'in çantasında bıraktığı notlar taarruzun yıl sonunda, veyahut gelecek yılın başında yapılacağını zikretmekle bir hata yapmıştı. Nitekim, olaylardan ve 26, 27, 28 Ekimde elde edilen keşif sonuçlarından Birüssebi ve Gazze üzerine bir taarruzun yapılmak üzere olduğu anlaşılmakta olduğundan, elde edilen çanta içindeki bilgilerin kandırma amacıyla tertip edilmiş olduğundan kuşku duyulmazdı. 7 nci Tümen'i Birüs-

[107] Von Kressenstein, Kress; Türklerle beraber Süveyş Kanalı'na, s. 175.

sebi'ye getirmek için zaten vakit vardı, fakat ben, gerimiz bir İngiliz çıkarma hareketiyle tehdit edilsin edilmesin, ihtiyatımı sağ kanat gerisinde tutmak zorundaydım.

Ben, Albay Refet'in komuta ettiği her iki tümeniyle muharebeye yalnız 6.800'ü aşan bir kuvvet sevkedebileceğine ve sürekli olarak düşmanın toplanmış ateşine maruz mevzilerinin, Albay İsmet'inkinden daha önce takviye edilmeğe ihtiyacı olduğuna kaniydim. Herşeyden önce Birüssebi'nin kaybına, Gazze'nin kaybından daha kolay razı olabilirdik. Düşman sağ kanadımıza imha edici bir darbe vurmayı başardığı takdirde, geçilmesi güç ve susuz Yuda Dağlarına atılmış ve bütün menzil teşkillerinin dayandığı demiryolundan uzaklaştırılmış olacaktık. Buna mukabil Birüssebi kaybedildiği takdirde daima demiryolu boyunca sağ kanadımızı denize dayayarak kuzey istikametinde geriye çekilebilirdik. Muharebeyi kaybetmemiz nedeni ihtiyatların yanlış yerlerde bulundurulması değil, aksine olarak 1917 Ekim sonunda elimde bulunan 23.000 tüfek, 1.400 mızrak ve 191 toptan (bunların 38'i ağır) kurulu bir kuvvetle hemen 50 km. genişliğinde bulunan bir mevzii çok büyük düşman üstünlüğü karşısında o vakit ki Türk tümenlerinin pek zayıf olan makineli tüfek donatımıyla başarılı bir savunmaya imkân bulunmamasıdır. Türk tümenlerinin muharebe gücünün azlığı, her türlü derinliğine tertipler almaktan bizi vazgeçirmek zorunda bırakmıştı. Halbuki, derinliğine alınacak tertipler başarılı bir savunma için esas şartır. Ve öyle de kalacaktır."

c. Birüssebi Muharebesi'nin Kaybından Sonraki Durum

7 nci Ordu Bölgesinde

31 Ekim, 1 Kasım gecesi düşman Birüssebi'yi aldıktan sonra yalnız 3 ncü Süvari Tümeni'nin sağ kanadına saat 22.00 sularında bir baskın yapmış, burada bulunan 6 ncı Alay'ı mevziinden geri atmıştı.

Süvari Tümen Komutanı 8 nci Alay ile 3 ncü Bölük ve 2 nci Piyade Alayı'nın 1 nci Taburu'ndan bir kısım erlerle Ebuhof güney sırtlarına çekildi.

Düşman süvari kıtaları 1 Kasımda Birüssebi'de kalmışlar, yalnız Vadii Sebi'nin kuzeyine geçen süvari kıtaları ilerleyerek 3 ncü Süvari Tümeni ile temasa gelmişlerdi. Süvari tümeninin 8 nci Alayı bunlarla muharebeye tutuşmuş ve düşmanın daha fazla ilerlemesini önlemişti.

Bu sabah 8 nci Ordu Komutanlığı'ndan 7 nci Ordu'ya gönderilen bir yazıda: "Düşmanın bir piyade ve bir süvari tümeninin Birüssebi'nin batısında ve bir Süvari tümeninin de doğusunda ve cephesi kuzeye dönük olarak taarruz hazırlığında bulunduğu ve düşmanın Tel el Şeria mevzinin sol

kanadını kuşatmak üzere olduğundan, 20 nci Kolordu Komutanı'nın gerekli tedbirleri almak üzere Tel el Şeria'ya gönderildiği, ayrıca 2 nci Piyade Alayı ile dört bataryanın yola çıkarıldığı bildirilerek ordudan "Süvari Tümeni ile Dahariye'deki kıtaların hemen Ebuhof'a gönderilmesi" teklif ediliyordu. 8 nci Ordu'nun bu teklifi kabul edilmeyerek, yalnız bir düşman taarruzunda 16 ncı Tümen'in 20 nci Kolordu emrine verilebileceği bildirildi.

1 Kasım 1917'de 7 nci Ordu birliklerinin durumu şöyleydi:

16 ncı Tümen Karargâhı Tel el Şeria'da; 58 nci Piyade Alayı 16 ncı Tümen'in eski mevziinde; 47 nci Piyade Alayı bunun solunda Ebuhof batısında; 3 ncü Kolordu Karargâhı Tel el Şeria'dan Dahariye'ye hareket etmek üzere; 3 ncü Süvari Tümeni'nden üç bölük Ebuhof civarında; 24 ncü Tümen, karargâhıyla, 143 ncü Piyade Alayı ve iki batarya Ebuhof'tan Dahariye'ye harekette; 12 nci Depo Alayı Anab-Dahariye güneyi-Essemua hattında; Birüssebi Grubu kıtalarından 81 nci Piyade Alayı (bir tabur eksik), 48 nci Piyade Alayı (bir tabur eksik), makineli tüfek bölükleri, iki süvari bölüğü, bir batarya Tel el Şeria'ya ulaşmış ve 16 ncı Tümen'in emrinde istirahat etmekte; 125 nci Piyade Alayı, 26 ncı Tümen'den bir piyade alayı ve dört batarya Tel el Şeria'ya gönderilmişler, 125 nci Alay'da bir miktar topçu ile Ebuhof'a gönderilecekti.

7 nci Ordu Komutanı, kıtalarının son durumunu Ordular Grubu Komutanına bildirmekle beraber, düşmanın Ebuhof üzerinden 16 ncı Tümen mevzilerine karşı kuşatıcı bir hareket yapmasını veyahut süvarisiyle El-halil-Kudüs şosesi boyunca taarruz etmesini ihtimal içinde gördüğünden, süratle kuvvet toplamasının gerektiğine kesinlikle inandığını bildirdi.

3 ncü Süvari Tümeni, bugün artçılarıyla kabil olan direnmeyi göstererek ve daima sol kanadını daha kuvvetli bulundurmak suretiyle düşmanın yapacağı bir kuşatmaya karşı direnerek yavaş yavaş Ebuhof'a çekiliyordu. Tümen, 2 Kasım sabaha karşı Ebuhof mevziini tutmuştu. Bu sırada 6 ncı Süvari Alayı, Dahariye istikametinde çekilmiş ve sonra Yutta mevziini tutumuştu. Tümen komutanı bugün kendisini takip eden düşman kuvvetlerini, dört süvari alayı olarak tahmin etmişti.

Ebuhof ile Dahariye arasındaki telgraf bağlantısı, kuvvetli bir düşman keşif müfrezesi tarafından kesildi. Hattı tamir etmek isteyen hat inşa müfrezemiz, düşman ateşi karşısında çekilme zorunda kaldı.

3 ncü Kolordu Komutanı, saat 17.00'de Tel el Şeria'dan verdiği raporda, "kıtalarda inzibat vardır, ancak yorgundur. Tel eş şeria'ya çekilebilen kıtaların (27 nci Tümen karargâhı, 67 nci Piyade Alayı, 79 ncu Piyade Alayı'nın 4 ncü Taburu, 81 nci Piyade Alayı, 45 nci makineli tüfek

bölüğü, 48 nci Piyade Alayı, 8 nci İstihkâm Taburu'nun 1 nci Bölüğü, 13 ncü Topçu Alayı'nın 1 nci Taburu, 43 ncü Topçu Alayı'nın 1 nci Taburu, sıhhiye Bölüğü) mevcutları: 129 subay, 2.128 er, 1.399 tüfek, 28 makineli tüfek, 7 top, 630 hayvandır. Kıtalardaki taşıt araçları pek noksandır. Çoğunun yemek pişirecek kazanı yoktur." dendikten sonra, 3 ncü Süvari Tümeni'nden aldığı bilgiden, "dört bölüğün Ebuhof civarında cephesinde altı süvari bölüğüyle muharebe ettiğini, ayrıca yanlarına da sarktığını" öğrendiğini ve bu bilgileri yalnız ordularla 16 ncı Tümen'e bildirmekten başka birşey yapamadığını, çünkü elde Ebuhof'a gönderecek kuvvet bulunmadığını, yalnız süvari tümenine ait Tel el Şeria'da bulunan iki makineli tüfek bölüğünün Ebuhof'a bir klavuzla sevkedilmiş olduğunu" bildirdi.

24 ncü Tümen karargâhı ve 143 ncü Alay, 2 Kasım öğleye doğru Eddahariye'ye geldi.

16 ncı Tümen kesiminde ve Dahariye bölgesinde bugün bir muharebe faaliyeti olmadı. Dahariye ve Ebuhof arasında telgraf bağlantısı düşman keşif kolları tarafından kesildiğinden, 7 nci Ordu durumdan ayrıntılı bilgi alamamaktaydı.

Ordunun elinde haberleşmeyi güvenlik altına alacak bir kuvvet olmadığı için, bir çare olarak Kudüs'teki otomobil kıtaları komutanından 100 silahlı erin yollanması istenmişti.

303 No.lu Hava Müfrezesi'nden iki uçak düşmanın Birüssebi doğusundaki hecinsüvar birliği ordugâhına bugün ortalık ağarmadan ağır bomba ve makineli tüfeklerle başarılı taarruzlar yaptı.

Düşmanın Birüssebi-Eburizık hattı batısından kuzeye doğru ilerlemesi belli olduğundan, 8 nci Ordu 16 ncı Tümeni takviye için 26 ncı Tümen'den göndereceği bir piyade alayıyla dört bataryayı yollamaktan vazgeçerek bu kararını 16 ncı Tümen'e ve 7 nci Ordu'ya bildirdi.

Şeria'dan Ebuhof'a gelmesi kararlaştırılmışken 125 nci Alay ile bir sahra topçu taburu, 8 nci Ordu ve 20 nci Kolordu Komutanları'nın emirleriyle Tel el Şeria'da alıkonmuştu. 7 nci Ordu Komutanı, bu alayın hemen Ebuhof'a hareketi için 16 ncı Tümen'e emir vermekle beraber 8 nci Ordu'ya da bildirdi.

Birüssebi Muharebesi'nden sonra Tel eş şeria'da toplanmış bulunan 27 nci Tümen kısımları, tümen komutanının emri altında Ebuhof'a hareket ettirildi. Bu tümenin 2 Kasımdaki mevcudu: 1.930 er, 27 makineli tüfek, 7 toptu.

7 nci Ordu cephesi, Tel eş şeria güneyinden Ebuhof-Anab-Essemua-Kanan el Asef'e kadar uzanmakta ve bu cephenin batısındaki Aburızık güneyine kadar olan kesiminde 16 ncı Tümen, bunun sol kanadından itibaren doğuya doğru 3 ncü Süvari Tümeni ve daha solda 3 ncü Kolordu kıtaları bulunuyordu. Halbuki gerçekte Ebuhof dahil olduğu halde buraya kadar olan cephedeki kıtalar 8 nci Ordu'ya bağlı bulunan 20 nci Kolordu Komutanı'nın fiilen emrinde bulunmaktaydı. 7 nci Ordu'nun hüküm ve nüfuzu sırf Eddahariye kesimine münhazır kalmaktaydı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın Başkomutanlığa ivedi sunduğu Birüssebi'nin kaybı hakkındaki raporunda durum şöyle açıklanmıştı: [108]

"Düşmanın Birüssebi'ye karşı taarruzunu yalnız bir piyade ve 2-3 süvari tümeni ve hecinsüvarlarıyla icra ettiği ve bunun dikkatimizi o tarafa çekmek için yapılmış ikinci derecede bir taarruz olduğu anlaşılıyor. 8 nci Ordu'nun raporuna göre, 27 nci Tümen'in görevini yapamamış olmasından dolayı İngilizlerin elde ettikleri bu tesadüfi başarının büyüklüğü, İngilizleri şaşırtmış olacaktır. Bugünkü raporlara göre İngilizler, şimdiden bu durumdan faydalanarak, başarı kazandıkları yere bugüne kadar geride Telelfari civarında tuttukları piyade tümenini gönderiyorlar." Bu rapor, Falkenhayn'ın da henüz kesin sonuçlu taarruzun, Gazze kesiminden ve belki de kıyıdan cephe genişine doğru yöneleceğine dair olan, von Kres'in kanısına, paralel bir eğilim gösterdiği anlaşılıyor. Ve fakat bununla beraber raporun son satırlarında görüldüğü gibi Telelfari'deki düşman tümeninin Birüssebi'ye yürümekte olduğu hakkında uçakların getirdiği bilgiden, düşmanın başarısını artık Birüssebi yönünden geliştirmek istiyeceği ihtimaline de yer vermiş oluyordu. Gerçekten bu sırada 7 nci Ordu Karargâhı'nda bulunan Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkan Yardımcısı Kurmay Yarbay H. Hüsnü Emir: [109] "Karargâhta yapılan durum tartışması sonunda, düşmanın Gazze mevzilerini topçusuyla sarsmaya çalışmakla beraber bu cepheyi en kolay bir surette Eddahariye-Tel eş şeria arasından ve Ebuhof üzerinden Hırbet um Dabkal genel yönünde ilerlemekle kuşatacağı ve düşüneceğinin kabul edildiğini ve düşüncesini Halilürrahman'dan bir telgrafla Halep'te Yıldırım Ordular Komutanlığı'na bildirerek 19 ncu Tümen'in hemen bu ordunun emrine verilmesini teklif ettiğini" ifade etmektedir.

Yıldırım Ordular Grup Komutanı bunun üzerine, 19 ncu Tümen ile 16 ncı Tümen'in geri kalan kısımlarını tekrar 7 nci Ordu emrine vermişti.

---

[108] Erkilet, H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 154.
[109] a. g. e.; s. 154.

Fakat 8 nci Ordu Komutanı Von Kres, 19 ncu Tümeni muharebenin birinci günü, verilen emre rağmen Huç'un 7 Km. kuzeyinde Bureyr'e getirdiğinden, bu emrin gereği olan çabukluk yerine getirilmemişti.

8 nci Ordu Komutanı, bu tümenle Vadii Hesi'de her an beklediği bir düşman çıkarma hareketine karşı buradan kolaylıkla mukabele etmeyi düşünmüştü. Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı ise, bu tümenin Arakelmenşiye'den Hırbet Um Bakr kesimine getirilerek burada her türlü duruma karşı görev almaya hazır bulundurulmasını istemişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan 7 nci Ordu Komutanlığı'na 1 Kasım 1917 saat 23.00'te verilen emirde: [110]

"1. 8 nci Ordu, düşmanın muhtemel taarruzunu şimdiki mevziinde kabul edecektir.

2. Buna göre 7 nci Ordu'da, kendi mevziini muhafaza edecektir. Tesadüfen Birüssebi'de başarı kazanan düşman kısımlarının ilerleyen uçlarına karşı taarruzlar yaparak şiddetli faaliyet göstermek suretiyle yükünü hafifletmelidir. Mümkün olduğu kadar uzaklara gönderilen müfrezelerle Yutta'dan güneye ve güneybatıya doğru olan yolların güvenliği gözönünde tutulmalıdır.

3. 8 nci Ordu'ya ikinci mevzi olarak Vadii Hesi'nin kuzey yamacını mansabından itibaren Hırbet Um Şarata ve Şarata'dan Hırbet Um Kelha hattı verilmiş olup bu mevziin güvenliği sağlanmalıdır.

4. 8 nci Ordu ikinci mevziie girdiği takdirde, 7 nci Ordu Ebuhof ve Dahariye'yi elde bulundurmak şartıyla sağ kanadını Vadii Hesi gerisine ve Tell Um Lehe hizasına kadar geriye kıracaktır. Bu takdirde 7 nci Ordu, taarruz yeteneği olan ve topçusu da bulunan bir ihtiyatı sağ kanat gerisinde toplayacaktır.

5. Orduların, ikinci mevzie girmeleri hemen en küçük ayrıntılarına kadar hazırlanacaktır. Münferit birliklerin yürüyüş yollarıyla topçu mevzi ve gözetleme yerlerinin belirtilmesine özel bir dikkat harcanması gerektir. Düzenin korunması için şiddetli tedbirler alınmalıdır.

6. Yakında 7 nci Ordu'ya 20 nci Piyade Tümeni ile 73 ncü Ağır Topçu Taburu'nun, Asya Kolu'nun ve ağır sahra obüs taburunun verilmesi düşünülmektedir.

7. Çıkarmaların hava taarruzları için iyi hedefler göstereceği dikkatte tutulmalıdır" denilmiştir.

[110] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-1, F. 1-27.

Ordular Grubu Komutanı bu emirle, 7 nci Ordu'ya bugünkü güç görevini taarruzla çözümleme imkânının aranmasını ve Halilülrahman ile Küdüs güneyinden gelen yolları emniyette bulundurmasını tasviye ve aynı zamanda sağ kanadı gerisinde kuvvetli bir ihtiyat toplanmasını emrediyordu. [111] 7 nci Ordu'nun güç ve yeteneği, bütün bu görevleri yapmaya yeterli miydi? Ordular Grup Komutanı'nın vermeyi vaadettiği kuvvetin gelmesi uzun bir zaman istiyordu. Bununla Ordu'nun moral gücü takviye ve güçlendirilmek istenmişti. 7 nci Ordu'nun bugünkü gerçek gücü yaklaşık olarak 4.500 tüfek, cephesiyse Um Adra'dan Essemua'ya kadar 35 km. idi.

8 nci Ordu Bölgesinde

Gazze Cephesinde, 22 nci Kolordu kesiminde düşman topçu ateşi yine fazlaydı. Bu ateş altında kalan mevzilerimiz kısmen harab olmuştu. Topçu malzemesinde kayıp olmamasına rağmen bu ateşle gerek makineli tüfek, gerekse cephedeki piyadeler oldukça fazla kayıp vermişlerdi. Düşmanın ateşine karşılık veriliyorsa da cephane durumu, etkili ve yeterli bir baskı yapılmasını önlüyordu.

20 nci Kolordu'nun 54 ncü, 26 ncı Tümen cephelerinde bugün önemli birşey olmadı.

Der el Balah hizalarında dört düşman yük gemisiyle altı orta ve 30-40 küçük gemi saptanmıştı.

Ordular Grup Komutanlığı'na gelen cepheyle ilgili raporlar, düşmanın Vadii Hesi ağzına bir çıkarma yapacağı ihtimalini kuvvetlendirmişti.

7 nci Ordu'nun yeni kurulması dolayısıyla bugün bütün cephede sevk ve idare işi pek karışık geçti. Özellikle Tel el Şeria civarındaki kıtalar, hem 7 nci ve hem de 8 nci Ordu'dan emir alıyorlardı. Doğal olarak bu emirlerde az çok çelişkiler vardı. Bundan başka bütün bu kıtalar alışık olduklarından daha çok kendiliklerinden 8 nci Ordu'ya başvuruyorlardı. Özellikle bu civardaki kıtaların cephane, yiyecek ve diğer geri hizmetleri, doğal olarak daha bir süre için 8 nci Ordu'ca karşılanmak zorunluğundaydı. Çünkü 7 nci Ordu'nun bunu karşılayacak araç ve imkânı yoktu. Bu güçlük bir de Halilürrahman ile bu bölge arasında henüz doğru ve güvenli bir haberleşme bağlantısı bulunmamasıyla daha da artıyordu. Bu nedenlerle bu bölgenin 7 nci Ordu'ya verilmesi doğru bir hareket olamazdı. Özetle, bazı emirlere rağmen Kres Paşa'nın emir ve komutası Ebuhof'a kadar varıyordu.

[111] Erkilet s. 156.

2. Gazze Bölgesindeki Muharebeler (Kroki: 6)

a. Harekâta Katılan Kuvvetler

İngilizler

Gazze mevzii karşısındaki İngiliz kuvvetleri, 21 nci Kolordu (52 nci, 54 ncü, 75 nci Tümenler) olup, taarruza katılan kuvvetler 54 ncü Tümen, 52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayı ile 97 nci, 100 ncü, 102 nci Ağır Topçu Grupları ve 52 nci Tümen topçusuydu.

Bu kuvvetlerin silah mevcudu 11.000 tüfek ve 148 toptu: [112]

Türkler

Gazze mevziinin Gazze kesimini, 22 nci Kolordu (53 ncü, 3 ncü Tümenler); bu mevziin doğu kesimini de, 20 nci Kolordu (54 ncü, 26 ncı Tümenler) savunuyordu. 7 nci Tümen, önce Der Esneyd kesiminde ordu ihtiyatında tutulmuş, sonradan 22 nci Kolordu emrine verilmişti.

Bu kuvvetlerin mevcudu, 8.000 tüfek ve 116 toptu. [113]

b. Muharebenin Başlaması

İngiliz Taarruz Planı ve İlk Bombardıman [114]

Gazze tahkimatına yapılacak taarruzun zamanı, Birüssebi Muharebesi'nin sonucu belli oluncaya kadar belirtilmemişti. General Allenby, meydana gelen uygun durumdan faydalanma çarelerini düşündü. Türk Komutanlığı, Tel el Şeria kesimindeki kuvvetlerden bir kısmını Dahariye'ye, sol kanada almakla Tel el Şeria kesimini zayıflatmış oluyordu. Bu kuvvetler, Tel el Şeria mevziinin ele geçirilmesinden bir hafta sonrasına kadar muharebeye katılamamışlardır.

General Allenby, Gazze harekâtının Türk ihtiyatlarını bu cepheye çekeceğini ve bu suretle asıl yarma taarruzunu yapacak olan 20 nci Kolordu'nun görevinin kolaylaşacağını umuyordu. Bu nedenle Tel el Şeria taarruzuna başlamadan 24-48 saat önce bu harekâtın yapılmasını tasarlamıştı. Eğer Türkler, sol kanatlarının zararına olarak sağ kanatlarını takviye ederlerse, Tel el Şeria mevziinin ele geçirilmesi daha kolaylaşacak ve yalnız atlı kıtalarla Türklerin yan ve gerilerine düşülerek çok sayıda tutsak ve top alınmak fırsatı kazanılacak ve belki de bu kuvvetler tüm olarak yok edilecekti. Gazze'nin elde bulundurulmasına çok önem veren ve bu kesimde büyük kuvvetler toplayan Türklerin, Birüssebi'nin işgalinden sonra El Halil yolundan kaygı duydukları görülüyordu. Bu kaygıları, asıl harekâtın bu istikameten yapılacağı kanısını verdiren Yarbay Newcombe komutasındaki küçük bir müfrezenin cüretle ileri atılmasıyla artmıştı. Türkler, bu yolu emniyette bulundurmak için ihtiyat tümenlerini erkenden muharebeye sokmuşlar ve bu suretle Tel el Şeria mevziini zayıflatmışlardı. Bu Türk kuvvetleri, Tel el Şeria'nın ele geçirilmesinden bir hafta sonraya kadar muharebeye katılamadılar.

---

[112] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311, -E, s. 769.
[113] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311, -E, s. 769.
[114] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 75.

Birüssebi'de ele geçirilen su tesisleri hakkında verilen uygun raporlar, Sir Edmond Allenby'ye Tel el Şeria mevziine 3 veya 4 Kasımda taarruz edebileceği umudunu vermişti. Bunun üzerine, 2 Kasım 1917'de Gazze cephesine taarruz edilmesi için gerekli emrini verdi. Ancak 1 Kasımda Birüssebi'deki kuyuların sanıldığı gibi verimli olmadıkları ve yeniden başka hazırlıkların yapılmasına gerek olduğu anlaşıldıysa da Kuvvei Seferiye Komutanı Sir Allenby, hiçbir suretle Gazze harekâtını geciktirme niyetinde değildi.

Karadan bombardıman 27 Ekimde, deniz bombardımanıysa 29 Ekimde başlamıştı. 21 nci Kolordu Komutanı General Bulfin'in emrinde bulunan ağır topçu, 68 orta ve ağır top ve obüsten kurulu olup "Sağ Uzak Muharebe Topçu Grubu; [*] Sol Uzak Muharebe Topçu Grubu ve Bombardıman Grubu" adıyla üç gruba ayrılmıştı. Bütün ağır topçu, Türk bataryalarının faaliyetini felce uğratmağa tahsis edilmişti. Cephane boldu. Her top başına Türk bataryalarını tahrip için 300 atım tahsis edilmiş ve taarruz gününden önce ağır topçu tarafından 15.000 atım harcanmıştı. 52 nci, 54 ncü ve 75 nci Tümen topçularının bombardımanları muharebe süresince Avrupa harekât alanları dışında yapılan bombardımanların en etkilisi olmuştu. Sahra topçusunun ateşi, en önemli noktalar üzerinde toplanmıştı. 29 ve 30 Ekimde Türk bataryaları üzerine gaz mermileri de atılmış fakat etkili olamamıştı.

Denizden yapılan ateş desteğine Graftan kruvazörü, Fransız kıyı koruma gemisi Requin, Raglan Monitoru, 15, 21, 29 ve 32 No.lu monitörler, Stavch ve Comet Britanya muhripleri, Arbalete, Voltigeur Countelas, Fau conneau ve Hache Fransız muhripleri, Ladybird ve Anpib nehir botları, üç uçak gemisi, birkaç balıkçı gemisi, yelkenli ve motorlu mavnalar katılmıştı.

Harekât sırasında, Türk uçaklarının taarruzları kolaylıkla püskürtülmüştü. Türklerin karadan yaptıkları top ateşiyle Fransız kıyı koruma gemisi Roquin'e isabet almış ve 38 kişi kayıp verilmişti.

---

[*] "Counter-battery Group": özellikle düşman topçusunu baskı altında tutmak için görevlendirilmiş topçu grubu.

Gazze harekâtı sona erdikten sonra (11 Kasımda) bir Türk deniz altısı tarafından Staunch Muhribi ve 15 No.lu Monitor da batırılmıştı.

Türkleri sağ yan gerisindeki kıyı kesimine bir çıkarma hareketi yapılacağı hakkında kuşku ve korkuya düşürmek için, Amiral Jackson, piyade tarruzundan bir gün önce (1 Kasımda) bir çıkarma gösteriş hareketi düzenledi. Motorlu mavnalar, yelkenli kayıklar ve romorkörler sabahın erken saatlerinde Der el Balah karşısına gelerek demirlediler. Öğleden sonra, saat 16.30'da Mısır amele kıtasına mensup erlerin bindirilmesine başlandı; ve bu hareket karanlık basıncaya kadar sürdürüldü. Karanlık bastıktan sonra bu hareket durdurularak, erler tekrar gemilere alındılar. Filotilla gece Port Sait'e döndü. Bu filotilladan iki gemi, Vadii Hesi karşısına yollandı.

21 nci Kolordu, Refah - Gazze yolunun bir buçuk km. kadar batısında Elariş Tabyası'ndan, kıyıda Şeyh Hasan'a kadar uzanan Türk mevzilerine taarruz edecekti. İngiliz siperleriyle Türk siperleri arasındaki uzaklıktan dolayı Kolordu Komutanı, Sir Edmond Allenby'ye bu taarruzun gece yapılmasını önerdi. Bu öneri, Ordu Komutanlığı'nca kabul edildikten sonra kolordu komutanı taarruz emrini verdi. Bu emre göre genel olarak kolordu, gecenin sıfır saatinde Şemsiye Tepesi'nden denize kadar olan Türk sağ kanadına taarruz edecekti. Taarruz hedefi, Şemsiye Tepesi - Elariş tahkimli mevzii - Magdaba siperi - Refah siperi hattıydı. (Kroki: 6)

Taarruza, 54 ncü Tümen Komutanı'nın komutasında, 54 ncü Tümen, 52 nci Tümen'in 156 ncı Piyade Tugayı, bu tümenin topçusu, sahra istihkâm bölüğü, seyyar hastane, 211 nci Makineli Tüfek Bölüğü, 9 ncu Topçu Taburu'ndan bir batarya katılacaktı.

Şemsiye Tepesi asıl taarruzdan birkaç saat önce yapılacak taarruzla elde edilecekti. Cephesini Essire ve El Barcebi'ye tepeleri, Mesut Vadisi'nden ileri sürecek olan 75 nci Tümen, 52 nci Tümen'in sağ kanadında daha önceden bazı tali harekâtta bulunacak ve İleri Karakol Tepesi'ne baskın yapacaktı. 75 nci Tümen'in sağ kanadında cepheye giren kuvvetler, asıl harekâta başlanacağı gece cephesini, Gazze-Birüssebi yolu üzerinde bulunan Atavine Tabyası istikametinde ileri sürecek, ertesi gece 75 nci Tümen tekrar İleri Karakol Tepesi'ne taarruz edecekti.

Gazze mevziine yapılacak taarruz, genelikle dört safhaya ayrılmıştı. [115] Birinci safha (hazırlık safhası)'da, Şemsiye Tepesi'ne taarruz edilecekti. Sıfır saatte 10 dakikalık yoğun bir topçu ateş hazırlığı yapılacaktı. Ateş daha sonra hafifletilerek Şemsiye Tepesi ve civarı baskı altında bulundurulurken, 15 nci Tugay'dan bir taburla bir bölük bu tepeye hücum

[115] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 80, 81.

edecekti. İkinci safhada, Elariş Tabyası'ndan kıyı postasına kadar uzanan Türk mevziine taarruz edilecekti. Bu taarruz, 156 ncı Tugay'ın sol kanadı, 163 ncü Tugay ve bir taburla ihtiyata alınan 161 nci Tugay tarafından yapılacaktı. Üçüncü safhada, taarruz 163 ncü ve 161 nci Tugaylar tarafından Gazze güneybatı tahkimatının derinliğine doğru yapılacaktı. Sıfır saatinden 90 dakika sonra başlayacak olan dördüncü ve sonuncu safhadaysa 162 nci Tugay kıyı boyunca taarruz ederek ilerleyecekti. Bu taarruzun hedefleri Toptepe ve Şeyh Hasan olacaktı. Şeyh Hasan, İngiliz cephesinin sol kanadından itibaren 3.200 m. kadar uzaktaydı. Buraya yapılacak taarruz, Filistin Tank Müfrezesi tarafından desteklenecekti. Bu tank müfrezesi sekiz tanktan kurulu olup bunların ikisi ihtiyat olarak, Elariş Tabyası'nın alınmasında ve diğer dördü de 161 nci ve 163 ncü Tugaylar ile beraber harekâta katılacaktı. Taarruzun yapılacağı arazinin büyük bir kesimi, içerilere doğru oldukça büyük bir alanda uzanan kıyı kumluğundan ibaretti. Bu kumluk alandan ilerlemek çok güç ve yorucuydu. Diğer yönden topçu ateşine karşı korunma ve gizlenme için de örtünün bulunmamasından, bu alanın taktik hiçbir değeri yoktu. Kum torbalarıyla takviye edilen Türk siperleri İngiliz topçusu tarafından tahrip edilmişti. 52 nci ve 54 ncü Tümenlerin İstihkâm kıtaları, cephenin su ikmali için yapmış oldukları tesislere ek olarak taarruzdan önce ayrıca kumluk alanda birkaç demiryolu vücuda getirmiş ve bunlar, sadece yaralıların taşınmasına ayrılmıştı. İkmal nakliyatı develerle ve tesis edilen bir tramvay hattıyla yapılıyordu. Türk cephesi önünde bulunan telörgü engelleri oldukça kuvvetliydi; fakat gerilere doğru zayıflıyordu.

Taarruzun Yapılışı [116]

Refah - Gazze yolunun hemen batısında kumluk bölgenin kenarında ve ileri mevzi olarak Türkler tarafından tahkim edilmiş olan Şemsiye Tepesi'nin, [*] 138 nci Türk Piyade Alayı'ndan bir tabur tarafından tutulduğu tespit edilmişti. Bu tepenin etrafındaki telörgü engelleri taarruzdan önceki günlerde İngiliz topçusu tarafından tahrip edilmişti. 156 ncı Tugayın bir taburu, tugayın diğer taburundan bir bölükle takviye edilerek, 1 Kasım 1917 saat 22.50'de harekete geçti. Bu hareket, ay ışığında Türk mevzilerinden görülerek ateş altına alınmıştı. Saat 23.00'te İngiliz topçusu, şiddetli ateşiyle harekâtı destekliyordu. Türkler tarafından açılan tevkif ateşi önemli bir kayba neden olmamıştı. İngilizler, saat 23.10'da hücuma kalktılar; ve Şemsiye Tepesi'ni ele geçirdiler. Bunun üzerine Türk

[116] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 82.
[*] Tepenin, Ahmet Tepesi olması muhtemeldir.

topçusu kaybedilen siperleri döğmeye başladı. 24 saat süren bu harekâtta İngiliz kaybı: ölü, yaralı, kayıp ve tutsak olarak, 5 subay ve 98 er olup, Türklerden de 3 subay 55 er tutsak alınmıştı.

Harekâtın ikinci evresine 2 Kasım saat 03.00'te başlandı. Şemsiye Tepesi'nin elde edilişinden sonra, faaliyette bulunan Türk topçusu susmuştu. 156 ncı Tugayın Elariş Tabyası'na yaptığı taarruz şiddetli bir uğraştan sonra başarılmış, taarruz kademeleri ilerlerken tabyadan altı lağım ateşlenmiş, bu hal taarruz eden kıtalar arasında karışıklık meydana getirmişti. Tugay, bu yüzden oldukça kayıp vermişti. Bu sırada Türkler tarafından yapılan karşı taarruz püskürtüldü. Türklerin, öğleden önce yaptıkları şiddetli bir karşı taarruzu, 156 ncı Tugayın ileri kademesini geri atmışsa da yeniden takviye edilen birlikler bu Türk karşı taarruzunu püskürtmüştü.

163 ncü ve 161 nci Tugayların taarruzlarıysa daha az bir başarı sağlamıştı. Tanklar, bu taarruza katılmışlarsa da Elariş siperlerini geçtikten sonra biri hendeğe saplanmış, diğeriyse Türk topçusu tarafından tahrip edilmişti. Diğer bir Tank, kıyı istikametinde ilerlemiş ve yolu üzerindeki bütün telörgü engellerini tahrip etmişti. Kıtalar, tahminin dışında 2 Kasım harekâtında, havanın bulutlu ve ay ışığının da olmaması yüzünden yollarını şaşırmışlar, Türk topçusunun tevkif ateşiyle toz duman, karışıklığa yol açmış ve kıtalar hedeflerini güçlükle elde etmişlerdir.

Daha sonraki evrede, 162 nci Tugayın taarruzunda önemli bir engel olmadı. Yalnız bu tugayın 10 ncu London Taburu silindir ateşiyle teması kaybettiğinden, çok kayıp verdi. Toptepesi önünde şiddetli bir çarpışma olmuş, tepe süngü hücumuyla ele geçirilmişti.

Saat 06.00'da Tugay, Şeyh Hasan Türk mevzilerine taarruz için hazırlandı. Topçu ateş hazırlığından sonra, bir güçlükle karşılaşmadan bu mevzileri ele geçirdi; ve 182 tutsak aldı. Bütün bu taarruzlar sırasında, gerçi tankların vaktinden önce kendilerini göstermeleri nedeniyle baskın etkileri olmamıştı ama harekâta çok yardımları olmuştu.

Elde edilen başarıyı genişletmek için, İmparatorluk Süvari Tugayı'nın kullanılması düşünüldü. Bunun için bu tugayın 4 ncü Taburu'nun bir bölüğü, Şeyh Hasan'ın kuzeydoğusundaki Arslan siperinin ele geçirilmesiyle görevlendirildi. Bu bölük ilerlerken üstün Türk kuvvetleriyle karşılaştığından, çekilme zorunda kaldı. Bu sırada, Türk kuvvetleri muharebe düzeni almış olduğu halde Şeyh Hasan'a doğru ilerliyordu. İngiliz topçusu, ateşini bu hedef üzerine topladıktan sonra, bu Türk kuvvetleri dağılmışlardı. Bu mevkie tekrar bir taarruz yapılması emredilmiş fakat sonradan vazgeçilmişti. Bu taarruzu yapmak üzere toplanmış olan tabur, öğleden sonra Yunus Siperine taarruz ettirilmişse de, tabur, Türk karşı taarruzuna uğrayarak geri çekilmişti.

3 Kasım saat 04.30'da 161 nci Tugayın bir taburuyla Yunus siperine karşı yapılan taarruz geçici bir başarı sağlamış, ancak tabur derinliğine bir düzen almadığı için, uğradığı karşı taarruzla çok zayiat vererek geri atılmıştı.

75 nci Tümenin İleri Karakol Tepesi'ne yapacağı taarruzsa ertelendi. Şimdiye kadar yapılan taarruzlarda, bütün kıtalar genellikle hedeflerine ulaşamamışlarsa da Ordu Komutanlığı'nın amacını yerine getirmişlerdi. Türklere çok sayıda kayıp verdirilmiş ve siperleri ele geçirilmişti. 48 subay ve 418 er tutsak alındı. 29 makineli tüfek ve 7 havan elde edildi. Bu taarruz, İngilizlere de pahalıya mal oldu. Buna, kıtaların yönlerini kaybetmeleri, ele geçirilen siperlerde değişiklik yapılmaması ve erlerin buralara yığılmaları neden olmuştu. Harekâtın başladığı günden 4 Kasım akşamına kadar 30 subay, 331 er ölü, 94 subay 1.869 er yaralı ve 10 subay, 362 er kayıp olmak üzere toplam 2.696 insan kaybedilmişti. [117]

6 Kasımda, 20 nci Kolordu Tel el Şeria mevziini ele geçirdi. 7 Kasım sabahı atlı kıtalar, Tel el Şeria'dan ileri geçerek Türklerin arkasını denizle bu mevki arasından kesmeğe teşebbüs ettiler. Artık Gazze'nin yeniden sıkıştırılması zamanı gelmişti. 75 nci Tümenin İleri Karakol Tepesi'ne karşı geri bırakılan taarruzu, 6/7 Kasım gecesi yapılacak, aynı zamanda Middlesex Tepesi de hedef olarak alınacaktı. 54 ncü Tümene 7 Kasım saat 04.50'de yeniden taarruz etmesi emredildi. Kolordu ağır topçusu, 2 Kasım bombardımanından sonra top başına 1.000 mermi atmış ve bu suretle 161 nci, 162 nci Tugayların ikişer taburlarıyla yapılacak olan taarruzu kuvvetli bir surette desteklemeğe hazırlanmıştı. Fakat, Türkler çekilmişlerdi. Saat 21.50'de Şemsiye Tepesin'deki siperlerin bırakılmış olduğu görüldü. İleri Karakol Tepesi, 7 Kasım saat 07.00'de 233 ncü Tugay tarafından işgal edilmiş ve bu Tugaya Yeşiltepe ve Labyrinth'i ele geçirmesi emredilmişti. Tugay az sayıda Türk piyadesinin yaptığı zayıf bir direnişten sonra saat 17.00'de bu görevini tamamlamıştı.

7 Kasım 1917'de keşif kolları, beş ay önce (27 Mart sabahı) İngilizlerin elinde bulunan Ali Muntar'ı da ele geçirmişlerdi. Ayrıca sağ kanatta 234 ncü Tugay, Vadii Mukaddeme doğusundaki Türk tahkimatını Bira siperi ve yol tabyasını makineli tüfekle oldukça kuvvetli olarak tutulmuş bulmuştu. Bu tahkimat manzumesinin, İkinci Gazze Muharebesi'nde, kanlı bir çarpışmaya sahne olan ünlü tank tabyası, Tugay tarafından bu gece işgal edilmişti.

---

[117] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 88.

54 ncü Tümen cephesindeki sessizlikten, Türklerin buradan da geri çekildiği anlaşılmış ve keşif kolları ileri sürülmüştü. Arslan ve Kaplan siperleriyle Şeyh Rıdvan saat 04.35'te işgal edilmiş ve 162 nci Tugay, kuzeye doğru ana yol boyunca ilerlemişti. Diğer taraftan keşif kolları Gazze'ye girmişti.

21 nci Kolordu tarafından 54 ncü Tümene, Şeyh Rıdvan kuzeyinde Yafa yolundan denize kadar bir mevzi tutması emrolundu. Fakat takip harekâtını sürdürmek ve doğal yapısı kuvvetli ve kısmen tahkim edilmiş olan Vadii el Hesi hattında Türklerin yerleşmesine meydan vermemek konusundaki asıl önemli işi başarmak için, taze kıtalara ihtiyaç vardı. Bu görev şimdiye kadar kolordu ihtiyatında bulunan 53 ncü Tüme'nin 157 nci Tugayı'na verilmiş ve tugaya kıyı boyunca kuzeye doğru hareket etmesi emredilmişti. Tugay, kolbaşısıyla Şeyh Hasan'a saat 12.15'te geldi. Buradaki muharebede, Birüssebi'deki muharebeden büsbütün ayrı bir şekilde cereyan etti. Gazze'de ilk hücumlarda 10.000 tüfek kuvvetinde dört piyade tugayıyla 4.500 kişi gücündeki dört Türk alayına taarruz edilmişti. Muharebenin sonlarına doğru 7 nci Türk Piyade Tümeni bütünüyle ve 3 ncü Tümen ihtiyatıysa, sağ kanatta muharebeye katılmıştı. Böylece muharebenin başından sonuna kadar 8.000'den fazla Türk eri kullanılmıştır. Türk makineli tüfekleri, meydana çıkan fırsatları çoğu kez kaçırmışlarsa da, piyadeleri azim ve şiddetli direnmeler göstermiş ve çok cesaretli karşı taarruzlar yapmışlardır.

Türkler

Gazze Cephesi üç kesime ayrılmıştı: Sağ kanada 53 ncü Tümen; merkeze 7 nci Tümen; sol kanadaysa, 3 ncü Tümen Komutanları komuta ediyorlardı. 7 nci Tümen'den [*] bir alay, kolordu ihtiyatı olarak ayrılmıştı. Tümenin diğer iki alayı, Gazze kuzeyinde ordu ihtiyatında bulunuyordu.

Bu cephede birinci mevzi olarak dört hat mevcuttu. En ileridekinin önünde bir sıra telörgü bulunuyordu. Bütün mevzilerin geriyle olan bağlantıları çok iyiydi. Top mermilerine karşı sığınakları yoktu. Ayrıca bir de Vadii Hesi gerisinde ikinci bir mevzi hazırlanmıştı. Bu mevziyle Gazze mevzii arasında sed hendekleri de yapılmıştı. (Kroki : 6)

Mevzi birlikleri, her an İngiliz taarruzunu beklemekteydi. Her bölgede iki alay vardı; ve sağ kanat gerisinde Ennusle civarında 136 ncı Piyade Alayı bulunuyordu.

[*] 7 nci Tümen bu tarihte; 20 nci, 21 nci ve 134 ncü Piyade Alayları'ndan kuruluydu.

2 Kasım 1917'de, 8 nci Ordu cephesindeki harekât şöyle gelişmişti: (Kroki : 6)

Ordular Grup Komutanı, Birüssebi'den çekilen kıtalarla, 24 ncü Tümen kıtalarının Eddehariye mevziini tutması üzerine 8 nci Orduya da Vadii Hesi gerisinde seçilen ikinci mevzie çekilebileceğine işaret etmişti.

1/2 Kasım gecesi düşman pek kısa aralıklarla Gazze kesimine ve özellikle merkez grubuyla sağ kanat grubuna ve Gazze gerilerine şiddetli topçu ateşi yapmaktaydı. Bu ateş saat 22.20'de tahrip ateşi biçiminde şiddeti daha da artırılarak, 1 nci ve 2 nci hat siperleriyle, batarya mevzileri üzerine kaydırılmış ve sabaha kadar sürdürülmüştü. Düşmanın bu topçu ateşine karşı, topçuya düşman siperleriyle, Türk mevzileri önüne mania ateşi açtırılmış ve aynı zamanda cephedeki makineli tüfeklerle piyade de ateşe başlamıştı.

Düşman, saat 22.45'te Ahmettepe (Şemsiye Tepesi) siperlerine taarruza başladı. Bu siperlere taarruza kalkan gerçekte takviyeli bir taburdu. Bu düşman kuvveti bir alay kadar tahmin edilmişti. Bu mevzide bulunan kıtalar, saat 23.00'te asıl muharebe hattı gerisine çekildi. Düşman daha sonra Katya ve Biri Abd ve sağ kanat grubu cephesine genel taarruza başladı; ve bu kesimdeki siperleri de işgal etti. Ahmettepe'ye bir karşı taarruz yapılması düşünülmüşse de sonradan vazgeçilmiş ve asıl mevzi işgal edilmişti. Düşmanın karadan ve denizden yaptığı topçu ateşinden siperlerde önemli hasar meydana gelmekle beraber, İngiliz sağ kanat grubunun birinci hattıyla, merkez grubu cephesinden Katya, Biri Abd, Şevket siperlerini ve Pirlepe yolunu işgal etti. Düşman buradan Kabataş, Erzurum siperleri istikametine de taarruza kalktıysa da şiddetli ateşi karşısında ilerleyemedi. Piyade ve topçu, muharebeye katılan düşmanın iki tankını Üçağaçlar siperlerinde tahrip etti. Bugünkü muharebede, Merkez Grubu'nda 138 nci Alayın 1 nci Taburu'ndan yaklaşık olarak 250 ve 2 nci, 3 ncü Taburları'ndan ise 126 (şehit ve yaralı) kayıp verilmişti. Bu alay subaylarının ikisi şehit ve 11'i yaralanmıştı. Biri Abd ve Katya kesimini savunan 163 ncü Alayın 1 nci Taburu'ndan ancak 50 er kalmış diğerlerinin akibetleri bilinmiyordu. Alayın diğer taburlarından da 50 şehit ve çok yaralı vardı. Merkez Grubu topçusu, 11 şehit ve yaralı vermişti. 1/2 Kasım gecesi muharebesinde Merkez Grubu'nun 138 nci ve 163 ncü Alayları'nın silah kaybı; 7 makineli tüfek, 6 otomatik tüfek, 2 bomba topuydu. Sağ Kanat Grubu'nun kayıplarıysa saptanamadı. Sol kanat Grubu bu durum karşısında ikinci hat siperlerine çekilme zorunda kalmıştı. 31 nci ve 32 nci Alaylar çekilirken, hiçbir şey bırakmamışlardı. 1/2 Kasım gecesi çekilme sırasında, bu grup 31 nci Alay'dan bir subay şehit, iki subay yaralı, erlerdense 15 şehit ve 42 yaralı vermişti. Topçulardan 17 yaralı iki şehit vardı.

Sağ Kanat Grubu, düşman karşısında fazla kayıp vermiş, mukavemet edemiyerek kıyıdaki siperlerini bırakıp Elmine'nin doğusundaki siperlere çekilmişti. İngilizlerin bu taarruzuna, kıyı boyunca bir tankı da katılmıştı.

Huç Grubu (Gazze sol kanadındaki 54 ncü ve 26 ncı Tümenler) bölgesinde düşmanın bir faaliyeti olmadı.

Gazze cephesindeki kıtaların fazla kayıp vermelerinden ötürü 7 nci Tümen de, 22 nci Kolordu emrine verilmiş ve bu tümenin iki alayı 53 ncü Tümenin takviyesinde kullanılmış ve düşman taarruzu durdurulmuştu.

Gazze Grubuna taarruz eden düşman böylece, ileri hatlarını Elmine' nin güneyine kadar genişletmişti.

Düşman topçu ateşi saat 11.00'de biraz hafiflemişse de öğleden sonra yine şiddetlenmişti. Öğleye kadar yaptırılan hava keşfinde, İngilizlerin kıyıya yakın kumluk kesiminde kuvvetli ihtiyatları bulunduğu saptandı.

Bu cephede her ne kadar karşı taarruzlar yapılmışsa da herhangi bir başarı sağlanamamıştı. Ancak öğleyin tutulan ikinci hatta mukavemet ve sebat edilebildi.

8 nci Ordu'nun yaptırdığı hava keşfine göre, Birüssebi ve kuzeyi kesiminde bir süvari ve bir piyade tümeni görülmüş, diğer iki süvari tümeninin bulunduğu yer saptanmamıştı. Akşam geç vakit iki kuvvetli yürüyüş kolunun, Elmendur dolaylarından doğuya doğru ilerlemekte olduğu saptandı.

8 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emri gereğince Birüssebi istikametinde yapılması tasarlanan taarruzun 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat tarafından yapılmasını emrettiğini bildirdi.

Mareşal von Falkenhayn, Başkomutanlık Vekâleti'ne 2 Kasım 1917 tarihinde verdiği raporda, "düşmanın bir çıkarma hareketinin olmadığını, rüzgârın böyle bir çıkarma hareketine imkân vermediğini" bildirmişti.

2 Kasımda Hayfa civarında bir Fransız muhribinin himayesindeki bir uçak gemisinden kalkan beş uçak, Hayfa üzerinde bir saat kadar dolaşarak bomba atmış, uçaklardan ikisi arızalanarak denize düşmüş ve pilotları muhrip tarafından kurtarılmıştı.

3 Kasım 1917 Günü Durumu [118] (Kroki: 7) [126]

Gazze cephesinin kıyı kumluk kesimindeki düşmanın, daha önce Türk mevziine girdiği yerde, geceleyin yaptığı bir taarruz geri atılmış ve 54

[118] Erkilet H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 164.

ncü İngiliz Tümeni'nin 162 nci ve 163 ncü Tugayları'ndan, biri subay olmak üzere 15 tutsak alınmıştı. Huç Grubu'nun sağ ve sol kanatlarında geceleyin yalnız her zamanki gibi keşif faaliyeti olmuştu. Denizde bir düşman harp gemisi, Vadii Hesi ve Askalon dolaylarında kıyıyı geceleyin aydınlatarak ateş altına almıştı.

Bu sabah saat 04.00'ten itibaren Gazze kesiminde iki taraf arasında karşılıklı şiddetli topçu ateşi başlamış ve değişik sürelerle akşama kadar sürmüştü. 8 nci Orduca yaptırılan keşifler sonunda, bir düşman tümeni sabah erken saatlerde El Adar civarında tespit edilmiş ve Elmendur doğusundaki ileri arazide hiçbir kıta topluluğu görülmemişti. Birüssebi kuzeyinde Birül Müleyh ile Birüssebi - Eddehariye yolu arasındaki kesimde yaklaşık olarak iki süvari tümeni ve Birüssebi etrafında beş piyade taburu (ordu komutanlığı bunu bir piyade tümeni kabul etmiştir.) bulunduğu anlaşılmıştı. Düşmanın saat 03.30'da Der el Balah - Gazze yolu üzerindeki Bahçe mevziine bir bölükle yaptığı taarruz başarısızlığa uğratılmış ve pahalıya mal edilmişti. Hava keşfinde, sabahleyin Birüssebi kuzeyinde tespit edilen bir düşman süvari tümeninin mevcudiyeti öğleden sonra kara gözetlemesiyle de kesinleşmiş ve burada ayrıca bir düşman piyade tümeninin de mevcut olduğu anlaşılmıştı.

Bugünkü harekât sırasında, bir düşman balonu, bir Türk uçağı tarafından düşürüldü. Denizde bugün Vadii Hesi hizasında bir kruvazör, bir taşıt gemisiyle altı gözetleme gemisi görüldü.

4 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 6 ve 7)

22 nci Kolordu Komutanı, Gazze kesiminin durumunu tehlikeli gördüğünden, 8 nci Ordu Komutanı'nın izniyle 143 ncü Piyade Alayını Gazze cephesinin Merkez Grubu'na gönderdi. Bu alay, 3/4 Kasım gecesi Grup kesimine geldi; ve Çimli Tepe mevziine yerleştirildi. Kıtalar noksan olan tahkimatı büyük bir çaba harcayarak bütünlemekteydi.

Düşman Topçusu, 3 Kasım 1917 saat 17.30'dan 4 Kasım saat 07.00' ye kadar sayısız cephane harcayarak, Türk mevzilerini, özellikle Merkez Grubu'nun sağ kanat siperleriyle gerilerini sürekli ateş altına almıştı. Bu sırada. Türk topçusu da, düşman siperlerine ateş etmekteydi. Birçok siperler, düşman topçu ateşiyle harap oldu.

Saat 19.00'dan 22.00'ye kadar Katya, Pirıepe ve Manastır siperleri kesimlerinde, düşman piyade harekâtı sezilerek buralar da ateş altına alındı.

Merkez Grubu, emrine verilen 143 ncü Piyade Alayı ile cephesindeki düşmana bir karşı taarruz için hazırlıklara başlandığı sırada, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın da, sol kanattaki durumun fena bir hal alması nedeniyle durumun düzeltilmesi için, 22 nci Kolordu Komutanı'nın teklifi üzerine Gazze'nin boşaltılması ve bu hazırlıklarla meşgul olunarak taarruz hareketinden vazgeçilmesi emredildi. Düşman topçusu, bugüne kadar bütün Gazze mevziini ve siperlerini ateş baskısı altında tuttu.

Bugün 161 nci Alay kesimi, Gazze Merkez Grubu emrine verildi.

22 nci Kolordu Komutanı Albay Refet, Gazze'de Merkez Grubu Karargâhı'na gelerek, sol kanadın durumunu görüştü ve Gazze'nin boşaltılması hakkında ordu komutanlığının düşünce ve kararını bildirdi. 4/5 Kasım gecesi Gazze'nin boşaltılması için hazırlık yapılması hakkında alay komutanlarına gerekli ön emri verdi.

Yapılan hava keşiflerinden, Gazze Grubu karşısındaki düşman ordugâhlarının daha zayıf bir surette tutulduğu, buralardan ayrılan birliklerin nerelere gittiğinin anlaşılamadığı, bir düşman piyade tümeninin, Biri ebu Galyon'dan Tel el Fari istikametinde yürüyüş halinde olduğu, Birüssebi-Tel eş Şeria yolu üzerinde yürüyen kolların, çıkardığı yoğun toz bulutlarının tespit edildiği öğrenilmişti.

Başkomutanlık Vekâleti, "42 nci Tümenin Yıldırım Ordular Grubu emrine verildiğini ve bu tümenin taşınmasına, 20 nci Tümenin 20 Kasımda bitecek olan taşınmasından sonra başlanacağını" bildirmişti.

4/5 Kasım 1917 Durumu (Kroki : 7 ve 8)

Gazze Grubu, aldığı emir üzerine bir yandan Gazze'yi boşaltmak üzere hazırlanırken, öte yandan da düşmanın harekâtına karşı mevziini elde bulundurmağa çalışıyordu. 4/5 Kasım gecesi Katya siperi istikametinde 138 nci Alay cephesine ilerlemek isteyen bir düşman birliği, Türk keşif kolları tarafından püskürtüldü. Düşman topçusu 4 Kasım akşamı da topçu mevzilerini, merkez ve sağ kanat grubu siperlerini şiddetli ateş baskısında tutmuş ve bir kısım zayiata neden olmuştu.

22 nci Kolordu Komutanı, saat 19.00'da Gazze'nin boşaltılması için şu emri verdi :

"1. Düşmanın sağ kanadına karşı, daha kuvvetli ordu ihtiyatlarıyla etki yapılabilmesi için, bu ihtiyatların Tel el Şeria ve bunun doğusuna gönderilmesi lüzumu, Gazze civarında düşmanla muharebeyi kabul etmemeyi gerektirmiştir.

2. Kolordu, mevziinde kalacak olan 7 nci Tümeni ile düşmanla olan temasını sürdürmek üzere, Vadii Hesi kuzeyiyle Beyti Hanun ve Tumra arasındaki mevzie yerleşecektir. Kolordunun sol kanadı 123 rakımlı tepe (dahil) dedir. Kolordu'nun kıyı koruma bakımından kuzey hududu, eskisi gibi Rubin Nehri'ne kadar devam eder. Kolordu ile 54 ncü Tümen arasındaki ara hattı: 123 rakımlı tepe - Necit - Huleykat (mevkiler, 54 ncü Tümene dahil) hattıdır.

3. Tümenlerin Görevleri Şöyleydi :

a. 7 nci Tümen, kıyıdan itibaren Tumra-Beyti Cerca yoluna kadar, Vadii Hesi'nin kuzeyindeki mevzii işgal edecektir. Hesi Vadisi'nden Hamame İskelesine kadar kıyının gözetlenmesi bu tümene aittir. 7 nci Tümen, ihtiyat taburunu buna göre yerleştirecektir. Askalon kıyısı önceki gibi bir taburla gözetlenecektir. Der Esneyt'in güney batısındaki ağaçlı tepe bir gözetleme mevzii olarak son zamana kadar elde bulundurulacaktır.

b. 3 ncü Tümen, 7 nci ve 54 ncü Tümenler arasındaki boşluğu kapamak üzere, Beyti Hanun doğusundaki mevzie girecek ve sol kanadıyla 123 rakımlı tepeyi işgal edecektir. Bu tümenden bir tabur, Beyti Hanun güneyindeki El Halil sed mevziini tutacaktır. Ben buraya ayrıca iki sahra bataryası da göndereceğim. El Halil mevziindeki kuvvetin görevi. 54 ncü Tümen'in sağ kanadını düşmanın bu yönden yapacağı bir harekâta karşı korumaktır. El Halil sed mevziiyle bağlantıda bulunmak ve bu mevzii korumak ve aynı zamanda elde bir gözetleme yeri bulundurmak üzere Cebaliye'nin kuzeydoğusundaki sırtlarda zayıf kuvvetlerle elde tutulabilecek bir mevzi vücuda getirilmelidir.

c. 53 ncü Tümen, kolordu ihtiyatını teşkil edecek ve Beyti Cerca'nın kuzeydoğusunda yerleşecektir.

d. Mecdel'deki jandarma bölüğü komutanı, merkezini Esdot'a nakledecektir. Nehri Rubin'den Hamame'ye kadar olan kıyı gözetlemesi bu bölüğe aittir. Bölük doğrudan doğruya kolorduya bağlı bulunacaktır." Emrin son maddeleri lojistik hizmetlere ve topçunun yeni duruma göre tertiplenmesine aitti.

Kolordu karargâhı, yeni durum alınınca Bureyr'e yerleşecekti. Kolordu emrindeki 136 nci Piyade Alayı ile hücum taburu, 3 ncü Tümen kesimine yerleşecekti.

Kolordu komutanı, daha sonra 5/6 Kasım gecesi için alınacak tertipleri düzenleyen ayrı bir emir vermişti. Buna göre; asıl muharebe hattı, Rıdvan grupları-Rıdvan perde hattı-Teyyare Tepe -Çimli Tepe-Şehir

siperleri - Brun siperi - Mağara doğusu - Koryar yolu - Koryar - Hayal Tepe hattından geçiriliyordu. Grupların işgal edecekleri bölgeler şöyleydi :

Sağ Kanat Grubu : Şeyh Rıdvan-Gazze yoluna kadar uzayan kesimi,

Merkez Grubu : Şeyh Rıdvan-İzzet Paşa tahkimat hattıyla Tayyare Tepe arasındaki perde hattını teşkil eden gruplar dahil olmak üzere İngiliz hastanesi köşesinden, Mezar Tepe'nin batısına giden yola kadar olan bölge.

Sol Kanat Grubu : İngiliz hastanesi köşesinden Mezar Tepe'ye giden yolun doğusundaki tahkimat.

Grupların Kuvveti

Sağ Kanat Grubu : 79 ncu, 20 nci alaylar,

Merkez Grubu : 134 ncü Alay, 163 ncü Alay,

Sol Kanat Grubu (3 ncü Tümen) : 31 nci, 32 nci, 138 nci Alaylar.

Kolordu İhtiyatı : 21 nci Alay; Karatepe (dahil)- Helyosta Tepe (hariç) hattının savunulmasında; 136 ncı Alay (bir tabur eksik), Helyosta Tepe ile Seyfi Tepe arasında yerleşecek ve burayı savunacak; 7 nci Tümen Süvari Bölüğü, kıyı gözetleme görevine devam edecekti.

Üç İstihkâm bölüğüyle Gazze Kasabası'ndaki tünellerde çalışan madenci müfrezesi, Beyti Hanun mevziinde; diğer üç istihkâm bölüğü Herbiye mevziinde kolordu istihkâm komutanlığının emrinde tahkimatla uğraşıyordu. İki İstihkâm bölüğü de Gazze kuyularının tahribi için hazırlık yaptıktan sonra, asıl kuvvetiyle Beyti Lahye'ye hareket edecekti. Kolordu, gerek ikinci mevzide ve gerekse çekilirken, nerelerin işgal edileceği hakkındaki emir ve talimata göre gruplara, gruplar da kendi emri altındaki birliklere emirlerini verdiler. Gruplar ve gruplara bağlı birlikler, emir gereğince hareket hazırlığına başladılar.

Gazze'nin Boşaltılması, 6/7 Kasım 1917 Çekilme Harekâtı (Kroki : 7 ve 8)

8 nci Ordu Komutanlığı'nın, Gazze cephesinde beklediği taarruzda düşman cepheyi yararsa, ağır topların düşman eline geçmemesi için bunları Vadii Hesi kuzeyine alınmasına başlanması ve sol kanadın durumu hakkında Ordular Grubu Komutanlığı'na yapmış olduğu teklif kabul edilmiş, bunun üzerine ordu komutanlığı, Vadii Hesi kuzeyine çekilme emrini vermişti. 22 nci Kolordu Komutanlığı, kolordu birliklerine Vadii Hesi kuzeyi savunma mevziine çekilmelerini, çekilmenin nasıl yapılacağını ve alınacak tedbirleri, yukarıda verdiği emrinde belirtmişti.

Kıtalar emredilen çekilme hazırlıklarını yaptıkları 5/6 Kasım gecesi saat 22.00'de düşmanın Hanyunus yolunu izleyerek Sıra tepelere ilerlemekte olduğu haberi alınarak, makineli tüfeklerle bu kesime yaklaşan düşmana ateş açıldı. Bu ateş karşısında düşman geri çekildi. Saat 00.01' de Katya siperlerinde yeniden düşman hareketi belirtileri görüldü. Ay ışığında yapılan bu hareket seçilebildiğinden, açılan topçu tevkif ateşiyle düşmanın bu teşebbüsü de etkisiz bırakıldı.

Bunun üzerine düşman, piyade ve makineli tüfek ateşleriyle Drama ve Erzurum siperlerini sürekli ve şiddetli bir ateş altına almış ve bir süre sonra bu ateşi kesmişti.

Gözcü Tepe kesiminde 101 nci Piyade Alayı cephesinede saat 22.00' de düşman topçusu ateş açmış ancak bu kesimde keşif kolu çarpışmasından başka bir olay geçmemişti. Gazze'deki kıtalar, 6 Kasım saat 06.00' ya kadar tasarlanan çekilme düzenini başarıyla tamamlamışlar ve çekilmenin gizlenmesi için de siperlerde makineli tüfeklerle takviyeli emniyet kıtaları bırakmışlardı. Bu emniyet tertibi iki ileri karakol bölüğü halinde, Binek Tepe -Çakaltepe - Drama siperleri hattına alınmıştı.

Bugün 6 Kasım 1917 akşama kadar Gazze cephesinde, düşmanın ateş faaliyetinden başka önemli bir hareketi olmamıştı.

Saat 17.00'de 22 nci Kolordu Komutanlığı'ndan, daha önceki emirle belirtildiği üzere, Gazze'den çekilmenin tümenler halinde değil, gruplar halinde ve süratle yapılmasını ve 6/7 Kasım gecesi Vadii Hesi - Beyti Hanun hattının tutulacağına dair, şu çekilme emri verildi :

"1. Düşman, ihtimalki bazı topçu ve piyade kuvvetleriyle karşımızdan çekiliyor. Ordunun sol kanadına düşmanın taarruzu şiddetlendi.

2. Kolordu, bugün (6 Kasım 1917) güneşin batmasıyla beraber Harbiye - Beyti Hanun hattındaki yeni mevziine girecektir. Başka bir emir verilinceye kadar grup teşkilatı yürürlüktedir. Sağ Kanat Grubu, bundan önceki emirle 7 nci Tümen'e tahsis edilen Harbiye mevziini; Sol Kanat Grubu, Beytihanun mevziini işgal edecek; Merkez Grubu ise Beyti Cerca'nın kuzeydoğusuna kadar çekilecektir.

3. Gruplar şu kuvvetlerden kurulu olacaktır :

Sağ Kanat Grubu : 79 ncu Alay, 20 nci Alay, 21 nci Alay, kudretli dağ taburu, 7 nci Tümen Süvari Bölüğü olarak, bu Grup, El Nusle - Herbiye yolunu izleyecektir. Grubun görevi açıklanmıştır.

Merkez Grubu : 134 ncü Alay'dan iki tabur, 163 ncü Alay, 13 ncü Topçu Alayı 2 nci Taburu, 14 ncü Topçu Alayı 1 nci Taburu olarak, görevi açıklanmıştır.

Sol Kanat Grubu : 31 nci Alay, 32 nci Alay, 138 nci Alay, 6 ncı Topçu Alayı 1 nci Taburu, 50 nci Topçu Alayı 2 nci Taburu, bu grup İzzet Paşa tahkimatının güneyinden geçerek mevzie girecektir.

4. 54 ncü Topçu Alayı 1 nci Taburu, güneşin batmasıyla beraber Beyti Hanun yoluyla Beyti Cerca'ya gidecek ve diğer bataryalar, topçu komutanına verilen emir gereğince hareket edeceklerdir.

5. 161 nci Alay ve emrindeki hücum taburu güneşin batması ile beraber hareket edecek, Beytihanun hücum taburunun ordugâhına giderek orada emir bekleyecektir. Bu alaya 105 mm.'lik obüs bataryasına yardım etmesi bildirilmiştir.

6. 136 ncı Alay Gazze-Beytihanun yolunun İzzet Paşa sırtlarını kestiği yerdeki boyun noktasında himaye mevzii alacaktır ve buradan geçecek bataryalara ve ağır bataryalara yardım edecektir.."

Bu kolordu emrini alan Grup Komutanları kendi emirlerini verdiler ve hazırlık yapmaya başladılar.

Kıtalar, emredilen saatte çekilmeye başladı. Bu sırada cephede sessizlik vardı.

Bütün mevziler akşamdan boşaltılmış, perde hatları (emniyet hattı) bile daha gerilere alınmıştı.

İngilizler, saat 23.30'da bütün cephede şiddetli topçu ateşine başladılar. Bu sırada kolordu komutanı, Cebaliye'deki piyade mühimmat deposundan artık taşınamayacak olan cephaneyi tahrip ettirmeye başladı. Düşman, topçu ateşini çekilme yollarına yöneltmiş bulunuyordu.

22 nci Kolordu 6/7 Kasım gecesi Gazze'den Herbiye - Beyti Hanun hattına gruplar halinde çekilmişti. Merkez Grubu (7 nci Tümen) kolordu ihtiyatı olmak üzere, Beyti Cerca kuzey sırtlarına çekiliyordu. Kolordu emrine göre, tümenlerin asıl kuruluşundaki kıtalar kendi tümenleri yanına gideceklerdi. 7 nci Tümen sağ kanadı teşkil ediyordu. 53 ncü Tümen de ihtiyattaydı. Öğleden sonra düşmanın iki süvari alayı, kıyı sırtlarını izleyerek Vadii Hesi'ye doğru ilerlemiş Şeyh Naki ve Ricali Erbain'e gelmişti. İki düşman bataryasının bu mevkilerden Beyti Hanun kesimine ateş açtığı görülüyordu. Ayrıca iki batarya da, Gazze'den çıkarak, Beyti Hanun batı sırtlarında mevzie girdi. Sağ kanat'a gönderilen keşif

kolundan alınan haberde; Düşman süvarisinin kıyıya ve Vadii Hesi'ye hakim sırtlarda gizlenmiş olduğu bildirilmişti. 20 nci Alay cephesiyle kıyı kesiminde ateş başlamışsa da akşama doğru kesilmişti.

Saat 16.30'da düşmanın 18 uçaktan kurulu bir filosu, kolordu bölgesi üzerinde uçarak birlikler üzerine bomba attı. Verilen emir üzerine 134 ncü Alay (kıyıdaki 2 nci Taburu yerinde bırakarak), makineli tüfek bölüğü, 54 ncü Topçu Alay 1 nci Taburu ve 20 nci Avusturya Bataryası, ordu emrine girmek üzere Culis'e hareket etti. Cephede bulunan 3 ncü ve 7 nci Tümenler birbiriyle bağlantı sağlayamadılar.

7/8 Kasım 1917 gecesi, düşmanla sıkı bir muharebe teması içinde sessiz geçti.

Orduların 7 Kasım akşam durumu şöyleydi: (Kroki : 8)

8 nci ve 7 nci Ordular bugünkü harekât sonunda Vadii Hesi - Beyti Hanun - Beyti Durdis doğusu - Cemame güney sırtları - Um Kelha - Avukel Hacı Süleyman - Hirbet üm Nuşram - Ras en Nukb - Essemua genel hattına çekilmişlerdi.

Gazze'nin boşaltılması Hakkında Düşünceler :

22 nci Kolordu Komutanı Albay Refet (Tümgeneral Bele)'nin Gazze'nin boşaltılması hakkında 14 Ocak 1918'de Yıldırım Ordular Grubu'na gönderdiği raporda: [119] "Gazze'nin boşaltılması hakkındaki fikri, ilk defa olarak Yıldırım Ordular Grubu'nun bu boşaltma kararını bana tebliğe memuren 4 Kasım 1917'de Gazze'ye gönderilen Grup Harekât Şube Müdürü Binbaşı Von Papen'den öğrendim. Von Papen tahliyenin nedeni olmak üzere düşmanın Tel el Şeria'da cepheyi yardığını ve buradan ilerleyecek düşman kuvvetlerine karşı sevk olunabilecek elde bir ihtiyat kuvvet kalmadığını, buraya sevkolunmak üzere Gazze'den bir kısım kuvvet çekmeye mecburiyet hasıl olduğunu söyledi. Gerçekten, Tel el Şeria tarafından cepheyi yaran ve Cemame yönüne doğru sarkmakta olan düşmanın ileri harekâtına engel olunamazsa, Gazze'nin arkası çevrilecek veyahut alelacele boşaltma zorunluğu hasıl olarak, koşum hayvanları pek noksan olan topçunun önemli bir kısmıyla her türlü taşıt araçlarından mahrum oluşumuz sebebiyle o vakite kadar aylarca müddet içinde ve pek büyük güçlüklerle depo edilebilmiş olan cephanenin belki de tümünü terk etmek gerekecekti" demekteydi.

Topçu cephanesinin tümünü bu mevzie getirmenin isabetsizliği görülüyordu. Bu cephane muharebenin sonraki günlerinde mevcut araçlarla getirilmek üzere daha gerilerde ve bir kısmı Vadii Hesi kuzeyinde de-

[119] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 3-2.

po edilmiş olsaydı, buralardan ikmal daha güvenle mümkün olabilirdi. Cephenin diğer kesimleri de gözönünde tutularak geriyle bağlantıları kesildiği halde Gazze'de bulunan kuvvetin kaç gün burayı savunabileceğini kestirmek pek güç değildi. Bu nedenle yalnız sağ kanadının kuvvetli ve mühimmatının bol bullnması istek ve güdülen amacı yerine getiremezdi.

Albay Refet yine bu raporunda, "Gazze'yi boşaltmaksızın dahi bir kısım kuvvetin ayrılıj Tel el Şeria istikametine yollanması ihtimalinden bahsettim. Aslında cepheye oranla pek zayıf olan korunma kuvvetinden bir bölümünün de ayrılarak Tel el Şeria'ya yollanması, Gazze'yi ihtiyat kuvvetlerinden tüm olarak yoksun edeceği ve bu suretle Gazze'nin düşmesi halinde ordunun önemli bir topçu kuvvetinin düşman eline geçmek tehlikesiyle karşılaşacağı ve bu nedenle Gazze'nin hemen boşaltılmasına karar verildiği cevabını aldım" dedikten sonra, "Gazze Muharebeleri'nin başladığı 17 Nisan 1917 tarihinden 25 Ekim tarihine kadar kıtaların mevcutlarının azalması ve erlerin tahkimatta çalıştırılmaları ,kıtaların muharebe yeteneklerine ters yönde etkili olduğu, 25 Ekim sabahından 2 Kasım sabahına kadar geceli gündüzlü devam etmiş olan topçu muharebesinden sonra, bir topçu hazırlık ateşi arkasından düşmanın siperlerimize atıldığı ve ateşten masun hiçbir yer kalmadığından" da söz etmiştir.

Gerçekten düşmanın taarruz bölgesi olarak seçtiği kesim (Denizle, Han Yunus - Gazze yolu arası) tümüyle kumluk olduğundan, buradan ancak kum torbaları, kerpiç, ağaç gövdeleriyle tutturulan siperler pek kolaylıkla harap olmuştu. Kıyıdaki tahkimatsa, düşman gemilerini uzakta tutabilecek uzun menzilli topçu olmadığından, düşman gemi toplarının ateşinden barınamayacak bir duruma düşmüştü. Gazze tahkimatını savunan kıtalar da düşman topçu ateşinden büyük kayba uğradığından, Gazze'nin batı ve merkez kesimindeki kıtaların mevcutları çok azalmıştı. Genellikle 53 ncü Tümen'in 79 ncu Alayı 155; 161 nci Alayı 350; 163 ncü Alayı 630 ve 3 ncü Tümen'in 138 nci Alayı da 450 ere düşmüştü. Ama buna rağmen düşman taarruzu yine de durdurulmuştu. Ayrıca hava keşiflerinden edinilen bilgilere göre, taarruz bölgesindeki İngiliz siperleri dolu olduğu gibi gerilerinde ihtiyat tümenleri vardı. Bu durumdan düşmanın taarruzunu yenileyeceği ve şiddetlendireceği anlaşılıyordu. Cephe genişliğine oranla kuvvet azlığının ve zayiat sayısının giderek artması, cepheyi zayıflatıyordu.

Kıyının savunulmasıyla, 20 km. uzunluğunda bulunan bu bölgenin bu kadar kuvvetle savunulması güç bulunduğundan, Gazze'nin boşaltılması gerekçe olarak bildirilen hususları haklı göstermekteydi. Daha sonra Kolordu Komutanı uçak noksanlığından söz ederek, düşman topçularının bulunduğu yerleri keşfetmenin mümkün olmadığını ileri sürmüştü.

8 nci Ordu Komutanı Von Kres Paşa'nın, 17 Kasım 1917'de Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na ve Başkomutanlığa sunduğu raporunda, [120] "Karadan ve denizden günlerce devam eden şiddetli bombardıman nedeniyle savunma kuvvetlerinin pek fazla hırpalanmış olmalarından ve bunları takviye etmek veya değiştirmek imkânı da bulunmadığından, Gazze'nin boşaltılması zorunluğu meydana geldi.. Ordu'nun mümkün olduğu kadar uzun süre geride tuttuğu ihtiyatları (16 ncı ve 19 ncu Tümenler) muharebe durumunun gereği olarak sol kanada, Birüssebi kuzeyine sürülmüşlerdir. 1/2 Kasım gecesi düşman tarafından elegeçirilmiş olan Gazze'nin en ileri hattındaki görev, plan dahilinde yapılmıştı" deniliyordu.

Gazze Merkez Grubu'nun ilerisindeki Şevket Tepe, Ahmettepe, Bir-ül Abd, Katya, Orta Tepe, siperleriyle kıyıdaki Sağ Kanat Grubu'nun El Mine siperleriyle, kıyı kesimi tüm olarak düşman eline geçtikten sonra, sol kanattaki 3 ncü Tümen Grubu'nun da elindeki mevziler, verilen emirle terk edilmişti. Ancak, bu ileri mevzi birliklerine hareket tarzları hakkında açık ve kesin bir talimat verilmediği için, Mağdaba ve Tel el Fari muharebelerinde olduğu gibi, burada da birliklerin gereksiz yere ağır kayıplar vermelerine veya tüm olarak düşman tarafından tutsak edilmelerine sebep olunmuştu.

8 nci Ordu Komutanı raporuna devamla, "bugünü izleyen geceden yapılan ve yapılması zorunlu olan birkaç karşı taarruzla düşmana gerçekten çok kayıp verdirilmiş olduğu anlaşılıyorsa da, bizim kuvvetimiz de o kadar zayıflamıştı ki, 22 nci Kolordu'nun muharebe gücü, Gazze'nin çok geniş olan mevzilerini, devamlı olarak savunmaya yetmiyecek kadar azalmıştı.

Savunma kuvvetinin yok olması bir tarafa, sallanmakta olan sol kanada yardım edebilecek kuvveti, ancak Gazze'nin boşaltılması suretiyle elde edebileceğimden boşaltmadan bu nedenle de vazgeçmek imkânı yoktu. Düşman, Tel el Şeria doğusunda bir yarma hareketinde başarılı olsaydı, artık Gazze'den hiçbir şey kurtarılamazdı. Tutsakların söylediklerine göre İngilizler, Gazze'nin kuşatılmasını kesin olarak tasarlamışlardı. Gazze'nin boşaltılması Ordular Grubu Komutanlığı'nın onayıyla tertiplendi; ve derhal kamyonlarla benzin yollandı. Ve böylece Gazze'nin içinde ve kuzeyinde depo edilmiş olan çok sayıdaki cephanenin hiç olmazsa bir kısmının geri gönderilmesi mümkün olabildi. Taşıt araçlarının noksanlığına rağmen, hareket yeteneği olmayan iki gemi topuna ve isabet almış bir 150 mm.'lik obüs topuna varıncaya kadar düşmana sezdir-

[120] ATASE Arşivi; No. 1/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F. 1-2.

meksizin bütün topçu malzemesinin ve hemen tekmil mühimmatın taşınmasında Albay Refet'in büyük hizmetleri olmuştur" diyerek raporunun Gazze'ye ait bölümünü bitirmiştir.

Birüssebi Muharebesi'nin kaybı ve Gazze'nin tahliyesiyle sonuçlanan bu dönem sonunda Başkomutanlık Vekâleti, sorumlu komutanlıklardan muharebelerin kaybı nedenleri hakkında birer rapor istemişti. Onlara göre, muharebelerin kaybı nedenleri, (Ek : 2, 3, 4'te) gösterilmiştir. Bu muharebelerin kaybının bir çok nedenleri olmakla beraber başlıcalarının, büyük ve orta sevk ve idare makamlarının düşman durumu ve kendi durumumuzu iyi değerlendirememiş olmaları, emir ve komuta zincirindeki kopukluklar ve anlaşmazlıklarla, harekât alanının özelliklerine göre, lojistik destek ve personel ikmalinin harekâtı destekleyememesi, eğitimin iyi olmaması ve bunlara karşı, İngilizlerin çok sayıda ve yetenekli süvari birliklerine sahip bulunmaları olarak özetlenebilir.

Birüssebi Kuzeyindeki Harekât (2 Kasım 1917)

İngilizler (Kroki : 7,9) [121], [*]

General Allenby'nin planına göre Birüssebi'nin ele geçirilmesinden sonra, 20 nci Kolordu'nun yapacağı ilk harekât, Türk asıl savunma mevziinin sol kanadına taarruzdu. Ancak bu hat, Tel el Şeria güneyinde demiryolunu kestikten sonra Birüssebi'nin 13 km. kadar kuzeybatısında birkaç münferit savunma mevzii bulunan tepelerde son buluyordu. Bu nedenle 20 nci Kolordu'nun, Türk sol kanadını kuşatmadan önce bu tepeleri ele geçirmesi gerekiyordu. 20 nci Kolordu'ya bu hareketi 2 Kasım 1917 sabahı yapması emredildi. Bu harekât yapılırken Çöl Atlı Piyade Kolordusu, sağ yanı örtecekti. Her iki kolordu arasında ara hattı: Birüssebi - Hırbet el Omri - Tuveyil - Ebu Cerrar (kasabasının dokuz km. kadar kuzey ve kuzeydoğusu) hattı olacaktı.

Yutta tepelerinin güney eteklerinden geçen alçak bir vadi içinde bulunan Birüssebi'nin kuzey ve kuzeydoğusundaki bölgede göze hiçbir şey çarpmıyordu. Bu kesimdeki arazi, yapılışı bakımından harekâtı güçleştiren bir nitelikteydi.

20 nci Kolordu'nun sağ kanadını örtme görevini alan General Chauvel, Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ni ihtiyata alarak , bu görevi Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'ne verdi. 2 nci Hafif Atlı Tugay, şimdiye kadar işgal edilmiş olan en uzak noktayı teşkil eden Bir-i sakati'nin dört buçuk km. uzağından geçen El Halil yolu boyunca

[121] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 92-99.
[*] Metindeki yer adları İngilizce haritadan alınmıştır.

ilerlemek emrini aldı. Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı, bu yoldan Hırbet el Ras ve Hırbet el Lekiye istikametlerinde ayrılan patikalara birer alay sürdü ve bu süretle yolla 20 nci Kolordu'nun Tuveyil-Ebu Cerval'daki sağ kanadı arasında kuvvetli bir emniyet perdesi kurmuş oldu. Bu tugaylar emredilen mevzilere vardılar. Fakat makineli tüfeklerle donatılmış bulunan Türk kıtalarıyla çatıştılar. Özellikle Canterbury ve Vellington Alayları şiddetli bir muharebe yaptılar. Sonunda 179 tutsak ve dört makineli tüfek ele geçirdiler.

20 nci Kolordu cephesinde: Kolordu Komutanı General Chetwode, 53 ncü Tümene, kendisine katılmış olan Hecin Tugayı ile birlikte hareket etmesini ve Teveyil-Ebu Cerval'den bu yerin dört buçuk km. batısındaki Hırbet el Muveyleh'e kadar bir mevzi tutmasını emretti. Tümen, Birüssebi üzerinden saat 06.30'da hareket etti ve saat 15.00'te bütün bu mevzi hiçbir direnmeye uğramaksızın baştan başa tutuldu. Gece, Hecin Tugayı, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni emrine girdi. Bu tugaydan bir Tabur, 53 ncü Tümen emrinde kaldı. Bu kesimde su durumu hiçte iyi değildi. Birüssebi'deki su ancak buradaki kıtaların ihtiyacını karşılayabiliyordu. Bu nedenle Yeni Zelanda Tugayı'nın ertesi sabah su olduğu haber verilen Birüssebi'nin 18 km. doğusundaki Hırbet el Meşaş'a gönderilmesine karar verildi. Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin harekât yapacağı alanda hayvanların iaşesi için imkân da yoktu. Su, ancak daha ileride bulunabilecekti. Bu nedenle 7 nci Atlı Piyade Tugayı, 3 ncü Hafif Tugay'dan katılan bir alayla birlikte ve Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni komutası altında Hırbet el Muveyleh, Biri Muleyh, Hırbet el Ras bölgesini işgal etmek emrini aldı. Emrine 1 nci Hafif Zırhlı Keşif Bölüğü ve 2 nci Hafif Zırhlı ve Motorlu Batarya verilen 2 nci Hafif Tugay'aEl Halil yolu boyunca kuvvetli keşif kolları sürmesi ve Birüssebi'nin 23 km. kuzeydoğusundaki Dehariye kasabasını işgale çalışması emredildi. Diğer iki motordu birliğe de yol keşfi ve su arama görevi verildi.

2 Kasım 1917'de 2 nci Hafif Tugay, harekâtın başlangıcında Dir Said'e yerleşmiş bulunan Türk birliğinin ateşine uğradı. Bu mevzide açıkta yerleştirilmiş olan Türk topçusu susturuldu. Tugay, harekâtına yavaş yavaş devam etti. 6 nci Hafif Alay, Türkleri cepheden tespit etmek izere Dir Said civarında bırakıldı. Tugayın geri kalanı, kuşatma hareketine girişti. 5 nci Hafif Alay, Hırbet Salanta'da ayrılan ve El halil yolunun doğusunda buna paralel olarak kuzeye uzanan yol boyunca hareket etti. 7 nci Hafif Alay da yürüyüşüne devam etti. Arazi çok engebeliydi. Sırtlar sarp ve kayalıktı, vadiler derin ve yamaşları dikti. İleri yürüyüş Sırtlar sarp ve kayalıktı, vadiler derin ve yamaçları dikti. İleri yürüyüş halde henüz bitirilmemişti.

7 nci Atlı Tugay, Hırbet ed Cubbeyn civarında El Halil yolundan ayrılan Huveylfe yolu boyunca ilerledi ve Hırbet Cubbey'nde 8 nci Hafif Piyade Alayı ile birleşti. Hırbet el Ras'ın bir buçuk km. kadar kuzeybatısındaki yol kavşağına güçlük çekmeden ulaştı; ve asıl görevine başladı. Sağdan ilerleyen Alay Ras en Nukb'u ele geçirmek emrini aldı. Diğer bir Alay sol yolu izleyecek ve Hırbet Ebu Hof'taki hakim araziyi işgal edecek ve bir batarya da bu ilerleyişi destekleyecekti. Alaylar hedeflerini elde ettikleri takdirde, topçu mevziinden altı km. uzakta bulunmuş olacaklardı.

Sağdan ilerleyen alay, saat 13.40 sıralarında mesafenin yarısını almıştı. Saat 15.00'te ileri yürüyüşüne engel olan küçük Türk kıtalarını geri attıktan sonra, 11 tutsak, iki top alarak Ras en Nukb'u ele geçirdi. Ebu Hof istikametinde ilerleyen alayın harekâtı gelişmedi. Ras en Nukb'u işgal eden alayın burada yalnız başına bırakılması sakıncalı görüldüğünden, sabah erken tekrar bu kesimi işgal etmek üzere geri alındı.

8 nci Hafif Alay'a saat 14.00'te her iki Yeomanry alayının arasından geçip Tell el Huveylfe'ye karşı ilerlemesi emredildi. Türklerin yerleştiği bu hakim mevziden bu kadar bir kuvvetle atılamayacağı anlaşıldığı için, bu alay, tpenin 1.700 m. kadar güneydoğusunda kaldı. 7 nci Atlı Tugay, hayvanları için su bulamamıştı.

53 ncü Tümen ve Hecin Süvar Tugayı kesimlerinde muharebe olmadı. Yalnız Türk kuvvetlerinin doğuya doğru kaymakta olduğu haber alındı. Bu tümenin mevzilerini berkitmesi gerekiyordu. Tümenin sol kanadında bulunan 160 ncı Tugay, gece 74 ncü Tümen'in Hırbet el Muveyleh'teki bir tugayla değiştirilecekti.

Es Semua'yı işgal eden ve telgraf hatlarını keserek 48 saat Türklerin haberleşmesine engel olmayı başaran İngiliz müfrezesi, Türklerin Dahariye'den gönderdikleri 143 ncü Alay'dan iki bölük tarafından kuşatılarak, esir edildi.

2 Kasım 1917 akşamına kadar alınan raporlardan, Yutta'dan Tel el Şeria'ya kadar olan kesimde Türklerin 4.000 tüfek ve kılıçtan ibaret kuvvetleri olduğu anlaşıldı. Gerçekten, Dahariye kesiminde Türklerin 24 ncü Tümeni emrinde 143 ncü Alayla 2 nci Alayın bir kısmı ve 12 nci Depo Alayı'nın 600 kişisiyle dokuz top vardı. Yolun batısındaki tepelerde 27 nci Tümenin Birüssebi'den çekilen kısımları ile 48 nci Alay ve yedi top, 27 nci Ağır Makineli Tüfek Bölüğü ve 8 nci Süvari Alayı vardı. Yutta'da ise, 6 ncı Süvari Alayı bulunuyordu.

3 Kasım 1917'de Türkler, 19 ncu Tümen'in katılmasıyla bir karşı taarruz yapmışlar ve Ebu Hof'a doğru ilerlemişlerdi. Bu karşı taarruz İngilizlerin El Halil yolu üzerindeki ileri hareketini durdurmak amacını

güdüyordu. Türklerin bu harekâtı, El Halil yolunu kapamak ve sol kanatlarını İngilizlere kaptırmamak amacıyla yapılmış umutsuz bir çabaydı. İngiliz görüşüne göre, durum memnunluk verici değildi. Türk genel karargâhı, 20 nci Kolordu'nun sol kanada yaklaşacağını sanıyordu.

Oysa, su ihtiyacının tam olarak karşılanmamasından ötürü birliklerin su merkezi olan Birüssebi kasabasından çok uzaklaşmaları mümkün olamamıştır.

3-5 Kasım 1917 Günleri Harekâtı

20 nci İngiliz Kolordusu, 3 Kasım 1917'de 53 ncü Tümene Ayn Kolhe'den Tel el Şeria'ya giden yol üzerinde yerleşmesini emretti. Hareket iki kolla yapıldı. Sağ kol 160 ncı Tugayla bir batarya, Ebu Cerval doğusundan kuzeye giden vadi boyunca ilerledi. Sol kol, 159 ncu Tugay ve bir sahra topçu taburundan kuruldu. Bu kol, Ebu Hof'a giden daha iyi bir yolu izledi. Bir piyade taburuyla bir topçu taburu, üçüncü bir kol olarak Hırbet el Lekye'den, Hırbet el Huveylfe'ye giden yolla hareket etti. 158 nci Tugay (bir tabur hariç), tümen ihtiyatı olarak ilk mevziin de kaldı. Tümen Komutanı sağdaki kolla hareket etti.

Sağ kol, saat 12.30'da Tell el Huveylfe hizalarına gelmiş olan atlı kıtalarla birleşti. Tümen Komutanı, tugaya ileri karakol hattını mümkün olduğu kadar ileri sürerek cephesine rastlayan tepeleri işgal etmesini emretti. Türklerin, mevzilerini inatla savunmak üzere hazırlamış olduğu haberi alındı. Bu nedenle bu akşam daha ileri gidilmedi. Aynı Kolhe'ye yürüyen 159 ncu Tugay, Türk kıtalarıyla muharebe etmek zorunda kaldı. Tugay, bugünkü yürüyüşü sırasında özellikle Türk topçu ateşinden çok zarar gördü.

53 ncü Tümen ile işbirliği yapacak atlı kıtalardan 2 nci Hafif Tugay, Dahariye üzerine harekâtına devam edecek, 7 nci Atlı Piyade Tugayı, mümkün olduğu kadar erkenden Ras En Nukb'u işgal edecekti. 1 nci Hafif Tugay da 7 nci Tugayı değiştirerek Tell el Huveylfe batısındaki tepelere taarruz edecekti. 1 nci Hafif Tugay, gece hareket etti. Fecirden önce 7 nci Atlı Tugayın South Notte Hussars Alayı, Ras en Nukb'a yürüdü ve burayı güçlük çekmeden tekrar ele geçirdi.

1 nci Hafif Atlı Alay ve bir batarya, bu yerin solundaki bir mevzii tutmak üzere saat 07.00'de ilerlemiş ve bir saat sonra 1 nci Hafif Süvari Alayı, Türk mevziinin sol kanadına 300-350 m.'ye kadar sokulmuştu. Buradan daha ileri gitmek mümkün olmadığından, piyadelerin taarruzu beklendi. 2 nci Atlı Alayın bir bölüğü Hussarsları değiştirmek üzere saat 10.00'da Ras en Nukb'a geldi. Ancak Türklerin, mevziin cephesine karşı yaptığı tehditkâr hareketler nedeniyle Yeomanryler öğleden sonraya

kadar yerlerinde kaldılar. 3 ncü Avustralya Süvari Alayı'ndan bir bölük de Ras en Nukb üzerine hareket etti. Türklerin iki bölük kuvvetiyle yaptığı karşı taarruz kolaylıkla geri atıldı.

Ne 1 nci ve ne de 7 nci Tugaylar, atlarını sulayamadıklarından, Tümen Komutanı bu iki tugayın Avustralya Atlı Piyade Tugayı'ndan, emrine verilen 5 nci Atlı Piyade Tugayıyla değiştirilmesine karar verdi. Bu değiştirme işi öğleden sonra yapıldı. Önce 7 nci Atlı Tugay ve sonra 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı değiştirilerek, her ikisi, Birüssebiye çekildi.

İngiliz birliklerinin 3/4 Kasım 1917 durumu şöyleydi:

2 nci Hafif Tugay, El Halil yolunun iki tarafında dört-beş km.'lik bir cephede Hırbet Salanta-el Cabri hattında; 5 nci Atlı Piyade Tugayı bunun batısında Ras en Nukb'a karşı olan cephede, bu tugayın bir alayı 53 ncü Tümen ile temasta olmaksızın ondan çok ileriye çıkmış olduğu halde sol kanadı koruyordu. 53 ncü Tümen cephesinde bir tabur cephesi Tell el Huveylfe'ye karşı olmak üzere, Hırbet Um er Rummini'in civarındaydı. 160 ncı Tugay da Tell el Huveylfe'nin en yüksek noktasına karşı (563 rakımlı tepe) cephe teşkil etmişti.

Tümen emrine verilen Hecin Tugayı'nın 2 nci Taburu, 160 ncı Tugay ile Vadii Hal güneyindeki 159 ncu Tugay arasında bağlantıyı sağlıyordu. 159 ncu Tugayın sol kanadı gerisine kademelenmiş olan 74 ncü Tümen'in 229 ncu Tugayı da sol kanadı koruyordu.

Türklerin bu sıralarda şiddetli direnmeleri ve takviye edilmelerinden, 53 ncü İngiliz Tümeni cephesindeki durumu, her zamankinden daha kötü bir şekil almıştı.

3 Kasım öğleden önce Ordu Komutanı, kolorduların (Çöl Atlı Piyade ve 20 nci Kolordular ile, 4 Kasımda Türk sol kanadına taarruz etmek üzere ileri harekete devam etmelerini emretti. Emrin sonunda, "Komutanlık, yarın Tel el Şeria Necile'ye varılmasını umut eder" denmişti. 20 nci Kolordu Komutanı, yaptığı incelemede, 4 Kasımda taarruz etmenin imkân içinde olmadığı sonucuna vardı. Ordu Komutanlığı ile yapılan telefon görüşmesinden sonra, taarruzun 5 Kasımda yapılması uygun bulundu. Daha sonra da, verilen yönergede taarruzun 5 Kasımdan sonraya bırakılmaması, ancak çok zorlayıcı nedenlerle geciktirilmenin orduca onaylanacağı bildirilmiş ve Birüssebi'de kazanılan başarıdan faydalanılmasının önemi ve Türk sol kanadında elde edilen mevziin değeri bir kez daha belirtilmişti. Ordu Komutanı, şimdiye kadar Türklerin Gazze'deki kuvvetlerinin azaldığını gösterecek bir emare olmadığını da emrine eklemişti.

20 nci Kolordu Komutanı'nın, daha sonra Zöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı ve tümen komutanlarıyla yaptığ ıtoplantıda, harekâtın 6 Kasım 1917'de yapılması kararına varıldı. Kolordu Komutanı'nın, Ordu Komutanlığı'na verdiği raporda, "Yapılan görüşme sonunda, su ikmalinin güçlüğünden dolayı harekâtın 6 Kasım 1917'ye bırakılması zorunluğu bulunduğuna istenmeyerek karar verildi. 53 ncü Tümen Komutanı'nın Huveylfe'yi 4 Kasım gecesine kadar tutamayacağı kanısında olduğunu arz ederim" demekteydi.

General Allenby, kolordu komutanlarıyla görüşmek üzere Birüssebi'ye geldi. Yapılan görüşme sonunda, kolordu komutanlarının tekliflerini kabul etti.

4 Kasımda 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Dahariye'ye karşı tehdidine devam etmekle beraber, çok pasif bir durum almıştı. Yeni Zelanda Tugayı'na Biri el Meşaş ve El Male'den geri dönmesi ve El Cabri ile Ras en Nukb arasındaki 5 nci Atlı Piyade Tugayını değiştirmesi emredildiyse de, tugay su ikmali yapamadığı için ancak öğleden sonra hareket edebildi. Bu süre içinde 5 nci Atlı Piyade Tugayı şiddetli bir taarruza uğramıştı. Türk süvarileri, tugayın her iki kanadından ilerlemiş fakat asıl taarruz, Ras en Nukb üzerine yönelmişti. Mevzi iki bölükle hemen takviye edildi. Türkler büyük bir azimle ilerliyorlardı. Türkler birkaç yerde İngiliz mevziine 450 m. kadar yaklaşmışlarsa da, açılan şiddetli ateş karşısında durmak zorunda kalmışlar ve karanlığın basmasıyla geriye çekilmişlerdi. Bundan sonra 5 nci Atlı Piyade Tugayı Yeni Zelanda Tugayı tarafından değiştirildi. Bugünkü muharebede 50'den çok kayıp verildi.

Ras en Nukb kesiminde bu harekât cereyan ederken, 53 ncü Tümen Huveylfe mevziine karşı tekrar taarruza geçmişti. B utaarruz pek başarılı olmamış, tümen komutanı taarruzu geceleyin yenilemek üzere 158 nci Tugay'ın saat 03.00'te Hırbet el Ras kuzeyinde toplanmasını emretmişti. Ancak asıl taarruz kolu komutanı olan 160 ncı Tugay Komutanı başladığı bu harekâtın kendi tugayınca bitirilmesine müsaade edilmesini teklif etti. Tümen Komutanlığı'nca bu teklif kabul edildi. Tugaya ikmal maddeleri getiren kollar, gece yollarını kaybettiği için tugay bütünlemesini yapamadan taarruz etmek zorunda kaldı. Saat 04.45'te başlayan 15 dakikalık topçu ateş hazırlığından sonra, saat 05.00'te piyade taarruza geçti. Taarruz biraz ilerledikten sonra ilerideki yüksek tepenin yamaçlarında durmuştu; çünkü topçu cephanesi bitmiş ve ikmal maddeleri ve su ihtiyacı sağlanamamıştı. 53 ncü Tümen Komutanı taarruzun gelişmesi için ihtiyattaki 158 nci Tugay'ın (bir alay hariç), 160 ncı Tugay gerisinde top-

lanmasını emrettiyse de, Kolordu Komutanlığı'nın emriyle taarruzu durdurmak zorunda kaldı. Bu taarruz 20 nci Kolordu'nun yapacağı asıl taarruzla birlikte yapılmak üzere 6 Kasım 1917 sabahına ertelendi.

5 Kasım günü Türkler, Ras en Nukb'a tekrar taarruz ettiler. Bu taarruz, Yeni Zelanda Tugayı'nın Canterbury Alayı tarafından püskürtüldü. Tugay, bu gece hecin tugayı tarafından değiştirilecekti. Fakat bu tugay'ın bir taburu yolunu şaşırdığından, bu taburla 6 Kasım sabahına kadar bağlantı sağlanamadı; ve bu nedenle istenen değiştirme yapılamadı. Bir rastlantı eseri olarak ertesi sabah havanın sisli oluşundan faydalanılarak, bu değiştirme yapıldı. Değiştirme sırasında Yeni Zelanda Tugayı'ndan 87 er 119 hayvan kaybedildi. Tugay bu değiştirmeden sonra Birüssebi'nin altı km. kadar kuzeydoğusuna alındı. Atlı kıtaların daha sonra görecekleri hizmet gözönüne alınarak, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na mevzilerinde kalarak gece ay çıktıktan sonra Bir el Makrume doğusunda Tavil el Mehdi'ye çekilmesi emredildi. Tugayın bu çekilmesi 6 Kasım saat 06.30'da bitti.

2 nci Hecin Taburu, Kurnet Gazal'da cephesi doğuya dönük olduğu halde sağ kanattaydı. 4 ncü Hecin Taburu Ras en Nukb'ta bulunuyordu.

2 nci Avusturalya Hafif Süvari Tugayı, büyük, kısmıyla Birüssebi'ye döndü.

Sabahleyin, Avusturalya Atlı Tümeni, henüz harekete hazırlanmamış olan 5 nci Atlı Tugayın yerine, 7 nci Atlı Tugay ile birlikte ordu ihtiyatında bulunan Yeomanry Atlı Piyade Tümeni'ni değiştirdi. Yeomanry Tümeni'ne, geceleyin harekete geçmesi ve 6 Kasım 1917'de Tel el Şeria'daki Türk mevzilerine yapılacak taarruzun gelişmesi sırasında, 74 ncü Tümen'in sağ kanadında meydana gelecek boşluğu kapaması emredildi.

1 - 5 Kasım arasında Birüssebi kuzeyindeki tepeler hattında cereyan eden muharebeler başarılı olmamıştı. Eldeki haritaların yanlışlığı ve harekâtın, her iki kolordu tararından ayrı ayrı sevk ve idare edilişi nedeniyle bazı karışıklıklar meydana gelmişti. Türkler seçtikleri mevzie, kanatlarını kuşatmalarda koruyacak biçimde yerleşmişlerdi. İngiliz birliklerinin bu mevziler karşısında, Birüssebi'den 15 kilometre bile kuzeye geçemedikleri halde, susuzluktan çektiği güçlükler pek büyüktü. Bu yüzden harekâtın kesintisiz olarak sürdürülmesi mümkün olamamış ve etkisiz kalmıştı. Çekilen bu güçlükler yollardan çok, su ikmal noktalarının iyi düzenlenmemesinden ileri gelmekteydi.

İngiliz'lerin Tel el Şeria Savunma Bölgesi'ne taarruz planı

İngiliz 20 nci Kolordusu ile Çöl Atlı Piyade Kolordusu bu taarruz için şu esaslara göre hareket edeceklerdi : Birüssebi'de şu tesisleri öylesine

düzenlenmiş olmalıydı ki, bütün birlikler kasabayı su ikmal üssü yaparak bir günlük ihtiyaçlarını yanlarına almış ve hayvanları da sularını bol bol içmiş olarak ileri yürüyüşe geçebilsinler. Bu düzenin 4 ve 5 Kasım günlerinde alınması mümkün olmadığından, genel taarruz geri bırakılmış ve gerekli diğer tertip ve tedbirler 5 Kasımda alınmıştı.

Cephane yeteri kadar sağlanmıştı. Birüssebi'den Tell el Fari'ye giden yol, Mısır amele kıtaları tarafından onarılmıştı.

20 nci Kolordu'nun taarruz hedefi, Vadii Şeria'daki Hüreyre'den doğuya doğru yaklaşık olarak 12 km. genişliğindeki Türk tahkimat hattıyla, bu hattın merkezinden üç km. kuzeyde bulunan Tel el Şeria'daki su tesisleriydi. Demiryolu bu tahkimat tahhını ikiye ayırmıştı. Doğudaki tahkimat, birbirinden ayrı direneklerden ibaretti. Ayrıca doğu ve güneye karşı da ayrı ayrı tahkimat yapılmıştı. Demiryolunun batısındaki tahkimatsa birbirine bitişikti. Bu mevzii, gerisindeki ikinci bir tahkimat hattına birçak irtibat hendekleriyle birleştirilmişti. Mevzi aynı zamanda güneydoğuya, güneye ve güneybatıya doğru cephe almış yarım ay biçimindeydi. Demiryolu doğusundaki kesimde telörgü engelleri yoktu. Batı kesimindeyse engeller sık olmadığı gibi devamlı da değildi. Türk mevziileri iyi seçilmiş, berkitilmiş olmakla beraber, iki alayını cepheye sokmuş bulunan 16 ncı Tümen tarafından işgal edilmişti. Bu tahkimli mevzie cepheden bir taarruz yapılması güç olacaktı; fakat kanatlarından kuşatılabilirdi. Bu işi yapabilmek için 53 ncü Tümen ileriye doğru nüfuz edecek ve taarruzun gelişmesiyle beraber, Huveylfe - Ruçim ed Dip genel hattını tutacaktı. Tümen, 6 Kasım sabahı Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun emrine girecek ve bu sırada 74 ncü Tümen'in bir tugayını serbest bırakmak için sol kanadını uzatacaktı. Yeomanri Atlı Piyade Tümeni, 74 ncü ve 53 ncü Tümenlerin batı yönünde ilerlemesiyle Ayn Kolhe civarında toplanacaktı.

General Allehby, 4 Kasımda önce 20 nci Kolordu Komutanı ve sonra da Çöl Atlı Piyade Kolordusu ve 53 ncü Tümen Komutanı ile görüştü. Onların da düşüncelerini dinledikten sonra, 53 ncü Tümen'in, sol kanadıyla, Huveylfe mevziine taarruz etmesine izin verdi. Asıl taarruza katılacak birlikler, 6 Kasımda fecirle beraber, taarruz mevzilerinde hazır bulunacaklardı. 74 ncü Tümen demiryolunun doğusundaki Türk mevzilerinin sol kanadına mümkün olduğu kadar sokularak yayıldı.

60 ncı Tümen, Biri Abu İrbayk kuzeyindeki münferit tahkimata karşı cephe aldı. 10 ncu Tümen, 60 ncı Tümen sol kanadında kademelenerek bir tugayıyla kendini sol kanadı gerisinde olarak taarruza hazırlandı. 74 ncü Tümen'e, taarruz hedefi olarak demiryolu doğusundaki Türk tahkimatı verildi. Bu tümene aynı zamanda irtibat görevi de verilmişti. Tümen, hedefini elde ettikten sonra 60 ncı Tümen'in sağ kanadını örtecek ve

Tel el Şeria'daki su tesislerini güvenlik altına alacaktı. 60 ncı Tümen ile 10 ncu Tümen'in bir tugayı demiryolunu geçerek, batısındaki mevziilerini ele geçirecek ve üç km. kadar mevzi derinliğinde ilerleyecekti. 10 ncu Tümen'in iki tugayı kolordu ihtiyatında kalacaktı. 20 nci Kolordu topçusu, 15 nci, 181 nci Ağır Bataryalar ile 378 nci, 383 ncü ve 440 ncı Muhasara Bataryaları'ndan kurulu bulunacaktı.

6 Kasım 1917 harekâtı (Kroki 7,9)

Taarruz kuvvetleri, 6 Kasım sabahı Ras en Nukb - Huveylfe - Hirbet Ebu Hof tepeler hattında şu şekilde tertiplenmişti : Merkezi Ras en Nukb olmak ve sağ kanadı 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile korunmuş olduğu halde takviyeli hecin süvar tugayı ortada, Huveylfe güneybatısında bulunan 53 ncü Tümen ve solda 74 ncü Piyade Tümeni'nin Kabuka tahkimat hattına taarruzu sırasında, sağ kanadını örtmek görevi alan Yeomanry Atlı Piyade yer almış ve Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun geri kalan kısımlarıysa, geniş bir cepheyle bölgeye yayılmıştı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 7 nci Atlı Alayla birlikte 20 nci ve 21 nci Kolordular arasında bağlantı sağlıyordu. Bu tümenin diğer tugaylarıysa, Karm ve Şelale'de 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, 5 nci Atlı Piyade Tugayı, Yeni Zelenada Tugayı su ihtiyacından dolayı ve verilecek göreve hazır bulunmak üzere Birüssebi kuzeydoğu ve doğusunda istirahatta bulunuyorlardı. 53 ncü Tümen'in 158 nci Tugayı bir taburla takviye edilerek karşısındaki Türk cephesine taarruz edecek ve sağ kanadını da, Hecin Tugayı üç taburuyla koruyacaktı. Taarruz hedefi olarak Tell el Huveylfe ve bunun güneybatısındaki yüksek (482 rakımlı) tepe verilmişti. Bu tepeler ele geçirildikten sonra Vadii Huvelfe'nin kuzeyine doğru ilerlenecek ve bu kesimde yerleşilecekti.

Harekât karanlıkta başladı. Yoğun sis nedeniyle birlikler, bir çok yerde karışık ve dağınık bir durumda muharebeye girdiler. Bir tabur bu yüzden çok kayba uğradı.

158 nci Tugay'dan iki tabur, hedeflerini süngü hücumuyla ele geçirdiler ve dokuz top aldılarsa da, Türklerin yaptığı karşı taarruz etkisiyle geri çekildiler ve toplar tekrar Türklerin eline geçti. Bu çekilme sırasında İngiliz topçusu, tugay birliklerini Türk kıtaları sanarak ateş altına almış ve bu yüzden tugay birçok kayıp vererek perişan bir halde önceki mevziine dönmüştü. Türkler, gönderilen İngiliz takviye kıtalarının yetişmesine meydan vermeden takibe geçtiklerinden, bir miktar tutsak aldılar.

Daha sonra 158 nci ve 160 ncı Tugaylar'dan iki tabur 482 rakımlı tepeye yaklaştı ve akşama doğru hecin tugayı da üç taburuyla Tell el Huveylfe kesimine ilerledi. Fakat Türklerin açtığı tevkif ateşi karşısında daha fazla ilerleyemedi.

Türkler, 158 nci Tugayın işgal ettiği mevzie karşı taarruza geçtiler, bütün subaylarını kaybeden 158 nci Tugayın Herford Taburu'nu önlerine katarak ilerlediler. Hecin tugayı'nın yardımıyla bu hareket durdurularak geri atıldı. Ancak Türkler, makineli tüfek ateşi altında bulundurdukları vadinin baş tarafında tekrar tutunmayı başardılar. 2 nci Avustralya Hafif Süvari Makineli Tüfek Bölüğü, hecin süvar kıtasının desteklemek üzere saat 10.00'da muharebe alanına geldi. Şiddetli makineli tüfek ateşi altında vadiyi geçerek Türk mevzilerini ele geçirmeğe teşebbüs etti; fakat kayıplara uğrayarak başarı sağlayamadı. 158 nci Tugay Komutanı, Tell el Huveylfe'nin gündüz ele geçirilmeyeceğini anlayarak, elde edilen arazinin kıtalarca tutulması emrini verdi. Fakat Türkler birbiri ardından yaptıkları karşı taarruzlarla 7 nci Weleh Fusiliers Taburu'nu mevzilerinden attılarsa da, bu tabur kısa bir topçu ateş hazırlığından sonra süngü hücumuna kalkarak mevziini tekrar ele geçirdi. Saat 09.30'da 53 ncü Tümen Komutanı, 160 ncı Tugayın bir taburunu, 158 nci Tugayın emrine gönderdi. 159 ncu Tugaya, 158 nci Tugay'ın görevini kolaylaştırmak için, Ayn Kolho'ye ilerlemesi emredildi. Tugayın elinde bir bataryadan başka topçusu olmadığından, ilerleme imkânı bulamadı. Tümen Komutanı, çevik bir ihtiyat elde bulundurmak için atlı kolordudan bir tugay veyahut bir alay istediyse de, bu kuvvetin kolordudan ayrılmasına imkân görülmedi. Bu durum Türkler çekilinceye kadar devam etti. Tepeler kesimindeki 16 ncı Türk Tümeni çok azimli ve iyi muharebe etmişti. Buna karşı 53 ncü İngiliz Tümeni de görevini iyi yapmış ve ova kesimindeki İngiliz tümenlerine değeri ölçülmeyecek kadar büyük hizmetler yapmıştır. Bu kıtaların yaptıkları cephe taarruzları pahalıya mal olmakla beraber Tel el Şeria'da yarılan Türk cephesini takviye etmek üzere tepeler kesiminden tek bir er veya top çekmesine veyahut, 20 nci Kolordu'nun ileri hareketi sırasında kanadına taarruz için bir çark hareketi yapmasına engel olmuştur.

Türkler (Kroki : 7,9)

Bugün (2 Kasım 1917) 13 ncı Tümen'in Tel el Şeria güneyi kesimindeki cephesinde önemli bir muharebede faaliyeti olmadı. Tümen'den saat 0735'te alınan raporda: Düşmanın sekiz piyade taburu ve üç süvari bölüğünün Ebu Hof'a doğru ilerlediği ve bunları bir bataryanın izlediği, ayrıca bu kuvveti Birüssebi istikametinden diğer kuvvetlerin izlemekte olduğu bildirilmişti.

Ordu emrine rağmen, 125 nci Piyade Alayı'nın Ebu Hof'a hareketi bu kez 20 nci Kolordu Komutanlığı'nca ertelendi. 7 nci Ordu emrine verilen ve henüz Huç civarında bulunan 19 ncu Tümenin, bugün saat 05.00'te buradan hareketle (Biri Salih Ebu Cerrar) üzerinden 7 nci Ordu'ya katılması kararlaştırıldı.

3 ncü Kolordu cephesinde de önemli bir olay olmamıştı. Ebu Hof'ta 3 ncü Süvari Tümeni kesiminde düşmanın zayıf süvari birlikleri taarruz etmişlerse de bir başarı sağlayamamışlardı.

Dün, 7 nci Ordu'ya Tel el Şeria istikametinde yapılması emredilen taarruz yapılamadı. Ordu Komutanlığı bunun sebebini, verdiği şu raporla açıkladı: [122] (özet) "8 nci Ordu Huç'tan, 7 nci Ordu emrine girmek üzere Biri Salih-Ebu Cerrar-Abarbele kesimine doğru yürüyüşe geçen 19 ncu Tümen kısımlarını, Gazze dolaylarında meydana gelen durum üzerine kendiliğinden tekrar Huç'a çevirmiştir. Bundan başka Tel el Şeria' daki 125 nci Piyade Alayı'nı (16 ncı Tümen'in) 8 nci Ordu, emri altında tutmaktadır. Önceki Birüssebi Grubu'na ait kıtalardan olarak Ebu Hof'a yürütüldüğünden bir taarruz için 7 nci Ordu'nun elinde hiçbir ihtiyat kuvveti kalmamıştır. Kudüs'e hareket ettirilen, 19 ncu Tümen'in 57 nci Alayı, önce Halilerrahman'a getirilecektir. Tekrar arz ederim ki, 7 nci Ordu'nun şimdiki kuvveti geniş olan cephesinde bir emniyet perdesi kurulmasına bile yeterli olmadığı gibi, 24 ncü Tümen ve 12 nci Depo Alayı makineli tüfek kıtalarına dahi sahip değildiler."

Öğleden sonra, 12 nci Depo Alayı'nın Birüssebi istikametindeki emniyet kıtaları, düşman ileri kıtaları tarafından geri atıldı. 8 nci Ordu, 125 nci Piyade Alayını, nihayet Ebu Hof'a gönderdi. Halilürrahman ile Dahariye arasının korunması Kudüs'ten gönderilen ve öğleden önce Halilürrahman'a otomobille gelen 100 Alman ulaştırma erine verildi. Bu müffrezeden Lut Gölü kıyısında Ayn Ciddi'ye yollanan bir keşif kolu, güneyde (Vadi-üs-Seten-El körmül) hattına kadar olan arazi kesiminde düşmanın bulunmadığını gördü.

Uçak keşif raporundan, Birüssebi kuzeyinde bir düşman süvari tümeniyle, üç piyade taburunun bulunduğu, bunların akşam üzeri Ed Dahariyc'ye doğru yürüyüşe geçtikleri, Birüssebi'de hareketler olduğu, Biri Muleyh dolaylarında iki-üç piyade taburuyla görünüşe göre bir miktar topçu bulunduğu, Kozel Basal'da bazı hareketler görülmüşse de bunun yönünün saptanmamış olduğu anlaşılmıştı.

7 nci Ordu Komutanlığı, bugün aldığı haberlerden Birüssebi'deki düşman kıtalarının öncekinden daha zayıf olduklarını saptamıştı.

31 Ekim'de büyük bir cüret ve azimle Dahariye'nin dört km. kuzeyine kadar sokularak Halilürrahman ile Ed Dahariye arasındaki bağlantıyı 40 saat kadar kesmeyi başaran düşman müfrezesinin ortadan kaldırılması artık gerekli olmuştu. Bunun için Beyti Laham'dan 10 yük otomobiliyle gelen 100 silahlı Alman şoförü Halilürrahman üzerinden bu düşmana

[122] Erkilet; H. Hüsnü Emir; Yıldırım, 1337, s. 157-158.

karşı gönderilmiş ve ayrıca Dahariye'deki 143 ncü Alay'dan iki Piyade bölüğü tertiplenmişti. Şoförler düşmanın etki alanına yaklaşmamış ve taarruzda faydaları dokunmamışsa da, bunlar, Halilürrahman yolunu güvenlik altında bulundurmuşlardı. Bu iki piyade bölüğü düşman müfrezesini ansızın kuşatarak tümünü tutsak etmişti. Tutsak edilenler kurmay hizmetinde kullanılan Mısırlı bir yarbay, bir yüzbaşı, üç teğmen, 16 astsubay ve onbaşı, altı İngiliz eri ve 30 arap eriydi. 93 hecin devesi, iki ağır makineli tüfek, 10 otomatik tüfekle çok sayıda silah, harita, cephane, para ve bazı önemli evrak da ele geçirilmişti. Buna karşı beş şehit, 10 yaralı kaybımız olmuştu. Düşmanın 10 ölü ve 20 yaralısı vardı. Böylece El Halil-Dahariye yolu açılmış ve bu girişim 7 nci Ordu için hayırlı bir başlangıç olmuştu. Ele geçirilen develer 3 ncü Süvari Tümeni'ne verilerek hemen bir hecin süvari bölüğü teşkil edildi. [123]

Ele geçirilen tutsakların yapılan soruşturmasından, bu müfrezenin amacının Lut Gölü batısındaki bölgede bulunan Arap ve bedevileri tahrik ve teşkilatlandırarak bunlarla Kudüs üzerine yürümek ve Halilürrahman ile Ed Dahariye'nin bağlantısını keserek, Birüssebi'deki kıtaların bu yöne çekilmelerine engel olmak olduğu ve bu müfrezeye Birüssebi doğusuna kadar Şerif'in oğullarından veya akrabasından birisinin de katıldığı ve bunun sonradan ayrıldığı anlaşılmıştı.

24 ncü Tümen, Ed Dahariye'den şu bilgileri vermişti : "10 kadar düşman süvari alayı saat 13.50'de Birüssebi-Dahariye batısından geniş bir cepheyle Ebu Haf'a doğru ilerlediler. Aynı saatte iki alay kadar düşman süvarisi de Dahariye istikametinde ilerleyip taarruz düzeni aldılar.

Dahariye ile Ebu Hof arasına giren düşman süvarileri, Ebu Hof'tan gelen iki bataryamıza baskın yaparak geridekinin iki topunu ele geçirdiler. Anab sırtları iki düşman süvari bölüğü tarafından işgal olundu. Bundan başka bir kısım düşmanın buradan kuzeye doğru geçtiği orduya bildirildiği gibi, Halilürrahman ile Ebu Hof arasındaki haberleşme kesildi.

Tel el Şeria'da yapılması tasarlanan taarruz için 7 nci Ordu Komutanı, 8 nci Ordu Komutanı ile görüşerek, bunun 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat'ın komutası altında teşkil edilecek olan Tel el Şeria Grubu tarafından yapılmasına karar verilmiş ve 3 ncü Kolordu'nun da bu taarruzu desteklemesi istenmişti.

Albay Ali Fuat, öğleden önce 122 rakımlı tepede bulunduğu sırada 8 nci Ordu Kurmay Başkanı Yarbay Asım'dan (Orgeneral Gündüz) telefonla şu bilgiyi aldı : "19 ncu Tümen iki alayıyla Şeria'da emrinize verilecek. Siz Şeria'daki kuvvetlerin komutasını elinize alacaksınız. Yıldırım

[123] a. g. e.; s. 157-158.

Ordular Grup Komutanı, Şeria civarından bir taarruz tasarladığından, siz hemen oraya hareketle göreve başlayınız. 54 ncü ve 26 ncı Tümenler taktik bakımdan 8 nci Ordu'ya bağlıdır. Oradan emir alacaklardır."

Bunun üzerine kolordu komutanı, kurmay başkanı ve emir subayıyla birlikte, burada emrine verilen kıtaların ve yardımda bulunacak birliklerin durumları hakkında bilgi edindi. Taarruz için emrine verilen kıtalar, 19 ncu Tümen'den 72 nci ve 76 ncı Piyade Alaylarıyla, 16 ncı Tümen'den 125 nci Piyade Alayıydı.

Tel el Şeria güney kesiminde bulunan kıtalar, 24 ncü Tümen'den 58 nci Piyade Alayı olup 16 ncı Tümen komutanı emrindeydi. Alay, Um Adra (dahil) Hırbet Kavuka (hariç) arasında çok geniş bir cepheyi tutmaktaydı. Bu nedenle bu alaydan kuvvet ayırmak mümkün değildi. Hırbet Kavuka'dan Hırbet Sammara mevziinin sol kanadına kadar olan mevziler, 47 nci Alay tarafından işgal edilmişti. Bu alay düşmanla temas halinde olduğundan kuvvet ayrılması imkânsızdı. Yalnız, 16 ncı Tümen'den Şeria kuzeyinde ihtiyatta bulunan 125 nci Alay'dan faydalanılabilirdi. Buna göre kolordu iki tümenle değil, ancak bir tümenle bu taarruzu yapabilecekti.

Kolordu Komutanı, düşman ve arazi hakkında topladığı bilgilere göre taarruz için emrinde toplanacak üç piyade alayının Vadii Huveylfe-Hırbet Lekiye-Hırbet el Ras hattına taarruzunu şöyle düşünüyordu : Bir Piyade alayı hakim tepelerden doğruca Hırbet Lekiye'ye, diğer piyade alayını bu alayın harekâtını kolaylaştırmak üzere Hırbet Ebu Hof-Hırbet Lekiye hattının batısından ve diğer üçüncü alayınıysa, bu alayın gerisinden ihtiyat olarak ilerlemesini uygun bulmuş ve 125 nci Piyade Alayı ile 77 nci Piyade Alayını Ebu Hof batısında, 72 nci Piyade Alayını da, Hırbet Samera civarında toplamak istediğini, bu teklifi uygun görülürse derhal hareket edeceğini, 8 nci Ordu Komutanlığı'ndan sormuştu.

8 nci Ordu Komutanı, bu düzen ve düşünceyi uygun görerek hemen harekete geçilmesini istedi.

2/3 Kasım saat 21.00'de kolordu komutanı Tel el Şeria'da 16 ncı Tümen Karargâhı'ndaydı. Durumu anlamak üzere Ebu Hof'a gitmiş olan kurmay başkanı da henüz Tel el Şeria'ya dönmemişti. Saat 21.30'da 19 ncu Tümen Komutan Vekili (77 nci Alay Komutanı), kolordu komutanının yanına gelerek, 72 nci ve 77 nci Alayların ancak saat 23.00'te Tel el Şeria'ya gelebileceklerini ve erlerin pek yorgun ve aç olduklarını bildirerek, yemek yiyip biraz dinlendikten sonra, Ebu Hof'a hareketin uygun olabileceğini bildirdi.

Kolordu komutanının biraz önce 8 nci Ordu Komutanı ile görüştüğü gibi, taarruz düzenini bu gece aldırması gerekliydi. Bunun üzerine saat 22.00'de aşağıdaki emri verdi :

"1. Düşmanın, El Muveyle-Hırbet el Lekiye-Hırbet el Ras hattında bir piyade tümeni, Hırbet el Ras'ın kuzeydoğusunda on kadar süvari bölüğü vardır. Bir süvari tümeni de Birüssebi-Ed Dahariye istikametinde hareket halindedir.

2. 16 ncı, 19 ncu ve 27 nci Piyade Tümenleri ile 3 ncü süvari Tümeni'nin emir ve komutası, bugün 8 nci Ordu Komutanlığı tarafından, bana verilmiştir.

3. Yarın (3 Kasım 1917) düşmana bir karşı taarruz yapılacaktır. Bunun için, kıtalar, 2/3 Kasım gecesi şöyle toplanacaklardır : 19 ncu Tümen, bütünüyle tümen komutan vekili emrinde Ebu Hof'ta toplanacaktır. 16 ncı Tümen şimdiki mevzilerini işgal etmekle beraber, 125 nci Piyade Alayı, 26 ncı Topçu Alayı'nın 1 nci Taburu, hafif obüs bataryası Gazali-Ebu Samera mevziiyle Ebu Hof arasındaki direneklerden 3-4 no.lu direnekler civarında gizli olarak toplanacaktır. 19 ncu Tümen'in bu gece Tel el Şeria'da, yarın (3 Kasım) Ebu Hof'ta toplanacağını bildirmiştir."

Bu kolordu emrinden sonra, kolordu komutanı son durum ve yapacaklarını şu raporla 7 nci ve 8 nci Ordu Komutanlıkları'na bildirmişti : [124]

"1. Şimdi 16 ncı 19 ncu, 27 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin emir ve komutasını elime aldım.

2. Düşmanın Hırbet El Muveyle-Hırbet Lekiye-Hırbet el Ras hattında bir piyade tümeninin bulunduğunu tahmin ediyorum. Bu piyade tümeninin perdesi altında bir düşman süvari tümeninin Dahariye istikametinde ilerlemek istediğini sanıyorum.

3. Yarın (3 Kasım 1917) 19 ncu Tümen ve 16 ncı Tümen'den kuvvetli bir müfrezeyle ilk önce Vadii Hulfe-Hırbet el Ras arasından bir taarruz yapmak niyetindeydim. Bu sırada 27 nci Tümeni ihtiyatım olarak toplamayı ve 3 ncü Süvari Tümeni'ni sol kanadımda kullanmayı düşünüyorum.

4. Bu maksadımı yarın başarıyla uygulayabilmem için, 125 nci Piyade Alayı, 21 nci Topçu Alayı'nın 1 nci Taburu, 44 ncü Topçu Alayı'nın 5 nci Hafif Obüs Bataryası Vadii Şeria yazısının tahminen iki km. kadar güneyinde, 19 ncu Tümeni de Ebu Hof'ta toplayacağım.

---

[124] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3204, Dos. H-2, F. 1-2.

5. Karşı taarruzun başarıyla sonuçlanabilmesi için, taarruz emrini tümen komutanları'na kendim Ebu Hof'ta arazi üzerinde 3 Kasım saat 06.00'da vermek istiyorum. Araziyi keşfetmek amacıyla kurmay başkanını Ebu Hof'a gönderdim. Ben de kıtaların toplanma ve iaşesi ve cephanesini ikmal etmek üzere, Şeria'da 16 ncı Tümen Karargâhı'na geldim.

Dahariye Müfrezesi'nin hareket şekli hakkında 3 Kasım 1917 saat 06.00'da bilgi verilecektir. Ebu Hof'a bir telefon hattı uzatılacaktır. Harekâtın başarısını sağlamak amacıyla diğer kıtalar gibi Dahariye Müfrezesi'nin de emrime verilmesini arz ve istirham ederim."

20 nci Kolordu komutanı'nın bu raporu 7 nci Ordu Komutanlığı'na saat 23.00'te ulaştı. Bu saatte 20 nci Kolordu Kurmay Başkanı Ebu Hof'tan Tel el Şeria'ya gelmişti. 19 ncu Tümen'in Tel el Şeria'ya gelmesinden sonra, hemen hareketin tümen komutanınının verdiği bilgiye göre mümkün olamayacağı anlaşıldığından, 19 ncu Tümen kıtalarına istirahat vermek zorunluğu ortaya çıkmıştı.

Bu harekâta katılacak olan 16 ncı Tümen kıtaları yorgun değildi. Bunun üzerine kolordu komutanı karar değiştirmeksizin tertibatın değiştirilmesine lüzum görmüş ve şöyle bir emir vermişti: "Şimdi Ebu Hof tepelerinde kıtalardan başka 2/3 Kasım gecesi Ebu Hof'a varacak olan 125 nci, 77 nci ve 72 nci Piyade Alayları'ndan kurulu Sol Kanat Grubu, 3 ncü Süvari Tümen Komutanı'nın emrine verilmiştir. 19 ncu Tümen 72 nci Alay bombacı ve hücum bölükleri ve 9 ncu Topçu Alayı 1 nci Taburu, 26 ncı Tümen Topçu Alayı 1 nci Taburu ve 5 nci Obüs Bataryasından kurulu kıtalar ve bağlı birlikler, fecirle beraber Ebu Samera asıl mevziiyle Ebu Hof arasındaki 3 ve 4 numaralı direneklerin gerisinde saklı olarak toplanacaktır. 27 nci Tümen Komutanlığı emrindeki kıtalar, 81 nci ve 48 nci Alay taarruza başladıktan sonra toklanarak, kolordu ihtiyatını teşkil edecektir. Sağ Kanat Grubu, yeşil tepeden Gazali mevziinin doğusundaki ikinci direnek noktasına kadar olup komutanı 16 ncı Tümen Komutanıdır."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı 2/3 Kasım gecesi verdiği yeni bir emirle orduların sınırını yeniden belirtmişti. Bu emre göre, Tel el Şeria-Biri Salih-Dikrin hattı doğusu 7 nci Ordu'ya, batısıysa 8 nci Ordu'ya verilmişti.

3 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 7,9)

20 nci Kolordu komutanı kurmay başkanıyla saat 01.00'de otomobille Ebu Hof'a, 3 ncü Süvari Tümeni Karargâhı'na hareket etmiş ve fecirle beraber Ebu Hof güneyindeki hakim mevzilere giderek, keşiflerde bulunmuştu. Bu sırada 125 nci Piyade Alayı bu bölgeye gelmiş diğer alaylar da gelmekteydiler.

7 nci Ordu Komutanlığı saat 03.00'de Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın şu emrini ald: [125] "1. Biri Muleyh, Maşrafe ucu arasında düşmanın kuvvetli kıtalarını ileri sürmesi, Birüssebi'ye karşı 20 nci Kolordu tarafından yapılması kararlaştırılmış olan taarruzun, şimdi 3 Kasım 1917 günü) yapılmasının geri bırakılmasını gerektiriyor.

2. Ordular arasındaki ara hattı: bu emrin alınmasından itibaren Tel el Şeria - Biri Salih - Ebu Cerrar istasyonları ve oradan Dikrin üzerine uzatılan hattır. Bu hattın batısında bulunan 7 nci Ordu kıtaları, 19 ncu Tümen kıtaları dahil olduğu halde, 8 nci Ordu emrine girecektir. Ordular, gruplarının bölümünü o suretle yapmalıdır ki, birlikler birbirinden mümkün olduğu kadar az ayrılmış olsunlar.

3. 7 nci Ordu, kendi sağ kanadıyla doğruca bağlantı kurmak zorundadır, Düşman kuvvetlerinin batıya doğru daha çok yayılmasını ve ilerlemesini mümkün olduğu kadar önlemek için, ordu üstün bir keşif faaliyeti ve diğer teşebbüslerle, düşmanla sürekli temasta kalacaktır. Özellikle sol kanatta daima keşif yaparak, düşman süvarilerinin kuşatma harekâtına karşı orduyu emniyette bulundurmalıdır.

4. Alman denizaltılarının kıyıya gelmesi, 3 Kasım 1917 tarihi için beklenebilir.

5. Dün meydana gelen pek ziyade takdire şayan olan hareketinden dolayı Yüzbaşı Hoblich'e [*] takdir ve özel teşekkürlerimin ulaştırılmasını 7 nci Ordu'ya emrederim."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, düşman durumunu gözde tutarak kararlaştırılmış olan taarruzun ertelenmesini bildirmekte ve her iki ordu arasında yeniden sınırı uzatmaktaydı. Anlaşıldığına göre, eldeki kuvvetle Birüssebi istikametinde yapılacak taarruz harekâtının başarılacağı umudu yoktu. Çünkü taarruz harekâtını yapacak üç piyade alayına karşı Birüssebi kuzeyinde ve Birüssebi batısında Ebu Rukeyk ve Hureyre karşısında düşmanın iki piyade tümeni vardı. Ve özellikle Biri Muleyh ve Maşrafe ucundaki düşman kuvvetleri fazlaydı. Yapılacak taarruz başarısızlıkla sonuçlanırsa, düşmanın bundan faydalanacağı kuşkusuzdu. Bu nedenle taarruzun ertelenmesi uygundu. Cephenin ordulara bölünmesiyse, bu da o sıradaki duruma en uygun biçimde düşünülmüştü. 20 nci Kolordu Komutanı, Tel el Şeria'ya gelerek oradaki kıtların komutasını eline almıştı. Sağ kanatta 8 nci Ordu bölgesi, dar ve kuvvet fazlaydı. 7 nci Ordu bölgesindeyse kuvve az ve cephe genişti. Özellikle Dirüssebi Grubu fazla

---

[125] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-2, F. 1-8.

[*] Yüzbaşı Hoblich, Dahariye kuzeyinde İngiliz hecin süvar bölüğünü tutsak alan kuvvetin komutanıdır.

hırpalanmış ve muharip gücü çoğuyla elinden çıkmıştı. Emir ve komutayı eline almış olan 7 nci Ordu Komutanı'nın böyle önemli anda cepheyi teslim alması ve elinde imkân ve vasıta mevcut bulunmaması, ikmal ve iaşe sorunları nedeniyle orduyu pek güç duruma sokuyordu. Bunun için, Tel el Şeria'ya kadar olan bölgenin 8 nci Ordu emrine verilmesi, 7 nci Ordu'nun durumuna göre pek yerinde bir tedbirdi.

7 nci Ordu düşman durumu hakkında bilgi almaktayken, cephedeki durum şöyleydi:

7 nci ve 8 nci Ordular arasındaki sınır, birkaç kez saptanmış ve emredilmişse de bu sınır civarındaki 7 nci Ordu kıtalarına 8 nci Ordu Komutanı'nın hâlâ müdahalesi devam etmekteydi. Bu nedenle 20 nci Kolordu Komutanı, 8 nci Ordu'dan 16 ncı Tümen'in taarruzdan vaz geçirilmesini bildirmişti. Hal böyleyken, 7 nci Ordu kıtalarına komuta etmek suretiyle sevk ve idare konusunda müdahaleler oluyordu.

27 nci Tümen Komutanı, 20 nci Kolordu Komutanı'na tümen cephesinde düşmanın önemli bir faaliyetinin olmadığını, düşman süvari keşif kollarının uzaklarda olduğunu ve düşmanın Hırbet Lekiye'de tahkimatla uğraştığını bildiriyordu.

3 Kasım saat 05.00'te iki taraf arasında muharebe faaliyeti yavaş yavaş başlamış ve saat 06.00'da ateş muharebesi şiddetlenmişti. Düşmın bir tugy kadar süvari kuvveti Hırbet Um er Romani civarındaki 482 rakımlı tepede bulunan 8 nci Süvari Alayına taarruza başladığı görüldü. Bu alay, sonuna kadar mevziini savunmuşsa da cephanesi bittiğinden, çekilmek zorunda kalmış ve bu nedenle de tepe, düşman eline geçmiş bulunuyordu.

20 nci Kolordu Komutanı, Ebu Hof'ta toplanan kuvvetle yapılacak karşı taarruzdan bir sonuç alınamayacağını düşünerek, Ebu Hof Grubu'nun savunmada kalmasını uygun buldu. Ve Tel Şeria'dan gece hareket etirlen 125 nci ve 77 nci Piyade Alayları, saat 09.00'da Ebu Hof'a vardılar.

125 nci Alay'dan bir tabura yaptırılan karşı taarruzla 482 rakımlı tepe geri alındı. Düşman daha sonra bu tepenin kuzeyine sarkmak istediyse de yine 125 nci Alay, ileri sürdüğü bir taburla, bu taarruzu da etkisiz bıraktı. Düşman bu cepheye taarruzlarını tekrarlamışsa da, her defasında birçok kayıp verdirilerek geri püskürtülmüştü.

Saat 08.30'da düşman 482 rakımlı tepenin güneyinden de piyadesiyle taarruz etmiş ve burada bulunan 27 nci Tümen İstihkâm Bölüğü'ne çok kayıp verdirmişti. Bunun üzerine 125 nci Alayın ihtiyat taburu 3 ncü Süvari Tümeni Komutanı tarafından bu istikamete gönderilerek düşmanın bu hareketi durduruldu.

8 nci Ordu Komutanı'nın 20 nci Kolordu Komutanı'na verdiği emir, bilgi için 7 nci Ordu'ya da gönderilmişti. Bu emirde: [126] "Hazırlanmakta olan taarruzun yapılmasının Tel el Şeria Vadisi'nin her iki tarafındaki 16 ncı Tümenin eski mevzileri önündeki durumun aydınlanmasına kadar ertelenmesi istenmiş ve gelen haberlerden kuvvetli düşman kıtalarının Hırbet Um Cerra ve Hırbet Erk yönüne yürümekte oldukları bununla beraber Ebu Hof Grubu'nun, düşmanın Ebu Hof ile Dahariye arasında bir yarma hareketine engel olacak kadar kuvvetli olması gerektiği, düşmanın Ebu Cerrar'a taarruz halinde, başka bir haber ve emir beklemeksizin Şeria Vadisi'nin kuzey yamaçları üzerine ve ileri giden düşmana bir karşı taarruz yapılması" istendikten sonra, "Ben de aynı zamanda 78 nci Alayı ileri giden düşmanın sol yanına karşı göndereceğim. 26 nci Tümeni'in sol kanadı ile Ebu Cerrar arasındaki durum iyice aydınlanınca bana haber veriniz" denilmekteydi. Emirde ayrıca 7 nci Ordu için "Dün-Birüssebi istikametinde yapılması kararlaştırılan taarruzun icrası mümkün olursa, 7 nci Ordu'ya bilgi vereceğim" kaydı konmuştu.

8 nci Ordu Komutanı General Von Kres, kendi sol kanadında bulunan 7 nci Ordu'nun muharebe gücünü biliyordu. Sol kanadındaki bu kuvvetlerin ezilmesiyle ortaya çıkacak durum, doğal olarak 8 nci Ordu'yu da tehlikeye sokacaktı.

Elbette cepheyi tespite yetecek kadar olan bu kuvvetlerle taarruz edilerek bir sonuç alınamazdı.

İngilizlerse, Birüssebi'den çekilen Ebu Hof ve Dahariye kesimlerinde bulunan kıtaları hemen atarak, 8 nci Ordu'nun sol kanadını kuşatıp bu orduyu güç bir duruma sokmak suretiyle Filistin harekâtına son vermek istemekteydiler ki, muharebenin ilk gününden itibaren izlemiş oldukları hareket şekli bunu gösteriyordu.

20 nci Kolordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın 7 nci ve 8 nci Ordular arasındaki sınırı ve bunun batısındaki kıtaların 19 ncu Tümen de dahil olduğu halde 8 nci Ordu emrine gireceği hakkındaki emri 8 nci Ordu'dan almıştı. Bu emirde, "16 ncı Tümen'in cephesini 19 ncu Tümen'e ve 58 nci Piyade Alayı ve bu bölgedeki topçu birlikleri, 19 ncu Tümen'e veriliyordu. Ayrıca bir karşı taarruz için fırsat çıkarsa bundan faydalanılması" tavsiye edilmekteydi.

Ebu Hof'ta muharebe devam ederken, Dahariye güneyinde durum şöyleydi :

---

[126] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3204, Dos. H-2, F. 1-10.

Üç buçuk bölüklük Türk piyadesi Anab sırtlarındaki düşmana taarruz ediyor, Dahariye güneyinde bulunan üç Türk piyade bölüğü, bir düşman süvari alayıyla muharebe etmekte ve ayrıca üç alay kadar düşman süvarisi de Birüssebi-Dahariye yolu üzerinde kuzeye ilerliyor ve kolbaşısıyla saat 11.10'da Dahariye'nin 10 km. güneyine gelmiş bulunuyordu. Bir Türk piyade bölüğü de Dahariye'nin güneydoğusunda olup karşısında üç düşman alayıyla bir bataryası mevzilenmekteydi.

Es Semua'da bulunan 6 ncı Süvari Alayı'ndan bilgi alınmamıştı. Yutta'da bir hecinsüvar bölüğü vardı. 3 ncü Kolordu ihtiyatında bir buçuk piyade bölüğü bulunuyordu. İki adi ateşli dağ topu Dahariye-Birüssebi yolunu ateş altına almakla görevlendirilmiş, iki top Anab taarruzunu destekliyor, dört top da güneydoğudaki üç düşman alayıyla bir bataryayı ateş altına almakla görevlendirilmişti.

3 ncü Kolordu Komutanlığı, düşmanın en az üç süvari alayı ve bir bataryalık kuvvetinin Dahariye'nin doğusundan kuzeye doğru sarktığını, Dahariye-Elhalil şosesinin tehdit edilmesinin çok muhtemel olduğunu, halen sol kanatta bulunan 6 ncı Süvari Alayı'ndan bilgi alamadığını haber veriyordu. Halbuki 7 nci Ordu bu alaydan bilgi alıyordu. Ordu karargâhından bir subayla 6 ncı Alaya gönderilen emirde, "Bütün kuvvetlerinizle ve emrinize verilen Es Semua'daki kuvvetle, Dahariye istikametinde ilerleyip, Dahariye'deki müfrezeye yardım ve düşmanın gerisini kesiniz. Es Semua'da yalnız gözetleme postaları bırakmak kâfidir" deniyordu.

7 nci Ordu cephesindeki durum böyleyken, bu cepheye karşı gelişen düşman harekâtını durdurmaya eldeki kuvvet kâfi değildi. 3 ncü Kolordu'nun Anab Grubu karşısında düşmanın 200 er ve iki makineli tüfekten kurulu kuvveti Ras en Nukb'un güneyine atılmış ve Dahariye kuzeyine geçen düşman süvarileri güneye çekilmişlerdir.

7 nci Ordu cephesindeki Tümenlerle, bunların emrindeki kıtaların saat 21.30 durumu şöyleydi : (Kroki : 7, 9)

16 ncı Tümen, 58 nci Piyade Alayı (24 ncü Tümen'in) ve 47 nci Piyade Alayı Umm Adra-Hırbet Kavuka-Vadii Abus Samara; 27 nci Tümen, 72 nci Piyade Alayı (19 ncu Tümen'in) 81 nci ve 48 nci Piyade Alayları Vadii Abus Samara'dan Ebu Hof'a kadar (hariç) ; 3 ncü Süvari Tümeni, 143 ncü Alay'dan bir tabur, 125 nci Piyade Alayı, 77 nci Piyade Alayı, 8 nci Süvari Alayı Ebu Hof kesiminde, üç batarya Ebu Hof mevziinde, bir batarya ihtiyatta; 24 ncü Piyade Tümeni, 143 ncü Piyade Alayı (iki tabur), 12 nci Depo Alayı, Anab-Dahariye-Es Semua-Kanan el Asef hattında, bir hecinsüvar bölüğü Dahariye'nin sekiz km. kuzeyinde, 43 ncü Topçu Alayı'nın 2 nci Taburu (6 top), iki adi ateşli dağ topu, Dahariye civarında mevzide bulunuyordu.

7 nci Ordu cephesinde 3 ncü Süvari Tümeni ile 27 nci Tümen arasından ilerleyen ve Ebu Hof'un batısından geçmek isteyen düşman kuvveti, dört tabur olup El Lekiye kuzeyindeki tepeyi işgal etmişti. 482 rakımlı tepeye taarruz eden düşman kuvveti, iki süvari alayıydı. Bu cephede düşman topçusu, iki sahra bataryası, bir obüs bataryası, bir dağ bataryası olup, tahmine göre cephe karşısındaki düşman kuvveti bir piyade tümeniydi. 16 ncı Tümen'in saat 16.30 raporunda, düşmanın Hırbet Um Ricil civarından doğuya doğru hareketi görülmüşse de kuvvet ve niteliği anlaşılamadığı bildirilmişti.

3 ncü Kolordu cephesi, iki gruba ayrılmıştı. Doğu kesimi 24 ncü Tümen'e, batı kesimi 3 ncü Süvari Tümeni'ne verilmiş, ara hattı olarak, Der el Gavi-Aseile-Anab (24 ncü Tümen'e dahil) hattı saptanmıştı. Kolordu karargâhı Ed Dahariye'de bulunuyordu.

3 Kasım saat 17.00'de Hırbet Muveyle ile Ebu Hof arasındaki durumu 20 nci Kolordu Komutanı, şöyle değerlendiriyordu : "3 Kasım sabahından başlayıp akşama kadar devam eden muharebede, düşmanın bu cephede ciddi bir hareket yapmak istediği kanısını vermekteydi. Uçak raporlarıyla 16 ncı Tümen'in verdiği raporlara göre, Düşmanın Birüssebi civarında hareket etmekte olan önemli kuvvetleriyle, Sebi civarından kuzeye hareket etmiş olan çok sayıdaki kuvvetlerinin bugünkü muharebeye girebilmesi, mesafenin uzaklığından dolayı mümkün değildi. Böyle olduğu halde bütün cephede düşman kuvvetleri akşama doğru bir piyade tümeniyle birkaç süvari tugayı tahmin ediliyordu. Halbuki 4 Kasımda düşmanın bu cepheye daha çok kuvvet getireceği anlaşılmaktaydı. Böyle bir durumda bu cepheden kuvvet alıp Şeria Vadisi'nin kuzeybatısına geçirmek, 4 Kasımda meydana gelecek muharebede bu cephede zayıflamaya yol açacaktı ki, düşmanın üstün kuvvetlerini karşılayacak olan bu kuvvetlerin mevzilerini savunması mümkün görülememişti. Mesafenin uzaklığı sebebiyle, üst komutanlıklarla güvensiz bir telgraf hattıyla, zamanında haberleşerek bir karar almak için çok zaman geçeceği düşünülerek, kolordunun bu durumu kendi kendine düşünüp bir karara varması ve gerekli düzeni alması gerekiyordu.

Düşman, 3 Kasımdaki muharebe cephesini batı ve doğuya doğru daha fazla genişletiyordu.

Hırbet Muveyle kuzeyinden başlayıp batıya doğru uzanan Türk mevzileri aylardan beri berkitile berkitile oldukça iyi duruma gelmiş birkaç savunma mevziinden ibaretti. Bundan başka düşman Ebu Hof'a aynı zamanda üstün kuvvetlerle taarruz edecek bir halde değildi. Düşman aynı zamanda Gazze'ye karşı teşebbüsünden vazgeçmemiş ve Gazze karşısında oldukça kuvvetli bulunuyordu. Bunun için 26 ncı Tümen ile 54 ncü

Tümen'den bir kısım kuvvet ayrılarak, 16 ncı Tümen gereğinde takviye edilebilirdi. Şu halde 20 nci Kolordu Komutanlığı'nın emrinde, 3 Kasım akşamına kadar toplanan kıtalar, Esat Bey Grubu 27 nci, 19 ncu ve 16 ncı Tümenlerdi. Bir ihtiyat kuvveti ayrılarak Ebu Hof, Birüssebi kuzeyi, Tel el Şeria bölgesindeki mevzilerin en fazla zayıf kalan sol kanadı dışında kullanılmak üzere Hırbet Ebu Hof'un üç-dört km. kadar kuzeybatısına konmasını muharebe durumu gerektirmekteydi.

Saat 17.00 sıralarında 20 nci Kolordu Karargâhı'na Yıldırım Ordular Grubu Kurmaylarından Binbaşı Von Papen geldi. Durum ve alınmış olan düzenin Yıldırım Ordular Grubu ile 8 nci Ordu Komutanlık'larına bildirilmesi rica ediliyordu.

3 ncü Kolordu ile bağlantı sağlamak üzere Ras en Nukb'un kuzeyine 8 nci Süvari Alayı'nın gönderilmesi uygun görülerek 3/4 Kasımda Alay bu kesime hareket ettirildi.

4 Kasım 1917 Harekâtı

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan saat 02.00'de alınan emirde, [127]

"1. Görünüşe göre düşmanın, Gazze cephesinde taarruzunu sürdürmekle beraber Tel el Şeria-Ebu Hof istikametinde dahi taarruz etmesi tasavvuru mevcuttur. Benim, orduların savunmadaki faal idareleri sayesinde düşmanın bu amaç ve niyetinin akim bırakılacağına inancım vardır.

2. Hırbet Um Adra'dan Ebu Hof kesimindeki (dahil) kıtaların güvenliği için 8 nci Ordu, 20 nci Kolordu'yu, 7 nci Ordu emrine verecektir. Bu bölgede bulunan kıtalar için ikinci bir emre kadar 7 nci Ordu'nun emrine gireceklerdir. Ordular arasında 8 nci Ordu'nun teklif etmiş olduğu yeni sınır şimdilik uygulanmayacaktır.

3. 7 nci Ordu mümkünse daha geceden itibaren Ras en Nukb'u makineli tüfek ve kabil olduğu kadar birkaç topla işgal etmelidir. Ordu ile cephe bağlantısının emin bir surette ve kesinlikle sağlanması için, lüzumlu tedbirleri almasını 7 nci Ordu'dan tekrar rica ederim. Her rütbedeki komutanlardan kabil olduğundan fazla kuvveti ihtiyat sağlanmasını isterim. Özellikle 7 nci Ordu için sağ yan gerisinde kuvvetli bir ihtiyat hazırlanması çok lüzumludur. Şimdi gelen haberlerde düşmanın, Ras en Nukb'a yerleşmek istediği anlaşılıyor. Ben bu önemli noktanın gecikilmeden geri alınmasını büyük bir güvenle bekliyorum" denilmekteydi.

---

[127] ATASE Aşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-2, F. 1-17.

Ordu cephesinde bugün (4 Kasım 1917) harekât ve olaylar şöyle gelişmişti : 3/4 Kasım gecesi genellikle sakin geçti. 3 Kasım akşamı Essemua kesiminden Birüssebi istikametinde geri giden düşman süvarisinin, 4 Kasım sabahı Hırbet Attir üzerinden tekrar kuzeye yürüdüğü uçaklarımız tarafından görüldü.

Ebu Hof'ta saat 03.00'ten beri muharebe başlamış, öğleden sonra Ebu Hof sırtlarının batısında 77 nci Alaya taarruz eden düşman geri atılmıştı. Saat 16.00 sularında Ebu Hof mevziine doğudan ilerlemek isteyen iki düşman piyade alayı, açılan topçu ateşiyle dağıtıldı. Saat 17.00'de tekrar sükûn sağlandı.

Ras en Nukb'a yerleşmiş olan düşmanın buradan atılması için hazırlanan taarruz, 8 nci Ordu'nun 20 nci Kolordu'ya verdiği Almanca emrin anlaşılamaması yüzünden yapılamamıştı. Halbuki Dahariye Grubu ile Ebu Hof Grubunu birbirinden ayıran bu mevziin geri alınması çok lüzumluydu. Emirlerin bu şekilde anlaşılamaması veya aksamasının nedeniyse, Yıldırım karargâhında önemli harekât emirlerini Mareşal von Falkenhayn'ın kendisi Almanca olarak yazar ve bunları tebliğ edilmek üzere, Harekât Şubesi (G-I)'ne [*] verirdi. Almanca bu emirler hemen telefonla ordu karargâhındaki Alman subaylara yazdırılır ve buradan tercüme edilerek yayılırdı. Yıldırım tercüme kısmı, Türkçeyi az bilen bir Alman'ın idaresinde olup, Almancayı az bilen birkaç Türk subay ve memurla şifrecilerden kurulu olarak doğruca kurmay başkanına bağlıydı. Emirlerin doğru olarak tercümesine kurmay başkan yardımcısının nezaret etmesi ve bunları gereğine göre karargâhtaki kuvvetli ve iyi dil bilen Türk subaylarına tercüme ettirmesi mümkünken, buna her nedense önem verilmiyor ve tercüme kısmı Türk olan kurmay başkan yardımcısının kontrolüne verilmiyordu. İşte bu nedenlerle de bu gibi emirler, üst ve ast komutanlara güven vermekten uzak ve yanlış anlamalara yol açıyor ve bu yüzden çok şey kaybediliyordu.

Ebu Hof'a giden 7 nci Ordu Kurmay Başkanı, Ras en Nukb'a yapılması istenen taarruzun bu akşam yapılmasını bildirdi. Bu taarruz, 8 nci Süvari Alayı ile 72 nci Piyade Alayı'ndan birer tabur ve iki batarya tarafından yapılacaktı. Bu taarruzun 3 ncü Kolordu tarafından himaye edilmesi emredildi. Yapılan muahrebe sonunda birgün önce (3 Kasım) Ras en Nukb civarında bırakılmış olan toplar tekrar ele geçirilmiş ve bu hareketi engellemek isteyen bir düşman süvari tugayı, kanlı bir şekilde geri atılmıştı. Ancak, Ras en Nukb tam olarak geri alınamamıştı. Buna karşı Anab Müfrezesi, 8 nci Süvari Alayı'nın yardımıyla karşısındaki düşmana taarruz ederek onu geri atmış ve mevzilerini ele geçirmişti.

---

[*] O zaman G-1, Harekât Şubesi idi.

Ed Dahariye kesimindeyse önemli bir olay olmadı. Bugün saat 08.00' de bu köyün güneydoğusundan kuzeye doğru iki süvari alayıyla bir bataryanın hareket ettiği görülmüş ve saat 12.45'te Ed Dahariye'ye topçu ateşi açılmıştı. Ed Dahariye'nin güneydoğusunda bir taburun bulunduğu görülüyordu. Saat 14.20'de beş bölük kadar düşman süvarisinin Ed Dahariye'nin 10 km. kadar güneydoğusundan kuzeybatı istikametinde ilerlediği ve gerisinde az sayıda süvariyle oto kolları olduğu görülmüştü.

7 nci Ordu'nun 4 Kasım 1917 akşam durumu (Kroki: 7, 9) [128]

20 nci Kolordu Komutanlığı'na bağlı 16 ncı Tümen Komutanlığı emrindeki 47 nci ve 58 nci Piyade Alayları ile dört sahra bataryası ve 110 mm.'lik batarya, Hırbet Samara'dan Vadii Abus Samara ile Vadii Dahasiye'nin kavşak noktasına kadar olan kesimde.

27 nci Tümen Komutanlığı emrindeki 48 nci ve 81 nci Piyade Alayları ile, iki süvari ve iki hecinsüvar bölüğü, iki sahra ve bir 105 mm.'lik obüs bataryası Ebu Hof mevziinde.

3 ncü Süvari Tümen Komutanlığı emrindeki 77 nci ve 125 nci Piyade Alayları ile, 143 ncü Alay'dan bir piyade taburu, 8 nci Süvari Alayı ve dört sahra bataryası, 27 nci Tümen doğusunda cephede, Dahariye Grubu, (24 ncü Tümen) eski mevziinde.

72 nci Piyade Alayı (bir tabur noksan) ve iki sahra bataryası, kolordu ihtiyatı olarak süvari tümeni grubunun gerisinde bulunuyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Halep'teki karargâh subaylarıyla birlikte trenle bugün (4 Kasım 1917) Şam'a hareket etti. Geri kalan yolu, 5 Kasım akşamı Kudüs'te bulunmak üzere otomobille alacaktı.

8 nci Ordu Komutanı, bugün de hüküm ve nüfuzunu Ebu Hof'a kadar genişletmek ve hatta bugüne ait raporlarında, olaylardan kendi sorumluluk bölgesi gibi söz etmekteydi.

5 Kasım 1917 Harekâtı [129]

4/5 Kasım gecesi, 8 nci Ordu cephesinde genellikle önemli bir olay olmadı. Anab Müfrezesi ile düşman arasında hafif piyade ateş muharebesi oldu. Anab kuzeybatısında bulunan 8 nci Süvari Alayı, tekrar Ebu Hof'a alınarak, yerine bir piyade taburu gönderildi.

---

[128] ERKİLET, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 170.

[129] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-2, F. 1-29.

Saat 08.00'e kadar ordu karargâhında şu bilgiler toplanabilmişti : Gazze karşısında düşman topçusunun ateşi aralıklarla devam ediyor, Huç kesiminde sukûnet var, Ebu Hof kesiminde de düşman topçu ateşi fasılalarla devam ediyor. Sis nedeniyle hava keşif faaliyeti pek sınırlıydı. Düşman gemileri de görülemiyordu. 4 Kasımda Gazze karşısındaki düman ordugâhlarında bir değişiklik olmamıştı. Türk uçakları El Mendur'da düşman ordugâhlarına 80 kadar bomba atmıştı.

16 ncı Tümen kesiminde, Ebu Rukeyk istasyonu civarında düşmanın iki piyade taburu, bir batarya ve bir sıhhıye müfrezesi görüldü. Ebu Hof direneğiyle Gazali mevzii sol kanadı karşısında beş piyade bölüğü görüldü. 4 Kasım akşam üzeri düşman uçakları Şeria istasyonunu bombaladı.

Düşman saat 23.30 sıralarında Ebu Hof batı sırtlarında bulunan 77 nci Piyade Alayı'nın sağ kanadına bir baskın yapmışsa da, başarı elde edememiş ve çekilen düşmandan dört tutsak alınmıştı. Tutsaklar 53 ncü İngiliz Tümeni'nden olduklarını söylemişlerdi.

Şeria demiryolu ile Birüssebi-Hırbet Um er Rumamin hattı arasında düşmanın 53 ncü, 60 ncı Tümenleri ve büyük kayıplara uğrayan 74 ncü Tümenin de Birüssebi civarında ihtiyatta olduğu ve bu bölgede en az iki süvari tümeni bulunduğu anlaşılıyordu.

Dahariye müfrezesiyle bağlantı kurmak için 72 nci Piyade Alayı'nın 2 nci Taburu gece Ras en Nukb'un 500 metre kuzeyindeki sırtlara gönderildi. Tabur imkân bulursa kuvvetli düşman süvarisinin işgal ettiği Ras en Nukb'u geri alacaktı.

7 nci Ordu Komutanı, durumunun emniyetli bir şekle girmesi için Anab güneybatı sırtları-Aseile-482 rakımlı tepe hattının ele geçirilmesini istemekteydi. Bu suretle Ebu Hof-Dahariye yolunun güvenliği sağlanmış olacaktı. Önce Ras en Nukb ele geçirilecekti. Bu amacın elde edilebilmesi için, 3 ncü ve 20 nci Kolordulara emir verilmişse de, 20 nci Kolordu Komutanlığı Anab güneydoğu sırtlarında düşmanın kuvvetli süvari kıtalarının bulunduğunu ve gerisinde piyadesi olduğunu bildirmekle beraber, buranın ele geçirilmesi için dolgun mevcutlu bir piyade alayıyla bir dağ topçu taburuna ihtiyaç bulunduğunu ve kolordu cephesinden bu kuvvetin ayrılmasının mümkün olmadığını ve bugün yapılacak keşiflere göre Ras en Nukb'un işgal edilip edilmeyeceğinin ayrıca bildirileceğini açıklamıştı.

5 Kasım günü Ras en Nukb'un kuzeyindeki 72 nci Piyade Alayı'nın 2 nci Taburu, Anab Müfrezesi ile bağlantı kurarak, Dahariye Grubu'ndan üç bölüklü mürettep taburla birlikte Ras en Nukb'a taarruza başladılar. Saat 10.00'da başlayan taarruz Dahariye ve Ebu Hof gruplarının topçu-

ları tarafından destekleniyordu. Bu taarruz grubu akşama kadar ancak düşmana 400-500 metreye kadar yaklaşabildiyse de Ras en Nukb'un geri alınması mümkün olamadı. 800 metre kadar cephe genişliğine sahip olan düşman mevziinde çok sayıda makineli tüfek olduğu bildiriliyordu. Essemua-Hırbet İnbe-Kanan El Asef hattında düşman süvari keşif kolları bulunmaktaydı.

Hava keşif raporlarından, düşmanın Bir Ebu Galyon'da üç tabur, Er Ruveyka'da üç tabur, Ebu Rukeyk'te üç tabur, Birüssebi'de dokuz tabur, Birüssebi'den kuzeye ilerleyen beş, altı piyade taburu, Ebu Hof-Dahariye kesiminde bir süvari tümeni, Birüssebi kesiminde bir süvari tümeni ve 300 hecin süvarisi ki, bu hesaba göre 7 nci Ordu cephesinde iki-üç piyade tümeniyle iki süvari tümeni bulunmakta olduğu anlaşılıyordu. Ele geçirilen tutsaklar da, "Gazze önünde birinci hatta 54 ncü, 52 nci Piyade Tümenleri ve bunların gerisinde 10 ncu, 75 nci Tümenler, Ebu Hof önünde 53 ncü Tümen ve daha güneyde Birüssebi'ye kadar (Ebu Galyon civarı dahil) 60 ncı ve 74 ncü Tümenlerin bulunduğunu bildirmişlerdi ki, bu bilgiler İngilizlerin gerçek durumuna da kısmen uyuyordu.

20 nci Kolordu komutanı, Ebu Hof'a gelmiş olan 3 ncü Kolordu Komutanı ile görüşerek, Ras en Nukb'un kuzeyinde bulunan ve buraya taarruz edecek olan 72 nci Alayın 2 nci Taburu'nu taktik bakımdan 3 ncü Kolordu emrine verdi. 482 rakımlı tepe 20 nci Kolordu'ya ait olmak üzere her iki kolordu arasında sınır olarak saptandı. 20 nci Kolordu'nun 7 nci Ordu emrine girmesi üzerine kolordu bölgesi 5 Kasım 1917 saat 17.00'den itibaren şu kesimlere ayrıldı :

Sol kanat kesimi: Ebu Hof doğusundaki 482 rakımlı tepe (dahil) ve 48 nci Alay tarafından işgal edilen bölge (dahil) olmak üzere 19 ncu Tümen komutanı emrine verildi. 19 ncu Tümen emrindeki birlikler şunlardı : 125 nci Piyade Alayı, 1/143 ncü Alay, 77 nci Piyade Alayı, 72 nci Piyade Alayı (-bir tabur), 9 ncu Sahra Topçu Alayı 1 nci Taburu ve bir süvari bataryasından kuruluydu. 72 nci Alayın 2 nci Taburu taktik bakımdan 3 ncü Kolordu emrine verildi.

Sağ kanat kesimi: 48 nci Alayın işgal ettiği kesim (hariç) Yeşil Tepe (dahil) olmak üzere 16 ncı Tümen Komutanı'nın emrine verildi. Bu kesimde bulunan kıtalar: 47 nci, 58 nci Alaylardan başka 78 nci Piyade Alayı'ndan üç tabur, 26 ncı Topçu Alayı 2 nci Taburu, 15 Sm.'lik Obüs Bataryası, 59 ncu ve 76 ncı Piyade Alayları'nın 3 ncü Taburları ile Tümen Süvari Bölüğü ve bir mantelli bataryadan ibaretti. 3 ncü Süvari Tümeni Komutanı da, kendi tümenine mensup kıtaların (6 ncı ve 8 nci Süvari Alayları) emir ve komutasını eline almak üzere 8 nci Alay ile 5/6 Kasım 1917 gecesi Dahariye'ye hareket edecekti.

20 nci Kolordu Karargâhı Harp Kademesi, 72 nci Piyade Alayı batısındaki binada bulunmaktaydı.

20 nci Kolordu Komutanı'nın, 3-5 Kasım günlerinde, Hırbet Um er Rumamin ve Vadii Abus Samara arasındaki değişik tümenlere mensup kıtaların emir ve komutasını, Hırbet Ebu Hof civarında kalarak eline almasının nedenleri şuydu :

Bu bölgede 3 ncü Süvari ve 27 nci Piyade Tümenleri, tümen komutanlarıyla beraber bulunuyorlardı. Bu tümenler, birliklerinin fazla zayiat vermiş olmalarından dolayı, çok zayıf düşmüşlerdi.

20 nci Kolordu Komutanı, zayıf düşen bu tümenleri muharebe durumunun gerektirdiği gibi takviye etmeyi düşünüyordu. Takviye, 19 ncu Tümen'den 72 ve 77; 16 ncı Tümen'den de 125 nci Piyade Alayı ile tümenlerin bir kısım topçularını vermek suretiyle yapılacaktı.

Fakat 19 ncu Tümen Komutanı, henüz tümeninin başına gelmemişti. 5 Kasım günü Ebu Hof'tan tümenine katılan 19 ncu Tümen Komutanı ile yapılan görüşme sonunda, tümen alaylarının başka komutanların emir ve komutasına verilmesini uygun bulmamıştı.

Lâkin bu bölgede (Vadii Abus Samara ile Ebu Hof arasında) üç gündür savaşan kıtaların emir ve komutasının birleştirilmesi gerekiyordu.

Ebu Hof, kolordu cephesinin en hakim bir yeri olduğundan, düşman harekâtı en iyi buradan gözetlenebilirdi.

19 ncu Tümen Komutanı'nın Ebu Hof'a gelişi sırasında düşmanın, 16 ncı Tümenin sol kanadı karşısına önemli kuvvetler yığmakta olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Kolordu Komutanı, gerektiğinde 16 ncı Tümen cephesinin de sevk ve idaresini sağlamak üzere, Vadii Abus Samara ile Hırbet Um er Rumamin arasındaki birliklerin emir ve komutasının 19 ncu Tümen Komutanı'na bırakılmasını uygun buluyordu. Ayrıca, kolordu emrine verilen birlikler iki piyade tümeninden fazla olduğu için, cephenin iki bölgeye ayrılması zorunluğunu gerektiriyordu. İşte bu nedenlerle düşmanın taarruza hazırlandığı cephenin bu kesiminde bulunmak, sevk ve idareye kısa zamanda müdahale etmek istiyordu.

Bunlardan başka birliklerin lojistik hizmetleri de, kritik bir nitelik almıştı. Bu durumlara göre gerekli emirleri vererek, Ebu Hof'un dört buçuk km. kadar batısında ve Şeria Vadisi civarında hazırlattığı kolordu komuta yerine gitti.

İngilizler cereyan eden bu muharebeler sırasında, Vadii Abus Samara doğusuna yeni kuvvetler topluyorlardı ki, bu yeni bir İngiliz taarruzunun olacağını gösteriyordu.

20 nci Kolordu Komutanı, yapılacak bir düşman taarruzuna karşı, 5 Kasım akşamına kadar Tel el Şeria bölgesinde kullanılabilecek bir ihtiyat kuvvet bulunduramayacağını anlamış ve 4 Kasımdaki düşüncelerini de belirterek 26 ve 54 ncü Tümenler'den yeteri kadar ihtiyat kuvvetin Tel el Şeria'ya, kolordu emrine gönderilmesini, telefonla 8 nci Ordu Komutanlığı'ndan istemişti.

Ebu Hof Muharebesi (Kroki : 7, 9)

İngilizler, 5 Kasım 1917 saat 23.00'ten itibaren 19 ncu Tümen cephesine taarruza başlamıştı. Gece yarısı 125 nci Piyade Alay Komutanı telefonla kolordu kurmay başkanına, "düşman kıtalarının Hırbet Ebu Hof güneyindeki mevzilerimize taarruz etmekte olduğunu ve 77 nci Alayla 125 nci Alay arasında bulunan 67 nci Alayın yaklaşık olarak 60-70 er kadar kuvvetinin yerlerinde durmayarak çekildiğini" bildirmekteydi. Bu sırada Ebu Hof güneyindeki mevzilerde şiddetli topçu ve piyade ateşi başlamıştı. Bu ateş bazan şiddetleniyor, bazan hafifliyor ve böylece sürüp gidiyordu. Saat 03.00'e kadar 19 ncu Tümen'den muharebe hakkında ayrıntılı bilgi istendiyse de, telefon bağlantısının çoğu yerde kesilmesi nedeniyle bilgi alınamamıştı. Ancak düşmanın üstün kuvvetlerle 19 ncu Tümen cephesine taarruz ettiği 03.30'da öğrenilebildi.

Saat 04.00'te 20 nci Kolordu Komutanı, karargâh subaylarıyla birlikte Ebu Hof istikametine hareket etmiş ve 16 ncı Tümenin muharebe idare yerine de bir irtibat subayı göndermişti. Kolordu muharebe idare yerinde yalnız kurmay başkanı kaldı. Kolordu komutanı Ebu Hof'un üçdört km. kadar batısına geldiği sırada henüz tümenine katılmamış olan süvari bataryasının süratle geri çekildiğini gördü. Bu saatte ortalık henüz ağarmaya başlamıştı. Batarya durdurularak o civarda mevzie sokuldu. Yine bu sırada Ebu Hof'un bir km. kadar güneyindeki 16 ncı Topçu Alayı 1 nci taburdan bir batarya düşman eline geçmişti. Kolordu komutanı yanında topçu tabur komutanı olduğu halde Hırbet Ebu Hof'un bir buçuk km. kadar kuzeybatısındaki tepelere geldiğinde, her tarafı yoğun bir sis kaplamıştı. Düşmanın piyade mermileri kolordu komutanının bulunduğu yere düşüyordu. Piyade kıtalarından hiçbir ere rastlanamamasından, Ebu Hof mevzilerinin çoğunun elimizde bulunduğu, yalnız bir kısmının düşman eline geçtiğine hüküm verilerek, hemen bataryalar mevzilendirilip uygun hedeflere ateş açmaları emredildi.

Bu sırada 19 ncu Tümen Komutanı, kolordu komutanının yanına geldi. Durumun incelenmesi için Hırbet Ebu Hof'un kuzeydoğusundaki hakim tepeye çıkıldı.

Saat 06.30 olmuş, sis açılmaya ve durum seçilmeye başlamıştı. 125 nci ve 77 nci Piyade Alayları'nın mevzilerini tüm olarak muhafaza ettikleri ve düşmanla sıkı muharebeye giriştikleri görülüyordu. Düşman yalnız Um er Rummin güneyindeki tepeyi işgal etmişti. Bunun kuzeyindeki tepeyi de 72 nci Alaydan geceleyin buraya gönderilen takviyeli bir tabur geri almıştı. 77 nci Alayla 125 nci Alay arasına girmiş olan düşmana taarruz edildi. Hırbet Ebu Hof kuzeybatısındaki mevzie girmiş olan batarya düşmana ateş açtı; ve saat 08.00'de yapılan bu taarruz sonunda düşmana ağır kayıplar verdirilerek güneye atıldı. Gece, yönlerini şaşırmış olan bu birçok düşman eri tutsak edildi.

19 ncu Tümen kesiminde, 143 ncü Alayın 1 nci Tabur cephesinde bir tepe hariç olmak üzere, bir tümenden fazla bir kuvvetle taarruz eden düşman püskürtüldü; ve bu tepe de az sonra yapılan bir karşı taarruzla geri alındı.

16 ncı Tümen Kesiminde Cereyan Eden Muharebeler (Kroki : 9, 10)

Harekâta Katılan Kuvvetler

İngilizler

20 nci Kolordu.

Kıtaları : 60 ncı, 74 ncü Tümenler ile 10 ncu Tümenin 31 nci Tugayı, 10 ncu Tümen Topçusu (toplam 17.000 tüfek, 168 top).

Türkler

20 nci Kolordu.

Kıtaları : 16 ncı Tümen (47 nci ve 58 nci Alaylar), 26 ncı Tümenin 78 nci Alayı'ndan iki tabur Zehayleka Grubu adıyla 165 nci Piyade Alayı; 81 nci Piyade Alayı'ndan bir tabur (yaklaşık olarak 4.000 tüfek, 40 top).

Harekâtın Cereyanı [130]

İngilizler, Türk mevzilerinin sol kanadını kuşatmak için, altı gün muharebe etmek zorunda kalmıştı. Birliklerin taarruz edecekleri alan, Birüssebi'ye göre daha elverişliydi. Taarruza topçu ateş hazırlığı yapılmadan başlandı. 74 ncü Tümen 230 ncu Tugayı'nın bir taburu, 6 Kasım saat 04.00'te ileri harekete geçti; ve bir saat sonra 46 no.lu ileri mevzii ele geçirdi. 231 nci Tugay da ilerisindeki 47 no.lu ileri mevzii aldı. 230 ncu Tugay, saat 06.00'da 45, 39, 38 no.lu mevzileri ele geçirirken, 229

[130] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 112.

ncu Tugay da 29, 35, 36 ve 37 numaralı mevziler grubunu elde etti. Keza bundan sonra 229 ncu Tugay, kendi kesiminde iki mevzii elde etmek için çok çalıştı. Sonunda bunlar da ele geçirildi. Türklerden bir batarya alındı. Türkler iki kez karşı taarruz yaptılar. Birincisinde kaybettikleri bataryayı geri aldılar. İkinci taarruzları güçlükle durduruldu. 229 ncu Tugay, tekrar batıdaki tahkimat hattı boyunca taarruza geçti, ancak etkili Türk topçu ateşi altında oldukça sarsıldı. Fakat öğleden sonra saat 13.15 sıralarında son hedefi olan demiryoluna ulaştı. 60 ncı Tümenin ilerlemesi sırasında top bindirmekte olan bir Türk bataryası tutsak edildi.

60 ncı ve 10 ncu Tümenlerin taarruzu, 74 ncü Tümen'in hedefine ulaşmasından sonra olmak üzere, bu taarruzu yapacak olan 180 nci, 179 ncü ve 31 nci Tugayların saat 08.00'den sonra ileri harekete geçmeleriyle başladı. Saat 10.30'da topçu, Türk mevzilerini ateş altına alabilecek mevzilere gelebilmişti. Tel örgülerinin tahribi saat 12.15'e kadar devam etti. 179 ncu ve 180 nci Tugaylar ikişer taburlarını birinci hatta olmak üzere taarruza sürdü. Bu taarruza katılan 31 nci Tugay, hedefine ulaştığı gibi Hırbet Kavuka tahkimatı da ele geçirildi. Bu taarruz 1.300 insan kaybına mal oldu. Türklerden 600 tutsak, 12 top, birçok araç ve gereç alındı. Türkler, taarruz sırasında taşıyamadıkları büyük bir depoyu içindekilerle birlikte yakmışlardı.

Türkler

8 nci Ordu Komutanı Tel el Şeria'daki durumdan dolayı ve evvelce yapılan istek üzerine 26 ncı Tümen'den dört piyade taburu ve iki bataryanın, 16 ncı Tümenin emrine girmek üzere saat 08.00'de Biri el Mansur'a doğru hareket ettiğini bildirmekteydi. 20 nci Kolordu Komutanı, saat 07.15'te düşmanın Gazali mevzii sol kanadına taarruz etmekte olduğunu, saat 08.00'de bu mevziin sol kanat kenarının işgal edildiğini kendi kurmay başkanından öğrendi. Bunun üzerine 19 ncu Tümen Komutanı'na gereken talimatı verdikten sonra, 16 ncı Tümenin yanına gitmeye karar verdi. 19 ncu Tümene verilen emirde, Düşmanın tümenler arasına girmeye teşebbüsü halinde, cepheden arttırılacak kuvvetlerle emir beklemeksizin sağ kanadına şiddetli bir taarruz yapılması istenmekteydi.

27 nci Tümen komutanı, birgün önce Halilürrahman'da 7 nci Ordu Karargâhı'na gitmesi için emir aldığı halde, 5/6 Kasımda kolordu cephesinde gelişen muharebe dolayısıyla alıkonuldu; ve kendisine emrindeki kıtaların komutasını eline alması ve hareket tarzı hakkında bir emir yollandı. Bu tümen cephesinde her zamanki gibi karşılıklı ateş faaliyeti devam ediyordu. Kolordu komutanı durumu yakından izlemek ve sevk ve idare amacıyla karargâhının ileri kademesiyle 16 ncı Tümen Karargâhı'na hareket etti.

Bu tümene 22-23 km.'lik bir savunma cephesi verilmişti. Kuvveti iki piyade alayı, iki sahra bataryası, bir istihkâm bölüğü, iki hücum bölüğü, bir süvari müfrezesi olup 2.000 tüfek ve sekiz toptan ibaretti. Bu durumda savunma hattının beher 10 metresine bir er isabet ediyordu ki, bu kesim, cephenin en zayıf yeriydi. Bu tümenin sağ kanadından denize kadar 20 km.'lik bir cephede beş tümen vardı. Halbuki Tel el Şeria, ordu cephesinin önemli bir kilit noktasıydı. 7 nci Ordu'nun elindeki kıtalara göre, cephesi çok genişti. Hırbet Abu Samara'dan Lut Gölü'ne kadar en çetin bir araziyi kapsayan 90 km.'lik bir cephede çok yorgun ve ezilmiş bulunan 24 ncü ve iki alaylı 16 ncı Tümen ile, 19 ncu Tümen, iki alaylı 3 ncü Süvari Tümeni ve 12 nci Depo Alayı vardı.

16 ncı Tümen mevziini, sağda 58 nci, solda 47 nci Piyade Alayları ile işgal etmişti.

Gazali mevziindeki 47 nci Piyade Alayı üç taburunu cepheye sokmuş, ihtiyat olarak 1 nci taburdan iki bölük ayrılmıştı.

6 Kasım saat 05.30'da 47 nci Alay mevzilerinden, Ebu Hof istikametlerinden top sesleri duyulmaya ve bu sırada, ortalıkta aydınlanmaya başlamıştı. Aynı zamanda merkez kesimindeki 3 ncü Taburun keşif kolları düşmanla ateş muharebesine girmişler ve daha sonra direnek noktaları yönlerinden de ateş sesleri gelmeye başlamıştı. Elde yeteri kadar kablo ve telefon makinesi bulunmadığından, direnek noktalarıyla telefon bağlantısı kurulamamıştı.

Sabahın bu saatlerinde düşmanın, yoğun avcı hatlarıyla ve şiddetli topçu ve makineli tüfek ateş desteği altında direnek noktaları ve 3 ncü Tabur cephesine doğru ilerlemekte olduğu görülüyordu. Topçu, hemen ateşe başladı. 2 nci Tabur, ateşiyle 3 ncü Tabura yardım ediyordu. Süvari müfrezesi, Gazali mevziinin sol kanadında toplu bir halde bulunuyordu. Ortalık ağarmış olmasına rağmen, henüz sis kalkmamıştı. Taarruz eden düşman kuvveti, iki 150 mm.'lik obüs ve üç sahra bataryasıyla desteklenen bir tümen olarak değerlendirildi. Düşman makineli tüfeklerinin yoğun ateş etkisi altında erler, baş kaldıramıyordu. Düşman bu ateş desteğine sığınarak, 3 ncü Tabur mevzilerine ulaştı. 1 nci Taburun ihtiyattaki iki bölüğüyle 3 ncü Tabur takviye edildi. Şiddetli bir ateş muharebesinden sonra, mevzideki birlikler, düşmana bomba ve süngüyle karşı koymaya çalıştılar. Tel el Şeria kesiminde günlerce tahkim işleriyle yorulmuş ve zayıf düşmüş olan bu bir avuç Türk eri kendisinden kat kat üstün düşman üzerine atılıp boğaz boğaza çarpışmaya başladılarsa da, düşmanı durdurmayı başaramadılar. Düşman burada siperlere girmeyi başardı ve taarruzunu 2 nci Taburun sol kanadına yöneltti. Bu sırada direnek noktalarında bulunan iki hücum bölüğünün kahraman erleri, son kerteye ka-

dar mevzilerinde direnmişler, sonunda onlar da, 3 ncü Taburun akibetine uğramışlardı. Bu hücum bölüklerinden ancak 20 kişi kurtulabilmişti. Bölük komutanlarından biri, şehit olmuş, diğerinin âkibeti bilinmiyordu. Bu kurtulan erler direnek noktalarının gerisindeki tepelerde halâ mukavemete çalışıyorlardı. Direnek noktası gerisinde bulunan hafif obüs bataryası, manda ile çekildiği için, süratle mevzi değiştirememiş ve düşman eline geçmişti.

3 ncü Tabur mevzileri düşman eline geçtikten sonra, bu tabur gerisinde bulunan 26 ncı Topçu Alayı'ndan bir batarya da düşmanın yakın ateşi etkisi altında muharebe dışı olmuştu. Süleyman Naimî mandrası gerisinde mevzide bulunan 47 nci Topçu Alayı'nın 1 nci Bataryası, her ne kadar büyük bir çaba harcayarak ateşe devam etmişse de, 3 ncü Tabur mevziine giren düşman bu bataryayı da şiddetle yan ateşine aldığından, kayıp vermeye başlamış, bunun üzerine bataryanın grup karargâhı batısındaki tepe gerisine mevzi değiştirmesi emredilmişti. Süvari müfrezesi, 3 ncü Taburun sol kanat mevziilerinde direniyordu. Böylece, 3 ncü Tabur mevzileri de düşman eline geçmiş, taburun arta kalan bir bölük kadar kuvveti, mevzi gerisindeki tepeye çekilmişti. Tabur komutanı şehit olanlar arasındaydı.

2 nci Tabura gelince; Bu tabur, kendi sol kanadını ihtiyatındaki 5 nci Bölükle takviye etti. 1 nci Tabur'un makineli tüfek bölüğü de bu tabur emrine verilerek mevzie sokuldu. Düşman saat 08.00'de bu tabur mevzilerine de girmişti. 150 mevcudu olan bu tabur da yaptığı bomba ve süngü muharebesi sonunda mevcudunun 3/4 ünü kaybetmişti.

27 nci Tümen'den 80 nci Piyade Alayının 4 ncü Taburu, 47 nci Alay emrine gönderildi. Saat 08.30'da alay kesimine gelen bu tabur, direnek noktaları istikametinde karşı taarruza geçti. Taburun taarruzu başarıyla ilerledi; ve 1 no.lu direnek noktasını geri alarak gerisinde bulunan ve düşman eline geçmiş olan hafif obüs bataryasını kurtardıysa da, bu defa da düşmanın üstün kuvvetlerle yaptığı karşı taarruz sonunda, tabur dağınık bir halde çekilmek zorunda kaldı. Tabur, subay ve erlerinin büyük bir kısmını kaybetti. Bu taburdan geri gelebilen erlerle, 1 nci Taburun sol kanadı uzatıldı. Bu sırada düşman, Uzun Sırt ve Taşlı Tepe mevzilerini ağır ve hafif bataryalarla yoğun bir ateş baskısında tutarak, sık avcı hatlarıyla bu mevzie doğru ilerlemeye başladı. Saat 10.00 olmuştu. Grup kıtaları bulundukları mevzilerde direnerek düşmanı durdurmaya çalışıyorlar ve başarı da sağlıyorlardı. Gazali mevziine taarruzunu sürdüremeyen düşman, direnek noktaları istikametinde ilerlemeye ve Biri Mansur civarını yoğun topçu ateşine tutmaya başlamıştı. 2 nci Piyade Taburu'nun 7 nci Bölük emrindeki ağır makineli tüfekler, Abus Samara Vadi-

si'nden ilerleyen düşmanı ateş altına aldı. 47 nci Topçu Alayı'nın 1 nci Bataryası da, ateşini 3 ncü Tabur mevziini işgal eden ve bu mevziin doğusundan ilerlemek isteyen düşmana yöneltti. Bu sıralarda Tel el Şeria'nın kuzeydoğusundaki sırtta mevzie girmiş olan bir sahra bataryası da, düşmana ateş açmışsa da, bu batarya düşman avcı hatlarını ayırt edememesi yüzünden, ateşini yanlışlıkla Türk mevzileri üzerine çevirmiş, bu yüzden de birçok kayba yol açmıştı.

Saat 11.30 sıralarında, düşman bütün gücüyle Uzun Sırt ve Taşlı Tepe'ye taarruz etmekte, bu mevzileri ve grup cephesini şiddetle ateş altında bulundurmakta ve Biri Mansur'a doğru ilerlemeye çalışmaktaydı. Saat 12.00 sularında 16 ncı Tümen'den, ağızdan verilen emirde; 47 nci Piyade Alayı'nın Şeria Tepesi kuzeyine çekileceği bildirildi. Bunun üzerine, grup komutanı verdiği çekilme emrinde; "2 nci Taburun Tel el Şeria - Birüssebi demiryolu istikametinde çekilerek, Şeria Tepesi'ne gelmesini, süvari müfrezesi ve hücum bölüklerinin kalan erleri, 47 nci Piyade Alayı 1 nci, 3 ncü Taburları, alay makineli tüfek bölüğü, 47 nci Topçu Alayı 1 nci Bataryası, 80 nci Piyade Alayı 4 ncü Taburun'un bulundukları mevzileri bırakarak, Tel el Şeria kuzeyine çekilmelerini, çekilmede Şeria Vadisi'nden faydalanılmasını" istemişti.

Kıtalar, bu emir gereğince çekilmeye başladılar. Düşman, çekilen birlikleri, topçu ve piyade ateşiyle takip ediyordu. Bu kesimdeki muharebe ve çekilmede kıtaların 2/3'si şehit olmuştu.

Alay Makineli tüfek bölüğünün bir takımı, 3 ncü Tabur mevzilerinde direnerek kendi cephanesini harcadıktan başka, 12 nci Makineli Tüfek Bölüğü'nün muharebe kademesinde bulunan cephaneyi de harcamış ve düşmanın ilerlemesine engel olmaya çalışmıştı. Ancak cephanesi tükendiğinden, düşman tarafından kuşatılarak sağ kalanları tutsak olmuştu. 1 nci ve 3 ncü Taburlar, Şeria kuzeyine geldiklerinde, 1 nci Tabur 5 subay, 50 er, 4 makineli tüfek; 3 ncü Tabur 2 subay, 15 er kalmıştı. 2 nci Tabur ise muharebeyi keserek düşmandan sıyrılıp çekilemedi.

Şeria tepesi, 8 nci Ordu'nun 26 ncı Tümen'den gönderdiği iki taburlu 78 nci Piyade Alayı tarafından tutulmuştu. 6 Kasım saat 17.00'de bu alayın iki taburuyla iki batarya daha bu kesime geldi.

58 nci Piyade Alayı kesimindeki harekât şöyle gelişmişti: 6 Kasım saat 05.00'te düşmanın taarruza başlaması üzerine, Samara civarındaki keşif kolu düşmanın bir takım kadar süvarisiyle muharebeye başlamış, aynı zamanda düşman piyadesinin Abus Samara Tepesi ile daha doğusundaki tepeleri tuttuğu öğrenilmişti. Düşman, saat 05.40'ta Latif Tepe ile Taşlı Tepe'yi de bombardımana başlayarak yoğun topçu ateşini

mevziler üzerinde toplamıştı. Bu sırada, 47 nci Alay cephesine yaklaşık olarak dört piyade alayının; 58 nci Alay cephesinde de, sağ kanadıyla Abus Samara Tepesi (dahil) batı ve kuzeydoğuya uzanan kesimde beş piyade taburunun ilerlemeye başladığı görülüyordu. Saat 06.30'da Taşlı Tepe'deki 47 nci Alayı destekleyen 1 nci Batarya, düşman topçusu tarafından susturuldu. Mustafa Bey Tepesi'nde bulunan 4 ncü Batarya, 58 nci Alay cephesine ilerleyen düşman piyadesine ateş ediyordu. Düşman taarruzu bu ateş etkisiyle yavaşlamıştı. Saat 07.00'de 1 nci Batarya, tekrar ateş açtı. 15 dakika sonra düşmanın bütün bataryalarının, bu batarya üzerine tekrar ateş toplamasıyla batarya yine susmak zorunda kaldı. 16 ncı Tümen'den verilen emir üzerine, 3 ncü Tabur ihtiyatında bulunan iki bölüğe, demiryolu doğusundaki münferit tepeyle doğusunu tutarsak düşmanın durdurulması ve sol kanatta da düşmanın taarruzu geliştiği görüldüğü için, 125 nci Alay Makineli Tüfek Bölüğü'nden bir takımla istihkâm bölüğünün, Tel el Şeria Tepesi'ne hareketle, tepeyi savunmaları emredildi. Bu kıtalar, saat 09.10'da hareket ettiler.

Saat 10.30'da düşman 58 nci Alay mevzilerine 1.500 metre mesafede bulunuyordu. Bu alay civarında bulunan 1 nci Bataryanın numara erlerinin bir kısmı şehit ve yaralanmasına rağmen, yine 47 nci Alay cephesini yan ateşine almaktaydı.

Kalatül Zahir, Kemal Tepe, Fındık Tepe, Hırbet Essane istikametlerinde açılan top ateşiyle Uzun Sırt ve Mustafa Bey Tepesi'ndeki direnekler harap oluyordu. Düşman piyadesi Abus Samara istikametinde ilerlemeye başlamış ve Köprü'ye yaklaşmıştı. Mustafa Bey Tepesi'nde bulunan batarya, demiryolunun doğusuna ateş açmıştı. 3 ncü Tabur demiryolu doğusunda emredilen mevzie gelmişti. Tabur hem cephesindeki düşmanı ve hem de Gazali mevziinden sarkan düşmanı durdurmağa çalışıyordu.

Düşman, bir Türk bölüğüne bir taburla taarruz ediyor ve genellikle Şeria Vadisi istikametinde ilerliyordu. Karşısındaki tabur oldukça kayıp vermiş ve zayıflamıştı. Saat 14.00 sıralarında düşman avcıları Latif Tepe ve Uzun Sırt mevzilerine girdi. Latif Tepe ile Taşlı Tepe arasındaki siperlerde kalan Türk piyadeleri, süngü muharebesini kabul ederek düşman üzerine atıldı. Düşman hem Taşlı Tepe'den ve hem de Uzun Sırt'tan ateş açarak Türk erlerinin hepsini şehit etti. Bu taburdan 5 nci ve 7 nci Bölüğün 12 kadar eri geri dönebildi. 3 ncü Tabur da pek sıkışık durumda kalarak, 47 nci Alaydan çekilen bir kısım kuvvetin himayesinde çekilmeye başladı. Çekilen erlere 16 ncı Tümen Karargâhı'nın bulunduğu tepede tekrar mevzi aldırıldı. 6 ncı Bölük ise 4 ncü Batarya'nın çekilmesini sağlamak için, çekilmiş olduğu Mustafa Bey Tepesi'nde 40 eriyle düşmanın ilerlemesini durdurmuş ve batarya kurtarılmışsa da, erlerinin çoğunu ağır yaralı ve şehit bırakarak, ancak 13 erle himaye mevziine çekilebilmişti.

Daha sonra, tümenden verilen emir üzerine alay, Ebu Hüreyre'deki kıtalarını burada bırakarak, Şeria Vadisi'nin kuzeyine çekildi.

Bu sırada tümen karargâhına gelmiş olan 20 nci Kolordu Komutanı, 76 ncı Alay gelinceye kadar bu mevziin elde bulundurulmasını emretti. Saat 16.30'da 76 ncı Piyade Alayı kıtaları emredilen mevzie gelerek, 2 nci ve 3 ncü Tabur Karargâhı'nın güneyinde toplandı.

16 ncı Tümen İstihkâm Bölüğü ve 2 nci Tabur, süngü muharebesinde çok kayıp vermişti. Makineli tüfek bölüğündense ancak üç tüfek kurtarılabilmişti.

Kolorlu Komutanı, 16 ncı Tümen Karargâhı'ndan dönüşü sırasında Gazali mevzilerinin doğusunda ihtiyatta bulunan 81 nci Alaydan bir taburu, Vadii Abus Samara ile Vadii Şeria'nın birleştiği nokta doğusundaki tepelere mevzie soktu. Hırbet Um Bakr ile bunun batısındaki mevziden geri çekilmiş bulunan 47 nci Alay'dan 150-200 kadar erle birkaç subayı da bu kesimde mevzilendirdi. 122 rakımlı tepe ile bunun batı ve doğusunda mevzie girmiş bulunan 78 nci Alayın aldığı düzen de uygun bulundu.

19 ncu Tümen'in sağ kanadını teşkil eden ve Vadii Abus Samara kuzeyinde bulunan 3 ve 4 no.lu direnekler civarından düşmanın kanadına yapılan şiddetli topçu ateşleri ile, düşman Gazali mevzilerinin kuzeyine ilerleyememişse de, Kavuka mevzilerine, Biri Muleyh ve Gazali mevzilerinden yöneltilen taarruz, başarılı olmuş ve bu mevzilerde direnen Türk kıtaları, saat 13.00'de çekilmek zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine, Hırbet Abu Rukeyk'ten itibaren mevziimiz kuzeydoğuya doğru kırılmış ve böylece saat 16.30'a kadar bu durumda kalınmış, fakat elde bir ihtiyat bulunmamasından, kaybedilen mevziler geri alınamamıştı.

26 ncı Tümen'den gönderilen 78 nci Alay ancak saat 11.00'de, 76 ncı Alayın 3 ncü Taburu ile 59 ncu Alayın 2 nci Taburu ve 26 ncı Topçu Alayı'nın 2 nci Taburu da saat 17.00'de cepheye gelebilmişti.

6 Kasım 1917 Saat 17.00'de 20 nci Kolordu Cephesi; Yeşil Tepe-Hırbet Ebu Cerrar - Tel el Şeria İstasyonu'nun hemen kuzeyindeki 122 rakımlı tepe - Hırbet Um Bakr - Vadii Şeria'nın güneyindeki 3 ve 4 no.lu direnekler - 290 rakımlı tepe - Hırbet Ebu Hof güneydoğusundaki 482 rakımlı tepeler hattından geçiyordu. (Kroki: 10, 11)

Bu Günlerde 3 ncü Kolordu Bölgesindeki Muharebeler (Kroki 10, 11)

3 ncü Süvari Tümen karargâhı, 8 nci Alayla birlikte, 20 nci Kolordu bölgesinden 3 ncü Kolordu bölgesine 5/6 Kasım gecesi hareket etmiş ve 6 Kasım saat 10.50'de Yutta'daki 6 ncı Süvari Alayı'nın yanına gelmişti.

Tümene, Vadii el Han'dan Haşm el Karm'a kadar olan bölgenin keşif, gözetleme ve güvenliğinin sağlanması görevi verildi.

Kolordu karargâhı, Ed Dahariye'nin 1200 metre kadar kuzeyindeydi.

Ras En Nukb kesiminde şu tertip alınmıştı: Üç bölük birinci hatta, üç bölük sağ kanat gerisinde, bir bölük de sol kanat gerisinde ihtiyatta. 57 nci Alay'dan bu sabah (6 Kasım) Dahariye'ye gelen bir makineli tüfek bölüğü Anab'a gönderilmişti.

3 ncü Kolordu'nun verdiği raporda, "Anab kesiminden aralıklı piyade ve topçu ateşi sesleri geldiği, Ras En Nukb kesiminde 1 nci hattaki düşman kuvvetinin en az iki piyade taburu ile bir süvari alayı tahmin edildiği, diğer kesimlerde önemli birşey olmadığı" bildirilmişti.

Bugün 3 ncü Kolordu'nun süvari bölüğü Kudüs'e gelmiş ve 7 Kasım sabahı erken El Halil'e hareket etmesi emredilmişti.

Öğleden sonra, cephe ilerisine sürülen bir keşif kolunun verdiği bilgiden; Birüssebi-Ebu Hof arasında düşmanın özellikle süvari kıtalarının ve otolarının faaliyetinin fazla olduğu anlaşıldı. Ras en Nukb'daki düşman kıtaları makineli tüfeklerle donatılmış ve yaklaşık olarak bir piyade alayı kadardı. Süvari tümeninin raporunda, Haşm el Karm'da düşman olmadığı bildirildi. Kanan el Asef istikametindeki keşif kolu, düşmanın üç süvari bölüğünün Tell Arad'tan kuzeye ilerlediğini haber veriyordu. Umm Sira civarında iki bölük vardı.

Yapılan değerlendirmede, 6 Kasım günü 20 nci Kolordu ile düşmanın üç piyade ve bir süvari tümeninin muharebe ettiği anlaşılıyordu. Piyade tümenlerinden birisi, tümüyle muharebeye girmeyip ihtiyatta kalmıştı. 19 ncu Tümen ile muharebe eden düşman tümeni, 74 ncü Tümendi.

Kolordu kıtaları, düşmanın bu üstünlüğüne rağmen çok kahramanca muharebe etmişler ve özellikle 19 ncu Tümen'in 77 nci ve 16 ncı Tümen'in 125 nci Alayları ve 72 nci Alayın 3 ncü Taburu, Ebu Hof güneyindeki mevzilerde yaptıkları karşı taarruzlar sayesinde bu bölgede düşman durdurulmuştu ki, buraya taarruz eden düşman kuvveti, bir piyade tümeniydi. Karşı taarruz sırasında 72 nci Alayın 3 ncü Tabur komutanı da dahil olduğu halde, bütün subaylar, tümen topçu komutanı ve tümen emir subayı yaralanmışlardı. 77 nci Alaydan ise, 37 er şehit, 3 subay 108 er yaralı, 1 subay 13 er kayıp verilmişti:

Böylece 6 Kasım akşamı, Tel el Şeria civarında, yukarıda açıklandığı gibi bir cephe kurulması başarılmış ve kıtalarımız Vadii Şeria'nın kuzey kesimini tutmuştu.

Bu saate kadar alınan uçak raporlarından düşmanın kıyı bölgesinden Birüssebi genel istikametine devamlı olarak büyük kuvvetler kaydırdığı öğrenilmişti. Buna göre düşmanın 7 Kasımda bu bölgeden taarruza devam edeceği anlaşılıyordu.

20 nci Kolordu Komutanlığı'nca 16 ncı Tümenin geri çekilen kıtalarının, Şeria Vadisi kuzeyinde amaca uygun olarak düzen almasının mümkün olamayacağı düşünülerek, Vadii Şeria kuzeyindeki mevzilerin 26 ncı Tümen'den gelmiş olan altı piyade taburuyla tutulmasını ve 16 ncı Tümen kıtalarını Hırbet ed Cindi - Tel el Şeria arasında ihtiyatta toplayıp yeniden düzene sokulması ve bu sayede 7 Kasım 1917'de 16 ncı Tümen kıtalarının muharebe gücünün kazandırılması imkânının elde edilmesi ve bölgenin yabancısı olmak bakımından, bu taburlarla gelmiş olan 26 ncı Tümen Komutanı'nın 7 Kasımda kıtaların emir ve komutasını üzerine almaması uygun bulunmuş ve şu kolordu emri verilmişti: "1. Kolordu, yeni durumuna göre Yeşil Tepe - Ebu Cerra - Tel el Şeria Vadisi'nin hemen kuzeyi-122 rakımlı Tepe - Hırbet Um Bakr - Vadii Şeria'nin güneyindeki 4 ve 5 no.lu direnekler - Ebu Hof güneyindeki mevziler hattında kalacaktır.

2.76 ncı Alay, Ebu Cerra ile 78 nci Alay arasında ve 78 nci Alayın şimdi işgâl ettiği mevzilerde, 59 ncu Alayın 2 nci Taburu, 78 nci Alayın sol kanadında ve 27 nci Tümen Komutanı'nın komutası altında olup 19 ncu Tümenin sağ kanadını teşkil eden kıtalarla bağlantı kuracaktır. 26 ncı Tümen Komutanı ve karargâhı, 16 ncı Tümen Komutanı'nın yanında bulunacak ve fakat Tümenin emir ve komutası 16 ncı Tümen Komutanı elinde bulunacaktır.

Ayrıca, 26 ncı Tümen'den bu gece Züheylika'ya gelecek olan iki taburun kolordu ihtiyatını teşkil etmesi de istenmişti.

20 nci Kolordu Komutanı, düşmanın böyle bir taarruzunu hesap ederken Yıldırım Ordular Grubu Komutanı da, Gazze cephesindeki kıtalardan kuvvetli bir taarruz grubunun Züheylika doğusunda toplanması için 8 nci Ordu Komutanı'na emir vermişti.

Ordular Grubu Komutanı, gerek toplanacak bu taarruz grubuyla, gerek 20 nci Kolordu kıtalarıyla 7 Kasımda güneydoğu istikametinde bir karşı taarruz yapılmasını tasarlamıştı. 8 nci Orduca oluşturulacak bu gruba, 8 nci Ordu Karargâhı'ndan Albay Hergot, komutan olarak atandı.

16 ncı Tümen birliklerinin, Şeria Vadisi'nin kuzeyine çekildikten sonra, 7 nci Ordu'nun saat 17.00 durumu şöyleydi: [131] (Kroki: 9, 10, 11, 12)

20 nci Kolordu'nun 16 ncı Tümeni Hırbet Samara'dan Vadii Abus Samara ile Vadii Dehasiye'nin birleştiği yere kadar olan kesimde.

27 nci ve 19 ncu Tümenler: Vadii Abus Samara - Vadii Dehasiye'nin birleştiği yerden 480 rakımlı tepeye kadar olan kesimde.

3 ncü Kolordu'nun 3 ncü Süvari Tümeni Yutta'da, 24 ncü Tümen Ras en Nukb - Es Semua hattın'da mevzide.

Züheylika'da Bir Taarruz Grubu'nun Hazırlanması

8 nci Ordu Komutanı, 20 nci Kolordu Komutanı ile telefonla görüşürken, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın, "Züheylika civarında 54 ncü ve 26 ncı Tümenler ile Ebu Hof civarındaki kıtalardan birer taarruz grubu hazırlanarak her iki grubun 7 Kasım 1917'de düşmana taarruz etmelerini istediğini" bildirerek, kolordu komutanının bu konudaki düşüncesini sordu. 20 nci Kolordu Komutanı buna verdiği karşılıkta: [132]

"Züheylika'da toplanacak altı taburla (tümü 400 muharip) iki istikametten emredilen taarruzun üstün bir düşmana karşı etkili olacağını tahmin etmediğini, bu tarruzu yönetecek olan Albay Hergot'un henüz Osmanlı ordusuna yeni katılmış olmasından birlik komutanlarımızın özelliklerini bilemiyeceğini ve Şeria kesimindeki kıtaların çok karışmış olduklarını, bu nedenle Albay Hergot'un bunları acele ile düzene sokamıyacağını ve bu gece Züheylika'dan kalkıp hayvanla Ebu Hof'a kadar gidip orada bir taarruz kolu teşkili hususunda yarın için pek geç kalacağını ve Ebu Hof keseminden yarın bir taarruz gerekirse, bunu 19 ncu Tümen Komutanı'nın daha iyi sevk ve idare edebileceğini ve Züheylika'da toplanmakta olan kıtaların tertip ve düzenlenmesi için, Züheylika'da kalmaklığına izin verilmesini ve yarın (7 Kasım) gelişecek duruma göre taarruz kuvvetlerinin sevk ve idaresi hususunda kendilerinin serbest bırakılmasını" rica etti.

8 nci Ordu Komutanı, 20 nci Kolordu Komutanı'nın bu düşünce ve önerisini yerinde bularak, "Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na arz edeceğini ve alacağı emri bildireceğini, kendisinin Züheylika'da kalmasını uygun bulduğu" cevabını verdi.

[131] Ekilet, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 175.
[132] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-10, F. 1-16.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, düşmanın iki ordu arasına sokularak kuzeye doğru önemli bir girinti meydana getirdiğini, yarın (7 Kasım) bu girintinin çok tehlikeli olabileceğini gözönünde tutarak, bu tehlikenin ortadan kaldırılması için gece 00.01 saatte şu emri vermişti: [133]

"1. 8 nci Ordu'nun Vadii Hesi - Tumra - Huç'un batısındaki 123 rakımlı tepe - Hırbet Züheylika hattına geri alınması hakkındaki teklifi, hal ve şartlar kesin olarak gerektirdiği takdirde kabul edilmiştir. Buna rağmen 8 nci Ordu'ya Hırbet Züheylika'da 7 Kasıma kadar, Tel el Şeria'ya doğru ilerleyen düşmana karşı kuvvetli bir taarruz grubu (kabilse bir tümen) hazırlanması emredilmiştir. Orada bulunan ve şimdiye kadar Ali Fuat Bey Grubu'na ait kuvvetler dahi bu taarruza katılacaklardır. Taarruzun idaresi muharebe güçlüğünden dolayı 8 nci Ordu'ya verilmiştir. 20 nci Kolordu, Ebu Hof Grubu'nun elde bulunan kısımları ile Ebu Rızk'ın güneyinden bu taarruzu himaye edecektir.

2. Yutta üzerine ilerlemekte olduğu bildirilen düşman kuvvetlerine karşı bugün görüşüldüğü gibi, Dahariye-Birüssebi yolu ile Lut Gölü arasındaki yolların tamamiyle kapatılmasını emrederim."

Halbuki 7 nci Ordu Komutanı, böyle bir emrin verileceğini daha önce öğrenmiş ve bu emri almadan 8 nci Ordu Komutanı ile yaptığı telefon konuşmasında, düşüncelerini karşılıklı olarak tartışmışlar ve sonunda iki ordu komutanı, cephelerin değiştirilmesine değil, düşmanı buradan tekrar sürüp çıkarmaya karar vermişlerdi. 7 nci Ordu Komutanı, bunun üzerine saat 22.00'de şu emri vermişti: [134]

"1. Düşman bugün üstün kuvvetlerle 20 nci Kolordu cephesine taarruz etmiştir. Yalnız 16 ncı Tümen, cephesinde havanın sisli olmasından faydalanarak cephemizi Vadii Şeria'ya kadar geri almayı başarabilmiştir. Düşmandan yüzden fazla tutsak aldık. Düşmanın kayıpları pek büyüktür. Kahraman kıtalarımızdan düşmanın yarın yönelteceğine ihtimal verilen taarruzunu aynı direniş ve yiğitlikle püskürtmelerini büyük bir güvenle beklerim.

2. 8 nci Ordu, geceleyin Züheylika civarında bir taarruz kuvveti hazırlayacaktır. Bu kuvvet, Tel el Şeria'ya doğru ilerleyerek düşmana taarruz edecektir. Bu taarruz 8 nci Ordu tarafından idare edilecek ve bu bölgedeki kuvvetler, taarruz grubu komutanının emri altında taarruza katılacaktır.

[133] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-16.
[134] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-13.

3. 20 nci Kolordu, 16 ncı Tümen ile beraber Hırbet ebu Cerra - Vadii Şeria mevziini savunacaktır. Bu mevziin kesinlikle elde bulunması gereklidir. 16 ncı Tümen, 27 nci Tümen'in sağ kanadı ile bağlantısını daima korumalıdır. 19 ncu ve 27 nci Tümenler, 16 ncı Tümen'in sol kanadına dayalı olan mevzilerini koruyacaktır. Daha önce emredildiği gibi 19 ncu Tümen, mümkün olduğu kadar sağ kanadı gerisinde kuvvetli bir ihtiyat hazırlamalıdır ki, bu kuvvetle, 8 nci Ordu Taarruz Grubu'nun harekâtına aynı zamanda yardım edebilsin. 19 ncu Tümen ihtiyatının yapacağı bu taarruz hareketi mümkün olduğu kadar kuvvetli topçu ile desteklenmelidir. Bu amaçla yeterli topçunun bu geceden uygun mevzilere girmesi gerekir.

4. 3 ncü Kolordu, şimdiki mevziini savunup elde bulunduracak ve aynı zamanda mümkün olduğu kadar güneybatı istikametinde mahdut hedefli taarruzlarla 20 nci Kolordu'ya yardım edecektir. Es Semua ile Lut Gölü arasındaki arazi, subay keşif kollarıyla sürekli olarak taranmalıdır.

5. Her türlü imkâna başvurarak ordu ile devamlı olarak haberleşilmesi ve durum hakkında sık sık bilgi verilmesini komutanlardan özellikle rica ederim."

20 nci Kolordu Komutanı, Züheylika'da toplanacak olan taarruz grubu ve 19 ncu Tümen'den tertip edilecek olan kuvvetin harekâtı hakkındaki düşünce ve görüşlerini, 8 nci Ordu Komutanlığı'na telefonla bildirmişti. Bu telefon konuşmasından sonra, 8 nci Ordu Komutanı saat 23.30 da şu emri verdi: [135]

"1. 22 nci Kolordu, 6/7 Kasım 1917 gecesi Gazze civarında beklenilen düşman taarruzundan sakınarak aşağıdaki şekilde geri çekilecektir.

7 nci Tümen Vadii Hesi'ye; 53 ncü Tümen ihtiyat olarak Beyti Cerca civarına; 3 ncü Tümen 7 nci ve 54 ncü Tümenler arasında teması sağlamak üzere Beyti Hanun doğusundaki Beyti Hanun mevzii sınırına; 3 ncü Tümen'den bir alay, Beyti Hanun güneydoğusundaki 123 rakımlı tepenin doğusunda hazır bulundurulacaktır.

2. 54 ncü ve 26 ncı Tümenler, şimdiki mevzilerini koruyacaklardır.

3. Züheylika civarında bu gece Albay Ali Fuat'ın komutasında bir hücum kolu teşkil edilecektir. Bu kolun kuvveti:

54 ncü Tümenden dört tabur, iki hafif cephane kolu, dört batarya. Bunlar, saat 05.00'te Züheylika'ya ulaşacaklardır.

26 ncı Tümen'den Züheylika'da bulunan iki tabur.

[135] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-10, F. 1-17.

4. 7 Kasım 1917 saat 05.00'te Züheylika ve Tel el Şeria civarında bulunan 26 ncı ve 16 ncı Tümen kısımları, Albay Ali Fuat'ın emrine girecektir."

20 nci Kolordu komutanı, karargâh subayları, 16 ncı ve 26 ncı Tümen komutanları ile birlikte Ebu Cerra - Tel el Şeria Tepesi arasındaki kıtaların düzene sokulmasıyla meşgul oldukları gibi, kolordu kurmay başkanı da bunun doğusundaki kıtaların düzenlenmesiyle görevlendirilmişti.

Kolordu komutanı 8 nci Ordu Komutanı ile telefonla konuşabiliyordu. Bu konuşmalarında, ertesi gün cereyan edecek harekât, kısmen değiştirilmişse de, 7 nci Ordu Komutanlığı'na direkt muharebe irtibatı olmadığından, durum 7 nci Ordu'ya bildirilememişti.

Böylece 7 Kasımda yapılacak harekât için gerekli hazırlıklar gece yarısına kadar tamamlanmış ve 20 nci Kolordu Komutanı, 26 ncı Tümen Komutanı ile Züheylika'da geceyi arazide geçirmişlerdi.

3. Cephenin Yarılması ve Türk Ordularının Yafa Kuzeyi-Kudüs Hattına Çekilmesi

7-11 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki: 11, 12)

İngilizler: [136]

20 nci Kolordu'nun 7 Kasım 1917 Harekâtı

General Allenby, 6 Kasım 1917'de Kavuka tahkimatının ele geçirildiğini haber aldıktan sonra, Şeria Vadisi'nin o gece geçilmesini tasarlıyordu. Kolordu komutanına, Türk mevziinin yarılan merkezine Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun taarruzunu emretti.

Yeomanri Atlı Piyade Tümeni ile 53 ncü Tümen ve Hecin Tugayı Birüssebi kuzeyindeki tepeler hattında elde edilmiş bulunan mevzileri muhafaza edeceklerdi.

Ordu emrinde bulunan Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Çöl Atlı Piyade Kolordusu emrine girecekti. Atlı piyade kıtalarının çekilmekte bulunan Türk kıt'alarının yollarının denizle Şeria Vadisi arasında kesilmesi amacıyla, Cemame ve Huç istikametinde sür'atle yürütülmeleri kolordu komutanına emredildi. Bu emre göre:

6 Kasım 1917 saat 20.10'da Çöl Atlı Piyade Kolordusu (Yeomanri Tümeni hariç) derhal hareket edecek, Avustralya Atlı Tümeni de kolorduya katılacaktı.

[136] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 124, 135.

Huç ve Cemame'de bulunan su tesisleri emniyete alınacak ve Gazze garnizonunun arkası kesilecek şekilde süratle harekete geçilecekti.

Halbuki, Tel el Şeria cephesinde açıldığı sanılan gedik tam olarak açılmış değildi. 60 ncı Piyade Tümeni'nin bu yarmayı tamamlaması gerekirdi.

Şeria Vadisi civarındaki arazi geceden keşfolundu.

Tümen Komutanı, vadi kuzeyinde bir köprübaşı kurmak amacıyla 7 Kasım 1917 saat 03.30'da, 181 nci Tugay sağda ve 180 nci Tugay solda olarak taarruza geçilmesini emretti.

Bu tugayların ileri kademeleri bu saatten biraz sonra harekete geçtiler.

Önce harekete geçen 181 nci Tugayın 22 nci Alay, 2 nci Londra Taburu yolunu şaşırmamak için ihtiyatlı davranmış ve bu nedenle vadiye saat 05.30'a kadar varamamıştı. Topçu ateşi de aydınlık olmadan açılamamıştı.

Türkler, 16 ncı Tümeni, Züheylika Grubu ile takviye etmişlerdi.

İngiliz kuvvetlerinin yaklaştıklarını haber alan Türk kuvvetleri, hakim araziden vadi içini derhal ağır makineli tüfek ve piyade ateşi altına aldılar. Alaca karanlıkta açılmış olan bu ateşin etkisi fazla olmadı. Fakat, birlikler yakın mesefaden ve baskın şeklinde taarruza uğrayınca bomba ve süngüleriyle yakın muharebeye giriştiler. Londra Taburu da karşılık vermekte gecikmedi.

Sağda, Tel el Şeria'nın doğusunda, 22 nci Alay, 2 nci Londra Taburu, sırtlarındaki siperlere hücuma kalktı ve Türk birliklerini buradan attı.

İleri hat kademelerini makineli tüfek ateşleriyle sarsılmış gören alay komutanı, mevzii baştan başa dolaştı ve açık bir mevziden ateş etmekte olan bir Türk bataryasına karşı bir kısım gönüllüyü taarruz ettirdi ve bataryayı ele geçirerek mürettebatını tutsak etti. Bundan sonra 22 nci Alay 2 nci Londra Taburu Tel el Şeria kuzeyinden doğuya doğru kıvrılan demiryolunu geçerek bu kesime yerleşti.

Geriden takip eden 23 ncü Alayın 2 nci Londra Taburu, cephesini sağa doğru uzattı ve tugayın diğer kıt'aları, 74 ncü Tümen'in Hirbet Barata'daki sol yanını uzatmak üzere getirtildi. Soldaki 180 nci Tugay da aynı derecede başarı kazandı. Tugay üç taburuyla vadiyi sessizce geçti.

Boğaz boğaza yapılan bir muharebeden sonra 20 nci Alayın 2 nci Londra Taburu, Tel el Şeria Türk mevziini ele geçirip aralarında alay komutanının da bulunduğu 74 tutsak ele geçirildi.

Her iki tabur, 181 nci Tugay ile teması sürdürerek Tel el Şeria'nın 1500 metre açığında bulunan bir mevzie ilerlediler.

Türkler tarafından yapılan birçok karşı taarruz kolaylıkla püskürtüldü. 181 nci Tugayın 6 ve 7 Kasımdaki kaybı, 3 subay, 32 er ölü; 6 subay 203 er yaralı ve 10 er kayıptı.

Bu suretle 181 nci Tugayın toplam kaybı 254'tü.

180 nci Tugayın ise bu iki gündeki kaybı toplam, 279 olup kaybın yarısından fazlası Tel el Şeria taarruzunda verilmişti.

Gece ordu karargâhından 20 nci Kolorduya verilen emirde, 7 Kasım sabahı Huç istikametinde ilerleyecek olan Çöl Atlı Kolordusu, kendisini takip etmek üzere emrine, bir piyade tümeni verilmesini istemişti. Bu istek üzerine, 60 ncı Tümen kolordu emrine verildi.

10 ncu Tümen, 60 ncı Tümenin yerine geçirildi ve tümene, Tel el Şeria'daki su tesislerinin korunması görevi verildi.

20 nci Kolordu, cephede açılan gediği genişletmek amacıyla, 10 ncu Tümenin 31 nci Tugayı'nı Hüreyre tabyasının ele geçirilmesiyle görevlendirdi. Bu tugayın emrine bir topçu taburuyla, 268 nci obüs bataryası verildi.

Taarruz saat 07.00'de başladı. Ağır topçu, taarruzdan önce bu tabyayı ateş altına almıştı. Taarruz açık arazide Türklerin gözü önünde oluyordu. Tabyaya 1.000 metre yaklaşılıncaya kadar pek az kayıp verdirildi. Bundan sonra taarruz, şiddetli makineli tüfek ateşi altında devam etti. Emrine 5 nci Tabur'dan iki bölük verilen 2 nci İrish Fuzilier Taburu sol yanıyla Rüştü tahkimatından Vadii Şeria'ya kadar uzanan siperler yönünü takip ederek, doğrudan doğruya Hüreyre tabyasına ilerledi.

6 ncı R. [*] İnniskilling Fuziliyers Taburu, dört makineli tüfekle sağ kanadı takip ederek tabyanın kuzeydoğusundaki tek tahkimatı ele geçirmekle görevlendirildi.

2 nci İrish Fuziliers Taburu, 80 metre mesafeye yaklaştı; fakat daha ileri gidemiyerek olduğu yerde kaldı. İhtiyat bölüğü tabyanın güney kesiminden dolaşarak yol açtı; ve bu sırada sağdaki 6 ncı R. İnniskilling Fuziliyers taburu da, vadi kuzeyindeki siperleri ele geçirdi. Bu kuşatma tehdidine karşı bu garnizondaki Türk kuvvetinin önemli bir kısmı tabyayı terketti. Bunun üzerine, 2 nci R. İrish Fuziliers Taburu tabyaya hücum ederek, tabyayla beraber 28 tutsak ve dört havan ele geçirdi.

---

[*] R.: (Royal = Kraliyet) dir.

6 ncı Tabur da, vadi kuzeyindeki mevzilerde bulunan iki 150 milimetrelik obüsü ele geçirdi.

Bu tabya, yöresindeki araziye hakimdi. Fakat yüksek yapılmış olmasından ötürü göze çarpan büyük bir hedef teşkil ediyordu.

Tabyadaki kuvvetin 200 tüfek ve 30 makineli tüfek olduğu tutsaklardan öğrenilmişti.

Keşif kolları, hızla ilerleyerek bir güçlüğe uğramadan, Lebi ve Mustafa siperlerini ele geçirdi.

Bu taarruzun bütün yükünü 2 nci İrish Fuziliers Taburu üzerine almıştı.

Bu taburun verdiği kayıp: 2 subay 21 er ölü; 21 subay 94 er yaralıydı.

Hüreyre Tabyası'nın ve bunun öte tarafındaki siperlerin ele geçirilmesiyle 20 nci Kolordu'nun, Üçüncü Gazze Muharebesin'deki harekâtı sonuçlanmış oluyordu.

10 ncu Tümenin bir müfrezesi, 8 Kasım 1917 sabahı 21 nci Kolordu'nun sağ kanadında bulunan karma müfrezeyle temas edinceye kadar Gazze - Birüssebi yolu boyunca ilerlemişti. 20 nci Kolordu'nun muharebe başlamadan önce 21 nci Kolordu'dan aldığı taşıt araçlarını şimdi bu kolorduya geri vermesi gerekiyordu. Çünkü, 21 nci Kolordu şimdi Gazze karşısında bulunuyor ve ikmal işlerinin sağlanması için bu taşıt araçlarına ihtiyaç duyuyordu.

20 nci Kolordu'nun 31 Ekim 1917 tarihinden bugüne kadar elde ettiği tutsak ve ganimet sayısı şöyleydi: 2.177 tutsak, 45 top, 7 havan, 50 makineli tüfek.

Bu kolordunun kayıplarıysa: 63 subay 869 er ölü; 198 subay 4.246 er yaralı ve 108 kayıp, toplam; 5484 insandı.

Atlı Piyade Kolordusu'nun 7 Kasım 1917 Harekâtı

Atlı Kolordu'dan şimdi istifade edilecek zaman gelmişti. Fakat ne yazık ki, General Allenby'nin arzuları dışında atlı kıt'alar dağınık bir durumda bulunmaktaydı. Bütün atlı birliklerin kullanabileceği ümit edilmişti. Fakat şimdi Yeomanri Atlı Piyade Tümeni tepeler bölgesinde bulunmakta ve burada kalması gerekmeyteydi.

Bundan başka Yeni Zelanda Atlı Tümeni de tekmil mevcuduyla yürüyüşe geçemeyecekti. Çünkü 53 ncü Tümeni takviye etmek üzere Yeni Zelanda Tugayını ve iki bölükle iki makineli tüfeğini de Birüssebi kuyularının islahı için bırakmak zorunluğundaydı.

Harekâta katıldıkları takdirde pek büyük yarar sağlayacak olan zırhlı arabalar üzerinde bulunan 11 nci ve 12 nci Hafif Bataryalar da, Halilürrahman yolunda bırakılmıştı.

Bir numaralı hafif keşif arabası, tümeni takip etti. Fakat Tel el Şeria güneyinde durmaya ve gün ağarmasını beklemeye zorunlu kalmıştı. Bu sebeple elde hemen faydalanılacak dört atlı tugay bulunuyordu.

Bunlar, Avustralya Yeni Zelanda Tümeni'nin 1 nci ve 2 nci Tugayları ile Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin 4 ncü Tugayı ve orduya bağlı 7 nci Atlı Tugay idi.

3 ncü Hafif Avustralya Tugayı ile 5 nci Atlı Piyade Tugayı birleşmek üzere bulunuyordu. Bunlar da hesaba katıldığı halde on atlı piyade tugayından toplam altı tugay harekâta iştirak edebilecekti.

2 nci Hafif Süvari Tugayı ile 5 nci Atlı Piyade Tugayı son üç gün içinde çok güçsüz düşmüşlerdi.

5 nci Atlı Piyade Tugayı'nın birçok atları susuzluktan ölmüştü.

Atlı Kolordu Komutanlığı'nın 6 Kasım 1917'de gece yarısından önce verdiği emirle, iki tümenin vadii Şeria üzerine yürümeleri ve Avusturalya - Yeni Zellanda Tümeni'nin saat 05.00'te Hırbet Um el Bakr'ın batısındaki piyadelerin arasından geçerek Amidat İstasyonu'nun batısında bir mevzi tutması istenmişti.

3 ncü Avustralya Hafif Tugayına ve 5 nci Atlı Piyade Tugayına da, Tel el Şeria'daki Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ne katılmaları emredildi.

Geceleyin, Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin iki tugayı Birüssebi'den hareket etmişler ve saat 04.00'te 1 nci Avustralya Hafif Tugayı sol kanadıyla Tel el Şeria'nın altı km. doğusunda olmak üzere Ayn Hole - Tel el Şeria yolu güneyinde bir mevzi tutmuşlardı. 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı da Tel el Şeria'nın altı km. güneydoğusundaydı.

6 Kasım saat 22.00'den itibaren tümenin telefon hatlarında bozukluk olmuş ve bu sebeple kolordu emri ancak 7 Kasım saat 04.10'da alınmıştı. Gerek bu sebepden ve gerekse sarp arazinin ilerleyişe gösterdiği güçlükten, 1 nci Atlı Tugay, Hırbet Um el Bakr'ın hemen kuzeyinde, Vadii Şeria'

ya ancak saat 07.15'te varabildi. Bu saatta bile topçu bataryaları yanında değildi; çünkü gün ağarıncaya kadar topları harekete geçirmek mümkün olmamıştı.

2 nci Tugay ise 4 saatlık bir gecikme yapmış ve saat 08.50'ye kadar harekete geçmemişti. Bu durum, Türklerin Tel el Şeria ve Huveylife'ye doğru yanaşmalarına imkân vermişti. Yarmanın artık nereden yapılacağı tamamen belli olmuştu.

Sol yanı 60 ncı Tümen birlikleriyle örtülmüş bulunan taarruz cephesinin hiç bir noktasında Türklerin direnmesine rastlanmamıştı. Yalnız sağ yana karşı bir miktar topçu ateşi yapılmışsa da Avustralyalılar süratle ve dört nala kalkmak suretiyle az kayıp vererek kurtulmuşlardı.

Hirbet um Ameydat istasyonu iki saat içinde ele geçirildi, hafif süvariler hemen ileri atılarak burasını kuşattılar ve 31 subay, 365 silahlı er tutsak ile, cephane ambarlarını ve cephane yüklü 27 kamyonu, topçu malzeme ve teçhizatını, bir miktar yem ve bütün teferruatı ile bir seyyar hastahaneyi ele geçirdiler.

Öğle üzeri her biri bir bölük kuvvetinde iki keşif kolu, Tell en Necip ve Cemame'ye gönderildi. Bu keşif kolları hedeflerine doğru ilerlerken, Türk kuvvetlerine çattılar. Cemame'ye gönderilen keşif kolu, Tell Abu Dilah sırtlarının oldukça kuvvetli Türk kıtaları tarafından tutulmuş olduğunu gördü. Saat 12.30'da Gazze'nin düştüğü haberi geldi. Bunun üzerine Yeni Zelanda Tümeni, Türk kıtalarının çekilme yollarını kesmek üzere süratle Cemame üzerine ilerlemek emrini aldı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nden ise eser yoktu.

Türkler ise, çekilmelerini durdurarak büyük bir azimle mukavemet gösteriyorlardı.

2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, 7 Kasım saat 15.00'te 7 nci Hafif Tugayın soluna geldi ve 1 nci Hafif Tugay da bunu müteakip demiryolu doğusuna hareket ederek, burada Hırbet Um Ameydat istasyonundan itibaren 2.000 m. güneydoğusuna kadar bir mukavemet hattı tuttu.

Bunun üzerine, 2 nci Tugaya Tell Abu Dilah'daki Türk mevziine taarruz emri verildi.

6 ncı Alay'dan bir bölükte takviye edilen 5 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı, Türklerin etkisiz topçu ateşi altında birbuçuk km.'den fazla ilerledi. Fakat ansızın şiddetli piyade ve makineli tüfek ateşine tutuldu. Alay, bir kısım arazi kazanabildiyse de, karanlık basmasıyla harekâta son verildi.

Türkler, emniyetle arazinin hâkim noktalarına yerleşmişlerdi.

Eğer Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Um el Bakr'da yarma mahallinden Anzakları takip etmiş ve bu suretle başlangıçta Türklerin çekilme yollarına paralel olmak üzere iki tugay yerine dört tugay kullanılmış olsaydı, Türklerin hezimete uğratılacağına şüphe edilemezdi.

Taarruz emrini alan tugaylar, 60 ncı Tümen cephesinden geçmeye teşebbüs ettiler; fakat burada şiddetli makineli tüfek ateşi ile karşılaştılar.

Hafif süvari alayından bir teğmenin komutasındaki bir kıta, "Hayvandan yere in" işaretini görmeyerek, dört nala Türk cephesinde ilerledi, çok kısa bir süre içinde hepsi yere serildi; ve yok oldu.

Yaya olarak ileri hareketlerine devam eden iki alay, 60 ncı Tümen ileri kısımlarının tuttuğu hattın 100 m. kadar ilerisine geçtiği sırada, Türklerin makineli tüfek ateşine yakalanarak durmak zorunda kaldılar.

Bu bölgede Türklerin savunmaları ve karşı taarruzları sırf kendi gerilerinin kesilmesi tehlikesine karşıydı.

5 nci Atlı Piyade Tugayı, Vadii Barata ve Vadii Şeria'nın diğer kollarında örtme görevi almıştı. Bu görevin yapılmasında elde olmayan nedenlerden gecikmeler oldu. Tugay komutanı bazı bilgiler istedi; fakat cevap alması gecikti ve karanlık bastı.

179 ncu Piyade Tugayı'na taarruza geçmesi emredildi. Tugay saat 17.00'de Vadii Şeria'yı geçti ve Türklere kayıp verdirmek suretiyle mevzilerinden attı. Karanlık bastığından daha ileriye gidemiyerek, yukarıda açıklanan yerde kaldı. Bugünkü hareketler, istenilen sonuçları vermemiş, su ihtiyacının sağlanması çok güçleşmişti.

21 nci İngiliz Kolordusu'nun Vadii Hesi Tahkimatına Taarruzu [137]

Gazze'den çekilen Türk kuvvetlerinin Vadii Hesi kuzeyindeki mevzileri tahkim etmelerine mâni olmak amacıyla 21 nci Kolordu'nun süratle ilerlemesi gerekiyordu.

Gazze'nin boşaltıldığı haberinin alınışından çok önce saat 02.30'da 21 nci Kolordu Komutanı, İmparatorluk Süvari Tugay Komutanı ve Kolordu Süvari Alay Komutanını yanına çağırıp, gün ağarırken harekete geçerek, Türk mevzileriyle temas sağlamasını ve imkân olduğu takdirde Vadii Hesi'yi geçmesini ve 52 nci Tümene rapor göndermesini emretti.

---

[137] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 150.

İmparatorluk Süvari Tugayına da, Der Esneyd ve Beyti Hanun üzerine ilerleyerek, Türklere taarruz etmesi emrini verdi. Tugay, vadii Gazze civarında Tell Cenana'dan vadii mansabı kuzeyindeki mevziye hareket etti; ve buradan da öğleye doğru Gazze'ye varabildi.

Kolordu süvari alayı da Gazze kuzeydoğusundaki Beyti Lahya batısına vardı ve kıyıyla kasaba arasındaki 226 rakımlı tepeye keşif kolları gönderdi. Tugay, bu bölgeye yerleşmiş bulunan zayıf Türk kuvvetlerini Beyti Lahya üzerine attı.

Keşif kollarına kasabadan ateş açıldıysa da, güneyden ilerleyen iki kol kasabayı kuşattı ve burayı ele geçirdi.

İmparatorluk Süvari Tugayı, saat 13.00'te Gazze sokaklarından çıkar çıkmaz Beyti Hanun güneybatısındaki tepelerden ateş yedi. Türkler Gazze'yi boşaltırlarken, kuvvetlerini üç kola ayırmışlardı. Bu kollardan biri doğu istikametinde ilerleyerek Çöl Atlı Piyade Kolordusu kıt'alarıyla temasa gelmişti.

Bir kol da Vadii el Hesi kuzeyine çekilmişti. Üçüncü kolsa Beyti Hanun'da artçı mevzii tutmuştu. Bu mevzie karşı yapılan hareket gelişemedi.

İmparatorluk Süvari Tugayına Cebaliye üzerinden ilerleyerek, kolordu süvari alayı ile temas sağlamaları ve Türklerin yanını tehdit etmeleri emredildi. Bu harekâtın sonunda saat 15.00'te Beyti Hanun batısındaki tepeler elegeçirildi. Türk müfrezesi tarafından inatla savunulan kasaba, ancak karanlık basmadan az önce ele geçirildi. Tugay da Beyti Lahya kuzeyinde ordugâha çekildi.

Kumlar içinden yürüyen süvariler, çok büyük güçlüklerle karşılaşarak yorulmuş ve atlara da su bulamamışlardı.

Gazze'nin boşaltılmasından sonra, Türkler Vadii el Hesi kuzeyine çekilmişlerdi. Menbaını Yudea Tepelerinden alan Vadii el Hesi de her zaman su bulunurdu. Bu akan sular bazen vadide toprak altına geçer ve vadide çeşitli yerlerde geniş havuzlar halinde toplanırdı.

Vadinin kuzeyindeki mevziler Gazze-Birüssebi arasındaki tahkimat gibi değildi, grupvari birtakım adi siperlerden ibaretti.

Vadii el Hesi'yi mansabından geçerek kuzey sahilinde bir mevzi tutup tahkim etmesi emredilen 157 nci Tugaya kolordu süvari alayından bir bölük, 264 ncü Sahra Topçu Taburu ve 413 ncü Sahra İstihkâm Bölüğü verilmiş ve tugay kıyıyı takip ederek ilerlemişti.

Bu sırada öncü taburu kıyıdan ayrılarak kuzey doğu istikametini izledi ve Vadinin güneyinde bir mevzie girdi. Daha sonra tugayın geriden gelen iki taburu, vadiyi geçerek berkitilmiş olan Ras Ebu Ameyre kesimine taarruz etme emrini aldı.

157 nci Tugay Komutanı, bir mukavemete rastlamadığı takdirde geriden ilerleyen taburun Ras Ebu Ameyre hizasında kıyıyı izlemesini ve buradan itibaren yayılarak sol kanattan taarruza katılmasını emretti.

Süvari bölüğü, Türklerin mevziini oldukça kuvvetli olarak tuttuğunu haber vermişti.

İleri harekete geçen tugay, hedefini ancak saat 20.00'de ele geçirebildi.

155 nci Tugay, 157 nci Tugayı takviye etmek üzere kıyı boyunca ilerledi; ve Vadii el Hesi mansabı güneyinde emniyet tertibatı alarak ordugâha geçti.

Türkler

7 nci Ordu Cephesinde 7 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 11,12)

İngilizler, saat 04.00'te Tel el Şeria civarındaki 122 rakımlı tepenin iki tarafından bir baskın hareketi yaparak buradaki 78 nci Piyade Alayı'nı 4-5 km. kadar kuzeye attılar.

Aynı zamanda Hırbet Ebu Cerra ve Yassı Tepe'ye de taarruz ediyorlardı.

Düşman, ilerlemesini Tel el Şeria'dan um Dabkal istikametine de sürdürmekteydi. Bu sırada Züheylika Tepesi'nde muharebe alanını gözetlemekte olan 20 nci Kolordu Komutanı; Züheylika civarında toplanmış bulunan kıtalarla hemen Tel el Şeria'nın iki tarafından Um Dabkal'a doğru ilerlemek isteyen düşmana taarruz etmesini 26 ncı Tümen Komutanı'na emretti. Toplanan bu kıtalarla 122 rakımlı tepe ve Hırbet El Barrata arasında bir karşı taarruz yapılmışsa da bu taarruz üstün düşman karşısında, Şeria-Um Dabkal demiryolu hattından ileri gidememişti. Ebu Cerra ve Yassı Tepe'deki kuvvetlerimiz zayıf olduklarından, bunlar da Ebu Cerra'nın bir km. kadar kuzeyindeki mevzilere çekildiler.

20 nci Kolordu'nun saat 11.00 durumu şöyleydi: Sağ kanatta, Yeşil Tepe-Ebu Cerra hattının kuzeyindeki tepelerde 16 ncı Tümen,

Sol kanatta; Gelişen düşman süvarisinin harekâtı durdurulmuşsa da, az sayıdaki süvarisinin Um Dabkal istikametinde ilerlediği görülmüştü.

19 ncu Tümen cephesindeki durum değişmemişti. Elde ihtiyat kuvveti kalmadığı için, durumun düzeltilmesi mümkün görülmüyordu.

Dahariye'ye gelmiş bulunan 7 nci Ordu Komutanı, bu durum karşısında 19 ncu Tümen'e telefonla şu emri verdi: [138]

"1. 19 ncu Tümen 20 nci Kolordu emrine verilmiştir.

2. Düşman süvarisinin Tel el Şeria üzerinden Um Dabkal'a doğru sarkmakta olduğu ve demiryolunun batı tarafında Cemame mevziinde bir piyade taburunun, Um Dabkal civarında da bir istihkâm bölüğüyle bir bataryanın mevzilendiğini 20 nci Kolordu bildirdi.

3. 19 ncu Tümen de sağ kanadının güvenliğini kuvvetli ihtiyatlarla sağlayacaktır. Ağırlıklarını ve diğer eşyalarını demiryolunun doğusunda kalmak üzere kuzeye ve her halde Arakülmenşiye ve daha kuzeyine gönderecektir.

4. Tümen, kendi topçularını da geriye alabilmek üzere şimdiden takip edeceği istikametleri güvenlik altına almalıdır."

Düşman yaklaşık olarak iki tümen kadar bir kuvvetle Um Dabkal istikametinde 8 nci Ordu'nun sol kanadını tazyik, gerilerini tehdit ve bir tümeniyle de Ebu Hof Grubu'na taarruz etmekteydi. Fakat Ebu Hof Grubu'na karşı giriştiği harekâtta başarılı olamamıştı.

Diğer taraftan 3 ncü Kolordu'nun Anab Müfrezesince tertiplenen bir bombacı müfrezesi saat 03.00'te Ras En Nukb'a bir baskın yapmak istemişse de düşman ateşiyle karşılaştığından müfreze daha fazla ilerleyememişti. Bu cephede düşmanın sadece 12 makineli tüfeği olduğu anlaşılmıştı.

3 ncü Süvari Tümeni cephesinde sessizlik vardı.

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın 6 Kasımda verdiği bir emirle, 20 nci Tümen'in Kudüs'e doğru yaya olarak yola çıkarıldığı, Tabariye - Nablus yolunu izliyeceği bildirildi.

20 nci Kolordu Karargâhı'ndan saat 11.00'de düşmanın Ebu Hüreyre - Yeşil Tepe ve Yassı Tepe'ye karşı giriştiği harekât şöyle değerlendirildi: "7 Kasım saat 10.20'da, düşmanın Ebu Hüreyre doğusundaki Vadiye girdiği anlaşıldığından durumun düzeltilmesi için, 16 ncı Tümen Komutanı 58 nci Alaya emir verdi. Bunun üzerine, 3 ncü Tabur, 2 nci Tabur'dan verilen bir mürettep takviyeli takım ile ilerlemeye başladı. Ebu Hüreyre'nin bir kilometre kadar kuzeydoğusunda Şeria Vadisi'ni batıya geçmek isteyen düşman piyadesi, birinci hattaki 10 ncu Bölüğe ateş açtı. Bölük ko-

[138] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-19.

şarak Şeria Vadisi'nin batısında cephe aldı. Böylece bu yönden ilerleyen düşman tespit edilmiş oldu. Bu bölüğün himayesinde 11 nci Bölükle 2 nci Taburun mürettep takımı güney istikametinde ilerliyerek düşman piyadesiyle çarpışmaya başladı. Topçumuz Ebu Hüreyre'ye saat 11.30'da ateş açtı. Düşman piyadesi, Şeria Vadisi'ni geçerek Ebu Hüreyre'nin kuzeyi istikametinde ilerlemeye başladı. 11 nci Bölük şiddetli ateşle düşman piyadesini durdurdu. Daha sonra düşmanın Ebu Hüreyre'nin batısına doğru sarkmakta olduğu görülerek, buna karşı 10 ncu Bölüğün mevziinde bir takım bırakıp iki takımı gönderilerek sağ kanat uzatıldı ve bu suretle düşmanın ilerlemesi durduruldu. Düşman Yassı Tepe'yi ele geçirmişti. Ebu Hule (Şevket tepesi) mandırası ve civarının elde bulundurulması emredilerek, 47 nci Alayın geri kalanı buraya gönderildi. 58 nci Alayın 1 nci Taburu da Yeşil Tepe - Yassı Tepe mevziinden geri çekiliyordu ki, düşman bu sırada bu taburu sıkıştırmaktaydı. Saat 15.00'te 76 ncı Alayın 5 nci Taburu Şevket Tepe gerisine gelerek bu tepedeki siperlere yerleşti.

58 nci Alay'dan 7 Kasım muharebesinde, subaylardan 1 şehit, 1 yaralı, 1 kayıp; erlerden de 19 şehit, 27 yaralı ve 33 kayıp verilmişti.

Duruma göre Yıldırım Ordular Grubu'nun vermiş olduğu emir ordulara 13.30'da gelmişti. Bu emir şöyleydi: [139]

"Düşman Gazze'nin boşaltıldığını anladıktan sonra 8 nci Ordu'nun geri kalan kısımları da geri çekilecektir.

Sol kanat Tel el Şeria istikametine konulan taarruz grubunun yanını açmaksızın önce Hırbet Züheylika, sonra Tel el Hüdeyve üzerine ve keza Bir Salih Abu Cerrar'ın batısındaki tepeye gidecektir. Doğu ile bağlantı korunmalıdır. Kıyı yolunun iki tarafından bir bağımsız müfreze geriye gönderilmelidir. Vadii Hesi gerisindeki cephe çok kuvvetli tutulacaktır. Albay Ali Fuat Grubu, önce Avuk el Hacı Süleyman güneyindeki tepeye, sağ kanadı Hırbet Um Kelha'ya, bu grup yaklaşık olarak bir piyade tümenini Dahariye Grubu'na, Hırbet Samara istikametine verecektir. Bundan başka, postalarla bu tümenle kendi sol kanadı arasında kuzey doğuya doğru giden yolu kapayacaktır. Sonradan Ali Fuat Grubu, Vadii Ebu Cerra'nın kuzey sırtlarındaki mevzilere alınacaktır.

Ceymar'daki 466 rakımlı tepe özellikle kendisine güvenilir bir kıta tarafından işgal edilmelidir. İhtiyatlar 8 nci Ordu'da sol kanat gerisinde, Albay Ali Fuat Grubu'nda ise sağ kanat gerisinde tutulmalıdır. Dahariye Grubu kabil olduğu kadar şimdiki mevzilerinde ve Der el Asel - Dura yo-

[139] ATASE Arşivi: No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-19.

lunun örtülmesi için olan mevzii korumalıdır. Ancak kendisi, düşman tarafından çekilmeye zorladıkça veyahut Ali Fuat Grubu Ebu Cerra'nın kuzey yamacına gittikten sonra bu Grup, Der El Asel-Yutta'nın güneydoğusundaki tepeler hattına geri alınabilecektir. Lüzum görülürse, kuzeye giden yolların kendilerine güvenilir subayların emri altında bulunan küçük müfrezelerle örtülmesini tekrar emrederim."

Düşman, 78 nci Alaya taarruz ettikten sonra süvarisiyle demiryoluna doğru ilerlemekteydi. Um Dabkal'a varmak isteyen düşman süvasisi toplanabilen erlerle durdurulmuştu.

Saat 17.00 sıralarında, Hırbet Um Bakr üzerinden Ebu Rızık istikametinde düşman piyade ve süvarisinin, ilerlemesi nedeniyle Tel el Şeria ve Ebu Hof grupları arasındaki bağlantı kesildi ve bu sebeple 7 nci Ordu, Ebu Hof Grubu'nu 3 ncü Kolordu'ya bağladı.

Uçakların, sabahleyin Ed Dahariye istikametinde yürüdüklerini haber verdiği düşman hakkındaki bilgiler şöyleydi: Sekiz tabur Hırbet Salanta'dan Ebu Hof'a; yedi tabur Hırbet Salanta'dan kuzeye yürüyorlar; dört süvari bölüğü Hırbet İnbe'de; üç bölük El Kuseyfe'de, bir hecinsüvar bölüğü de Tel el Arat'ın kuzeyinde bulunuyordu. Bu düşman kuvvetleriyle henüz muharebe teması olmamıştı.

7 nci Ordu Komutanlığı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emri üzerine saat 18.00'de verdiği ordu emrinde: [140]

"1. 8 nci Ordu'nun sol kanadıyla, Züheylika-Tell Hudeyve - Bir Salih Ebu Cerrar batısındaki sırtlara çekilmesi; Albay Ali Fuat taarruz kuvvetinin, önce, Avuk el Hacı Süleyman güneyindeki sırtlarda mevzi alması, sol kanadının Um Kelha yakınında bulunması, sonradan Vadii Ebu Cerra'nın kuzeyindeki sırtlarda mevzi alması.

2. 3 ncü Kolordu'nun Dahariye Grubu ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin şimdiki mevzilerini muhafaza etmeleri, Ebu Hof Grubu'nun birinci görevinin, topçusuyla arabalarını Avuk el Hacı Süleyman - Bir Salih Ebu Cerrar hattını geçinceye kadar, Tel el Şeria istikametinden ilerleyen düşman süvarisine karşı koruyup savunmak olduğu, bu grubun aynı zamanda kuvvetli ve güvenilir kıtalarla Hırbet Um Hareteyn-Hırbet Ceyman 466 rakımlı tepe-Samera hattını işgal ettirmesi, bu mevzii işgal edecek kuvvetin sağ kanadı, Albay Ali Fuat'ın sol kanadıyla ve Dahariye Grubu'nun Anab Müfrezesiyle devamlı olarak bağlantılı bulunması ve işgal ettiği mevzii kesinlikle muhafaza etmesi.

---

[140] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-20.

3. Topçunun kayba uğramadan Bir Salih Ebu Cerrar'ı geçtikten ve 2 nci maddedeki mevzi işgal edildikten sonra, 19 ncu Tümen ve 125 nci Piyade Alayı'nın, bu mevzi üzerinde Hırbet Um Hareteyn-466 rakımlı tepe-Samera bölgesinde toplanması ve 143 ncü Alayın 2 nci Taburu'nun, Dahariye'de alayına geri verilmesi, 19 ncu Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin topçusunu Beyti Cibrin-Beyti Lahim üzerinden Halilürrahman'a göndermesi, 19 ncu Tümene ait olmayan diğer kıtalarla, 27 nci Tümenin 20 nci Kolordu Komutanı'nın emrinde bulunması.

4. Yeni mevziin işgalinden sonra 3 ncü ve 20 nci Kolordular arasındaki sınırın, Ebuhof-Hırbet Murran-Ed Devayme olması (mevkiler 3 ncü Kolorduya ait).

5. Çekilme zamanının 3 ncü Kolordu Komutanı veya 19 ncu Tümen Komutanı tarafından duruma göre tayin edileceği.

6. 7 nci Ordu'nun, Der Asel'e kadar bir muhabere postası hattı kurması.

7. Kıtaların yeni mevzilerine varışlarının hemen orduya bildirilmesi istenmişti.

Saat 21.00'e kadar 7 nci Ordu Karargâhı'na cephelerden gelen bilgiler şöyleydi :

Sağ kanatta bulunan 8 nci Ordu'nun 22 nci Kolordusu her üç tümeniyle Gazze'yi tahliye etmiş (Gazze kasabası verilen emir dahilinde 6/7 Kasım gecesi tahliye edilmişti) kayıp verilmeksizin Vadii Hesi-Beyti Hanun ara mevziine çekilmiş ve 54 ncü Tümen de Vadii Fuilis gerisine çekilmişti.

20 nci Kolordu'nun raporuna göre de, Düşman 122 rakımlı Tel el Şeria Tepesi ile bunun doğu ve batısında bir km.'lik bir cephede tutunmuş ve daha sonra, Hırbet Um Bakr'dan süvarisinin kuzeye ilerlemesi üzerine, 20 nci Kolordu, sol kanadını demir yolunun soluna çekerek bu durumunu muhafaza etmiş ve Um Dabkal'a varmak isteyen düşman süvarisi, toplanabilen perakende erlerle durdurulmuştu. Ebu Hof Grubu ile 20 nci Kolordu arasında bağlantı kesildiğinden, birlikte hareket mümkün olamamıştı. Dün gece bu Gruba, düşman Tel el Şeria civarında taarruz ederse, sağ kanadıyla karşı taarruz yapması emredilmiş ve fakat, kolordu, bu emrin ne dereceye kadar yapıldığı hakkında bir bilgi alamamıştı. Sabahleyin Ebu Hof Grubu'ndan, 19 ncu Tümen'den gelen 8 nci Ordu haberci subayı, bu Gruba taarruz eden düşmanın püskürtüldüğünü 20 nci Kolorduya söylemişti.

8 nci Ordu'nun 7/8 Kasım gecesi verdiği emre göre; 26 ncı Tümen, Cemame güneyi-Hırbet Um Kelha hattına çekilecek. 16 ncı Tümen de elin-

deki kıtaları Cemame'nin kuzeydoğusunda toplayacak, Ebu Hof Grubu'ndan 27 nci Tümen Komutanı emri altında bulunan 48 nci, 81 nci Piyade Alayları ve bir bataryayı Ras en Nukb kuzeyinden Dahariye Grubu'na sevkedecek, bu Grubun geri kalan kıtaları da, 19 ncu Tümenin emrinde olarak Bir Salih Ebu Cerrar güneyindeki tepelere çekilecek ve sol kanadıyla Hırbet Samera kuzeyinden geçen yolları örterek güvenlik altına alacaktı.

Akşama doğru, gerek 7 nci ve gerekse 8 nci Ordu cephesindeki görünüş, kaybedilmiş bir meydan muharebesini andırıyordu. Düşman, cepheyi yarmış ve aynı zamanda Gazze cephesini tehlikeye düşürecek biçimde etkili olmuştu. Orduların kuruluşları çeşitli muharebeler ve sağa sola yapılmış birçok hareketler dolayısiyle oldukça değişmiş ve özellikle merkez kesimindeki tümenler tamamen birbirlerine karışmışlardı. 8 nci Ordu Komutanı, artık Gazze Cephesinin tüm olarak geriye alınmasını teklif etmiş, Falkenhayn Paşa da 8 nci Ordu'yu her iki kanattan tehdit eden kuşatma tehlikesinden kurtarmak için, ilk önce bu ordu cephesinin adım adım Vadii Hesi mansabı - 123 rakımlı tepe - Vadii Fuilis kuzey tepeleri hattına alınmasını ve sol kanadın geri kırılmış bir savunma koltuğu halinde bulundurulmasını, daha sonra Vadii Hesi kuzeyindeki tepeler hattına çekilmesini emretmişti.

Tel el Şeria (Albay Ali Fuat) Grubu ise, Avuk el Hacı Süleyman güneyindeki tepelere çekilecek ve Ebu Hof Grubu da bir kısmıyla buraya geriye alınacaktı. 7 nci Ordu şimdiki mevziinde mümkün mertebe uzun süre direnerek önce Avuk el Hacı Süleyman güney tepeleri - Hırbet Ceymar - Bir el Asel-Yutta güneyindeki tepeler hattını tutacaktı. Bu suretle Falkenhayn, yeni bir cephe teşkiliyle düşmanı hiç olmazsa durdurmayı ve yeni teşebbüslerine, karşı taarruzlar yaparak onun taarruz gücünü kırmayı düşünüyor ve bunun için her iki ordunun iç kanatları gerisinde kuvvetli ihtiyatlar bulundurulmasını istiyordu.

8 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki: 11,12)

Vadii Hesi Muharebesi, Cephenin Geriye Alınması

İngilizler

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Huç Harekâtı [141]

Atlı Piyade Kolordusu Komutanı, saat 01.00'de verdiği emirle Türk kuvvetlerinin kanadının kuşatılması amacıyla tekrar ileri harekete geçirilmesini bildirdi.

[141] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 135-144.

Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, içinde su olduğu bilinen Cemame ve daha sonra da Huç'un yedibuçuk km. kuzeydoğusunda büyük bir kasaba olan Bureyr'e ilerleyecekti.

Bu tümen, Türk savunmasına yandan etki yapacak surette Huç üzerine ilerleyecek olan Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin ilerisinde bulunmaya çalışacaktı. 60 ncı Tümen de saat 07.00'de Huç üzerine ilerlemeye hazır bulunacaktı.

Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin cephesinde 1 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı olduğu halde, Tell en Necile istikametinde yürüdü. 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı da, sağ yanı korumak üzere Ameydat'ta kaldı. Soldaki 2 nci Tugayın 5 nci ve 7 nci Avustralya Hafif Süvari Alayları da, Hırbet Um Cemame üzerine ilerlediler.

Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni emrine verilen 7 nci Atlı Piyade Tugayı ise, saat 09.00'da tümen karargâhına ulaştı. Bu sırada cephede bulunan Tugaylar, şiddetli Türk mukavemetiyle karşılaştıklarından, 7 nci Tugay bunların arasında cepheye sokuldu.

Saat 09.00'dan itibaren Türklerin, aralarında top ve nakil araçları da bulunan uzun yürüyüş kollarının Hırbet El Köfha'dan kuzey ve civar yollardan da Cemame istikametine ilerlemekte oldukları görüldü.

İleri harekât, şimdi Türklerin oynak savunmasıyla karşılaşmış bulunuyordu.

Gazze'nin boşaltılmasından sonra, 53 ncü Türk Tümeni cepheden alınarak Huç üzerine yürütülmüştü. Bu Tümen, herhalde İngiliz atlı kıt'alarının ileri hareketini durduracaktı.

Uzun bir yürüyüşten sonra, Türklerle çatışan Tümenin 2 nci Avustralya Hafif Tugayı'nın ileri kısımlarındaki bölükler, geri atıldılar. Bu nedenle ileri harekât geçici olarak durakladı.

Türklerin 53 ncü Tümeni, Demiryolu istikametinde yürüyüşe devam etti; ve 4 ncü Hafif Süvari Tugayı'nın sağında bulunan 7 nci Atlı Piyade Tugayı'na taarruz etti.

Türklerin şiddet ve azimle yaptıkları iki taarruz ağır topçu bataryasının açtığı etkin bir ateşle durduruldu.

7 nci Atlı Tugayın mevcudu, bazı bölük ve müfrezeleri çeşitli görevlere gönderildiğinden tam değildi.

1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nın sağ kanatlarından ilerlemesiyle tehdide uğrayan Türkler, aslında görevlerini yapmış, 16 ncı ve 26 ncı Türk Tümenleri'nin çekilen kollarının sıyrılmalarını sağlamış olduklarından, Vadii Hesi üzerine çekildiler.

En sağ kanatta bulunan 1 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı, Tell en Necile İstasyonu'nu ele geçirmişti.

3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı da, saat 13.00'te mevziinden kuzeybatı istikametine hareket etti; ve saat 15.45'te Hırbet Cemame'yi elegeçirdi. Bu mevki Türk Cephesi gerisinde su tesislerinin bulunduğu en önemli bir mevkiydi. Bir rastlantı eseri olarakta, bu su tesisleri hiç bir tahribe uğramadan ele geçmişti.

2 nci Hafif Süvari Tugayı da, bu mevkiin öte taraftaki sırtlarını elegeçirdi. Bu suretle Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni kıt'aları hayvanlarını sulama imkânını buldu.

Bu sırada Avustralya Atlı Piyade Tümen Komutanı, 3 ncü Tugayı'na Hırbet el Köfha'ya ve 5 nci Tugayı'na da sol kanadı ile Huç istikametine ilerlemelerini emretti. Bu tümenin 4 ncü Tugayı, 4 ncü Alayını kolordu ihtiyatında bırakarak geri kalan kısımlarıyla tekrar tümen emrine girdi; ve tümen ihtiyatını teşkil etti.

21 nci İngiliz Kolordusu'nun Gazze'den kuzey ve kuzeydoğu istikametinde sür'atle ilerlemekte olduğu haberi gelmişti.

Tümen komutanı, Çöl Atlı Kolordu Komutanı'ndan aldığı emir üzerine, 12 nci Avustralya Hafif Süvari Alayını, İmparatorluk Süvari Tugayı ile temas sağlamak ve Türk kollarının gerilerine düşmek üzere Beyti Hanun'a gönderdi. Bu alay, İmparatorluk Süvari Tugayı'nın vadii Hesi'de Tumra civarında muharebeye girmiş olduğu bir sırada katıldı. Fakat Türkler, daha önce çenber içine düşmekten kurtulmuşlardı.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin sağında 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı yürümekteydi. Bu tugay, bir aralık Hırbet el Köfha Kasabası civarında durakladı. Fakat topçu bataryasının mevzilenip ateşe başlaması üzerine tekrar ilerleme imkânını buldu; ve kasaba öğleden önce işgal olundu. Tugay, Türk topçularının koşum hayvanlarını vurmak suretiyle birçok topu elegeçirdi ve Vadii Cemame üzerine sarktı.

5 nci Atlı Piyade Tugayı, bu tugayın solundan ve 179 ncu Piyade Tugayı'nın sağından ilerledi.

60 ncı Tümenin öncüsünü teşkil eden 179 ncu Tugay iki kolla ilerlemişti. Tugay, önemli bir mukavemete uğramadan Züheylika doğusundaki tepeyi ele geçirdi ve daha ileriye giderek Türklerin El Maharata [*] Kasabasını ve bunun kuzeyindeki tepeleri tutmuş oldukları görüldü ve buraya süratle ilerlendi. Ve kısa bir süre sonra elegeçirildi.

İleri kıtalarla beraber bulunan 60 ncı Tümen Komutanı, bir zırhlı otomobile binerek keşif yapmak üzere ileriye geçti. Uzun ve intizamsız bir yürüyüş kolunun batıdan doğuya doğru ilerlemekte olduğunu gördü. Bu kolun topçuyla takviyeli bir yancısı da vardı. Bu yancı birliği acele sağa doğru cephe alarak, mevzie girmekteydi.

Tümen komutanı bu durumu görünce hemen 5 nci Atlı Piyade Tugay Komutanı'nın yanına gitti ve mevzilenmekte olan bu Türk kıt'alarına taarruz etmesini emretti. 5 nci Tugay cephedeki alaylarından birer buçuk bölük bıraktı; ve geri kalan kuvveti ileri sürdü.

Türkler yaklaşık olarak Maharata-Huç yolunun ortasında, cephesi güney ve güneybatıya olmak üzere tatlı meyilli bir sırt üzerinde yerleşmişlerdi. Bu mevziin önü açık ve düzdü.

İleri sevk edilen atlı kıtalar, Türk mevzilerinin sol kanadına ilerlemeye başladılar. Türkler, bu bölgenin zorlandığını görünce ateşe başladılar.

Türklerin sol kanatlarında 150 milimetrelik bir obüs bataryasıyla dört makineli tüfeği ve sırt boyunca batıya doğru yayılmış kuvvetli kıt'aları bulunduğu tespit edildi.

Sahra bataryasıyla korunan Yeomanriler, Türk sol kanadından açılan ateş altında daha ileri gidemediler.

Yeniden tertiplenen hücum bölükleri saldırıya geçtiler. İlerleyen bölükleri gören Türkler, büyük bir takviye kuvvetinin yetiştiğini sanarak muharebeyi kesip kuzeye doğru çekildiler.

Ele geçirilen mevziler tahkim edildi. 60 ncı Tümen, öğleden sonraki zaman içinde Huç'un dört buçuk km. kuzeybatısında yerleşti.

Atlı hücum harekâtına iştirak eden 162 erden 70'şi ölmüş veya yaralanmış ve 100 kadar da hayvan telef olmuştu.

Huç bir güçlüğe uğranmadan işgal olunmuştu; fakat Türkler, buradaki su tesislerini tahrip etmişlerdi.

3 ncü Avustralya Hafif Tugayı, atlarını sulamak üzere Cemame'ye göndermeye başladı; ve fakat bu tedbir bir fayda sağlamadı. 3 ncü Tugayın hayvanları birgün evvelinden, 5 nci Tugayın hayvanlarıysa, 6 Kasım gecesinden beri sulanmamışlardı.

---

[*] Burasının ismi o zamanki haritalarda da yoktur.

21 nci Kolordu'nun 8 Kasım 1917 Harekâtı [142]

155 nci Tugay Komutanı, 8 Kasım saat 05.30'da 52 nci Tümen Karargâhı'na gitti; ve Tümen Komutanı'ndan Sosis sırtlarına taarruz etme emrini aldı.

Taarruzun Herbiye civarındaki alçak arazi kısmına girilmeden kasabanın kuzeybatı kenarına yapılması bildirildi. 124 ncü Sahra Topçu Taburu da tugay emrine verildi.

Taarruzun ayrıca donanmanın Vadii Hesi mansabında bulunacak monitorları tarafından da desteklenmesi, 21 nci Kolordu Komutanı tarafından filo komutanlığına teklif edildi. Fakat, tugaya bu konuda bilgi verilmemişti. 167 nci Tugay Komutanı'na 157 nci Tugayın görevinin savunma olduğu ve 155 nci Tugayı'nı, kendi solundan Sosis sırtlarına taarruz etmek üzere harekete geçtiği bildirildi. Bunun üzerine tugay komutanı 155 nci Tugayın kanadını örtmek üzere kendi tugayının kanadını, bir gece önce ele geçirdiği Ras ebu Ameyra Tepesi'ne doğru kuzey istikametine uzatmaya karar verdi. Tepenin kuzey kesimi henüz Türklerin elindeydi. Burası ele geçirilmedikçe 155 nci Tugay ateş etkisi altında hareket zorunda kalacaktı. 157 nci Tugayın 7 nci Taburu bu tepeyi ele geçirme emrini aldı ve şiddetli mukavemet karşısında Türk mevziine birkaç yüz metre yaklaştı. Taburun bu taarruzuna 155 nci Tugayın ileri kademesindeki bir taburla da yardım edildi; ve bu suretle tepe saat 10.30'da ele geçirildi.

155 nci Tugay Komutanı da taarruz edeceği mevzii keşfetti ve keşif sonunda, kendisine verilmiş olan görevin kolay bir görev olmadığını gördü; ve tümen komutanına durumu bildirdi. Fakat zamanın çok önemli bir faktör olduğu gözönüne alınarak verilen emre göre taarruzun yapılmasına karar verilmişti. Saat 12.30'da 155 nci Tugay, Ras ebu Ameyra Tepesi'nde üç taburunu birinci hatta, bir taburunu da ihtiyatta bulundurmak üzere tertip aldı. Kolordu süvari alayından katılan süvari bölüğü de, tugayın sol yanını koruma görevini aldı.

Taarruza saat 14.20'de başlandı. Taarruz Türklerin topçu ateşi ile karşılaştı. Ateş eden bu Türk topçusunun mevzileri keşfedilemedi. Monitorlar da iyi bir keşif yapamamışlardı.

Görünüşe göre Türklerin burada dört sahra bataryası, iki sahra obüsü bir 150 milimetrelik obüs ve iki 100 milimetrelik çabuk ateşli topu vardı.

---

[142] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 153-159.

Türkler, saat 16.30'da hem cepheden ve hemde Askalon istikametinden karşı taarruza geçtiler. Askalon yönünden karşı taarruza geçen Türk kuvvetleri, dağ obüsleri ve makineli tüfeklerle korunan iki tabur tahmin edilmişti.

Bu karşı taarruzu durdurma çabasında tugay, 285 kayıp vermiş, bozguna benzer bir tehlike de geçirmişti.

155 nci Tugayın aldığı görev çok önemliydi. Yapılacak taarruza 157 nci Tugayın da bir taburla yardım etmesi emredilmişti. Fakat, tümen komutanının tugaylardan aldığı haberlerden, durumun çok çetin olduğu anlaşıldığından, öğleden sonra 157 nci Tugaya bir taburla değil, bütün kuvvetiyle 155 nci Tugayın sağından taarruza geçmesi emredildi.

Ancak tugay çok geniş bir cepheye yayılmış durumdaydı. Taburlarını toplamak çok zaman yedi. Taburlarından biri de 52 nci Tümen topçusunu koruma göreviyle Vadii Hesi güneyinde bulunuyordu. 157 nci Tugay Komutanı, taburlarını Ras ebu Ameyre Tepesi'nde toplayarak emirlerini verdi. Bu sırada 155 nci Tugay, taarruza geçmiş bulunuyordu.

157 nci Tugay, 155 nci Tugayın sağından süratle Herbiye üzerine ilerleyecek ve Beyti Hanun'a giden demiryoluna hakim bulunan Sosis Sırtlarının güney yamaçlarını ele geçirecekti.

Taburlar ilerlemeye başladılar. Türkler, bir karşı harekette bulunmadılar. Fakat karanlık basmaya başlayınca şiddetli bir topçu ve ağır makineli tüfek ateşi açtılar. Bu ateş çok kayıp verdirdi. Taburlar hareketlerine devam ettiler; ve saat 18.00'de tepe eteklerine vararak yamaçlara doğru hücum ettiler.

Türkler ve İngilizler süngü ve bombayla boğaz boğaza birbirlerine girdiler. Bir süre sonra bir Türk taburu, karşı taarruza geçerek İngiliz kıtalarını tepeden geri attı. Bu saldırılar birkaç kez tekrarlandı. Türkler müthiş bir saldırıyla muharebe etmişlerdi.

Türkler, aynı zamanda el bombaları ve siper havanlarıyla iyi donatılmışlardı.

Kuşatmaya memur edilen tabur, diğer ileri alınan taburlarla beraber tekrar değişik istikametten taarruza geçtiler. Yapılan bu taarruz başarıyla sonuçlandı; ve saat 20.50'de mevzi ele geçirildi.

Tugay komutanı yaptığı keşiflerde, tepenin yüksek noktalarında Türklerin henüz mukavemet gösterdiklerini gördü. Bu noktalara gönderilen kuvvetli subay keşif kolları, burada direnen kuvvetleri de geri püskürttü ve bu suretle gecede sürdürülen harekât sonunda mevzi 9 Kasım 1917 saat 03.30'da ele geçirilmiş oldu.

İmparatorluk Süvari Tugayına da doğu istikametinde ilerleyerek Avustralya Atlı Piyade Tümeni ile temasa geçmesi ve mümkün olduğu takdirde Gazze-Birüssebi yolu üzerinde kalan Türklerin çekilme yollarını kesmesi emredilmişti.

Tugay 8 Kasım saat 02.45'te ilerisinde kolordu süvari alayının iki bölüğü olduğu halde, Beyti Hanun üzerine ilerledi. Öncü bu kasabadan makineli tüfek ateşi yedi. Bununla beraber Türkler, öğleden sonra Bureyr yolu boyunca kuzeydoğu istikametinde çekilmeye başladı. Kolordu süvarisi, Beyti Hanun doğusundaki tepe üzerinden dört nalla geçti.

Saat 15.00'de İmparatorluk Süvari Tugayı, Beyti Hanun'un bir buçuk km. doğusunda 6 ncı Avustralya Hafif Süvari Alayı ile birleşti. Fakat birleşen bu kuvvetler, Türk artçı kıtalarıyla muharebeye girişecek kadar kuvvetli değildiler.

Genel karargâh, gece yarısından önce 21 nci Kolordu'ya nakil araçları temin olunur olunmaz, ikinci bir tümeni de cepheye sokmasını ve her iki tümenin atlı kıtaları korumak üzere Gazze'nin 30 kilometre kuzeydoğusundaki Culis-Hamame hattına ilerletilmesini emretti.

Türkler [143]

8 nci Ordu Cephesi'ndeki Harekât (Kroki : 11, 12)

Gece kıyının bazı yerlerine denizden ateş edildi. Ordu birlikleri, 7 Kasım saat 16.00'dan sonraki saatlerde ikinci mevzii de bırakarak çekilmeye başlamış ve bu hareket, gece de devam etmişti. Birlikler böylece Vadii Hesi - Vadii Fuilis - Cemame - Hırbet Um Kelha hattına çekilmişlerdi.

8 Kasım 1917 saat 02.00'ye doğru düşman 8 nci Ordu sağ kanadındaki 7 nci Tümen cephesine taarruz ederek, 79 ncu Alayın mevzilerini ele geçirdikten sonra iki kolla ilerlemeye başladı. Vadii Hesi'ye inen düşman kuvvetlerinden bir alay, kıyıyı izleyerek El Mecdel istikametine ilerliyordu. Bunlar üzerine bir dağ bataryası ateş ediyordu. Bu sırada düşman harp gemileri kıyıdaki Türk mevzilerini döğmeye başladı. Bu durum karşısında, 20 nci Piyade Alayı'na, topçu desteğinde yavaş yavaş Herbiye kuzeyine çekilmesi emredildi. Düşman ed Cora istikametinde, 134 ncü Alay 2 nci Tabur mevzilerine doğru ilerlemekteydi. 20 nci Alay cephesinde muharebe şiddetlendi. Bu alay da, kademeli olarak çekilmeye başladı. 20 nci Alayın 1 nci Taburu ve 9 ncu Bölüğü kahramanca muharebe ederek. düşman taarruzunu durdurdular. Saat 10.30'da 20 nci Piyade Alayı Herbiye'ye çekiliyordu.

[143] Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 182.

Vadii Hesi mansabına hakim olan ve kuzeye uzanan kumlu tepeleri tutumuş bulunan düşmanın bir tugay tahmin edilen kuvveti, Herbiye'ye doğru 20 nci Alayı izliyordu. Diğer bir alay ve bir süvari bölüğü de kıyıdan kuzeye doğru ilerliyordu. Süvari keşif kolları da Vadii Hesi boyunca Herbiye hizasına kadar ilerlemişti. Bu durum karşısında, kolordu tarafından Culis'ten hareket ettirilen 134 ncü Alay saat 10.00'da Nalya'ya ve buradan da Ed Cora'ya geldi. Bu alaya sağ kanattan ilerleyen düşmana taarruz için emir verilmişti.

134 ncü Alay, kısa bir hazırlıktan sonra, ilerlemekte olan düşmanın yanına taarruza geçti.

Bu taarruzdan etkilenen düşman çekilmeye başladı. Düşmanı takip için hücum müfrezeleri tertip edilerek ileri sürüleceği sırada, 8 nci Ordu'nun genel durumu ve sol kanadın şimdiki durumu gereği olarak 22 nci Kolordu'nun Vadii Hesi bölgesinden kuzeye çekilmesi emredildi. Bu sırada iki süvari tugayı kadar bir İngiliz kuvvetinin taarruzuna uğrayan 3 ncü Tümen, çekilerek Beyti Cerca - Sumsum hattını tutmuştu. Ordu sol kanadında bulunan 54 ncü Tümen, düşmanın zayıf kuvvetlerle yaptığı takipten sıyrılmak için çekilmesine devam ederek Hırbet Vahaşiye mevziine gelmişti.

8 nci Ordu Komutanlığı, saat 10.00'a kadar gelişen durumu, verdiği raporda şöyle açıklamıştı : [144] "Düşman Herbiye'ye baskın suretiyle hücum etti. Ben, sağ kanadın geri sürüleceğinin kabil olduğunu hesap etmekteyim. Bu nedenle 3 ncü Tümeni Beyti Cerca ve Sumsun arasına geri aldırıyorum. Bununla irtibatta bulunarak 54 ncü Piyade Tümeni de sağ kanadı Bureyr ve sol kanadı Hırbet el Vahaşiye'ye doğru yavaş yavaş geri alınacaktır. Gerçi 54 ncü Tümen, Cemame Grubu'nun sağ yanını temin etmekle görevlendirilmişse de, buna rağmen bu grubun da bugün Vadii Hesi'ye geri alınması gerekeceğini görüyorum. 7 nci Tümen'in iyi bir şekilde hazırlanmış Vadii Hesi mevziinde ya ağır bir yenilgiye uğramış olması veya uyumuş olmaları lazım gelir ki, bu mevzie yapılmış olan bir İngiliz taarruzu bu kadar kolay ve çabuk gelişebilsin. Um Kelha'dan doğuya doğru olan durum hakkında hâlâ ve daima haber alınamıyor. Dün akşam oraya göndermiş olduğum Alman irtibat subayı hâlâ gelmediği için yeniden bir subayı oraya gönderdim."

[144] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-25.

Gerçekte, düşman kıyı boyunca ilerleyerek ve 7 nci Tümen'e taarruz ederek geri atmış ve Herbiye karşısından yaklaşık olarak altı piyade taburuyla Vadii Hesi'yi geçmişti. Düşmanın diğer altı tabur kadar kuvvetinin kıyı boyunca kuzeye doğru yürüdüğü ayrıca görülmüştü. 7 nci Tümen, bunun üzerine sağ kanadını Nalya-Herbiye hattından geriye doğru kırarak, adeta batıya ve denize karşı bir cephe almış olduğu halde muharebeye devam zorunda kalmıştı.

22 nci Kolordu Komutanı Albay Refet, bir karşı taarruzla düşmanı Vadii Hesi gerisine atmak istiyor ve fakat, 8 nci Ordu Komutanı bunda bir başarı ummuyordu. Çünkü uçakların verdiği bilgiye göre; düşmanın daha gerilerden önemli takviye kıtaları gelmekteydi. Buna rağmen 22 nci Kolordu tarafından 134 ncü Piyade Alayı ile yapılan karşı taarruz, 7 nci Tümenin sağ kanadındaki tehlikeyi ortadan kaldırmış ve tümen de tehlikesiz durumda geri çekilebilmişti. Bununla beraber, çekilmekte olan 8 nci Ordu birlikleri ve kafileleri kötü bir durumda birbirine karışmıştı.

3 ncü, 54 ncü, 16 ncı Tümenler düşmanın büyük bir baskısı karşısında kalmadan geri çekilmişlerdi. Durum, 26 ncı Tümen cephesinde de sıkışıktı. Tümen komutanı, koşum hayvanlarının güçsüzlüğünden topları çekemediklerini bildiriyordu. Bu nedenle bu tümenin toplarının düşman eline geçmesinden korkuluyordu.

8 nci Ordu Komutanı, 20 nci Kolordu'nun durumunu bilmiyordu. Fakat Avuk el Hacı Süleyman civarında kuvvetli düşman süvarisinin bulunduğunu haber almıştı. Ordu komutanı verdiği öğle raporunda, sürekli muharebe faaliyeti, ağır kayıplar, açlık ve susuzluk etkileriyle çözülmek üzere olan kıtalarla Vadii Hesi mevziinin tutulabileceğinden kuşku duyduğunu, bu nedenle 22 nci Kolordu'nun Culis üzerinden Barka'ya; 54 ncü Tümenin Kavkaba üzerinden El Kastine'ye; 26 ncı Tümenin El Faluce üzerinden Et Tine'ye; 16 ncı ve 53 ncü Tümenler'den kalanların da demiryolu doğusundan Megallis'e çekilmelerini emrettiğini, koşum hayvanlarının zayıflığından topların çoğunun bugün yerlerinde bırakılmalarından korktuğunu, Et Tine cephane deposunun boşaltılmasını lüzumlu gördüğünü, cephanenin Kudüs'e mi yoksa Tulükerem'e mi? gönderilmesinin gerekeceğinin emredilmesini, ordu karargâhının saat 17.00'den sonra Et Tine'de bulunacağını açıklamıştı.

7 nci Ordu Cephesinde Harekât (Kroki : 11, 12)

7 nci Ordu'nun sağ kanadını teşkil eden Albay Ali Fuat Grubu'nun durumu hakkında henüz ne 7 nci ve ne de 8 nci Ordu Komutanlıkları'nın bilgileri yoktu. Albay Ali Fuat, yalnız saat 05.00'te düşmanın Ebu Rızık istikametinde kuvvetli süvari ve piyadesiyle yaptığı taarruzun durdurulduğunu, 26 ncı Tümenin Cemame-Um Kelha hattında ve 16 ncı Tümenin Cemame kuzeydoğusunda toplandığı ve 8 nci Orduca Bir Salih ebu Cerrar istikametine gönderildiği, 53 ncü Tümen'in kendi komutasına verildiği ve bununla Biri Salih ebu Cerrar sırtlarını tutacağını, 7 nci Ordu Komutanlığı'na bildirmişti. Bundan sonra artık bu gruptan hiçbir haber alınamamıştı. 7 nci Ordu, 8 Kasım sabahı Ed Davayme, Biri Salih ebu Cerrar, Avuk el Hacı Süleyman istikametlerine bir süvari bölüğü gönderdiği halde, bu bölük de ne Albay Ali Fuat Grubu'ndan ve ne de 53 ncü Tümen'den tamamlayıcı bir haber verememişti. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'ndan birkaç kez emrolunan uçak irtibatı da bir sonuç vermemişti. Bunun üzerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Albay Ali Fuat Grubu'nu bulmak ve durumunu saptamak üzere, Kurmay Başkan Yardımcısı Yarbay Hüseyin Hüsnü'yü görevlendirmişti. Yarbay H. Hüsnü'nün 8 Kasım saat 20.00'de alınan raporunda : "Şimdi Bir Salih ebu Cerrar'ın beş kilometre batısında bulunan 104 rakımlı tepede 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat ile görüşerek, Arak el Menşiye'ye döndüm. Kolordu'nun 53 ncü Tümeni sol kanadıyla Bir Salih ebu Cerrar batı kuzeyinde ve sağ kanadı Hırbet el Vahaşiye güneyinde olmak üzere düşmanla muharebe ediyordu. 16 ncı ve 26 ncı Tümenler Hırbet Vahaşiye'de toplanıyorlardı. Bu iki Tümen yarın (9 Kasım) Arak el Menşiye'de toplanacaklarını ve sonra da 53 ncü Tümen sol kanadıyla 7 nci Ordu arasında bulunan aralığı kapatacaklarını Albay Ali Fuat bana söyledi. 20 nci Kolordu Karargâhı, bu akşam Faluce'dedir. Bir Salih ebu Cerrar civarında yalnız düşman keşif kolları görüldü " denilmekteydi.

İngilizler, Albay Ali Fuat Grubu'nu sıkı teması koruyarak takip ediyordu. Bu Grup, düşman süvarisi önünde demiryolunun batı yönünden çekildiğinden, 19 ncu Tümen ile arasında önemli bir boşluk meydana gelmişti. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca bu boşluğun, Albay Ali Fuat Grubu'nun 9 Kasımda Beyti Cibrin güneybatısı hizalarına alınması suretiyle, kapatılacağı düşünülüyordu. Yıldırım Ordular Grup Komutanı, Başkomutanlık Vekâleti'ne verdiği raporda; "Albay Ali Fuat Grubu'nun, Beyti Cibrin güney batısındaki sırtlara geri alınmak suretiyle aradaki boşluğun kapatılacağını" bildirmişti. General Falkenhayn yine bu raporunda, "8 nci Ordu'nun durumu, kıtalarının taarruz gücünde olmadıklarını gösterdiğinden, Beyti Cibrin, Ed Davayme ve Der el Asal civarında bir taarruz kuvveti toplamağa çalışacağını, bütün kıtaların uzun muharebelerde yorgunluk, yürüyüş döküntüsü gibi sebeplerden ötürü önemli kayıp verdiğini ve yalnız Albay Ali Fuat Grubu ile Dahariye Grubu'nun moral durumlarının yerinde olduğunu, düşmanın bir çıkarma teşebbüsünde bulunmamasının Alman denizaltılarının kıyıda dolaşmasından ileri geldiğini" sözlerine eklemişti.

İngilizler, üstün kuvvetlerle Tel el Şeria ve Bir Salih ebu Cerrar yolunun iki tarafından ve Gazze kıyı kesiminden de 8 nci Ordu sağ kanadına doğru ilerlemiş ve diğer cephelerle de teması korumaktaydı.

3 ncü Kolordu'nun sağ kanadında bulunan 19 ncu Tümen, 7 nci Ordu'dan aldığı 6 Kasım 1917 tarihli emre göre, 7 Kasım gecesi ve bugün öğleye kadar yürüyerek işgali kendisine emredilen Hırbet Um Harateyn -466 rakımlı tepe- Hırbet Samera hattının batısındaki mevzilere girdi. Tümenin bu çekilişinde, sahra toplarının naklinde çok güçlük çekilmişti.

8 Kasım, ortalık ağarırken düşman avcıları, bırakılan Ebu Hof mevziine girdiler. Saat 07.00'de düşmanın bir süvari tugayıyla bir bataryası Tel el Şeria istikametinden doğuya ilerlemiş ve bir piyade tugayı, Ebu Hof ile Samera'nın batısında bırakılan mevzie girmişti. Saat 09.30'da 19 ncu Tümen'in Hırbet el Mecadil - Hırbet Sak civarındaki tepelerde almış olduğu himaye mevziinin sağ kanadına üç km. kadar sokulan bir düşman süvari tugayı, 19 ncu Tümen emrinde bırakılmış bulunan süvari bataryasının ateşiyle geri püskürtüldü. Bundan başka, 48 nci Alayla, 125 nci ve 77 nci Alayların 3 ncü Taburları'nın bulunduğu Hırbet Murran-Hırbet Sak ileri mevziinin sağ kanadına ve gerilerine bir düşman süvari alayı tarafından yapılan ve diğer bir süvari alayının yaya muharebesiyle korunan atlı hücum, 600 metreden püskürtüldü. Ancak bir süvari bölüğü, 125 nci Alayın asıl mevziinin bir kısmına kadar ilerlemeyi başarmışsa da bu bölük de, piyademizin yakından yaptığı bomba taarruzuyla yok edilerek, 70 kadar da hayvan ele geçirilmişti. Aynı şekilde bir hecin süvar alayı, Ebu Hof'tan saat 09.30'dan beri ateş eden obüs ve sahra bataryalarının desteği altında, ileri mevziimizin sol kanadına hücum etmişse de püskürtülmüştü.

3 ncü Kolordu Komutanlığı'nın saat 18.00'de verdiği rapora göre 19 ncu Tümen'in durumu şöyleydi : [145]

72 nci Piyade Alayı Ebu Hof'tan, El Burc Köyü'ne gelen yolun geçtiği boğaz batısında; 77 nci Alay bu boğazın doğusunda; 125 nci Alay'dan bir tabur, 466 rakımlı tepenin güneyindeki sırtlardaydı. 19 ncu Tümen'e, emniyet hattının sağ kanadını Der Haruf üzerinden 53 ncü Tümen ile temasa gelinceye kadar uzatması ve bir piyade alayının da hemen Ed Devayme'ye hareket etmesi emredildi.

27 nci Tümen'den kalanlar, 81 nci Alay ile 16 ncı Tümen'in 48 nci Alayı, bu sırada 19 ncu Tümen Komutanı'nın emri altında muharebe ediyorlardı. Tümeni, böylece dağılmış bulunan 27 nci Tümen Komutanı, karargâhı ve yanındaki 156 perakende erle beraber Der el Asal'a gelmiş ve buradan Halilürrahman'da ordu karargâhına katılma emrini almıştı.

[145] a. g. e.; s. 187.

Dahariye Grubu kesimindeki durumda bütün gün bir değişiklik olmadı.

3 ncü Süvari Tümen Komutanı'nın Es Semua kuzeyinden saat 10.00'da gönderdiği rapora göre : Hırbet el Lekiye ile bunun hemen kuzeyinde bir düşman süvari tümeninin dinlenme halinde bulunduğu, bu sırtlarda beheri birer bölükten fazla olmak üzere sekiz düşman grubunun görüldüğü ve bu gruplardan birisinin sekiz parçadan kurulu ve arabalı olduğu, Ras en Nukb yöresinde bir süvari alayı bulunduğu ve süvari tümeni kıtalarının Es Semua'nın dört kilometre güneyinde bulunduğu bildiriliyordu.

Bu tümenin saat 15.00'te verdiği bir rapordaysa, Birüssebi-Dahariye yolunun iki tarafında, bir tugayı doğuda ve iki tugayı batıda olmak üzere, bir düşman süvari tümeninin bulunduğu, El Lekiye'deki düşman süvari tümeninin, ne olduğunun yoğun sis nedeniyle anlaşılamadığı açıklanmıştı.

7 nci Ordu Komutanlığı, 8 Kasım akşamına kadar durum hakkında topladığı bilgilere dayanarak şu ordu emrini vermişti [146] (Kurmay Yarbay H. Hüsnü'nün raporu bu saatte 7 nci Orduya ulaşmamıştı. Bu rapor ancak saat 23.00'te alınmıştır) : (Kroki : 12)

"1. Üstün düşman kuvvetlerinin baskısı karşısında kalan 8 nci Ordu, daha sonraki mevzilerde savunmak üzere Beyti Cerca-Hırbet Vahaşiye hattına (Vadii Hesi kuzeyine) çekilmektedir. Bir süvari tümeni kadar düşman kuvveti, bugün öğleyin Avuk el Hacı Süleyman civarına ulaşmıştır. Kademe halinde çekilmekte olan 19 ncu Tümen cephesinde düşman çok ihtiyatlı ve etkisiz takipte bulunmuştur.

2. 20 nci Kolordu, bu sabah 53 ncü Tümeni Biri Salih ebu Cerrar güneyindeki tepelere göndermiştir. Cemame civarında mevzide bulunan kolordunun geri kalan kısımlarının, Vadii Hesi kuzeyindeki Abarbele civarına çekilmek zorunda kalması ihtimali vardır. Bu kolordunun görevi; 8 nci Ordu'nun Hırbet Vahaşiye'deki sol kanadıyla 3 ncü Kolordu'nun Der Haruf'taki sağ kanadı arasında bağlantıyı sürdürmektir.

3. 3 ncü Kolordu, 19 ncu Tümeni ile Dahariye Grubu'nun sağ kanadında Anab-Samera-466 rakımlı tepe-Hırbet Ceymar-Hırbet Um Hareteyn-Der Haruf hattını savunacak ve bu mevziden Halilürrahman'a giden

[146] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-27.

yolları örtecektir. 19 ncu Tümen Der Harufta, Biri Salih ebu Cerrar güney sırtlarındaki 20 nci Kolordu kıtalarıyla temas ve irtibatı sürekli olarak korumalıdır. Bir piyade alayı hemen Ed Devayme'ye gönderilmelidir. Bu alayın görevi, Beyti Cibrin, El Kubeyde, Avuk el Hacı Süleyman istikametlerine karşı kendi emniyetini sağlamaktır. Bu alay, Ed Devayme'ye varışını oradaki kolordu süvari bölüğü aracılığıyla hemen El Halil'e bildirmelidir. Mümkünse 48 nci Piyade Alayı ile 27 nci Tümen kısımlarını sağ kanada aldırmalıdır ki, ilk fırsatta 20 nci Kolordu'ya geri gönderilmesi kabil olsun. 19 ncu Tümen ile gelen bataryalar, mümkün olduğu kadar çabuk El Halil-Dahariye şosesi üzerine aldırılmalıdır ki, hareket serbestliği kabil olsun. Dahariye Grubu, Hırbet Sirra-793 rakımlı tepe-Yutta hattına çekilmek için her an harekete hazır olmalıdır. Bu takdirde, yani Dahariye Grubu'nun yeni mevzie çekilmesi halinde, 19 ncu Tümen'in sol kanadı geriye, 466 rakımlı tepe-Der Asal-Hrb. Sirra hattına kırılacaktır.

4. Her kıta komutanı, savunma mevziinin ilerisine geceleri cesur ve faal erlerden keşif kolları tertipleyerek, sürmeli ve bu suretle düşmanın bir baskınına uğramak tehlikesinden uzak kalmalıdır.

5. 3 ncü Kolordu ve süvari tümeni lüzumsuz ağırlıklarıyla arabalarını Beyti Cibrin üzerinden hemen geriye göndermelidir."

3 ncü Kolordu Süvari Bölüğü, 7 Kasım'da El Halil'e gelerek kaçaklara karşı bir perde hattı kurmak üzere Ed Devayme'ye gönderilmiş, bundan bir keşif kolu da, 466 rakımlı tepeye 125 nci Piyade alayı yanına yollanmıştı.

Daha sonra, 7 nci Ordu Komutanlığı, Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkan Yardımcısı Yarbay H. Hüsnü'nün Arakel Menşiye'den yazdığı yukarıda açıklanan raporunu alarak 20 nci Kolordu'nun durumunu öğrenmişti.

7 nci Ordu Komutanlığı, akşama kadar 20 nci Kolordu'dan haber alamamıştı. Halbuki gece, kolordu kendi durumu hakkında hem Yıldırım Ordular Grubu, hem de 7 nci ve 8 nci Ordu Komutanlıkları'na bilgi vermişti. 20 nci Kolordu bu raporunda; [147] 8 Kasım saat 03.00'te Tel el Şeria Grubu'nun ordu emri gereğince, Köfha-Cemame güneyi mevzii ve Hırbet Um Kelha'nın batı sırtlarını işgal ettiğini, Um Kelha yönünden düşman kuvvetli süvari ve topçusuyla saat 17.00'den itibaren akşama kadar sol kanadımızı çevirmek amacıyla birçok kez girişimlerde bulunmuşsa da, düşmanın her türlü girişimlerinin akim bırakıldığını, saat 01.00'den

[147] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-10, F. 1-30.

itibaren kuvvetli düşman piyadesiyle temas edildiğini ve düşman kuvvetlerini birçok bataryaların desteklediğini, öğle üzeri, 25 uçaktan kurulu bir düşman filosunun Faluce ve Arak-ı Manşiye'yi bombaladığını, 53 ncü Tümen'in saat 09.00'da Hırbet Vahaşiye-Suveydan hattına ulaşmasına rağmen bağlantı sağlıyamadığını, 53 ncü Tümen ile 220 rakımlı tepe ve Bir Salih ebu Cerar hattı tutulmak istenmişse de, bu sırada düşmanın süvarisiyle muharebeye tutuştuğunu, saat 13.00'te Bir Salih ebu Cerar - Hırbet Vahaşiye hattına çekilmek emri alması üzerine, 53 ncü Tümen'in bir alayıyla Bir Salih - 220 rakımlı tepe hattının bir kilometre batısında kaldığını ve diğer alayıyla Cemame Grubu'nun geri çekilmesini korumak üzere, Um Kelha istikametine gönderildiğini ve tümenin diğer alayının, ihtiyatta bulundurulmuş olduğunu, 54 ncü Tümen'in pek erken çekilmesi üzerine Huç ve Bureyr istikametinde çekilmek zorunda kalan topçu birliklerinin salimen çekilip çekilmediği hakkında bilgi alamadığını ve ancak iki sahra taburunun çekildiğinin görüldüğünü, piyade kıtalarının sağ kanat ve merkezde düşman tarafından fazlaca sıkıştırılmış olmasından çokça kayıp verdiğini, üç günden beri aralıksız muharebe eden kolordu kıtalarına 8/9 Kasımda aşağıdaki düzeni aldırdığını açıklamış ve 53 ncü Tümen'in Hırbet Vahaşiye - Bir Salih hattında kuvvetli ihtiyatları sol kanadında bulundurduğunu ve 54 ncü Tümen ile irtibat sağladığını, 16 ncı ve 26 ncı Tümenlerin Arakel Menşiye ve Faluce arasında keşif kollarını Bir Salih-El Kubeybe-Beyti Cibrin hattına süreceklerini, düşman süvarisinin Bir Salih - Der Haruf hattı kuzeyine geçtiğinin görülmediğini ve kendisinin 8/9 Kasımda Faluce'de bulunacağını bildirmişti. (Kroki : 12)

Kolordunun bu raporu, orduya saat 22.15'te Arakel Menşiye telgrafhanesi tarafından yazdırılmıştı.

7 nci Ordu Komutanlığı'na saat 23.30'da Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın şu emri gelmişti : [148]

"8 nci Ordu sağ kanadının kuşatılması sonucu olarak, 9 Kasım 1917'de Vadii Kuseir gerisine çekilmeye mecbur olmuştur. Sol kanat Sayta'ya doğru olacaktır. Albay Ali Fuat Grubu, emredildiği gibi kullanılabilen mevcuduyla demiryolu doğusunda değil, şimdilik demiryolunun batısında Biri Salih ebu Cerrar Tepesi'nde duruyor. Bundan dolayı 7 nci Ordu'nun sağ kanadıyla Albay Ali Fuat Grubu'nun sol kanadı arasında akşamleyin düşman keşif kollarının faaliyeti görülen, bir aralık hasıl oluyor. Albay Ali Fuat Grubu'na demiryolunun şimdi doğu tarafına doğru gitmiyerek Sayta ve Devayme arasındaki aralığı doldurmak üzere, Beyti Cib-

[148] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-3, F. 1-31.

rin'in güneybatısındaki tepelerden güneybatıya doğru cephe alması yeniden emredilecektir. Fakat Kubeybe - Beyti Cibrin üzerinden düşman süvarisinin bir yarma hareketinin vaktinde engellenmesi için 7 nci Ordu, 9 Kasım 1917 sabahı Devayme'de bulunan alayın bir kısmını Kubeybe'nin doğusundaki tepeye doğru ileriye sürmelidir."

7 nci Ordu Komutanı bunun üzerine, 3 ncü Kolordu'ya, 8 nci Ordu'nun 9 Kasımda Berkussi bölgesine çekileceğini, 20 nci Kolordu'nun bugün Biri Salih ebu Cerrar'da kalarak, 9 Kasımda Beyti Cibrin batısındaki tepede güneybatıya doğru bir mevzi tutacağını, 19 ncu Tümen'in kendi sağ kanadıyla, burada şimdiki halde mevcut olan aralığı kapayacak şekilde tertibat alacağını bildirmiştir.

Düşman hakkında 8 Kasım akşamına kadar çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler şöyleydi : (Kroki : 12) sağ kanatta sabahleyin 7 nci Tümen Cephesine taarruz eden düşman kuvveti, altı piyade taburuydu. Öğleden sonra da, altı piyade taburu Vadii Hesi güneyinde yürüyüşte; iki batarya gene Vadii Hesi güneyinde mevzide ve bir düşman süvari tugayı da Cemame'de bulunuyordu. Saat 13.30'da kuvvetli düşman birlikleri Barbara'ya yürümekteydiler. Bunlardan başka :

Birüssebi, Tel el Şeria bölgesinde kuvvetli piyade ve süvari ordugâhları; Tel el Şeria kesiminde üç süvari tümeniyle bir hecinsüvar kolu ve Ebu Hof dolayında altı piyade taburu bulunmaktaydı. Öğleden sonra, Tel el Şeria demiryolunun iki tarafından bazı yürüyüş kollarının ilerlediği, kolbaşılarının saat 15.00'e doğru Huc-Ed Dahariye hattına ulaştığı saptanmıştı. Birüssebi - Ed Dahariye üzerinden kuzeye giden yollarda da yoğun oto ulaşımı vardı. El Halil Es Semua - El Kuseyfe hattının doğusundaki kesimdeyse, düşman kuvveti tespit edilememişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bugün Başkomutanlığa gönderdiği raporda, Durum ve amacını şöyle açıklıyordu : "Kıtaları taarruza elverişli olmadıkları anlaşılan 8 nci Ordu'nun durumu dolayısıyla Beyti Cibrin - Ed Devayme - Der Asal dolaylarında bir taarruz grubu teşkil edeceğim. Bütün kıtalar uzun süreden beri süregelen muharebeler, dinlenmekten mahrumiyet ve yürüyüşler sırasında geri kalanlar nedeniyle ciddi kayıplara uğradılar. Fakat Albay Ali Fuat ve Ed Dahariye Grupları'ndaki moral durumu hâlâ iyidir. Düşmanın bir çıkarma niyeti henüz hiçbir yerde görülmedi. İhtimal ki, bu kıyılarda Alman denizaltılarının görünmesinden dolayı olsa gerekti."

9 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 13)

İngilizler

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Harekâtı

Akdeniz kıyısına ilerleyiş : [149] General Allenby Gazze'den çekilen Türk kıtalarının yok edileceği ümidini besleyerek, 21 nci Kolordu'nun Türkleri Vadii Hesi mevziinde çevirmeye hazırlandığı bir sırada, Yeomanri Atlı Piyade Tümeni'ne süratle Çöl Atlı Piyade Kolordusu ile birleşmesini emretti.

Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı'nın elindeki altı atlı piyade tugayı çok yorgun düşmüş takviye ve yardıma muhtaçtı.

60 ncı Tümen'in de yardımı olamazdı.

Birüssebi harekâtından önce 21 nci Kolordu'nun araçları, 20 nci Kolordu emrine verilmişti. Şimdi bu araçların geri verilmesi gerekiyordu.

Bu durum karşısında 60 ncı Tümen'in ikmali mümkün olamayacağından, bu tümenin Huç civarında kalması gerekiyordu.

8 Kasım 1917 saat 12.40'da Yeomanri Atlı Tümeni'ne ordu komutanlığından şu yolda bir emir verildi :

"Tümeninizle kuzeybatı yönünde Necile'ye hareket edeceksiniz.

Anzak Tümeni'nin sağ kanadı, şimdi Hırbet Um Kelha civarındadır.

Atlı kolordunun, Türklerin artçı kuvvetlerinin doğu kanadına yapacağı hareketlere yardım edeceksiniz ve Bureyr'e ilerleyerek Türklerin çekilmesine engel olacaksınız. Hareketleriniz sırasında Çöl Atlı Piyade Kolordusu ile irtibat kuracak ve bu kolordunun emrine gireceksiniz.

Hecin tugayı, Birüssebi'ye çekilecek ve yiyecek maddelerini bütünledikten sonra atlı piyade kolordusuna katılmaya hazırlanacaktır.

53 ncü Tümen ve Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı için gereken talimat 20 nci Kolordu'ya gönderilmiştir."

Yeomanri Atlı Piyade Tümeni Komutanı, tepeler hattında bulunan kıtaların komutasını üzerine almıştı.

Bu sırada 53 ncü Tümen de Huveylfe tepelerinin geri kalan kısımlarını ele geçirmek amacıyla diğer bir taarruza hazırlanmaktaydı. Fakat ordu emriyle bu taarruzdan vazgeçildi.

---

[149] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 144-150.

53 ncü Tümen, karşısındaki Türk kuvvetlerinin gerilerini kesmeye ve bir kısım topçu mevzileriyle ulaştırma kollarını ele geçirmeye karar verdi.

Bunun üzerine, Yeomanri Tümen Komutanı, tümenine kuzeydoğu istikametinde ilerlemesini emretti. Bunu bir raporla ordu karargâhına da bildirdi.

Yeomanri Tümeni'nin Tel en Necile istikametinde hareketine dair olan emir saat 12.40'a kadar gönderilememişti. Bu emrin tümene ulaşması bir saat gecikmişti.

Bu sırada tümenin en ilerdeki tugayı Ebu Hof'un dört buçuk km. kadar kuzeyine ilerleyerek 31 esir ve 200 deve ele geçirmişti.

Türk artçısı topçusunun yoğun ateşi karşısında, kolların ilerleyişi aksamış ve bu yüzden tümen, bu gece Tel el Şeria'dan daha ileri geçememiş ve burada ordugâha geçmişti.

53 ncü ve 60 ncı Tümenlerini tekrar emrine alan 20 nci Kolordu'nun bu sıradaki durumu şöyleydi :

Bu kolordu, 21 nci Kolordu'dan geçici olarak aldığı araçları geri verdiği için bir süre hareket yeteneğini kaybetmiş bulunuyordu.

60 ncı Tümen Huç'ta kaldı. Bu tümenin bir tugayı su tesislerini korumak üzere Cemame'ye gönderildi.

10 ncu Tümen, muharebe alanını temizledikten sonra yiyecek ihtiyacını demiryoluyla sağlamak için, Karm'da toplandı. 74 ncü Tümen Karm istasyonu ile yakın bir mesafede bulunmak için Ebu Rukeyk mevkiine hareket etti.

53 ncü Tümen, El Halil yolunu gözetlemek üzere, 20 nci Kolordu'nun süvari alayıyla Yeni Zelanda Tugayı emrinde olduğu halde, Huveylfe'de kaldı. Türklerin El Halil kuzeyine çekilmeleri üzerine de Birüssebi'ye doğru çekildi.

Ordu Komutanlığı'nın verdiği emirle, atlı kolordu, Vadii Hesi kuzeyinde bir köprübaşı mevzii tutmuş olan 21 nci Piyade Kolordusu ile harekâtını birleştirmek üzere Gazze'nin kuzeyinde kıyı civarında bulunan Mecdel kasabasına ilerleyecekti. Bunun üzerine Atlı Piyade Kolordusu, Yeni Zelanda Atlı Tümeni'ne, Huç'un kuzeyindeki Bureyr mevkiine ve buradan da daha kuzeyde bulunan Huleykat'ın hâkim arazisine ilerlemesini emretti.

Yeomanri Atlı Piyade Tümeni de, Bureyr'in ikibuçuk kilometre batı ve güneybatısındaki Sumsum mevkiine ilerleyecekti.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni ise harekete hazır bulunacaktı.

Bu emir tümüyle uygulanamadı. Yeomanri Atlı Piyade Tümeni yukarıda açıklandığı gibi, ancak 8 Kasım 1917 gecesi Tel el Şeria'ya gelebilmişti. 9 Kasım öğleden sonraya kadar da Huç'a ulaşamamıştı. Tümene, burada ordugâh kurarak ertesi günü tekrar yürüyüşe geçmesi emredildi.

Avustralya Tümeni'nin de Cemame'de atlarını sulama işi çok ağır yürüdü.

Bu suretle 9 Kasımda, ileri hareket için yalnız Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Tümeni hazırlanmış bulunuyordu. Tümen, saat 06.00'da 2 nci Avustralya Atlı Tugayı sağda, 1 nci Avustralya Hafif Tugayı solda ve 7 nci Atlı Piyade tugayı da ihtiyatta olarak harekete geçti. 2 nci Avustralya Hafif Tugayı saat 08.15'de Bureyr'i işgal etti. Saat 10.00'da Huleykat kuzeyindeki hakim arazi 2 nci Hafif Tugayın elindeydi. Tugay ilerlemesini çabuklaştırarak, Kavkabe istikametine yöneldi. 1 nci Avustralya Tugayı ise, 25 km. kadar ilerledi.

7 nci Atlı Piyade Tugayı da ileri hareketine devam ederek Kavkabe'ye geldi ve buradan, Es Savafir el Garbiye istikametinde ilerleyerek Remle yoluna girdi.

Tugay komutanı, El Kastine civarındaki bölüklere daha ileri gitmiyerek Savafir'e çekilmeleri ve bu kasabayı elde bulundurmaları emrini gönderdi. Bu emir üzerine birlikler çekilmeye başladılar.

21 nci İngiliz Kolordusu'nun 9 Kasım 1917 Harekâtı [150]

Bugün, 75 nci Tümen de harekete hazırlanmak emrini aldı. Tümen'in Şeyh Abbas'ta tuttuğu cephe, karma kuvvetin bir kısmı tarafından teslim alındı. Bu cephede faaliyet az oldu.

20 nci Kolordu tarafından geçici olarak alınan taşıt araçlarının gelmesi ve her şeyden önce 75 nci Tümen ulaştırma katarının geri gönderilmesi bekleniyordu. Bu katar Şeyh Nebhan'a sabahleyin geldi.

Araçlar, yürüyüşe geçtiği sırada Türkler, Gazze-Birüssebi yolu üzerindeki siperlerin bir kısmını henüz ellerinde tutmaktaydı. Bu nedenle, harekete geçmiş olan kollar ateşten korunmak için dolaşık yolları takip etmek zorunda kaldılar.

---

[150] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 159-162.

75 nci Tümen'den bir tugay grubu Beyti Hanun'a ilerledi. Fakat burada su tesisleri yetersizdi. Tugayın su ihtiyacı temin edilemezdi. Bu bakımdan Tugay birlikleri Der Esneyd'e gönderildi. 52 nci Tümen cephesinde bir gece önce Vadii Hesi'ye ilerleyen 156 ncı Tugay'a Askalon kesimini keşfettirmek üzere, emrindeki kolordu süvari alayının bölüğünü, iki piyade keşif koluyla takviye etmesi emredildi. Bölük yorgun ve ikmalini yapamadığı için hareket edecek halde değildi. Daha önce Askalon girişlerine varan 156 ncı Tugay Karargâhı'ndan çıkarılan bir müfreze, Askalona girdi ve burayı boş buldu. Bu kıta daha sonra Mecdele ilerleyerek bu kasabaya girdi. Bu kasabayı daha sonra gelen Avustralya - Yeni Zelanda birliklerine teslim etti. Aynı zamanda keşif kolları, Barbara, El Huleykat ve Beyti Cerca'nın Türkler tarafından boşaltıldığını haber verdiler.

Takip harekâtı, şimdi kıyı ovasına aktarılmış bulunuyordu. İlk hedef Vadii Sarar üzerindeki bağlantı istasyonuydu.

Bu istasyon ele geçirildiği takdirde, Türk kuvvetleri ikiye ayrılacaktı.

General Allenby Taarruzun ağırlık noktasını, kıyı bölgesinde bulunan 8 nci Türk Ordusu cephesine almış ve doğuda tepeler bölgesinde bulunan 7 nci Ordu'yu ihmal etmişti. Allenby; General Falkenhayn'ın 8 nci Ordu üzerindeki İngiliz baskısını hafifletmek ve bu ordunun Vadii Sarar üzerinde yerleşmesini mümkün kılmak maksadıyla, İngilizlerin sağ yanına bir kuşatıcı taarruza teşebbüs edeceğinden kuşkulanıyordu.

Aslında, Türkler tarafından böyle bir karşı taarruzun yapılacağına dair belirtiler de vardı.

Ancak bu belirtilere rağmen, Türk kuvvetlerinin sayıca az ve teşkilatının bozuk bulunduğu, taşıt araçlarının da az olduğu bilindiği için, korkulacak bir şey olmadığına kanaat getirilmişti. Yalnız bir tedbir olarak ordunun sağ yanını korumak amacıyla Hecin Tugayı Tell Abu Dilah kesimine gönderildi.

20 nci Kolordu Komutanı aynı zamanda 60 ncı Tümen'e Türklerin Tell en Necile'ye ilerlemesi halinde, sağ kanadına düşecek şekilde muharebeye girmesi ve 179 ncu Tugay'a da bu bölgeye ilerlemesi emredildi.

Türkler, verdikleri kayıplara rağmen durumlarını düzeltmişti. İngiliz birliklerinin, yaptığı takip harekâtı uzun süre devam edemediğinden, Türkler artçılarının himayesinde çekilebildiler. Şeria'daki zaman kaybı, susuzluk ve Türklerin azim ve gayretleri kendilerini bu çemberden kurtarmıştı. Bununla beraber İngiliz kuvvetleri, Gazze ile Mecdel arasındaki

araziye göre daha mümbit daha sulak bir araziye girmiş bulunuyorlardı. Şimdi artık harekâtın ne zaman biteceği her iki taraf komutanlarının alacakları karara ve tertiplere bağlı bulunuyordu.

İngiliz Başkomutanlığı'nın bu durum karşısında alacağı karar açıktı. Kıtaları mümkün olan büyük bir süratle bağlantı istasyonuna doğru ileri sürmek.

Türkler

Çekilme Harekât ve Muharebeleri (Kroki: 13) [151]

8 nci Ordu Cephesi'nde 9 Kasım 1917 Harekâtı

Ordu Komutanlığı, 8 kasımda verdiği emirle 22 nci Kolordu'nun Barka'ya, 54 ncü Tümen'in El Kastine'ye ve 26 ncı Tümen'in Et Tine'ye 53 ncü ve 26 ncı Tümenlerin geri kalanlarının demiryolu doğusundan Megalis'e çekilmelerini istemişti.

20 nci Kolordu sağ kanadında bulunan 54 ncü Tümen, 22 nci Kolordu'nun durumuna göre, Someil - Sayta Beyti Cibrin hattına çekilmişti. 8 nci Ordu, Vadii Kuseyr'e (Barka-Someil çizisine) çekilmekteydi. Ordu karargâhı ordu emrindeki kıtalardan henüz bir haber alamamış ve yerleri de bilinmiyordu. Yalnız uçakların verdiği rapordan, bazı kıtaların vadii Kuseyr üzerindeki arazi kesimini işgal ettiği anlaşılıyordu. Sağ kanattaki 7 nci Tümen, 22 nci Kolordu'nun 9 Kasım saat 04.45'te verdiği emre uyarak, düşman tarafından takip ve taciz edilmeksizin Esdud Köyü'ne gelmişti. Tümen, bu kesimde düzen almağa çalışırken, saat 08.30' da diğer bir kolordu emriyle Vadii Sukrer kuzeyindeki sırtların savunulması görevini aldı. Bu emre göre tümen, Barka-El Batani el Garbiye (hariç) çizisini savunacak ve sağ gerisinde kuvvetli ihtiyat bulunduracaktı. 3 ncü Tümen ise, El Batani el Garbiye (dahil)-El Batani es Şarkiye'nin güneybatısındaki tepe (dahil) kesimini savunacak, 7 nci Tümen ve Savafir kuzeyinde bulunan 54 ncü Tümen'in yakın kanatlarıyla bağlantı kuracaktı. Bunun üzerine, bu çizinin keşfi için buraya hareket edilerek, savunulacak mevzi saptandı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Başkomutanlık Vekâleti'ne vermiş olduğu raporda, "8 nci Ordu'nun Sukrer Vadisi'ne düşmanın tacizlerine uğramadan çekildiğini, ne yazık ki, bu Ordu'nun disiplinin bozulduğunu gösteren birçok belirtilerin olduğunu, buna karşı en sert tedbirlerin

[151] Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 183.

alındığını" bildirmekteydi. Gerçekteyse bu sırada binlerce er Vadii Sarar, Remle ve hatta Afule'ye kadar geri gitmişlerdi. Bu durum çok sakıncalıydı. Ordunun büsbütün çözülmesinden korkuluyordu.

Elde kalan kıtaların mevcudu son kerteye inmiş ve bölüklerde 10-15 er kalmıştı. Tümenlerin büyük ağırlıkları kıtalarıyla bağlantılarını kaybetmeğe başlamıştı. 7 nci Tümen, levazım kurulu kendiliğinden Remle'ye kadar gitmiş, tümen ekmekçi takımı da levazım kurulunu izleyerek Remle'ye gelmiş ve bu çekilme sırasında ekmekçi takımının taşıt araçları yetmediğinden bir kısım gerecini bırakmak zorunda kalmıştı.

Tümenlerin levazım kurullarının görevi kendi erlerinin yedirilmesini sağlamakken, bunu yapamamışlar ve erlerin günlerce aç kalmalarına neden olmuşlardı. Açlıktan kuvvet ve zindeliklerini kaybeden kıtalarda çözülmeler başlamıştı. Halbuki bu kurullar, kendi tümenlerinin gerilerinde bulunup devamlı olarak irtibatı korumaları gerekirken, tümenlerinden emir alamadıklarını bahane ederek, sırf canlarını kurtarmak amacıyla birliklerini bırakarak çok gerilere kaçmışlardı.

Saat 12.40'ta altı düşman piyade taburu, bir kısmı toplu ve bir kısmıysa yayılmış olduğu halde El Mecdel istikametinde ilerliyordu.

Saat 14.15'te emniyet postaları ilerisinde bulunan 7 nci Tümen Süvari Bölüğü'nden alınan raporda, "düşmanın iki süvari bölüğünün, Barbara istikametinden gelerek Mecdel'in kuzey sırtlarında yere indiği, aynı istikametten bir yürüyüş kolunun ilerlediği, düşman keşif kollarının Mecdel yolu üzerinde kuzeye doğru kaçmakta olan döküntü erlerimizi tutsak ettikleri, Barbara Köyü'nün güneybatısında sayılabilen on piyade bölüğünün, bu köyün kuzeyindeki sırtlar gerisinde toplanmakta oldukları" bildirilmişti.

7 nci Tümen, Esdud güney sırtlarında iki piyade bölüğü bırakıp Barka istikametinde yürüyüşe geçerek emredilen mevzie gelip yerleşti (Kroki: 13). Akşama doğru kolordunun sol kanadındaki kıtalar hakkında alınan bilgiler, büyük düşman süvari birliklerinin Et Tine İstasyon'una girdiği, 54 ncü Tümen ile bağlantının kesildiği, ordu karargâhının bir süvari baskınına uğradığı, bu baskının, 22 nci Kolordu Komutanı Albay Refet tarafından görüldüğü." gibi, bir takım eksik ve bulanık haberlerdi. Bu durumda toplu bulunulması gereği düşünülerek süvari bölükleri, 7 nci Tümen'in sağ kanadına toplandı.

Gerçek durumun anlaşılması üzerine, 22 nci Kolordu Komutanlığı'nca mevziin eskisi gibi savunulması emredilmişti. 8 nci Ordu Komutanı, 22 nci Kolordu'ya bugün Beyti Daras Tepeleri'nin savunulmasını emretmişti. 54 ncü Tümen de bunun solunda ve demiryoluna kadar olan kesimde düzen alacaktı. Halbuki öğleden sonra 3 ncü Tümen El Batani'ye ve 7 nci Tümen de Barka'ya alınmıştı. Albay Ali Fuat Grubu'nun 7 nci Ordu emir ve kuruluşuna verilmiş olmasına rağmen, hâlâ 8 nci Ordu'dan da emir alıyordu. Ordu özellikle 53 ncü Tümen'in Sayta tepelerine sürmesini emretmişti. Albay Ali Fuat doğruca Yıldırım Ordular Grubu ile de ilişki kurmaktaydı.

8 nci Ordu Komutanı General Von Kres, ordusunun çözülmeye başladığını hissetmiş olmalıdır ki, bu konuda Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na vermişti.

Düşman, denizle dağlık bölge arasından, kuvvetlerimizi üstün kuvvetlerle toplu ve derinliğe doğru kademeli bir tertiple, ağır ağır takibettiğinden, ona bir şey yapılamıyordu. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, şimdi bu yeni duruma karşı yeni bir harekât planı yapmış olmalıydı. Bu sorular Yıldırım Ordular Grubu karargâhı'nda zihinleri çok meşgul ediyordu. Bu plan, her halde Yafa - Kudüs güneyindeki bir mevzie mümkün olduğu kadar erken çekilerek burada yeniden savunulacak mevzii seçmek ve berkittikten sonra bu mevzii savunmak, bunun için de her çareye başvurarak ağır topçuyla, mühimmatı şimdiden bu mevziin gerisine göndermek, bu olmazsa geriden gelmekte olan takviye kuvvetleri gelinceye kadar, gerekli zamanı kazanmak ve birliklerin elden çıkmasına engel olmak şeklinde olmalıydı.

Taşıt araçlarıyla donatım ve eğitim çok noksandı. Özellikle son muharebelerle yetenek ve moral gücü de pek düşmüş ve hırpalanmış olan orduyla, sayıca çok üstün bulunan İngilizlere karşı taze kuvvetler gelmeden bir harekâta girişmekten de, faydadan çok birliklerin daha fazla hırpalanıp, perişan olmasına ve Kudüs'ün daha çabuk elden çıkmasına yol açacağından korkuluyor ve böyle bir hareket şekliyse, pek sakıncalı bulunuyordu. Bu nedenle harekâtta esas olarak orduları yeni bir hatta toplamak, onları taarruzların sebep olacağı kayıplardan korumak ve şimdi yalnız, geriden gelecek yeni kuvvetlerin katılmasını bütün imkânlarla çabuklaştırmayı esas olarak almalı ve bütün planları ondan sonraya bırakmalıydı. Eğer geriden hiçbir kuvvet beklenmeseydi, belki o zaman son bir çare olarak bir kez daha talihin denenmesi düşünebilirdi. Fakat şimdi kazanılacak her gün gücümüzü çok çok arttıracaktı.

Karargâh kurmaylarının çoğunun bu düşüncede olmasına karşılık Falkenhayn, 8 nci Ordu karşısındaki düşman asıl kuvvetlerinin sağ kanadına önemli ve can alıcı bir darbe indirmek istiyordu. Bunu başarırsa düşman sendeleyecek, belki de geri çekilecek ve böylece 8 nci Ordu kurtarılmış olacaktı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bir savunma hattı tutmak için eldeki kuvvetleri yeter bulmuyor ve İngilizlere karşı oynak ve tehdit edici bir stratejiyi tercih ediyordu, iç hatta kalmış olan İngiliz kuvvetlerine karşı dış hattın bütün imkânlarından faydalanarak Beyti Cibrin ve Kudna bölgesinden Arak el Menşiye üzerinden Kavkabe ve El Huleykat genel istikametinde indirilecek ani ve kuvvetli derbenin önemini belirtiyordu. Ancak bunu başarabilecek kuvvete sahip değildi.

Albay Ali Fuat Grubu, şeklen üç tümenden kuruluydu. Fakat gerçek gücü 3.000 bozuk tüfekti. Bunlarla ve cephede bir haftadan beri yıpranan 19 ncu Tümen ile artık böyle bir harekât yapılamazdı.

Falkenhayn kurmaylarının düşüncelerine katılmayarak kendi fikrinde sabit kalmıştı.

Alman uçakları, 9 kasım sabahı yaptıkları keşif sonunda, 8 nci Ordu karşısındaki düşman kuvvetlerini şöyle saptamışlardı:

Bir piyade tümeni Askalon, Barbara, Herbiye; bir piyade tümeni Huç dolaylarında, ileri kıtaları Bureyr'de; bir piyade tümeni Tel el Şeria civarında; bir süvari tümeni aynı zamanda bir kısım piyade Um Dabkal kuzeyinde; bir süvari Tümeni Avuk el Hacı Süleyman güneyinde; emniyet müfrezeleri daha kuzeye sürülmüştü.

Özet olarak, 9 Kasım 1917'de düşman, 8 nci Ordu ile yalnız süvarileriyle temas halinde kaldı. Piyade tümenlerini deniz kıyısına doğru topladı. Öğleyin Arak el Menşiye - Mecdel çizisine kadar ilerleyerek toplandı ve burada kaldı.

Son günlerde alınan tutsaklardan ve İngiliz telsiz telgraf haberleşmesinden, İngiliz birliklerinin harakât sırasında susuzluktan çok etkilendikleri anlaşılmaytaydı.

8 nci Ordu, 22 nci Kolordu'ya bugün Beyti Daras tepelerini tutmasını emretmişti. 54 ncü Tümen, bunun solunda kanadını demiryoluna kadar uzatmış olarak duracaktı.

8 nci Ordu Komutanlığı, ağır topçuyu ve cephanesi tükenen üç Avusturya bataryasını kuzeye göndermişti. Fakat nereye kadar gideceği belli değildi. Ordu Komutanı von Kres Paşa, aynı zamanda kıtaların çözülme halinde bulunduklarını bugün Grub'a bildirdi. Gerilerdeki istasyonlarda biriken binlerce perakende erleri toplamak ve bunları kıtalarına geri göndermek için ordu geniş yetkilerle çeşitli istikametlere subaylar gönderdi.

7 nci Ordu Cephesi'nde 9 Kasım Harekâtı [152]

Bu Ordu da, öğleden sonraya kadar 20 nci Kolordu'dan (Ali Fuat Grubu) bir haber alamamıştı. 19 ncü Tümen bu sabah emredilen mevzie gitmek üzere henüz yürüyüş halinde ve Ed Devayme'ye tertip edilen alay da buraya gelmekteydi. Bu tümenin sağ kanadıyla 20 nci Kolordu'nun sol kanadı arasındaki bağlantıyı şimdilik Ed Devayme üzerinden gönderilen süvari bölüğü sağlayacaktı. 8/9 Kasım gecesi bu tümenin karşısında önemli bir muharebe faaliyeti olmadı. 3 ncü Kolordu bölgesinde sükûnet vardı. Kolordu'nun Anab'taki sağ kanadı. 19 ncu Tümenin hareketinden sonra biraz geriye alınmıştı. 3 ncü Süvari Tümeni'nin cephesi ilerisinde bir değişiklik olmamıştı. Saat 05.00'e doğru düşmanın bazı süvari alaylarıyla bir kısım piyade ve topçusunun Birüssebi istikametinde geri gittiği görülmüştü. Öğleyin, 19 ncu Tümen, emredilen mevzie (sağda 125 nci Alay, ortada 72 nci Alay (bir tabur eksik) ve solda 77 nci Alay olmak üzere) girmişti. Tümen, 48 nci Piyade Alayı'nı, Ed Devayme'ye göndermişti. Emredildiği gibi, 7 nci Ordu'nun sağ kanadında kuvvetli ihtiyatlar toplamak için kıtalar henüz hareket halindeydi.

19 ncu Tümen'in dün akşama kadar Hırbet Sak'ta kalmış olan artçılarının, düşman tarafından birçok kez taarruza uğradığı ve bütün taarruzların düşmana oldukça kayıplar verdirilerek püskürtüldüğü, bağlantının kesilmesi sebebiyle ancak geç vakit öğrenildi.

3 ncü Süvari Tümeni, bir süvari bölüğüyle hecinsüvarları ve bölgesinde bulunan depo alayı kısımlarını bırakarak, El Halih üzerinden Beyti Cibrin'e gitmek emrini aldı.

8 nci ve 7 nci Ordular arasında öğleye kadar henüz bağlantı kurulamamıştı.

9 Kasım akşamı durum şöyleydi : (Kroki: 13)

Düşman, bugün 8 nci Orduyu genellikle yalnız süvarisiyle takip ederek Sevafir'e girdi. İhtiyatta bulundurulan bir tabur, 8 nci Ordu Komutanlığı tarafından buraya gönderildi. Bu bölgeye giden, ordu kurmay başkanı saat 19.30'da henüz geri gelmemişti. 8 nci Ordu Komutanlığı, bütün çabasına rağmen birliklerinin muharebe yeteneklerini tekrar kazanmalarının imkânını bulamadığını, verdiği akşam raporunda, bildirmişti.

Düşman uçakları bugün Et Tine'ye iki kez taarruz ederek su deposuyla cephaneliği tahrip etti. Bu arada telsiz istasyonu da zarar gördü.

20 nci Kolordu, düşman tarafından rahatsız edilmeden akşam üzeri şu düzeni aldı: Kolordu Karargâhı Beyti Cibrin'de; 53 ncü Piyade Tüme-

[152] a. g. e.; s. 209-212.

ni 8 nci Ordu'nun sol kanadıyla teması koruyarak Someil doğusundaki tepelerde, 26 ncı Piyade Tümeni 53 ncü Tümen'in solunda Dikrin güneyindeki tepelerde, 16 ncı Piyade Tümeni Beyti Cibrin'in batı ve güneybatısındaki tepelerde ve 19 ncu Tümen'in sağ kanadıyla temasta. Bu kolordu karşısında genel olarak düşman süvarisi vardı. 19 ncu Tümen, 10 Kasım saat 10.00'a kadar sağ kanadının bulunduğu Ed Devayme civarına toplanma emrini almıştı. Akşam, 7 nci Ordu'nun gerek bu tümenle ve gerek Ed Dahariye Grubu ile temas ve irtibat kaybolduğundan, bunlardan bilgi alınamamıştı. 3 ncü Süvari Tümeni'nin eski cephesinde öğleden sonra da hiçbir olay olmamış ve tümen, eski bölgesinde emredildiği gibi zayıf bir emniyet kuvveti bırakarak, hareket etmiş ve akşam El Halil ile Beyti Cibrin arasında yürüyüşte bulunuyordu. 7 nci Ordu Karargâhı, 10 Kasım öğleden önce Beyti Lahm'a gidecekti. Ordu Komutanı ile kurmay başkanı 10 Kasım saat 08.00'den itibaren burada bulunacaklardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 8 nci Ordu'yu düşmanın baskısından kurtarmak için karşısındaki düşmanın sağ kanadına bir darbe indirerek bu orduya etkili bir surette yardım etmek istiyordu. Onun için, 8 ve 9 Kasımda Albay Fuat, kuvvetlerini (53 ncü, 26 ncı, 16 ncı Piyade Tümenleri ile 3 ncü Süvari Tümeni), Someil-Beyti Cibrin bölgesine ve 19 ncu Tümeni de Ed Devayme bölgesine toplamaktaydı. Ancak bu tümenler, buraya gelinceye kadar oldukça büyük bir meşakkat ve kayba uğramışlardı. Bu nedenle taarruzdan önce biraz dinlenmeye ve kendilerine çekidüzen vermeye muhtaçtılar. Bu duruma göre taarruzun 11 Kasıma ertelenmesi zorunluğu ortaya çıkmış bulunuyordu.

7 nci Ordu da, 9/10 Kasım gecesi Ed Dehariye Grubu'nu, 466 Hırbet Caymar - Ras Sirra - Yutta güneyindeki tepeler çizisine geri çekecek ve Ed Dahariye güneyindeki mevzilerde yalnız düşmanı yanıltmak üzere gözetleme postaları bırakacaktı.

Düşman, bugün genellikle piyadesiyle Mecdel - Arakel Menşiye çizisini geçmemiş ve 8 nci Ordu ile 7 nci Ordu'nun sağ kanadını yalnız süvarisiyle takip etmişti. Buna rağmen 8 nci Ordu ümitsiz bir halde değildi.

Bugün Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'ndan Başkomutanlığa gönderilen raporda, "8 nci Ordu'da disiplinin bozulmakta olduğunu gösteren bazı belirtilerin görülmekte olduğu" üzüntüyle bildirilmişti. Gerçekten bugün ordu karargâhının, Et Tine'de düşman süvarisinin baskınına uğradığı hakkında söylentiler çıkmış ve bu yüzden müthiş bir panik başgöstermişti. Bu etki altında, kalan bir batarya, ordu karargâh kurulunu düşman süvarisi sanarak ateş açmış ve ordu karargâhının bütün evrak, eşya ve araçları harap ve karargâh perişan olmuştu. Ordu karargâhında doğan bu panik, gerilere kadar yayılmış Vadii Sarar ile Remle ve hatta

daha kuzeye kadar korkunç etkiler ve sarsıntılar yaratmıştı. Bu arada birçok Alman yük otomobilleri ve kıtaların büyük ağırlıklar ve kolları kuzey ve Kudüs istikametlerine başı boş bir halde gitmişlerdi.

Ordunun gerisinde hüküm süren perişan manzaranın anlatılması güç, intizam ve disiplinden çok uzaktı. Binlerce er, subay, bazı teşkiller, kol, ağırlık.. ve başkaları disiplinsiz, hedef ve gayesiz, görevsiz olarak Vadii Sarar'da, Remle'de ve hatta Afule'de yığılmışlardı. Buna çare bulmak üzere Yıldırım Ordular Grup Komutanı, Kurmay başkan yardımcısını, Vadii Sarar ve Remle dolaylarının komutasını eline almak, 8 nci Ordu'nun gerisinde sukûn ve disiplinin tekrar kurulmasını sağlamak amacıyla bu bölgeye göndermişti. Kurmay başkan yardımcısı, Vadii Sarar'a giderken Kudüs-Vadii Sarar yolunun insan ve hayvanla tıkanmış olduğunu gördü. Vadii Sarar'a güçlükle ve gece yarısına doğru geldi. İlk iş, buradaki kıtalar ve teşkilatı saptamak, başı boş erlerle subayları bir araya toplayarak, cephedeki birliklerin bütünlemesine yarayacak şekilde bunlardan düzenli ikmal birlikleri vücuda getirmek ve aynı zamanda sükûnet ve disiplini sağlamak için en etkili bir çare olan yiyecek işlerini düzenlemek oldu.

10 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 13 ve 14)

İngilizler

Bağlantı İstasyonunun Ele Geçirilmesi İçin Hazırlıklar [153]

Gazze'den çekilen Türklerin önünü kesmek mümkün olamamıştı. Bu yüzden harekât, takip harekâtı şeklinde gelişti. Bu harekâtın ilk hedefi Türklerin Nehri Sukrer ve Nehri Rubin'de yerleşmelerine engel olmaktı.

75 nci Tümen'in ulaştırma birliği, 9 Kasımda tümenine katılmıştı. 52 nci Tümen'in ulaştırma birliği de elde bulunuyordu.

21 nci Kolordu'nun ağır topçu, kamyon ve traktörleri ikmal işlerinde kullanılmıştı.

20 nci Kolordu'nun, harekât sırasında kullandığı deve ulaştırma bölükleri henüz kıyı bölgesine ulaşmamışlardı. Bu bölüklerden ikisi 11 Kasımda, biri 12 Kasımda ve sonuncusu da, 19 Kasımda 21 nci Kolordu'ya katıldılar. Fakat geçen 15 gün içinde katlanılan yorgunluklar bu birliklerin yeteneklerini azaltmıştı.

Yolların kötülüğü, kum ve çamur, tekerlekli araçların hareketlerini çok güçleştiriyordu.

---

[153] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 165-169.

İkmal maddelerinin, 11 Kasımda Vadii Hesi mansabında donanma himayesinde olarak yük gemilerinden boşaltılması işine başlanacak ve bu suretle 21 nci Kolordu'nun ihtiyaçları sağlanmış ve Türklerin arkasına yapışarak ilerlemesi mümkün olacaktı.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Harekâtı

Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Esdud'un Türkler tarafından boşaltıldığını haber alarak buraya ilerledi; ve Nehri Sukrer üzerinde Esdud Köprüsü'nü geçerek bir köprübaşı mevzii elde etti.

Diğer taraftan, Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 9 Kasım gece yarısından önce Tell el Hesi üzerine ilerlemişti. Tümen buraya saat 04.30'da vardı, ve gün ağarıncaya kadar burada kaldı. Saat 10.30'da 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı, demiryolu üzerindeki Arak el Menşiye'yi ve 4 ncü Tugay da, Faluca'yı işgal etti.

Türklerin Someil'den Sayta'ya kadar uzayan bir hat üzerinde yerleştiği anlaşılıyordu. Her iki tugayın karanlık basıncaya kadar birbirleriyle bağlantı kuramamaları Someil üzerine yapılması tasarlanan taarruzu mümkün kılamadı.

Tümen, geceleyin 12 km.'den fazla genişlikte bir ileri karakol hattı tuttu.

Yeomanri Atlı Piyade Tümeni, Tell en Necile'den Avustralya Atlı Piyade Tümeni gerisinden hareket etti. Bu tümene geceleyin Mecdel'e hareket ederek orada Avustralya Yeni Zelanda Tümeni'ni değiştirmesi emrolundu.

21 nci Kolordu'nun iki tümeni (52 ve 75 nci) Savafir el Garbi'ye ve Esdud hattı üzerinde yerleşecekti.

Bunun üzerine, Ordu Komutanlığı, 75 nci Tümen'e, bir tugay grubunu Savafir el Garbiye'ye ve 52 nci Tümen'e de, bir tugayını Esdud'a hareket ettirmelerini emretti.

52 nci Tümen Komutanı, Esdud'u işgal etmek üzere Takviyeli 157 nci Piyade Tugayı'nı görevlendirdi. Tugay, aşırı sıcak yüzünden güçlükle Esdud'a yaklaşabildi. Gecenin burada geçirileceği ümit edilmekteydi. Fakat burasının Türklerin ateşi altında bulunduğu görüldü.

Tugay komutanı ileri giderek 1 nci Avusturalya Hafif Süvari Tugay Komutanı ile birleşti; ve ondan Esdud'un ele geçirildiğini öğrendi. Türkler doğuya doğru dört buçuk km. uzaktaki sırtlar üzerinde yerleştiklerinden Avusturalyalıların hayvanlarını sulayacakları kuyu ve sarnıçları ateş altına alarak sulamalarına engel olmaktaydılar.

157 nci Tugay Komutanı, hem su başlarını elde etmek, hem de Avustralyalıların sağ kanadını korumak için, hemen taarruz kararını verdi. Topçu bataryası ileri alındı; ve hava kararmadan Türk mevzilerine ateşe başlandı.

Kıtalar yorgun olmakla beraber saat 16.25'te hazırlığını bitirmiş ve tugay Esdud'un güney kenarından doğu istikametinde ilerledi. Türk mevzilerinden boşaltılan makineli tüfek ve top ateşleri altında mevzilere 100 metreye kadar yaklaşılmıştı.

Türk mevzilerine iki taburla hücuma geçildi; ve siperler ele geçirildi. Türklerin daha gerilerde de mevzileri vardı. Buraları da ele geçirmek için ilerlemek gerekiyordu.

Türkler şiddet ve azimle muharebe etmekteydi. Yanlarında bulunan aydınlatma fişekleriyle muharebe alanını aydınlatıyorlar ve bu aydınlatmadan faydalanarak siperleri ateş altına alıyorlardı. Türklerin makineli tüfeklerini susturmak amacıyla havan topları ileri alındı.

Türkler, gece yarısı bir karşı taarruz yaptılarsa da bu taarruz geri atıldı.

Türk mevzileri, birbirlerinden küçük bir vadiyle ayrılmış iki kesim halindeydi. Bunların bir kesiminin ele geçirilmesi için, gün ağarmadan önce bir taarruzun yapılması gerekiyordu. Fakat bu taarruz başlamadan burasını savunan 3 ncü Türk Tümeni mevzilerini terk etmişti.

Türkler (Kroki : 13, 14)

8 nci Ordu Bölgesinde [154]

Bir gün önce Savafir'e giren düşmanın, buradan çıkarılması için 8 nci Ordu son ihtiyat taburunu da kullanmış ve bugün saat 06.30'a kadar buradan henüz bir bilgi alınamamıştı. 8 nci Ordu Komutanı bu sabah Yıldırım Ordular Grubu'na gönderdiği raporda : "Subay ve erlerin moral durumlarının gittikçe kötüleşmekte" olduğunu yazıyor ve ordu karargâhını bugün Remle'ye nakletmek ihtimalinden söz ediyordu.

---

[154] Erkilet; s. 212-214.

Albay Ali Fuat Grubu ile 8 nci Ordu arasında bu sabah da bağlantı sağlanamamıştı.

Bu Ordu cephesinde saat 08.30'da durum şöyleydi : Düşman, ileri emniyet postalarını El Batani el Garbiye güneydoğusu - El Kastine güneybatısı hattına sürmüştü. Someil batısıyla buradan güneye ve Arak el Menşiye güneybatısına kadarki kesimiyle Ed Dehariye güneybatısı ve Nebi Yunus, Askalon dolaylarında düşman yoktu. Denizde 8-10 gemi görülüyordu. Abdis'te yaklaşık olarak bir süvari tugayı, El Hüleykat'ta bir süvari alayı, Huç'ta bir süvari tugayı, Cemame kuzeydoğusunda iki, üç süvari bölüğü bulunuyordu. Her iki grup kuzeydoğu istikametinde yürüyüş halindeydiler. Bu süvarilerin toplam gücü iki tümen tahmin edilmiştir.

Düşman piyadesine gelince; dört piyade taburu Tel el Şeria'da, iki, üç tabur Hirbet Züheylika'da görüldü.

Saat 10.00'da Savafir ile Someil'de karşılıklı hafif topçu ateşi oldu. 8 nci Ordu birlikleri, bu sabah düşman ileri karakolları karşısında tahkimat yapmaya başlamıştı. Bir gün önceki panik yüzünden, 8 nci Ordu'nun Et Tine'deki telsiz telgraf istasyonu kullanılamayacak duruma gelmişti.

Ordu Komutanlığı, Remle ve Vadii Sarar'da çok miktarda yiyecek maddeleri hazırlanmasını istiyordu.

Düşman, piyadesiyle genel olarak bulunduğu hattan ileri geçmemişti. Ebu Hof güneyinden Ed Dahariye istikametinde düşman yürüyüş kollarının ilerlediği hakkında gelen haber doğrulanmadı.

10 Kasım sabahından itibaren düşmanın süvari kıtaları, Esdud Köyü'nden 7 nci Tümen sağ kanadına doğru ilerledi, öğleden önce bir süvari alayı, Esdud - Beyti Daras arasında saatlerce gidip geldi. Üç süvari bölüğü, Barka'nın dört km. güneyinde Esdud doğusunda yere inerek grup grup yayıldı. İki süvari alayı da Esdud'dan çıkarak ve Yafa yolunu takip ederek, 7 nci Tümen'in sol kanadına ve kıyıya doğru ilerledi.

Someil - Savafir Muharebesi

10 Kasım 1917 öğleden sonra düşmanın süvari kuvvetleri, 8 nci Ordu'nun sol kanadında bulunan 54 ncü Tümen'e taarruza başladı. Tümen'in sol kanadında bulunan 20 nci Kolordu'nun yardımıyla bu düşman taarruzu etkisiz bırakıldı. Düşman piyadesi bugün de Mecdel - Arak el Menşiye hattını kuzeye geçemedi.

Bataniler Muharebesi (Kroki : 13, 14)

Bir düşman bataryası Esdud doğusunda mevzie girerek öğleyin 3 ncü Tümen mevzilerini ateş altına almaya başladı. Düşmanın bir yürüyüş kolu güneyden gelerek Esdud ağaçlıklarına girdi. Esdud kuzey ve doğu kuzeyinde iki taburluk kademeli avcı hatları görülmeye başlandı. Böylece 3 ncü Tümen cephesinde muharebe başlamış oldu. 10/11 Kasımda düşman 3 ncü Tümen cephesini merkezinden yardı. 22 nci Hücum Taburu'nun katılmasıyla iki karşı taarruz yapıldıysa da, düşmanın bu mevziden atılması mümkün olamadı. Bunun üzerine, 22 nci Kolordu Komutanı, 3 ncü Tümen'in geri çekilmesine karar verdi; ve 21 nci Alaya hemen Sivri Tepe Grubu'nu teşkil etmesini, 138 nci Alaya ve 22 nci Kolordu Hücum Taburu'na Yasur kuzey sırtlarına yerleşmesini, bu civardaki 3 ncü Sahra Alayı topçularının 7 nci Tümen'in emrine girmesini emretti. 3 ncü Tümen, kolordunun sağ kanadına çekilecekti. 161 nci Alay, 3 ncü Tümen emrine verildi. 3 ncü Tümen iki alayıyla sağ kanat gerisinde kademeli olarak Başit istikametinde çekildi; ve 138 nci Alay, Sivri Tepe kuzeyinde mevzide kaldı. Dört alaya çıkarılan 7 nci Tümen ve 22 nci Hücum Taburu, Barka-Yasur hattına, 54 ncü Tümende Et Tine güneyine çekildi.

Hava keşifleriyle, Gazze kuzeyinde, Maşrafe köşesinde, Biri Ebu Galyon'da ve biri Refah'ta, piyade ordugâhları tespit edildi. Fakat kuvvet nitelikleri anlaşılamadı. Değişik sınıflardan kurulu bir yürüyüş kolu da (baş tarafı Beyti Cerca ve sonu Gazze'de), görülmüşse de, nitelik ve kuvveti kestirilememişti. 8 nci Ordu Karargâhı Remle'ye gelmiş, muharebe idare yeri Et Tine'de kalmıştı.

8 nci Ordu birliklerinin henüz kullanılır durumda olmalarına karşın, 7 nci Ordu birliklerinin dinlenme ihtiyacında bulunmaları sebebiyle, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca 11 Kasımda yapılmasına karar verilen taarruzun ertelenmesine lüzum görülerek, 12 Kasıma bırakılmıştı. Bu konuda Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın verdiği emir şöyleydi: [155]

"1. Düşman bugün de bizimle kuvvetli piyadesiyle hâlâ temasta bulunmadı. Öğleden sonra Savafir ve Someil'de düşman süvarisiyle muharebe edilmişti. Bu suretle, kazanılan zamandan, birliklerin daha kuvvetlendirilmesi ve faydalanılabilir gruplar haline getirilmesi suretiyle, istifade edilmelidir. Buna göre, 7 nci Ordu'nun 11 Kasım için kararlaştırılan taarruzu yapılmayacaktır.

---

[155] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-4, F. 1-11, 1-12.

2. 7 nci Ordu, kuvvetli bir grupla arkasında bir ihtiyat hazır bulunduğu halde, Berkussi-Der ed Dilban sırtları mevzilerini işgal edecektir. Ordu, 3 ncü Kolordu Grubu'nun, sağ kanadını Dura'ya geri alarak, kolordunun postalarıyla Beyti Cibrin'den El Halil'e giden bağlantıyı emniyette bulundurur. Beyti Cibrin'de de daha kuvvetli bir grup bırakıp bir düşman taarruzu halinde, o suretle genel olarak Beyti Natif istikametine öyle geniş bir cepheyle geri alınmalıdır ki, Der ed Dilban ile 3 ncü Kolordu arasındaki aralığı kapıyabilsin.

3. 8 nci Ordu, düşmanın bir ileri harekâtını kendi bölgesinde geciktirmekle beraber, sol kanadının 7 nci Ordu sağ kanadıyla bağlantı kurabilmiş olarak, kendi sağ kanadıyla Miraba bölgesi gerisine kadar uzaklaşabilir.

4. Vadii Sarar'a gelmiş olan 57 nci Alay, 7 nci Ordu'ca 19 ncu Tümen'e gönderilecektir.

5. Afuleye yürümekte olan 158 nci Piyade Alayı, 8 nci Ordu'ya gönderilecektir."

Bugün akşama kadar muharebe alanını bırakarak geri giden 10.000'e yakın er durdurularak toplanmış ve bunlardan, birliklerine göre 200'er kişilik gruplar teşkil edilerek, mevcut subayların komutasına verilmek suretiyle ertesi gün tümenlerine gönderilmişti. Ayrıca, mevcudu binden fazla Kadiri adlı müfrez bir tabur ve iki toptan da bir batarya teşkil edildi. Bu sırada, amaçsız olarak geri gitmekte olan 150 mm.'lik iki obüs topu da durdurularak, bu müfrezeye eklendi. Akşama doğru Vadii Sarar'a, demiryoluyla geriden gelen, 57 nci Piyade Alayı'ndan bir tabur, gene bu müfrezeye katıldı. Mevcut kuvvetlerle 8 nci Ordu cephesinden geriye giden bütün yollar kapatıldı.

7 nci Ordu Cephesi'nde 10 Kasım 1917 Harekâtı

7 nci Ordu karargâhı, Beyti Lahm'e ve 3 ncü Kolordu Karargâhı da El Halil'e gelmişti. 27 nci Tümen Komutanı, 81 nci Alayın 4 ncü Taburu ile 9/10 Kasım gece yarısı El Halil'den hareket ederek saat 03.00'te Yutta'ya geldi. 3 ncü Kolordu Süvari Bölüğü, Es Semua'ya ve 3 ncü Süvari Tümeni'nden Yutta kesiminde bırakılan, 6 ncı Süvari Alayı'nın 4 ncü Bölüğü El Kümrül'e gönderildi. Depo bölüklerine de Yutta'nın güney sırtları işgal ettirildi.

7 nci Ordu cephesinde düşmanın zayıf keşif kolları vardı. Öğleden sonra, Birüssebi'den iki süvari tümeninin kuzeye Ebu Hof ve Es Semua istikametine gittiği ve burada istirahate geçtiği, zayıf süvari kıtalarının da Dahariye'yi işgal ettiği öğrenildi.

27 nci Tümen cephesinde düşmanla henüz temas olmamıştı. 24 ncü Tümen ile 27 nci Tümen arasında bağlantı vardı. Fakat 3 ncü Kolordu Komutanlığı, 24 ncü Tümen'den bilgi alamamıştı. 3 ncü Süvari Tümeni, 10 Kasım saat 08.00'de Beyti Cibrin'e geldi. 7 nci Ordu Komutanı, sabahleyin Beyti Cibrin'e gelmişti. Burada 3 ncü Süvari ve 19 ncu Piyade Tümen Komutanları ile 20 nci Kolordu Komutanı'nın katıldığı bir karargâh toplantısı yapıldı. Düşman asıl kuvvetlerinin taarruzlarına hedef olan 8 nci Ordu'ya yapılacak yardımın şekli tartışıldı. 20 nci Kolordu Komutanı düşüncelerini şöyle açıklamıştı: [156] "Düşman 22 nci Kolordu'yu fazlaca sıkıştırarak, onu daha fazla kuzeye çekilme zorunda bırakmış ve baskısına devam ediyor. 20 nci Kolordu'nun, 8 Kasımda Cemame - Avuk el Hacı Süleyman hattında kalması ve 9 Kasıma kadar Hirbet el Vahaşiye - Biri Salih Ebu Cerrar hattını bırakmaması ve 9 Kasım öğleden sonra Someil - Sayta - Beyti Cibrin hattını işgal etmesiyle, bu istikametteki üstün düşman kuvvetlerini tespit etmiş ve 22 nci Kolordu'nun yükünü bir dereceye kadar hafifletebilmişti. Bu sırada, yalnız bir durumda kalmış bulunan 20 nci Kolordu'nun, karşısındaki düşmana taarruz ederek 22 nci Kolordu'ya yardımda bulunması imkân içinde değildi. 20 nci Kolordu, sol kanadında bulunan 7 nci Ordu'nun kuvvetli birliklerinin kuzey ve kuzeybatıya süratle alınarak Ed Dahariye - Beyti Cibrin hattında bir kısmını toplayıp 20 nci Kolordu ile birlikte düşmana cephe ve yandan bir taarruz yöneltmek suretiyle 8 nci Ordu'ya yardım etmesi, vaktin geçmiş olmasından dolayı uygun görülmemektedir. Çünkü böyle bir hareketin süratle ve 8 Kasımda hazırlanması gerekliydi. Halbuki, şimdi 8 nci Ordu'nun bu zamanı kazandırabilecek kadar direnebileceği tahmin edilemez. 6 Kasımda Ebu Hof'ta 20 nci Kolordu Komutanı, böyle bir ihtimalden 19 ncu Tümen Komutanı'na bahsetmiş ve şayet kendisi yanında bulunmadığı zaman böyle bir harekete derhal karar verilmesi gerekeceğini açıklamış ve 7 Kasımda buna dair bir emir de göndermişse de, düşman süvarisinin yolu kesmiş bulunması nedeniyle bu emir, 19 ncu Tümen'e ulaştırılamamıştı. İhtimal, 19 ncu Tümen'in böyle bir harekete teşebbüs etmemesinde zorlayıcı bir sebep vardır. Bunun için tekmil ordunun Vadii Sarar'a kadar çekilerek, burada toplandıktan sonra düşmana mukabele etmesinin daha uygun olacağı kanısındayım." Kıtalar çok yorgun olduğundan, iki gün sonra bir taarruz yapılması Ordu Komutanlığı'nca uygun bulundu. Bu görüşme sırasında Beyti Cibrin telgrafhanesinde 20 nci Kolordu Komutanı'nın düşüncesini soran Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na da, bu yolda cevap verilmişti.

---

[156] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-10, F. 1-39, 1-40.

20 nci Kolordu bölgesinde, bugün önemli bir olay olmadı. Düşmanın yedi süvari bölüğünün Arak el Menşiye batısından kuzeybatıya doğru hareket ettiği, sekiz bölük kadar süvarisinin de Biri Salih - Ebu Cerrar'dan Arak el Menşiye'ye ilerlediği ve daha güneyden gelen beş süvari bölüğünden ikisinin, Et Tine, üçünün de Arak el Menşiye istikametinde yürüdüğü, Huç yönünden kuzeye doğru ilerleyen kuvvet ve sınıfı kestirilemeyen bazı kuvvetlerin görüldüğü, süvari keşif kolu tarafından bildirilmişti.

20 nci Kolordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na yazdığı raporda : [157]

"8 nci Ordu kıtalarının, Vadii Burşan kuzeyindeki Barka - El Kastine hattına çekilmesi üzerine, 53 ncü Tümeni bu akşam (10/11 Kasım) Musa Halil - Berkussi sırtlarına çekerek ihtiyat, alayını Et Tine güneydoğusunda bırakacağını ve Dikrin'de telefon bağlantısı sağlanamadığından, 10/11 Kasım gecesini Beyti Cibrin'de geçireceğini" bildirdi. Kolordu Komutanı, bu raporunu aynı zamanda 8 nci Ordu Komutanlığı'na da göndermişti. Bu rapora göre; yalnız 53 ncü Tümen'in sağ kanadı, 8 nci Ordu'nun durumuna uyularak biraz geriye alınacaktı.

24 ncü Tümen cephesinde düşmanın bir süvari alayıyla bir bataryasının, saat 07.00'de Der el Asal istikametinden kuzeye doğru yürüdüğü görüldü. Bu sırada düşman süvarileri Ed Dehariye'ye girdi.

19 ncu Tümen Komutanı'nın yaptığı gözetlemede, Düşmanın kuzeye doğru Um Dabkal üzerinden Beyti Cibrin'e ilerlediği görülüyordu.

Beyti Cibrin'de bulunan süvari tümeninin verdiği bilgiye göre de, Düşmanın bir süvari tümeninden fazla kuvvetinin, Arak El Menşiye - Biri Salih Ebu Cerrar batısında bugün akşama kadar faaliyette bulunduklarını bildirmekteydi. 20 nci Kolordu'nun saat 18.00'de verdiği raporda : "11 Kasımda düşmanın kolorduya taarruz etmesinin ve süvarileriyle de bir teşebbüste bulunmasının umulduğu ve 22 nci Kolordu'nun çekilmesi halinde, kolordunun işgal ettiği bölgede kalamayacağı ve kolordunun Vadi es Sarar kuzeyine, Farm el Beka ile Artuf (dahil) arasına çekilmeyi uygun gördüğü ve Beyti Cibrin'in, süvari tümenine bırakılarak, emrine dört top verildiğini" bildirdi. Bu rapor, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na ve 8 nci Ordu'ya da gönderilmişti.

7 nci Ordu Komutanlığı bu durum üzerine 3 ncü Kolordu'ya, "Kendi sağ kanadını Ras el Biyat - Dura kesimine geri almasını, El Halil - Beyti

[157] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-10, F. 1-41.

Cibrin ve Ed Devayme arasında bulunan ve dağlardan geçen yolun, küçük müfrezelerle batıya doğru örtülmesini, mevziin her türlü araç ve gereçlerle takviye edilerek savunma için hazırlanmasını" emretti.

20 nci Kolordu'nun saat 15.35'teki raporunda, "Bir düşman süvari tümeninin Faluce civarında toplandıktan sonra, Hatta üzerinden kuzeybatı istikametine yürümekte olduğu, düşmanın bir piyade taburundan fazla bir kuvvetle üç bataryasının, Arak el Menşiye civarında mevzide olduğu, hareket istikametleri anlaşılamıyan pek çok kuvvetlerin hareket halinde bulunduğu" bildirilmekteydi. Daha sonra verdiği başka bir rapordaysa, düşman hakkında şu bilgiler vardı : "Bugün düşmanın bir süvari bölüğü, saat 16.30'da, Beyti Cibrin'in dört km. batı güneyine yanaşmıştı. Arak el Menşiye civarında bir taburdan fazla düşman piyadesi ve üç bataryası tespit edilmiştir." Bu sırada Arak el Menşiye - Beyti Cibrin yolu üzerinde 26 ncı Tümen'den bir müfreze vardı.

20 nci Kolordu Komutanlığı, 10/11 Kasım gecesi kolordu birliklerine vermiş olduğu emirde, "düşmanın Faluce civarında toplanmış olan bir süvari tümeninin akşam üzeri kuzeydoğuya doğru gittiği belirtilmiş ve 22 nci Kolordu şayet bir taarruza uğrar ve geri çekilmek zorunda kalırsa, 20 nci Kolordu'nun da Vadii Sarar'ın kuzeyine çekilmesini, bunun için de önce 26 ncı Tümen'in Vadii Sarar kuzeyinde Farm El Beka - Kudüs yolu (dahil) -Hırbet Kefi Urye (hariç) hattına; ikinci olarak 53 ncü Tümen'in Hırbet Kefi Urye (dahil)- Sara Tepesi (hariç) hattına; üçüncü olarak da 16 ncı Tümen'in topçusuz olarak Sara yazısının güneyindeki tepe (dahil) -Artuf (dahil) hattına sıra ile çekilmesini; 3 ncü Süvari Tümeni'nin, Beyti Cibrini işgal etmekle beraber, 16 ncı Tümen'in çekilişini örtmesini, böyle bir durumda 19 ncu Tümen'in Beyti Cibrine gelmesinin hatırda tutulmasını istemişti.

11 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 14)

İngilizler [158]

Bugün İngiliz kuvvetleri hazırlıkla meşgul oldular. General Allenby, Türklerin Akdeniz kıyısına dayanan sağ kanadını kuşatmak suretiyle İltisak istasyonuna güneybatı yönünden daha kolay ilerleneceği kanısına vararak, 21 nci Kolordu'ya iki tümeni ileriye yaklaştırmasını emretti. 75 nci Tümen'in öncüsü, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nı değiştirdiği Savafir El Garbiye'de ve 52 nci Tümen'in öncüsüyse, Beyti Daras'ın kuzeydoğu köşesindeydi.

[158] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 169-172.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Avusturalya Atlı Piyade Tümeni'ni, sağ kanadının korunmasına memur ederek, Yeomanry Atlı Piyade Tümeni'ne batı istikametinde sahile hareket etmesini emretti.

Allenby, Türklerin İngiliz sağ kanadına bir karşı taarruz yapmaları ihtimalini göz önünde bulunduruyor, fakat bu taarruzun, Avustralya Atlı Tümeni'nce durdurlabileceğine de inanıyordu. Gerçek durumdaysa, büyük bir tehlike karşısında bulunuyordu. Çünkü, Türklerin yeniden örgütlenmiş 53 ncü, 16 ncı ve 26 ncı Tümenlerinin sağ kanada yaklaşmış bulunduklarından haber alamamıştı.

11 Kasımda, Bağlantı istasyonunu bombalayan uçaklar, bu civarda çok sayıda Türk kıtalarının bulunduğunu görmüşler, fakat ulaşımın daha çok kuzeye doğru yapıldığını bildirmişlerdir.

Bununla beraber, General Allenby'nin izlediği plan: Atlı kıt'aları sahile toplamak ve Türk sağ yanını düşürerek Bağlantı istasyonunu tahribe uğratmadan ve önemli kayıplar vermeden ele geçirmekti.

Bunun için, atlı piyade tümenine sahil bölgesindeki toplanmaları örtmek üzere kuvvetli keşif kolları çıkarması emredildi.

Someil mevkiinin Türkler tarafından boşaltıldığı görülerek civardaki 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tümeni birlikleri tarafından işgal edildi. Berkussi'yi Türkler kuvvetli tutmuştu.

İleri karakollar atlı kıt'alar tarafından tutulmuş ve yaya kıt'alar da Türkler tarafından yapılacak bir taarruz halinde, süratle ileri alınabilecek noktalarda gruplandırılmışlardı.

İleri karakol hattı, Arak el Menşiye'nin dört buçuk km. güneyinden başlayarak, Arak el Menşiye ve Someil'den geçip batıya kırılarak demiryolunu aşıyor ve Savafir El Şarkiye'de sona eriyor ve bu kesimdeki sol kanat, 75 nci Tümen ile temasa geçmiş bulunuyordu.

İki piyade tümeni emir gereğince ileriye yanaştılar. Karanlık bastığı sırada 75 nci Tümen'in 233 ncü Tugayı Culis ile Savafir el Garbiye arasında yarı yola gelmiş ve ileri karakolları Savafir el Şarkiye'yi ve Es Savafir'i Şimaliye'yi örtüyordu.

232 nci Tugay, Beyti Daras'ın üç buçuk km. doğusuna gelmişti. İleri karakolları, 233 ncü Tugay ve sol kanatta 52 nci Tümen ileri karakolları ile temasa geçmişti. 234 ncü Tugay ise, Ed Ciye'de idi.

52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayı, bir gün önce 157 nci Tugayın tutmuş olduğu sırtlara ve 157 nci Tugay da, istirahat etmek üzere, Esdut'a hareket ettirilmişti. 155 nci Tugay ise Mecdel'e ilerlemişti.

İstihkâm kıt'alarının harcadıkları gayretler sonunda ancak, eratla atların ihtiyacını karşılayacak kadar su sağlanabilmişti.

1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, piyadesinin solunda olarak Esdut'dan itibaren sahile kadar olan hattı tutmuştu.

2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile 7 nci Atlı Piyade Tugayı da Hamame'de istirahat etmekteydi.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, sol kanada doğru ilerledi; ve saat 18.00'e doğru Mecdel'e geldi.

Hecin Tugayı ise, öğleden sonra Culis'e varmış ve Çöl Atlı Piyade Kolordusu emrine girmişti.

Türkler

8 nci Ordu Cephesi'nde 11 Kasım Harekâtı (Kroki: 14)

Düşman, 10/11 Kasımda 3 ncü Tümen cephesine taarruz ederek El Batani kesimini ele geçirmişti. Bu durum karşısında: 3 ncü Tümen Başit istikametine sağ kanada alınmış; 7 nci Tümen'in 21 nci Alayı El Batan'i doğu kuzeyindeki sivri tepe grubunu; 134 ncü Alayı Barka kuzey sırtlar grubunu ve 20 nci Alayı da 134 ncü Alay sağ kanadından itibaren kuzeye Başit Köyü'ne doğru uzayan sırtları batıya doğru işgal etmiş ve 138 nci Alay ile hücum taburu da Yasur kuzeyini tutmuştu. Obüs taburu, Mecdel Müfrezesi'nin muhafazası altında 161 nci Alay emrine Başit'e gönderildi.

Saat 09.00'a kadar durum şöyle gelişmişti:

7 nci Tümen'in sağ kanadında Yafa yolunun batısındaki kesimde birkaç süvari bölüğü keşif yapmakla meşgul, Esdud'un birbuçuk km. kuzeybatısında bir düşman piyade bölüğü kuzeye doğru gitmekte ve diğer piyade kuvvetleri de bunu izliyor. Eşdud'un doğu girişinde bir süvari bölüğü yere inmiş, 3 ncü Tümen'in bıraktığı sırtlar bir çok yerlerinde düşman piyadesi tarafından işgal edilmiş, Batani el Garbiye güneyindeki sırtlarda bir tabur kadar düşman piyadesi berkitmeyle meşguldü. Düşman süvari bölüklerinin 7 nci Tümen sağ kanadına doğru ilerledikleri görülüyordu. Tümen sol kanadında bulunan 138 nci Alayın emrindeki 22 nci Hücum Taburu ve 21 nci Alayın 12 nci Makineli Tüfek Bölüğü sağ kanada alındı. Keşif uçaklarımız, saat 10.00'da Savafir civarında iki piyade taburu ve Arakel Menşiye civarıyla güneyinde yaklaşık olarak bir süvari tümeni bulunduğunu bildirdiler.

8 nci Ordu'nun da öğleye doğru durumu şöyleydi: (Kroki 14) [159]

7 nci Tümen Barka kuzeyindeki tepelerden Yasur'a kadar (dahil) kesimde; 54 ncü Tümen El Mesmiye iki tarafındaki tepelerde; 3 ncü Tümen Başit kuzeybatısında ihtiyattaydı.

Saat 15.35'te bir düşman bataryası, Esdud'un kuzeyindeki bahçeliklerde mevzie girerek, 134 ncü Alay mevzilerine ateş açtı. Aynı zamanda iki - üç alay düşman süvarisi, Esdud'un ağaçlıklarından kum tepelerini izleyerek önce batıya sonra kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Esdud-Yafa yolu üzerinde bulunan süvari bölüğü, düşmanın bu hareketi karşısında daha geri çekildi.

Düşmanın 8 nci Ordu'nun sağ kanadına doğru kaymakta olduğu anlaşılıyordu. Ancak karada hüküm süren kum ve toz fırtınası, düşmanın ne kadar yaklaştığı hakkında bilgi edinmeğe engel oluyordu.

Denizde, öğleden sonra Vadii Hesi mansabı hizasında 10 geminin ve Gazze karşısında iki ve Der el Balah karşısında 14 geminin bulunduğu, yoğun ve sık kayık nakliyatı yapıldığı uçaklarla keşfedilmişse de sonucu kestirilememişti. Bugün düşman uçakları, ordu gerisinde hava taarruzlarında bulundular. Bu harekâtta bir uçak düşürüldü.

Öğleye doğru bir Türk ağırlık kolunun, kuzeye doğru hareket ettirilmesi, düşman sanılarak yanlış değerlendirilmiş ve Ettine'de paniğe yol açmıştı.

Bugün yaptırılan kara ve hava keşifleri düşmanın 8 nci Ordu sağ kanadına karşı kuvvet yığdığı ihtimalini doğruluyordu. 8 nci Ordu Komutanı bu kuvvetleri bir-iki piyade ve o kadar da süvari tümeni tahmin ediyordu. Düşmanın amacının sol kanadında topladığı bu kuvvetlerle 8 nci Ordu'nun sağ kanadından ve deniz kesiminden ilerlemek ve Remle istikametinde süvarilerini saldırtarak 8 nci Ordu'nun çekilme yolunu keserek yok etmek ve 7 nci Ordu'yu da Kudüs istikametine atarak kuzeyden gelecek takviye kıtalarının orduya katılmasına engel olmak istediği anlaşılıyordu. Düşmanın yapmak istediği bu harekâta karşı 8 nci Ordu'nun sağ kanadında ancak ihtiyat olarak iki alaylı 3 ncü Piyade Tümeni vardı. Bu tümenin gücüyse, düşmanın sağ kanattan yapacağı bu taarruzu durdurmaya yeter durumda değildi. Bu tehdidin önlenmesi için alınan karara göre; 20 nci Kolordu, 8 nci Ordu karşısında bulunan düşmana taarruz edecek, böylece düşman oldukça tehlikeli bir çember içerisine alınacaktı. Taarruza katılacak olan 19 ncu, 26 ncı, 16 ncı, 53 ncü Piyade Tümenleri ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin mevcudu ancak 6.000 - 7.000 kadardı. Bu kuvvet,

[159] Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 216.

düşmanın ancak bir tümenine eşitti. Bu taarruzda da başarı sağlanamadığı takdirde, kuvvetin çoğu 8 nci Ordu'nun sol kanadında muharebeye girmiş bulunacağından ve düşmanın karşı harekâtını önleyebilecek elde başka kuvvet de bulunmadığından, felaket kaçınılmaz bir sonuç olabilirdi.

General Falkenhayn'ın kuvvetleri toplamak ve taarruz ettirmekteki amacı, 8 nci Ordu'yu düşmanın baskısından kurtarmak ve bu suretle düşmana kendi kanadına önem verdirerek dikkatini bu taarruz grubu'na çevirtmek ve böylece 8 nci Orduya hareket serbestliği kazandırıp rahat bir nefes aldırtmaktı ki, bunu başaracağını da ümit ediyordu.

11 Kasım akşamı, 8 nci Ordu'nun durumu şöyleydi: (Kroki : 14) 8 nci Ordu, 7 nci, 54 ncü Tümenler ile cephede; 7 nci Tümen Nehri Sukreyr doğusu - Barka - Yazur (dahil) mevziinde; 54 ncü Tümen Yazur (hariç) Et Tine (dahil) kesiminde savunma mevziinde; 3 ncü Tümen Başit kesiminde ihtiyatta; 22 nci Kolordu Karargâhı Katra'da; Ordu karargâhı da, Er Remle'de bulunuyordu, 7 nci Ordu ile ara hattı: Neane El Mansura-Et Tine ve güneyi (8 nci Ordu'ya dahil) hattıydı.

7 nci Ordu Cephesi'nde

8 nci Ordu'yu düşmanın baskısından kurtarmak amacıyla Beyti Cibrin'de toplanan kuvvetle, Albay Ali Fuat Grubu'nun 11 Kasımda kararlaştırılan taarruzun ertelenmesi için Yıldırım Ordular Grubu'nun verdiği emir, 7 nci Ordu'ya saat 01.45'te gelmişti. Bu emirde: [160]

"1. Düşmanın bugün de kuvvetli piyadesiyle temasa gelinmediği, öğleden sonra Savafir ve Someil'de düşman süvarisiyle muharebe, edildiği, bu suretle kazanılan zamandan birliklerin de daha güçlendirilmesi ve faydalanılabilecek kuvvetlerin grup haline getirilmek suretiyle kullanılması, bu nedenle 7 nci Ordu için 11 Kasımda yapılması kararlaştırılan taarruzun yapılmaması.

2. 7 nci Ordu'nun bir kuvvetli grupla, arkasında bir ihtiyat hazır bulunduğu halde, Berkussi - Der Ed Dilban sırtları mevziini işgal etmesi, Ordu'nun, 3 ncü Kolordu Grubu'nun sağ kanadını Dura'ya geri alarak, kolordunun emniyet postalarıyla Beyti Cibrin'den El Halil'e giden bağlantıyı temin etmesi, Beyti Cibrin'de ise daha kuvvetli bir grup bırakması, bu grubun bir düşman taarruzu halinde genellikle Beyti Natif istikametine, Der Ed Dilban ile 3 ncü Kolordu arasındaki boşluğu kapıyacak biçimde geri alınması.

[160] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-4, F. 1-11, 1-12.

3. 8 nci Ordu'nun, düşmanın bir ileri hareketini, kendi bölgesinde geciktirmekle beraber, sol kanadının 7 nci Ordu sağ kanadı ile bağlantısı korunmuş olarak kendi sağ kanadıyla Miraba Vadisi gerisine kadar çekilebileceği.

4. Vadii Sarar'a gelmiş bulunan 57 nci Alayı, 7 nci Ordu'nun 19 ncu Tümen'e göndermesi.

5. Afule'ye yürümekte olan 158 nci Piyade Alayı'nın 8 nci Ordu emrine hareket ettirilmesini" istiyordu.

7 nci Ordu Komutanı emredilen bu düzenin alınması için, saat 03.45' te birliklerine emir verdi. Bu emre göre 19 ncu Tümen Beyti Cibrin'e geldi ve 16 ncı Tümeni değiştirdi. Ebu Hof Muharebesi'nden beri bu tümenin emrinde bulunan 48 nci ve 127 nci Piyade Alayları kendi tümenlerine (16 ncı Temen'e) geri verildi. 16 ncı Tümen Zakarye'de genel ihtiyat olarak toplandı. 19 ncu Tümen, Beyti Cibrin'in batı ve güneyinde; 77 nci Alay Beyti Cibrin-Dikrin yolunun batısında sağ kanatta; 58 nci Alay bunun güneyinde ve 73 ncü Alay da merkez gerisinde tümen ihtiyatı olarak tertiplendi. İdna'da makineli tüfekle takviye edilmiş bir piyade bölüğü vardı. 466 rakımlı tepede bırakılmış olan 81 nci Alay, İdna'ya alındı. 53 ncü ve 26 ncı Tümenler bu gece Musa Halil - Dered Dilban hattına çekildi.

Bağlantının iyi olmamasından bir aralık 7 nci Ordu Komutanlığı, ne 20 nci Kolordu Komutanlığı ile ve ne de 19 ncu Tümen ile haberleşememişti.

20 nci Kolordu, bugün saat 10.00'da yaklaşık olarak iki düşman piyade tümeninin Arak el Menşiye-Hatta yolunun batısından muhtelif kollarla kuzey doğuya doğru ilerlemekte olduğunu ve kol başılarının, Hatta hizasında bulunduğunu ve yaklaşık olarak bir süvari tugayıyla, bir piyade alayının da Arak el Menşiye güneyinden açılmış olduğu halde görüldüğünü bildirmiş, fakat irtibatın kesilmiş olmasından bu bilgiler ordu kargâhına ulaştırılamamıştı. 7 nci Ordu Komutanlığı da, düşmanın bir süvari tümeni kadar kuvvetinin Faluce-Arak el Menşiye-Hırbet Furut-Zuhuriye kesiminde bulunduğunu ve buradan Beyti Cibrin istikametinde ilerliyen birçok süvari alaylarının tekrar geriye gittiklerinin görüldüğünü bildirmişti.

3 ncü Kolordu bölgesnde bugün genellikle Ed Dahariye'deki keşif faaliyetinden başka bir hareket olmamıştı. Ebu Hof-Hırbet Tatreyt hattı güneyinde kuvvetli düşman süvarisi ve Vadii El Han'da bir-iki süvari alayıyla bazı piyade ve topçu birlikleri görülmüştü. Der el Asal civarına

kadar sokulan bir düşman süvari alayıyla bir kısım piyadenin batı istikametinde geri gittikleri görülmüştü. Birüssebi'de kuvvetli düşman süvarisi keşfedildi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı saat 18.00'de, 12 Kasım 1917 için Ordulara verdiği emirde: [161] "Durum, 8 nci Ordu'ya baskı yapmakta olan düşmanı sıkıştırmak amacıyla, 7 nci Ordu'nun sağ kanadıyla, 12 Kasımda bir taarruz yapılmasını gerektiriyor. Bu taarruzdan maksat, ileri gitmek ve bu suretle düşmanı demiryolundan uzaklaştırmak ve sağ kanat gerisinde birbirini takip eden kuvvetli kademeler olduğu halde, baskın şeklinde 8 nci Ordu'nun karşısında bulunan düşman süvarisini sıkıştırmaktır. 7 nci Ordu, 19 ncu Tümen Grubu'nun bu taarruzuna katılıp katılmayacağına karar verecektir" demekteydi.

Emri alan 7 nci Ordu Komutanı, bu taarruz görevini 20 nci Kolordu'ya verdi ve ilk hedef olarak Someil-Sayta hattının ele geçirilmesini istedi. Bu taarruza 19 ncu Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin de katılmasını emretti. Süvari Tümeni 20 nci Kolordu karşısındaki düşmanın yan ve gerilerine etki yapacaktı. 19 ncu Tümen de sol kanadında kademeli bir ihtiyat bulundurarak saat 07.00'den itibaren 20 nci Kolordu ile birlikte harekete geçecekti. Vadii Sarar'a gelmiş bulunan 57 nci Piyade Alayı, 20 nci Kolordu emrine verildi. Ordu Komutanı, 12 Kasım sabahı Megallis'te bulunarak 20 nci Kolordu Komutanı ile görüşeceğini bildirmişti.

20 nci Kolordu Komutanı ise, sağ kanadındaki 8 nci Ordu bölgesinde cereyan eden olaylardan etkilenerek, Et Tine-Ed Denibbe güney sırtları-Megallis-Hırbet el Loz hattını, 53 ncü ve 26 ncı Tümenleri ile tutmağa ve muharebe ileri karakollarını Tel es Safi'ye sürmeğe ve 16 ncı Tümeni ihtiyat olarak Gezazi civarına toplanmaya ve 3 ncü Tümeni ile bağlantı kurmak için 26 ncı Tümen süvari bölüğünü Beyti Cibrin istikametine göndermeğe karar vermiş ve emirlerini vererek kendisi de geceyi geçirmek üzere Vadii Sarar'a gelmişti.

Halbuki saat 19.30'da verilen ilk ordu emrine göre bu kolordu, Berkussi-Der ed Dilban hattını tutacaktı. 7 nci Ordu'nun 12 Kasımdaki taarruz için verdiği emir ancak 21.30'da gelmişti. Saat 23.45'te verilen diğer bir emirse, 20 nci Kolordu'nun Tell es Safi-Kudna hattını tutması gerekeceği ve 16 ncı Tümen'in 8 nci Ordu'ya verileceği, 57 nci alayın (bir tabur eksik) ordu ihtiyatı olmak üzere Gezazi'ye geleceği bildirilmişti. Bu suretle 20 nci Kolordu Komutanlığı kısa aralıklarla değişik emirler almış bulunuyordu. Bu emirler, doğru, çabuk ve emin bir haberleşmenin bulunmaması nedeniyle kolorduya pek geç ulaşıyordu. 20 nci Kolordu'nun du-

[161] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-4, F. 1-20.

rumu, onun 7 nci Ordu'dan çok, 8 nci Ordu'ya bağlı olmasını gerektiriyordu. Halbuki Falkenhayn 8 nci Ordu'ya güvenemediğinden, bu kolorduyu 7 nci Ordu'ya bağlamakla beraber, bir taraftan da kendi elinde tutmayı tercih ediyordu.

Bununla beraber 8 nci Ordu Karargâhı'na gitmiş olan, 7 nci Ordu Kurmay Başkanı'nın başvurması üzerine, 20 nci Kolordu'nun 11/12 Kasım gecesi Ed Denibbe-Acur hattına çekilmesi ve 57 nci Alayın bu kolordu emrine verilmesi kabul edildi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Vadii Sarar'da dökünütüleri toplamak, onları düzene sokmak ve burada disiplini yeniden sağlamak amacıyla buraya yolladığı kurmay başkanı yardımcısına verdiği emirde, "Vadii Sarar'daki kıtaların Albay Fuat'a devredilmesinden sonra, 12 Kasım 1917'de yapılacak taarruzda Ordular Grup Komutanlığı'nın irtibat subayı sıfatıyla 20 nci Kolordu Karargâhı'nda bulunmasını ve sık sık Grup Komutanlığı'na bilgi vermesini" istedi. Bunun üzerine Kurmay Başkanı Yardımcısı Albay H. Hüsnü, emrindeki 57 nci Alayın 3 ncü Taburu ile Kaadiri Taburu ve topçusunu 20 nci Kolordu Komutanlığı'na devretti.

Özetle, birkaç günden beri yapılmasına karar verilen ve fakat bir türlü yapılmayan taarruz, 12 Kasım 1917'de yapılacaktı. Ordular Grubu Komutanı, bunun 53 ncü, 26 nci Tümenler birinci hatta ve 16 nci Tümen de ikinci hatta hareket ederek, batı istikametinde ilerlemek suretiyle yapılmasını tasarlıyordu. Bunda başarılı olunursa, düşmanın 8 nci Ordu'nun karşısındaki kısımlarının yan ve gerileri tehdit edilmiş olacaktı. Fakat 8 nci Ordu'nun durumu ve diğer birliklerin de yorgunluğu, mevcutlarının noksanlığı başarı umudunu pek vermiyordu.

Ordular Grubu Komutanı, Başkomutanlık Vekâleti'ne verdiği akşam raporunda, "muharip kuvvetlerin her tarafta henüz pek zayıf olduğunu, 8 nci Ordu'daki durumu köklü bir şekilde düzeltmek kabil olmadığını üzülerek" bildirmişti.

7 nci Ordu Karargâhı'na bu akşam çeşitli kaynaklardan gelen bilgiler şöyleydi :

20 nci Kolordu'nun akşam raporundan, düşmanın bir piyade Tümeni kadar kuvvetinin Arak el Menşiye batısından kuzeybatıya doğru yürüdüğü ve iki alay süvarisiyle, bir miktar piyadesinin Arak el Menşiye civarında görüldüğü, kolordu komutanının saat 10.00'da yaptığı gözetlemede, iki tümen kadar piyade kuvvetinin Arak el Menşiye-Hatta yolu batısından muhtelif kollarla kuzeybatıya doğru yürüdüğü kol başılarının Hatta hizasında bulunduğu...

3 ncü Süvari Tümeni'nin saat 17.30 raporunda : Bir süvari tugayı ile bir piyade alayı kadar düşman kuvvetinin Arak el Menşiye güneyinde açılmış durumda bulunduğu, altı süvari alayının Hırbet Furut'un batısında ve yedi km.'lik bir alanda gruplar halinde durdukları ve bir süvari alayının Hırbet el Atr istikametinde yürüdüğü, üç süvari alayının Arak el Menşiye civarında, diğer iki süvari alayının Der Haruf'ta bulundukları bildirilmişti.

3 ncü Kolordu'nun saat 18.50'de verdiği rapordaysa, Hırbet Samera güneyindeki tepenin doğusunda düşmanın dört topunun görüldüğü, Ed Dahariye civarında saat 13.00'te keşif kolu çarpışması olduğu, bu saatte bir düşman süvari bölüğünün Dahariye'nin 2 km. güneyinden Dahariye'ye doğru yürüdüğü, saat 13.30'da Birüssebi ovasında düşmanın altı grup halinde süvari kuvvetiyle, Tell el Gur'da diğer bir süvari alayının keşfedildiği bildirilmişti.

Gerek bu ve gerek daha önceki keşiflerden düşmanın, bugünkü genel durumuyla, niyeti hakkında, hüküm süren fırtına nedeniyle, tam ve yeterli bir bilgiye her ne kadar sahip olunamıyorduysa da, kaba bir tahminle yine de düşmanın 8 nci Ordu sağ kanadına karşı kuvvet topladığı (yaklaşık olarak iki piyade ve iki süvari tümeni) anlaşılıyordu. Arak el Menşiye etrafında kuvvetli piyade ve süvari birlikleri vardı. Musa Halil el Vasi-Tell es Safi-Berkussi dolaylarında yalnız ileri sürülmüş birliklerle, keşif kolları bulunuyordu. 7 nci Ordu'nun sol kanadı karşısında genel olarak yalnız süvari gözetleme ve emniyet postaları vardı. Düşmanın diğer kuvvetlerinin çoğu kıyı kesiminde olmak üzere, Arak el Menşiye-Tell el Şeria-Askalon üçgeni içindeydi.

Düşmanın şimdiki amacı, pek zayıf bir hale gelen 8 nci Ordu'nun sağ kanadını deniz yönünden kuşatarak, ordunun Remle üzerinden kuzeye olan geri çekilme yolunu kesmek ve bütün Türk kuvvetlerini böylece doğuya, Kudüs dağları üzerine atmak olabilirdi. Böyle bir planı düşman şiddet ve azimle ve kuvvetinin çoğunu kullanarak uygulasaydı, Türk ordularını yalnız demiryolu bağlantısından yoksun bırakmakla, Nablus ve Afule'ye kolayca sahip ve hakim olmakla kalmayacak, aynı zamanda geriden gelmekte olan kuvvetlerimizin katılması önlenmiş ve bunun sonucu olarak da Kudüs'ün düşmesiyle beraber buradaki bütün Türk kuvvetlerinin yok edilmesi sağlanmış olabilecekti.

Düşmanın böyle bir amaç izlemesine karşı, ertesi gün (12 Kasım 1917) bunu önleyecek olan ihtiyat kuvvetler, 8 nci Ordu'nun gerisinde bulunmuyordu.

İngilizlerin Esdud-Yebna istikametinde yapacakları kuvvetli bir taarruzu, Başit'in kuzey doğusundaki zayıf 3 ncü Tümenin ne dereceye kadar durdurulabileceği bilinmemekle beraber, 20 nci Kolordu'nun yapacağı karşı taarruzunda etkili olabileceği şüpheliydi. Düşmanın kuvvetli süvari kitlelerinin, Başit'in batısında bir kez yarılmış olan cepheden dalarak Remle'ye doğru sarkmaları, 8 nci Ordu'nun yok olmasına sebep olabilirdi.

Ordular Grup Komutanı, böyle bir ihtimale, yarın için düzenlediği taarruzla karşı koyacağını umut etmekteydi. Bu taarruzu yapacak olan 20 nci Kolordu ile, Beyti Cibrin Grubu (19 ncu Tümenle 3 ncü Süvari Tümeni) 8 nci Ordu'nun karşısındaki düşmanın yan tarafında bulunuyorlardı.

Gerçekten, her şey bu kuvvetlerin Someil ve Arak el Menşiye üzerlerinden taarruzlarını 12 ve 13 Kasımda Savafir ve Hatta genel istikametlerinde sürdürebilmelerine bağlıydı. Bu taarruza 54 ncü Tümen de katılmalıydı. Çünkü düşman Tell es Safi torbasına girmemiş ve buralara yalnız keşif müfrezeleri sürmüştü. Taarruz için (bu tümen hariç) dört piyade ve bir süvari tümeni toplanmıştı. Bu tümenlerin gerçek gücü 6.000 - 7.000 tüfekti. Görülüyorki 20 nci Kolordu'nun bu taarruzunu Someil civarında durdurmak için düşmanın sadece bir tümeni yetecekti. Taarruz başarısızlığa uğradığı takdirde, bütün bu kuvvetler, 8 nci Ordu' nun sağ kanadında meydana gelmesi düşünülen ve beklenen sakıncalı durumlara hemen karşılık veremiyecek kadar uzakta muharebeye girmiş ve bağlanmış bir halde bulunacaklardı ki, bunun sonucu, ancak büyük bir felaket olabilirdi.

Ordular Grubu Komutanı, 12 Kasımda yapılacak bu taarruzdan beklediği en az şey, düşmanın dikkatini bu yöne çevirip onu kendi kanadını koruma kaygısına düşürerek, sonunda 8 nci Ordu'ya nefes aldırmak ve kurtarmaktı.

12-15 Kasım 1917 Harekâtı (Tell es Safi, Barka ve El Magar Muharebeleri)

12 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 15)

İngilizler [162]

1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, bugün (12 Kasım 1917) Esdud'un kuzeyinde Nehri Sukrer'de bir köprübaşı mevzii elde etti. Bu mevzi sonraki harekât için çok yararlı olmuştu.

---

[162] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 171-179.

2 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı, topçu ateşi altında buradan geçememiş, dört km. kadar kuzeybatıdaki kumluk bölgeye yönelmişti.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, sol kanada doğru uzun bir yürüyüş yaparak saat 18.00-19.00 arasında Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin gerisine, Mecdel'e vardı. Yeni Zelanda Nişancı Tugayı, Hamame'de bulunan tümenine katılmak emrini almış olan bu tugay, 11 Kasım günü saat 16.30'da Birüssebi'den hareket etmiş ve ertesi gün saat 23.00'de Hamame'ye varmıştı.

52 nci Tümen, bugün (12 Kasım) İltisak (Bağlantı) İstasyonu'na karşı yapılacak genel ileri harekâta hazırlık olmak üzere, küçük çapta fakat önemli bir hareket yapacaktı. Türkleri Nehri Sukrer kuzeyinde Barka ve Yazur kasabaları arasındaki mevzilerinden atacak, aynı zamanda Yeomanry Atlı Piyade Tümeni de, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nı değiştirerek, piyadenin sol kanadını örtecek ve kazanılan başarıyı, Yafa yolundan denize kadar Nehri Sukrer üzerinden genişletecekti.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni ise, karşısındaki Türk kuvvetlerini tespit ederek bu taarruza yardım edecekti; fakat Türklerin bu cepheden çekildiği anlaşıldı. Sağdan ilerleyen 9 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı, bir direnişle karşılaşmadan Berkussi'yi geçti. Köy halkı, büyük bir Türk kıtasının bir gün önce köyden geçerek kuzey istikametine çekildiğini bildirdi.

Diğer bir kıta, ileri doğru hareket ederek Tell es Safi'yi işgal etti.

5 nci Atlı Piyade Tugayı da, Belayn Köyü'nü terk edilmiş buldu; ve Gloucester Yeomanri Alayı'ndan iki bölük demiryolu doğusunda ve bir bölük batısında olmak üzere köyün kuzeyinde mevzilendi.

4 ncü Hafif Süvari Tugayı, Birüssebi demiryolunun batısına bir bölük gönderdi. Bu bölük, Türklerle temasa geçmeden Kastine'deki Huç şube hattını geçti. Bu sırada Tümen'in beklemekte olduğu karşı taarruz belirtileri görüldü. Türklerin Et Tine ve daha kuzeyinden trenlerden asker indirmekte olduğu saptanmıştı.

11 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı'nın Kastine'yi terk etmesi üzerine, Türkler burayı kuvvetli bir şekilde işgal etti. Daha sonra (gün ortalarına doğru) Türklerin çeşitli sınıflardan kurulu üç ayrı kolunun kuzey ve kuzeydoğudan Tell es Safi'ye doğru ilerledikleri görüldü; ve on dakika sonra ağır topçu bataryası, ilerleyen bu Türk kıtalarına ateş açtı; fakat hiç beklenilmeyen bir şekilde, Türklerin üstün topçu ateşleriyle karşılaştı.

5 nci Atlı Piyade Tugayı, Gloucester Yeomanrileri takviye etmek üzere iki alayını ileri sürdü.

Vorcester Yeomanriler, sağda Belayn Köyü'nün kuzeydoğu sırtlarında mevzi aldılar.

Warwick Yeomanri Alayı, demiryolu batısındaki bölüğün gerisine doğru hareket etti.

5 nci Tugay'ın sağında bulunan 9 ncu Hafif Süvari Alayı, bu sırada Türkler tarafından işgal edilen Tell Es Safi'den süratle kıt'alarını çekerek, Berkussi kuzeyinde mevzi aldı. 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, 5 nci Atlı Piyade Tugayı'nın solunda ve oldukça geride Someil'in kuzeybatısında bir noktadan Celediye'ye doğru hakim araziyi işgal etti.

8 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı da, 5 nci Atlı Piyade Tugayı'nı takviye etmek emrini aldı. Fakat Berkussi'deki kendi tugayına doğru Türklerin üstün kuvvetlerle ilerlemekte olduğunu görünce, taarruzun yükünü taşıyacak olan Yeomanrilere yardım etmek üzere iki bölüğünü oraya gönderdi.

İleri hareket topçuyla desteklendi. Taarruz eden Türk kuvvetleri, demiryolunun batısında 54 ncü; doğusunda 53 ncü, 26 ncı Tümenler ve ihtiyatta 16 ncı Tümen olmak üzere, dört tümenden ibaretti. Bu tümenlerin tüm gücü 5.000 olarak tahmin edilmişti.

Türklerin ilerlemesi İngilizlerin ateşleriyle bir ara durakladı; fakat ileri hat birliklerinin takviye edilmesiyle ilerleme tekrar başladı.

Makineli tüfek ve tüfek ateşleri altında olmalarına rağmen Türkler, büyük bir azim ve metanet içinde ilerliyorlardı; ancak bu ilerleyiş pek yavaş oluyordu. Türklerin çok iyi eğitim görmüş oldukları meydandaydı. Ne var ki, kıtalar çok uzun yürüyüşlerle fazla yorgun düşmüştü. Buna rağmen aldıkları görevi büyük bir gayret ve metanetle başarıyorlardı. Türklerin yorgun hali, geliştirdikleri taarruzun şiddetini azaltmış ve bu durum Yeomanrilere şans vermişti.

Belayn'in kuzeyinde mevziin yüksek ve önemli bir noktasını ele geçiren Türkler, bu noktadan mevziin diğer kesimlerini yan ateşine almışlardı. Bu sırada Berkussi'deki 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile yaklaşık olarak aynı hizada bulunan tugayı, üç km. kadar güneydeki sırtlara çekmek gerekiyordu.

Yeni mevzi alındığı sırada boşaltılan mevzide, Türkler görüldü; ve biraz sonra da topçu ve ağır makineli tüfek ateşleri Vocester Yeomanrilerin sağ kanadındaki tepeye toplanmıştı. Üstün Türk kuvvetleri ve ateşleri karşısında 5 nci Atlı Piyade Tugayı ile 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Someil kuzeyine ve 4 ncü Avustralya Tugayı da bu mevkiin kuzeybatısına çekildi. 4 ncü Tugay, Türkler tarafından çok sıkıştırıldı. Tugayın solunda bulunan 4 ncü Hafif Süvari Alayı cephesine Türkler 100 metre mesafeye yaklaşmışlardı; fakat açılan şiddetli ateşle uzaklaştırıldılar. Artık akşam olmuş ve taarruz durmuştu. Türkler ele geçirdikleri mevzii tahkime başladılar.

Bu harekât sonunda İngiliz birlikleri, altı km. geriye atılmış ve kayıpları da 50 kişiye yükselmişti. Bununla beraber İngilizler, bu çok tehlikeli durumdan kurtulmuşlardı. Çünkü Türklerin 3 ncü Tümeni ile 19 ncu Tümeni'nin geceleyin Beyti Cibrin'den ilerlediklerinden ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin Arak el Menşiye'ye dek geldiğinden haberleri yoktu. Eğer bu kuvvetler kuzey ve kuzeydoğudan yapılan taarruzla birlikte ve aynı zamanda ilerlemiş olsalardı, Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin durumu çok kötüleşecekti. Türkler, 20 nci İngiliz Kolordusu'na karşı bütün ihtiyatlarını topladıktan sonra, yandan taarruz etmeyi tasarladığından, çok zaman kaybetmişler ve bu yüzden fırsatı kaçırmışlardı.

Bu sırada ertesi gün yapılacak genel taarruza hazırlık olmak üzere, 21 nci İngiliz Kolordusu cephesinde harekât başlamış ve bu harekât, Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin sakıncalı durumunu düzeltmişti.

İleri harekâta hazırlık olmak üzere Nehri Sükrer güney kesimini güvenlik altına almak ve Barka Köyü'nü tutan Türk kuvvetlerini buradan atmak gerekiyordu. Bu görev 52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayı'na verildi. Tugay, saat 11.00'de Esdud'dan Barka istikametinde taarruza başladı. Bu taarruz bir bataryayla destekleniyordu. Tugay ilk hamlede Türklerin birinci hat mevziilerini ele geçirdi. Fakat gerideki sırtlarda bulunan diğer iki mevzii ele geçirmek için uzun ve çetin bir muharebe yapmak zorunda kaldı. Son mevzi karanlık bastığı sırada süngü hücumuyla ele geçirildi. Tugayın birinci hatta muharebe eden iki taburu, 200 kadar kayıp verdi. Buna karşılık Türklerden iki subay, 54 er tutsak, bir sahra topu, beş ağır makineli tüfek alındı. Bu tugayın 4 ncü Royal İskoç Taburu tarafından bir sahra bataryası ve 75 nci Tümenin sahra topçu taburu ile desteklenmiş olduğu halde, Brown Hill Tepesi'ne karşı yapılan taarruz güçlükle gelişti. Tepe ancak saat 16.00'da ele geçirilebildi. Bu taburun mevcudu taarruz sonunda bir bölüğe inmişti .20 dakika sonra Türklerin yaptığı karşı taarruzla tabur ele geçirdiği mevziden geri atılmıştı. Daha sonra 75 nci Tümen'den 232 nci Tugay, iki taburuyla bu tepeye taarruz ettirildi. Tepe tekrar süngü hücumuyla ele geçirildi. Türkler karanlıktan faydalanarak geri çekildiler. Öğleden sonraki bu muharebelerde 156 ncı Tugay 400'den fazla kayıp verdi.

Bu harekâtta, Türklerin 7 nci Tümeni de çok kayıplar vermişti.

General Allenby, Türklerin İngiliz sağ kanadına karşı yönelttiği tehdide önem vermeyerek birliklerin toplanmasını ova kesiminde tamamlamış ve 13 Kasımda yapılacak genel taarruza hazırlanmış bulunuyordu. Bu taarruz, İltisak İstasyonu'nun ele geçirilmesi ve Türk kuvvetlerinin ikiye bölünmesini sağlayacaktı.

Türkler (12 Kasım 1917 Harekâtı) (Kroki : 15)

20 nci Kolordu'nun Taarruzu ve Tel es Safi Muharebesi

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emriyle 12 Kasımda, 20 nci Kolordu, 8 nci Ordu karşısındaki düşmana taarruz edecekti. Bu taarruza 19 ncu Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni de katılacaktı. 53 ncü Tümen, bu amaçla 11/12 Kasım gecesi Et Tine (hariç) Megallis yöresindeki sırtları işgal edecekti. 26 ncı Tümen 177 rakımlı tepe (dahil) Hırbet El Loz (El Los) (dahil) arasındaki kesimi işgal edecek ve 16 ncı Tümen de Gezazi'ye gelerek kolordu ihtiyatını teşkil edecekti. Kolordu komutanı bu konuda gerekli emri vermişti. Halbuki 16 ncı Tümen daha Gezazi Köyü'ne varmadan aldığı ikinci emirde, tümenin Tell es Safi'ye gitmesi isteniyordu. Tümen yaptığı gece yürüyüşü nedeniyle çok yorgun ve dinlenmeye muhtaçtı. Aldığı son emre göre geldiği yolu tekrar geri gidecekti. Bağlantının iyi olmaması nedeninden, emirler zamanında kıtalara ulaştırılamıyor ve bu yüzden boşuna gidiş ve gelişler oluyordu.

7 nci Ordu Komutanı, Vadii Sarar'dan Kudüs'e gelirken yollarda, 16 ncı Tümen'e mensup çok sayıda dağınık silahlı er ve hayvanlara rastlamıştı. Erlerin günlerce dinlenmeden, iyi yedirilmeden oradan oraya hareket ettirilmelerinden bu düzensizlik meydana gelmekteydi. Bu durum bilindiği halde yorgun ve bitkin düşen bu insanlara muharebe gibi çok ağır bir iş gördürülmek isteniyordu.

16 ncı Tümen, hiç beklemediği bu emir karşısında dinlenmeden tekrar Tel es Safi'ye hareket etti.

Gece, 7 nci Ordu cephesinde sükûnetle geçmişti. Ordu Komutanı, saat 10.30'da 3 ncü Süvari Tümeni'ne şu emri verdi : [163]

"1. 20 nci Kolordu birlikleri, saat 11.00'de hareket ederek saat 14.00'te Berkussi, Dikrin sırtlarını işgal edecek ve ileri karakollarını Someil-Sayta sırtlarına kadar sürecektir.

2. Arak el Menşiye ve Et Tine - Ed Devayme hattına kuvvetli keşif kolları sürmelidir.

[163] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5.

3. 19 ncu Tümen, 20 nci Kolordu ile bağlantı kuracak surette Sayta - El Kubeybe - Ed Devayme kuzey sırtları hattına ilerleyecektir.

4. Bu emrin bir örneği 16 ncı Tümen Komutanlığı'na verilecektir."

Süvari Tümeni, sabah emredilen saatte hareketle Sayta kuzey ve güneyine ilerleyerek, burada gösterilen kesimde tahkimat yapmaya başlamış ve diğer birliklerin gelmesini akşama kadar beklemişti. Bu tümenin saat 11.00'de 7 nci Ordu ve 3 ncü Kolordu'ya verdiği raporda, "düşmanın üç süvari alayının Arak el Menşiye batısında faaliyette olduğu, bir süvari alayıyla bir bataryasının, Arak el Menşiye'de durduğu, iki süvari alayının Tell İdbis güneyinde ve daha batıdaysa grup grup süvarilerin görüldüğü" bildiriliyordu.

Bu saatte 3 ncü Süvari Tümeni, Sayta-Hırbet Şalha hattında; 19 ncu Tümen ileri kıtaları Sayta'nın iki km. kadar doğu güneyinde ve keşif kolları Sayta - El Kubeybe hattının batısındaydı.

19 ncu Tümen'in 12.10'da verdiği rapor da aynı anlamdaydı. Tümen raporunda, bulunduğu hattı açıkladıktan sonra taarruz için hazır olduğunu, 20 nci Kolordu'nun taarruzu başlattığını gösteren herhangi bir hareketi görülmediğini, 3 ncü Kolordu ile bağlantının mevcut olduğunu, fakat 20 nci Kolordu ile bağlantının kurulamadığını bildirmişti.

Sık sık değişik emirlerin verilmesi ve zamanında kıtalara ulaşamaması yüzünden, emirler yapılamadığı gibi, kıtaların müşterek hareketleri de sağlanamıyordu.

20 nci Kolordu'nun sağ kanadında bulunan 54 ncü Tümen cephesinde sessizlik vardı. Fakat düşman sağ kanatta 22 nci Kolordu'ya taarruza başlamış ve taarruz da gelişmekteydi. Bu durumda 20 nci Kolordu bugünkü taarruza gecikmiş oluyordu.

20 nci Kolordu Komutanlığı, aldığı taarruz emrinin uygulanması için (12 Kasım günü düşmanın 22 nci Kolordu'ya taarruzundan önce) birliklerine şu emri vermişti : [164]

"1. Düşmanın bugün 22 nci Kolordu'ya bir taarruz yapması ihtimali vardır.

2. 20 nci Kolordu, 22 nci Kolordu'ya yardım etmek üzere bugün saat 11.00'de Belayn - Berkussi - Dikrin'in güneyindeki sırtlara ilerleyecektir.

[164] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-11, F. 1-6.

3. 53 ncü Tümen, Belayn-Berkussi-Someil deresi (dahil) hattına; 26 ncı Tümen Someil deresi (hariç)-Dikrin güney sırtları hattına ilerleyecek; 16 ncı Tümen de Tell es Safi'de Kolordu ihtiyatında kalacaktır.

4. 19 ncu Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni, 26 ncı Tümen'in sol kanadıyla bağlantı kuracak şekilde Beyti Cibrin'in batısına doğru ilerliyecektir. Bunun için 26 ncı Tümen, süvarisiyle 19 ncu Tümen ile bağlantı kurmalıdır.

5. 54 ncü Tümen de, Et Tine-Arak el Menşiye demiryolunun batısından Mesmiye-Bir el Burşan hattına ilerleyecektir. Bu sebeple 53 ncü Tümen 54 ncü Tümen ile bağlantı kurmalıdır."

Bu taarruza katılacak olan 26 ncı Tümen : 70 subay, 1.123 er, 27 makineli tüfek; 53 ncü Tümen ise : 128 subay, 2.700 er, 27 makineli tüfek olup iki tümenin toplamı : 198 subay, 3.823 er, 54 makineli tüfekti.

20 nci Kolordu'nun bu taarruz harekâtı emredilen saatte başlayarak Belayn-Berkussi-Dikrin güney sırtları hattına kadar gelişmişti. Kolordu, 53 ncü ve 54 ncü Tümenleri ile bu hattı işgal etmiş, 16 ncı Tümen de Ed Denibbe-Tell es Safi arasında ihtiyat olarak bulunuyordu. Gereğinde 54 ncü Tümen'e yardım etmek üzere, 57 nci Alay'dan bir taburla bir Kaadiri taburu Ed Denibbe ile Et Tine arasına bırakılarak sağ kanatta 54 ncü ve sol kanatta 19 ncu Tümen ile bağlantı sağlamıştı.

Belayn-Berkussi sırtları düşmanın iki süvari alayıyla iki bataryası tarafından tutulduğundan, 53 ncü Tümen bu mevzileri iki saatlik bir muharebeden sonra ele geçirebilmişti. 54 ncü Tümen de Musa Halil el Vasi-Vadii el Burşan hattına kısa bir muharebeden sonra akşam üzeri ulaşabilmiş, fakat düşman bu sırada karşı taarruz yapmıştı. Karanlık bastığından kesin sonuç anlaşılamamıştı. Yapılan gözetlemeden düşmanın Someil güneybatısında bir piyade alayı bulunduğu ve batı yönünden Someil istikametine bazı süvari kıtalarının geldiği anlaşılıyordu.

Böylece 20 nci Kolordu, bugün akşama kadar ancak Belayn-Berkussi - Dikrin güney sırtlarını ele geçirebildi.

Beyti Cibrin Grubu'nun emniyet postaları, yalnız karşısındaki düşman süvarisiyle temastaydı. 19 ncu Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni ise, 20 nci Kolordu'nun harekâtının gelişmesini beklediklerinden harekete geçmemişlerdi.

7 nci Ordu'nun 3 ncü Kolordu kesiminde düşmanla teması pek hafifti. 3 ncü Kolordu Komutanlığı'nın saat 18.00 işaretli raporunda; Ed Dehariye'ye beş km. kadar yaklaşmış olan düşmanın, doğuya yönelerek vadiler içerisinde gözden kaybolduğu ve 24 ncü Tümen'in 12.30'da verdiği

rapordaysa, iki düşman kolunun güneyden gelerek kuzeybatı istikametine gittiği, diğer bir kolun da, daha güneyden aynı yöne ilerlediği, Ebu Hof güney ve güneybatı yönlerinde yoğun toz bulutları yükseldiğinin görüldüğü bildirilmekteydi.

Bugün düşman asıl kuvvetlerinin, Hatta-Arak el Menşiye-Biri Salih ebu Cerrar hattının batısında bulundukları ve bunun doğusunda sadece süvari keşif kollarının olduğu doğrulanmaktaydı. Bu nedenle düşmana etkili bir hareketin ancak Arak el Menşiye ve Someil üzerinden batı ve kuzeybatıya doğru yapılacak bir taarruzla mümkün olacağı anlaşılıyordu. Taarruz bugün yapılamadı. Acaba 13 Kasım 1917 günü 8 nci Ordu'nun durumu buna elverecek miydi? Düşman, 22 nci Kolordu'ya kıyı boyunca taarruz ediyordu. Bu nedenle 8 nci Ordu'nun durumunun buna elverişli olmadığı, mevziinde daha fazla tutunamayacağı görülüyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı bugünkü harekâtı ve 22 nci Kolordu cephesinde cereyan eden olayları göz önüne alarak, 7 nci Ordu'ya şu emri verdi : [165]

"1. 12 Kasım 1917'de 54 ncü Tümen ile 7 nci Ordu sağ kanadının ileri harekâtı, düşmanın kuvvetinin Biri Salih ebu Cerrar - Arak el Menşiye ve Hatta civarlarında bulunmakta olduğunu meydana çıkarmıştır. Bunun tersine olarak, düşmanın yenilenen girişimleri hep kıyıyı izleyerek kuzeye doğru ilerlemek istediğini gösteriyor.

2. 54 ncü Tümen ve 7 nci Ordu'nun sağ kanadı (19 ncu Tümen dahil), bugün ulaştıkları mevzilerde kuvvetle direneceklerdir.

3. 7 nci Ordu, 16 ncı Piyade Tümeni ile 57 nci Alayın karargâh ve iki taburunu 8 nci Ordu emrine bırakacaktır. Bu kıtalarla Arak el Menşiye'nin kuzeyinde Albay Hergot'un emir ve komutasında bir grup teşkil edilecektir. Bu grup, kabil olduğu surette kıyıyı izleyerek kuzeye doğru ilerlemekte olan düşmanın yanına taarruz edecektir. 16 ncı Piyade Tümeni, erlerinin gece dinlenebilmesi için ancak 13 Kasım 1917 sabahı fecirle beraber yola çıkacaktır.

4. Bu emir üzerine, verilecek emirlerin çok çabuk olarak yayılıp ulaştırılmasından ordular sorumludurlar."

Bu emri alan 7 nci Ordu Komutanı, saat 22.40'ta gerekli emrini verdi. Ordu Komutanı daha sonra Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan aldığı emirde, "8 nci Ordu'nun sağ kanadındaki muharebe durumunun, bu kanada 13 Kasım için daha çok ihtiyat kuvveti gönderilmesinin gerektiğini, bu amaçla 13 Kasım sabahına kadar 53 ncü Tümen'den, Musa Halil

[165] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-6.

el Vasi'nin kuzeyinde kuvvetli grupların toplanması, bu grupların 16 ncı Tümen'den sonra hareket etmesi ve 53 ncü Tümen'in geri kalan kısımlarının da daha sonra toplanarak harekete hazır bulundurulması" isteniyordu. Bunun üzerine 7 nci Ordu Komutanı saat 00.15'te verdiği başka bir emirle, [166] "19 ncu Tümen'in makineli tüfekleriyle beraber kuvvetli bir alayını hemen Dikrin'e, 20 nci Kolordu emrine göndermesini ve bu alayın 13 Kasım saat 07.00'ye kadar Dikrin'e ulaşmış olması gerektiğini, 20 nci Kolordu'nun 13 Kasım saat 07.00'ye kadar 53 ncü Tümen'in ihtiyatını Musa Halil el Vasi'nin kuzeyinde toplamasını, bundan sonra 53 ncü Tümen'in geri kalan kısmının hemen 26 ncı Tümen kıtalarıyla değiştirilmesini ve onun da Musa Halil el Vasi'nin kuzeyinde toplanmasını, 8 nci Ordu'nun 53 ncü Tümen'e gerekli emri vereceğini, 53 ncü Tümen'in Vadi Sarar telefon merkezinde bir emir alıcı bulundurmasını" istemişti.

8 nci Ordu Cephesi'nde Barka, Sivri Tepe, Yazur Muharebesi (Kroki : 15)

22 nci Kolordu, 7 nci Tümeni ile Barka-Yazur; 3 ncü Tümeni ile Başit kesimini savunuyordu.

Düşman, 12 Kasım 1917 saat 08.40'da 7 nci Tümen'in 21 nci Piyade Alayı'na taarruza başladı. Önce taarruza başlayan kuvvet, bir tabur kadar tahmin edilmişti. Daha sonra diğer kuvvetleri de ilerlemeye başladı. Bu taarruzu Batani el Garbiye güneyindeki iki batarya destekliyordu. Bu bataryalar ateşlerini daha çok Sivri Tepe'ye toplamışlardı. Bu sırada Esdud yöresinde bulunan düşman bataryaları da 134 ncü Alay mevzilerine ateş ediyordu.

21 nci Alaya taarruz eden düşman piyadesi, makineli tüfek ve topçu ateşiyle oldukça sarsıldı. Hatta bir tabur kadar kuvvetin güneye kaçtığı görüldü. Saat 09.00'da düşmanın yedi bölük kadar piyadesinin, Batani el Garbiye'nin üç km. güneyinden batıya doğru ilerledikleri ve bir alay kadar piyadenin de, güneyden gelerek Batani el Garbiye'ye girdikleri ve bunların doğuya doğru muharebe düzeni aldıkları görüldü. Saat 11.30'da bir düşman süvari alayıyla bir topçu taburu, Esdud'tan çıkarak Yafa yoluyla kuzeye doğru ilerlemeye başladı. İngilizlerin, 21 nci Piyade Alayı cephesine yönelttiği taarruzunu, sürekli olarak takviye kıtalarıyla geliştirmek istediği görülüyordu.

Saat 14.00'e doğru bu alay cephesindeki düşman kuvvetleri dört-beş piyade taburuna yükselmişti. Aynı zamanda düşman süvarisi de Başit'e doğru ilerliyordu. Esdud'tan gelen bir piyade alayı (üç-dört tabur)

[166] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-8.

134 ncü Alaya taarruza başlamak üzereydi. 138 nci Alaya, ihtiyatlarını 21 nci Alaya yaklaştırması için emir verildi. 7 nci Tümen ihtiyatında bulunan 21 nci Alayın makineli tüfek bölüğü saat 14.30'da 21 nci Alay emrine gönderildi. Bu sırada Barka Köyü'nde bulunan ileri karakol bölükleri kayıp vermeksizin asıl mevzie çekilerek düşmana karşı koyuyordu. Düşman Barka Köyü'nü ve ileri karakol hattını işgal etti. Burada şiddetli topçu ve piyade ateşimiz karşısında düşmanın taarruzu daha fazla gelişemedi ve bulunduğu hatta kaldı. Düşman iki kanatta 134 ncü ve 21 nci Alaylar cephelerinde takviye kıtalarıyla devamlı olarak taarruzunu besliyor ve bu alayların cephesindeki kuvveti giderek artıyordu. Saat 15.30'da taarruz eden düşman kuvveti 9-10 piyade taburu olmuştu.

Sivri Tepe, düşmanın topladığı şiddetli ateşten sonra düştü. Önce bu tepenin solunda bulunan 79 ncu Alay'ın 3 ncü Taburu ve bunun arkasından da 21 nci Alay'ın 1 nci Taburu geriye çekilmeye başladı. Saat 16.15'te tümen ihtiyatında bulunan kolordu hücum taburu, hemen 21 nci Alay emrine (Sivri Tepe'nin geri alınması amacıyla, karşı taarruz yapmak üzere) gönderildi. Fakat bu sırada 21 nci Alay 5 nci Bölüğü'nün büyük bir gayret ve cesaretle yaptığı süngü ve bomba hücumuyla, saat 16.45'te tepe geri alınmış, ne yazık ki, bu cesur ve kahraman bölük komutanı şehit düşmüştü. Düşman bu hücum karşısında tutunamayarak, geri çekildi ve panik halinde ovaya dağıldı. Düşman, daha önce 138 nci Alay cephesine yönelttiği üç tabur kadar tahmin edilen kuvvetli ihtiyat kıtalarını da, 21 nci Alay cephesine kaydırarak taarruzunu sürekli olarak desteklemekteydi. Böylece toplanan iki - üç taburluk düşman kuvveti, Sivri Tepe'nin sol kanadına taarruz ederek tepeyi tekrar ele geçirdi.

Saat 17.10'da bu kanlı boğuşmayla, mevcudu aslında pek düşük olan 21 nci Alayın, hücum taburunun katılmasından sonra bile, artık bir karşı taarruz yapacak gücü kalmamıştı. Tümenin elinde başka ihtiyat kuvveti de yoktu. Karanlık basmış, düşman, tümenin sağ kanadında taarruzunu sürdürüyor ve üstün kuvvetlerle 134 ncü Alayı sıkıştırıyordu. Düşman, 3 ncü Taburun bulunduğu Tarassut Tepe'ye de taarruz ederek buraya iki kez girmeyi başardıysa da bu taarruzu, karşı bomba hücumuyla püskürtüldü. Artık birliklerde bir karşı taarruz yapabilecek güç kalmamıştı. Muharebe çok şiddetli olmuş iki taraf da ağır kayıplar vermişti. Bu muharebede 21 nci Alay Komutanı da yaralanmıştı. Durumu yakından izliyen 22 nci Kolordu Komutanı, gerekirse çekilmek için hazırlık yapılmasını emretti. Ve saat 18.30'da da kuzeyde Zernuka istikametine çekilme emrini verdi.

7 nci Tümen, ilerisindeki birlikleri artçı olarak bırakarak geri çekildi. Artçı kıtaları çekilirken düşman takip etmedi. Böylece 7 nci Tümen, 13 Kasım saat 01.00'e kadar tümüyle Başit kuzeyine geçmişti. 22 nci Ko-

lordu Komutanlığı'nın emriyle 3 ncü Tümen de 12/13 Kasım gecesi Yebna-Remle yoluyla Yafa yolu arasında mevzie girecekti. Bu tümen ayrıca, 31 nci Alay'dan bir taburunu (dört makineli tüfekle takviye ederek) Yebna'da ileri mevzide bırakacak, süvari bölüğüyle Yebna batısında bu taburla bağlantı kuracak ve artçı olarakda, 31 nci Alay'dan bir tabur daha bırakarak, saat 22.00'den itibaren çekilecekti.

Bugünkü muharebeler sonunda, 8 nci Ordu, sağ kanadıyla Miraba Vadisi gerisine çekilerek 3 ncü Tümen, El Kubeybe güneyi ve 7 nci Tümen, Sernuka (Zernuka)-El Magar batısı hattına yerleşti. Ordu'nun sol kanadında bulunan 54 ncü Tümen El Mesmiye-Et Tine hattında kaldı. 16 ncı Tümen, 8 nci Ordu emrine girmek üzere hareket etti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bugünkü harekâtı, amaç ve niyetlerini Şam'a gelmiş olan Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya anlattı; ve 13 Kasım saat 01.00'deyse şu yazılı raporu verdi: [167] "Sina Cephesi'nde 12 Kasım 1917'de 7 nci Ordu'nun sağ kanadının taarruzu gecikmeyle, öğleye doğru başlayabildi; ve El Mesmiye-Someil-Sayta-El Kubeybe doğusundaki sırtlara kadar ilerledi. Düşman her tarafta geri çekildi. Buna mukabil kıyı boyunca taarruz eden kuvvetli düşman kıtaları, Nehri Sükrer kuzeyindeki tepelerde bulunan 22 nci Kolordu'yu tüm olarak geri attı. Kolordu'nun yine dağıldığı bildiriliyor ve bu sebeple taarruzu sürdürmekten vazgeçilmesi zorunlu oluyordu. Taarruz kuvvetinin gerisinde bulunan yaklaşık olarak 1.200 tüfek kuvvetindeki 16 ncı Tümen ile Vadii Sarar'a henüz gelmiş bulunan 19 ncu Tümen'in 57 nci Alayı'nın iki taburundan kurulu ihtiyat kuvvetleri, düşmanın Yebna ile Katra arasındaki Miraba Vadisi'nden daha kuzeye geçmesine engel olmak için bu düşmanın kanadına taarruz etmek üzere kuzey istikametinde yürüyüşe başlıyacaktır. 13 Kasımda belki 53 ncü Tümeni de aynı istikamette yürütmek zorunda kalacağım. Düşman yaklaşık olarak bir piyade tümeniyle en az bir süvari tümeni, Arak El Menşiye civarında, bir piyade ve bir süvari tümeninden fazla bir kuvveti de Barka ve güneyinde bulunuyor. Dün Hatta üzerinden kuzeye doğru yürüdüğü bildirilen kuvvetli düşman kıtalarının, şimdi nerede oldukları henüz saptanamadı..."

Gelişen durum, düşmanın bir-iki günden beri kuvvetlerini kıyı boyuna kaydırdığını, daha doğrusu kuzeybatı istikametinde toplamakta olduğunu gösteriyordu.

Bu nedenle diğer cephelerden tasarruf edilecek kuvvetler, 22 nci Kolordu gerisinde vaktinde toplanabilseydi, düşmanın Vadii Sarar'ı almak için giriştiği bu taarruz harekâtı belki geciktirilebilirdi. Pek yorgun

[167] Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 229.

olan 16 ncı Tümen, bulunduğu yerden 13 Kasım sabahı hareket etmiş ve 8 nci Ordu emrine girmek üzere El Mesmiye civarında toplanmaktaydı ki, bu tümenden yorgun ve mevcudunun da çok azalmış olması sebebiyle faydalanma umudu hemen hemen yoktu. Bu Tümen'den sonra 53 ncü Tümen de, sağ kanat gerisinde toplanacaktı ki, bundan da düşmanın sağ kanada olan baskısının gittikçe arttığı anlaşılıyordu. Bu nedenle, kuvvet toplama girişimlerinin çok daha önceden yapılması gerekliydi.

13 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki: 15,16)

İngilizler [168]

İltisak (Sarar) İstasyonu'nun Ele Geçirilmesi

General Allenby, Culis civarında bulunan 21 nci ve Çöl Atlı Piyade Kolorduları'nın Karargâhı'na giderek burada kolordu komutanlarıyla buluştu ve onlara 13 Kasımda yapılacak taarruz için son emirlerini verdi.

Türk kuvvetlerinin son muharebelerde karışmış bulunan durum ve tertipleri öğrenilememişti.

12/13 Kasım gecesi İngiliz Komutanlığı, birçok Türk tümenlerinin yerlerini tespit edememekle beraber, genellikle Türklerin tuttuğu mevzi ve düzeni öğrenmişti.

Türkler, İltisak İstasyonu'nu korumak için bu kesimde acele bir savunma mevzii hazırlıyorlardı. Bu mevziin sağ kanadı, denizden yedi buçuk km. uzaklıktaki El Kubeybe ve sol kanadıysa Beyti Cibrin'de idi. Bu mevzii savunabilmek için Türklerin elinde 15.000 tüfekten fazla kuvvet olmadığı sanılıyordu. İngiliz ordu komutanının taarruz etmeyi tasarladığı Filistin Ovası'nda Türk tahkimat hattı, yapısı bakımından kuvvetli bir engel teşkil etmiyordu. Yalnız İltisak İstasyonu'nun dokuz km. batı ve kuzeybatısında El Magar Kasabası'nın bulunduğu dik yamaçlı dar tepenin bir kıymeti vardı. General Allenby, Türklerin bu tertipleri almasında, kıyı boyunca yapılan harekâtın hızının ve bu kanattaki artçı kuvvetlerini sıkıştırmakta gösterilen azim ve şiddetinin büyük rolü olduğunu bildirmişti. Nehri Sukrer hattının ele geçirilmesi, İngiliz cephesinin sol kanadının, sağ kanadına nazaran daha çok ileri gitmesine imkân vermiş ve bu kanadıyla, sağ kanadını kuşatabilecek elverişli bir duruma sokmuştu.

Şimdiye kadar 21 nci Kolordu'yu güç bir duruma sokan ikmal işleri artık yoluna girmişti.

[168] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 182-185.

20 nci Kolordu'nun geri yolladığı ulaştırma kolları, faaliyete geçmiş ve her türlü ikmal işleri düzelmişti.

52 nci Tümen ambarının kolordu ambarlarından ikmali için, ordudan 22 kamyon gönderilmişti.

Vadii Hesi mansabına malzeme ve topçu cephanesi ikmali, deniz yoluyla yapılıyordu.

Köylerde bol su vardı. Hayvanlar öncelerine göre daha iyi sulanmaktaydı.

İltisak İstasyonu, ele geçirilmesi gereken ilk hedefti. Fakat General Allenby, gözünü daha uzakta siyasi önemi bulunan hedeflere çevirmişti.

Demiryolu İltisak İstasyonu'nu ele geçirmekle Kudüs bölgesine varılmış ve Yafa'dan bu şehre giden iki yola yaklaşılmış olacaktı. Bu yollardan güneyde bulunan ve Remle'den geçen yol, Filistin'in en iyi yoluydu. Bu sebeple General Allenby, Yudea Tepeleri'ni aşarak Kudüs'ü ele geçirmek istiyordu.

Mukaddes şehrin oldukça askeri bir değeri de vardı. İngiliz hükümeti, bunun ele geçirilmesini en çok morali yükseltmek bakımından istiyordu.

11 Kasımda General Allenby, Başkomutanlık'tan aldığı bir telgrafta, "tümenlerin birkaçının bu sıralarda Fransa'ya gönderilmesi ihtimalinin bulunduğu ve Türklerin taarruz kudretini zayıflatmak için elden gelenin yapılması" istenmekteydi. Bununla beraber, savunulması güç mevzilere atılmamak hususunda da ihtiyatlı bulunması tavsiye ediliyordu.

Az zaman sonra İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'ndan alınan diğer bir telgrafta da, "Harp Kabinesi'nin, Kudüs'ün ele geçirilmesine ait kendi planlarına müdahale edilmesi istenmediği" bildiriliyordu.

General Allenby istenilen harekât biçiminin neden ibaret olduğunu tamamiyle anlamış bulunduğunu ve güç bir duruma düşmemeye dikkat ederek çizdiği programı izleyeceğini bildiren kısa bir cevabı Başkomutanlığa gönderdi.

21 nci Kolordu'nun Taarruzu (Kroki: 15,16)

13 Kasımda yapılacak olan asıl taarruz için, 21 nci Kolordu görevlendirilmişti. Bu Kolordu'nun sağ kanadını Avustralya Atlı Piyade Tümeni koruyacak, sol kanattaysa, Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun geri kalan kısmı bulunacaktı.

21 nci Kolordu, emirlerini 12 Kasım öğleden sonra vermişti. Buna göre, taarruza bir saatlik topçu ateş hazırlığından sonra saat 08.00'de başlanacak ve bu taarruza sağda 75 nci Tümen, solda 52 nci Tümen katılacaktı.

75 nci Tümen, Gazze-İltisak İstasyonu yolunun iki tarafından ilerleyerek Tell et Turmus - El Kastine - Yazur hattına taarruz edecek ve bu çiziyi ele geçirdikten hemen sonra, tümen El Mesmiye'yi ele geçirecekti.

52 nci Tümen, Yazur'un batı kenarından Barka'nın yedi buçuk km. kuzeydoğusundaki Başit mevziine taarruz edecek; ve daha sonra doğuya dönerek Katra'yı ele geçirecekti. Topçunun ileri alınması ve taze birliklerin son hedef olan İltisak İstasyonu ile bunun dört km. kuzey ve kuzeybatısındaki El Mansura'ya atılmaları için Mesmiye ve Katra hattında bir duraklama yapılacaktı.

Taarruz için bir zaman çizelgesi hazırlanmamıştı. Yalnız topçu bombardımanı saat 07.00'de başlayacak ve bir saat sonra da Piyade, ileri harekete geçecekti. İlk önce 75 nci Tümen'in, sonra da 52 nci Tümen ile kolordunun sol kanadında bulunan atlı kıtaların harekâtı başlayacaktı. En son olarak da sağ kanadı örten Avustralya Atlı Piyade Tümeni harekâta katılacaktı.

İltisak İstasyonu'nun Ele Geçirilmesi ve El Magar Muharebesi (Kroki: 16, 17) [169]

13 Kasım günü hava berrak ve güneşliydi. Yudea Tepeleri hoş bir parlaklıkla göze çarpıyordu.

Köylerden başka bu alanda ilerlemeye engel teşkil edecek bir şey yoktu. Ancak köylerin etrafı dikenli çitlerle çevrilmiş ve harekâta engel olacak şekle sokulmuştu.

75 nci Tümen cephesinde, 233 ncü Tugay sağ kanatta ve 232 nci Tugay sol kanatta olmak üzere ilk evrede, Tell el Turmus, El Kastine ve Yazur'u ele geçirecek ve El Mesmiye 233 ncü Tugayı'n son hedefi olacaktı. Bir sahra topçu taburu da her iki piyade tugayının taarruzunu destekliyecekti.

Kolordu emrinde bulunan ağır topçu, yalnız 189 ncu Ağır batarya ile 380 nci Muhasara bataryasından ibaretti. Tümene bunlardan birer takım verilmişti.

75 nci Tümen'in iki ağır topçu takımı Yazur'un bombardımanında kullanılacaktı.

---

[169] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 185-191.

İkinci evrede, her iki piyade tugayı İltisak İstasyonu - Gazze yolunun Mesmiye'nin kuzeydoğusundaki Vadii El Muheyzin ile birleştiği noktadan Mesmiye - Şame yoluna kadar uzanan bir hatta ilerleyecekti. Tümenin bütün topçusu tarafından desteklenecek olan üçüncü evrede de, 234 ncü Tugay 233 ncü Tugayın arasından geçerek İltisak İstasyonu'nu ele geçirecekti.

Harekâta emredilen saatte başlandı. 233 ncü Tugay şiddetli bir topçu ateşine tutulmakla beraber Tell el Turmus, Türklerin mukavemetine uğramadan ele geçirildi. 232 nci Tugay da aynı şekilde topçu ateşi altında El Kastine - Yazur hattına vardı. Bundan sonra, 233 ncü Tugayın iki taburu Mesmiye ve batısına doğru ilerledi.

4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı gelinceye kadar himayesiz kalan bu kıtalar, sağ kanatta top ve makineli tüfek ateşine tutuldular. Açık kanatta bulunan Sommerset taburu güç durumda olmasına rağmen ilerleme istikametini iyi bir şekilde muhafaza etti ve El Mesmiye'ye öğle vati ulaştı.

Türkler kısmen köy içinde ve etrafındaki dikenli çitler civarında tutuluyorlardı.

Türklerin yaptığı bir karşı taarruz, Güney Afrika Topçu Taburu'nun himaye ettiği Sommerset Taburu tarafından durdurulduktan sonra, Türk artçı kıt'aları bir buçuk kilometre kuzeydoğudaki sırtlara atıldılar.

Öğleden sonra saat 14.15'te tugay komutanı, ikinci taarruz evresine başlamadan önce, Türkleri kendi kanadından atma kararı aldı; ve bunu yapmaya da 4 ncü Tabur Komutanını görevlendirerek emrine 230 ncu Makineli Tüfek Bölüğü'nden iki takım verdi. Bundan sonra Gurka Taburu'na El Mesmiye'ye ilerlemesi emredildi, tabur bölgeyi Türk birliklerinden temizledi.

Sağ kanatta bulunan ve iki Sommerset Bölüğü tarafından korunan tabur, saat 16.00'da Türk topçusunun ateşleri altında ilerledi ve kısa bir süre sonra hakim araziyi ele geçirdi.

Bu mevzii harekât için yapılan hazırlıklar sırasında, 233 ncü Tuğay zaman kaybetmiş ve 232 nci Tugay'dan geri kalmıştı. Bu nedenle 233 ncü ve 232 nci Tugaylar arasında büyük bir boşluk hasıl olmuş ve bu boşluğun kapatılmasına 232 nci Tugayın 5 nci Devon Taburu memur edilmişti. Bu tabur, Türkleri aradaki hakim sırttan geri attı; ve boşluğu kapattı. Kıtalar daha sonra tuttukları hattı tahkim etmeye başladılar.

Bu sırada 234 ncü Tugay, sağ yancısı olarak ayırdığı 58 nci Rifles Taburu'nun bir bölüğüyle birlikte ileriye hareket etti. Bölük güneybatı yönünde El Mesmiye'nin doğu kesimine yaklaştığı sırada, demiryolu üzerinde tahkim edilmiş bir Türk mevziine çattı. Bu mevzideki Türklerin, 233 ncü Tugay'ın sağ kanadına taarruz etmek üzere hazırlandığı görüldü. Bölük komutanı, bu taarruzu durdurmak için bir karşı taarruz yaptı. Fakat bölük çok şiddetli bir makineli tüfek ateşine tutuldu. Bu ateş bölük komutanı dahil olmak üzere 72 kişinin ölümüne sebep oldu. Bu sırada Avustralya Alayı'nın yaptığı bir taarruzla Türkler bu mevziden atıldı.

Gecenin yaklaşmış ve 2 nci taarruz evresinin tamamlanmamış bulunmasına rağmen, 75 nci Tümen Komutanı, 52 nci Tümen'in Katra'yı ele geçirdiğini haber aldı; ve bunun üzerine 3 ncü taarruz evresini uygulamaya karar vererek, 234 ncü Tugay'a İltisak İstasyonu'na doğru ilerlemesini emretti.

Bu tugayın iki taburu, El Mesmiye batısı ve diğer ikisi de Kastine'de bulunuyorlardı.

Tugayın toplanması su ikmali yüzünden hayli uzun sürdü. Öncü görevinde bulunan 123 ncü Nişancı Taburu'nun su ikmali yapılmış olduğundan, saat 22.25'de hareket etti. Tugay Komutanı, İstasyon bölgesi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan ilerlemenin sakıncasını anlıyarak, burasını gün ağarmadan önce baskınla elde etmeye ve aynı zamanda sol kanatta 232 nci Tugay'ın arızalı bölgesinden geçmeyerek 233 ncü Tugay bölgesine giren esas yoldan ilerlemeye karar verdi.

123 ncü Tabur Komutanı'na da istasyona iki buçuk kilometre yaklaştığında durmasını ve demiryolunu kuzey yönünden tahrip etmek üzere bir tahrip müfrezesiyle bir takımı ileri göndermesini emretti.

Tugay, büyük kısmıyla saat 23.20'de hareket edecekti. Öncü hiçbir direnme görmeden ilerlemesine devam ederek, 14 Kasım 01.30'da istasyonun batı ve güneybatısındaki İltisak yoluna vardı. Tabur komutanı buraya gelince, geriden büyük kısımda bulunan tahrip müfrezesinin gelmesi için haber gönderdi.

Bu müfreze beklenirken, bir Türk nakliye kolu Et Tine yoluna girerek öncü taburunun içine düştü. Karanlıkta bir boğuşma başladı.

Öncü, birçok tutsak ele geçirdi. Tabur komutanı, istasyona daha fazla yaklaşma kararı verdi. Saat 02.30 sıralarında bu kararını uygulamaya başlayacağı sırada, tugay komutanı yanına geldi; ve tahrip müfrezesini hemen yola çıkarmasını emretti.

Biraz sonra 300-400 kişilik bir Türk kıtası, "Allah Allah" nidalarıyla hücuma kalktı. Fakat taburun sağa cephe almasıyla bu hücum durdurularak büyük zayiatla geri püskürtüldü.

Tugay komutanı, bu olayların çıkmasıyla istasyonun bir baskınla ele geçirilmesinin artık mümkün olamayacağına kanaat getirerek, gün ağarmasını beklemeye karar verdi. Kol komutanına da her tarafı savunabilecek bir mevzi tutmasını emretti.

Türklerle yapılan bu çatışma kötü bir olaya da sebep oldu. Ansızın açılan ateş, yaklaşmış bulunan tahrip müfrezesinin patlayıcı maddelerini taşıyan yük hayvanlarını ürkütmüş ve dağıtmıştı. Müfrezenin toparlanması gecikmiş, gün ağardığı sırada da demiryolu boyundaki Türk koruma müfrezesine çatmış ve tahrip müfrezesi iş göremeden geri dönmeye mecbur kalmıştı.

Alınan raporlara göre; istasyondan saat 06.00 ile 07.00 arasında iki katar hareket etmiş ve Türkler pusuya düşmeden istasyondan ayrılmak imkânını bulmuşlardı.

Tümen komutanı, cereyan eden bu çatışmalardan ve 234 ncü Tugayın saat 06.15'e kadar harekâtını durdurduğundan habersizdi. Tugay komutanından 12 nci Hafif Zırhlı Otomobil Bölüğün'den iki otomobilin El Mesmiye'den gün ağarırken Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ne katılmaları için emir aldıklarını öğrendi. Bunun üzerine otomobillerin Avustralya Atlı Tümenine gitmeyerek 234 ncü Tugaya katılmaları için haber gönderdi.

Otomobiller, tugay karargâhı yanından geçerken bilgi almak üzere ileri gönderilmiş bulunan tümenin ikinci kurmay başkanından istasyon üzerine ilerlemeleri emrini aldılar. Bu emir üzerine zırhlı otomobiller, yol boyunca ilerleyerek önde bulunan 123 ncü Taburun ileri sürdüğü iki takımını geçtiler ve saat 08.25'de istasyon civarına vardılar. Bu saatte istasyonu terk etmek üzere bulunan Türk müfrezesine ateş açtılar. Müfrezenin bir kısmı yok edildi, bir kısmı da Remle yoluna atıldı.

123 ncü Taburun ilerisindeki takımlar, istasyonu boş buldular.

13 Kasımdan 14 Kasımın ilk saatlerine kadar cereyan eden muharebelerde, 75 nci Tümen 297 tutsak almıştı. 14 Kasım sabahı 234 ncü Tugayın hareketsiz kalışı daha fazla tutsak ve ganimet alınamamasına sebep oldu.

52 nci Tümenin Harekâtı (Kroki: 15,16) [170]

Bu tümenin harekâtı iki evreye ayrılacaktı. 155 nci Tugay Grubu, 13 Kasımda Başit'i ele geçirecek ve sonra Katra Köyü'ne ilerliyecekti. Bu köy ele geçirildikten sonra kuzey yönünde ilerliyerek, El Magar'ı ele geçirecekti.

[170] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 191-193.

156 ncı Tugay Grubu, kendi sağ kanadıyla 75 nci Tümen'in sol kanadı arasındaki boşluğu kapatacaktı. Solda Yeomanri Atlı Piyade Tümeni, Yebna Kasabası'na taarruz edecek, burası ele geçirildikten sonra, 157 nci Tugay Kasaba'yı teslim alacaktı.

İkinci evrede, 155 nci Tugay, Mansura'ya taarruz edecekti. Her tugay emrine lüzumu kadar topçu verilmişti. 155 nci Tugay'a ayrıca 9 ncu Dağ Taburu'ndan "B" bataryası da verilmişti. Bu batarya ileri harekâtı destekleyecekti. Kıt'alar mümkün olduğu kadar yavaş yürüyecek ve demirbaş erzaktan başka yanlarına bir günlük yiyecek de alacaklardı.

Bu tümen, harekâta emredilen saatte başladı. Başit, az bir mukavemetten sonra 5 nci Taburun eline geçti. Bunun üzerine tugay komutanı arazi keşfi için ileri gitti; ve yaptığı gözetlemede Türklerin Katra ve El Magar köylerini takviye etmekte olduklarını gördü. Bu sırada tümen komutanı, 155 nci Tugay Komutanı'na her iki köye de hemen taarruz etmesini emretti.

Tugay Komutanı da aldığı emre göre, taburlarına Katra ve El Magar'a taarruza geçmelerini emretti. Ancak, sol kanattaki Yeomanri Atlı Piyade Tümeni'nden henüz haber alınamamıştı.

Taarruz edilecek bu köyler, bir vadiyle ayrılmış olup dik ve yüksek sırtları kapsıyordu. El Magar'ın kuzeydoğusu daha dikti. Köylerin etrafı bahçelerle çevrilmişti. Mevzi bakımından bu bölge hayli kuvvetliydi.

Bu mevzilere Türklerin çok hırpalanmış bulunan 3 ncü ve 7 nci Tümenleri'nden elde kalmış olan birlikler yerleştirilmişti. Bu Türk birliklerinin mevcudu en fazla 3.000 tüfek kadardı. Bu kuvvetin büyük kısmı da, Katra el Magar'dan itibaren bir buçuk kilometre kadar kuzey doğudaki bölgeye toplanmıştı.

Saat 11.00 ile 11.30 arasındaki ateş altında ilerleyen birinci hat taburları, hedeflerinin 400-500 metre yakınında bulunan vadiye vardılar.

Bundan biraz önce Türkler Katra'dan bir karşı taarruza kalktılar; fakat pek kısa bir süre içinde geriye siperlerine atıldılar.

Her iki tabur, şimdi sütre içinde bulunuyorlardı. Karşı bahçelerden açılan ateş altında daha fazla ilerleyemiyorlardı.

5 nci Tabur'a 4 ncü Taburu takviye etmesi emredildi; ve tabur iki bölüğünü Katra'ya sağdan taarruza geçirdi. Fakat bu hareket, 5 nci Taburun sağ yanını uzatmaktan başka bir sonuç veremedi. Katra Vadisi iki köy arasından geçilmeye teşebbüs edildiyse de, bu teşebbüs de, makineli tüfek ateşleriyle başarısız kaldı ve daha ileri gidilemedi.

Saat 13.00'e doğru 52 nci Tümen Komutanı, 155 nci Tugay Komutanı ile görüştü, görüşmeden sonra, Katra ile El Magar'ın, elde mevcut bütün topçuyla 15 dakika şiddetli ateş altına alınmasına karar verildi.

52 nci Tümenin 156 ncı ve 157 nci Tugayları, gecenin başlamasıyla beraber, şu düzeni almış bulunuyorlardı:

156 ncı Tugay (iki tabur eksik), Katra ile 75 nci Tümen arasındaydı. Bu iki tabur, 157 nci Tugay Karargâhı ile iki taburunun bulunduğu Başit'te, 157 nci Tugay'ın diğer iki taburu da, Yebna'da idiler.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Harekâtı [171]

52 nci Tümen Komutanı, Yebna'nın dört buçuk kilometre güneybatısındaki Yeomanri Atlı Piyade Tümeni Karargâhı'na hareket etti ve saat 14.30'da Tümen Komutanı ile buluşarak, ondan El Magar sırtlarına yönelen kendi tümeninin sol kanadının korunmasını istedi.

Fakat artık buna lüzum kalmamıştı. Çünkü, bu görüşme sırasında 6 ncı Atlı Piyade Tugayı, El Magar'a taarruz etmekte olan iki taburun sol kanadında Vadii Camus'ta toplanmış ve El Magar sırtına hücuma hazırlanmış bulunuyordu.

Yeomanri Tümen Komutanı'na, ikinci hedef olarak Yebna-Akir hattı verilmiş ve bu hattı ele geçirdikten sonra Remle üzerine ilerlemesi emrolunmuştu. Hecin Tugayı, da, bu tümen emrine verilmişti. Çöl Atlı Piyade Kolordu Karargâhı'nın çok geride kalmış olması hesaba katılarak, Yeomanri Tümen Komutanı'na ivedi hallerde, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'ne de doğrudan doğruya emir vermesine izin verilmişti. Bu tümen, Yeomanri Tümeni'ni takip etmeye ve kazanılan her hangi bir başarıyı tamamlamaya hazırlanacaktı.

Yeomanri Atlı Piyade Tümeni, 11 Kasım gecesi Mecdel civarından hareket etmiş, 12 Kasımda Barka Muharebesi sırasında kıyı bölgesinde bulunan Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin gerisine yanaşmıştı.

13 Kasım sabahı saat 01.00'e kadar Çöl Atlı Piyade Kolordusu tarafından verilen emirlerin ancak bir özetini alabilmişti. Tümen komutanı, 12 Kasım saat 19.00'da verdiği emirde Akir'den Yebna doğusunda Vadii Camus üzerindeki köprübaşı mevziine kadar olan hattı 2 nci hedef olarak saptamış fakat, piyadeyle işbirliğini (kendisinden istenilmediği için) bildirmemişti.

---

[171] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 193-201.

Saat 10.30'da Yeomanri Tümeni'nin 8 nci Atlı Piyade Tugayı'nın 3 ncü Alayı'ndan bir bölük, dört nalla Yebna'ya ilerledi. Bölüğün yaklaşmasıyla, burasını örtmekte olan zayıf Türk kıtaları geri çekildiyse de, oldukça büyük olan kasabanın içinde makineli tüfek ateşleri devam ediyordu. Yebna'ya ilerleyen bölüğe, 6 ncı Atlı Piyade Tugayı'ndan da bir bölüğün daha katılmasıyla, kasaba bir saat sonra ele geçirildi. Bundan sonra tümen komutanı, 6 ncı Atlı Piyade Tugayı'na El Magar'a ve hecin tugayına da, El Kubeybe ve Sernuka (Zernuka) köylerine taarruz etmelerini emretti.

22 nci Atlı Piyade Tugayı da, bu köylerin ele geçirilmesinden sonra Akir üzerine ilerleyecekti. Hecin Tugayı'nın gecikmesi nedeniyle bu tugayın görevi, 8 nci Atlı Piyade Tugayı'na verildi ve bu köylerin her birine birer alay göndermesi emrolundu. Gönderilen her iki alay da, Yebna'nın kuzeydoğusundan şiddetli bir makineli tüfek ateşine tutuldular.

Bu sırada 8 nci Atlı Piyade Tugayı ile hareket birliği yapmak üzere Bucks Hussar Alayı (bir bölük eksik), Vadii Camus içinde yerleşmişti.

Vadi batısında mevzie girmiş bulunan ağır topçunun bir bataryası, El Magar'a ateş ediyordu. Bucks Hussar Alayı'nın Komutanı da, bu sıra da lüzumlu keşifleri yaptırmaktaydı. İleri çıkarılan subay keşif kolu, şiddetli makineli tüfek ateşine tutularak geri dönmüştü.

Tugay Komutanı, Yeomanri Alayı'na küçük gruplara ayrılarak ilerlemesini ve Bucks Yeomanri Alayı'nın sol yanında mevzie girmesini emretti. Aynı zamanda Vadii Camus'ta bulunan kendi birlik komutanlarına da bizzat emirlerini verdi.

Bucks ve Dorset Yeomanriler, bölük kolunda ilerliyecekler ve ilerdeki sırtları elde edeceklerdi. İleri hattaki alayların ilerlemesini emniyet altına almak üzere makineli tüfek bölüğü de mevzie girmişti.

Saat 15.00'te iki alay, Vadii Camus doğu kıyısındaki yamaçlara tırmanarak sür'atle ilerlerken, Türklerin topçu ateşine tutuldular. Bu ateş altında bir km. mesafe aldılar. Bu kez de şiddetli makineli tüfek ateşine tutuldular. Bu durum karşısında her iki alay dört nalla tepeye hücum etti. En sol kanatta bulunan ve en çok mesafe alması lazım gelen Dorset Alayı'nın bir bölüğü sırta ulaştığı sırada, atlarının vurulması dolayısıyla yaya muharebeye inerek tepeye ilerlediler.

Hücum dalgalarının tepeye yaklaşmasıyla Türkler geri çekildiler. Bu sırada ihtiyatta bulunan bölükler, Hoçkis makineli tüfekleriyle hücuma katıldılar; ve sonucun daha kolay alınmasına yardımcı oldular.

El Magar bölgesindeki Türk birlikleri, henüz mevzilerini tutmaktaydılar. Tugay Komutanı, ileri alınmış bulunan Berks Yeomanrilere bu Türk birliklerinin geri atılması emrini verdi.

155 nci Tugay Komutanı, iki taburluk bir kuvveti ateş altında ilerletti. Bu sırada Yeomanriler de El Magar civarındaki tepeyi ele geçirdi.

Türk artçı birlikleri cesurca mukavemetlerine devam ederlerken büyük kısımları çekilmişti.

Katra karşısında 155 nci Tugay'ın bazı kıt'aları, kısa bir topçu ateş hazırlığından sonra saat 15.45'de hücuma kalktılar. Bunun üzerine Türk birlikleri geri çekilmeye başladı. Saat 16.00'da, Katra ele geçirildi.

Diğer taraftan, Yebna güneyinde bulunan 22 nci Atlı Piyade Tugayı'na, 6 ncı Atlı Piyade Tugayı'nın solundan ilerlemesi emredilmişti. Bu tugayın Riding Yeomanri Alayı'na da, El Magar sırtlarını emniyete alması emredilmişti. Fakat bu alay anlaşıldığına göre, sonradan Akir istikametinde ilerlemesi hakkındaki emri alamamıştı.

22 nci Tugay, 6 ncı Tugay'ın hareketinden ancak yarım saat sonra açılarak dörtnala ileri harekete geçmişti.

En ileride bulunan bölükler, Vadii Camus'u geçtikleri sırada, Dorsetelerin El Magar sırtlarına çıkmakta olduklarını görmüşlerdi. Sonunda, East Ridingler de tepeye varınca, sırtın doğu yamaçlarının bir kaç yüz Türk askeri tarafından tutulmuş olduğunu gördüler.

Akir'in daha ötesinde bir köy vardı. Bölük komutanı, bir kısım askeriyle çekilen Türklerin arkasını keserek Akir'e karşı cephe aldı. ve çekilen Türk birliklrine ateş açtı. Bölük komutanı, üst kademe komutanlarıyla muharebe etmek istediyse de başarılı olamadı ve tugayın büyük kısımlarıyla El Magar sırtlarını terk etmiş olacağı kararına vardı. Birlik komutanları, Türklerin buradan atılmasının mümkün olamayacağı kanısına vardılar. Biraz sonra tugay komutanından gelen emirde, bu gece bulunulan sırtların elde tutulması bildiriliyordu.

6 ncı Atlı Piyade Tugayı ve 155 nci Tugay tarafından yapılan müşterek taarruzun sonucu olarak 22 nci Türk Kolordusu, artık parçalanmıştı.

Şayet 22 nci Atlı Piyade Tugayı, Akir önlerine kadar sürülmüş olsaydı, daha büyük bir başarı sağlanmış olacaktı.

Sarar İltisak İstasyonu ele geçirildiği sırada, 75 nci Tümen birlikleri Mesmiye'nin kuzeyine ilerlemişti.

6 ncı Atlı Piyade Tugayı ise, hayvanlarının verdiği ağır kayıplardan sonra, güç duruma düşmüştü.

Akir 14 Kasım saat 06.00'ya kadar ele geçirilememişti. Bu sırada İltisak İstasyonu'ndan çekilmekte olan Türklerin büyük kısmı Remle kuzeyine geçmişlerdi.

Sol kanatta 8 nci Tugayın Middlesex Yeomanri Alayı, bugün saat 21.00'de Zernuka'ya girdi. Hecin Tugayı, bu sırada Yebna'da toplanmıştı. 52 nci Tümen geceyi, 156 ncı Tugayı ile (iki tabur eksik) Katra ile 75 nci Tümen arasında; 157 nci Tugay ise, Başit ve Yebna'da geçirdi.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin Harekâtı (Kroki : 16, 17) [172]

Türklerin 13 Kasım sabahı Berkussi'yi kuvvetli tuttuğu görülmüştü. Fakat tekrar bir karşı taarruza geçeceklerine dair bir belirti yoktu. Aslında Türklerin yeniden bir saldırıya geçecek güçleri de kalmamıştı. Türkler için ancak, bol ikmal maddeleri bulunan İltisak İstasyonu'nun savunulması gerekliydi.

Türkler, ileri hareket halinde bulunan Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ne karşı mevzilerini kuvvetli tutmuş bulunuyorlardı.

5 nci Atlı Piyade Tugayı, son birkaç günlük muharebelerde at bakımından çok kayıp vermişti, elde kalan atlar da susuz kalmışlardı. Bu bakımdan Tümen Komutanı, bu tugayın ihtiyatta bulunan 7 nci Tugay ile değiştirilmesini teklif etti. Bu teklif kabul edildi, 5 nci Tugay öğle üzeri hayvanlarını sulamak ve istirahate geçmek üzere Hatta'ya hareket etti. Saat 11.30'da 4 ncü Hafif Tugay, ileri hatta geçerek 75 nci Tümen'in sağ kanadını örtmek görevini aldı.

Öğleden sonra, 7 nci Atlı Piyade Tugayı da bunun sağına hareket ettirildi ve grupla beraber her iki tugayın ileri karakolları, Mesmiye'nin iki buçuk kilometre kuzeydoğusundaki ana yol üzerinde bulunan piyade sağ kanadından itibaren Tell et Turmus'un güneydoğusuna doğru altı kilometrelik bir cepheyi tuttular.

3 ncü Hafif Tugay sağ kanadı gözetlemek üzere daha güneyde Celediye'de idi. Bununla beraber burada bir tehlike yoktu. Türkler bu kesimdeki cephesini diğer kesimlerdeki olayların sonucu olarak gecenin başlamasından önce Berkussi'deki mevzilerinden çekmeye başlamışlar, aynı zamanda demiryollarının iltisak noktası olan ve Gazze - Birüssebi cephesinin her iki kanadının ulaşımını sağlıyan Et Tine'yi de boşaltmışlardı. 4 ncü Hafif Atlı Tugay buraya ancak 14 Kasım saat 06.30'da girebildi.

---

[172] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 201-202.

7 nci Atlı Piyade Tugayı, Et Tine'yi öğleden önce saat 07.00'de geçerek demiryolu boyunca ilerledi.

Tümenden Avustralya İstihkâm Bölüğü'ne, 7 nci Atlı Piyade Tugayı'ndan alacağı bir muhafız kıtasıyla ilerleyerek, İltisak İstasyonu'nun iki buçuk kilometre kuzeyindeki demiryolu köprüsünü tahrip etmesi emredildi. Bölük bu tahribi ancak İstasyonun İngilizlerin eline geçmesinden ve köprü kuzeyinde demiryoluna postalar konduktan sonra yapabildi.

Türkler

8 nci Ordu Cephesi'nde (Kroki : 15, 16)

Ordunun sağ kanadında bulunan 22 nci Kolordu, 12/13 gecesi, 3 ncü Tümeni ile El Kubeybe güneyi ve 7 nci Tümen ile de Zernuka-El Magar hattına, düşman baskısı olmadan çekilmişti.

El Magar Muharebesi (Kroki : 15, 16)

Düşman, bu sabah 8 nci Ordu sağ kanadına yönelttiği taarruza devam etti. Bu ordunun sağ kanadı tehlikeli şekilde geriye kırılmıştı. Düşman asıl kuvvetleriyle kıyı boyunca orduyu sıkıştırıyordu. Düşmanın bu yönde taarruz eden en ilerideki kuvveti, önce bir piyade tugayı tahmin edilmiş ve gerisinde de topçu olduğu saptanmıştı. Aynı zamanda kıyının kumluk kesiminde iki süvari tugayı görülmüştü. Bu sabah fecirle beraber yapılan hava keşfinde genel durum şöyle değerlendirilmişti: [173]

"Düşman 8 nci Ordu'nun sağ kanadını duraksayarak takip ederken, kıyı boyunca bir taburu Nehri Sükrer'i geçti. Bunun arkasında arabalar vardı. Başit'in batısında bir süvari alayı ileri postaları Yazur - El Kastine hattında bulunuyordu. Burada bundan başka bir de ordugâh vardı. Esdud'da bir süvari tugayıyla iki piyade bölüğü; Hamame ve kuzeyinde bir süvari tugayı; Mecdel'de büyük bir çadırlı ordugâh ve bir süvari bölüğü, Um Lakis'te bir ordugâh; Arak El Mensiye'den El Kubeybe'ye kadar zayıf süvari postaları, Biri Salih güneyinde çadırlı küçük bir ordugâh, Dahariye'den El Halil'e doğru iki süvari bölüğü ilerliyor."

22 nci Kolordu cephesinde saat 10.00'a kadar durum şöyle gelişti:

Sabahın erken saatlerinde 7 nci Tümen, sağ kanadında Zerruka güneyinde 134 ncü Piyade Alayı, sol kanadında 21 nci Alay, El Magar sırtlarında ve 20 nci Piyade Alayı da sol kanada yakın bir yerde ihtiyat olmak üzere mevzilerini işgal ve tahkime başladıkları sırada, düşmanın Başit Köyü'nden avcı hatları halinde iki piyade ve bir süvari alayı tümen mevzilerine doğru harekete geçmişti.

[173] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-14.

Saat 10.00 sıralarında, 21 nci Alay cephesinde Piyade ve makineli tüfek ateşleri başladı. Topçu henüz mevzilenmekte ve 20 nci ihtiyat Alayı da emredilen kesime yaklaşmaktaydı. Daha önce mevzie girmiş olan 13 ncü Alay'dan da dört top, 5 nci Alay'dan iki top ateşe başladılarsa da, düşman ağır ağır ilerliyor ve topçusu da El Magar sırtlarına ateş ediyordu.

Yebna istikametinde düşman birliklerinin ilerlediği ve Yebna ile Başit arasında da süvari grupları görülmeye başlandı.

7 nci Tümen Berka ve Yazur muharebelerinden henüz çıkmış ve bütün gece de yürüyerek ancak buraya kadar çekilebilmiş, cephanesini bütünleyememiş ve cephane ikmali için gönderilen araçlar da henüz dönmemişti. Tümen, Akir Köyü'nde bulunan 70 sandık cephaneyi aldı.

Düşman, küçük gruplar halinde sel yarıntılarından faydalanarak ilerlemiş ve öğleyin 21 nci Alay cephesine 200 m. kadar yaklaşmış bulunmaktaydı. Bunun üzerine, 21 nci Alay mevzilerinin gerisine altı makineli tüfek yerleştirilmekle beraber, ihtiyattaki 20 nci Alayın taburlarından biri, 21 nci Alayın 3 ncü Taburu gerisine ve bir diğeri de 21 nci Alayın 1 nci ve 2 nci Taburları arasına yaklaştırıldı. 20 nci Alay makineli tüfek bölüğü de (8 makineli tüfek) mevzie sokuldu. Bu sırada saat 11.00 olmuştu.

Saat 14.00'te Zayta (Sayta) Köyü'nün bir km. güneyindeki vadiye bir tümen kadar süvariyle hecin süverların sarktığı görüldü. Düşmanın piyade ve süvarileri hep bu sel yarıntılarından ilerliyordu. Bu görünüşe göre, bir süvari hücumuna kalkacakları kuşkusuzdu. Bunun için kıtaların dikkatleri çekilerek birbirlerine yardımda bulunmaları uyarısı yapıldı. Sol kanatla, 134 ncü Alay arasında 300 m. kadar bir açıklık vardı. Sel yarıntıları da bu açıklıkta son buluyordu. El Magar Köyü'nün yakınına kadar hiçbir yerden emir almadan gelmiş olan 57 nci Alay'dan bir tabura, bu gediğin kapatılması için emir verildi. Cepheyi yarıp geçecek düşman süvari kıtalarına karşı da, 21 nci Alay 3 ncü Tabur'dan iki makineli tüfek yerleştirilmesi emredildi. Saat 15.00'te dört düşman bataryası, 21 nci Alayın 2 nci ve 3 ncü Taburları cephesini döğmeye başladı. Düşman süvarileri vermiş olduğu kayıplara rağmen ilerlemeye çalışıyordu. Saat 15.40'ta bir düşman süvari kıtası, 21 nci Alayın 2 nci Taburu ile 3 ncü Taburu arasından cepheyi yararak ovaya doğru sarkmaya başladı. Diğer kanatlardaki kıtalar mevzilerini savunmaktaydılar. Muhare-

be şiddetle devam ediyordu. Cephe gerisine ve düşmanın geliş istikametine karşı konmuş olan makineli tüfekler ateşe başladı; ve cepheyi yarıp geçen süvari kıtalarının bir bölümü yok edildi. Bir bölümü de, çoğu başı boş atlar, geldikleri yönden geri kaçtılar. Düşman süvarisi sonradan büyük ve devamlı kayıplara rağmen yanaşık düzende bölükler halinde saldırılarını sürdürerek, 21 nci Alayın 2 nci Taburu'nun sol kanadının bazı kesimine yerleşmeyi başardılar. Düşman bu sırtlardan ateş etmeğe başladı. Kıtalar üstün bir çaba gösterirken, bir kısım makineli tüfekler son mermilerini bitirmişlerdi. Elde başka ihtiyat bulunmaması sebebiyle 7 nci Tümen cephesinde artık direnme imkânı yitirilmiş oldu. Bunun üzerine 134 ncü Alayın 4 ncü Bölüğü'ne himaye mevziine çekilmesi emredildi.

21 nci Alay cephesi üç buçuk km. olduğu halde muharebeye katılan er mevcudu 560 idi. Bir tabur mevcudunda bile olmayan bu alay cephesine düşman iki piyade alayı ve bir süvari tümeniyle hücum etti. Bir süvari alayı, 21 nci Alay sol kanadına doğru sarktığı gibi, yanaşık düzende diğer bir süvari alayı da, El Magar Köyü kuzeyine, ovaya doğru alayın sol kanadı gerilerine ilerledi. Alayın sol kanadı gerilerinde, düşman bulunuyordu. 20 nci ve 21 nci Alaylar'dan artakalan erler, Remle istikametine çekilmeye başladılar. Tümen komutanı geride kalan erlerle himaye mevzii almaya çalışırken, 134 ncü Alayın da aynı akıbete uğradığını haber aldı. Toplayabildiği erlerle, 120'şer kişilik iki bölük teşkil ederek saat 17.00'ye kadar himaye mevziinde kaldı. 134 ncü Alay da daha sonra Biri Salem sırtlarına çekilmeye başladı.

7 nci Tümen Komutanı, Remle'ye geldiği sırada, 8 nci Ordu'dan aldığı emirden, "16 ncı Tümen'in 13/14 Kasım gecesi saat 00.01'e doğru Remle'ye geleceğini ve gündüz olur olmaz Remle'nin güneybatısındaki tepeleri işgal edeceğini, tümenin sağ kanadının Biri Salem'de kalacağını, 7 nci Tümen'in de Lid civarında ordu ihtiyatı'na alınacağını" öğrenmişti. Ordu komutanı, bu gece Vilhelme Köyü'nde kalacak ve 14 Kasım sabahı erkenden Remle'ye gelecekti. Düşmanın bir taarruzu halinde cephe batıya olmak üzere Lid'in güneyindeki tepeler işgal edilecek ve Yafa istikameti keşfedilecekti.

3 ncü Tümen Kesiminde

El Kubeybe batı ve güneyindeki mevzileri savunan bu tümen cephesine, düşman bir süvari alayıyla saat 16.00'da taarruz etmiş, top ve makineli tüfek ateşleriyle püskürtülmüştü. Ancak, 7 nci Tümen'in geri çekilmesinden sonra verilen emirle bu tümen de akşam üzeri Biri Salem'e çekilerek, Biri Salem (dahil) batısı hattını tuttu. Tümen karargâhı Biri Salem'de, 22 nci Kolordu Karargâhı da Remle'de kaldı.

El Magar Muharebesi'nde 7 nci Tümen'in 1260 tüfek, 56 makineli tüfek ve 13 topu vardı. Bu tümen, Zernuka, El Magar muharebesinde 3 subay ve 68 erini şehit, 3 subay 134 erini yaralı, 39 subay, 1103 erini de kayıp vermişti ki, böylece tümen, mevcudunun tümünü yitirmişti.

13 Kasım 1917 akşamı 8 nci Ordu'nun durumu çok kritik bir şekil almıştı. Sol kanadı (54 ncü Tümen) henüz Et Tine ve Mesmiye'de bulunan bu ordunun sağ kanadı, kuzeye kırılmış ve sonunda yarılmış ve kuşatılmıştı. Yıldırm Ordular Grubu birlikleri böylece genel olarak arkası Kudüs'e gelmek üzere batıya dönük bir cephe almış bulunuyordu.

7 nci Ordu Cephesi'nde (Kroki : 15, 16)

20 nci Kolordu, geceyi önceki mevzilerinde sükûnetle geçirdi. Kolordu Komutanı'nın bu sabah 7 nci Ordu Komutanlığı'na Tel es Safi'den gönderdiği raporda [174] "çeşitli konularda 7 nci Ordu'nun verdiği, emirlerin, ancak 13 Kasım saat 17.30'da alındığını, bu emirlerden bir tümenin 8 nci Ordu emrine verildiğinin anlaşıldığı, bu emrin geç alınması ve 12 Kasım akşamı durumuna göre 8 nci Ordu'nun süratle takviyesi gereğine kolordu komutanlığınca da kanaat getirilmesi üzerine Tel eş Şafi ile Ed Denibbe arasında toplanmış 16 ncı Tümen'in hemen Ordu bölgesine gidebileceği düşünülerek, 16 ncı Tümen'in süratle Ed Denibbe kuzeyinde toplanması ve 8 nci Ordu'dan emir alması için Vadii Sarar'a bir subay göndermesinin emredildiği, düşman karşısında tümenlerin değiştirilmesi oldukça zaman yiyeceği ve güç olacağından, 19 ncu Tümen'den gönderilen bir piyade alayının Tel es Safi kuzeyine gelerek kolordu ihtiyatını teşkil edeceği" bildirilmişti.

Vadii Sarar telefon merkezine 16 ncı Tümen'den gönderilmesi emredilen subay, istenen bağlantıyı sağlıyamamıştı. Bu subayın emredilen yere ya gitmemiş veyahut görevini yapamamış veya telefon bağlantılarının Alman Personeli tarafından işletilmesi yüzünden Almanlara meramını anlatamamış ve anlaşma imkânını bulamamış olması ihtimali vardı, ne yazık ki, 8 nci Ordu Komutanlığı'nın, bu tümeni bulamaması çok dikkat çekiciydi. Çünkü, bu ordunun durumu çok tehlikeli ve kaybedecek zamanı da yoktu. Ordu karargâhının bu tümeni bulmak için başka bir çare aramaması gerçekten üzüntü vericiydi. Çünkü bu tümenin bulunabileceği bölge aşağı yukarı biliniyordu. Motorlu araca bindirilecek bir kurmay subay bu işi yapabilirdi.

---

[174] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-21.

16 ncı Tümen, nihayet 8 nci Ordu Karargâhı'ndan Albay Hergot'a rastlamış ve aldığı talimatla durumun en kritik bir hal aldığı 8 nci Ordu' nun sağ kanadına doğru yürütülmüş ve fakat muharebeye katılamadan akşam üzeri Remle'ye gönderilmişti.

Kolordu cephesinde bu sabah düşmanın bir hareketi görülmüyordu. 22 nci Kolordu'nun sağ kanadına doğru Mesmiye üzerine yürüyen düşman kollarına, 53 ncü Tümen topçuları yandan etkili bir ateş açmışlardı. Pek önemli ve etkili bir durumda bulunan ve 8 nci Ordu'nun yükünü hafifletmek bakımından düne göre belki bugün daha iyi bir sonuç alabilecek olan 7 nci Ordu'nun sağ kanadındaki 20 nci Kolordu (19 ncu Piyade ve 3 ncü Süvari tümenleri), dünkü muharebeler nedeniyle zayıflamış ve hareketsiz kalmışlardı. Durumun her an değişmesinden gereğinde mevcut kuvvetlerden yararlanmak ve ortaya çıkan yeni durumlardan ivedilikle faydalanmak için, 7 nci Ordu ile 20 nci Kolordu ve Beyti Cibrin Grubu arasında doğru ve güvenilir, çabuk bir haberleşme aracı ne yazık ki, çok kıttı. Telsiz telgraf istasyonları ve telefon kıtaları geri çekilmeler ve sürekli hareketler nedeniyle bu amacı sağlıyamıyorlar ve daha doğrusu bu bağlantılar için mevcut olması kesinlikle gereken çareler yeteri kadar bir azim ve beceriklilikle bulunup uygulanamıyordu.

Birliklerimiz düşmana karşı 12 ve 13 Kasım günlerinde dış hat durumundaydı. Dış hatta bulunan orduların en belirgin vasfı birliklerin dıştan içe doğru hareketidir. Dış hattaki Ordular için, durmak veya ağır hareketler çok zararlı ve sakıncalıdır. Çünkü, iç hattaki taraf, dış hattaki ordunun muhtelif kısımlarını teker teker yakalayarak yok edebilir. Dış hattaki kuvvetlerse bu, parça parça yok edilen kısımlara yardım edemez. Çünkü mesafeler uzun ve dolaşıktır. Yıldırım Ordular Grubu eğer sadece duracak idiyse, 7 nci Ordu'nun Musa Halil el Vasi - Beyti Cibrin - Dura - Yutta hattında, neden pasif durumda tutulduğu anlaşılamamaktadır.

Bu durumda, 7 nci Ordu'nun 8 nci Ordu'ya veya tersine, 8 nci Ordu' nun 7 nci Ordu'ya yardımı ancak taarruz hareketiyle kabil olurdu. Halbuki, taarruz gücünü (geçici bir süre için de olsa) kaybeden bu Ordu' ya, dış hatlarda bulunmanın bir faydası olmayacaktı. Aksine olarak cephenin gereğinden fazla büyümesi ve doğrudan doğruya yardım yapılmasını imkânsız hale getirmek gibi iki büyük sakınca ortaya çıkmış bulunuyordu.

20 nci Kolordu Komutanı, verdiği öğle raporunda: [175] "8 nci Ordu emrinde Ed Denibbe kuzeyinde toplanan 16 ncı Tümen'e bu saata kadar 8 nci Ordu'dan bir emir gelmediğinden, bu tümene El Hayme istikametinde hareket etmesi, eğer düşman, Mesmiye'den 54 ncü Tümen sağ kanadına taarruz edecek olursa, buna engel olunmasının emredildiği ve 72 nci Alayın yalnız iki taburuyla Tel es safi kuzeyine geldiği bildiriliyor ve alayın geri kalan kısımlarının, 19 ncu Tümen'de kaldığından, bu kıtaların hemen alayına katılmaları için emir verilmesi" isteniyordu.

19 ncu Piyade ve 3 ncü Süvari Tümeni cephelerindeki durum değişmedi. Yalnız, 19 ncu Tümen sağ kanadındaki 77 nci Piyade Alayını, Dikrin güneyindeki 26 ncı Tümen'in sol kanadı hizasına kadar ileri sürdü. Bundan başka 16 ncı ve 53 ncü Tümenler ile 57 nci Alayın, 8 nci Ordu emrine verilmesi nedeniyle zayıflayan 20 nci Kolordu'nun emrine 72 nci Piyade Alayı'nın yollanması için 7 nci Ordu'dan 19 ncu Tümen'e emir verilmişti.

3 ncü Kolordu cephesinde de durum değişmemişti. Ancak düşman bu cephede de muharebe temasını arttırmıştı ki, bu hal, buraya da bir taarruz yapılacağı ihtimalini çoğaltıyordu. Kolordu Komutanı, durumu açıklamak için 7 nci Ordu Komutanlığı'na gönderdiği raporda, koruma ve savunulmasıyla görevli olduğu 23 km.'lik bir cephe için elindeki kuvvetlerin azlığından söz ederek durumu şöyle açıklamıştı. Ordu'nun elinde 143 ncü Alay'dan iki tabur, 2 nci Piyade Alayın'dan mürettep bir tabur, 8 nci Piyade Alayı'nın 4 ncü Taburun'dan 100 er, kolordu süvari bölüğünden 40 atlı, bir hecin süvari bölüğü, 12 nci Depo Alayı, altı makineli tüfek, sekiz Levis makineli tüfeği (cephanesi az), 10 Sahra topu, 81 nci Piyade Alayı'ndan 60 er (morallerini yitirmiş), 67 nci Piyade Alayı'ndan beş er, bunlardan başka şimdiye kadar 3 ncü Kolordu emrinde kullanılan 6 ncı Süvari Alayı'ndan bir bölükle, 57 nci Alayın 3 ncü Taburu (bunlar da tümenlerine geri verileceklerdir). Gerçekte bu kuvvetlerle kolordu, bölgesini savunmuyor, ancak gözetliyebiliyordu.

Bu halde, silah, araç, gereç ve personel sayısıyla lojistik ve moral gücü İngilizlere göre artık kıyaslanamayacak bir düzeye inmiş bulunan Türk ordusu, bu son duruma yeni bir çare bulmalı ve henüz yenilgiden kurtulmuşken, çekilerek daha gerilerde kendisine yeniden bir çekidüzen vermeli, askerliğin gereği siyasete galip gelmeliydi. Bu karar bugünlerde Kudüs'e gelmiş bulunan ve durumu yakından öğrenen Başkomutan Vekili tarafından bütün maddi ve manevi sorumluluklar göze alınarak verilebilirdi.

---

[175] Erkilet, H. Hüseyin Emir; Yıldırım, 1337, s. 234.

Türk İstiklal Harbi'nde Kütahya-Eskişehir Muharebesi sırasında Atatürk, nasıl ki, Ordu'nun Sakarya gerisine kadar çekilmesinde bir sakınca görmemiş, millet ve meclise karşı her türlü sorumluluğu üzerine alarak "Biz askerliğin gereğini duraksamaksızın yerine getirelim sakıncalara mukavemet ederiz." demişse, burada Başkomutan Vekili Enver Paşa da aynı kararı vermeli ve sorumluluğu yüklenerek Yıldırım Ordular Grubu'na bir stratejik geri çekilme emri vermeliydi. Bu yapılmadığı için, daha sonra göreceğimiz kötü sonuç hazırlanacak ordu ağır kayıplar vererek yenilgiye uğrayacaktı.

Öğleden sonra 3 ncü Kolordu'nun cephesi ilerisinde bir düşman süvari alayı Hırbet el Atr'da görülmüş, bir bataryası da Dahariye'ye doğru gelmiş ve Ed Devayme'nin bir km. batısındaki tepede piyade ve topçusu gözetlenmişti. Düşman aynı zamanda Hırbet Um Harateyn - Hırbet Um Haşram - Dahariye hattını sayısı kestirilemeyen bir kuvvetle tutmuştu. Bundan başka Hırbet Somera'da dört top, Anab ile Hırbet Somera yolunda saat 13.10'da bir süvari bölüğü görülmüş ve bir süvari alayı kadar bir düşman kuvveti de öğleyin Dahariye'den El Halil istikametinde ilerlemek istemişse de, keşif ve emniyet birliklerimizce geri atılmıştı.

Dahariye'nin güneyinde az sayıda düşman piyadesinin berkitmeyle uğraştığı haber verilmiş ve Dahariye'nin doğusundaki tepenin güneyinde bir batarya saptanmıştı. Yedi tane motorlu topun Birüssebi'den Hırbet el Lekiye'ye geldiği öğrenilmiş ve üç - altı süvari alayı Birüssebi'den kuzeye hareket etmişti. Bu kuvvetin kolbaşısı saat 13.20'de Ed Dahariye'nin beş km. güneyinde durmuştu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 8 nci Ordu'nun güç durumunu takdirle, bu orduyu ivedilikle geri çekerek tehlikeden kurtarmayı düşündü. Bunun için akşam geç vakit şu çekilme emrini verdi: (Kroki : 16) [176]

"1. 8 nci Ordu, mevziini muhafaza edemedi. 7 nci ve 8 nci Ordular geriye daha elverişli bir hatta çekileceklerdir.

2. 8 nci Ordu; 22 nci Kolordu (3 ncü, 7 nci ve 54 ncü Tümenler) ile Yafa (dahil) - Lid (Lod) hattına çekilecek ve Barriye tepelerine irtibat grubu çıkaracaklardır.

7 nci Ordu, 20 nci Kolordu (53 ncü ve 26 ncı Tümenler) ile Halda-Latrun yolunun iki tarafındaki tepelere, Halda hizasına gidecektir. Barriye'deki irtibat grubunun sol ve 19 ncu Tümen'in sağ kanadıyla bağlantı muhafaza edilmelidir.

[176] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-22.

19 ncu Tümen, Beyti Natif'e çekilecek ve demiryolunun güneyinde Beyti Cemal'den Beyti Lahm'e giden yolu da örtecektir.

3 ncü Süvari Tümeni, Beyti Cibrin'in doğusuna çekilecek ve 19 ncu Tümen ile 3 ncü Kolordu arasında irtibatı korumakla beraber, Beyt Lahm ve Halil-ür Rahman'a giden yolları da kapayacaktır.

3 ncü Kolordu, şimdilik Dura-Yutta hattında kalacaktır.

3. Geri ulaşım (menzil) yolları şöyledir :

8 nci Ordu için, Cilculiye-Lid şosesiyle Mesudiye - Lid demiryolu.

7 nci Ordu için, 20 nci Kolordu'ya, El Bire-Latrun şosesi,

19 ncu Tümene, El Bire-Kudüs-Beyti Lahm-Beyti Natif şosesi, 3 ncü Süvari Tümeni'ne (19 ncu Tümen gibi).

3 ncü Kolordu'ya, Eriha-Kudüs Beyti Lahm şosesi..."

Bu emir, ordulara saat 21.30 ile 22.30 arasında ulaşmıştı. 8 nci Ordu Karargâhı subaylarından Alman Albayı Hergot, 16 ncı Tümen'e daha önce Remle'yi hedef olarak vermişti. Tümen, bu gece yürüyerek mevcut kuvvetiyle sabaha karşı Remle'ye gelmiş ve hemen kasabanın güneyinde genişçe bir mevzi tutmuştu.

22 nci Kolordu birlikleri, daha çok karışmış ve son kerteye kadar zayıflamış bir durumda gece karanlığı ve düşman süvarisinin takip etmemesinden faydalanarak çekilmeye başlamıştı.

7 nci Ordu, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı emrini aldıktan sonra, saat 23.55'te verdiği emirde kıtalarına şu hedef ve görevleri vermişti: [177]

"8 nci Ordu'nun geri çekilmesi üzerine zorunlu olarak 7 nci Ordu'nun sağ kanadı da geriye alınacaktır.

8 nci Ordu'nun 54 ncü Tümeni önce El Mansura-Halda hattında ve 16 ncı Tümeni de Remle güneyinde birer himaye mevzii alacak ve bundan sonra, 8 nci Ordu Yafa-Lid hattında toplanacak ve bir irtibat grubu da (54 ncü Tümen olabilir) Barriye sırtlarında mevzi alacaktır.

7 nci Ordu aşağıdaki şekilde hareket edecektir :

a. 20 nci Kolordu (26 ve 53 ncü Tümenler), Vadii Sarar - Latrun yolunun iki tarafından Halda sırtlarına ilerlerken, sağda 8 nci Ordu'nun Barriye'deki sol kanadıyla ve solda demiryolunun güneyinde Beyti Ce-

[177] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-22, 23.

mal'de bulunan 19 ncu Tümenin sağ kanadıyla irtibatı korumalıdır. Bunun için, kolordunun ihtiyatı hemen yürüyüşe geçmelidir. Kolordunun geri kalan kıtalarının hareketi, 54 ncü Tümen'in hareketine uydurulmalı ve kademeli olarak yapılmalıdır. 72 nci Piyade Alayı (2 nci Taburu hariç) ile 25 nci Topçu Alayı'nın sahra topçu taburu, 14 Kasımda Latrun' da toplanarak ordu ihtiyatını teşkil edecektir. Bu alayın Latrun'dan geçen telefon hattından faydalanarak hemen orduyla telefon bağlantısı kurması gereklidir .

20 nci Kolordu 14 Kasım öğleye kadar behemahal orduyla telefon bağlantısı kurmalıdır.

b. 19 ncu Tümen; yarın (14 Kasım) Beyti Natif yöresine çekilecek ve demiryolunun güneyinden El Bureyç'e kadar batıdan Beyti Lahm'e giden yolları örtecektir. Geri çekilme hareketinin telaşsız ve düşmandan saklı olarak yapılması gerekir. Beyti Natif'te hemen telgraf bağlantısı kurulmalıdır.

c. 3 ncü Süvari Tümeni, önce Beyti Cibrin civarında kalmalı ve 19 ncu Tümen'in çekilmesini örtüp himaye etmelidir. 19 ncu Tümen'in sol kanadı ve 3 ncü Kolordu'nun Dura'daki sağ kanadıyla bağlantı kuracak aynı zamanda cephesinden Beyti Lahm'e giden yolları örtecektir. Telgraf istasyonu önce Beyti Cibrin ve daha sonra Beyti Natifte'dir.

Ordu Karargâhı, Beyti Lahm'da kalacaktır..."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 13 Kasım 1917 harekâtını Başkomutanlığa verdiği akşam raporuyla açıklamıştı. Grup Komutanı bu raporunda, [178] "8 nci Ordu'yu kuzeye giden geri ulaşım yollarından mahrum etmemek için, bu ordu cephesinin 14 Kasımda Yafa-Lid çizisi ilerisindeki bir mevzie çekilmesini emretmek zorunluğu meydana geldiğini, bu ordudan bir grubun Kudüs-Remle yolunu Barriye'de kapamak ve 7 nci Ordu ile bağlantıyı sağlamak görevini aldığını, 7 nci Ordu'nun da sağ kanadıyla (20 nci Kolordu) teması korumak üzere Halda civarına geri alınacağını" bildiriyordu.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, bir kısım karargâh subaylarıyla Kudüs'e gelmişti. Yıldırım Ordular Grup Komutanı, kendisine Birüssebi, Gazze Muharebesi'nden başlayarak bugüne kadarki durumu ve ilerisi için düşüncelerini açıklamış, Enver Paşa, Grup Komutanı Mareşal Falkenhayn'i büyük bir sükûnetle dinledikten sonra, kendisine güvendiğini bildirmişti. Falkenhayn, aynı zamanda Enver Paşa ile Kudüs'ün savunulması üzerinde de görüşmüş ve ana hatlarıyla görüş birliğine varmıştı. Saptanan esasların en önemlisi, Kudüs'ün savunulması, ancak burada bir kuvvetin kapalı ve bağlı olarak bir kale muharebesinin yapılmamasıydı.

[178] Erkilet; s. 237.

14 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 16)

İngilizler [179]

İngiliz ordu komutanlığı, 14 Kasımda dünden beri sürdürülen ve henüz tamamlanmayan harekâtın sona erdirilmesi kararındaydı.

Türkler geri çekiliyorlardı. 8 nci Orduları, bir müfrezeyle Remle'yi, diğer bir müfrezeyle de Yafa-Kudüs yolunun İltisak İstasyonu'ndan gelen yolla birleştiği Latrun Köyü istikametini örtmek üzere Yafa-Latrun hattına çekiliyordu. 20 nci Türk Kolordusu ve 7 nci Ordu, doğuya çekilerek Halda yöresinde, İltisak İstasyonu - Latrun yolunun her iki tarafında mevzie giriyordu.

Bugün Yenizelanda Tugayı'nın yaptığı muharebeden başka önemli bir harekât yapılmadı.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni cephesinde : 4 ncü Avustralya hafif süvari tugayı, öğle üzeri İltisak İstasyonu'nun üç km. güney ve güneydoğusundaki Gezazi'yi işgal etti. Bunu 7 nci Atlı Piyade Tugayı takip ederek İstasyon'un bir km. güneydoğusuna sol kanada geldi. Atları yorgun olmayan Avustralya - Yeni Zelanda Tümeni'nin 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, cepheden dolaşarak Avustralya Atlı Piyade Tümeni emrine girdi. Bu tümen, şimdi beş tugaylı olmuştu (2 nci, 3 ncü ve 4 ncü Hafif Tugaylar ile 5 nci, 7 nci Atlı Piyade Tugayları ve ayrıca 12 nci Motorlu Hafif Batarya'dan iki top).

Bu Tümen, Çöl Atlı Kolordu Karargâhı'nın geride bulunması nedeniyle geçici olarak 21 nci Kolordu emrine girmişti. Bugün ne 75 nci Tümen ne de 52 nci Tümen, Türklerle temasa gelmemişti. 233 ncü Tugay, kuzeye doğru Mansure güneyindeki bir mevzie yürüdü. Tugay, bu mevzie karanlık basarken geldi.

234 ncü Tugay İltisak İstasyonu kuzeyinde mevziini, tahkim etmekte ve demiryolu malzemesini topçu ateşinden korumak için geriye almaktaydı.

52 nci Tümen cephesinde: Başit'teki dört taburdan, tümen emrinde kalan bütün topçudan, süvari müfrezelerinden, istihkâm ve sıhhiye kademelerinden kurulan Karma Tugay'a Mansure'yi işgal etmesi emri ve-

[179] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 203-206.

rildi. Saat 10.30'da burası işgal olundu. Daha sonra bu Karma Tugay, ele geçen bu kasabayı ortada bulundurmak suretiyle, kuzey ve doğuya doğru mevzi aldı.

52 nci Tümen'in solunda, Yeomanri Atlı Piyade Tümeni ileri hareketine devam etti. Akir'in ele geçirilmesinden sonra, 22 nci Atlı Piyade Tugayı demiryoluna doğru ilerledi. Bu tugayın Riding Yeomanri Alayı da, saat 10.00'da Neane'yi ele geçirdi. Bunu izleyen bütün tümen, demiryolunu geçerek sarp ve dağlık bir bölgeye girdi. İltisak İstasyonu'nun altı km. kuzeydoğusundaki Ebu Şuşe Kasabası'na karşı mevzi alarak tugayla temas kurdu.

Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni emrinde, bu sırada yalnız 1 nci Hafif Tugay ve Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayları vardı. Tümen komutanı, 1 nci Tugay'a Zernuka'dan ilerleyerek Remle istikametine doğru keşif yapmasını, Yeni Zelanda Tugayına da, El Kubeybe üzerinden kuzeye doğru Vadi-i Hanin boyunca ilerlemesini emretti. Süvariler, Zernuka ve Kubeybe'yi geçtikten sonra, buraları Hecin Tugayı'nın 1 nci Taburu'nca teslim alındı. 3 ncü Tabur da Akir'i örttü. 4 ncü Tabur' dan çıkarılan bir müfreze de tümen komutanının emrinde olarak solda kumluk bölgeyi gözetleme altına aldı.

Saat 09.30'da 1 nci Hafif Tugay, Remle'nin güneybatısındaki Deyran'ı işgal etti.

Yeni Zelandalılar, Vadi-i Hanin veya Nes Ziyona ve bunun kuzeyinde Rishonla Ziyon önlerinde muharebe etmekteydiler.

Türkler, Sarfand el Harab ve Nes Ziyona kasabalarının batısında bir mevzi tutmuşlardı.

Sağ kanatta Kanterböri Alayı, Nes Ziyona portakal bahçeleri içinde yerleşmiş bulunan Türkler tarafından durduruldu. Bütün gün Türklerin buradan atılmasına çaba harcandı.

Bu tugayın Kantenböri Alayı'ndan sonraki iki alayıysa, Vadi-i Hanin batısından daha açık bir araziden süratle ilerlediler. Bu taarruzu El Kubeybe kuzeyinde mevzilenen bir batarya destekledi.

Türk mevzii, tersine dönmüş bir "L" şeklindeydi. Saat 13.30'da mevziin ileriye doğru çıkıntı teşkil eden köşesi Vellington Alayı'nın hücumlarıyla sarsıldı. Türkler asıl mevzilerinden Rişon Le Ziyon bahçelikleri güneyindeki sırtlara atıldılar.

Bu sırada büyükçe Türk kuvvetlerinin, bu iki mevzie ilerledikleri görüldü.

Saat 14.30'da Türkler, Vellingtonlara bir karşı taarruz yaptılar. Fakat alay, makineli tüfek ateşiyle bu taarruzu geri püskürttü.

Biraz sonra Türklerin ağaçlıklar arasından bir topçu bataryası, 1.200 m. mesafeden ateş açtı. Türkler, 200-300 kişilik bir kuvvetle Auklandlara karşı taarruza kalkarak, yakın mesafeye sokuldular; ve el bombalarını kullandılar. Türkler, makineli tüfeklerini de çok büyük bir cesaret ve maharetle kullanıyordu. Ağır zayiat verdiren bu makineli tüfeklerden biri, Vellington Alayı'nın bir kıt'ası tarafından ele geçirildi.

Saat 16.15'te aynı alayın bir bölüğü hücuma kalktı ve karşısındaki Türkleri geri attı. Bir süre sonra da Türkler, mevzilerinde tutunamayarak Rişon Le Ziyon gerilerine çekildiler. Bu kesimdeki Türk kuvveti, 1.500 kişiydi. Gerçek gücü çok zayıflamış olan 3 ncü Türk Tümeni'nin büyük bir kısmının Yeni Zelandalılara karşı muharebeye girdiği anlaşılıyordu.

Türklerin Geri Çekilme Harekâtı'nın Devamı (Kroki : 17) [180]

13 Kasım muharebelerinde 8 nci Ordu, mevzilerini koruyamadığı için Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, cephesini Yafa-Lid-Barriye - Latrun - Beyti Cemal - Beyti Natif - Dura - Yutta genel hattına geri almaya karar vermiş ve verdiği emirle bu kararını uygulamaya başlamıştı.

8 nci Ordu cephesinde: 13/14 Kasım gecesi sessiz geçti; ve düşman, ordu birliklerini genellikle takip etmedi. Ordu, böylece öğleye doğru 3 ncü Tümeni ile Vadii Ayundo kuzeyine; 7 nci Tümeni ile Sarona'ya ordu ihtiyatına; 16 ncı Tümeni ile Remle güneybatısına ve 54 ncü Tümeni ile de Mansure-Halda civarına çekildi. Bu çekilme harekâtı yalnız düşman süvarisiyle takip edilmişti.

İngilizler, bugün öğleden önce Vadii Sarar İstasyonu'nu işgal ederek süvarileri Neane'ye girdi. Vadii Sarar demiryolu köprüsü iki gün önce tahribe hazırlandığı halde, istasyon komutanının istenen tahribi yaptırmaden geri çekilmesi yüzünden köprü, sağlam olarak İngilizlerin eline geçti.

Daha sonra düşman süvarisi, kıyı boyunca kuzeye ilerleyerek 3 ncü Tümeni daha da geriye attı.

---

[180] Erkilet; s. 239.

7 nci Ordu Cephesinde : yalnız süvari kıtaları görülmüştü. Yaptırılan hava keşfinde: Birüssebi-Ebu Galyon arasındaki düşman ordugâhlarının azaldığı buna karşılık, kıyı bölgesindeki ordugâhların fazlalaştığı anlaşılmıştı. Ancak, Askalon ve Gazze arasıyla demiryolunun batısında en az 15 tabur saptandı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, düşman durumuyla kendi amacını şöyle tartışıyordu: [181] "Gerek hava ve gerek kara keşifleri sonucu olarak, hiç kuşkusuz anlaşılıyor ki, İngilizler asıl kuvvetleriyle kıyı boyunda toplanıyorlar. Amaçları, daha sonra cephe değiştirmek üzere şimdilik kendilerine daima başarı sağlayan 8 nci Ordu'ya taarruz etmek olacaktır."

Son duruma göre, 15 Kasımda 8 nci Ordu Yafa-Yahudiye hattına ulaşacak; ve bir tümeniyle Yahudiye ile 20 nci kolordu arasındaki dağ çıkışlarını kapayacaktı. 7 nci Ordu ise, 20 nci Kolordu ile Latrun kuzeyinden Vadii Sarar'a kadar önceleri hazırlanmış olan mevzileri işgal etmekte ve Beyti Natif yakınındaki tepeleri de 19 ncu Tümen ile tutmaktaydı. 3 ncü Süvari Tümeni bugün Beyti Cibrin'de kalmıştı. 3 ncü Kolordu kıtalarıysa, henüz Dura-Yutta hattında bulunuyordu.

15 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 17, 18)

İngilizler [182]

Saat 00.01'den sonra Çöl Atlı Kolordu Komutanlığı, Yeomanry ve Avustralya - Yeni Zelanda Tümenleri'ne, daha önce karara bağlandığı şekilde Remle ve Lid üzerine ilerlemeye devam etmelerini emretti.

Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni'nin batısında kıyıyı gözetlemekle görevlendirilen Hecin Tugayı (3 ncü ve 4 ncü Taburlar'dan kurulan müfreze hariç), Yeomanri Atlı Piyade Tümeni emrine verildi. Tümen komutanı, 14 kasım saat 21.00'de Ebu Şuşe Tepesi'nin ele geçirilmesini emretmişti. Bu tepeye daha önce taarruz etmişse de başarı sağlayamamıştı. Tümen komutanı Remle'ye hareketi sırasında, sağ kanadında kalacak olan hakim mevzii (ki, Yudea silsilesi doğal bir ileri karakolu gibi ovada yükseliyordu), bırakmak düşüncesinde değildi. Ne var ki, bu arazi kesimi süvariye verilecek bir hedef değildi. Çünkü çok sarp ve kayalıklarla örtülü bulunuyordu. Bu tepenin kuzey yönünde Ebu Şuşe Köyü vardı. Güneybatıya doğru 1.600 metre uzaklıkta ve alçak yamaçlarda, daha küçük olan Sidun Köyü bulunuyordu. Tepe ile demiryolu arasında arazi yavaş yavaş yükseliyor ve engebeleri iyi bir mevzi teşkil ediyordu. 6 ncı Atlı Piyade Tugayı, bu sırta batıdan ve 22 nci Tugay da kuzeybatıdan

[181] a. g. e.; s. 240.
[182] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 206-210.

taarruz edecekti. Hecin Tugayı'nın 3 ncü Taburu, demiryolu civarındaki bir mevziden bu harekâta katılacak; ve her iki tugay arasında meydana gelebilecek boşluğu kapayacaktı. Tümen komutanı taarruzun mümkün olduğu kadar atlı yapılmasını, bu takdirde her zaman tavsiye ettiği gibi ateş bölgesinin dört nalla aşılmasını emretti.

Gün ağardığı sıralarda mevzii keşfeden tugay komutanı, topçusuna bir bataryayla tepenin güney kesimine ateş açmasını ve Yeomanri Alayına da (1 bölük hariç), tepenin en yüksek noktası istikametinde ilerlemesini emretti. Yaya olarak yapılan bu taarruz başarılamadı. Bunun üzerine, 6 ncı Tugay'ın Buks Yeomanri Alayı, tepenin güney kesimindeki alçak eteklere atlı olarak ilerledi.

El Magar hücumunda büyük kayıp vermiş olan Buks Hussar Alayından iki bölük ve Yeomanri Alayı'ndan bir bölükten kurulan karma müfreze, tepenin altını ağır makineli tüfekle ateş baskısı altında tutmak suretiyle ileri sürüldü. Bu bölüğün arkasından Buks bölükleri dört nal'la ilerlediler ve makineli tüfeklerin sağında Sidun'un 900 metre kadar kuzeybatısındaki bölgede bir mevzi aldılar. Müfreze komutanı, kendi sağında, Türklerin üstün bir ağır makineli tüfek ateş gücünün bulunduğunu görerek, takviye edilmesini istedi. Bu istek üzerine, tugay komutanı ihtiyatında bulunan Dorset Yeomanri Alayı'na, Bucksların sağına ilerlemesini emretti. Topçu bataryası taarruzu desteklemek üzere demiryolundan ileriye hareket etti. Bir batarya tarafından desteklenen 22 nci Atlı Piyade Tugayı, bu sırada sol kanadı 8 nci Atlı Piyade Tugayı tarafından korunmuş olduğu halde, kuzeybatı istikametinden Ebu Şuşe üzerine ilerlemeye başlamıştı.

Dorset Alayı'nın üç bölüğü, Sidun Köyü'ne hücuma kalktı; ve bunun gerisindeki hakim araziye ilerledi. Emniyet altına alınmak üzere geri alınmış olan Bucks Alayı da, hücuma katıldı. Alay, sola çark ederek Ebu Şuşe'nin 900 metre kadar güneyindeki tepenin en yüksek noktasına doğru ilerledi.

Berks Yeomanriler, cephelerindeki Türkleri attıktan sonra atlarına binerek, Dorsetleri tepeye doğru takibe başladılar. Tepe üzerindeki son taarruz, yaya olarak yapıldı. Türkler bu sırada çok sarsılmış olduklarından, ciddi bir mukavemet gösteremediler; ve çekildiler.

Sol kanattan yaya olarak ilerleyen 22 nci Atlı Piyade Tugayı, tepenin kuzey kesimini boş buldu, Yeomanri'lerin ateşi, çekilen Türklere ağır kayıplar verdiriyordu. Topçu da buraya süratle ilerledi ve tepeden çekilmekte olan Türkleri ateş altına aldı.

Akşam üzeri Hecin Tugayı, Yeomanrilerden tepeyi teslim aldı.

Bu harekât sırasında, atlı taarruzlarda alaylara katılan Hoçkis makineli tüfek takımlarının desteği çok etkili olmuş ve bir vadi içinde 100'den fazla ceset görülmüştü.

Yeomanri Tümeni'nin sağından Amvas üzerine yöneltilen Avustralya Atlı Piyade Tümeni, çok sarp bir araziye girmiş olduğundan, pek az ilerleyebilmişti.

7 nci Atlı Piyade Tugay Komutanı, Kudüs şoşesi boyunca çekilmekte olan Türklerin çekilme yollarını kesmek üzere Nots Husar Alayı'na emir verdi. Fakat alayın hücum ederek ele geçirdiği bir tepenin güney yamaçlarından Türklerin şiddetli makineli tüfek ateşleriyle karşılaştı. Bu nedenle alayın ilerlemesi durdu. Bu durumu gören tugay komutanı alayı geri çekti.

Yeomanri Atlı Piyade Tümeni'nin, bu başarılı taarruzundan sonra 75 nci Tümen'in 234 ncü Tugayı, demiryolu doğusundan ilerledi; ve demiryoluyla Halda arasında bir mevzi tuttu.

Sol kanatta ova bölgesinde Türkler, bir gün önce Yeni Zelanda Tugayı'nın gösterdiği faaliyetin etkisiyle geriye çekilmiş olduklarından, Avustralya - Yeni Zelanda Tümeni hiçbir mukavemet görmedi.

1 nci Tugay'ın 2 nci Hafif Alayı, bir bataryayla saat 11.00'de Remle'ye girdi. Bunu izleyen 1 nci Hafif Süvari Alayı, Lid'e ilerledi.

Tümen komutanı, Türklerin genel bir çekilme halinde olduklarını görünce, demiryolunun, Lid'in birbuçuk kilometre kuzeyinden kesilmesi (tahribi) için önce aldığı emri yapıp yapmayacağını kolorduya sordu. Kolordu emrin yapılmasını bildirdi. Bu emir geceleyin Avustralya - Yeni Zelanda Tümeni sahra istihkâm bölüğünün tahrip müfrezesi tarafından yerine getirildi.

Yeni Zelanda Tugayı, Rişan Le Ziyon üzerinden Yafa-Lid yolu istikametinde ilerledi.

Genel olarak bu harekât, Türk kuvvetlerini iki parçaya ayırmıştı.

3 ncü, 7 nci, 16 ncı ve 54 ncü Tümenler'den kurulu 8 nci Türk Ordusu, kıyı bölgesinde ve demiryolu üzerinde bulunuyordu.

7 nci Ordu ise, Yudea Tepeleri bölgesine atılmıştı. İkmal işleri kötü bir yol olan Nablus ve Kudüs kara yoluna kalmıştı.

Türkler (Kroki: 17, 18) [183]

Ordular, bugün (15 Kasım 1917) emredilen mevzileri işgal ettiler. 8 nci Ordu Yafa-Yahudiye-Cimsu mevziini; 7 nci Ordu, 8 nci Ordu solundan El Halil'e kadar dağ eteklerini işgal etti.

Yaptırılan hava ve kara keşifleri, Yıldırım Ordular Grup Komutanı'nın, bir gün önce düşmanın durum ve amacı hakkında yaptığı tahminleri doğrulamıştı. Grup Komutanı, bu tahminlerini Başkomutanlığa da bildirmişti.

Gerçekte de durum böyle gelişmiş ve İngiliz Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Vadii Sarar İstasyonu'nun ele geçirilmesi için bir tümenini, 52 nci Tümen'in sağından bu tümenle birlikte harekete geçirmiş ve diğer iki atlı tümenini de sol kanatta, 54 ncü Piyade Tümeni ile birlikte ilerletmişti. İngilizler, Vadii Sarar İstasyonu'nun ele geçirilmesinden sonra, Kudüs istikametinde harekete geçeceklerdi. Bugün öğleden sonra 8 nci Ordu ile bağlantı kesildiği için gece yarısına kadar bu ordudan haber alınamadı.

8 nci Ordu cephesinde: Ordu emredilen Yafa-Lid-Cimsu mevziini sağda 3 ncü Tümen, bunun doğusunda 7 nci Tümen, bunun da doğusunda, Yahudiye kesiminde 16 ncı Tümen ve sol kanatta 54 ncü Tümen olmak üzere Cimsu'ya kadar olan kesimi tutmuştu.

Saat 14.30'da iki alay kadar düşman süvarisi, Remle istikametinden ilerlemiş, 16 ncı ve 54 ncü Tümenlerin cephelerinde topçu ve makineli tüfek ateşleriyle durdurulmaya çalışılmıştı. Bu alaylardan Lid'ten 16 ncı Tümen cephesine doğru ilerleyen bir düşman alayının, yapılan etkili topçu ve piyade ateşine rağmen, bir kıtamızı kuşatmaya çalıştığı görülüyordu.

Saat 13.30 sıralarında sekiz düşman uçağı, Yafa'dan gelerek 3 ncü Tümen kesimine birkaç kez bomba atmıştı.

7 nci Ordu cephesinde: Düşman, süvari ve piyadeleriyle 20 nci Kolordu'nun Halda ve güneyindeki mevzilerine taarruz etti. 26 ncı Tümen, düşmanın üç taarruzunu ve 53 ncü Tümen de iki taarruzunu geri attı. Öğleden sonra cephelerde yeniden sükunet başladı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Kudüs'ün savunulması düşüncesiyle yeni tertiplere lüzum görmüş ve ordulara aşağıdaki yazılı emri vermişti: [184]

---

[183] Eriklet; s. 240.
[184] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-7, 8.

"1. Düşmanın kıyıdan kuvvetli piyadesini ileri sürmesi, 7 nci ve 8 nci Orduların yeni bir mevzie sokulmasını gerektiriyor.

2. 8 nci Ordu, düşman baskısından kurtulmak için gereğinde Avca Nehri-Vadii El Leca hattı gerisine, sol kanat demiryolu (dahil) olmak üzere çekilecektir. Önce 54 ncü Tümen geri alınacaktır. 22 nci Kolordu, doğuya doğru geri çekildiğinde, ordu karargâhı, Cilculiye'ye gidecektir.

3. 7 nci Ordu:

a. 20 nci Kolordu, Latrun'daki mevziini 19 ncu Tümen ve 3 ncü Kolordu geri çekilinceye kadar bırakmayacak.

b. 19 ncu Tümen, Beyti Natif ve demiryolu hattında zayıf örtme kıtaları bırakarak, 17 Kasımda Lubban'a ulaşacaktır. 20 nci Kolordu'nun doğuya doğru geri çekilmesinden sonra bırakılan artçılar, tümenine katılacaktır.

c. 3 ncü Kolordu, 18 Kasımda Tell el Azur güneyindeki mevzilere ulaşacaktır. Sağ kanat yolun batısı, sol kanat Tayyibe'de bulunacaktır. Kolordu, 15 ve 16 Kasımda Halil-ür Rahman (El Halil) kuzey tepeleri - Beyti Naim hattında ve 17 Kasımdan sonra Beyti Lahm'ın batı ve güneyindeki tepelerde artçılar bırakacak, bu artçılar 20 nci Kolordu'nun başarıyla geri alınmasına kadar yerlerini koruyacaklar (4 ncü maddeye bak).

d. 3 ncü Süvari Tümeni, şimdilik Beyti Cibrin'in doğusundan doğuya giden yolun örttülmesinden sorumlu olacak ve geriye yürüyüşünü güvenlik altına alması için, 3 ncü Kolordu emrine verilecektir. Tümen 20 nci Kolordu'nun geri çekilmesi üzerine (4 ncü maddeye bak) önce 3 ncü Kolordu ve Kudüs (20 nci Kolordu) arasındaki bağlantıyı sağlayacak ve aynı zamanda Kudüs Lut Gölü arasındaki yolu örtecektir.

e. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı, 18 Kasımdan itibaren Nablus'tadır.

4. 19 ncu Tümen ile 3 ncü Kolordu'nun geri çekilmesi üzerine, 20 nci Kolordu (26 ncı ve 53 ncü Tümenler), 19 ncu Tümen'e katılacak olan 72 nci Alay hariç olduğu halde, Kudüs üzerine geri çekilecek, şehir ve mevziin savunulmasını sağlayacaktır.

Savunma mevzilerini gösterir kroki gönderilecektir. 7 nci Ordu, işgal edilecek mevziin keşif ve plana göre hazırlanmasını sağlayacak ve işgal için olan amaç ve niyet 17 Kasıma kadar bildirilecektir. 20 nci Kolordu, şehrin bütün yardımcı kuvvetlerinden savunmanın sağlanması ve sürdürülmesi için faydalanacaktır.

20 nci Kolordu'nun geri ulaşım yolu (menzili) Salt - Eriha - Kudüs yoludur."

7 nci Ordu Komutanı, bu emri aldıktan sonra ordu birliklerinin görev ve alacağı düzeni bildiren emrini verdi.

20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat, Kudüs'ün savunulması görevinin kendisine verilmesinden hiç hoşlanmamış ve bu konudaki düşünce ve teklifini şöyle açıklamıştı : [185] (Özet) ".. muharebe ederek çekilme zorunda kalacak olan bir kolordunun düşmanla temas halindeyken kaleye çekilmesi ve hemen ardından kalenin emir ve savunmasını üzerine almasındaki güçlükleri açıklamağa lüzum görmem, Kalenin savunma düzeninin bir an önce incelenip hazırlanması için, kolordunun hiç olmazsa iki gün önce değiştirilmesi gereği yüksek makamlarınca da takdir buyurulacağına güvenim vardır.

Bundan başka, Yanya savunmasında en son zamana kadar sebat ve mukavemet eden, en sonra düşman eline esir düşen bir komutanın bu kez de aynı akibete uğratılmayacağından umutlu bulunduğumu arz eder, bu amaçla da kolorduma diğer bir görevin verilmesini istirham eylerim."

Aslında Kudüs bir kale değildi. Etrafındaki tahkimat yetersiz ve basit bazı avcı hendeklerinden ibaretti. Burada ağır topçu da yoktu. 20 nci Kolordu'nun kuvvetiyse Kudüs'ü bir kale olarak savunma için hazırlamaya yetecek durumda değildi. Çünkü, bu kolordunun gerçek insan gücü bir alaydan pek farklı değildi.

Kolordu komutanı, kale savunma görevini üzerine almama isteğinde haklıydı. Kudüs gibi stratejik ve dini değeri büyük bir şehrin kaybedilmesi halinde, bunun tarihsel sorumluluğu kendisine ait olacaktı. [186]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, buna karşı Albay Ali Fuat'ı generalliğe yükseltmek suretiyle gönlünü kazanmayı düşünmüştü. Özellikle Kudüs'ün çepeçevre bir kale olarak değil, diğer orduların yanında ve bitişiğinde kalarak savunulmasının söz konusu olduğu kendisine bildirilmişti.

Ordular Grubu Komutanı'nın yukarıdaki emrinde, şimdi daha önce düşündüklerinden değişik düşündüğü görülüyordu. Bu emre bakılırsa Falkenhayn, Kudüs etrafında kesin sonuçlu muharebeler vermekten vazgeçmiş ve Kudüs'ü zayıf bir kolorduya bırakmıştı. Çünkü Tell el Azur Kuzeyinde Attara-Tayyibe hattında bırakılacak olan 3 ncü Kolordu ile,

---

[185] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-11, F. 1-20.
[186] Erkilet; s. 242.

Kudüs muharebelerine doğrudan doğruya katılamayacak ve bu yalnız Kudüs-Nablus yolunu tıkayabilecekti. Falkenhayn, 20 nci Kolordu'ya Eriha-Salt yolunu vermekle de, bunun gereğinde Kudüs'ün doğusuna çekilmesini düşünüyordu. Bütün bunlar, 8 nci Ordu'nun daha çok geri çekilme zorunda kalacağı ihtimalinden doğuyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca harekâtın idare biçimi hakkında 15/16 Kasım sabaha karşı tekrar şu direktif verilmişti : [187]

"8 nci Ordu, şimdi sol kanadı Cimsu'da olmak üzere Yafa-Yahudiye hattında bulunuyor. Bu orduyla yalnız düşman süvarisi temastadır. Buna rağmen bu ordu, daha fazla geri çekilmek zorunluğunda kalırsa bu hareketi adım adım yapması ve sol kanadı önünde dağlara doğru giden yollar üzerinde keşif kolları bırakması emredilmiştir.

7 nci Ordu, şimdi bulunduğu Amvas kuzeyi, El Halil hattını, ancak aşağıda emredilen yeni düzenin emniyetle alınabilmesi için mutlak lazım olduğu takdirde bırakabilir. Bu tertip ve düzen şöyle olacaktır :

1. 20 nci Kolordu (53 ncü ve 26 ncı Tümenler), Kudüs'ün hazırlanmış olan mevzilerinde bu şehrin savunulmasıyla yükümlü olacaktır. Bu kolorduya, Kudüs ile Lut Gölü arasından kuzeye giden yolları kapamak üzere, 3 ncü Süvari Tümeni de katılacaktır. Kudüs mevzileri işgal olunur olunmaz, Albay Ali Fuat Tuğgeneralliğe yükseltilecektir. Bu mevziler mümkün olduğu kadar uzun süre savunulacaktır. Kudüs ancak savunma birliklerinin büyük bir kısmı Şeria Vadisi'nden tehdit olunduğu taktirde boşaltılabilir.

2. 3 ncü Kolordu (24 ncü ve 27 nci Tümenler), El Bire Kuzeyindeki mevzide bulunacak; ve Kudüs mevzilerinin kuzey kanadından kuşatılmasına engel olacaktır. Bu kolordu, Brokin ve Abut'a emniyet kıtaları sürecektir.

3. 19 ncu Tümen, 158 nci Piyade Alayı ve Depo Alayı ile beraber Nablus civarında bulunacaktır."

Bu yeni emirde Ordular Grup Komutanı, Kudüs'ün savunulması ve aynı zamanda Tulükerem ve Nablus'a giden yolların korunması ve kapatılması sorunlarını birleştirip tertibe başlamıştı. Arazinin özellikleri, düşmanın niyetleri, mevzilerin önemi bütün bu yeni direktifte dikkatle gözönünde tutulmuştu. İlk emirle bu direktif arasında oldukça bir fark vardı.

[187] ATASE Arşivi No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-21, 22.

Ordular Grup Komutanı, İngilizlerin 8 nci Ordu'yu Avca Nehri gerisine attıktan sonra Kudüs'e yöneleceğini tahmin ediyordu. O, bu kez Kudüs'ü hem batıdan ve hemde kuzeyden savunmayı tercih etmişti. 20 nci ve 3 ncü Kolordu'ların cepheleri birbirlerine yaklaşık olarak dikey olacak ve düşman batıdan Kudüs'e taarruz ederse, 3 ncü Kolordu bunun kanadına kuzeyden taarruz edebilecekti.

Gerçekten, Nebi Semoil-Beyti Likya hattında kuvvetli bulundukça, İngilizler önce bizi buradan attıktan sonra Kudüs'e taarruzu düşüneceklerdi.

Kudüs'e güneyden ve doğugüneyden büyük bir tehlike gelemezdi. Bu nedenle bu istikametlerin yalnız gözetlenmek suretiyle güvenliği sağlanacaktı. Buna şimdilik 3 ncü Süvari Tümeni yeterdi.

D. YAFA, KUDÜS MUHAREBELERİ (Kroki : 18)

1. Yafa'nın İngilizler Tarafından İşgali (16 Kasım 1917)

İngilizler [188]

Yudea Dağları'na doğru yapılacak harekâta hazırlanmak için, kısa bir süre durmağa ihtiyaç vardı. Bu hazırlık süresinde yalnız Yafa'nın işgaliyle 16 Kasımda Kudüs-Yafa yolu üzerindeki Amvas'a karşı bir keşif taarruzu yapılmasıyla yetinildi. Yeni Zelanda Tugayı, Yafa'ya ilerleyişinde önemli bir direnmeye rastlamadı. Vellington Alayı, saat 10.00'da Yafa'ya girdi. Bu sırada Yeomanry Atlı Piyade Tümeni Amvas'ta kuvvetli bir direnmeyle karşılaştı.

İltisak İstasyonu'nun elden çıkması Türkleri bir taraftan İngilizlerin ovadaki ilerleyişlerine karşı koymak, diğer taraftan Kudüs'ü savunmak kaygısına düşürmüş ve bu hal, Türk kuvvetlerinin ikiye bölünmesine yol açmıştı. Sağda (batıda) 8 nci Ordu, Yafa'nın altı km. kuzey ve kuzeydoğusunda denize dökülen Avca Nehri kuzeyine çekilmiş, doğudaysa 7 nci Ordu, Yudea Dağları bölgesine geri alınmıştı.

General Allenby'nin amacı, Türklerin 8 nci Ordusu'nu ovada tespit ederek, 7 nci Ordu'ya çekidüzen imkânı vermeden taarruz etmek ve Kudüs'ü ele geçirmekti. Bunun için de, Nablus yolu Kudüs'ün 12 km. kuzeyindeki Ramallah ve El Bire'de kesilmek suretiyle Kudüs'teki tesisler tahrip edilmeden kurtarılacaktı. Ordu komutanının asıl amacı, Filistin Ovası'nda şimdi kazandığı hattı, 21 nci Kolordu ve bir atlı piyade tümeniyle tutmak

[188] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 214-219.

ve Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun asıl kuvvetlerini 20 nci Kolordu'nun bir tümeniyle takviye ederek doğu istikametinden Yudea Tepeleri bölgesine hareket ettirmekti. 20 nci Kolordu'nun diğer tümenleri (El Halil yolu üzerinde bulunan 53 ncü Tümen hariç) mümkün olduğu kadar süratle ileriye alınacaktı.

Bu harekâtla ilgili emirler 16 Kasımda verilmişse de, ordunun ikinci kurmay başkanının, ele geçirilen Türk demiryolu işletilinceye kadar fazladan bir piyade tümeninin daha iaşe edilemiyeceğini bildirmesi üzerine, bu harekât planından vazgeçilmişti.

Tasarlanan bu harekât sırasında Filistin Ovası'ndaki kıtaların ikmal işlerinde bir güçlük görülmüyordu. Fakat dağlık bölgede yapılacak ikmal ulaşımının büyük güçlüklere uğrayacağı tahmin ediliyordu.

Türkler (Kroki : 18) [189]

8 nci Ordu cephesinde: Bugün düşmanın, kıyı bölgesindeki kuvvetlerini kuzeye yanaştırdığı görülüyordu. Diğer taraftan süvarileriyle İbni İbrak-Yahudiye hattına karşı ilerlemişti. İki süvari bölüğü Remle bahçelerinden çıkarak Kafr Ana'ya doğru ilerledi; ve bu köye iki km. kadar yaklaşarak karşısında durdu. Ayrıca bir süvari alayıyla bir batarya saat 07.15'te Yazur-Beyti Decan arasından çıkarak Yafa istikametinde ilerledi ve Yafa'ya iki km. kadar yaklaştı. Remle'den ilerleyen bir süvari alayı da İbni Ibrak Köyü'ne üç km. yaklaştıysa da açılan topçu ateşi etkisiyle dağıldı. Ayrıca Yafa'nın güneyindeki kum tepelerinde birkaç süvari bölüğü görülüyordu. Saat 13.00'te Remle'den üç-dört alay kuvvetinde bir yürüyüş kolunun Lid istikametinde ilerlediği görüldü ki, bunun bir süvari tümeni olduğu saptandı. Bu tümenden bir alay, Lid hizalarında asıl koldan ayrılarak Yazur köyü istikametinde batıya doğru ilerledi. Düşmanın İbni İbrak - Yahudiye hattına yaptığı taarruz 7 nci ve 16 ncı Tümenler tarafından püskürtülmüşse de daha batıdan ilerleyen düşman, öğleyin Yafa'ya girdi. 22 nci Kolordu'nun zayıf kuvvetine rağmen, geniş bir cephede bulunması ve gerisinde güç geçit veren bir nehrin bulunması ve düşmanın Yafa'ya girmesi nedeniyle bu bölgede kalmanın doğru olmayacağını düşünen 8 nci Ordu Komutanı ordu birliklerinin 16/17 Kasım gecesi geri çekilerek fecre kadar, El Celil - Cilculiye - Mecdel Yaba hattında daha elverişli bir mevzi tutulmasını emretmişti. Buna göre, 22 nci Kolordu, şu bölgelere çekilecekti:

---

[189] Erkilet; s. 244-245.

54 ncü Tümen; Mecdel Yaba sırtlarında mevzilenecek, 16 ncı Tümen, Cilculiye - Biri Adas güneyindeki tepelere, bu tümen Cilculiye'den Yafa'ya giden yol üzerinde ve Avca Nehri Faruca Köprüsü (hariç) ile Resülayn arasındaki Avca geçitlerinde makineli tüfeklerle takviyeli kuvvetli keşif kolları bulunduracak, 7 nci Tümen, Biri Adas'ın kuzeybatısındaki tepeleri tutacak. Bu tümen, Faruca Köprüsü (dahil) ile Haddar Köprüsü (hariç) arasındaki geçitlere kuvvetli keşif kolları ve makineli tüfekler yerleştirecek, 3 ncü Tümen, Tabsur'un güneyindeki sırtları işgal edecek ve Haddar Köprüsü'nde makineli tüfekle takviye edilmiş kuvvetli bir keşif kolu bırakacak; ve Avca Nehri'nin döküldüğü yerdeki geçidi örtecek ve gözetleyecekti. Tümenlerin süvari bölükleri, Avca Nehri'nin güneyinde kalarak keşif ve örtme görevlerine devam edeceklerdi.

Kolordu Karargâhı, Kalkiliya'ya; Ordu Karargâhı da Tulü Kerem'e gelecekti.

7 nci Ordu Bölgesinde:

3 ncü Kolordu cephesinde sessizlik vardı. Düşmanın Vadii Sarar İstasyonu batı kesiminde ve 20 nci Kolordu karşısında, bazı yürüyüş kollarının baş taraflarının doğuya döndükleri görülüyordu. Bu kolordu karşısında iki süvari ve bir piyade tugayının bulunduğu tahmin ediliyordu. Düşman süvari bölükleri, kolordunun dağlardaki kanadını birkaç kez kuşatmak istemişse de, buradaki emniyet birliklerince geri atılmışlardı. Düşman, eline geçirdiği Sidun-Halda sırtlarını berkitiyordu. Vadii Sarar-Kudüs demiryolu güneyinde düşmanın bir faaliyeti görülmüyordu.

Beyti Cemal-Terkumiye hattındaki dağ çıkaklarının, 3 ncü Süvari Tümeni ile 58 nci Piyade Alayı'na verilmesiyle, 19 ncu Tümen cepheden çıkarılarak, Beyti Laham batısında ihtiyata alındı. 3 ncü Kolordu (bu kolordunun mevcudu, Halil-ür Rahman-menzil ve nokta teşkilleri de dahil olduğu halde 165 subay 3.971, er; 2.525 çeşitli çapta tüfek, El Halil 14 makineli tüfek, 17 çeşitli top ve 1.139 hayvandı.), 24 ncü Tümeni ile (Halil-ür Rahman)'ın beş km. kuzeyinde; 27 nci Tümeni ile Beni Naim ve Halil-ür Rahman kuzeydoğusunda; İdna'daki süvari bölüğüyse, burada bir keşif kolu bıraktıktan sonra Terkumiye'ye çekilmişlerdi. 24 ncü Tümen artçısını Halil-ür Rahman güney sırtlarında, 27 nci Tümen ise Beni Naim güneyinde bırakmıştı.

3 ncü Süvari Tümeni saat 11.00'de 6 ncı Süvari Alayı ile: El Bureyç-Beyti Cemal hattında; 58 nci Piyade Alayı ile Beyti Natif batısında; 8 nci Süvari Alayı ile de, 58 nci Alay ile Terkumiye arasında bulunuyordu.

2. Kudüs Kuzeybatı Bölgesindeki Harekât (17-30 Kasım 1917)

(Kroki : 19)

17 Kasım 1917 Harekâtı

İngilizler [190]

General Allenby, Avustralya ve Yeomanri tümenleriyle 52 nci ve 75 nci Tümenleri, Kudüs civarındaki yüksek arazi kesiminde harekât yaparken, kıyı bölgesindeki cepheyi 54 ncü Tümen ve Avustralya Yeni Zelanda Tümeni ile tutturmağa karar verdi. Bu iki atlı piyade tümenine 18 Kasımda ileri harekâta başlamaları emredildi.

Avustralya Tümeni'nin ilk işi, Yafa - Kudüs yolunun her iki tarafındaki tepeleri elde etmek üzere Amvas'ı ele geçirmek olacaktı.

Diğer taraftan Ordu Komutanlığı, bugün gerideki birliklerini kuzeye yanaştırmak işleriyle meşgul oldu. İkmal maddeleri indirme yeri, Vadii Hesi ağzından Nehri Sukrer ağzına (27 km. kuzeye) alındı. 21 nci Kolordu'nun ikmal deposu da Yebna'ya taşındı.

Bugün Yeomanri Atlı Piyade Tümeni, Lid'den Beyti Ur et Tahta istikametinde hareket ettirildi.

Türkler (Kroki : 18, 19) [191]

8 nci Ordu cephesinde: İngilizler, 16 Kasım akşamı Yafa'ya girmelerinden sonra, 8 nci Ordu birliklerinin artık yerlerinde kalmaları sakıncalı görüldüğünden, 16/17 Kasım gecesi Nehri el Avca ve Vadii Ebu Leca kuzeyi kesimine alındılar. Tümenler, yeni mevzilerine yerleşerek berkitme ve noksanlıklarını bütünlemeğe başladılar. 7 nci Tümen, 20 nci ve 21 nci Alay mevcudunun pek azalması nedeniyle bu iki alay, asıl teşkilatı bozulmamak üzere bir alay halinde teşkil edildi.

Düşman, bugün ancak akşama kadar 8 nci Ordu'nun bıraktığı mevzii işgal etti; ve Selame-Summeil hattının kuzeyine geçmedi. Yaptırılan hava ve kara keşiflerinden İngilizlerin kıyı bölgesinde, kuzeye doğru toplanmaya devam ettikleri anlaşılmıştı. Remle dolaylarının özellikle kuvvetli olarak tutulduğu anlaşılıyordu.

8 nci Ordu Komutanı saat 10.20'de, ordu birliklerine verdiği emirde durum ve amacını şöyle açıklamıştı :

"1. Düşman süvarisi Yafa'ya girmiştir. Ordu cephesinin diğer kesimlerinde düşman süvarisi püskürtülmüştür.

[190] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 219.
[191] Erkilet; s. 245-246.

2. Ordu daha elverişli olan El Celil-Cilculiye-Mecdel-Yaba genel hattındaki mevzii işgal edecektir.

3. Birliklere aşağıda açıklanan bölgeler tahsis edilmiştir :

54 ncü Piyade Tümeni, Mecdel Yaba kuzey tepelerinde tertiplenecek, Et Tire'ye ve Et Tire ile Mecdel Yaba arasındaki tepelere doğru her biri 100 er kuvvetinde ve dörder makineli tüfekle birlikte kudretli subaylar emir ve komutasında olarak müfrezeler ileri sürecektir. 22 nci Kolordu'ya 16 ncı Tümen ile birlikte Biri Adas ve Cilculiye güneyindeki tepeler verilmiştir. 16 ncı Tümen'in görevi, demiryolunun iki tarafında vadi kesimini örtmektedir. 3 ncü ve 7 nci Tümenler, Tabsur'un güneyinde Kafr Saba güneyindeki tepeleri işgal edeceklerdir. El Avca geçitleriyle Vadii ebu Leca üzerindeki geçitler, 22 nci Kolordu tarafından verilecek talimata göre yanlarına makineli tüfek katılacak olan ve özellikle güvenilir subay ve üstsubay komutasında ileri karakol postalarıyla tutulacak ve postalar, ancak düşman tarafından bir baskı olacak olursa geri çekileceklerdir.

4. Ordu karargâhı, 17 Kasım saat 11.00'de Tulü Kerem'e alınacaktır."

Bugün yaptırılan yol keşfinde, Cilculiye-Nablus yolunun tekerlekli araçların hareketlerine elverişli olmadığı anlaşıldı.

Filistin Cephesi'ne taşınmakta olan 20 nci Tümen'in kolbaşısı, bugün Cemain'e ulaştı.

7 nci Ordu Cephesi'nde

Ordu bölgesinde genellikle keşif faaliyetinden başka bir hareket olmadı. 20 nci Kolordu cephesinde, düşman süvari keşif kolları faaliyeti oldu. Saat 07.00'de düşmanın bir piyade alayının, Ebu Şuşe-El Kubab batısından kuzeye gittiği, El Kastine civarında bulunan düşmanın büyük kuvvetleri, El Kubab - Biri Um Main arasında kuvvetli bir yancı bırakarak, Remle doğusundan kuzeye gittiği görüldü.

3 ncü Süvari Tümeni cephesinde, sayısı saptanamayan süvari kıtalarının Halda'dan Remle istikametinde yürüdükleri bildirildi.

Böylece 20 nci Kolordu mevzilerine karşı bugün beklenen düşman taarruzu yapılmadı. Bu kolordunun sağ kanadıyla, 54 ncü Tümen arasında Cimsu üzerinden bağlantı kurulmasına çalışılıyordu.

7 nci Ordu Komutanlığı'nca bugün verilen emirde, [192] 3 ncü Kolordu Karargâhı'nın 18 Kasımda Beyti Laham'da bulunması, bu kolorduдan iki süvari bölüğüyle bir hecin bölüğü, birkaç makineli tüfek ve iki

[192] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-20, 21.

toptan kurulu bir müfrezenin, Taffuh-Halil-ür Rahman güneyi-Beni Naim hattında bırakılması ve kolordu kıtalarının, Beyti Laham güneyinde toplanması, 27 nci Tümenin artçı olarak Ras es Şerife - 993 - Urtas güneyi hattında bırakılması, 20 nci Kolordu'nun bulunduğu mevzii savunacağı, 19 ncu Tümen'in 18 Kasım öğleden sonra El Bire - ile Ramallah arasında toplanması ve bu tümenin 19 Kasımda Nablus istikametinde harekete hazır, bulunması, 3 ncü Süvari Tümeni'nin de emrindeki 58 nci Piyade Alayı'nı tümenine (24 ncü Tümen) geri vermesi ve 20 nci Kolordu'nun sol kanadını koruması, aynı zamanda demiryoluyla Taffuh arasından Kudüs'e giden yolları güvenlik altında bulundurması istenmişti.

20 nci Kolordu'nun saat 19.00'daki durumu şöyleydi:

53 ncü ve 26 ncı Tümenler Amvas-Saris kesiminde; 3 ncü Süvari Tümeni Beyti Natif kesiminde; Tümenlerden Beyti Ur et Tarta [*], Beyti Sira'ya birer bölük çıkarılmış; 26 ncı Tümen süvari bölüğü ile hücum bölüğü Beyti Likya'da, 72 nci Piyade Alayı Yalo'nun doğusundaki tepelerde, kolordu karargâhı Deyri Eyup'ta bulunuyordu.

Süvari tümeni, 58 nci Alayı'nı tümenine gönderdi. 6 ncı Süvari Alayı'nı kolordunun kanadını korumak üzere yerinde bıraktı. 8 nci Süvari Alayı, Beyti Natif ile Taffuh arasındaki yolları kapamakla görevlendirildi. Tümen karargâhı, Beyti Natif'te kaldı.

20 nci Kolordu Komutanı, Kudüs ve civarındaki durumu yakından görmek ve bilgi edinmek üzere öğleden sonra Kudüs'e gitmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 8 nci Ordu ile daha emin bir bağlantı kurmak için, karargâhını bugün Nablus'a aldı. Grup Komutanı, bugünkü durumu şöyle tartışıyordu: [193] "İngilizler, kıyı boyunca ileriye kıtalar yanaştırmaya devam etmektedir. Özellikle Remle civarına kıtalar toplanmış gibi görünüyor, 7 nci Ordu cephesinde sessizlik vardı. İngilizlerin, Kudüs'e istikamet değiştirmek veyahut şimdilik kıyı boyunca ilerlemekte devam etme niyetleri henüz anlaşılamamıştır. Her iki halde de, Nablus civarında kuvvetli bir muharebe grubunun toplanmasına ihtiyaç vardır. Bu görev için 19 ncu ve sonra da, şimdi karşısında düşman bulunmayan 24 ncü Tümen ayrılabilir."

Falkenhayn bu düşünce ve kararını bir raporla Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya bildirmişti.

---

[*] I nci Dünya Harbi'nde basılmış Alman haritalarında (Tata), H. Hüsnü Emir'in Yıldırım adlı eserinde (Tahta) olarak geçmektedir.

[193] Eriklet; s. 246.

18 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 18, 19)

İngilizler [194]

Bugün General Allenby tarafından El Kastine'deki 21 nci Kolordu Karargâhı'nda yapılan toplantıda, 75 nci Tümen'in 19 Kasımda ana yol boyunca ilerlemesine karar verilerek Avustralyalıların taarruzundan vazgeçildi.

Geri çağrıldığı hakkındaki emri alamıyan 9 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı, Amvas Köyü'nün kuzeyinde Vadii es Selman'ın yukarı tarafından bir kuşatma hareketi yaparak, Yalo Kasabası'nın üç km. kuzey doğusuna vardı. Bu cüretli hareketin sonucu olarak, 19 Kasımda 75 nci Tümen Amvas'ı boşaltılmış buldu. Aslında Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ne verilen görevin piyadeler tarafından yapılması gerekiyordu. Buna rağmen Yeomanri Atlı Piyade Tümeni'nin ileri hareketinden vazgeçilmedi. Bu tümenin Beyti Ur et Tahta üzerinden doğruca Kudüs'ün 15 km. kuzeyinde bulunan Ramallah'a ilerlemesi emredildi. 8 nci Atlı Piyade Tugayı'nın öncüsü olan 3 ncü London Yeomanri Alayı, Beyti Ur et Tahta'ya, yolun çok bozuk oluşundan ancak üç km. yaklaşabildi. 22 nci Atlı Piyade Tugayı da Şilta'ya vardı.

Bütün tekerlekli araçlar ve sahra bataryası geriye, Remle'ye gönderildi ve yerine dağ bataryası verildi.

Bu sırada, 7 nci Atlı Piyade Tugayı'nın katıldığı Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin kıyı bölgesindeki keşif kolları Avca Nehri üzerindeki geçit yerlerinin Türkler tarafından kuvvetli olarak tutulmuş olduğunu saptadılar.

Türkler [195]

8 nci Ordu cephesinde: Bazı düşman müfrezeleri, El Celil kesiminde sağ kanada sokulmak istemişlerse de buradaki Türk birlikleri tarafından geri atılmışlardı. Hava keşiflerine göre, Remle civarında bir piyade tümeniyle bir süvari tümeni bulunduğu anlaşılıyordu. Vadii Sukrer ağzında altı düşman gemisi kıyıya yük boşaltılıyordu. Öğleden sonra Yafa'ya uzun bir süvari yürüyüş kolunun girdiği görüldü. Sarona ve Selame kuzeyindeki tepelerde düşmanın makineli tüfekle takviye edilmiş emniyet müfrezeleri bulunmaktaydı. Düşmanın Vilhelma'da iki süvari bölüğü ve Rantiye'de bir süvari bölüğü vardı. 7 nci Tümen cepresindeki Haddar ve Ferruca

---

[194] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 219.

[195] Erkilet; s. 247.

köprüleri tahrip edildi. Haddar güneyindeki Karatepe'yi bir süvari bölüğü ve kuvvetli bir keşif bölüğü de Mülebbis güneyindeki tepeleri işgal etmiş, bir kısım süvari de Mülebbis Köyü'ne girmişti.

Bugün 7 nci ve 8 nci Ordular arasında telgraf bağlantısı kuruldu.

7 nci Ordu Cephesi'nde

3 ncü Kolordudan ayrılan müfreze (iki süvari bölüğü, bir Hecinsüvar bölüğü, bir makineli tüfek, iki top) El Halil güneyindeki mevzii işgal etmiş, 24 ncü ve 27 nci Tümenlerin artçıları bu kesimden kuzeye hareket etmişti. 27 nci Tümen, saat 06.00'da El Hadr-Urtas hattına ve 24 ncü Tümen de Beyti Laham kesimine gelmişti. 19 ncu Tümen kendisine gösterilen toplanma bölgesine yürüyüşteydi. Tümen, saat 18.00'de El Bire'de toplanabildi. Bu sıralarda Ordu Komutanlığı'na düşman hakkında şu bilgiler gelişmişti: [196] 3 ncü Süvari Tümeni'nin sabah raporunda, "üç düşman süvari alayının Megallis'te durduğu ve iki Alayın da Vadii Sarar'dan Halda istikametinde yürüdüğü, Mesmiye'den Remle'ye doğru bir otomobil kolunun ilerlediği" bildirildi.

20 nci Kolordu'nun öğle raporundaysa, bir düşman süvari keşif kolunun, El Kubab'tan cepheye doğru ilerlemek istediği ve fakat topçu ateşi ile püskürtüldüğü, saat 10.30'da Remle ile Annabe arasında kuzeye doğru Lid istikametinde karma bir piyade tugayının ilerlemekte bulunduğu, saat 11.30'da bir alay kadar düşman süvarisinin Remle'den El Kubab istikametinde ve aynı saatte üç-dört tabur bir alay kadar bir yürüyüş kolunun da, Remle doğusundan Cimsu istikametinde yürüdüğü açıklanıyordu.

Saat 13.30'da, iki düşman bataryası 26 ncı Tümen mevzilerine ateşe başladı; ve iki süvari alayı kadar bir kuvvet, El Kubab kuzeyinden geçerek Bir um Main-Beyti Sira istikametinde ilerlemekteydi. Düşmanın iki zırhlı otomobili, Latrun'a üç km. sokulmuşsa da açılan topçu ateşiyle geri çekilmek zorunda kalmıştı. [197]

3 ncü Süvari Tümeni cephesinde Megallis'te düşmanın iki piyade taburuyla üç süvari alayı ve bir bataryası görüldü. Bu kuvvetten bir bölümü, Beyti Cemal'e doğru hareket etti ve topçusu saat 15.00'ten sonra ateşe başladı. Bu ateş güneş batıncaya kadar devam etti. Akşam, El Burç ve Beyti Cemal'de iki piyade taburu ve üç süvari alayı bulunuyordu.

Yapılan gözetlemelerden, 20 nci Kolordu cephesinde düşmanın Halda-Sidun-El Kubab sırtlarında mevzie giren üç sahra ve bir obüs bataryası

[196] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-23.
[197] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-24.

26 ncı Tümen cephesine ve 53 ncü Tümen sağ kanadına ateş etmekte, buna Türk topçuları karşılık vermekteydi. Bu kolordu cephesindeki düşman kuvvetiyse, Halda ile Sidun'un 2,5 km. doğusundaki 259 rakımlı tepe arasında bir süvari alayı; El Kubab sırtlarında yine bir süvari alayı ve muhtemel olarak bir piyade alayı da 259 rakımlı tepe batısında bulunuyordu. El Burç - Saffa istikamelerinde bir piyade ve iki süvari alayından başka uzun bir yürüyüş kolunun Remle'den kuzeybatıya doğru hareketi görüldü.

Kudüs'e gelmiş bulunan Kolordu Komutanı, Kudüs'ün savunulması hakkında hiç de iyi bir izlenime sahip olmamıştı. Şehirde kalmış olan menzil müfettişliğiyle buna bağlı bulunan kurumlar ve sivil idarenin her konuda göstermiş oldukları telaş ve heyecan göze çarpacak bir durumdaydı. Ne yazık ki, şehirde en büyük askeri makam olan menzil müfettişliğiyle emrindekiler, bir an önce şehirden çıkmak telaşı içindeydiler. Bu durumu gören mutasarrıf ve emrindekiler, aynı şekilde hareket etmek istiyorlardı. Bu hali yakından gören 20 nci Kolordu Komutanı, gereken emirleri verip gerekli önlemleri aldıktan sonra karargâhına dönmüştü.

7 nci Ordu Komutanı, İngilizlerin yeni bir taarruz için hazırlandıklarını saptamış, çok geniş bir cephede zayıf bir durumda bulunan 20 nci Kolordu'yu, savunulması daha kolay olan gerideki dağlar bölgesine çekmeye karar vermişti. Ordu Komutanlığı, bu kararının uygulanması için verdiği emirde: [198] "20 nci Kolordu'nun, 18/19 Kasım gecesi Saris'in batı sırtları-Beyti Mahsir-Artuf doğu sırtlarında kuvvetli örtme birliklerini bırakarak geri çekilmesini, bunun için 72 nci Piyade Alayı'nın Beyti Ur et Tahta hattına emniyet müfrezeleri çıkarmasını; 20 nci Kolordu ile gelen yolların örtülmesini, çekilmenin büyük bir sessizlikle ve gizlilik içinde düşmana sezdirilmeksizin yapılmasını; kolordunun yeni işgal edeceği mevzi hakkında 19 Kasım akşamına kadar orduya bilgi verilmesini, 3 ncü Kolordu'nun 24 ncü Tümeni ile 19 Kasımda El Bire-Ramallah istikametinde yürümesini, bu kolordunun 20 Kasım öğleye kadar Brukin Abut-Beyti Ur et Tahta hattına emniyet müfrezeleri çıkarmasını, 20 nci Kolordu ile Beyti Anan'da bağlantı kurmasını ve 20 Kasım akşamına kadar aldığı düzen hakkında orduya bilgi vermesini; 27 nci Tümen'in, bağımsız olarak El Halil'deki müfrezeyi de emrine alarak, 20 nci Kolordu'nun sol kanadından Lut Gölü'ne kadar olan alanın örtülme ve savunulmasıyla görevlendirildiğini; 3 ncü Süvari Tümeni'nin, şimdi bulunduğu kesimde kuvvetli keşif kolları bırakarak, 19 Kasımda Beyti Laham'da toplandıktan sonra, 20 Kasımda El Bire'ye hareket etmesini; 19 ncu Tümen'in 19 Kasımda Lubban'a hareket etmesini ve Haris-Brokin, Abut istikametlerinden gelen yolları gözetlemesini; Ordu karargâhının Kudüs'te bulunacağını" bildirdi.

[198] ATASE Arşivi; No. 4/11122,, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-25, 26.

7 nci Ordu Komutanı, Ordusu'nun alacağı yeni düzeni Nablus'taki Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na verdiği şu raporunda: [199] "3 ncü Süvari Tümeni El Bire'ye hareket ettirilmek üzere Beyti Laham'da toplanacak, Alar el Basal doğusundaki tepelerle, Bas eş Şerife hattı piyadelerce örtülecek, Beyti Cibrin ve Halil - ür Rahman yollarına süvariler sürülecek ve 20 nci Kolordu o suretle geri alınacaktır ki, Kudüs'e giden yollarla, dağ kenarlarından geçen yollar öncelikle örtülebilsin. Bunun için, 53 ncü Piyade Tümeni derinliğine kademeli olarak ve daima bir piyade alayı ileride olmak üzere, Remle-Kudüs yolunda bulunacaktır. 26 ncı Tümen ise, toplu olarak ihtiyata ayrılıp şehre alınacak ve ileri arazi de, sürekli olarak gözetleme ve emniyet altında bulundurulacaktır" deniyordu.

7 nci Ordu'nun 18 Kasım akşam durumu şöyleydi:

3 ncü Kolordu'dan çıkarılan müfreze, Dura - Beni Naim hattında; 24 ncü Tümen Beyti Laham'da; 27 nci Tümen, Ras eş Şerife 993 rakımlı tepe kesiminde; 19 ncu Tümen, El Bire'de; 3 ncü Süvari Tümeni, Beyti Natif'te; 20 nci Kolordu Karargâhı, Amvas doğusunda dar bir geçit olan Bab-ül Vaat'ta; 3 ncü Kolordu Karargâhı, Beyti Laham güneyinde ve Ordu Karargâhı da Kudüs'teydi.

Bu akşam düşman, iki piyade bölüğü ve biraz süvariden kurulu bir kuvvetle Beyti Sira ve Beyti Likya'ya ilerleyerek buradaki emniyet müfrezelerini geri attı. Bunun üzerine Ordu Komutanlığı, 20 nci Kolordu ve 19 ncu Tümen'e verdiği emirde [200] "72 nci Piyade Alayı'nın, Beyti Likya üzerinden Beyti Ur et Tahta'ya ve oradan Kudüs yolu ile El Bire'ye gelerek, 19 ncu Tümen emrine girmesini... Bunun için, 19 ncu Tümen'den makineli tüfeklerle takviyeli bir piyade taburunun, hemen el Bire'den Beyti Ur et Tahta'ya göndermesini ve bu taburun, Şilta-Beyti Sir - Likya istikametinde emniyeti korumasını ve aynı zamanda 20 nci Kolordu ve ordu ile Beyti Anan'da bağlantıyı sağlamasını, düşmanın Kudüs istikametinde ileri hareketinin, her halde mümkün olduğu kadar geciktirilmesini" istedi.

Ordu emrine göre 20 nci Kolordu Komutanı, saat 23.15'te verdiği emirde; [201] 53 ncü Tümen'in, düşmanın Kudüs istikametinde gelen yürüyüş yollarını tıkayacak şekilde derinliğine tertiplenmesini ve 26 ncı Tümen'e, Beyti Lifta, Beyti İksa, Beyti Hanina bölgesinde kolordu ihtiyatını teşkil etmek üzere hareket etmesini bildirdi. Bütün birlikler orduca alınması emredilen düzenin alınması için hareket etmişlerdi.

[199] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-6, F. 1-26.
[200] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704 Dos. H-6, F. 1-27.
[201] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-11, F. 1-31.

19-21 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki: 19, 20)

İngiliz İleri Harekâtı'nın İlk Safhası [202]

General Allenby nihayet bütün kuvvetlerini kesin sonuç yerinde toplanmaya karar vererek, Gazze ve dolaylarında bulunan 20 nci Kolordu'yu hareket ettirmişti. 60 ncı Tümen ile bir süvari tugayı, sağ yanı korumak için Birüssebi'de bırakılmıştı.

19 Kasımda 21 nci Kolordu birlikleri de doğuya hareket ettirilmiş, en iyi yol 75 nci Tümen'e verilmişti. Kolordu emrine göre bu tümen, öğle üzeri Amvas'ı elde ettikten sonra 11 km. güneydoğudaki Karyet el İneb'e; 52 nci Tümen ise, Lid-Kudüs yoluyla Beyti Likya'ya ilerleyecekti. 21 nci Kolordu Komutanı'nın amacı, 20 Kasımda Kudüs-El Bire yolunu, El Bire civarında tutarak Kudüs'ten çekilmekte olan Türk birliklerinin yolunu kesmekti. Hava keşif raporlarında, Türk yürüyüş kollarının Nablus istikametinde yürüdüğünün bildirilmesi, Kudüs'ün tahliye edildiği kanısını vermişti ki, bu tahmin yanlıştı. Gerçekte 20 nci Türk Kolordusu, Kudüs'ün savunması için ve 3 ncü Kolordu ise, Kudüs kuzeyine Nablus yolunu tutmak üzere hareket ettirilmişti.

75 nci Tümen'in sağ kanadını 5 nci Atlı Tugay örtecekti. Bu tümen bir dağ bataryası, bir motorlu batarya ve bir süvari bölüğüyle takviye edilmişti. Amvas tepelerinin tutulup tutulmadığı bilinmiyordu. 75 nci Tümen'in takviyeli 232 nci Tugayı'na saat 08.50'de Amvas tepelerini ele geçirmesi ve sonra da öncü olarak geçitten geçmesi emredildi. Bu tugay, Ebu Şuşe'den saat 07.30'da hareket ederek bir mukavemetle karşılaşmadan Amvas'ı ele geçirdi ve daha sonra Bab-ül Vaad Tepeleri'ne yöneldi. Havanın yağışlı ve sisli oluşu harekâtı güçleştiriyordu. Yol dışındaki hareketler çok güçtü. Birlikler, saat 17.00'den sonra daha ileri gitme imkânı bulamadılar. Bu sırada Saris Köyü'ne yaklaşmış bulunuyorlardı. Böylece 75 nci Tümen'in baş tarafı sabahtan beri ancak 15 km. ilerlemiş oluyordu. Tümen, yolun iki tarafında Türk emniyet birliklerinin ateş etkisi altında konmaya geçti.

52 nci Tümen'in görevi güçtü. Bu tümenin 156 ncı ve 157 nci Tugayları, 18 Kasım öğleyin Remle'deki konma yerlerinden Lid'e hareket etmek emrini aldıkları sırada, çok yorgun ve dinlenmemişlerdi. Remle-Lid-Kudüs yoluyla hareket eden tümenin 156 ncı Tugayı, öğleyin Berfilya'ya vardı. Buradaki Türk zayıf örtme ve keşif birliklerini attıktan sonra ileri hareketini sürdürerek saat 16.00'da Beyti Likya'ya ulaştı. Bu tugayı izleyen 157 nci Tugay ise, saat 15.00'te Berfilya'ya gelebilmişti. Havanın

[202] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338, s. 220-228.

kararması ve yağışlı olması tugayın yürüyüşünü aksatmış ve yolunu kaybetmesine sebep olmuştu. Tugay, çok güçlükle ancak saat 21.45'te Beyti Likya hizasına geldi.

52 nci Tümen bölgesinden dolaşan Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, şimdi sol kanatta bulunuyordu. Tümen Komutanı, 8 nci Atlı Piyade Tugayı'na El Bire'nin beş km. güneybatısındaki Beytunya'ya ve 22 nci Tugayada Beyti Ur et Tahta'dan Ramallah ve El Bire'ye giden yol üzerindeki Ayn Arik'e ilerlemelerini emretti.

Böylece tugaylar, Yudea Tepeleri bölgesinin en sarp ve çıplak yerinden geçmek zorundaydılar. 8 nci Tugay, Beyti Ur et Tahta'dan geçti. Fakat az sonra kasabanın kuzey doğusundan geçen dar vadiye inince, tıkanıp kaldı; ve burada bütün geceyi yağmur altında geçirdi. 22 nci Atlı Piyade Tugayı da, yürüyüş istikametindeki uçurumlu tepeleri aşmak için çok zaman kaybetmiş olmakla beraber Türklerin pek fazla tacizine uğramadan yürüyüş hedefi olan Ayn Arik'e gelerek konmaya geçti. Havanın yağışlı ve yolların çok bozuk oluşu, her üç tümenin de ikmal ulaşımını alt üst etmiş, ikmal güçlükleri birliklerin moral gücüne de etki yapmış ve disiplinin bozulmasına sebep olmuştu.

20 Kasım 1917'de 75 nci ve Yeomanry Tümenleri, El Bire'ye ilerlemeğe başladılar. 52 nci Tümen, bu iki tümen arasında bağlantıyı sağlamakla görevlendirildi. 21 nci Kolordu Komutanı 75 nci Tümen'e, Karyet el İneb ve Katanne'de kuvvetli müfrezeler bırakarak, süratle El Bire'ye yetişmesini ve 52 nci Tümen'e de, mümkün olduğu takdirde topçuyla takviye edilmek şartıyla, piyade tugayını Beyti Dakka'ya göndermesini emretti.

75 nci Tümen, kolbaşında 232 nci Tugay olduğu halde tekrar Yafa-Kudüs yolu boyunca ilerlemeğe başladı. Saat 11.00'de Saris Köyü kesimine gelindiği sırada, Türklerin çetin mukavemetiyle karşılaşıldı. Tümen'in öncüsü, topçunun desteğiyle bu mukavemeti kırarak Saris Köyü'nü ele geçridi. Tugay Komutanı, daha sonra Saris'e hakim sırtların da ele geçirilmesini emretti. İlerleme hızla gelişti ve bu sırtlar da İngiliz birlikleri tarafından işgal edildi. Tugay, verilen emre göre Karyet el İneb'e kadar ilerliyecekti. Tugayın taarruzu saat 15.30'da başladı. Birlikler Karyet el İneb'i örten tepeye, arazi engebelerinden faydalanarak yaklaştılar ve süngü hücumuyla bu tepeleri de ele geçirdiler. Saat 17.00 sıralarında, bütün tümen, ileriye Karyet el İneb'e yanaştırıldı.

52 nci Tümen cephesinde, Beyti Likya'daki 157 nci Tugay, 20 Kasım saat 05.00'te Beyti Dakka istikametinde hareket etti. 155 nci Tugay'a Beyti Likya'daki 156 nci Tugay ile birleşmesi emredildi. Tugay Komutanı, bu ilerleyiş için yerli kılavuzlar tedarik etmişti. Bu kılavuzlar, yolu iyi bilmedikleri gibi, Tugay Komutanı'na yanlış olarak Türklerin Beyti Dakka yöresinde bulunmadıklarını bildirmişti. Bunun üzerine Tugay Komutanı tarafından yapılan keşifte, Tugayın iki yolla ilerlemesinin mümkün olduğu anlaşıldı. Böylece tugayın üç taburu, Beyti Dakka'nın üç km. güneybatısından Beyti Anan'a giden yolla; bir taburuyla da Vadii Selman' izleyen diğer yolla ilerlemeye başladı. Beyti Anan Türkler tarafından tutulmuş ve şiddetle direniyordu. Yapılan taarruz, sonunda başarılı oldu ve Türkler, bu kesimi bırakarak gerideki yüksek sırtlara çekildiler. Beyti Dakka da saat 11.30'da ele geçirildi. Saat 13.00'te Türklerin büyük kısmı, Beyti Anan'ın güneydoğusuna atılmış bulunuyordu. Ancak bir kısım kuvvetleri henüz kuvvetli bir mevzide tutunuyordu. Tugay Komutanı, kıtaların yorgunlukları nedeniyle taarruzu durdurarak, ertesi sabaha erteledi. Alınan tutsaklar, Beyti Dakka mevziinin 700 kişilik bir kuvvetle tutulduğunu çok ağır kayıplar verdiklerini söylediler. 155 nci Tugay'ın kaybıysa, 50 kişi kadardı.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, El Bire kesiminde harekâtına devam etti. 22 nci Atlı Piyade Tugayı, Ayn Arik kesiminde çok arızalı bir arazide durdu. Tümen komutanı, 8 nci Tugayı'na Beyti Ur el Fevka üzerinden Beytunya'ya ilerlemesini emretti. Fevka'nın doğusundaki dik yamaçlı Şeyh Ebu Zeytun sırtı, kuzeyden güneye doğru dar, fakat batıdan doğuya doğru üç km. genişliğinde, üstü düz, yamaçları dik, 750 metre yüksekliğinde bölgenin kritik bir arazi parçasını teşkil ediyordu.

156 nci Tugay, bir gece önce konakladığı Beyti Likya'dan ileri harekete başlamış, öncü alayı saat 11.30'da Beyti Ur el Fevka Köyü'nün bulunduğu sırtlardan inerken, Şeyh Ebu Zeytun sırtlarının Türkler tarafından tutulduğunu görmüştü. Tugay Komutanı, Berks Yeomanry Alayını sola doğru ilerleterek, Hırbet er Ras yöresindeki tepe yakınına gelmeyi başardıysa da, daha ileri gidemedi. Bu birlik bütün geceyi Türk mevzileriyle yakın temas halinde ve yağmur altında geçirdi. Bu sırada, az bir mukavemet gören 22 nci Tugay, Ayn Arik'e doğru güçlükle ilerleyebildi. Tugay, kolbaşısıyla bu köye saat 14.00'te, kol sonuyla 22.00'de ulaşabildi. Ramallah istikametinde ilerleyen Stafford Yeomanry Alayının iki bölüğü, Beytunya'nın birbuçuk km. kuzeyinde el Muntar Tepesi'ni [814] işgal etti.

Bu suretle 21 nci Kolordu Komutanı, 20 Kasım gecesi umut ettiği gibi, Nablus yolunun her iki tarafından El Bire yöresine ulaşarak, hedefin yakınına sokulmuş bulunuyordu. Atlı kıtalardan en ileri geçen Stafford Yeomanry Alayı, El Bire'den üç buçuk km. uzaklıkta El Muntar ve Beyti Dakka'ya ulaşmış olan kıtalarının, en ileri kısımlarıysa, buradan dokuz km. uzaklıktaydı. Bununla beraber, Türklerin ne pahasına olursa olsun

Kudüs'ü kesin olarak savunacağı kuşkusuz görülüyordu. Şimdiye kadar yalnız Türklerin küçük artçı birliklerine rastlanmış ve bunların atılmasında çok güçlük çekilmişti.

Türkler [203]

8 nci Ordu Cephesi'nde 19 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 19, 20)

Bugün, düşman keşif kolları cepheye sokulmak istemişlerse de yapılan ateşle geri çekilme zorunda bırakılmışlardı. Hava ve kara keşiflerinden düşmanın Yafa-Yahudiye hattında bulunan kıtalarının, takviye edildiğine ait bir bilgi alınamadı. İngiliz asıl kuvvetlerinin Remle'de bulunduğu anlaşılıyordu.

20 nci Tümen ile 19 ncu Tümen'in 8 nci Ordu gerisinde toplanacağı bildirilmekteydi. 54 ncü Tümen bu gece Vadii Avca gerisine ve Cilculiye güneybatısındaki tepelerde sağ kanadı Kalkiliya - Mecdel Yaba yolunda olmak üzere mevzi alacağı ve Mecdel Yaba tepelerine bir piyade taburuyla dört makineli tüfek süreceği, 16 ncı Tümen'in sol kanadıyla 54 ncü Tümen ile bağlantı kuracağı, 22 nci Kolordu'dan bildiriliyordu. 54 ncü Tümene keşif için Rantiye - Et Tire - Abut hattı verildi. Cimsu'da bulunan müfrezeye kuzeye çekilmesi emredildi.

7 nci Ordu Cephesi'nde

Bugün İngilizler, bir piyade ve bir süvari tümeniyle Latrun mevziine taarruz için ilerledilerse de, bu mevzi daha önce Türk birliklerince boşaltıldığı için burasını boş buldular. Daha sonra ileri hareketini sürdüren İngiliz kuvvetleri, dağ geçitlerine doğru çok ihtiyatlı hareket ediyorlardı. Bu nedenle Türk kıtalarıyla muharebe teması olmadı.

20 nci Kolordu, yeni mevziine şöyle yerleşti : 53 ncü Tümen, Remle-Kudüs yolu üzerinde derinliğine kademelenmiş bir durumda Kastel-Karyet el İneb-Saris kesiminde ve tümen karargâhı Karyet el İneb'te; 26 ncı Tümen, şimdilik Kudüs batısında Beyti Lifta'da ihtiyatta; şimdiye kadar ordu ihtiyatını teşkil eden 57 nci Alayın 3 ncü Taburu ve 72 nci Alayın 2 nci Taburu El Bire'ye gelmişlerdi. Bugün 19 ncu Tümen Lübban'da; 27 nci Tümen, piyadesiyle ileri emniyet birlikleri Allar el Basal - Ras eş Şerife hattında ordunun emniyetini sürdürüyordu.

3 ncü Kolordu Karargâhı ve 24 ncü Tümen El Bire, Ramallah bölgesine ve 3 ncü Süvari Tümeni 18/19 Kasım gecesi Beyti Natif'ten çekilerek bu akşam Beyti Laham'a geldi.

[203] Erkilet; H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 245-249.

7 nci Ordu Komutanlığı, saat 21.45'te verdiği emirde: [204] "8 nci Ordu cephesinde hiçbir değişiklik olmadığını, 54 ncü Tümen'in Mecdel Yaba mevziinde bir taburla dört makineli tüfek bırakarak, bu gece Cilculiye'nin güneydoğusundaki sırtlara yürüyeceği, Kudüs güneyindeki 27 nci Tümen'in 19/20 Kasım gece yarısından itibaren 20 nci Kolordu emrine gireceği ve Beyti Cibrin, Halil-ür Rahman, Beni Naim istikametlerindeki ileri kıtaların, mümkün olduğu kadar bulundukları hattı elde bulundurmaları ve 72 nci Piyade Alayı'nın 20 Kasımda yerinde kalması.

3 ncü Kolordu, Brokin - Abud Ec Caniye - Beyti ur et Tahta - Beyti Anan hattına emniyet müfrezeleri sürecek, 24 ncü Tümeni ile El Bire-Ramallah hattını tutması, Beyti Ur et Tahta'da bulunan 57 nci Alayın 3 ncü Taburu'nun, 3 ncü Kolordu'ca değiştirilerek taburun 19 ncu Tümen'e gönderilmesi, 3 ncü Süvari Tümeni'nin 20 Kasımda El Bire, Ramallah kesimine gitmesi, 19 ncu Tümen'in de 20 Kasımda Nablus'a yetişmesi" istenmişti.

7 nci Ordu'nun 19/20 Kasım durumu şöyleydi :

3 ncü Kolordu : 24 ncü Tümeni El Bire, Ramallah; 27 nci Tümen El Hadr; 3 ncü Süvari Tümeni Beyti Laham'da ve kolordu karargâhı El Bire'de.

20 nci Kolordu : 53 ncü Tümen Saris-Karyet el İneb kesiminde; 26 ncı Tümen, Beyti Lifta doğusu kesiminde; 72 nci Alay Beyti İssa'da, kolordu karargâhı Kudüs'te.

19 ncu Tümen Lübban'da; ordu karargâhı Kudüs'te bulunuyordu.

20 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 19, 20) [205]

8 nci Ordu cephesinde : Keşif kolları hareketlerinden başka bugün önemli bir olay meydana gelmedi.

54 ncü Tümen, Mecdel Yaba'da bir tabur bırakarak, 16 ncı Tümen'in sol kanadına, Kalkiliya ve Mecdel Yaba yolu sağ kanadını teşkil etmek üzere El Avca Nehri'nin gerisine çekilerek Cilculiye'nin güneydoğusundaki tepelerde mevzi aldı.

Hava keşif raporlarının kıymetlendirilmesinden, Lid ile Yafa arasındaki bölgede bir düşman piyade tümeni bulunduğu tahmin edilmiş, ayrıca 8 nci Ordu cephesinde bir süvari Tümeni'nin olduğu anlaşılmıştı.

[204] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-1, 2.

[205] Erkilet; s. 249.

Ordu Komutanlığı, 16 ncı Tümeni ihtiyat olmak üzere Miske yöresine almaya karar verdi. Bunun üzerine, bu tümenin cephedeki göreviyle Cilculiye güneyindeki mevziler 54 ncü Tümen'e ve Biri Adas'taki mevzi de 7 nci Tümen'e verildi. 7 nci Tümen yeni durumun gereği, takviyeli bir bölüğünü Biri Adas'a gönderdi ve mevziin savunulmasında da değişiklik yapıldı.

Düşman keşif kolları, Avca Nehri üzerindeki köprüleri yokluyordu. Köprüler genellikle tahrip edilmiş olduğundan, ancak onarılarak piyade ve süvarinin geçişine elverişli bir hale sokulabilirdi. Topçunun geçişi için çok malzeme ve onarıma ihtiyaç vardı. Nehir, birçok yerlerinden ancak yayalara geçit veriyordu.

Tul-ü Kerem'e gelmesi beklenen 20 nci Tümen hâlâ yoldaydı.

Kudüs'e karşı harekât yapan İngiliz kuvvetlerinin gerileri 8 nci Ordu sol kanadındaki yüksek yerlerden iyi görülüyordu. 8 nci Ordu bu bakımdan önemli bilgi vermeğe başlamıştı.

7 nci Ordu Cephesi'nde [206]

3 ncü Süvari Tümeni, Ordu emrine uyarak, 20 Kasım saat 08.00'de Beyt Laham'ı terk etti. Kudüs şosesini izliyerek saat 15.30 sıralarında El Bire'ye gelmişti.

Kudüs'ün güney kesiminde, düşman bir piyade taburu ve iki süvari bölüğüyle saat 09.00'da, Dura'ya girdi. Daha sonra bir piyade bölüğüyle, iki süvari bölüğü El Halil'e ilerledi. Diğer bir bölüğün de El Halil'e ilerlediği haber verildi.

20 nci Kolordu kesiminde düşman saat 08.00'de Saris tepelerine taarruza başladı; ve Saris'in batısındaki tepeleri işgal etti. 63 ncü Alay, cephedeki 32 nci Alayın himayesinde, Karyet el İneb'in batı sırtlarına çekildi. Düşman kuvvetinin altı piyade taburu bir sahra ve bir obüs bataryası olduğu tahmin edildi. Bir piyade taburu kadar kuvvetinin de, Latrun'dan doğuya ilerlediği görülüyordu.

19 ncu Tümen, Nablus istikametinde yürüyüşe geçerek kolbaşısıyla saat 19.00'da Nablus'a vardı. Bu tümen kuruluşunda ve Beyti Ur et Tahta'da bulunan 57 nci Alayın 3 ncü Taburu, 3 ncü Kolordu emrine verildi.

Düşman çok geniş bir cepheyle taarruz ederek 20 nci Kolordu'nun iki kanadını birden kuşatmaya teşebbüs etmişti. Düşman kuvveti yaklaşık olarak sekiz piyade taburu, birkaç süvari bölüğüyle bir obüs ve iki

[206] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-5, 6.

sahra bataryası olarak saptanmıştı. Düşman Saris istikametinde ve yolun iki tarafından Saris-Karyet el İneb hattına taarruz etti. Aynı zamanda Vadii Sarar'dan Kesla, Akir istikametlerinden ilerledi. Diğer taraftan bir süvari tümeni tahmin edilen kuvvetin (birkaç dağ bataryası ve makineli tüfeklerle takviyeli), Beyti Ur et Tahta, Beyti Likya üzerinden Et Tire ve Beyti Anan istikametlerine taarruz ettiği anlaşılıyordu. Bu düşman ilerleyişi karşısında zayıf Türk emniyet birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Beyti Anan ve Et Tire istikametlerinden ilerleyen düşman, 53 ncü Tümen'in bir kısmı ve 72 nci Alay tarafından durduruldu; ve geri atıldı. Düşman, 19/20 Kasım akşamı genel olarak Et Tire-Beyti Anan hattına sokulmuştu.

Der Eyüp - Saris yolunun iki tarafındaki muharebe çok şiddetli oldu. Öğleye doğru Saris düşman eline geçtiyse de yapılan karşı taarruzla geri alınmıştı. Ancak daha sonra güneyden ilerliyen düşmanın etkisiyle bu kesimi korumakta olan 63 ncü Piyade Alayı Karyet El İneb'e çekilmek zorunda kaldı. Kıtalar, 19/20 Kasım gecesi Beyti Nakuba-El Kastel kesimine alınacaklardı. El Halil'e ilerleyen düşman karşısında buradaki zayıf artçı birlikleri bu kesimi bırakmak zorunda kaldı.

Gerçekte 21 nci İngiliz Kolordusu, Kudüs genel istikametine yönelmiş (kuzeyden güneye doğru Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, 52 nci ve 75 nci Tümenler) olarak harekâtını temkinli bir biçimde geliştiriyordu. Daha güneydeyse, 53 ncü Piyade Tümeni kuzeye doğru ilerliyordu. El Halil'i işgal eden bu tümen birlikleriydi.

20 nci Kolordu Komutanı, düşmanın hareket ve faaliyetinden daha çok sağ kanada karşı bir teşebbüste bulunacağı kanısındaydı.

Kudüs'ün savunması şu birlikler tarafından yapılacak ve kuzey kanatta (El Bire civarında) 3 ncü Kolordu (24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri) bulunacaktı. Bu kolordu, aynı zamanda Brokin-Abud-Der Amar hattını örtme görevini üzerine aldı. Ortada 20 nci Kolordu ve sol kanatta Lut Gölü'ne kadar 27 nci Piyade Tümeni bulunacaktı.

3 ncü Süvari Tümeni, öğleden sonra Der İbzi-Beyti Ur el Fevka üzerinden ilerleyen düşmana karşı, 8 nci Alayı ile Ramallah Köyü'nün iki km. kuzeybatısındaki sırtları işgal etti. Düşman bu kesimde daha fazla ilerlemedi.

7 nci Ordu, 21 Kasımda 3 ncü Kolordu'yu Beytunya-Ramallah yöresinde Kudüs'e karşı ilerleyecek olan düşmanın sol kanadına taarruz etmek üzere hazırlıyacaktı. Halbuki Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın şu emrini aldı : [207]

[207] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-7.

"1. 19 ncu Tümen, 21 Kasım 1917'de Tul-ü Kerem'e hareket edecek; ve orada Yıldırım Ordular Grubu ihtiyatı olarak hazır bulunacaktır. Mesudiye'de bulunan 15 nci Hücum taburu, 19 ncu Tümen oradan geçerken bu tümenle birlikte hareket edecektir. 24 ncü Tümen, 21 Kasımda Nablus'a ulaşacaktır.

2. 8 nci Ordu, düşman tarafından sıkıştırıldığı takdirde, Nehri İskenderun gerisine, sol kanadı Kakon'da olarak çekilecektir.

3. Bu halde 19 ncu Tümen, Tul-ü Kerem mevzilerini işgal ve 8 nci Ordu'nun sol kanadıyla bağlantı sağlayacaktır. 19 ncu Tümen'in sol kanadı Şufe'de bulunacaktır. 50 nci Hücum Bölüğü Ferata Tepesi'nde Nablus-Cilculiye yolunu koruyacaktır. Keşfedilen Tul-ü Kerem mevziinin krokisi 19 ncu Tümen'e yollanmıştır.

4. 20 nci Tümen, Yıldırım Ordular Grup ihtiyatı olarak Mesudiye' de toplanacaktır.

5. 19 ncu Tümen, aynı zamanda Tul-ü Kerem'de 8 nci Ordu ile bağlantı kuracaktır..."

7 nci Ordu Komutanlığı, Yıldırım Ordular Grubu'nun bu emrine karşı saat 18.20'de gönderdiği raporda, "Düşmanın niyet ve amacını şöyle değerlendiriyordu : (Özet) [208] "Düşmanın batıdan, aynı zamanda Kudüs-Nablus yolunu kesmek için kuzeybatıdan taarruz edeceğine kuşkum yoktur. Sırtların en yüksek noktalarını izleyen bu yolu kestikten sonra alçak bölgelerden geçen Kudüs-Eriha yolu da kesilebilir. Bu takdirde, 20 nci Kolordu çevrilerek tecrit edilebilir. Bu mevziin çok kısa bir süre içinde düşmesi her halde beklenmelidir. Çünkü, aslında 20 nci Kolordu zayıftır; ve Kudüs'te bu kolordu için bir günlük bile yiyecek maddesi stok edilmemiştir. Fakat 3 ncü Kolordu'nun 24 ncü Tümeni ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin bulunuşu Kudüs-Nablus yolunun kesilmemesini bir dereceye kadar sağlayabilir. 24 ncü Tümen'in bu görevi yapabilmesi ancak 8 nci Ordu' nun şimdiki mevziinde direnmesiyle mümkündür. İşte bu nedenledir ki, 24 ncü Tümen Nablus'a alınarak, 20 nci Kolordu'nun tecrit edilmesine mani olunmasına veya bu tümeni şimdiki yerinde bırakarak, Kudüs-Nablus ulaşımının sürdürülmesine şimdiden kesin bir karar vermek gerekir. Bu konudaki yüksek kararlarını beklerken, 24 ncü Tümen'i Kudüs-Nablus ulaşım yolunun korunması için hareket ettirmeyeceğimi arz ederim."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 7 nci Ordu Komutanı'nın bu teklifini olumlu karşılamış ve telefonla, "Tul-ü Kerem'e gönderilecek 19 ncu Tümen'den başka diğer kuvvetlerin Kudüs kuzeyine gönderilip gönderilmeyeceğine ancak 7 nci Ordu'ca karar verilebilir." cevabını vermişti.

[208] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-8.

Görüldüğü gibi Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, düşmanın durumu bilinmeden orduları güç duruma düşürecek emirler vermekteydi. Falkenhayn, "Düşmanın, kuvvetlerini Remle'ye toplandıktan sonra Kudüs'ü ele geçirmek üzere Kudüs istikametinde harekete geçeceğini" önceki raporlarında Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya bildirmişti. Düşmanın durumu bilinmeden ve 20 nci kolordu karşısında düşman harekâtı sezildiği bir sırada, 24 ncü Tümen'in Nablus'a alınması, Kudüs'ü savunacak 20 nci Kolordu'nun tutsak olmasıyla sonuçlanırdı. Kudüs-Nablus yolunun korunması ve Kudüs'ü kuzeyden kuşatacak düşman kuvvetlerine karşı 3 ncü Kolordu'nun ancak zayıf bulunan 24 ncü Tümeni ile 3 ncü Süvari Tümeni vardı. Böyle bir durumda, 24 ncü Tümen'in Nablus'a hareket ettirilmesi hakkında Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın ne gibi bir düşünceye kapıldığı anlaşılamamıştır.

20 nci Kolordu'nun yiyecek ve cephane bütünlemesine gelince; kolordunun yiyecek maddeleri, günlük olarak sağlanmaktaydı. Ordu Komutanı, bu kolordunun cephane ve yiyecek maddelerinin 10-15 gün yetecek şekilde süratle Kudüs'e depo edilmesini ayrıca Yıldırım Ordular Grubu'ndan rica etmişti.....

20 nci Kolordu kıtaları, son durum üzerine şu mevzilere çekileceklerdi :

26 ncı Tümen, El Bire - Kudüs şosesi (dahil) ile Karyet el İneb - Kudüs şosesi (hariç) arasındaki bölgeye.

53 ncü Tümen, Karyet el İneb - Kudüs şosesi (dahil) ile Kudüs demiryolu (dahil) arasındaki bölgeye.

27 nci Tümen, demiryolu (hariç) ile Sürbahir (dahil) arasına.

72 nci Piyade Alayı, kolordu ihtiyatı olarak Safat üzerinden çekilerek, Kudüs - El Bire yoluyla Kudüs-Karyet el İneb yolu arasında, Lifta' nın iki km. doğusunda ve köy dışında gizlenmiş olarak bulunacaktı.

26 ncı Tümen topçuları, Safat civarında, ateş alanı Nebi Samoil-El Bire arasındaki kesimiydi. Bir takım veya bir batarya Beyti İksa kuzeyinde, 53 ncü Tümen topçuları Der Yasin civarında, ateş alanı demiryolu - Beyti Nakuba - Nebi Samoil. Bu topçu grubu özellikle Beyti Nakuba civarında mevzileneceği düşünülen düşman topçularını, 26 ncı Tümen bölgesinin batı cephesini ve 53 ncü Tümen güney cephesini yan ateşine almakla yükümlü kılınmıştı. 19 ncu Tümen topçusu, Beyti Laham şosesini ve 53 ncü Tümen sol kanadını ateş altına alacak şekilde mevzilenecekti.

3 ncü Kolordu, saat 19.00'a kadar birer taburla Beytunya kuzeyindeki tepe - Beytunya'nın bir km. kuzeybatısındaki tepe - Beytunya ile güneybatısındaki tepeleri işgal etmişti. Bugün düşman, Beytunya'nın bir km. kadar kuzeybatısındaki tepeye taarruz etti. Bu taarruzu, iki topla destekliyordu. Bu sırtta bulunan 2 nci Alay'ın 1 nci Taburu bir bölükle takviye edildi. Bu suretle mevzi korunmuş oldu. Düşman süvarileri, Ayn Arik tepelerini işgal etmişti.

3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet, 24 ncü Tümen ile Vadii Geriut ile Vadii Selman arasında Beyti Ur el Fevka istikametinden bir taarruz yapmayı tasarlayarak, bu tasarısını 7 nci Ordu Komutanı'na bildirdi.

7 nci Ordu Komutanı, buna karşı ordunun durumu, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emri, kendi düşünce ve kanısına göre Kudüs'ün savunması ve kuzeyinden kuşatılmaması için şu Ordu emrini verdi: (özet) [209]

"1. Düşman, bir süvari tümeniyle Beyti Ur et Tahta ve Beyti Sira' ya; yaklaşık olarak sekiz piyade taburu ve birkaç bataryayla Der Eyub'a, sayısı kestirilemeyen bir kısım kuvvetle de Artuf üzerinden taarruz etmiş ve bu taarruzu geri atılmıştır. Düşman, Der İbzi-Ettire-Beyti Anan-Saris-Akir batısı hattında durduruldu.

2. 8 nci Ordu cephesinde bir değişiklik yoktur.

3. 3 ncü Kolordu (24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri), ova kesiminden doğuya, dağlık bölgeye gelen yolları (Brokin-Abud-Der Ammar-Beytunya batısı) hattında savunacaktır. Beytunya-Derale'de kuvvetli ihtiyatlar bulundurmalıdır ki, Ettire ve Beyti Anan istikametlerinden Kudüs'e doğru ilerleyecek düşmana yandan etkili olunabilsin. Bu amaç için bir kısım topçu ileri sürülüp mevzie sokulmalıdır.

4. 21 nci Kolordu, yarın (21 Kasım) sabaha kadar ileri kıtalarını, Et Cib-Biddu-El Kastal-Sataf-Bittir-Husan-Urtas-Cebeli Furidis hattına çekmeli ve bu hattın gerisinde kuvvetli ihtiyatlar bulundurmalıdır.

5. 19 ncu Tümen, 21 Kasımda Tul-ü Kerem'e giderek, orada grup ihtiyatı olacaktır. Mesudiye'den geçerken 158 nci Alay 2 nci Taburu, 7 nci Hücum taburu ve 3 ncü Kolordu İstihkâm Bölüğü, tümene katılacaktır. Ordu karargâhı Nablus'a gelinceye kadar tümen, raporlarını Grup Komutanlığı'na verecektir. Bu tümenin iaşesi Tul-ü Kerem'de 8 nci Ordu'ca sağlanacaktır.

[209] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-10.

6. 20 nci Piyade Tümeni, Grup ihtiyatı olarak Mesudiye'de toplanacaktır.

7. Bugün Nablus'a gelen 50 nci Tümen Hücum Bölüğü, 21 Kasımda Farata'ya gidecek ve orada Nablus-Cilculiye yolunu koruyacaktır.

8. Karargâh, yarın (21 Kasım 1917) öğleye kadar El Bire'de bulunacaktır."

7 nci Ordu Komutanı, bu emriyle düşmanın, 20 nci Kolordu kanatlarına yönelteceği taarruzu kırmak; Kudüs-Nablus yolunu kesme teşebbüsüne karşı 3 ncü Kolordu ile, yolu korumak ve gereğinde de Kudüs cephesine yapacağı taarruza yandan etki yapmak amacını gütmüştü.

21 Kasım 1917 Harekâtı (Nebi Samoil Muharebesi) (Kroki : 19, 20, 21)

İngilizler [210]

21 nci Kolordu Komutanı, 75 nci Tümen'e 21 Kasımda doğruca El Bire istikametinde hareket etmesini ve 52 nci Tümen'e de kuvvetli tertipler alarak geride kalmasını emretti. Emre göre 75 nci Tümen'in, Karyet el İneb Köyü'nden Yafa-Kudüs şoşesine saparak, Biddu üzerinden El Cib'e giden yolu izlemesi gerekiyordu. Halbuki bu yoldan topların hareketi mümkün değildi.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni de, emre göre Beytunya yoluyla El Bire istikametinde ilerliyordu.

75 nci Tümen Komutanı, 234 ncü Tugayı'na öncü olarak hareket etmesini emretti.

General Allenby, Kudüs civarında muharebe vermemeyi düşünmüş olduğu halde, 232 nci Tugay'a Türklerin dikkatini çekmek için yol boyunca bir gösteriş hareketi yapmasını emretti. Tugayın bu hareketi başarıyla sonuçlanmış ve bir kısım Türk kuvvetleri, Karyet el İneb'in üç buçuk km. doğu ve güneydoğusunda ve Kudüs'ün altı km. batısındaki El Kastel'den geri atılmıştı. Türk topçusu fecirle beraber Karyet el İneb'i bombardıman etmiş ve insanca kayıp verdirmişti. Saat 10.30'da yürüyüş kolu Biddu'ya hareket etti. Bu kesimde az bir mukavemete rastlandı. Aynı zamanda bu kesimdeki arazinin dik ve sarp oluşundan harekât ağır gelişti. Kolun öncüsü Biddu'daki Türk kuvvetlerini geri atarak Beyti Surik doğusundaki hakim araziye doğru ilerledi. Birlikler Biddu doğusuna geçtikleri sırada, Nebi Samoil Tepesi'nden açılan bir ateşin etkisinde kal-

[210] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 229-233.

dılar. Bu tepe Türklerin elinde kaldıkça ilerlemek mümkün olmayacaktı. Tümen Komutanı öncüye, bu tepenin süratle ele geçirilmesini emretti. Karanlık basmak üzereydi. Taarruz 17.15'te başladı. Türklerin direnişlerine rağmen, tepenin en yüksek yeri ele geçirildi.

Bu kesimden çekilen Türkler, biraz daha geride küçük bir köyün kenarında savunma mevzii tutmuşlardı.

20 Kasımda, Amvas'ta yoldaki yığılmalardan dolayı geciken ve Karyet el İneb'e ancak bugün ulaşabilen 5 nci Atlı Piyade Tugayı sağ kanadı örtme görevini başaramayınca, bu görev, sabahleyin Karyet el İneb' te bırakılan iki tabura verildi.

Kudüs'ün ele geçirilmesi harekâtına Avustralya birliklerinin de katılmasını sağlamak amacıyla, 10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı, 5 nci Atlı Piyade Tugayı'na katıldı.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni Komutanı, hedefini elde edeceğini pek sanmamakla beraber görevini yapamama endişesiyle 6 ncı Atlı Piyade Tugayı'na Beytunya'daki Türk mevzilerine taarruz etmesini ve 22 nci Tugaya da Ramallah'a ilerlemesini emretti. 6 ncı Tugay emre uyarak, bulunduğu mevziden doğuya Beytunya istikametinde harekete geçti. Tugayın bir alayı da bu köye güneyden taarruz ediyordu. İhtiyat alayı Zeytun Tepesi'ne yöneltildi. Alay bu sırtlara yaklaştı. Fakat Türklerin bu kesimdeki mevzilerini kuvvetli olarak tuttuklarını gördü. Yapılan taarruz Türklerin şiddetli ateş etkisi altında başarılı olmadı. Bu sırada 22 nci Tugay Ramallah'a ilerledi. Fakat bu tugayın da taarruzu gelişemedi.

Saat 12.45 sıralarında 6 ncı Tugay'ın taarruzunu sürdürebilmesi için, Yeomanry Alayı'nın Beytunya kuzeyinden taarruz etmesi emredildi. Alay ancak kasabanın 500-600 metre yakınına sokulabildi ve burada durdu.

Saat 14.00'te Türklerin takviye edildikleri görüldü. Yarım saat sonra, tugayın sağ kanadına kuşatıcı bir taarruz yönelttiler ve bu alayı geri attılar. Bu çekilme, diğer alayı da etkiledi; ve diğer alayın işgal etmekte olduğu mevzie geri atılmasına sebep oldu.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni Komutanı, tümen birliklerinin kötü bir duruma girdiklerini görerek, kuvvetlerini Beyti Ur el Fevka'ya çekmeye karar verdi; ve 8 nci Tugayı çekilmeyi himayeyle görevlendirdi. 22 nci Tugay Beyti Ur et Tahta'ya geri çekildi. En ilerideki alay, ancak dokuz saatte geri çekilebildi. 8 nci Tugay'ın artçısı ancak 22 Kasım saat 05.30'da geri gelebildi.

Kötü hava şartları, hava ve kara keşiflerini engellemişti. Birlikler arasındaki bağlantı ve haberleşme hizmeti de aksamıştı.

Bugünkü muharebeler aynı zamanda Türklerin de amaç ve harekât planlarını ortaya çıkarmıştı. Buna göre Türkler, İngilizlerin tepeler bölgesindeki ileri harekâtını oyalamak için zayıf artçı kıtaları bırakmış ve bu suretle 7 nci Ordu'nun büyük kısmına çekidüzen vermekle beraber, aslında başlamış bulundukları tahkimatın geliştirilmesini sağlamak istemişlerdi.

Türkler (Kroki : 21) [211]

8 nci Ordu cephesinde : 21 Kasım günü önemli bir değişiklik olmadı. Hava keşiflerinde İngilizlerin Sarona'nın kuzeydoğusundaki kesimde tahkimat yaptığı saptandı. Avca Nehri ağzı açıklarında iki torpidobotuyla bir monitor ve bir gözetleme gemisi vardı.

Gazze Muharebeleri'nden bu yana alayların mevcutları, verilen büyük kayıplar ve kaçaklar nedeniyle birer bölük seviyesine inmişti. 22 nci Kolordu Komutanlığı, bu sakıncalı duruma bir çare olarak gerilerde bulunan büyük ağırlıkların erlerinden ve fazla bulunan ağırlık hayvanlarından kıtaların ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla yeni bir örgütleme yaptı. Kolordu öylesine kötü bir duruma düşmüştü ki, çoğu alayların taburları, yani muharip kıtaları erimiş, geride ağırlığı kalmıştı. Bu ağırlık erlerinin yanına sığınmış bir sürü başı boş ve kaçak erler bulunmaktaydı. Muharip kıtaların durumu gerçekten yürekler acısıydı. Kolordu komutanı aldığı tedbirlerle bu durumu biraz olsun düzeltmek istemişti.

16 ncı Tümen, ordu ihtiyatını teşkil etmek üzere mevzilerini 54 ncü ve 7 nci Tümen'e teslim ederek Miske yöresine geldi.

7 nci Ordu Cephesi'nde [212]

3 ncü Kolordu cephesinde düşman, öğleden sonra, 24 ncü Tümen'in Beytunya kuzeybatısındaki mevziine taarruz etmişse de bu taarruz geri atılmıştı. Kanat karşısındaki düşman kuvvetleri de Beyti Ur et Tahta istikametinde çekilmeye başladı. Bu cephede düşmanla en yakın uzaklık bir km. kadardı. El Cîb'e gönderilen tabur, bu mevkiin üç km. kuzeydoğusundaki 776 rakımlı tepeyi ele geçirdi. Düşman bu kesimden de çekilme zorunda kalmıştı. Ayn Kenya doğusunda yere inmiş bir düşman süvari bölüğü ve bunun gerisinde daha başka kuvvetleri vardı. Alınan iki tutsak İngiliz subayının sözlerinden, 24 ncü Tümen cephesinde bir dağ bataryası ve 36 makineli tüfekle takviyeli bir süvari tümeninin bulunduğu anlaşı-

[211] Erkilet; H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 250-252.
[212] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-14.

lıyordu. Gerçekten bu kesimde Yeomanry Atlı Piyade Tümeni bulunuyordu. 27 nci Tümen cephesinde El Halil kesiminde düşman, daha kuzeye geçmemişti.

20 nci Kolordu Kudüs mevziini aşağıdaki gibi işgal etmişti : (Kroki : 21)

26 ncı Tümen sağda, 3 ncü Kolordu ara hattından (Kudüs-Latrun) yoluna kadar (hariç) olan bölgeyi,
53 ncü Tümen, bu yoldan (dahil) demiryoluna kadar (dahil) bölgeyi,

27 nci Tümen, demiryolu (hariç) mevziin güneyi bölgesini,

İleri karakollar hattı : Biddu-Beyti Surik-El Kastal-Satof-El Valace-El Hadr-Cebeli Firdös idi.

Düşman öğleden sonra 24 ncü Tümen'e iki defa taarruz etti; ve fakat her ikisinde de geri atıldı. Akşam da Beyti Ur tata'ya çekildi.

Düşmanın aynı zamanda 20 nci Kolordu'nun Biddu-Beyti Surik ileri karakol hattına, takriben bir piyade alayı ve bir kısım süvariyle taarruz ederek bunları geri attı; ve Nebi Samoil'e karşı da bir teşebbüste bulunduysa da zayiat verdirilerek Biddu'ya atıldı. Fakat karanlık bastıktan sonra düşman, 26 ncı Tümen'in Nebi Samoil mevziinde 895 rakımlı tepeye bir daha taarruz ederek, saat 19.00-22.00 arasında bu tepenin bir kesiminde yerleşmeyi başardı. Bugün ayrıca düşmanın kuvvetli piyadesi, Karyet el İneb'den El Kastel'e ilerledi. Fakat buradaki Türk ileri kıtalarının işi karşısında, geri çekilmek zorunda kaldı.

Düşman, bugün Kudüs'ün kuzeyle olan ulaşımını kesmek üzere tahkimat hattının sağ (kuzey) yanında, yola ve civar araziyle tahkimat hattına hakim olan Nebi Samoil mevziinin tamamını ele geçirmek istiyordu. Şayet bunu yapabilirse buradan harekâtını kolaylıkla genişletebilecek, hem Kudüs-Nablus yolunu elde edecek ve hem de 20 nci Kolorduyu kuşatma çemberi içerisine alabilecekti. Fakat bölgenin önemini çok iyi değerlendiren 7 nci Ordu Komutanı, Nebi Samoil Tepesi'nin bir kesimine yerleşen düşmanı, 20 nci Kolordu'dan birkaç bataryanın desteğiyle, hazırlanacak bir kaç taburla taarruz edilerek tepeden atılmasını ve 3 ncü Kolordu'nun da, ihtiyatlarıyla kuzeyden, bu taarruza katılmasını emretti. [213] Gerçekten bu tepenin alınması ordu için pek önemliydi.

7 nci Ordu cephesindeki düşman kuvveti, orduca şöyle değerlendiriliyordu: [214]

[213] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-13.
[214] Erkilet; s. 251-252.

İki piyade alayı Beyti İssa-Biddu hattında; bir piyade alayı, bir süvari bölüğüyle iki zırhlı oto El-Kastel batısında; kuvveti kestirilemeyen ihtiyat kuvveti (piyade) iki üç batarya Karyet el İneb'de; bir süvari tümeni Beytunya-Biddu hattı batısında.

Bugünkü (21 Kasım 1917) hava keşif raporlarına göre; Kudüs'e karşı İngilizlerin iki piyade ve iki süvari tümeniyle ilerledikleri ve bunları geriden en az dört piyade tümeni'nin izlediği saptanarak, bu bilgi Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca Başkomutanlığa bildirilmişti.

19 ncu Tümen, Nablus'tan Tul-ü Kerem'e hareket etti. Bu tümen buradan da Kalkiliya'ya hareket edecekti. 27 nci Tümen emrinde bulunan 3 ncü Kolordu Süvari Bölüğü, El Bire'ye hareket etti.

22 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki: 21)

İngilizler [215]

21 nci Kolordu Komutanı, 75 nci Tümen'e ileri harekâtına devam etmesini bildirdi. Aynı zamanda 52 nci Tümen Komutanı'na, 22 Kasımda Nebi Samoil Tepe'sini teslim almak üzere bir tugayını Beyti Likya'dan hareket ettirmesini emretti.

75 nci Tümen, Nebi Samoil'i elde tutmak için dört taburunu ve Biddu doğu sırtlarını tutmak için de, 2/4 Dorset Taburu'nu buralara bırakmak zorunda kaldı. Yafa-Kudüs yoluna da üç taburunu bırakması lüzumlu görüldüğünden, 233 ncü Tugay Komutanı'nın elinde dört taburuyla makineli tüfek bölüğü ve süvari bölüğü kalmıştı.

İlk evrede, El Cib Köyü'nün ele geçirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle öncü, Türk topçu ateşinden kurtulmak için Biddu'nun batı ve kuzeyinden ilerlemek zorunda kaldı. Fakat biraz sonra Beyti İssa'da yerleşmiş zayıf Türk ileri birliklerinin ateşiyle karşılaştı. Öncü, önce burasını ele geçirip sonra El Cib'e yönelmeğe karar verdi. Fakat topçu desteği olmadan bu hareket yapılamazdı. Topçuysa yolsuzluk nedeniyle İneb'in kuzeyinden daha ileri alınamamıştı. Beyti. İssa'nın doğu sırtlarına varabilen iki bölük, akşam karanlığına kadar burada bırakılarak gece Biddu'nun kuzeybatısındaki vadiye alındı. Böylece 75 nci Tümen'in ileri hareketi gecikmiş, aynı zamanda Nebi Samoil'in elde tutulması da tehlikeye düşmüş oluyordu. Buradaki dört tabur, üçü cephede mevzide, biri de ihtiyatta olarak tertiplenmişti.

[215] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-H, s. 234-238.

Türkler, buraya birkaç kez hücum ettilerse de püskürtüldüler. Diğer taraftan Türkler, Biddu sırtlarına doğru ilerlemek istedilerse de bu kesimdeki İngiliz birliklerinin direnişi karşısında da geri atıldılar.

Nebi Samoil'de bulunan 75 nci Tümen birliklerini değiştirmek üzere, 52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayı, Beyti Likya'dan saat 07.00'de hareket etmiş ve Biddu civarında biraz durmuştu. 7 nci ve 8 nci Iskoçya Nişancı Taburları, Nebi Samoil'e yöneltildiler. Bu kesimdeki mevzie 150 m.'ye kadar sokuldular. İki taburun yaptığı taarruz sonunda Türkler gerideki sırta çekildi. Bu iki tabur böylece 75 nci Tümen'in yerini almış oldu. Sağda 8 nci Tabur, solda 7 nci Tabur olmak üzere tertiplendi. 75 nci Tümen'in çekilişinden bir süre sonra 7 nci Tabur, tekrar muharebeye tutuştu. Nebi Samoil'i tutan dört taburun kayıpları 567 insandı. Buna Beyti İssa'daki iki taburun kaybı da eklenirse 22 Kasımdaki muharebe kaybı altı subay 92 er ölü, 23 subay 539 er yaralı, bir subay 91 er kayıptı.

Yeomanry Tümeni ise, bir gün önce yaptığı muharebe ve gece çekilmesi nedeniyle yardım edecek güçte değildi.

Türkler [216]

8 nci Ordu Cephesinde: Öğleden sonra düşman faaliyeti biraz artmıştı. Düşman, Avca Nehri üzerindeki köprüleri Sarona civarına yerleştirdiği topçuyla ateş altına aldı.

8 nci Ordu karşısında düşman kuvvetlerinin takviye edildiğine dair bir belirti görülmüyordu. Düşmanın Yafa ve doğusu bölgesinde bir piyade ve bir süvari tümeni bulunduğu tahmin ediliyor, ancak bunların kesin tertipleri ve harekâtı saptanamıyordu.

Tul-ü Kerem'e gelmiş olan 19 ncu Piyade Tümeni de Kalkiliya'ya hareket edecekti.

7 nci Ordu Cephesi'nde

20 nci Kolordu, Nebi Samoil, 895 rakımlı tepenin geri alınması için, 7 nci Ordu Komutanlığı'ndan aldığı emir üzerine, 21/22 Kasım gecesi özetle şu taarruz emrini verdi: [217] "... Kolordu, ihtiyatı ile yarın (22 Kasım 1917) saat 03.00'da Hırbet Adra-Biri Nebala-El Cib istikametinde, düşmanın sol kanadı gerisine bir karşı taarruz yapacaktır. Bunun için 72 nci Alay ve 27 nci Topçu Alayı'nın 1 nci Taburu, 22 Kasım saat 03.00'te hareketle Şafat-Hırbet, Hevanit-Hırbet Adas (Adar) istikametinde ilerle-

[216] Erkilet; s. 252-253.

[217] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-11, F. 1-38.

yecek ve Hırbet Adas'ta saat 06.00'da hazırlık mevziine girmiş olacaktır. Topçu taburu, Nebi Samoil'in yan ve gerilerini ateş altına alacak şekilde Hırbet Adas civarına mevzie girecektir.

26 ncı Tümen, kesinlikle düşmanı durduracaktır. Bu amacın sağlanması için, şimdi 181 nci Alayın 3 ncü Taburu Lifta doğusuna, Tümen ihtiyatı olmak üzere gönderilmiştir. Bu tümenin Şafat kuzeyindeki taburu, 72 nci Alay sol kanadıyla işbirliği yapacaktır. 26 ncı Tümen topçuları 22 Kasım saat 05.30'dan itibaren Der Yasin ve 53 ncü Tümen topçuları da, tüm ateşlerini Nebi Samoil'e toplayacaktır. Ben yarın saat 06.00'da Hırbet Adas'ta bulunacağım."

3 ncü Kolordu, 20 nci Kolordu'nun yapacağı bu taarruzu iki piyade taburu, bir süvari bölüğü ve iki bataryayla El Cib'in bir km. güney ve güneydoğusundan himaye edecekti.

20 nci Kolordu'nun karşı taarruzu emredilen saatte başladı. 26 ncı Tümen Beyti İksa, Beyti Hanina kesiminden ve 72 nci Alay ile de, Biri Nebala kesiminden taarruza başladılar. Saat 12.30'da sağ kanat Nebi Samoil kuzey ve kuzeydoğu taraflarına 100 m. kadar yaklaşmıştı. Topçular bu taarruzu etkili bir şekilde destekliyor ve düşmana ağır kayıp veriyordu.

Bu arada Beyti Surik ve Biddu istikametinde ilerlemek isteyen düşmanın takviye kıtaları, topçu ateşiyle geri atıldı. Saat 14.30'dan 15.00'e kadar yedi bataryanın ateşi Nebi Samoil ve Beyti İksa kuzeyindeki düşman mevzilerini baskı altında bulunduruyordu. Saat 15.00'te 72 nci Alay, Samoil Köyü ve Camii kesimini süngü hücumuyla ele geçirdi. Alayın ele geçirdiği 895 rakımlı tepeye 72 nci Alay Tepesi adı verildi.

24 ncü Tümen'den gönderilen iki tabur da, El Cib Köyü ile bunun batı güneyindeki sırtları tuttu; ve topçusu (bir batarya) da El Cib Köyü'nün bir km. kadar doğusunda mevzie girerek buradan taarruzu destekledi.

Bugün yapılan taarruzla her ne kadar Nebi Samoil Köyü ve Camii süngü hücumuyla ele geçirilmişse de, düşman Nebi Samoil mevzilerinin bir kısmından atılamamıştı. Karanlık basınca harekât durmuştu. Ordu komutanlığı saat 21.45'te verdiği emirde: [218] "yaklaşık olarak bir piyade tugayı kadar olan düşmanın Nebi Samoil'in yalnız bir kesiminde tutunabildiği belirtilerek, 20 nci Kolordu'nun düşmanı bu kesimden de atması ve 3 ncü Kolordu'nun, 20 nci Kolordu'nun yapacağı taarruzu El Cib mevziinden kabil olduğu kadar şiddetle desteklemesi, özellikle düşman takviye kıtalarının Biddu'dan gelmesini bütün imkânlarıyla önlenmesi" istenmişti.

[218] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-16.

Bugünkü hava keşfinde, düşman durumu ve kuvveti şöyle saptanmıştı:

Kudüs bölgesine taarruz etmek üzere düşmanın bir piyade ve bir süvari tümeniyle üç grup halinde tertiplendiği; bir grup Saffa ve doğusunda (bir piyade taburuyla iki süvari alayı); bir grup Beyti Likya'da (bir piyade ve bir süvari tugayı), bu grupların ilerisinde ayrıca ileri sürülmüş yade ve bir süvari tugayı), bu grupuarı nilerisinde ayrıca ileri sürülmüş kıtalar vardı. İhtiyat olarak, Remle Vadii Sarar çizisi doğusunda iki piyade tümeni (20 tabur) ve 12 süvari bölüğü vardı.

Remle, Vadii Sarar, Latrun, Beyti Likya kesimlerinde çok fazla ulaştırma faaliyeti görülmüştü. Latrun'da piyade, süvari, topçu, kıtalarının ordugâhları, Remle - Vadii Sarar hattıyla Biri Salih, El Kubeybe ve Yutta'da ikmal kollarına ait ordugâhlar vardı ki, Kudüs'ün batı cephesine karşı düşmanın iki piyade ve bir-iki süvari tümeni ve bunların gerisinde en az iki piyade tümeni bulunuyordu. El Halil üzerinden düşmanın henüz kuvvetli birliklerle ilerlemedikleri anlaşıldı. Raporda, düşmanın Nebi Yunus ile Gazze'de bir piyade tümeninin bulunduğu da bildiriliyordu.

23-24 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki: 22)

İngilizlerin El Cib'e taarruzu [219]

Nebi Samoil Tepesi'nin, 52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayı tarafından teslim alınmasıyla, bu tepenin savunulması sorumluluğu 75 nci Tümen'den alınmıştı. Böylece bu tümene ileri harekete devam etmek üzere yeni bir teşebbüste bulunması emredildi. El Cib'e taarruz görevi tekrar 75 nci Tümen'in 233 ncü Tugayı'na verildi. Tugayın iki taburu bir gün önce Nebi Samoil'de ağır kayba uğramıştı. Bir taburun mevcudu yarıya inmiş, diğer taburun iki bölüğü hâlâ Beyti İssa doğusunda bulunuyordu. Ulaştırma kollarının korunmasıyla görevlendirilen iki taburdan 232 nci Tugayın bir taburu 233 ncü Tugayın emrine verilmişti. 5 nci Somarsat taburu El Cib'e taarruz etmek ve diğer bir tabur da, önce bu taburu izleyerek Beyti Nebala'yı ele geçirmek üzere sağ kanattan ilerleyecekti. Tugayın emrine yakından desteği sağlayacak olan üç toplu bir dağ bataryası verilmişti. Tümen topçusu uzakta kalmıştı. Biddu Köyü arazi engebeleri arasında Nebi Samoil ve El Cib'e karşı örtülüydü. Bununla beraber bunun tam doğusunda arazi düzleşiyordu. Taarruz kolları, vadinin sağladığı örtüden kurtulduktan sonra Nebi Samoil Tepesi'nin kuzey sırtlarının hakimiyeti altında güneye doğru, El Cib Tepesi'nin hakimiyeti altında kuzeydoğuya doğru ve Beyti İssa Tepesi'nin hakimiyeti altındada kuzeybatıya doğru düz araziyi

[219] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 238-247.

iki km.'lik bir alan içinde geçmek zorunda kalmışlardı. Taarruz cesaretle idare edildi. Somersat Taburu'nun ilerleyen kolları Türk mevzilerinden görülür görülmez bu ve diğer hakim noktalardan topçu ve makineli tüfek ateşi açıldı. Tabur, kayıplara rağmen ilerlemeye devam etti; ve El Cib Tepesi'nin eteklerine yaklaşabildi. Taburun ileri kısmı köye girmeyi başardıysa da, az sonra hepsi öldü veya tutsak oldu. Taburun geri kalanı toprağa yapışıp kaldı.

Diğer tabur da aynı cüretle ilerleyerek El Cib'in 600 m. güneybatısındaki Vadii Amir'e ulaştıysa da, ateş etkisiyle burada kaldı. Bunun üzerine 5 nci Devon Taburu 233 ncü Tugay emrine verildi. Bu tabura El Cib'in batı yönünden taarruz etmesi emredildi.

Cephenin diğer kesimlerinde harekât durmuş olduğundan, cephedeki bütün Türk topçusunun ateşleri bu tabur üzerine toplanmış bulunuyordu. Fakat tabur buna rağmen hedefine ilerledi. El Cib Köyü'ne birbuçuk km. yaklaştığı sırada Nebi Samoil Tepesi'nden ateşe tutuldu. Bu etki altında ilerleyemeyerek El Cib Köyü eteğindeki küçük bir vadi içinde kaldı.

233 ncü Tugay Komutanı, daha fazla ileri gidilemeyeceğini anlayarak 75 nci Tümen Komutanı'na durumu bir raporla bildirdi. Karanlık basıncaya kadar çekilmek imkânı bulunamadığı gibi yaralıların da geriye taşınması mümkün olamadı. Büyük bir cesaretle yapılan ve başarısızlığa uğrayan bu taarruz, taarruzu yapan ilerideki üç tabura 372 ve 75 nci Tümen'e ise, 480 insanın kaybına mal olmuştu. 5 nci Somersat Taburu'nun kaybıysa, 162'ydi.

Bu harekât sonunda, Beyti İssa kuzeydoğusundaki hakim arazi kesimi ele geçirilmedikçe El Cib'e taarruz edilmemesi lâzım geldiği anlaşılmış oldu. Fakat böyle de yapılmış olsaydı, diğer kanattaki Nebi Samoil Tepesi kuzey sırtları Türkler elinde bulundukça El Cib'in ele geçirilmesi mümkün olamıyacaktı. Çünkü buradan Türklerin ağır makineli tüfeklerinin yan ateşleri etkisine uğranılacaktı.

52 nci Tümen'in 155 nci Tugayı, 264 ncü Topçu Taburu ve diğer taburlardan alınan dört topçu takımıyla takviyeli olarak saat 08.30'da yürüyüşe geçmiş ve Beyti Anan-El Kubeybe-Biddu yoluyla ilerleyerek, saat 15.00'de ileri kısımlarıyla El Cib mevziine ateşe başladıysa da, bu ateş desteği taarruzun başarısızlığı anına rastlamış bulunduğu cihetle İngilizlere bir yararı olmadı.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, bugün savunmada kaldı ve Tümen, Çöl Atlı Piyade Kolordusu emrinden alınarak, 21 nci Kolordu emrine verildi. Böylece tepeler bölgesindeki bütün kuvvetler, 21 nci Kolordu Komutanı'nın emrine girmiş oldu. Ancak bu tertibin alınmasında gecikilmişti. Bir gün önce Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun sorumluluğu Beytunya'dan

Avca Nehri mansabına kadar 40 km.'den fazla bir alanı kapsıyordu. Yeomanry Atlı Piyade Tümen Komutanı, 21 nci Kolordu Komutanı'ndan, susuzluk nedeni ve hayvan yeminin alınmasındaki güçlükten dolayı, Tümenin atlı olarak bulundurulmasının faydasız olduğunu ileri sürerek, bir kısım hayvanların hariç tutularak, tüm hayvanlarını Remle ve Lid bölgesine gönderilmesi iznini almıştı.

20 Kasımda 54 ncü Tümen, bir tugayı hariç olmak üzere Çöl Kolordusu emrine verilmişti. Tümen, 22 Kasımda 7 nci Atlı Piyade Tugayı'nı değiştirdi. Sağ kanadını Nalin'e doğru sürerek tepeyi teslim almıştı. 20 Kasımdan bu yana ele geçirilen Türk demiryolunun Beyti Hanun ve İltisak istasyonu arasında işletilmesine başlanmış ve ikmal güçlüğü biraz azalmıştı. Bu sırada 60 ncı Piyade Tümeni, Mecdel'e gelmiş ve 22 Kasımda İltisak İstasyonu'na ulaşmıştı. Bu Tümen'in 179 ncu Tugayı'na Karyet el İneb'e gelerek Kudüs yolu üzerinde bulunan 75 nci Tümen'in taburlarını değiştirmesi emredildi.

21 nci Kolordu'ya katılan Avustralya Atlı Piyade Tümeni (5 nci Atlı Tugay hariç) Mecdel'de idi.

Ordu komutanlığı, 74 ncü Tümene 23 Kasımda Ber el Balah'tan Gazze'ye ve 25 Kasımda Gazze'den İltisak İstasyonu'na ilerlemesini emretti. Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Türklere kıyı boyunca ileri harekâta devam ettiği kanısını verdirmek için, 24 Kasımda Avca Nehri ilerisinde bir köprübaşı mevzii elde etmesini emretmişti.

Gazze bölgesinde bulunan 74 ncü Tümen'e de, bugün Der el Balah'a hareket etmesi ve 25 Kasımda İltisak İstasyonu'na yürümesi emredildi.

Türkler (Kroki: 19, 22) [220]

8 nci Ordu Cephesinde: 23 Kasımda önemli bir şey olmadı. İngilizler, Sarona'nın kuzeydoğusundaki kesimde tahkimat yapmaktaydı. 54 ncü Tümen'den örtme göreviyle bırakılan Cimsu Müfrezesi bugün tümenine katıldı. Bu müfreze, 20/21 Kasımda Nalin yöresinde düşman süvarisiyle muharebe etmiş, 22 Kasımda Abut'ta bulunmuş ve burada 143 ncü Piyade Alayı'nın emniyet hattına rastlamıştı. Müfreze, dün ve bugün düşmanla temas etmemişti.

19 ncu Tümen, Tul-ü Kerem mevziinin gerisinde ve süvari bölüğü de Irta'da bulunmaktaydı. Ordu karargâhı Tul-ü Kerem'deydi.

[220] Erkilet; s. 253.

7 nci Ordu Cephesinde [221]

3 ncü Kolordu kesiminde Beytunya istikametinde ilerleyen düşman süvarisi, gece geri çekildi. Düşmanın Nebi Samoil ve El Cib arasındaki vadiden saat 09.50'de bir alay kuvvetinin, ilerlediği ve El Cib-Nebi Samoil hattına bir km. yaklaştığı görüldü.

20 nci Kolordu cephesinde Nebi Samoil batısı kesiminde gece, sükûnetle geçti. 20 nci Kolordu cephesinde, Nebi Samoil'e 72 nci Piyade Alayı'na yaptırılan süngü hücumu, düşmanı cami batısındaki sırtlardan ve Biddu doğusundan söküp atamamıştı. Bu sabah saat 04.00'te Nebi Samoil'den batıya doğru yapılan taarruz da başarılı olmadı. İki günden beri bu bölgede süre gelen muharebelerde, 300'den fazla kayıp verilmişti.

Saat 08.00'de bir piyade alayı kadar tahmin edilen düşman kuvvetinin, El Cib Köyü istikametinde 24 ncü Tümen'den iki taburla tutulan mevzie taarruz ettiği görülüyordu. Düşmanın bu taarruzu, şiddetli piyade ve topçu ateşimizin etkisiyle 500 m. uzaklıkta durmak zorunda bırakıldı. Öğleye doğru düşman topçusu da ateşe başladı. 24 ncü Tümen'in bu müfrezesi, iki makineli tüfekle takviyeli bir piyade taburuyla takviye edildi. Saat 15.10'da diğer bir düşman bataryası Biddu kuzeydoğusunda mevzie girerek, El Cib Köyü'ne ateşe başladı.

Bu müfreze, taarruz eden düşmanı 72 nci Alayın da ağır makineli tüfeklerinin yan ateşleri yardımıyla büyük kayıplar verdirerek geri attı. İngilizler, perişan bir halde dağıldılar. Aynı zamanda Nebi Samoil'de bulunan 72 nci Alay sağ kanadına ve 78 nci Alaya yöneltilen taarruzlar da, aynı sonuçla etkisiz kaldı. Düşmanın bu iki günlük muharebelerdeki kaybının 2.000'i aştığı tahmin edildi.

Yafa-Kudüs yolunun güneyindeki kesimde düşman, arasıra topçu ateşi açıyor, iki tarafın keşif kolları çatışıyordu.

Düşmanın Nebi Samoil bölgesinde, üç piyade alayının muharebeye katıldığı tahmin edilmişti (aslında İngiliz teşkilatında alay yoktur. Tugaylar vardır ve dörder taburludur. Bu bakımdan üç tugay olması muhtemeldir).

Biri ağır olmak üzere üç düşman bataryası, Beyti Nakuba ile Beyti Surik arasındaki arazi kesiminde mevzilendirilmiş ve ateşe başlamıştı. Düşmanın bugün El Cib güneybatısında ve Nebi Samoil'in batı ve güneyinde ve Hırbet ebu Lemon bölgesinde dört piyade alayı (Tugay olacak) saptandı. Biddu güneydoğusunda bir dağ ve Kastel ile İneb arasında iki sahra ve bir obüs bataryasının bulunduğu tahmin edildi.

[221] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-17.

53 ncü Tümen'den bir taburla Nebi Samoil'de bulunan 72 nci Alay takviye edildiği gibi, yine bu tümenden bir tabur, 26 ncı Tümen emrine verildi. Beyti Laham'da bulunan 120 mm.'lik iki obüs topu, Şafat'ın bir km. kadar doğusunda mevzie sokuldu. 27 nci Tümen cephesinde düşman Halil-ür Rahman'ı geçmedi. Alınan tutsakların söylediklerine göre, Beytunya-Nebi Samoil-Beyti İssa-Biri Yasin hattının batısında düşmanın 52 nci, 75 nci Piyade Tümenleri ile Yeomanry Atlı Piyade Tümeni ve Beyti Surik batısında birkaç süvari alayının bulunduğu anlaşılıyordu.

Bugünkü hava keşfine göre düşmanın bir piyade, bir süvari tümeni Lid-Yafa hattının kuzeyinde, dört piyade ve iki süvari tümeni derin kademelere ayrılmış olduğu halde, Kudüs'ün batı yönünde ve bir piyade tümeni de Gazze civarında bulunuyordu.

Son günlerde Alman denizaltıları, Filistin kıyılarında biri cephane yüklü olmak üzere iki taşıt gemisini daha batırmıştı.

24 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 22)

İngilizler [222]

Ordu komutanlığınca, Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Avca Nehri ağzından geçerek Türk mevzilerine taarruz etmesi emredildi.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, bu kolordudan alınarak 21 nci Kolordu emrine verildi.

Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı'nın Avca Nehri'nin kuzeyinde bulunan Şeyh Muannis Köyü'nün ele geçirilmesi için 24 Kasımda verdiği emir, Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni'ne saat 12.15'e kadar ulaştırılamamıştı. Ancak tümen komutanının kendi planına göre vermiş olduğu emir, kıtalara saat 10.00'da ulaştırılmış ve birlikler bu emre göre saat 13.00'te harekete geçmişti.

54 ncü Tümen'in bir sahra topçu taburu (bir takım eksik), Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni emrine verildi. 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, kendisine katılan bir bataryayla Esdut'ta dinlenmeye geçmişti. Böylece tümenin kendi topçusundan başka, emrine iki batarya daha girmişti. Asıl harekâtı, Avca kıyılarında bulunan Yeni Zelanda Tugayı yapacak ve bu tugay, 54 ncü Tümen'in 161 nci Tugayı (iki tabur noksan) tarafından desteklenecekti.

Yeni Zelandalılar, nehri denize yakın yönünden geçecekler ve sağa dönerek Şeyh Muannis'e batıdan taarruz edeceklerdi. Sağda 2 nci Avustralya Hafif Tugayı (6 ncı Alay eksik), Mülebbis'e karşı bir gösteriş hareketi yapacaktı. 161 nci Tugayın iki taburu da, Şeyh Muannis'in güney ve güneydoğusundan nehri geçecekti.

[222] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 248-251.

Bu harekât hiçbir engelle karşılaşılmadan başarıyla sonuçlandırılmış Türkler baskına uğratılmıştı.

Yeni Zelanda Tugayı'nın bir alayı, nehrin ağzından dört nalla ilerledi. Bu taarruz karşısında, bu kesimi savunan Türk müfrezesi, geri çekildi. Alay, nehir mansabına yaklaşmayı örtmek için kuzeye bir bölük gönderdi. Şeyh Muannis saat 14.00 sularında ele geçirildi. Bu alayı takip eden Vellington Alayı da saat 17.30'da Hırbet Haddarı ve Haddar Köprüsü'nü ele geçirdi. Gece Haddar Köyü iki piyade bölüğüyle ve Şeyh Muannis Köyü 1/2 piyade bölüğüyle tutularak güvenlik sağlandı. Süvarilerle yakın emniyet tertibi alınarak Yeni Zelanda Tugayı'nın geri kalanı, nehrin güneyinde kaldı. Bugün Çeriş'te bir tombaz köprü kuruldu.

21 nci Kolordu cephesinde El Cib'i ele geçirmek ve El Bire'de Nablus yoluna kavuşmak üzere son bir teşebbüs daha yapıldı. 75 nci Tümen'in yorgunluğu ve verdiği kayıplar gözönünde tutularak bu görev, 52 nci Tümen'e verildi. Aynı zamanda Türklerin kıyı kesimine dikkatini çekmek üzere, Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Avca Nehri ağzı kesiminden 8 nci Ordu cephesine taarruz etmesi ve Yeomanry Atlı Piyade Tümeni'nin de 20 nci Kolordu cephesinde Beytunya'ya karşı bir gösteriş taarruzu yapması emredilmişti. 52 nci Tümen'e bütün piyade kuvvetini kullanması imkânını verebilmek için, 75 nci Tümen'in 234 ncü Tugayı, Nebi Samoil ve Beyti Surik'te bulunan 52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayını değiştirecekti. İltisak İstasyonu'nda bulunan 60 ncı Tümenin 179 ncu Tugayı, Karyet el İneb ve Kudüs yolunda bulunan 75 nci Tümen'in taburlarını değiştirecek ve bu taburlar, buradan sonra Biddu'ya hareket edecekti. Şimdi elde oldukça iyi bir topçu kuvveti bulunuyordu. 52 nci Tümen Komutanı bir gün önce 75 nci Tümen'in El Cib'e yaptığı taarruzun Nebi Samoil gerisindeki sırtlardan, Türklerin yaptığı yan ateşiyle etkisiz bırakıldığını göz önünde tutarak, 155 nci Tugay'ın güneybatıdan El Cib üzerinden taarruza geçmesiyle beraber, 156 ncı Tugay'ın da harekete geçerek, Nebi Samoil Tepesi'ni ele geçirmesine ve sonra bu tugayın Beyti Hanina Vadisi üzerinden ilerleyerek Biri Nebala Köyü'nü işgal etmesine karar verdi.

155 nci Tugay, El Cib'i ele geçirdikten sonra, Kalandi'ye ilerleyecek ve 157 nci Tugay da Biri Nebala güneyinden Er Ram Köyü'ne ilerleyecekti. 155 nci ve 156 ncı Tugaylar saat 12.30'da taarruza geçeceklerdi. Dağ bataryasından gayri bütün topçu, 156 ncı tugayın taarruzunu destekleyeceklerdi. Uçaklar, gereğinde Biri Nebala Köyü'nü bombalayacaklardı.

İki tabur ileride, bir tabur ihtiyatta olmak üzere, tasarlanan plana göre harekât başladı. 155 nci Tugay muharebe düzeni almış olduğu halde, yüksek plato üzerinden ilerliyordu. El Cib civarındaki Türk topçuları ve ağır makineli tüfekleri şiddetli bir ateş açtı. Nebi Samoil'deki Türk birlikleri, 156 ncı Tugay'ın taarruzuyla tespit edildi.

155 nci Tugay ileri kısımlarıyla saat 13.15'te ancak bahçelikler civarına gelebildi. Buradan itibaren cephe ve sol kanattan Türklerin şiddetli ağır makineli tüfek ateşine tutuldular. İlerideki iki taburdan birinin komutanı, öldü, diğeri yaralandı. 52 nci Tümen Komutanı saat 16.00'da verdiği emirle, eldeki bütün topçuyla desteklenerek tekrar taarruz edilmesini 155 nci Tugaya bildirdi. Başlatılan taarruz geliştiği sırada, tugaya, bulunduğu mevzilerde kalarak daha ileri gitmemesi emredildi.

156 ncı Tugay, Nebi Samoil'de şiddetli bir ateşe tutularak ilerleyemedi. Bu kesimdeki Türk birliği, 300 kişilik bir kuvvetle takviye edilmişti.

156 ncı Tugay Komutanı, 8 nci Iskoç Taburu'nun değiştirilmesi suretiyle bütün kuvvetle tekrar taarruza geçilmesine karar verdi. Saat 14.25'teyse, 52 nci Tümen Komutanlığı'ndan, ileri gidilmeyerek makineli tüfek ateşiyle 155 nci Tugayı koruması emrini aldı.

Bu sırada 157 nci Tugay da, Beyti Anan ve Beyti Dakka'dan harekete geçmiş ve saat 10.30'da Beyti İssa'nın iki buçuk km. güneybatısına gelmişti. Tugay Komutanı yaptığı keşfe ve son duruma göre El Cib ve Nebi Samoil arasından ilerlemenin mümkün olamayacağı kararına vardı.

Ancak Nebi Samoil'in güneyinden ve bu sırtların doğu yamaçlarından ilerleyebileceği umudundaydı. Yapılan bu teşebbüs de şiddetli bir makineli tüfek ateşiyle karşılandı; ve sonunda hareketin imkânsızlığına karar verildi. Saat 14.00 olmuştu. Tugay Komutanı, bir taburunu Nebi Samoil'in batısında bırakarak, diğerlerini batı yamaçlarına yöneltti. Saat 16.10'da tümenden telefonla şu emri aldı: "Er Ram'a ilerlemekten vaz geçilerek, 155 nci Tugay'ın El Cib'e yapacağı taarruza yardım ediniz." 157 nci Tugay Nebi Samoil'in batısındaki vadiye hareket etti; ve az sonra da yerinde kalması emrini aldı. Böylece 52 nci Tümen'in taarruzu da 75 nci Tümen gibi başarısız kaldı.

Tümen Komutanı kolordu komutanı'na verdiği raporda; Aldığı görevi elindeki kuvvet ve araçlarla yapmanın kudreti dışında olduğunu, daha çok topçu desteği sağlanmadıkça ve daha fazla kuvvet kullanmadıkça tekrar yapılacak bir taarruzun aynı şekilde başarısız kalacağını bildirmişti.

21 Kasımda karargâhının birinci kademesini İltisak İstasyonu güneyindeki Es Savafiri Garbiye'ye nakletmiş olan General Allenby, kuvvetli bir mevzi tutmuş ve yeniden örgütlenmiş olan Türk kuvvetleriyle karşılaşıldığı zaman, köklü hazırlıklar yapılmadıkça, böyle bir orduya taarruz edilemeyeceği kanısına varmıştı. Ordu Komutanı'nın yaptığı bu değerlendirmenin gerçek Türk kuvvetleriyle hiçte ilgisi yoktu. Çünkü cepheden çekilen Türk kuvveti neyse, yine aynı kuvvetti. Kayıplarının 1/4'ünü bile bütünleyememişti. 7 nci Ordu cephesinden bir tümen (19 ncu Tümen) Nablus yoluyla Tul-ü Kerem'e gitmekteydi. 27 nci Tümen ise, önemli bir muharebe yeteneği olmayıp elinde sadece iki taburuyla bir mantelli bataryası bulunan pek zayıf bir kuvvetti. Ordu komutanı, bu düşünceyle 21 nci Kolordu'ya vermiş olduğu direktifte : (özet) [223]

"Taze kuvvetler gelinceye kadar 21 nci Kolordu, Beytunya-El Cib-Lifta hattındaki Türk mevzilerine taarruzdan vazgeçecek ve tuttuğu en son mevzii tahkim edecektir. Komutanlık sizi ve emriniz altındaki bütün personeli en çetin şartlar altında, en sarsılmaz bir azimle elde edilen büyük başarılardan dolayı kutlar..."

Türkler (Kroki : 22, 23) [224]

Bugün, 8 nci Ordu cephesinde bulunan düşman süvarisi az sayıdaki piyadeyle, Avca Nehri'ni deniz yönünden geçerek, Şeyh Muannis'i eline geçirdi. Bu düşman kuvveti üç süvari alayı tahmin edilmişti. Bu kuvvetten yaklaşık olarak bir alay, El Celil istikametinde ilerlemiş, iki alay Şeyh Muannis'te kalmıştı.

22 nci Kolordu, düşmanı Avca güneyine atmak için 8 nci Ordu'dan emir aldı. Bunun üzerine, kolordu komutanlığınca birliklere verilen emirde; "Düşmanın Şeyh Muannis'i işgal ederek, Haddar Köprüsü'nün kuzeyindeki sırtlara kadar uzandığı, kolordunun 24/25 Kasım gecesi düşmanı geri atmak amacıyla ilerleyerek, düşmana rastladığı yerde taarruz edeceğini, 3 ncü Tümen'in bütün kuvvetleriyle El Celil üzerinden hareketle El Celil Köyü'nün güney sırtlarındaki düşmana ve 7 nci Tümen'in de Haddar Köprüsü yoluyla ilerleyerek bu köprünün kuzeyindeki sırtlarda bulunan düşmana taarruz etmelerini ve kolordunun korumakla görevli bulunduğu Avca geçitlerini elde bulunduracağını, 3 ncü Tümen emrine verilen 16 ncı Tümen Süvari Bölüğü'nün 7 nci Tümen emrine girerek, 125 nci Alay Karargâhı'nda tümenin emrini beklemesini, 16 ncı Tümen'in Miske-Haddar yoluyla ilerleyerek yolun tahkimat hattını kestiği yerde toplanıp emir beklemesini" istemişti. Kolordu komutanı 7 nci Tümen Komutanı ile beraber bulunacaktı.

---

[223] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 246.
[224] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 307/50 25 (Kasım 1917 Harekâtı).

Kolordu emrini alan tümenler, hazırlık ve hareket için gerekli emirlerini verdiler. 7 nci Tümen Karargâhı, 125 nci Piyade Alayı'nın bulunduğu yere gitti. Kolordu komutanı da buraya gelecekti.

3 ncü Tümen'ce, Avca Nehri ağzından kuzeye geçen üç süvari bölüğüne karşı 161 nci Piyade Alayı ve 7 nci Tümen Süvari Bölüğü ve iki topa harekete geçme emri verildi. Tümen komutanı, ayrıca lüzum görülürse hareket etmek üzere 31 nci Piyade Alayı'ndan iki tabur hazırlattırdı.

7 nci Tümen Komutanı da, verdiği emirle saat 22.40'ta harekete geçti.

19 ncu Piyade Tümeni 24/25 gecesi Kalkilya doğusu dolayına gelmişti.

7 nci Ordu Cephesi'nde (Kroki: 21,22)

23/24 Kasım gecesi, kıtalar, Nebi Samoil ve Beyti İksa kesiminde düşmanla teması sürdürmüşler ve karşılıklı piyade ateşi açılmıştı.

Düşman, Nebi Samoil'in batısındaki direnek noktasından itibaren Biddu'ya doğru olan sırtlarda tahkimat yapıyordu. 53 ncü ve 27 nci Tümen cephelerinde sessizlik vardı.

Düşmanın gerek 20 nci ve gerekse 3 ncü Kolordu'nun güney kesimlerinde yaptığı taarruzlar geri atılarak durdurulmuşsa da, bu taarruzların 24 Kasımda tekrarlanması ihtimal içinde görülüyordu. Bu nedenle 3 ncü Kolordu, 20 nci Kolordu sağ kanadına mümkün olan yardımı yapmak üzere, 24 ncü Tümen ile iki günden beri Rafat-El Cib hattındaki müfrezeyi yine yerinde bırakmış ve bu müfrezenin cephesi de 24 ncü Tümen sorumluluğuna verilmişti. Bundan başka düşmanın 24 ncü Tümen cephesine ciddi bir taarruzu olmadığı kanısına varılırsa, Beytunya kesiminden daha bir taburun güney cephesinde kullanılması imkânının gözönünde tutulması ve bir bataryanın da Ramallah güneyinde mevzilendirilmesi tümen komutanlığına emredilmişti. Düşmanın, Saffa-Ayn Arik Ramallah hattı kuzeyinden 3 ncü Kolordu sağ kanadına karşı bir teşebbüsü olup olmadığının öğleden önce bilinmesi ve Beyti Ur et tahta ile Beyti Ur el Fevka üzerinden 3 ncü Kolordu'ya yöneltilecek bir taarruzun mahiyetinin anlaşılması pek önemliydi. Bu amaçla 3 ncü Süvari Tümeni'nin, 7 nci ve 8 nci Orduların iç kanatları arasındaki Mecdel Yaba-Abud-Der Amar hattını önce olduğu gibi koruma ve örtme görevi yanında, keşfi de ilerilere kadar genişleterek, 8 nci Ordu'nun sol kanadıyla bağlantıyı sürdürmesi Der Amar güneyinden düşmanın yan ve gerilerine etki yapması, 3 ncü Kolordu'dan emredilmişti.

3 ncü Süvari Tümeni, emrindeki 134 ncü Alay ile süvari bataryasını 23/24 Kasımda bulundukları mevzide bıraktıktan sonra iki alayla 24 Kasım saat 07.00'de ordugâhlarından hareket ederek Ayn Kenya istikametinde yürüyüşe geçti. Yolun bozuk oluşu ve 15 düşman uçağının yürüyüş koluna bomba ve makineli tüfeklerle yaptığı saldırıya rağmen tümen, yürüyüşüne devam ederek saat 10.00'da Ayn Kenya ve Ayn Arik batısındaki sırtları işgal etti. Tümen, düşmanın bir taarruzu halinde buradan Et Tahta ve El Fevka'ya karşı etkili olmak üzere bekleme durumunda kaldı. Saffa-Nalin hattına keşif kolları sürüldü.

Keşif kollarından alınan bilgilerden, Et Tahta'da düşmanın üç süvari alayıyla, bir kısım hecin süvarisi, bir telsiz telgraf istasyonu, El Fevka ve doğusundaysa bir süvari alayı, Saffa'da üç süvari alayıyla bir kısım piyadesi bulunduğu anlaşılarak, 3 ncü Kolordu'ya bildirildi. Düşman, 3 ncü Süvari Tümeni'nin bu kesime gelmesinden kuşkulanarak, güneş batıncaya kadar tümeni uçaklarla kontrol altında bulundurmuştu. Süvari tümeni geceyi bu kesimde geçirdi.

20 nci Kolordu'nun sağ kanadı saat 09.00'da şu durumda bulunuyordu: [225] 72 nci Piyade Alayı, sağ kanadı El Cib köyü (hariç), sol kanadı Nebi Samoil (dahil) kesiminde; 76 ncı Piyade Alayı, Nebi Samoil (hariç) El Burç (hariç) kesiminde; 81 nci Alayın 3 ncü Taburu, El Burç'ta; 78 nci Piyade Alayı, Nebi Lemon (dahil)-Yafa şosesi (hariç) mevzi kesiminde; 26 ncı Tümen'in ihtiyatını teşkil eden 136 ncı Piyade Alayı, 1 nci Taburu ile hücum bölüğü Lifta kuzeydoğusunda.

Der Yasin, Melha, Sarafat, Sürbahir cephe kesimlerinde bir değişiklik yoktu. Kolordu'dan 136 ncı Alay'ın 2 nci Taburu ve 163 ncü Alay'ın makineli tüfek bölüğü, El Cib'te 3 ncü Kolordu Müfrezesi'nin ihtiyatını teşkil ediyordu. Bu akşam 53 ncü Tümen'den bir tabur daha alınarak Beyti Hanina ile Biri Nebala arasında kolordu ihtiyatına verilecekti.

Beyt Laham'dan getirilen 120 mm.'lik iki top, şafat'ta mevzilendirildi. Kolorduca Der Yasin'de bulunan 150 mm.'lik bir obüs bataryası da Şafat kuzeyinde mevzie getirilecekti.

Düşmanın Kastel ile Beyti Nakuba ve Karyet el İneb bölgesinde bir Piyade Alayı kadar kuvveti olduğu tahmin edilmişti. Düşman burada tahkimat yapıyordu. Saat 11.00'de iki piyade alayı tahmin edilen düşman kuvvetinin Biddu'dan Nebi Samoil batısına doğru hareket ettiği görüldü. Düşmanın Kudüs karşısında iki piyade tümeni topladığı anlaşılıyordu. El Cib'te bulunan tabur Nebi Samoil'deki 72 nci Piyade Alayı emrine verildi.

---

[225] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-11, F. 1-41.

3 ncü Süvari Tümeni karşısında Şeyh Zeytun-Beyti Ur et Tahta ve Beyti Ur el Fevka kesiminde düşmanın bir süvari tümeni olduğu saptanmıştı ki, bu da gerçeğe uyuyordu.

Düşman, bugün Nebi Samoil'deki 72 nci Alay mevzilerine ve El Cib' teki 3 ncü Kolordu Müfrezesi'ne taarruz etmişse de, bir başarı sağlayamamıştı. Düşman bu taarruzdan önce Nebi Samoil, El Burç Nebi Lemon, Lifta batı sırtlarını ve Der Yasin sırtlarını altı bataryayla şiddetle bombardıman etmişti.

Düşmanın Nebi Samoil güneyinden yapmak istediği taarruz, açılan topçu ve makineli tüfek ateşleriyle, püskürtüldü.

20 nci Kolordu, 27 nci Tümen emrinde El Melha-Beyti Safarat Sürbahir hattında 163 ncü Piyade Alayı ile bir sahra bataryası ve 81 nci Alayın 2 nci Taburu ile bir mantelli bataryası bırakarak, 53 ncü Tümen kıtaları da dahil olduğu halde, El Cib (hariç) El Burç (hariç) arasındaki bölgenin savunulmasıyla görevlendirildi. 26 ncı Tümen de şimdi işgal ettiği mevzileri savunacaktı.

Saat 09.15'te bir düşman uçağı, güneyden gelerek El Bire civarına bir kaç bomba attıktan sonra Nablus istikametine gitmişti.

Bugün yaptırılan hava keşfinden şu bilgiler toplanmıştı: 8 nci Ordu cephesinde düşmanın Sarona-Yahudiye-El Tire-Lubban kuzeydoğusu genel hattında savunma için hazırlıklar yaptığı; bir süvari tugayının Sarona'nın kuzey ve güneyinde; dört taburun Lid'de; bunun arkasında iki tabur ve beş süvari bölüğü; El Tire'nin güneyinde kuzeydoğuya doğru yeni mevzie girmiş bir batarya; El Tire'den güneydoğuya Lid sırtlarına kadar yer yer siperler; Yazur'da ve Yafa'nın güneydoğusunda görünüşe göre bir karargâh; Remle-Yafa yolunda ulaştırma faaliyeti.

Yirmi dört düşman taburu, El Kubeybe-Beyti Nakuba-Safarat hattında Kudüs'e taarruz etmekte; Beyti Nakuba-Kudüs yolu üzerinde yürüyüş kolları, saat 10.45'te Nebi Samoil'de şiddetli topçu ateşi, Remle ve Vadii Sarar'dan Latrun'a kadar olan yollar üzerinde pek çok ulaştırma faaliyeti; Vadii Sarar'ın doğusunda bir çok ulaştırma birliği ordugâhları; Beyti Husan'da, Beyti Sefafa'nın iki km. kadar batısında iki süvari alayı, bunlardan biri doğuya Ramallah istikametinde ilerliyor. Remle'de iki süvari alayı ve hafif piyade kolu ordugâhları saptanmış olup Beyti Laham ve Beyti Cibrin bölgelerinde ve El Halil'in güneyindeyse büyük kıta hareket ve faaliyetleri görülmemişti.

7 nci Ordu Komutanı'nın Ordular Grubu Komutanı'na gönderdiği akşam raporunda, [226] "Düşmanın yeniden yıpranmamış birliklerle taarruzu düşünüldüğünden, en kısa bir zamanda birkaç taburla ve kabilse ağır ve dağ topçusunun da gönderilmesini" istemişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bu kez de 7 nci Ordu'nun yükünü 8 nci Ordu yönünden hafifletmeyi ve bu suretle düşmanın Kudüs karşısında kuvvet toplamasını önlemek ve amaçlarını akim bırakmak istiyordu.

25 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki 22,23)

İngilizler [227]

Türkler, İngilizlerin Avca Nehri köprübaşı mevziinde yerleşmesine müsaade etmek niyetinde olmadıklarını pek çabuk gösterdiler. Saat 04.15' te Hırbet Haddar kuzeyindeki Auckland Alayı, Türk kuvvetlerinin kuzeydoğu istikametinde toplanmakta olduklarını gördü. Kısa bir süre sonra Hırbet Haddar'ı şiddetli bir topçu ateşi altına alarak ilerlemeye başladılar. Canterbruy Alayı'na Avca ağzından geçerek bu taarruz kolunun sağ kanadına etkili olması emredildiyse de, bu hareket sonuçlanmadan önce Türkler, mevziini terk etti. Vellington Alayı'na Çeriş'e ilerlemesi ve Haddar köprübaşı mevziini takviye etmeye hazırlanması emredildi. Alay yoğun topçu ateşi altında Çeriş güneyine yaklaştı; ve yakın emniyet tertibi alarak burada emir bekledi. Fakat alay, ilerisindeki mevzie gitmekte çok geciktiği için saat 09.50'de geri çekildi.

Siperlerin derin kazılmamış olması sonucu topçu ateşine karşı koruma sağlanamadığından, 4 ncü Esseks Taburu, saat 08.15'te Auckland bölükleriyle birlikte geri çekildi. Bu kıtalar, yaralılarını çok iyi yüzme bilenlerin yardımıyla nehrin karşı kıyısına taşıdılar. Yeni Zelandalıların makineli tüfekleri, ilerleyen Türklere ağır kayıplar verdirdi; ve Türkler tarafından yapılan takip hareketi, mevzideki bataryanın ateşiyle etkisiz bırakıldı. Bu ateş himayesi yapılmamış olsaydı, karşı kıyıdaki kıtaların durumu çok kötü olacaktı.

Saat 09.30'da kuvvetli bir Türk birliği, Şeyh Muannis'e taarruz etti. Burası süratle boşaltıldı. 6 ncı Esseks Taburu'nun bölükleri geri çekilerek nehri yüzerek geçmeye çalıştılar. Bu geçişi makineli tüfekler, özellikle topçu çok iyi korudu. Türkler, kazandıkları başarıyı tamamlamaya teşeb-

---

[226] Erkilet; s. 225.
[227] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 339-A, s. 250-251.

büs etmediler. Bu aralık 161 nci Tugay'dan geri kalan iki tabur, ileriye hareket ettirildi. Böylece Türklerin nehir güneyine geçmesi tehlikesi önlenmiş oldu.

İngilizler bu harekâtta başarısızlığa uğraması nedenini, 12. m. genişliğinde bulunan bir nehirde zayıf kuvvetlerle bir köprübaşı mevzii tutulmuş ve derinliğine bir tertip alınmamış olmasına bağlamaktadırlar. 270 nci Sahra Topçu Taburu da nehri geçtikten sonra ordugâha girmiş ve ertesi gün mevzilenme ve ateş hazırlığında çok geç kalmıştı. Bu suretle bütün bu kesimin ateş himayesi sadece bir koşulu bataryaya bırakılmıştı.

Muharebede bazen öyle bir an gelir ki, taarruz eden taraf nefes almak zorunda kalır. Komutan hedefine ulaşamamış bir taarruza, yorgun kıtalarını değiştirmek suretiyle bir hız verebilir. İşte bu an taarruz eden taraf için kritik ve buhranlı bir andır. Çünkü çabuk karar verebilen azimli bir savunana karşı taarruza geçmek için fırsat verilmiş olur. 21 nci Kolordu cephesinde şimdi bu an yaşanmaktaydı. İngiliz Ordu Komutanlığı, Kudüs'ün ele geçirilmesi için yeni tertiplenmede 21 nci Kolordu'nun yorgun ve zayıf birliklerinin 20 nci Kolordu'nun tümenleriyle değiştirilmesini emretmek zorunda kalmıştı. Bunun için harekâta bir ara vermek zorunluydu. Türkler bu fırsattan faydalanmayı başarmıştı. Ne var ki, Türk tümenlerinin çetin muharebe vermiş olmaları ve birçoklarının mevcutlarının büyük bir kısmını kaybetmiş ve fazla sarsılmış bulunmaları, İngiliz kuvvetlerine önemli bir tehlike yaratmalarına engel olmuştu. [228]

60 ncı Tümen, Suba ve Kastal cephesini 75 nci Tümen'den teslim alarak, bir tugay grubunu (179 ncu Tugay) 24 Kasımda El İneb'e sürmüştü. 60 ncı Tümen'in geri kalanı, 25 Kasım gecesi El İneb'e ilerledi. 26 Kasım erken saatlerinde 180 nci Tugay, Beyti Surik ve Nebi Samoil arasındaki 52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayını değiştirdi. Scots Tugayı, Beyti Anan gerisine gelerek ordugâha girdi.

General Allenby bugün (25 Kasım 1917) 21 nci Kolordu'nun 20 nci Kolordu tarafından değiştirilmesini emretti. 20 nci Kolordu'nun 60 ncı Tümeni, şimdi 75 nci Tümeni değiştirmiş, 74 ncü Tümen Mecdel Yaba'ya doğru yöneltmişti. 10 ncu Tümen de, Der Esneyt'ten kuzeye harekete hazırlanıyordu. Bu tümenler, yerlerine ancak 4-5 günde ulaşabileceklerdi. Kudüs tepeler bölgesindeki cephe (Yeomanry atlı Piyade tümeni tarafından tutulan cephe hariç), 20 nci Kolordu'nun bir tümeni tarafından

[228] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 253.

teslim alınacaktı. 21 nci Kolordu, tümenlerinden birisini cephenin bu kesiminde ihtiyatta bulunduracak ve diğer tümenini, geriye İltisak İstasyonu'na gönderecekti.

Türkler (Kroki: 22,23) [229]

8 nci Ordu Cephesi'nde Şeyh Muannis'in Geri Alınması

24 Kasımda Avca Nehri'ni geçerek, Şeyh Muannis ve Haddar kesimini ele geçiren İngilizlerin nehir güneyine atılması 22 nci Kolordu'ya emredilmişti.

Kolordu, bu görevi 3 ncü ve 7 nci Tümenlere vermiş, 16 ncı Tümen'e de sonradan hareket şekli bildirilmek üzere bir toplanma bölgesi göstermişti. Tümenlerin harekâta katılan kuvveti şöyleydi: 7 nci Tümen (125 nci, 134 ncü ve 20 nci Piyade Alayları ve bir topçu alayı) toplam 1530 tüfek, iki obüs, 11 sahra topu ve 34 makineli tüfekti.

3 ncü Tümen, bu tarihte tensik edilmiş 31 nci ve 161 nci Piyade Alayları, 54 ncü Topçu Alayı ve istihkâm ve 53 ncü Süvari Bölüğü'nden kurulmuştu (bu tümene ait belgelerde tümenin kuvvesine rastlanmamıştır.)

Kolordu emrine göre tümen'lerin harekâtı şöyle cereyan etti:

7 nci Tümen, Öncü kolbaşısıyla 24 Kasım saat 22.40'da Horelvadi'den hareket etti. Tümenin yürüyüş düzeni şöyleydi: 125 nci Alay, bir sahra bataryası ve tümen istihkâm bölüğü öncüyü teşkil ediyordu. 134 ncü Alay, iki sahra bataryası ve 20 nci Piyade Alayı, bir obüs bataryasıyla büyük kısmı teşkil etmişti. Tümen, beş km. kadar güneyde El Celil -Biri, Adas, Haddar-Tabsur yolları kavşağına geldikten sonra, büyük kısımdaki iki bataryayı burada bırakarak güneye yürüyüşe devam etti. İki km. daha yürüdükten sonra saat 01.00'de süvari ucunun, Sivri Tepe'den ve Binalı Tepe'den kısa süren makineli tüfek ateşiyle karşılaştığı öğrenildi. Bu yüzden yürüyüş kolu bir süre durmuşsa da, öncüye ileri harekete devamla düşmanı Avca gerisine atma görevini sürdürmesi emredildi. Öncüdeki batarya istihkâm bölüğünün himayesinde ve olduğu yerde bırakılarak, saat 01.30'da tekrar ileri harekete başlandı. Büyük kısım, 1 no. lu sırta geldiğinde, Öncüye çok yaklaşıldığı için durmak zorunda kaldı. Bu sırada düşman Sivri Tepe ile Binalı Tepe'den dört makineli tüfekle sürekli ateşe başladı. Yeterli emniyet düzeni almadan yürüyen öncü (125 nci Alay) ileri kademesi, düşman mevziine 50 m.'ye kadar sokulduğu halde, yediği bu şiddetli ve sürekli ateşten etkilenerek hiçbir karşılıkta bulunmadan

[229] Erkilet; s. 255-258.

tümüyle büyük kısım üzerine geri çekildi. Halbuki bu kuvvet uyanık ve hazırlıklı bir biçimde 50 m. uzağındaki düşman üzerine atılarak onu yok edip veya geri atacakken, ihtiyatsızlığı yüzünden böyle kötü bir duruma düştü. Geri çekilen bu alayın erleri büyük kısım başında yürüyen 134 ncü Alay içine kadar gelmişti. Bu durumda öncü alayının tekrar ileri gitmesinin kabil olamayacağını takdir eden tümen komutanı, bu alaya büyük kısım gerisinde toplanmasını ve 134 ncü Alaya da emniyet ve muharebe düzeni aldıktan sonra taarruz etmesini emretti. Ne var ki, 125 nci Alayın bu hareketi, 134 ncü Alayı da etkilemişti. Ancak tümen komutanının müdahalesi ve bizzat verdiği emirle durum düzeltildi. Ortalık ağarmadan düşman elinde bulunan Sivri Tepe ve Binalı Tepelerin ele geçirilmesi emredildi. 134 ncü Alay, asıl kuvvetiyle Binalı Tepe'ye taarruz ederken, bir kısım kuvvettiyle de Sivri Tepe istikametinde taarruz edecekti.

Saat 02.30'da 20 nci Alaya ve bataryalara ileriye yaklaşmaları için emir verildi.

134 ncü Alay, 2 nci Taburu ile Binalı Tepe'ye, 1 nci Tabur'dan bir subay komutasında kuvvetli bir keşif koluyla da Sivri Tepe'ye ilerlemeye başladı. Bir nolu sırt 1 nci Taburla işgal edildi. 3 ncü Tabur alay ihtiyatında kaldı. Ortalık ağarırken, 2 nci Tabur, bomba ve süngü hücumuyla Binalı Tepe'yi ele geçirirken, Sivri Tepe'ye gönderilen keşif kolu da bu tepeyi işgal etti. Sabah olduğu sırada, düşmanın Kanlı Tepe'de tahkimat yaptığı ve bu tepeye yerleşmeye çalıştığı görülüyordu. Bu tepenin de vakit kaybedilmeden ele geçirilerek Avca Nehri'ne hakim olmayı gerekli gören tümen komutanı, bir hücum müfrezesi teşkil ederek (134 ncü Alay 1 nci Taburu ile 9 ncu Piyade Bölüğü), bu tepenin ele geçirilmesini emretti. Bu sırada, düşmanın bir tabur kadar kuvvetinin de, Haddar geçidinin güneyindeki hakim ve yüksek sırtlarda tahkimat yaptığı görüldü. Bu saatlerde Yafa'dan dört nalla çıkan iki düşman sahra ve bir obüs bataryası, Haddar güneyine ilerlemeye başladı. Diğer bir bataryası da Summeil doğusunda mevzie giriyordu.

7 nci Tümen'in batısından bu harekâta katılan 3 ncü Piyade Tümeni, El Celil'in güneyinden ilerliyordu. Karşısındaki düşmansa, Şeyh Muannis'in kuzey sırtlarında tahkimat yapmaktaydı. 3 ncü Tümen, kolordu emrine göre bu durumuyla, harekâtında gecikmişti. 7 nci Tümen emrindeki 16 ncı Tümen Süvari Bölüğü, biraz geride kalmıştı. Bu bölüğe saat 09.00'da hemen Üçtepeler gerisine gelmesi emredilmişti.

Hücuma kalkması geciken 134 ncü Alayın 1 nci Taburu, sağ kanada doğru düşmanın yere inmiş olan bir süvari alayının hareketini görmüştü. Tabura hemen hücuma kalkması emredildi. Sivri Tepe'den yapılan makineli tüfek ve topçu ateş desteğiyle hücum kolaylaştırıldı. Tabur, düşmanın cephe ve sol kanat gerilerine yöneldi. Saat 09.30'da Kanlı Tepe ele geçirildi. Kanlı Tepe gerisinden ve batıdaki vadiden en az bir süvari alayı hayvanlarından birçoğu batı ve güneye doğru grup grup ovaya kaçmaya başladılar. Bunlar, top ve makineli tüfek ateşiyle takip edilmeye başlandı. Düşman piyadeleri panik halinde bir yerde tutunmaksızın Haddar Köprüsü'nden çekilmekte ve köprü güneyindeki mevzilerde bulunan kıtalar tarafından makineli ve piyade ateşiyle himaye edilmekteydi. Bu sıralarda mevzie giren düşman topçusu da şiddetli ve yoğun bir şekilde, özellikle kaybettikleri mevzileri döğmeye başlamıştı. 16 ncı Süvari Bölüğü, kendisine emredilen yere zamanında gelmiş olsaydı, kaçan bu çok sayıdaki kıymetli süvari hayvanlarını ele geçirmek kabil olacaktı. Tümen cephesinde düşman, büyük kayıplar vererek nehrin güneyine atılmıştı. Nehri yüzerek geçmek isteyen erlerin bir kısmı da boğulmuştu.

Tutsakların sözlerinden, 7 nci Tümen ile muharebe eden düşmanın, 54 ncü İngiliz Piyade Tümeni'nin 161 nci Esseks Taburuyla Yeni Zelanda Atlı Tümeni'ne mensup üç süvari alayından ibaret olduğu anlaşıldı.

7 nci Tümenin muharebe kaybı: 4 subay, 65 er şehit; 10 subay 264 er yaralı, toplam 343 kişiydi.

Kanlı Tepe ele geçirildikten sonra bir piyade taburuyla, altı makineli tüfek, geçit kuzeyinde bırakılarak 134 ncü Alayın geri kalanı topçu mevzii yöresine çekildi.

3 ncü Tümen karşısındaki düşman, henüz Şeyh Muannis kuzey sırtlarında direniyordu.

Öğleden sonra 125 nci Alay, kolordu emrine alınarak Şeyh Muannis istikametinde taarruza katılmıştı. 3 ncü Tümen ile birlikte yapılan taarruz sonunda, bu kesimdeki düşman da geri atılmıştı. 3 ncü Tümenin muharebe kaybı: iki subay, 15 er şehit; üç subay, 74 er yaralı olmak üzere, toplam 94 kişiydi.

Avca Nehri ağzında bugün düşmanın 45 parça küçük nakliye gemisi görüldü. Düşmanın 8 nci Ordu karşısındaki cepheyi bu akşam Sarona'nın kuzeybatısından Salame kuzeydoğusundaki tepeye ve buradan Rantinye'ye uzanıyordu. İngilizler, şimdi bu hatta tahkimat yapıyordu. (Kroki: 24'e bak). 54 ncü Tümen Mecdel Yaba ve güneyi kesiminde toplanacaktı.

8 nci Ordu emrine verilen 20 nci Tümende akşama kadar henüz Tul-ü Kerem'e gelmemişti.

7 nci Ordu Cephesi'nde

24/25 Kasım gecesi Ayn Arik Vadisi'ne inmek isteyen düşmanın üç süvari bölüğü, 3 ncü Süvari Tümeni'nin ateşleriyle geri atıldı. Alınan bir tutsağın söylediğine göre, Beyti Ur et Tahta ve Ur el Fevka bölgesinde düşmanın bir süvari tümeni olduğu doğrulanıyordu. 25 Kasımda 3 ncü Süvari Tümeni, "düşmanın Saffa istikametinde batıya çekildiğini ve bunlar arasında 10 kadar araba olduğunu, Beyti Ur el Fevka'dan bir hecin süvar bölüğünün güneydoğuya yürüdüğünü ve 80 arabalık bir erzak kolunun, iki kısım halinde batıdan Beyti Ur el Tahta istikametinde ilerlediğini, Beyti Ur el Tahta'daki Telsiz telgraf istasyonunun saat 10.30'da kaldırıldığını, Beyti Ur el Fevka'daki düşman ordugâhının azaldığını, bir gün önce Ayn Arik'i tutmak üzere gelen ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin burada bulunuşundan bu teşebbüsünde başarıya ulaşamayarak çekilen düşman süvari alayına ait ağırlıkların Ayn Arik'e geldiklerini sanarak süvari tümeninin emniyet postalarının pususuna düşüp ele geçtiğini" bildirmişti. 3 ncü Süvari Tümeni düşman müfrezeleriyle muharebe temasındaydı.

Öğleden sonra 8 nci Süvari Alayı'ndan iki bölük, Beyti Ur el Fevka, Beyti Ur el Tahta köylerine bir keşif taarruzu yaparak Beyti Ur el Fevka'nın hemen kuzeyindeki tepeyi ele geçirdi. Düşman bu tepeyi geri almaya çalıştıysa da, akşam üzeri bir hayli tutsak, bırakarak çekilmek zorunda kaldı. Beyti Ur et Tahta'da bir düşman bataryası ve Beyti Ur el Fevka güney batısında iki düşman topu ve Şeyh ebu Zeytun Tepesi'nde düşmanın bir süvari alayı saptandı. Bugünkü muharebede, 8 nci Süvari Alayı'ndan bir yüzbaşıyla, bir er şehit olmuştu.

Düşmanın bugün Kolordu cephesinde, Nebi Samoil karşısındaki mevzilere yaptığı bomba hücumu ve Beyti İksa ve El Cib mevzilerine yaptığı teşebbüsler, akim kaldı. Bu taarruzlar başarıya ulaşamayınca düşman, sol kanadını Biddu-Beyti Surik-Kastal hattı doğusundaki sırtlara çekerek tahkimat yapıp yerleşmeye başladı. El Cib kesiminde alınan bir tutsak, burada 75 nci İngiliz Tümeni'nin bulunduğunu doğruladı.

Birkaç günden beri süre gelen düşman taarruzları karşısında 3 ncü Kolordu'ya iki görev düşüyordu. Bunlardan biri, Kudüs mevziinin sağ kanattan kuşatılmasına engel olmak ve Kudüs'ün kuzeyle ulaşımını sağlamak, İkincisi, düşmanın El Bire-Ramallah kesiminden Nablus istikametinden gerilere sarkmasına imkân vermemek.

Birkaç gündür, 3 ncü ve 20 nci Kolordların iç kanat kesiminde cereyan eden harekât ve olaylar, bu bölgeyi adeta bir kesin sonuç yeri haline getirmişti. Bu nedenle 3 ncü Kolordu, kuvvetinin çoğunu güney kanadına kaydırmış ve 20 nci Kolordu da bu bölgeye bir kısım kuvvetlerini toplamıştı. 3 ncü Kolordu, kuzey bölgesinde keşif ve gözetlemeyle yetinmek zorunda kalmıştı. Kolordu Komutanı, karşısındaki düşmanın her ne kadar bir süvari tümeni olduğunu saptamış ve kabul etmişse de, sonradan düşmanın kuzeye doğru yapacağı bir teşebbüsünü durduracak bir durumda olmadığını biliyordu. Gerçi 3 ncü Süvari Tümeni, düşmanın ciddi ve kuşatıcı bir teşebbüsü karşısında, 3 ncü Kolordu'nun sağ kanat ve gerilerini korumak üzere geriye alınabilirdiyse de, iki alaydan ibaret olan bu zayıf süvari tümeni, aynı zamanda kuzey istikametlerini de tüm olarak kapayacak bir güçte değildi. Kolordu Komutanı, bu sakıncaları bir raporla Ordu komutanına bildirdi. Ordu komutanı da Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'ndan mümkünse bir kaç piyade taburuyla dağ ve ağır topçu gönderilmesini istedi.

Ordular Grubu Komutanı bu kez, 7 nci Ordu'nun yükünü 8 nci Ordu bölgesinden yapılacak bir taarruzla hafifletmeyi düşünerek [230], Kudüs'ün kuzeybatı cephesinde bulunan düşmanın yan ve gerilerine 19 ncu Piyade Tümeni ile 27 Kasım sabahı bir taarruz yapılmasını tasarlamış ve gereken emri vermişti. 19 ncu Tümen bu taarruzda Fecca-El Tire hattının güneyinden ileri gitmeyecekti. 19 ncu Tümen ile beraber 24 ncü Tümen de, Kudüs'e taarruz etmekte olan düşmanın kuzey yanına yönelecekti. Tul-ü Kerem'e gelmekte olan 20 nci Tümen 8 nci Ordu emrine verilmişti.

7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu'nun bu isteklerinin başarıyla sonuçlandırılması için gereken emirlerini verdi. [231] Ordu Komutanı bu emrine, taarruzun örtülme ve korunmasından sonra 3 ncü Süvari Tümeni'nin Kudüs güneyine alınmasıyla, orada düşmanın geri ulaşım yollarına karşı kullanılmasının da ihtimal içinde olduğunu ilave etti.

Bugünden itibaren 8 nci Kolordu'nun Amman'daki 150 nci Piyade Alayı, beş yürüyüşte Kudüs'e gelecek; ve 26 Kasım öğleye kadar da iki makineli tüfek bölüğü otolarla, Kudüs'e yerleştirilecekti.

Bugün Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'nda, Kudüs cephesindeki düşman hakkında gelen haberlerin değerlendirilmesinde, İngilizlerin dağlık bölgede kullanma ve yedirme güçlüğünden, süvari birliklerini değiştirdiği kanısına varılmıştı.

---

[230] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-26.
[231] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-7, F. 1-27.

26 Kasım 1917 Harekâtı (Yer adları için Kroki: 21,22 ve 24'e bak.)

İngilizler: [232] Bugünü hazırlıkla geçirmişlerdi. Kudüs cephesinde 20 nci Kolordu, 21 nci Kolordu ile yer değiştirme işine devam etmiş, Yafa bölgesinde de keşif ve hazırlık faaliyetinde bulunmuşlardı.

21 nci Kolordu Komutanı, 28 Kasımda fecirle beraber sona erdirilmek üzere 52 nci Tümen'in 60 ncı Tümen tarafından değiştirilmesini emretmişti. 75 nci Tümen, geriye ova bölgesine gidecekti. Yeomanry Atlı Piyade Tümeni şimdilik mevziinde kalacak, sonra Avustralya Atlı Piyade Tümeni tarafından değiştirilecekti. Bu sırada 5 nci Atlı Tugayı da Kudüs demiryolu kuzeyinde ve Amvas'ın güneydoğusundaki Artuf kesiminde toplanacaktı.

Türkler [233]

8 nci Ordu cephesinde: Dün emredilen harekâtın yapılmasına başlanmışsa da, 19 ncu Tümen'den 8 nci Ordu'ya henüz bir haber gelmemişti. Aslında tümen, tümüyle saat 09.00'da Abud'a gelmişti.

8 nci Ordu cephesindeki düşman, bugün yine Summeil-Rantiye tepeler hattında tahkimata devam etmekle beraber Rantiye-Mecdel Yaba'ya karşı hazırlanmış yeni bir mevzi görülmüştü. Düşman cephesi gerilerinde ileriye doğru bir hareket görülememişti. Düşman topçusu, Sarona civarındaki mevzilerinden Şeyh Muannis ve dolaylarını ateş altına aldı. İbni İbrak kuzeyinde iki piyade taburu görüldü. Yahudiye'de diğer ihtiyatların bulunduğu tahmin edildi. En az bir süvari alayı tahmin edilen düşman kuvveti, Lid'den Yafa'ya yürüdü. El Tire'de düşman keşif kolları vardı. Hava şartlarının elverişsizliği nedeniyle hava keşfi yapılamadı.

Ordular Grup Komutanlığı, 27 Kasımda 8 nci Ordu'nun sol kanadı ve 7 nci Ordu'nun sağ kanadıyla Kudüs karşısındaki düşmanın sol kanat ve gerilerine bir taarruz yapmayı düşünmüş ve emretmişti. Buna göre 27 Kasımda sağdan başlayarak, 3 ncü ve 7 nci Tümenler ile Avca güneyine, 20 nci Tümen ile Mülebbis güneyine, 16 ncı Tümen ile Fecca-Rantiye hattına, 54 ncü Tümen ile El Tire'ye, 19 ncu Tümen sağ kanadıyla Nalin güneyine ve sol kanadıyla Beyti Anan istikametine taarruz edecekler ve bu yerlere ulaşacaklardı.

22 nci Kolordu, bu taarruz harekâtı için kıtalarına hazırlık emrini vermişti. Buna göre 7 nci Tümen, gündüzden Haddar Köprüsü'nde bulunan takımın bağlı olduğu bölüğü, 26/27 Kasım günü karanlık basmasıyla

[232] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 254.
[233] Erkilet; s. 258.

köprü güneyine geçirdi. Köprünün kuvvetli olarak elde bulundurulması ertesi günkü harekât için önemli olduğundan, kolorduca gösterilen lüzum üzerine bu bölüğün bağlı olduğu 134 ncü Alayın 1 nci Taburu da tümüyle, geceden güneye geçerek her iki kanadı nehre dayalı olmak üzere 500 m.'lik bir cephe tutmak suretiyle bu köprü başı mevziini tahkim etti.

7 nci Ordu cephesinde: [234] Bir gün önce 3 ncü Süvari Tümeni'nin Beyti Ur et Tahta kesiminde ele geçirilen tepeye karşı düşmanın, üstün bir kuvvetle ve iyi bir topçu ateş desteğiyle yaptığı taarruzu geri atılmıştı. 3 ncü Süvari Tümeni karşısındaki düşman üç süvari alayıyla üç hecin süvar bölüğü ve bir batarya tahmin edilmişti. Akşama doğru bir düşman süvari alayının batıdan Beyti Ur el Fevka'ya geldiği görüldü.

Biddu ile El Kubeybe'den batıya doğru geri giden kıtalar görülmüş ve bu hareketten, düşmanın cephedeki birliklerini değiştirdiği kanısına varılmıştı. Bugün hecinsüvar kıtasından bir, Hong Kong bataryasından iki Hintli er birliklerimize sığınmıştı.

20 nci Kolordu cephesinde genellikle bir harekât olmadı. Alınan bir tutsak, "75 nci Tümen'in 60 ncı Tümen ile değiştirildiğini" doğruladı. Kudüs'ün güney kesiminde şimdiye kadar olduğu gibi düşman yoktu.

27 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 22, 24)

İngilizler [235]

27 Kasım 1917 sabahı 21 nci Kolordu birliklerinin durumu şöyleydi: Yafa yolunun iki tarafında Suba-Kastal hattını tutan 60 ncı Tümen'in 179 ncu Tugayı (Bu tugayın sol kanadı Beyti Surik'in iki buçuk km. kadar güneydoğusunda son buluyordu); bunun solunda Beyti Surik doğu sınırıyla, Nebi Samoil'deki cami arasında 180 nci Tugay; Nebi Samoil'in kuzeybatısından Beytiissa'ya kadar 157 nci Tugay; bunun kuzeyinde yorgun ve tüfek adedi 800'e kadar inmiş olan Yeomanry Atlı Tümeni vardı. Bu Tümen'in 8 nci Atlı Tugayı, sağda Beyti Dakka-Et Tire hattında; 6 ncı Atlı Tugay, ortada Beyti Ur el Fevka'da ve 22 nci Atlı Tugayı da solda, cephesi kuzeye doğru olmak üzere Beyti Ur el Fevka-Beyti Ur et Tahta hattında bulunuyordu. Bu tugayların destek bataryaları da ileriye mevzi değiştirmişti. Beyti Ur et Tahta'dan itibaren 54 ncü Tümen'in Şilta batısındaki mevzie kadar yaklaşık sekiz km.'lik bir boşluk vardı. Bu dik ve yolsuz kesimdeki açıklığa fazla önem verilmemişti.

[234] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F-1.
[235] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338/A, s. 254-259.

Türklerin ilk hareketleri 27 Kasım saat 02.30'da başladı. Türk birliklerinin büyük kısmı, 179 ncu Tugay ile 180 nci Tugay arasına girerek, bu tugayların iç kanatlarına taarruz ettiler. Türklerin bu taarruzları durduruldu; ve sonra da geri atıldı. Öğleye kadar cephede tam bir durgunluk oldu. Öğleden sonra Türkler, Nebi Samoil Tepesi'ne yaptığı uzun süren bir topçu hazırlık ateşinden sonra, saat 15.00'te tekrar taarruza başladılar. Türk asıl taarruzu, caminin batısında bulunan 2 nci London Taburu üzerine yöneltilmişti. Bu taarruz da geri atıldı. Saat 18.00'den sonra Türk topçu ateşi hafiflediğinden, 157 nci Tugay'ın 158 nci Tugay ile değiştirilmeleri mümkün oldu. Böylece 60 ncı Tümen'in üç tugayı da Suba' dan, Beyti İksa'nın kuzeydoğusuna doğru uzanan cepheyi tutmuş oluyordu. Bu cephenin komutasını 60 ncı Tümen Komutanı üzerine aldı.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni tarafından tutulan zaif cepheye karşı yapılan Türk taarruzu daha şiddetliydi. Bu tümenin Et Tire Köyü'nün bir km. kadar doğusundaki City Hill'de ve Beyti Ur el Fevka'nın iki km. kadar doğusundaki Şeyh Ebu Ez Zeytun'da ileri sürülmüş birlikleri vardı. Saat 14.00'te her iki noktaya karşı başlayan Türk taarruzları karanlık basıncaya kadar devam etti. Çetin çarpışmaların yapıldığı bu tepelerde İngiliz birlikleri, çokça kayıp vermelerine rağmen mevzilerini savundular.

Türklerin kuzeyden yaptıkları bu taarruz önemli olmasına rağmen, Yeomanry Atlı Piyade Tümen Komutanı, daha çok sol kanadıyla ilgileniyordu.

7 nci Atlı Piyade Tugayı'nın, kendisini destekleyeceğini öğrenen Tümen Komutanı, bu tugayın gece yürüyüşe geçirilmesini Çöl Atlı Kolordu Komutanı'na teklif etti. Tugay, saat 21.30'da Diran'dan hareket ederek, karanlıkta ve çok bozuk bir yolda yorucu bir yürüyüş yapmak zorunda kaldı.

21 nci Kolordu 52 nci Tümen'e verdiği emirde, Beyti Sira'da bulunan 155 nci Tugay'dan bir taburun aradaki boşluğu kapatmak üzere Şilta'nın iki km. kadar güneyindeki El Burc'a fecirle beraber hareket etmesi bildirilmişti.

Türkler, Filistin Ovası'nda demiryolunun hemen batısında küçük fakat zengin bir Alman kolonisi olan Wilhelma'ya yaklaşarak, 54 ncü Tümen'in 162 nci Tugayı'na taarruza başladı.

Gün ağardığında Türklerin, hayli ilerlemiş oldukları ve demiryoluyla Wilhelma güneyindeki Rantiye arasında bir kesimi tuttukları görüldü.

Bazı kısımlarının taarruzları güneydoğu doğrultusunda Der Tarif'teki 10 ncu London Taburu'na karşı geliştiyse de bu taarruzlar, Saat 22.00' de güçlük çekilmeden geri atıldı.

Beyti Nebala'daki 5 nci Bedfordshire Taburu'na karşı yapılan taarruz da sonuçsuz kaldı. Sol kanattaki Bald Hille Tepesi'nin düşman eline geçmesi, Wilhelma İstasyonu ile El Yahudiye arasında mevzide bulunan Northampton Taburu'nun üç bölüğünü düşman gözetlemesine açık bırakti ve dolayısıyla düşmanın topçu ateşi etkisini artırdı. Öğleden sonra Türkler, istasyona karşı şiddetli bir taarruz yaptı. İstasyon elden çıktıysa da bir karşı taarruzla tekrar geri alındı.

Bu sırada Türkler, Rantiye Köyü güneyinde kuvvetli bir mevzi tutmuş ve 20 kadar topla Wilhelma'yı ve hemen güneyindeki Vadii Kerika' daki 272 no.lu bataryamızı döğmekteydi.

Türkler, saat 17.00'de geriden gelen grupların ateş desteği altında Wilhelma'ya karşı taarruza başladı. İnatla yürütülen bu taarruzda, İngiliz hatlarına 400 m.'ye kadar sokuldular. Süngü hücumuna hazırlanan Türkler, şiddetli makineli tüfek ve topçu ateşiyle hücumdan alıkonuldu. Karanlık bastıktan sonra yapılan bir baskınla Türkler, Rantiye'ye çekilmek zorunda bırakıldı.

Northampton Taburu'nun durumu kritikti. Çünkü, tepelerden geçen ana ikmal yolu (Yafa-Kudüs yolu) cepheye pek yakın olduğundan, herhangi bir çekilme çok tehlikeli olurdu. Bugün yapılan muharebeler, çok kanlı olmuş her iki taraf da ağır kayıplar vermişti. Northempton Taburu 93 kayıp vermiş, karşı taarruzda bulunan 16 ncı Türk Tümeni de, bu taburun iyi bir ateş sahasına sahip olması, Türk piyadelerinin açık arazide ilerlemek durumunda kalmaları ve nihayet İngiliz topçusunun ateş etme imkânını elde edebilmesi, onlara da ağır kayıplar verdirmişti.

54 ncü Tümen'in solunda Mülebbis'in güneyinde Bald Hill'de bulunan hecin Tugayı, cephesinde de saat 08.30'da başlayan Türk taarruzu karşısında, 1.500 metre kadar bir geri çekilme zorunluğunda kalındıysa da, elden çıkan tepenin karanlıkla beraber yapılacak bir süngü hücumuyla geri alınmasına karar verildi.

Türklerin bu taarruzlardan kesin sonuç alamamaları nedeni, 26 Kasım 1917'de Rantiye ve Mülebbis dolaylarında yaptığı olumlu karşı taarruzlardan sonra, İngiliz kuvvetleriyle teması kaybetmesi, bunun gibi Northampton Taburu'na taarruz eden 20 nci Tümen'in uzun ve yorucu bir yaklaşma yürüyüşünden sonra dinlenmeden taarruza yöneltilmesi ve birliklerin parça parça muharebeye sürülmeleridir. Northampton Taburu'na yapılan taarruz hariç, diğer taarruzları, gereği olmayan boşuna yapılmış hareketler olarak kabul etmek yerinde olur.

Türkler (Kroki : 22, 24)

8 nci Ordu Cephesi'nde: [236] Yafa-Kalkilya yolu üzerinde bulunan köprünün güneyindeki tepeleri düşman geceleyin işgal etti.

22 nci Kolordu, erken saatlerde topçu ateşiyle nehri geçmek için hazırlandı. Kolordu'nun bazı kısımları, 20 nci Tümen'e yardım için Mülebbis'e yollandı.

Yıldırım Ordular Grubu emrine 20 nci Tümen, 8 nci Ordu emrine verilmişti. Tümen karargâhı 26 Kasımda Kalkilya'ya gelmişti. Uzun yürüyüşlerden sonra bu bölgede toplanan tümen % 15 döküntü vermişti. Tümen'in kuvveti, 62 nci Alay, 61 nci Alay (2 nci Tabur hariç), 20 nci Topçu Alayı 1 nci Taburu ve üç ulaştırma kolundan ibaretti.

8 nci Ordu Komutanı, ağızdan verdiği emirde; Tümenin orduca yapılacak taarruza katılması ihtimalinin bulunduğunu, bunun için ya 16 ncı Tümen'in sağ kanadına yöneltilecek bir taarruzu yandan hücumla imha etmesini, veyahut Mülebbis güneyindeki en yüksek tepeden Yafa istikametine ilerlemek üzere hazırlık durumunda bulunmasını istemişti. Tümen Komutanı, ordunun bu emrine göre emrini verdi. Tümen birlikleri, saat 01.00'de Resülayn istikametinde hareket etti. Burada saat 03.00'te ordu ihtiyatında bulunacaktı. Tümen istenen zamanda Resülayn'a geldi. 16 ncı Tümen'in Nebi Tari Köyü'nün güney sırtlarını tutmuş olması dolayısıyla 20 nci Tümen de Fecca Köyü'ne taarruz edecekti. Tümen harekete geçti ve saat 07.00'de topçunun ateş desteğiyle 62 nci Alay Mülebbis'in güneydoğu sırtlarına taarruz ederek bu tepeleri ele geçirdi. Tümen, sağda 20 nci Alay ile, soldaysa 16 ncı Tümenle bağlantı kurdu. Tümen düşmanın bir karşı taarruzuna karşı Fecca köyü'nün güney ve güneydoğu sırtlarında tertibat aldı.

16 ncı Tümen öğleye doğru Nebi Tari'ye doğru ilerledi. Nebi Tari ile Rantiye'nin batısındaki tepelere önemli bir muharebe yapmadan ulaştı.

Tümen'in öğleden sonra Wilhelma'ya yaptığı taarruzu akşam karanlığına kadar devam ettiyse de, bu mevkii ele geçirilemediği gibi, ağır kayıplar da vermişti.

22 nci Kolordu Komutanı'nın, 16 ncı Tümeni, bu gece yahut yarın sabah 20 nci Tümen ile değiştirme hakkındaki teklifini 8 nci Ordu Komutanı, 20 nci Tümen'in işgal ettiği mevziin geniş, kuvvetinin az ve cepheye de yeni gelmiş olması nedeniyle uygun bulmadığını bildirmişti.

---

[236] Erkilet; s. 259-261.

54 ncü Tümen, El Tire'yi ele geçirdikten sonra, bunun güneydoğusundaki tepeleri de aldı ve Cimsu'ya ilerleyen sol kanadıyla Vadiyi Şebbülcibah kuzeyini tutan iki İngiliz taburunu da çekilme zorunda bıraktı. Tümen'in sol kanadı Cimsu istikametinde Vadii Şebbülcibah'a kadar ileri sürülecekti.

7 nci Tümen, saat 15.00'te 22 nci Kolordu Komutanlığı'ndan aldığı emir üzerine, 20 nci Tümen'in taarruzunu kolaylaştırmak amacıyla saat 15.35'te 57 nci ve 20 nci Alayı (bir tabur eksik) ile Mülebbis Köyü'nün batısından 20 nci Tümen karşısındaki düşmanın kanadına taarruz etmek üzere, Saksar Geçidi istikametinde hareket etti. 134 ncü Alay, Haddar Geçidi kesiminde kolordu ihtiyatı olarak bulunacaktı.

Tümen Komutanı, son olarak Saksar Geçidi'nin bir km. kuzeyinde 57 nci Alay'a verdiği emirde, 20 nci Alay'ın 1 nci Taburu ve dört makineli tüfek ve istihkâm bölüğünü alay komutanı emrinde geçitlerin korunmasıyla görevlendirdi. 20 nci Alay'ın 2 nci Taburu, iki otomatik tüfek ve iki makineli tüfekle beraber 57 nci Alayı takip edecek ve 57 nci Alay Komutanı'nın emrinde hareket edecekti.

Saat 15.30'da 57 nci Alay, Kolbaşısıyla Nehri geçmeye başladı. Nehri geçen bölükler, Mülebbis batısına bahçelere doğru yürüdüler. Saat 16.00'da Ferruciye ve Astar geçitlerinde kalmış olan süvari bölüğüne, tümene katılması emredildi. Düşman, bu geçiş hareketini hissetmemişti. Ancak bu birlikleri geçitler ile Mülebbis bahçeleri arasında ovayı geçerken görmüş ve bir bataryayla ateşe başlamışsa da, akşam karanlığının basmasıyla bir etki yapamamıştı.

Alınan klavuzlarla Mülebbis Köyü'nün beş km. batı güneyindeki tepe istikametinde yürüyüşe devam edildi. Saat 19.30'da belirli olan tepenin iki km. güneyine yaklaşılarak taarruz mevziine girildi. Tümen, 20 nci Tümen'in sağ kanadıyla temasta bulunan 20 nci Alay'ın 3 ncü Taburu ile bağlantı kurdu.

Sol kanattaki tümenlerin bulundukları mevzileri berkitmeleri sebebiyle 22 nci Kolordu da bu tümenin (7 nci Tümen) hareketi hakkında 8 nci Ordu'dan alınacak emre göre hareket etmek üzere ve tümenin yalnız başına taarruz etmesinin doğru olmayacağını düşünerek, 27/28 Kasım gecesi bulunduğu mevzii tahkim etmesini emretti.

7 nci Ordu Cephesi'nde

3 ncü Kolordu cephesinde, 26/27 Kasım gecesi keşif kolu çatışması oldu. 3 ncü Süvari Tümeni mevzileri düşman ateş etkisi altında bulundu-

ğundan, alaylar mevzilerinde postalar bırakarak mevzi gerisinde toplandılar. 19 ncu Tümen'in yapacağı taarruz sebebiyle süvari tümeninin tertibinde bir değişiklik olmadı.

19 ncu Tümen'in saat 03.30'da verdiği raporda, "tümenin güneş doğuncaya kadar Der el Kudüs güneyinde ve Beyti Ur et Tahta-El Burç hattında toplanacağı ve durumun gelişmesine göre, Beyti Sira-Beyti Likya hattına taarruz edeceği" anlaşılmıştı. 19 ncu Tümen'in bu raporuna göre, düşmanın Saffa-Beyti Ur et Tahta-Beyti Ur el Fevka hattında bulunuşundan bilgisi olmadığı, 3 ncü kolordu'ca öğrenilmiş bulunduğundan, düşman hakkındaki bu bilginin 19 ncu Tümene de bildirilmesi 3 ncü Süvari Tümen'ine emredildi. [237] Bunun üzerine, 3 ncü Süvari Tümen Komutanlığı'ndan 19 ncu Tümen'e saat 04.00'te şu rapor gönderildi :

"1. 26 Kasımda düşmanın bir süvari tugayı ve bir tümen karargâhı ve çok sayıdaki kuvvetlerinin Beyti Ur et Tahta'da ve sayısı kestirilemeyen süvari kuvvetleri Saffa'da, Şilta'da sürekli olarak bir gidiş geliş, El Burç batı güneyindeki yoldan El Burç'a kadar olan kesimde bir ordugâh ve bazı kuvvetler olması ihtimali vardır.

2. 6 ncı Süvari Alayı Der İbzi (İbsi) batısında, 8 nci Süvari Alayı Ayn Arik'in üç km. batısında ve aynı zamanda Karyet Vadisi kuzeyinde cephesi Beyti Ur el Fevka'ya karşı bulunmaktadır. Düşmanın beş hecin süvar bölüğü ve üç süvari bölüğü Der İbzi karşısında, 6 ncı Süvari Alayı ile temasta, üç süvari bölüğü bunun daha güneyinde Beyti Ur el Fevka'da, bir süvari tugayı ve bir süvari alayı toplu halde ve iki süvari bölüğü mevzide olmak üzere Şeyh Zeytun Tepesi'ndedir. Beyti Ur et Tahta ve Beyti Ur el Fevka'da mevzilenen düşman topçusu mevzimizi döğmektedir.

3. Tümeni'niz Der el Kudüs güneyinde Beyti Haran-El Burç hattında toplanmadan önce düşmana rastlayıp muharebeye girişileceğini pek tabii bulmaktayım. Der İbzi ve Ayn Arik Vadisi'nde tümeninizin toplanması ve arazinin incelenmesi için süvari tümeninin çok uygun bir durum sağladığını arz ederim..."

19 ncu Tümen saat 08.20'ye kadar 3 ncü Süvari Tümeni ile bağlantı kurmuş ve güneş doğuncaya kadar alacağı durum hakkında 3 ncü Kolordu Komutanlığı'na bir rapor göndermişti. 19 ncu Tümen'in bu raporunda: [238]

[237] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-8.
[238] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-8, 1-9.

"1. 77 nci Alay'dan bir tabur, bir makineli tüfek bölüğü, bir top, bir süvari takımı güneş doğuncaya kadar Nalin'i işgal edecek, Lid istikametine karşı tümenin sağ yanını koruyacak ve 54 ncü Tümen ile bağlantı kuracaktır.

2. 77 nci Alay (bir tabur eksik), iki top Der el Kudüs güneyinde (28 Kasım sabahı Beyti Nuba istikametinde taarruz etmek üzere) hazır olacaktır.

3. 158 nci Alay (iki tabur, iki top) Der el Kudüs doğusunda ve iki istihkâm bölüğüyle bir hücum bölüğünden kurulu bir tabur, bunların gerisinde tertiplenecektir.

4. Bir süvari bölüğü, Nalin-Der el Kuddüs hattının güneyinde, 19 ncu Tümen'in muharebe düzeni almasını öğretecektir.

5. 19 ncu Tümen Komutanı, Beyti Ur et Tahta-Saffa hattına gelerek 28 Kasımda Beyti Sira-Beyti Likya hattındaki düşmana taarruz etmek düşüncesindeydi. Tümen ihtiyatı El Burç'tadır. Tümen Komutanı, Der el Kudüs'te bulunacaktır. 54 ncü Tümen, dün akşam El Tire'yi almıştı" denmekteydi.

3 ncü Kolordu'nun diğer kıtalarının öğleden önceki (27 Kasım) durumu şöyleydi:

Bir süvari bölüğü Brukin'de, bir piyade taburu Abut-Der Ammar hattında, 3 ncü Süvari Tümeni Der İbzi-Cerlut vadisi kuzey sırtları hattında, üç piyade taburu Beytunya batısındaki mevzi kesiminde, bu mevzi gerisinde iki batarya ateş mevziinde, kolordu süvari bölüğü 3 ncü Süvari Tümeni ile Beytunya mevzii sağ kanadı arasını örtmekte, iki piyade taburu Kalandi kesiminde, iki piyade taburu Rafat'ta ihtiyatta, iki batarya ateş mevziinde faaliyette, ağır ve hafif makineli tüfekler cephelerin çeşitli kesimlerine dağıtılmıştı. 50 nci Tümen Hücum Bölüğü El Bire'de bölge ihtiyatındaydı.

3 ncü Süvari Tümeni, 19 ncu Tümen ile devamlı bağlantı sağlamak üzere birkaç kez yolladığı irtibat müfrezeleri bu tümenle bağlantı kuramamışlardı. Bu tümenden bir haber alınamamış olmasına rağmen, düşmanın bu tümene yönelteceği kuvvetleri üzerine çekmek amacıyla 3 ncü Kolordu Komutanı, 24 ncü Tümen'e iki kolla taarruza geçmesini emretmişti.

Beytunya'daki müfreze, saat 14.55'te batıya doğru taarruza geçerek Ebu Zeytun Tepesi'nin kuzey kesimini ele geçirdi. Aynı zamanda Kalandi kesimindeki kıtalar da batı istikametinde ilerleyerek bir km. ilerisindeki

sırtları tuttu. 3 ncü Süvari Tümeni ise, kendi sol kanadından açtığı piyade ateşleriyle Beytunya Müfrezesi'nin taarruzunu kolaylaştırdı. Baskın şeklinde yapılan bu taarruz hareketi karşısında düşman, az bir direnme gösterdikten sonra geri çekildi. Saat 15.30'da düşmanın bir süvari alayının Beyti Ur el Fevka'dan batıya çekildiği görüldü.

20 nci Kolordu cephesinde: 26/27 Kasımda düşmanın iki kez Nebi Samoil camiyle El Burç'a yapmak istediği baskın taarruzu geri atılmıştı. Saat 17.00 sıralarında, "topçu ateşinden sonra Nebi Samoil Cami kesimine bir taarruz yapılması" hakkında 20 nci Kolordu'ca 7 nci Ordu Komutanlığı'na yapılan teklife, "8 nci Ordu cephesindeki taarruz başarıyla ilerletildiği cihetle kolorduca böyle bir harekâta teşebbüs edilmesi uygundur" karşılığı verilmişti. [239]

Bunun üzerine, 3 ncü Kolordu sol kanadındaki topçular ve 20 nci Kolordu'nun Saffa civarındaki ağır ve hafif topların katılmasıyla kısa bir hazırlık ateşinden sonra, Samoil Camii kesimindeki düşman mevziine taarruz edildi. Fakat yapılan bomba hücumuna rağmen, düşman geri atılamadı. Çarpışma gece yarısından sonraki saatlere kadar sürdü. İngilizler ardarda sürdürdükleri karşı taarruzlar sonunda bu kesime hakim oldular.

Saat 21.30'da, 19 ncu Tümen'den alınan telsiz raporunda: [240] Tümen'in Nalin-Der el Kuddüs güney ve doğusundaki tepeler hattında bulunduğu, 28 Kasım fecirle bareber Saffa-Beyti Ur et Tahta bölgesindeki düşmana taarruz edileceği, ihtiyatların Der el Kuddüs'te bulunduğu, Nalin Müfrezesi'nin şimdilik yerinde kalacağı bildirilmiş, bu bilgi orduca 3 ncü Kolordu'ya ulaştırılmıştı.

19 ncu Tümen'in Nalin-Der el Kuddüs güneyi hattına kadar ilerlemesi üzerine süvari tümeninin Brokin'deki bölüğüne, tümenine katılması emredildi. 143 ncü Alayın 1 nci Taburu, Kolordu ihtiyatı olmak üzere El Bire'ye yollandı ve Beytunya mevziindeki süvari bataryası 24 ncü Tümen emrine verildi.

Bugün (27 Kasım 1917), Her iki ordu da Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca emredilen hatta genellikle ulaşmışlardı. Ordulara "28 Kasımda taarruzlarını sürdürmeleri" emredilmişti. Buna göre; 7 nci Ordu Komutanlığı'na, saat 00.01'de ordu birliklerine verilen emirde, [241] "8 nci Ordu'nun 27 Kasımda cephesindeki düşmana taarruz ederek, Mü-

[239] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-11.
[240] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-16.
[241] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-18.

lebbis güney batısındaki sırtlarla El Tire hattını işgal ettiği, bu ordunun, sol kanadı gerisinde bulunduracağı kuvvetli bir ihtiyatla 28 Kasımda Cimsu istikametinde taarruza devam ederek, 19 ncu Tümen'in yanını güvenlik altına alacağı ve yükünü hafifleteceği" belirtildikten sonra, "19 ncu Tümen'in 27 Kasımda bulunduğu hattan Nalin ve Der el Kuddüs güney ve güneydoğusundaki tepeler hattından 28 Kasımda Saffa-Beyti Ur et Tahta hattını ve Yafa-Kudüs şosesini topçu ateşi altında bulunduracak şekilde güneye doğru taarruzunu sürdüreceği, 3 ncü Kolordu'nun 28 Kasımda Beyti Ur el Fevka-El Tire hattına taarruz edip 19 ncu Tümen ile irtibatını koruyarak bu Tümen'in harekâtına katılacağı, taarruzunu kolaylaştıracağı ve kanadını koruyacağı, 20 nci Kolordu'nun mevzilerini inatla savunarak elde bulunduracağı ve 3 ncü Kolordu ile beraber Biddu-Karyet el İneb yolunu topçusuyla ateş altına alacağı..." bildirilmişti. 7 nci Ordu Komutanı 28 Kasımda El Bire'de bulunacaktı.

27 Kasımda, 7 nci Ordu Komutanlığı'ndan alınan Ordular Grubu Komutanlığı'nın şu bildirisinde:

"1. Esirlerin çeşitli ifadelerinden İngilizlerin, muharebelerin başlamasından bu yana pek çok zayiata uğradıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır. Özellikle 52, 54 ve 75 nci Tümenler pek fazla zayiata uğramışlardır.

2. 75 nci Tümen, son günlerdeki zayiatı nedeniyle kendisinde artık muharebe yeteneği kalmadığından, Nebi Samoil önünde 60 ncı Tümen ile değiştirildi.

3. İngiliz süvari tümeni, hayvanca da pek büyük zayiata uğradı. Su azlığından da, düşman Beyti Hedno ve Yolune'de kuzey kanadını örten bindirilmiş tümenini, Remle'ye geri çekmeye mecbur kaldı." denilmekteydi.

28 Kasım 1917'de yapılacak taarruz için 3 ncü Kolordu Komutanlığı şu emri verdi (özet):

"1. 24 ncü Tümen Ebu Zeytun'daki düşmanı atarak burada kuvvetli bir surette yerleşecek, özellikle ateşiyle 19 ncu Tümen'in taarruzunu ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin Beyti Ur el Fevka istikametinde ilerlemesini kolaylaştıracaktır. Bu tümen Kalandi kesiminden Beyti Ul el Fevka istikametinde taarruz edecektir. El Cib kesiminde, aslında savunmada kalınmakla beraber, fırsat çıktığında Biddu genel istikametinde ilerleyecek ve bu suretle ileriden arazi kazanacaktır. Rafat'taki bataryaların güvenle ileri alınma imkânı bulunursa, Biddu-Beyti Anan yolunu 20 nci Kolordu topçularıyla birlikte ateş altına alabilmek üzere topçusunu ileri sürecektir.

2. 3 ncü Süvari Tümeni, 24 ncü ve 19 ncu Tümenler arasında irtibatı koruyarak kuvvetinin çoğuyla Beyti Ur el Fevka istikametinde ilerlemeye çalışacaktır. Şayet mukavemete rastlarsa, kesin sonuçlu bir taarruza girişmeyerek 19 ncu ve 24 ncü Tümenleriyle taarruzun Beyti Ur el Fevka'ya karşı etkisi görülünceye kadar Beyti Ur el Fevka'daki düşmanla ateş muhurabesi yapacaktır.

3 ncü Süvari Tümeni, sağ kanadında bulunan 6 ncı Süvari Alayı, 19 ncu Tümen'in sol kanadıyla bağlantı kurarak bu tümenin taarruzundan faydalanarak güneye doğru ilerleyecek ve fırsat bulursa Beyti Ur el Fevkayı ele geçirecektir. Bu alay ihtiyatlarını sol kanat gerisinde vadi batısında bulunduracaktır. Alay, bir bölüğünü Saffa istikametine sürerek tepede zayıf düşman emniyet birlikleri varsa bunları atıp tepeyi işgal ederek, 19 ncu Tümen ile bağlantı kurduğunu bildirecektir. Tümen, sol kanadındaki 8 nci Süvari Alayı'nın tüm makineli tüfekleriyle Ebu Zeytun Tepesi ele geçirilinceye kadar Beyti Ur el Fevka kesimini baskı altında bulunduracaktır. Süvari bataryası Beytunya'da mevzie girecek ve 143 ncü Alayın 1 nci Taburu da, El Bire'ye gelerek kolordu ihtiyatını teşkil edecektir.

4. Kolordu Komutanı saat 06.30'dan itibaren Ayn Arik'te bulunacaktır."

3 ncü Süvari Tümeni için, 19 ncu Tümen ile irtibat kurarak korunması ve sağ kanadının 19 ncu Tümen sol kanadıyla müşterek olarak güneye yanaşması önemliydi.

20 nci Kolordu'nun tertibinde bir değişiklik yoktu. Kolordu mevzilerini savunmaya devam edecekti.

Düşman, bugün 27 nci Tümen mevzilerini top ateşine tutmuştu. Bu tümenin bugünkü mevcudu: 163 ncü Piyade Alayı, 81 nci Piyade Alayı (bir tabur eksik), iki batarya, iki süvari bölüğü, hecin müfrezesi, sıhhiye bölüğü ve muhabere müfrezesi ki, toplam 1.874 insan, 639 hayvan, 1.242 tüfek, 18 makineli tüfek ve 8 toptu, Cephedeki silah mevcuduysa, 968 idi.

28 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 24)

İngilizler [242]

Bir gün önce yapılan Türk taarruzları az bir başarı kazanmakla beraber, asıl taarruzun bugüne bırakıldığı sanılıyordu. İngilizler, aldıkları tedbirlerle yapılacak bu taarruzlara daha etkili olarak karşı koyabilecek duruma girmiş bulunuyordu. Şöyle ki:

[242] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 259-265.

155 nci Piyade Tugayı'ndan bir taburun saat 06.00'da Beyti Sira'dan El Burç bölgesinei 7 nci Atlı Piyade Tugayı'nın gece yürüyüşüyle Beyti Ur, et Tahta'ya, 4 ncü Hafif Süvari Tugayı'nın da saat 08.30'da El Burç'un üç km. kadar batısındaki Berfilya bölgesine hareketleri emredilmiş ve birlikler emredilen bölgelere gitmişlerdi.

Avustralya Atlı Piyade Tümeni (5 nci Tugayı eksik), 27 Kasıma kadar Mecdel'de kalmıştı. 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı ise, Diran'a hareketle 28 Kasım saat 07.00'de buraya varmıştı. Tümenin bağlı birlikleriyle, 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı da 4 ncü Tugayı takip etmişti.

4 ncü Avustralya Tugayı, önce Berfilya'ya hareket etmek emrini almışsa da, sonradan yönü değiştirilerek Beyti Ur et Tahta'ya yönelmişti.

7 nci Atlı Piyade Tugayı, yürüyüş yolu istikametinde herhangi bir keşif ve emniyet tertibi almadan ilerlemiş ve Lid-Kudüs yolundan ayrılarak, saat 04.45'te Beyti Ur et Tahta'nın bir km. kadar batısına ulaşıp dinlenmeye geçmişti. Halbuki Tugay yürüyüşü sırasında, fecirle birlikte taarruz için hazırlanmakta olan Türk 19 ncu Tümeni'nin 600 metre kadar yakınından geçtiğinin farkında değildi. Türkler de bu durumdan habersizdiler.

22 nci Atlı Piyade Tugayı, 6 ncı Yeomanry Piyade Tugayı'nın sol yanını örtmek üzere Beyti Ur el Fevka'nın kuzey ve kuzeybatısındaki yüksek araziyi tutmuş bulunuyordu. Bu durumda tugayın solundaki birlikle arasında sekiz km., sağındaki birlikle de ikibuçuk km. kadar bir boşluk vardı. Tugay Komutanı, tümenden kendisine kuvvet yardımı yapılmasını istedi. Tugay istediği yardımı alamadan Türk taarruzu başlamıştı. Tugay Komutanı, Hırbet Hallabi'ye, Yeomanry Alayı'nın soluna kuvvet göndererek bu yönden gelen taarruzu durdurdu. Ayrıca Hallabi sırtlarının batısını tutmak üzere de kuvvet gönderdi. Türk keşif kolları, Hırbet Hallabi'nin iki km. kadar batısındaki Şehabeddin Tepe'nin doğusundan güneye doğru taarruza başladı. Diğer bir kısım kuvvetler de, 22 nci Tugay'ın gerisindeki vadiyi geçerek güneyindeki sırtlara doğru ilerliyordu. Tugay, bunu da karşılayacak kuvvetleri oraya gönderdi. Türkler, aynı zamanda 22 nci Atlı Piyade Tugayı'nın Lincoln Yeomanry Alayı'na şiddetle taarruz ettiler. Alay, bu baskı altında geri çekilmek zorunluğunda kaldı.

Türk taarruzu yan ateşleri etkisiyle durduruldu. Ve daha sonra 7 nci Tugay'ın South Notts Hussars Alayı'nın karşı taarruzu ve Yeomanry Tümeni'nin sol kanat birliklerinin de katılmasıyla boğaz boğaza yapılan muharebelerden sonra Türkler geri atıldılar. Saat 09.00'da, cephedeki Türk taarruzu durdurulmuştu. Ancak Türkler, Şehabeddin Tepe ve Safa batı-

sından, tugayın yanına etkili oluyorlardı. 7 nci Tugay'ca Shervood Rengers Alayı'ndan görevlendirilen küçük bir kuvvet Şehabeddin'e taarruz ederek burayı, aldı. Ancak bu müfreze, kısa bir süre sonra üstün Türk birliklerinin karşı taarruzuyla ve bu sırada komutanları da vurulunca, tepeyi bırakıp geri çekilmek zorunda kaldı.

Bugün öğleden sonra yapılan muharebelerde, her iki tarafın da gözle görülür, bir kazanç sağlayacak hareketi olmadı. Öğleden önceki muharebelerde alınan karşı tedbirlerle 7 nci Tugay'ın gerisinin çevrilmesi önlenmiş ve bu kritik durum atlatılmıştı.

Doğudan 6 ncı Tugay üzerine yapılan baskı bütün gece sürdü. Sabahleyin, Türk topçusu, Ebu Zeytun Tepesi'ne şiddetli bir ateş açtı ve buradaki birliklere ağır kayıp verdirdi. Tugay Komutanı, buradaki birliği kurtarmak için geri çekmeye karar verdi. Birliğin geri alınabilen 120 kadar mevcudu, saat 14.00'te şiddetli bir taarruza hedef olan Beyti Ur el Fevka'yı takviye etmek üzere bu kesime gönderildi.

İki saat sonra Fulya Tepesi'ni tutan 6 ncı Tugay'ın Dorset Yeomanry, Alayı, güneydoğuya doğru atıldı. Bunlardan ancak pek az bir kısım, Beyti Ur el Fevka güneyinde savunmada olan birliklerin sağ kanadına ulaşabildiler. Diğerleri Türklerin sıkı takipleri nedeniyle Vadii Zeyt üzerine çekildiler. Türklerin takibi Avustralya kıt'alarının ateşiyle yavaşladı.

4 ncü Avustralya Atlı Piyade Tugayı, El Burç dolayına gelinceye kadar 7 nci Atlı Piyade Tugayı'nı takip etmişti. Buraya gelince, yolun Türkler tarafından ateşle kapatıldığını gördü. Bunun üzerine El Burç güneyine yöneldi. Tümen komutanına durum bildirildiğinde, tümence, tugayın 6 ncı Atlı Piyade Tugayı'nı desteklemek üzere Beyti ur Et Tahta güneyine gitmesi emredildi.

4 ncü Tugayın 11 nci Avustralya Süvari Alayı makineli tüfekle takviye edilerek, Vadii Zeyt'i tutmak üzere ileri gönderildi. 8 nci Yeomanry Atlı Piyade Tugayı, Sulya Tepesi düşüp de sol yanı Türklere karşı açık kalıncaya kadar mevziini elde bulundurdu. Bunun üzerine Tugay komutanı, 1 nci Conty of London Alayı'nı İşaret Tepesi'nden Beyti Dakka'ya çekti. El Tire'deki City of London Alayı, kuşatılacak duruma girmişti. Fakat o da Dakka'ya çekilme imkânını buldu.

Saat 17.30'da tümen komutanı tugay komutanıyla yaptığı telefon konuşmasında, tugay komutanı Beyti Ur el Fevka Müfrezesi'nin geri çekilmeye hazırlanmış olduğunu, fakat üstün Türk kuvvetleri karşısında yok edilmiş olmalarının da ihtimal içinde bulunduğunu bildirdi. Bunun üzerine tümen komutanı, köyün boşaltılmasını emretti. Bu çekilmeyi Bucks Hussars Alayı'ndan 50 kişilik bir kuvvet örttü. Cephe Beyti Ur et Tahta'nın doğu ve güneydoğusuna geriye alındı. Burada 22 nci Tugay, 6 ncı Tugay ile birleşti. Çekilme ve yeni mevzide yerleşme, gece ay ışığı olduğundan kolay oldu.

52 nci Tümen'in 156 ncı Tugayı da Beyti Anan'dan hareketle saat 11.30'da Beyti Likya'ya gelmişti. Aynı gün saat 13.00'te tugayın 4 ncü Royal Scots Taburu, 54 ncü Tümen ile bağlantı kurmak üzere El Burç'un batısına hareket etti. Burada 155 nci Tugay emrine girerek, bu tugayın sol yanındaki birliği değiştirdi. 156 ncı Tugay, 155 nci Tugay'ın cephesinin bir kısmını teslim aldı. Geceleyin 60 ncı Tümen'in sol kanadından itibaren cephedeki birlikler şu durumu almıştı.

Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, 8 nci Atlı Piyade Tugayı ile Beyti Dakka'da, 6 ncı ve 22 nci Atlı Piyade Tugayları ve iki piyade bölüğüyle Beyti Ur et Tahta'da, 7 nci Atlı Piyade Tugayı (Yeomanry Atlı Piyade Tümeni emrinde olarak), Hallabi sırtlarında, 52 nci Tümen 156 ncı Tugayı (4 ncü Royal Scots taburu hariç) Vadii el Kıble güneyindeki sırtlardan Beyti Sira'ya kadar 3.000 metrelik bir cephede, 155 nci Tugay bunun solunda Şilta'ya kadar olan kesimde, 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı en kritik bölgeyi örtmek göreviyle Beytu Ur et Tahta güneyinde bulunuyordu. Ayrıca, cepheye önemli bir topçu birliği gelmiş Beyti Sira güneyinde mevzilenmişti.

20 nci Kolordu Komutanı, muharebenin tam ortasında (öğleyin) 21 nci Kolordu Komutanı'ndan emir ve komutayı teslim almıştı. Karanlık bastıktan sonra, Türkler, bütün cephede şiddetli bir baskıya başladı. 7 nci Atlı Piyade Tugayı, Türklerin şiddetli bir bomba hücumunu püskürttü. Bu sırada diğer bir taarruz sol kanatta görüldü ve tehlike süratle önlendi.

Türkler, saat 18.50'de Şilta'ya gizlice yaklaşarak taarruza başladılar. Buradaki birlik iki karşı taarruz yaptıysa da üç saat tutunabildi. Birlik, kuşatılmamak için bir km. kadar batı güneye çekilmeye karar verdi. Bunu haber alan 155 nci Tugay Komutanı, iki bölüğünü Berfilya ile çilta arasındaki sırtlara göndererek 160 ncı Tugay ile bağlantı kurdu.

Bu gün ova kesiminde önemli bir olay olmadı. Yalnız Avustralya Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'ne katılan 101 nci Tugay'a bağlı tabur, Hırbet Haddar'daki bir Türk müfrezesine karşı bir taarruz hareketinde bulundu.

Türkler, İngiliz cephesindeki boşluğa yaptıkları baskın taarruzundan fazla bir kazanç sağlayamadılar.

Türkler, İngilizlerin durumunu biliyorlardı. Ancak taarruz planını gerçekleştirecek 19 ncu Türk Tümeni çetin bir arazide fena şartlarda uzun ve yorucu yürüyüşler yapmış yorgun bir birlikti. Akşam olunca tümenin gücü tükenmiş olarak bulunduğu yerde kalmıştı.

Türkler (Kroki : 24)

8 nci Ordu Cephesi'nde [243]

Bütün gece 22 nci Kolordu ve 16 ncı, 20 nci Tümen cephelerinde kuvvetli düşman keşif kollarıyla çarpışmalar oldu.

Kıyı kesiminde bulunan 3 ncü Tümen cephesinde, saat 15.30'da düşman topçusu Şeyh Muannis'in batısına ateş açtı. Tümen karargâhı, Şeyh Muannis'in bir km. kuzeyindeydi. Diğer taraftan 20 nci Tümen'in sol kanadında ileriye doğru uzanan mevziine düşman girmişti. Bunun gerisindeki tepeler ancak kanlı ve çetin muharebeler verilerek elde tutulabildi. Bu muharebeler 20 nci Tümen'e 80 şehit ve çok sayıda yaralıya mal oldu.

16 ncı Tümen, gece yaptığı muharebeyle Vilhelma'yı ele geçirememişti.

54 ncü Tümen cephesinde sessizlik vardı. Tümenden ileri sürülmüş olan tabur, geceleyin Nalin'in üç km. kuzeybatısında bulunuyordu. 19 ncu Tümen dün gece saat 22.00'den itibaren yine taarruzuna devam etti. Bu sabah saat 06.00'da 77 nci Alay, Saffa, 158 nci Alay Beyti Ur et Tahta bölgesinde taarruzu sürdürüyorlardı.

Saat 06.30'da tümenle ordu arasında kararlaştırılan ve harekâtın ileriye doğru elverişli bir şekilde cereyanı anlamına gelen aydınlatma fişeği işareti tümenden verilmiş bulunuyordu. Bu sırada bir düşman bataryası, Beyti Ur et Tahta'dan ateş ediyordu. Saat 07.30'dan itibaren 8 nci Ordu Komutanlığı, Resülayn'daki gözetleme yerindeydi. Öğleye doğru denizle dağlar arasındaki bölgede sessizlik başlamıştı. 19 ncu Tümen, doğudan Beyti Likya üzerinden batıya yürüyen bir piyade yürüyüş kolunu şiddetli top ateşine tutmuştu. Bu kol sonra bu tümene taarruza geçti. Düşmanın Saffa ve Beyti Likya'da iki-üç taburla yaptığı iki taarruz öğleye kadar geri atıldı. Bu durumda tümen düşmanın yeni taarruzlarını bekliyordu.

8 nci Ordu'nun öğle raporunda, 24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri'nin de 19 ncu Tümenile birlikte şiddetle taarruz etmelerinin lüzumunu belirten bir teklifte bulunulmuştu.

[243] Erkilet; s. 261-263.

İngiliz uçakları, Tul-ü Kerem'i bombalıyarak haberleşme şebekesinde bazı hasarlar meydana getirdi. Akşama kadar 20 nci Kolordu ve 20 nci, 16 ncı, 54 ncü Tümenlerin ceprelerinde bazı kesimlerde topçu ateş muharebesi olmuştu. 8 nci Ordu ile 19 ncu Tümen arasındaki haberleşme kesilmişti.

19 ncu Tümen'in yaptığı taarruzlar düşmanın direnmesi karşısında ilerliyememişti. Tümen, bugünün sonunda Beyti Likya kuzeyindeki tepelerde kaldı. Sol kanadıysa, Beyti Ur et Tahta'nın kuzeyine doğru geri kırılmıştı. Bunun solunda 3 ncü Süvari Tümeni'nden bir takım bulunuyordu. Düşmanın kaybı çoktu.

İngilizler, geceleyin topçu ve bomba topları desteğindeki keşif müfrezeleriyle 19 ncu Tümen'e baskın yaptılar. Bunun sonucu iki taraf piyadeleri arasında el bombası muharebeleri oldu.

7 nci Ordu Cephesi'nde

27/28 Kasımda 20 nci Kolordu cephesinde Nebi Samoil'e yöneltilen taarruz saat 02.00'ye kadar devam etmiş ve iki taraf arasında birkaç kez karşı taarruz ve süngü hücumları yapılmışsa da düşmanın aldığı takviye kıtaları karşısında, taarruz gelişmemiş kıtalar eski mevzilerine çekilmişlerdi.

3 ncü Süvari Tümeni'nden saat 10.20'de alınan raporda, [244] "Düşmanın Remle-Kudüs şosesi üzerinde ve Latrun hizalarında bir tümen kadar tahmin edilen bir yürüyüş kolu görüldüğü, ancak bu kolun niteliğinin kestirilemediği, Remle istikametinden Biri Um Main yoluyla Beyti Sira'ya doğru ikmal kollarının gelip gitmekte olduğu, Beyti Ur et Tahta'da düşmanın altı topunun süvari tümeni cephesine ve Ebu Zeytun gerilerine ateş etmekte olduğu" bildiriliyordu.

Saat 10.30'da 19 ncu Tümen'in ileri kıtalarından bir piyade taburu Saffa'yı geçip Beyti Ur et Tahta'nın 1.500 m. kadar batısına sokuldu. Beyti Ur et Tahta'nın 800 m. kadar kuzeyindeki sırtta düşmanın dört makineli tüfeğiyle bir bölük kadar süvarisi yaya muharebeye inmişti. Köy'ün batı girişinde dört dağ topu Saffa batısına ateş ediyor, Beyti Ur el Fevka'ya doğru kıtalar yürüyordu. Beyti Ur et Tahta'nın kuzeyinde ve 8 nci Alay kesiminden bir bölük, geriye çekilerek, Beyti Ur et Tahta'nın hemen kuzeyindeki sırtları işgal etti. Bu sırada 3 ncü Süvari Tümeni, 6 ncı Süvari Alayı'ndan Saffa istikametine gönderdiği süvari bölüğünü daha güneye alarak, 19 ncu Tümen'den olan taburun sol kanadına sürmüş ve ihtiyattaki

[244] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-20.

iki bölüğüyle makineli tüfekleri Ayn Arik Vadisi'ne ve Der İbzi hizasına kadar geri almıştı. 3 ncü Süvari Tümeni'nin sol kanadı ve 24 ncü Tümen'in sağ kanadıyla birlikte yaptıkları taarruzla Ebu Zeytun Tepesi ele geçirildi. Birlikler, taarruzlarını sürdürerek Beyti Ur el Fevka'ya doğru ilerlemekteydi. 24 ncü Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni arasındaki 3 ncü Kolordu süvari bölüğü de bu taarruza katılmıştı. Saat 19.30'da süvari ve piyadeler tarafından Beyti Ur el Fevka işgal edildi.

Ebu Zeytun Tepesi'nin ele geçirilmesi sırasında alınan tutsakların sorgusundan, "burada 50 er, iki otomatik tüfek ve üç ağır makineli tüfekten kurulu olan müfreze bugün öğleye kadar mevziinde direnerek taarruzumuzun Ebu Zeytun'dan batıya doğru ilerlemesine engel olduğu" öğrenilmişti. Açıkta mevzide sokulan bir topla Ebu Zeytun Tepesi'ndeki camiin doğu yönündeki duvarı tahrip edilerek buraya sığınan düşman müfrezesi çekilme zorunda bırakılmış ve böylece taarruz ileri götürülebilmişti.

19 ncu Tümen'in sol kanadı saat 18.00'de Beyti Ur et Tahta'nın 800 m. kadar batısına yaklaşabilmişti.

19 ncu Tümen'in taarruzu üzerine, akşama doğru 3 ncü Süvari Tümeni cephesinde bulunan düşmanın bir süvari, iki hecin alayı bu tümen cephesine gitmişti ve Beyti Ur et Tahta'daki düşman topçusunun güney batıya mevzi değiştirdiği saptanmıştı. Düşmanın 19 ncu Tümene yaptığı karşı taarruz, bu tümen tarafından başarıyla püskürtülmüştü. Tümen, sağ kanadıyla Saffa batı ve güneyine, sol kanadıyla Beyti Ur et Tahta'nın 800-1000 m. kadar batısında bulunmaktaydı. [245]

24 ncü Tümen'in bugünkü taarruzu sonunda, Beyti Ur el Fevka - El Latatin - El Cib hattına varılmıştı. Düşmanın muhtemel taarruzlarına karşı bu mevziin tahkimi ve Beytunya'daki topçunun Ebu Zeytun Tepesi yakınına giderek cephesi güneye olmak üzere mevzie girmesi, süvari tümeninin de 19 ncu Tümen ile bağlantı kurması 3 ncü Kolordu'dan emredildi.

Bugün (28 Kasım) 3 ncü Kolordu cephesinde bu muharebeler olurken, 20 nci Kolordu cephesinde düşman tahkimat ile uğraşıyordu. Samoil Camii'nin ele geçirilmesi için yapılan girişimler başarısız kalmış ve kıtalar Caminin 100 m. doğusundaki siperlere çekilmişlerdi.

20 nci Kolordu'ya gelen keşif raporundan, "saat 14.00'te düşmanın iki süvari alayı kadar kuvvetinin, Suba Köyü'nün kuzeyindeki sırtlarından Karyet el İneb-Kastal yolunu keserek kuzeye doğru gittiğini, saat 15.00'te bir süvari alayının Karyet el İnep'ten Beyti Nakuba istikametinde hareket

[245] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-24.

ettiği ve bir piyade taburunun da Karyet el İnep'ten Kastal istikametinde ilerlediği anlaşılmıştı. Kastal - Suba hattının batısında düşmanın iki süvari alayıyla bir, iki piyade taburu bulunmakta olduğu tahmin edilmekteydi.

27 nci Tümen cephesinde, düşmanın bir faaliyeti olmamıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, Kudüs önünde cereyan eden harekâtı Başkomutan'lığa sunduğu raporda şöyle açıklamıştı: "Kudüs önünde devam eden meydan muharebesinde düşmanın beklenen karşı taarruzları şiddetle başladı. Bunlar özellikle 19 ncu Tümen'e karşı yöneltiliyor. Bu tümen pek sarp olan bir arazide yapmak zorunda kaldığı ağır bir yürüyüş sonunda ancak dün öğle üzeri Nadin'in güneydoğusundaki kesime geldikten sonra, burada Lid'ten ivedi getirilen taburlarla İngilizlerin yaptığı iki taarruza rastlamış, bu taarruzlar düşmana büyük kayıplara mal edilerek geri atılmışlardı. Düşman bu taarruzlarını bugün her defasında birer piyade ve süvari tümeni kullanarak tekrarladı. Bugünkü muharebelerde 77 nci Alay ile 158 nci Alay'ın bir taburu, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca takdir edilmişti. Düşmanın kayıpları çok olup Türk kaybının da önemli olduğu söylenmektedir. Düşman 8 nci Ordu cepresinin diğer kesimlerinde topçu ateşiyle, özellikle 20 nci Kolordu cephesinde yer yer küçük taarruzlarla yetindi. 8 nci Ordu birlikleri, 19 ncu Tümen'in yükünü hafifletmek üzere bu ordunun taarruza devam etmesini mümkün kılmakta, bu amaç için sol kanatta El Tire güneydoğusu civarında özel tedbirler alınmaktaydı.

19 ncu Tümen'in 29 Kasımda fecirle beraber taarruza devam ederek Beyti Ur et Tahta'yı işgal ile şimdilik güneye doğru cephe alması ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin de birlikte etki yapması ve 24 ncü Tümen'in de erkenden Beyti Ur el Fevka'ya doğru ilerlemesi Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan saat 07.00'de emredilmişti.

Bunun üzerine 7 nci Ordu Komutanlığı'nca, 3 ncü Kolordu'nun 29 Kasımda Beyti Ur et Tahta'yı işgal ve elde bulundurmakla görevli olan 19 ncu Tümen ile işbirliği yapması ve Beyti Ur el Fevka - 528 rakımlı tepe - El Tire hattının işgaliyle elde tutulması ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin 19 ncu Tümen harekâtına yardım etmesi 20 nci Kolordu'nun bulunduğu mevzii korunması, sağ kanadında kuvvetli ihtiyatlar bulundurmak suretiyle Samoil'e karşı ihtiyatlı ve uyanık bulunması emredilmişti. [246]

Gece 19 ncu Tümen'in 77 nci Alay 3 ncü Taburu'nun cephesine yaklaşan düşmana takviyeli iki bölükle yapılan taarruzda, düşman 600 m. kadar geri atıldı.

[246] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-26.

29-30 Kasım 1917 Harekâtı (Kroki : 25)

29 Kasımdan 3 Aralığa kadar Yafa-Kudüs yolu kuzeyindeki harekâtta iki tarafın muharebeye katılan kuvvetleri mevcut kaynaklara göre yaklaşık olarak şöyle saptanmıştır:

İngilizler

21 nci Kolordu Komutanı General Bulfin, 28 Kasım öğleye kadar Kudüs bölgesindeki harekâtı idare etmiş, sonra 20 nci Kolordu Komutanı Chetwode bu görevi devretmişti.

İngiliz Kuvvetleri :

20 nci Kolordu (Yeomanry Atlı Piyade Tümeni, 52 nci, 60 ncı, 74 ncü Piyade Tümenleri, 7 nci Atlı Piyade Tugayı).

Çöl Atlı Piyade Kolordusu (Avustralya-Yenizelanda Atlı Piyade Tümeni, Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 54 ncü Piyade Tümeni, Hecin-Süvar Tugayı).

Silah Gücü: 8.000 kılıç, 18.000 tüfek, 172 top.

Türkler

8 nci Ordu (3 ncü, 7 nci, 16 ncı ve 54 ncü Tümenler'den kurulu 22 nci Kolordu ile, 20 nci Tümen'den bir kısım ve 19 ncu Tümen) .

7 nci Ordu (24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri'nden kurulu 3 ncü Kolordu) ile (26 ncı ve 53 ncü Tümenler'den kurulu 20 nci Kolordu).

Silah gücü: 800 kılıç, 15.000 tüfek, 120 toptu.

İngiliz Harekâtı [247]

29 Kasım 1917'de 20 nci Kolordu cephesindeki durum genellikle düzeltilmiş bulunuyordu. 74 ncü Tümen'in 231 nci Tugayı bir gün önce 18 saatlik bir yürüyüşten sonra, 12 saatlik bir yürüyüş daha yaparak Beyti Anan'a ulaştı. 264 ncü Topçu Taburu ile bir diğer topçu taburu Beyti Likya'ya hareket etti. 10 ncu Tümen de İltisak İstasyonu'na ilerlemekteydi. 3 ncü Hafif Süvari Tugayı ise, Berfilya'ya hareket etmek üzereydi.

5 nci Atlı Piyade Tugayı'na, emrindeki 10 ncu Hafif Süvari Alayı'nı 60 ncı Tümen emrine bırakarak, tümenine katılması emredilmişti.

Bir gün önce, bir noktada üstün kuvvet toplayarak taarruz eden Türkler, cepheyi yarmak başarısını göstermediklerinden, bugün için bu üstünlüğün değeri kalmamıştı.

---

[247] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 265-267.

Bugün de (29 Kasım), Türk taarruzu devam etti. Fakat gene bir başarı elde edilemedi.

Türkler, saat 09.00'da Nebi Samoil'i topçu ateşine tuttular. Öğleden sonra saat 13.30 sıralarında ateş şiddetini arttırdı. Bu köyün civarında mevzilenmiş olan Türk birlikleri, taarruza kalktılar. 2 nci London Taburu, bu taarruzu karşıladı. Türkler geri çekildiler; ve fakat yeniden toplanarak, taarruza kalktılarsa da bu taarruzları da geri atıldı.

Türkler, Beyti Ur el Fevka'nın boşaltılmasından sonra burayı ele geçirdiler; fakat taarruzu geliştiremediler. Buna karşı Beyti Ur et Tahta'nın kuzeyinde şiddetli bir muharebe oldu. 156 ncı Tugayın son ihtiyatı 7 nci Scottish Rifles Taburu, gece mevzie sokulmuş ve burada 29 Kasım saat 10.00'a kadar devamlı muharebe etmişti. 7 nci Atlı Piyade Tugayı ve 155 nci Tugay da aynı şekilde çetin bir muharebe veriyorlar ve mevzilerinde direniyorlardı.

157 nci Tugay, Beyti Anan'ı 231 nci Tugay'a teslim edip Beyti Likya'ya, gidecek Lid-Kudüs yolunu örtmek üzere yer değiştirdi. 231 nci Tugay, Vadii Zeyt'te bulunan 8 nci ve 6 ncı Tugayları değiştirmeye başladı. 157 nci Tugay, 7 nci ve 22 nci Atlı Piyade Tugayları'ndan Hırbet Hallabi ve Şehabeddin arasındaki yol kesimindeki mevziin yarısını teslim aldı. Türkler, bu arada bir gece taarruzu denediler; fakat geri atıldılar. 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı, El Burç'taki 155 nci Tugayı değiştirdi.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu cephesinde; Türkler, tekrar taarruza geçti; fakat taarruz etkisiz kaldı. Öğleden sonra saat 15.00 sıralarında 350 kişilik bir Türk kuvvetinin, Beyti Nebela batısındaki Der Tarif'e yaptığı taarruz püskürtüldü. Türkler, saat 18.30'da kısa bir topçu ateşinden sonra Nebala kuzeyindeki küçük bir tepeye taarruz ederek bu tepeyi ele geçirdiler. 5 nci Bedford Taburu, çabuk davranarak başarılı bir karşı taarruz yaptı.

Saat 22.00'de, Hecin Tugayı 4 ncü Taburu'ndan bir müfreze, Topçu desteğiyle Bald Hill Tepesi'ne (Keltepe) taarruz etti. Müfreze, iki gün önce mevzide bıraktıkları cephaneleri toplayarak geri getirdi. Bu taarruz sırasında Türk birlikleri cesaretle ilerliyerek Bald Hill'in güneybatısında Hecin Tugayı'nın sol kanadındaki 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nın sağ yanındaki ileri karakolu geriye attılar. Bundan cesaret alarak, 2 nci Tugay cephesindeki bütün ileri karakollara taarruza geçtiler. Avustralya birliklerinin ateşleriyle geri atılınca vardıkları yerde tedbirsizce siper kazmaya başladılar.

Türkler (Kroki : 25) [248]

8 nci Ordu cephesinde: 28/29 gecesi, çok sayıda keşif kolu çarpışmalarıyla geçti. İngiliz topçuları sabahın erken saatlerinde 19 ncu Tümen mevzilerine ve özellikle Beyti Ur et Tahta'ya taarruz eden 24 ncü Tümen'in keşif kolları üzerine ateş ediyordu. 24 ncü Tümen'e mümkün olduğu takdirde, Beyti Ur et Tahta'yı ele geçirmesi emredildi. Ancak bu Tümen'in dün akşama kadar olan kaybı 200'e yükselmişti.

22 nci Kolordu cephesinde: Düşman orta şiddette topçu ateş faaliyeti gösterdi. Hadar Köprüsü'nün güneyindeki Türk ileri karakol mevziine 28/29 gecesi düşmanın keşif kollarıyla yaptığı taarruzda, 23 insan ve bir makineli tüfek kaybedilmişti. Burası bugün bir karşı taarruzla geri alındı.

Mülebbis dolaylarındaki mevzi bir km. ileri sürüldü. 20 nci ve 16 ncı Tümen cephelerinde yalnız hafif topçu ateşi vardı.

54 ncü Tümen'den, 19 ncu Tümen'in Nalin bölgesindeki sol kanadını korumak için bu istikamete gönderilen sol kanat müfrezesi, 20 er ve birkaç makineli tüfekle takviye edildi. Bunun komutası tümen kurmay başkanına verildi. [249]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, 19 ncu Tümen'in 8 nci Ordu'ca daha çok takviyesini istiyordu. Ordu, elinde kuvvet olmadığı nedeniyle bu tümenin takviyesinin mümkün olamadığını bildirdi.

19 ncu Tümen cephesinde: Düşman Nalin ve Şilta müfrezelerine karşı batıdan ve Saffa Tepeleri'ndeki mevzilere de güneyden taarruzlar yöneltiyse de, bütün bunlar geri atıldı. Düşman öğleye doğru Saffa'ya güneybatı yönünden dört taburla yeniden taarruz etti. Tümen'in sol kanadından bir tabur, Beyti Ur et Tahta'nın ele geçirilmesi için 3 ncü Süvari Tümeni emrine verildi.

8 nci Ordu Komutanlığı, 29 Kasım öğleye kadar topladığı bilgilere göre: düşmanın Nalin karşısında bir; Şilta karşısında bir; el Burç'ta bir; Saffa karşısında taarruz halinde dört; Beyti Sira'da toplanmakta olan sekiz; Beyti Ur et Tahta'da bir; ateş hattında dört taburu saptanmıştı ki, ordu karşısında toplam 20 tabur bulunduğu anlaşılıyordu.

19 ncu Tümen, verdiği raporda elindeki mevzii koruyacağını bildiriyordu.

[248] Erkilet; s. 263-265.
[249] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-37.

Öğleden sonra denizle dağlar arasındaki bölgenin değişik kesimlerinde karşılıklı topçu ateşi açılmıştı. Avca Nehri geçitleri karşısındaki bahçelik kesimde düşmanın bazı faaliyeti görülüyordu. Bu nedenle ordu bu geçitlerin emniyet birliklerini takviye etti.

7 nci Ordu cephesinde: 28/29 Kasım gecesi 3 ncü Süvari Tümeni, taarruz ederek Beyti Ur el Fevka'yı ele geçirmişti. 3 ncü Süvari Tümeni'nin bu taarruzuna, 24 ncü Tümen Ebu Zeytun sırtlarından üç bataryayla destek olmuştu.

24 ncü Tümen, bugün El Tire'deki düşman mevziine taarruz ederek, köyün kuzeyindeki bir tepeyi ve köyü ele geçirmiş ve düşmanı bu köyden atmıştı.

Saat 03.30'da sekiz düşman taburunun, Biri Um Main'den Beyti Sira'ya yürüdüğü görüldü. Düşman öğleden sonra çeşitli çaptaki toplarla Beyti Ur el Fevka'yı şiddetle ateş altına aldı.

20 nci Kolordu cephesinde: Önemli bir harekât olmadı. Kolordu birlikleri mevzilerini düzenlemeğe çalıştılar.

Düşman, öğleden sonra Nebi Samoil Tepesi'nin doğu yamacına son günlerde olduğu gibi yine topçu ateşi açtı.

Bugün Nebi Samoil Camii'ne yapılan keşif taarruzu sırasında 32 nci Alay Komutanı Yarbay Hasan Basri, ileri hatlarda topçu mermisinin isabetiyle şehit oldu. [250]

El Halil'e gönderilen keşif kolu, düşmanın Dura-Yutta hattındaki kuvvetinin, Dahariye civarına ve kasabanın güneyine çekildiğini, buradaki kuvvetin bir piyade alayı ile iki süvari bölüğü olduğunu ve tahkimat yaptıklarını bildirmişti. Devayme, İdne, Beyti Cibrin kesimlerinde düşman yoktu.

30 Kasım 1917 Harekâtı

İngilizler (Kroki : 25) [251]

Bir gün önce Beyti Anan'dan El Tire'ye hareket eden 231 nci Tugay'ın 25 nci Velsh Fusiliers Taburu, yolların bozuk oluşundan ancak bugün saat 14.00'te El Tire'ye gelebildi. Tabur, bu kesimdeki Türk mevzilerine hemen taarruz ederek işaret Tepesi'ni ele geçirdi.

[250] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-34.
[251] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 269-271.

60 kişilik bir kuvvetle Beyti Ur el Fevka'yı tutmakta olan İngilizler, Türklerin şiddetli taarruzuna uğramaktaydılar. Saat 08.30'a kadar bu taarruzlar geri atıldıysa da sonunda kuşatılma tehlikesi karşısında bölüğün arta kalanı, geri çekilerek El Tire'yi örtmekte olan diğer bir bölükle birleşmeyi başardı.

Saat 15.20'de 400 kişilik bir Türk kuvvetinin taarruzu karşısında El Tire'deki İngiliz kuvveti bu kesimi bırakarak, eski mevziine çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Türklere birçok Levis tüfeği ve tutsak bırakılmıştı. Saat 17.00'de durumu öğrenen 74 ncü Tümen Komutanı, 229 ncu Tugay'a Vadii Zeyt'ten 534 rakımlı tepeye uzanan mevzii savunmasını ve 231 nci Tugay'a da El Tire'nin tekrar ele geçirilmesi için bu kesime bir tabur göndermesini emretti. Yapılan karşı taarruzla El Tire ele geçirildiyse de, iyi tertip alınamadığı için bu yerin elde bulundurulması mümkün olamadı. Bu kesimdeki birlikler El Tire'nin batısına çekilerek burada bir mevzi tuttular.

30 Kasım 1 Aralık gecesi, 4 ncü Hafif Avustralya Tugayı, 74 ncü Tümen tarafından Beyti Ur et Tahta ve Vadii Zeyt'te değiştirilmiş ve El Cib doğusundaki 156 ncı Tugay'ın sol kanadını teslim almıştı. 3 ncü ve 4 ncü Hafif Süvari Tugayları gerilerinde 7 nci Atlı Tugay olduğu halde, Karyet el İneb'e ulaşmış olan 5 nci Atlı Tugay tarafından değiştirilmelerini bekliyorlardı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni komutanı da, Beyti Sıra kuzeyinden Şilta güneybatısına kadar olan kesimin emir ve komutasını üzerine alacaktı.

Türkler (Kroki: 25)

8 nci Ordu Cephesi'nde [252]

22 nci Kolordu Komutanlığı, Avca Nehri güneyinde 57 nci Alay kesiminden bir keşif taarruzu yapmağa karar verdi. Bu taarruzu desteklemek üzere 57 nci Alay Muharebe idare yerinin hemen doğusunda 62 nci Alay'dan bir tabur ihtiyatta bulunacak ve 57 nci Alay, iki bölüğüyle bu taarruzu yapacaktı.

Bu kuvvet hazırlığını tamamladıktan sonra, harekete geçti; ve düşman mevziinin önündeki dikenli tel çiti engelinin birkaç yerinden gedik açarak, girmeyi başardı. Bu sırada düşmanın beş makineli tüfeği bölükler üzerine ateşe başlamıştı. Keşif kuvveti, taarruza kalkmak istediyse de bu şiddetli ateş karşısında mevzi alarak, ateş muharebesi yapmak zorunda kaldı. Bir düşman makineli tüfeğinin mevzilenen bu keşif gücünün sol yanından etkili olmaya başlaması üzerine, müfreze tekrar taarruza kalk-

[252] Erkilet; s. 266-267.

tıysa da başaramadı. Bu sırada müfrezeyi sağ ve solundan çok sayıda düşman piyadesi kuşatmıştı. Müfrezeden ancak 25 erle bir subay yaralı olarak kurtulabildi.

Düşman, Avra Nehri'nin güneyinde 20 nci Tümen'in sağ kanadına bu gece bir taarruz yöneltmişse de başarılı olamamış ve buradaki birlikler tarafından geri atılmıştı.

Düşman uçakları, bu gece de Tul-ü Kerem'i bombalamışlardı.

19 ncu Tümen'in sağ yanını korumak üzere Nalin'de bırakılmış olan müfreze, 54 ncü Tümen'ce yollanan başka bir müfreze tarafından değiştirilerek Şilta'ya alındı.

158 nci Alayın sol kanadı, sabahın erken saatlarında Beyti Ur et Tahta'ya ilerledi; ve oldukça arazi kazandı. 19 ncu Tümen'in yaptığı gözetlemeye göre bir düşman süvari tugayı, saat 10.00'da Latrun üzerinden batıya geri yürüyor ve Beyti Ur et Tahta güneyinde kuvvetli ihtiyatlar bulunuyordu. Bu Tümen'in 3 ncü Süvari Tümeni ile telefon bağlantısı vardı.

Öğleden sonraki saatlar genellikle sessiz geçti. 20 nci Tümen bugün 22 nci Kolordu emrine verildi.

Yafa ile Remle arasında göze çarpacak şekilde oto ulaşım faaliyeti vardı. 16 ncı ve 54 ncü Tümen kesimlerinde önemli bir hareket olmadı.

7 nci Ordu Cephesi'nde [253]

29/30 Kasım gecesi 3 ncü Süvari Tümeni'nden Beyti Ur et Tahta'ya gönderilen bir keşif müfrezesi, düşmanla çatışmış ve 158 nci Alay'dan çıkarılan keşif koluyla birlikte hareket etmişti.

3 ncü Kolordu'nun diğer kesimlerinde, Beytunya istikametine ilerlemek istiyen düşman keşif kolları geri atılmıştı.

20 nci Kolordu'nun Nebi Samoil, Beyti İksa, Der Yasin, El Maliha, Beyti Laham kesimlerinde gece genellikle sessiz geçmişti.

Beyti Sira güneyindeki vadiden yaklaşık olarak iki düşman bataryası Şilta ve güneyi kesimine 15 dakika süren bir taciz ateşi yaptı. Nalin Müfrezesi kesiminde ve 77 nci Alay cephesinde sessizlik vardı. Beyti Ur et Tahta'daki 24 ncü Tümen'in 3 ncü Taburu'na düşman baskın yaptı, 3 ncü Süvari Tümeni cephesine ilerliyen düşman, Beyti Ur el Fevka mevziine girdi ve El Tire'nin kuzeydoğusundaki 527 rakımlı tepede tutunmayı ba-

[253] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-8, F. 1-38.

şardı. Fakat Beyti Ur el Fevka'ya giren düşman, 24 ncü Tümen hücum bölüğü yardımıyla hemen buradan atıldı; ve bu tepe tekrar alındı. Düşman topçusu Beyti Ur el Fevka ve El Cib'teki Türk mevzilerine zaman zaman ateş ediyordu. Saat 06.15'te bir alay kadar düşman süvarisinin, Berfilya hizalarından Amvas'a doğru gittiği görüldü.

12 Subay 495 tüfek ve dört makineli tüfek kuvvetindeki 158 nci Alay'ın 2 nci Taburu, Tul-ü Kerem'e gelmiş ve buradan El Bire'ye hareket ettirilmişti. Tabur, 29 Kasım saat 17.30'da El Bire'ye ulaşmış olup buradan Beytunya'ya gidecekti. [254]

Bu sabah yaptırılan hava keşfine göre, [255] üç süvari bölüğü Latrun'dan Kudüs'e yürüyor ve saat 08.00'de Latrun'un beş km. güneydoğusunda ve Latrun'da hafif kollar bulunuyordu. El Burç'un üç km. güneybatısında bir piyade taburu, Beyti Likya'nın batı ve güneybatısında yaklaşık olarak 10 piyade taburu mevcuttu. Yalo'nun kuzeyinde toplanmakta olan düşman süvarisi, bir tugay olup saat 13.40'ta Remle istikametine gitmişti. Yalo istikametine gelen iki süvari alayı, tekrar Remle'ye doğru gitmiş ve Beyti Ur et Tahta güneyinden iki top ve Saffa güneyinden bir batarya ve altı piyade taburunun, Saffa güneyindeki vadiden çıkarak, batıya gittikleri ve öndeki süvari alayının El Kubeybe ve Beyti Likya'dan batıya doğru yürüdükleri saptanmıştı.

Öğleden sonraki hava keşfindeyse: El Kubab yolu üzerinde bir tabur; Vadii Sarar'ın doğusunda iki tabur; Latrun'da üç dört tabur ordugâhta; Latrun-Beyti Sira yolu üzerinde üç tabur ve bir süvari bölüğü kuzeydoğuya yürüyüşte; Latrun-Saris yolu üzerinde bir tabur doğuya yürüyor; Vadii Sarar-Latrun-Saris yolu üzerinde pek çok araba kollarının hareketi; El Kubeybe-Yebna-Katra-Akir yörelerinde pek çok düşman kuvvetlerinin (yaklaşık olarak 20 piyade taburu ve 21 süvari bölüğü) toplandığı saptandı.

İç güvenliğin sağlanması için Maan bölgesinde bulunan 150 nci Alay'ın 1 nci Taburu, 48 nci Tümen'in Hücum Bölüğü ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin 7 nci Süvari Alayı, 30 Kasım akşamı Kudüs'e geldiler. Bunlar, geçici olarak 20 nci Kolordu emrine verilmişlerdi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Başkomutanlık Vekâleti'ne gönderdiği akşam raporunda durumu şöyle açıklıyordu; "Düşman kuzey kanadını baskından kurtarmak teşebbüsüne devam etti.

[254] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-1.
[255] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-2, 4.

Bu kez, 3 ncü Süvari Tümeni ve 3 ncü Kolordu'nun sağ kanadına taarruz etti. Sabah erken saatlarda, düşman bir baskınla Beyti Ur et Tahta'yı ve doğusundaki tepeleri ele geçirmeyi başardıysa da, Beyti Ur el Fevka'dan hemen atıldı; ve akşama kadar bütün mevziler geri alındı. 19 ncu Tümen kesiminde muharebe faaliyeti az oldu. Düşmanın bu cephedeki kıtalarını değiştirdiği sanılıyor. 8 nci Ordu cephesinde 22 nci Kolordu, Avca Vadisi'ni geçerek yaptığı taarruzda ne yazıkki, başarılı olamamış ve 120 erini kaybetmişti. Ordular Grubu Komutanlığı'nca ordulara verilen emir özeti şöyleydi: [256] "Hava keşfine göre 19 ncu Tümen ve 3 ncü Kolordu cephelerinde bulunan düşman asıl kuvvetlerinin batı ve güneybatı istikametlerine gittikleri ihtimalini vermektedir. Bu hal, düşman kuvvetlerinin değiştirildiği ihtimalini gösterse bile, 19 ncu Tümen ile 3 ncü Kolordu önünden büyük bir kuvvetin çekilmekte olduğunu hesaba katarak 19 ncu Tümen sağa; 3 ncü Kolordu sola kademeli olarak güneybatı istikametinde tazyikini artırmalıdır. Hareket zamanını 19 ncu Tümen ve 7 nci Ordu düzenliyeceklerdir. 8 nci Ordu, erkenden Lid üzerine dağ eteğinden keşif kolları göndermelidir..."

Halbuki, İngilizler, 19 ncu Tümen'in ilerlediği bölgede boşluk bulunduğundan buraya ihtiyat piyade ve atlı birliklerini göndererek bu boşluğu kapatmışlardı. İngilizler, yalnız 75 nci Piyade Tümeni'ni 60 ncı Piyade Tümeni ile değiştirmişlerdi. Beyti Ur et Tahta ve Şeyh Şahab güneyindeki kesime yeniden 7 nci Atlı Tugay ile 4 ncü Hafif Tugay gelmiş ve cephe takviye edilmiştir. Keza bu cepheye 52 nci Tümen'in 155 nci Piyade Tugayı da verilmiştir. 156 ncı Tugay'ın bazı taburları da cepheye gelerek, 155 nci Tugay Komutanı'nın emrine girmişti. Böylece İngilizler, bu bölgedeki bir tümeni cephedeki bir tümenle değiştirmişti. Ayrıca gerideki ihtiyat kuvvetlerini tam zamanında bu bölgeye getirmek suretiyle tehlikeli durumdan kurtulmuşlardı.

30 Kasım sabahı, Beyti Ur el Fevka'da tutsak edilen bir subay, 7 erin 74 ncu İngiliz Tümeni'nin 231 nci Tugayı'na mensup olduğu saptanmış ve bundan İngilizlerin cephedeki kıtaları değiştirdikleri anlaşılmıştı.

3. Kudüs Muharebeleri, Kudüs'ün İngilizler Tarafından İşgali (1-20 Aralık 1917 Harekât ve Olayları)

a. Kudüs Muharebesi Öncesi Harekât ve Muharebeleri

Sina Filistin Cephesi harekâtı ve muharebelerinde, Kudüs bölgesinin arazi durumu ve harekât sırasında meydana çıkan önemli yeri ve rolü dışında, ayrıca Kudüs Şehri'nin de başlı başına bir özellik ve değeri vardı.

[256] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-5.

Kudüs, çeşitli dinlere mensup toplulukların siyasi, dini ve manevi bir merkeziydi. İşte bu bakımdan İngilizler tarafından Kudüs'ün alınması yalnız harekât bakımından değil, bu yönden de önem taşıyordu. Kudüs Hıristiyan âlemi için kutsal bir şehirdi; ve Avrupa Hıristiyanlık âlemi tarafından kurtarılması orta çağa kadar dayanıyordu. Bu devrede Avrupalılar, şehri Müslümanların elinden kurtarmak için arka arkaya sekiz Haçlı Seferi yapmışlardı (1095-1270). Bunlar başlıca olarak Selçuk Türkleri tarafından karşılandılar; ve girişimi akamete uğrattılar. Osmanlıların, Rumeli ve Orta Avrupa'daki fetihleri devresinde papa tarafından hazırlanmış olan Haçlı Seferleri söz konusu edilmezse, Kudüs üzerine yapılmış olan 1918 harekâtı, buraya yapılmış Haçlı Seferleri'nin 9 ncusu farz ve kabul edilebilir. İşte İngilizler, taarruzlarını bu nedenlerle Kudüs'e yöneltmişlerdi.

1 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 26)

İngilizler [257]

Taarruz planı ve Mott Müfrezesi'nin (53 ncü Tümen Müfrezesi) ileri harekâtı: Ramallah istikametinde yapılan ileri hareket, mukaddes şehri doğrudan doğruya harekât bölgesi içine sokmadan ve üç dine mensup olanların kutsal tanıdıkları yerleri tahribe uğratmadan ele geçirmek amacını güdüyordu.

20 nci Kolordu Komutanı, Kudüs'e yapılacak taarruzu genel hatlarıyla şöyle planlamıştı :

Kolordu, sağ kanadını Yafa-Kudüs yolu güneyinde Ayn Karim'e kadar uzatacak ve Kudüs'ün batı kenarlarını takip etmek suretiyle 60 ncı ve 74 ncü Tümenler ile Ayn Karim-Biddu hattı üzerinden kuzey doğu istikametinde ilerliyecekti. Bu sırada, tekrar kolordu emrine giren 53 ncü Tümen, Ed Dehariye yöresinden El Halil yolu boyunca ilerliyerek kolordunun sağ kanadını örtecek ve Kudüs'ü güney yönünden tehdit edecekti. İlk harekâta 4 Aralıkta başlanacak ve bu gece (1/2 Aralık) 10 ncu Tümen, 74 ncü Tümen'in solunda Beyti Dakka'ya kadar bir cephe tutacaktı.

Ordu Komutanlığı, 1 Aralık sabahı 53 ncü Tümen, 20 nci Kolordu süvarisi, 91 nci Ağır Batarya, 11 nci Motorlu Hafif Batarya'dan kurulu (Mott Müfrezesi'ne bir tugayını Dehariye ile Birüssebi arasına (El Halil yolunun emniyeti için) bırakarak, Vadii ed Dilbe kesiminden harekete geçmesi için hazırlanmasını emretti. 7 nci Zırhlı Otomobil Müfrezesi'nden

[257] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 275-276.

iki oto'nun yaptığı keşif sonunda, Türklerin yalnız önce bilinen El Halil' den değil, aynı zamanda Beyti Laham'dan da daha kuzeye çekilmiş olduğu ve Beyti Laham bölgesinin yalnız keşif kollarıyla tutulduğu anlaşılmıştı.

Kudüs batı kesiminde, 1 Aralık saat 01.00'e doğru Türkler, Beyti ur et Tahta bölgesindeki 157 nci ve El Burç'un kuzeydoğusundaki 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na karşı taarruza başladılar. Beyti ur et Tahta'daki taburun sağ kanat bölüğü, mevcudunun yarısını kaybettikten sonra 200 m. kadar geriye atıldı. Tugay komutanı, bu Türk taarruzunu durdurmak için bu kesimin havan ateşiyle taranmasını emretti.

Saat 04.30'da bu taburun bir bölüğü ve diğer taburdan başka bir bölükle yapılan karşı taarruzla elden çıkan mevzi geri alındı.

Türkler, aynı zamanda El Burç kuzeydoğusundaki mevzilere de taarruz ederek bu mevzie girmeyi başardılar. Fakat dört kez yapılan karşı taarruz sonunda mevzi geri alındı. 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na katılan bir bölük, meydana gelen boşluğu kapamak üzere ileri alındı.

Türkler, yeni bir saldırıya geçecekleri sırada 155 nci Tugayı'ndan bir bölük, bombacılarla beraber Beyti Sira'ya geldi. Bu bombacı kıtası Türklere taarruz ederek onları geri attı.

Birlikler ortalık ağarıncaya kadar mevzilerini korudular. Ortalık ağardığında Türklerin, yakın bir mesafede çok elverişsiz bir duruma girmiş oldukları görüldü. Bu sırada 3 ncü Hafif Süvari Tugayı'nın makineli tüfek ateşiyle Türklere oldukça zayiat verdirildi.

Türkler

8 nci Ordu Cephesi'nde [258]

1 Aralık günü bu cephede önemsiz topçu ateşi ve keşif kolu çatışmasından başka bir şey olmamıştı. Avca Nehri'nin güneyinde Mülebbis kesiminde bulunan birlikler (57 nci Alay ve 20 nci Alay ile 7 nci Tümen istihkâm ve süvari bölükleri, sahra topçu taburu), 20 nci Tümen emrine verildi. 7 nci Tümen Komutanı, Avca kuzeyinde sağ kanat grubunun emir ve komutasını almak üzere saat 15.00'te Mülebbis'ten hareket etmişti.

Ordunun sol kanadında bulunan 54 ncü Tümen'in çıkardığı Nasuhi Bey Müfrezesi, 19 ncu Tümen ile müşterek hareket etmek üzere saat 22.00'de Nalin'i geçerek, El Midye'yi ve Berfilya civarındaki tepeleri iş-

[258] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-1.

gal etmişti. Şilta müfrezesi de El Burç istikametine taarruzla, bu köyün kuzeyindeki hakim bir tepeyi, Saffa civarındaki 77 nci Piyade Alayı'nın yardımıyla ele geçirmişti. 158 nci Piyade Alayı Beyti, Horon istikametinde arazi kazanmıştı. İlk başarıdan faydalanan 19 ncu Tümen Hücum Taburu, El Burç'u ele geçirmişti. Ancak iki taraftan İngiliz kuvvetleriyle kuşatıldığı için tabur ağır kayba uğrıyarak El Burç kuzeyindeki tepe üzerinden Şilta'ya geri çekilmişti.

19 ncu Tümen ile Yarbay Nasuhi Müfrezesi'nin akşam durumu şöyleydi :

Yarbay Nasuhi Müfrezesi, El Midye'nin güney kenarında; 72 nci Alay'dan bir tabur ve hücum taburunun geri kalanı Şilta'nın güney kanadında; 77 nci Piyade Alayı Saffa güney tepelerinde; 158 nci Piyade Alayı, Beyti Horon kuzeybatı tepelerinde.

Bunlar, sol kanatta 3 ncü Süvari Tümeni ile ve sağ kanatta El Tire'deki Alman Binbaşı Hollender Müfrezesi ile bağlantı kurmuşlardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, izlemekte olduğu programdan vazgeçmemekteydi. Hâlâ eline geçirdiği üç-dört taburla cephede üstünlük kazanacağı umudunu beslemekteydi. İngilizlerin kuvvetleri bilinirken, cephedeki kuvvetlerini geride tuttukları dinlenmiş tümenleriyle değiştirdikleri anlaşıldıktan sonra, 31 Ekimden bu yana geceli gündüzlü yürümüş, muharebe etmiş, aç kalmış ve verilen az bir gıda ile yetinerek muharebenin en acı günlerini yaşamış ve yoksulluklar içerisinde yuvarlanmakta olan itaatlı Türk askerinden daha ne bekleniyordu? Onlar, bu şekilde mevcutları çok azalmış birliklerle sürdürülen amaçsız bir sevk ve idarenin kurbanı oluyorlardı.

8 nci Ordu Komutanı Von Kres'in Almanya'ya Dönüşü

Von Kres, Birinci Dünya Harbi başında Almanya'dan Türkiye'ye gelmiş ve hazırladığı Kanal Sefer planı'nı uygulamak üzere Şam'da bulunan 8 nci Kolordu Kurmay Başkanlığı'na atanmış ve 27 Eylül 1914'te göreve başlamıştı. [259]

Von Kres, bu tarihten 1 Aralık 1917 tarihine kadar Filistin Cephesi'nde çeşitli görevlerde bulunmuş ve nihayet İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra, teşkil edilen Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı 8 nci Ordu'ya komutan olarak atanmış ve rütbesi de Tuğgeneralliğe yükseltilmişti.

[259] Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi; IV ncü Cilt 1 nci Kitap "Mısır Seferi Projesinde, Harbin Başlaması" konusuna bak.

Kres Paşa, Kanal Seferi'nin açılış nedenine uygun olarak alınan Batı Cephesi'nden Türk cephesine kuvvet çekmede başarılı olmuş, ancak bu başarısı Birüssebi ve Üçüncü Gazze Muharebesi'nde sona ermişti.

Kres, yukarıdan beri açıklandığı gibi, yapmış olduğu sevk ve idare hataları yüzünden, İngilizler karşısında sürekli olarak 8 nci Ordu'yu mağlubiyete uğratmış, beraber savaştığı 7 nci Ordu'nun da mağlup olmasına etkili olmuştu. Bu mağlubiyetlerin sonunda da İngilizler nihayet Kudüs kapılarına dayanmışlardı.

Von Kres ayrıca, hem Yıldırım Ordular Grup Komutanı Von Falkenhayn ve hem de Türk Orduları Başkomutan Vekili Enver Paşa ile birçok konularda anlaşmazlığa düşmüştü. İşte bütün bu nedenlerin sonucu olarak, Kres Almanya'ya gönderilmiş ve yerine de Tuğgeneral Cevat (Tümgeneral Çobanlı) atanmıştı.

Bugün (1 Aralık 1917) saat 10.30'da Tuğgeneral Cevat, Tul-ü Kerem'e gelerek saat 11.00'den itibaren General Von Kres'ten 8 nci Ordu Komutanlığı'nı devralmıştı. [260] Yıldırım Ordular Grubu'nun Filistin Cephesi'ndeki harekât ve olaylara bakılarak bir süre için duraklama dönemine girdiğine hükmedilebilirdi. Yeni ordu komutanının yaptığı incelemede, 8 nci Ordu'nun Üçüncü Gazze Muharebesi'nden (31 Ekim 1917) 1 Aralık 1917'ye kadar verdiği kayıp özet olarak şöyle saptanmıştı. [261] 59 subay, 1.336 er şehit; 158 subay 2.823 er yaralı; 81 subay, 5.694 er, tutsak; 89 subay, 1.281 er kayıp; ayrıca 674 hayvan ölmüş; 120'si yaralanmış ve 2.367'si de kaybolmuştu. Toplam olarak 8 nci Ordu'nun bu bir aylık süredeki muharebe kaybı 11.521 insan ve 3.161 hayvandı. Bu hesaba 19 ncu ve 20 nci Tümen'lerin kayıpları dahil değildir.

1 Aralık 1917 günkü ordu mevcudu: cephedekiler 310 subay, 11.380 erdi. Tüm iaşe mevcuduysa, 31.812 insandı.

Görülüyor ki, cephedeki birliklerin gücü ancak bir savunma yapabilecek durumdayken, onlardan bir kısım kuvvet ayırarak amaçsız ve boş yere bir iki tepenin alınması için kan dökülmesi, ne harekâtın ve ne de harbin sevk ve idaresinde olumlu bir yarar sağlamamıştır.

7 nci Ordu Cephesi'nde [262]

3 ncü Kolordu kesiminde gece sessiz geçmişti. 20 nci Kolordu kesimindeyse, düşmanın bir keşif kolu, Nebi Samoil Tepesi kuzeyinden Türk mevzilerine yaklaşmak istemişse de püskürtülmüştü.

[260] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-7.
[261] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-4.
[262] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-6, 1-7.

19 ncu Tümen ile bu tümenin sağında bulunan 54 ncü Tümen, gece yarısından sonraki saatlerde birlikte taarruza karar vermişlerdi. Gece yarısında başlayan bu taarruz, 1 Aralık 1917 öğleye kadar başarıyla sürdürülmüştü. 19 ncu Tümen'in Hücum Taburu ile 54 ncü Tümen Müfrezesi, El Burç'taki düşmana hücum ederek bir kaç makineli tüfek aldılarsa da, düşman bu taburun gerisine düşmeyi başardığından, tabur ağır kayıp vererek yolun kuzeyindeki tepelere çekilmişti.

19 ncu Tümen'in gözetlemelerine göre düşman, merkezi ve sol kanadı karşısındaki kuvvetlerini takviye etmiş ve bu tümen karşısında iki tümenden çok kuvvet toplamıştı.

Düşman, öğleden önce ve sonra 24 ncü Tümen cephesine topçu ateşi açtı.

3 ncü Süvari Tümeni kesiminde saat 06.45'te üç bölük kadar düşman süvarisinin, Hırbet Misbah batısındaki çadırlı ordugahtan Saffa yönünde hareket ettiği ve Latrun'dan Beyti Nuba'ya ilerleyen bir piyade alayı yürüyüş kolu kolbaşısının Beyti Nuba'ya girdiği görülmüştü. Bu saatlerde süvari olduğu tahmin edilen diğer bir kol, Annabe'den Saffa'ya doğru ilerlemiş ve kolbaşı Annabe'yi beş km. geçmişti. Beyti Ur et Tahta'nın güneydoğusunda bir tabur kadar düşman piyadesiyle makineli tüfek kıtalarının bulunduğu saptanmıştı.

Süvari tümeniyse, saat 16.15'te, düşmanın bir süvari alayının El Kubeybe-Beyti Likya yoluyla ilerliyerek Beyti Sira güneyinde Zeytinliklerde ordugâh kurduğunu saptanmıştı.

İki piyade taburuyla çok sayıda araba, saat 12.00'de Beyti Ur et Tahta batısındaki ovaya inmiş ve üç piyade alayı ve birçok atlı kıtadan kurulu uzun bir yürüyüş koluysa, saat 11.10'da kolbaşısıyla Beyti Likya'nın dört km. batısında görülmüş ve bu kuvvet El Burç'un batı sırtları gerisine yürümüştü. Bu kolun sonu saat 12.40'ta Beyti Likya civarına gelmişti. Bir süvari alayı, Annabe-El Burç istikametinde yürüyordu. Sınıfı kestirilemeyen başka bir yürüyüş kolu saat 12.00'de Remle istikametinde yürürken, istikamet değiştirerek Berfilya'ya yönelmişti.

Öğle üzeri alınan hava keşif raporundan; dört piyade taburunun Der Eyup'ta; topçuyla birlikte bir piyade tümeninin Latrun'da; dört piyade taburunun Amvas'ta; bir tabur Beyti Likya'da; üç taburun Vadii Sarar' da bulunduğu ve Beyti Cibrin'den Halil-Ür Rahman'a kadar olan arazi kesimindeyse düşman bulunmadığı anlaşılıyordu.

3 ncü Kolordu Komutanı, 19 ncu Tümen ile 3 ncü Kolordu'nun birlikte yaptıkları taarruz hakkında 7 nci Ordu Komutanlığı'na şu raporu vermişti: (Özet) [263]

"19 ncu Tümen büyük kısmı Saffa bölgesinde olup, bu tümenin aslında doğuya doğru yanaşabilmesi pek az mümkündür. Beyti Ur el Fevka'nın elde bulundurulması suretiyle El Cib'ten El Fevka batısına kadar uzanan cephenin zayıf bulundurulması, 19 ncu Tümen ile çabuk bir bağlantı kuruluncaya kadar kabul edilmiş geçici bir sakıncayken, bu zayıflık durumu sürekli bir şekil almıştır. Bu halde Beyti Ur el Fevka-Hırbet el Latatin cephesinin her hangi bir yerinden yöneltilecek bir düşman teşebbüsü kolaylıkla cephemizi yarar ve şimdiye kadar 20 nci Kolordu'nun kuzeyinde kurulmuş olan cepheyi tüm olarak ortadan kaldırabilir ve genel durumu bizim sağ kanadımızdan tasarlanan taarruz da başarılı olması şöyle dursun, Kudüs'ün akibetini tehlikeye sokacak bir duruma düşürür. Kıtalarımızın kuvvetlerimizle orantılı, savunulması mümkün olan dar bir cepheye toplanmasının zamanının geçmesinden endişe ediyorum. 24 ncü Tümen için Ebu Zeytun- 747-El Latatin cephesinin biran önce emniyetle tutulması gerekliyken, 19 ncu Tümen'in büsbütün yalnız kalmaması için geciktirilmektedir. Bununla beraber gecikmenin sakıncalı olması ihtimalini dikkatinize arzederim."

Bu şifrenin gelişinden haberi olmayan ordu kurmay başkanı 3 ncü Kolordu'ya şu telgrafı yollamıştı: (Özet) [264]

"1. Bugünkü gözetlemelere göre düşmanın batı ve güneybatı istikametlerine büyük kuvvetlerini çektiği belirmektedir.

2. Bu durum gerçekleşirse 19 ncu Tümen sağa kademeli olduğu halde 1 Aralık 1917 sabahı güneybatı istikametinde daha ileri gidecektir.

3. Bu halde, 3 ncü Kolordu, 19 ncu Tümen ile bağlantı kurmalı ve bu tümenle birlikte ileri gitmelidir. 3 ncü Kolordu'nun en yakın hedefi Beyti Dakka-Beyti İssa Tepeler hattıdır. Kolordu ileri gittiği takdirde 158 nci Alay 2 nci Taburu kolordu emrine verilmiş olacaktır."

Bu emre 3 ncü Kolordu Komutanlığı tarafından verilen karşılık: [265]

"1. 19 ncu Tümen takviye edilmiş olmakla beraber, ancak bulunduğu mevzide tutunabilmektedir. Durumunu daha fazla geliştirebilmesi için takviye edilmelidir. Böyle bir takviyenin yakın bir gelecekte toplanabile-

[263] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-10.
[264] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-11.
[265] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1, 11.

ceğinden bilgim yoktur. Anladığım gerçek budur. Hava faaliyeti bu halde kaldıkça, düşmanın harekâtı büyük kısmını batıya hareket ettirdiğine karar verdirecek kadar açıklığa kavuşamaz.

2. Orduca 19 ncu Tümen cephesinde 52 nci İngiliz Tümeni'nin bulunduğu saptanmışsa da, kolordu cephesinde dünden beri 74 ncü Tümen saptanmaya başlandı. Bu nedenle iki tümen karşısında bulunuyoruz.

3. İleri hareket halinde 3 ncü Kolordu'nun vasıtasız bağlantısı, doğrudan doğruya takviyesine veya hemen takviye edilecek kadar böyle bir kuvvetin yakın bulunması ve bunların hepsinden önce, Beyti Ur et Tahta'nın ve daha doğrusu buna hakim olan ve bunun kuzeyinde bulunan tepeyle kuzey ve kuzeydoğusundaki yüksek tepeler hattının elde bulundurulması ve korunması gerekiyor. Halbuki 3 ncü Kolordu için bunların hiçbirisinin yapılmasına ne kuvvet, ne durum ve ne de 20 nci Kolordu'nun sağ kanadını güvenle korumaktan ibaret olan asıl görevi elverişli değildir. Bu şartlar altında bir cephe kurmuş olan 3 ncü Kolordu'nun harekâtını istikrarlı olmayan bir tümenle vasıtasız bağlantı aramağa sevketmek doğru olmasa gerektir.

4. Şimdiki durumda, 19 ncu Tümen'in doğuya yanaşabilmesine imkân olmadığından, 3 ncü Kolordu'nun ileri hareketi sol kanadının batıya yanaştırılabilmesine ve Beyti Likya - Beyti Anan hattında verilecek bir muharebeye kuvvetli gitmesi imkânına bağlıdır. Bunun için 20 nci ve 3 ncü Kolordular arasındaki açıklığı ya 20 nci Kolordu, ya yeni bir kuvvet kapayabilir. Beyti Ur et Tahta'nın yani Beyti Ur et Tahta etrafındaki çevrenin elimizde bulunmasına ben çok önem verdim. Elde imkân varken bu cepheye gereken önem verilmedi. 19 ncu Tümen, bizzat bana buranın hiç bir önemi olmadığından söz etti. Şimdi tek başına bu istikamette bir teşebbüs yapamam. Savunulmasıyla zorunlu olduğum ve aslında fazla olan cephem bir derece daha genişleyecektir. Beyti Ur et Tahta kesiminde verilecek yalnız başına bir muharebeyi basleyecek kuvvetim yoktur.

5. Bu düşüncelere göre kolordu, Saffa, El Burç civarındaki harekâta seyirci kalmaya mahkûmdur. 19 ncu Tümen'in yalnız başına kalması sonucundan endişe duyuyorum. İki günden beri gerek savunma gerek taarruz için arzettiğim düşünceler hakkında bizzat tarafınızdan ivedi olarak emir ve aydınlatılmaya muhtaç olduğumu arz ederim."

3 ncü Kolordu'nun bu yazısına ordu komutanı verdiği cevapta: "Kolordu'nun taarruzunun 19 ncu Tümen'in ilerlemesi şartına bağlandığını, bu tümen ilerlemeyince 3 ncü Kolordu'nun da bulunduğu mevzide kalmasının doğal bulunduğunu, kolordunun görevinin kendisiyle 20 nci Kolordu'nun müşterek kanatlarına yöneltilecek düşman taarruzlarını püskürterek Kudüs'ün kuzey ile olan ulaşımını sağlamak ve 19 ncu Tümen ile bağlantısını sürdürerek bulunduğu mevzii tahkim ve savunmak olduğunu" bildirmişti. [266]

3 ncü Kolordu Komutanlığı'nın saat 18.45'te verdiği raporda; düşmanın üç süvari alayı kadar kuvvetinin saat 14.40'ta güneyden El Burç-Berfilya istikametine giderek vadiler içerisinde kaybolduğu; Beyti Ur el Fevka'nın batı sırtları gerisindeki bir süvari alayının Latrun-el Kubab arasında ordugâha geçtiği; ayrıca Beyti Ur et Tahta, Saffa, Beyti Nuba köyleri güneyinden çok sayıda süvari kıtalarının aynı yerdeki ordugâha çekildikleri ve bu süvarilerin bir tümen tahmin edildiği; El Burç sırtları gerisine ilerleyen yürüyüş kolunun bu sırtlar gerisinden ne tarafa gittiğinin kestirilemediği; saat 13.30'da birkaç bataryalık topçu kuvvetinin süratle Beyti Nuba'dan Yalo istikametine gittiği ve 14.45'teyse kuvveti tahmin edilemeyen bir süvari kıtasının, dört grup halinde Yalo'dan Beyti Ur el Fevka'ya doğru gittiği bildirilmişti.

19 ncu Tümen'in verdiği raporda da: Tümen'in beş günden beri yaptığı muharebelerde, 43 subay ve 1.000 er kayıp verdiği bildiriliyordu.

20 nci Kolordu Cephesi'nde

53 ncü Tümen kesiminde düşman topçusu öğleden sonra aralıklı olarak Nebi Samoil Tepe'sine ateş etti. Öğleden sonra üç düşman uçağı tümen mevzileri üzerinde keşif yaptı.

26 ncı Tümen kesiminde sessizlik vardı.

27 nci Tümen kesiminde saat 10.00'da bir düşman süvari alayı, El Kastal'dan batıya gitmiş, bir alay da El İneb'den Kastal'a gelmişti. Bundan başka iki süvari bölüğü, Suba batısından Safat kuzeyine gelmişti. Saat 11.30'da düşmanın bir süvari takımı, Husan'dan el Hadr'a gelerek o civardaki süvari keşif koluyla yarım saat çarpışmıştı.

2 Aralık 1917 Harekâtı

8 nci Ordu cephesinde: Düşman, gece yarısı Avca Nehri'nin güneyinde bulunan 30 kişilik bir emniyet müfrezesine baskın yaparak bir onbaşı, bir er hariç tümünü tutsak almıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bugün verdiği raporda; "Kıtalarımızın şu günlerdeki yorgunluğu ve düşmanın kendilerine karşı kuvvetli kıtalar getirip cepheye sokması nedeniyle taarruza devam edecek halde olmadıklarını ve İngilizlerin, Kudüs'e karşı ilerlemesini bir süre için dur-

[266] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-12.

durmak amacının elde edildiğini, düşman tarafında büyük çapta kıtaların yer değiştirdiğini ve süvarilerini dağlardaki ileri mevzilerden geriye çektiğini ve bunların yerine piyadeler getirildiğini, ancak bu kaydırma hareketinin ne amaçla yapıldığının bu ana kadar anlaşılamadığını" bildirmiş ti. [267]

Halbuki Kudüs cephesinde süvarinin dağlık bölgede bir iş göremediğini anlayan İngiliz komutanlığı, bunları piyade kıtalarıyla değiştirmekte ve kuvvetinin çoğunu, Kudüs'e karşı topladığı belliyken, düşmanın amacının kestirilememesi kabil değildi. Çünkü 75 nci Tümen'in 60 ncı Tümen ile değiştirildiği ve bu bölgede ayrıca 52 nci Piyade Tümeni'nin bulunduğu ve daha sonra 74 ncü Piyade Tümeni'nin geldiği, 10 ncu ve 53 ncü Tümen'lerin de bu cepheye yaklaştırıldığı saptanmıştı. Ayrıca batıdan Beyti Ur et Tahta ve Beyti Ur el Fevka istikametine doğru bazı süvari tugaylarının hareketleri görülmüştü (en az iki süvari tugayı) ki, bunlar, kuşkusuz Avustralya Atlı Piyade Tümen'ine mensuptular.

Düşman, bugün Haddar Köprüsü'ne topçu ateşi açmış ve Mülebbis'i havadan bombalamıştı.

16 ncı ve 54 ncü Tümen cephelerinde hafif topçu ateşi faaliyeti olmuş düşman Vilhelma yöresindeki mevziini takviye etmişti. 19 ncu Tümen cephesinde de oldukça şiddetli piyade ve topçu muharebesi olmuştu. Düşman piyadesi biraz fazlalaşmıştı. Topçusu beş sahra bataryasıyla bir hafif sahra obüs bataryasından ibaretti. Bu bölgede yapılan kara ve hava gözetleme ve keşfinden, Latrun bölgesinde bulunan yaklaşık olarak bir piyade tümeninin, bir kısmıyla Kudüs ve bir kısmıyla da Beyti Likya' ya doğru hareket ettiği saptanmıştı.

7 nci Ordu Cephesi'nde [268]

3 ncü Süvari Tümeni kesiminde gece herhangi bir hareket olmadı. 24 ncü Tümen cephesinde keşif kolu çarpışması oldu. 19 ncu Tümen cephesinde piyade ve makineli tüfek ateşi ve bomba atışı yapılmıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, yapılan taarruzun fayda vermediğini anlamış olmalı ki, 19 ncu Tümen'e Malaki Vadisi gerisine çekilebileceğini bildirmişti. Halbuki bu sıralarda İngilizlerin Kudüs'e yönelik pek büyük harekât ve ulaşım faaliyeti başlamıştı. Düşman Latrun'daki ihtiyat kuvvetlerini Kudüs'e yanaştırırken, şaşırtmak için de telsizle, Kudüs'e yapılacak taarruzun geri bırakıldığı, haberini yaymıştı. Halbuki, yaptırılan bütün keşiflerden, İngilizlerin pek yakında Kudüs'e bir taarruz hareketine girişecekleri anlaşılıyordu. Ordu komutanlığı bu nedenle birliklerine uyanık bulunmalarını emretmişti.

[267] Erkilet, H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 269.
[268] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-16.

3 ncü Kolordu Komutanlığı'nın akşam raporunda; öğleden sonra değişik saatlerde düşmanın bir tümen kadar süvarisinin Beyti Sira'dan kuzeye gittiği ve El Burç gerilerinde gözden kaybolduğu bildirilmişti. Bugün akşama kadar değişik saatlerde düşman uçakları, 7 nci Ordu cephesinde özellikle 20 nci ve 3 ncü Kolordular kesiminde, keşif uçuşları yapmışlardı. Bugün yaptırılan uçak keşfimiz, kara keşiflerini doğrulamış ve Kudüs istikametindeki yoğun ulaştırma faaliyeti, düşman taarruzunun yakın olduğunu anlatmıştı.

20 nci Tümе'in Hafif Obüs Taburu ile 73 ncü Ağır Topçu Taburu, 20 nci Kolordu emrine girmek üzere Kudüs'e gelmişti.

20 nci Kolordu cephesinde henüz sessizlik vardı.

3 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 27)

İngilizler [269]

74 ncü Tümen, Beyti Ur el Fevka'yı ele geçirmek üzere tekrar hareket geçti. Saat 01.00'de 229 ncu Tugay'ın bir taburu Vadii Zeyt'in başlangıç noktasından taarruza başladı. Saat 03.30'da Beyti Ur el Fevka Köyü ile birlikte 17 tutsak ve 3 ağır makineli tüfeği ele geçirdi. Fakat daha mevzie yerleşmeden Türklerin şiddetli bir karşı taarruzuyla tabur, ateş altında gerideki sırtlara çekildi. Boğaz boğaza yapılan bu muharebe, sabaha kadar sürdü. Bu muharebede 74 ncü Tümen, araziyi iyice incelemeden yapılacak bir hareket sonucunun olumlu olamayacağı dersini almış oldu. Çünkü Zeytun sırtı, Fulya Tepesi ve daha kuzeydeki tepeler, Türklerin elinde kaldıkça, Beyti Ur el Fevka'nın elde tutulması olanaksızdı. Öğleden sonra Beyti Ur et Tahta'daki ağır kayıplar vermiş olan birlik, çekilme izni almıştı. Kayıp miktarı üç bölük komutanıyla birlikte 286 kişiyi buluyordu.

Bu kesimdeki karşı taarruzlarda verilen kayıplara oranla alınan sonucun olumsuzluğu ortaya çıkmıştı. Bu nedenle 20 nci Kolordu Komutanı, bu tür taarruzların durdurulmasını emretti. Bu muharebeler sonunda, Türk taarruzları durdurulmuş, 20 nci Kolordu, kendi birliklerinden taze kuvvetlerle desteklenmiş ve 10 ncu Tümen, 52 nci Tümeni değiştirmişti. Artık Kudüs'ün ele geçirilmesi için gerekli hazırlıkların olgunlaştırılması zamanı gelmişti.

[269] ATASE Arşivi No. 1/217, Dos. 338-A, s. 273.

20 nci Kolordu Komutanı, 3 Aralık günü Karyet el İnep'te yaptığı toplantıda, tümen komutanlarına Kudüs'e yapılacak taarruz planının ana çizgilerini belirtti. Plana göre, kolordunun sağ yanı, Yafa-Kudüs güneyindeki Ayn Karim'e kadar uzanacak ve Kudüs'ün batı kenarını izlemek suretiyle 60 ncı ve 74 ncü Tümenleri ile Ayn Karim-Biddu hattı üzerinden hattı üzerinden kuzeydoğu istikametinde ilerliyecekti. Bu sırada kolordu emrine giren 53 ncü Tümen, Ed Dehariye bölgesinden El Halil yolu boyunca ilerleyerek kolordunun sağ yanını örtecek ve Kudüs'ü de güney yönden tehdit edecekti. Harekâta 4 Aralıkta başlanacak ve bu gece 10 ncu Tümen, 74 ncü Tümen'in solunda Beyt Dakka'ya kadar bir cephe tutacaktı. [270]

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: [271] Önemli bir hareket olmadı. 54 ncü Tümen cephesinde düşman, kuvvetlerini takviye etti. Haddar Köprüsü'nde düşman bir baskın teşebbüsünde bulunmuşsa da bir ölü ve bir yaralı bırakarak çekilmişti. Denizle dağlar arasında topçu ateş faaliyetinden başka bir olay olmadı.

Ordu cephesinde yapılan kara gözetlemesiyle İbn İbrak ile Selame arasındaki kesimde altı toplu bir sahra bataryasının mevzie girdiği görüldü.

19 ncu Tümen cephesindeyse iki düşman taburunun, Saffa istikametinde ilerlediği ve bunun gerisinden daha iki taburun takip ettiği görülmüş ve topçu ateşiyle hareketleri durdurulmaya çalışılmıştı. Bu kuvvetler akşama doğru geriye çekilmişti.

Hava keşfine göre; İbn İbrak ile Selame arasında yere inmiş ve ihtimal ki, cepheye yerleştirilmiş süvari tümeninin atları ve İbn İbrak kuzeydoğusunda bir piyade tugayı ordugâhı saptanmıştı.

Lid-Remle kesiminde bir süvari tugayı; Lid'de iki tabur; Cimsu'da bir piyade taburu bulunuyordu. Beyti Nuba, Beyti Likya bölgesinde sekiz piyade taburu; Latrun'da dört tabur, Latrun yöresinde bir süvari tümeni vardı. Yafa önünde bir büyük, iki orta, Nebi Yunus önünde iki büyük bir orta çapta taşıt gemileri vardı.

20 nci Tümen'in, 22 Kolordu emrine verilmesi dolayısıyla 22 nci Kolordu cephesinin savunulması için, sağ ve sol kanat grubu adıyla cephe iki kesime ayrılmıştı. Sağ kanat grubuna 7 nci Tümen Komutanı ve sol kanat grubuna da 20 nci Tümen Komutanı komuta edecekti.

[270] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 275-276.
[271] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-28.

7 nci Ordu Cephesi'nde [272]

3 ncü Kolordu emrinde bulunan süvari kıtaları (8 nci Alay hariç), 7 nci Ordu emrine verilmişti. Süvari tümeni komutanı, tümenin işgal etmiş olduğu hattı ve tümen kıtalarının görevini bu sabaha kadar 8 nci Süvari Alayı'na teslim ederek tümen birliklerinin El Bire, Ramallah arasında toplanması için 3 ncü Kolordu'dan emir almıştı.

7 nci Ordu Komutanı ise, Kudüs'e gelen 7 nci Süvari Alayı ile süvari tümenini takviye ederek Beyti Laham yöresine göndermek ve 8 nci Alayı da ilk fırsatta tümenine katmak düşüncesindeydi. Süvari tümeninin bu suretle Kudüs güneyinde ve cephenin yan tarafında kullanılması, düşmanın yan ve gerilerine etkili olmak amacını güdüyordu. 3 ncü Kolordu, kendi süvari bölüğünü 8 nci Süvari Alayı emrine Ayn Arik'e hareket ettirmişti.

Süvari tümen komutanı, kolordu emrine göre, "8 nci Alay'ın, 6 ncı Alay mevzilerini teslim alarak saat 06.00'dan itibaren kısım, kısım El Bire, Ramallah bölgesine çekilmesini emretti.

Süvari tümeni cephesinde sessizlik vardı. Fakat saat 03.30'dan beri düşman, topçusuyla Beyti Ur el Fevka ve gerilerine ateş açmış ve bu sırada da piyade ateşi başlamıştı. Bu ateş üzerine süvari tümeni bu istikamete bir keşif kolu göndermekle beraber, 8 nci Alay da 6 ncı Alay mevzilerini teslim almaya başlamıştı. Bu sırada düşman, Fevka'ya taarruz etmiş ve bu kesimdeki 24 ncü Tümen kıtalarını ikiye bölmüştü. Tümen birliklerinin bir kısmı doğuda, bir kısmı batıda ve batıkuzeyde kalmışlardı. Durumun tehlikesi kolordu komutanlığınca takdir edilerek, süvari tümenine, şimdilik El Bire'de toplanmaktan vazgeçerek 24 ncü Tümen'e mümkün olan yardımın yapılmasını emretti. Bunun üzerine tümen, 7 nci ve 8 nci Alaylar'dan birer bölükle 24 ncü Tümen'e yardım etti. Saat 14.00'te süvari tümeninin sol kanadıyla 24 ncü Tümen'in birlikte yaptıkları karşı taarruzla, Beyti Ur el Fevka Köyü ve 24 ncü Tümen'in mevzilerileri geri alınarak durum düzeltildi. Karanlık bastıktan sonra 24 ncü Tümen, sağ kanadıyla Karyut deresi (dahil) Şeyh Ebu Zeytun-El Latatin ve El Cib mevziini savunmak üzere işgal etmiş ve Ebu Zeytun Tepesi'ne çıkarılan batarya da Beytunya yöresine alınmıştı.

3 ncü Süvari Tümeni de, 24 ncü Tümen sağ kanadında Ceryut Vadisi (hariç) kuzeyini savunması ve 24 ncü Tümen ile 19 ncu Tümen arasında bağlantıyı sürdürerek her iki piyade tümeni arasındaki alanı keşfetmesi kolordudan emredildi.

[272] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-20.

Bu emir üzerine süvari tümeni, sol kanadının bulunduğu tepeye takviyeli bir keşif kolu bırakarak oradaki bölüğünü kuzeye almış ve 8 nci Süvari Alayı'nı da Ayn Arik Vadisi'nde ihtiyatta bırakmıştı.

Düşman, bugün 19 ncu Tümen cephesine birkaç kez rücum etmişse de bunların tümü geri atılmıştı.

20 nci Kolordu cephesinde genellikle keşif kolu çarpışmaları oluyordu. Düşman topçusu Nebi Samoil Tepesi'ni ateş altına almış, saat 09.00'da on bölük kadar süvari kuvveti batıdan Karyet el İneb yöresine gelmiş ve bu kuvvetten sekiz bölük saat 11.00'de tekrar batıya geri gitmişti.

Biddu-Karyet el İneb yolu her zaman topçu ateşi altında bulunduğundan, bu yolla ikmal ulaşımı yapılması tamamen kesilmiş bulunuyordu. Bu yol üzerinde düşmanın birkaç süvari ve piyadesinden başka bir şey görülmüyordu.

Düşmanın çok sayıda süvarisi ve bir kısım piyadesi Suba köyü'nde sınıf ve sayısı kestirilemiyen bir kuvveti de Kastal Köyü'nde bulunuyordu.

Düşmanın, 7 nci Ordu cephesinde taarruz hazırlıklarını tamamladığı görülüyordu. Kuvvetinin çoğunu Karyet el İneb, El Kubeybe hattında, bir piyade ve bir süvari tümenini ve ihtiyatını da Latrun ve Beyti Likya bölgesinde topladığı saptanmıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, verdiği emirde özetle, [273] "Düşmanın 8 nci ve 7 nci Ordular'ın iç kanatlarına yönelttiği taarruzlar nedeniyle, gecikmiş olan Kudüs harekâtına ve aynı zamanda El Bire istikametinde de taarruza yeniden başlaması ihtimali olduğunu, kara ve hava keşifleri düşmanın Latrun'da kuvvetli kıtalarının toplandığını gösteriyor. 19 ncu Tümen'in bugün (3 Aralık 1917) saat 23.00'te 7 nci Ordu emrine gireceğini ve düşmanın 8 nci Ordu'ya da taarruzunun imkân içinde bulunduğunu, 7 nci Ordu birliklerinin uygun olarak tertiplenmesini ve kuvvetli bir ihtiyat hazırlamasını, Kudüs'ün savunulmasının imkân elverdiği oranda taarruzlarla kolaylaştırılmasını arazinin diğer durumlara göre de yeniden incelenmesini ve buna ait tekliflerin ivedilikle bildirilmesini, 54 ncü Tümen'in El Tire'de bulunan sağ kanadıyla, Beyti Ur el Tahta kuzey kesimindeki dağlardan giden bütün yolların emniyet postalarıyla kapatılmasını, bu güvenlik için ara hattının Şilta-Nalin-Abud yolu (8 nci Orduya dahil) olduğunu..." bildirmişti.

Bunun üzerine 7 nci Ordu Komutanlığı saat 22.00'de verdiği bir emirle gerekli düzeni aldırtmıştı. [274]

[273] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-25.
[274] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-26.

19 ncu Tümen, 3 ncü Süvari Tümeni'nin mevzilerini ancak 4/5 Aralık gecesi teslim alabilmiş ve tümen de bütün kısımlarıyla (Karargâhı hariç) çekilebilmişti.

Gerek 7 nci ve gerekse 8 nci Ordular karşısında, hava keşifleri sonucunda, saptanan düşman durumu şöyleydi:

Kudüs batısında Nebi Samoil, Beyti İksa ve Biddu bölgesinde 60 ncı İngiliz Tümeni; Beyti Ur et Tahta ve El Kubeyde bölgesinde 74 ncü Tümen; El Burç bölgesinde bir piyade tümeni; El Burç'tan batıya yürüyüş halinde büyük süvari kıtaları; Der Eyub'tan Kudüs istikametinde yürüyüşte bir piyade tümeni; batıdan El Burç'a ilerleyen büyük piyade kıtaları; Vadii Sarar'da dört tabur ve uçak parkı; kıyıda Sarona kuzeyinde bir atlı piyade tümeni; Cimsu güneyinde bir atlı tümen, Feca - El Tire batısına kadar bir piyade tümeni; Remle'de dokuz süvari bölüğü (bir tugay); El Kubab'tan Remle'ye yürüyüşte bir piyade tümeni; Remle güneyinde bir atlı tümen; Barka batısında bir piyade tümeni bulunmaktaydı.

4-5 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 28)

İngilizler [275]

Bugün, 53 ncü Tümen (Mott Müfrezesi) El Halil'in yedi buçuk km. kadar güneybatıdaki Dilbe Vadisi'ne hareket etmişti. 20 nci Kolordu Komutanı, bu sabah uçakla gönderdiği emirde, müfrezenin mümkün olan çabuklukla yürüyerek Kudüs'e yapılacak taarruzun başlayacağı 8 Aralık günü sabahı, Sür Bahir-El Şerefat (Kudüs'ün beş km. kadar güneyi) hattını tutmasını bildirmişti.

Müfreze komutanı da aynı uçakla gönderdiği raporda, emir gereğinin yerine getirileceğini ve El Halil kuzeyinde bir ikmal merkezi kuracağını, birliklerin ihtiyacının buradan deve kollarıyla sağlanacağını bildirmiş ve 20 nci Kolordu Komutanı'ndan da olumlu cevap almıştı.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde [276]

3/4 Aralık gecesi 20 nci Tümen bölgesinde düşman, saat 20.30'da 62 nci Alay cephesine şiddetli topçu ve makineli tüfek ateşine başlamış ve bir kısım kuvvetiyle Kırmızı Tepe'ye ve diğer bir kısım kuvvetlerle de

[275] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 277-278.
[276] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-32.

Bademli Tepe civarındaki siperlere baskın şeklinde taarruz etmişti. Düşmanın bu taarruzu, topçu, piyade ve makineli tüfek ateşleri ve karşı taarruzla geri atıldı.

22 nci Kolordu ile 16 ncı Tümen cephesinde, iki taraf arasında topçu ateşleri yapıldı. 54 ncü Tümen cephesinde, önemli bir harekât olmadı.

Kara gözetlemelerinden anlaşıldığına göre, düşmanın Lid'teki Çadırlı Ordugâhı çoğalmış ve Vilhelma civarındaki mevzileri takviye edilmişti.

Düşmanın 54 ncü Tümen'in sol kanadına yaptığı etkili topçu ateşinden sonra, piyade muharebesi başladı. Ordu cephesinde düşmanın 10 kadar uçağı mevziler üzerinde dolaştı. Bugün 8 nci Ordu 10 er şehit, 30 er yaralı ve iki er kayıp vermişti. [277]

54 ncü Tümen, asıl kuvvetleriyle El Tire'de toplanacaktı. Bir emniyet müfrezesiyle El Tire-Nalin yolu ve 100 er ve altı makineli tüfekten kurulu başka bir müfrezeyle de Şilta-Nalin-Abud yolu kapatılmıştı. İkinci müfreze, 19 ncu Tümen'in sağ kanadında bulunan müfrezeyle bağlantı kuracaktı.

Bu akşama kadar toplanan bilgilerden 8 nci Ordu karşısındaki düşman durumu şöyle saptanmıştı:

Denizle dağlar arasında zayıf bir piyade tümeniyle bir süvari tümeni; Lid dolaylarında ihtiyat olarak bir süvari tümeni.

Düşman bugün de kuvvetlerini toplamaya devam etti. Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı, düşman harekâtına ve durumuna ait açık bir bilgi elde edemiyordu. Bu sebeple niyet ve amacını da kesinlikle anlayamamış bulunuyordu.

7 nci Ordu Cephesi'nde [278]

Bu ordu emrinden alınarak 3 ncü Kolordu emrine verilen 19 ncu Tümen, 3/4 Aralık saat 23.00'ten itibaren 3 ncü Süvari Tümeni ve 24 ncü Tümen mevzilerini teslim almaya başlamış, bu değiştirme işi 4/5 Aralık gecesi bitirilebilmiş ve süvari tümeni ancak 5 Aralıkta Ramallah'ta toplanmıştı.

19 nmu Tümen'in bu değiştirme harekâtı ve alacağı yeni düzenler hakkındaki teklifi, aynen kabul edilerek, Krokide gösterildiği biçimde gerçekleştirildi.

[277] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-35.
[278] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-30.

Bu suretle 19 ncu Tümen, doğuya yanaştırılmış ve eski mevziinde gözetleme postaları bırakılmakla yetinilmişti. Süvari bataryasıyla, 24 ncü Tümen emrinde bırakıldı.

Bugün, süvari ve 24 ncü Tümen cephelerinde sessizlik vardı. Yalnız düşman topçusu, 19 ncu Tümen cephesini ve cephane taşıyan deve ve mekkâre kollarını ateş altına aldı.

3 ncü Kolordu'dan Beyti Ur el Fevka'nın elde bulundurulması için gönderilen 158 nci Alayın 2 nci Taburu ile 19 ncu Tümenin Beyti Ur el Fevka istikametinde yolladığı 72 nci Alayın 2 nci Taburu Beyti Ur el Fevka'ya vardı.

20 nci Kolordu cephesindeki keşiflerden; düşmanın Kastal - Suba hattının batısında iki süvari alayıyla en az bir piyade taburu, Akir, Er Ras yönlerinde, birkaç süvari bölüğü, Er Ras'ın kuzeyinde ve Şeyh Merzuk Tepesi'nde bir pırıldak postası saptanmıştı. [279]

Kolordu cephesinde keşif kolu çarpışmaları olmuştu. Bu akşam 7 nci Ordu karargâhı Nablus, 3 ncü Kolordu karargâhı Ramallah, 20 nci Kolordu karargâhı da Kudüs'te bulunacaktı.

3 Aralıkta Beyti Ur el Fevka'ya baskın yapan düşmanın, 74 ncü Piyade Tümeni'nin 229 ncu Tugayı'ndan oldukları ve üç günden beri buraya baskın yapan düşman kuvvetinin yine bu tümenden olduğu anlaşıldı. Çok kayba uğrayan İngilizler, burada üç subayla 45 er tutsak vermişlerdi.

19 ncu Tümen cephesinde saat 04.00'te 77 nci Alayın sol kanadına düşman yine bir baskın teşebbüsünde bulunmuşsa da, açılan ateşle geri çekilme zorunda bırakılmıştı.

3 ncü Kolordu cephesinde gece, sessiz geçti. Kolordu'nun El Cib Köyü'ndeki kıtaları, 20 nci Kolordu'nun 53 ncü Tümeni tarafından değiştirildi. Burada bulunan 24 ncü Tümen'in beş piyade taburunun zayıf oluşundan bu kesim, 53 ncü Tümen'e verildi. 24 ncü Tümeni takviye etmek üzere ordu emrine gelen 158 nci Alay'ın 2 nci Taburu, 3 ncü Kolordu emrine verilerek Beyti Ur el Fevka'ya gönderildi.

Saat 09.00'da düşmanın bir süvari alayı ve 09.40'ta diğer bir süvari alayı, Beyti Likya civarından ve bir piyade taburu da Ebu Şuşe sırtları gerisinden Latrun istikametine ve 09.50'deyse bir süvari bölüğünün, Latrun'dan Lid istikametine gittikleri görüldü.

20 nci Kolordu cephesinde genellikle sessizlik vardı. Düşman topçusu ara sıra ateş ediyordu.

[279] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-31.

5 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 28)

İngilizler [280]

20 nci Kolordu Komutanı, bugün nihayet kolordu birliklerine beklenen taarruz emrini verdi. Bu emirde: "Kudüs'ün batısındaki Türk savunma mevzilerine Ayn Karim-Nebi Samoil hattından 8 Aralık günü taarruzun başlayacağı; bu taarruzun 60 ncı ve 74 ncü Tümenler tarafından yapılacağı; her iki tümen arasında başlangıçta ara hattının, Yafa-Kudüs yolunun olacağı" bildiriliyordu. Türk direnek ve siperlerinin elde edilmesinden sonra, taarruz cephesinin sol kanadı (iç kanat) Nebi Samoil eksen olacak biçimde, sağ kanat kuzey doğu yönünde ilerliyecek ve bu sırada her iki tümen arasında ara hattı, Vadii Beyti Hanina olacaktı. Son hedef olarak da, Nablus yolu iki tarafında Ras el Tavil (Kudüs'ün beş buçuk km. kuzeyinde). Beyti Hanina-Nebi Samoil hattı elde edilecekti.

Taarruz dört evreye ayrılacaktı. Birinci evrede her iki tümen, Maliha (El Maliha) kuzeybatısından Nebi Samoil güneyine kadar uzanan tahkim edilmiş Türk mevziini elde edecekti. İkinci evrede, 60 ncı Tümen yalnız olarak Kudüs'ün Yafa yolu üzerindeki dış sınırından itibaren Lifta'ya kadar olan kesime ilerliyecekti. Üçüncü evrede, Nebi Samoil eksen olmak üzere bütün taarruz cephesiyle, kuzeydoğu doğrultusunda çark edilecek ve 60 ncı Tümen'in sağ kanadı Kudüs'ün tam kuzeyindeki Nablus yoluna kavuşuncaya kadar taarruz sürdürülecekti. Son evredeyse, 60 ncı Tümen Kudüs'ün üç km. kuzeyinde Şafatta-Nablus yolunun her iki tarafındaki bir hatta ilerleyecek ve buradan itibaren Ras et Tavil kesimindeki rakim araziyi elde etmek üzere ileriye müfrezeler sürecekti. 74 ncü Tümen, 60 ncı Tümen ile birlikte hareketle gerektiği takdirde, Beyti Hanina'yı ele geçirecekti. Mott Müfrezesi ise, Sür Bahir-Şerefat hattını elde edemeyecek kadar güçlü bir Türk direnişine rastlarsa, 60 ncı Tümen'e bu müfrezeyi himaye etmek üzere El Halil yoluna doğru doğu istikametinde kuvvet göndermesi emredilecekti. Eğer müfreze planlandığı gibi hedefine ulaşırsa, buradan itibaren asıl taarruz grubuyla kendi hareketini birleştirerek demiryolu kuzeyinde 60 ncı Tümen ile temas etmek üzere Meliha'ya bir tugay gönderecek ve diğer bir tugayı Eriha yolunu örtecek biçimde bir mevzi elde etmek üzere Kudüs doğusuna sürecekti.

Taarruzu desteklemek üzere Mott Müfrezesi ile beraber 91 nci Ağır Bataryadan başka, 96 ncı Ağır Topçu Grubu da bulunuyordu. Bu Grup, bir batarya hariç 60 ncı Tümen'e ayrılmıştı.

[280] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 278-281.

5 Aralık sabahı 10 ncu Tümen'in ve Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin keşif kolları, Türklerin asıl kuvvetlerini bilinen mevzilerden epeyce geri çekildiklerini keşfettiler. Bunun üzerine, tümenlere taktik bakımdan önemli olan noktaları ele geçirerek, mevzilerini sağlamlaştıracak her fırsattan faydalanmaları, ancak bu iş için ciddi bir muharebeye girişmekten sakınmaları emredildi.

Mott Müfrezesi'nin öncüsü, 6 Aralık günü yapacağı yürüyüş için iyi bir çıkış mevzii elde etmek üzere, 5 Aralık gecesi El Halil'in beş km. kadar kuzeyine hareket etti. Öncüye taktik keşif için zaman harcanmaması, Türkler tarafından ateş edilinceye kadar ilerlemesi ve mesafe kazanması emri verildi. Ancak bu suretle müfrezenin tam zamanında Sür Bahir-Şerafat hattına ulaşmasının mümkün olabileceği düşünülmüştü. Çünkü yürüyüş mesafesi 27 km. kadardı. Yolun yarısından çoğu da virajlı ve inişli çıkışlıydı.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu ise, bugün saat 07.00'de Saffa'nın bir km. kadar batısındaki Kefrut'un Türkler tarafından boşaltıldığını bildirdi. Bir saat sonra 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı, daha batıdaki El Burç'un bir km. kadar kuzey ve kuzeydoğusundaki bir hattı ele geçirdi. Böylece akşam üstü Çöl Atlı Piyade Kolordusu, El Burç doğu kuzeyi ve Şilta ile Şilta'nın 500 m. kadar batısından geçen bir hattı işgal etmiş bulunuyordu.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: [281] 4/5 Aralık gecesi genellikle sessiz geçmişti. 54 ncü Tümen toplanma hareketine devam etmiş, 19 ncu Tümen de 7 nci Ordu sağ kanadına yanaşmıştı.

Öğleye doğru düşman topçusu Haddar Köprüsü'ne taciz ateşi açmış ve köprü kuzeyinde bulunan bir Türk bataryasını ateş altına almıştı. Lid'deki süvari ordugâhından Yafa'ya doğru düşmanın dokuz süvari takımının yürüdüğü saptandı.

Nalin Müfrezesi, buradaki mevzide kuvvetli bir keşif kolu bırakarak, 4/5 Aralık gecesi Der el Kudüs'teki mevziine çekildi.

7 nci Ordu Cephesi'nde [282]

3 ncü Kolordu kesiminde sessizlik devam ediyordu. 3 ncü Süvari Tümeni, mevzilerini 19 ncu Tümen'e teslim ederek, Ramallah'a gelmişti. 19 ncu Tümen'in saat 12.00 durumu şöyleydi:

[281] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-1, F. 1-40.
[282] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-33.

Tümenin 77 nci Piyade Alayı ve bir dağ bataryası, Beyti Ur el Fevka'ya gelmiş tertipleniyor; 158 nci Alayın 1 nci Taburu, süvari tümeninin mevzilerini teslim almış; 6 ncı ve 8 nci Alaylar, Ramallah istikametine hareket etmiş; 151 nci Alayın 4 ncü Taburu Der İbzi civarına, istihkâm ve hücum bölükleri Ayn Arik'e gelmişler; 72 nci Alay 2 nci Taburu El Bire'ye gelmiş; dağ bataryası ve ihtiyatta bulunacak makineli tüfeklerden henüz haber yoktu. Tümen, sağ kanadındaki 54 ncü Tümen'in Nalin Müfrezesi ile bağlantı kurmuştu.

20 nci Kolordu kesiminde: 4/5 Aralık gecesi Nebi Samoil'e gönderilen keşif koluyla, Kastal yönüne giden keşif kolu, düşman keşif kollarıyla çatışmıştı.

Kolordu cephesinde öğleye kadar düşman topçusu, aralıklı olarak El Cib ve Nebi Samoil'e ateş açmış, Biddu doğusunda ve Beyti Surik Tepeleri'nde düşman erleri görülmüştü.

Bugünkü hava keşiflerinden toplanan bilgilerse, özetie şöyleydi:

Remle-Yafa, Remle-Latrun, Latrun-Vadii Sarar, Latrun-Beyti Horan yollarında ulaşım faaliyeti olup, kıta hareketleri görülmedi. Latrun'da dört-altı tabur ordugâhta; Beyti Horan güneyinde üç tabur ordugâhta; Remle'nin hemen batınında dört süvari bölüğü; Lid'de üç tabur ve kıta ağırlıkları saptanmıştı. Diğer bir hava keşfindeyse: Remle yöresinde bir süvari tümeni, üç piyade taburu; Latrun-Amvas güney batısında büyük bir ordugâh ve özellikle kollarla işgal edilmiş altı-sekiz taburluk ordugâhlar ve 10 süvari bölüğü ordugâhta; Beyti Nuba'nın kuzey batısındaki vadide üç-dört tabur ordugâhta; Der Eyüp güneybatısında iki tabur ordugâhta; saat 15.00'te iki tabur Latrun'dan Vadii Selman'ın kuzeydoğusuna yürüyüşte olduğu; Beyti Laham-El Halil şosesinin yarı kesimine kadar boş olduğu anlaşılmıştı.

Özet olarak Yıldırım Ordular Grubu cephesinde genel durumda bir değişiklik olmadığı gibi, alışılagelen topçu ateş faaliyeti devam ediyordu. Ordular Grubu Komutanlığı, İngiliz süvarisinin su kıtlığından dolayı dağlık araziden geri çekildiği kanısındaydı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, bütün çabalarına rağmen hâlâ düşmanın niyet ve amacı hakkında kesin bir kanıya varamamıştı. Bunun için bir çare olarak 5 Aralıkta verdiği emirde: [283] "Gerek uçaklar ve gerek karadan yapılan gözetlemelerle düşmanın durumu ve kuvvetleri hakkında yeterli bilgi elde edilememiştir. Bunun için, 24 ncü Tümen'den başka bütün tümenlerin cepheleri ilerisinde bu gece veya 6/7 Aralık gecesi düşman kuvvetlerinin tertibatını meydana çıkarmak üzere küçük taarruz kıtaları ile teşebbüsler yapılmasını emrederim. Bu tertiplerin alınmasının bizzat, ordu komutanları tarafından kontrol edilmesi ve yerine getirilmesini rica ederim. 5, 6 ve 7 Aralık günlerinde sağ olarak getirilecek olan tutsakların her biri için, getirene altın olarak beş Osmanlı lirası verilecektir. Bu emir bütün kıtalara yayınlanacaktır" demişti.

[283] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-9.

6 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 29)

İngilizler [284]

Kudüs'e yapılacak taarruz için birlikler, hazırlıklarına devam etmişlerdi. Mott Müfrezesi, 6 Aralık sabahı gün ağarırken yürüyüşe geçerek herhangi bir direnişle karşılaşmaksızın öğle üzeri El Halil'in 17 km. kuzeyinde kuvvetli bir mevzi tuttu. Öğleden sonra müfrezenin tümü bu kesime ulaştı. Bu bölgede yalnız Saloman'da su tesisleri bulunduğundan, müfrezenin bugün için daha ileriye gidemiyeceği anlaşıldı.

7 Aralık günü için kuvvetli bir öncü tertibi alınarak saat 06.30'da iki kolla yürüyüşe geçilmesi emredildi. Emirde öncü olarak görevlendirilen 4 ncü Cheshire Taburu yolun sağını, 7 nci Sheshire Taburu da yolun solunu izleyerek Saloman havuzları güneybatısında Ras eş Şerife'ye ilerleyecekti.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: [285] bugün de genellikle sessizlik vardı. 7 nci Piyade Tümeni kesiminden ele geçirilen hecinsüvar kıtasına mensup bir tutsağın bildirdiğine göre; Hacinsüvar kıtasının 3/4 Aralık gecesi İngiliz süvarisi tarafından değiştirilecekken, bunun sonradan 4/5 Aralık'a ertelendiğini ve 54 ncü Piyade Tümeni'nin, 52 nci Tümen tarafından değiştirileceği öğrenilmiştir. Ayrıca Yafa'da her birinde dört makineli tüfek bulunan dört zırhlı otomobil bulunduğu, tankların burada bulunmadığı, İngiliz demiryolunun Birüssebi'ye kadar yapıldığı, Osmanlı demiryolunun dar oluşundan Tel-el-Şeria'ya kadar olan kısmın genişletileceği ve köprülerin yeniden inşaasına başlanılacağı anlaşılmıştı.

Düşman, bugün öğle üzeri Haddar kesimindeki 20 nci Tümen mevzilerini ateş altına aldı. 16 ncı Tümen kesiminde düşman, avcı hendeklerini ileri sürmüş, topçumuz bunları ateş altına almıştı. Bir piyade taburuyla

[284] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 280-281.
[285] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-1.

bir süvari bölüğünün, Yafa'dan Remle'ye doğru gittiği görülmüştü. Ayrıca Lid'ten Kefr Ana'ya doğru üç piyade taburunun ve iki süvari bölüğüyle iki topun da Lid'ten Yafa'ya doğru ilerlediği görüldü.

54 ncü Tümen kesiminde, düşman topçusu bütün gün taciz ateşi yaptı. Zayıf bir düşman müfrezesi, Der el Kudüs mevziine taarruz etmişse de yapılan ateş karşısında çekilme zorunda bırakılmıştı. Der el Kudüs ile 54 ncü Tümen arasında bulunan emniyet müfrezeleri, sebepsiz yere geri çekilmişse de verilen emirle tekrar yerlerine gönderilmişti. Kalkilya Köyü bugün öğleden sonra düşman uçakları tarafından bombalanmış halktan ve erlerden ölen ve yaralananlar olmuştu.

7 nci Ordu Cephesi'nde [286]

3 ncü Kolordu kesiminde, durumda bir değişiklik yoktu. Beyti Ur el Fevka istikametinden ara sıra piyade ateşi geliyordu. Düşman, 5/6 Aralık gecesi saat 20.00 - 21.00 sıralarında 57 nci Alayın 3 ncü Taburu'na baskın teşebbüsünde bulunmuşsa da, başaramayarak geri atılmış ve üç tutsak alınmıştı. İki taraf topçuları gece Nebi Samoil Tepesi'ne 100'e yakın mermi atmıştı.

Kolordu cephesinde düşman, asıl kuvvetleriyle El Burç kuzeydoğusu-Saffa hattını 5 Aralık saat 10.00'a doğru işgal ederek, keşif kollarını Vadii Malakiye'ye sürmüştü. Diğer taraftan düşman, 19 ncu tümen süvari bölüğüyle, Hırbet İbn Harit'in 600 m. güneydoğusundaki piyade bölüğü cephesine karşı 5/6 Aralık gecesi baskın yapmak istemişse de, ateşle karşılanmıştı. Yalnız iki toplu bir düşman bataryası, uçak gözetlemesiyle Beyti Ur el Fevka doğusundan Beytunya'ya giden vadiye taciz ateşi yapmaktaydı.

24 ncü Tümen kesiminde de, topçu taciz ateşinden başka düşmanın önemli bir hareketi olmadı.

Öğleden sonra alınan keşif raporunda, düşmanın beş süvari alayıyla, bir piyade, birkaç makineli tüfek bölüğü ve bir bataryalık kuvvetinin, muhtelif kademelerle gelerek saat 13.00'te Halhul'un güneyindeki vadilerde toplandıkları ve Beyti Saara'ya bir piyade bölüğü ve bir takımı, 872 rakımlı tepeye bir piyade bölüğü ve bir süvari takımı ve Beyti Faccar'a da bir süvari bölüğü gönderip bu kıtaların tahkimat ile meşgul oldukları, Yedi bölük kadar süvarisinin Karyet el İned'ten Suba doğusundaki vadiye gelerek hayvan suladıktan sonra geri döndükleri, düşman topçusunun El Cib, Beyti İksa'daki Türk mevzilerine etkisiz taciz ateşi yaptığı açıklanmıştı.

[286] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-40.

Ordu Komutanlığı'nca, Ordu ihtiyatını teşkil etmek üzere 72 nci Piyade Alayı'nın Rafat bölgesinde toplanması emredilmişti. Bunun üzerine, alayın 2 nci Taburu ile hücum bölüğü saat 05.00'te hareket ettirilmiş, 3 ncü Tabur ise ancak 7 Aralık günü öğleyin hareket ettirilebilecekti.

3 ncü Kolordu Komutanı, ordu komutanlığına verdiği raporda durmadan süregelen muharebelerde elde ihtiyat bulunamamasından, cephenin sakin geçen tarafından, diğerine kuvvet gönderilmesi ve bu kuvvetin tasarrufla kullanılması zorunluğu nedeniyle bölüklere kadar kıtaların karıştığını bildirerek, "sükûnetli bir günden yararlanarak alay birliklerini birleştirmek gereğiyle ordu ihtiyatına gönderilecek 72 nci Alay 3 ncü Taburu'nun hareketi gecikmiştir" denilmekteydi.

20 nci Kolordu Komutanlığı'ndan saat 03.00'te alınan raporda, [287] düşmanın kolordu sağ kanadı karşısında bulunan 60 ncı Tümeni'nden başka, 10 ncu Tümeni'ne mensup kıtaların da Karyet el İneb civarında bulunduğu, bugün alınan bilgilere göre, düşmanın El Halil yönünden ciddi bir teşebbüsünün ihtimali içinde olduğu, bu durum karşısında ordu ihtiyatını teşkil edecek olan 72 nci Alayın zayıf bulunan güney ve batı cephelerinde kullanılmak zorunda bulunulduğu, düşmanın yine 20 nci Kolordu sağ kanadına ve 3 ncü Kolordu sol kanadına taarruz etmesi ihtimalinin de bulunduğu açıklandıktan sonra, "ordu ihtiyatlarının El Cib kuzeyine ve Rafat güneybatısına getirilmesini ve 3 ncü Kolordu sol kanadının mümkünse daha kuvvetli bulundurulmasını" teklif etmişti.

Bu teklif, ordu komutanlığınca olumlu karşılanarak birliklere o yolda emir verildi.

Bu kolordu cephesinde öğleye kadar Kaloni Vadisi'ne zayıf topçu ateşi yapılmış, saat 08.30'da Der Yasin mevzileri üzerinde görünen, bir düşman uçağı, uçaksavar ateşiyle uzaklaştırılmıştır. Kastal Köyü içinde az sayıda piyade ve İneb yöresinde bir miktar Yedek hayvan görülmüş, Halil-ür Rahman'daki düşman kuvvetinin ileri postaları, Halhul yöresinde ve köyün üç km. batısına kadar devam ediyor, diğer cephelerde durumda bir değişiklik yoktur.

Düşman durumu, imkân ve kabiliyetleri hakkında görüşü sorulan 20 nci Kolordu Komutanı'nın 6 Aralık 1917'de Ordu'ya verdiği cevabı şöyleydi: [288] "1. Düşman, 60 ncı Tümeni ile Samoil, Biddu, Beyti Surik bölgesinde bir haftadan beri hareketsiz kalmış, aksine olarak bu bölgede keşif ve topçu faaliyeti lehimize sonuçlanmıştır. 10 ncu Tümeni Kudüs'ün batısında saptanmışsa da asıl kuvvetinin Latrun'da bulunduğu sanılmak-

[287] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-9, F. 1-40.
[288] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-12, F. 1-29, 1-30.

tadır. Beyti Natif ve Der ed Dibban yönlerinde düşman kuvvetleri saptanamamış, ancak Er Ras ve Kefr Sum yönlerinde bir, iki süvari bölüğü görülmüştür. Bu bilgiler ve duruma göre, düşmanın Kudüs'e karşı batı ve batı güneyinden ciddi bir teşebbüsünü beklememekteyim.

2. Halil-ür Rahman yönünden meydana çıkan ve pek ağır bir yürüyüşle büyük kısmı Halhul'e gelmiş olan düşman kuvvetinin arkasından diğer bir kuvvetinin de gelip gelmediği henüz anlaşılamamıştır. Pek az piyade ve topçudan kurulu olan bu kuvvetin Kudüs'e güneyden ciddi bir teşebbüste bulunabileceğini sanmamaktayım. Bu düşmanın hareketi iki amaçla yapılabilir: Ya kuzeye ilerlemiş olan kuvvetlerinin sağ kanat ve gerilerini örtmek; ve güvenliğini sağlamak veyahut Kudüs'ün güneyinden bir gösteriş yapmak, her iki halde yarın düşmanın amacı daha iyi anlaşılabilir. Bununla beraber düşmanın, bu gece güney yönünden, olağanüstü bir teşebbüsüne karşı, lazım gelen tertipler alınmıştır.

3. Düşmanın son günlerde 7 nci ve 8 nci Ordu cephesinde savunmaya geçmesi, Kudüs'e karşı bir teşebbüs hazırlıklarını da ima etmektedir.

Düşmanın böyle bir teşebbüsüne karşı Rafat yöresindeki ordu ihtiyatlarıyla 3 ncü Süvari Tümeni'nin 20 nci Kolordu emrine verilmesi halinde, Tanrının yardımıyla Kudüs'ün savunma ve korunmasının sağlanacağı kanısındayım."

Gerçekten de, İngiliz komutanlığı Kudüs'e karşı yapılacak taarruzun hazırlıklarını tamamlamak üzereydi. İş son hazırlıklara kalmıştı. Demek oluyor ki, hâlâ düşmanın ne yapacağı hakkında kesin bir kanıya ulaşılamadığı gibi haber alma kaynakları da bu yolda tam bir yardım sağlayamamıştı.

Yıldırım Ordular Grup Komutanı ise kuvvetlerini parçaparça israftan bir türlü vaz geçmiyordu. O, yine bir taarruz düşüncesiyle 7 nci Ordu Komutanlığı'na saat 14.20'de verdiği emirde: [289] "24 ncü Tümen'de görevli Alman Yüzbaşı Obhiç'in bizzat keşif ve incelemesinden sonra, Nebi Samoil'deki şimdiki durumun haritaya işaretlenerek bildirilmesini, bir Alman taburuyla Nebi Samoil'e bir taarruz yapılmasının kabil olup olmadığının ve bu taarruzun ne şekilde yapılacağının bildirilmesini" istemişti. Mareşal Falkenhayn aynı gün saat 17.40'ta verdiği ikinci emirle düşündüğü, "Almanya'dan gelmekte olan 701 nci Alman Taburu ile 61 nci Piyade Alayı'nın El Bire'ye gelmesinden sonra 7 nci Ordu'yu hemen Beyti Dakka-Beyti İssa hattına ve aynı zamanda 701 nci Taburu da, orada bulunan Türk kıtalarıyla birlikte Nebi Samoil'e taarruz etmeleri için memur

[289] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1.

ve görevlendirilmekti." Bu harekât sırasında Beyti Ur el Fevka'yı kesinlikle muhafaza eylemek ve bu harekâttan dolayı da Kudüs'ün savunmasını zayıflatmak icabeder diyerek, Mareşal Falkenhayn 7 nci Ordu Komutanı'ndan bu fikir ve düşüncesine karşı bir görüş ve düşünüşleri varsa bildirilmesini istemiş ve Kudüs savunmasını tehdit eden bir düşmanın bulunmaması halinde, taarruz için gerekli olan keşif ve hazırlıklara hemen başlanmasının lüzumlu olduğunu söyleyerek burada en önemli olan şeyin, düşüncelerin gizli tutulmasına çok dikkat edilmesi gerektiğini, ayrıca ihtiyattaki kıtaların Kudüs istikametinde ileri sürülerek ve Nablus istikametinde hareket ettirilip karanlık basınca tekrar geri almak suretiyle düşmanı yanıltacak olan hareketlerin büyük faydaları olacağını ve planında, Beyti Dakka-Beyti İssa hattını daha ileri geçmek olmadığını, ancak bu hattın ele geçirilmesinden sonra sadece muhafaza edileceğini bildirmişti. [290]

7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın bu düşünce ve emrine karşı verdiği cevapta: [291]

"1. Kuzeyden Beyti Dakka-Beyti İssa ve doğudan Beyti Surik-Biddu hattına taarruz ve aynı zamanda Nebi Samoil'i cepheden oyalamak suretiyle bir taarruz yaparak Nebi Samoil'deki düşman kuvvetlerini ele geçirmek, Kudüs'ün kuzeyle olan bağlantısını güvenilir bir duruma getirmek, Beyti Dakka-Biddu-Beyti Surik hattını işgal etmek suretiyle cepheyi daraltmak istemişsem de, ordunun zayıflığı ve düşman kuvvetlerinin gün geçtikçe artması tamamiyle yüksek isteklerine uygun olan bu amacımın uygulanmasına engel olmuştu.

2. Bugün ordunun batı cephesinde İngilizlerin 74 ncü, 60 ncı, 10 ncu Piyade Tümenleri ile bir süvari tümeni ve güney cephesindeyse, iki süvari tugayı vardır. 61 nci Alayın ilk taburu 9 Aralık'ta El Bire'ye gelecektir. Alayın burada toplanması ancak 10 Aralıkta bitebilir. 701 nci Alman Taburu'nun da el Bire'ye geleceği kabul edilebilir. Dinlenme, hazırlık cepheye yanaştırmak, subayların araziyi tanıması için iki günlük bir müddet hesaba katılırsa taarruzun 13 Aralık 1917'de yapılması gerekir.

3. Bugünkü duruma göre, 12 Aralığa kadar düşmanın tahmin ettiğim taarruzu olursa, savunma mevzilerimiz önünde Tanrının izniyle sarsılacak olan düşman kuvvetlerine, yüksek emirleri içinde yapılacak bir taarruzun başarısı kuşkusuz daha büyük olacaktır. Eğer düşman taarruz etmezse, hücum kuvvetlerimizin toplanma zamanı olan 12 Aralığa kadar gelişecek duruma göre bir karar vermek gereklidir. Şimdiden bu konuda kesin bir karar vermemekle beraber amacın gizliliğini sağlamak ve ken-

[290] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-2.
[291] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-2, 1-3.

dim inceleme yapmak üzere, El Bire ve Kudüs'e giderek kolordu komutanlarıyla birlikte arazi inceleyip hazırlıkları gizli olarak tertipleyeceğim. Dönüşümde bilgi veririm" demişti.

7 nci Ordu Komutanlığı'nca saat 12.00'de 3 ncü ve 20 nci Kolordulara şu emir verildi. (Özet) [292]

"Şimdiki durumda işgal edilen cephedeki piyade kuvvetlerimizin eksikliği sonradan yeter sayıda verilen makineli tüfeklerle pekiştirilmiş ve bu sayede savunmada esas olan yoğun ateş kudret ve kabiliyeti sağlandığı gibi, peyderpey taze kuvvetlerle de takviye edilmektedir. Topçu kuvveti taarruz alanını tüm olarak ateş altına alacak şekilde bölündüğünden, 7 nci Ordu cephesinde yeteri kadar bir savunma gücü vücuda gelmiştir. Savunmadan beklenen amacın elde edilmesi için aşağıdaki tedbirlerin alınmasını rica ederim.

a. Düşmanın gece ateş baskını ve piyade taarruzlarıyla başarı sağladığı görülmektedir. Düşman topçusunun gece atışından bir sonuç elde edilemiyeceği herkes tarafından bilinmelidir. Baskına uğrayan, hatta arkası çevrilen her keşif kolu ve her münferit kıta ve müfrezeler, kurtuluş ve selametin daima son ere kadar direnmekte olduğunu ve ancak bu sayede geriden yetişecek kuvvetlerle kendisini çeviren düşmanın yok edilmesi veya tutsak edileceğini ve düşmana teslim olmanın vatana ihanet ve en büyük cinayet olduğunu bilmelidir.

b. Düşman topçu mevzileri, ordugâhları, siperleri, bağlantı yolları, karargâhları gündüzden güzelce keşif ve gözetlenerek düşmanın gece veya gündüz hücumlarında, bunların her biri ateş altına alınmalı ve ateşsiz hiçbir yer kalmayacak surette taranmalı ve düşmanın serbestçe hareketine imkân vermemeli ve imha edilmelidir.

c. Kuvvetlerimizin konuş ve tertibinde daima kademeli düzen alınmalıdır. Düşmanın devam eden bu taarruz dalgalarını önce topçu, sonra makineli tüfek ve piyade ateşi ve en son olarak da bomba ve süngü hücumuyla kırmağa çalışmalı ve elden çıkan bir kesimi karşı taarruzla geri almak için her kıta komutanı gerisinde kuvvetli ihtiyatlar bulundurmalıdır.

d. Ordu iç veya dış kanatları açıklarında bulunan münferit müfrezeler ve keşif kolları, düşmanla hiçbir zaman teması kaybetmemeli ve ansızın aramıza girmesine veya kanadımıza sarkmasına engel olmalıdır."

[292] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-3.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 7 nci Ordu'nun güney kanadında beliren tehlikeden endişe duymaya başlamıştı. Grup Komutanlığı, karargâhına gelen bilgileri yeterli bulmadığı için, 7 nci Ordu Komutanlığı'na şu emri yazmak ihtiyacını duymuştu: [293]

"1. Halil-ür Rahman yöresindeki düşman faaliyetine dair alınan raporlarda, ne bu önemli yolun ileriye doğru yeteri kadar postalarla işgal edildiği ve ne de tahrip edilmiş olan yolun korunduğunu anladım. Büyük bir hatadır. Yolların bazen gönderilen piyade keşif kollarıyla değil, ancak sabit postalarla sürekli olarak gözetlenebildiğini bu olay yine göntermiştir. Gözetlenmediği halde düşman tarafından kolay tamir edilen tahriplerin faydasız olduğu da bilinmektedir. Zatı devletlerinden 20 nci Kolordu cephesindeki emniyet ve keşif hizmetlerinin gözönünde bulundurulmasını rica ediyorum.

2. Düşmanın şimdiye kadar sandığınız gibi ancak zayıf kuvvetler tahsis ettiği faliyetine karşı mümkün olduğu kadar süratle karşılık verilmesi gereklidir. Bu amaç için yüksek düşüncelerini rica ederim." Bunun üzerine 7 nci Ordu Komutanı, 20 nci Kolordu'ya verdiği emirde: "Düşmanın Halil-ür Rahman civarında faaliyeti arttığını, özellikle asıl kuvvetlerinin ilerleyebileceği şose istikametlerinde uzaklara kadar faal ve cesur subayların komutasında keşif kollarının sürülmesini ve şosenin tahrip edilen ve edilecek olan noktalarına sabit postalar konmasıyla düşman tarafından onarılmasına mümkün olduğu kadar engel olunmasını ve cephede keşif ve emniyet hizmetlerinin tam olarak tesis ve yürütülmesini, kontrol ve izlenmesini ve düşmanın ileri süreceği zayıf kuvvetlerin çabuk ve güvenilir taarruzlarla geri atılmasını" istemişti.

Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na da: [294] "Hatlarımıza sokulan zayıf ve müteferrik düşman kuvvetlerine karşı taarruz yapılmasının emredildiğini, yalnız kıtaların zayıf oluşundan taarruz için bulunulan hattan pek ileri kuvvet gönderilmesinin faydadan çok zarar getireceği" cevabını vermişti.

7 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 30, 31)

İngilizler [295]

Bugün genellikle keşif ve hazırlıkla geçti. Hava kötüydü. Ancak, yağmur ve sis kıtaların hareketlerini gizlediğinden, büyük bir sakınca yaratmıyordu. 20 nci Kolordu Komutanı, tümenlerine taarruz planının ana

[293] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-5.
[294] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-5.
[295] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 280-282.

hatlarını açıkladı. Hedefe ulaşınca, hemen El Bire ve Ramallah'taki su tesisleri güvenlik altına alınmak üzere ileri harekâta devam olunacak; ve bu yerlerin kuzeyindeki arazi ele geçirilecekti. 53 ncü Tümen'den bir grup 60 ncı Tümen ve 74 ncü Tümen'in bir bölümü Nablus yolunun her iki tarafından ve o zamana kadar yerinde kalmış olan 10 ncu Tümen de, Beyti Ur et Tahta'dan doğu istikametinde ilerleyecekti. Kudüs'teki mukaddes binaların korunmaları için direktif verildi. 53 ncü Tümen Komutanı'na da Beyt Laham'deki kiliselerin ve kasaba kuzeyindeki mezarların korunması için ayrıca emir verilmişti.

Bir gün önce Şeyh el Arrub'a gelmiş bulunan Mott (53 ncü Tümen) Müfrezesi'nin öncüsü, saat 06.30'da iki kolla harekete geçti. Ortalık ağarırken yola hakim olan Ras eş Şerife'de Türk süvarileri görüldü. Bu sırada öncü taburu sırtın güney eteklerine gelmişti. Öncüdeki bataryanın attığı birkaç mermiden sonra Türklerin çekildikleri görüldü. Müfreze, şimdi Yudea Dağları'nın en yüksek noktasında bulunuyordu. Ras eş Şerife, Nebi Samoil Tepesi'nden çok yüksekti. Buradan Kudüs çok iyi görülüyordu. Az sonra her tarafı bulut ve sis kaplamış, yağmur başlamış ve görüş mesafesi de 200-300 m.'ye düşmüştü.

Saat 15.00'te öncü Saloman Havuzları'na geldiğinde, Türklerin direnmesiyle karşılaştı. Bu havuzları örten sırtların ele geçirilmesi için öncü, şiddetli bir muharebeye girişti. Tümen Komutanı, daha fazla ilerlemenin mümkün olup olamayacağını anlamak için ileriye öncünün yakınına gitti. Tümen Komutanı, Beyt Laham'ı savunan Türk mevzilerinin karşısına geldiğini, Türklerin topçu ve makineli tüfek mevzilerinin henüz keşfedilmediğini ve yolun kötülüğünden dolayı ulaştırma kollarının da geride kalmasını gözönünde tutarak varılan kesimde sabaha kadar kalmağa karar verdi.

53 ncü Tümen Komutanı, saat 22.30'da 20 nci Kolordu Komutan'ına verdiği raporda; Beyti Natif-Et Tine yolunun El Hadr'a kadar temizlendiğini ve 10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı'nın müfrezesi, sol kanadıyla temasa girdiğini bildirmişti.

Kıtalar, geceyi soğuk ve yağmur altında geçireceklerdi. Bütün top koşum hayvanları kaygan bir arazide düşe kalka bin güçlükle ilerlemişler ve birçok Mısırlı sürücüler, havanın etkisiyle ölmüşlerdi.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: [296] Genellikle sessizlik devam ediyordu. Yağmur ve yoğun sisten dolayı gözetleme mümkün olamıyordu.

[296] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-12.

16 ncı ve 20 nci Tümenlerce teşebbüs edilen keşiften bir sonuç elde edilememişti. 54 ncü Tümen'den tertiplenen muharebe güçlü bir keşif müfrezesi, Rantiye'ye ilerlemiş ve burada bir düşman ileri harakol postasını çekilmek zorunda bırakmıştı. Düşmanın geri arazide süvari gürültüsü işitilmişti. Bu tümenden tertiplenen diğer bir muharebe güçlü keşif kolu, El Tire mevziinin solundan ileri giderek düşmanın ileri sürülmüş mevziine girmiş, ancak burası daha önce terk edildiğinden, bir çelik başlıktan başka bir şey ele geçirilememişti. Öğleden sonra 16 ncı Tümen kesimine düşman hafif topçusu taciz ateşi yapmıştı. Akşam üzeri iki piyade taburunun, Yafa'dan Remle'ye yürüdüğü görüldü.

61 nci Alay Karargâhı, ile 1 nci Tabur, trenle Kalkilya'ya 7 nci Ordu emrine hareket ettirildi. Bu alay, Mesudiye'de inerek El Bire'ye yaya olarak gidecekti. 8 nci Ordu'nun emir ve komutasını yeni üzerine alan Ordu Komutanı Cevat Paşa (Çobanlı), gördüğü bazı emir komuta aksaklıklarının düzeltilmesi için ordu birliklerine şu emri vermek lüzum ve ihtiyacını duymuştu: [297] "Tarafımdan vukubulan ricaların bundan sonra kolordu ve tümenlerim tarafından düşünce ileri sürülmeksizin hemen yapılmasını rica ederim. Çünkü, bu halde emir ve komutada karışıklığı ve alınan tedbirlerin yapılamamasıyla sonuçlanabilir. Bu nedenle verilen emrin önce yapılması ve sonra bu emir kıtalarca güçlük doğuruyorsa, sonradan etrafıyla açıklanması gereklidir. Bundan sonra birlikte çalıştığımız sürece bu hareket şeklinin usul tutulmasını çok rica ederim."

7 nci Ordu Cephesi'nde [298]

3 ncü Kolordu kesiminde öğleye kadar önemli bir hareket olmadı. 158 nsi Alay'dan çıkarılan baskın müfrezesi, henüz geri dönmemişti. 77 nci Alay Müfrezesi ise, Beyti Ur el Fevka'dan daha ileri gidememişti. Nebi Samoil istikametinden ara sıra top ve makineli tüfek ateş sesleri geliyordu.

19 ncu Tümen cephesinde karşılıklı hafif piyade ateşi yapıldı. Düşman Saffa, El Burç, Şilta sırtlarında tahkimatla uğraştı.

3 ncü Kolordu Komutanlığı'nca, 19 ncu Tümen'in sağ kanadında gözetlemeyle yetinilecek kesimde son olarak şu tertip aldırılmıştı: Bir süvari bölüğü Der el Kudüs'ün hemen güneyindeki tepede; bir piyade takımı Hirbet İbn Harit'te; bir piyade bölüğü üç hafif makineli tüfek Kefr Neamede; bir piyade bölüğü iki ağır makineli tüfek Ras Karkar'ın batı güneyindeki tepede ihtiyat olarak bulunuyordu.

[297] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-17.
[298] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-7.

Bütün gözetleme postaları 800-1.000 km.'de düşmanla temastaydı. Ramallah-Ayn Arik- Der İbzi üzerinden Ras Karakar'a kadar telefon irtibatı vardı.

3 ncü Kolordu Komutanı'nın saat 16.30'da verdiği başka bir raporda; [299] 19 ncu Tümen'in temasta bulunduğu ve son zamanda yer yer taarruz harekâtına başlamış olan düşman kuvvetleri karşısında şimdiki mevziini işgal ettiğini, bu hale göre ileri emniyet hattını Malaki Vadisi'ne doğru kuzeye süren bu kuvvetin karşısında her iki ordunun iç kanadını emniyet altında bulundurmak görevinin tümen süvari bölüğüyle, güçlerini yitirmiş insanlardan kurulmuş olan bir piyade takımına verilmiş bulunmasının eldeki kuvvetle orantılı fakat gerçek amacın elde edilmesine yeterli bir tedbir olmadığının açıkca görüldüğünü, koruma için değil, belki o yönden düşman tehdidi olduğunu, zamanında haber vermek için bile daha hiç olmazsa bir süvari bölüğüne ihtiyaç olduğunu, kolordu süvari bölüğünün sonraki günlerde yapılması zorunda kaldığı çeşitli görevlerle yıprandığını ve mevcudunun 40 ere indiğini, bu nedenle kolorduca yapılmasına imkân bulunmayan bu görev için, süvari tümeninden dolgun mevcutlu bir bölüğün 19 ncu Tümen emrine verilmesini, 24 ncü Tümen'e mensupken bu gün nerede kaldığı bilinmeyen süvari bölüğüyle istihkâm bölüğünün de buldurularak kolorduya gönderilmesini" istemişti.

20 nci Kolordu kesiminde önemli bir hareket olmadı. Düşmanın son durumunun saptanması için çıkarılan baskın müfrezelerinden istenen bilginin alınması kabil olamamıştı. Saat 14.35'e kadar elde edilen haberlerden: Kudüs-Sarar demiryolunun kuzeyindeki cephede sessizlik olduğu; ileri kıtalarıyla Beyti Faccar-Beyti Sarar hattına ilerlemiş olan düşmanın bu ileri kıtalarının bugün Urtas güneyindeki tepelere ilerlediği ve keşif kollarının teması koruyarak Beyti Cala güneybatısındaki 801 rakımlı tepe -Hırbet Keb'ar- Ras el Balu - Urtas kuzeyindeki sırtlara çekildiği; düşmanın bu ileri kıtalarından başka bir yürüyüş kolunun Beyti Sarar'dan kuzeye doğru hareket ettiğinin görüldüğü ve Urtas-El Hadr hattına doğru ilerliyen düşman kuvvetlerinin, yaklaşık olarak üç süvari alayı, dört piyade taburu ve bir bataryadan kurulu olduğu; şimdilik Ebu Kama, Beyti Cala güneyindeki tepeler, Beyti Laham ve güneyindeki tepelerin 7 nci Süvari Alayı ile 81 nci Piyade Alayı ve bir dağ topçu takımıyla bir mantelli batarya ve bir sahra top takımı tarafından işgal edildiği; kolordu ihtiyatı olan 72 nci Alay ile bir topçu taburun Kantura'ya gönderildiği, Cebeli Firdevs'in elde bulunduğu anlaşılmıştı.

[299] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-11.

20 nci Kolordu Komutanı, saat 21.15'te düşünce ve tekliflerini 7 nci Ordu Komutanı'na sunmuştu. Buna göre: [300]

"1. Kurüs'ün güney kesimine karşı Halil-ür Rahman'dan ilerlemekte olan düşman kuvvetlerini, üç günlük keşifler sonunda dört süvari alayı, üç piyade taburuyla iki batarya tahmin ediyorum. Düşmanın bu yönden daha fazla kuvvet getirebileceğini zannetmiyorum. Bununla beraber bu konunun uçak keşifleriyle doğrulanması gerekiyor. Düşmanın bu yönden getirmiş olduğu kuvvetle Beyti Cibrin ve Halil-ür Rahman yollarını kapamakla beraber, Beyti Faccar-Cebeli Firdevs - Saharya istikametinde süvarileriyle Kudüs-Eriha yoluna bir teşebbüs yapmasını pek muhtemel görüyorum.

2. Yeni durum karşısında kolordu ihtiyatı, tüm olarak cephenin güney kesimine ve 27 nci Tümen emrine gönderilmiş ve Cebeli Firdevs bir süvari bölüğüyle, Marsaba 30 atlı hecinsüvar bölüğüyle tutulmuş ve Nebi Musa'ya 50 kişilik bir müfreze konulmuştur. Bundan başka 72 nci Alaydan bir kuvvetli keşif kolu da Hırbet El Mahrun istikametine gönderilmiştir.

3. Bu durumda kolordu, Beyti Laham kesiminde piyade bakımından yeteri kadar kuvvetli olup, Beyt Laham ile Lut Gölü arasında zayıftır. Kolordu'nun başka ihtiyatı da kalmamıştır. Her ne kadar yarın akşama kadar kolordu emrine iki hücum bölüğüyle bir makineli tüfek bölüğü gelecekse de bunların mevcudu 160 kadar muhariptir.

4. Her ihtimale karşı kolordunun ihtiyatı olmak üzere, kuvvetli bir piyade alayına ihtiyacı olduğu malumdur.

5. Halil-ür Rahman şosesi doğusundaki süvari harekâtına elverişli yolları keşfettirmekteyim. Bu keşiflerim iyi sonuç verirse 3 ncü Süvari Tümeni ile Halil-ür Rahman doğusundan düşmanın yan ve gerilerine yöneltilecek bir hareketin yapılabileceğini" bildirmişti.

Yaptırılan keşif sonuçlarına göre, süvari harekâtına elverişli yollar şunlardı: [301] Sür Bahir-Beyti Taamir-Cebeli Firdevs-Beyti Faccar; Cebeli Firdevs-Sair-Halhul; Cebeli Firdevs-Vadii en Hasasa - Beni Naim-El Halil; Kudüs-Marhaba-Karnel Hacer'den geçerek üçüncü yolla birleşir. 20 nci Kolordu Komutanı, süvari tümeni'nin Beyti Faccar-Sair üzerinden düşmanın gerilerine bir teşebbüsün başarılı olabileceğini umuyordu. Ancak hayvanların yedirilmesi güç olduğundan süvari tümeni'nin gönderilmesine izin verildiği takdirde gerekli arpanın kuzeyden sağlanmasını istemişti.

[300] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-12.
[301] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-13.

Öğleden sonraki süre içinde, saat 22.15'e kadar gelen raporlardan üstün düşman karşısında keşif kollarının geç vakit 801 rakımlı tepeye döndüğü ve düşman ileri kıtalarının, El Hadr'ı işgal ettiği ve Beyti Cala'nın güneybatısındaki 801 rakımlı tepe civarındaki süvari ve makineli tüfek bölüklerinin düşmanla temasta olduğu ve düşma'nın El Hadr'dan kuzeye doğru ileri hareketinin durdurulduğu anlaşılmış; öğleden sonra Suba ile Safata arasında görülen düşmanın bir süvari alayı, topçu ateşi altına alınarak dağıtılmıştı.

b. Kudüs Muharebesi, Kudüs'ün İngilizler'in Eline Geçmesi

8 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 31, 32)

İngilizler [302]

Kudüs'ün ele geçirilmesiyle görevli bulunan 20 nci Kolordu (60 ncı, 74 ncü Tümenler ve Mott Müfrezesi (bir tugay eksik) kolordu süvarisi, 91 nci Ağır Batarya, 11 nci Zırhlı otomobil bölüğü), 8 Aralık günü 60 ncı ve 74 ncü Tümenleri ile Aynı Karim'in güneydoğusundan Nebi Samoil güneyine kadar uzanan yedi buçuk km.'lik cephe üzerindeki Türk tahkimli mevziine taarruz edecekti. İlk hedef olarak, Ayn Karim doğusundaki mevzilerin Der Yasin Köyü ile bu köyün Yafa-Kudüs yolunu örten iki direnağiyle Beyti İksa batısındaki mevziin ele geçirilmesi gerekiyordu. Bu mevziin bir kısmını taarruza başlayan kolordu birlikleri saat 07.00'de ele geçirmişti. Mott Müfrezesi'nin gecikmesi 60 ncı Tümen'in sağ yanının açık kalması tehlikesini doğurmuştu. Bu nedenle, bu tümenin daha fazla ilerlemesinden vazgeçildi. 74 ncü Tümen saat 11.00'de Beyti İksa'yı ele geçirdi. Fakat, Türk ateşleri karşısında daha fazla ilerleme olanağı bulamadı. Kolordu Komutanı, Kastal batısındaki 60 ncı Tümen Karargâhı'na giderek tümen komutanıyla yaptığı konuşmadan sonra, harekâtın ertesi güne (9 Aralık 1917) ertelenmesine karar verdi. Bu kararın verilmesi nedeni şunlardı:

Birincisi; Mott Müfrezesi (53 ncü Tümen-, Beyti Cala'ya varamamış olduğundan, taarruz hedefinden uzakta bulunuyordu. İkincisi; Asıl taarruzu destekleyecek olan topçunun ileriye alınmasında büyük zorluk vardı. Üçüncü nedeniyse, önceki günlerde Türk mevzilerine yaklaşma sırasında, birlikler soğukta ve yağmur altında uzun ve çetin yürüyüşler yaptıklarından yorgun ve güçleri tükenmiş haldeydi.

60 ncı Tümen sağ yanında taarruza katılan 179 ncu Tugayın harekâtı şöyle oldu: Asıl savunma alanında Ayn Kârim ve güneyindeki arazinin Türkler tarafından tutulduğu sanısıyla, bu kesimin genel taarruzdan

[302] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 282-291.

önce ele geçirilmesine karar verilmişti. Tugay, Ayn Karim'in beş km. kadar kuzeybatısında Suba dolaylarında toplanmış ve öğleden sonra iki kolla ileri harekâta başlamak üzere hazırdı. İlk harekete sağ kolun öncüsü olarak 2/13 ncü Londra Taburu (521 nci Sahra İstihkâm bölüğü ve 12 nci Kazmacı Bölüğü ile takviyeli olarak) görevlendirildi. Sağ kolun büyük kısmı da, 2/14 ncü ve 2/15 nci Londra Taburları ile 181 nci Tugay'ın 2/23 ncü Londra Taburu ve 10 ncu Dağ Bataryası'ndan kuruluydu. Sol kolsa, 2/16 Londra Taburu ile 9 ncu Dağ Bataryası'ndan oluşuyordu.

Solda taarruza katılacak olan 180 nci Tugay Kastal'dan hareketle saat 15.30'da kaloni güneyinde Vadii Hanina'da taarruz için yayılacaktı. Tugay ilk hedefini baskınla ele geçirecekti. Hedef alındığında, topçu kademeli olarak Kaloni kesimine mevzi değiştirecek, 96 ncı Ağır Topçu Taburu da her iki tümen cephesindeki Türk bataryalarını ateş altına alacaktı.

179 ncu Tugay'ın sağ kolu Safat civarında Vadii es Sarar'ı geçti. Öncü, istihkâmlara ve kazmacılara yolun onarılması için gereken zamanı kazandırmak için, saat 17.15'te harekete geçti. Bu kol, El Cura Köyü'nden gelen küçük bir vadiyi izledi. Buradan itibaren doğu ve güney doğuya dönerek Ayn Karim'e kadar ilerledi ve 2/13 ncü Londra Taburu karanlığa rağmen hedefine ulaşmış, güneydoğuya doğru uzanan sırt boyunca yayılmıştı. Sol kolsa, iyi bir yolla hareket etmiş fakat Vadii es Sarar'dan itibaren Türk tahkimli mevzilerine yaklaşırken, uçurumlu bir yolda ilerlemek zorunda kalmıştı.

Sağ kol öncüsünün görevi, bir kısım kuvvetiyle Ayn Karim sırtlarını tutmak, diğer kısmıyla da doğu kesimini Türklerden temizlemekti. Taarruz hareketi saat 02.00'de başladı. Karşılaşılan şiddetli direnmeye rağmen saat 03.30'da sırtlar elde edilmişti. Türklerin arka arkaya yaptıkları karşı taarruzlar, ihtiyatın da kullanılmasıyla püskürtülmüştü.

Büyük kısım kol başısı, saat 04.50'de Ayn Karim'e ulaştı. 2/15 nci Londra Taburu'ndan bir bölük, 2/13 ncü Londra Taburu'nu takviye etmek üzere ileriye gönderildi. Bundan sonra kuvvetinin yarısıyla birinci hatta ve geri kalan kuvvetiyle ihtiyatta bulunan 2/14 ncü Londra Taburu, Ayn Karim'in doğu ve güneydoğusundaki tahkim edilmiş Türk mevziine taarruza başladı. Başlangıçta taarruzu destekleyen ağır makineli tüfekler, Türk ateşleriyle susturuldu. Ancak birliğin tüfek bombacılarının ateş desteği ve ileri alınan diğer makineli tüfeklerin yan ateşleri karşısında Türk siperlerini ele geçiren tabur 100 m. kadar daha ileri giderek, saat 07.25'te 2/16 ncı Londra Taburu ile bağlantıyı kurdu.

Sol kol, saat 02.30'da Vadii es Sarar'ın güneyinde yayıldı ve 03.30'da 2/16 ncı Londra Taburu'nun bir bölüğü, Ayn Karim Köyü'nü ele geçirdi. Saat 04.15'te de taburun geri kalan kısmı, Ayn Karim-Kudüs yolunun kuzeyindeki tabyaya taarruz etti. Buradaki direnmeyi baskınla kırarak, ele geçirdi. Bu suretle 06.30'da ilk hedef elde edilmişti. Ancak tabur, gerek kendi tugayı sağ koldan, gerekse sol kol olan 180 nci Tugay'dan ayrı düşmüş ve Türk karşı taarruzlarını yalnızca karşılama zorunda kalmıştı. Bu durum saat 07.25'ten, 2/14 ncü Londra Taburu'nun, kendi sağ kanadına çekilinceye kadar devam etti. Ele geçirilen mevziler öğleden sonra da aynı kaldı. 2/23 ncü Londra Taburu, 2/13 ncü Londra Taburu'nu değiştirmek üzere Ayn Karim güneyindeki sırtlara geldi. Bundan sonra 2/13 ncü Londra Taburu, sağ kanadı örtmek üzere El Maliha'ya hakim olacak bir mevzi tuttu. Maliha'yı 10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı'ndan bir bölük ele geçirdi. Mott Müfrezesi'nden henüz bir haber yoktu. Bu durumda, gündüz ileri hareket yapıldığı takdirde, Türklerin yan ateşlerine hedef olunacaktı. Durumu yakından izleyen 20 nci Kolordu Komutanı, ileri harekete devam edilmemesini emretti.

180 nci Tugay, üç taburu birinci hatta olarak taarruz etti. 2/19 ncu Londra Taburu Der Yasin mevziinin güney kesimine, 2/17 nci Londra Taburu bu mevziin kuzey kesimine ve 2/18 nci Londra Taburu, Liver (Karaciğer) ve Heart (Kalb) direneklerine taarruz etti. Vadii Hannina'nın Yafa yolu güneyindeki geniş bir kısmı zeytin ağaçlarıyla kaplı olduğu halde, kuzeyindeki kısıma nazaran yamaçlar daha az dikti. Buna rağmen bu yamaçlardan yayılma bölgesine doğru ilerleme kolay olmadı. Tugay, bu ilerlemeden sonra cephenin en kuvvetli tahkimli yeriyle karşılaştı. Türklerin ileri hattaki siperleri ele geçirildi. Buna karşılık 2/19 ncu Londra Taburu, Türk makineli tüfek ateşine yakalandığından 07.30'a kadar Der Yasin güneybatısındaki siperleri ele geçiremedi. Sol yanda 2/18 nci Londra Taburu ikinci büyük direnek olan Heart direneğini ancak bir saat sonra ele geçirebildi ve bundan sonra bu direneğin güney sınırı olan Yafa-Kudüs yolu boyunca ilerledi. Daha sonra ileri hareket için yapılan bütün girişimler, Lifta Köyü'nün güneyindeki Hırbet el İbkiya Tepesi'nden açılan şiddetli ağır makineli tüfek ateşleri yüzünden başarısız kaldı. Saat 13.15'te tugay komutanı, ilerleyemeyen 2/17 nci Londra Taburu bölgesine geldi. Bulunulan kesime hakim durumda olan Hırbet el İbkiya Tepesi'nin ele geçirilmesine karar verdi. Gereken topçu desteği sağlandıktan sonra saat 15.15'te dört taburla taarruza geçildi. 2/19 ncu Londra Taburu cepheden, 2/10 ncu Londra Taburu tepenin sağ ve 2/17 nci Londra Taburu ile 2/18 nci Londra Taburu'nun bir kısmı sol kanadı kuşatacak biçimde taarruz ettiler. Taarruz büyük bir hızla gelişti

ve tepe süngü hücumuyla ele geçirildi. 20 nci Kolordu Komutanının da izlediği bu taarruz sonunda kıtalara, daha ileri gidilmeyerek elde edilen yerde kalınması emri verildi.

İhtiyatta bulunan 181 nci Tugay, üç buçuk km. ileriye alınarak Kastal güneyine getirildi.

74 ncü Tümen; 229 ncu Tugayı sağda (10 ncu Tümen emrine verilen iki tabur eksik) ve 230 ncu Tugayı solda (Beyti Surik'te bulunan bir tabur eksik) olarak taarruz edecekti. Nebi Samoil'de berkitmede bulunan 231 nci Tugay (Beyti İssa civarında bulunan iki tabur eksik), bu ileri hareketi yan ateşleriyle destekleyecekti. İlk taarruz hedefi, Kudüs-Yafa yolu kuzeyinde ve Beyti İksa Köyü batısındaki Türk mevziiydi. Hedef bir baskınla ele geçirilecekti. Tümen topçusundan iki grup (6 batarya) faaliyete geçti. 3 ncü Grup iyi gözetleme yapılamadığından taarruza katılamadı. Taarruzda 229 ncu Tugaya dar bir cephe verilmişti. İleride 12 nci Somerset hafif piyade taburu tarafından desteklenen 12 nci R. Scots Fusiliers Taburu bulunuyordu. Taburun taarruz cephesinde Türkler çok azdı. Çünkü önde giden tabur, Vadii Hanina'nın bir kolunu teşkil eden Vadii Buvai yatağına inerek karşı yamaçlara tırmanmaya başladığı sırada, ancak tek bir mermi atılabilmişti. Siperlerde birkaç dakikalık muharebe oldu ve sonuçta mevzi ele geçirildi. Sol kanatta taarruza katılacak olan 230 ncu Tugay'ın taarruz arazisi daha dik yamaçlı ve yüksekti. Bu nedenle Tugay'ın Biddu güneyinden başlayarak vadi boyunca tek kolla ilerlemesi kararlaştırıldı. Alınan bu tedbirle kolay yaklaşma sağlanmışsa da, gece karanlığı ve vadi tabanının engebeli oluşu, ilerlemeyi çok ağırlaştırmıştı. Saat 00.30'da harekete başlamış olmasına rağmen baştaki tabur, ancak beş km. yol alabilmiş ve 10 ncu Buffs Taburu ile 12 nci Norfolk Taburu saat 05.00'e kadar vadiyi geçememiş bulunuyordu. Bu gecikmeden ötürü 05.15'te yapılması gereken hücum, 25 dakika gecikmeyle başladı. Böylece hücumun baskın niteliği kaybolmuş ve Türklerin şiddetli ateşleriyle karşılaşılmıştı. Taburlar, ateş altında sırtlara tırmanırken Buffs Taburu erleri, Norfolk Taburu'na yanaştıklarından, sağ kanatları açık kaldı. Türkler de bundan faydalanarak, karşı taarruza geçtilerse de bu taarruz, geri atılmıştı. Buffs Taburu, sol kanadını ileri alarak Türk mevzilerine cepheden taarruz etti; ve mevzii ele geçirdi.

Saat 07.30'da bu iki tabur, Beyti İksa yönünde ilerlediler. Bu sırada sol kanattan Nebi Samoil ve cepheden de El Burç Tepesi'ndeki Türk makineli tüfeklerinin ateşiyle karşılaştılar. Türkler, mevzilerinde büyük bir inatla tutunuyorlardı. Öylesine ki, makineli tüfeklerden birkaçı 231 nci Tugay'a 50 metreden inatla ateşine devam ederek, tugaya çok sayıda kayıp verdiriyordu.

Saat 11.00'e doğru Beyti İksa'nın hemen batısına varıldı. Burada ileri hareket bir zaman için durdu. Beyti İksa Köyü ancak öğleden sonra ele geçirildi. Beyti İksa'yı El Burç Tepesi'nden ayıran vadinin geçilmesi ertesi güne ertelendi. 230 ncu Tugay'ın kaybı 181 kişiye varmıştı.

Mott Müfrezesi'ne gelince; Tümen, 7/8 Aralık gecesi Beyti Laham güneyindeki Saloman havuzlarını ele geçirmişti. Gün ağardığı sırada Beyti Laham ve dolaylarında mevzilenmiş olan Türk topçusu, Burak'daki yollar kavşağına etkili bir şekilde ateş etmeye başladı. Mott Müfrezesi, 20 nci Kolordu'dan aldığı kesin emir gereğince Beyti Laham'ın kutsallığına özen gösterecekti. Ancak Türk topçusunun susturulması zorunluydu. Müfreze Komutanı, sorumluluğu üzerine alarak topçuya ateş emri vermiş ve bunu kolorduya da bildirmişti. Halbuki kolordu komutanlığınca ateş etme izni veren telsiz emri ancak eksik ve gecikmiş olarak saat 11.40'ta gelmişti.

Elinde yalnız 10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı'ndan başka kuvvetli kalmayan 20 nci Kolordu Komutanı, sağ yanından ve dolayısıyla bütün harekâtın geleceğinden endişeleniyordu. Mott Müfrezesi'ne saat 09.00 ve 09.30'da iki emir gönderdi. Birincisinde müfrezenin hangi hatta kadar vardığı, 60 ncı ve 74 ncü Tümenler hedeflerine varmış olduklarından, müfrezenin hareketini hızlandırması isteniyordu. İkincisindeyse, "bulunduğunuz mevzii ve cephenizdeki durumu bildiriniz. Taarruzunuzu ilerletiniz" deniliyordu.

Mott Müfrezesi Komutanı, saat 11.37'de bu emre verdiği karşılıkta, "Beyti Cala civarındaki sırtlardaki Türk mevziine taarruz emri verdiğini ve taarruzun öğleden sonra başlayacağını" bildirmişti. Fecirle beraber, Burak'ta yollar kavşağı kuzeyinde yalnız iki tabur bulunuyordu(Saloman Havuzlarını örten 4 ncü Welch Taburu ile, El Hadr doğusunda buluman 7 nci Cheshire Taburu).

Bu taburlar, yeni kuvvetlerle değiştirilecekti. Müfreze Komutanı, Beyti Cala Tepeleri'ne taarruz edecek taze kuvvetler gelinceye kadar bu iki taburunun mevzilerini terk etmelerini uygun bulmadı. Gece Saloman havuzları civarına gelen 160 ncı Tugay, 2/14 ncü Queens ve 2/10 ncu Maddlesex Taburları'ndan oluşuyordu. Queens Taburu, saat 06.00'da, 7 nci Cheshire Taburu ileri karakol hattı gerisinde hazırlık durumu almak üzere harekete geçme emri almıştı. Her iki tabur, şiddetli topçu ateşi altında bulunan yol kavşağını büyük güçlükle geçebilmişlerdi. Bu iki tabur, saat 16.00'ya kadar Beyti Cala Tepesi'nin ele geçirilmesi emrini almışlardı. Bu saatte harekete geçtiklerinde hiçbir direnmeyle karşılaşmadan ve karanlık basmadan Türk mevziini ele geçirmişlerdi.

Müfreze Komutanı, 20 nci Kolordu Komutanlığı'na saat 18.15'te gönderdiği bir telgrafta; "Harekete başladığını, Türklerin öğleden sonra Beyti Laham'ı terk ettiklerine ait bilgi aldığını, kentin kuzey ve doğu yönünden gelen topçu ateşinin öğleden sonra kesildiğini, Beyti Cala'nın üç buçuk km. kuzeydoğusundaki Beyti Safafa'yı ertesi gün saat 09.00'da ele geçirebileceğini umduğunu" bildirmişti.

20 nci Kolordu Komutanı da karşılık olarak, "eğer Türkler çekilmişse ana yol üzerinde, mümkün olduğu kadar çok kuvvet bulundurmak suretiyle, ileri harekâtın çabuklaştırılmasını" istemişti.

Sür Bahir-Beyti Safafa hattı elde edilince, 8 Aralık gününün taarruz planı uygulanacak, yani bir tugay Kudüs'ün doğusuna diğer tugay da güneybatısına gönderilecekti. 20 nci Kolordu Komutanı Mott Müfrezesi'nin verilen hattın kuzeyine geçmek üzere hazırlandığı saati öğrenir öğrenmez 60 ncı Tümen'in de aynı zamanda harekete geçmesini emretmişti.

Türkler (Kroki : 31, 32)

Kudüs'ün savunulması görevi 20 nci Kolordu'ya verilmişti. Bu Kolordu, El Cib-Nebi Samoil-Beyti İksa-Der Yasin-Beyti Safafa-Beyti Laham hattını kuzeyden itibaren 53 ncü, 26 ncı Tümenler, zayıf 27 nci Tümen ve 7 nci Süvari Alayı ile işgal ederek savunuyordu. Kolordu'nun 1 Aralıktaki mevcudu; cephede 3.837 tüfek, 51 makineli tüfek ve 46 toptu. Bu kolorduya 8 Aralık 1917'ye kadar ordudan 1.487 tüfek ve 29 makineli tüfek ve 15 top verilmişti ki, kolordu Kudüs Muharebesi'ne 5.324 tüfek, 80 makineli tüfek, 60 topla katılacaktı. Kudüs kuzeyinden gelecek düşman teşebbüsleriyse 3 ncü Kolordu tarafından (19 ncu ve 24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümeni) karşılanacaktı. Bu kolordunun mevcuduysa 4.432 tüfek ve 30 toptu. [303]

Kudüs'ten Nalin'e kadar olan cephe kesimi 7 nci Ordu ve Nalin'den kıyıya kadar olan kesimi de 8 nci Ordu savunuyordu. 20 nci Kolordu Karargâhı, Kudüs'ün batı çıkağının bir buçuk km. doğusunda İngiliz hastahanesindeydi. 3 ncü Kolordu Karargâhı, Ramallah'ta ve 7 nci Ordu Karargâhı ile Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı Nablus'taydı.

Hava durumu : Kudüs ve yöresinde 6 Aralık 1917 öğleden sonra başlıyan şiddetli yağmurlar devam ediyordu. 7/8 Aralık gecesi de yoğun bir sis ortalığı kaplamıştı.

3 ncü Kolordu cephesi: 7/8 gecesi sessizlikle geçti. 20 nci Kolordu cephesi; 7/8 Aralık saat 03.30'ta Kudüs'ün hemen batı çıkağında bulunan 26 ncı Tümen Komutanı Albay Fahrettin (Org. Altay) tarafından kolor-

[303] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 6-2.

du kurmaybaşkanına verilen bilgide, "Ayn Karim ve Der Yasin istikametlerinden şiddetli piyade ateşleri ve bomba sesleri işitildiği ve henüz bilgi alınamadığından, bu yönlere bir subay gönderildiği" anlaşılıyordu. [304]

20 nci Kolordu Komutanı, durumun gelişmesini beklemekle beraber, 48 nci Tümen hücum bölüğünü kolordu karargâhına getirdi.

Kolordu cephesinin güney kesiminde sessizlik vardı. Kolordu, düşmanın taarruz edeceği ihtimalini dikkate alarak, kıtaların muharebeye hazır bulunmalarını emretti. Hava sisli ve kapalı olduğundan, ileri araziyi gözetleme imkânı yoktu. Bu duruma göre, saat 03.00'te düşmanın Kaloni-Ayn Karim-el Cura yönlerinden asıl kuvvetleriyle taarruza başladığı anlaşılıyordu. Kolordu'nun elinde ihtiyatı yoktu. Bu nedenle kolordu, El Ram, Kalandi kesiminde bulunan ordu ihtiyatının, Safat güneyine hareket etmesi için emir verdi. 7 nci Ordu Komutanı ise, ihtiyat kuvveti komutanlığına yalnız 72 nci Alay'ın 2 nci Taburu'nun verilmesini emretmişti. Halbuki ihtiyat kuvveti komutanı, ordudan emir almadan önce 72 nci Alay'ın 2 nci Taburu ile Hücum Taburunu cepheye hareket ettirmişti. 48 nci Tümen hücum bölüğü de 26 ncı Tümen emrine verildi.

Kolordu komutanı ortalık henüz ağarmağa başlarken durumu yakından görmek üzere karargâh ileri kademesiyle beraber cepheye gitmişti.

20 nci Kolordu Komutanı'nın Kudüs'ün 500 m. batısından yaptığı gözetlemede, düşman piyadesinin en yoğun bir şekilde Kudüs-Ayn Karim şosesi üzerinde ve Ayn Karim'in iki km. kuzeydoğusundaki tek binanın iki tarafında bulunduğunu ve Der Yasin Köyü'nde ise 163 ncü Alay'dan başka, bir kısım erlerin düşmanla göğüs göğüse muharebe ettiklerini gördü. [305]

Der Yasin'in batısındaki asıl mevzi düşman eline geçmişti. Bu mevzide bulunan 163 ncü Alay Komutan Vekili Yüzbaşı Aziz; eratın başında karşı taarruzu geçmişse de ağırca yaralanmıştı. Bunun üzerine Der Yasin'de bulunan 163 ncü Alay takviye edilmekle beraber, Ayn Karim doğu mevzilerini işgal etmiş bulunan düşmana, 26 ncı Tümen ihtiyatlarıyla bir karşı taarruz yapılması emredildi. Şehrin batı çıkağındaki bütün bataryalar düşman piyadesini yoğun bir ateş baskısı altına aldı. 26 ncı Tümen'in ihtiyatıyla 48 nci Hücum Bölüğü, muharebe düzeni alarak topçu ateş desteğinde ilerlemeye başladı. 27 nci Tümene de, El Maliha sırtlarından bir karşı taarruz yöneltmesi emredildi. Ayn Karim'deki bu kritik durumun düzeltilmesiyle uğraşılırken, Beyti İksa'daki 53 ncü Tümen mevzilerine düşman girmişti.

[304] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-10.

[305] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-12.

Kolordu emrine takviye için gönderilen ihtiyat taburlarından da henüz bir haber yoktu.

Kolordu komutanı, Beyti İksa'nın düşman eline geçtiğini 7 nci Ordu Komutanlığı'na bildirdiği halde, 7 nci Ordu Kurmay Başkanı'ndan şu karşılık alınmıştı : [306] "Gelen tüm haberlere göre 10 ncu Düşman tümeni 19 ncu Tümen karşısında bulunmaktadır. 20 nci Kolordu karşısında belkide yalnız bir düşman tümeni bulunuyor. Bu sebeple savunma mevziinin elde tutulması mümkündür. 72 nci Alayın iki taburu nerededir? Taze kuvvetler El Bire'ye gelecektir." Görülüyor ki, 7 nci Ordu Komutanlığı, düşman hakkında verilen bilgileri yanlış değerlendirerek 20 nci Kolordu karşısında düşmanın bir tümeni bulunduğunu tahmin etmektedir. Bu suretle mevziin korunmasının kabil olacağı kanısına varmıştır. Kolordunun tertibine ve kuruluşuna göre bölgedeki kuvvetlerin tüfek sayısı belliydi. Bu tüfek sayısına göre kayıp vermiş ve yorulmuş bir kıtanın üstün düşman karşısında yapacağı hareketi takdir etmek gerekirdi. 3 ncü Kolordu cephesindeyse, faaliyet yok denecek kadar sessizdi. Hareket kabiliyeti arttırılmış kuvvetlerden faydalanarak hiç olmazsa durumu düzeltip savunmanın sürdürülmesine çalışmak mümkündü. 3 ncü Süvari Tümeni, 7 nci Ordu emrindeydi. Bu tümen saat 13.30'da 3 ncü Kolordu emrine verilerek Beyti Nabala ve Beyti Hanina mevziini vaktiyle tutmak üzere sahra bataryasıyla saat 14.30'da El Ram'a hareket ettirilmişti. 3 ncü Süvari Tümeni (6 ncı ve 8 nci Alaylar) yolda İngiliz uçaklarının taarruzu ve havanın yağışlı oluşu nedeniyle ancak saat 16.00'da El Ram kuzeybatısına gelebildi. Bu sırada 53 ncü Tümen sağ kanadında da topçu ateş faaliyeti başlamıştı. Bu tümenin sağ kanadı el Burç mevziinde olup elinde bir taburuyla makineli tüfekleri vardı. 8 nci Süvari Alayı, Kudüs-El Ram arasında bekleme durumunda kaldı. 6 ncı Süvari Alayı da, bu alayın gerisinde ihtiyat olarak yerleştirildi. 53 ncü Tümen tüm cephesinde düşmanla sıkı bir temas halindeydi. Ancak bu tümenin sol kanadında bulunan 136 ncı Alayın 1 nci Taburu'nu El Burç istikametine göndermek mümkündü. Halbuki zayıf mevcutlu bu taburla, Beyti İksa'nın batı ve güneybatı mevzilerinin geri alınması için bir karşı taarruz yapılması amacı sağlayamazdı. 72 nci Alay'ın 2 nci Taburu her ne kadar ihtiyatta görülürse de bu tabur, El Cib ile Nebi Samoil arasındaki boşluğu geriden kapamakla görevliydi. Kolordu komutanlığı bu durum karşısında şu kolordu emrini vermek ihtiyacını duydu : [307]

"1. 7/8 Aralıkta düşman üstün kuvvetlerle taarruz ederek Beyti İksa batısı ve Ayn Karim doğusu mevzilerini ele geçirmiştir.

[306] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-15.

[307] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-14.

2. Kolordu, Nebi Samoil - El Burç - Lifta - Kudüs batı ve güney sırtlarına yavaş yavaş çekilecek ve bu hattı savunacaktır.

3. Kaloni - Lifta - Safat hattı kuzeyindeki kıtalar, 53 ncü Tümen Komutanı'nın emrine girecektir. Safat Topçu Grubu da geçici olarak bu tümen emrine verilmiştir.

El Maliha - Kudüs yolunun kuzeyindeki kıtalar, 26 ncı Tümen Komutanı emrine ve bu yolun güneyindeki kıtalar (Mehmet Bey Müfrezesi hariç) 27 nci Tümen emrine verilmiştir. El Maliha - Kudüs yolu 26 ncı Tümene dahildir.

4. Mehmet Bey Müfrezesi, 27 nci Tümen'in güney ve batıya karşı geri çekilmesini sağladıktan sonra kolordu ihtiyatı olarak Cebeli Tur'a çekilecektir."

Kolordu komutanının, tümen bölgelerini yeniden düzenlemekteki amacı, Kaloni - Lifta - Safat hattının kuzeyindeki 26 ncı Tümen'in durumunu düzeltmek için bu tümene ihtiyat vermek olanağı yoktu. Bu nedenle, henüz taarruza uğramamış olan 53 ncü Tümen'in, bir kısım ihtiyatıyla, bu hattın kuzeyinden ilerlemek isteyen, düşmanı durdurmak suretiyle 26 ncı Tümen Komutanı'nın görevini hafifletmek ve El Maliha yönünde karşı taarruzla görevlendirilen 72 nci Alayı 27 nci Tümen emrinde bırakarak sevk ve idareyi kolaylaştırmaktı.

Kolordu komutanı, düşmanın işgal ettiği kesimleri açıklayarak, kolordunun merkez ve sol kanat kıtalarının Der Yasin - Ayn Karim - El Maliha - Beyti Cala - Beyti Laham hattında kalmasının uygun olamıyacağını belirttikten sonra, kolordunun Nebi Samoil - El Burç - Lifta - Kudüs'ün batı ve güneyi sırtlarına çekilmesini uygun bulduğunu ve yavaş yavaş bu hatta çekileceğini, 7 nci Ordu Komutanlığı'na bildirmişti. [308]

Düşmanın bir tabur kadar kuvveti, saat 09.30'da, El Hadr Köyü'nün güneydoğusundan 7 nci Süvari Alayı'nın iki bölüğünün işgal ettiği tepenin karşısından vadiye inerek, süvari alayıyla muharebeye başladı. Saat 10.30 sıralarında, kolordu komutanı Beyti İksa'daki durumu incelemek için otomobille Safat'a geldi. El Burç'ta şiddetli muharebeler oluyor ve Beyti İksa sırtlarının düşman tarafından işgal edildiği görülüyordu. Bunun üzerine, 53 ncü Tümen Komutanlığı'na El Burç'un takviye edilmesi lüzumu bildirildi. Safat'taki topçularla, Beyti İksa'yı ele geçiren ve El Burç'a taarruz eden düşman kıtaları, ateş altına alındı. Takviye için ordu ihtiyatından gönderilen taburlar, ancak saat 13.00'te Safat ve civarında toplanabildi. Bu taburlardan birinin mevcudu 200, diğerininse 100'dü. Halbuki, 7 nci Ordu Komutanlığı'ndan saat 11.20'de güneyde bulunan 72

[308] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-15.

nci Alayın iki taburunun getirilerek Beyti İksa'nın geri alınmasına teşebbüs edilmesi, şayet güneyden de bir tazyik olursa Beyti Safafe - Sür Bahir hattına çekilerek, Beyti İksa - Der Yasin - El Maliha hattının elde bulundurulmasına gayret edilmesi emredilmişti.

72 nci Alayın diğer taburları, durum gereği olarak, daha sabahleyin El Maliha istikametinde karşı taarruzla görevlendirilmişti. Bu sıralarda düşman topçusu El Burç'u şiddetle ateş altına alıyor ve piyade muharebesi aralıksız olarak devam ediyordu. Bir kısım Türk piyadelerinin Beyti İksa'dan Lifta'ya doğru çekildikleri görülüyordu. Bunun üzerine El Burç ile Lifta arasındaki boşluğu kapatmak üzere kısım kısım Safat'a gelen iki takviye taburundan birisi (iki yüz mevcutlu olanı) El Burç'un güneydoğusundaki sırtlara gönderilmiş, 100 mevcudundaki diğer tabur da Safat'ta şimdilik ihtiyat olarak alıkonmuştu.

53 ncü Tümen Komutanı, yeni sorumluluk bölgeleri hakkında kolordunun verdiği emir üzerine, 136 ncı Alayın 1 nci Taburu'nu El Burç ile Nebi Samoil arasında sürüp, El Burç'a ilerleyen düşmanı yan ateşine alarak durdurmağa çalışmış ve fakat sonra El Burç civarında önem kazanan durum nedeniyle, 32 nci Alayın 2 nci Taburu'nu Beyti Hanina üzerinden El Burç'un takviyesine göndermişti. Düşmanın yoğun topçu ateşi altında öğleye kadar yalnız sağ kanadı takviye edilebilen 59 ncu Alayın 1 nci Bölüğü, düşmanın çok üstün kuvvetlerine karşı yalnız başına El Burç mevziini sonuna kadar kahramanca savundu. Saat 12.30'da 27 nci Tümen Komutanı kolorduya verdiği raporda, "düşmanın iki piyade taburu kadar kuvvetinin Ayn Karim'den El Maliha'ya doğru ilerlediğini ve bu kuvveti daha iki piyade taburuyla, dağ bataryası veya makineli tüfek olduğu ayırtedilemeyen, bir yürüyüş kolunun izlediği" bildiriliyordu.

Saat 13.30'daysa 26 ncı Tümen, durum hakkında bu bilgiyi veriyordu : [309]

"1. Düşman üç kolla Beyti İksa'nın kuzey ve güneyinden El Burç sırtlarına doğru ilerlediği görüldü. Hemen buradaki bataryayla bu kollar ateş altına alınarak vadilere atıldı.

2. Der Yasin cephesi tespit edildi. Fakat düşman sürekli olarak takviye almakta ve devamlı olarak piyade ateşi ile mevzilerimizi baskı altında tutmaktadır. Safat'taki topçu buralarını iyice ateş altına alabileceğinden bu topçuya, ateş yardımı için, kolorduca emir verilmesi" istenmişti.

Halbuki, kolordu bunu daha önce değerlendirerek ateş yardımı için Safat'daki topçuya emir vermişti.

[309] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-19.

27 nci Tümen, kolordudan verilen yeni sorumluluk bölge taksimatına uyarak, 27 nci Alayı Kaloni sırtlarında bırakmış ve 81 nci Alayı makineli tüfekleriyle asıl mevzie çekmişti. 7 nci Süvari Alayı, Cebeli Tur'a hareket geçmişti. Beyti Laham güneyindeki düşmansa, yavaş yavaş Beyti Laham'a doğru ilerlemekteydi.

Gerek alınan raporlar, gerekse yapılan gözetlemelere göre düşmanın büyük bir hazırlıktan sonra giriştiği bu taarruzda iki üç piyade tümeni kullanıldığı kolorduca tahmin edilmekteydi. Buna karşı kolordunun 3.800 tüfeği aşmayan bir kuvvetle bu geniş cephede 11 saatten beri direnişi çok büyük bir başarıydı. Kayıpları biraz olsun gidermek, açılan gedikleri kapayabilmek ve bu suretle savunmayı sürdürebilmek için kolordunun takviyesine ihtiyaç vardı. Bu amaçla 20 nci Kolordu Komutanlığı'nca 7 nci Ordu Komutanlığı'na şu rapor sunuldu : [310] "Düşman, halkın yardımıyla Ayn Karim'in doğusundaki mevzilerimizi ele geçirmeğe muvaffak oldu. Daha sonra Beyti İksa'yı işgal etti. Beyti İksa'nın düşmesi, Ayn Karim'e karşı taarruzumuza engel oldu. Cephede muharebe edimekteyken geride mevzimizi şöyle düzenledik : El Burç - Beyti Lifta - Şeyh Bedr batısındaki tepe - Demiryolunun iki km. güneyindeki manastır. Güney kesiminde düşmanın Beyti Cala - Beyti Laham'a karşı yapmış olduğu bir gösteriş taarruzu geri atıldı. 7 nci Süvari Alayı, şimdi sol kanadının emniyete alınması için şehrin güneydoğusuna alındı. 27 nci Tümen, demiryolunun güneyindeki mevzii korumaktadır. El Burç - Lifta hattının her halde korunması için ordu ihtiyatını Safat'a almak istiyorum. Fakat gelmiyor" deniyordu.

Daha sonra, 20 nci Kolordu'dan ordu komutanlığına şu raporlar verildi : [311] "Düşman şimdiye kadar kıtalarımızı daha fazla takip etmedi. Düşman Beyti İksa'nın 300 m. batısında bulunmaktadır. Beyti İksa elimizdedir. Der Yasin ve Maliha arasında düşman, Ayn Karim yolunda tepe üzerindeki tek binadadır. Şimdiki halde yalnız topçu ateşi oluyor." ve saat 14.17 işaretli telsiz raporundaysa : 14.00'e kadar durumda bir değişiklik olmadığı ve yine saat 16.00'da 20 nci Kolordu Komutanlığı'nın, 7 nci Ordu'ya, kolordunun saat 13.30 durumunu bildiren raporundaysa aynen şöyle denilmekteydi : [312] "1. Tarafımızdan yapılan karşı taarruzlarla düşman, Beyti İksa - Der Yasin - El Maliha hattında durdurulabilmiştir. Bu hatta bulunan düşman kuvvetini bir tümenden fazla tahmin ediyorum.

Kolordu 7/8 Aralık 1917 günü saat 03.00'ten beri, yapmış olduğu muharebelerde düşmanın üstünlüğüne rağmen pek kahramancasına savaşmış ve pek çok zayiata uğramıştır. Elde yeni kuvvetler olmadığı için ko-

[310] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-17.
[311] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-17.
[312] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-18.

lordu şimdilik El Cib - Nebi Samoil - El Burç - Lifta ve Kudüs'ün batı ve güney sırtlarını tutmuştur. Beyti Laham bölgesindeki birliklerimiz, muharebe ede ede Kudüs'ün güney sırtlarına çekilmektedir. Mehmet Bey Müfrezesi, 27 nci Tümen'in çekilmesini himaye ettikten sonra, Cebeli Tur'da kolordu ihtiyatını teşkil edecektir. Bugün öğle zamanı Safat'a gelen 72-nci Alayın 2 nci Taburu, El Burç'un güneyindeki sırtlara gönderilmiştir. Topçularımız şiddetli ve etkili ateşleriyle, her taraftan ilerlemek isteyen düşmanı durdurmaya çalışıyor.

2. 38 günden beri devamlı savaşan kolordu, pek çok zayiat vermekle beraber yorgun düşmüştür. Çok miktarda ve taze takviye kıtaları çabuk alınamadığı takdirde kolordunun bugün almış olduğu durumda kalabileceğini ümit etmiyorum .Düşman Kudüs'ü mutlaka alma azminde olduğundan, kuvvetli topçu da getirmiştir. Bugün Biddu - Nebi Samoil - Beyti İksa - Der Yasin - Maliha - Beyti Laham hattında düşmanın en az, iki, en çok üç piyade tümeni olduğunu tahmin etmekteyim. Bu nedenle emrinizi makine başında beklediğimi arz ederim." deniyordu.

Bu rapordan sonra kolordu komutanı kurmaybaşkanıyla birlikte Kudüs'ün batı çıkağına gittiler. Bu sırada ordudan, saat 13.00'te yazılıp fakat saat 16.15'te alınan gecikmiş şu telgraf emrinde, "Bugün emir olunan ileri hattın behemehal muhafazası lazımdır" deniyordu.

Halbuki, 8 Aralık 1917 saat 11.20'de verilen emirle muhafazası istenen ileri hattın, bir kısmının kaybedilmiş ve geri alınmasına çalışılmışsa da başarılamamış ve bu da öğleden önce yazılan bir raporla orduya arzedilmişti.

O sırada Kudüs'ün batı kesimindeki 26 ncı Tümen Komutanı'ndan şu rapor alındı: [313] "Düşman Yafa şosesiyle Ayn Karim şosesi arasındaki mevzilerimize kuvvetli piyade ve makineli tüfek ateşi desteğinde taarruz etmekte, obüs ve sahra bataryalarıyla piyade mevzilerimizi ve topçuları şiddetle döğmekte olup buraya bir hücum hazırlığında bulunduğu anlaşılmış ve elde bulunan bir bölük kadar ihtiyat Zeytun Tepe'ye yerleştirilmiştir."

53 ncü Tümen'den alınan rapordaysa: "Düşmanın El Burç'u şiddetle ateş altına aldığı ve önemli kuvvetlerinin de Beyti İksa civarında ve Samoil batısındaki boyun noktasında toplanmakta oldukları ve bunların arkasından da takım takım düşman kuvvetlerinin ilerlemekte olduğu" bildiriliyordu.

27 nci Tümen de, bir düşman süvari Alayı'nın Ayn Karim'den gelerek El Maliha Köyü'ne girdiğini bildirmişti.

[313] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 3519, Dos. 8, F. 3-22.

Saat tam 17.00'de Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 7 nci Ordu Komutanı'nı telefona çağırdı. İki komutan arasında şöyle bir konuşma yapıldı: [314]

"— Falkenhayn : 20 nci Kolordu'nun son raporunu gördünüzmü?

— Fevzi Paşa : Evet gördüm. Emir vereceğim, hazırlanıyor.

— Falkenhayn : Ali Fuat Paşa cesaretini yitirmiş kendisine cesaret veremez misiniz ve Kudüs'ü mahafaza edemez misiniz?

— Fevzi Paşa : Mevzilerini terk eden askerler düşman tarafından takip edilerek, Kudüs'ün kenarına gelmiştir. Elimde ihtiyatım yoktur. Durumun muhafazası tehlikeli olacaktır. Bu geceden faydalanarak malzeme ve kıtalar (El Cib-Safat-Ebu Diş) hattına kuvvetli artçılar bırakarak, geriye alınmazsa, ağır toplar ve cephaneler kurtarılamayacak ve 20 nci Kolordu büsbütün perişan olacaktır. Fuat Paşa makina başında çekilme emrini bekliyor. Emri imza ederek iki saata kadar ben de El Bire'ye gideceğim.

— Falkenhayn : Mersi mersi. diyerek telefon muhaberesini bitirdiler.

Saat 17.30'da 26 ncı Tümen'den, kolorduya gönderilen raporda : [315]

"Düşman, şiddetli topçu ateş hazırlığından sonra piyade hücumu yaptı. Cephe mevcut kuvvetlerle tamamen takviye edilmiş olmasına rağmen piyademiz çekildi. Şehrin girişinde bizzat uğraşarak geriye giden askerleri çevirdim. Zeytunlu Tepe ve Lifta doğusundaki bataryalarımızın bulunduğu Harabe hattını tekrar işgal ettirdim. Birlikler tamamen karışmış olmakla beraber mevcut subayları cepheye dağıttım. Bir bataryaya şehrin girişinde cadde üzerinde ve evler arasında mevzi aldırdım. Durumun vahim olduğunu arz ederim " deniyordu.

20 nci Kolordu Komutanı, 26 ncı Tümen'in bu raporunu aldıktan sonra saat 18.00'de 7 nci Ordu'ya verdiği şu raporunda : [316]

"1. Düşman şiddetli topçu ateş hazırlığından sonra 26 ncı Tümene taarruz etti. Tümenin cephesi elde bulunan kuvvetlerle takviye edilmiş olmasına rağmen piyadelerimiz üstün düşman baskısı karşısında saat 15.00'ten beri El Burç-Lifta-Kudüs'ün batı ve güney sırtlarında saat 17.30'a kadar boğaz boğaza savaşmış ve El Burç Tepeleri'ne yapılan taarruzlar tamamiyle geri atılmıştır. Fakat Kaloni, Der Yasin, El

[314] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-18, 19.
[315] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-22.
[316] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-23.

Maliha, Beyti Laham istikametlerinden ilerlemiş olan çok üstün düşman karşısında da karış karış savunarak saat 17.30'da şehrin batı ve güney kenarına çekilmeye mecbur olmuş ve halen burayı savunmaktadırlar.

2. El Burç Tepeleri'ne taarruz eden düşman kuvveti, 2 tugaydır. Kaloni-Beyti Laham arasından ilerleyen düşman kuvveti, 4 piyade ve 1 süvari tugayıdır " denilmekteydi.

Bunun üzerine 26 ncı Tümene yardım için, süvari alayından bir bölükle iki makineli tüfek, Kudüs'ün batı çıkağına yollanmıştı.

20 nci Kolordu Komutanlığı'nın geri çekilme hakkındaki raporuna, 7 nci Ordu Komutanlığı'nca saat 18.00'de verilen cevapta, "Kolordu'nun geri alınması hakkındaki emrin hemen şimdi verileceği, Kudüs telgraf istasyonunun sürekli olarak çalışması, telsiz telgraf istasyonunun hemen otomobiller ayırarak Eriha şosesine vakit kaybetmeden hareketinin sağlanması ve 20 nci Kolordu Karargâhı'nın Eriha şoşesi üzerinde kalması, hiçbir suretle kuzeye gidilmeyeceği..." açıklanmıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn'ın Kudüs'ün bırakılmasına gönlü pek razı değildi. Bu düşünceyle saat 21.25'te şu emri vermişti : [317]

"1. 20 nci Kolordu'nun güney ve batı cephesinde hazırlanmış olduğu mevzileri son ana kadar muhafaza etmesini beklemekteyim. Düşmanın bir tek kesimdeki yarma hareketi, bütün mevziin bırakılmasını değil, aksine olarak karşı taarruzla ve yarma yerinin iki tarafında teşkil edilecek koltuklarla karşı koymayı ve ancak, son kertede şehrin yakınında ve yeni bir mevzi tutarak, savunmayı ve direnmeyi gerektirir.

2. Düşman beklemediği bir sırada Kudüs'ü ele geçirmeyi başarsa bile, ordu buna rağmen düşmanla sıkı temasını sürdürmek zorundadır.

3. Bu amaçla, 20 nci Kolordu adım adım Anata-Resülhanle-Hanı Hatrura-Cebeli Ektef-En Nebi Musa'nın batı ve güney sırtlarına doğru geri giderek orada muhafaza ve savunulacak bir cephe hazırlanması sırasında, 3 ncü Kolordu'nun El Cib-Beyti Hanina-Tel el Ful hattını muhafaza edip edemeyeceğinin dikkatle düşünülmesini teklif ederim."

Düşman Kudüs'e çok yaklaşmıştı. 7 nci Ordu Komutanı Kudüs'ün sonuna kadar savunulmasından bir fayda beklemiyordu. Bu kutsal şehrin harabolmasından da çekiniyordu. Bu düşünceyle sonunda şu emri verdi : [318]

[317] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-21.
[318] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-21, 1-22.

"1. 20 nci Kolordu, düşmanın üstün kuvvetlerle bugün yaptığı taarruz karşısında Nebi Samoil-El Burç-Lifta-Kudüs batı ve güney sırtları hattına çekilme zorunda kalmıştır. Düşmanın taarruzunu sürdürmesi çok muhtemeldir.

2. 8 nci Ordu cephesinde hiçbir değişiklik yoktur.

3. Kutsal bir şehri düşman tahriplerinden korumak amacıyla Kudüs'ün boşaltılmasına karar verilmiştir.

4. 3 ncü Kolordu, başlangıçta, şimdiki durumunu koruyacak ve savunmasına devam edecek, sonra sol kanadını o şekilde geri çekecek ki, aşağıda kendisine verildiği bildirilen kuvvetlerle doğuya doğru uzatarak, El Latatin-Biri Nebala ve El Ram hattını koruyabilsin. Bu amacın elde edilmesi için şu kuvvetler 3 ncü Kolordu emrine verilmiştir: 3 ncü Süvari Tümeni; 73 ncü Ağır Topçu Taburu ile bütün ordu ihtiyatı; 20 nci Kolordu'nun Beyti Hanina-Tell el Ful hattı kuzeyindeki bütün topçu kuvveti; 20 nci Kolordu tarafından süratle El Bire'ye doğru gönderilmesi lazım gelen 72 nci Alay ile Alman makineli tüfek bölüğü; 3 ncü Kolordu, 19 ncu Tümen'den mümkün olduğu kadar kuvvetli ihtiyat toplayarak Ramallah yönüne koymalıdır.

5. 20 nci Kolordu, düşmanın Eriha istikametinde ilerlemesine kesinlikle engel olacaktır. Bu amaçla kıtalar, önce El Ram (hariç)-Anata-Ebu Diş) hattına alınmalıdır. Kolordu'nun geriyle biricik ulaşımını sağlayan Eriha-Salt yolunun güneye karşı örtülme ve korunması lüzumuna 20 nci Kolordu'nun dikkatini çekerim. 72 nci Alay ile makineli tüfek bölüğü ve 73 ncü Ağır Topçu Taburu ve Beyti Hanina-Tell el Ful hattı kuzeyindeki 20 nci Kolordu topçuları, hemen 3 ncü Kolordu emrine gönderilecektir.

20 nci Kolordu'nun asıl görevi, düşmanın doğuya doğru ilerlemesini önlemek ve düşmanın 3 ncü Kolordu cephesine taarruzu halinde bu kolorduya yardım etmektir.

6. Lüzumsuz ağırlıklarla arabalar, muktedir bir subayın emrinde, 3 ncü Kolordu'nunki Lubban istikametine ve 20 nci Kolordu'nunki Salt'a doğru düzenli gönderilmelidir. Her kolordu yolların gözetilmesine ve ulaşımın denetleme ve düzenlenmesine yüksek rütbeli bir subay görevlendirmelidir.

7. 3 ncü Kolordu, El Bire telgrafhanesi ve telgraf istasyonu aracılığıyla daima ordu ile irtibatta bulunmalıdır. 20 nci Kolordu da (Kudüs-Salt), telgraf hattından faydalanarak hemen ordu ile muhabere bağlantısı kurmalıdır. Cebeli Zeytun'daki telsiz telgraf istasyonu 20 nci Kolordu emrine verilmiştir. Kolorduların benimle kesintisiz olarak irtibatta bulunmasını ve her üç saatta bir rapor vermelerini isterim.

8. Şoseler ve yollar boyunca engeller hazırlanması ve tahripler yapılması unutulmamalıdır.

9. 8/9 Aralık gecesi El Bire'ye gideceğim. Sabah raporu eskisi gibi Nablus'a verilmelidir."

Bu ordu emri, 20 nci Kolordu'ya saat ancak 23.00'te gelmişti. Bu emre göre kolordu komutanı saat 24.00'te gerekli çekilme emrini verdi. Buna göre (özet): [319] "27 nci Tümen, 9 Aralık saat 01.00'de Ebu Diş (dahil)-El Azariye (hariç) hattına; 26 ncı Tümen, saat 02.30'da El Azariye (dahil) -El İsviye (hariç) hattına; 53 ncü Tümen, saat 03.00'te El İsviye (dahil)-Beyti Azmavet (dahil) hattına çekileceklerdir. 72 nci Alay da, saat 02.00'de Azariye'nin üç km. kadar doğusunda 664 rakımlı tepe civarında kolordu ihtiyatını teşkil edecektir. 8 nci Topçu Alayı'nın 2 nci Taburu da, 72 nci Piyade Alayı'na katılacaktır. Tümenler, Sahra bataryalarından başka bütün ağır bataryalarını El Bire istikametine 3 ncü Kolordu emrine göndereceklerdir. Ordu ihtiyatını teşkil eden mürettep alay ve 53 ncü Tümen yanındaki Alman makineli tüfek bölüğü, Safat'taki topçular çekildikten sonra tedricen El Ram'a çekilecek; ve burada 3 ncü Kolordu'dan emir alacaktır.

7 nci Süvari Alayı (Mehmet Bey Müfrezesi), kolordu tümüyle emredilen hatta çekilinceye kadar Cebeli Tur'da himaye mevzii alacak; ve sonra Ebu Diş'e çekilerek kolordunun sol kanadını koruyacaktır. Marsaba'daki hecin-süvar bölüğü, 7 nci Süvari Alayı emrine verilmiştir. Bölük, şimdilik yerinde kalacaktır. Ağırlıklar, tamamen Eriha'ya gönderilecektir. Kolordu karargâhı, Hanı Hatrur'dadır" denmekteydi.

Kolordu komutanı çekilme emrini verdikten sonra Cebeli Tur'a 7 nci Süvari Alayı yanına gitti; ve buradan kolordunun çekilmesini kontrol etti. Çekilme sessizlik içinde ve düzenli oluyor. Kıtalar Kudüs'ten sessizce ayrılıyordu. Düşman topçusu yollara aralıklı olarak taciz ateşi yapıyor ve düşmanın başka bir hareketi sezilmiyordu. Kolordu karargâhı 9 Aralık saat 08.15'e kadar Cebeli Tur'da kaldı; ve daha sonra süvari alayına da Ebu Diş istikametine hareket emrini vererek, önce Azariye'ye ve buradan da Hanı Hatrur'a gitti.

---

[319] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4519, Dos. 8, F. 3-25, 26.

20 nci Kolordu Kudüs'ün savunmasıyla görevlendirildiği sırada, (19/20 Kasım 1917) kuvveti 3.820 muharipti. Tüm Kudüs Muharebesi'nde verdiği kayıp 81'i subay olmak üzere toplam 2.100 kişiydi. Bu süre içinde alabildiği ikmal ve takviye kuvveti 840'tı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bugünkü raporunda Kudüs hakkında Başkomutanlık Vekâleti'ne şu yolda bilgi verdi: "Birçok soru ve araştırmamıza rağmen 7 Aralık tarihine kadar düşmanın Kudüs batısındaki harekâtına ve Kudüs'e yaklaştığına dair bir haber alınamadı. 7/8 Aralık gecesi, düşman, sisli ve yağmurlu bir havadan faydalanarak mevzilerimize yaklaşmayı başararak sabahleyin saat 03.00'te Beyti İksa'ya ve Ayn Karim'e baskın yapmış ve mevzilerimize girmiştir.

Beyti Cala ile Beyti Laham batısında Urtas'ta yaptığı gösteriş taarruzu geri atıldı.

8 Aralıkta Ayn Karim'de elde ettiği başarıyı, düşman bugün o kadar genişletti ki, 20 nci Kolordu Komutanı şehri daha uzun bir süre muhafazaya gücü olmadığını ve kolorduyu geri alacağını bildirdi.

Bunun üzerine 7 nci Ordu, 3 ncü Kolordu'nun sol kanadıyla El Cib-El Ram hattına kadar uzatmasını ve Kudüs mevzilerindeki ağır bataryalarla 53 ncü Tümen bataryalarını emri altına almasını emretti. 20 nci Kolordu'ya El Ram'dan Anata-Ebu Diş hattına geri çekilmesi için emir verildi. Düşmanın üstün kuvvetleri gözönünde tutularak 24 ncü ve 19 ncu Tümenlerin karşı taarruzlarından vazgeçildi. Kudüs, az kayıpla ve önemli bir muharebeyle şehrin tarihi dinsel yerlerinin tahribine meydan verilmeksizin 8/9 Aralık gecesi boşaltılmıştır..."

Havanın yağmurlu ve sisli oluşundan faydalanan düşmanın üstün kuvvetlerle baskın şeklinde yapmış olduğu taarruz başarıyla sonuçlanmış ve Kudüs, İngilizlerin eline kolaylıkla geçmişti. Böylece İngilizler Filistin'deki en büyük hedeflerini ele geçirmişlerdi.

8 nci Ordu bölgesinde : 8/9 Aralık gecesi sessiz geçti. Hava bugün öğleye kadar açılmışsa da öğleden sonra tekrar kapanmış ve yağmur yağmaya başlamıştı. Yollar çamurdan geçilmeyecek bir durumdaydı. 16 ncı Tümen'den Vilhelma-Rantiye hattına gönderilen hücum kıtası, düşman ateşi etkisiyle fazla ileri gidemedi. 16 ncı Tümen Rantiye istasyonunu işgal etmiş ve 54 ncü Tümen'in Nalin'deki hücum müfrezesi, düşman keşif kollarıyla çarpışmıştı. Düşmanın bazı zayıf kıtaları Nalin üzerinden dağlara sızmağa çalışıyordu.

8-9 Aralık 1917 Harekâtı

İngilizler

Kudüs'ün Ele Geçirilmesi (Kroki : 31, 32) [320]

Kudüs Kenti sınırında 9 Aralık günü çok şiddetli muharebelerin olacağı ve inatlı bir direnişle karşılaşılacağı sanılıyordu. Bunun tam tersi durumla karşılaşıldı; ve Kudüs muharebesiz olarak İngilizlerin eline geçti.

Bir gün önce Kudüs çevresindeki mevzilerini kaybeden Türk birliklerinin morallerini yitirmiş oldukları, bu nedenle Kudüs'ü boşaltarak kısmen Nablus yolu boyunca kuzeye, kısmen de Eriha yolu boyunca doğuya çekilmiş oldukları anlaşılmıştı. Kudüs'e ilk giren birlik, Beyti Laham'dan istasyon yolu ile ilerleyen 53 ncü Tümen (Mott Müfrezesi) öncüsü Westminster Dragons kıtası olmuştu. Kenti resmen teslim alansa, Sir Edmon Allenby adında 60 ncı Tümen Komutanıydı. Kentin teslim alınmasından sonra, 60 ncı Tümen, karargâhı'nı Yafa yolu üzerinde İngiliz hastanesinde kurmuştu.

Kudüs böylece 34 ncü kez el değiştiriyordu.

Saat 08.00 ile 09.00 arasında 20 nci Kolordu Karargâhı'na gelen haberlerde; 179 ncu Tugay'dan Ayn Karim yolu doğrultusunda çıkarılan keşif kollarının Yafa yoluna kadar olan kesimde Türklere rastlanamadığını, 231 nci Tugay'dan çıkarılan keşif kolları da, tugayın sol kanadı karşısındaki Türklerin çekilmekte olduğunu bildiriyordu. 20 nci Kolordu Komutanı, Mott Müfrezesi birliklerinin, saat 08.30'da Sür Bahir-Beyti Safafe hattına ulaştığını haber alınca, 60 ncı ve 74 ncü Tümenlere bir gün önceki hedeflerine doğru ileri harekâta devam etmelerini ve 53 ncü Tümen'e de, taarruz planını uygulamasını emretti.

Türkler, Kudüs kuzeyinde Nablus yolunun geçtiği Mount Scopus Tepesi'ni tutuyorlardı. İleri harekete geçen 60 ncı Tümen'in baş tarafındaki tabur, saat 13.45'te Lifta ile Kudüs arasındaki Varoş mahallesinden geçerken, bu tepeden açılan ağır makineli tüfek ateşine tutuldu. 20 nci ve 24 ncü Londra Taburları, Türkleri Şeyh Carrah civarından atıncaya kadar şiddetli bir muharebe yapmak zorunluğunda kaldılar. 180 nci Tugay, saat 13.30'da Nablus yolu üzerinde Şafat'ı ele geçirdi; ve yarım saat sonra da, civar araziye hakim durumda olan Tel el Ful, 20 nci Londra Taburu tarafından alınarak 74 ncü Tümen ile bağlantı sağlandı. Bu sırada Türk artçı birliklerinin hareketlerinden başka bir şey görülmüyordu. Tel el Ful'ün güney yamaçlarından ve Şafat doğusundan şiddetli bir ateş

[320] ATASE Arşiv; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 291-298.

açıldı. Hemen taarruz düzeni alınarak 17 nci Londra Taburu'nun bir bölüğüyle cepheden, 20 nci Londra Taburu ile de sağ kanattan taarruza geçildi. Saat 16.00'da Türkler mevzilerinden atılmıştı.

74 ncü Tümen, daha engebeli bir araziden ilerledi. Tümen hareketi sırasında bazı Türk birlikleriyle ateş muharebesi yapmak zorunda kaldı. 229 ncu Tugay, muharebe etmeden Tel el Ful-Vadii ed Dam hattına vardı. 230 ncu Tugay ise, Nebi Samoil ve Beyti Hanına kuzeyine geldi. Nebi Samoil'de değiştirilen 231 nci Tugay, 10 ncu Tümen'den Vadii eş Şebab'ı devraldı. Böylece 10 ncu Tümen'in, kuzeyden yapılabilecek bir Türk taarruzuna karşı koyabilecek duruma girmesi sağlandı. Fakat bu hareket, bölgenin engebeli oluşundan 10 Aralık sabahına kadar sürdü.

53 ncü Tümen cephesinde, 159 ncu Tugay'a fecirle beraber ileri harekete geçmesi emredildi. Saat 05.30'da kolordu süvari alayının iki bölüğü, 5 nci Welch Taburu ve 91 nci Ağır Batarya, 436 ncı Sahra İstihkâm Bölüğü, tugay makineli tüfek bölüğü ve 30 bisikletliden kurulu öncü, Saloman havuzları dolayından harekete geçti. Beyti Lahm'de bazı Türk kalıntılarına rastlandıysa da direnme görülmedi. Öncü, saat 08.00'de Beyti Lahm'in üçbuçuk km. kadar kuzeyindeki Mar İlyas Manastırı'na, 08.45' teyse Kudüs'ün surlarına ulaştı. Buradan önce Yafa kapısına ilerleyerek Şehrin kuzeydoğu köşesinde mevzi aldı. Bu sırada Türkler, Kudüs'ün hemen kuzeyindeki Mount of Olives Tepesi'nden kuzey ve güneye giden yol boyunca mevzilenmişler, ateş etmekteydiler. Saat 12.20'de 5 nci Welch Taburu Karargâhı'na gelen tugay komutanı, tabura Eriha yolu boyunca ilerlemesini, olanak sağladığı takdirde suyundan faydalanmak için El Azariye (Beyti Hanina)'yi ele geçirmesi emrini verdi. Tabur, aynı zamanda 4 ncü Welch Taburu'nun Mount of Olives Tepesi'ndeki Türk sol kanadını kuşatacak biçimde ilerlediği haberini aldı. Bu tabura daha önce bir keşif yapılmadığı halde El Halil (Halil-Ür Rahman) yolundan Eriha'ya kadar yol dışından ilerlemesi emrolunmuştu.

Türkler

7 nci Ordu Bölgesindeki Harekât (Kroki : 31, 32) [321]

20 nci Kolordu birlikleri, emredilen saatlerde toplanma bölgelerinden hareket ederek kendilerine tahsis edilen yeni mevzi kesimlerine gelmişlerdi. Çekilme sessizlik ve düşman baskısı olmadan yapılmıştı.

20 nci Kolordu'nun almış olduğu bu durum üzerine ordu ihtiyatındaki iki taburla takviye edilen 3 ncü Kolordu, sağ kanat kesimiyle beraber Beyti Ur el Fevka-El Latatin-El Cib-Biri Nebala-El Ram (dahil)

[321] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-24, 1-25.

hattını savunacaktı. 19 ncu Tümen ile 24 ncü Tümen arasında bir değişiklik yapılmadı. El Cib'ten El Ram'a kadar bir hat vücuda gelmiş ve Rafat kesimi 24 ncü Tümen'e verilmiştir.

3 ncü Kolordu, bu yeni hattı "El Cib-El Ram kesimini 3 ncü Süvari Tümeni'ne vererek, bu tümeni 72 nci Piyade Alayı, bir Alman makineli tüfek bölüğü, bir hücum taburu, 57 nci Piyade Alayı 3 ncü Taburu, 73 ncü Ağır Topçu Taburu ve El Cib'teki piyade taburuyla takviye etmişti.

El Cib'de bulunan 53 ncü Tümenin bir taburu, burada bırakılarak 72 nci Piyade Alayı'ndan bir taburla takviye edildi. 57 nci Alay'ın 3 ncü Taburu, Biri Nebala'yı işgal ve hücum taburu Biri Nebala'nın bir km. doğusundaki tepeden El Bire-Kudüs şosesine (dahil) kadar olan kesimi işgal edeceklerdi.

8 nci Süvari Alayı, Şose (hariç) ile El Ram'ı işgal ederek 53 ncü Tümenile bağlantı kurmuştu.

6 ncı Süvari Alayı, 72 nci Alayın iki taburu ve Alman makineli tüfek bölüğü tümen ihtiyatı olarak Kalandi ve kuzeyinde bulunacaktı. Süvari bataryası, El Cedire-Kalandi arasında mevzie girerek, Kalandi doğusundaki ağır batarya da tümen emrinde olarak mevziinde kalacaktı. Tümen karargâhı, Kefr Akab'da bulunacaktı. El Cib, Biri Nebala, El Ram telefonla tümen karargâhına bağlanacak ve mevziler Fecirle beraber işgal edilecekti. Gece Safat'tan itibaren 73 ncü Topçu Taburu'nun çekilmesini sağlamak amacıyla 6 ncı Süvari Alayı'ndan iki bölükle bir makineli tüfek takımı, Beyti Hanina ile Biri Nebala sırtlarına gönderilmişti. 8/9 Aralık gecesi süvari tümeni cephesi hareketsiz geçti. 72 nci Alay'ın 2 nci Taburu ile 15 nci Hücum taburu ve 57 nci Alayın 3 ncü Taburu saat 05.00' te savunma bölgesine gelerek kendilerine tahsis edilen mevzilere girmişlerdi. Biri Nebala-Beyti Hanina hattına geceleyin gönderilen keşif kolları düşmanın El Burç'u işgal ettiklerini bildirdi.

81 nci Alayın iki taburu, Beyti Laham yöresinde düşmanla sıkı muhabere temasında olduğundan, sıyrılarak süvari tümenine katılması mümkün olamadı.

9 Aralık 1917 günü düşmanın umulan bir taarruzuna karşı, Beytunya-Rafat-El Ram hattının çok kuvvetli tutulması için 24 ncü Tümen'in, 19 ncu Tümen ile bağlantılı olmak şartıyla sağ kanadıyla yavaş yavaş 747 rakımlı tepeyi işgal ederek bu sayede arttıracağı kuvvetle sol kanatta kuvvetli olması ve 19 ncu Tümen'in de, Beyti el Fevka'ya makineli tüfeklerle donatılmış küçük bir müfreze bırakması ve bu tümenin de Ramallah bölgesinde kuvvetli ihtiyat toplaması emredildi. [322]

[322] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-10, F. 1-25.

El İsviye-Cebeli Tur Muharebesi

General Allenby saat 09.00'da özel merasimle Kudüs'e girdikten sonra, saat 10.30'da batıdan da bir piyade tümeni şehre girdi. Kudüs'ün bir km. doğusunda ve hakim tepelerde yerleşmiş olan 20 nci Türk Kolordusu'nun durumu, bu İngiliz Tümeni'nin ayağının tozuyla ve büyük bir şiddet ve sinirlilikle, 20 nci Kolordu'ya taarruzuna yol açtı.

Düşman, saat 15.00'te bir piyade tugayıyla Anata Köyü ile bunun bir km. güneyinde bulunan 53 ncü Tümen'in sol kanadına; bir piyade tugayıyla El İsviye-Cebeli Tur hattında bulunan 26 ncı Tümen'e; bir tugayıyla da Ebu Diş kesiminde bulunan 27 nci Tümen'e taarruza başladı. Bu üstün düşman taarruzu karşısında ve arazinin sarp ve kapalı bulunuşu nedeniyle, topçu himayesinden yoksun kalan piyadeler, geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Düşman, saat 18.00'de El Azariye ve Cebeli Tur'u ele geçirdi. 26 ncı Tümen, El İsviye'nin iki buçuk km. güneydoğusundaki Ras ebu Ziyamba-El Azariye hattına çekildi. Anata ve Ebu Diş'e karşı hareket eden tugayların faaliyetiyse bir gösteriş hareketinden ileri geçmedi. 53 ncü ve 27 nci Tümen cephelerine ilerleyen düşman tugaylarından biri, Ebu Diş batısında ve diğer tugayı da Tell el Ful (839 rakımlı tepenin) doğusunda bulunan Türk mevzilerinin yakınında kaldılar.

Düşman, saat 13.00'te 3 ncü Kolordu sağ kanadında bulunan 19 ncu Tümen'e de taarruz etmişse de başarılı olamamıştı. Beyti Ur el Fevka'da bulunan müfrezeleri yerlerinde bırakılmışlardı.

3 ncü Süvari Tümeni kesiminde keşif kolları arasında yapılan çatışmadan başka düşmanın bir teşebbüsü olmadı. Tümenin saat 14.00'te aldığı durum şöyleydi :

32 nci Piyade Alayı'nın 1 nci Taburu El Cib-Biri Nebala hattında; 57 nci Alay 3 ncü Taburu Biri Nebala-738 hattında; hücum taburu 738-El Ram hattında; 8 nci Süvari Alayı şose ile El Ram hattında, süvari bataryası Kalandi civarında; 6 ncı Süvari Alayı El Ram kuzeyinde ve tümen karargâhı Kefr Akab'da idi.

Tümen, solundaki 53 ncü Piyade Tümeni ile bağlantı kurmuş ve emrine verilmiş olan Alman makineli tüfek bölüğü, 24 ncü Tümen emrine gönderilmişti.

Havanın soğuk, yağmurlu ve sisli olmasından yararlanarak düşmanın bir baskın yapması ihtimali vardı. Bu düşünceyle birliklere uyanık bulunmaları emredildi.

İngilizler, iki günden beri hava faaliyetini artırmışlardı. Özellikle El Bire-Ayn Arik üzerinde daha çok keşif yapılıyordu.

Yağışlı havalar, yolların bozuluşu nedeniyle, yiyecek maddelerinin bütünleme işlerini aksatmıştı. Mevzilere güçlükle günde bir kez su verilebiliyordu.

Kudüs'ü boşaltan 20 nci Kolordu Komutanı, birliklerin çok yorgun ve işgal etmiş oldukları mevziin elverişsiz oluşu ve düzenin yeniden sağlanması, takviye ve dinlenmeye muhtaç bulunduğunu ileri sürerek, Ras et Tavil-Hanı Hatrur-Nebi Musa hattına çekilmeyi teklif etmişse de, bu teklif ordu komutanlığınca uygun bulunmamıştı.

Aslında Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, düşünce ve kararını sadece ordu komutanıyla ordu kurmay başkanına ait olmak üzere şöyle açıklamıştı : (özet) [323] "Takviye kıtalarının gelmesinden sonra taarruza geçmek hakkındaki düşüncem asla değişmemiş, belki bu sebeple daha çok takviye bulmuştur. 6 Aralıkta verdiğim emirde tasarımdaki gibi hareket edilmesinin olumlu bir sonuç verip vermeyeceği şimdiki durumda şüphelidir.

Durumun gelişmesinden sonra bu konudaki düşünce ve kanımı bildireceğim. Fakat o zamana kadar kıtaların dağlık bölgede hareket kabiliyetini sağlayacak araçlarla takviyeye çalışılmasını rica ederim.

Bu taarruz harekâtında başarıya ulaşmak, ancak 7 nci Ordu'nun kesin zorunluluk olmadıkça düşmana bir karış arazi kaptırmamasıyla mümkün olacaktır ki, bu da daha çok 20 nci Kolordu Grubu'nu ilgileyen bir görevdir. Bu hususta özellikle 20 nci Kolordu'da ciddi ve kesin tedbirlerin alınmasını sizden rica ediyorum.

8 Aralıkta verdiğim emirde açıklandığı gibi, 20 nci Kolordu ancak kesin zorunluluk ve baskı karşısında adım adım Eriha'ya doğru çekilebilir. Bu kolordunun sağ kanadı, 3 ncü Kolordu'ca korunmalıdır. Ayrıca 20 nci Kolordu, sol kanadıyla Lut Gölü arasındaki alanın güvenliğini sağlamalıdır. Açıklanan olaylara göre sorunu ciddi ve önemli olarak kabul etmek lazım gelir. 20 nci Kolordu'ca şurasının çok açık ve kesin olarak anlaşılması gerekir ki, bütün güçlükler ve hatta beslenme işinin kötülüğüne rağmen geri çekilmesi kesin olarak caiz görülemez. Ve şuna inanılmalıdır ki, sarsılmış bir kıtanın moralini yükseltmek ancak küçük teşebbüsler ve taarruzlarla sağlanabilir."

---

[323] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-3, 1-4.

Aslında ordu komutanı, bu hususu daha önce 20 nci Kolordu Komutanı'na bildirmişti. Daha sonra ordu komutanı Yıldırım Ordular Grubu Komutan'ının düşünce ve niyetini gözönünde tutarak bu konuda emir vermişti.

Yıldırım Ordular Grup Komutanı, son günlerde uğranılan başarısızlığın nedenlerini aşağıdaki şekilde düşünüyor ve bu düşünce ve tavsiyelerini bir emirle ordulara bildiriyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı bu emirde : [324] "Ne yazık ki, son zamanlarda uğradığımız başarısızlıkların sebepleri, biri hariç tutulursa ya güvenlik tedbir ve tertiplerinin alınmamasından veyahut komutanların kendilerine verilen mevzileri haber vermeksizin bırakma kararını çarçabuk vermelerinden ileri gelmiştir. Hiç kuşkusuz güvenlik hizmetlerindeki eksiklikler erlerin muharebe durumunu anlayacak şekilde eğitilmemiş olmalarından ileri gelmektedir.

Bu görevlere katılan subayların ağır sorumlulukları olduğuna hiç kuşku edilemez. Yine daima bütün kıta komutanları ve daha büyük komutanlar dahil, kendi kıtalarının emniyetinden bizzat sorumlu olduklarını unutuyorlar. Sadece gereken emirlerin verilmesi yeterli değildir. Emrin yapılıp yapılmadığı sürekli olarak gözetim altında bulundurulmalıdır. Eğer büyük komutanlar bu hususdaki görevlerini tam olarak yapmazlarsa, ast komutanların da aynı yolu izlediklerine hayret etmemelidir. Bu yolda yapılan herhangi bir ihmal sonradan kıtaların fedakârlıklarıyla telafi edilemez. Düşman umudunun dışında bir başarı sağlar. Vatan giderilmesi kabil olmayan kayıplara uğrar ve memleket kahraman çocuklarını beyhude yere yitirir.

Ordu komutanlarından yukarıda açıklanan bu yanlış alışkanlıklarına karşı ayrıntılı açıklamalar yaparak gereğinde karargâh subaylarıyla denetilerek, her nerede bir eksiklik görülürse, şiddetli tedbirler alınmasıyla hemen izletilmelidir.

Mevzi ve görevlerini vaktinden önce düşmana bırakan, emrinde bulunan komutanlara özellikle ast rütbedeki komutanlara karşı açıklandığı gibi, şiddetle kovuşturma yapılması gerekir. Böylece kendisine bir mevzi veya bir görev verilen herhangi kıta komutanı subay, astsubay veya er olsun düşmanın üstün kuvvetle taarruzu halinde mevzi veya görevini bırakması için emir almadığı takdirde, hiç kuşkusuz son ere kadar mevzi ve görevinde kalacaktır. Bu ana kuralın sarsılmasına meydan verilirse kıtaların sevk ve idaresi imkânsız olur. Zira kanat ve gerilerinin korunması büsbütün düşünülmeğe muhtaç olur." Ordu komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın bu emrini ordu birliklerine yayınlamış ve emrin sonunda, "istisnasız büyük küçük rütbeli her subay ve her er inanmalıdır ki, kanının son damlasını akıtıncaya kadar ödevini, kendisine gösterilen mevzii bırakmayacak, ancak bu suretle hayat, namus ve şerefini koruyabilecektir. Başarılı bir sevk ve idare ancak bu suretle kabil olur ve istenen amaca bu sayede varılabilir. Ordunun şerefine, vatanın hayatına ve ulusun selametine yöneltilmiş olan yukarıdaki açıklamaların hemen ve herkes tarafından büyük bir istekle uygulanmasını rica ederim" demişti.

[324] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-5, 1-6.

8 nci Ordu Cephesinde [325]

Kudüs'ün İngilizler eline geçmesi ve düşmanın 7 nci Ordu'ya karşı taarruzunu bugün de sürdürmesi 8 nci Ordu'yu etkilememişti. Bu Ordu, Şeyh Muannis-Mülebbis-Fecca-Rantiye-El Tire hattında kaldı. 20 nci Tümen cephesinde keşif kolu çarpışmaları, 16 ncı ve 54 ncü Tümen cephelerinde hafif topçu taciz ateşi oluyordu.

8/9 Aralık gecesi 16 ncı Tümen'in Rantiye istasyonundaki emniyet kıtası, üstün düşman taarruzu karşısında geri çekildi. İstasyon sabahleyin tekrar geri alındı. Öğleden sonra İngilizler, bu istasyona bir topçu ateş baskını yaptılar; ve daha sonra bir bölükle burasını tekrar işgal ettiler.

9 Aralık akşamına kadar çeşitli kaynaklardan alınan bilgilerden, düşmanın Kudüs'ün iki tarafında iki piyade tümeninin ve 3 ncü Kolordu karşısında 74 ncü, 10 ncu Tümenleri'nin bulunduğu, Latrun dolaylarında diğer iki piyade Tümeni'nin olduğu ve 8 nci Ordu cephesinde de 54 ncü Piyade Tümeni ile Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Tümeni ve Hecin-süvar Müfrezesi'nin durduğu ve Remle etrafında iki süvari tümeninin toplandığı sonucu çıkarılıyordu. Buna göre düşmanın cephede toplam olarak beş piyade ve bir atlı piyade tümenini kullandığı ve ihtiyatlarını Latrun ve El Remle'de topladığı görülüyordu .Düşmanın bu tertibi daha sonraki niyetini henüz anlatmıyordu.

10 Aralık 1917 Harekât ve Olayları (Kroki : 32 ve 33)

İngilizler [326]

10 Aralık 1917 günü 60 ncı ve 74 ncü Tümenlerin Kudüs kuzeyinden hareket için hazırlıkları yapıldı. Ancak kolordu komutanı, Kudüs'ün he-

[325] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-32.
[326] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 298.

men doğusunun Türk kıtalarından arınması gereği, taşıma ve ulaşımda uğrayacağı güçlükleri gözönünde tutarak, harekâtı erteledi. Bu nedenle bugün, 53 ncü Tümen cephesi dışında bir hareket olmadı.

60 ncı Tümen, Vadii Beyti Hanina'ya kadar olan kesimdeki 74 ncü Tümen birliklerini değiştirdi. 53 ncü Tümen'in 159 ncu Tugayı, Zeytun Tepesi'nde Türk birliklerinin bulunmamasından faydalanarak akşama kadar El Azariye'ye ilerledi. Bu köyle güneyindeki Ebu Diş Köyü'nün 11 Aralıkta ele geçirilmesi için emir aldı.

Türkler

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 20 nci Kolordu Komutanı'nın bir gün önce yaptığı "kıtaların pek yorgun olması ve işgal etmiş olduğu mevzii emin ve savunulmaya elverişsiz olduğu ve yeniden düzene girmek, takviye ve dinlenebilmek nedeniyle Ras et Tavil-Hanı Hatrur-Nebi Musa hattına çekilme" teklifini, kabul etmeyerek cepheye yeni gelecek kıtalarla tekrar taarruza geçmek düşüncesiyle, zorunluluk olmadıkça bir karış bile geri gidilmesini istemiyordu. [327]

Kuzeyden Alman Asya Kolu, 1 nci Türk Piyade Tümeni, Bağımsız 2 nci Süvari Tugayı ile Şeria doğusundan Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı'ndan 7 nci Süvari ve 150 nci Piyade Alayları ki bu sonuncusu, aralık başlarında Kudüs'e gelmişlerdi. Alman Asya Kolu'nun ilk taburu (701 nci Tabur), 12 Aralıkta Nablus yöresine ve 1 nci Tümen'in 70 nci Piyade Alayı, Cenin'e varacaklardı. 13 Aralıkta süvari tugayı, 8 nci Ordu gerisinde bulunabilecekti.

9/10 Aralık gecesi 3 ncü Kolordu cephesi sessiz geçti. 20 nci Kolordu ve 26 ncı Tümen cephesinde keşif kolları arasında çatışmalar oldu. 27 nci Tümen ve Mehmet Bey Müfrezesi kesimlerinde de önemli bir olay olmadı.

Azariye Muharebesi (Kroki : 33) [328]

Düşman, bugün (9 Aralık) topçusuyla El Tur'un doğusunda ve Azariye'nin kuzeyindeki 26 ncı Tümen mevzilerini saatlerce ateş altına almış ve yaklaşık olarak bir piyade tugayıyla bir kaç kez saldırıda bulunmuşsa da durdurulmuştu. Umm Cemal'deki dağ bataryası, taarruz eden düşman piyadesini yan ateşine almıştı. Bugün düşman topçu ateşiyle kayba uğ-

[327] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-7.

[328] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-9 .

rayan kıtaların, yarın tekrar kayıplara uğrayacakları düşüncesiyle 9/10 Aralık gecesi, Azariye bırakılmıştı. Bu köyün kuzey doğusundaki 814 rakımlı tepede düşmanın bir süvari alayıyla bir makineli tüfek bölüğü görülmüş ve açılan topçu ateşi etkisiyle bu alay Kudüs'e çekilmişti.

Kesin bir zorunluluk olmadıkça bir karış arazinin terk edilmemesi hakkında Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın emrine uyan 7 nci Ordu Komutanı, verdiği şu emirde : "20 nci Kolordu'nun, 3 ncü Kolordu ile sürekli bağlantı kurarak, mevziini savunmasını ve ancak, kolordunun kesin bir zorunluluk karşısında adım adım savunarak çekilebileceğini, bu sırada, sağ kanadını sabit tutarak, sol kanadıyla Hanı Hatrur-Nebi Musa hattına çekilinceye kadar birçok günler kazanılmasını, ancak En Nebi Musa yoluyla Lut Gölü arasındaki yolların daima emniyet altında bulundurulması" isteniyor ve "bütün güçlük ve hatta iaşe ikmalinin düzensizliğine rağmen, kıtaların daima bulundukları mevzii savunmada büyük bir azim göstermelerini ve ufak teşebbüs ve taarruzlarla kıtaların moralerinin yükseltilmesini bütün komutanlardan beklenmekte olduğu" bildiriliyordu. [329]

Yaptırılan hava keşfinde, bir piyade tümeniyle bir süvari tümeninin Kudüs etrafında konmada bulunduğu, 20 nci Kolordu cephesinde bir hareket görülmediği, 3 ncü Kolordu cephesinde de bir faaliyet olmadığı bildirilmişti. Öğleden sonraki keşifteyse, Kudüs etrafında bir piyade ve bir süvari tugayının bulunduğu, ayrıca bazı ordugâhların saptandığı ve Kudüs'ün askerle dolu olduğu, Berfilya, Beyti Anan kesiminde Amvas'tan gelen bazı yol izleri, Latrun ve Karyet el İneb'de zayıf kuvvetler, Latrun'da boş bir piyade tümeni ordugâhı, Latrun yolunun kuzey ve doğu istikametlerinde ulaşım faaliyeti saptanmıştı.

Dinlenen bir İngiliz telsiz haberinden, İngilizlerin 11 Aralık sabahı Kudüs'ün doğu ve kuzeydoğu istikametinde bir taarruz yapacakları anlaşılıyordu. Düşmanın bu taarruzunu, 20 nci Kolordu'ya yönelteceğini tahmin ve kabul eden 7 nci Ordu Komutanlığı, kolordulara bu ihtimali açıkladıktan sonra, "Bu nedenle 3 ncü Kolordu için düşmanın kuzey kanadına taarruzla güzel bir başarı kazanma fırsatı çıkması ihtimal içindedir" demişti. Dinlenen ikinci bir telsiz haberinden de, "10 ncu İngiliz Tümeni'nin 74 ncü Tümen ile değiştirilmesi" gerçekleşmiş ve bu değişikliğin 19 ncu Tümen cephesinde yapıldığına ihtimal verilmişti. Gerçekteyse İngilizler, kuzeyden yöneltilecek Türk karşı taarruzlarına karşı 10 ncu Tümen'i elde ve daha toplu bir durumda bulundurmak üzere bu tümenin elinde bulunan mevzileri, 74 ncü Piyade Tümeni'ne teslim ettirmişlerdi.

[329] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-7.

Kudüs'ün elden çıkmasıyla düşmanın yeniden teşebbüs edeceği hareket hakkında Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, düşüncelerini ve buna göre yapılması gereken işleri 7 nci Ordu Komutanlığı'na verdiği bir emirle bildirmişti.

Bu emirde : [330] "Kudüs'ün düşman tarafından işgalinden sonra şehrin yakın güvenliğini sağlayacak kuvvetler bırakarak, 8 nci Ordu'ya karşı yeniden kuvvetler toplayıp bir harekete başlayabileceğinin hesaba katılmasının gerektiğini, düşmanın üç amacının olabileceğini, bunların, ya Nablus üzerine bir hareketi veya 8 nci Ordu'yu geri atarak geriyle bağlantısını güvence altında bulundurmayı veyahut buradan Şeria üzerinden ileri giderek hareket serbestliği kazanmadan ibaret olabileceğini, 8 nci Ordu'ya karşı böyle bir hareket uyguladığı takdirde, 7 nci Ordu'ya zayıf kuvvetlerle (24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari tümenleri) Kudüs'ten Nablus'a giden yolu izleyerek, kuzeye doğru ilerlemekte olan düşmanı dağ geçitlerinde kesin mukavemetle durdurma görevi düşeceğini, 19 ncu Tümen'in (158 nci ve 61 nci Alaylar), kendisine katılan dağ topçusuyla dağ yamaçlarından 8 nci Ordu'ya karşı ilerlemekte olan düşmanın sağ yanına taarruz ettirilmesini, bu görevin yapılmasının çok iyi düşünülmeye muhtaç olduğunu ve bunun için gerekli hazırlıkların zamanında yapılmış olmasında zorunluluk olduğunu, bu hazırlıklar içinde özellikle kıtaların yük hayvanlarıyla takviyesi, ileri yürüyüş ve geriyle bağlantı, yiyecek, diğer ihtiyaç maddelerinin taşınması için yolların ve 3 ncü Kolordu'nun geri alınması ve dağlarda bulunan orduların güvenlik hattının uygun bir şekilde kuzeye geri alınması dahil, ihtiyaçların El Bire üzerinden ikmal ve sağlanması halinin de gözönünde bulundurulmasını, 3 ncü Kolordu'nun Şeria Grubu ile bağlantısının sürdürülmesinin de önemli olduğunu, bu grubun doğuya doğru çekilmesinin hesaba katılmasını" istiyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, taarruz için takviye kıtalarının gelmesine kadar düşman teşebbüslerine karşı harekâtın sevk ve idaresini işte böyle düşünüyordu.

Ordu sağ kanat mevzilerinde, bazı değişiklikler yapıldı. Beyti Ur el Fevka kesimi tüm bırakılarak, bunun üç km. doğusundaki 750 rakımlı Ebu Zeytun Tepesi asıl mevzi olarak tutuldu. El Tire'deki örtme müfrezesi geri alındı. El Cib ve bunun doğusundaki Biri Nebala köyleri batı ve güneyindeki asıl savunma mevzileri de bırakılarak Rafat Köyü güneyiyle köyün üç km. batısındaki tepeye çekilindi. Özetle ordu sağ kanadının geri alınmasıyla 3 ncü Kolordu cephesi daraltılmış oldu.

[330] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-12.

19 ncu Tümen'in cephesi, sağ kanat komutanlığı adıyla bu tümenden bırakılan 77 nci Alay'a verilerek tümenin geri kalan kuvvetleri, El Bire'ye toplandı. Böylece ordu sağ kanadında şu tertip alınmış oluyordu : 3 ncü Kolordu süvari bölüğü Der el Kudüs'te; 158 nci Alay'ın 1 nci Taburu, Hırbet İbn Hareteyn'de; 77 nci Piyade Alayı, Der İbzi'nin üç km. güneybatısındaki tepe-Beyti Ur el Fevka'nın üç km. doğusundaki 750 rakımlı tepe hattında; 24 ncü Piyade Tümeni El Tire'nin iki km. doğusundaki tepe-Beytunya'nın üç km. güneyindeki tepe (El Latatin tepesi) hattında; 3 ncü Süvari Tümeni, Rafat-El Ram hattında.

Düşman bırakılan bu mevzilere büyük kuvvetlerle ilerledi. El Cib-Biri Nebala-701 rakımlı tepe hattına bir piyade ve bir süvari tugayıyla, bir bataryadan kurulu bir kuvvet sürdü. Kudüs etrafında da toplanan bir piyade ve bir süvari tümeninden ikişer tugay, Kudüs'ün doğu ve kuzeyindeki cephelerini takviye etti.

8 nci Ordu Cephesinde

Keşif Kolu faaliyeti olmuş, düşman topçusu Avca mansabına ve Şeyh Muannis'e ateş baskını yapmıştı. Avca güneyinde, düşmanın deve kollarıyla hizmet kıtaları etkili bir şekilde ateş altına alındı.

Düşmanın bugün de siperlerini takviye ettiği görülüyordu.

16 ncı Tümen cephesinde, Rantiye İstasyonu bir düşman keşif kolu tarafından işgal edildi. İki taraf topçuları arasında ateş muharebesi oldu.

Bir piyade taburunun Vilhelma'dan Kefr Ana'ya, 12 süvari bölüğünün Beyti Decan yöresinden Yafa'ya doğru ilerlediği görüldü.

54 ncü Tümen cephesinde, El Tire mevkiine düşman topçu ateşi açtı. 19 ncu Tümen ile bağlantı kuruldu. 54 ncü Tümen'ce yapılan gözetlemeyle 16 ncı Tümen'ce yapılan gözetleme raporları birbirine uyuyordu. Denizde de yeni birşey yoktu. [331]

11 Aralık 1917 Harekâtı

İngilizler (Kroki : 33) [332]

20 nci Kolordu bölgesinde : 53 ncü Tümen'in 159 ncu Tugayı'na Ebu Diş Köyü'nü ele geçirmesi emredildi. Tugay, erkenden hareket ederek bu köyü işgal etti.

[331] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-44.
[332] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 299-304.

10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı, Kudüs'ten Şafat'a iki bölük gönderdi. Buradan itibaren derinliğine doğru iki önemli keşif yaptı. Bölüklerin biri Nablus yoluyla ilerledi, 50 kişilik bir Türk müfrezesiyle çatışarak bunu geri attı; ve El Ram'ın güneyine vardı. Diğeriyse Anata doğu ve kuzeydoğusu istikametinde Hisma'ya iki müfreze gönderildi. Fakat her ikisi de Türk topçu ateşine tutuldu. Türklerin Nablus yoluna ve yolun üç km. kadar doğusuna doğru önemli kuvvetlerle bir mevzi tutmakta oldukları anlaşıldı.

Aslında bugün önemli bir muharebe olmamıştı. 10 ncu Tümen'in 30 ncu Tugayı, Vadii es Şebab kuzeyinde ve Beyti Ur el Fevka güneyindeki hakim araziyi boş bularak burasını işgal etti.

Bugünün en önemli olayı, Mısır Kuvvei Seferiye Komutanı'nın Kudüs'e girişidir.

General Allenby, öğle üzeri büyük bir karşılama töreniyle şehre girmişti.

Kudüs'ün İngilizler eline geçişi Filistin harekâtında önemli dönüm noktasını teşkil eder.

Türklerin bu dönemdeki harekâtta (31 Ekim - 9 Aralık 1917) kayıpları yaklaşık olarak 25.000'i buluyordu. İngilizlerin kaybıysa 18.000'di.

Kudüs'ün İngilizler eline geçmesi, İtalyanların Caforetto'daki yenilgileri, Çarlık Rusyası'nın çöküşü, Romenlerin harp sahnesinden çıkarılmaları ve Almanların Kambre'deki karşı taarruzları zamanına rastlamıştı. Bu başarının böyle karışık bir zamanda elde edilmesi İngilizlerin moralini yükseltmişti.

Bugün küçük bir Türk müfrezesi tarafından Tell el Ful yakınında yapılan ve 179 ncu Tugay (60 ncı Tümen'in) tarafından püskürtülen bir taarruzdan başka Kudüs yöresinde hiçbir muharebe olmamıştı.

21 nci Kolordu Cephesinde: [333] Bu kolordu, Birüssebi-Hayfa demiryolunun doğusunda, 75 nci Tümen, orta kesimde 54 ncü Tümen ve batıdaysa (kıyı kesiminde), 52 nci Tümen olmak üzere tertiplenmiş bulunuyordu.

75 nci Tümen'in Midye'nin güneyinden Beyti Nebala güneydoğusuna kadar uzanan cephesini takviyeli 232 nci Tugayı ile örtüyordu.

232 nci Tugaya Beyti Nebala'nın kuzeydoğusunda ovaya hakim durumdaki Kibbia kuzey sırtlarındaki uygun topçu mevzilerini ele geçirerek 75 nci Tümen'in 54 ncü Tümenle bağlantısını sağlaması emredildi.

[333] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 302-306.

Tugay, 11 Aralık fecirden biraz sonra bir taburunu ileri harekete geçirdi. Tabur Midye'ye ilerledi; ve hiç bir direnişe rastlamadan burayı ele geçirdi. Başka bir tabur da Midye'nin üç km. kadar kuzeybatısındaki Budrus'a ilerledi. Türklerin yaptığı bir karşı taarruzu geri attıktan sonra öğleye doğru bu köyü ele geçirdi. Tugayın bu taarruzları sürerken, Türkler Beyti Nebala'nın 500 m. kadar kuzeybatısında bulunan 54 ncü Tümen'in sağ kanadına yoğun bir topçu ateşi yönelttiler. Bu tepede bir piyade bölüğü bulunuyordu. Türkler, saat 09.00'da bir tabur kadar kuvvetle bu kesime taarruz ettiler. 30 kişi kadar bir kuvvet tepedeki siperlere girmeyi başardıysa da, hemen yapılan karşı taarruzla mevzi geri alındı.

Bu kolordu cephesinde bundan başka önemli bir hareket olmamıştı.

Kolordu emrine bugün iki topçu grubu verildi. 22 top ve obüsle bir ölçme kıtasından kurulu bu gruplar, Gazze bölgesinden ancak 13 Aralıkta kolorduya katılabilecekti.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde (Kroki : 33) [334]

Genel olarak karşılıklı topçu taciz ve tahrip ateşleriyle keşif faaliyetinden başka büyük çapta bir harekât olmamıştı. 54 ncü Tümen 165 nci Alay'dan iki bölük, El Tire mevziinin güneyinden düşman elinde bulunan tepeye topçu ateş desteğiyle taarruz ederek, bu tepeyi ele geçirdi. Ancak düşman, aldığı takviye kıtalarıyla yaptığı karşı taarruzla tepeyi geri aldı. Buradaki iki bölük, asıl mevziine çekildi.

İki piyade bölüğü, yahut yere inmiş süvarinin Lid'ten Yafa'ya ve bir bataryasının Yafa'dan Lid'e doğru gittiği görüldü.

54 ncü Tümen cephesinde El Tire mevziinin sol kanadına düşman, yoğun bir topçu ateşi yöneltti. Öğleden sonra Budrus'taki emniyet postası bir tabur düşman kuvvetinin taarruzuna uğrayarak, geri çekildi, El Tire mevzii karşısında düşmanın 12 makineli tüfeğiyle bir piyade taburu bulunuyordu.

7 nci Ordu Cephesinde [335]

10/11 Aralık 1917 gecesi 3 ncü Kolordu cephesinde, yalnız sağ kanat bölgesinde saat 23.00'e kadar piyade ateş muharebesi devam etmişti.

[334] ATASE Arşivi; No. 4/11339, Kls. 3787, Dos. H-2, F. 1-51.

[335] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-14.

20 nci Kolordu kesimindeyse, 26 ve 27 nci Tümen'lerin cephesinde sessizlik olup düşman, Hisma batısında bulunan kıtalara şiddetli topçu ateşi açmış ve sonra bir tugay kadar kuvvetle taarruz etmişse de, piyade ve makineli tüfek ateşleriyle 814 rakımlı tepede durduruldu.

Su sıkıntısı nedeniyle kolordunun sol kanadında bulunan 7 nci Süvari Alayı (Mehmet Bey Müfrezesi), Ebu Diş'in güneydoğusundaki Um el Cemal'de bir bölükle bir batarya bırakarak, gece Eriha'ya çekildi.

Ebu Diş Muharebesi (Kroki : 32, 33) [336]

Düşman, saat 09.00'da iki taburla Ebu Diş kesimindeki 27 nci Tümen mevzilerine batı ve güneyden şiddetle taarruz ederek, köyü işgal etti; ve 27 nci Tümen'in çekilmiş olduğu Ebu Diş'in üç km. doğu ve güneydoğusundaki tepeler hattının önünde durduruldu. Saat 11.00'de düşman, Azariye Köyü'nden bir taburla, köyün bir km. kuzeydoğusundaki tepede bulunan 26 ncı Tümen sol kanadına da taarruz ederek bu tepeyi işgal etti. Bu kesimdeki kuvvetler, bir km. daha doğusundaki bir tepeye çekildi.

Öğleden sonra düşmanın bir piyade alayıyla bir makineli tüfek bölüğünden kurulu bir yürüyüş kolu, Ebu Diş güneyinden Cebeli Dinar istikametinde ilerleyerek 20 nci Kolordu'nun sol kanadını kuşatmak istemişse de Hırbet el Dik'te bulunan süvari bölüğününse karışması ve gerideki dağ bataryasının ateşiyle durduruldu.

Düşmanın Cebeli Dinar yönünden geceleyin de taarruzunu sürdüreceği düşüncesiyle bu kanat diğer bir tehlikeye karşı kapatılmak üzere ihtiyatta toplanmış olan 72 nci Alay'dan bir taburla takviye edildi.

Bu sabah yaptırılan uçak keşfinden, İngilizlerin Kudüs etrafında iki piyade ve bir süvari tümen'inin ve güneyinde, kuzeydoğuya doğru cephe almış bir ağır bataryanın bulunduğu; El Kubeybe'de iki, Beytunya'nın güneyinde bir ve El Burç'ta bir piyade tugayının olduğu, El Ram'da muharebe teması, Beyti Laham'dan doğuya giden şosenin Marsaba'ya kadar güney ve batısında düşman bulunmadığı saptandı.

Alınan haber ve yapılan gözetlemelerden düşmanın her iki ordu karşısındaki durumu şöyle saptanmıştı:

8 nci Ordu Cephesinde : 54 ncü Piyade Tümeni ile Avustralya Yeni Zelanda Atlı Tümeni.

7 nci Ordu cephesinde; 53 ncü, 60 ncı, 74 ncü ve 10 ncu Piyade Tümen'leri; kolordu süvari alayı ve Nalin güneyinde 52 nci Piyade Tümeni bulunuyordu.

[336] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-15.

Saat 11.30'da, bir düşman kruvazörü Yafa önüne gelerek demir atmış ve ayrıca Liman'da iki gemi daha görülmüştü.

İngilizler hakkında toplanan bilgiler, gerçeğe oldukça daha yakındı. Ancak 8 nci Ordu cephesinde 52, 54, 75 nci Tümen'ler vardı.

12 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 34)

İngilizler: Bugünü genellikle bulundukları mevzilerinde tertiplenmekle geçirdiler. 3 ncü Avustralya Tugayı, Şafat kesiminde bulunan 4 ncü Avustralya Tugayı'nı değiştirdi.

53 ncü Tümen, El Azariye'nin birbuçuk km. kadar doğusuna ilerleyerek cephesini düzeltti. Bundan sonra cephenin bütün kesimlerinde keşif faaliyeti başladı.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde düşmanın bugün de keşif kolu faaliyeti ve topçu taciz ateşi olmuştu.

7 nci Ordu Cephesinde [337]

3 ncü Kolordu kesiminde öğleden önce bir muharebe faaliyeti olmadı. Öğleden sonra düşman, kolordu cephesinin değişik kesimlerinde topçu taciz ateşleri yaptı. 3 ncü Süvari Tümeni, mevzilerini 11/12 Aralık gecesi evvelce Elbire'de toplanan 19 ncu Tümen'in cephede bıraktığı 77 nci Alay'a teslim ederek, Ramallah'ta toplandı. Bu tümen cepheye geldiğinden bu yana bütün muharebelere katıldığından, hayvanlarına gerekli bakımı yapma fırsatını bulamamıştı. Son günlerde yem ikmalindeki güçlük, hayvanların kuvvetten düşmesine yol açmıştı. İhtiyata alınan bir kaç günlük bakım ve dinlenme, tümene yeni bir güç kazandıracaktı.

20 nci Kolordu kesimindeyse; Ebu Diş'in hemen doğusunda keşif kolu çatışmaları oldu. Ayrıca kolordu cephesinin değişik yerlerinde düşmanın yaptığı baskınlar, ateş ve karşı taarruzlarla püskürtüldü. Düşman, öğleden önce bütün kolordu cephesinde taciz ateşlerini sürdürdü.

Öğleden sonra, düşman, Rasül Zebape-464-Um el Cemal hattında bulunan 26 ncı ve 27 nci Tümen mevzilerine El İsviye'nin batı, El Tur ve Kudüs'ün güneyindeki topçusuyla çok etkili bir topçu ateş hazırlığından sonra, Kudüs-Eriha yolunun kuzeyinden ve güneyinden bir er piyade

[337] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-11, F. 1-19.

tugayıyla taarruza geçti. Ancak piyade ve makineli tüfek ateşiyle 600 metre uzaklıkta durduruldu. Um el Cemal'de bulunan dağ bataryalarının bu taarruzun durdurulmasında büyük yardımı olmuştu.

53 ncü Tümen kesiminde de, bugün arasıra piyade ateş muharebesi olmuştur.

Bugünkü keşif ve gözetlemelerde, düşmanın kuvvetinin çoğuyla, 7 nci Ordu cephesinde bulunduğu anlaşıldı.

Yaptırılan hava keşfindeyse, Latrun-Saffa-Beyti Likya kesiminde bir piyade tugayı (gerçekte bir tümen), Karyet el İneb-Beyti Anan-Biddu kesiminde bir buçuk piyade tümeni, kudüs ve yöresinde yaklaşık iki piyade ve bir süvari tümeni, Kudüs ile El Maliha arasında bir ağır batarya saptandı. Kudüs İstasyonu'nda bulunan üç düşman bataryası bugün görülememişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, takviye kıtalarının derecesi oranında ve yakın bir zamanda 8 nci Ordu ile düşmanın geri hatlarına bir taarruz yapılmasını tasarladığını 7 nci Ordu'ya gönderdiği şu direktifte açıklamıştı: [338]

"Yıldırım Ordular Grubu için gelmekte olan takviye kıtalarının mukayesesine göre 8 nci Ordu tarafından yakında düşmanın gerisine doğru bir taarruz yapmayı düşünmekteyim. Kıtaların hazırlanması için geçecek olan zaman içinde 7 nci Ordu'ya düşmanın mümkün olduğu kadar kuvvetli kısımlarını Kudüs'te tutma görevi düşmektedir. Bu amaçla, ancak mahdut hedefli taarruzlarla elde edilebilir. Bu husus için 7 nci Ordu emrine şu kıtalar verilmiştir: 1 nci Piyade Tümeni, karargâhıyla 12 Aralıkta Nablus'ta ve 70 nci Piyade Alayıyla da 12 Aralıkta Afule'de olacak, 701 nci Alman Piyade Taburu (12 Aralıkta Mesudiye'ye gelecek); 43 ncü Dağ Topçu Taburu ise 12 Aralıkta Nablus'ta bulunacaktır; 1 nci Piyade Tümeni ile 701 nci Alman Piyade Taburu Nablus ve yöresinde yerleşecektir. 1 nci Piyade Tümeni'nin kol nihayeti 21 Aralıkta Nablus'a ulaşacaktır. Taarruz 24 Aralık için hazırlanmış bulunmalıdır.

Taarruz birlikleri: Sağ kanat birbiri ardında kuvvetli kademeler halinde El Latatin-El Ram hattında taarruzla, Beyti İssa-Nebi Samoil Tell el Ful sırtlar hattını ele geçirecektir. Amaç, Yafa-Kudüs şosesine hakim olmaktır. Bir taarruz planının teklifini bekliyorum. Nablus güneyinde beklemekte olan kuvvetin ileriye intikali karanlıkta veya uçaklar tarafından görülmeyecek bir havada yapılmalı ve orada beklemeksizin

[338] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1, 1-1.

hemen taarruz edecek şekilde sona ermelidir. Kıtalara düşman uçaklarının yaklaşması halinde, aydınlık olan yolu boş bırakarak, gölge ve koyu renkli araziyi arıyarak orada durmak suretiyle yürüyüş istikametini gizlemeleri emri verilmelidir.

Yolların elverişli olduğu günlerde lüzumlu olan cephane ve erzak, fazla miktarda sevke hazırlanması suretiyle faydalanılmalıdır. Topçu keşifleriyle taarruz hazırlıkları hemen başlamalıdır. Özellikle kazanılan mevzie, yeteri kadar cephanenin taşınma ve hazırlanması için gerekli tertipler alınmış olmalıdır. Başarıyla sonuçlanan taarruzdan sonra düşmanın kuvvetli bir karşı taarruzunu beklemek gerekir.

Bu düşünceye göre ihtiyatların hemen, özellikle sağ kanat gerisinde kademeli olarak hazırlanmasına önem verilmelidir. Bundan sonrası için kuvvetli bir kısmın 8 nci Ordu'ya verilmesi de hesaplanmalıdır. Bunun için köklü keşifler ve kendilerine ait cephane ve erzak depoları önceden hazırlanarak tesis edilmek şartıyla dağ geçitlerine doğru adım adım çekilmek ve bunları mümkün olduğu kadar küçük kuvvetlerle ve plan dairesinde devamlı olarak kapamak için hazırlıklarda bulunmak lazımdır. Kıtaların bu hazırlıklardan haberi olmamalıdır. Aslında düşman, tasarlanan bu harekâtı önleyici tedbirler alırsa kıtalar her zaman şimdiki mevzilerini korumaya hazır bulunmalıdır. 1 nci Tümen ile 701 nci Alman Piyade Taburu taarruz zamanına kadar eğitilmeli ve her türlü ihtiyaçları bütünlenmelidir."

13 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 35)

İngilizler

20 nci Kolordu'nun bugünkü harekâtı, 53 ncü Tümen cephesini daha ileri sürerek ve 60 ncı Tümen'in 181 nci Tugayı ile Resül Hurub'u (Anata'nın 500 m. güneyi) ele geçirmekle sona erdi.

21 nci Kolordu kesiminde ufak çapta keşif faaliyeti oldu.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde [339]

Düşman, topçu taciz ateşi ve keşif faaliyetine devam ediyordu. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'na, "düşmanın beş kuruvazörüyle beş taşıt gemisinin Yafa'nın 50 km. kuzeyinde Kayseriye önüne geldiği ve karaya asker çıkarmaya başladığı" haberi geldi. Bu haber, elinde yeterli bir ihtiyatı bulunmayan 8 nci Ordu gerisinde büyük bir tehlike yara-

[339] Erkilet, H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 285-286.

tacağı için çok önemliydi. Böyle bir çıkarma hareketi cephedeki kıtaların morali üzerine büyük ve yıkıcı bir etki yapacağı gibi, bu çıkarmaya karşı cepheden kuvvet çekmek gerekecek ve böylece cephe daha çok zayıflayacaktı. Aşağı yukarı bir iki saat sonra durum açıklığa kavuştu. Nasıra Bölge Komutanlığı'nca kıyı koruma birliklerinin görevlerini iyi bir şekilde yapabildiklerini ve bir çıkarma hareketinde, planlanan tertipleri alıp alamayacaklarını denetlemek için bir gece tatbikatı yapılmış, bundan ne 8 nci Ordu ve ne de Yıldırım Grubu Karargâhı'na haber verilmemiş, diğer taraftan tatbikat emri, Kayseriye Kıyı Koruma Bölük Komutanı'na telefonla "düşmanın çıkarma harekâtına giriştiği" biçiminde bildirilmiş, Muhafız bölük komutanıysa bu durum karşısında olay gerçekmiş gibi yapacağı hareketi yapmış ve gereken düzeni alarak 8 nci Ordu ile 22 nci Kolordu'ya da durumu gerçekmiş gibi bildirmişti. Bu yüzden Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Afule'ye yeni gelen kıtaları bu istikamete yollamağa kalkışmış ve gerekli emri de vermişti. Ordu da, bunun üzerine Tul-ü Kerem'de ihtiyat kuvvetleri toplamağa başlamıştı. Haberin tatbikat amacıyla verildiği anlaşılınca, bütün bu hareketlerden vaz geçilmişti.

7 nci Ordu Cephesinde [340]

20 nci Kolordu kesiminde 12/13 Aralık gecesi keşif kolu çarpışmaları olmuş, 19 ncu Tümen cephesine topçu taciz ateşi yapılmıştı.

13 Aralık saat 08.00'den itibaren düşman, bir piyade tümeniyle 20 nci Kolordu cephesine taarruza başladı: Bir piyade tugayıyla sağ kanattan 53 ncü Tümen'in Anata-Resül Hurub hattına; orta ve sol kanattan 26 ncı ve 27 nci Tümenler cephesine birer tugayla taarruz ediyordu. 53 ncü ve 26 ncı Tümenler cephesine yandan ve cepheden açılan şiddetli topçu ateşinden sonra, iki piyade taburuyla Resül Hurub'a; ve iki piyade taburuyla da El İsviye doğusundaki mevzilere hücum etti. Özellikle Resül Hurub'da düşman hücumları bomba ve süngü hücumuyla durdurulduğu. Bu kesimdeki kıtalar fazla kayıp verdiler. Ayrıca üç ağır makineli tüfek, düşman topçu ateşiyle tahrip edildi. Topçu ateşi etkisi altında bulunan Resül Hurub'da daha çok kalınması sakıncalı ve fazla kayba yol açacağından buradaki kıtaların, Anata-Resül Hurub hattının 500 m. kakar doğusunda bulunan tepelere çekilmesi emredildi; ve kıtalar bu hatta alındılar.

Resül Zebape-464-Um Cemal hattındaki kıtalar muharebeye devam ediyorlardı. Düşman topçusu, bu hatta ve ayrıca Eriha yolunun 464 ve 257 rakımlı tepeler arasındaki kesime ateş ediyordu. Düşman, 27 nci Tümen cephesini de El Tur'daki topçusuyla ateş altına aldı.

[340] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1.

Saat 10.30'a kadar yaptırılan hava keşfinde şu bilgiler toplanmıştı: [341] Beyti Laham-Kudüs yolu üzerinde çok yoğun ulaşım faaliyeti; Kudüs'ün güneybatısında bir süvari alayı; Ebu Diş'in güneyinde iki piyade ve bir süvari bölüğü; bir süvari bölüğü de yola yaklaşmakta; Beyti Laham batısından iki batarya Kudüs'e yürüyor. Beyti Laham'ın batısındaki orduğâh iki tabur ve üç bölük tarafından işgal edilmiş, El Halil'e giden yol aynı şekilde, Marsaba civarında düşman yok, Kudüs ve kuzeyi hava çarpışmaları nedeniyle görülemedi.

Bu muharebelerde 20 nci Kolordu'nun sahra toplarına dağlık arazide yol ve mevzi bulunmadığından, daha geride Hanı Hatrur kesiminde ihtiyatta tutulmak zorunluğunda kalınmış ve her gün düşmanın saldırılarını tekrarlaması karşısında, yol yapımına imkân bulunamadığından Kolordu kıtaları, beş gündür topçusuz muharebe etmişti. Kolordu'nun, 7 nci Ordu'dan dağ topçusuyla desteklenmesi isteği, ancak 14 Aralıkta yerine getirilebilecekti.

3 ncü Kolordu cephesinde: [342] Düşman, sağ kanat kesimini, özellikle Zeytun Tepesi'ni, obüs ve sahra toplarıyla baskı altında tuttu. Düşmanın bu kolordu cephesinde de yoğun bir ulaşım faaliyeti göze çarpıyordu.

Bugün öğleden sonra Alman Asya birliğinden iki ağır makineli tüfekli 701 nci Alman Piyade Taburu ile bir batarya Nablus'a geldi.

Aralık 1917'de Alman Generali Von Zeck, Türk Başkomutanlık Vekâleti Genelkurmay Başkanlığı'na atanmış ve göreve başlamış bulunuyordu.

14 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 35)

İngilizler [343]

Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonraki günlerde İngiliz ordusu Anata güneydoğusu-Beyti İksa-Beyti Ur et Tahta-El Yahudiye-Avca Nehri ağzı mevziini tutuyordu. General Allenby, Kudüs ve Yafa'nın bir Türk taarruzuna uğrayarak elden çıkması tehlikesine karşı ordu cephesini daha ileri sürmek ve özellikle sağ kanadını Şeria'ya karşı güvenlik altına almak istiyordu. 20 nci Kolordu'yu Beytin-Nalin hattına ve 21 nci Kolordu'yu da Kibbiya-Rantiye-Mülebbis-Şeyhül Baluta-El Celil hattına sürmek düşüncesindeydi. Bunun için yeni yollar yapımı, mevcutların onarılması

[341] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-2.
[342] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-3.
[343] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 317.

ve ıslahı, demiryollarının uzatılması, mühimmat ve diğer ihtiyaç maddelerinin ikmali hazırlıklarının yapılmasını lüzumlu buluyordu. Bu amaçla bugün öğleden sonraya kadar devam eden iyi havalardan faydalanılarak bir çok yollar onarılmış veya inşa edilmişti.

20 nci Kolordu Komutanı, bugün ordu komutanından aldığı emre uygun olarak hazırladığı taarruz planının ana çizgilerini tümen komutanlarına bildirdi. Buna göre: 20 nci Kolordu, Beytin'den Der İbzi'ye kadar uzanan bir hatta ilerleyecekti. Bu ileri harekette sağ kanatta 53 ncü ve 60 ncı Tümenler ile Nablus yolunun iki tarafından kuzey istikametinde; ortada 74 ncü Tümen ile güneybatıdan Zeytun Tepesi'ne ve sol kanatta 10 ncu Tümen ile de doğu istikametinde taarruz edilecekti. 10 ncu Tümen Komutanı, tümen'in Beyti Ur et Tahta'nın kuzeydoğusundaki Der İbzi' Ayn Kenya sırtlarından ilerlemesini teklif etti. Bu teklif, kolordu komutanlığınca uygun bulunarak, tümenin doğuya Zeytun Tepesi'ne doğru ilerlemesinde kullanılmak üzere, 74 ncü Tümen'den bir tugay, tümen emrine verildi.

Nablus yolu boyunca ilerleyecek kuvvetlere, "Sağ Kanat Taarruz Grubu", Et Tire ve Beyti Ur et Tahta'dan kuzeye doğru ilerleyecek kuvvetlere de "Sol Kanat Taarruz Grubu" adı verildi. Taarruza başlamadan önce yolların onarımı, su ikmali için 10 günlük bir zamana ihtiyaç vardı. Bu işler için gerekli tedbir ve tertiplerin alınması emredildi.

Türkler

8 nci Ordu Cephesi'nde [344]

Düşman, 22 nci Kolordu kesiminde 13/14 Aralık gecesi ve sabahı Haddar Köprüsü'ne ateş baskını yaptıysa da, başka bir hareketi görülmedi. Gece 16 ncı ve 54 ncü Tümen cephelerinde sessizlik vardı. Genelde 22 nci Kolordu cephesinde aralıklı ve karşılıklı topçu ateşi yapılıyordu.

Öğleden sonraki topçu ateş muharebesinde Türk topçusu iki düşman bataryasını susturdu.

8 nci Ordu'nun bugünkü muharip kuvvesi: [345] 944 subay, 14.488 muharip 5.823 gayri muharip erle, 197 makineli tüfek, 76 çeşitli cins ve çapta top ve 9.697 hayvandan ibaretti.

Ordunun iaşe kuvvesiyse : 1.120 subay; 23.249 er; 10.585 hayvandı.

[344] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-3, F. 1-21.
[345] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-3, F. 1-27.

Ayrıca 8 nci Ordu emrine bugünlerde gelen 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'nın mevcudu da: 112 subay; 1.562 er; 1.729 hayvan, 6 makineli tüfek; 4 sahra topuydu ki, 8 nci Ordu'nun bu tugayla birlikte iaşe kuvvesi toplam olarak: 1.232 subay; 24.811 er; 12.314 hayvanı bulunuyordu.

7 nci Ordu Cephesinde

3 ncü Kolordu kesiminde iki taraf arasında topçu ateş faaliyeti olmuş, kolordu mevzileri üzerinde de düşman uçakları uçmuştu. Sağ kanat kesiminde üç bölük kadar düşman süvarisi Beyti Sirra'dan El Burç istikametine ilerlemiş ve dereler içinde kaybolmuştu. Bu kesimde bir düşman keşif kolu Türk mevzilerine yaklaşmak istemişse de, geri atılmıştı.

20 nci Kolordu kesiminde: [346] saat 09.00'da iki düşman piyade taburu Um Cemal sırtlarına ilerlemek istemişse de geri atılmıştı. Düşman topçusu çeşitli hedeflere topçu ateş baskınları yapıyordu.

Öğleden sonra 26 ncı Tümen 78 nci Alay'dan bir bölük, düşmanın ileri postalarına taarruz ederek, El Azariye'nin hemen doğusundaki 615 rakımlı tepeyi hücumla ele geçirdi. Düşman topçusu, bu tümen cephesini ve gerilerini aralıklı olarak ateş altına aldı. Saat 13.00'te düşman topçusu 27 nci Tümen'e karşı kısa bir topçu ateş hazırlığından sonra, Ebu Diş ve batısından iki piyade taburuyla Um Cemal mevziine taarruz etti. Düşmanın bu taarruzu büyük kayıp verdirilerek geri atıldı.

Düşman topçusu akşama kadar cephe ve gerilerini ateş altına aldı. Düşman uçaklarının da saat 10.00'da Şeria ve Eriha Köprüleriyle Türk mevzileri üzerindeki faaliyeti açılan uçaksavar topçu ateşiyle etkisiz bırakıldı.

Düşman, Kudüs'ün hemen doğu kenarı dışında direnmekte olan 20 nci Kolordu'ya her fırsattan yararlanarak taarruz ediyor, böylece bu kolorduyu Kudüs'ten uzaklaştırmak istiyordu. Düşmanın amacının Kudüs'ü daha doğudan savunmak olduğu anlaşılıyordu. Kudüs'ün elden çıkmasından bu yana düşman, bu amacını elde etmek için üstün kuvvetlerle her gün taarruzlarda bulunmuşsa da, ancak Ebu Diş ve Azariye köylerini ele geçirebilmişti. Aslında bu kesimde bulunan kıtalar, arazinin mahkûm durumda oluşundan düşman göz ve ateşlerinden kendilerini koruyamıyorlardı. Fazla kayıp vermekten korunmak amacıyla 20 nci Kolordu Komutanlığı bu köylerin geri alınmasından vazgeçmişti. Kudüs doğusunda birdenbire yükselen dağların en yüksek noktalarından geçen ve batı-

[346] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-7.

dan doğuya, Eriha istikametine hareket eden düşmana karşı yalnız Ras et Tavil-Hanı Hatrur-Cebeli Ektef hattı bir dereceye kadar savunmaya elverişliydi. Bu savunma hattından başka Kudüs ile Eriha arasında 40 km.'lik alan içinde düşman harekâtını durdurabilecek orta derecede güçlü bir savunma mevzii yoktu. 20 nci Kolordu Komutanlığı ise, daha önceleri durumun bu güçlüğünü gözönünde tutarak Hanı Hatrur mevzilerinin işgalini 7 nci Ordu Komutanlığı'na teklif etmiş ve bu teklifine, "Pek yakın bir süre sonra Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca tasarlanan ve kuzeyden güneye doğru yapılacak olan taarruz sırasında 20 nci Kolordu'nun yandan etki yapabilmesi için kesin olarak şimdi bulunduğu mevzileri elde bulundurması gerektiği" karşılığını almıştı. Bununla beraber bir haftadan beri verdiği muharebelerle yorgun düşen 20 nci Kolordu birliklerinin üzerindeki düşman baskısının mümkün mertebe hafifletilmesi ve düşmanın 3 ncü Kolordu ile 20 nci Kolordu arasına girmesinin engellenmesi için, 3 ncü Kolordu'nun düşmanın dikkatini kendi üzerine çekmesi gerekiyordu. Bu amaçla, 3 ncü Kolordu'nun topçularıyla sürekli olarak 53 ncü Tümen karşısındaki düşmana ateş baskısı yapması ve El Cedire-756-795-701-814 rakımlı tepeler hattını küçük müfrezelerle işgal ve buradan keşif ve özellikle gece baskınları yapılması ve yalnız bu hattın işgal ve savunulması için fazla kayıplara yol açacak muharebe ve teşebbüslere girişilmemesi, 7 nci Ordu Komutanlığı'ndan kolordulara emredilmişti.

Yıldırım Ordular Grubu'nun tasarladığı taarruz için verdiği direktife göre, 7 nci Ordu Komutanlığı'nca 3 ncü ve 20 nci Kolordulara aşağıdaki emir verilmişti: [347]

"1. Ordu, 24 Aralık 1917'de yapılacak ani ve şiddetli bir taarruzla Beyti Dukka-Beyti İssa-Nebi Samoil-Beyti Hanina-Tell el Ful hattını ele geçirmek düşüncesindedir. Aynı taarruzla imkân olursa, Beyti Anan-El Kubeybe-Biddu-Beyti Surik-Beyti İksa hattının elde edilmesi de istenmektedir.

2. Cephedeki kıtalardan başka, 1 nci Piyade Tümeni ve 701 nci Alman Taburu da bu taarruzun yapılmasıyla görevlendirilmiştir. Nablus'ta toplanmakta olan bu kıtalar, 23 Aralığa kadar El Bire'de toplanacaklardır.

3. Bu taarruzun şu şekilde yapılması gerekir :

Üç hücum grubu teşkil edilmelidir :

[347] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-8, 9.

a. 1 nci Grup: 24 ncü Tümen Komutanı emrinde dokuz tabur, Beyti İssa'ya taarruz edecek ve Beyti Dukka'ya karşı da bir kanat koruma müfrezesi çıkaracaktır.

b. 2 nci Grup: 19 ncu Tümen Komutanı emrinde altı piyade taburu, bir hücum taburu veya Alman taburundan kurulacak ve Nebi Samoil'e taarruz edecektir.

c. 3 ncü Grup: 53 ncü Tümen Komutanı emrinde altı piyade taburundan kurulu olup Beyti Hanina ve Tell el Ful'a taarruz edecektir.

d. İhtiyat olarak, 1 nci Tümen Komutanı'nın komutasında altı tabur Beytunya'da bulunacaktır.

Bu taarruza ayrılan taburların vakit ve zamanıyla ve çok dikkatle hazırlık mevzilerine yerleştirilmeleri şarttır. Taarruz arazisinin doğal yapısını incelemeğe fırsat bulabilmek için kıtaların erkenden bölgelerine gönderilmesi, bunun için araziyi çok iyi tanıyan kılavuzlar kullanılması gerekir.

4. Sağ kanadın kesinlikle emniyete alınması için yaklaşık olarak Beyti Dukka-Et Tire-Beyti Ur el Fevka'nın doğu ve kuzey sırtları hattına pek çok önem verilmek gerekir.

5. 3 ncü Kolordu, daha önce verilen emre göre şimdiden sol kanadıyla El Cedire-756-795-701-814 rakımlı Ras et Tavil tepeler hattını elde etmelidir.

6. Taarruzun ani olması ve düşmana kesinlikle hissettirilmemesi çok önemlidir. Kıtaları karanlıktan faydalanılarak taarruz edecekleri mevzie mümkün olduğu kadar yaklaştırmak ve fecirin alaca karanlığında hemen taarruza başlatmak çok etkili ve faydalı olacaktır.

7. Topçu mevzilerinin seçilmesi ve topların mevzie sokulması için çok köklü hazırlık ve inceleme yapılmalıdır. Şimdiye kadar keşfedilmiş olan düşman topçu ve ağır makineli tüfek mevzileri şimdiden büyük bir dikkat ve önemle döğülmeledir. Topçunun bir kısmı o suretle mevzilendirilmelidir ki, taarruz hedefi olan cephe kesimini tahrip ve daha sonra mania ateşiyle de düşmanın bir karşı taarruzuna engel olabilsin. Bundan başka ileriye süratle mevzi değiştirecek bataryalar hazırlanmalıdır. İlk ele geçirilecek topçu hattı 747-776-El Latatin-El Cib olmalı ve hemen ilerlemek için yol ve gözetleme yeri hazırlanmalıdır. Cephane ikmali çok dikkatle incelenmeli ve hazırlanmalıdır.

8. Tel el Ful'a karşı hareket edecek 53 ncü Tümen kıtalarından başka, 20 nci Kolordu geri kalan kuvvetleriyle cephesindeki düşmanı tespit ve mümkün olduğu kadar fazlaca düşman kuvvetlerini işgale çalışmalıdır. 20 nci Kolordu sol kanadının takviyesiyle, Kudüs ve Kudüs'ün güneyine karşı yöneltilecek bir taarruzun pek büyük bir faydası olacaktır. Bir iki top ve makineli tüfekle takviye edilecek süvarinin, Der Dosi-Der İbn Abit istikametinden Beyti Laham yoluna doğru sürülmesi ve bu yolun kapatılması gereklidir. Cebeli Firdevs'in işgali çok lüzumlu ve faydalıdır. 20 nci Kolordu'nun şimdiki mevziini savunma ve korunmasında çok büyük ve kıymetli faydalar vardır.

9. Bu taarruz hazırlıklarının büyük bir ihtimamla ve düşmana hissettirilmeksizin yapılmış olması çok önemlidir. Alınacak düzen ve tedbirler kuzeye doğru çekilinecek his ve kanısını düşmana verecek şekilde olmalıdır. Bir takım kişiler vasıtasıyla geri çekileceğiniz hakkında haberler çıkarılmalı ve yaymalıdır.

10. Bu taarruzun yapılmasından önce düşmanın herhangi bir hücumuna karşı şimdiki mevzi tüm olarak muhafaza edilmeli ve bu takdirde karşı hücumlarla amacın tam olarak sağlanmasına gayret edilmelidir.

11. 3 ncü ve 20 nci Kolordu komutanlarının bu yoldaki düşünce ve görüşlerini 17 Aralık 1917'ye kadar bir raporla bildirmelerini rica ederim."

Yukarıda açıklandığı gibi 7 nci Ordu sağ kanadında 19 ncu Tümen'den bırakılan sağ kanat müfrezesi mevzileri, 8 nci Ordu'ya verilmiş ve bu mevziler, 54 ncü Tümen'ce teslim alınarak 8 nci Ordu cephesi doğuya doğru biraz daha genişletilmiş oldu. Bugün, Yıldırım Ordular Grup Karargâhı Nasıra'ya gitti. Nablus'ta yalnız 7 nci Ordu Karargâhı kaldı.

15 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 35)

İngilizler [348]

20 nci Kolordu birlikleri, bugünü keşif ve hazırlıkla geçirdiler, 21 nci Kolordu ise, 75 nci Tümeni'ni ileri harekete geçirerek Kibbiya ve İbanne'yi ele geçirdi. 54 ncü Tümen de Et Tire istikametinde Türk mevzilerine taarruz etti. Asıl taarruza hazırlık olmak üzere bir topçu taburuyla takviyeli bir tabur saat 06.00'da Kibbiya Köyü güneyindeki sırtlara taarruz ederek, bu kesimi kolaylıkla ele geçirdi. Saat 08.00'de asıl taarruz başladı. Taarruzda sağ kanatta bir tabur, sol kanatta bir tabur ilerliyordu. Her iki tabur örtülü arazide hızla ilerlediler, az bir kayıpla Türklerin da-

[348] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 306-311.

ha önce boşalttıkları mevzileri ele geçirdiler. 54 ncü Tümen'in 163 ncü Tugayı da hedefine ulaştıysa da ağır kayıba uğradı. Böylece Avca Nehri'ni geçmek suretiyle cepheyi kıyıya daha yakın olarak ileri sürmeye teşebbüs için yol açılmış oluyordu. Avca Nehri 15 m. genişlikte ve üç m. kadar derinlikte bir engeldi. Kıyıları bu yağışlı mevsimde genellikle çamurludur. Kuzey kesimi güneyden yüksek ve hakim durumdadır. 2 Kasımda İngilizler tarafından işgal olunan ve 25 Kasımda Türklerin yaptığı karşı taarruzla elden çıkan Şeyh Muannis, Yafa yolu boyunca görüş alanına sahip bulunan Hırbet Haddar mevkiiyse nehirle deniz arasındaki kesime hakim bulunan mevzilerdir.

Kasım 1917'de yapılan muharebeden bu yana Türkler, kuzey kıyıdaki sırtları tahkim etmiş ve aynı zamanda Fecca ve Mülebbis köylerini örtmek üzere Haddar Köprüsü'nde ve Ceriş'te savunma mevzileri vücuda getirmişti. Kasım harekâtında rol oynamış olan Haddar Köprüsü'nün ve Ceriş'teki değirmen seddinin Türkler tarafından tahrip edilmesi nedeniyle askeri köprüler, tombazlar ve diğer araçlar olmadan geçilebilecek bir yer vardı ki, o da nehir mansabındaki geçit yeriydi.

21 nci Kolordu Komutanı'nın planına göre, Türk siperleri ve bataryaları 24 saat bombardıman edildikten sonra gece, Avca'dan geçmeye teşebbüs edilecekti. Zaman dardı. Çünkü, nehir yağan yağmurlarla hergün biraz daha yükseliyordu ve güney kıyısı gittikçe batak bir hal alıyordu.

7 Aralıkta telgrafla Mısır'dan istenilen 12 tombaz, 16 Aralıkta Yafa'ya gelmiş olacak ve 52 nci Tümen'e teslim edilecekti. Bu sırada istihkâmcılar her türlü geçiş araç ve gereçleri hazırlıyordu.

52 nci Tümen Komutanı harekâtının başarıyla sonuçlanacağından umutluydu. Arazi durumu yapılacak hazırlıkların gizli tutulmasına elverişliydi. Çünkü, Yafa ile Avca Nehri arasında geniş bir alanı kaplamış bulunan portakal, limon ve incir bahçeleri vardı. Ancak, köprülerden yapılacak geçit harekâtı, Türklerin çok elverişli mevzilerden açacağı makineli tüfek ateşleriyle karşılanacaktı.

54 ncü Tümen Komutanı, kolordu komutanına topçu ateşiyle düşmanın dikkatini çekmemek şartıyla 52 nci Tümen tarafından baskın şeklinde bir geçit hareketi yapılmasını teklif etti. Kolordu komutanı bu teklifi uygun buldu; ve bu planın uygulanmasına izin verdi. Ancak başarı sağlanamadığı takdirde, önceki planın uygulanmasına geçilerek ertesi gün için topçu hazırlık ateşine başlanmasını emretti. Asıl geçit harekâtı için yapılan hazırlıklar değiştirilmedi. Kuvvetli örtme birlikleri sal ve hafif köprülerle karşı kıyıya atılacak ve köprübaşı mevzileri tutulduk-

tan sonra, geri kalan kıtaların ve topçunun geçirilmesi için tombaz köprüler kurulacaktı. Geçiş harekâtı için 20 Aralık gecesi seçildi. Bu geceden önce 54 ncü Tümen sol kanadı, Haddar Köprüsü civarına kadar uzatılacak; ve 52 nci Tümen mevzii, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ve Auckland Rifles Atlı Piyade Alayı tarafından teslim alınacaktı.

Türk keşif kollarının faaliyetleri dolayısıyla Nehrin kuzey kesiminde keşif yapılması pek mümkün değildi. Fakat yüzücülerle veya küçük kayıklara bindirilmiş keşif kollarıyla çok sayıda keşifler yapılabilmişti. Bu arada 14 Aralık gecesi bir İngiliz yarbayıyla bir teğmen deniz kıyısındaki İngiliz karakolundan denize girerek yüzmek suretiyle nehir mansabını dolaşmışlar ve Türk mevzilerinin gerilerinde karaya çıkmışlardı. Nehir mansabından dolaşırken burasını yoklamışlar ve suyun 1 m.'den aşağı derinlikte olduğunu keşfetmişler ve Türk nöbetçileri tarafından görülmeksizin tekrar yüzerek geri dönmüşlerdi.

Bu keşifler sonunda, 156 ncı Tugay'ın Muannis güneyinde geçidi zorlayarak bu köyü ele geçirmesine, 157 nci Tugay'ın nehir mansabından geçerek bu köyün üçbuçuk km. kuzeyinde kumluk bir tepe olan Tel er Rukti'yi elde etmesine ve 155 nci Tugay'ın da en son olarak Muannis karşısında nehri geçtikten sonra, sağa çark ederek Hırbet Haddar'ı ele geçirmesine karar verildi. Piyadeler, geçitten sessizce geçecekler ve yalnız normal bir topçu ateşi açılacaktı. Harekâtın diğer kısmı, özellikle ağır top ve muhasara obüsleri yönünden kuvvetli bulunan İngiliz topçusunun üstünlüğünden faydalanmak üzere, şiddetli bir imha ateşiyle desteklenecekti. Bataryalar, kısım kısım ileriye kapalı mevzilere alındı. 20 Aralık sabahına kadar dört 60 puntluk (yaklaşık 105. mm.'lik), bir 155 mm.'lik obüs bataryası ve iki toplu 155 mm.'lik uzun top bataryasından kurulu bulunan uzak muharebe topçusuyla iki 155 mm.'lik obüs bataryasından kurulu bulunan bombardıman grubu, taarruzu ve 54 ncü Tümen'in sonraki harekâtını desteklemeğe hazırlanıyorlardı. Taarruzun ilk döneminde Türk keşif kollarının faaliyetlerine engel olmak için Türk mevzilerine tümen topçusuyla ateş açılacak ve bu ateşe ağır makineli tüfekler de katılacaklardı. Türkleri kuşkulandırmamak için daha önceki gecelerde buna benzer bir ateş programı uygulanacaktı.

İlk örtme kıtası, denizden Nehri el Beride'nin Nehri El Avca ile birleştiği nokta arasındaki alandan karşı kıyıya atılacaktı. Bundan sonra 157 nci Tugay'ın 1 nci Taburu sallarla nehri geçtikten sonra mansap yönündeki geçit yerini örten Türk savunma tesislerine karşı ilerleyecekti. 156 ncı Tugay'dan bir tabur bunu takip edecek ve Muannis'in hemen batısındaki binalar grubuna taarruz edecekti. Bu taburlar, imkân bulurlarsa kendi hedeflerini de ele geçirecekti. Bundan sonra planın uygulama biçiminde oldukça elastikiyet vardı. Sonraki harekât gece karanlığında

yapılacak ve yapılmadığı takdirde, 21 nci Kolordu Komutanı asıl planına göre, 24 saat bombardımandan sonra yeni bir taarruza geçilecekti. Türklerin fecirden önce durumu anlayarak şiddetli bir karşı taarruza geçebileceklerine ihtimal verilmiyordu. Bu takdirde, tümenin geri kalanının da aynı gece nehri geçebileceği umuluyordu.

156 ncı Tugay'ın diğer iki taburu aynı geçitten ve bunun hemen batısındaki diğer bir geçitten geçecekler ve köprüler hazırlanmışsa bunlardan yararlanılacaktı. Bir tabur Muannis Köyü'nü ele geçirecek, diğer tabur batı yönünden bu köyün güneyindeki siperlere taarruz edecekti. Bu taarruz sırasında 155 nci Tugay'ın iki taburu Haddar'a taarruz etmek üzere Ceriş ile Haddar arasında yarı uzaklıkta atılan köprülerden geçecek ve 157 nci Tugay'ın geri kalanı mansap yönünden nehri geçerek kıyı boyunca ilerleyecek, ikinci savunma mevziini ele geçirecek ve sonra Tell el Rukti'ye ilerleyecekti.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde [349]

22 nci Kolordu kesiminde düşman topçusu, bazı kesimlere taciz ateşi yapmıştı.

16 ncı Tümen kesiminde, sessizlik vardı. Safiriye civarında da düşmanın bir süvari alayının toplanmış olduğu saptandı.

Düşman, 54 ncü Tümen cephesi sol kanadına topçu ateş hazırlığından sonra taarruza başladı. 16 ncı Tümen topçusu ile 54 ncü Tümen topçusu bu muharebeye katıldı. Diğer birliklerden bölük, 54 ncü Tümen emrine gönderildi. Düşmanın bu tümen cephesinde altışar toplu en az üç bataryası vardı.

Düşman, topçu ateş hazırlığından sonra El Tire'ye yönelmişti.

Bu sırada 8 nci Ordu'nun son ihtiyatı olan ve Tul-ü Kerem'e gelmiş bulunan 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'nın 1 nci Alayı ile dört hafif makineli tüfek kıtası ve 100 erlik bir ikmal bölüğü, Kafkas Süvari Tugay Komutanı komutasında ordu ihtiyatı olarak Cilculiye'ye hareket ettirildi.

Der el Kudüs Müfrezesi, önce 54 ncü Tümen sol kanadına yaklaşarak mümkün olan çabuklukla Abud'un örtme ve emniyetiyle görevlendirildi.

İngilizlerin El Tire mevziine yaptığı taarruz, ağır kayıp verdirilerek geri atıldı. Fakat düşman topçusunun etkisinden daha çok korunmak amacıyla El Tire yüksek mevzilerine çekilmesi için bu kesimdeki 54 ncü

[349] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-3, F. 1-29, 1-31.

Tümen birliklerine emir verildi. Bu tümen'in cephesi El Tire'nin hemen kuzeyindeki tepeler ve daha sonra Der el Kudüs istikametinde güneye doğru bir eğri teşkil ediyordu.

7 nci Ordu Cephesinde [350]

3 ncü Kolordu kesiminde 14/15 Aralık gecesi sessiz geçti. Saat 14.00'te düşman Harabata, İbn Haris batısındaki 19 ncu Tümen'in süvari bölüğünün bulunduğu sırtın gerisine ateş baskını yaptı; ve topçusuyla Dir Hasan sırtlarını ve Abu Zeytun Tepesi'ni ateş altına aldı.

Sağ kanatta 77 nci Alay'ın 1 nci ve 3 ncü Taburları arasında bulunan irtibat mangasına düşmanın üstün kuvvetleri yaklaşmak istedi. Fakat ateşle geri atıldı.

24 ncü Tümen kesiminde, Biddu'nun hemen batısına mevzi değiştiren düşman bataryası, topçu ateşi altına alındı. Düşman topçusu El Latatin gerilerini ve daha batısındaki 747 rakımlı tepeyi ve cephenin çeşitli yerlerini, yolları ve özellikle Beytunya doğu kesimini ateş altına aldı.

Düşmanın bugün 54 ncü Tümen'e bir kaç kez yaptığı taarruzdan, 7 nci ve 8 nci Orduların iç kanatları arasından ilerlemek amacını güttüğü kanısına varılıyordu. Düşman bu taarruzlarıyla, 54 ncü Tümen'in Der el Kudüs batısındaki müfrezelerini kuzeye çekmeğe zorlamıştı. Düşmanın bu kesimden yapacağı böyle etkin bir hareketten kuşku duyan Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, 3 ncü Süvari Tümeni'nin 3 ncü ve 20 nci Kolordular arasındaki bağlantıyı sürdürmek için gerekli olan keşif kıtalarını ayırdıktan sonra, 16 Aralık sabahı erkenden Biri ez Zeyt Um es Saffe üzerinden Abud'a doğru hareket ettirilmesini emretti. Tümenin görevi Abud'u muhafaza etmek ve 8 nci Ordu'nun sol kanadıyla bağlantıda bulunmaktı. 54 ncü Tümen'e taarruz etmekte olan düşmana yan taraftan taarruz fırsatı çıkmış olursa bundan da faydalanacaktı. [351]

7 nci Ordu Komutanlığı, bu hususta 3 ncü Süvari Tümeni'ne gerekli emri verdi; ve ayrıca Der el Kudüs'te düne kadar bulundurmakta olduğu 77 nci Alay'ın 3 ncü Taburu'ndan bir takımla 19 ncu Tümen Süvari Bölüğü'nü takviye ederek bu kesime gönderdi.

20 nci Kolordu kesiminin sağ kanadı ve merkezinde muharebe faaliyeti olmamışsa da, sol kanadında piyade ateş muharebesi olmuştu. Kolordu cephesinde öğleye doğru düşman topçusu Eriha-Kudüs şosesinde özellikle Resül Zebape ve kuzeyindeki Ras Erkub El Safa'ya ateş etmek-

[350] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-12.
[351] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-13.

teydi. Ayrıca bir alay süvarisi El Tur'un kuzeyinden güneyine gelerek burada kayboldu. Bir piyade bölüğü, El İsviye'nin kuzeydoğusundaki vadide görüldü. Sol kanattaki 27 nci Tümen kesiminde piyade ve topçu ateşi vardı.

Saat 11.00'de yedi düşman uçağı batıdan gelerek mevziler üzerinde dolaşmış ve sonra Cedide'ye ve Şeria Köprüsü'ne 20 kadar bomba atmıştı.

Nablus'ta toplanmış olan 1 nci Tümen'in 70 nci Alayı saat 19.30 da Mesudiye'den hareket ederek Nablus'a geldi. Tümen karargâhı da 12 Aralıkta Mesudiye'den Nablus'a gelmişti. Tümen'in 71 nci Alayı ise, 14 Aralıkta Afule'ye ve 15 Aralıkta da Mesudiye'ye gelmişti.

Öğleden sonra yapılan hava keşfinde: Latrun-El-Burç-Beyti Sira yolu üzerinde büyük çapta ulaşım faaliyeti; El Burç'ta bir tabur daha fazlalaşmış; Kudüs'ün kuzeybatısı ve güneyinde birer süvari alayı görülmüş; iki süvari bölüğünün de El Halil'den Kudüs'e yürümekte olduğu saptanmıştı.

16 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 35)

İngilizler [352]

16 Aralıktan 20 Aralığa kadar geçen dört gün içinde İngilizler, ileri harekât için gerekli hazırlıklarda bulundular. Bu arada 16 Aralık gecesi, 53 ncü Tümen yaptığı bir taarruzla Ebu Diş doğu sırtlarını işgal etti.

Türkler [353]

15/16 Aralık gecesi, 22 nci Kolordu cephesinde düşman keşif kollarının taarruzları geri atıldı. Cephe boyunca iki taraf arasında piyade ve topçu ateş faaliyeti oldu. Düşmanın üç piyade bölüğünün kısım kısım Vilhelma'dan Yahudiye'ye gittiği görüldü. Bugün Yafa-Remle arasında fazla ulaşım faaliyeti olmuştu.

8 nci Ordu emir ve kuruluşuna giren 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'nın 1 nci Süvari Alayı ile iki hafif makineli tüfek kıtası 22 nci Kolordu emrine verildi. Bu alayla 134 ncü Piyade Alayı'nın büyük bir kısmı değiştirilecekti.

7 nci Ordu Cephesinde [354]

3 ncü Kolordu kesimindeki 3 ncü Süvari Tümeni, 16 Aralık saat 06.00'da Ramallah'tan hareket ederek, saat 14.00'te Abud'a gelmiş, sağ

[352] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 318.
[353] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-3, F. 1-48-50.
[354] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-16.

kanatta 8 nci Ordu'nun 54 ncü Tümeni ile bağlantı kurmuştu. Süvari Tümeni, 6 ncı Alay'dan iki bölüğü Lübnan-Şukbe-Şeban hattına sürmüştü. Bu tümenin 54 ncü Tümen'den aldığı bilgiden, karşısındaki düşmanın bir piyade tugayıyla obüs, sahra ve dağ bataryalarından kurulu bulunduğunu öğrenmişti. 3 ncü Kolordu Komutanlığı, sağ kanat müfrezesini Der el Kudüs'e geri göndermişti. Bu müfreze Der el Kudüs'ün 500-700 m. kuzeyinde cephe güneye dönük olmak üzere tertip almıştı.

20 nci Kolordu kesiminde: 15/16 Aralık gecesi düşman, sağ kanatta Zeytun Tepe'deki 77 nci Alay'ın 2 nci Taburu siperlerini topçu ateşiyle baskı altına aldı. Aynı zamanda taburun sağ kanadına yaptığı baskın püskürtüldü. 24 ncü Tümen'in cephesinde sessizlik vardı. 19 ncu Tümen cephesindeyse, 158 nci Alay'dan tertiplenen kuvvetli bir keşif kolu, 756 rakımlı tepeyi, Hırbet El Ras'ı işgal etti.

Saat 09.00'da Ebu Diş'in bir km. kadar doğusundaki tepeye sokulmak isteyen birkaç bölük kuvvetindeki düşman piyadesi, açılan topçu ateşiyle geri atıldı. Düşman topçusu kolordu cephesinin değişik kesimlerine ateş ediyordu. Öğleden sonra Eriha üzerinde dolaşmakta olan bir düşman uçağı uçaksavar topçu ateşiyle uzaklaştırıldı.

Yaptırılan hava keşfinde: 3 ncü Kolordu'nun sağ kanadında Beyti Nuba-Beyti Likya-Saffa-El Burç çevresinde büyük faaliyetler; birçok bölükler ve bir kısım topçu kuzeye doğru hareket halinde; orduların iç kanat emniyet hattında bir piyade tümeni ve birkaç süvari alayı; 3 ncü Kolordu cephesinin Beyti Anan-Biddu ve civarının, düşman tarafından zayıf olarak tutulduğu (beş-altı taburla); 19 ncu Tümen cephesiyle 20 nci Kolordu'nun sağ kanadında düşman görülmediği; 20 nci Kolordu'nun güney kesiminde düşman olmadığı saptanmıştı.

Bu hava keşif raporuna göre, 3 ncü Kolordu'nun sağ kanat kesimine özel bir dikkat harcanması gerekiyordu. Kudüs batısındaki zeytinlikler içerisinde bulunan düşman kuvvetleri, uçaklarımız tarafından görülemediğinden, buradaki kuvvetlerin harekâtının özellikle 3 ncü Kolordu tarafından dikkatle izlenmesi ordu komutanlığınca emredilmişti.

17 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 35)

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: Düşmanın 22 nci Kolordu kesiminde Haddar Köprüsü'ne karşı yönelttiği keşif kolu teşebbüsleri, ateşle püskürtüldü. 16 ncı ve 54 ncü Tümen bölgelerinde önemli bir hareket olmadı. Düşman, akşama kadar cephenin muhtelif kesimlerine topçu taciz ateşleri yaptı;

ve süvari bölükleri ve bataryalarının faaliyeti vardı. Avca mansabının güneyinde bulunan iki düşman makineli tüfeği topçu ateşimizle tahrip edildi.

7 nci Ordu cephesinde, Der el Kudüs ve kuzeyinde bulunan örtme müfrezelerine düşmanın yeniden yaptığı taarruz püskürtüldü. Saat 09.45-10.40 arasında yaptırılan hava keşfinden şu bilgiler alınmıştı: "Cimsu'da iki piyade taburu, iki süvari alayı; Nalin'de iki piyade bölüğü; 3 ncü Kolordu cephesinde düşman, kuvvetini cepheye doğru ileri sürmekte; Beyti Ur et Tahta'da iki tabur; Beyti Likya'da üç tabur; Biri Um Main'de iki tabur; Biddu'daki kuvvet azalmış, yalnız iki tabur kalmıştı. El Cib'de iki tabur görünüşe göre taarruz için hazırlanmakta; Latrun-Kudüs yolu üzerinde çok büyük ulaşım faaliyeti, Beyti Hanina'da bir ağır top mevzide."

Düşmanın her iki ordu iç kanatları arasındaki faaliyetine karşı 7 nci Ordu, 3 ncü Süvari Tümeni'ne kolordu aracılığıyla şu emri verdi: [355]

1. 3 ncü Süvari Tümeni, hemen Der el Kudüs-Nalin-Abud yolunu emniyette bulundurmalıdır. Bu tümen Der el Kudüs kuzeyindeki 3 ncü Kolordu'nun 19 ncu Tümeni'ne mensup 164 ncü Alay'ın 2 nci Taburu'nu tümenin bir kısmıyla hemen değiştirmeli ve tümenin büyük kısmı Abud civarında kalmalıdır.

2. 3 ncü Süvari Tümeni, şu görevleri yapmakla yükümlüdür:

a. 8 nci Ordu sol kanadıyla 3 ncü Kolordu sağ kanadı arasında sürekli ve emin bir bağlantı kurmak.

b. Düşmanın Abud'a doğru ilerlemesini kesin olarak durdurmak.

c. Düşmanın 8 nci Ordu sol kanadına veya 3 ncü Kolordu sağ kanadına doğru ilerlemesi halinde, yandan taarruz etmek.

3. Nalin, Şilta, El Burç ve Saffa istikametlerinin taarruzi keşiflerle daima taranması ve tutsak elde edilmesi çok lüzumlu ve şayanı arzudur."

Süvari tümeni, 7 nci Ordu'nun bu emri üzerine, 8 nci Süvari Alayı'ndan bir bölüğü iki ağır ve iki hafif makineli tüfekle takviye ederek, Der el Kudüs kuzeyindeki piyade taburu mevzilerini teslim almaya gönderdi.

Bölük bu mevzileri 17 Aralık saat 21.00'de teslim aldı. Bugün süvari tümeni mevziinin sağ ve sol kanatlarında düşmanın topçu faaliyeti fazlaydı.

---

[355] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-20.

Süvari tümeni saat 17.35'de verdiği raporda: "Düşmanın El Tire güneyi, Şahin Vadisi, Budrus, Kibbiya güney sırtlarında tahkimat yaptığı ve Nalin'de düşman keşif kolları ve Lid ile Nalin arasında bir düşman bataryasıyla 54 ncü Tümen cephesinde düşmanın bir piyade tugayı ve bir süvari tugayı bulunduğu, 54 ncü Tümen'in El Tire'nin kuzey ve doğu sırtlarında mevzide olup sol kanadı El Tire'nin dört buçuk km. kadar doğuda bulunduğunu..." bildirmişti.

Güneyden El Tire'ye yürüyen bir düşman piyade bölüğüne topçumuz ateş açmış ve bölük geriye çekilmişti.

20 nci Kolordu kesiminde: Düşman, Kudüs-Eriha şosesinin iki tarafından birer piyade tugayıyla kolordunun merkez ve sağ kanat (26 ncı ve 53 ncü Tümenler) mevzilerine taarruzlarını saat 06.30 ve 15.00'te tekrarladı.

Muharebe akşama kadar sürmüş, sonunda düşman, 20 nci Kolordu asıl mevziinin birkaç yüz metre ilerisinde durdurulmuştu. Bu muharebelerde Um Cemal mevzilerinin kuzeydoğusunda bulunan 27 nci Tümen'den 81 nci Alay'ın 3 ncü Taburu, muharebe gücünü yitirene dek ağır kayba uğramıştı.

Bugün 20 nci Kolordu'ya taarruz eden düşman kuvveti, üç piyade tugayı olarak tahmin edilmişti. Çoğu topçu ateşinden olmak üzere 26 ncı Tümen'den 6 şehit, 59 yaralı; 27 nci Tümen'den bir subay, 11 er şehit ve 4 subay, 53 er yaralı vardı. 27 nci Tümen'den iki makineli tüfek tahrip olmuştu. Düşmanın kaybı iki, üç misli tahmin edilmekteydi.

Cepheye yeni gelen 1 nci Piyade Tümeni, bugün Nablus'ta tümüyle toplandı. Alman Asya Kolu'nun 701 nci Piyade Taburu da Nablus'a gelmibti.

17 Aralık 1917 akşamı 7 nci Ordu'nun durumu şöyleydi:

Sağ kanat müfrezesi (bir süvari, üç piyade bölüğü ve altı makineli tüfek), Der el Kudüs-Hırbet İbn Haris-Der İbzi kuzeydoğusu kesiminde; üç tabur, bir dağ topundan kurulu müfreze, Der İbzi-Ebu Zeytun hattında; 3 ncü Süvari Tümeni Abud'da; 24 ncü Tümen, Et Tire kuzeyi-El Cib kuzeyi hattında; 19 ncu Tümen Rafat-El Ram hattında, kolordu karargâhı Ramallah'ta.

20 nci Kolordu; 53 ncü Tümen, Hisma-Anata-İsviye doğusu hattında; 26 ncı Tümen, Resül Zebape-Azariye doğusundaki 613 rakımlı Tepe-Ebu Diş doğusu hattında; kolordu karargâhı, Hanı Hatrur'da idi. [356]

[356] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-21, 22.

18 ve 19 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 35, 36)

İngilizler

18 ve 19 Aralıkta siperlerdeki 52 nci Tümen, 54 ncü Tümen'in 161 nci Tugayı ile Okland ve Vellington Atlı Piyade Alayları tarafından değiştirildi. Aynı zamanda 75 nci Tümen de, 54 ncü Tümen'in 161 nci Tugayı'na Lid civarlarından çekilebilmek imkânını sağlayabilmek için cephesini batıya doğru uzatmıştı.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: [357] 17/18 Aralıkta 22 nci Kolordu cephe kesiminde (16 ncı ve 54 ncü Tümen kesimlerinde) keşif kolu çarpışmaları, karşılıklı topçu ateşi olmuştu. Düşman topçusu, 22 nci Kolordu mevzilerinin değişik kesimlerini baskı altında bulundurdu. Bu ateş akşama kadar aralıklı olarak sürdürülmüştü.

Bugün yapılan kara keşif ve gözetlemelerinde: İki düşman süvari bölüğünün Beyti Nebala'dan Lid'e doğru gittiği; Beyti Nebala'da sınıfı ayırt edilemeyen birçok kıtalar görüldüğü saptanmıştı. Der el Kudüs'te bulunan müfreze, 7 nci Ordu'ca değiştirilerek 54 ncü Tümen sağ kanadına alındı. Öğleyin düşmanın altı piyade ve 14 süvari bölüğü Remle'den Uyun Kara'ya, ayrıca bir süvari alayı da Yafa'dan Uyun Kara istikametinde yürümekteydi. Yafa ve Remle arasında yoğun bir ulaşım yapılıyordu.

Hava keşiflerindeyse: Düşmanın Yafa'da bir; Sarona'da iki; Selame'de bir; Ebu Ibrak'ta bir; El Tire güney doğusunda bir; Ayrıca El Tire, Nalin, Cimsu kesiminde on süvari bölüğü bildiriliyordu.

54 ncü Tümen cephesinde bugün kuvvetli topçu ateşinin olması hava faaliyeti ve ulaşımın her zamankinden fazla yapılması düşmanın, bu tümen cephesine yakında bir taarruz yönelteceğinin bir işareti olduğunu kabul eden 8 nci Ordu Komutanlığı, 22 nci Kolordu kuruluşunda bulunan 134 ncü Alay ile sahra bataryasının Resülayn üzerinden 19 Aralık 1917 günü saat 08.00'de Mecdel Yaba'da bulunmak üzere harekete geçmesini ve buraya varışında 54 ncü Tümen emrine girmesini emretti. Ayrıca kıyı koruması için de müfrezeler çıkarıldı.

Havanın bulutlu olmasına rağmen ordu kesimindeki düşman uçak faaliyeti fazlaydı.

8 nci Ordu'nun akşam durumu şöyleydi: (Kroki : 35, 36)

[357] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-4, F. 1-16-18.

22 nci Kolordu: 7 nci Piyade Tümeni'yle Avca Nehri'nin kuzeyinden (kıyıdan) Haddar Köprü'süne kadar (hariç) mevzi kesiminde; 3 ncü Tümen Haddar Köprüsü (dahil) Mülebbis güneybatısına kadar olan kesimde, Haddar Köprüsü güneyinde iki bölükle tutulan bir ileri mevzi vardı. 20 nci Tümen, Mülebbis ve Fecca köylerinin güneybatısındaki mevzi kesiminde, 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'nın 1 nci ve 9 ncu Süvari Alayları, kolordu ihtiyatı olarak savunma mevziiyle Tabsur-Biri Adas hattı arasındaki kesimde bulunuyorlardı. 3 ncü ve 7 nci Tümenler, Kolordunun sağ kanat grubunu, 20 nci Tümen de sol kanat grubunu teşkil ediyordu. Sağ kanat grup karargâhı, Haddar Köprüsü kuzeyinde; sol kanat grup karargâhı Mülebbis'te; kolordu karargâhı Vastar Köprüsü kuzeyindeydi.

Ordu emrindeki 16 ncı Tümen, 22 nci Kolordu'nun sol kanadından Nebi Tari'nin güneybatısındaki sırtları takip ederek Rantiye İstasyonu'nun kuzeyine kadar olan bölgede; Tümen karargâhı, Nebi Tari kuzeydoğusundaydı.

54 ncü Tümen, 16 ncı Tümen'in sol kanadında ve El Tire'nin hemen kuzeyinden Vadii Şahin kuzeyini takip ederek dört buçuk km. kadar uzanmakta ve sol kanadıyla Rentis-Şukbe üzerinden Der el Kudüs'te 7 nci Ordu sağ kanadıyla bağlantı kurmaktaydı. Tümen karargâhı, Kule Köyü'nün doğu sırtlarında bulunuyordu.

11 nci Süvari Alayı ile 130 ncu Makineli Tüfek Bölüğü, ordu ihtiyatı olmak üzere Cilculiye'de, 8 nci Ordu Karargâhı da Tul-ü Kerem'de idi.

Topçu bölümüne gelince: 22 nci Kolordu Topçusu, 16 ncı ve 54 ncü Tümen bölgeleri (hariç) kıyı bölgesi topçuları sağdan itibaren cephenin soluna doğru dört topçu grubuna ayrılmıştı. 1 nci Grup: 7,5 sm.'lik sahra topundan; 2 nci grup: Yedi 7,5 sm.'lik sahra topuyla iki 10.5 sm.'lik hafif sahra obüsünden; 3 ncü grup: On beş 7.5 sm.'lik sahra topundan; 4 ncü Grup ise; sekiz 7.5 sm.'lik sahra topuyla dört 10.5 sm.'lik hafif sahra ve dört 10.5 sm.'lik Avusturya dağ obüs toplarından kurulmuşlardı ki, gruplarda toplam 35 top vardı.

16 ncı Tümen cephesinde; On bir 7.5 sm.'lik sahra topuyla, dört 10.5 sm.'lik hafif sahra obüsü ve iki de 10 sm.'lik top vardı.

54 ncü Tümen bölgesinde de On beş 7.5 sm.'lik sahra topuyla dört 10.5 sm.'lik hafif sahra obüsü vardı. Bunlardan başka ordu emrinde (ordu ihtiyatı) iki 10 sm.'lik ve iki de 15 sm.'lik topla, ayrıca ordu bölgesinin hava savunması için üç uçaksavar topu yerleştirilmişti.

Bu toplardan 10.5 sm.'lik dört Avusturya dağ obüsü 20 Aralık 1917'de 7 nci Ordu emrine gönderilmişti.

7 nci Ordu Cephesinde

3 ncü Kolordu kesiminde, düşman topçusu bugün saat 06.30'dan itibaren Der İbzi güneyindeki sırtları ve köyü ateş altına aldı. 58 nci Alay kesimine de her zamankinden çok ateş ediyor ve Türk topçuları da buna karşılık veriyordu. 19 ncu Tümen mevzilerine saat 05.30'da bir tabur tahmin edilen düşman kuvveti, El Cib'in iki km. doğusundaki tepede bulunan Türk ileri mevzilerin bomba hücumuyla baskında bulunmak istemişse de başaramamıştı. 756 ve 795 rakımlı tepelerin kuzeyine kadar ilerlemiş olan düşman, ileri mevzideki bölüklerin karşı taarruzlarıyla güneye atılmıştı. Topçu da geri çekilen düşmanı ve gerilerindeki takviye kıtalarını etkili bir şekilde ateş altına almıştı.

Diğer bir düşman taburu, Biri Nebala istikametinde ilerlemek istemişse de topçu ateşiyle karşılanarak kayıp verdirilmişti.

Düşman topçusu, bugün 24 ncü Tümen mevzilerini aralıklarla ateş altına aldı. Düşmanın 3 ncü Kolordu cephesinde bugün giriştiği harekâtta, çoğu ölü olmak üzere, 250'den fazla kayıp verdiği sanılıyordu. 3 ncü Kolordu'nun kaybı 70 kadardı.

Düşmanın son iki gün içinde topçu sayısının arttığı ve gerideki bazı kıtalarının cepheye sokulduğu saptanmıştı.

20 nci Kolordu kesiminde: [358] Düşman bu sabah erkenden üstün kuvvetlerle 814 rakımlı tepeye taarruza başladı. Bu kesimdeki 25 kişilik kuvvetin çoğu şehit ve ağır yaralanıncaya kadar mevzilerinde direndiler.

Araziye gerisinden 464 rakımlı tepeye yaklaşmak isteyen bir düşman piyade bölüğü, açılan yoğun ateş etkisi karşısında geri çekildi. Saat 10.00'da iki düşman süvari bölüğü (üç topla takviyeli) El Tur'dan kuzeye doğru gitmekteydi.

Öğleden sonra 20 nci Kolordu mevzilerinin değişik kesimlerine düşman topçusu taciz ateşleri yaptı. Cebeli Tur'un güney doğusunda düşmanın toplu bir halde bulunan bir piyade bölüğü, Türk topçusunun ateşiyle dağıtıldı.

Özetle, düşmanın bu kolordu cephesinde ufak tefek keşif hareketleri ve bazı küçük birliklerin yer değiştirmelerinden başka önemli bir muharebe faaliyeti olmadı.

---

[358] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-27.

19 Aralık 1917 Harekâtı

Bütün cephede keşif ve karşılıklı topçu ateş faaliyetinden başka bir hareket olmadı.

7 nci Ordu'ca Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın tasarladığı karşı taarruz için hazırlık yapılıyordu.

Ordu Komutanı, "Kolordu komutanlarından bu taarruz hakkında bildirilmesini istediği düşünce ve tekliflere" şu karşılıkları almıştı:

20 nci Kolordu Komutanı'nın düşünce ve teklifi: [359]

"1. Taarruzumuzun yapılmasını güçleştirecek olan düşman topçu grupları Kudüs güneyi, El Tur, İsviye, Tel el Ful güneyi, Biddu, El Burç, Beyti İksa arası.

2. Hisma-Um Cemal hattında bulunan kıtalarımız batıya doğru gece veya gündüz hareket eder etmez düşmanın her taraftan yapacağı bir mania ateşine uğrayacaktır. Nebi Samoil istikametinde ilerleyecek olan merkez grubunun da aynı durumla karşılaşma ihtimali çoktur. Diğer taarruz gruplarımızın bu ateşe kısmen maruz kalacaklarını tahmin ediyorum.

3. Tel el Ful (dahil)-Beyti Anan (dahil) hattında bulunan düşman topçuları, 3 ncü Kolordu bölgesinde toplanmış olan ağır ve sahra bataryalarımızın ileriye çıkması, topçu uçaklarının gözetlemeli atışlarıyla susturulabilir. Bu sırada en çok Tell el Ful güneyinde Beyti İssa ile Biddu arasındaki düşman topçusunun tüm olarak susturulması taarruzumuzu kolaylaştırabilir. Her şeyden önce Beyti İssa ve Tell el Ful'a taarruz edecek olan piyadelerimizin Tell el Fulün güneyinde ve Biddu civarındaki düşman topçusunu geri çekilmeğe zorlayarak Samoil'in geri alınmasını büsbütün kolaylaştıracaktır. Bu amaçla Beyti İssa ve Tell el Ful istikametlerinden ilerleyecek olan taarruz gruplarını gerek topçu ve gerekse piyade kuvvetlerinin daha çok kuvvetli bulunmasını arz ve teklif ederim.

4. Hisma-Um el Cemal hattına tarafımızdan üstün topçu gücü getirilmesi çok güç olduğundan, Kudüs ve güneyi kesimine karşı girişilecek taarruz, ancak büyük kayba yol açacaktır. Yalnız bu yönden düşmanı fazla işgal ve tespit edebilmek için 23/24 Aralık gecesi Resül Hurub, El Tur, El Azariye, Ebu Diş, Hırbet Rum istikametlerine çok kez baskın müfrezeleriyle baskınlar yapılması amaca daha uygun görülmektedir.

[359] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1.

5. 7 nci Süvari Alayı ile Der Dosi üzerinden düşmanın yan ve gerilerine bir taarruz yapılmasına son derece gayret edilecektir. Bu amaçla su yerleri, süvarinin harekâtına elverişli yollar keşfettirilmektedir.

6. Sol kanat güneyinde dağ bataryası, alayına katılacağından taarruz günü cephede hiç topçu kalmayacaktır. Ceba'da bulunan kudretli dağ bataryası Hırbet Meyit civarına getirilerek Tell el Ful ile El Tur arasını ateş altına almak suretiyle gerek sol kanat taarruz grubuna ve gerekse kolordu sağ kanadına pek büyük hizmetler görebilecektir. Hırbet Ebu Haylan'dan gidecek olan süvari dağ bataryası yerine, ordudan diğer bir dağ bataryasının verilmesi halinde, taarruz günü düşmanın kolordu sol kanadına yapması çok umulan karşı taarruzlara karşı büyük faydalar sağlıyabileceğini arz ederim."

3 ncü Kolordu Komutanı ise, Tasarlanan bu taarruzu iki yönden düşünülmeğe değer buluyordu. Birisi, eldeki kuvvetlerle bu taarruzu başarabilmek, diğeri kazanılan başarıyı koruyabilmek.

Kolordu Komutanlığı, "3 ncü Kolordu'nun (24 ncü, 19 ncu, 1 nci Tümenler ile Hücum Taburu) mevcudu 8.300 muharip olup muharebede bunların yüzde yirmisinin kaybedileceği kabul edilirse, o günkü kayıp sayısı 1.700 edecektir. Bu taarruzla yıpranmış olan kuvvetlerle elde edilecek yeni mevzide direnilebileceği şüphelidir. Çünkü, taarruzdan önce iki tümenin harita üzerinde cephesi 9 km. olup taarruzdan sonra 14-15 km. olacak, bu cepheye İngilizlerin taze kuvvetlerle batıdan ve güneyden yapacağı karşı taarruzlarına şimdiki mevzilerde bile tutunmanın güç olacağını" düşünmekteydi.

Kolordu Komutanı, "bu taarruzun her halde yapılması gerekiyor ve isteniyorsa, 3 ncü Kolordu'nun Tell el Ful-Biri Nebala-El Azariye-Selman Vadisi hattını ve mümkün olduğu kadar güneye yaklaşmış olarak hazır bulundurulmasını ve 1 nci Tümen'in bu zamanda El Tire güneyinde Selman Vadisi'ne alınabileceğini, bu hareketin yapılması için her çaptaki top ve piyade cephanesinin, muharebe araç ve gereçlerinin, yük ve sıhhiye otomobilleriyle istihkâm gereçleri ve diğer araçların ikmalini" teklif etmişti.

Kolordu komutanlarının bu düşünce ve görüşlerini alan 7 nci Ordu Komutanı, genel durumu da göz önünde tutarak 14 Aralıktaki emre ek olarak şu emri vermişti: [360]

"1. Taarruz o suretle sevk ve idare edilmelidir ki sağ kanat kolu (24 ncü Piyade Tümeni), El Kubeybe-Biddu hattını ilk hamlede bütün

[360] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-12, F. 1-32, 1-35.

kuvvetiyle ele geçirebilsin. Aynı zamanda Tell el Ful mevzii de süratle elde edilmeli ki, Nebi Samoil'in ele geçirilmesi kolaylaştırılmış ve sağlanmış olabilsin.

2. Tasarlanan taarruz için birliklerin şimdiden hazırlanmasına ve tertibine çalışılmalıdır. Bu amacın sağlanması için:

a. 1 nci Tümen'in ilk kademesi Beytunya civarına gelir gelmez 158 nci Alay'ın 1 nci Taburu hemen sağ kanat kesiminden alınıp 19 ncu Tümen emrindeki alayına geri gönderilecektir.

b. 1 nci Tümen'in bir piyade alayı, taarruz için 24 ncü Tümen'in emrine verilecektir. 1 nci Tümen Komutanı, 20 Aralık günü öğleye kadar bu alayın numarasını ve harekete hazır olduğunu bildirecektir.

c. 72 nci Alay (2 nci Taburu'ndan başka), önce Ceba'ya gönderilmelidir. Bundan sonra 32 nci Alayın 1 nci Taburu, 20 nci Kolordu'ya geri verilecektir.

d. 61 nci Alay, bu taarruz hareketinin yapılması için 19 ncu Tümen' in emrine verilmelidir.

3. Önce belirlenen kıtalardan başka, biri 3 ncü ve ikincisi, 20 nci Kolordu emrine verilmek üzere iki Erhard dağ obüs bataryasıyla diğer bir dağ bataryası 3 ncü Kolordu'ya birkaç güne kadar gönderilecektir.

4. 1 nci Hücum Taburu ile 701 nci Alman Taburu'nun kime bağlanacağını sonradan bildireceğim. O zamana kadar her iki tabur, ordu emrinde kalacaktır.

5. Tell el Ful mevziine karşı girişilecek taarruz harekâtının 53 ncü Tümen Komutanı tarafından idare edilmesi hakkındaki ordu emri değişmeyecektir.

19 ncu Tümen Topçusu, bu taarruzu hazırlamak ve kolaylaştırmak göreviyle yükümlüdür.

53 ncü Tümen Komutanı, doğruca 3 ncü Kolordu ve 19 ncu Tümen Komutanları ile işbirliği yaparak taarruz plan ve hazırlıklarını kararlaştıracak ve yürütecektir. Her iki tümen (53 ncü ve 19 ncu) komutanları arasında telefon bağlantısı hemen kurulmalıdır. 53 ncü Tümen süratle 814 rakımlı tepeyi yeniden ele geçirip korumalıdır. 19 ncu Tümen, yavaş yavaş ve emin bir süratte şose yakınına kadar güneye ilerlemelidir.

6. 20 nci Kolordu, cephesinde mümkün olduğu kadar fazlaca düşman kuvvetini bağlayıp oyalamalıdır. Aynı zamanda sol kanadın da mümkün mertebe kuvvetli bir taarruz grubu hazırlamak ve bu kuvvetle düş-

man sağ kanadına, Ebu Diş civarında ve Kudüs-Beyti Laham yoluna doğru ilerlemeğe gayret etmelidir. Önce bildirildiği gibi süvari, daha fazla güneye sürülmelidir. Bir Alman süvari müfrezesi, Nablus'tan Eriha'ya gönderilecek ve bu müfreze daha güneyden Beyti Laham-Halil Ür Rahman yolu ve daha batısına doğru ilerlemeğe çalışacaktır.

7. Taarruz zamanına kadar olan günlerde, şimdiye kadar büyük bir başarıyla yapıldığı gibi, küçük postalar uygun zaman ve yerde ileri sürülerek taarruz kıtalarının toplanmalarını örtmeli ve kolaylıkla ilerlemelerine yarayan kritik arazi noktalarını elde etmeğe çaba harcanmalıdır. Cephede düşmanın hangi birliğinin bulunduğunun kesin ve açık olarak öğrenilmesine lüzum olduğundan, sürekli ve faydalı keşifler yapılmasına çalışılmalıdır.

8. Taarruz hazırlıkları, mümkün olan süratle ve her türlü araçlardan faydalanılarak yürütülmeli ve tamamlanmalıdır.

Kolordu komutanlarının, özellikle üç taarruz koluyla 20 nci Kolordu sol kanadındaki taarruz grubu hakkındaki görüş ve düşüncelerini 21 Aralık 1917'ye kadar bana bildirmelerini rica ederim."

Tasarlanan taarruzun 24 Aralık 1917'de yapılması kararlaştırılmıştı. Bu taarruz için gerekli birkaç günlük yiyecek maddeleri sağlanamadığı gibi, cepheye gelen 1 nci Tümen'in birçok ihtiyaçları, bu arada özellikle taşıt araçları da noksandı. Bu nedenle bu tümenin taşıt araçlarının ikmali, muhtaç olduğu hareket kabiliyetini sağlamak ve bu tümeni cepheye yanaştırıp kıtalarını muharebe yeteneklerine göre düzenleyerek taarruzu güvenlikle yapmak için zaman yeterli değildi. Bu sebepten ötürü, taarruzun birkaç gün daha ertelenmesi 7 nci Ordu Komutanlığı'nca Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na teklif edilmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, 7 nci Ordu'nun açıkladığı duruma göre taarruzun en geç 27 Aralık tarihine kadar ertelenmesine müsaade ediyordu. Ordular Grubu Komutanı, buna 20 Aralıkta verdiği karşılıkta, "düşman kendisine kazandırılmış her bir günden faydalanacaktır. Bunun sonucu da, taarruzun yapılmasına tüm olarak engel olacağına kuşku edilmemesi gerektiğine göre taarruzun daha fazla geciktirilmesini uygun bulmuyorum. Bu sorun için görüşmek üzere yarın (21 Aralık 1917) saat 10.00'da Cenin Köyü'nün Afule tarafındaki uçak alanında kurmay başkanınızla hazır bulunmanızı rica ederim" demişti. [361]

---

[361] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1-3.

4. 20-26 Aralık 1917 Harekât ve Olayları

20 Aralık 1917 Harekâtı (Avca Muharebesi) (Kroki : 37)

İngilizler [362]

21 nci Kolordu cephesinde: 156 ncı Tugay'dan bir bölük geçit yerindeki köprü kurma işini örtecekti. Avca Nehri'nde geçit hareketine saat 20.00'de nehre dört sal atılarak başlandı. 20.30'da örtme kıtası karşı kıyıya geçti. İstihkâmcıların köprü kurmaları teknik sebepten gecikince, tugay komutanı taarruzun saat 22.00'de yapılmasını emretti. Taarruzun başlama saatine kadar karşı kıyıdaki örtü kıtasından başka 156 ncı Tugay'dan daha bir bölük, 157 nci Tugay'dan iki tabur ve bir bölük geçmiş bulunuyordu. Böylece nehri örten Türk mevzilerine sessizce hücum edilerek ele geçirildi.

Bu harekâtta Türklerden, ikisi tabur komutanı olmak üzere 11 subay, 305 astsubay ve er tutsak edilmiş, iki makineli tüfek alınmıştı. 52 nci İngiliz Tümeni'nin kaybı 120 kişiydi.

Avca'dan geçiş harekâtı İngilizlere göre, "Filistin Seferi'nin en dikkate değer olaylarından birini teşkil etmiş ve gerçekten büyük bir başarı olmuştu. Bu başarıda, cüretle davranılmış olması, iyi bir icra planının uygulanması, istihkâmcılar tarafından hizmetlerin maharetle idare olunması, köprü kurma işlerinde beklenilmeyen güçlüklerin yenilmesi, gün ağarmadan önce tek mermi dahi atmaksızın harekâtı yürüten ve karşı kıyıdaki siperleri süngü hücumuyla elde eden piyade kıtalarının gösterdikleri disiplin, en büyük etkenler arasındadır. Ortadan kaldırılması gereken mukavemet önemsiz değildi. Çünkü, şayet Türkler elindeki kuvvetli mevzileri inatla savunmuş olsaydılar geçiş harekâtı İngilizler için çok elverişsiz şartlar altında yapılacaktı. Bununla beraber 52 nci Tümen'in Gazze-El Magar arasındaki Yuda tepelerinde ortadan kaldırıldığı Türk mukavemeti, buradaki mukavemetten daha zor olmuştu."

Türkler (Kroki : 35, 37)

8 nci Ordu Cephesi'nde [363]

22 nci Kolordu kesiminde sürekli olarak yağan yağmurdan Avca Nehri taştı. Bu nedenle Şeyh Muannis'in doğusundaki Haddar Köprübaşı mevziinin bırakılması zorunlu oldu. Bu mevziin bırakılmasından sonra, düşman Avca mansabı yöresine ve Haddar Köprüsü'ne şiddetli bir ateş baskınından sonra, Avca mansabından saat 00.01'de Nehrin kuzey kıyısına geçerek orada bulunan piyade bölüğünü tutsak etti ve El Celil'e iki km. mesafeye kadar ilerledi. Düşmanı durdurmak ve bu gediği kapamak üzere 22 nci Kolordu tarafından yakındaki bütün ihtiyatlar kıyı istikametine gönderildi. Ayrıca 1 nci ve 9 ncu Süvari Alayları bu istikamete gönderildi. Ordu Komutanlığı, emrinde bulunan 11 nci Süvari Alayı ile 130 ncu Makineli Tüfek Bölüğü'nü kolordu emrine vermiş ve düşmanı Avca gerisine atmasını emretmişti. 134 ncü Alay 350 mevcuduyla ordu ihtiyatı olarak Mecdel Yaba'dan Resül Ayn'a gönderildi.

[362] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 311-315.
[363] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-4, F. 1-54.

Bu kuvvetlerin, özellikle süvari tugayının işe karışmasıyla düşman taarruzu durdurulmuştu.

7 nci Ordu Cephesinde :

Genellikle ateş faaliyeti ve keşif hareketleri olmuştu.

20 nci Kolordu Komutanı, ordu komutanlığına gönderdiği raporda bu taarruz için dağ bataryalarıyla pekiştirilmiş ve iyi eğitilmiş iki piyade tümenine ihtiyaç olduğunu bildirmişti.

Ordu Komutanlığı buna karşı : "1. Ordu'nun kuzeyden yapacağı taarruzun başarıyla sonuçlanması, 20 nci Kolordu'nun bulunduğu mevzii korumasıyla mümkündür.

2. Taarruzdan önce El İsviye - Safat - Beyti Hanina genel hattını elde etmek istiyorum. Bunun için 20 nci Kolordu'nun sağ kanadındaki kıtaların kuvvetli olması gereklidir.

3. 2 nci maddedeki hat elde edildikten sonra meydana gelecek durum dolayısıyla Eriha yolu iki tarafındaki kıtaların cephelerindeki düşman, yandan ve yakından etki altında kalacağından, kıtaların yükü doğal olarak hafifleyecektir. Bu nedenle almakta olduğunuz ikmal erleriyle daha çok 53 ncü Tümen birliklerini doldurmanız gerekir.

4. Sağ kanadımızda kullanılmak üzere yeteri kadar dağ topçusu da verilecektir" emrini vermişti. [364]

20 - 21 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 38, 39)

İngilizler [365]

21 nci Kolordu'nun, ordu komutanlığından aldığı emirde, taarruz hedefi olarak Kibbiya - Rantis - Fecca - Mülebbis - Şeyh Balluta - El Celil hattı verilmişti. Bu hedef, 21 Aralık gecesi ele geçirilecekti. Hazırlık ol-

[364] ATASE Arşivi; No. 1/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1-1, 2.
[365] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 315 ve s. 318-319.

mak üzere 54 ncü Tümen'in 161 nci Tugayı 21 Aralık gecesi Mülebbis ile Yahudiye arasında orta yerde bulunan Yafa Tepesi ile, bir buçuk km. batısındaki Keltepe'yi tutacaktı. Yafa Tepesi, Türklerin bir ileri karakol mevziiydi. Bu tepe bir tabur tarafından kolayca işgal edildi. Keltepe ise, Türk asıl mevzii içinde ve kuvvetli olarak berkitilmişti. 20/21 Aralık gecesi yapılan bir baskınla Keltepe'nin 260 m. kadar doğusundaki bir tepe ele geçirildi. 21 Aralık sabahı 5 dakikalık kısa bir topçu ateş hazırlığından sonra bir tabur tarafından yapılan taarruzla, Keltepe de ele geçirildi. Sonraki iki saat içinde Türkler, üç kez karşı taarruz yaptılarsa da başarı elde edemediler.

Böylece 21 Aralık akşamı Mülebbis ve Fecca köyleri ele geçirilmiş oldu. Rantiye de bugün akşama doğru ele geçirildi.

20 nci Kolordu'ysa, bu sabah 53 ncü Tümen, 60 ncı Tümeni Nablus yolu üzerinde Safat doğusunda Vadii el Halaf'a kadar değiştirdi. 60 ncı Tümen, sol kanadını Nebi Samoil'e kadar uzattı; ve 74 ncü Tümen'in 231 nci Tugayı, 10 ncu Tümen'in cephesini Beyti Ur et Tahta'ya kadar teslim aldı.

Ordu komutanı, 20 nci Kolordu Komutanı'nın teklif ettiği planı kabul etti. Buna göre, önce sağ Kanat Taarruz Grubu, 23 Aralıkta Nablus yolunun her iki tarafından Kafri Akab - Rafat hattına; sol Kanat Taarruz Grubu, 24 Aralıkta Zeytun, Kreyna ve Der İbzi sırtları istikâmetinde ilerleyecek, bu hat elde edildikten sonra 60 ncı Tümen, 25 Aralıkta El Bire - Ramallah doğrultusunu örtmek için tekrar harekete geçecekti. Hava iyi olmazsa taarruz ertelenecekti.

Ordu komutanı, normal genişlikteki demiryolunun Remle'ye ulaşıncaya kadar ikmal güçlüklerinin azalmayacağını gözönüne alarak son hedefte bir kez yerleştikten sonra bu kesimin güvenliğini sağlamaya yetecek bir kuvvetle tutulmasında israr etti.

160 ncı Tugay, Eriha yolunun kuzeyinde Türkler elinde bulunan mevzii ele geçirerek, mevziini düzeltmek üzere küçük bir hareket daha yaptı. Saat 05.00'te tugaydan görevlendirilen bir tabur, bir Türk mevziini ele geçirdi. Ayrıca başka bir bölük de daha ileri geçerek Kudüs'ün dört buçuk km. kuzeydoğusunda Resül Zebape'yi tuttu. Türkler, en yakındaki Beyaz Tepe'ye çekildi. Daha sonra bu tepeye bir bölük taarruz etti. Boğaz boğaza yapılan bir boğuşmadan sonra bu mevzi de ele geçirildi. Öğleden sonra Türklerin iki kez yaptığı karşı taarruz geri atıldı. 160 ncı Tugay, 100'ün üstünde kayıp vermişti. Buna karşı 35 tutsak, 6 makineli tüfek ele geçirildi. 21/22 Aralık gecesi 231 nci Tugay, Beyti Ur et Tahta'yı işgal etti. Hava durumu giderek kötüleştiği için ileri harekât durduruldu.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde

İngilizler, ordu cephesinde yaptığı taarruzla bu ordu sol kanadında bulunan 54 ncü Tümen'in Der el Kudüs ve Kibbiya müfrezelerini, Şukbe kuzeyi-Rantis güneyi hattına çekilmeye ve bu Tümen süvari bölüğünden 25 atlıyı da Şukbe'de bırakmıştı. Abud'da bulunan 3 ncü Süvari Tümeni, Şukbe'yi önemli görerek, bu kesime bir bölükle iki makineli tüfek göndermeye, bir bölükle iki hafif makineli tüfeği de Şeptin'de bulundurmaya ve Der el Kudüs'te 19 ncu Tümen'in süvari bölüğünden başka iki süvari bölüğü daha bırakmaya karar verdi. Süvari tümen karargâhı, dört süvari bölüğü, 11 ağır, üç hafif makineli tüfek ve bir dağ topuyla Abud'da bulunmaktaydı.

İki ordu iç kanatları arasına düşmanın yapacağı bir taarruzda, süvari tümeninin elinde bulunan bu zayıf kuvvetle bir etki yapılmasını mümkün görmeyen süvari tümen komutanı, etkili olabilmek için bu bölgeye 7 nci Süvari Alayı ile süvari dağ bataryasının getirilmesini veyahut tümenin topçu ve piyadeyle takviye edilmesini 7 nci Ordu'ya teklif etti.

7 nci Ordu Cephesinde

3 ncü Kolordu kesiminde Saat 21.00'de düşman, Rafat-Er Ram hattında bulunan ve kolordunun sol kanadını savunan 19 ncu Tümen'e birkaç kez taarruz etti. Taarruz, önce durduruldu daha sonra da geri atıldı. Bu kesimdeki taarruzun 60 ncı İngiliz Tümeni tarafından yapıldığı saptanmıştı.

20 nci Kolordu kesiminde düşman, sabahın erken saatlerinde bir piyade tugayıyla 26 ncı Tümen mevzilerine taarruz etti. İleri mevzileri ele geçirdikten sonra hücumlarını tümenin sağ kanadına ve merkezindeki Resül Zebape Tepesi ile bunun bir buçuk km. güneybatısındaki Sivri Tepe'ye yöneltti. Kayıp vererek Sivri Tepe'yi ele geçirdi. Böylece 26 ncı Tümen cephesi yarıldı. Ancak akşama kadar sürdürülen pek kanlı muharebeler ve karşı taarruzlar sonunda mevziler geri alındı. Düşmanın aynı zamanda 27 nci Tümen sağ kanadına yaptığı taarruz da geri atıldı.

Bugünkü muharebede 20 nci Kolordu'nun kaybı, 300 kişiydi. Beş makineli tüfek de kullanılmayacak duruma gelmişti.

7 nci Ordu Komutanlığı'nca 24 Aralıkta yapılması tasarlanan karşı taarruz için, bugün (21 Aralık 1917) saat 21.15'te, ordu birliklerine şu emir verildi: [366]

[366] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1-9-12.

"1. Yapılması tasarlanan taarruz, iki evreye ayrılacaktır. Birinci evre: Biri Nebala-Beyti Hanina-Safat-Tell el Ful hattının ele geçirilmesi.

İkinci evre: Beyti Dukka-El Kubeybe-El Bire hattının ele geçirilmesi ve mümkün olursa Nebi Samoil'in de işgali.

2. Biri Nebala-Beyti Hanina-Tell el Ful-Anata hattına taarruz görevinin 19 ncu ve 53 ncü Tümenler tarafından 27 Aralık sabahı yapılması uygun görülmüştür.

Her iki tümen, bu zamana kadar her fırsat ve vasıtadan faydalanarak arazi kazanmak ve bu suretle taarruz kıtalarını mümkün olduğu kadar daha ileride toplanma ve hazırlanma imkânı elde etmeli ve taarruzun ilk hamlede başarılması olanakları elde edilmelidir. Şimdiden 814 rakımlı tepenin (Tell el Ful kuzeyinde) ele geçirilmesi ve korunması lüzumludur.

3. 3 ncü Kolordu, kabil olduğu kadar kuvvetli bir topçuyu mümkün olduğu kadar ileri sürerek derinliğine bir alanı yoğun bir ateş etkisi altına almalı ve şimdiye kadar belirtilmiş ve saptanmış olan düşman topçusu ve makineli tüfek mevzileri şiddetle baskı altında tutulmalıdır.

4. Bu taarruz için şu takviye kıtaları gönderilecektir:

3 ncü Kolordu için: 77 nci Alayı değiştirmek üzere 1 nci Tümen'den 70 nci Alay ve 5 nci İstihkâm Bölüğü 22 Aralıkta; Bir 105 mm.'lik dağ bataryası 23 Aralıkta Nablus'tan hareket edecektir.

20 nci Kolordu için Amman yoluyla bir piyade taburu, iki makineli tüfek bölüğü, bir süvari bölüğü ve ayrıca 43 ncü Topçu Alayı'nın 3 ncü Taburu (bu tabur 22 Aralıkta Nablus'tan hareket edecektir.) ve 1 nci Piyade Tümeni (70 nci Alay ve istihkâm bölüğü hariç) 26 Aralığa kadar ordu ihtiyatı olmak üzere Ramallah yöresinde toplanacaktır.

5. 3 ncü Kolordu, bu taarruzun başarıyla yapılması için 19 ncu Tümen'in dağınık kısımlarını mümkün olduğu kadar toplayıp, tümeniyle birleştirecek ve aynı zamanda kuvvetli ve güvenilir kıtalardan kurulu olmak üzere elde bulunduracağı ihtiyatla, 19 ncu Tümen'in taarruzuna yardım edecektir. 1 nci Hücum Taburu, taarruz için sekiz hücum grubu hazırlayacaktır. Gruplar taarruz görevlerini bitirdikten sonra hemen ihtiyat olarak geriye aldırılmalıdır.

6. 20 nci Kolordu, 53 ncü Tümen'in yapacağı taarruz harekâtı için, geride üç taburdan kurulu bir grup hazırlamalıdır.

7. 3 ncü Kolordu, 19 ncu Tümen'in sağ kanadına yöneltilebilecek bir düşman taarruzunu etkisiz bırakacak tedbirler almalıdır. 20 nci Kolordu, özellikle bütün cephesi boyunca gösteriş hareketleri yapmalı ve aynı zamanda sol kanadı bitiminde bulunduracağı kuvvetli bir grupla da, Kudüs-Beyti Laham şosesine doğru şiddetle taarruz etmeli ve süvarisini de, daha güneyden bu şoseye doğru sevk etmelidir.

8. Beyti Dukka-Beyti İssa-Biddu hattına taarruz, ancak Biri Nebala-Beyti Hanina-Tell el Ful hattının tüm olarak ele geçirilmesinden sonra, 24 ncü Tümen tarafından yapılacaktır. İki yönden kuşatılmak suretiyle Nebi Samoil'in ele geçirilmesi çok lüzumludur. Bu mevziin, daha taarruzun başlamasından itibaren topçuyla şiddetle döğülmesi ve en az seçkin bir taburla buraya hücum edilmesi gerekir. 24 ncü Tümen'in sağ kanadının güvenliğine de çok önem verilmelidir.

9. 19 ncu, 53 ncü Tümen Komutanları taarruz bölgesinde birleşip harekâtın yapılış şekli hakkındaki esasları ve ayrıntıları aralarında kararlaştırmalıdırlar. Bu iki tümen arasında ivedi olarak bir telefon hattı kurulacaktır.

10. Kolordu komutanlarının bu konularla ilgili düşüncelerini bir raporla 24 Aralık 1917 akşamına kadar bildirmelerini rica ederim."

20 nci Kolordu emrinde bulunan 27 nci Tümen birliklerinin çoğu elden çıkmış, sadece bir makamdan ibaret kalmıştır. Bu nedenle tümen bugün (21 Aralık 1917) lağvedilerek kuruluşundaki 81 nci Alayın taburları 72 nci, 59 ncu ve 76 ncı Alaylara verildi. Tümen savunma bölgesi, 72 nci Alay Komutanlığı'na teslim edildi. Tümen sıhhiye bölüğü, telgraf müfrezesi, 59 ncu Süvari Bölüğü de 72 nci Piyade Alay Komutanlığı emrine verildi. Tümen'in karargâh subaylarının bir kısmı, 20 nci Kolordu'ya bir kısmı da Nasıra'da Filistin Menzil Müfettişliği'ne, tümen komutanıyla emir subayı da Yıldırım Ordular Grubu emrine verildi.

22 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 38, 39)

İngilizler [367]

22 Aralık günü Fecirle beraber Türklerin, topçu ve ulaştırma birliklerinin tüm cephede kuzey doğrultusunda harekette oldukları görülmüştü.

Saat 08.00'de 21 nci Kolordu'nun genel taarruzu başladığında, ciddi bir direnişe rastlanmadı. 54 ncü Tümen'in 162 nci Tugayı ile El Tire'nin bir buçuk km. kadar kuzeydoğusundan başlayıp Wilhelma İstasyonu'ndan geçmek suretiyle Fecca'ya kadar uzanan bir hattı ele geçirildi. 161 nci Tugay da, buradan başlayarak, bu hattı Avca Nehri üzerindeki Ferruciye'ye kadar uzattı.

---

[367] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 315-316.

Kıyı bölgesinden ilerleyen 52 nci Tümen, bir güçlüğe uğramadan taarruzunu sürdürdü.

İngilizlerin bu taarruzunu, denizden altı parça çeşitli harp gemisiyle uçaklar desteklemişti. Kötü hava, yolları çamurdan geçilmez hale getirmişti. Bu nedenle Türkleri takiple görevli Auckland Atlı Piyade Alayı, ciddi bir takip yapamadı. 52 nci Tümen, saat 09.00'da üç tugayı cephede ve Türk topçu ateşlerinden korunacak düzeni almış olarak ileri harekete geçti. Topçusu da bunları izledi. Ferruciye-El Celil hattı, bir direnişe rastlanmaksızın ele geçirildi. Tümen komutanı öğleden sonra ilk saatlerde El Celil'e ulaştı. Burada 157 nci Tugay'a daha kuzeyde bulunan Arsuf'a ilerlemesini ve civarındaki tepeleri elde etmesini emretti. Böylece ilk harekâtta Avca'nın başarıyla geçilmesi sonucu taarruz hedefleri çok az kayıpla elde edilmişti. Aynı zamanda Yafa, Türk topçusunun ateş etkisinden kurtarılmış ve İngiliz ordusu harekâtta çok elverişli bir hattı ele geçirmişti.

20 nci Kolordu kesiminde keşif faaliyetinden başka bir harekât olmadı. Bu kolordu, bugün dinlenme ve hazırlıklarla meşgul oldu.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde saat 06.00'ya kadar durum şöyle gelişmişti: [368] Avca Nehri güneyinde düşman gece yarısına doğru 20 nci Tümen mevzilerine taarruz etti ve önce Tümen'in güney kanadında bulunan tepeyi ve sonra yavaş yavaş saat 02.30'a kadar Kırmızı Tepe dahil olmak üzere bütün mevzileri ele geçirdi. 16 ncı ve 54 ncü Tümen kesimlerinde gece sessiz geçti. Ordudan piyade kıtalarına saat 05.00'ten itibaren Celculiye mevziine çekilmeleri emredildi. Bununla beraber, 54 ncü Tümen'e ileri kademe teşkil etmek üzere Mecdel Yaba'da kalması emredildi. Bu tümen, özellikle Abud'da 7 nci Ordu ile bağlantı sağlayıp sürdürecek ve aynı zamanda dağ yollarını örtecek ve koruyacaktı.

16 ncı ve 20 nci Tümenlere önce Resülayn-Vastar Köprüsü hattını tutmaları ve sonra adım adım çekilmeye devam etmeleri emredildi. 20 nci Tümen'in büyük kısmı, Vastar Köprüsü'ne gelinceye kadar 22 nci Kolordu'nun diğer birlikleri mevzilerinde kalacak ve sonra çekilecekti. Yeni topçu mevzileri birkaç gün önce gösterilmişti. 22 nci Kolordu yeni mevziinde şu tertibi alacaktı: (Kroki : 40) Kafkas Süvari Tugayı, Nehri Falik ile bataklığın arasında; buranın doğusundan Tapsur'un batısına kadar olan kesimindeyse, 3 ncü ve 7 nci Tümenler; Tapsur'un güneybatısından daha güneye doğru olan kesimde de 20 nci Tümen mevzilenecekti. İleriden

[368] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-4, F. 1-69.

gelen kıtaları korumak üzere 701 nci Alman Taburu görevlendirilmiş ve 20 nci Tümen kesiminde himaye mevzii alması emredilmişti. Kefri Saba kesiminde bulunan 16 ncı Tümen, küçük bir yancıyla Cilculiye'yi işgal edecekti. 22/23 Aralık gecesi 54 ncü Tümen'in Cilculiye'ye geri alınıp alınmamasına, durumun gelişmesine göre karar verilecekti. [369]

Tümenlerin emredilen kesimlere hareketinde bir süre sonra İngilizler, kıyı yakınındaki gemi topçusunun da ateş desteğiyle 22 nci Kolordu'nun boşalttığı ve zayıf süvari artçı birlikleriyle tutulan mevzilere taarruza geçtiler. Zayıf düşman süvari birlikleri, kıyıyla demiryolu arasından çekilen Türk birliklerini takip ediyorlardı.

Öğleye kadar 8 nci Ordu'nun bu çekilme hareketi plan gereğine göre çoğunlukla bitirildi. Avca kuzeyinde bulunan düşman piyadesi, henüz takibe başlamamıştı. Bu sıralarda bir düşma nkolu, Mülebbis'e girdi. Bu kol 54 ncü Tümen topçusu tarafından etkili bir şekilde ateş altına alındı. Vastar Köprüsü'nde 134 ncü Alay'dan bırakılmış olan müfreze henüz bu kesimi terk etmemişti.

16 ncı Tümen, iki taburunu artçı olarak Resülayn'da bırakmış, bu artçılar, İngiliz süvarisiyle muharebe temasındaydı. 54 ncü Tümen piyadesinin çoğu ve topçusuyla, Mecdel Yaba'nın kuzeyine gelmişti. Rantiye, Müzeyra, Kule, tümenin emniyet müfrezeleri tarafından işgal edilmiş ve 3 ncü Süvari Tümeni ile bağlantı kurulmuştu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın 8 nci Ordu'ya verdiği emirde, [370] "İngilizlerin yarın (23 Aralıkta) taarruzlarına devam edeceklerinin öğrenildiğii bu taarruzun öğleden önce saat 07.00 ile 09.00 arasında deniz topçusuyla başlayacak bombardıman ve bunun ardından 52 nci Piyade Tümeni'nin Avca Nehri kuzeyine geçmesi ve daha sonra da 54 ncü İngiliz Tümeni'nin Mülebbis genel istikametinde ilerliyeceği bildirilmiş ve 23 Aralık günü Alman kıtalarının, başlarında kasket olduğu halde Türk kıtaları arasında muharebeye katılacaklarının bütün kıtalara her çeşit araçlara baş vurularak duyurulması" istenilmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca, 27 Aralıkta yapılması kararlaştırılan karşı taarruz hakkında 8 nci Ordu Komutanı'nın düşüncesi şöyleydi: [371]

"1. Bu karşı taarruzla bir başarı elde edeceğimizi kesinlikle sanmıyorum. Kara ve havadan yapılan keşifle düşman kuvveti sekiz tabur tahmin olunuyor. Bahçeler içerisinde bulunup görülmemesi ihtimali olan kuv-

[369] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-5, F. 1-7.
[370] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-5, F. 1-1.
[371] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-5, F. 1-9.

vetler hesap dışı tutuluyor. Tabur mevcutları yarı derecede farz edilirse en aşağı 3.000 tüfek eder. Halbuki dün geceki muharebeden sonra 3 ncü Tümen'in mevcudu, 600 tüfeğe indi. Süvari Tugayı ile 134 ncü Alay da hesaba katıldığı halde muharebeye 1.500 tüfek bile sokamayız. Muharebe ve taarruz yeteneğine gelince, erlerin 3/5'i ağırlıklardan toplanan eğitimden yoksun insanlardır. Bu alaylar, sekiz aydan beri daima düşmanla temasta kalarak hiç dinlenmemiş ve pek yorgundur. Arazi taarruza elverişli değildir. Taarruz edecek kıtalar, kilometrelerce mesafeyi açıkta düşman gözü ve topçusunun etkisi altında geçmek zorundadır. Düşman mevzileri, birbirini yan ateşine alabilecek bir durumdadır. Bu kadar elverişsiz bir arazide sayıca az ve eğitimden yoksun, yorgun erlerle yapılacak bu taarruzla bir başarı kazanılacağını sanmıyorum. Alman taburunun bir gece baskınıyla Kanlı Tepe'yi alması mümkün olabilir. Fakat Mülebbis sırtları elde olmadıkça Kanlı Tepe'de durulamaz. El Celil ve mansap arasındaki sırt da elde bulunmadıkça burada durabilmek mümkün değildir. Bunların hepsini birden almaksa, yukarıda açıkladığım nedenlerden, ne Alman taburunun kuvveti yeterlidir; ve ne de diğer kıtaların yardımıyla bunun sağlanmasına imkân vardır.

2. Bu karşı taarruzla bir başarı kazanamaz, ikinci işgal ettiğimiz mevziden de atılacak olursak, Avca kuzeyi tüm olarak düşman eline geçecek ve 8 nci Ordu'nun Avca güneyinde bulunan kıtaları çekilme istikametlerini yitireceklerdir. Düşmanın bu durumda Avca kuzeyindeki sırtlara yerleştireceği birkaç batarya, kuzey istikametinde hiçbir harekete artık imkân bırakmaz. Bu nedenle Haddar kuzeyindeki mevziilerimizin bu derece önemi sebebiyle burada tutunabilmeyi tehlikeye atmak pek sakıncalı olacaktır sanırım.

3. Her ne olursa olsun bir taarruz denemesi yapılmak isteniyorsa, gerek arazinin daha elverişli olması ve gerek sağ ve sol kanat grupları topçu ateşlerinin, arttırılması nedeniyle Kanlı Tepe tercih olunabilir. Fakat, arz ettiğim gibi burada başarı sağlandıktan sonra bile Mülebbis sırtları elde bulunmadıkça yerleşip kalmak pek güçtür."

7 nci Ordu Cephesinde

Genellikle önemli bir harekât olmadı. Düşman taciz ateşleri ve keşif faaliyetine devam ediyordu.

8 nci Ordu'nun bu sabahtan itibaren Cilculiye mevziine alınması ve 54 ncü Tümen'in geri çekilmesi üzerine, 3 ncü Süvari Tümeni sağ kanadını Lübban'a kadar uzatarak bu tümenle bağlantı sağlamıştı.

20 nci Kolordu Komutanlığı, kolordunun daima bulunduğu mevzii kanlı muharebeler vererek elde tuttuğu ve tanrının yardımıyla korumaya kararlı olduğu ve fakat gönderilen ikmal erlerinin, verilen kayıpla nisbetsiz derecede kâfi gelmediğini bildiriyordu. Kolordu bu nedenle fazlaca kuvvet ve çokca ikmal erleri istiyordu. Bununla beraber, bu duruma karşı bu kolordunun 3 ncü Kolordu ile birlikte taarruz etmesi lüzumlu olduğu kararına varıldı.

8 nci Ordu kesimindeki durum, 701 nci Alman Taburu'nun geri verilmesine ve 1 nci Piyade Tümeni ile Avusturya bataryasının bugün akşamdan önce serbest bırakılmasına imkân vermemekteydi. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, gelişen son durum nedeniyle 7 nci Ordu'nun, taarruzunu çabuklaştırmasını önemli buluyor ve bu isteğini üsteliyordu. 7 nci Ordu Komutanı'na verdiği emirde, "Bu yolda açıklama yapmasını ve taarruzun ne vakit başlayacağının bildirilmesini" istemişti. [372]

Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın bu sorusuna, [373] "19 ncu ve 53 ncü Tümenlerle 27 Aralık sabah erken saatlerde taarruz etmek düşüncesindeyim. Ordu, bu taarruzu daha erken yapmak istiyor fakat bunun sonuca kötü etkisi olabileceğinden, bu hareketi hemen hemen imkânsız görmektedir. 70 nci Alay, 3 ncü Kolordu'nun sağ kanadında olupta taarruza tahsis edilen 77 nci Alayı değiştirmek üzere, bugün Nablus'tan hareket edecektir. Yolların fenalığına ve savunma cephesinin genişliğine göre bu değiştirme işi için, 77 nci Alay'ın taarruz bölgesinde toplanmasının 26 Aralıktan önce bitirilmesi ihtimali pek zayıftır. Dün akşam buraya gelmiş bulunan 43 ncü Topçu Alayı'nın 3 ncü dağ taburu, hemen hemen ileriye gönderilemeyecek derecede subay, er, hayvan ve aynı zamanda donatım ve giyeceğe muhtaç ve bezgin bir haldedir. Bu taburun olağanüstü olan su ihtiyaçlarını kısmen olsun sağlamak ve dinlendirmek zorunluğu vardır.

Avusturya dağ obüs taburunun cephanesi henüz getirilememiştir. Bu nedenle yapılması kararlaştırılan taarruzun sonucu, birinci derecede 8 nci Ordu'nun mevziini koruyup koruyamayacağına bağlıdır.

İki ordunun iç kanatlarını örtmek için, 7 nci Ordu'nun elinde yalnız 3 ncü Süvari Tümeni vardır. 54 ncü Tümen'in mevziini bırakması ve 8 nci Ordu'nun daha çok kuzeye çekilmesi halinde bu zayıf süvari tümeninin Nablus-El Bire yolunu örtüp koruyabilmesi mümkün değildir. 8 nci Ordu kuzeye daha çok çekilirse, 7 nci Ordu tarafından yapılacak olan taarruz,

---

[372] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1-16.

[373] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1-18.

bu orduya artık faydalı olamayacak ve onun yükünü hafifletemeyecektir. Çünkü, bugün düşmanın 7 nci Ordu cephesinde dört piyade tümeniyle bir süvari tümeni bulunmaktadır. Bunun için bu konudaki karar kesinlikle 8 nci Ordu'nun durumuna bağlıdır" cevabını vermişti.

Cepheyi takviye etmek üzere Dera'da bulunan piyade taburlarından birisiyle makineli tüfek bölüğü ve Amman'daki iki makineli tüfek bölüğü, 48 nci Tümen Süvari Bölüğü ve sahra topçu taburunun Eriha'ya hareket ettirilmesi için, Grup Komutanlığı'ndan 8 nci Kolordu'ya emir verildi.

Süregelen olaylar ve karşılıklı teklif ve tartışmalar, gösteriyor ki, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, hâlâ ordularının durumunu iyi değerlendirememektedir. Durmadan karşı taarruz yapılması düşünce ve hevesiyle Türk kuvvetlerinin o sıradaki gücüyle orantılı olmayan ve yapılması da çok zor bir hareketi yaptırmak istiyordu. Karşı taarruzun başarılı olmasını ordunun bugünkü durumuyla düşünmek ve istemek gerçekten çok büyük bir hata idi. Yapılan iş, kuvvet tasarrufu yerine kuvvetlerin israfı ve yok olmasını çabuklaştırmaktan başka bir şey değildi.

23 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 39)

İngilizler: Bugün de kişef ve hazırlıkla uğraştılar. Erraim Dağı'nın güney kesimine yapılacak genel taarruz hareketi 24 Aralıkta başlayacağından, 20 nci Kolordu, 60 ncı Tümen'e fecirle beraber Hırbet el Adas (Tel el Ful'ün 1 km. kuzeydoğusunda) ve Beyti Hanina'yı ele geçirmesini emretti. 180 nci Tugay'dan bir tabur, bu göreve ayrıldı. Tabur, hiç ummadığı bir mukavemetle karşılaştı. Tepeyi ele geçirmek üzere birkaç kez taarruz ettiyse de başarılı olamadı. Havanın muhalefeti de taarruza devam edilmesine imkân bırakmamıştı.

Türkler

8 nci Ordu cephesinde: Öğleye kadar 22 nci Kolordu kesiminde Harem Ali'de düşmanın bir piyade alayı, bir batarya ve iki süvari bölüğü saptandı. Keşif kolları Harem Ali kuzeyinde düşmanla tamastaydı. El Celil kuzeyinde düşmanın iki piyade bölüğü görüldü. Bir gün önce düşmanın Haddar Köprüsü'nden geçen iki piyade taburu, bir makineli tüfek bölüğü, bir bataryayla bir süvari bölüğünün şimdi Zibba'nın üç buçuk km. güneyinde bulunduğu keşfedildi.

Akşama kadar ki saatlerde düşman, Harem Ali'nin iki buçuk km. kuzeyindeki tepeleri işgal etmiş, Tabsur'un batı ve güneybatısındaki sırtta süvari keşfi kolları görülmüştü. Arsuf açıklarında 18 parça düşman gemisi Tabsur yöresine ateş ediyor, Miske-Haddar Köprüsü yolunda cephenin bir buçuk km. ilerisinde düşman piyade keşif kolları bulunuyordu. 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'ndan üç süvari bölüğü El Muntar-Tapsur civarındaydı.

16 ncı Tümen, kendisine tahsis edilen mevzide 125 nci ve 47 nci Alayı ile tertiplenmiş, 48 nci Alayı'nı Kefri Saba kuzeyinde ihtiyatta bulunduruyordu. Biri Adas ileri mevziinde bir piyade taburu, bir piyade bölüğüyle tümen süvari bölüğü vardı. Düşman Haddar Köprüsü'nün kuzeyinde tahkimat yapıyordu.

54 ncü Tümen kesiminde düşman süvarisi, bugün öğleden önce Rantis'i işgal etti. İki piyade bölüğüyle de Kule'ye girdi. Resülayn güneydoğusunda düşmanın süvari keşif kolları görüldü. Müzeyra kuzeyindeki tepeler düşmanın kuvvetli keşif kollarınca tutulmuştu. Mecdel Yaba kuzeyindeki tepeyle, Der Ballut Türk keşif kolları tarafından kuvvetli olarak tutulmuştu.

8 nci Ordu Komutanlığı'nca ordu birliklerinin yeni mevzide görevlerini belirten şu emir verildi: [374]

"1. Ordu birlikleri yeni mevzilerinde toplanmayı başarmıştır. Bu konuda kolordu ve tümen komutanlarına teşekkür ederim.

2. İşgal edilen Cilculiye mevziinde kesin savunma yapılacaktır.

3. Bu amaçla savunma mevzii, kıtalarca mevzi muharebeleri kurallarına uygun olarak her türlü araçlarla berkitilip sağlamlaştırılacaktır.

4. Cephe ilerisine sürülecek olan kuvvetli keşif kollarıyla düşmanın asıl mevzie yaklaşması mümkün olduğu kadar geciktirilecektir. Resülayn ve Avca'da bulunan artçıların geri çekilmesinden sonra, oralarda küçük emniyet müfrezeleri bırakılmalıdır. Bu müfrezeler, kuvvetli düşman ilerlemesi karşısında adım adım geri çekilmelidir. Mevcut telefon hatları bu müfrezelerin bağlantısı için kullanılacaktır.

5. 3 ncü, 7 nci, 20 nci Tümenler ile 2 nci Kafkas Süvari Tugayı ve 701 nci Alman Taburu, 22 nci Kolordu emrinde kalacaktır. 16 ncı ve 54 ncü Tümenler, önce olduğu gibi bağımsız bulunacaklardır.

6. 701 nci Piyade Top Takımı ile 701 nci Süvari Takımı, 23 Aralık saat 06.00'da ordu ihtiyatı olarak Tul-ü Kerem'den Kalkiliya'ya hareket edecektir. Bu ordu ihtiyatının komutanı Alman Üsteğmen Mur'dur. İhtiyatın Kalkiliya'ya varışı orduya bildirilecektir.

---

[374] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-5, F. 1-15, 1-17.

7. 54 ncü Tümen, su kıtlığından dolayı karanlık basar basmaz kuvvetinin çoğuyla Cilculiye mevziine gelmiş olacak; ve sağ kanadını demiryoluna kadar uzatacaktır. Demiryolu 16 ncı Tümen'e aittir. Topçu önce gösterilen mevzilere girecektir. 16 ncı Tümen'den Cilculiye'de bulunan müfreze, 54 ncü Tümen'ce değiştirilecektir. Mecdel Yaba' 54 ncü Tümen' den topçuyla takviyeli kuvvetli bir müfreze tarafından tutulacaktır. Bu tümen, küçük bir irtibat müfrezesiyle Abud'da bulunan 3 ncü Süvari Tümeni ile bağlantı kuracaktır."

8 nci Ordu Komutanı, ordunun mevcudiyetini düşmana hissettirmemek ve ordunun bir karşı taarruza geçtiği sanısını yaratmak suretiyle düşmanı yanıltmak ve böylece düşmanın ordu cephesinden başka taraflara kuvvet kaydırmasını önlemek amacıyla, 25 Aralıkta bir teşebbüs yapılmasını düşünüyordu. Bu düşünceyle ordu birliklerine, "Bu teşebbüsün en çok hangi noktalara yöneltilmesi ve ne kadar kuvvet ve ne şekilde yapılmasının mümkün olacağının incelenerek akşama kadar orduya bildirilmesini" emretmişti.

Bu emre 22 nci Kolordu Komutanı, şu karşılığı verdi: "Düşman şimdiki mevzide kalırsa, dayanak olmak üzere mevziin biraz ilerisine sürülecek küçük bir piyade kıtasıyla bir veya iki topun himayesi altında süvari tugayı tarafından Tapsur ile merkez arasından bir gösteriş taarruzu yapılabileceğini arz ederim. [375]"

16 ncı Tümen Komutanı'nın cevabıysa, "Tümen cephesinde düşmanla henüz keşif teması bile yoktur. Bununla beraber, her halde bir amaca mebni olmak hissini düşmana verdirmek üzere kuvvetli keşif kollarıyla cephe ilerisinde faaliyette bulunulacaktır. Bu nedenle şimdiki durumda fiili bir teşebbüs yapılması imkânını düşünemiyorum. Ancak güneş batarken Resülayn istikametinde uzunca süre yürüyüş kolları göstermek suretiyle ordumuzun düşmana karşı taarruz için ileri harekete başladığı hissini verdirmek kabil olabileceği kanısında bulunduğumu arz ederim" şeklindeydi.

54 ncü Tümen Komutanı, emri gece aldığı için emredilen incelemeyi yapamadığını bildirmekle beraber, "Bu teşebbüsü Mecdel Yaba üzerinden Rantis genel istikametinde ve Rantis'in güneyine geçilmemek şartıyla yapılması, bu sırada 3 ncü Süvari Tümeni'nin ve Der el Kudüs-El Kibbiya hattının karşısındaki düşman kuvvetleri serbest kaldığından, bu kuvvetlerin daha çabuk ve kolay bir şekilde Kudüs cephesine gidebilecekleri aşikârdır. Fakat bu sırada kule ve Müzeyra'da bulunan düşmana karşı Rantis üzerine hareket edecek olan kuvvetin kanadının güvenlik altına alınması için, Mecdel Yaba Müfrezesi'nin 250-300 tüfeğe çıkarılması ve Rantis istikametine hareret edecek kuvvetin de o sayıda olmasını lüzumlu görüyorum. Düşmanın bu bölgeye karşı Der Tarif ve Beyti Nebala civarında bulundurmakta olduğu topları, sağ kanadımıza veya Kudüs cephesine karşı götürmüş olması çok umulur. Bu nedenle bu teşebbüsün topçu ateşinden masun olması da ihtimal içindedir. Yalnız Mecdel Yaba Müfrezesi, Mülebbis yöresinde bulunan düşmanın etkisi altındadır. Bu sırada Kefri Kasım kuzeybatısından Hırbet et Tilt, yani şimdiki mevzimizin sol kanadı gerisinde mevzilendirilecek sahra ve o civardaki obüs bataryasıyla batı ve kuzey istikametinden Mecdel Yaba'ya doğru yöneltilecek teşebbüslere karşı oradaki müfrezemizin korunmasına çalışılacaktır. Cephenin diğer kesimlerinden katılması mümkün olan bataryalarca da uygun hedeflere ateş açılacak, bu suretle düşmana genel bir taarruzun hazırlandığı hissi verilmeye çalışılacaktır. Bu teşebbüs için tümenin yarısına yakın piyade kuvvetini kullanmış olacağını ve oralarda şimdiye kadar harekât yapan ve bugün henüz tümen ihtiyatına gelen Şükrü Bey Müfrezesi'nin tahsisi düşünülmektedir. Bu husus ayrıca bildirilecektir." cevabını vermişti.

[375] ATASE Arşivi; No. 11399, Kls. 3787, Dos. H-5, F. 1-26.

26 Kasım 1917'de Kalkiliya'ya gelmiş bulunan 20 nci Tümen Komutanı Albay Yasin Hilmi'nin 23 Aralık 1917'de 22 nci Kolordu Komutanı'na verdiği şu rapor, o sıradaki cephe durumunu açıkça anlatmaktaydı. [376]

"1. 20 nci Tümen, 8 Eylül 1917'de İstanbul'dan taşınmaya başlandı. Nakliyatın arkası ancak Ocak 1918 sonlarına doğru alınacaktır. Beş ayda bir tümenin İstanbul'dan cepheye taşınması gerçekten yol ve genel durum gereği midir? Yoksa bunda bir idaresizlik, bir bilgisizlik veya bir sabotajmı mevcuttur? Her halde ibrete ve araştırmaya değer bir hâl.

2. Tümen, beş piyade taburu ve bir topçu taburuyla 26 Kasımda Kalkiliya kuzeyine gelmiş ve 27 Kasım gece yarısı hareketle sabahı, Mülebbis taarruzuna katılmıştır. 3 Aralıkta 61 nci Alay yoldaki taburu ve daha sonra 2 nci Obüs Taburu yoldan çevrilerek her ikisi, 7 nci Ordu emrine gönderildi. Bu kuvvetler, sıkışık bir durumu kurtarmak için gitti. Bununla beraber, iki haftadan çok bir süre piyadeler ihtiyatta, topçular arazinin elverişsizliğinden ötürü mevzi değiştirmekle meşgul oldu. Sevkiyat o kadar ivedi yapılmıştı ki, alayın taburu, yollarda yorulmuş eratının Nablus'ta bir gün dinlenme ve çamaşır yıkamasına izin verilmişti. Bu durum yani birbirini tanımayan üst ve astları birleştirmek, her kıtayı

[376] ATASE Arşivi; No. 6/11420, Kls. 4950, Dos. H-21, F. 22.

parçalamak, bir orduya nisbetle kemmiyetçe müsbet olarak, hiçbir tesir icrasına muktedir olmayan birlikleri hırpalamak bir taktiğin veya stratejinin gereği midir? Öğrenilecek yahut düzeltilecek bir sorun.

3. Buraya geldik geleli Sina Cephesi'nde hakim olan ruh haletinin hiçbir harp cephesinde örneği görülmemiş yabancı bir hal olduğunu zannettirecek birçok sebepler ve hareketler gördük. İtiraz etmek için değil, ileride uygulamış olmak umuduyla eğitim için elimize verilmiş son vatan gençlerinin akan masum kanları için yanlışsa tekrar boş yere kan israf edilmemesi için soruyorum :

a. Bugünkü mevcut ve halde bulunan bir ordu veya bir kıta eline geçen her taze birliği, bir tepe almak, birkaç km. ilerlemiş olmak gibi zayıf ve amaçsız teşebbüsler için yok eder mi?

b. Düşmanla aramızda nicelik ve nitelik bakımından göze çarpacak kadar bir fark varken, geriden gelen taze kıtalarla denge lehimize dönünceye kadar kesin muharebelerden mümkünse çekinmek, elde bulundurulmasına kesinlikle ihtiyaç olmayan noktalar için kan dökmemek şimdiki duruma ve felâkete uğramış Sina Cephesi kahramanları için elzem değil midir?

c. Küçük teşebbüslerle düşmana zarar vermekten çok, kendimizin zarara uğradığı, iki taraf arasındaki faydalanılan kuvvetlerin bir iki alayın katılmasıyla giderilemeyeceği pek açık görülürken, toprağa yapışarak her düşman teşebbüsünü kendisine pek pahalıya mal etmek daha doğru değil midir?

d. Gerçi düşmanı harekâtında bütün bütün serbest bırakmak, mevcut kuvvetlerin felaketini çabuklaştıracak bir bekleyişle sonuçlanır gibi bir düşünce de hatıra gelirse de, düşmanın her kısım araziye bıraktığı kuvveti, kendi teşebbüslerimizle arttırdığına veya azalttığına bir yerde tesadüf etmediğimiz meydandayken, bu noktada ısrar, ordunun harap olmasını çabuklaştırmak değil midir?

4. Ben bu düşünceleri, yolda olan tümen kıtalarının ve memleketin göndermekte olduğu son kıtaların aynı akibete uğrayacağını, gelir gelmez ayrı ayrı feda edileceğini hissettiğim için arz ediyorum. Çünkü herhangi bir teşebbüs uygulandığı zaman kuvvet ve vasıtaların bilinçli bir şekilde hesap edilmiş olduğunu, hiçbir defasında hissetmedim. Bunu yanıtlamak için kıtalarımızın bugünkü halinde daha açık ve anlayışlı bir dil aramaya lüzum yoktur sanırım.

5. Eğer bir Osmanlı Harp Tarihi yazılacaksa, eğer yurdumuzda askeri bir kıymeti bulunmayan kişisel arzuları için adam öldürtülmeyeceği kuralı geçerliyse, eğer Osmanlı ordusunun leke sürülemeyecek bir şan ve

şerefi varsa ve bunun korunması her üstün ayrı bir borcuysa, eğer muharebenin başlangıcında yapılan ve birçok insanların kanlarını boş yere akıtan felaketlerden hisse alınmışsa, eğer sonuna yaklaşan bu harpten sonra, yurtta orduya çekirdek teşkil edecek pek az bir şey bırakmak boynumuzun borcuysa, bu müthiş ruh haletinin önüne geçmek elzemdir. Üzülerek şunu açıklamağa cesaret ediyorum ki, yapılan işlerde bir selamet göremiyorum ve bende şu çirkin kanı meydana geldi ki, Grubun teşebbüs ettiği her taarruz (Vasıta ve kuvvet hesaplanmıyarak emredildiği için) genel kuvveden, düşürülen teşebbüsün derecesine göre, insan gücünü azaltmaktan ibarettir. Bugün ne yazık ki elden çıkanların yerini doldurmaktan âciz bulunuyoruz. Bunu, Grup Komutanlığı takdir etmiyor. Batı Cephesi'nin (Alman Batı Cephesi) yükünü hafifletmek isteyenler, Osmanlı ordusu'na böyle bir görevin artık yüklenemeyeceğini çoktan beri öğrenmeliydiler ve bitap Osmanlı yurdunun, bir kuvvetli zinde Bulgaristan hükümeti'ne komşu olduğunu unutmamalıdırlar" demekteydi.

7 nci Ordu Cephesinde

60 ncı İngiliz Tümeni, bir kısmıyla (beş piyade taburu) 23 Aralık 1917 saat 06.00'da Er Ram Köyü'nün 3 km. güneybatısında bulunan 3 ncü Kolordu sol kanadındaki 19 ncu Tümen'in ileri mevziine taarruza başladı. Bu kesimdeki kıtalar takviye edilerek, düşmanın saldırısı etkisiz bırakıldı. İngilizlerin çok kaybı vardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı bugünkü raporunda, "bütün taarruzlar burada bulunan kahraman 19 ncu Tümen kıtaları tarafından ve kısmen el bombaları ve kısmen karşı taarruzlarla püskürtülmüştür. Birkaç da tutsak alındı. Bütün cephede şiddetli yağmur devam ediyor..." demekteydi.

20 nci Kolordu kesiminin iki tarafında, düşmanın belirli bir hareketi olmamıştı. 7 nci Ordu Komutanlığı, 20 nci Kolordu Komutanı'nın 22 Aralıkta sunduğu düşünce ve teklifine karşı, "emredildiği şekilde 20 nci Kolordu'nun Tel el Ful taarruzuna katılması kesin olarak gereklidir. 136 ncı Alay 1 nci Taburu'nun makineli tüfek bölüğü, 23 Aralıkta Nablus'tan yola çıkarılmıştır." emrini vermiş ve kolordu komutanlığından, "27 Aralıkta yapılmasına karar verilen taarruza kolordunun Kudüs'e doğudan ve güneyinden taarruz edeceğini ve aynı zamanda 3 ncü Kolordu'nun sol yanını örtüp koruyacağını" açıklayan cevabı almıştı.

7 nci Ordu Komutanı, taarruz hakkında daha önce verdiği emirlere ek olarak 21.45'te şu ordu emrini verdi : (özet) [377]

---

[377] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-14, F. 1-1, 1-2.

"1. Piyade taarruzunun birlikte sevk ve idaresini sağlamak amacıyla 53 ncü Tümen tarafından hazırlanan üç taburluk taarruz grubu, 19 ncu Tümen Komutanı'nın emrine verilecektir.

2. 20 nci Kolordu, 19 ncu Tümen'in taarruzuna mümkün olan bütün yardımı yapmak ve onun sol yanını korumakla görevlidir.

3. 24 ncü Tümen de, 19 ncu Tümen'in taarruzunu kolaylaştıracak ve sağ yanını koruyacaktır. 24 ncü Tümen sol yanı gerisindeki topçularının etkili ateşiyle yandan yardımda bulunmaya mecburdur.

4. 1 nci Tümen, Ordu ihtiyatı olarak, 24 Aralıkta Lübban'a ve 25 Aralıkta El Bire kuzeyine varmış olacaktır. Tümen, düşman uçaklarının yaklaşması halinde, yönünü değiştirerek kuzeye yürümek suretiyle düşmanı yanıltmalıdır. Tümen komutanı 3 ncü Kolordu Komutanı ile görüşüp anlaşmalıdır..."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın bir gün önce "taarruzun çabuklaştırılması" hakkındaki isteğine 7 nci Ordu Komutanlığı'nca şu karşılık verildi : (özet) [378] "İki ordunun iç kanatları arasındaki emniyet hattımızın karşısında düşmanın kuvvetli süvarisiyle bir piyade tümeni vardır. 30 km.'yi aşan bu zayıf hattın ortasında Lübban'dan Der el Kudüs'e kadar olan hatta ancak 600 tüfekli, 16 makineli ve otomatik tüfekten ve bir dağ topundan kurulu 3 ncü Süvari Tümeni vardı.

Nablus'tan ancak bölük başına 60 tüfekle hareket etmiş olan 701 nci Alman Taburunun sahip olduğu ve bir savunma için pek değerli olan müdeaddit makineli tüfeklere rağmen, bir taarruz hareketi için yetersizdir. Özellikle iki topuyla arabalarının dağlık arazide kendisini izleyememesi nedeniyle gücü daha da zayıflayacaktır. 3 ncü Süvari Tümeni'nin emniyetini sağlamak için dağılmış olan yarı kuvvetini geriye alıp toplamak da imkân dışındadır. Genel durum ve arazi güçlüğünü gözönünde tutarak bu zayıf kuvvetle yapılacak taarruzda hiçbir başarı ihtimali göremiyorum. Aynı zamanda bu geçitten taarruz, her iki ordu cephesindeki düşman üzerinde önemli hiçbir etki göstermiyecek ve aksine olarak düşmanın kolaylıkla yönelteceği takviye kıtalarının karşı taarruzlarına hedef olacak ve kıymetli geçit kıtaları için giderilmesi mümkün olmayan büyük kayıplara yol açacaktır. 8 nci Ordu o kadar geri çekilmiştir ki, bu taarruz eğer başarısızlığa uğrarsa, orduların iç kanatları arasındaki bağlantı, emniyet kıtaları ve aynı zamanda 7 nci Ordu'nun biricik ulaşım yolu olan El Bire-Nablus-Mesudiye yolu büsbütün tehlikede kalmış olacaktır.

Şimdilik süvari tümenini teşkil eden zayıf iki alayla, Alman hücum taburunun her iki ordu iç kanatlarını koruma ve savunmasına tahsisi daha uygun olacağı kanısındayım."

[378] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-13, F. 1-28.

24 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 39)

İngilizler [379]

24 Aralıkta bütün birliklerin genel taarruz hazırlıkları tamamdı. Fakat yağan şiddetli ve sürekli yağmur, çok gayret harcanarak onarılan yolları tekrar geçilmez hale getirmişti. Bu nedenle planlanan taarruz tekrar ertelendi.

Ancak, bu sırada durum değişmişti. Türklerin Kudüs'ü geri alma girişiminde bulunacakları çalınan telsiz haberlerinden ve tutsakların sorgularından anlaşılmıştı. Toplanan bilgilerin birleştirilmesinden şu sonuca varılmıştı : Türk taarruzu, çetin muharebeler yapmakla ün alan 19 ncu Türk Tümeni tarafından, Nablus yolunun iki tarafından yapılacak ve batıya doğru yönelecekti. Fakat nereye kadar sürdürüleceği anlaşılamamıştı.

Tali taarruzları, Kudüs'ün kuzeydoğusuna, doğu ve güneydoğusuna olmak üzere 20 nci Türk Kolordusu yapacaktı. Bu bilgilere rağmen Türklerin durumu henüz tam bir açıklığa kavuşmuş değildi.

20 nci İngiliz Kolordusu Komutanı, ortaya çıkan bu yeni duruma rağmen düzenlediği taarruz planının, yeni durumu karşılayabilecek nitelikte olduğuna karar verdi. Hesaplara göre Türkler, bir tümenden fazla taze kuvvet getiremezdi. Türkler, taarruza geçseler bile bundan çekinmiyordu. Türklerin bir taarruzu halinde sol kanat taarruz grubu üç paralel sırt boyunca tam doğuya doğru hareket ettirilecekti. Kolordu komutanı, 24 Aralık günü Kudüs'te tümen komutanlarıyla bir karargâh toplantısı daha yaptı. Aynı akşam kendisini görmeye gelen ordu komutanına tasarlanan planı açıklayarak onayını aldı. Bu sıralarda devam eden Miladi İsa yortu günleri sessiz geçti, Yortunun kutlandığı bu günlerde yurt ve evlerinden uzak kalmaları, kıtaları mahzun etmişti.

Çamur, ikmal nakliyatını son derece etkilemiş, ulaşım ancak az sayıda merkep ve katır sırtında yapılabiliyordu.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde [380]

Ordu emrine gönderilen 701 nci Alman Taburu, ordu ihtiyatı olarak Tabsur'un doğusuna sürüldü. 23/24 gecesi sessiz geçmişti. 701 nci Süvari Takımı'nın bir keşif kolu, Arsuf'a kadar ilerledi; ve düşman ateşiyle

[379] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 319-320.
[380] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-5, F. 1-30.

karşılaştı. Düşman topçusu, El Celil'den Hırbet el Muntar istikametine ateş etti. 54 ncü Tümen kesiminde Mecdel Yaba'ya sokulmak isteyen 50 er kuvvetinde bir düşman müfrezesi geri atıldı. 54 ncü Tümen, 3 ncü Süvari Tümeni ile bağlantısını sürdürüyordu.

7 nci Ordu Cephesinde

Bütün cephede ateş muharebesi ve keşif faaliyeti devam ediyordu.

Bugün El Bire'ye gelen 1 nci Tümen'in 70 nci Alayı, gece 3 ncü Kolordu'nun sağ kanat kesimini işgal etti. Bu mevzide bulunan 19 ncu Tümen'in 77 nci Alayı El Bire'de tümenine katıldı.

7 nci Ordu'nun 24 Aralıkta yapılması kararlaştırılmış olan taarruzu, 27 Aralığa ertelenmişti. Bu tarihe kadar noksan olan cephane, yiyecek maddeleri ve diğer ihtiyaçların bütünlenmesine çalışılıyordu. Ordu komutanı bu taarruzu daha erken yapmak istiyorsa da, son günlerde 8 nci Ordu'nun cephesinde cereyan eden muharebeler, bu taarruzun sonuca kötü bir etki yapacağını gösteriyordu.

Ordu komutanı bu sırada 8 nci Ordu'dan gelen raporları dikkatle izliyor ve inceliyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, her ne pahasına olursa olsun taarruzun mümkün olduğu kadar erken yapılması kararında direniyordu.

O, bu düşüncesini saat 19.40'ta verdiği emirle bir kez daha açıklamıştı : (özet) [381]

"Yağmur nedeniyle kararlarımızın icra safhasına konması keyfiyetinin güçleştiği ve kıtalarımızın pek çok mahrumiyet ve yorgunluğa maruz kalacakları gerçeğini kimse gizlemeye muvaffak olamaz. Cephedeki kahramanlarımızı her şeyin üstünde ve en hareretli bir samimiyetle düşünmekteyiz. Fakat bu hal, düşman için düşündüğümüz gibi daha iyi değil, aksine olarak bizden daha kötüdür. Düşman geriyle ulaşımını bir dereceye kadar olsun henüz başaramamıştır.

Görevlerine sadık ve pek metin olan askerlerimizle biz düşmandan üstünüz. Bu üstünlüğün özellikle İngilizlere karşı her yıl bizim için başarı sağlayan Miladı İsa bayramlarında daha çok artacağıysa muhakkaktır.

Harekâtın ertelenmesi, hazırlıkların güçlüklerini azaltmak değil, aksine, olarak genel durumumuzla birlikte başarı umutlarımızı bile zarara

[381] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-14, F. 1-6.

sokacağı kuşkudan uzaktır. Bundan dolayı yapılan şikâyetler, ileri sürülen düşünceler, hatta doğru ve haklı da olsa bunları mevcut düşüncelere göre inceleyip buna göre hareket etmenizi yüksek kişiliğinizden rica ederim."

Ordu emrindeki kıtalara, önce verilmiş olan emirlere ek olarak "Taarruzun 27 Aralık 1917'de yapılacağı ve 814 rakımlı tepeyle Tell el Ful'a 53 ncü Tümen'in hazırlayacağı taarruz grubunun taarruz edeceği ve bu Grubun sevk ve idaresinin de 20 nci Kolordu'ya ait olacağı" bildirilmişti.

1 nci Piyade Tümeni ordu ihtiyatını teşkil etmek üzere 25 Aralıkta El Bire'ye gelecekti.

Diğer olaylara gelince; Bu sıralarda Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanı Cemal Paşa, beş ay süreyle izinli olarak İstanbul'a gitmişti. Bu ayrılış daha çok siyasaldı. Başkomutanlık, Cemal Paşa'nın izinli bulunduğu süre içinde Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı'nın Yıldırım Ordular Grubu emrine verildiğini bir emirle bildirmişti. İç siyasetle ilgili konularda Suriye ve Batı Arabistan Komutanlığı doğruca Başkomutanlık'tan emir alacaktı. Böylece artık Suriye, Filistin ve Hicaz harekât alanlarındaki ikilik ortadan kalkıyor ve bütün bu yerler, Mareşal Falkenhayn'ın emri altına giriyordu. Bu, görünüşe göre, bu şekildeki emir ve komuta bağlantısı, Cemal Paşa'nın izin süresince, gerçekteyse devamlı olarak sürüp gidecekti.

Ordular Grubu Komutanı bu yeni durumda, sevk ve idarenin nasıl yürütülmesi gerektiği hakkında Ordu Kurmay Başkanının düşünce ve tekliflerini öğrenmek istemiş ve şu karşılığı almıştı: [382]

"Geri hizmetlere temas eden emir ve komuta teşkilatında büyük değişiklik yapmak ancak sakınca doğurabilir. Özellikle Başkomutanlığın emri gereğince, Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı ancak geçici olarak Yıldırım Ordular Grubu emrine verilmiş olduğundan, esaslı değişiklik yapılması gerekmez.

Kudüs'te durum yaklaşık olarak şimdi olduğu gibi kalıp, devam ettiği sürece aşağıdaki tedbirleri teklif ederim :

1. Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı Şam'da kalarak şimdi olduğu gibi Hicaz'da ve Hicaz hattındaki kıtalarla, 8 nci Kolordu, 43 ncü Tümen ve 12 nci Kolordu üzerindeki emir ve komutasına devam eder.

[382] Erkilet, H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 284.

2. Albay Ali Fuat Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı'nın şimdiki görevlerini Yıldırım Ordular Grubu Komutanı adına idareye devam eder.

3. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın bütün emirleri, kural olarak Albay Ali Fuat vasıtasıyla tebliğ olunur. Eğer gerek olursa ve doğrudan doğruya ivedi emirlerin verilmesi lüzumu hasıl olursa, Albay Ali Fuat'a bunlardan haber verilir.

Eğer durum gerek 7 nci Ordu'nun daha çok geri alınması ve gerek Medine ve Hicaz hattındaki kıtaların Şeria doğusunda toplanması sebebiyle değişirse, o zaman Resül Nahura-El Hulzen-Cibbah-Mesmiye (Şam'ın 25 km. güneyi) hattının güneyindeki araziyi Suriye ve Batı Arabistan Komutanlığı'ndan ayırarak, burada, aralarındaki sınır, Şeria Nehri olacak olan iki ordu bölgesinin vücuda getirilmesini teklif ederim."

Bu teklif, ana hatlarıyla Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca kabul edilerek, bir süre için bu suretle görevin devam ettirilmesi kararlaştırıldı. Fakat Falkenhayn, bu komutanlığın işlerini doğrudan doğruya eline almak ve iç işlerine karışmak eğilimindeydi. Bu nedenle işlerde bir duraksama oluyordu. Albay Ali Fuat, Şam'dan Nasira'ya çağırıldı ve bu sorun kendisiyle görüşüldü. Kesin karar 6 Ocak 1918 tarihine kadar ertelendi.

Cemal Paşa İstanbul'a gittikten sonra 27 Aralıkta kendi kurmay başkanına şu telgrafı çekmişti : "Zatıalinize önce bildirdiğim gibi 19 Aralık 1917'den itibaren beş aylık izinli bulunduğum sürede benim adıma genel komutanlık hizmetlerini idare edecek, esaslı ve önemli işlerde eskisi gibi bana başvuracaksınız. Askeri konularda Yıldırım Ordular Grubu'nun arzularını yerine getireceksiniz." Bu, aslında uygulanması doğru olmayacak ve askeri geleneklere uymayan bir istekti. Bu nedenle Cemal Paşa'nın bu emir ve isteği doğal olarak yerine getirilemeyecekti.

25 ve 26 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 39)

Gerek 8 nci ve gerekse 7 nci Ordu cephelerinde 26 Aralık akşamına kadar önemli bir hareket olmadı. Genel durum, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın kararlaştırdığı taarruzun bir an önce yapılmasını gerektiriyordu. 7 nci Ordu Komutanı, 27 Aralık sabahı bu taarruzun yapılması için kolordulara son emirlerini verdi.

Taarruzda, 7 nci Ordu'nun ihtiyatını teşkil edecek olan 1 nci Piyade Tümeni, El Bire'de toplanmış ve 7 nci Ordu emrine uygun tertip almıştı. Böylece 26 Aralık akşamına kadar 3 ncü Kolordu cephesinde bu taarruz için gerekli tertipler alınmış bulunuyordu. 20 nci Kolordu cephesinde

arazinin elverişsizliği nedeniyle sahra bataryalarının harekâta katılmalarına imkân yoktu. Bunun için bu kolorduya, 80 kadar mermisi bulunan, bir çabuk ateşli dağ topçu taburu verilmişti ki, kolordunun bir topçu taburunun ateş desteğinde yapacağı taarruzla Tell el Ful'u ele geçirmesi mümkün değildi.

Ordu komutanı, 20 nci Kolordu'ya son ve kesin emrini vermişti. Bu emrinde : "Tell el Ful'un ele geçirilmesi esastır. Bunun için Hisma-Anata hattında hazırlayacağınız taarruz grubunun 814 rakımlı tepe-Tell el Ful (dahil) doğusu hattına taarruz etmesi kesinlikle lazımdır. Tell el Ful'e doğu ve kuzeydoğudan taarruz etmezseniz; buraya kuzeyden ve kuzeybatıdan yöneltilecek taarruzlar, sonuçsuz kalmış olacaktır" demişti. [383]

5. 27-31 Aralık 1917 Harekât ve Olayları

27 Aralık 1917 Harekâtı (7 nci Ordu'nun Taarruzu) (Kroki : 41)

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde

Düşmanın Avca Nehri kuzeyinde Arsuf-Şeyh Ballut hattında tahkimat yaparak yerleştiği anlaşıldı. Yapılan keşif kolu teşebbüslerinde 701 nci Alman Taburu'ndan birkaç er düşmana tutsak düştü. 22 nci Kolordu'nun 27 Aralık akşamı aldığı durum, (Kroki : 40)'ta gösterilmiştir.

7 nci Türk Ordusu'nun Taarruzu : [384] Kararlaştırılan taarruz, nihayet gece yarısından sonra başladı. Bu taarruzun yükü, daha çok 19 ncu Tümen'de idi. Bu Tümen, daha 26/27 Aralık geceyarısında 756-795-701 rakımlı tepeler kuzeyi-Hırbet Erha-747 Rakımlı Tepe hattında bütün kuvvetiyle taarruza hazırlanmıştı.

Tümen, saat 01.10'dan itibaren harekete geçti. Önce sol, sonra sağ kanatta ve daha sonra merkezde düşmanla temasa gelmişti. Karanlıktan faydalanarak düşman mevzilerine yaklaşılmış ve bu taarruzun baskın şeklinde yapılması düşünülmüşse de, düşman uyanık ve hazır bulunmuştu. 19 ncu Tümen kıtaları düşmanla temasa gelince hemen piyade, makineli tüfek ve bomba ateşleriyle karşılaşmış ve topçusu da, Hırbet Erha ile 701 rakımlı tepe kuzeyi istikametlerine ateş açmıştı. Bu suretle baskın hareketi ateş muharebesine dönüşmüştü.

---

[383] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-14, F. 1-17.

[384] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-14, F. 1-20.

Gerçekte, İngilizler, Türklerin 27 Aralıkta taarruz edeceklerini öğrenmişlerdi. Aslında, onlar da kıyı kesiminde Yafa kuzeyini ve Yafa'yı tehdidimizden kurtardıktan sonra, Kudüs kuzeyinde girişecekleri yeni bir harekâta hazırlanmış bulunuyorlardı.

19 ncu Tümen, saat 11.00'e kadar Biri Nebala dahil olmak üzere iki km. derinlikte bir araziyi ele geçirerek, sol kanadıyla Tell el Ful Tepesi'nin 800 m. kuzeyine kadar sokuldu. Fakat düşman, tümenin sol kanadına üstün kuvvetlerle karşı taarruza başladı. Bu etkiyle taarruz durdu; ve Tell el Ful'un ele geçirilmesine yardım etmek üzere ordudan 20 nci Kolordu'ya tekrar emir verildi. Bu Kolordu'nun sağ kanat tümeni (53 ncü Tümen) de, 814 rakımlı tepeyle (Hisma'nın üç km. güneybatısında) Anata hattındaki düşman mevzilerine taarruza başladı. 814 rakımlı tepe, üç kez yapılan süngü hücumundan sonra, buradaki bir düşman taburu geri atılarak ele geçirildi. Düşmandan çok sayıda silah ve gereç ve bir miktar tutsak alındı. Ancak, düşmanın yoğun topçu ateşi altında ve toplarının mermisiz kalması nedeniyle bu tümen de, Tell el Ful'a ulaşamadı. Bu taarruza 20 nci Kolordu'nun diğer kısımları da cepheden gösteriş taarruzu yaparak katılmışlardı. Gösteriş taarruzu o kadar şiddetli yapılmıştı ki, düşman ileri kıtaları geri çekilmişler ve bu mevziler 20 nci Kolordu kıtalarınca ele geçirilmişti.

Kolordu emrindeki dört bölüklü, bir dağ bataryalı 7 nci Süvari Alayı da, güney kanat açıklarında ve Beyti Laham'ın sekiz km. doğusundaki Der Dosi'de düşmanın bir süvari alayına taarruz ederek, Beyti Laham istikametine geri attı. Ve Beyti Laham'ın dört km. doğusundaki bir hatta kadar ilerleyip batıya karşı cephe alarak topçusuyla kasaba civarındaki ordugâhları ve Kudüs-El Halil şosesini ateş altında bulundurdu.

20 nci Kolordu'nun birkaç km. ilerlemesi düşmanı telaşa düşürdü. Öğleye doğru getirmiş olduğu takviye kıtalarıyla yaptığı karşı taarruz kayıp verdirilerek püskürtüldü.

Düşman, taarruz cephesindeki kuvvetlerini takviye ederek öğleden sonra bütün 7 nci Ordu cephesine karşı şiddetli bir karşı taarruza başladı. Hücumlarının en şiddetlisini Der İbzi güneyi-750 rakımlı tepe hattındaki 3 ncü Kolordu'nun zayıf bulunan sağ kanadına karşı sürdürüyordu. Düşman bu mevzii savunan 70 nci Alayı, kuzeye doğru çekilmeye mecbur etti. Ve bu kanattaki baskısını giderek arttırarak Ramallah Köyü batısına kadar ilerledi. Düşman, bu kesimde mevzi alan ordu ihtiyatı (1 nci Piyade Tümeni) tarafından durduruldu. Bu suretle meydana gelen bu yeni durum, ordu sağ kanadının (3 ncü Kolordu'nun kuzeye doğru biricik çekilme yolu olan Kudüs-Nablus şosesini) tehdit ediyordu.

Ordu cephesinin geri kalan kesimleri karşısındaki düşmanın karşı taarruzları, kolaylıkla geri atıldı.

3 ncü Kolordu cephesinde Şeyh Zeytun-Der Hasan mevzilerinin elden çıkması nedeniyle, sağ kanat kıtaları, çoğuyla Ayn Arik ve Şeyh Zeytun doğusu hattına alındı. Düşman akşam üzeri 3 ncü Süvari Tümeni cephesine de taarruz etti. Bu taarruzu gelişerek, Der el Kudüs mevzilerini ele geçirdi. Süvari tümeni, burada bulunan iki süvari bölüğünü Cemala sırtlarına ve Şukbe'deki ileri emniyet postalarını kuzeye çekmiş ve Artabbe-Ebu Maşal-Abud güneyi ve batısı-Lübban hattında şimdilik hiçbir değişiklik yapmamıştı. Der Ammar'da bulunacak olan 19 ncu Tümen Süvari Bölüğü ile bağlantı kurmak için süvari tümeni tertip almıştı; ve bu tümenle süvari bölüğü arasında bağlantı kurulmuştu.

Bugün yalnız 20 nci Kolordu'nun kaybı; 11 subay yaralı, 100 er şehit ve 250 er de yaralı olmuştu. 19 ncu Tümen'in kaybıysa; iki subay, 510 er şehit, 12 subay, 510 er yaralı ve kayıptı. Düşmanın kaybıysa daha çok olarak tahmin edilmişti. 20 nci Kolordu'nun raporuna göre kolordu cephesinde 300'den fazla ölü görülmüştü.

Yapılan taarruzun sonucuysa, çok sayıda kayıp vermekten başka, bütün 7 nci Ordu kuvvetlerinin, düşmanın yaptığı karşı taarruzla o zamana kadar Kudüs ve kuzeyiyle doğusunda tutunabilmekte oldukları mevzilerden, daha 10 km. kadar gerideki mevzilere çekilmek suretiyle ancak durumun düzeltilmesinden ibaret kalmıştır.

7 nci Ordu, yolların fenalığından, güçleşen geri hizmetlerini kolaylaştırmak ve gelecek takviye kuvvetlerini beklemek için, adım adım geri leyerek şu mevzilere çekilme kararını vermiş ve bu kararın uygulanması için de ordu birliklerine şu emri vermişti. Bu emre göre : [385] 3 ncü Süvari Tümeni, Rafat-Brukin-Korava hattına çekilip görevi yine her iki ordunun iç kanatlarını korumak; ve 3 ncü Kolordu'nun sağ kanadının güvenliğini sağlamaktı.

3 ncü Kolordu, Der es Sudan-Attara-Ayn Siniya-Tell Azur-Tayyibe-Vadii el Avca hattına; 20 nci Kolordu, Kubbetülmafiye-Ras et Tavil-Hani Hatrur-Cebeli Ektef-Tabkel-Kuneytra hattına çekilerek düşmanın Şeria Nehri istikametinde ilerlemesine engel olacak; ve doğudan gelecek taze kuvvetlerin Şeria Nehri üzerinden geçiş harekâtını sağlayacak ve bunun için de önce Hanı Hatrur mevzii uzun süre elde tutulacaktı.

27/28 Aralık gecesi sadece Tell el Ful kuzeyindeki 19 ncu Tümen, Rafat-Fefr Akap hattına geri alındı. Er. Ram Köyü'ne de 20 nci Kolordu

[385] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-5, F. 1-1, 1-2.

ile bağlantı için bir tabur ve bir hücum bölüğünden kurulu bir müfreze bırakıldı. Birbirine karışmış olan 1 nci ve 24 ncü Tümenler, Der İbzi kuzeyi-Ayn Arik doğusu-Beytunya batısı ve güneyi hattında ve 20 nci Kolordu da önceki mevzilerinde kaldılar.

Bugün 7 nci Ordu cephesinde muharebeler olurken, 8 nci Ordu cephesinde önemli bir olay olmadı. Düşman Avca Nehri kuzeyinde Arsuf-El Ballut hattında tahkimat yapmaktaydı. Düşmanın bu kesimde yerleşmek istediği sanılıyordu.

İngilizler

İngilizlere göre, 27 Aralık 1917'deki Türk taarruzu şöyle cereyan etmişti : [386] Türkler, Nablus yolunun her iki tarafından saat 01.30'dan biraz sonra taarruza geçti. Kudüs'ün altı km. kuzeyinde Vadii ed Dummin-Kudüs-Nablus yolunu kestiği noktada bir yayvan tepeden ilerlediler. Bu cephede 179 ncu Tugay vardı. Bu tugayın 2/13 ncü Taburu'ndan ileride bulunan bir kıtayı geriye attılar. Saat 01.45'te de 2/16 ncı Taburun ileri karakol bölüğünü Hırbet Ras et Tevil'den geri atmışlardı. Bundan az sonra genel taarruzları başladı.

Türkler, bombalarını iyi kullanıyorlardı. 2/13 ncü Taburun sağında bulunan iki ağır makineli tüfeği saf dışı bırakarak bu mevzilere yerleştilerse de, az sonra karşı süngü hücumuyla geri atıldılar. 179 ncu Tugayın bütün cephesine taarruz eden Türkler, topçu ve ağır makineli tüfeklerin tevkif ateşiyle püskürtüldüler. Kendilerine çeki düzen vermek üzere biraz geri çekildiler. Türkler, Tell el Ful ile Hırbet El Adas sırtlarına 150 mm.'lik obüs toplarıyla imha ateşi açtılar. Saat 03.30'da Hırbet El Adas sırtlarına yaptıkları şiddetli taarruz da geri atıldı. Fakat 2/16 ncı Taburun mevzilerini ele geçirmek için birbiri ardından yaptıkları taarruz, Tell el Ful eteklerine kadar gelişti.

Bu tepeyi ele geçirmeleri halinde durum kötüleşecekti. Halbuki Türkler, bu tepeye taarruz etmeyip 2/16 ncı London Taburu'nun solunda bulunan 2/15 nci London Taburu'na taarruz etmekle yetindiler. Bu taburu saat 09.00'da birkaç yüz metre geri attılar. 2/15 nci London Taburu'ndan bir bölük cepheyi takviye etti. 2/16 ncı London Taburu'na katılan diğer bir bölük de Türklerin sağ kanadına doğru taarruza geçti. Bu taarruz başarılı olduysa da ağır kayıp vererek tekrar geri çekilmeye mecbur oldu.

Türkler, saat 13.00 sıralarında Beyti Hanina kuzeydoğusundaki sırtların gerisinden 2/13 ncü London Taburu'na taarruz ettiler. Bu taarruz da püskürtüldü. Daha sonra tabur, diğer bir bölükle birlikte karşı taar-

[386] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 320-324.

ruza geçmesi üzerine Türkler, daha çok beklemeyerek, geri çekilmeye başladılar. Bu sırada Nebi Samoil kuzeyindeki 181 nci Tugaya da taarruz ediyorlardı. Bu taarruz, hemen geri atıldı. Fakat sonraki dört saat içinde Türkler, topçu ve piyade hafif silahlarının ateş desteğiyle ve daha büyük kuvvetlerle üç taarruz daha yaptılarsa da hepsi geri atıldı. Tabur artık burada tutunamıyacak bir duruma gelmiş, tepenin az ateş tutan güney yamaçlarına çekilmişti.

Saat 18.00 sıralarında Türklerin 60 ncı Tümen cephesindeki faaliyeti durmuştu. Az sonra keşif kolları, düşmanın Hırbet el Adas Tepesi'nden çekildiğini ve halen Ras et Tavil'de bulunduğunu keşfettiler.

Türklerin en iyi kıtalarıyla ve büyük bir azimle yaptıkları bu taarruz etkisiz kalmıştı. Hiçbir yerde tehlikeli olacak kadar ilerleyemediler. Bu nedenle de 60 ncı Tümen, ihtiyatındaki kıtaları muharebeye sokmaya lüzum görmedi.

Türkler, başarı sağlamak için sayıca gerekli olan üstünlüğü sağlayamamıştı. Gerçi taarruz hedeflerini iyi seçmişlerdi, fakat buralara yeteri kadar kuvveti toplayamamışlardı. 53 ncü Tümen cephesinde yalnız ileri karakol mevziine taarruz etmişlerdi. 158 nci Tugay'a, diğer tugay yardım etmek üzere cephesini Eriha yoluna kadar uzatması emredildi. Türkler, fecirle beraber daha güneyde Beyaztepe ve Resül Zebape tepelerine taarruz ettiler. Zebape Tepesi önce elden çıktı. Fakat tekrar geri alındı. Resül Zebape'nin yedi km. kadar güneyinde ve Beyti Laham'dan aynı uzaklıkta doğuda eski bir manastırın bulunduğu Der İbni Ubeyl'deki müfrezeye bir Türk süvari alayı taarruz etti. Bu alay iki km. kadar atlı olarak yaklaştı. Sonra yaya olarak taarruza geçti. Kolordu süvari alayının, bu mevzii kurtarmak için harcadığı çaba fayda vermedi. Türkler, baskısını sürdürerek yavaş yavaş tepenin kuzey ve güneyinde yerleşti.

53 ncü Tümen Komutanı, müfrezenin durumundan endişelenmeye başladı. Kolordu komutanı takviye imkânı olmadığını ve gerekirse müfrezenin geri alınmasını emretti.

Saat 18.00'de Türkler, iki dağ topu getirerek bu kesimi ateş altına aldılar. Bu kesimdeki bölük, sonunda Sür Bahir kuzeyine çekilmeyi başardı. 160 ncı Tugay'ın kaybı 300 kişiydi. Fakat bu tugay, arazi kaybetmemişti.

İngilizlerin sol kanat taarruzu : [387] 20 nci Kolordu Komutanı, Türklerin 27 Aralıkta Nablus yolunun iki tarafından taarruza geçeceğini

[387] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 324, 328.

saptamıştı. Bu nedenle 10 ncu Tümen'e 27 Aralık sabahı taarruza geçmesini emretti. Bu emir üzerine 26 Aralık gecesi tümenin sol kanat grubu kıtaları, taarruz hazırlık mevzilerine girmişlerdi.

10 ncu Tümen, bu taarruzu üç grup halinde yapacaktı. Sağ kanat grubu, 229 ncu Tugay, merkez grubu 10 ncu Tümen'in 31 nci Tugayı, sol kanat grubuysa 30 ncu ve 29 ncu Tugaylar'dan kurulu olarak daha kuvvetli tutulmuştu. Çünkü, grubun ileri harekâtı sırasında kuzeye karşı koruma tertibi almak zorunda kalacaktı.

Bu taarruz iki evrede yapılacaktı. Birinci evrede sağ kanat grubunun Ebu Zeytun sırtlarının sağ yamacını; merkez grubu, Kerine sırtını, Ayn Arik Köyü'nün tam batısındaki Hırbet el Hafi'ye kadar ele geçirecekti. Sol kanat grubu Vadii Saad ile Ayn Arik arasından ilerleyecek, kuzeye karşı geniş bir örtme perdesi kuracaktı.

İkinci evrede : Son hedef olarak Beytunya Köyü'nün ilerisinden Abu el Ayneyn Tepesi'ne kadar olan hakim araziyi ele geçirecekti. (Ayn Arik ve Ayn Kenya arasındadır). Sol kanat grubu da yedi buçuk km. genişliğindeki alanı örtecekti. Taarruz başladıktan sonra 231 nci Tugay'ın iki taburu Beyti Ur et Tahta'da toplanacak, tümen komutanının emrine girecekti. Taarruz kuvvetli bir topçu ateş desteğiyle yapılacaktı. Taarruzu desteklemeye tahsis edilen ağır topçu grubu, istek üzerine piyadeyi destekleyeceği gibi, asıl görevi Türk topçusunun susturulmasıydı. Harekâttaki başarı, en çok topçunun süratle ileri alınmasına bağlı bulunuyordu. Bölgenin fazla engebeli oluşu göz önünde tutularak topçunun en elverişli tek bir yolla Ayn Kerine sırtına alınmasına, diğer sırtlardan geçen daha sarp yolların ikmal ulaşımına tahsis edilmelerine karar verildi.

Saat 05.00'te 229 ncu Tugay (Sağ kanat grubu) Ebu Zeytun'a taarruz etmek üzere Vadii İmiş'te taarruz düzeni aldı. Her taburdan iki bölük cephede olmak üzere iki tabur cephesiyle saat 07.50'den itibaren tepenin güneybatı yamaçlarına tırmanmaya başladı. Topçu ateş desteğiyle ilerleyen kıtalar saat 09.20'de Hırbet er Res'i ele geçirdiler. Merkez grubu da bu sırada taarruzuna devam ediyor, Türklerin topçu ve ağır makineli tüfek ateşi altında ilerlemeye çalışıyordu. Bu grup, bu ateş etkisiyle muharebe hattından daha ileriye geçmiyerek sırt boyunca, ilerisine kuvvetli keşif kolları sürdü; ve ancak öğleden sonra saat 17.45'te 10 ncu Tümen cephesinde genel harekete başladı. Sağ kanatta ilerleyen birlikler, kolaylıkla hedefine ulaştı. Sol kanattaki tabur da Beytunya'da Hırbet Biri es Safa'da şiddetli bir mukavemete uğradı. Sarp ve hakim bulunan bu yerden Türkleri ancak bomba ve süngü hücumuyla atmak kabil olmuştu. 31 nci Tugay (merkez grubu) saat 06.45'te Vadii es Sunt'tan ilerledi. 08.30'da sağ kanadındaki tabur Hırbet el Kreyna Tepesi'ni ele geçirdi. Der

İbzi sol kanat grubu tarafından işgal edilinceye kadar bir duraklama yapıldı. Saat 11.30'da bir tabur, Domuzlar Tepesi'ne taarruz etti. Tepe saat 13.00'te ele geçirildi. Bir tabur da kuzeyde Hırbet Hafi'yi ele geçirdi. Domuzlar Tepesi'ni alan tabur, 229 ncu Tugay'ın hizasına gelinceye kadar ilerledi.

Sol kanat grubu (29 ncu ve 30 ncu Tugaylar), saat 05.45'te ileriye keşif kolları göndererek asıl kuvvetleriyle saat 06.00'da ileri harekâta başladı. Bir kısım birlikler, Der İbzi sırtlarına ilerledi. Diğer bir taarruz kolu da Kefri Naame Köyü güneyindeki hakim araziyi ele geçirmek üzere Vadii Saad kuzeyini takip etti.

30 ncu Tugay'ın bir taburu, Vadii Saad ve Vadii Sunt'un birleştiği noktada ihtiyat olarak, Tugayın kalanı da Safa doğusunda toplanmıştı. İleri harekâtın başlangıcında zayıf bir direnişle karşılaşıldıysa da harekâtın devamında hedefler kolaylıkla ele geçirildi.

Sağ kanatta 74 ncü Tümen'in 231 nci Tugayı, El Tire doğusundaki Hırbet et Dreyhime'yi; sol kanatta Avustralya Atlı Piyade Tümeni de Der el Kudüs ve Hırbet İbn Haris'i boş bulmuşlardı.

20 nci Kolordu Komutanı, daha başlangıçtan itibaren taarruz planının başarıyla sonuçlanacağından emin bulunuyordu. Sağ kanatta Türk taarruzu kırılmış, diğer kanatta ağır kayıba uğranmadan taarruz hedeflerine ulaşılmıştı. Yarınki harekât başarının genişletilmesi ve kesin sonucun alınmasına yönelecekti.

Kolordu Komutanı, Türkleri batıdan yapılacak bir taarruzla Nablus yolundan atmak için, yalnız 10 ncu Tümen'in kullanılmasının yetip yetmeyeceği konusunda kararsızdı. Süratli bir taarruz, Türklerin kesin yenilgisini sağlayabilirdi; ancak 10 ncu Tümen'in harekât alanının güç ilerlenebilen bir arazi yapısında olduğunun da göz önünde tutulması gerekliydi. Bütün gece bu konuyu düşünen kolordu komutanı, sonunda Nablus yolunu ele geçirmiş bulunan 60 ncı Tümen ile bu taarruzu yapmaya karar verdi.

28 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 42)

İngilizler (20 nci Kolordu'nun genel taarruzu) [388]

Kolordu Komutanı, saat 09.40'ta muhtemel Türk taarruzundan önce saptanan kolordu taarruz planına göre, asıl taarruz için, sağ yanı 53 ncü Tümen tarafından korunacak olan 60 ncı Tümen'in harekete geçmesini emretti.

---

[388] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 329-331.

Saat 10.40'da gönderdiği ikinci bir emirle de, 10 ncu Tümen'in (sol kanat taarruz grubu) mümkün olan süratle hedefine ilerlemesini, 74 ncü Tümen'in de, sol kanadıyla Beytunya doğrultusunda ilerlemesini bildirdi.

Öğleye kadar 60 ncı Tümen, bir gün önce elden çıkan ileri karakol mevzilerini ele geçirdi. Ras et Tavil Tepesi'ni geri aldı. Sol kanatta 181 nci Tugay, tek mermi atmadan Biri Nebala ve El Cib'i işgal etti. Saat 13.20'de 60 ncı Tümen Komutanı, 180 nci Tugay'a, 179 ncu Tugay cephesinden geçerek 181 nci Tugay ile birlikte Er Ram, Kalandiye ve Rafat Köylerine ilerlemesini emretti. Er Ram'da bir Türk direnmesi olduysa da, 10 dakikalık bir topçu ateşinden sonra yapılan taarruzla Nablus yolu civarında en kuvvetli durumda olan bu Türk mevzii de alındı. Bir gün önce yaptığı sonuçsuz taarruzlardan yorgun çıkan Türk birlikleri, artçı görevini bile başaramayacak kadar güçsüz düşmüştü. 74 ncü Tümen'in 230 ncu Tugayı, Rafat'ın 2 km. kadar güneybatısındaki Hırbet el Cedire'yi ele geçirmede güçlük çekmedi.

60 ncı Tümen'in sağ kanadını korumak için 53 ncü Tümen Komutanı, saat 11.15'te 158 nci Tugay'a Resül Zebape'nin kuzeydoğusundaki Ras Arkub es Suffa'yı ve Kudüs'ün beş km. kadar kuzeydoğusundaki Anata Köyü'nü ele geçirmesini emretti. Saat 15.15'te tümen topçusu, her iki bölgeyi şiddetle ateş altına aldı. 15 dakika sonra da taarruza geçildi. Hareketin başlangıcında, Türk makineli tüfek ateşleri ilerlemeyi durakattıysa da, topçunun tekrar ateş başlatmasıyla taarruz gelişti; ve karanlık bastıktan sonra Ras Arkub es Suffa ele geçirilebildi. Diğer bir taarruz grubu da Anata Köyü'nün iki yanından taarruz ederek saat 16.00 sıralarında köyü ele geçirdi. Böylece 60 ncı Tümen'in sağ yanı tamamiyle emniyet altına alındı.

Sol kanat taarruz grubunun ilerleyişi; özellikle bölgenin sarplığı ve Türklerin inatla direnişi nedeniyle ağır cereyan ediyordu. Bu grup, Beytunya'ya taarruz etti. Beytunya'da bütün gün süren kanlı bir sokak muharebesi oldu. Küçük bir Türk birliği, direnek haline koyduğu bir binada son erine kadar savunmaya devam etti. Ancak pencerelere atılan bombalardan sonra bunlar binayı bıraktılar.

Merkez taarruz grubu, Ayn Arik Köyü güneyindeki Kefri Şiyan'a ilerledi ve burada yalnız Türk artçılarının makineli tüfek ateşiyle karşılaştı. Topçu ateşiyle bunlar susturuldu. Kefri Şiyan alındıktan sonra, buranın bir buçuk km. kadar güneybatısındaki 818 Rakımlı El Muntar Köyü ele geçirildi; ve sağ kanat grubuna teslim edildi. Bir tabur kuvvet de; El Muntar'ın kuzeyindeki Knot (Bağ) Tepesi'nde kuvvetli bir mevzi tuttu.

Sol kanat grubu cephesinde 29 ncu Tugay, Vadii Saad kuzeyinde Şabuni'den batıya uzanan sırtı ele geçirdi.

Vadii Ayn Arik doğrultusunda hareket ederek 29 ncu Tugay'ın gerisinden Ayn Arik'in kuzey ve kuzeydoğu tepelerine taarruz, 30 ncu Tugay'ın göreviydi. Fecirle birlikte ilerleyen keşif kolları, bu tepelere yaklaştıklarında, bu kesimin kuvvetli olarak tutulmamış olduğunu görmüşlerdi. Bu tugayın ileri hareketi çok ağır cereyan etti. Topçu desteği ilerlemeyi sağladı. Türklerin hemen her yerde ileri mevzilerini önceden bıraktıkları görülüyordu. Saat 16.30'da Ayn Arik kuzey sırtları, 30 ncu Tugay birlikleri tarafından ele geçirildi. Böylece, 30 ncu Tugay'ın sağ kanadı 31 nci Tugay'ın Kefri Şiyan'ın 750 m. kadar kuzeyindeki sol kanadıyla ilişki kurdu. Cephe, Hırbet Rubin kuzeyini izleyerek Der İbzi kuzeyindeki 29 ncu Tugay ile birleşti. Daha solda Avustralya Atlı Piyade Tümeni, bir gün önce keşif kollarının ulaştığı Hırbet İbni Harıs-Der el Kudüs hattı kuzeyine büyük kısmıyla yerleşti.

Türkler

8 nci Ordu Cephesinde

28 Aralık 1917'de bu cephede önemli bir hareket olmadı. Düşman Tabsur ve Mecdel Yaba kesimine topçusu ile taciz ateşi yapıyordu. Harp gemileri de Yafa'dan güney istikametinde seyir halindeydi. Düşman Avca Nehri üzerinde üç köprü kurmuştu. Alman ve Türk süvarisinden kurulu bir keşif kolu, Fecca istikametinde ilerleyerek Resül Ayn ile Nebi Tari arasında düşmanla çatıştı.

Hava keşfine göre düşman durumu şöyle saptanmıştı : [389] Arsuf güneyinde dört süvari bölüğü; El Celil'in hemen güneydoğusunda bir süvari bölüğü; El Celil güneyinde iki piyade taburu; Şeyh Ballut'un güneyinde dört piyade taburu; Ferruciye'nin batısında Avca Vadisi'nde altı süvari bölüğü, üç piyade taburu; Avca'nın kuzeyinde Şeyh Muannis ve kıyı arasında üç süvari bölüğü; Haddar Köprüsü ile Avca mansabı arasında üç yeni köprü; Sarona'nın kuzeyinde bir piyade taburu; Yafa'nın kuzeydoğusunda iki piyade taburu; Mülebbis'te bir tabur; Mülebbis'in güneyinde üç piyade taburu; Nebi Tari'nin batısında iki piyade bölüğü; Rantiye İstasyonu'nda iki piyade bölüğü; Mecdel Yaba'nın hemen kuzeydoğusunda iki piyade bölüğü ve onun iki km. doğusunda iki piyade bölüğü; Nalin'in kuzeyinde iki piyade bölüğü; Cimsu'nun kuzeyinde üç süvari bölüğü; Lid'in güneyinde bir tabur; Lid ve Remle arasında ulaştırma kolları ordugâhı; Yafa önlerinde bir büyük, yedi orta ve dört küçük harp gemisi vardı.

---

[389] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-6, F. 1-5, 1-7.

7 nci Ordu Cephesinde

İngilizler, saat 07.00'den itibaren 3 ncü Kolordu sağ kanadına iki kez taarruz etti. İlk hücumu püskürtüldüyse de takviye kıtası alarak taarruzunu sürdüren düşman, Der İbzi kuzeyindeki taburu, Ed Caniye kuzeyine ve Ayn Arik doğusundaki taburu da Ayn Konya kuzeyine atmayı başardı. Düşman, öğleyin Tell el Ful kuzeyindeki 814 rakımlı tepeye iki taburla kuzeyden ve iki taburla da güneyden kuşatıcı şekilde taarruz etti. Sağ kanattaki kıtalarımızın direniş ve karşı taarruzlarıyla, düşman taarruzu durduruldu. Yalnız 814 rakımlı tepede bulunan birlikler, inatlı savunmadan sonra tepeyi bırakmak zorunda kaldı. Saat 15.00'te düşman, Beytunya Köyü'nün güney ve doğusundan 24 ncü ve 19 ncu Tümenlerin iç kanatlarına şiddetle taarruz ederek, 19 ncu Tümeni ayırmak istediyse de başaramadı. Diğer bir taarruz kolu da, Er Ram güneyindeki mevzilere taarruz etti ve oradaki müfrezeyi kuzeye atarak köyü işgal etti.

Saat 16.00'da düşman Anata'nın güneydoğusundaki 53 ncü Tümen sol kanadına bir tugayla; Resül Zebape'deki 26 ncı Tümen sağ kanadına da diğer bir tugayla taarruz etti. Bu taarruz güneş batıncaya kadar durduruldu. Ordu sağ kanadındaki 1 nci ve 24 ncü Tümenler, gruptan önce ve 19 ncu Tümen'in himayesinde çekilmeye başlayarak, geceleyin Ayn Siniya'ya geldiler; ve burada yeniden düzenlenmeye başladılar.

28/29 Aralık 1917'de 3 ncü Kolordu, Ayn Kenya kuzeyi-Ebu Kaş güneyi-Beytin güneyi hattına çekildi. Bu kolordu, El Bire-Ramallah hattını ileri mevzi olarak tuttu.

20 nci Kolordu ise, Kubbet er Rumamane-Ras et Tavil-Hanı Hatrur-Cebeli Ektef-Tabkel Kuneytra hattına çekilerek, Kudüs-Eriha yolunun kuzeyindeki Murhmas ile güneyindeki El Muntar kesimlerini ileri mevzi olarak işgal etti. 3 ncü Süvari Tümeni de önceki mevzilerinde kaldı. [390]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, yapılan Tell el Ful taarruzu hakkında Başkomutanlık Vekâleti'ne özet olarak şu raporu verdi : [391] "3 ncü ve 20 nci Kolorduların birer bölümleriyle yapılmış olan taarruzlar ne yazık ki, tamamiyle hazırlanmış olan üstün düşmana tesadüf etti. Düşman da aynı zamanda taarruza kalktı. Böylece şiddetli bir muharebe bütün 7 nci Ordu cephesine yayıldı. Kısmen başarı kazanıldı. Düşmanın, 1 nci Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri karşısında ilerlemeyi başaran kollarına karşı ihtiyatların muharebeye sokulması lüzumu, cephenin diğer kısımlarındaki başarılarımızdan faydalanmaya engel oldu. Asıl amacımız düşmanı bir süre için kanadımıza karşı ihtiyat kuvvetlerini toplamaktan menetmekti. Bu elde edildi. Kıtaların iaşesinde çekilen büyük güçlüklerin azaltılması için plana göre 7 nci Ordu geri alınacak ve 3 ncü Kolordu önce adım adım Tell el Azur mevziine ve 20 nci Kolordu Hanı Hatrur mevziine çekilecektir."

[390] Erkilet, H. Hüsnü Emir; Yıldırım, s. 291.

[391] a. g. e.; s. 292.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, aynı zamanda 7 nci Ordu'ya da telefonla şu emri vermişti : "Ordunun Tell el Azur mevziine çekilmesini tertip ediniz ve 8 nci Ordu ile Hudut (arahattı) : Der Ballut-Mesha-Kefri Tilt hattı (8 nci Orduy'a dahil)'dır. 3 ncü Süvari Tümeni, 8 nci Ordu ile bağlantı sağlamaya çalışacaktır. Bu tümenin 1 nci Tümen tarafından değiştirilmesi ve 19 ncu Tümen'in ihtiyata alınması tedbirlerini hazırlayınız.

20 nci Kolordu, Hanı Hatrur mevziini muhafaza edecektir. Emir gönderilecektir."

29 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki : 42)

İngilizler [392]

20 nci Kolordu Komutanlığı verdiği emirde, 29 Aralık günü de 60 ncı ve 74 ncü Tümenlerin kuzey yönünde taarruza devam etmelerini istedi. Bu taarruz sırasında 53 ncü Tümen yine kolordunun sağ yanını koruyacaktı. 60 ncı Tümen başlangıçta çok zayıf bir direnişle karşılaştı. Fakat 180 nci Tugay, El Bire'nin bir buçuk km. güneyindeki sarp bir tepe olan Şabsala karşısında bir süre durmak zorunda kaldı. 181 nci Tugay, Nablus yolunun batısından biraz ilerleyebildi; fakat o da öğle üzeri El Bire-Ramallah yolundan 500 m. kadar bir mesafede durdu. Topçu ve makineli tüfeklerin ateş desteğiyle taarruza devam edilerek Türklerin inatçı direnişine rağmen biraz gecikmeyle saat 15.30'da Şabsala Tepesi ele geçirildi. Saat 16.15'de, El Bire'nin bombardımanına başlandı; ve kasaba 181 nci Tugay tarafından alındı.

Saat 21.30'da 180 nci ve 181 nci Tugayların cepheleri ileriye sürüldü. 180 nci Tugay bütün gece harekete devam ederek ertesi sabah El Bire'nin üç km. kadar kuzeydoğusundaki Beytin kasabasını ele geçirdi.

60 ncı Tümen'in sağ yanını korumakla görevli bulunan 53 ncü Tümen'in 158 nci Tugayı, bir gün önce Anata'nın birbuçuk km. kuzeydoğusundaki Hırbet Almit'i ele geçirmişti. 159 ncu Tugay da bu sabah saat 08.00'de Hisma'yı ele geçirdi. 60 ncı Tümen'in ileri hareketiyle meydana

[392] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 331.

gelen açık yanı korumak için 159 ncu Tugay, taburlarını birbiri ardından ileri sürmekle boşluğu kapattı ve sonunda sol kanadıyla Beytin'in beş km. kadar güney doğusundaki Burka kesimini ele geçirmiş oldu.

74 ncü Tümen'in 230 ncu Tugayı, saat 09.15'te Ramallah'ı ele geçirdi. Hırbet el Burç yönünde ilerlerken şiddetli bir direnmeye çattı. 60 ncı Tümen'in El Bire'yi ele geçirmesinden sonra, 230 ncu Tugay, gece kuzeye El Burç'a doğru ilerledi.

Taarruz sol kanadının sağındaki grup, tekrar 74 ncü Tümen Komutanı emrine verilmişti. Kolordu cephesi düzenli hale geldiğinden ve Tümen, Knot Hill (Bağ Tepe) ve El Muntar'da iyi bir mevzi elde ettiğinden, Tümenin bugün için daha fazla ileri hareketine lüzum görülmedi. Aynı zamanda Hırbet Rubin-Ed Caniye-Ras Karkar hattını tutan 10 ncu Tümen'den de başkaca bir çaba harcaması istenmedi.

Türkler (Kroki: 42)

8 nci Ordu cephesinde, keşif ve topçu taciz ateşi faaliyetleri devam etti. Yafa önünde bulunan altı nakliye gemisi yüklerini limana boşaltmakla meşgul oldular.

7 nci Ordu Cephesinde

Ordu komutanı durumla ilgili epeyce bilgi aldıktan ve gelen raporları inceledikten sonra saat 20.30'da şu ordu emrini verdi: [393]

"1. 20 nci ve 3 ncü Kolordular arasında bağlantı sağlanması için Rammün'ün 3 ncü Kolordu tarafından bir emniyet postasıyla işgali gerekir. 20 nci Kolordu'nun sağ kanadıyla bağlantının sağlanması için 7 nci Süvari Alayı'ndan bir bölük, 713 rakımlı tepeyle Kubbet er Rumamane civarına gönderecektir. 53 ncü Tümen'in sağ kanadı Ras et Tavil'de ve ileri postaları Muhmas'tadır.

2. Bütün cephede düşmanla sıkı bir temas sağlanması ve sürdürülmesi gereklidir. Aynı zamanda küçük ve faal keşif kollarıyla devamlı olarak keşifler yapılacaktır. Düşmanın taarruzu halinde taciz ve geciktirilmesi çok önemli ve lüzumludur.

3. Taarruza katılmış olan hücum grupları, 1 nci Hücum Taburu ile hemen geri gönderilerek, eğitimine devam için ihtiyata alınacaktır.

3 ncü Kolordu, ihtiyata alacağı bu taburu ne zaman ve nereye gönderdiğini bildirecektir.

[393] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-15, F. 1-9, 1-10.

4. Keşif ve kaynaklardan faydalanma bakımından 8 nci Ordu ile ara hattı: Rantis - Der Ballut - Kefri Tilt - Arnezun - Kefri Zibad - Kafri Sur - Şufe - Anepta (bu yerler 8 nci Orduya dahil) hattıdır.

3 ncü Kolordu ile Süvari Tümeni arasında ara hattı: Der Ammar - Nebi Salih - Korava - Kafr Haris - Ferata (bu yerler 3 ncü Süvari Tümeni'ne dahil) hattıdır.

3 ncü ve 20 nci Kolordu arasında ara hattıysa: Elbire - Rammün - Vadii Avca (bu yerler 3 ncü Kolordu'ya ait) hattıdır."

El Bire, Ramallah Muharebesi

Düşman, öğleye kadar 3 ncü Kolordu'nun kuzeye çekilmesini önleyemedi; fakat öğleden sonra El Bire - Ramallah hattındaki 19 ncu Tümen'in ikişer taburlu iki alayı tarafından tutulan himaye mevzilerine bir piyade tümeniyle taarruza başladı. Saat 16.00'ya kadar getirdiği diğer bir tugaylık takviye kuvvetinin de katılmasıyla akşam karanlığına kadar şiddetle taarruzuna devam ettiyse de, kıtalar mevzilerini başarıyla savundular; ve böylece düşmanın bu taarruzu püskürtüldü. Gece, düşmanın bir süvari alayıyla bir tabur kadar kuvveti, 20 nci Kolordu'nun Muhmas Köyü civarındaki ileri mevzilerini işgal etti. Her iki kolordunun iç kanatları karşısında El Bire - Kefri Akab - Ceba - Hisma hattında da, bir piyade tümeni topladı. Kolordular arasındaki Rammün köyü, 20 nci Kolordu tarafından iki süvari bölüğü gönderilerek tutturuldu. Burası aynı zamanda keşif ve gözetleme merkezi yapıldıysa da, bağlantının sağlanması için 7 nci Ordu'dan verilen bir emir üzerine bu yer bir emniyet postasıyla 3 ncü Kolordu'ca işgal edildi. Kubbet er Rumamane'ye de 20 nci Kolordu'dan bir süvari bölüğü sürüldü. 19 ncu Tümen, El Bire - Ramallah hattını gece bırakarak kuvvetinin çoğuyla Ayn Siniya'ya ve artçılarıyla Ayn Cibrut güney ve batısına çekildi. 3 ncü Süvari Tümeni, bugün de eski mevziinde kaldı.

30 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 42)

İngilizler [394]

20 nci Kolordu'nun taarruzu 29/30 Aralık gecesi de sürdürülmüştü. 60 ncı Tümen'in 180 nci Tugayı, bütün gece harekâtını sürdürerek 30 Aralık saat 04.00'te El Bire'nin üç km. kuzeydoğusundaki Beytin'i ele geçirdi. Bundan sonra zayıf bir mukavemeledle daha karşılaşdıysa da bu da ortadan kaldırıldı. Tümen, böylece cephesini Nablus yoluna sürdü. Daha sonra Kolordu komutanlığınca taarruza son verilmesi emredildi. Böylece kasım

[394] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 332-333.

ve aralık aylarında hemen devamlı olarak yapılan muharebeler durdurulmuş ve İngiliz baskısı geçici olarak sona ermiş bulunuyordu. Bu son durumla ilgili olarak İngilizlerin görüşleri şöyleydi: Türklerin kuzeyden yapacağı bir taarruza karşı, Kudüs'ün güvenliği sağlanmıştı. Türklerin burasını geri almak için yaptığı teşebbüsler, bir sonuca ulaşamamış olmakla kalmayıp General Allenby'nin planlarını kolaylaştırmıştı. Çünkü Türkler, Nablus yolunun her iki yanında İngilizlerin inatla yaptıkları savunmaya karşı kuvvetlerini harcayarak 10 ncu İngiliz Tümeni'nin sağ kanadına çatmalarıyla bu cephede artık karşı taarruzlara karşı koyamayacak bir hale gelmişti. Falkenhayn'ın planı, 20 nci İngiliz Kolordusu'nun aktif hareketiyle suya düşmüştü. Falkenhayn hesaplarında yanılmış, bölgenin arızalı oluşu, onu sağ kanadının emin bulunduğuna ve İngilizlerin buradan geçemeyeceklerine inandırmıştı.

20 nci Kolordu Komutanı, sağ kanadında Türk taarruzunu sükûnetle bekleyerek sol kanadını harekete geçirmekle duruma hakim olmuştu.

Hava kuvveti Türklerin moralinin bozulmasına çok yardım etmiştir.

İngiliz ordusunun 30 Aralık 1917 akşam durumu: (Kroki: 42)'de gösterilmiştir.

Türkler (Kroki: 42)

Muhmas Muharebesi [395]

20 nci Kolordu Komutanı, Muhmas'ın geri alınması için küçük çapta bir taarruz hareketi düzenledi.

Maan bölgesinden Filistin Cephesi'ne gelen ve 24 Aralıkta Eriha'ya ulaşan 151 nci Alay'ın 2 nci Taburu ile 150 nci ve 151 nci Alayların makineli tüfek bölükleri, 20 nci Kolordu emrine girdi. Kubbet Er Rumamane' den ilerleyen 7 nci Süvari Alayı ile Ras et Tavil'den ilerleyen 32 nci Piyade Alayı'ndan kurulu 20 nci Kolordu taarruz grubu, saat 07.00'de Muhmas Köyü yöresindeki düşmana taarruza başladı. İngilizlerin burada bir süvari alayıyla bir piyade taburundan kurulu kuvvetini geri atarak köyü ele geçirdi. Bu taarruz grubu, burada bir piyade taburu bırakarak gece tekrar eski mevziine döndü.

Düşman, 20 nci Kolordu'nun daha önce bıraktığı mevzilerde iyice yerleşerek tahkimata başladı; ve geri çekilen 3 ncü Kolordu'yu, bir bataryayla takviyeli bir piyade tugayıyla takib etti.

[395] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-15, F. 1-14.

7 nci Ordu sağ kanadında geri çekilen birlikler, bugün şu kesimlere ulaştılar: 3 ncü Süvari Tümeni, asıl kuvvetiyle Nebi Salih yöresine; ileri müfrezeleriyle Lübban - Abut - Kubar hattına; 1 nci Piyade Tümeni, asıl kuvvetiyle Bir es Zeyt yöresine ve ileri müfrezeleriyle Ebu Kaş güney ve kuzeybatısı hattına; 19 ncu Piyade Tümeni, asıl kuvvetiyle Selvad yöresine ve ileri müfrezeleriyle Ebu Kaş güneyi - Ayn Cibrut güneyi hattına; 24 ncü Tümen, asıl kuvvetiyle Attara civarına ihtiyata gelmişlerdi.

8 nci Ordu cephesinde: [396] Haddar Köprüsü yöresinde bulunan düşmanın bir bataryası, 20 nci Tümen mevzilerine ateş etti. Cephe kesimindeki düşmana ateş baskınları yapıldı. Siperlerini aceleyle işgal eden düşman karşı ateş açtı.

İngilizler, Yafa - Kudüs demiryolunu onararak işletmeye başlamışlardı. Denize de hakim olduklarından, Filistin'de ulaşım imkânı sağlamış oluyorlardı. Şimdi Mısır'dan Remle'ye kadar mükemmel geniş çift hatlı demiryolundan başka, Yafa İskelesi'ne ve buradan Kudüs'e kadar yine bir demiryoluna sahiptiler.

20 nci Kolordu kuruluşuna giren 62 nci Alay 1 nci Tabur, Mesudiye' ye gelmiş buradan demiryoluyla Kalkiliya'ya hareket etmesi emredilmişti. 20 nci Kolordu ihtiyatında bulunan 72 nci Alay'ın (2 nci Taburu eksik), tümenine katılmak üzere 1 Ocak 1918'de hareketi emredildi. 61 nci Piyade Alayı da, 3 Ocakta Lübban'a; 4 Ocakta Nablus'a gelecekti.

31 Aralık 1917 Harekâtı (Kroki: 42)

İngilizler [397]

Kudüs kuzeyindeki başarılı harekâttan sonra ordu komutanı, kolordu komutanlarına almaları gereken düzene ait son görüşlerini bildirdi. Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun tümenlerinden birini, 20 nci ve 21 nci Kolordular arasındaki cepheyi tutmak üzere alıkoyarak dinlenmeye geçmek üzere Der el Ballah'a çekmeye karar verdi (bu kolordunun Yeomanri Tugayları hariç). Öteki birlikleri, çok ağır kayıplar vermişlerdi. Bunlar dinlenmeden ve bütünlemelerini yapmadan yeni bir görevi yapamazlardı. Özellikle binek atlarının dinlenme ve bakıma ihtiyacı çoktu. Ordu komutanı, her iki kolordunun iç kanatları arasında dokuz km. kadar bir açıklık meydana geldiğini göz önünde tutarak, bu boşluğu 20 nci Kolordu'nun sol kanadını Lid'in 13 km. doğusundaki Der el Kudüs'e kadar uzatmak suretiyle dört buçuk km. azaltmıştı. Bu boşluğun gözetlenmesi için bir atlı tugayın

[396] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-6, F. 1-22.
[397] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 347-348.

yeteceğini ve bu tugayın mensup olduğu tümenin büyük kısmının demiryolu Remle'ye uzatılıncaya kadar, Yebna civarında kalmasının ve bundan sonra demiryolu başlangıç noktasına hareket ettirilmesinin uygun olacağını düşünmüştü. Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı, bu iş için bölgeyi iyi tanıyan Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ni seçti. Fakat bu tümenin yorgunluğu dolayısıyla bu görev de uzun süre bırakılamayarak Avustralya- Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ile değiştirildi.

20 nci Kolordu cephesinde: kolordu komutanı, bugün 74 ncü Tümeni Biddu kesiminde ihtiyata çekti.

Ordu komutanı, demiryolunu daha ileri götürmek ve yolları da ıslah etmek suretiyle, ikmal maddelerinin ileri alınması sağlanmadıkça kuzey istikametinde bir ileri harekete geçilmesinin mümkün olamayacağı kanısına varmıştı. Ancak bu arada geçecek süre içinde sağ kanada karşı Türklerin yeni bir harekete girişmesine meydan vermemek için, bu kesimdeki Türk kuvvetlerinin Şeria Nehri doğusuna atılmasına ve geçitlerin güvenlik altına alınmasına karar verdi.

Şeria Nehri geçitleri güvence altına alındığı takdirde, Türklerin Lut Gölü'nün batısındaki bölgeye taarruzlarına engel olunacak ve Hicaz demiryolunu kesmek maksadıyla yapacakları muhtemel bir harekâtı önlemek için, bir çıkış mevzii elde edilmiş olacaktı.

Türkler

30/31 Aralık gecesi hareketsiz geçti. Gündüz piyade ateş muharebesi oldu. Düşmanın on uçağı faaliyetteydi. Bunlardan üçü Hanı Hatrur'da topçu mevzilerini ve diğerleri Eriha-Salt yolu üzerindeki Şeria Köprüsü'nü bombaladı. Köprü iki yerinden hasara uğradıysa da onarıldı. [398]

Şimdiye kadar yapılan muharebe keşiflerine ve yakalanan tutsaklardan alınan bilgilere göre, Filistin Cephesi'nde düşmanın, yedi piyade (10 ncu, 53 ncü, 54 ncü, 60 ncı, 74 ncü, 75 nci ve 52 nci) ve üç atlı piyade tümeni (Avustralya - Yeni Zelanda, Yeomanry, Avustralya) ile bir hecinsüvar tugayının bulunduğu ve kolordularda da birer atlı piyade alayının olduğu anlaşılmıştı. İngilizler dışında, Fransız ve İtalyanlardan kurulu bir karma birlik de vardı.

7 nci ve 8 nci Orduların 31 Ekim 1917'den 31 Aralık 1917'ye kadar verdiği kayıp şöyleydi:

[398] ATASE Arşivi; No. 11122, Kls. 3704, Dos. H-15, F. 1-18.

7 nci Ordu (3 ncü Süvari, 19 ncu, 24 ncü, 23 ncı, 27 nci, 53 ncü Piyade Tümenleri): 110 subay, 1.886 er şehit; 213 subay 5.488 er yaralı; 79 subay, 393 er tutsak; 183 subay 4.223 er kayıp; 1.762 hayvan telef; 7.305 tüfek, 22 hafif ve 73 ağır makinalı tüfekle, 29 top elden çıkmıştı.

8 nci Ordu (3 ncü, 7 nci, 16 ncı, 20 nci, 54 ncü Tümenler): 70 subay, 1.474 er şehit; 118 subay, 3.163 er yaralı; 95 subay, 5.868 er tutsak; 97 subay 4.877 er kayıp; 700 hayvan telef; 2.384 kayıp, toplam olarak iki ordudan; 180 subay, 3.360 şehit; 331 subay, 8.651 er yaralı; 174 subay, 6.261 er tutsak; 280 subay, 6.100 er kayıp vardı ki, tüm muharebe kaybı 25.337'ydi.

E. SURİYE VE BATI ARABİSTAN GENEL KOMUTANLIĞI BÖLGESİNDEKİ HAREKÂT VE OLAYLAR

Aralık 1917'de bu komutanlık bölgesindeki kıtaların (Ordu Karargâhı, Hicaz Kuvvei Seferiyesi, 1 nci Kuvvei Mürettebe, 2 nci Kuvvei Mürettebe, 8 nci Kolordu Karargâhı ve bağlıları, 43 ncü ve 48 nci Tümenler, 12 nci Kolordu Karargâhı ve bağlıları, 23 ncü, 41 nci ve 44 ncü Tümenler, Ordu Menzil Müfettişliği, Halep ve Adana Menzil Bölge Müfettişlikleri, Toros ve Amanos Menzil Hatları, 8 nci ve 6 ncı Asker Alma Kalemleri, Jandarma Bölge Müfettişliği) durumu şöyleydi: (Kroki: 43) [399]

Medine'de Hicaz Kuvvei Seferiye Komutanlığı ve El Alâ'da 58 nci Tümen Komutanlığı bulunup Hicaz Kuvvei Seferiye Komutanlığı emrindeydi.

Tebük'te 2 nci Kuvvei Mürettebe Komutanlığı: Maan'da; 1 nci Kuvvei Mürettebe Komutanlığı, Dera'da 8 nci Kolordu Komutanlığı ev emrinde, Amman'daki 48 nci Tümen ile, Aliye'deki 43 ncü Tümen Komutanlığı vardı. Adana'da 12 nci Kolordu Komutanlığı ve emrinde, Tarsus'ta 23 ncü Tümen ile, Osmaniye'de 44 ncü Tümen, Belen'de de 41 nci Tümen vardı. Genel Komutanlık Karargâhı Şam'daydı.

Bu kuvvetler, zayıf ve geniş bir alana yayılmış olup, Medine'den Maan'a kadar uzanan demiryolunun korunmasına yeterli değildi. İsyancıların her gün yaptığı saldırılar, bu yolun er geç bir gün tahrip edileceğini gösteriyordu. Bu nedenle Medine'de bir kısım kuvvet bırakılarak demiryolunun korunmasına karar verilmişti.

[399] Belen, Fahri; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1964, s. 160 ve (Kroki: 42) ve Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, VI nci Cilt Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı (Kroki: 40)'tan özet.

7 nci Madde - İran, Afganistan bağımsız hükümetler olup, antlaşmada imzaları bulunan devletler, bunların siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine saygılı olacaklarını taahhüt ederler..." denilmekteydi. Bu maddeler Wilson'un Prensiplerine göre yazılmış olmakla beraber, bunları ileri süren Almanya idi. 4 ncü madde ile Türklerin gelecekteki toprak bütünlükleri korunuyor, diğer 7 nci maddedeyse, Kafkas, Bakû, İran ve Hindistan ile ilgili gelecekteki niyetleri için Türkleri alet olarak kullanmak istiyorlardı.

Türk yöneticilerinin daha büyük tutkuları vardı. Bolşevik ayaklanmasından beri (Ekim, Kasım 1917) Rusya'daki Türk - Tatar Müslümanları, Rus hükümetinin güçsüzlüğünden faydalanarak şu bağımsız cumhuriyetleri kurmuşlardı:

Mayıs 1917'de Kırım Cumhuriyeti; 15 Haziran 1917'de Havarzem Cumhuriyeti (Hıyve); Ekim 1917'de Tatar Cumhuriyeti (Kazan); 10 Aralık 1917'de Kırgız Cumhuriyeti (Ornburg) ve 20 Aralık 1917'de de Birleşik Kuzey Kafkas Devleti kurulmuştu.

Bunlardan başka, Başkır (Ufa), Türkmen (Maverayı Hazer), Acara (Batum), Azerbeycan ve Türkistan Müslümanları arasında yoğun bir Müslümanlık akımı vardı. Bolşevikler, Kasım 1917 günlü bildirgeleriyle bütün bu devletlerin kendi kendilerini idare özgürlüklerini onaylamıştı. Çünkü Bolşevikler, ancak Rusya'nın iç kısımlarında kuşkulu bir egemenliğe sahip olup, diğer yönlerinden düşmanlarla çevriliydiler.

Doğuda Kafkas Cephesi ile ilişkili olarak, Romanya'nın durumu da 1918 yılının olayları içine girer. Romanya ile İttifak Devletleri arasında 5 Mart 1918'de bir ön barış antlaşması imzalandı. Dobruca'nın bir kısmı Bulgarlara verilmiş, kuzey kısmı müttefiklerin elinde kalmıştı.

Halbuki Romenler, Besarabya'yı ele geçirebilmek için harbe katılmıştı. Bu kez onu alamadığı gibi, Dobruca'nın bir kısmını da, Bulgarlara kaptırmışlardı. Bu nedenle Romenler, memnun değildiler. Bu durum, antlaşma imzalanmış olmasına rağmen, dört Alman ve iki Avusturya tümeninin Romanya'da bırakılmasını gerektirmişti. Aynı durum Rus cephesinde de görülmüştü. Almanlar, 50 tümen kadar kuvveti batı cephesine yollamışlarsa da, Ukrayna'nın işgali, Rusların baskı altında tutulmaları gibi nedenler olmasaydı, daha 15-20 tümeni batıya aktarabilirler ve kesin sonuç aradıkları batı cephesinde daha kuvvetli, etkili olabilirlerdi.

1918 yılı başlarında İngiltere Başbakanı Mr. Loyd George, Türkiye'nin bir an önce harp sahnesinden çıkarılmasını istiyordu. Bunu sağlamak için de hızla Halep üzerine yürüyerek, Türklerin Irak ile bağlantılarının kesilmesi gerektiği yargısını ileri sürüyor ve eğer eldeki kuvvetler pro-

jenin uygulanmasına yetmiyorsa, mevcut olanaklarla bütün Filistin'in ele geçirilmesini öneriyordu. Britanya hükümeti, İngiliz kuvvetlerinin Halep üzerine yürümesi halinde, Türkiye'ye büyük bir darbe indirileceği ve bu darbe sonunda Türkiye'nin harbi bırakacağı ve buna paralel olarak, Bulgar ordusunun da dağılacağı kanısındaydı.

Türkiye'nin bitkinliği açıkça görülüyordu. Türk kuvvetleri, sekiz harp alanına bölünmüş ve insan gücü, muharebeler, bulaşıcı hastalıklar, ayaklanmalar ve arazi kayıpları sonucu olarak tükenmişti. Ordunun kuvveti 120.000 muharibe inmişti. Depolar boşalmıştı. Anadoluda yalnız kadınlar, ihtiyarlar ve 16 yaşından küçük çocuklar kalmıştı. Ham madde kaynakları erimişti. Yetersiz olan demiryolu ulaşımı yakıt yokluğu ve araçların eksilmesi yüzünden daha da yetersiz hale gelmişti. Devlet hazinesi boşalmıştı. Bu yokluklardan, milletten çok ordu sıkıntı çekiyordu.

1911'den beri harp halinde bulunmaları, ordu personelini yormuş ve bezginliğe düşürmüştü.

Bu buhranlı durumda ordu, bağlaşıklarından da, pek az yardım görüyordu. Avusturya da sallanmaktaydı. Hükümet bir barışa taraflı görünüyordu.

Bütün bu nedenleri ölçüp biçen İngiltere hükümeti, Türkiye'nin harp alanından çıkarılmasının artık bir gün sorunu haline geldiği kanısındaydı. Buna karşılık, İngiliz ordusu üst kademe komutanları, hedefe hızla varılacağı, ancak bunun Türkiye'yi ortadan kaldırmaya yetmeyeceği düşüncesindeydiler.

26 Aralıkta Sir W. Robertson, Harp Kabinesi'ne verdiği bir tasarıda, Batı Cephesi'nde yeni Alman taarruzlarının başlayacağı görüntüleri varken, Britanya'yı ikinci derecede önemli olan bir Hizac demiryoluna karşı yapılacak harekât için de, bir çıkış mevzii elde edilmiş olacaktı.

Ocak ayı içinde, demiryollarının onarımı ve karayollarının ıslahı ve yeniden inşası oldukça ilerlemişti.

Türkler

8 nci ve 7 nci Ordu Cephelerinde genellikle sükûnet devam ediyordu. 54 ncü Tümen cephesinde Rantis'teki müfreze, düşman topçu ateşi etkisinden korunmak için bu kesimi bırakarak geri çekildi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 27 Aralık 1917'de verdiği emre ek olarak ocak başında verdiği yeni bir emirde: "3 ncü Kolordu sol kanadının 20 nci Kolordu ile bağlantısının önemi, 7 nci Ordu'nun şimdilik Tell el Azur mevziinde kalmasını gerektiriyor. Bu nedenle 3 ncü Süvari Tümeni'

nin geri alınmasına gerek olmadığı, 31 Aralık 1917'deki hava keşfine göre düşmanın, 8 nci Ordu karşısına taze kuvvetler gönderdiğini hesap etmek lâzım geldiği cihetle 19 ncu Tümen ile 8 nci Ordu'ya katılan kıtaların geri alınmasının son derece çabuklaştırılması gerekir. Emrin ne vakit uygulanacağının bildirilmesi, muharebe ve hava durumundan çok etkilenen kıtaların durumu, yeni mevziin işgali için kuvvet bölümünde üstün bir tasarrufu gerektirir" denmekteydi. Halbuki, 8 nci Ordu emrine girecek olan 61 nci Alay Nablus'a gelmekte ve 20 nci Topçu Alayı'nın 2 nci Taburu ve 13 ncü Ağır Obüs Bataryası, Lübban'dan Nablus'a yürüyüşte, 14 ncü Ağır Obüs Bataryası ile 120 mm.'lik top bataryası da Mesudiye'de 8 nci Ordu emrine amadeydi. 20 nci Kolordu emrinde Eriha'da bulunan 72 nci Alay (2 nci Taburu eksik) 19 ncu Tümene katılmak üzere 27 subay, 900 er mevcuduyla 1 Ocakta Et Tayyibe'ye hareket etmişti.

7 nci Ordu Komutanı ise, Yıldırım Ordular Grubu'nun bu emrine verdiği karşılıkta: "8 nci Ordu'ya gidecek yukarıda açıklanan kıtalar hakkında bilgi vermekle beraber, 1 nci ve 24 ncü Tümenler bütünlemeye ihtiyaç duyduklarından Attara-Et Tayyibe hattında bulunan 19 ncu Tümen'in geri alınmasının güç olmakla birlikte bu tümenlerin muharip kuvvet toplamının 2.600 olduğunu, 158 nci Piyade Alayı'nın 3 ncü Kolordu emrinde kalacağını, 19 ncu Tümenin şimdilik şose yakınında, mevzi gerisine bir alay bırakabileceğini ve takviye kıtaları geldiğinde cephede meşgul etmenin büyük sakıncaları olduğunu bildirmişti. Bu raporda siyasi yönden şunlar bulunuyordu:

"Türkiye, Almanya'nın elinden kurtulmak istese bile, bu çok güç olacaktır. Çünkü Türk Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığı Almanların yönetimindedir. Türk orduları, küçük birliklere varıncaya kadar Alman subaylarının yönetiminde bulunuyor, Türk savaş alanlarında Alman topçu ve ağır makinalı tüfekleri kullanıyordu. İşte bütün bu nedenlerden, Türkler ayrı bir barış istese de Alman baskısıyla buna olanak bulamayacak, yorgun ve bitkin düşmüş olmalarına rağmen, isteksiz de olsa, harbe devam edeceklerdir." İngiliz Gizli Haberalma Servislerinin elde ettikleri bilgilere dayanan Yarbay A. P. Wavel (İngiliz Harp Başkanlığı ile Mısır Kuvvei Seferiyesi arasında haberalma irtibat subayı) Versailles Yüksek Harp Kurulu'nun isteği üzerine, hazırladığı raporda; "İngiliz ordusunun, Filistin'den hızla ilerlemesinin ve Türklerin tam bir bozguna uğratılmasının politikacıların sandıkları kadar kolay gerçekleştirilemeyeceğini" anlatıyordu. Bu açıklamalara rağmen, Versailles'da Şam ve Halep üzerine ilerlemedeki zorluğun dikkate alınmadığını görünce, bu fazla iyimserliği gidermek amacıyla bu ileri hareketi köstekleyeceği umulan engelleri birer birer açıklamış ve sözlerine şunları eklemişti: "Türklerin moral-

leri Filistin'deki durumları üzerine ne düşünülürse düşünülsün, bunların düşünülen bir yenilgiye uğramalarıyla ve hatta Şam ve Halep'in ele geçirilmesiyle, onların yol göstericisi olan Almanlardan ayrılarak ayrı bir barışa yanaşacaklarını gösterir ortada herhangi kuvvetli bir delil yoktur."

Sonunda Büyük Harp Kurulu'nca Müttefik Devletler grubunun yorgun elemanı olan Türkiye'ye kesin sonuçlu bir taarruz yapılmasına ve asıl taarruza Irak ve Filistin'de girişilmesine, Makedonya'da ise ikinci derecede taarruzlarla yetinilmesine, gereğinde Çanakkale'yi zorlamak üzere yeni bir girişimde bulunulmasına, bu da yapılamadığı takdirde İskenderun'a bir çıkarma yapılmasına genel anlamda karar alındı. Alınan bu kararın gerçekleşmesinde yardımcı olacak görüş ve işbirliğinin ve hükümetle bağlantının sağlanabilmesi için de General J. C. Smits, Mısır Kuvvei Seferiye Başkomutanı ile buluşmak üzere Kahire'ye gönderildi.

2. Askeri Durum

a. Avrupa Cepheleri

Avrupa Doğu Cephesi

4 Şubat 1918'de Brest-Litovsk barış görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanınca bu fırsattan yararlanmak isteyen Almanlar, Ukrayna'nın zengin doğal kaynaklarına yönelik ileri harekâta giriştiler.

Rusya'nın iç işlerindeki karışıklık, bir yandan da Finlandiya'nın Alman desteğiyle saldırıya geçmesi, 28 Şubat tarihinde anlaşmanın yeniden gündeme gelmesine neden oldu. 3 Mart 1918'de Alman isteklerinin tümünün kabulüyle anlaşma imzalandı.

Avrupa Batı Cephesi

Rusya'nın muharebe alanından çekilişi, Üçlü İttifak için büyük bir fırsat ortaya çıkmış oldu. Almanlar, bu fırsattan yararlanmak için bir an evvel bu cephede netice almak ve savaşı sona erdirmek üzere harekete geçtiler. Bu maksatla da yapacakları taarruz için, bu kesin sonuç aradıkları cepheye doğudan ve tali cephelerden çekecekleri 50 tümenin nakliyle 21 Mart 1918 sabahı başlayacak taarruzun hazırlığı içindeydiler.

İtalya Cephesi

İzonza muharebelerinde yenilen İtalyanlar, Piyave hattına çekilerek kuvvetli bir savunma hattı oluşturmuşlardı. Avusturyalılar, bu hatta bir taarruz yapmışlarsa da, başarılı olamamışlardır.

Makedonya Cephesi

Alman ve Avusturya kuvvetlerinin, büyük bir bölümünün çekilmesi üzerine bu cephede önemli bir olay olmadı. Yalnız Fransız ve Yunan kuvvetlerinin, Bulgar Cephesi'nin Yarbiçna mevziine yaptıkları taarruz, başarılı olmuştu.

b. Kafkas Cephesi

18 Aralık 1917'de Erzincan'da Sovyet hükümetiyle ateşkes anlaşması imzalanınca, Rus kuvvetleri kısmen çekilmişlerdi. Rusya'nın çekilmesini fırsat bilen Ermeniler, Kafkasya'da kurulan mahalli Ermeni Kuvvetiyle Doğu Anadolu Türklerini acımasızca öldürmeye başlamışlardı.

3 ncü Ordu Komutanlığı'nın, Rus Ordu Komutanlığı'na bu yolda yaptığı girişimlerden sonuç alınamayınca, Başkomutanlık Vekâleti'nden gelen emirle 12 Şubat 1918'de ileri harekâta başlanmıştı.

c. Irak Cephesi

1918 yılı başında Irak Cephesi'nde yapılan muharebelerde, stratejik ve taktik hatalarla, çeşitli bulaşıcı hastalıklar nedeniyle üstün İngiliz kuvvetleri karşısında çok fazla kayıplar verilmiş, bu durum Türk ordusunda birtakım yeni düzenlemelere gidilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

B. FİLİSTİN CEPHESİ'NDEKİ HAREKÂT VE OLAYLAR

1. 1918 Ocak Ayı Harekât ve Olayları (Kroki: 44)

İngilizler

Kudüs'ü ele geçirdikten sonra, Türk asıl kuvvetlerinin muharebe dışı bırakılması için, İngiliz komutanlığının düşüncesi şöyleydi: "Türklerin savaş ihtiyaçları (top, araç, gereç ve donatım) kısmen Almanya'dan getirilmekte olduğundan ve Türk ordularının Alman subayları idaresinde bulunmasından, İstanbul'da Yavuz (Gobel) ile Midilli (Breslav) muharebe gemilerinin bulunuşunun verdiği güvenceyle onları yalnız başlarına bir barışa zorlamak güçleşmekteydi. Her ne kadar Türk ordusu zayıf düşmüşse de, muharebe yeteneklerini yitirmemişlerdi. Gerek Filistin Cephesi'nde gerek Irak'ta ayrı ayrı taarruz harekâtına girişmek çok zor olacağından, Irak Cephesi'nde savunmada kalarak, buradan arttırılacak kıtaları, Filistin Cephesi'ni takviye olarak getirmek suretiyle, Filistin Cephesi'nde sonuç alıcı bir taarruzla Türkleri kuzeye atmak ve İskenderun Körfezi'ne yapılacak bir çıkarmayla Filistin harekâtını sona erdirmeyi planlıyorlardı." Bu düşünce, İngiliz ordu komutanlığınca benimsenerek Irak harekât alanından takviye kıtaları getirilerek Filistin Cephesi'nde kesin sonuçlu bir taarruza karar verilmişti. Ancak, arada geçen zaman içinde sağ kanada karşı Türklerin bir tehditte bulunmasına olanak verilmemek için, bu kesimdeki Türk kuvvetlerinin Şeria Nehri doğusuna atılması gerekiyordu. Şeria Nehri üzerindeki geçitlerin güvenliği sağlandığı takdirde, Türklerin Lut Gölü batısındaki bölgeye taarruzlarına engel olunabilecek ve 1 nci ve 24 ncü Tümenlerin takviye edileceğini bildirdi."

3 ncü Kolordu cephesinde, sis nedeniyle düşman hakkında bilgi alınamamış ve 20 nci Kolordu cephesindeyse, Hisma'daki düşman ordugâhlarını topçumuz ateş altına almıştı. Düşman, Resül Zebape'de berkitmeyle uğraşıyordu. El Muntar ilerisine sürülen keşif kolu düşman keşif kollarıyla çarpışmış, birkaç İngiliz eri öldürmüşlerdi. Hava yine yağmurlu olup harekâtı etkiliyordu. Erlerimizin giysileri çok kötü ve noksandı. Bu durum sağlıklarına çok kötü etki yapıyordu.

Türk Genel Karargâhı Kurmay Başkanı Alman Korgenerali Bronzart Von Şelndorf, bugünden itibaren Avrupa Harekât alanında görevlendirilmek üzere geri çağrılmış ve yerine Korgeneral Von Zekt atanmıştı.

4 Ocakta 7 nci Ordu sağ kanadındaki çekilme harekâtı tamamlanarak 3 ncü Kolordu istenen hatta alındı.

1 nci Tümen: Der es Sudan-Attara hattı mevziinde, bir taburuyla da Abu Kaş'ta ileri mevzide.

24 ncü Tümen: Attara-Tell el Azur-Tayyibe mevziinde, bir taburuyla Ayn Dirut'ta ileri mevzide.

19 ncü Tümen: (77 nci Alayı hariç) Sincil yöresinde, 77 nci Alayı Mezreat Es Şarkiye bölgesinde (Bu alay tümenine katılacaktı) Kolordu ihtiyatına gelecek olan 158 nci Alay, Tell el Şeyh yöresine gelecekti. 1 nci Hücum Taburu Lübnan'a gelmişti.

20 nci Kolordu ise şu durumu almıştı :

53 ncü Tümen: En Necme-Kubbet El Rumamane-Ras et Tavil-Vadii Razal (hariç) hattında; 136 ncı Alay Ayn Duk'ta tümen ihtiyatında; Tümen Karargâhı Ayn Duk'da.

26 ncı Tümen: Vadii Razal (dahil)-Hanı Hatrur-Çebeli Ektef-Cebeli Kamun-Tabkel Kunaytıra hattında; Vadii Razal ve Irakı İbrahim'de

birer piyade bölüğü; sol kanat kesiminde Nebi Musa'da takviyeli bir bölük; 78 nci Piyade Alayı, Nebi Musa'nın iki km. kuzeydoğusunda tümen ihtiyatında; Tümen karargâhı, Ayn Kelt güneydoğusunda; Kuburel Medadi doğusunda 48 nci Tümen Süvari Bölüğü; Cebeli Kahmun'da 59 ncu Tümen Süvari Bölüğü; Tabk el Kunaytra'da hecin Süvari bölüğü; 7 nci Süvari Alayı (Takviyeli), Ayn Sultan kesiminde.

3 ncü Süvari Tümeni de Brokin ve El Kefr dolaylarındaydı.

6 Ocak 1918'de yapılan haberalma değerlendirmesine göre saptanabilen düşman kuvvetleri: 8 nci Ordu karşısında 52 nci 54 ncü ve 75 nci Piyade Tümenleri ile bir hecinsüvar tugayı ve 7 nci Ordu karşısında da; 10 ncu, 74 ncü, 60 ncı, 53 ncü Piyade Tümenleri vardı. Lid ve Remle arasında Yeomanry Atlı Piyade Tümeni bulunduğu ve Avusturya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin El Kubeybe'den kuzeye doğru yürüdüğü öğrenilmişti. Saptanan bu durum, gerçek İngiliz durumuna çok yakındı.

Son zamanlarda ordunun iaşe durumu kritik bir görünümdeydi. İkmal yollarının çok bozuk oluşu harekete engel oluyordu. Özellikle 20 nci Kolordu'nun ihtiyacı olan birinci sınıf ikmal maddeleri Amman İstasyonu'ndan getirilen erzakla sağlanmakta, bir kısmıysa bölgeden ve Salt'tan satın alınmak suretiyle tedarik edilmeye çalışılmaktaydı. 20 nci Kolordu Komutanı, 7 nci Ordu Komutanlığı'na başvurarak, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın dikkatinin çekilerek, yolların onarılması, kolorduya bir kaç yüz deve veya arabanın ivedilikle tahsis edilmesini ve aynı zamanda parasızlık yüzünden satınalma işlemi yapamayan Kudüs Bölge Müfettişliği'ne birkaç bin lira paranın gönderilmesini istemişti.

Gelecek günlerin neler getireceği bütün açıklığıyla görülüyordu. Bu durumdan elbette bir kurtulma çaresi bulunabilirdi. Fakat onu kim bulacaktı? Ne yazık ki, günler haftalar ve hatta aylar birbirini kovalayacak; Türk ordusunu yenilmekten, eriyip yok olmaktan kurtaracak bir kurtarıcı bulunamayacaktır.

3 ncü Süvari Tümeni'nin de çekilme hareketi, 7 Ocakta sona ermiş, Tümen istenen hattaki (Rafat-El Kafr-Korava-Nebi Salih) mevziini tutmuştu.

Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanı Cemal Paşa'nın İstanbul'a gitmesi üzerine, bu Komutanlık Karargâhı da, 12 Ocak 1918'den geçerli olmak üzere doğruca Yıldırım Ordular Grubu'na bağlandı. Bu Komutanlığın, Yıldırım Ordular Grubu içinde alacağı durum da, Grubu'un 6 Ocak 1918 tarihli emriyle tespit edildi.

Dera'daki 8 nci Kolordu ile Adana'daki 12 nci Kolordu ve Hicaz Kuvvei Seferiyesi, bağımsız olarak Yıldırım Ordular Grubu emrine girdi. 15 nci Kolordu da, doğruca Yıldırım Grubu'na bağlanarak merkezi Halep'ten Şam'a alındı; ve şimdiye kadar yürüttüğü 7 nci Ordu Komutanlık Vekâleti görevi de sona erdirildi. Yalnız bu Kolordu Halep bölgesinde toplanan Yıldırım Ordular Grub'una ait olan kıtaları sevk için Halep'te bir nakliyat komiserliği bırakacaktı. Fırat Menzil Müfettişliği de Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı emrine verilmiş ve bu Müfettişlik, 50 nci Tümen Menzili olarak görevlendirilmişti.

Meskene-Resül Bazit hattı kuzeyinde bulunan kıyı ve demiryollarının korunması, depo kıtalarının eğitim işlerine bakma görevi Adana'daki 12 nci Kolordu'ya ve Resül Bazit ve Resül Nakkara kıyı kesimiyle (Der'a hariç) Halep güneyindeki Kevkep (hariç) arasındaki demiryolunun korunması ve Meskene-Resül Bazit hattı güneyinde, orduların harekât bölgeleri kuzeyinde bulunan bütün depo kıtalarının eğitimleriyle ilgilenme görevi de Şam'a alınan 15 nci Kolordu'ya verildi.

8 nci Kolordu'ya Beyrut civarındaki kısımları alınarak yerlerine 1 nci ve 2 nci Kuvvei Müretteberer verilecek ve kolordu da Ordular Grubu emrine girecektir. Böylece, 12 Ocaktan itibaren Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı, Suriye ve Hicaz ile ilişkisi kesilerek Yıldırım Ordular Grubu'nun emrine girmiştir.

Bu değişiklik sırasında 11 Ocakta 8 nci Ordu emrindeki 3 ncü Piyade Tümeni de lağvedilerek, kıtalarıyla 16 ncı Tümen birliklerinin takviyesi emredilmişti. Böylece tümenin takviye edilen piyade bölükleriyle, piyade alaylarının mevcutları: 62 subay; 960 er; 201 hayvana çıkarılmış oluyordu. Ayrıca eldeki makineli tüfeklerle de, her taburda dörder tüfekli ve her alayda da altı tüfekli birer makinalı tüfek bölüğü teşkil ediliyor; ve ayrıca her alaya da yedek olarak dörder makinalı tüfek verilmiş bulunuyordu. Tümenin diğer muharip ve destek birlikleri de dağıtılarak 16 ncı Tümen, üçer taburlu, 43 ncü, 48 nci ve 125 nci Piyade Alayları'ndan kurulmuş olacaktı. Böylece alaylarda 22 şer ağır makineli tüfek ve ayrıca da üçer hafif makinalı tüfek bulunacaktı. Tümen bağlı birlikleriyse: Süvari bölüğü; üç taburlu bir topçu alayı; iki piyade topu; istihkâm; muharebe; sıhhiye bölükleriyle ekmekçi bölüğü; seyyar hastane; erzak ve cephane taburundan kurulmuş olacaktı.

Bu sıralarda ordu birliklerini ziyaret eden Ordular Grubu Komutanı Mareşal Falkenhayn, 7 nci Ordu Komutanlığı'na 14 Ocak 1918'de şu emri gönderdi: [400]

[400] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-16, F. 1-22.

"Nablus'tan itibaren ordunun cephesini kısa ziyaretim sırasında komutanlarla kıtaların gerek hava, gerek arazi durumu nedeniyle katlanmak zorunda bulundukları çok büyük güçlükleri yerinde gördüm. Fakat, gerek yüksek kişiliklerinin ve gerek emrinizin altındakilerin bu hale karşı ne derece bir azim ve direnişle karşı koyduklarını büyük bir iftihar ve kıvançla öğrendim. Böyle devam sayesinde yalnız güçlükleri yenmek değil, aynı zamanda bütün makam ve kıtaların, gelecekteki görevlerini eksiksiz olarak yapmaya muktedir kılacak olan morallerini uyandırmak ve takviye etmekle mümkün olacağına inanıyorum.

Şimdiye kadar durum, 7 nci Ordu'nun gerek Nablus ve gerek Eriha cephelerinde genellikle taarruzi olarak kullanılmasını gerektirmişti. Şimdiden sonra yakın bir gelecekte, tutulan hattı arazinin bize verdiği kolaylıklardan faydalanarak mümkün mertebe az kuvvetle korumamız gerekiyor. Bununla beraber küçük çaptaki taarruz girişimlerinden vazgeçilmemesinin gerekli olduğu da şüphesizdir. Bunu hem güvenliğimizin sağlanması ve hem de birliklerde taarruz düşüncesinin sürdürülmesi ve korunması bakımından lüzumlu görürüm.

Orduya verilen bu görevden amaç, Ordular Grubu cephesinin diğer kesimleri için ihtiyat sağlamaktır. Kıtalarımızın sayıca zayıflaması nedeniyle bu görev ancak grup grup savunmanın kabülüyle mümkündür. Savunma şeklinin, özellikle yeterince tutunamamış olan kıtalarımızın, kanatlarında yaratacağı tehlikeyi biliyorum. Bu tehlikeler aşağıda gösterilen önlemlerle giderilmelidir:

Oldukça önemli düşman kuvvetlerinin yaklaşmasına elverişli yolları ve istikametleri tüm olarak örtebilecek grup mevzilerini büyük bir dikkatle ve fenni inceleme sonucunda seçmek.

Cephemizdeki boşluklar ilerisine, uzaklara sürülmüş ve üst komutanlarca sürekli kontrol altında bulundurulacak keşif ve emniyet hizmetleri kurmak, ileri sürülmüş kıtalarla ihtiyaç halinde kararlaştırılmış işaretler bağlantı kurulması gereğine görüşmemiz sırasında dikkati çekmiştir.

Ayrılan veya geçici ve yalnız durumda kalan kısımlarla bağlantıyı kaybetmemek için bütün orduda bu gibi işaretlerin önceden saptanması kesinlikle lüzumludur.

Bu işaretler ne kadar az sayıda olursa, o derecede yanlışlıklarla karışıklıklara meydan verilmemiş olur. Fazlaca ileri sızan düşman kısımlarına karşı kullanılmak üzere geride ihtiyatların bulundurulması da çok önemlidir.

Bu konuda önemli olan şey, bu ihtiyat gruplarının veya grupcuklarının sayıca kuvvetli olmalarından çok, faal ve manevra yeteneğine sahip bulunmaları ve yetenekli ve müteşebbis komutanların idaresine verilmesidir.

Bunlar, mümkün olduğu kadar düşmanın gerilerine etki yapacak şekilde kuşatıcı olarak muharebeye sokulmalıdır."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanın 7 nci Ordu'ya göndermiş olduğu bu emirde, kıtaların yorgunluğu ve muharip kuvvetin azalması nedeniyle küçük ve mevzii taarruzlar hariç olmak üzere 7 nci Ordu cephesinde savunmada kalınmasını özellikle tavsiye etmekteydi.

14 Ocakta Nablus ve yöresinde toplanmış bulunan 19 ncu Piyade Tümeni, Ordular Grubu ihtiyatına alındı. Bugün, 2 nci Kafkas Süvari Tugayı'nın 1 nci Alayı lağvedilerek, 9 ncu ve 11 nci Süvari Alayları'na dağıtıldı.

17 Ocakta 3 ncü Piyade Tümeni'nin lağvedilmesinden sonra, 8 nci Ordu şu durumu almıştı: Kıyıdan itibaren sağ kanatta 2 nci Kafkas Süvari Tugayı; bunun solunda 16 ncı, 20 nci ve 54 ncü Tümen'ler cephede; 7 nci Tümen Miske'de bulunuyordu.

4 ncü Ordu Komutanlığı'nın Yeniden Kurulması

Başkomutanlık Vekâleti'nin 18 Ocak 1918 tarihli emriyle; Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı lağvedilerek yerine yeniden 4 ncü Ordu Komutanlığı kuruldu. Ordu Komutanlığı'na da 8 nci Kolordu Komutanı Tuğgeneral Cemal (Mersinli) tayin edildi.

Ordu Karargâhı Şam'da bulunup emrine şu birlikler verilmişti:

Yemen'deki 7 nci Kolordu, Asir'deki 21 nci Tümen, Hicaz Kuvvei Seferiyesi ile 1 nci ve 2 nci Kuvvei Mürettebeler, 8 nci, 12 nci ve 15 nci Kolordular.

4 ncü Ordu Karargâhı'nın örgütlenmesine kadar Cemal Paşa'nın 8 nci Kolordu Karargâhı ile görev yapması ve Dera'da bulunması Yıldırım Ordular Grubu'nca emredildi. 8 nci Kolordu'yu bu sırada en çok meşgul eden, Maan bölgesindeki Şerif Faysal kuvvetleriydi. Maan'daki 1 nci Kuvvei Mürettebe de 8 nci Kolordu emrine girmişti. Bu karışıklıklar sırasında Tafile İlçesi, merkezi kuvvete ihtiyaç gösterdi. Kerek'teki taburdan bir bölük bu ilçeye gönderildi. Nasıra'dan Dera'ya gelmiş olan Mareşal Falkenhayn'a demiryolunun korunması şekli söylendi. Şerif askerinin Maan yöresinde bulunması ve Hişe Ormanı'nın bırakılmış olması

nedeniyle, Tafile İlçesi'nin durumunun endişe verici olduğu ve Dera yöresinde devamlı olarak bir müfrezenin bulundurulması lüzumu belirtildi. Yıldırım Ordular Grup Komutanı ve yeni 4 ncü Ordu Komutanı Amman'a giderek birlikte kıtaları denetlediler.

18 Ocak günü, 3 ncü Kolordu cephesinde bir düşman taburu, Şeyh Abdullah Tepesi'ne taarruz etti; ve saat 06.15'te bu tepeyi işgal etti. 58 nci Piyade Alayı'nın topçu desteğiyle yaptığı karşı taarruzla tepe geri alındıysa da, öğleden sonra takviye alan düşman, tekrar taarruza geçti. Çok üstün olan bu düşman karşısında kesin bir muharebe kabul etmeyen ileri mevzi birlikleri, Biri Ezzet-Cifna kuzeyi-Ayn Siniya ve Ayn Yebrud güneyi-Tell el Azur'un iki buçuk km. güneyindeki yollar kavşağı genel hattına alındı.

18-31 Ocak 1918'e kadar cephede hafif topçu ateşi oldu. Düşman bulunduğu mevzileri berkitip takviye etmekle beraber ileriye doğru çeşitli istikametlerde birçok yollar yapıyor, demiryollarını yeniden faaliyete geçirmeye çalışıyordu. Görüldüğü gibi, düşman hemen bir aya yakın zamandan beri Şeria batısındaki 7 nci Ordu cephesinde topçu ateşiyle, fazlaca hava faaliyetlerinden başka önemli bir girişim göstermemiş ve bu ordu cephesinde önemli bir değişiklik olmamıştı.

8 nci Ordu cephesindeyse, ordu sağ kanadı 23/24 Ocak gecesi Nehri el Falik-Tabsur hattının iki km. güneyine ileri alındı. Bu suretle 8 nci Ordu mevzilerinin düzeltilmesine çalışıldı.

1918 Ocak ayı sonunda 7 ve 8 nci Orduların cephedeki tertibi aşağıda açıklandığı şekildeydi: (Kroki: 44)

8 nci Ordu birlikleri: 701 nci Alman Taburu ile iki alaylı 2 nci Kafkas Süvari Tugayı kıyı kesiminde, 16 ncı Tümen, süvari tugayının solundan itibaren Tabsur'a kadar iki alayıyla cephede, diğer alayıyla Miske' de, Tümen Karargâhı Kafri Saba'nın batısındaydı. 20 nci Tümen, Tabsur Sabiye hattında cephede, bir alayı ihtiyatta, Tümen karargâhı Miske güneyinde; 7 nci Tümen, Cilculiye-Kefri Kasım-Mecdel Yaba hattında, Tümen Karargâhı Hable'de; 22 nci Kolordu Karargâhı Miske kuzeyinde, 8 nci Ordu karargâhı Tul-ü Kerem'de idi.

7 nci Ordu Birlikleri: 6 ncı Alayı ile El Kefri'de, 8 nci Süvari Alayı Kefri Ayn-Nebi Salih bölgesinde; 701 nci Alman Süvari Bölüğü Kefri Haris'te; hecin süvar bölüğü Brukin'de; Tümen Karargâhı, Brokin'de.

3 ncü Kolordu Birlikleri: 1 nci Tümen, iki piyade alayıyla Der es Sudan-Acul güneyi Um Saffa güneydoğu ve batısı ile Attara güneyinde mevzide, bir tabur Attara kuzeybatısında ihtiyatta, bir tabur Hırbet

Biri ez Zeyt-Cifna kuzeyi hattında, bir alay bir tabur eksik Attara batısında ihtiyatta, Tümen süvari bölüğü Abvayn'da, Tümen karargâhı Sincil'de; 19 ncu Tümen; Yıldırım Ordular Grubu ihtiyatı olarak 6 Ocak 1918'de Nablus'a alınmıştı; 24 ncü Tümen'in 143 ncü Alayı 2 nci Taburu, Ayn Siniya-Yebrut-Kefri Ayn hattında ileri mevzide olup Tümen, şoseyle Yebrut'tan kuzeye giden yol arasında Burç el Bardavil-Tell el Azur kesiminde mevzide, Tümen süvari bölüğü Hırbet Ebu Felâh'ta, Tümen karargâhı Mezreat es Şarkiye'de, Kolordu karargâhıysa Turmus Aya'da idi.

1 nci Tümen'in mevcudu 884, 24 ncü Tümen'in 1.566 olup kolordunun tüm muharip piyade mevcudu 2.450 ydi.Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, kolordulara 27 Aralıkta yaptırdığı Tell el Ful taarruzu bu mevcutlarla yapılmıştı ki, 7 nci Ordu'nun karşısında 33.000 muharibi bulunan İngilizlere karşı hiçte büyük bir zorunluluk bulunmadığı halde, böyle bir taarruzu yaptırması gerçekten şaşılacak şeydi. Bu davranış taktik bilinçsizlikle beraber bir çeşit insan harcamasıydı.

20 nci Kolordu birlikleri: 53 ncü Tümen, En Necme-Kubbet er Rümamane-Ras et Tavil-Vadii Razal (hariç) hattında, karargâhı Any Duk' ta, 136 ncı Alay tümen ihtiyatı olarak Ayn Duk'ta idi.

26 ncı Tümen; Vadii Razal (dahil)-Hanı Hatrur-Cebeli Ektef-Cebeli Kamun-Tabk el Kuneytra hattında, Karargâhı Ayn Kelt güneydoğusundaydı.

Kolordu Karargâhı, Eriha'da, Kolordu ihtiyatında bulunan 7 nci Süvari alayı da Ayn Sultan civarında bulunuyordu.

2. Şubat 1918 Ayı Harekât ve Olayları

İngilizler [401]

Şubat başlarında demiryol durumu düzenlendiği gibi, tepeler bölgesinde yol inşaatı da hayli ilerlemiş, hatta büyük bir kısmı bitirilmiş bulunuyor ve böylece de İngiliz ordusu iyi bir ulaşım şebekesine kavuşmuş oluyordu. 20 nci Kolordu Komutanı, artık Eriha'nın işgalini ve Şeria Nehri batısındaki Türk kuvvetlerinin geri atılmasını düşünebilirdi. Kolordu, 9 Şubatta ordu komutanlığına tasarladığı harekât planının ana çizgilerini bildirdi. Kolordu komutanı, bu planı kötü gitmekte olan havanın iyileşmesiyle beraber uygulamak istiyordu. Ordu komutanlığı, 20 nci Kolordu emrine Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nden bir tugayı vereceğini bildirdi. Kolordu Komutanı ise, tümen karargâhıyla be-

[401] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 348.

raber iki tugayın verilmesini teklif etti. Sonunda Kolordu Komutanı'nın teklifi kabul edilerek yürüyüşe geçen Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni 17 ve 18 Şubatta Beyti Laham'a ulaştı.

Asıl harekâta başlamadan önce 60 ncı Tümen, cephesini Kudüs'ün sekiz km. kuzey ve kuzeydoğu kesimindeki Muhmas'a sürecekti. Bundan sonra, tümen kendisine katılan bir atlı piyade alayıyla birlikte Kudüs'ün dokuz km. doğusundaki El Muntar-Irakı İbrahim ve Ras et Tavil hattına ilerleyecek ve bu sırada sol kanattaki 53 ncü Tümen, Muhmas'ın 4.500 m. kuzeyinde Rammün civarındaki hakim araziyi ele geçirerek, 60 ncı Tümen'in sol kanadını koruyacaktı. 60 ncı Tümen'in sağ kanadını da Avustralya Yenizelanda Atlı Piyade Tümeni örtecekti.

İkinci safha olarak; 60 ncı Tümen, her kolda bir tugay bulundurmak üzere üç kolla ilerleyecekti. Her kola bir 155. m'lik batarya, bir sahra topçu taburu, bir istihkâm bölüğü tahsis edilecekti. Sağ kol Eriha ana yolunun güneyinden Cebeli Ektef üzerine; merkez kolu bu yol üzerindeki Talat ed Dam üzerine, sol kol Muhmas'tan doğuya doğru giden eski yolu izleyecekti. 60 ncı Tümen Komutanı, hedeflerine ulaştıktan sonra bu tugayları, Eriha'ya ve Şeria Vadisi'ne hakim olan tepelere ilerletecek ve bu sırada sağ kanatta hareket eden Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, mümkün olduğu takdirde Eriha'dan çekilen Türk kuvvetlerinin arkasını keserek geri kalan kısımlarını Şeria Nehri doğusundan geri atacak ve aynı zamanda Eriha'yı örtecek ve Eriha'nın sekiz km. güneydoğusundaki Recm el Bahr Limanın'daki deniz taşıtlarını ve idharatı ele geçirecekti.

Yuda dağlarının doğusundaki arazi, batısına göre daha örtüsüz ve daha az mümbittir. Belli başlı vadiler batıdan doğuya doğru kesik boğazlar içinden geçerler. Bir vadiyle diğer bir vadi arasından erlerin silah ve donatımlarıyla hareket etmesi mümkün değildir. Özetle, kuzeyden güneye, güneyden kuzeye hemen hiçbir bağlantı olmadığı gibi, batıdan doğuya doğru olan bağlantılar da bile vadilerin yapısı ulaşıma çok zorluk veriyordu. Kudüs'ten birkaç km. ayrıldıktan sonra bu sarp arazide ilerleyebilmek için çok çaba harcamak gerekirdi. Mart ayında vadi tabanlarında küçük izler bulmak kabildir. Kudüs ile Şeria Vadisi arasında arazi 18 km.'de 600 metre kadar alçalır; ancak bu alçalış devamlı olmayıp birçok tepeler özellikle Eriha yolu iki tarafındaki İrakı İbrahim ve Ras Um Deisis tepeleri Türklere iyi bir savunma mevzii sağlar.

Mısır Kuvvei Seferiye Komutanı General Allenby, bu ileri harekâtı Türklerin 20 nci Kolordusu'nun 5.000 tüfekle karşılayacağını hesabedi-

yordu. Fakat sonradan alınan haber ve bilgilerden bu sayının 3.000 olduğu anlaşılmıştı. Süvari yardımı olmadan piyadenin sırtların dik yamaçlardan vadiye inmesi çok zor ve zaman alıyordu.

Türkler

Bir aya yakın zamandan beri Şeria Nehri batısındaki 7 nci ve 8 nci Ordu cephelerinde topçu ateşleriyle fazlaca uçak faaliyetinden başka önemli bir hareket görülmedi. Bu arada ordular, örgütlenme işlerini bitirmeye çalıştılar. İngilizlerin durumu ve tertibiyle harekâtı, özel bir dikkatle izlenerek amaç ve niyeti hakkında bir şeyler öğrenilmeye çalışılıyordu. Ancak, düşmanın 7 nci Ordu cephesindeki teması günden güne sıklaşmış ve bazı ileri mevzileri eline geçirerek tahkim etmesi ve 3 ncü Kolordu ile 20 nci Kolordu'ya da sürekli olarak sokulması dikkati çekiyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca, düşmanın 8 nci Ordu cephesinden taarruz edeceği kabul edilerek, geniş ve aynı zamanda da zayıf bulunan 7 nci Ordu cephesinden Grup ihtiyatı olarak, 6 Ocak 1918'de Nablus'a alınan 19 ncu Tümen, 8 nci Ordu emrine verilmiş ve 8 nci Ordu Komutanlığı'nca da tümen, 22 nci Kolordu emrine gönderilmişti. Kolordu Komutanı da bu tümenle 16 ncı Tümeni değiştirmiş ve böylece 19 ncu Tümen, 7 Şubattan itibaren 16 ncı Tümeni değiştirmeye başlayarak, 11 Şubatta cepheyi tamamen teslim almıştı. Bu sıralarda Şeria Nehri doğusundaki asi Araplarla İngilizlerin ortaklaşa yaptıkları girişimler, dikkati çekiyordu. Kerek dolaylarındaki bu ortak düşman harekâtı, daha fazla ilerleme olanağı bulursa, bu hareketin Kudüs'ün doğusundan yapılacak bir taarruzla birleştirilmesi ihtimalide vardı. 20 nci Kolordu, böyle bir düşman baskısı karşısında çekilme zorunluğu duyarsa, kuvvetinin çoğuyla Şeria Vadisi batısından kuzeye ve az bir kuvvetiyle de Şeria doğusuna geçmeyi tasarlamış ve bu yolda 7 nci Ordu'ya teklifte bulunmuştu.

Düşmanın Şeria doğusundan Amman'a ilerlemesi halinde, Hicaz demiryolunun kesilmesi ve böylece güneydeki bütün kuvvetlerin aç ve cephanesiz kalmasına ve sonunda da kuvvetlerin yok olmasına yol açılmış olacaktı. Genel durumun, 20 nci Kolordu'nun, Şeria doğusunda her an kuvvetli olması zorunluğunu gerektireceğini, Ordu komutanı da anlamış bulunmaktaydı. Bu nedenle Ordu Komutanı düşüncelerini Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına bildirmiş, Ordular Grubu Komutanı da bu görüşlere katıldığını verdiği emirlerle bildirmişti.

"20 nci Kolordu taarruza uğrarsa, mümkün olduğu kadar bulunduğu mevzii, iyi bir direniş göstererek savunmasını" istemekle beraber, şayet çekilmek zorunda kalırsa Şeria batısında 3 ncü Kolordu ile bağlantı kurmak amacıyla bir müfreze bırakarak, Şeria doğusuna çekilmesini ve Am-

man yolunu örtüp güvenlik altına alınmasınıda istiyordu. Bunun üzerine Ordu komutanı, 20 nci Kolordu'ya, Grup Komutanlığı'nın emrini aynen tebliğ ederek, bu şekilde hareket edilmesini emretmişti.

Kolordu komutanlarının düşünce ve kararlarıysa, düşman taarruzlarına karşı, Hanı Hatrur mevziinde savunmak, bu mümkün olmadığı takdirde 20 nci Kolordu, asıl kuvvetleriyle 3 ncü Kolordu'nun sol kanadıyla Şeria Nehri arasına çekilmek ve geri kalan kuvvetleriyle de Şeria Nehri doğusuna geçmekti. Kolordu, bu direktif üzerine Şeria Köprüsü batısında köprübaşı berkitmesi yaptırmaya ve bu köprübaşının hemen kuzeyinde ikinci bir köprü kurulmasına başlamıştı.

12-23 Şubat 1918 Harekâtı (Kroki: 45)

İngilizler

12 Şubatta Tümen'lerin ileri yürüyüşünün ilk safhası sona ermiş, 60 ncı Tümen Muhmas'ı ele geçirmiş ve bu tümenin solundaki 53 ncü Tümen de Der et Divan'ı işgal etmişti.

60 ncı Tümen ilk hedefine, Irakı, İbrahim ve Ras et Tavil hariç olmak üzere, 19 Şubat saat 18.00'de ulaşacaktı. Bu iki yere karşı, taarruza geçmeden önce fecirle beraber buraların topçu ateşi altına alınması gerekiyordu. Tümen, sağda 179 ncu Tugay (bir Atlı Tugay ile takviyeli), ortada 180 nci Tugay ve sol kanatta 181 nci Tugay olmak üzere taarruza geçti. Türklerin yalnız emniyet birlikleriyle tuttuğu bu mevzi kolayca ele geçirildi. Yalnız en sol kanatta Ras et Tavil kuzeyindeki tepede şiddetli bir muharebe oldu. Bu tepeyi Türkler, 300 kişilik bir kuvvetle savunuyordu. 181 nci Tugay, 50 kadar kayıp vererek bu tepeyi, ele geçirdi. Az sonra Türkler, Ras et Tavil Tepesi'nden de çekildiler.

60 ncı Tümen, ertesi gün (13 Şubat) ikinci hedefine ulaşmak üzere, ilerlenecek mesafeyi kısaltmak için kanatlarını sabit tutarak merkeziyle biraz daha ilerledi. Bu ilerleyiş sırasında Irakı İbrahim'in kuzeydoğusundaki hakim araziyi ele geçirmek epeyce güç oldu. Çünkü bu istikamette ilerleyen tabur, Vadii Farah'ın güney yakasında dar bir sırt boyunca taarruz etmek zorunda kalmış ve 66 kişi kayıp vermişti. Sağ kanattan ilerleyen atlı piyade alayıysa, atlarını teker teker Beyti Laham'dan Marsaba'ya giden yol üzerindeki boğazdan geçirdikten sonra, El Bukeye platosuna çıktı. Buradan Türklerin, Nebi Musa Tepesi'nin güneyinde Marsaba-Eriha yolunun iki tarafından mevzilenmiş olduğunu gördü.

Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin geri kalanı, piyadenin sağında El Muntar kesiminde toplanmak üzere Beyti Laham'dan

hareket etti. Sol kanatta 53 ncü Tümen'in 160 ncı Tugayı, Rammün ve güneyindeki tepeleri ele geçirerek, 60 ncı Tümen'in kanadını güvenlik altına aldı.

20 Şubatta 60 ncı Tümen, üç kolla ilerlemeye başlamış, bu yaklaşma yürüyüşü arazi yapısı nedeniyle pek çetin olmuştu. 179 ncu Tugay'ın bir taburunun izlediği yönde pek büyük çukurlukların geçilmesi, çok güç ve fazla zaman istiyordu. Bütün çabalara rağmen bu tabur, Cebeli Ektef'e yapacağı taarruzda gecikmişti. Türklerin ileri mevzileri saat 08.15'te ele geçirildi. Merkezde 180 nci Tugay Grubu, biraz daha iyi olan Kudüs-Eriha yolundan ilerlemiş olduklarından, piyadeyle topçu daha erken taarruza hazırlanmışlardı. Talat Ed Dam'a bir ağır, bir muhasara ve 155 mm.'lik bir obüs bataryasının katılmasıyla yapılan bir saatlik topçu hazırlık ateşinden sonra taarruza geçen 180 nci Tugay'ın 2/18 ve 2/19 ncu London Taburları tarafından burası ele geçirildi. Soldaki 181 nci Tugay'ın harekâtı, ustaca manevra yapan Türk artcıları tarafından geciktiriliyordu. Tugay, akşama kadar ancak üç-üçbuçuk km. ilerleyebildi; ve Ras et Tavil-Cebeli Karandal arasında yarı yola gelebildi ve gece bu kesimde kaldı.

74 ncü Tümen'in 231 nci Tugayı, bugün 181 nci Tugay'ın ilk mevziinde ihtiyat olarak toplandı.

60 ncı Tümenin sağında, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, ileride Yeni Zelanda Tugayı olduğu halde El Muntar'dan saat 03.30'da hareket etti. Yeni Zelanda Tugayı, bu sırada tekrar emrine aldığı alayını ileri sürerek Marsaba-Eriha yolunun iki tarafında Türklerin tuttuğu Tabk el Kuneytra-Cebeli Kammun hattına taarruza geçti. Türkler, önce şiddetle karşı koydu. Fakat Cebeli Ektef'in piyadeler tarafından işgal edilmesi üzerine Nebi Musa Tepesi'ne çekildiler. Bu suretle her iki tepe saat 14.00'te ele geçirilmiş oldu. Türklerin kuvvetli olarak işgal ettiği Nebi Musa mevziine karşı ilerleme çok güç oluyordu. Bunun üzerine Tümen Komutanı, taarruzu ertesi sabaha ertelemeye karar verdi. Bu sırada bir keşif kolundan Vadii Kumran'dan Tabk el Kuneytra'nın bir km. güneyinde Lut Gölü'ne giden patikanın Türkler tarafından tutulmadığı haberi verildi. Bunun üzerine, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na bu yolla Türk kuvvetlerinin gerilerine düşerek, Nebi Musa Türk mevzinin arkasını alması emredildi.

Eriha'nın İngilizlerin Eline Geçmesi

21 Şubatta ileri harekâta devam edildiği sırada, Türklerin bu hareketi sezerek geri çekildikleri anlaşılması üzerine, piyade birlikleri, Şeria Vadisi'ne hakim bulunan sırtlara hareket etti. 1 nci Avustralya Hafif

Süvari Tugayı, doğruca Eriha'ya yürüdü. Tugay Eriha'ya saat 08.00'de girdi. Bütün bu harekâtta ne Türklerin gerisi kesilebilmiş ve ne de Türklerden düşünülen ikmal maddeleri ele geçirilebilmişti.

Atlı kıtalara geceleyin Eriha'yı örtmeleri emrolunmuş ve bu sırada kasabanın ajanlardan temizlenmesine çalışılmıştı. Şeria Nehri batısında Lut Gölü ile Vadii el Avca arasında yalnız bir Türk müfrezesinin kaldığı ve bunun, Kudüs-Eriha-Es Salt yolu üzerinde kuvvetli bir köprübaşı mevzii tuttuğu ve diğer bir küçük müfrezenin de Makhadet Hicila Geçidini tuttuğu anlaşılmıştı. Nehrin doğu tarafında Türk ordugâhları görülüyordu.

Bu harekât da böylece başarıyla sona erdirilmiş oluyordu.

22 Şubatta 60 ncı Tümen, ileri karakollarını vadiye hakim sırtlarda bırakarak, asıl kuvvetlerini Cebeli Ektef-Talat ed Dam-Ras et Tavil hattına çekti.

60 ncı Piyade Tümeni, emrindeki atlı piyade alayıyla Eriha batı kesiminde konmaya geçti.

Şeria Vadisi'ne yapılan bu ilerleme İngiliz sağ kanadını emniyete almış, ancak Eriha doğusunda yapılacak harekât için yeter genişlikte bir arazi kesimi kazandırmamıştı. Bu nedenle General Allenby sağ kanadını Vadii el Avca'ya kadar ilerletmeye gerek görmekteydi. Ordu Komutanı, bu düşüncesini 26 Şubat 1918'de kolordu komutanlarını yanına çağırarak açıkladı; ve buna dair hazırladığı planları birlikte görüştü. Allenby Savunma Bakanlığı'na gönderdiği raporunda, Vadii el Avca'ya ulaştıktan sonra, 21 Marta doğru Şeria geçitlerini zorlayacağını ve daha sonra Es Salt'ı ele geçireceğini ve Hicaz demiryolunu da Amman'da tahrip edeceğini bildirmişti. Allenby, Arapları tahrik ve teşvik etmek üzere Es Salt'da bir müfreze bıraktıktan sonra, Nablus ve Tul-ü Kerem üzerine genel bir taarruza geçmeye hazırlanmak istiyor ve bu harekâta 12 Nisanda başlayabileceğini umuyordu.

O, Türklerin Şeria Nehri'nin aşağı kesimindeki yollardan faydalanmasına engel olmak üzere cepheyi Nablus yolunun iki tarafından ilerletmek suretiyle Vadii el Avca'ya yani 21 nci Kolordu'nun sağ kanadını ileri sürmeyi tasarlıyordu.

Türkler (Kroki : 45)

İkinci Muhmas Muharebesi

İngilizler, 12 Şubat 1918 günü sabahın erken saatlerinde iki tabur kuvvetle 20 nci Kolordu'nun Muhmas'taki ileri mevzilerine taarruza başladı. Buradaki müfrezeyi geri atıp bu kesimi ve bunun doğusundaki önemli bir tepeyi ele geçirerek tahkim etti. Daha sonra diğer bir taburla, Ras et Tavil asıl mevziine ilerleyerek bu mevziin iki km. batısındaki önemli ikinci bir tepeyi de işgal edip buraya da yerleşti.

Saat 14.00'te iki taburla batıdan Rammün'deki 20 nci Kolordu ileri mevziine yaklaşarak, Der Divan'daki ileri karakol müfrezesini attıktan sonra köyü işgal edip Rammün mevzilerinin bir buçuk km. güneybatısına sokularak buraya da yerleşti. Düşman, böyle bir hareketle her iki kolordunun iç kanatlarına karşı birer emniyet perdesi kurmuş ve 20 nci Kolordu'nun kanadına karşı da ayrıca tehdit edici bir durum almış oldu. Düşman önce bir tugayla işgal ve hazırlandığı Der Divan-Muhmas mevzii gerisinde büyük kuvvetler toplamağa başladı. Muhmas'a yaptığı top yolunu 17 Şubatta bitirdi ve bu yoldan faydalanarak buraya bir batarya getirdi.

Ras Et Tavil Muharebesi (19 Şubat 1918)

7 nci Ordu'nun durumu, bu orduyu teşkil eden 3 ncü ve 20 nci Kolorduların birbirine yardım etmelerine engel oluyordu. Çünkü ordu, geniş bir cepheyi işgal ediyor ve arazinin durumu bir kolordu bölgesinden diğerine ihtiyatların veya yardım kuvvetinin yetiştirilmesi için üç-beş gün gibi uzun bir zamana ihtiyaç gösteriyordu. Bundan başka kolordularından biri taarruza uğrarsa, diğerinin düşmanın kanadına taarruz edebilmesi için yeterli kuvvete sahip olmadıkları gibi elde bulunan kuvvetleri de, çok geniş bir cepheye, dağılmış bulunuyordu. Alınmış olan bu tertip, her kolordunun yalnız başına savunmasını gerektiriyordu.

İngilizler, 7 nci Ordu'nun sol kanadına karşı yedi aydan beri hazırlanmış olduğu kesin sonuçlu taarruzuna bugün başlamış bulunuyordu. Niyeti 20 nci Kolordu sağ kanat mevzilerini ele geçirmek ve kolordunun dikkatini bu kesime çekmek üzere evre evre bütün cepheye karşı harekâtını sürdürmekti. İngilizler, saat 06.30'da Ras et Tavil Tepesi'nin iki km. kadar kuzeyindeki asıl mevzi kesiminde 600 rakımlı tepeye cephe ve sağ kanattan taarruz ederek bu mevzi kesimini ele geçirdi. Düşmanın bu saldırısı topçu ateşleri ve karşı taarruzlarla durduruldu. Ve biraz da geri atıldı. Saat 08.00'de düşman, bir taburla Rammün ve diğer bir taburla da Hanı Hatrur'un üç km. batısındaki ileri mevzilerimize yaptığı taarruzla bu kesimleri de işgal etti. Mevziin bu kesimleri birer piyade bölüğüyle tutulmuştu. Aynı saatta düşman, kolordu sağ kanadında El Muntar'daki ileri karakol mevziine bir taburla ve bunun iki buçuk km. güneydoğusundaki emniyet postalarına bir piyade bölüğüyle taarruz ederek buraları da ele geçirdi.

Saat 09.30'da 600 rakımlı tepenin geri alınması için yapılmasına başlanılan karşı taarruz, gelişmeden düşman, üç taburla Ras et Tavil'deki asıl mevziimize taarruza başladı. Aynı zamanda üç zırhlı otomobille takviyeli bir piyade tugayıyla 20 nci Kolordu'nun merkezindeki asıl mevzilerine (26 ncı Tümen'in Hanı Hatrur mevzilerine) taarruz ederek saat 11.00'de bu mevzii de ele geçirdi. Irakı İbrahim'den Vadii Razal istikametine ilerlemek isteyen iki düşman piyade taburu, bu vadiyi kapayan mevzilerin ilerisinde durduruldu.

Eriha yolunu izleyerek Hanı Hatrur'a ilerlemekte olan üç düşman zırhlı otomobili, şiddetli topçu ateşiyle püskürtüldü. Vadii El Malaki - Rammün arasındaki düşman kuvvetleri en az iki piyade tugayı tahmin edildi.

Vadii Razal güneyinde düşman saat 14.00'te yaklaşık olarak beş piyade taburuyla ve kuvvetli topçu ateş desteği altında birkaç kez taarruz etmişse de, her birinde ağır kayıplar verdirilerek püskürtüldü. Düşman Vadii Razal ile 252 rakımlı tepe hattı doğusuna geçememişti.

Düşman saat 15.30'da yeniden takviye kıtaları alarak, Rammün'den Hırbet ebu Reşit-Kubbet er Rumamane hattına ve Ras et Tavil - 600 rakımlı tepe ile bunların kuzey ve güneyinden doğuya doğru ilerlemek istemişse de, şiddetle karşılık verilmesi üzerine, durmak zorunda kalmıştı. Düşman, Kubbet er Rumamane Grubu'nun 1.000 m. batısındaki tepelere ve Ras et Tavil-600 rakımlı tepe hattının 500 m. doğusuna kadar gelebildi. Kubbet er Rumamane Grubu, bu saatlerde durumunu koruyordu. Düşman, Kubbet er Rumamane ve Ras et Tavil'in iki km. kadar doğusunda tutulan cepheye şiddetli bir hücum daha yaptıysa da, bu teşebbüsü de sonuçsuz kaldı.

İngilizler, bugün kuvvetlerinin çoğuyla Rammün'ün üç km. doğusundaki tepeden başlayarak, Kubbet er Rumamane'nin batı ve güneyi-Ras et Tavil'in iki km. kuzeyindeki 600 rakımlı tepe-Ras et Tavil'in dört km. güneydoğusundaki vadinin kuzey yamaçları hattında bulunan 53 ncü Tümen'e karşı taarruza geçti. Düşman, bir piyade tümeniyle yaptığı bu taarruz sonunda, ancak 600 rakımlı tepe-Ras et Tavil hattındaki tümenin merkez kesimi mevzilerini ele geçirerek Türk cephesini iki km. kadar doğuya sürebildi; ve kolordu sol kanadındaysa iki ileri karakol mevzilerini alarak bunların iki-üç km. kuzeyinde yerleşmekle yetindi.

İngilizlerin bugün cephedeki kuvveti, Rammün doğu sırtları - 600 rakımlı tepe-Ras et Tavil ve güneyindeki tepeler hattında bir piyade tümeni, Vadii el Razal-El Muntar hattında iki piyade tugayı ve El Muntar'dan Lut Gölü'ne kadar olan kesimindeyse bir süvari tugayı olarak saptanmıştı.

İngilizler, 3 ncü Kolordu'ya bugün taarruz ederken 3 ncü Süvari Tümeni ve 3 ncü Kolordu cephelerine topçu ateşi açtı. 3 ncü Kolordu, topçusuyla 20 nci Kolordu sağ kanadına yardım ettiği gibi, değişik istikametlere sürdüğü kuvvetli keşif kollarıyla da gösteriş hareketi yaparak yardım etti.

7 nci Ordu cephesinde saat 17.00'de muharebe faaliyeti durmuştu.

Bugünkü harekât sonunda, Kubbet er Rumamane mevzilerinin sol kanadı bir buçuk km. güneydoğuya doğru kırılarak, 600 rakımlı tepe-Ras et Tavil cephe kesimi üç km. doğudaki yeni mevzilere çekildi. Tabk el Kuneytra'nın batı ve güneyindeki mevzilerdeki kuvvetler, bir tabur ve üç süvari bölüğüyle takviye edildi. Lut Gölü batısından Eriha Ovası'na gelen yol da bir süvari bölüğü tarafından kapatıldı.

Yine bugün 8 nci Ordu cephesi sessiz olmakla beraber, düşmanın hava faaliyeti fazlaydı.

7 nci Ordu cephesindeyse, bugünkü harekâtın gelişmesi nedeniyle, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca 19 ncu Tümen iie değiştirilen Grup ihtiyatındaki 16 ncı Tümen'in 47 nci Alayı'na harekete hazır bulunması emredildi.

Hanı Hatrur, Tabk el Kuneytra Muharebesi (20 Şubat 1918)

Bir gün önceki İngiliz taarruzunda Ras et Tavil mevzileri, çok önemliydi. Düşman bu mevzilerin tümünü ele geçirdiği takdirde, 20 nci Kolordu'yu ikiye ayıracaktı. Bu paralanma, ayrılan kısımların hem Şeria Nehri doğusuna geçebilmesine ve hem de El Madaba'ya çekilmesine engel olacaktı. Bu düşünceyle 20 nci Kolordu Komutanı, hücum taburunu ihtiyat olarak Der el Kelt kuzeyine getirmişti. Düşmanın, 26 ncı Tümen'e karşı kuvvet toplayıp toplamadığını anlamak için bu tümen tarafından yapılan gece keşif taarruzu sonunda, tümen karşısına kuvvet topladığı anlaşıldı.

İngilizler, bugün iki piyade ve bir süvari tümenine çıkardığı kuvvetleriyle 20 nci Kolordu merkez ve sol kanadına çok şiddetli ve kesin sonuçlu son bir taarruz daha yaptı. Eriha Ovası'na hakim olan Hanı Hatrur-Tabk el Kuneytra hattına karşı girişilen düşmanın bu harekâtı şöyle gelişmişti:

Saat 07.30'da bir piyade tugayıyla Ras et Tavil ve Tabk el Kuneytra'ya ilerleyen düşman, 53 ncü Tümenin sol kanadını, birkaç kez yaptığı hücumlarla tesbit etmiş ve aynı zamanda iki piyade tugayıyla Hanı Hatrur'un kuzey ve güneybatısındaki şosenin iki tarafındaki 26 ncı Tümen

mevzilerine, cephe ve iki kanadından kuşatıcı bir şekilde taarruz ederek, saat 11.30 sıralarında bu mevzileri ele geçirmişti. Bu suretle, 26 ncı Tümenin sağ kanadını Hanı Hatrur'un üç km. doğusunda Eriha ve Nebi Musa yollarının birleştiği nokta civarındaki sırtlara kadar geri attı. Bu harekete paralel olarak iki süvari alayı ve bir piyade taburuyla El Kuneytra'nın batı ve güneyindeki 26 ncı Tümen'in sol kanadına yönelttiği taarruzdaysa, başarı kazanamamıştı.

Saat 14.00'te düşman, yine 53 ncü Tümenin sol kanadını iki piyade tugayıyla tesbit ederken, Ras et Tavil'in hemen doğusuna iki dağ bataryası mevzilendirerek, bunların ateş desteğinde yaklaşık olarak iki piyade tugayıyla bu kez de Ras et Tavil Grubu'na cephe ve sol kanadından taarruz etti. Bu taarruz da, şiddetli Türk karşı koyma hareketiyle durduruldu. Düşman daha sonra yine bu grubun sol kanadına ilerlemeye çalışmış ve öğle üzeri Cebeli Ektef'i şiddetli bir topçu ateşi altına almıştı. 26 ncı Tümen'in sağ kanadına ve özellikle Cebeli Ektef'e üstün kuvvetlerle birkaç kez daha taarruz ettikten sonra, saat 14.00'te bu kesimi de ele geçirdi. Düşman aynı zamanda, yaklaşık olarak bir süvari tümeni ve iki piyade taburluk kuvvetle, Cebeli Kammun ile Tabk el Kuneytra mevziine de ilerleyerek, 26 ncı Tümen'in sol kanadına birkaç şiddetli hücumdan sonra, kısa bir sürede buralarını da işgal etti. Bu taarruz sonucu 26 ncı Tümeni üç km. geride, mahkûm durumda bulunan Vadii el Kelt-Kafe Haus-287 rakımlı tepe-Nebi Musa-Belaveted Dehidan hattına attı. Tümen, bu mevziine saat 18.30'a kadar başarılı bir muharebeden sonra çekildi. 53 ncü Tümen, bir gece önceki mevziini korudu.

Rammün-Ras et Tavil-Hanı Hatrur-Cebeli Ektef-Cebeli Kammun-Tabk el Kuneytra hattını ele geçiren düşman kuvvetleri, iki piyade ve bir süvari tümeni olarak değerlendirilmişti ki, bu tahmin doğruydu.

İngilizlerin, bu muharebedeki kayıpları fazlaydı. 20 nci Kolordu'nun kaybıysa, bir gün öncesine oranla artmıştı. Kolordu'nun son iki günkü kaybı 600'e yakındı.

20 nci Kolordu'nun Şeria Nehri Doğusuna Çekilmesi

26 ncı Tümen, bugün (20 Şubat 1918) akşamüstü çekildiği Vadii el Kelt-Nebi Musa-Vadii Kuneytra hattında bir iki saat kadar savunabilmişti. Artık, bu tümenden, bir gün sonra düşmanın yeniden tertiplenerek yapacağı yeni bir taarruzu aynı hatta durdurması beklenemezdi. Düşman yarın da ilerler ve Eriha'yı ele geçirirse, bu durumda kolordunun gerek Şeria Nehri doğusuna, gerek El Madaba istikametlerine çekilmesi imkânsız olurdu. Bu güç koşullar altında düşman süvarisi Türk piyade kıtalarını Şeria batısındaki ovada yakaladığı takdirde güç duruma sokabilirdi. İki gün, iki gecedir üstün düşman kuvvetlerine karşı cansiperane savaşan kolordu kıtalarının, meydana gelen şu son durumu üzerine, artık çekilmesi zamanının geldiğine kanaat getiren Kolordu Komutanı, karanlıktan yararlanarak çekilme kararını vermiş ve Kolordusu'na, önceden kararlaştırılan yeni mevzie çekilme emrini vermişti. Böylece 7 nci Ordu sol kanadını teşkil eden 20 nci Kolordu. 20/21 Şubat 1918 gecesi iki kolla ve bütün kuvvetiyle Şeria Nehri doğusuna çekildi. 26 ncı Tümen, Şeria üzerindeki eski köprüden, 53 ncü Tümen ise bunun hemen 100 m. kuzeyindeki yeni kurulan köprüden Şeria Nehri'ni doğuya geçti. Kolordu, ovadan ilerleyecek düşmanın, özellikle süvarilerinin, Şeria Nehri ile 3 ncü Kolordu sol kanadı arasından kuzeye hareketini engellemek ve durdurmak amacıyla üç piyade taburu, bir dağ bataryası ve bir süvari bölüğünden kurulu bir müfrezeyi, Eriha kuzeyindeki El Madaba sırtlarına ve bir taburu da 3 ncü Kolordu ile bağlantıyı sürdürmek üzere En Necme Tepesi'ne bıraktı. Sonra Şeria Köprüsü'nün üç km. batısında önceden hazırlanan köprübaşı dahil olmak üzere Lut Gölü'ne kadar olan kesimini 26 ncı Tümen ile ve bu köprübaşından 10 km. kuzeyde, Şeria Nehri'nin ünlü bir geçidi olan, Ümmüş Şart Geçidi'ne kadar olan kesimi de, 53 ncü Tümen ile tutarak Şeria'nın doğu yakasında gözetleme ve güvenlik için gereken düzeni aldı.

20 nci Kolordu'nun 19 ve 20 Şubat günlerindeki kaybı; şehit, yaralı ve kayıp olarak toplam 311 kişiydi.

3 ncü Kolordu cephesinde: Bugün düşman faaliyeti azdı. Düşman gerilerinde birtakım geliş gidişler görülüyordu. Alınan yeni durum nedeniyle 3 ncü Kolordu'nun Tayyibe Köyü'nde sol kanadını teşkil eden birlikler kuzeye, Kefr Malik'in güney sırtlarına çekildi. En Necme ile El Madaba arasının fazla uzak oluşundan Vadii Avca kuzeyinde hakim bir tepeye de keşif ve gözetleme amacıyla iki süvari bölüğü bırakıldı.

8 nci Ordu cephesinde: 20 Şubatta önemli bir muharebe faaliyeti olmadı. 22 nci Kolordu kesimindeyse topçu ateş faaliyeti olmuş, kıyı bölgesinde de düşman denizaltıları görülmüştü. Yafa önünde üç taşıt gemisi bulunuyordu.

21 Şubat 1918 Harekât ve Olayları

20 nci Kolordu, 20/21 Şubat gecesi Şeria doğusundaki mevziin, Eriha-Salt şosesi (dahil) Lut Gölü'ne kadar olan kesimini 26 ncı Tümen ile, şoseden itibaren Vadii Avca'nın Şeria Nehri ile birleştiği yere kadar olan kesimini de 53 ncü Tümen'in iki alayı ile tutmuş ve Şeria batısındaki

köprü başında da bir müfreze bırakmıştı. Ayrıca 53 ncü Tümen'in diğer alayıyla bir dağ bataryasını da Badii Avca mevziine çekerek tertiplenmiş bulunuyordu.

Düşman bugün öğleye doğru bir piyade ve bir süvari tümeniyle Eriha'yı işgal etti.

Düşmanın, 20 nci Kolordu'yu Şeria doğusuna attıktan sonra, bu kesimde savunmada kalarak ya Eriha şosesinin iki tarafından 3 ncü Kolordu'ya, ve yahut Şeria Vadisi batısından kuzeye doğru bir teşebbüste bulunacağı düşünülüyordu. Düşmanın 3 ncü Kolordu'ya karşı bir harekâta girişeceği uçak raporlarından anlaşılmakla, kolordunun geriye doğru kademelenmesi hususu, orduca uygun görülerek bu yolda icraata girişildi. Ancak kolordunun elindeki kuvvetin zayıf olması bu girişimin hemen yapılmasını engellemişti. Vadi'den kuzeye doğru düşmanın ilerlemesi sakıncasına karşı da, Vadi doğusundaki kıtaların bir komuta altına verilerek bağlantı ve takviye işinin kolaylaştırılması için 53 ncü Tümen'den çıkarılan, Avca Müfrezesi, 3 ncü Kolordu'ya bağlandı.

İngilizlerin, 3 ncü Kolordu'ya taarruzu halinde, gerilerde savunulması gereken mevziler seçilmiş ve bu mevzilerin ayrılan ihtiyatlar ve istihkâm kıtalarıyla ve hatta parayla halktan amele tutulması suretiyle tahkim edilmesi kolorduya emredilmişti. Ayrıca verilen ordu emrinde: [402] "Yeni durumun, ordunun Şeria Nehri batısında bugünkü en ileri mevzilerini son ana kadar elde bulundurulmasına lüzum bırakmadığını, yalnız zaman kazanmak üzere bu mevzilerin elde tutulması gerektiği, düşmanın üstün kuvvetlerle taarruzu halinde, Şeria batısındaki ordu birliklerinin bugünkü mevzilerde kesin bir direnme göstermeyip dağlık arazinin imkânlarından faydalanarak her uygun mevzide küçük kıtalarla makineli tüfek ve topçuyla takviyeli olarak, adım adım düşman harekâtının geciktirilmesi, köprülerle şoselerin ve yolların zamanında tahribe hazırlanması, bugünkü mevzilerin zayıf kuvvetlerle mümkün olduğu kadar uzun bir süre elimizde tutulması, geri çekilme zorunda kalınırsa kesin savunmanın Kefri Tilt-Vadii Ebu Ömer (Ammar) Kefri Haris-Cemain -Yasur-Yetma-Tel Fit-Dome-Hırbet Fasail-Mafit Çözele asıl savunma mevziinde yapılacağı, 3 ncü Süvari Tümeni'nin Kefri-Tilt (hariç)-Cemain (hariç) hattını savunacağı, bir süvari alayının bir süvari bataryasıyla 22 Şubat akşamı Yazur ve Cemain yöresinde toplanacağı, 702 nci Alman Süvari Takımı'nın da aynı akşam Nablus'ta ordu emrine gireceği, 163 ncü Alayın En Necme'de bulunan taburunun 3 ncü Kolordu emrine verildiği, 3 ncü Kolordu'nun geriye doğru kuvvetli ihtiyatlarla kademeli bir düzen

[402] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-19, F. 1-1, 1-2.

alması ve mümkün olursa bunun için 24 ncü Tümen'in Huvara Sincil yolu üzerinde kademeli bir şekilde toplanacağı, 3 ncü Kolordu'nun asıl savunmasını Cemain (dahil) -Dome doğusu- 178 (dahil) hattında yapacağı, 20 nci Kolordu'nun takviyeli 163 ncü Alayı ile 3 ncü Kolordu'nun sol kanadıyla bağlantı kurarak, Şeria Nehri batı kenarına kadar olan kesimi savunacağı, Şeria Vadisi'nin kapatılması ve 3 ncü Kolordu ile bağlantının sürdürülmesi için, Hırbet Fasail-Mafit Çözele mevziinin her halde elde bulundurulacağı, Şeria Vadisi'nin batısının süvari ve özellikle zırhlı otoların harekâtına elverişli olduğu, bu nedenle baskın ve süvari taarruzuna karşı özel tedbirlerin alınması, 163 ncü Alayın aynı zamanda 3 ncü Kolordu Komutanlığı ile bağlantılı olması, 20 nci Kolordu, 163 ncü Alayı, Şeria doğusundan topçuyla koruyacağı, 20 nci Kolordu'nun merkezi bir durumda kuvvetli bir ihtiyat bulundurarak, düşmanın nehri geçme teşebbüslerini yapacağı taarruzlarla önlenmesi ve bu teşebbüslerden vaktinde haber almak üzere ihtiyat mevziinin ileri hatlarla iyi bir irtibat kurması, 1 nci Hücum Taburu'nun 22 Şubatta El Mağruk (El Mafruk) civarında Saray Çiftliği'ne hareket ederek taburun güneye karşı Şeria Vadisi'ni emniyet altına alması ve Ras el Kuneytra'yı güneye karşı berkitmesi" istenmişti. (Kroki : 46)

Daha sonra 22 Şubatta bu emre ek olarak verilen 7 nci Ordu emrinde:

"1. Üstün bir düşman taarruzu karşısında 7 nci Ordu önce adım adım, Der Ballut-Brokin-Ferha-Lübban-Dome-178 rakımlı tepe-Hırbet Fasail (Fazail) - Mafit Çözele hattına çekilecektir. Bu hat ancak ordudan verilecek emirle terkedilecektir.

2. 3 ncü Kolordu, 158 nci Piyade Alayın'dan iki taburla topçu ve ağır topçuyu şimdilik Huvara'ya kadar geri göndermeyerek Lübban civarına alacaktır. Dome civarının zayıf bir surette işgali için önce bir süvari bölüğü kâfidir.

3. 20 nci Kolordu'nun 163 ncü Alay ile önceleri Vadii el Avca'yı kesinlikle elde bulundurması gerekir. Geri kalan kuvvetiyle kolordu, Şeria hattını savunacak ve aynı zamanda şimdiden Salt, Madaba istikametlerine ve Şeria Vadisi doğusundan kuzeye giden yolların kapatılması için dağların geçit yerlerinde savunma mevzileri keşfettirerek hazırlayacaktır.

4. 20 nci Kolordu, Lut Gölü'ne silahlı motorbotlarla keşif hizmeti düzenliyecektir....." denmekteydi.

23 Şubatta 4 ncü Ordu Komutanı, karargâhıyla Haleb'e gelerek 12 nci ve 15 nci Kolorduların emir ve komutasını üzerine aldı.

24 Şubatta Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın Başkomutanlığa, "7 nci Ordu Komutanlığı'nın Şeria doğusuna alınması, orada bulunan kıtalardan emri altında yeni bir 7 nci Ordu vücuda getirilmesi ve Şeria ile deniz arasındaki cephenin yalnız 8 nci Ordu Komutanlığı emrine verilmesi" hakkında yaptığı teklif, uygun görülmüş ve şu Başkomutanlık emri verilmişti: [403]

"1. Filistin Cephesi'nde Şeria Nehri'nin batı bölgesinde emir ve komutayı 8 nci Ordu Komutanlığı eline alacaktır.

2. 7 nci Ordu Komutanlığı, Şeria Nehri'nin doğusuna geçecek, karargâh yeri Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca seçilecektir. Kuzeye çekilen kısımları hariç olmak üzere 20 nci Kolordu'nun ve 1 nci, 2 nci Kuvvei Mürettebeler ile, Hicaz Kuvvei Seferiyesi'nin ve yeni bir emir verilinceye kadar Dera güneyindeki 8 nci Kolordu kısımlarının emir ve komutasını eline alacaktır.

7 nci Ordu'nun sınırları şöyledir: 8 nci Ordu ile Şeria Nehri; 4 ncü Ordu ile Taberiye Gölü-Dera demiryolu-Dera Kaletülerzık yolu (yollar 4 ncü Ordu'ya ait)

3. 4 ncü Ordu; 8 nci Kolordu ile Çoran Müfrezesi'ni (2 nci maddedekiler hariç) emri altında bulunduracak ve 6 ncı Ordu müstesna olmak üzere Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emri altında bulunan bütün kıtaların ihtiyaçlarını sağlamak görevine ve Suriye içişleri ve Arap sorunlarıyla uğraşmaya devam edecektir.

4. 6 ncı Ordu, bundan sonra iaşe ile ilgili işlerde bağımsızdır."

7 nci Ordu Komutanı'nın bu konudaki düşüncesi şöyleydi: "7 nci ve 8 nci Orduların Nablus-Tul-ü Kerem hattı güneyindeki durumları ve bölgelerinin darlıkları, her ordunun ayrı bir menzili olmaması dolayısıyla adeta bir kolordu durumundan başka bir şekilde değildi. Orduların menzilleri dolayısıyla birçok hususların ordularca sağlanmasına imkân bulunamıyordu. Ordu'ca, Şeria doğusundaki kıtaların bir orduya bağlanılması ve bu orduya bir de menzil bölgesi tahsisi lüzumluydu. Ordu Komutanlığı'nın bu düşünceleri Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na teklif edilmiş ve sonra da bu hususların ikmaline teşebbüs edilmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın Değiştirilmesi

Falkenhayn, başarısızlıkları gibi Türkiye'den geri alınmasını da kendisi hazırladı. O, birçok konularda Başkomutan Vekili Enver Paşa ile anlaşmazlık halindeydi. O sıralarda Almanya'dan Başkomutanlık Kurmay Başkanlığı'na getirilen General Zekt, Enver Paşa'nın bir yazısını Nasıra'ya Ordular Grubu Komutanı'na getirmişti. General Zekt'in gelişinin başka bir nedeni de durumu yakından görmekti. Zekt dönerken Falkenhayn kendisine, 6 Şubat 1918 gün ve 198 sayılı bir yazı vermişti. Başkomutanlık Vekâleti'ne yazılmış olan bu cevap yazısında, yaptığı son taarruzların gereğine işaret ederek, başarısızlık sebeplerini de açıkladıktan sonra şöyle demişti: "Savunmada taarruzu yapmaktan tüm olarak vazgeçmek iktidar ve durumunda değilim. Çünkü, düşmanın zaafından faydalanmak bu suretle mümkün olmayacaktır. Bana verilen görevin yapılmasında bütün vasıtaların kullanılması hususunda tam bağımsızlığımı korumak zorundayım.

[403] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-19, F. 1-13, 1-14.

Bu noktalarda, zatı devletleri başka düşüncede bulunduğunuz takdirde, sizin gibi benim de aynı fedakârlıklarla istediğim kutsal davanın yararına olarak, yerime bir diğerinin derhal getirilmesinden çekinilmemelidir.

Zatı devletleri, nihayet benim kıtalarım yanında sık sık görünmekliğimin iyi bir etki yaratacağını bana ihtar ediyorsunuz. Sizin, bu hususu bildiğimi farz etmeniz ve bu sebeple gerekli ve mümkün saydığım takdirde buna riayet edeceğimizi de kabul zorunda bulunmanız sebebiyle, işbu ihtarda bir tekdir saklıdır. Buysa, ne asıl olarak ve ne de şeklen kabul edilemez. Asıl olarak değil, çünkü bu hususta ne yapılmak gerekeceğini benim kadar hiç kimse düşünemez ve takdir edemez. Şekil bakımından değil, çünkü hatta Başkomutan Vekili dahi benim kişisel hareketlerimi tenkide yetkili değildir. Buna ancak hükümdar yetkilidir."

Falkenhayn, bu muhtırasında Filistin'de uyguladığı stratejiyi açıkça belirtmiş oluyordu.

Filistin'de 7 nci ve 8 nci Orduların arazide daha çok yerleşmesini ve daha iyi berkitme yapmasını mümkün kılacak amele kuvvetlerinin sağlanması pek güç değildi. Az bir himmetle istediğimiz kadar berkitme yapmak ve bunun için halktan faydalanmak mümkündü.

Falkenhayn yazısında, düşüncelerinin kabul edilmemesi halinde yerini bırakmağa hazır bulunduğunu bildiriyor; ve Başkomutan Vekili'nin kendisine karşı hiçbir hakkını kabul etmiyordu. Gerçi Falkenhayn mesleğini pek açık ve kesin bir dille belirtmişti. Ancak, Başkomutan Vekili'nin ihtar hakkını, Türkiye usul ve kanunları bakımından kabul etmemekteki düşüncesinin isabetsizliği açıktı. Enver Paşa o sırada bir Başkomutan Vekili, Falkenhayn ise bir Osmanlı Mareşali durumundaydı. Enver Paşa, Başkomutan'dan Padişah'ın bütün yetkilerine sahipti.

İstanbul'da General Lusof ve taraflıları kuvvet ve etkiden düşmüş olacaklar ki, Liman Von Sanders tekrar sahneye çıktı. Başkomutan Vekili'nin bu kişiyle de arası pek iyi değildi. Birkaç kez istifa gösterisi yapan Liman Paşa, yine bir sorunla Türkiye'den geri çağırılmasını Alman genel karargâhından rica etmişti. İki Alman Mareşali'nin istifaya yeltendikleri bir sırada (19 Şubat 1918) Enver Paşa, Liman Paşa'yı Harbiye Nezareti'ne davet ederek kendisine Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı teklif etti. O da, "Alman İmparatorluğu'nun ve Başkomutanlığı'nın arzusuna uygun olduğu takdirde kabule hazır olduğunu" bildirdi. İstenen müsaade 24 Şubatta gelmiş ve mareşal Liman Von Sanders bu tarihte yeni görevine hareket etmişti.

Bu atanmayı belgelendirmek üzere Baş Komutanlık'ça şu emir verilmişti: [404]

"1. Mareşal Von Falkenhayn başka görevde kullanılmak üzere Haşmetlu Almanya İmparatoru tarafından çağırılmış olduğundan, Mareşal Liman Von Sanders Yıldırım Ordular Grubu'nun komutasını üzerine alacaktır.

2. 1 nci Ordu Komutanlık Karargâhı, bütün subaylarıyla Bandırma'ya nakledilerek, 5 nci Ordu Karargâhı'nı teşkil edecektir. 1 nci Ordu Menzil Teşkilatı, olduğu gibi 1 nci Kolordu emrinde kalacaktır.

3. 1 nci Ordu Karargâhı, lağvedilmiştir. Lağvedilen 1 nci Ordu Karargâhı, 5 nci Ordu Karargâhı'nı teşkil ederek, bu ordunun bütün kıtalarının emir ve komutasını üzerine alacaktır.

4. 2 nci ve 6 ncı Ordular, doğrudan doğruya Başkomutanlık Karargâhı'na bağlanmıştır. Fakat Grubu, 6 ncı Ordu-nun emrine verilmiştir.

5. 2 nci ve 6 ncı Ordular ile Fırat Grubu, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emrinden çıkmıştır. Fırat Grubu'nun iaşesi eskisi gibi 4 ncü Ordu tarafından sağlanacaktır.

6. 4 ncü Ordu önceki gibi, seferber 4 ncü 7 nci ve 8 nci Orduların iaşelerini daha önce verilmiş emirlere göre sağlayacaktır.

7. 1 nci madde, Mareşal Liman Von Sanders'in komutayı eline aldığını bildirir rapordan sonra geçerli olacak, 2 nci ve 3 ncü maddeler bugünden ve 4 ncü madde, 1 Marttan itibaren yürürlüğe girecektir...."

---

[404] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-19, F. 1-16.

Mareşal Liman Von Sanders, komutanlık görevini kabul ederken bir şart koşmuştu. O, isteyeceği her şeyde, istisnasız Türk Genel Karargâhı'ndan yardım görmek suretiyle eldeki mevzileri koruyabileceğini açıkladı. Enver Paşa da bu yardımı kabul etti. Liman Paşa, 5 nci Ordu Kurmay Başkanı ile karargâhın Türk subaylarından bir kısmını beraberinde Filistin Cephesi'ne götürecekti.

Liman Paşa, 1 Martta Taberiye Gölü'nün güneyindeki Samah İstasyonu'na vardı.

Bu sıralarda cephenin yeni durumu Başkomutanlık Vekâleti'nin emirlerine göre, denizden Şeria Nehri'ne kadar Filistin Cephesi'ndeki bütün kıtalar, 8 nci Ordu (22 nci Kolordu, Asya Kolu, 3 ncü Kolordu, Şeria batısında bırakılan 20 nci Kolordu Müfrezesi) ve Şeria Nehri'nin doğusundaki kıtalar (20 nci ve 8 nci Kolordular, Hicaz Kuvvei Seferiyesi, 1 nci ve 2 nci Kuvvei Mürettebeler), 7 nci Ordu Komutanlığı emrine verilerek, yeniden iki ordu cephesi kurulmuştu. Şeria Nehri batısındaki 7 nci Ordu bölgesi, 27 Şubattan itibaren 8 nci Ordu Komutanlığı'na teslim edildi. 8 nci Ordu Karargâhı, yine Tul-ü Kerem'de kaldı. Nablus'taki 7 nci Ordu Karargâhı, 28 Şubattan itibaren Şeria doğusuna geçerek Amman'a alındı. 7 nci Ordu Komutanı, ilk kafilesinin 28 Şubatta, trenle hareket ettiği gün, karadan 20 nci Kolordu Karargâhı'na hareketle Tel el Nimrin'e geldi.

Demiryolu ile hareket eden 7 nci Ordu Karargâhı'nın birinci kafilesiyle kurmay başkanı 1 Mart 1918 saat 01.00'de Samah'a gelmiş ve burada yeni Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'yı karşılamıştı. Liman Paşa'dan ağızdan aldığı emir üzerine Ordu Kurmay Başkanı, Ordu Karargâhı ile tekrar Nablus'a dönmüş ve durumdan, bu sırada 20 nci Kolordu Karargâhı'na gitmiş bulunan, 7 nci Ordu Komutanı'na da bilgi vermişti.

Bu karşılaşmadan sonra Nasıra'ya gelen Mareşal Liman Von Sanders Paşa, 8 Mart 1918'de Yıldırım Ordular Grubu'nun emir ve komutasını eline almıştı.

Cephede kısa bir inceleme gezisi yapan Yıldırım Ordular Grubu'nun yeni komutanı, düşmanın asıl kuvvetlerinin Şeria Nehri batısında bulunduğunu gördüğünden, bunun gereği olarak da 7 nci Ordu Karargâhı'nı tekrar Nablus'a ve Şeria doğusundaki 20 nci Kolordu Karargâhını da burada bir müfreze bırakarak, Şeria batısına almıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca, Orduların eski durumlarını korumalarına karar verilerek yeniden şu grup emri verildi : [405]

"1. 8 nci Ordu Karargâhı Tul-ü Kerem'de ve 7 nci Ordu Karargâhı Nablus'ta kalacaklardır. Her iki ordu arasında ara hattı : Nebi Salih ve Cemain'den geçer. Ancak, Şeria Nehri doğusunda bir emir ve komuta kuruluncaya kadar bu dolaylardaki harekât geçici olarak 7 nci Ordu Komutanlığı'nın sorumluluğu altında cereyan edecektir.

2. 20 nci Kolordu, tedricen tabur tabur Şeria Nehri'nin batısına geçerek burada 7 nci Ordu'nun sol kanadı gerisinde toplanacaktır. 7 nci Ordu, bu kolordunun Şeria batısına geçen her birliği hakkında, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na bilgi verecektir. Bu yolda Samah'ta rastlanan 7 nci Ordu Kurmay Başkanı'na ağızdan emir verilmiştir.

3. Ordular Grubu Karargâhı, şimdilik Nasıra'da bulunacaktır. Yıldırım Ordular Grup Komutanı'nın Ordulara aldırdığı bu yeni tertip ve önlem yerindeydi. Mevcut kuvvetler, Şeria batısında bile tutunmaya yetmezdi. Cephenin bazı yerlerini bırakarak daha güçlü ve elverişli bir mevzi tutulması düşünülebilirdi. Özellikle deniz kıyısı yöresindeki mevziler düz bir arazi kesiminde bulunmasından bu mevziin Karmel Dağı'na kadar geri alınması uygun olabilirdi. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, sağ kanadını Karmel Dağı'na kadar geri aldığı takdirde cephenin diğer kısmını da irtibatın sağlanması için bu kanadın, Cenin-Bisan hattına kadar geri alınmasının gerekeceğini, ancak bu şekildeki bir hareketle Filistin'in tekrar büyük bir kısmının daha bırakılmış olacağını düşünüyor ve Başkomutan Vekili'nin kesin emrine göre Filistin'in kalan üçte birinin muhafaza ve savunulması gerektiğini ve İngilizlerin Şeria doğusunda Salt-Amman üzerinden Araplarla doğrudan doğruya ilişki kurmalarının gerçekleşeceğini kabul ediyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın düşündüğü gibi, Şeria Vadisi'nde İngilizlere Araplarla bağlantı kuracak geniş bir açıklık bırakmak doğru olmazdı. Ancak, mevzide bazı düzeltmelere ihtiyaç vardı. Kıyı kesimindeki mevziler, beş-altı km. gerideki bataklık gerisine alınmalıydı.

Falkenhayn ve Liman Von Sanders arasında savunma bakımından önemli görüş ayrılığı da göze çarpıyordu. Falkenhayn aktif bir savunma uyguluyordu. Mareşal Liman ise, Filistin'in elde kalan üçte birini kesin olarak savunmak istiyordu. Ancak bu durumdaki geniş bir cephenin, sadece pasif bir savunma muharebesiyle, muhafazası olanaksızdı. Stratejik oynak bir savunma yapılması, yerine göre karşı taarruzlar, çekilme manevraları yapılmasını gerektirirdi.

[405] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-19, F. 1-26.

Falkenhayn'in uyguladığı oynak stratejik savunmanın elbette gerek düşman ve gerekse kendi birliklerimiz üzerindeki maddi ve manevi etkisi, normal bir savunma ölçülerine nazaran büyüktür. Ancak bu uygulamanın eldeki kuvvetlerin durumu, düşmanın gücü, zaman ve yer bakımından iyi değerlendirilmesi büyük önem taşır. Filistin harekâtında geceli gündüzlü devam eden muharebelerde çok yıpranmış, doğru dürüst iaşe ve her türlü ikmal olanaklarından yoksun bırakılmış kıtaların, elverişsiz arazi şartlarında zaman zaman yeterli topçu desteğinden dahi mahrum durumlarda, çok üstün düşmana karşı taarruzlara sevk edilmesi, birçok yerde muharebelerin ağır kayıplarla sonuçlanmasına yol açmıştır.

Türk birliklerinin bu şekil bir sevk ve idareyle çömertçe harcanması, gerek insan ve gerekse diğer araç ve gerecin tamamlanması güçlüğü, Suriye-Filistin harekâtının sonucuna da etki yapmış, cephenin çökmesine, 8 nci Ordu'nun yok olma durumuna gelmesine neden olmuştur.

Liman Paşa emir ve komutayı eline aldığı sırada Türk piyade taburlarında ortalama 120-150 tüfek kalmıştı. 8 nci Ordu'nun tüfek mevcuduysa, 3.902'ydi ki, bu mevcut bir tümenden bile azdı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Şeria doğusunun savunmasını 15 nci Kolordu Komutanı Ali Rıza Paşa'ya vermişti. Ali Rıza Paşa, 1917 yılında Halep'teki kolordu birliklerinin muhtelif yerlere gönderilmesi üzerine karargâhıyla Şam'a getirilerek, Lübnan'da ve Şam'da bulunan birlikler de emrine bağlanmıştı. Bu bölgedeki kuvvetin çoğu durmadan saldırıya uğrayan demiryolunu korumakta ve Faysal kuvvetlerine karşı savaşmaktaydı. Şeria Nehri, doğudan zayıf bir müfrezeyle tutulmakta olduğundan Mareşal Liman, elde mevcut süvari kuvvetlerini de Şeria doğusuna geçirmek istiyordu. 3 ncü Süvari Tümeni, cephede olup Kafkas Süvari Tugayı'da 8 nci Ordu'nun sağ kanadı gerisinde ihtiyattaydı. Daha bu tasarı uygulamaya konmadan İngilizler, Şeria'dan taarruza geçeceklerdir.

Şeria kesiminin, 48 nci Tümen ile de takviyesi dikkate alındı. Bu tümen birlikleri demiryol korumasında ve güneyde olduklarından, ancak tümen karargâhıyla pek az bir kuvvet, Şeria bölgesine getirilebilecekti.

Bu sıralarda, karargâhı Şam'da bulunan 4 ncü Ordu Komutanı (Mersinli Cemal Paşa), İç güvenlik ve Arap hareketlerini idare ediyordu. Şam'daki 8 nci Kolordu Karargâhı da, Katrana'ya alınarak burada Araplara karşı yapılan harekâtı idare ediyordu. Araplar, Tafile'den Akabe istikametinde geriye atılmışlardı. Bundan yararlanarak 48 nci Tümen'in yeni bir kuruluşla Katrana'dan Amman'a taşınmasına başlanmıştı.

3. Mart 1918 Ayı Harekâtı ve Olayları (Kroki : 46)

a. Tell El Azur Muharebesi

İngilizler [406]

20 nci Kolordu'nun son hedefleri, Şeria Vadisi'nde Vadii Avca kuzeyinde Hırbet el Biyudat ve Ebu Tullul tepeleri ve daha batıda Nablus yolunun iki tarafında Mugayyir'den Sincil ve Cilculiye'den Abvin'e giden yoldu.

21 nci Kolordu, aynı zamanda sağ kanadını Der Ballut'tan ve kolordunun Et Tire'deki şimdiki cephe hattının altı buçuk km. kuzeyindeki Mecdel Yaba'ya sürecekti. Özellikle daha iyi topçu mevzileri ve asıl harekât için daha elverişli yayılma alanları elde etmek amacıyla her iki kolordu tarafından bazı tali hazırlık harekâtı yapılacaktı. 2 Mart gecesi 53 ncü Tümen, tuttuğu hattı yavaşça Rammün'ün kuzey batısında Biri Ezzeyt güneybatısına kadar uzanan dört buçuk km. genişliğinde bir cepheye kadar sürdü. Bu sırada 10 ncu Tümen, Biri ez Zeyt'in yedi buçuk km. batısındaki Beyti Ello'ya doğru ileri yürüyüşe devam etti. 74 ncü Tümen'in 231 nci Tugayı, bu sırada 53 ncü Tümen'in solunda ve bu tümenin emrinde bulunuyordu. Yol yapımında bulunan diğer tugaylar Amvas bölgesinde toplanmışlardı.

74 ncü Tümen Komutanı, bu sırada 231 nci Tugay'ın komutasını da eline aldı ve diğer iki tugay, yapılacak taarruza hazırlanmak üzere Balua Gölü'ne doğru ilerlemeye başladılar.

6 Mart gecesi, 53 ncü Tümen, tekrar ileri harekete geçerek Türklerin zayıf emniyet birliklerini geri atıp Tayyibe'yi ele geçirdi. Bunun üzerine topçu, piyadenin taarruzunu yakından desteklemek üzere ileri alındı.

20 nci Kolordu, 53 ncü Tümen (1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile takviyeli), 74 ncü Tümen (1 nci Hafif Motorlu Batarya ile takviyeli) ve 10 ncu Tümenleri ile, 8 Mart gecesi asıl harekâta başladı. 60 ncı Tümen'in 181 nci Tugay Grubu, harekâta yalnız ilk gün katıldı. Bu tugayın görevi, Şeria Vadisi ile Vadii Avca hattını ve 53 ncü Tümen'in sağ kanadını emniyet altına almaktı.

Türkler, Şeria Vadisi'nde hiçbir direnme göstermemişlerdi. Makhadet Hicila Geçidi'ni terketmişler, yalnız nehrin batı kıyısına bir müfreze bırakmış ve Goraniye Köprüsü'nü de tahrip etmişlerdi. Türkler, aynı zamanda Avca Vadisi kuzeyinde mevziler tutmuş; fakat İngilizlerin keşfini

[406] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 358-368.

engelleyecek hiçbir tedbir almamışlardı. Son yağan yağmurlarla nehir taşmışsa da, tabanının kumlu ve sert oluşu geçiş hareketini engellemeyecekti.

8 Mart akşamı, 181 nci Tugay, Ayn Sultan'da toplandı. Karanlık bastıktan sonra Avca güneyindeki hazırlık mevziine girmek üzere kuzeye hareket etti. Ova kesiminde iki tabur, saat 05.00'ten önce vadiyi geçti. Fakat sol kanatta tepeler bölgesindeki tabur da bir boğazdan geçmek zorunda kaldığından, gün ağarmadan önce vadiyi aşmadı. Bu tabur, diğer iki taburla Hırbet el Biyudat'a ilerlerken, batıdan Ebu Tullul Tepesi'ne taarruz edeceğinden, kısa zaman için taarruzun geciktirilmesi gerekiyordu.

Yarım saatlik bir topçu ateş hazırlığından, sonra saat 08.15'te taarruza geçildiyse de, Türklerin yoğun makineli tüfek ateşleri altında gelişmedi. İkinci kez öğleyin yenilenen taarruz da, pek başarılı olamadı. Nihayet saat 14.30'da alınan yeni tedbirlerle taarruz başarıldı. Türkler, küçük çapta bir karşı taarruz yaptılarsa da pek etkili olamadılar. Böylece tugay, sağ kanadıyla Avca Nehri'nin Şeria Nehri ile birleştiği nokta ve sol kanadıyla da, Avca Vadisi'nin bir buçuk km. kuzeyindeki tepeler hattını ele geçirmiş oldu.

53 ncü Tümen'in asıl hedefi, Kudüs'ün kuzeyinde Yuda Dağlarının en yüksek yeri olan Tel Azur Tepesi idi. Bu tepe, sol kanatta 158 nci Tugay tarafından ele geçirilecekti. 53 ncü Tümen kesimine rastlayan arazi çok çetin ve sarptı. 53 ncü Tümen emrine 60 ncı Tümen topçusunun bir taburuyla bir bataryası, cepheye yeni gelen 7 nci Tümen topçusunun bir bataryası ve 10 ncu Dağ Bataryası verilerek kuvvetli bir ateş desteği sağlanmıştı. Ayrıca bir ağır bataryanın da katılmasıyla başlayan yoğun bir topçu ateş hazırlığından sonra, yapılan taarruzla Tel Azur Tepesi saat 09.30'da ele geçirildi. Fakat tugayın kuzeydoğusundaki Chip Hill Tepesi'ne ilerleyen tabur, geri atıldı. Türkler, bölgeye hakim bulunan ve kritik bir nokta olan Tel Azur Tepesi'ni kolay kolay elden çıkarmak istemiyorlardı. Bunun için vakit kaybetmeden karşı taarruza geçerek bu tepeyi tekrar ele geçirdilerse de, tekrarlanan taarruzla geri atıldılar. Bundan sonraki dört saat içinde Türkler, daha şiddetli olmak üzere dört kez daha karşı taarruz yaptılar; fakat hiçbirine de başarı sağlayamadılar.

Bu sırada 74 ncü Tümen Komutanı'ndan alınan bir rapordan, tümenin karanlık basar basmaz hedefine doğru ileri harekete geçeceği öğrenildi. Bunun üzerine, 158 nci Tugay'a da bu tümenle hareket etmesi emredildi.

74 ncü Tümen, Nablus yolunun iki tarafından taarruz edecek ve sağ kanatta 231 nci Tugay'ın, yolun doğusundan Tell Azur'un 2.200 m. kadar kuzey ve kuzeybatısındaki Mezra es Şarkiye'ye yönelecekti. Son birkaç gece içinde sıkı bir keşif yapılmış ve sonunda Tell Azur ve kuzeyindeki Selvad Köyü mevziinin kuvvetli olarak tutulduğu ve bu mevzilerin ilerisinde zayıf bir emniyet perdesi bulunduğu anlaşılmıştı. Tugayın bir taburu saat 02.00'de ileri harekete geçerek saat 04.00 sıralarında Selvad Köyü'nü örten Türk mevzilerini ele geçirdi. Bu harekât çok hızlı gelişmiş, tugay, her iki kanadındaki kıtalarla teması kaybetmiş ve Vadii en Nimr çukurluğu içine düşmüştü. Vadiden yalnız bir patika geçiyordu ki, burası da Burç el Lisane Tepesi'nden açılan makinalı tüfek ateşiyle yalanıyordu. Gün ağarıncaya kadar bu vadiden çıkmak mümkün olamadı. Sol kanadıyla Cufna Köyü civarında olmak üzere Nablus yolu iki tarafında ileri karakol mevzii tutan tabura, gece yarısından önce Nablus yolu doğusundaki Yebrut'u ele geçirmesi emri verilmişti. Bu yer elde edildikten sonra tugayın geri kalan üç taburu, Nablus yolundan Dura'da ayrılarak bir tabur ileride olmak üzere Ayn Yebrud'un kuzeyinde vadilerin birleştiği noktada toplanacaklardı. Taburlar, bu şekilde toplandıktan sonra sol kanatları bir tabur tarafından korunmuş olduğu halde Yebrud doğusuna ilerleyecekler ve güneydoğudan taarruz ederek Burc Bardavil'i ele geçireceklerdi.

7 Mart gecesi yapılan keşifte, Yebrud'un zayıf Türk birliklerince tutulduğu anlaşıldığından, bu kesimin temizlenmesine karar verilerek bir bölük tahsis edilmişti. Ancak bu bölük, çok iyi gizlenmiş bulunan Türk makineli tüfeklerinin ateşi altında ilerleyemeyerek geri çekilmiş, bunun üzerine bölük, diğer bir bölükle takviye edilmişti. Ancak bu bölük, saat 06.00'ya kadar taarruza hazırlanamadı.

Bu zaman içinde diğer taburlar, toplanma yerlerine güçlükle gelebilmişlerdi. Bu kesimde bir süre dinlendikten sonra ilerleme yeniden başladı. Öncü taburu, Yebrud'a taarruz ederek bu kesimi saat 08.00'de ele geçirdi.

Saat 10.30'da Burç Bardavil ele geçirildi. Bundan sonraki hedef üç km. kuzeydeki tepeydi. Fakat Türkler, Vadii el Cib'in karşı sırtlarını tutmuş olduğundan, bu vadinin dar boğazından geçilme imkânı bulunamadı. Tugay komutanı, tümen komutanından "karanlık basıncaya kadar buradan ileri geçmemesi" emrini alarak, yerinde kaldı.

10 ncu Tümen, iki grup halinde hareket ediyordu. Sağ kanat grubu: birer taburları tümen ihtiyatına verilen 30 ncu ve 31 nci Tugaylar'dan; sol kanat grubu da 29 ncu Tugay'dan kurulu bulunuyordu. 30 ncu Tugay'ın taarruzu iki sahra topçu taburuyla, 31 nci Tugay'ın ki ise, bir sahra topçu taburuyla desteklenecekti. Bir ağır batarya da, Türk topçu mevzilerini baskı altında bulunduracaktı. Sağ kanat taarruz grubunun ilk hedefi, Vadii el Cib geçitlerine hakim bulunan Attara ve Acul köyleri; sol kanat taarruz grubunun hedefi, Der es Sudan ve Vadii el Cib'den Nebi Salih'e kadar uzanan bir hattı. İleri hareket, yoğun sis nedeniyle gecikmiş ve kıtalar saat 06.30'a kadar taarruz bölgelerine gelememişler; ancak sis kalkar kalkmaz taarruza başlamışlardı. Sağda 31 nci Tugay Attara güneybatısındaki Şeyh Kalravani Tepesi'ni ve 09.30'daysa bu köyü ele geçirdi. 30 ncu Tugay, Acul güneyinden topçu ateşine tutulmasına rağmen saat, 12.30'da bu köyü ele geçirdi. Sol kanat taarruz grubu, ciddi bir direnme görmedi; ve saat 11.00'de Um Saffa Köyü'nü ele geçirdi. Öğleden sonra bu kolun öncüleri, Der es Sudan'a ulaşmışlardı. Nebi Salih de, tugayın bir taburu tarafından işgal edilmişti.

9/10 Mart gecesi 20 nci Kolordu cephesinde, en sağ kanatta 60 ncı Tümen ve en sol kanatta 10 ncu Tümen'in sol taarruz grubu hariç olmak üzere ileri harekâta devam olundu. 53 ncü Tümen'in 158 nci Tugayı, Chip Hill Tepesi'ni çabucak ele geçirdi. Birliklerin bu tepeden ve Tel Azur'dan daha ileri gidememelerine rağmen, tugay komutanı, bir taburunu bu iki tepe arasından Cairn Hill Tepesi'ne taarruz ettirdi. Tabur, fecirle beraber bir buçuk km. kuzeyde (Timto Hill) Tepesi'ni ele geçirdi. 159 ncu Tugay'ın keşif kolları, 10 Mart saat 14.00'te Kafri Malik Köyü'ne girmişlerdi.

74 ncü Tümen sağ kanadındaki 231 nci Tugay, karanlıkla beraber Burç el Lisane'deki Türk ağır makineli tüfeklerinin ateşinden kurtulduğundan, Vadii en Nimr'i geçmeyi başardı. Tugay, iki taburuyla Vadi tabanına yayıldı ve saat 20.30'da Lisane yamaçlarına tırmanmaya başladılar. Bu tepe 10 Mart saat 15.00'te ele geçirildi. Türkler, arka arkaya üç kez bomba ve süngü hücumuna kalktılarsa da, bütün taarruzları, göğüs göğüse yapılan çarpışmalardan sonra püskürtüldü.

Sol kanatta 230 ncu Tugay, gerek Nablus yoluna ve Vadii el Cib'e inerken ve gerek boğazın karşı yamacına tırmanırken çok güçlük çekmişti. Tugay, iki taburu birinci ve bir taburu ikinci hatta olmak üzere ileri harekâtına devam etti. Vadii el Cib'teki köprü, hiç bir mukavemete uğranmadan ele geçirildi. Sırtlar hattını tutan bir Türk kıtası, son ana kadar direndi. Fecirden biraz önce 230 ncu Tugay birlikleri, tepeler hattını ele geçirmiş bulunuyordu. Bu sırada Sincil Köyü'ne ilerleyen tabur, bu köyün güneyindeki Hırbet es Sahlat ve Et Tell'i ele geçirdi. Bütün bu harekât topçu desteği olmaksızın yapılmıştı.

Her ne kadar 10 ncu Tümen'in sağ kanat taarruz grubu kendisine gösterilen hedefleri ele geçirmişlerse de, bu gruba Vadii el Cib'in sağ kıyısında Cilculiye Köyü'nün güney ve güneybatısında bulunan ve sol kıyıda tutulan mevzilere hakimiyeti olan iki tepeyi geceleyin işgal etmesi görevi verildi. 30 ve 31 nci Tugaylar'dan ayrılan iki müfreze, gece karanlıktan faydalanarak bir yamaçtan diğerine atlamak suretiyle güçlükle ilerleyerek sabaha karşı topçusunun da yardımıyla, Cilculiye güneyindeki tepeyi ele geçirdi. 29 ncu Tugay ise, saat 07.30'da Arura güneybatısındaki Şeyh Rıdvan'ı ele geçirdi. Fakat Türklerin 702 nci Alman Taburu'nun savunduğu Arura mevziini ele geçiremedi. Türklerin, Vadii el Cib kuzey sırtlarında tutunmaya karar verdiği anlaşılıyordu.

10 ncu Tümen Komutanı, saat 15.00'te kısa bir topçu ateş hazırlığından sonra yeniden taarruza geçilmesini emretti.

10 Mart 1918 gecesi, 53 ncü Tümen, Vadii Avca'nın bir kolu olan Vadii Kola'yı geçmeyi denedi. Arazinin dik ve sarp oluşundan ancak daha elverişli olan sol kanattaki tabur, vadiyi geçebilmişti. Bu kanatta 158 nci Tugay, 160 ncı Tugay tarafından değiştirilmiş ve bu tugay, son hedef olan Hırbet ebu Felâh kuzeybatısındaki tepeye ulaşmışsa da köyü ele geçirememişti. 159 ncu Tugay Vadii el Kola güneyinde bütün gün kalmaya mecbur oldu. Ve karanlık basar basmaz vadiyi geçmeye teşebbüs etti. Sonunda tümen, Hırbet Amuriye hariç olmak üzere bütün hedeflerini ele geçirmeyi başardı.

74 ncü Tümen, 11 Mart öğle üzeri Sincil güneyindeki sırtları elde ederek bu büyük kasabaya keşif kolları sürdü. 231 nci Tugay ise, Hırbet Amuriye yöresinden ilerleyemedi.

12 Mart sabahı, 20 nci Kolordu Komutanı, 74 ncü Tümen Komutanı'nın yanına gelerek, 53 ncü ve 74 ncü Tümen'lerin Kefri Malik'ten Sincil'in güneybatısına kadar bir cephe tutmalarını emretti.

10 ncu Tümen'in öğleden sonra saat 15.00'te yaptığı taarruz az gelişti. Tümen, ancak karanlık bastıktan sonra hedeflerini ele geçirebildi. Tümen, Cilculiye-Abvin-Arura Der es Sudan-Nebi Salih hattına yerleşti. 53 ncü ve 60 ncı Tümenler arasındaki 1 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı, güvenliği sağlamıştı.

20 nci Kolordu'nun harekâtı bu suretle ileri götürülmüş ve önemi olmayan bir iki yer dışında, tüm hedefler ele geçirilmişti. Türk savunma mevzilerinin merkez kesimine (ilk gün 181 nci Tugay tarafından yapılan harekât hariç) 21 km. genişliğinde bir cephe üzerinde 7.5 km. derinlikte bir girme yapılmıştı. Kayıplarsa fazla olmuştu. 13 Subay, 166 er ölü; 81 subay, 975 er yaralı; 3 subay, 73 er kayıp vardı.

Toplam zayiat 1.311 kişiydi. [407] Buna karşılık Türklerden 169 tutsak alınmıştı. Genellikle Türkler, büyük direnme göstermemişlerdi. Ancak iyi yöneltilen makineli tüfek ateşleriyle birkaç yerde İngiliz taarruzlarını durdurmuşlardı. İngiliz savaş uçakları, taarruzu desteklemişlerdi. Arazi engebeleri ve harekâtın çoğu kez gece yapılışı nedeniyle piyadeler, topçu desteğinden tam olarak yararlanamamışlardı.

Türkler

General Liman Von Sanders, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı olarak emir ve komutayı eline aldıktan sonra, "3 ncü Kolordu'nun tekrar 7 nci Ordu emrine girmesini, 8 nci Ordu ile keşif, muharebe ve irtibat için ara hattının 3 ncü Kolordu ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin bugünkü ara hattı olduğunu, 20 nci Kolordu'nun 2/3 Mart 1918 gecesi Şeria batısına geçirilmesini, Kolordu'nun geçiş hareketinin Mafit Çözele Geçidi'nden yapılmasının uygun olacağını, köprübaşı'nın küçük bir müfrezeyle tutulmasını, 163 ncü Alayın 3 ncü Kolordu emrine verildiğini, emirlerin yalnız Türkçe olarak verileceğini açıklayan bir emir vermişti. [408]

7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu'nun bu direktifinden sonra, 3 Mart 1918 akşamı şu ordu emrini verdi : [409]

"1. 7 nci Ordu, 3 ncü ve 20 nci Kolordular'dan kurulmuştur. 8 nci Ordu ile sınır, 3 ncü Kolordu'nun şimdiye kadar 3 ncü Süvari Tümeni ile olan sınırıdır. 4 ncü Ordu ile sınır, Şeria Nehri olup 7 nci Ordu'ya dahildir. 7 nci Ordu'nun Şeria doğusunda kalan kıtaları, yeni bir emir verilinceye kadar 20 nci Kolordu emrinde kalacaktır.

2. 20 nci Kolordu, Şeria batısında köprübaşını küçük bir kıtayla ve Şeria doğu kıyısını emniyet postalarıyla işgal edecektir. Kolordu, diğer kısımlarıyla mümkün mertebe süratle Şeria batısına geçecektir. 53 ncü Piyade Tümeni, önce Hırbet Fasail yöresinde toplanacak, sonra 3 ncü Kolordu'nun sol kanadı olan, Et Tayyibe-Kefri Malik-Mecdel Nebi Fadıl hattından Şeria'ya kadar olan bölgeyi teslim alacaktır. 3 ncü Kolordu kıtalarının değiştirilmesi 5 Mart akşamı son bulmuş olacaktır. 20 nci Kolordu'nun 3 ncü Kolordu emrindeki kısımları, 53 ncü Tümen emrine bırakılacaktır. Önceleri düşmanı yan ateşine almak üzere Şeria batısında küçük bir müfrezeyle birkaç topun bırakılması amaca uygundur. 26 ncı Tümen, El Mağruk'tan Huvara'ya yürüyecek ve burada ordu ihtiyatını teşkil edecektir. 20 nci Kolordu Karargâhı, önce El Mağruk'ta kurulacaktır.

---

[407] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 369.
[408] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-20, F. 1.
[409] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-20, F. 1-2, 1-3.

3. 3 ncü Kolordu'ya, 1 nci ve 24 ncü Tümenleri takviye etmek üzere 65 nci Piyade Alayı verilecektir. Kolordu, bölgesinin daralmış olması nedeniyle kuvvetli olarak kademelenecektir.

4. 11 nci ve 26 ncı Tümenler gelinceye kadar kolordu, arazinin engellemesinden faydalanarak, düşmana karşı direnmelidir.

5. 1 nci Hücum Taburu, 4 Mart 1918'de, Nablus'ta Ordu emrine girecektir..."

Bu ordu emrine göre 20 nci Kolordu, Şeria batısına geçecek, bir tümeniyle 3 ncü Kolordu sol kanadını uzatacak, diğer tümenini Huvara'ya Ordu ihtiyatına gönderecekti. Kolordu, düşmanın böyle bir hareketi anlıyamaması için, dikkatle hareket edecekti. Geçidin Mafit Çözele civarından yapılması da tavsiye edilmişti. Bu sıralarda Şeria Nehri üzerinde hiçbir geçit yeri yoktu. Yalnız Ed Damiye'de bir duba vardı. Bu da bir seferinde 20 er, yahut altı beygir taşıyabiliyordu. Tekerlekli taşıt araçlarının Huvara'ya gidebilmesi için de Ed Damiye-Nablus-Huvara yolu vardı. Şeria Nehri'ni geçmede çok süratli hareket etmek, aynı zamanda bu hareketi düşman uçaklarından gizlemek gerekiyordu. Bu durum karşısında şu kararlar alındı :

"1. Önce teşkilatı dağlık arazide hareket edebilecek bir duruma getirilen ve toplu bulunan 53 ncü Tümen, Ed Damiye'ye yürüyecek ve dubayla nehri geçerek, Kefri Malik-Hirbet Rudeyn-En Necme-Ebu Tullul hakim arazi hattını işgal ederek sağ kanadında kuvvetli bulunacak ve 3 ncü Kolordu'nun sol kanadıyla Biri El Kûff'da sıkı bir bağlantı kuracaktır. Daha önce bu mevzilerde 3 ncü Kolordu emrine bırakılan kıtalar, eskisi gibi 53 ncü Tümen emrine girecektir.

2. Ağır erzak kollarının arabalarıyla geri kalan köprü malzemesi son bir çabayla Ed Damiye'ye taşınacak ve 53 ncü Tümen'in nehri geçişi sona erer ermez Ed Damiye'deki duba, köprü kurulma işinde kullanılacaktır.

3. 26 ncı Tümen'den 78 nci Alay ve 48 nci Tümen'den bir tabur, 7 nci Sahra Topçu Alayı'ndan bir mantelli bataryası, hecinsüvar ve 48 nci Süvari bölükleri, 78 nci Alay Komutanı emir ve komutasında, Şeria doğu ve batısında şimdiye kadar 26 ncı Tümen tarafından işgal edilen mevzileri daha az kuvvetle tutacaktır.

4. 26 ncı Tümen'in geri kalan kuvveti, 53 ncü Tümen'in hareket ettiği geceden sonraki ilk gece, Ed Damiye'ye hareket edecek ve geçit yerinin bir iki km. doğusunda bulunan sık ormancıklarda gizli olarak yerleşecek ve geçiş hareketine hazır bulunacaktır.

5. Her türlü harekât, düşmandan gizlenecek ve örtü altında yapılacaktır. Boşaltılan ordugâhların boş olmadığı hissini verdirmek amacıyla ağırlıklardan verilecek birkaç erle buralarda ateş yakılacak ve diğer aldatıcı hareketler uygulanacaktır. Kıtalar, yürüyüşe başlamadan bir gün önce ordugâhlarında saklı duracaklar ve pek az hareket göstereceklerdir."

6 Mart akşamına kadar 20 nci Kolordu'nun Şeria batısına geçmesi gereken kısımları, tüm olarak geçirilmiş ve şu durum alınmıştı : [410] 53 ncü Tümen 136 ncı ve 32 nci Alayları'ndan birer tabur ve bir dağ bataryası Biri el Kûff (dahil)-Hirbet Rudeyn (dahil) hattında; 48 nci Tümen'den En Necme'de bulunan tabur da burada; 53 ncü Tümen Süvari ve İstihkâm Bölüğü Tel el Musettera'da Eriha-Nablus dağ yolunu savunacak; 32 nci Alay (bir tabur eksik) Dome'de, 163 ncü Alay ve bir dağ bataryası Ebu Tullul'ün batı ve kuzeydoğu hattında; 48 nci Süvari Bölüğü, Kabri Hilali doğusunda; kolordu hücum taburu, El Baralat yöresinde kolordu ihtiyatında; topçular mevzilerde; istihkâm bölüğüyle Alman istihkâm takımı geçit yerinin savunmasıyla görevli; tümen karargâhı Hirbet Fasail'de.

26 ncı Tümen (59 ncu ve 76 ncı Alayları ile, istihkâm ve hücum bölükleri ve 26 ncı Topçu Alayı'nın 2 nci Taburu), Ed Damiye'den Beyti Hasan üzerinden Huvara'ya yürüyüşte.

Binbaşı Lütfü Müfrezesi (78 nci Alay), kolordunun eski mevzilerinde, bilahare görülen lüzum üzerine vadii Um Afen güneyinde mevzie girmek üzere, bu müfrezeden bir tabur, yeni mevzie yürüyüşte.

Kolordu'nun bu harekâtı, imkân içinde o kadar süratle ve düşmandan saklı olarak yapıldı ki, düşman, ancak 14 Martta (on bir gün sonra) köprü ve eski ordugâh yerlerini uçaklarıyla sürekli olarak keşfe başlamıştı. Halbuki Kudüs-Nablus şosesinin iki tarafındaki asıl taarruzunuysa 10 ve 11 Martta yapmış ve başarılı olamamıştı. İhtimalki, bu muharebede 20 nci Kolordu kıtalarından aldıkları tutsakların soruşturmasından ancak, 20 nci Kolordu'nun Şeria Nehri'ni geçip 3 ncü Kolordu'ya yardım ettiğini anlayabilmişlerdi. Çünkü, İngilizlerin eski ordugâhlarla köprü ve geçit yerlerini uçaklarıyla ilk ve köklü olarak keşifleri, 14 Martta başlamıştı. Bundan önceki günlerdeyse, bir iki uçağıyla, boşaltılan ordugâhlarımıza bomba atmakla yetinmişti. Bütün bunlardan, İngilizlerin Tell el Azur Muharebesi'nde taarruzlarını durdurmalarının nedeni, 20 nci Kolordu'nun tam zamanında ve hissettirmeden, 3 ncü Kolordu'nun yardımına yetişmesinin çok başarılı olmasındandı.

---

[410] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-12, F. 1-19.

8 Mart öğleden sonra, İngilizler, bir piyade tugayıyla En Necme Tepesi'ne taarruz ederek buradaki 140 mevcutlu taburu, tepenin 500-600 m. kadar kuzeyine atmıştı. Kara ve hava keşiflerinden düşmanın, üç tümenini Nablus şosesinin iki tarafından ve iki piyade tugayını da el Madabe istikametine kuzeye sürüp bir taarruz için hazırladığı anlaşılıyordu.

9 Martta, En Necme Tepesi'nin bir karşı taarruzla geri alınması tasarlandığından, kolordu hücum taburu, 53 ncü Tümen emrine verilerek El Magar'a gönderildiği gibi, 53 ncü Tümen'in Dome'de bulunan 32 nci Alayı da El Magar'a alındıysa da, sonra verilen bir kararla bu tepenin geri alınmasından vazgeçildi. [411]

Kolordu, En Necme Tepesi'ni bir ileri mevzi olarak tutuyordu. Aslında Kolordu'ya 3 ncü Kolordu'nun sol kanadını koruma görevi verilmişti. En Necme Tepesi çok ileride susuz, sarp ve hakim bir nokta olduğu için burası ancak düşmanın ilk taarruz düzenini gözetlemek için tutulmuştu. 3 ncü Kolordu'nun sol kanadına kadar giden Vadii es Samiye'nin savunulması amacıyla üst komutanlıklar, En Necme Tepesi'nin her ne olursa olsun elde bulundurulmasını istiyorlardı. Halbuki Vadii el Thraf'ın birleştiği noktayla Ayn Avca arası çok engebeli hatta piyadenin hareketi bile mümkün değildi.

3 ncü Kolordu'nun sol kanadını en iyi olarak Biri el Kûff-Vadii el Ahraf-Vadii Samiye kuzeyindeki tepeler-Tel el Müsettera-Ebu Tullul hattını elde bulundurmakla korunabileceğini düşünen 20 nci Kolordu Komutanı, ordu komutanlığına bu yolda bir teklifte bulunmuştu. Kolordu' nun bu teklifi uygun bulunarak En Necme Tepesi'ne yapılacak karşı taarruzdan vazgeçilmişti.

9/10 Mart gece yarısından itibaren düşman, Kudüs-Nablus şosesi doğusundaki Türk mevzilerine, Hırbet Rudeyn'e kadar Ebu Tullul'e taarruza başladı. İngilizler, özellikle bomba muharebesine devam ediyordu. Yalnız Biri el Kûff ile Hırbet Rudeyn'e ve aralığına derin bir düzende iki piyade tugayıyla taarruz ettiği gibi, ayrıca bir süvari alayından fazla bir kuvvetle de En Necme batısından Vadii Samiye'ye ilerledi. Ebu Tullul'a da beş-atlı tabur taarruz ediyordu. Türk piyadelerinin inatla savunması, El Mendese kuzeyindeki bataryanın yan ateşi yardımıyla düşmanın tüm taarruzları durdurulabildi.

10 Mart akşamına kadar süregelen bu muharebeler sırasında, Kefri Malik Müfrezesi, düşmanı Kefri Malik güneybatısı ve güneyindeki tepelerle, Nebi Samoil tepelerinde durdurulabilmişti. Müfreze, bu muharebe-

[411] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-13, F. 1-21.

lerde, düşmana ağır kayıplar verdirmişti. Müfrezenin yaptığı bu muharebede arazi yapısının çetinliği ve bu yapının gözetlemeye elverişsizliği nedeniyle topçu yardımı görememişti.

3 ncü Kolordu kıtaları, 10 Martta Tell el Azur Tepesi'ni birkaç kez kaybetmiş ve geri almış, sonunda 26 ncı Tümen alaylarının karşı taarruzları da başarılı olamayınca tepe, İngilizlerde kalmıştı. Vadii Samiye'ye ilerlemek isteyen düşman süvarisiyse, tümüyle geri atılmıştı.

Ebu Tullul kesiminde düşmanın 10 Mart akşamına kadar pek üstün kuvvetlerle sürdürdüğü taarruz, ancak Vadii Abu el Hayat kuzeyindeki tepeleri almakla sonuçlandı. Düşman, öğleden sonra bir sonuç elde edebilmek için iki-üç taburla Tel el Müsettera'dan bir kuşatma hareketi yapmak istemişse de 32 nci Alay'dan tam zamanında El Müsettera kuzeyine yetişen bir taburun cephe ve yanlarından yaptığı etkili ateşler karşısında bir sonuca ulaşamadan çekilme zorunda kalmıştı.

11 Mart sabahı, 3 ncü Kolordu bölgesinde Mezreat es Şarkiye tepelerinin düşman eline geçmesinden sonra kolordu sol kanadı tümüyle Hırbet Abu Felâh-Hırbet Amuriye-Turmu Şeyah hattına çekildi. Bu çekilme nedeniyle Kefri Malik Müfrezesi'nin durumu çok güçleşmişti. Bunun üzerine kolordu hücum taburu, Hırbet Siya ve güneyindeki tepelere yerleştirildi.

11/12 Martta, 3 ncü Kolordu'nun sol kanadında meydana gelen durum nedeniyle 53 ncü Tümen'in Hırbet Siya-Koltuk tepeler - Taşlıtepe Vadii Samiye ve Vadii Bakr kuzeyindeki tepeler hattına alınması uygun görülerek gerekli emir verildi.

12 Martta, bütün cephede sessizlik başladı. Düşman taarruzu durdurulmuş ve Tell el Azur Muharebesi denilen bu muharebe düşmanın küçük bir başarısıyla son bulmuştu. Bu muharebede 20 nci Kolordu'nun kaybı 600-700 kişi kadardı. [412]

78 nci Alay, 12 Mart günü tümüyle Hırbet Fasail ile Şeria arasına alındı. 13 Marttan sonra, 20 nci Kolordu Komutanlığı, düşmanın Şeria doğusuna geçmek teşebbüsünde bulunacağını tahmin ediyor, bunu bazı belirtiler de doğruluyordu. Örneğin: Eriha ve yöresinde düşman, kuvvetlerini çoğaltıyor ve Şeria Nehri'nde birkaç yerde atlı kıtalarla geçit yerleri keşfine çalışıyordu. Bu arada Şeria doğusunu esaslı bir surette keşfe başlamış olan düşman, burada kalmış olan zayıf Türk müfrezesinin güçsüzlüğünü kolaylıkla anlayabilmişti. Bununla beraber Tell el Azur Muharebesi'nde maksadına ulaşamayan düşman, doğal olarak başka yoldan hedefine ulaşmak istiyecek ve bu zayıf müfrezeye saldıracaktı.

[412] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-13, F. 1-24.

Kolordu komutanı bunu tahmin ettiğinden, bu tahminini 7 nci Ordu Komutanlığı'na bildirdi ve Şeria Müfrezesi'nin takviye edilmesini istedi. Ordu'dan buna verilen cevapta, "Pek yakında Şeria Müfrezesi'nin takviye edileceği ve 20 nci Kolordu'dan ayrılarak 15 nci Kolordu Komutanı Ali Rıza Paşa'nın emrinde bir grup teşkil edileceği" bildirildi. [413] Gerçekten, 15 Martta, Şeria Müfrezesi'nin bağlantısı 20 nci Kolordu'dan alınarak, Salt'a gelen Doğu Şeria Grubu Komutanı Ali Rıza Paşa'nın emrine verildiği bildirildi. 26 ncı Tümen de, 20 nci Kolordu'ya geri verilerek, kolorduya Turmu Seyah (hariç) -Şeria Nehri arasındaki bölgenin savunma ve korunması görevi verildi; ve Şeria Nehri de Şeria Müfrezesi ile 20 nci Kolordu arasında sınır oldu. 15 Mart ve daha sonraki günlerde, 20 nci Kolordu, aşağıdaki düzeni alarak küçük değişikliklerle bu düzeni sürdürmeye çalıştı:

26 ncı Tümen, Turmu Seyah (hariç) Hırbet Siya (hariç) mevziinde; 78 nci Alayı Turmu Seyah (hariç)-Hırbet Amuriye (dahil); 59 ncu Alayı, Hırbet Amuriye (hariç)-Hırbet Abu Malûl (dahil)-Hırbet Siya (hariç) hattı arasındaki mevzide; 76 ncı Alay, Hırbet Sarra'da tümen ihtiyatında; tümen topçuları Hırbet Sarra kuzeyinde mevzide; bir obüs bataryası Der Sellun civarında; tümen hücum bölüğü, 26 ncı Süvari Bölüğü Matif Çözelde: istihkâm bölüğü Calut'ta; sıhhiye bölüğü Kasra'da, tümen karargâhı Calut'ta. [414]

53 ncü Tümen, Hırbet Siya (dahil)-El Baralat (dahil) mevziinde; 136 ncı Alay ve 32 nci Alay'dan bir tabur, Hırbet Siya (dahil)-Resül Tin (hariç); 32 nci Alay Rasül Tin (dahil)-Tell el Müsettera (dahil) hattı arasında, 163 ncü Alay, Vadii el Bakr kuzeyindeki tepelerde; tümen süvari bölüğü, El Baralat'ta; tümen topçuları, 834 rakımlı tepe; Kalasur Tepe, Hırbet Cebet, Vadii el Bakr kuzeyi bölgelerinde mevzide; Tümen istihkâm bölüğü Dome'de; sıhhiye bölüğü, Mecdel Nebi Fadıl güneyinde; tümen karargâhı Dome'de. [415]

Ova Müfrezesi, El Baralat (hariç)-Şeria Nehri mevziinde; bir Kafkas süvari bölüğü, Hırbet Fasail güneyinde; bir Kafkas süvari bölüğü. Hırbet el Araka'da; 48 nci ve 11 nci Süvari Bölükleri, Vadii el Melaha ile Şeria Nehri arasında; 1/26 ncı Sahra Topçu Taburu, Hırbet el Araka yöresinde; kolordu istihkâm bölüğü, Hırbet Fasail civarında ihtiyatta, Bir topçu takımı Vadii Um Afen kuzeyinde; bir sahra bataryası Ed Damiye

[413] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-13, F. 1-27.

[414] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-13, F. 1-28.

[415] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4522, Dos. H-13, F. 1-29, 1-30.

Köprüsü civarında; kolordu karargâhı, Mecdel Nebi Fadıl'da; Kolordu hücum taburu, Dome'de; kolordu seyyar hastaneleri, Yanun ve El Mağruk'ta bulunmaktaydı.

8 nci Ordu Cephesinde (Kroki: 46)

İngilizler [416]

21 nci Kolordu'nun sağ kanadını 20 nci Kolordu hizasına getirmek için, yaptığı taarruz büyük bir güçlükle karşılaşılmadan gelişmişti.

Bu kolordu verdiği karara göre, 75 nci Tümeni ve 54 ncü Tümeni'nin sağ kanadındaki kısımlarıyla ileri harekete geçecekti. Son hedef olarak Vadii Der Ballut kuzey sırtları verilmişti. Bölgedeki vadilerin en büyüğü olan bu vadinin yukarı kesimi Vadii el Cib ve aşağı kesimi Mülebbis kuzeyinde Avca Nehri'ne kavuşan Vadii Abu Lecca adını alır.

6 Martta, 75 nci Tümen'in sağ kanadı Vadii es Sarar ile Vadii Der Ballut arasında yarı yolda bulunan Şukba'da idi. Böylece bu tümenin altı yedi km. daha ilerlemesi gerekiyordu.

Sağ kanat, 7 mart 1918 günü hedefinin karşısına gelebilmek ve 10 ncü Tümen ile bir hizada bulunmak, aynı zamanda gerekli ikmal ve ulaşım yolunu sağlamak amacıyla, Şukba'nın üç buçuk km. kadar kuzeydoğusundaki Abud'a doğru çarketti. Türkler, burada zayıf bir kuvvetle direnerek süratle geri çekildiler.

8 Mart gecesi 54 ncü Tümen, demiryolu batısından ilerledi. 21 nci Kolordu'nun sol kanadı Arsuf civarında El Haram'a ulaşmış ve cephe buradan itibaren güneydoğuya doğru uzanarak, Fecca civarında Nehri el Avca'dan ve Rantiye ile Et Tire arasında demiryolundan geçiyordu. Bu nedenle demiryolu doğusundan yapılacak bir ileri hareketi, kuzeydoğu ve doğuya doğru ateşini yöneltecek olan ağır topçuyla destekleyecek ve bu suretle, Türk mevzilerinin yan ateşine alınması mümkün olacaktı. Fakat Türk mevzileri, cepheye yakın bulunmadıkları gibi taarruza da yeltenmediklerinden bataryaların hemen cephe yakınına kadar ileri sürülmesi mümkün olabilmişti.

Kolordu topçusu üç gruba ayrılmıştı. (sağ, sol ve uzak muharebe grubu).

Taarruz, 75 nci Tümen'in 232 nci ve 234 ncü Tugayları ile 54 ncü Tümen'in 162 nci Tugayı tarafından yapıldı. Bu iki tümene ara hatta olarak Et Tire'den kuzeydoğu istikametini izleyen bir hat verildi.

[416] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-17, s. 370-374.

12 Mart sabahı, saat 04.00'te 232 nci Tugay'ın keşif kolları, El Lübban ve Rantis yöresindeki hakim sırtları ele geçirdiler. Tugay'ın asıl kuvvetleri, saat 07.00'de El Lübban'ı işgal etti.

23 ncü Tugay'ın taarruzu da aynı saatte başladı. 75 nci Tümen, son hedefi olan Der Ballut'u ancak saat 14.00'te ele geçerebildi. Türkler, bu sırada üç kez karşı taarruz yaptılarsa da, hiçbiri başarılı olamadı.

54 ncü Tümen, sağ kanadındaki 162 nci Tugayı'nı üstün topçu desteğinde taarruza geçirerek, saat 11.00 sıralarında Mecdel Yaba kesimini ele geçirdi.

Kolordunun ele geçirdiği arazi kesimi topçu için mükemmel örtülü mevziler sağlayan bir bölgeydi.

13 Martta, kolordu süvari alayı, sağ kanatta kuvvetli bir mevzi tutmak ve 75 nci Tümen'in sağ kanadıyla Nebi Salih civarındaki 10 ncu Tümen'in sol kanadı arasındaki boşluğu kapatmak üzere Abud'a gönderildi.

Türkler (Kroki: 46)

1 Marta kadar iki taraf arasında keşif faaliyeti, topçu taciz ateşleri olmuştu. Alınan keşif raporlarından düşmanın bir taarruz için tertip aldığı ve hazırlık yaptığı anlaşılıyordu. 8 Martta verilen emirle 7 nci ve 8 nci Ordular arasındaki ara hattı şöyle değiştirildi: Nebi Salih Korova-İbni Zeyt (8 nci Ordu'ya dahil) 1 Ferha (7 nci Ordu'ya dahil) Haris-Ferata (8 nci Ordu'ya dahil) -Surra-Der Şaraf (7 nci Ordu'ya dahil) hattı. 9 Mart akşamı ordu genel, olarak bir taburla Kule kuzeyinde düşmanla temastaydı. Düşman, bugün sol kanattaki süvari tümenine yaptığı bir taarruzla Beyti Rima'yı ele geçirirken, diğer taraftan dokuz taburluk bir kuvvetiyle, El Bire-Nablus şosesi batısından ve bir piyade tümeniyle bu yolun doğusundan 3 ncü Kolordu'ya taarruz ediyordu. Asıl savunma mevzii, Arura-Abvin-Cilculiye-El Risane-Tell el Azur-Kefri Malik hattındaydı. 53 ncü Tümen cephesine iki piyade ve bir süvari tugayıyla taarruz eden düşmanın durdurulduğu anlaşılıyordu.

8 nci Ordu Komutanı, 7 nci Ordu cephesinde meydana gelen bu durum üzerine, sol kanat grubu komutanına "Düşmanın 3 ncü Kolordu sağ kanadına yapabileceği bir kuşatma hareketine karşı elde mevcut kuvvetlerle her halde engellenmesi ve mümkünse bir karşı taarruz yapılarak 1 nci Tümen'in yükünün hafifletilmesi" emrini verdi.

Ordu Komutanlığından Der Ballut-Korava-İbn Zeyt-Arura hattının her halde elde bulundurulması ve bu hattın güneyindeki 3 ncü Süvari Tümeni postalarının, ihtiyat birliklerinin gelişine kadar inatlı bir savunmayla yerlerini bırakmamaları ve bu yolda kanlı kayıplar verilse de bunun önemsenmemesi emredilmişti.

8 nci Ordu, 10 Martta sol kanadında toplanan kuvvetlerle (701 nci, 703 ncü Alman Piyade Taburları ve 8 nci Süvari Alayı) sabahın erken saatlerinde, Beyti üzerinden Nebi Salih'e taarruza başladı. Taarruz, önce biraz gelişir gibi olduysa da, düşmanın Nebi Salih kesimini takviye etmesi üzerine, durdu. Bu durum karşısında, gece süvari alayı, Kefri Tut'a, Alman taburları da Beyti Rima kuzeyine çekildiler.

Ordu Komutanlığı, 11 Martta da sol kanat grubunun düşmanın sağ kanadına etkili olmaya devam etmesini emretti. Aynı zamanda 125 nci Piyade Alayı'nı 7 nci Ordu emrine Nablus'a gönderdi.

Düşman 12 Mart saat 06.30'dan itibaren Mecdel Yaba - Der Ballut-El Kefr hattına taarruza başladı. El Cora ve Hırbet Bareş düşman eline geçti. Düşmanın iki taburluk kuvveti, Nebi Tari'den ve bir piyade bölüğü, Resülayn'den Mecdel Yaba-Kefri Kasım hattına taarruz etti. Lübban'da düşmanın kuvvetli ihtiyatları görülüyordu.

Ordu ihtiyatında bulunan 48 nci Piyade Alayı, Seniriye ve 2 nci Kafkas Süvari Tugayı da Hable'ye hareket ettirildi.

Düşman taarruzu ağır kayıplar verdirilerek durduruldu.

Ordu, asıl mevzi olarak Kefr Kasım-Hırbet ed Düveyir-Rafat yöresindeki tepeler-Ferha-Arura hattını tutup savunmaya karar vererek birliklere bu yolda emir verdi. 7 nci Ordu ile Ferha'da bağlantı kurulacaktı. Bu emre göre savunma mevzii hiçbir suretle bırakılmayacak ve bir adım bile geri gidilmeyecekti. El Kefr-Der Risane-Beyti Rima-Hırbet Kefri Tut hattı ileri mevzi olarak elde tutulacak ve bu kritik mevzi de kolaylıkla düşmana bırakılmıyacaktı.

14 Mart ve daha sonraki günlerde, genellikle harekât durmuş, topçu taciz ateşleri ve keşif faaliyetine dönüşmüştü.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, emir ve komutayı teslim aldıktan sonraki zaman içinde gördüğü bazı aksaklıkların düzeltilmesi için verdiği emirde: [417]

"1. Gerek Ordular Grubu tarafından ve gerek ordular tarafından verilen emirlerin kesin olarak derhal yerine getirilmesinin gereğini hatırlatmak isterim. Özellikle durumun başka türlü düşünüldüğü bahanesiyle ast komuta kademelerinin verilen emri değiştirmesi veya yapmaması hiçbir şekilde caiz değildir. Genel durumun tartışılması en büyük komutanlıklara düşer.

---

[417] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3785, Dos. 14, F. 41.

2. Cephemizin bazı yerlerinde düşmanın toplandığının saptandığı ve bir düşman taarruzunun belirgin bir hale gelmesi hallerinde bile, yine ihtiyat kuvvetlerinin pek gerilerde bulundurulmasına büyük bir eğilim bulunduğunu görüyorum. İhtiyatlar, kesin sonuç alma zamanı geldiği sırada hemen elimizde bulunabilecek şekilde, asıl mevziin mümkün mertebe yakınında bulundurulmalıdır.

3. Bundan başka, bütün komuta kademeleriyle geride bulundurulması çok gerekli olmayan her ferdi, mümkün olan süratle ileri hatta (cepheye) göndermenizi tavsiye ederim" diyordu.

12 Martta verilen Başkomutanlık emrinde de, "4 ncü Ordu'nun, bütün Suriye'nin genel içişleriyle uğraşacağı, bölge içinde güvenlik ve asayişin sağlanmasından sorumlu olacağı, Arap işleriylede Tuğgeneral Cemal'in meşgul olacağı" bildirilmişti.

b. Birinci Şeria Muharebesi (21-31 Mart 1918) (Kroki: 47)

İngilizler

İngiliz ordu komutanlığı, Lut Gölün'den Avca Nehri kuzeyine kadar Şeria Nehri'nin 20 km'lik batı yakasını ele geçirip, kuzeydeki asıl cephesini, Avca Nehri-Kefr Malik-Attara-Lübban-Resülayn hattının doğusuna kadar sürmüştü. Ordu Komutanı General Allenby, şimdiye kadarki harekâtla Türk kuvvetlerini yıprattığı ve elverişli mevzileri elde ettiği kanısındaydı.

1918 İlkbaharında iki taraf da büyük çapta bir harekâta girişmeye hazır olmadığı gibi, yaklaşan yaz ayları da yapılabilecek bir harekâta hiç de elverişli değildi.

İngilizlerle işbirliği yapmakta olan asi Şerif Faysal kuvvetlerinin, Ocak 1918'de, Kerek ve Maan istikametlerinde yaptığı baskınlar nedeniyle, Türk kuvvetlerinden bir kısmının bu bölgeye gönderildiği öğrenilmişti. İngilizlerin Mart 1918 başlarında Filistin Cephesi'nde yaptıkları taarruzlar, Türk kuvvetlerini burada tespit etmiş, bu nedenle de Türkler, Şeria doğusunda çok zayıf kalmışlardı. İngiliz komutanlığının değerlendirmesine göre durum, Amman doğrultusunda yapılacak bir taarruz harekâtına pek elverişli görünüyordu. Böyle bir girişimde Türkler, Araplara karşı kullandığı kuvvetlerden önemli bir kısmını Filisti'ne çekmek zorunda bulunmakla, Şerif Faysal'ın kuvvetleri sebest kalacağından, Amman ele geçirilerek Hicaz demiryolu esaslı olarak tahrip edilecekti. Ancak, yapılması tasarlanan bu harekâtın, elde edilecek faydalarına karşın şu sakıncaları da vardı:

Amman'a kadar ilerlendikten sonra kuvvetler, tekrar Şeria Nehri'ne çekilecekti. Geri çekilme hareketinin, Araplar tarafından bir yenilgi gibi yanlış anlaşılması, onlar üzerinde olumsuz bir etki yaratacak ve ayrıca, tahrip edilen demiryolu da Türkler tarafından yeniden onarılacaktı.

Harekâta Katılacak İngiliz Kuvvetleri [418]

İngiliz ordu komutanlığınca bu harekâta, 60 ncı Tümen, Avustralya Yenizelanda Atlı Piyade Tümeni, İmparatorluk Hecinsüvar Tugayı, hafif zırhlı oto taburu, 9 ncu Dağ Topçu Taburu, 10 ncu Ağır Batarya, ordu köprücü kolu, Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun köprücü treni katılacaktı. Bu kuvvetlere 60 ncı Tümen Komutanı General Shea (Şi) komuta edeceğinden, bu özel görev kuvvetine "Shea" Müfrezesi adı verilmişti. General Shea'ye verilen emirde, 19 Mart gecesi Şeria Nehri'ni zorlaması isteniyordu. Nehir geçildikten sonra, Es Salt işgal edilecek ve daha sonra Hicaz demiryolu tahrip edilmek üzere süvariler Amman'a ilerleyeceklerdi.

Bu kuvvetler, Şeria geçitlerini tutan birliklerin örtüsünde çevik birlikleriyle (Avustralya-Yenizelanda Atlı Tümeni, İmparatorluk Hecinsüvar Tugayı, zırhlı oto müfrezesi) Tallat ed Dam-Nebi Musa ve 60 ncı Tümen ile de Goraniye Köprüsü ile Eriha arasındaki bölgede toplandı.

Bu sırada yağan şiddetli yağmurlardan Şeria Nehri, Makhadet Hicila ve Goraniye'de kurulacak köprüler hariç hiçbir yerinden geçit vermiyecek biçimde taşmış ve arazi çamur haline gelmişti. Müfreze komutanı, 60 ncı Tümeni ile Goraniye Köprüsü'nü zorla geçerek Salt istikametinde ilerlemek, bir atlı tugayıyla bu tümenin güney yanını korumak ve bunların arkasından da diğer birlikleri geçirmek istiyordu. Bunun için tasarlanan plan şöyleydi: Atlı kıtalar, Makhadet Hicila'da kurulacak bir çelik tombaz köprüsünden; 60 ncı Tümen Goraniye'de kurulacak tombaz köprüden geçeceklerdi. Geçiş hareketleriyle köprü kurma işleri, görevlendirilen birliklerce korunacaktı. 179 ncu Tugay, 180 nci Tugay'ın solundan Vadii ebu Tarra yolunu izleyecek ve 181 nci Tugay Goraniye'de ihtiyatta kalacaktı. 1 nci Avustralya Atlı Piyade Tugayı, piyadenin sol kanadını güvenlik altına almak üzere kuzeye hareket edecekti. Tümenin geri kalan kısımları (Yeni Zelanda Tugayı'ndan 180 nci Tugay'ın emrine verilen bir alay hariç), Naur ve Ayn es Sir yollarıyla Amman'a ilerleyecekti. Hecin Tugayı da bu tümeni izleyecekti. Makhadet Hicila güneyinde ve Goraniye kuzeyindeki diğer geçitlerdeyse, gösteriş hareketleri yapılacaktı. Üç subay

[418] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 379-384.

ve 42 erden kurulu bir müfreze, üç motorbota bindirilerek Lut Gölü'nün kuzey köşesine çıkarılacak; ve buradan 180 nci Tugay'ın Makhadet Hicila'da Şeria Nehri sol kıyısını temizlemesine yardım edecekti.

21 Mart gecesi kıtalar, hazırlanmış bulunuyordu. Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, tepeler kesiminde Tellat ed Dam'da idi. Hecin Tugayı, uzun bir yürüyüşten sonra Beyti Laham'dan buraya gelmişti. 60 ncı Tümen, Goraniye'de Şeria Nehri ile Vadii Naime'nin birleştiği noktayla bunun kuzeyindeydi. Bu tümenden bir tabur, Makhadet Hicila'da bulunuyordu.

21/22 Mart gecesi, nehri yüzerek geçmek için yapılan teşebbüsler başarılı olmadı. Ancak bir miktar yüzücü, karşı kıyıya geçebilmişti. Bundan sonra ateş altında sandalla nehri geçme işi sürdürüldü. 22 Mart öğleye kadar Goraniye'de geçiş yapılamadığından, 181 nci Piyade Tugayı, da Makhadet Hicilya'ya getirildi.

22 Mart sabahı erkenden tombaz köprü kurularak geçişe başlandı. Karşı kıyıya önce bir tabur, sonra öğleye kadar iki tabur daha geçirildi. Bunları atlı piyadeler izledi. Yeni Zelanda Tugayı'nın 1 nci Okland Alayı, Türk mevzilerine atlı hücuma kalkarak öğleye kadar Türk köprübaşı mevziini ele geçirdi. Motorbotlarla Lut Gölü kuzey kıyısına çıkarılan müfreze de, kuzeye doğru ilerledi.

Süvariler, nehrin doğu yakasını tuttular. Burada öğleden sonra, akşama kadar iki köprü daha kuruldu ve geri kalan birlikler de, karşı kıyıya geçirildi. 22/23 Martta her iki geçitteki köprülerden geçişe devam edildi.

Salt'ın İngilizler Tarafından İşgali [419]

23 Mart gecesi ve 24 Mart sabahı, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, Makhadet Hicila'dan nehri geçti. Bir sahra topçu taburu, 60 ncı Tümeni desteklemek üzere Goraniye'de kurulan tombaz köprüden ileri alındı. 24 Mart saat 05.30'da 60 ncı Tümen Komutanı, plan gereğince ileri hareket emrini verdi; ve saat 08.30'da harekete başlandı. 60 ncı Tümen, 180 nci Tugayı'nı tümen ihtiyatına alarak sağda 181 nci, solda 179 ncu Tugay yürüyordu. Her iki tugay da ilerisine ikişer tabur sürmüşlerdi. Türkler, zayıf bir direnme göstermiş ve tesirsiz bir topçu ateşi açmıştı. 179 ncu Tugay öncüsü, yolun kuzeyinde, Şeria'nın sekiz km. doğusunda El Hot sırtlarını tutan 703 ncü Alman Taburu'na taarruz etti. 181 nci Tugay öncüleriyse, daha güneyde yola hakim ve kuvvetli bir mevzi olan Tell el Musattah'taki Türk müfrezesiyle bataryasını ateş altına alarak müfrezeyi geri attığı gibi, bataryanın üç topunu da ele geçirdi. 181 nci Tugay, Salt'ın altı km. güneyinde Huveyle'de Vadii Şuayb üzerindeki köprüyü ele geçirmek üzere yol boyunca ilerledi. Fakat hedefine altı km. kadar yaklaştığı sırada karanlık bastığı için olduğu yerde kaldı.

[419] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 384-386.

Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, üç kola ayrılmıştı. Tümen karargâhıyla birlikte 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ve Hecin Tugayı Naur yoluyla Amman'a ilerledi. Yeni Zelanda Tugayı, bir alayını ilerisine çıkararak Şunet Nimrin'de ana yoldan ayrıldı; ve Ayn es Sir yolu boyunca ilerledi. 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, kuzey kanadı temin etmek üzere Şeria Vadisi'nden ilerleyerek Um es Şert civarında sol kanadı nehre dayalı bir mevzi tuttu. 3 ncü Avustralya Süvari Alayı'nı, Um Es Şert yoluyla Es Salt'a gönderdi.

Naur yolunun tekerlekli araçların geçişine elverişli olduğuna dair alınan rapor üzerine 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, yürüyüşe geçti. Fakat sonradan yolun tekerlekli araçların yürüyüşüne elverişli olmadığı anlaşıldığından tugay komutanı, arabaların Şunet Nimrin'e geri gönderilmesi ve cephanelerle diğer patlayıcı maddelerin develerle taşınması emrini verdi. Tugayın kolbaşısı, 25 Mart saat 04.30'da Naur'un Güneybatısında Ayn Hekr'e vardı. Geriden gelen hecin tugayı develeri yedekte çekildiğinden, büyük zorluklarla ilerleyebildi; ve ancak saat 19.30'da Ayn el Hekr'e gelebildi. Yeni Zelanda Tugayı, aynı şekilde arabalarını geri göndermeye mecbur oldu; ve 24 Mart gecesi yol civarında konmaya geçti. 25 Mart saat 13.30'da Ayn es Sir'in ilerisindeki yollar kavşağında toplanarak Naur'dan gelecek asıl kolu bekledi.

181 nci Tugay, zayıf Türk birlikleriyle karşılaşması ve yolun da durumu nedeniyle daha da çok gecikerek ancak 25 Martta 12-14 km. yol yürüyebilmiş ve Es Salt'a bir buçuk km. mesafede durmuştu. 179 ncu Tugay, Vadii Ebu Turra yolundan ağır bir yürüyüş temposuyla ilerlemişti. Tugay verdiği bir molada tümen komutanından aldığı bir emirde, "Keşif uçağından alınan rapora göre, tugayın takip ettiği yolda, Türklere dair bir emare görülmediğinden bu kadar ihtiyatlı ilerlemeye lüzum olmadığı" bildirilmişti. Bu emir üzerine tugay yürüyüşünü çabuklaştırarak Es Salt'tan altı km. uzakta Vadii Ebu Tarra ile Um es Şert yollarının kavşağında 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı ile birleşmişti. Tugay komutanı, bir alayına Salt'ı bu akşam ele geçirmesini emretti. İleri yürüyüşüne devam eden alayın öncü bölüğü, hiçbir mukavemete çatmadan saat 18.00'de Es Salt'a girdi. 179 ncu Tugay ise, kolbaşısıyla iki saat sonra Salt'a gelebildi.

25 Mart gecesi, Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni'nin büyük kısmı, yağmur ve çamur içinde Naur üzerinden ilerledi; ve sabahleyin Ayn es Sir de yollar kavşağına ulaştı.

Tümen komutanı, burada Yeni Zelandalıları ve develeri çok yorulmuş olan Hecin Tugayı'nı bırakarak, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile üç km. kuzeydeki Ayn Hemar yolu boyunca ilerledi.

c. İngilizlerin Amman'a Taarruzu [420]

Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni, bu sırada derhal Amman'a ilerleme emrini almıştı. Fakat, Tümen Komutanı, üç gündür sürekli olarak yapılan gece yürüyüşleri nedeniyle yorgun düşen er ve hayvanlarla bu hareketi yapmaya imkân olmadığını görerek, karargâhını Şunet Nimrin'e intikal ettirmiş olan 60 ncı Tümen Komutanı'na, ertesi sabaha kadar yürüyüşe geçemiyeceğini bildirdi. Bununla beraber Yeni Zelanda Tugayı'na bu gece için demiryoluna karşı Amman'ın kuzey ve güneyinden iki akın yapılmasını emretti. Yeni Zelanda Tugayı tarafından Amman güneyine yapılan akın başarıya ulaşmış ve demiryolu Amman'ın 11 km. güneyindeki kısmından tahrip edilmişti, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı tarafından Amman kuzeyine yapılan akınsa, üstün Türk süvarisi tarafından karşılanması nedeniyle başarısız kaldı; ve tugay geri atıldı. Piyade birlikleri de, 26 Martta durmak zorunda kalmışlardı.

181 nci Tugay'dan bir akıncı kolu teşkil edilerek, atlı birlikleri korumak üzere 27 Martta Amman'a gönderildi. 179 ncu Tugay (bir taburu hariç), kolay iaşe olunmak üzere Huveyle Köprüsü'ne dönmek emri aldı. 180 nci Tugay, Şunet Nimrin'e giden yolla ilerlemekteydi.

Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ve Hecin Tugayı, 27 Mart saat 09.00'da yürüyüşe geçti, yollar ve arazi çamur olduğundan ilerleme güç oldu; ve saat 10.30'da Yeni Zelanda Tugayı'nın kolbaşısı Ayn Amman'a ulaştı. Sağda da 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nın kolbaşısı, Amman İstasyonu'na dört buçuk km. kadar yaklaşmıştı. Yeni Zelanda Tugayı, sağ kanadıyla demiryoluna ilerleyerek kasabanın güneyinde hakim bir mevzi olan 924 rakımlı tepeyi ele geçirecekti. Hecin Tugayı, Amman'ın beş buçuk km. güneyindeki Kesir İstasyonu'na bir tahrip müfrezesiyle birlikte bir tabur göndererek kasabaya batıdan taarruz edecekti. 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ise, taarruzunu kuzeybatıdan yapacaktı. Hecin Tugayı, bu taarruzu ileri alınan bir dağ bataryası desteğinde 1 nci Taburun bir bölüğüyle takviye edilecek olan 2 nci taburuyla yapacaktı. Başarılacak iş çetindi, çünkü Amman batısındaki ha-

[420] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 387-392.

kim tepeler Türkler tarafından tutulmuş ve ağır makineli tüfekler çok ustaca mevzilendirilmişti. Araziyse açık ve örtüsüzdü. Taarruz başladığı sırada tugay, şiddetli bir ağır makineli tüfek ateşiyle karşılaştı. Buna karşın tugay, tepeye 500 m. kadar yaklaştı; fakat ateşin daha da şiddetlenmesi üzerine ilerleme imkânı bulamadı. Hecin tugayı'nın her iki kanadındaki Yeni Zelandalılarla hafif süvari birlikleri, aynı şekilde şiddetli ateşle karşılandıklarından, Türkleri 924 rakımlı tepeden ve Hecin Tugayı'nı yan ateşine alan kasaba kuzeyindeki mevzilerinden söküp atamadılar.

Es Salt'tan saat 05.00'te ayrılan 181 nci Tugay'ın akıncı müfrezesi, yolun Salt'tan sonraki kısmının çok bozuk olması nedeniyle bugünkü taarruza katılamamıştı. Tugay, Salt'tan 18 km. ayrıldıktan sonra, Sevilah'ın üç km. güneydoğusunda konmaya geçti. Tugay komutanına fecirden önce Amman üzerine yürümesi emredildi.

Şeria Vadisi'nde Um es Şert civarında İngiliz kuvvetlerinin kuzey kanadını örtme ve buradan yapılacak ikmal hizmetini emniyete alma görevi alan 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, zayıf Türk ateşi karşısında Um es Şert kuzeyinden biraz ilerleyerek durumunu düzeltmişti. 27 Mart sabahı, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı'ndan bir bölük, Um es Şert'in bir buçuk km. kuzeyindeki Kırmızı Tepe'de yerleşmeyi başardıysa da geceleyin geri atıldı. Türklerin sağ sahilden (batıdan) yeni kuvvetler getirdiği fakat bunlarla da 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na karşı ciddi bir teşebbüste bulunamadığı anlaşılmıştır.

28 Mart sabahı Amman cephesinde sükûnet vardı. İngiliz mevzii Kesir civarında demir yolundan başlayarak Amman'ın bir buçuk km. batısından Ayn es Sir yolunu geçip kasabanın kuzeybatısında son buluyordu. Türklerin, sağ kanada yönelttikleri bir taarruz geri atılmıştı. Saat 09.30'a doğru tugay komutanı, tümen komutanını görmek ve tugayın durumu hakkında bilgi vermek üzere ileri gitti. Tugay komutanı, giderken araziyi incelemiş ve tümen komutanına elde bulunan mahdut topçuyla Türk siperlerine karşı gündüzün bu açık arazide yapılacak bir taarruzun başarıya ulaşamayacağını belirterek taarruzun geceye bırakılmasını teklif etmişti. Tümen komutanı, Amman'ın akşama kadar behemahal ele geçirilmesinin lüzumlu olduğunu, bunun için de saat 13.00'te taarruza geçilmesini emretti. İki piyade taburu, yolun kuzeyinden ilerleyecek ve bu hareketi bir batarya destekleyecekti. Bu topçu, aynı zamanda güneyden taarruz edecek olan Yeni Zelanda Tugayı'nı da korumak üzere 924 rakımlı tepeye de ateş edecekti. Yeni Zelandalılarla piyadeler arasında hecin tugayı (sağ kanatta Yeni Zelanda tugayı emrindeki 4 ncü Tabur hariç), bir gün önceki taarruzuna tekrar başlayacaktı. 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, piyadenin sol kanadını örtecek ve bu tugaydan bir alay, hecin tugayıyla bağlantı sağlamak üzere piyadenin sağ kanadına ilerleyecekti.

Türkler taarruzdan hemen önce, Yeni Zelanda Tugayı'na, karşı taarruza geçmişti. Tugay, bu taarruza her ne kadar karşı koymuşsa da hedefi olan 924 rakımlı tepeye ilerleyememişti. Hecin tugayı, Türk mevzilerine 200 m. kadar yaklaşabilmiş ve fakat şiddetli ağır makineli tüfek ateşiyle karşılanmış ve olduğu yerde kalmıştı. İki piyade taburu, ilk 900 m.'lik araziyi engelsiz ve kayıpsız geçebildi. Fakat, bundan sonra, gözetleme imkânsızlığından topçu desteğinden yoksun kaldılar. Bu taburlar, hem cephe ve hem de yanlarından yapılan makineli ve topçu ateşleri altında kalmışlardı. Bu taburların solunda yaya muharebeye inen 6 ve 7 nci Avustralya Hafif Süvari Alayları'na da karşı taarruza geçen Türkler, onları da geri atmıştı. Piyade taburları, Amman'ın 600 m. kadar güneydoğusuna sokulabilmişlerse de daha ileri gidememişlerdi. Bu piyade taburlarının solunda da, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, bir buçuk km.'den fazla derinliğinde geriye doğru kademeli olarak tertiplenmişti.

Bu sırada 181 nci Tugay Komutanı, 60 ncı Tümen Komutanlığı'ndan, 179 ncu Tugay'ın Es Salt'ın savunma görevini aldığını ve 181 nci Tugay'dan bir taburun, 180 nci Tugay'ın iki taburuyla 181 nci Tugayı takviye edeceğini öğrendi.

Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümen Komutanı, 181 nci Tugay Komutanı'na kendi iki taburuyla tekrar taarruza geçmeyi mi? yoksa gelecek bu takviye kuvvetlerini beklemeyi mi? tercih ettiğini sormuştu. 181 nci Tugay Komutanı, her iki taburun yorgun olduklarından beklemeyi tercih ettiğini ve aynı zamanda Türk mevziine gündüz yaklaşmasının fazla kayıplara sebep olacağını ileri sürerek, taarruzun gece yapılmasına müsaade edilmesini teklif etti. Böylece gelecek taburların (üç tabur) oldukça dinlenmelerinin sağlanmış olacağını da bildirdi. Tümen komutanı, bu teklifi kabul ederek taarruzun 30 Mart saat 02.00'de yapılması için lüzumlu emirleri verdi.

29 Mart günü İngiliz kuvvetlerinin geri irtibatları önemli surette tehdit edilmişti. Türkler, Şeria Nehri üzerinden getirdiği kuvvetlerle Goraniye'nin 24 km. kuzeyindeki Cesir ed Damiye'den ilerleyerek Es Salt civarındaki Kefri Huda'yı ele geçirmiş ve 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı'nın keşif kollarını geri atmıştı.

Türklerin Şeria Vadisi'ndeki kuvvetlerini arttırdıklarının anlaşılması üzerine, Şunet Nimrin'deki piyade taburu, Avustralyalıları takviye için buraya gönderilmişti.

Türkler, Şeria Vadisi'nde ciddi bir teşebbüste bulunmadılar, yalnız 30 kadar Alman uçağı, Şunet Nimrin'e bomba taarruzu yapmış, insan ve hayvan kaybı verdirmişti.

29 Mart sabahı, Türk takviye kuvvetlerinin, kuzeyden Amman'a ilerlediği görüldü. Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Tümen Komutanı, başarı ümidini kesmemişti. Yeni gelecek üç taburla bir dereceye kadar Türklere karşı, bir denge sağlayabileceğini düşünüyordu. Ayrıca bir bataryanın da gelmesini bekliyordu.

Bu batarya, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nı korumak üzere büyük güçlüklerle ileriye alınabilmiş; fakat ancak taarruzun sonlarına doğru yetişmişti.

Son Taarruz ve Geri Çekiliş (Kroki: 47, 48) [421]

İngilizler taarruz için hazırlık mevziine girdikleri sırada, yine şiddetli bir yağmur başlamıştı. Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümen Komutanı, birliklerine şu taarruz hedeflerini verdi: "Yeni Zelanda Tugayı ve hecin tugayının 4 ncü Taburu, 933 rakımlı tepeyi ele geçirerek, hecin tugayı (4 ncü Taburu hariç), Ayn es Sir yolunun iki tarafından doğruca Amman üzerine ilerleyecek; 181 nci Tugay, cephesinde sağda bir tabur (iki bölük eksik) kasabanın kalesine taarruz edecek, bu sırada diğer bir tabur, ana yolun Amman'a girerken güneye doğru kavis teşkil ettiği noktadan ayrılarak Seyl Amman'a ilerleyecek; ana yolun kuzeyindeki iki tabur da bir gün önce kazanılan araziyi kesinlikle elde bulunduracak; 3 ncü Tabur, bir bölüğünü tümen ihtiyatına vererek, geri kalanıyla tugay ihtiyatında kalacak, en sol kanatta, mevcudu azalmış ve yorgun olan 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, imkân bulursa büyük bir gösteriş hareketi yapacaktı.

Yeni Zelanda Tugayı ile 4 ncü Hecin Taburu'nun taarruzları tugay komutanı tarafından tertip olunmuştu. Hareket başarılı olmuş birinci ve ikinci hat siperleri ele geçirilmişti.

Hecin tugayıysa, iki kademeye ayrılarak taarruz etti. Türk siperlerinden bir kısmı ele geçirildi. Fakat kaleden açılan makineli tüfek ateşi daha fazla ilerlemeye engel oldu.

Kale, batı tahkimatının kilidi gibiydi. Burası Türklerin elinde bulundukça taarruzun başarıya ulaşması ihtimali azdı. Nitekim, bir taburla buraya yapılan taarruz, daha başlangıçta başarısızlığa uğramakla kalmamış, soldaki taburu da büyük bir tehlikeye sokmuştu. Bu nedenle tabur, daha ileriye gidemiyerek yolun iki tarafında bir savunma mevzii aldı. Tabur bu mevzie yerleştikten biraz sonra Türkler, karşı taarruza geçtiyse de bu taarruz püskürtüldü.

---

[421] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 393-399.

Yeni Zelanda Tugayı cephesindeki taarruz hariç, diğer cephelerde yapılan taarruzlardan sınırlı sonuçlar alındığı fecirle beraber anlaşılmıştı. Türkler şimdi, özellikle sol kanada bütün şiddetiyle taarruza geçmişler ve Amman'ın iki km. kuzeyinde bulunan 181 nci Tugay'ın iki taburundan dört zayıf bölüğün tuttuğu tepeye yönelmişlerdi. Göğüs göğüse yapılan muharebelerden sonra Türkler, geri çekildiler. Kısa bir süre sonra bir Alman bölüğüyle takviye olunan Türkler, yaptıkları yeni bir taarruzla bu tepeyi ele geçirerek yerleştiler. Bu sırada İngiliz hatları arasında geri çekilme emri verildiğine dair yanlış bir haber dolaştı. Bu haber etkisiyle cephede beklenmedik bir çekilme başladı.

Yeni Zelanda Tugayı, cephesinde bu sabahki muharebe hattının solunu koruyan Wellington Alayı'ndan iki bölük, Seyl, Amman istikametinde ilerledi. Fakat binalardan açılan ateş üzerine geri çekilmek zorunda kaldı. İngiliz dağ bataryaları cephanesinin azaldığı bir sırada, Türkler, 924 rakımlı tepeyi şiddetle ateş altına aldılar. Saat 14.00'te ihtiyatlarla da takviye edilen kuvvetler ve tekmil topçuyla kaleye karşı teklarlanan taarruz gene Türk ağır makineli tüfek ateşiyle karşılaşarak başarısızlığa uğradı.

Birlikler, çok kayıp vermiş ve yorgun düşmüştü. Bu durumda Amman'ın alınmasının mümkün olamıyacağı ordu komutanlığına bildirilmişti. Bunun üzerine, 20 nci Kolordu Komutanlığı'nda saat 16.45'te 60 ncı Tümen Müfrezesi'ne Goraniye'de bir ileri karakol birliği bırakarak, Şeria Nehri üzerinden geri çekilmesi emri verildi. Çekilme gece yapılacaktı.

2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, geri kalan kısımlarıyla Es Salt (Ayn es Sir) üzerinden çekilecekti.

924 rakımlı tepedeki Yeni Zelanda Tugayı ile 4 ncü Hecin Taburu'nun çekilmeleri daha zor oldu. Piyadeler, cephedeki bir taburla soldan getirilen ikinci bir taburun himayesinde çekilebildiler. Taarruza son katılan birliklerin çekilmeleriyse, 31 Mart günü saat 03.00'te sona erdi. Bütün birliklerin (180 nci Tugay hariç) Şeria Nehri üzerine çekilmeleri 2 Nisan akşamı bitmişti. 180 nci Tugay, 3 Nisan günü köprübaşı mevziinde, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nın bir alayı tarafından değiştirilmişti.

Türkler, Amman'dan itibaren İngiliz birliklerinin çekilmesini fazla bir baskı yapmadan ihtiyatla takip etmiş olduğundan, çekilmeye fazla zorluk verememişlerdi.

Amman taarruzunun asıl hedefleri elde edilememişti. Amman yol kavşağı ele geçirilememiş, tahrip edilen herşey Türkler tarafından kolaylıkla onarılmıştı. İngilizlerin bu başarısızlığı, Türklerde moral yüksel-

mesine sebep olmuştu. İngilizlerin bu başarısızlıklarının nedenleriyse, Şeria Nehri'nden geçiş sırasında 24 saatlık bir zaman kayıp edilmesinden başka, havanın fenalığı ve yağışlardan batak haline gelen toprak yolların harekâta engel oluşu ve 60 ncı Tümen sahra topçusunun getirilmemesiyle, topçu desteğinin zamanında sağlanamamasıydı.

Bununla beraber, Türkler Amman'ı çok büyük bir inatla savunmuşlardı. İngilizler tarafından tahrip edilen köprünün korunması görevini üzerine alan Araplar ise, burayı bırakıp kaçmışlardı.

29 Martta, Türklerin yaralılarını kuzeye taşımaya başlamaları, tahrip edilen demiryolunun süratle onarıldığını gösteriyordu.

Bu muharebeler, İngilizlerin oldukça fazla kayıplar vermelerine neden olmuştu.

Türkler (Kroki: 47) [422]

Şeria Muharebesi'nin başlamasından önceki günlerde bu bölgede şu tedbirler alınmıştı:

Şeria doğu bölgesinde, 20 nci Kolordu ile Yıldırım Ordular Grubu emrinde ve karargâhı Es Salt'ta bulunan Şeria Grubu kurulmaktaydı. Şeria Grubu Komutanı, 15 nci Kolordu'nun eski komutanı Tuğgeneral Ali Rıza idi. Bu Grubun, Şeria Nehri'nin Lut Gölü ile Vadii el Melaha'nın Şeria ile birleştiği nokta arasında bir ileri müfrezesi mevcut olup, görevi henüz Şeria doğusuna geçemeyen düşmanı gözetlemek ve nehrin doğusuna geçirmemekti. Bu ileri müfrezenin kuvveti Alman 148 nci Alay'dan bir taburla, bir Türk piyade taburu, bir hecinsüvar bölüğü, bir topçu takımı ve bir süvari bölüğünden ibaretti. Daha sonra Katrane'de bulunan 48 nci Tümen'e karargâhıyla Salt'a, Şeria Grubu Komutanlığı emrine girmek üzere hareket etmesi emredildi. Yedi - sekiz subay ve muhafız takımından kurulu olan 48 nci Tümen Karargâhı, önce Amman'a ve daha sonra Es Salt'a geldi. Tümene burada verilen görev, Um es Şert Geçidi'nden Lut Gölü'ne kadar uzanan Şeria cephesinin savunulmasıydı. Şeria cephesindeki kıtalar da tümen emrine verildi.

Bu birliklerden başka, Tafile bölgesinde bulunan 126 ncı Alay ile 703 ncü Alman Piyade Taburu ve estersüvar alayıyla bir iki batarya da tümenin emrine verildi. Ancak bu kuvvetlerin bugün için savunulacak bölgeye getirilmesi pek mümkün değildi. Çünkü, günde bir tren gönderilebiliyordu. Hicaz hattından faydalanılsa bile bu kuvvetlerin Şeria'ya getirilmeleri için bir aylık zamana ihtiyaç vardı.

---

[422] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls.4522, H-15, F. 1.

Tümen Komutanı Yarbay Asım (Orgeneral Gündüz), Salt'a geldikten sonra, [423] cepheyi gezerek araziyi ve durumu yakından inceledi; ve buradaki müfreze komutanıyla görüştükten sonra savunulacak cepheyi iki bölgeye ayırdı. Aslında bu kuvvetle 30-34 km.'lik bu cephenin, değil savunulması, gözetlenmesi bile güçtü. Tümen Komutanı'nın tertibine göre birinci bölge, Um es Şert (dahil) Geçidi'nden, Goraniye (Eriha) Köprüsü'ne (dahil) kadar olan geçitleri kapsıyordu. Bu bölgedeki kuvvetler, Yarbay Ömer Lütfü'nün emrine verilmişti. Bölgede korunacak geçitler: Um es Şert, Avca, El Mendese, Goraniye (Eriha) geçitleriydi. İkinci bölgeyse, Goraniye (Eriha) Köprüsü (hariç)'nden Lut Gölü'ne kadar uzanan kesim olup Yüzbaşı Ahmet komutasında, bir süvari bölüğüyle hecinsüvar bölüğü, Kuneytra ve Zerka Çerkez gönüllülerinden kurulu bir müfreze tarafından korunacaktı.

Bu bölgedeki geçitler: Aynülharar, Makhadet Hicila, El Henuv ve daha güneyde isimleri bilinmeyen iki geçitti. Tümen muharebe idare yeri Tel el Nimrin'de kuruldu. Tümen ile birliklerin bağlantısı pek güvenilir halde değildi. Tümen telgraf müfrezesi, tarafından ancak Yarbay Ömer Lütfü Müfrezesi ile telefon irtibatı sağlanmış, 15 km. uzaktaki Yüzbaşı Ahmet Müfrezesi ile atlılarla irtibat yapılabilmekteydi. Tümenin elinde karargâh muhafız takımıyla istihkâm bölüğünden başka bir ihtiyat kuvveti de yoktu.

Şeria batısında düşman, hazırlıklarını sürdürüyordu. İngilizlerin bu faaliyetini yakında bir taarruza teşebbüs edeceğine işaret sayan 48 nci Tümen Komutanı, durmadan Şeria Grup Komutanı'nı uyarıyor ve takviye kıtalarının en kısa bir zamanda gelmesinin sağlanmasını Grup Komutanı'ndan istiyordu. Tümen Komutanı, bu başvurularından bir sonuç alamayınca bu kez 20 nci Kolordu'ya gönderdiği bir raporda; "Düşmanın pek yakında Şeria üzerinden bir taarruzda bulunacağını çok muhtemel gördüğünü, şimdiki durumda Şeria kenarında bulunan bu çok zayıf kuvvetlerle düşman taarruzuna karşı koymanın mümkün olmayacağını, düşmanın bu perakende kuvvetleri arttıktan sonra bir yönden Es Salt istikametinde diğer yönden Şeria doğusundan Ed Damiye-Bisan yönüne ilerleyebileceğini, bununsa 7 nci Ordu için son derece tehlikeli olacağını, bu nedenle 48 nci Tümen kuruluşuna verilen kuvvetlerin gelişine kadar hiç olmazsa bir piyade alayıyla bir-iki bataryanın Şeria doğusuna geçirilerek tümen emrine verilmesini" teklif etmişti. Durumu daha yakından bilen ve daha iyi değerlendiren 20 nci Kolordu Komutanı, tümen komutanının bu teklifini yerinde bulmuşsa da, kolordunun elinde hiçbir ihtiyat kuvveti olmadığından, tümenin bu teklifini 7 nci Ordu'ya bildirmekten başka bir yardımda bulunamamıştı.

[423] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 1-5.

Tehlikenin her an yaklaştığını gören tümen komutanı, emrindeki Zerka-Cize demiryol koruma birliğinden bir piyade bölüğünü ivedilikle Tell el Nimrin'e getirerek, Goraniye Köprüsü'ne karşı mevzi aldırdı. Diğer taraftan Şeria Grubu Komutanlığı da, Şam'dan Amman'a gelen 126 ncı Alay 2 nci Taburu'nun makineli tüfek bölüğüyle iki tüfekli Kadiri Taburu'nun makineli tüfek takımını ve Katrane'den getirdiği 808 nci Makineli Tüfek Bölüğü'nü Tell el Nimrin'e gönderebildi. Kadiri makineli tüfek takımı birinci bölgenin; 126 ncı Alay'dan gelen makineli tüfek bölüğüyse, ikinci bölgenin emrine verildi. Bir gün sonra da bir Alman makineli tüfek kıtası gelmiş ve Şeria Köprüsü'ne karşı kullanılmak üzere birinci bölge emrine verilmişti.

20 Martta, 703 ncü Alman Piyade Taburu'ndan iki bölük, Amman'a gelmiş, ancak çok yorgun olduğundan burada birkaç gün için dinlenme ve tertiplenmesine grup komutanlığınca, "Bu bölüklerin cephede dinlendirilebileceklerini, Eriha yöresindeki düşman ordugâhlarının gittikçe arttığını, bu nedenle bölüklerin iki günlük bir mesafede cepheden uzakta ve geride bırakılmasının doğru olmayacağını ve ivedilikle hareket ettirilmeleri" teklif edildi. Bu teklif olumlu karşılanarak bu iki bölük, Tell el Nimrin'e hareket ettirildi. 22 Martta bölükler gelmiş ve tümen muharebe idare yerinin hemen gerisinde ordugâha geçmişlerdi.

22/23 Mart gece yarısı, düşman, Şeria Köprüsü yönünden bir keşif taarruzuna teşebbüs ettiyse de oradaki emniyet postaları tarafından püskürtüldü.

23 Mart sabahı düşman, ikinci bölgede Makhadet Hicila geçitlerinden ikinci bir teşebbüs daha yaptıysa da, buradaki emniyet postalarının şiddetli mukavemetiyle karşılaştı. El Henuv Geçidi'nin daha güneyinden de bir miktar düşman süvarisi Şeria'nın doğusuna geçerek diğer geçitlerin gerilerine doğru ilerlemek istemiş, fakat bunlar da, başarılı olamamışlardı. Düşman, bu hareketlerini nehrin batısından topçusuyla destekliyordu.

İngilizlerin sol kanattan geliştirmek istediği harekete karşı bir tedbir olmak üzere, Tell el Nimrin'de bulunan Alman bölükleriyle sahra topçu takımının Vadii el Rame'ye doğru yanaşması emredilmişti. Bu bölükler, Kabrifendi kesimine gelerek, buradan düşmanın Makhadet Hicila'dan yapacağı geçiş hareketine karşı bir gece baskını yapmak üzere hazırlandılar. Saat 17.00'de Alman bölükleri, Kabrifendi'den Makhadet

Hicila'ya hareket ettirildi. Saat 19.00 sıralarında geçit yerine yaklaşan bölükler, düşmana rastlamadılar. Geçit yeri karşısında bir sessizlik vardı. Düşmanın bugün burada da bir gösteriş hareketi yaptığı anlaşıldı. Düşmanın bu gece geçiş hareketini Şeria Geçidi'nden yapacağına ihtimal verildi. Bu düşünceyle Alman bölükleri, Şeria Köprüsü'ne daha yakın bulunmak üzere tekrar eski yerlerine alındılar. Aynül Harar, Makhadet Hicila, El Henuv geçitlerine karşı yalnız ikişer makineli tüfekli kuvvetli postalar bırakılmakla yetinildi.

24 Mart sabahı düşman, Şeria Köprüsü yönünden şiddetli bir ateş açtı. Aynı zamanda ikinci bölgede Şeria mansabından geçen iki düşman bölüğünün El Henuv Geçit'ine ilerleyerek bu geçitler karşısındaki emniyet postalarını tutsak ettikleri görüldü. Diğer bir düşman süvari bölüğü de, Kabrifendi'ye ilerliyordu. Alman piyade bölüklerine hemen Vadii el Rame'ye hareket etmeleri emredilmişse de, düşman süvari kollarının, bir yönden Aynül Harar üzerinden Şeria Köprüsü istikametine, diğer bir kolun da Tell el Nimrin istikametinde ilerlediği görülerek bu bölüklere, düşmanın Vadii Nimrin'de durdurulması için bulundukları yerde mevzilenmeleri emredildi.

Diğer taraftan, durumu tehlikeli gören 1 nci Bölge Komutanı, Şeria Köprüsü gerilerine doğru ilerleyen düşman kuvvetlerine karşı, köprü karşısındaki kuvvetlere güneye cephe aldırdığı gibi, elinde bulunan ihtiyat bölüğünü de bu amaç için kullanmıştı. Bu sırada Vadii Nimrin'de bulunan topçu takımı, ilerleyen düşman kollarını etkili bir şekilde ateş altına alıyordu. İkinci bölgede bulunan kuvvetlerden bir kısmı, düşman baskısından kurtulamayarak tutsak olmuş, 20 kadar hecinsüvarla, 59 ncu Süvari Bölüğü'nden 30 atlı, El Kefrin istikametine çekilebilmişlerdi.

Hareket yeteneği olmayan 126 ncı Alay Makineli Tüfek Bölüğü de, düşman eline geçtiği gibi, Kuneytra Çerkez gönüllüleri de mevzilerini bırakarak dağılmışlardı. Yüzbaşı Ahmet Müfrezesi'nden geri kalanlarla Kefrin gerisindeki sırt tutularak düşmanın Vadii Sir istikametinde ilerlemesine engel olunması emredildi.

Öğleden sonra, Tell el Nimrin'e ilerlemek isteyen bir düşman süvari alayına kayıp verdirilerek geri atıldı. Fakat Şeria'yı geçen diğer düşman kuvvetleri, durmadan Aynül Harar istikametinde ilerliyordu. Düşmanın süvarilerinden başka, uzun piyade yürüyüş kollarının da bu yönde ilerlediği görülüyordu. Düşman geçiş hareketini çok üstün kuvvetlerle yapmıştı. Şeria batısında da El Henuv ve Makhadet Hicila geçitlerine doğru da uzun piyade yürüyüş kolları ilerlemekteydi. Bugün devam eden düş-

man harekâtının hemen hepsini Amman'da bulunan Şeria Grup Komutanlığı'na bildirmek kabil olamadı. Çünkü irtibatlar Arap asileri tarafından kesilmişti. Özel habercilerle gönderilen raporlarsa sekiz saat sonra Salt'a ulaşabilecek ve Grup'tan alınacak emir de bundan sekiz saat sonra alınabilecekti. Geceleyin bu dağınık halde ova kesiminde kalmak pek sakıncalı olurdu. Artık yapılacak en doğru hareket, eldeki bu parakende ve dağınık kuvvetleri toplayarak düşman için en önemli olan Eriha-Salt şosesini kapatmak üzere Tell el Nimrin mevziini tutmaktı.

48 nci Tümen Komutanı, bu düşünceyle 1 nci Bölge Komutanı Yarbay Lütfü'ye ovadaki kuvvetlerini Vadii Nimrin kuzeyinde mevzie girmek üzere 23/24 Mart gecesi geri çekmesini emretti. Tell el Nimrin mevziinin önceden berkiltilmesine teşebbüs edilmişse de, elde yeteri kadar kuvvet, gereç ve zaman da bulunamadığından, burada pek az tahkimat yapılabilmişti.

d. Tel el Nimrin Muharebesi (Kroki : 47) [424]

Bütün bir gece harcanan üstün çaba sonunda, 24 Mart sabahı Tell el Nimrin mevzii şöyle işgal edilmiş bulunuyordu:

İki Alman bölüğünden birisi, vadi kuzeyindeki tepeleri; diğeri güneyindeki tepeleri; 59 ncu Alayın 2 nci Taburu geri kalan kısımlarıyla Kadiri makineli tüfek takımı, sağ kanat gerisinde ve 150 nci Alayın 10 ncu Bölüğü ile tümen istihkâm bölüğü ve 806 ncı Makineli Tüfek Bölüğü, sol kanat gerisinde ihtiyatta; sahra top takımı Vadii Nimrin'de; bir gün önce kamyonlarla gönderilip mevzie yerleştirilmesi emredilen dört toplu bir mantelli batarya da, Vadii Nimrin'de mevzilendirilmişti.

23 Mart akşamına kadar Şeria'nın doğusunda toplanan düşman kuvvetleriyse: bir piyade, iki süvari tümeniyle bir hecinsüvar tugayı olarak tahmin edilmişti.

Bu kuvvetler, 24 Mart sabahından itibaren Tell el Nimrin mevziine taarruz için ilerlemeye başladı. Bu sırada mevziler üzerinde uçan İngiliz uçaklarının bombardımanından hayli kayıplar verilmişti.

Tutulan mevziin uzunluğu iki km. kadar olup iki kanadı açık ve kuşatılmaya elverişliydi. Cephenin eldeki bu kuvvetle uzatılmasıysa mümkün değildi.

İngilizler, sabahın erken saatlerinde topçusuyla Türk mevzilerini döğmeye ve bu destek altında piyadeleri de muharebe düzeni alarak iler-

[424] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 6.

lemeye başladı. Üç-dört alay kadar tahmin edilen bir süvari kuvveti, Vadii Kefrin ve diğer kuvvetli bir süvari kolu da Vadii Medan, Vadii Ebu Tara istikametlerinde kuzeye doğru ilerliyordu.

Cepheden ilerleyen düşman, top ve makineli tüfek ateşleriyle durdurulduysa da, her iki kanattan yaptığı kuşatıcı hareket gittikçe etkisini gösteriyordu. Özellikle sağ kanattan Vadii Medan istikametinde ilerleyen süvari kolu, müfrezenin çekilme istikametini tehdit ediyordu. Bu durum karşısında sağ ve sol kanatta ihtiyatta olan kuvvetler, cepheye sokuldu. Muharebe bütün şiddetiyle saat 15.00'e kadar devam etti. Sağ kanattan ilerleyen düşmanın, El Hat Tepesi'ne (258) yönelmesi çok kritik bir durum meydana getirmişti. Çünkü düşman, buradan Salt şosesini makineli tüfek ateşiyle etkisi altına alıyordu. Tell el Nimrin mevziinde daha fazla direnilmesi müfrezenin tüm olarak tutsak olması veya doğuya, çöle atılmasıyla sonuçlanabilirdi. Bu düşünceyle cephedeki Alman bölüklerine kademeli olarak gerideki sırtlara çekilmesi emredildi. İyi eğitim görmüş ve üstün muharebe yeteneği olan bu bölükler, verilen emri büyük bir maharetle yerine getirdiklerinden, düşmanın cepheden yaptığı hareket pek o kadar etkili olamadı. Bu bölüklerin kanatlarındaki Türk birlikleri de, bu bölüklerle beraber düzenli bir şekilde hareket etmişler ve böylece düşmanın kuşatma hareketinden sıyrılmayı başarmışlardı. Çekilen birlikler saat 18.00'e doğru Şuayip Köprüsü'ne geldiler. Bu sırada Amman'dan tümen emrine gönderilen estersüvar alayı ve bir dağ bataryası, burada tümene katıldı. Şuayip Köprüsü yöresinde dinlenmeye geçildi ve birliklere çekidüzen verildi. Düşman El Hut tepesi hizalarından sonra tümeni yalnız küçük müfrezeleriyle takip etmişti. Gece saat 22.00'ye doğru sağ ve sol kanatlara gönderilen keşif kolları, dört alay tahmin edilen bir düşman süvari kuvvetinin, Vadii es Sir istikametinde ve birkaç süvari alayının da Vadii Medan'dan Ere istikametinde ilerlediği bildirilmişti.

Bu kuvvetler, Şeria Vadisi'nden Vadii Kefrin boyunca giden yol üzerindeydi. Gerçekte bu yol Salt şosesi gibi her sınıfın hareketine elverişli değilse de, süvari kollarının hareketine elverişliydi. Bu yolu kapayacak elde başka bir imkân ve kuvvet bulunmadığından, düşman süvarilerinin ertesi gün Amman'a yetişmeleri mümkün olabilirdi. Diğer yönden Ere istikametinde ilerleyen süvariler de doğruca Salt'a yürüyebilirlerdi. Ere'den Salta giden yol Vadii Sir yolundan daha iyiydi. Tümene gelen haberlere göre, Şuayip mevziinde kalmak çok sakıncalı olacaktı. Aslında Şuayip'e geldikten sonra muharebe durumu hakkında orduya gönderilen raporda, Şuayip kesiminde de savunma yapmak suretiyle bir gün daha kazanılabileceği bildirilmişse de, düşmanın yanlardan hareket ederek çabucak Salt ve Amman'a doğru ilerleyeceği gözönünde bulundurulmamıştı. Halbuki alınan raporlara göre, durum büsbütün değişmişti. Bir an önce Salt'a giderek düşman süvarilerinin gelişinden önce Salt'ı savunmanın duruma daha uygun düşeceği kararına varıldı. Biraz dinlendikten sonra birlikler, gece yarısı Salt'a hareket ettirildi ve 25 Mart saat 04.00'te Salt'a varıldı.

e. Salt Muharebesi (Kroki : 47) [425]

Amman'dan sevk ve idarenin güç olduğunu anlayan Şeria Grubu Komutanı, 24 Mart akşamı Salt'a gelmiş bulunuyordu. 48 nci Tümen Komutanı, son durumu Grup Komutanı'na açıkladıktan sonra, hemen Salt'ın savunulması için gerekli emirleri vererek tedbirlerini almaya başladı. 24/25 ve 25 Martta yağan şiddetli yağmurların etkisiyle erler fena halde ıslanmışlardı. Buna rağmen büyük bir çaba harcanarak saat 10.00'a kadar savunma düzeni alınmıştı.

Grup Komutanı, durumun ciddiliğini anlayarak karargâhıyla bir an önce Amman'a yetişmek ve orada da gereken savunma tertiplerini aldırmak üzere saat 11.00'e doğru Amman'a hareket etti.

Düşman, öğleye doğru Salt şosesinden ilerleyerek bu kesimdeki Türk mevziine cepheden taarruzla beraber, kanatlardan da kuşatmaya çalışıyordu. Alman piyade bölükleri, giderek sayıları azalan Türk piyadeleriyle birlikte canını hiçe sayarak mevzii savunuyorlardı. Ancak, saat 14.00'e doğru cephede düşmanla çarpışan Türk piyadelerinin gerilerine Salt'taki binalardan da ateş edilmeye başlandı. Salt halkının bu haince hareketi, Türk birliklerini düşmandan daha çok etkiledi. Cephedeki erler, ara sıra geriye dönerek, Salt'taki bu yeni düşmana da ateş etmek zorunda kalmıştı. Bu durum karşısında tümen karargâhında ihtiyatta bulunan Alman makineli tüfek takımını, arkadan vuran bu hainler üzerine ateş açtırıldı. Bu ateşin etkisiyle hainler, evlerine saklanmak zorunda kaldılar. Bir süre sonra, kuzeybatı istikametinden ilerleyen bir düşman süvari alayı, kasabaya girdi. Bundan cesaret alan Arap halkı, geri çekilmek için harekete henüz hazırlanmış bulunan tümen sıhhiye bölüğüne hücum ederek, hasta ve yaralı Türk erlerini görülmemiş bir vahşetle soymaya başladılar. Düşman süvari alayının kasabaya girişi, tümenin durumunu çok kötüleştirdi. Tümen karargâhında ihtiyat olarak yalnız bir Alman piyade takımı vardı. Bu takıma kasabaya karşı mevzi aldırılarak düşman süvari alayının ileri hareketi durduruldu. Bu kesimdeki çatışma ve boğuşmalar saat 16.00'ya kadar sürdü. Sol kanattan da düşmanın bir

[425] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 7-8.

kuşatma kolu, Salt-Amman şosesini ateş altına almaya başladı. Bir süre sonra tüm olarak kuşatılma tehlikesi baggösterdi. Eldeki pek az kuvvetle uzun süre Salt'ın savunulması, özellikle kasaba halkının da haince tutumu görüldükten sonra imkânsızdı. Ayrıca her yönden kuşatılmış bulunulması nedeniyle artık gündüz çekilme mümkün değildi. Bunun için karanlık basıncaya kadar direnmekten başka çıkar yol yoktu.

Saat 18.00'e doğru cephedeki kıtalar, yavaş yavaş geri alınabildi. Yalnız Amman şosesini korumak için sağ ve sol kanatta bulunan bölükler, bütün kıtalar çekilinceye kadar mevzilerinde kaldılar. Amman şosesi dar bir boğazdan geçiyor ve bu boğaz da, düşmanın makineli tüfek ateşlerinin etkisi altında bulunuyordu. Bu nedenle çekilme hareketi biraz kayıp verilerek yapılabilmişti; fakat tüm harekât büyük bir sessizlik ve düzen içinde yapıldı. Çekilen kıtalar, Salt'ın üç km. doğusunda ve Amman şosesi üzerinde yol kolunda toplanıp düzene girdikten sonra hareket ederek gece yarısına doğru Sevilah Köyü'ne geldiler.

Böylece, pek kahramanca cereyan etmiş olan Salt savunmasıyla düşman bir gün daha geciktirilmiş ve bu suretle geriden ihtiyat kuvvetlerin gelmesi için zaman kazanılmış oldu.

Gündüz Salt'tan Amman'a hareket eden grup karargâhı, bugünkü karışık ve istikrarsız durum karşısında Amman'a gidemeyerek Sevilah'ta kaldı. Bunun nedeni, bir gün önce Vadii Sir'e ilerleyen düşman süvarilerinin Amman'a ulaşmış olacağı kuşkusuydu. Grup komutanı, Amman'a çölden yeni getirilmiş olan 126 ncı Alay'ın iki taburuyla 146 ncı Alay'dan bir taburun üstün düşman süvarilerine karşı şehri elde tutamayacakları kanısındaydı.

25/26 Mart gecesi, Grup Komutanlığı Karargâhıyla, 48 nci Tümen Karargâhı'nın yaptığı birleşik karargâh toplantısında, durum görüşülüp tartışılarak Ceraş veyahut Amman istikametlerinden hangisine çekilmenin gerektiği saptanmaya çalışıldı. Sonunda, hiç vakit kaybetmeden Amman'a hareket kararı verildi. Elde bulunan bu çok yorgun ve zayıf kuvvetle, 26 Mart sabahı erkenden yürüyüşe geçilerek, aynı gün öğleden önce Amman'a gelindi. Grup karargâhı, Amman'da kalmayarak Amman'ın bir saat doğusundaki istasyona gitti.

f. Amman Muharebesi (Kroki : 48) [426]

Amman'a geldikten sonra alınan rapordan, Vadii Sir üzerinden ilerleyen düşmanın yaklaştığına dair henüz bir belirti görülemediği anlaşılınca, vakit kaybedilmeden Amman'ın savunulması için tertipler alınmaya başlandı. Savunma mevzii üç kesime ayrıldı: Sağdaki birinci kesim 703 ncü Alman Piyade Taburu'na; ortadaki kesim 126 ncı Piyade Alayı'na ve sol kanat kesimiyse Binbaşı Sait'e verildi. Tümen telgraf takımı, bölgedeki diğer gereçlerden faydalanarak bölgelerle hemen telefon bağlantısı sağladı. Amman'dan istasyona kadar önceden bir telefon bağlantısı kurulduğu için grup ile haberleşme yapılıyordu. Amman'da daha evvel depo edilmiş, çok sayıda topçu ve piyade cephanesi mevcut olduğu gibi, fırınlardan faydalanılarak ekmek tedariki de mümkün olmuştu.

[426] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 8-10.

Amman'da 48 nci Tümen emrinde bulunan birlikler: 126 ncı Alay, 191 nci Alay'dan bir tabur; 703 ncü Alman Piyade Taburu, 59 ncu Alayın 2 nci Taburu (30 mevcutlu); 59 ncu Süvari Bölüğü (pek az mevcutlu); hecinsüvar bölüğü (pek az mevcutlu); sahra topçu takımı; dağ bataryası; tümen istihkâm bölüğü (30 mevcutlu) ve 46 ncı Hücum Bölüğü idi.

Saat 01.10'da Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca 4 ncü Ordu Komutanlığı'na şu emir verilmişti: [427]

"1. Şeria'yı geçen düşman piyade ve süvari kuvvetleri, buradaki kıtalarımızı Salt'ın güney sırtlarına kadar geri sürmüştür. İrtibat olmaması nedeniyle muharebenin sonucu hakkında bir bilgi alınamamıştır.

2. Bu telgrafın alınmasıyla beraber, ilk vasıtayla hemen Amman'a hareket ederek buradaki emir ve komutayı alınız.

3. Şeria Grubu Karargâhı'nın, Amman ile Salt'ın orta yerinde Sevilah'ta bulunduğu, şimdi Amman İstasyonu'ndan öğrenilmiştir.

4. Zatı devletlerinden şimdilik sadece düşmanın mümkün olduğu kadar Amman'dan uzak tutulmasını rica ederim. Aynı zamanda 8 nci Kolordu'nun hat boyundan arttırılması kabil olan bütün kuvvetlerinin de hemen Amman'a getirilmesini ve bundan başka Şam Mevki Komutanlığı emrinde bulunan kıtalardan istediğiniz kısımları da hazırlatırım.

5. Ben, 7 nci Ordu'nun sol kanadıyla Şeria'nın iki tarafından güneye doğru bir taarruz yaptıracağım. Bunun zamanını ve şeklini ayrıca bildiririm.

6. Amman'a varışınızın haberini bekliyorum. Çünkü, ancak o zaman Ali Rıza Paşa'ya Şam'a dönmesini ve durum açıklığa kavuşuncaya kadar iaşe ve menzile ait sizin görevlerinizi vekâleten yürütmesini tebliğ edeceğim.

[427] ATASE Arşivi; No. 5/7302, Kls. 3221, Dos. H-101, F. 1-7.

7. Enver Paşa'ya ayrıca bilgi verildiğini arz ederim."

26 Mart akşamına doğru düşmanın, tümen cephesi karşısında tek tük keşif kolları görülmüştü. Erlerin yorgun olmasına rağmen 26/27 Mart gecesi Amman'da sağlanabilen tahkim malzemesiyle biraz olsun tahkimat yapılabilmişti. Çerkez olan Amman halkı da, Türklere her türlü yardımda bulunuyorlardı.

26 Mart akşamına doğru 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa (Mersinli), Amman'a geldi. Grup Komutanı Ali Rıza Paşa'dan emir ve komutayı teslim aldı. [428]

4 ncü Ordu Komutanı görevi teslim aldıktan sonra, gece verdiği emirle Amman İstasyonu yöresinde Yarbay Ömer Lütfü'nün emir ve komutasında, 146 ncı Alayın 1 nci Taburu ile estersüvar alayından bir müfreze kurularak sağ kanat gerisine ihtiyata alındı. Bu müfreze, direkt olarak ordu komutanının emrinde bulunacaktı.

27 Mart saat 08.00'den itibaren Amman-Salt yolu üzerinde düşman yürüyüş kollarının ilerlediği görüldü. Diğer yönden Vadii Sir yolundan da uzun bir hecinsüvar kolu ilerliyordu. Bu kollar öğleye doğru muharebe düzeni almaya başladılar ve daha sonra topçusunun da desteğiyle taarruza geçtiler.

Bu düşman taarruzu başarıyla püskürtüldü. Akşama doğru sağ kanadı kuşatacak şekilde ikinci bir taarruz başladı. Bu taarruz da, tümenin sağ kanat kuvvetleriyle birlikte tam zamanında yetişen Yarbay Ömer Lütfü Müfrezesi'nin bir karşı taarruzu ve topçunun etkili ateşi sayesinde püskürtüldü. Birlikler 27/28 Mart gecesini hazırlık ve berkitmeyle geçirdiler.

28 Martta düşman, taarruzunu tekrarladı. Bu taarruza öğleye doğru yeni gelen bir düşman piyade alayı da katılmıştı. Düşman, bu kez hem merkez kesimine ve hem de sağ kanada taarruz ediyordu. Dalgalar halindeki hücum kolları, mevzilerin 500 m. önüne kadar sokulabilmişlerdi. Düşmanın bu taarruzu da, Yarbay Ömer Lütfü Müfrezesi'nin muharebeye katılması ve kıtaların üstün direnişleri sonucunda geri atıldı. Bu sırada Amman-Salt şosesi doğusundaki küçük bir dereden sokulmayı başaran 30 kadar İngiliz eri tutsak edildi. [429]

Düşman saldırısının ikinci gününde de kazanılan bu başarı, Türk birliklerinin moralini yükseltmişti.

[428] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 8.
[429] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 9.

Bu iki günlük muharebe sırasında tümeni takviye için, iki piyade taburuyla 300 ikmal eri ve 46 ncı Tümen Hücum Bölüğü, 23 ncü Alay Amman'a gelmişti.

29 Martta düşman bazı küçük çaptaki taarruz ve keşif faaliyetleriyle yetindi.

29/30 Mart gecesi, düşman, 126 ncı Piyade Alayı cephesine bir baskın teşebbüsünde bulunduysa da başarılı olamadı. Bu da öncekiler gibi kayıp verdirilerek püskürtüldü.

30 Mart sabaha karşı düşman bu kez, sol kanadı kuşatacak şekilde bir taarruz girişiminde bulundu. Bu taarruz önceden sezildiğinden, Alman bölüklerinden birisiyle, tümen süvari bölüğü ve 191 nci Alay'ın 1 nci Taburu'ndan bir bölükle sol kanat müfrezesi takviye edilmişti. Böylece düşmanın bu yönden yaptığı taarruz denemesi de başarılı olamamış, düşman sadece Taşlıtepeyi ele geçirebilmişti. Bu tepe Türkler için önemliydi. Buradan 126 ncı Alay mevzilerinin gerileri ateş etkisinde kalıyordu. Bu tepeye gündüz yapılan karşı taarruz, başarılı olmayınca gece tekrarlanması kararlaştırıldı.

Birlikler o kadar yorgun ve mevcutları o derece azalmıştı ki, bir gece taarruzunun da pek başarılı olmayacağı ve aslında buna gerek olmadığı kanısında olan ordu komutanı, Taşlıtepe'ye taarruzdan vazgeçilmesini, geriden takviye kuvvetleri gelinceye dek cephenin imkân oranında daraltılmasını ve bu suretle iki gün daha zaman kazanılabileceğini bildirdi. Bu emir üzerine, 126 ncı Alay, geceleyin 200-300 m. gerideki bir hatta çekildi. Alman taburunun cephesi değiştirilmedi. Sahra top takımı, daha geride uygun bir mevzie sokuldu. Amman sokakları barikatlarla kapatıldı. 31 Martı 1 Nisana bağlayan gece, bu tertiplerin alınmasıyla uğraşıldı. Böylece savunma mevzii Amman kasabasından geçen daha dar, kuvvetli ve eğri bir hatta alınmış oldu. Tümen karargâhı yine kale civarında bulunuyordu.

1 Nisan saat 04.00'te sol kanattan alınan raporda düşmanın Taşlıtepe'den çekildiği bildiriliyordu. Düşman, 31 Martta yapılan topçu ateşinden bu tepede çok kayba uğramış, burada beş makineli tüfek bırakarak geri çekilmişti. [430]

Saat 05.00'te Alman taburuyla 126 ncı Alay cepheleri ilerisinde de sessizlik başladı. Yapılan keşiflerden düşmanın buralardan da çekildiği anlaşıldı. Böylece dört gün ve gece aralıksız ve büyük kahramanlıklarla yapılan Amman savunması Türklerin başarısıyla sona ermiş bulunuyordu.

[430] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, s. 10.

4. Nisan 1918 Ayı Harekât ve Olayları (Kroki : 48, 49) [431]

Geri çekilen İngiliz kıtalarının hemen takip edilmesi ordu komutanlığından emredildi. Takip iki kolla yapılacaktı. Sağ kol daha kuvvetli olacak ve Sevilah-Salt yolunu izleyecekti. Daha zayıf olan sol kol da, Vadii Sir istikametinde ilerleyecekti. Birliklerin örgütlenme ve düzenlenmesi, kıtaların yiyecek ve cephane bütünlenmesi için zaman harcandığından, bugün ancak 10 km.'lik bir yol yürünebildi. Düşmanın artçı mevzilerine yaklaşıldığı sırada bunlar direnme göstermeden çekilmişlerdi.

1 Nisan günü takibe devam edilmesi, sağ takip kolunun Salt'ı, sol takip kolun da Vadii Sir'i ele geçirmesi emredildi.

Bugün oldukça şiddetli yağmur yağıyordu. Yollar bozuk, arabalar çok güçlükle ve erlerin yardımıyla ilerliyebiliyorlardı. Böylece sağ kol, ancak Sevilah'a gelebildi; ve öncüsünü Ayn Hamar'a sürdü. Bu kolun karşısında yalnız düşman süvarisi bulunuyordu. Sol kol saat 10.30'da Vadii Sir'de düşman artçılarıyla muharebe etti. Bu çarpışmaya halk da Türk tarafında katıldı. İngilizlere çok kayıp verdirildi. Bu kol, geceyi Sevilah'ta geçirdi.

Estersüvar alayı, ileri sürülerek bu bölgeye gelen 3 ncü Süvari Tümeni ile irtibat sağladı. Güneyden gönderilen 7 nci Süvari Alayı, bugün Cize İstasyon'una geldi; ve hemen Madaba üzerinden Tell Hamam'a hareket ettirildi.

Tekrar her iki kolun 2 Nisan günü saat 06.00'da takibe devam etmesi emredildi. Sağ kol, Salt üzerinden Tell Nimrin'e, sol kol Ayn Humr-Vadii Sir üzerinden Tell Hamam'a ilerleyecekti.

2 Nisan öğleyin, sağ kol Salt'a geldi; ve buraya daha önce gelmiş bulunan 145 nci Piyade Alayı'nı buldu. İki saat dinlendikten sonra hareket ederek Vadii Şuayip Köprüsü'ne vardı. Ve 2/3 Nisan gecesini burada geçirdi.

Sol kolsa, ileri yürüyüşünü sürdürerek Al Medras'a geldi geceyi burada geçirdi.

Bugün (3 Nisan 1918) 8 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat'a (Orgeneral Erdem), hemen ileri hareket ederek her iki kolun emir ve komutasını alması görevi verildi. [432]

---

[431] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-101, F. 1-18, 1-20.

[432] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H. 101, F. 1-21.

Birlikler, ertesi gün de (3 Nisan 1918) takibe devam ettiler. Sağ kanat takip kolu Tell Nimrin'e ulaşarak 3 ncü Süvari Tümeni ile irtibat tesis etti. Yarbay Ömer Lütfü Müfrezesi ile 7 nci Süvari Alayı, Tell Hamam'a geldiler. Düşman, büyük kısmıyla Şeria'yı batıya geçmiş ve zayıf kıtalarını köprübaşı mevziinde bırakmıştı. Böylece 22 Marttan buyana aralıksız süren Birinci Şeria Muharebesi, sona ermiş oluyordu.

Daha sonraki günlerde 48 nci Tümen Tell el Nimrin'e, Yarbay Ömer Lütfü Müfrezesi (mürettep tümen) Kefrin'e vardıktan sonra burada tertiplendiler. 8 Nisana kadar 7 nci Ordu birlikleri (Şeria Grubu) nehrin batısına alındı. 4 ncü Ordu Karargâhı, Salt'ta kaldı. Şeria Nehri doğusunun savunma görevi, 8 nci Kolordu Komutanlığı'na verildi. Kolordu, nehrin 10-15 km. doğusunda Vadii Mahara'dan Kefrin'e kadar vadiye hakim olan sırtları tutarak Şeria Ovası'nı önüne aldı. Tutulan mevzide: 48 nci Tümen, Salt yolu ve kuzeyinde; Mürettep Tümen de, daha güneyde bulunuyordu. 7 nci Süvari Alayı, Tell Hamam'da güney kanadı koruyordu.

4 ncü Ordu Komutanı, Maan bölgesindeki kuvvetleri, karargâhıyla doğu cephesinden gelen 2 nci Kolordu Komutanlığı emrine verdi. Bu bölgedeki kuvvetlerin azalmasını fırsat bilen Faysal kuvvetleri, Maan dolaylarında harekete geçtiler.

Kendisine Mirimiran rütbesi verilerek, Kerek Mutasarrıflığı'na atanan Miskal Paşa, kendi bölgesini korudu. Fakat bu sırada Faysal kuvvetleri, Tafile'yi tekrar ele geçirdiler. Bu Arap kuvvetleri, daha sonra Katrana ile Maan'a taarruz ettiler.

Bu duruma göre 4 ncü Ordu'nun, birisi Şeria, diğeri Maan olmak üzere iki cephesi meydana gelmişti. Şeria cephesindeki kuvvetlere 8 nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat (48 nci ve Mürettep Tümenler); Maan cephesindeki kuvvetlere (Şam'dan, Maan'a kadar hat boyundaki kıtalara) 2 nci Kolordu Komutanı Albay Şevket komuta ediyordu. [433]

4 ncü Ordu Komutanı, eldeki zayıf kuvvetlerle Maan'ın savunulmasının güçlüğü karşısında, buranın tahliyesini Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na teklif ettiyse de, bu teklif kabul edilmeyerek kuzeyden gelecek kuvvetlerle 2 nci Kolordu'yu takviye edeceğini bildirdi.

---

[433] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-102, F. 1.

a. Şeria'daki İngiliz Köprübaşı Mevzi'ine Türk Taarruzu (Goraniye Muharebesi) (Kroki : 49)

9 Nisan 1918'de İngilizler, 8 nci Ordu sol kanadına taarruza başladılar. İki gün süren muharebede Türk mevzileri birkaç km. geri alındı. İngilizlerin taarruzu, El Kefr-Brokin istikametine yönelmişti.

7 nci Ordu'dan gönderilen takviye kuvvetlerinin yardımlarıyla cephenin yarılması önlendi.

Bu sırada Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Şeria doğusundaki İngiliz Köprübaşı mevziine taarruza karar verdi.

Goraniye Köprüsü'nün doğusunda bulunan İngiliz köprübaşı mevziinin, iki km. genişliği ve bir km. derinliği vardı. Mevzi, 1 nci Avustralya Atlı Piyade Tugayı ile 2 nci Avustralya Atlı Piyade Tugayı'nın birer alayı tarafından tutuluyor ve kanatları da kuvvetli topçu ateşiyle korunuyordu. 8 nci Kolordu'nun yapacağı taarruza 20 nci Kolordu da, Avca kuzeyinden El Musallabe Tepesi'ne yapacağı bir gösteriş taarruzuyla katılacaktı. Taarruz grupları, 10/11 Nisan gecesi ileri yanaştırılarak düşmana baskın yapacaklardı. 8 nci Kolordu bu taarruzu, 48 nci Tümen, 191 nci, 23 ncü Piyade Alayları ile 48 nci Topçu Alayı ve Yarbay Ömer Lütfü'nün komutasındaki 152 nci Alay, 146 ncı Alay'dan bir tabur, Estersüvar alayı, bir topçu taburu, süvari, istihkâm, sıhhıye bölüklerinden oluşan Mürettep Tümen ile yapacaktı. Kolordu emrinde, 3 ncü Süvari Tümeni'nin 6 ncı ve 7 nci Süvari Alayları, bir batarya, karargâh muhafız piyade takımı, makineli tüfek ve uçaksavar takımları vardı. 4 ncü Ordu emrindeyse, 17 nci Piyade Alayı'nın 1 nci Taburu Salt'ta bulunuyordu.

Kolordu birlikleri, 11 Nisan sabahı şu tertibi almış bulunuyorlardı: (Kroki : 49)

48 nci Tümen, Vadii Ebu Tara ile Salt şosesi (dahil) arasında Tell Nimrin batısından kuzeye uzanan sırtlarda; Mürettep Tümen ise, güneyde Kefrin'e kadar olan bölgede; 6 ncı Süvari Alayı, 48 nci Tümen kuzeyinde; 7 nci Süvari Alayı, Mürettep Tümen güneyinde kanat korunmasıyla görevlendirilmişti.

Tümenler, 10/11 gecesi taarruz mevzilerine yanaşarak sabahın erken saatlerinde taarruza başladılar.

Düşman bu hareketi önceden keşfettiğinden, köprüden doğuya geçirdiği piyade kuvvetiyle mevzilerini takviye ederken kuzeyde Mendese Geçidinden de süvarilerini doğuya geçirerek, sağ kanat gerisine ilerledi-

ler. 48 nci Tümen'in ihtiyatında bulunan taburun makineli tüfek bölüğü, zamanında yetişerek açtığı etkili ateşle düşman süvarilerini geri çekilme zorunda bıraktı.

48 nci Tümen'in taarruz hareketi çok yavaş yapıldığı için, baskın etkisini gösteremedi. İngilizlerin yaptığı karşı taarruz üzerine, tümenin bu çok yavaş süren taarruzu tamamen durmuştu. Birliklerin kaybı çoktu.

Bunun üzerine 4 ncü Ordu Komutanlığı, karanlık basınca kolordu birliklerinin önceki mevzilerine alınmasını emretti. Bu harekât sonunda birliklerin mevcutları daha da azalmış bulunuyordu.

7 nci Ordu'nun 20 nci Kolordusu bu taarruza Şeria batısından El Musallabe Tepesi'ne bir piyade ve bir süvari alayıyla yaptığı bir gösteriş taarruzuyla katılmıştı. 145 nci Piyade Alayı, Musallabe Tepesi'nin kuzeyinden, 8 nci Süvari Alayı doğusundan ve 163 ncü Alay'ın bir kısmı da tepenin batısından saat 04.45'te taarruz ederek düşmanın en ileri siperlerini ele geçirdiler. Bu kesimi tutan İngiliz hecinsüvar tugayı, 1 nci Hafif Süvari Tugayı ile takviye edilerek Türk taarruzu durdurulmuştu.

7 nci Ordu Komutanı, bu taarruzdan amacın elde edildiği kanısıyla birlikte 11/12 Nisan gecesi mevzilerine geri çekilmelerini emretti.

İngilizlerin Şeria Üzerinden Yaptıkları Gösteriş Taarruzu [434]

11 Nisandan 30 Nisana kadar asi Arap kuvvetleri, Maan yöresinde Hicaz demiryoluna karşı sürekli akınlar yaptılar. 17 Nisanda yaptıkları bir akınla, demiryolunun Maan'dan itibaren güneye doğru 105 km. uzakta Müdevvere'ye kadar olan kesimde bulunan bütün istasyonlarla, demiryolunun önemli kesimlerini tahrip etmişlerdi.

İngiliz ordu komutanı, Türklere Amman'a karşı İngilizlerin tekrar ilerlemekte oldukları sanısını verdirmek ve böylece Maan'a takviye kuvvetleri gönderilmesine engel olmak için, Şeria Vadiisi'nde bir gösteriş harekâtıyla Arapların bu taarruzlarına yardım etmeyi tasarlamıştı. O, bu harekâtın yapılması için de Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'ni, 60 ncı Piyade Tümeni'nden 180 nci Tugay ile takviye ederek bir ağır ve bir muhasara top bataryası desteğinde görevlendirmişti. 2 nci Hint Tugayı'na da, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni harekete geçinceye kadar köprü başlarının savunulması emrini vermişti.

Tasarlanan harekât, emir gereğince uygulandıysa da Türk kıtalarının yaptığı çok şiddetli ve etkili ateşler karşısında daha fazla ilerlemeye-

[434] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 415-417.

rek geri çekildiler. Aslında İngiliz kıtalarına verilen emirde, "ciddi bir muharebeye girişmemeleri" istenmişti. Bununla İngilizler, Türkleri, bu kesimden her an bir taarruz bekler durumda tutarak tedirgin etmeyi amaçlıyordu.

Bu hareketten sonra 7 nci Ordu Komutanlığı, topçuyla takviyeli 9 ncu Kafkas Süvari Alayı'nı Şeria Nehri doğusuna geçirmiş ve 6 ncı Süvari Alayı, bağlı olduğu 3 ncü Süvari Tümeni'ne gönderilerek yerine, 2 nci Kafkas Süvari Tugayı Karargâhı ile, 11 nci Süvari Alayı verilmişti.

Bu cephede İkinci Şeria Muharebesi'ne kadar önemli bir değişiklik olmamıştır.

b. İkinci Şeria Muharebesi (30 Nisan - 2 Mayıs) (Kroki : 50)

İngilizler [435]

İngiliz ordu komutanlığını İkinci Şeria Muharebesi'ne zorlayan neden, hasat zamanı yaklaştığı için bu bölgede Meab'da (Şeria doğusunda) toplanacak olan buğday ve arpa ürünlerini Türklere kaptırmamaktı. Bu amaçla General Allenby, Şunet Nimrin'deki Türk kuvvetlerinin gerilerini kesmek suretiyle yok etmeyi ve bunu başarabildiği takdirde, Es Salt'ı Arap kuvvetlerinin yetişerek İngiliz kuvvetlerini değiştirinceye kadar elde bulundurmaya karar vermişti.

Maan'da Emir Faysal kuvvetleri faaliyetlerine devam ederken, diğer Arap kuvvetleri, Lut Gölü güneyindeki Katrani ile Amman arasındaki demiryolunu geçici olarak işgal etmişlerdi.

Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin, bu sırada yeniden ele alınan örgütlenme işi tamamlanmak üzereydi. 74 ncü Tümen nisan sonunda deniz yoluyla Fransa'ya gönderilecekti. Yeomanry Atlı Piyade Tümeni alayları, Hint süvari alaylarıyla değiştirilecekti. Bu sırada Goraniye'nin 30 km. güneydoğusunda Madeba'da toplanmış bulunan kuvvetli aşiretlerden Beni Sakr Aşireti Başkanı, General Allenby'ye adamlarını göndererek, Şeria Nehri doğusundaki harekâta 4 Mayıstan önce başlandığı takdirde aşiretiyle bu harekâta katılabileceğini, bu harekât geciktirilirse yiyecek maddeleri azlığından dolayı daha uzak bölgelere göç etmek zorunda kalınacağını bildirmişti. Bunun üzerine General Allenby, 30 Nisanda harekâtın başlatılmasına karar vermişti. Ancak, Allenby'ye başvuran bu kişiler, asıl Beni Sakr Aşireti elçisi değil, bu aşirete bağlı bir kabilenin temsilcileriydiler. Asıl Beni Sakr Aşireti, bu sırada daha güneyde demiryolu üzerinde çarpışmalara girişmiş bulunuyordu. Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı, Şeria Vadisi'nde emir ve komutayı 20 nci Kolordu Komutanı'ndan devralmış olduğundan, bu harekât Çöl Atlı Piyade Kolordusu tarafından yapılacaktı.

[435] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-17, s. 419-421.

Harekâta Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ile Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 60 ncı Piyade Tümeni (181 nci Tugay hariç) ve 20 nci Hint Tugayı katılacaktı. Bundan başka İmparatorluk Maiyet Süvari Tugayı'ndan iki Hint Alayı ile 6 nci Atlı Piyade Tugayı'ndan iki Yeomanry Alayı da bu harekâta katılacaktı. Böylece, Şeria Nehri doğusunda 6.000-8.000 kişilik bir kuvvet toplanmış oluyordu.

Harekât Planı [436]

Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanlığı'nca tasarlanan harekât planına göre: Piyade birlikleri, Türk asıl mevziinin sağ kanadını kuşatacak; bu sırada Avustralya Atlı Piyade Tümeni vadi boyunca hızla kuzeye kayacak ve burada Türk takviye kuvvetlerinin batı kıyısından nehri geçmelerine engel olmak üzere müfrezeler bıraktıktan sonra Es Salt'a batıdan ve kuzeybatıdan taarruz edecek; Salt Kasabası kuzeye karşı güvence altına alındıktan sonra, burayı doğuya karşı örtmek üzere Sevilah'a bir müfreze yollanacak ve İngiliz piyadesi karşısındaki kıtalarının gerilerine düşmek üzere de Şunet Nimrin'e bir kuvvet gönderilecekti. Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin Salt'a varmasıyla Türklerin ana ikmal yolu tehdit edilmiş olacaktı. Gerek bu yolu ve gerek Naur'dan geçen diğer yolları Araplar Madaba'da kesmeyi vaat etmişlerdi. Türklerin daha çok Şeria Nehri batısından Ed Damiye Köprüsü veya Um es Şert yoluyla veya her ikisi arasındaki Mafit Çözele yoluyla kuvvet getirerek cephesini takviye girişiminde bulunacağı ihtimaline karşı, Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nden Şeria Vadisi'ne bir müfreze bırakılacaktı. Es Şert Geçidi'ni Türklere kapamak üzere hecin tugayı, nehrin batısından sağ kanadını ileri alarak, Um es Şert'in üç km. kuzeybatısında nehrin batıya doğru büküntü yaptığı noktaya bir müfreze koyacaktı.

Harekâtın Cereyanı [437]

29 Nisan sabahı, 60 ncı Tümen, 180 nci Tugayı ile Vadii Nimrin güneyinde, 179 ncu Tugayı ile kuzeyinde olmak üzere köprübaşı mevziinde toplandı. Tümenin taarruz harekâtını tümen topçusunun iki taburuyla bir ağır batarya ve bir dağ topçu taburu desteklemek üzere mevzilendi.

[436] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 421-422.

[437] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 423-431.

Yeni Zelanda Tugayı'nın bir alayı, tümenin sağ kanadını ve 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'ndan bir bölük de, sol kanadını koruyordu. 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Makhadet Hicila'da kurulmakta olan köprüyü örtmek üzere Goraniye'den bu kesime hareket etti. 7 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı Muharebe Grubu, Goraniye'nin 10,5 km. güneydoğusunda Türklerin yan mevzii olarak işgal ettiği Kebir Sait ve Kebir Mücahit tahkimatına karşı tâli bir taarruz için hazırlandı.

1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile bir dağ bataryası ve bir hafif zırhlı ve motorlu bataryayla takviye edilen Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 29 Nisan saat 10.00'dan 30 Nisan saat 02.30'a kadar Goraniye'de geçit hareketini bitirdikten sonra, saat 04.00'te Şeria doğusundan kuzeye harekete hazırlandı.

Hecin Tugayı, kendisine katılan Yeomanry Alayı, bir muhasara bataryası, bir ağır topçu taburuyla birlikte Şeria Nehri batısından Avca köprübaşı mevziini tutuyordu. Bu tugay, Um eş Şert Geçidi'ni batıya karşı örtmek üzere, saat 04.00'te sağ kanadıyla ileri harekete hazırlanıyordu. Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, böylece iki tugay kuvvetine inmiş olduğu halde topçusuz olarak, 60 ncı Tümen Komutanı'nın emrine girmiş oluyordu.

Kolordu Komutanı'nın amacı, asıl Türk mevzilerini ele geçirdikten sonra, bu tümeni ileri harekete geçirmek ve ona Madeba-Ayn Hummar yolunun Ayn Es Sir yollar kavşağından, Ayn Hummar'a kadar olan kesimini 60 ncı Tümen'in bir bölüm topçusu tarafından desteklenmiş olduğu halde tutturmaktı.

Kolordu ihtiyatını, Goraniye'ye gelen 20 nci Hint Tugayı ile Eriha'ya gelecek olan 6 ncı Atlı Piyade Tugayı ve İmparatorluk Maiyet Süvari Tugayı teşkil ediyordu.

Bu tarihte, Şeria Nehri batısında 20 nci Kolordu tarafından bir gösteriş harekâtı yapılmış ve Arura kuzeydoğusundaki Mezra Köyü 10 ncu Tümen tarafından işgal edilmişti.

29 Nisanda karanlık bastıktan sonra Avustralya Atlı Piyade Tümeni, ışıkları söndürmeden ordugâhtan ileri harekete geçti.

Harekât, 30 Nisan sabahı erkenden tasarlanan plana göre gelişmeye başladı. 60 ncı Tümen, 180 nci Tugayı ile Salt yolunun güneyinden, 179 ncu Tugay kuzeyden, 8 nci Türk Kolordusu'nun cephesine taarruz ederek ileri mevzilerini ele geçirdiler. 1 nci Avustralya Atlı Tugayı, Türk mevziinin kuzeyinden geçip bu kesimdeki Türk süvari alayını güneydoğuya doğru atarak, Salt'a ilerledi. Burada 4 ncü Ordu Karargâhı ile 17 nci Piyade Alayı'nın 2 nci Taburu vardı.

Salt'ın üç km. batısında mevzie sokulan bu Türk taburuyla akşama kadar yapılan muharebe sonunda, Salt Kasabası saat 18.30'da ele geçirildi.

4 ncü Avustralya Tugayı, 29 Nisan saat 19.00'da Goraniye Köprüsü'nden Şeria'yı geçerek, gece kuzeydoğuya ilerledi ve 30 Nisan saat 04.30'da bir kısım kuvvetiyle, Vadii Ebyaz kesimindeki Türk süvarisine taarruz etti. Asıl kuvvetiyle de, saat 05.30'da Eddamiye doğusuna ulaştıysa da, Türk mevzilerini ele geçiremedi. Akşama doğru Türk takviye birliklerinin gelmesi üzerine dağ eteklerinde bir mevzie yerleşti. Atlı birliklerin diğer kısımları, Şeria Köprüsü'nden geçerek kuzeye ilerlemekteydiler. Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nden bir alay, Tel Hamam istikametinde 60 ncı Tümen'in güney yanını koruyordu.

Türkler [438]

30 Nisan 1918'de Şeria cephesindeki 4 ncü Ordu'nun durumu şöyleydi : (Kroki : 49, 50)

Sağ kanatta Şeria Vadisi ve onun doğusundaki üç-dört km.'lik ova kesimi 7 nci Ordu'ya ait olduğu halde 4 ncü ve 7 nci Ordular arasındaki hudut, Vadii Ebu Tara'dan başlıyordu. Şeria cephesinde 4 ncü Ordu emrindeki kıtalar, İngilizlerin Şeria batısına atılmasından sonra Katrana'dan getirilen 8 nci Kolordu Karargâhı'na bağlanmıştı. Bu kıtalar, 48 nci Tümen, Mürettep Tümen, 7 nci Süvari Alayı'na. 48 nci Tümen'in cephesi, Vadii Nimrin kuzeyinden Vadii Ebu Tara'ya kadar uzanıyordu. Tümenin bugünkü kuruluşu, öncekinden farklıydı. Tümen, 23 ncü Alay, 191 nci Alay, 24 ncü Alay'ın 2 nci Taburu, 11 nci Süvari Alayı, iki topçu takımı, bir dağ bataryası (iki toplu) 46 ncı Hücum Bölüğü, tümen istihkâm bölüğünden kurulmuştu. Mürettep Tümen, Vadii Nimrin güneyinden Vadii Kefrin'e kadar olan bölgede bulunuyordu. Bir batarya ile takviye edilmiş bulunan 7 nci Süvari Alayı ise, Vadii Kefrin girişinde bulunuyordu. Bu alay, Lut Gölü'ne kadar olan bölgeyi gözetliyordu. Birinci Şeria Muharebesi'nde olduğu gibi, sağ kanatta 7 nci ve 4 ncü Ordular arasındaki hudut kesin olarak belirtilmemişti. 4 ncü Ordu, kuvvetinin azlığından dolayı hududunu Şeria Nehri'ne kadar uzatmaktan çekiniyor, 7 nci Ordu da ulaşımın güçlüğünden Şeria Nehri doğusuna geçmek istemiyor, böylece en önemli olan ova kesimi yine ihmal edilmiş oluyordu. Yapılan teklif üzerine, sağ kanatta ayrıca bağımsız bir süvari grubu vücuda getirilmesi kabul edildi. Bu grup 7 nci Ordu'dan 9 ncu Süvari Alayı ile 48 nci

[438] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 365-5, F. 1-16-19.

Tümen emrinde bulunan 11 nci Süvari Alayı'ndan kurulacaktı. Ancak 9 ncu Süvari Alayı, tümene geç katıldığından, grup yalnız 11 nci Süvari Alayı'ndan ibaret kaldı.

4 ncü Ordu'nun mevzileri, bu kez ovaya kadar indirilmemiş, sırt eteklerinde bırakılmıştı.

İngilizlerin, 20 Nisandan bu yana büyük bir çaba harcayarak Şeria batısında ve Eriha yöresinde çoğunluğu süvariden oluşan çok sayıda kıtalar ve ulaştırma kolları topladığı saptanmıştı. İngilizlerin tekrar yeni bir taarruza hazırlandıkları belli oluyordu. Buna karşı tahkimata önem verilerek, gece gündüz çalışılıyor, özellikle kıtalar son derece uyanık bulunduruluyordu.

30 Nisan saat 03.00'te İngilizler, topçu ve zırhlı otomobillerle beraber tekrar Şeria bölgesinde taarruza başladılar. Kuvvetli İngiliz süvarisi, Şeria Nehri'ni kurdukları altı köprüden ve Mendese'den geçtiler. Bir tümen tahmin edilen süvari kuvveti hemen kuzeye, diğer bir süvari tümeni de, Ere üzerinden kuzeydoğuda Salt'a yöneldi. Diğer taraftan, yoğun topçu ateş desteğinde bir piyade tümeni, 8 nci Kolordu'ya karşı cepheden taarruza başladı. İngilizler, Şeria'nın batı kıyısında Avca'nın aşağısından 7 nci Ordu'nun sol kanadında bulunan 53 ncü Tümen'e de taarruz ediyorlardı. Yıldırım Ordular Grubu'nun denizden Şeria'ya kadar tüm cephesinde, düşmanın topçu ateşi şiddetleniyordu.

Kuzeye yönelen İngiliz Süvari Tümeni, Şeria Vadisi'nin doğusunda bulunan 11 nci Süvari Alayı'nı kısa zamanda geri çekilme zorunda bıraktı. Daha sonra, asıl kuvvetiyle dağ eteğince uzanan yolu izleyerek, saat 07.00 sularında Ed Damiye düzlüğüne ulaştı. Bu tümenin bir tugay kadar tahmin edilen bölümü, Mafit Çözele karşısında Yassıtepe'ye yöneldi. 11 nci Süvari Alayı, bu kesime kadar çekilmişti. 3 ncü Süvari Tümeni'nce hemen buraya bir makineli tüfek müfrezesiyle bir istihkâm bölüğü de yollanmış, böylece burada bir mevzi tutulmuş bulunuyordu. Yoğun bir ateş desteğiyle düşmanın bu tepeye yaptığı taarruz başarısızlığa uğratıldı.

Ed Damiye kesimine gelen düşman süvari tümeni, orada bulunan Şeria Geçidi'ni işgal etmeyerek gerideki dağ yamaçlarında tertibat aldı. İngiliz topçusu Ed Damiye batısında bulunan sırtlara hemen ateş açmıştı.

İngilizlerin 8 nci Kolordu'ya bir piyade tümeniyle cepheden yönelttiği taarruz daha çok 48 nci Tümen cephesinde ağırlığını hissettiriyordu.

8 nci Kolordu'nun sağ kanadıyla gerisi, kuzeydoğu istikametinde ilerleyen düşman süvarisinin bu hareketiyle tehlikeye düştüğü görülüyor aynı zamanda sol kanadı da yaklaşık olarak on beş bölük kadar süvarinin kuşatma tehdidi altına giriyordu.

48 nci Tümen cephesindeki İngiliz taarruzu şöyle gelişmişti : 60 ncı İngiliz Tümeni, kuvvetinin çoğuyla Vadii Nimrin şosesinin kuzeyinden; diğer kısmıyla da güneyinden taarruz ediyordu. Taarruz, sabaha karşı baskın şeklinde başlamıştı. Birçok hücum kolları, tümenin ilerideki emniyet kıtalarını kısa bir zamanda muharebe dışı bıraktıktan sonra, mevzi önündeki kıvrımtılı vadilerden yararlanarak birkaç yerde birinci hat siperlerindeki kıtaların gerisine düşmek suretiyle bu siperlere girdiler. Bu sırada bazı yerlerde pek kanlı süngü muharebeleri oldu. Her iki alay, gerideki ihtiyatlarını tam zamanında ileriye alarak bazı kesimlerde İngilizleri siperlerden çıkarmayı başardılar. Fakat cephenin çok geniş olup eldeki kuvvetlerle orantılı olmayışı ve ortalığın da erken ağarması, tüm cephede temizleme işinin yapılmasına engel oldu. Ovada yirmiden fazla tahmin edilen çeşitli çaptaki İngiliz bataryaları, bu taarruzu destekliyordu. Birinci hat siperlerinin bu şekilde baskına uğraması sonucu, alaylar kuvvetlerinin hemen yarısını kaybetmiş ve bu arada, özellikle en değerli subayları da şehit olmuşlardı.

Alaylara hemen geride ve birinci hattan daha hakim bulunan ikinci bir hattı işgal etmeleri emredildi. Bu mevzi henüz tamamlanmamışsa da arazi hakimiyeti bu sakıncayı gideriyordu. İngilizlerin birinci hat siperlerini ele geçirmesinden sonra, önceden ateş hazırlığını yapmış olan bataryaların etkili ateşi sayesinde düşman taarruzu birinci hat siperlerinde durduruldu. Ortalık aydınlandıktan sonra düşmanın 23 ncü Alay cephesine yaptığı taarruzu da püskürtüldü. Ortalık iyice aydınlanınca Şeria doğusunda ova kesiminin düşman süvarisi kıtalarıyla dolmuş olduğu görülüyordu.

Nasıra'da bulunan Ordular Grubu Komutanlığı, bu İngiliz taarruzunu ancak 30 Nisan sabahı saat 07.30'da öğrenebildi. Haberleşme hizmetlerindeki aksaklıklar, bazı telgraf ve telefon hatlarının asi Araplar tarafından kesilmesiyle artmıştı. Ordular Grubu Kurmay Başkanı, 4 ncü Ordu Komutanı ile görüşmek için uçakla Amman'a uçmuştu. Oradan da otomobille Salt'a gidecekti.

Durumla ilgili ilk haberlerin alınmasından sonra, saat 08.30'da telefonla 7 nci Ordu Komutanlığı'na, Ordular Grubu Komutanlığı'nca "24 ncü Tümen'in Şeria'ya doğru hareket ettirilmesi" emredildi. Bu tümene durum ve muharebe gereğine göre hedef olarak, Ed Damiye veya Mafit Çözele verildi. Bundan başka 3 ncü Süvari Tümeni'nin de bu geçit yerinden birisine karşı toplanması emredildi. [439] Bu tümenler, daha sonra da Şeria'yı geçerek doğuya doğru taarruz edeceklerdi. Diğer taraftan Sa-

[439] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3704, Dos. H-23, F. 1-10.

mah'tan Dera'ya kadar Yermuk Vadisi'nde bulunan demiryolu koruma kıtaları alarma geçirilip Ordular Grubu'nca takviye edildi. Şam'daki demiryolu memurlarına da Şam'ın kuzeyinde taşınmaya hazır bulunan bütün kıtaların süratle Dera'ya gönderilmesi emredildi.

Saat 10.00 sıralarında Ere üzerinden ilerleyen düşman süvarisinin ileri kısımları, Salt'ın önündeki tepelerde göründü. Bu süvari kıtasının, asi Arap kılavuzların yardımıyla gizli yollardan, Ebu Tara Vadisi istikametlerinde hareket ederek, Salt'a doğru giden dik yokuştan ilerlediği tahmin edildi. Bu sırada 4 ncü Ordu Komutanı Salt'a gelmiş olan Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkanı (Kâzım Paşa) ile Salt'ın yaklaşık olarak üç km. kuzeybatısındaki tepelere gitmişti. Biraz sonra düşman keşif kollarıyla bu kesimdeki piyade taburu ileri emniyet postaları arasında ateş muharebesi başladı. Salt'ta bulunan Alman erlerinden de bir kıta teşkil edilerek, bu tabur takviye edildi. Saat 17.30'da düşman süvarisi, topçusunun desteğiyle taarruza başladı. Bu sırada ordu karargâhı hâlâ Salt'ta idi. Saat 18.20'de İngiliz süvarileri, ordu karargâhına iyice yaklaştıklarından artık Salt terk edildi. Böylece, Salt Kasabası 30 Nisan saat 18.30'da İngilizlerin eline geçmiş oldu. Ordu karargâhı Saat 20.30'da Sevilah'a geldi. Yıldırım Ordular Grubu'nun verdiği emirde, [440] "1 Mayıs sabahı, 24 ncü Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin Ed Damiye'den Salt istikametinde taarruz etmesi, 4 ncü Ordu'nun da elde mevcut kuvvetlerle, fecirle beraber Sevilah'tan Salt istikametinde bir gösteriş taarruzu yapması, Amman'da da bir taburla, bir makineli tüfek bölüğü ve bir bataryanın bulundurulması" istenmişti.

24 ncü Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin hareketi, tümen komutanının Musallebe'ye karşı yapılacak harekât için keşfe gitmiş olması ve subayların bir kısmını da beraber götürmesi nedeniyle gecikmiş, ancak saat 13.30'da Şeria Vadisi'ne doğru yürüyüşe başlanabilmişti. 24 ncü Tümen bu hareket için beş saatlik bir yürüyüş yapacaktı.

3 ncü Süvari Tümeni ise, cephedeki bölüklerinin 145 nci Piyade Alayı ile değiştirilmesinden sonra hareket edebilecekti.

Muharebenin Cereyan Tarzı (Kroki : 50) [441]

İngilizler, bugün de (30 Nisan) 8 nci Kolordu cephesine taarruz ettiler. Mevziin ikinci hattına çekilmiş bulunan 48 nci Tümen'in inatla direnişi karşısında düşmanın bu taarruzu başarılı olamadı. Diğer taraftan

[440] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-102, F. 1-9, 1-10.
[441] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, Dersaadet, Askeri Matbaa, 1337, s. 216-217.

kolordunun gerisine Salt'tan Şuayyip Köprüsü'ne doğru ilerleyen düşman kuvveti de bu kesimde Kafkas Süvari Tugayı'nın küçük bir müfrezesi tarafından durduruldu.

Kolordu cephesinin kuzey kesiminde, 24 ncü Tümen ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin Ed Damiye yöresinde 30 Nisan - 1 Mayıs gecesi yaptıkları geçiş hareketi düşmana sezdirilmemişti. 1 Mayıs sabahı gün ağarırken, 24 ncü Tümen güney istikametinde ve 3 ncü Süvari Tümeni'de doğu istikametinde olmak üzere, gerideki dağ yamaçlarında hâlâ bir gün önceki düzeniyle duran İngiliz Süvari Tümeni'ne taarruz için ilerlediler. Süvari bataryası da mevzie girerek düşman bataryalarını etkili bir şekilde ateş altına aldı.

Bu taarruz, düşman üzerinde baskın etkisi yarattı. Taarruz birlikleri daha düşman mevzilerine yaklaşmadan düşman süvarileri, taarruzu kabul etmeyerek geri çekildiler. Yalnız bir süvari alayı, kuzeye saptı. Düşman topçusunun bir kısmı da, doğuya doğru olan çukurlara kaçmaya çalışıyordu.

Güneye çekilen bataryalardan biri, piyadeleri tutsak edildi. Daha sonra dağ yamaçlarında saplanıp kalan birkaç düşman topu da ele geçirildi. Böylece İngilizlerden, 10 top, cephane, bir miktar tutsak, hayvanlar sıhhi malzeme ve erzak yüklü deve kollarıyla, bir zırhlı otomobil ve daha birçok malzeme ele geçirildi.

3 ncü Süvari Tümeni, tekrar toplanarak hemen bir dağ patikasından Salt'ın batısındaki tepelere doğru çıkmaya başladı. Şeria batı kıyısında 53 ncü Tümen'e yöneltilen düşman taarruzu başarısızlığa uğrayınca, 20 nci Kolordu Komutanı, bugün Ed Damiye'den nehrin doğu kıyısına geçen kıtaların emir ve komutasını eline aldı.

24 ncü Tümen, 8 nci Kolordu'nun sağ kanadının yükünü hafifletmek için Şeria Vadisi'nde güney istikametinde ilerledi. Mafit Çözele kesimindeki tepelerde görevleri bitmiş olan kıtalar, bu tümene katıldı. Tümen, düşman mukavemetiyle karşılaştığından pek az mesafe alabildi, Tell el Nimrin sırtlarındaki 8 nci Kolordu mevzilerine düşman taarruzlarını tekrarladıysa da, kolordu birlikleri mevzilerini korudular. Yalnız sağ kanattaki kıtalar El hut Dağı'nın yamaçlarında biraz arazi kaybetmişti. Ancak bu hal, kolorduyu etkilemiyordu.

Diğer taraftan Salt'ta bulunan İngiliz süvari tümeni'nin bir tugayı, Amman istikametinde ilerlemiş, Sevilah kesiminde Türk birlikleriyle ateş muharebesine başlamıştı.

Üç yönden tehdit edilen 8 nci Kolordu, akşam üzeri top cephanesiyle yiyecek maddelerinin pek azaldığını bildiriyordu. 1/2 Mayıs gecesi kolorduya bu ihtiyacı, Vadii Sir üzerinden gönderilebildi.

2 Mayıs 1918 Günkü Harekât (Kroki: 51) [442]

İngilizler, Tell el Nimrin Türk mevzilerinin 60 ncı Tümen tarafından ele geçirilmesi mümkün olmayınca, Meker ed Derbesi'ye 2 Mayıs saat 02.00'de 180 nci Tugay'ın bir taburuyla bir taarruza karar verdiler. Saat 06.30'da 179 ncu Tugay, Tell Buleybil Tepesi'ne taarruz edecek olan 180 nci Tugay ile birlikte hareket ederek El Hut'a tekrar taarruz edecekti. Kolordu sol kanadının güvenliğini sağlamak üzere, 60 ncı Tümen cephesinden alınan Yeni Zelanda Alayı'nın yerine, 6 ncı Avustralya Hafif Süvari Alayı'ndan üç bölükle bir dağ bataryası tahsis edilmişti. Bu müfreze, Vadii Ebu Tara boyunca ilreleyerek kuzeybatıdan El Hut'a taarruz edecekti. Meker ed Derbesi üzerine her iki kanattan (kuzeyden ve güneyden) aynı zamanda taarruz edilecekti. Bu tertibe göre harekât başladı. Kuzey müfrezesi, tepedeki Türk mevzilerini aldıysa da karşı taarruzla geri atıldı. Güney müfrezesiyse, tepeye ulaşamadan durduruldu. Türkler, sağ kanat müfrezesini kuşatarak 20 tutsak aldı. Bu başarısızlık asıl taarruzu geriletti. Taarruz eden birlikler, her ne kadar bazı arazi kesimlerini elde etmişlerse de asıl hedefe ulaşamamışlardı. Bu durum karşısında kazanılan yerlerin elde tutulmasıyla yetinilerek, 2/3 Mayıs gecesi yeni bir teşebbüste bulunulmağa karar verildi.

Türkler (Kroki: 51) [443]

3 ncü Süvari Tümeni, bugün (2 Mayıs 1918) Salt'ın batısındaki tepelere ilerleyerek, bu kesimde bulunan düşmana taarruz etti. Bu taarruz sırasında, tümen komutanı yaralandığından, emir ve komutayı tümenin en kıdemli subayı olan kurmay başkanı eline aldı. Tümen'in taarruzu yavaş gelişti ve akşama kadar Salt'ın üç km. güneybatısına ulaştı. Tümen, akşam üzeri Cebeli Yaşa'yı ele geçirdi. Düşman, Salt'ın bir buçuk km. kuzeyine çekilmişti.

24 ncü Tümen, 1/2 Mayıs gecesi geç vakte kadar muharebe etmiş ve çok yorulmuştu. Bu nedenle mevzilerinde dinleniyor ve yeniden tertipleniyordu. Bu sırada durumu yakından görmek üzere Ed Damiye tepelerine gelen Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, tümene taarruz hareketine devam etmesini emretti. Bu tümen de öğleye doğru yeniden güney istikametinde Ed Damiye yolunun iki tarafından taarruza başladı. Tümen, akşama kadar düşmanı Vadii Ralem güneyine doğru sürdü.

[442] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 438-439.
[443] Von Sanders, Liman; s. 216-217.

8 nci Kolordu cephesindeyse, düşman, taarruzlarına devam ediyordu. Bugünkü taarruzları karşısında, kolordu sağ kanadında biraz daha arazi kaybedildi. Fakat kolordu, genel olarak yeni mevzilerini koruyordu. Bu kolordunun durumu, bugün daha kritik bir şekil aldı. Çünkü düşman süvarisi Salt'tan güneye daha da ilerleyerek kolordunun yaklaşık olarak 10 km. gerisinde bulunuyordu.

Kolordu Komutanı, buna karşı bir geri emniyet düzeni aldırdı. Kolordu cephesinde muharebe etmekte olan Avustralya bataryası, tüm cephanesini harcadığı için batarya eratı, piyade tüfekleriyle muharebeye katılarak bu geri emniyet hattını takviye ettiler.

Sevilah'a gelmiş bulunan 66 ncı Alayın iki taburuyla, makineli tüfek bölüğü ve bir obüs bataryasından kurulu müfreze, Sevilah'ın altı km. batısındaki düşman süvari alayına taarruz ederek, onu Salt'a doğru çekilmek zorunda bıraktı.

Arap asiler, bugün Ed Damiye köprübaşına taarruz ettilerse de, buradaki 2 nci Alay'ın 1 nci Taburu tarafından dağıtıldılar.

Yine bugün, 32 nci Alay'ın 2 nci Taburu da, Ed Damiye'den Şeria doğusuna geçerek, 24 ncü Tümeni takviye etti. 4 ncü Ordu Karargâhı da Sevilah'a gelmişti.

3 Mayıs 1918 Günkü Harekât (Kroki: 51)

İngilizler [444]

3 Mayıs saat 02.00'de ileri harekete başlayan 179 ncu Tugay'ın ileri sürdüğü iki bölük, saat 05.30'da El Hut'un bir km. kadar kuzey batısındaki tepeye ulaştıysa da, Türk makineli tüfeklerinin etkili ateşi karşısında karanlık basar basmaz geri çekildi.

Ebu Tara yolu boyunca aşağı inen 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'ndan bir bölük, saat 06.00'da El Hut'un bir km. kadar kuzeyinde bir yere gelmiş ve fakat biraz sonra geri çekilmişti. Bugün İngiliz uçakları, Amman'a 600 bomba atmış ve istasyonda patlamalar olmuştu.

Bu arada ordu komutanı, 181 nci Tugay'a ileri yürüyüş emri verdi. Tugay, 2 Mayıs gece yarısı Ramallah'tan Betani'ye varmış ve buradan kamyonlarla Şeria Vadisi'ne taşınarak, 3 Mayısta Goraniye doğusunda Vadii Nimrin'de toplanmıştı. Salt'ta Türkler, Ed Damiye yolunu örten 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na karşı baskısını sürdürdüğü sırada, Amman yolunu örten 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile fe-

[444] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 443-446.

cirden önce sıkı bir temasa girdi. Türkler, İngilizlerin Salt giriş yolunun güneyindeki mevzilerinin yakınlarına kadar geceleyin sokulmuşlardı. Ancak, gün ağarınca Türklerin ateş hattının, 5 nci Avustralya Süvari Alayı tarafından yan ateşine alındığı görüldü. Bu durumdan yararlanılarak yapılan kuşatıcı taarruz başarıya ulaştı. 319 Türk tutsak alındı. Bu suretle Türklerin doğudan yaptıkları taarruz başarıya ulaşamamıştı. Ed Damiye yoluyla yapılan taarruz daha da başarılı oldu ve 10 ncu Hafif Süvari Alayı'ndan bir müfreze, Kefri Hut'a kadar sürüldü; ve yeni bir Türk takviye kolunun, bu bölgeye ulaştığı keşfedildi.

Şeria Vadisi'nde Türkler, taarruzlarına tekrar başladılar ve cephenin sağ kanadındaki Karatepe'ye yaptıkları bir bomba hücumuyla saat 04.00'te 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nın mevziine 20 metre kadar sokuldularsa da, bir karşı taarruzla tepeden geri atıldılar. Karanlık bastıktan sonra Türklerin başka bir taarruzu aynı şekilde geri atıldı. Salt bölgesindeki tepelerde savaşmakta olan Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Türklerin doğudan ve Hüveyç Köprüsü kuzeyinden yaptıkları taarruzlar karşısında çok güç bir duruma girmişti. Bu tümen birliklerinin kaderleri, Um eş Şert yoluyla, Kara Tepe'in ingilizlerin elinde kalmasına bağlıydı. Bunu bütün İngiliz subay ve erleri çok iyi biliyorlar ve ona göre de çarpışıyorlardı. Bu nedenle de Türklerin bütün taarruzları sonuç vermiyordu.

Saat 15.00'te ordu komutanı, durum hakkında kolordu komutanıyla görüşmek üzere kolordu karargâhına geldi.

Ordu komutanı piyadelerin başarısızlıklarını, Salt'ın iki yanından birden sıkıştırıldığını, Kefri Hut mevziinin kaybedildiğini ve ayrıca uçaklardan alınan bir raporda da, Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni karşısındaki Türklerin takviye aldığını öğrenmişti.

Ordu Komutanı, bu durumda kalmanın bir yararı olmayacağını, direnmeye devam etmenin büyük tehlikelere yol açacağını gözönüne alarak, kolordu komutanını, çekilme kararı vermede serbest bıraktı. Ordu komutanından alınan direktifler çerçevesinde kolorduca hazırlanan geri çekilme emri hemen o gece birliklere ulaştırıldı.

Emre göre, Makhadet Hicila'dan itibaren 60 ncı Tümen'in tuttuğu hatta ve buradan Um eş Şert'e kadar geniş bir köprübaşı mevzii tutulacaktı.

Ordudan gece yarısından sonra alınan ikinci bir emirde de, Salt'tan çekilen kuvvetlerin sonu alınıncaya kadar Um eş Şert yolunun kesin olarak elde bulundurulması istenmişti.

Saat 17.15'te, Avustralya Atlı Piyade Tümen Komutanı, emrindeki birliklerin, Salt'ın güneybatısında bulunan 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı himayesinde çekileceği emrini verdi. Ayrıca 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Um eş Şert yolunu örten tepeleri artçılarıyla tutturacak ve 2 nci, 3 ncü Tugaylar da Salt'ın kuzey ve doğusundaki yol üzerinde, Türkleri aldatmak için küçük gruplar bırakacaklar; bunlar gün ağarıncaya kadar aralıklarla ateş edeceklerdi.

Büyük bir korku içinde bitirilmesi beklenen bu geri çekilme hareketi, ümit edilmedik bir başarıyla yapıldı.

Türkler (Kroki: 51) [445]

3 Mayıs sabahına kadar durumda önemli bir değişiklik olmamıştı. Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, sabahın erken saatlerinde bir taarruz yapılmasını emretmişti. Bununla beraber 24 ncü Tümen'in gücü, ne yazık ki, o kadar azalmış ve kayıpları o kadar çoğalmıştı ki, bu tümenle Vadii Ralem'e kadar ilerliyerek İngiliz birliklerinin Salt'a doğru olan geri bağlantısını kesmek konusundaki Grup Komutanlığı isteğini gerçekleştirmek kabil olamadı.

Ordular Grubu Komutanlığı, bu muharebelerin iyi bir sonuca ulaşabilmesi için, gelecek 24 saat içinde Salt'ta bir kesin sonuç alınmasının lüzumuna kesinlikle inanıyordu. Bunun nedeniyse, dört günden beri çetin muharebelerde yorulan kıtaların dayanma güçlerinin sonuna yaklaşmış olmasıydı. Fakat ne Ordular Grubu'nun ve ne de 7 nci Ordu'nun elinde ihtiyat vardı. Onun için, her ne fedakârlığa mal olursa olsun Salt'ın Sevilah'tan ilerleyen kıtalarla 3 ncü Süvari Tümeni tarafından ele geçirilmesi gerekliydi.

Sevilah Grubu, akşama kadar büyük bir çaba harcayarak Salt'ın doğu yakınlarında bulunan tepeye kadar yanaştı. Topçular, kasabayı ateş altına aldı. 3 ncü Süvari Tümeni de batıdan ilerleyerek arazi kazanmıştı. Akşam üzeri Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan 4 ncü Ordu Komutanlığı ile 3 ncü Süvari Tümeni Komutanlığı'na verilen emirle, "3/4 Mayıs gecesi taarruz edilmesi ve eldeki kuvvetlerin korkusuzca ve çekinilmeden kullanılarak kuzeyden kasabaya girilmesi" istenmişti.

Salt'a yapılacak bu taarruzun kuzeyden olmasını haklı gösterecek öğelerin başında, arazi durumunun elverişli oluşu, 24 ncü Tümen'in Taarruz gücünü yitirmiş bulunması, bu arada cephesindeki düşmana angaje durumda oluşu güneyden yapılacak bir harekât için uygun sayılamazdı.

[445] Von Sanders; s. 217-218.

Nasıra'da bulunan Ordular Grubu Karargâhı'nın telefonla güneyden taarruz edilmesini istemesi, durumun iyi değerlendirilemediğini açıkça ortaya koymuştu.

Kıtaların genel durumunu yerinde gören ve araziyi iyi değerlendiren Ordular Grubu Komutanı, daha önce kendi karargâhının taarruzun güneyden yapılmasını istemesi düşüncesine karşı çıkarak, Sevilah Grubu ile 3 ncü Süvari Tümeni'nin birleşik bir harekâtla Salt'ın, kuzeyden yapılacak bir taarruzla düşürülmesini emretmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, saat 19.00'da şu emri verdi: "3 ncü Süvari Tümeni, bugün saat 21.00'de Salt'a taarruz edecektir. Albay Şevket Müfrezesi [*] de, 3 ncü Süvari Tümeni ile sıkı bir bağlantı kurarak sağ kanadıyla Salt'a taarruz ve sol kanadıyla karşısında bulunan düşmanı meşgul edecektir. Harekâtta sürat gözönünde bulundurulacaktır." [446]

Taarruz saat 22.00'ye doğru başladı. Sevilah Grubu'nun sağ kanadındaki üç piyade bölüğü, yönünü kaybederek düşmana tutsak oldularsa da Grub'un diğer kısımlarıyla 3 ncü Süvari Tümeni ve bu taarruza katılan Miskal Paşa'nın Arap kabilesi şiddetli muharebelerden sonra gece yarısına doğru kuzeyden Salt'a girmeyi başardılar.

İngilizler, hemen şehri bırakıp güney ve güneybatı istikametinde Ere üzerinden çekilmeye başladılar. Sevilah Grubu ile 3 ncü Süvari Tümeni, Ere'ye doğru düşmanı takip etti. Böylece, Salt geri alınmış oldu.

24 ncü Tümen, yük otolarıyla getirilen İngiliz piyadesi karşısında bulunuyordu.

4 Mayıs 1918 Günkü Harekât (Kroki : 51)

İngilizler [447]

4 Mayıs saat 02.00'de Salt İngilizler tarafından tamamiyle boşaltılmış bulunuyordu. 2 nci Avustralya Tugayı'na, artçı mevziinde bir alay bırakarak, kalan bütün birlikleriyle geri çekilmesi emredildi. Tümen karargâhı, Um eş Şert-Ebu Tara yol kavşağına hareket etti. Buradan Avustralya Atlı Piyade Tugay Komutanı, saat 06.10'da bütün deve ve

[*] 2 nci Kolordu Komutanı emrinde 66 ncı Piyade Alayı 74 ncü Alay'ın makineli tüfek bölüklerinden bir kısım ve bir batarya.

[446] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-102, F. 1-21.

[447] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 338-A, s. 446-449.

mekkâri kollarıyla tutsakların yol boyunca aşağıya geçtiklerini rapor etti. Türkler, 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı tarafından bırakılan bölgeye taarruz ettilerse de başarılı olamadılar.

5 nci Atlı Piyade Tugayı, ana yoldan Um eş Şert doğrultusunda ayrılan çok bozuk bir patikadan ve çok güç koşullar içinde çekiliyordu. Bu Tugay, 3 Mayıs saat 20.30'da çekilmeye başlamış ve 4 Mayıs saat 02.45'te Cebeli Umm Aviya'ya gelebilmişti. Salt'tan akın eden mülteciler, çekilme yollarını tıkadığından, birlikler, son derece yorgun düşmüş ve çoğu kez de yiyeceksiz kalmışlardı. Bütün bu güçlüklere karşın kolun sonu saat 10.30'da ovaya inebilmişti.

Bu sırada 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na, sağ kanadının açık kaldığına dair yeterli bilgi verilmediğinden, bazı karışıklıklar olmuştu. Türkler, çekilen birlikleri sıkı bir şekilde takibe geçmişler ve bunların gerilerini ateş altına almışlardı. Alman uçakları da, alçaktan uçarak makineli tüfekleriyle kollara ateş açmışlardı.

Tugay komutanı, ayırabildiği kuvvetlerle tepeleri tutturmuş, fakat bunlar, Türkler tarafından kolaylıkla geri atılmıştı. Bunun üzerine, Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni'nden bir alaya, 4 ncü Tugay'ın açık olan sağ yanını korumak üzere mevzie girmesi emredildi. 6 ncı Atlı Piyade Tugay Komutanı da durumu kendi komuta yerinden görerek tugaydan bir bölüğü ileri sürmekle beraber, topçusuyla da Um eş Şert yolu üzerinde ilerleyen Türk birliklerine ateş açtırdı.

Ordu komutanı, El Hut'taki Türk mevzilerinin, önce tutmaya karar verdiği geniş köprübaşı mevziine hakim olduğunu görerek yeni bir emirle, "Goraniye köprübaşı mevziini tutmakla beraber ayrıca El Avca'da başka bir köprübaşı mevzii tutulmasını ve burada bir köprünün kurulmasını da emretmişti."

Köprübaşı mevziini tutacak birlikler dışındaki öteki birliklerin tümü, Avca Nehri'nin batısına geçeceklerdi.

Türklerin bugün vadide, İngilizlerin sağ kanadını kuşatma teşebbüsleri de başarılı olamamıştı.

Çekilme hareketi gece yarısı tamamlanmış ve harekât son bulmuştu. Bu harekâtta İngilizlerin kaybı: 16 subay, 198 er ölü; 84 subay, 1.214 er yaralı; 3 subay, 134 er kayıp olmak üzere toplam 1.649 insandı. Şeria Vadisi'nde arızalanan top ve ulaştırma araçlarından başka, önemsiz sayıda bazı malzeme de Salt'ta terk edilmişti.

Harekât sırasında Türk tarafından: 44'ü Alman, 898'i Türk ve 39'u bedevi olmak üzere 981 tutsak alınmıştı.

Türkler [448]

3/4 Mayıs gecesi genellikle muharebe faaliyeti olmadı. 4 Mayıs sabahı, İngilizler, 8 nci Kolordu cephesine özellikle 48 nci Tümen ile Müretteр Tümen sağ kanadına taarruz ettilerse de bu taarruz, başarılı olamadı. Düşman, diğer kesimlerde de direnişe devam ediyordu.

24 ncü Tümen'in yaptığı taarruz, önce etkili olmamıştı. Bu taarruz, takviye için yollanan iki piyade taburunun da katılmasıyla tekrarlandı. Saat 03.30'da yapılan bu taarruzla düşman mevziine girildi.

Bugün, 3 ncü Süvari Tümeni kuzeyden, Sevilah Grubu da doğu yönünden Salt'a ilerlediler. Bu kuvvetler, gece yarısına doğru kasabaya girdiler. Düşmanın Şeria köprübaşı mevziine doğru çekildiği anlaşılmıştı. Ancak beş günden beri süregelen muharebeler, birliklerin gücünü son derece zayıflatmış ve geri ulaşımı kesilmiş bulunan 8 nci Kolordu birlikleriyse, yarı aç bir durumdaydı. Birlikler, mevcutlarının yarısını ve bazıları yarıdan da çoğunu kaybetmişlerdi. Bu nedenle ne yazık ki, düşmanın sıkı bir takiple sıkıştırılması mümkün olamadı. İngilizler, köprübaşına az bir kuvvet bırakarak Şeria batısına çekildiler. Böylece, İkinci Şeria Muharebesi de Türkler lehinde kapanmış oldu.

Bu muharebede Türk kaybı: Subaylardan 14 şehit, 19 yaralı, 17 kayıp, 5 tutsak olarak toplam 55; erlerdense 182 şehit, 295 yaralı, 246 kayıp, 53 tutsak olmak üzere toplam 786 insandı. Ayrıca 165 hayvan, 537 çeşitli tüfek, 10 makineli tüfek de elden çıkmıştı. [449] Bu kayıplara 66 ncı Alay ile, 17 nci Alay'ın 1 nci Taburu'nkiler dahil değildir.

Bu kayıpların birlik olarak ifadesiyse, Salt'ta muharebe eden 4 ncü Ordu emrindeki 17 nci Alay'ın 2 nci Taburu İngilizlere tutsak olmuştu. 23 ncü Alay'ın 1 nci Taburu, 24 ncü Alay'ın 2 nci Taburu, 66 ncı Alay'ın 2 nci ve 3 ncü Taburları tüm saf dışı olmuşlar, 191 nci Alay'ın ve 17 nci Alay'ın 1 nci Taburları ağır kayıp vermişlerdi. [450]

Filistin Cephesi'ndeki genel durumun düzeltilmesi için, Şeria batı kesimindeki tepeler hattının ele geçirilmesi gerekiyordu. Ancak, elde bir ihtiyat kuvvetin olmayışından buna imkân bulunamıyordu. 8 nci Kolordu, Şeria Nehri'nin batı kıyısına geçirilebilseydi, kısmen de olsa, 7 nci ve 8 nci Ordular'ın pek fazla geniş bulunan cephelerini daraltma imkânı bulunabilecekti.

[448] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-102, F. 1-23.
[449] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-102, F. 1-25.
[450] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-102, F. 1-26.

İkinci Şeria Muharebesi'nden sonra, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Şeria Vadisi'nin ne şekilde savunulacağı hakkında 7 nci Ordu ve 20 nci Kolordu Komutanlıkları'ndan düşüncelerini sormuş ve "Şeria doğusunda kuvvetli bir cephe tutulmayıp Ed Damiye Geçidi'nde toplanacak kuvvetli ihtiyatlarla gereğinde nehrin iki tarafına yardım edilmesi" karşılığını almıştı.

5. Mayıs 1918 Ayı Harekât ve Olayları (Kroki: 52)

İngilizler [451]

Bu süre içinde İngilizler, daha çok yeniden örgütlenmeyle meşgul oldular. Filistin Cephesi'nden Batı Cephesi'ne (Fransa'ya) Alman taarruzu dolayısıyla kuvvet gönderilmesi ve sıcakların da artması nedeniyle 1918 yazı süresince genellikle savunmada kalınmasına karar verildi.

Nisanın ilk yarısında Fransa'ya yollanan 52 nci, 74 ncü Tümenlerin yerine, Irak'tan 3 ncü Lahor ve 7 nci Hint Tümenleri geldi. Böylece Filistin'deki İngiliz ordusunun yarısı Hintli, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşuyordu.

Nisanda Filistin Cephesi'nden on piyade taburu, beş makineli tüfek bölüğü, Fransa Cephesi'ne gönderilmişti. Bunların yerlerine gelen Hint taburları, hiç muharebe görmemiş, tecrübesiz askerlerdi.

Mayısta, 14 İngiliz taburu daha bu cepheden alınarak Fransa'ya gönderildi. Yerine iki Hint taburu geldi. Noksan kalan 12 taburun yerleri ancak haziranda doldurulabildi. Temmuz ve ağustos aylarında 10 İngiliz taburu lağvedilerek, yerine 10 Hint taburu gönderildi. Lağvedilen bu taburların personeliyle diğer birliklerin noksanları bütünlendi. Atlı birliklerden 9 ncu Yeomanry Alayı, Fransa'ya gönderilerek, yerlerine Fransa'dan Hint süvari alayları getirildi. Bir atlı tümen daha kurularak, süvari tümeni sayısı dörde çıkarıldı. Bu örgütlenme için bağımsız alaylardan faydalanıldı. Böylece süvari birlikleri: 4 ncü, 5 nci Süvari Tümenleri ile Avustralya Atlı Piyade ve Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nden oluşturuldu.

Bu arada beş buçuk muhasara bataryası da Fransa'ya yollandı.

Türkler [452]

Mayıs sonuna kadar, 7 nci ve 8 nci Ordu cephelerinde başarısızlıkla sona eren mevzii küçük hareketler oldu. 28 ve 29 Mayıs gecelerinde 8 nci

[451] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-D, s. 487-493.
[452] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, s. 224-225.

Ordu cephesinin kıyı kesimindeki muharebe faaliyeti, giderek genişlemeye başladı. 29 Mayısta beş Hint taburu, Haddar Köprüsü-Miske yolunun batısından ilerleyerek, Türk asıl mevzii önündeki bir iki tepeyi ele geçirdi. Lakin, yapılan karşı taarruzla bu tepeler geri alındı. 30 Mayısta İngilizler, taarruzlarını tekrarladılarsa da, birçok kayıp verdirilerek püskürtüldüler.

İkinci Şeria Muharebesi'nden sonra, İngiliz ve Arapların Hicaz demiryoluna karşı saldırıları arttı. 8 Mayısta Katrana'ya kuvvetli Bedevi kolları taarruz etti. Demiryolu koruma birlikleri tarafından püskürtülen bu Bedevi taarruzları birkaç kez daha tekrarlandı. 15 Mayısta El Hesa İstasyonu Araplar tarafından ele geçirildiyse de, kuzeyden yollanan takviye birliği tarafından geri alındı.

Araplar, 1 Mayıstan 19 Mayısa kadar 25 demiryol köprüsünü tahrip ettiler. 30 Mayısta Elfifre, Araplar tarafından kuşatıldı. Buradaki muhafızlar, kuşatma çemberini yararak doğuya çekildi. Buraya da yeni kuvvetler gönderilerek, tekrar geri alındı.

İkinci Şeria Muharebesi'nin sona ermesinden sonra, Şeria Nehri doğusundaki 7 nci Ordu birlikleri, tekrar batıya alındı. Şeria doğusuna yeniden geçirilen 63 ncü Piyade Alayı ile bir süvari bölüğü ve bir topçu taburundan bir irtibat müfrezesi kurularak, bu kesime yerleştirildi ve müfreze, 20 nci Kolordu emrinde bırakıldı.

8 nci Kolordu, 48 nci Tümeni ile Salt yolunun kuzeyinde, Mürettep Tümeni ile de güneyinde olmak üzere ovaya hakim olan sırtlardaki mevzilerini tekrar işgal ederek berkitti. Bu kolordunun güney kanadı açığında iki süvari alayıyla bir makineli tüfek müfrezesinden kurulu bir grup teşkil edildi. Bu gruba Şeria'nın aşağı kesiminde düşman süvari harekâtına karşı, taarruzi hareketle etkili olma görevi verildi.

Mayıs ayı içinde, Makedonya'dan getirilmekte olan 146 ncı Alman Piyade Alayı'nın bazı kısımları Salt'ta toplandı. Bu alayın taşınmasından sonra 11 nci Alman Avcı Taburu da Filistin'e gelecekti.

Bu süre içinde 24 ncü Tümen'in çok kayıp veren kıtalarının mevcudu da, ikmal erleriyle bütünlenerek, Mafit Çözele'ye ve yine bu durumda olan 3 ncü Süvari Tümeni, Ed Damiye kesimlerine alınmışlardı.

6. Haziran 1918 Ayı Harekât ve Olayları

İngilizler [453]

Haziran ayı da ordunun, yeniden örgütlenmesiyle geçmiş ve bu sıcak günlerde kıyı bölgesinde, cephenin düzeltilmesi için küçük çapta bir iki taarruz hareketiyle bazı baskınlar yapılmıştı.

[453] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-D, s. 492-493.

Kıyı bölgesinde 8 Haziran 1918 sabahı 7 nci Tümen birlikleri tarafından yapılan taarruzun hedefi, denizden 1.800 metre kadar uzaklıkta bulunan iki alçak tepeydi. Taarruz kıtaları, 15 dakika devam eden şiddetli bir topçu hazırlık ateşinden sonra, saat 03.45'te hücuma kalktı; ve bu tepeler, 21 nci Hint Tugayı tarafından kısa bir süre içinde ele geçirildi. Uğradıkları baskının etkisinden kurtulan Türkler, bu iki tepeye saat 06.40'ta karşı taarruza geçtiler. Fakat önce bu tepelerden birini ele geçirdilerse de, yapılan karşı taarruzla geri atıldılar. Türklerin gözetleme yeri olarak kullandıkları bu tepeler, berkitilerek elde tutuldu.

Böylece haziran ayı da önemli bir hareket yapılmadan sona ermişti.

Türkler [454]

Haziranın ilk haftasında İngiliz topçu ateşi özellikle cephenin deniz kıyısı kesiminde birkaç kez şiddetini artırmıştı. Yaptırılan hava keşfinden burada düşman kıtalarının arttığı saptanmış, diğer taraftan düşmanın birkaç kez yaptığı keşif taarruzu da geri atılmıştı. Düşmanın gösterdiği bu eylemlerden genel bir taarruza hazırlandığı kanısına varıldığından, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca 1 Haziranda Almanya'dan Mesudiye'ye gelmiş bulunan 11 nci Alman Avcı Taburu, bu kesime gönderildi.

8/9 Haziranda İngilizler, Haddar Köprüsü-Miske yolunun batısından ilerleyerek, emniyet birliklerini geri atıp asıl mevzie taarruz ettiler. Ancak şiddetli süngü ve el bombası muharebesiyle geri atıldılar. Kumtepeleri, birkaç kez el değiştirdiyse de, sonunda bu taarruz geri atıldı. Kıyı kesiminden Arsuf ve Hırbet el Muntar'dan ilerleyen düşman taburları, püskürtüldü. İngilizler, bu taarruzu sekiz taburla tekrarlamışlar ve asıl mevziin ileri kesiminde önemli bazı noktaları ele geçirmişlerdi. İngilizlerin kayıplarının çok olduğu anlaşılıyordu.

1 Haziranda, 11 nci Alman Avcı Taburu, Mesudiye İstasyonu'na gelerek Der Şeref'te ordu ihtiyatına alındı.

Şimdiye kadar İstanbul'dan gelen Türk taburlarıyla ikmal erleri (4 ncü Ordu cephesine yollananlar hariç), ancak 7 nci ve 8 nci Orduların ivedi ihtiyaçlarını bir dereceye kadar giderebilmişti.

10 Haziranda, Alman Başkomutanlık Karargâhı'ndan 11 nci Alman Avcı Taburu'nun İstanbul'a geri gönderilmesi istendi. 800 er ve çok sayıda makineli tüfeklere ve üstün bir eğitim ve muharebe yeteneğine sa-

[454] Von Sanders, Liman; s. 226-230.

hip bulunan bu tabura Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Paşa, çok önem veriyordu. O sırada Türk alaylarının mevcutları, 350-400 tüfeğe düşmüştü.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bu seçkin taburun alınmamasını teklif ettiyse de teklifine bir yanıt alamadı. Ancak özel olarak alınan bilgiden bu taburun Batum'a gönderilmesi ihtimalini öğrenmişti.

Türk Başkomutanlık Karargâhı'ndan 15 Haziranda gelen emirdeyse, "Genel durum icablarınca Alman Genel Karargâhı, Filistin'deki Alman kıtalarını geri çekmeyi düşünmüş, önce avcı taburunun taşınmasını emretmişti. Diğer Alman kıtalarının, geri alınması hakkında henüz bir plan saptanmamıştır. Alman Genel Karargâhı ile olan görüşmeler aydınlanınca, sizin düşünce ve görüşlerinizi soracağım" denmekteydi. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, "böyle bir düşüncenin uygulanması halinde hemen Grup Komutanlığı'nı bırakacağını" bildirdi ve İstanbul'daki Alman Büyükelçisi'ne yazdığı şifrede:

"Alman birliklerinin Filistin savunmasının belkemiği olduğunu, Türk birliklerinin cepheyi yalnız başına tutmaya muktedir olmadıklarını, bu birliklerin zaafından söz ederek, bunların az ve kötü beslendiklerini, giyecek ihtiyaçlarının çok fazla olduğunu, birliklerde kaçma olaylarının çok arttığını" belirtmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Türk Genelkurmay Başkanlığı'ndan aldığı yazıda, 11 nci Alman Avcı Taburu'nun Kafkasya'ya gönderileceğini öğrendikten sonra (20 Haziranda), istifa ettiğini Türk Başkomutan Vekili'ne bildirdiğini, Alman Büyükelçiliği'ne gönderdiği bir yazıyla açıkladı. Ayrıca 21 Haziranda da Türk Başkomutanı Vekili'ne istifasına ait şu telgrafı çekti: (Özet) [455] "Filistin Cephesi'ndeki Alman kıtalarının geri alınması hakkındaki icra emriniz kısmen yerine getirilmiştir. Yıldırım Ordular Grubu'nun sorumlu bir komutanı sıfatıyla bunun imkânı ve yapılış şekli hakkında düşüncelerimin sorulması gerekirdi. Aynı şekilde Türkiye'de bulunan Alman kıtalarının idare ve iaşesi, başkanı bulunduğum askeri kurula birinci derecede ait olduğundan, bu hususta da düşüncemin sorulması icabederdi. Bunların her ikisi de yapılmamıştır.

Alman kıtalarının Filistin Cephesi'nden geri alınması hakkındaki ilk teşebbüs, mayıs başında yapılmış ve sağlık sebeplerine dayatılmıştı. Lüzumu olup olmadığı hakkında yalnız tarafımdan burada cephede karar verilmesi mümkün olan böyle bir tedbire daha önce karşı bir durum al-

[455] a. g. e.; s. 231-236.

mıştım. 11 nci İhtiyat Avcı Taburu'nun Kafkasya'da kullanılacağını İstanbul'dan gelen güvenilir haberlerden anladım. Bu haberler, Alman Genel Karargâhı'nın gizli teliyle de doğrulandı.

İstihbaratıma göre, buradan geri alınacak Alman kıtalarının Batı Cephesi'ne nakli Alman Genel Karargâhı tarafından ne 16 Haziranda ve ne de 20 Haziranda düşünülmüştür. Yalnız burada kullanılan Alman kıtalarına ikmal erleri verilmesindeki güçlük, bir sorun olmakta ve buna da bir çözüm yolu bulunması ileri sürülmekteydi.

Eğer bu yolda benim düşüncelerim sorulsaydı, ikmal erleri verilmesi sorunu Alman kıtalarının hiçbir zaman geri alınması ve tekrar İstanbul'a yollanmasıyla sonuçlanmazdı. Türk Genel Karargâhı'nın bildirisinin bir kısmının tüm olarak yanlış olduğunda ne yazık ki, hiç kuşku kalmamıştır. Elimdeki birkaç delilden yalnız aşağıdakini açıklamakla yetineceğim.

Ancak benim kesin olarak işe karışmamla bu durum değiştirildi. Filistin Cephesi Komutanlığı'nı elime aldığımdan bu yana yüksek karargâhımız tarafından devamlı olarak güçlüklere uğratıldım. Bunun resmi olarak bir çözüme bağlanmasına ait kesin karar Alman makamlarına aittir. Ancak şimdi meydana çıkan sorun, her sınırı aşmıştır.

Sorun hakkında kişisel görüş ve düşüncelerim alınmaksızın en değerli kıtalarımın buradan nakline karar verildi. Elde yeterli mevcudun bulunmaması nedeniyle burada savaşın devam ettirilmesi ve cephenin tutulması son derece güçleşti. Harekât şubesinin 12/13 sayılı gizli yazısıyla diğer Alman teşkilatının da taşınma olasılığı bildirildi.

Karşı oluşuma kesinlikle önem verilmedi. Bundan ötürü Grup Komutanlığı'ndan istifaya mecburum.

Padişah Hazretleri'ne bu durumun arzedilmesini yüksek kişilerinden rica ederim. Bundan başka emir ve komutayı kime devredeceğimin de lütfen hemen bildirilmesini rica ederim. Cevat Paşa üç ordu komutanının en kıdemlisidir. Emir ve komutanın tarafımdan ona bırakılmasına dair; İmparator Hazretleri'ne bilgi verilmesi için gerekli girişimlere başvurdum."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın istifası, Alman İmparatoru tarafından kabul edilmemiş ve kendisine, "İmparator ve Kral Hazretleri, komutanlıktan istifanızı kabul buyurmadılar ve başka bir emir verilinceye kadar makamınızda kalmanızı istiyorlar." cevabı verilmişti.

Daha sonraki günlerde Avcı Taburu'nun taşınmasına başlandı. Kolbaşıları Şam'a kadar gelmiş bulunan diğer Alman birliklerinin de Filistin Cephesi'ne hareketleri durdurulmuş ve Baalbek'teki 13 ncü Depo Alayı Nasıra'ya, Nasıra'daki 17 nci Depo Alayı da Hayfa'ya taşınmıştı. Bu alaylar, birer Alman binbaşısının komutasında bulunuyordu. Bunların eğitilmiş erleri cepheye gönderildiğinden, yerlerine Arap ikmal erleri verilebiliyordu.

Bu ayın sonuna kadar Filistin Cephesi'nde başka önemli bir olay meydana gelmemiş, yalnız Şerif Faysal emrindeki asi Arap birlikleri Maan dolaylarındaki faaliyetlerini arttırmışlardı.

7. Temmuz 1918 Ayı Harekât ve Olayları

İngilizler [456]

Yapılan yeni örgütlenmeye göre Yeomanry Atlı Piyade Tümeni'ne 1 nci Atlı Piyade Tümeni, yeniden teşkil edilen tümene de 2 nci Atlı Piyade Tümeni adı verilmişti. Böylece Çöl Atlı Piyade Kolordusu: 1 nci Atlı Piyade Tümeni (10 ncu, 11 nci ve 12 nci Süvari Tugayları ile 20 nci Ağır Topçu Taburu) [*]; 2 nci Atlı Piyade Tümeni (13 ncü, 14 ncü ve 15 nci Süvari Tugayları ve Essex Ağır Topçu Bataryası'ndan); [**] Avustralya Atlı Piyade Tümeni (3 ncü, 4 ncü Atlı Piyade Tugayları ile 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ve 19 ncu Ağır Topçu Taburu'ndan) kurulmuşlardı. Tümenlerin birer de sahra istihkâm bölükleri vardı.

Kolordu bağlı birlikleri: 11 nci, 12 nci Hafif Zırhlı Oto bölükleri, 1 nci, 7 nci Hafif Oto Keşif bölükleriydi.

Temmuz ayı içinde İngilizler, kıyı bölgesinde yine bazı kritik arazi noktalarını ele geçirmek üzere, bölgesel bazı küçük harekâta giriştiler. 27 Temmuzda 28 nci Hint Tugayı'ndan kuvvetli bir müfreze, El Haram' da kıyıdan doğuya doğru dört-beş km. uzaklıkta Riffer Ridge Tepesi'ndeki Türk ileri mevzilerine karşı başarılı bir baskın yaptı. İki baskın-kolu Türk mevzilerine birkaç yerden girerek, mevzi gerisine düşmek suretiyle buradaki Türk kuvvetini tutsak ettiler.

Türkler de, 13 Temmuzda Rafat Tabyası'na taarruz ettiler. Bu taarruz, yoğun bir topçu ateş desteğiyle yapıldı. Mevziin bu kesiminde bulunan 232 nci ve daha sonra 233 ncü Tugay Komutanı, berkitme ve pekiştirmeye önem vermişlerdi. Bu mevzi, yeni örgütlenme sebebiyle bir ay-

[456] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-D, s. 480-481.

[*] Bu tümene 23 Temmuz 1918'den sonra 4 ncü Süvari Tümeni adı verildi.

[**] Bu tümene 23 Temmuz 1918'den sonra 5 nci Süvari Tümeni adı verildi.

dan beri değiştirilmemiş bulunan 232 nci Tugay'ın bir taburu tarafından tutuluyordu. Türk topçu ateş hazırlığı, saat 17.15'te başlayarak bir saattan fazla sürdü. Daha sonra ateş geriye, Vadii Ibka güneyindeki tabur karargâhıyla ihtiyat bölüklerinin bulunduğu sırta yöneltildi. Birkaç dakika sonra Türk piyadeleri, kuzeydoğudan, kuzeyden ve kuzeybatıdan ilerlemeye başladılar. Bu Türk taarruzu, karanlık basıncaya kadar yapılan karşı ateşlerle etkisiz hale getirildi.

Türkler [457]

Musallabe Muharebesi (Kroki : 53)

Kıtaların mevcutlarının durmadan azalması nedeniyle 7 nci ve 8 nci Orduların cepheleri iyice zayıflamıştı. Tümenlerin cepheden geri alınarak dinlendirilmelerine imkân bulunamadığından, bu sıcak mevsimde birliklerin güçleri gittikçe azalıyor, muharebe yetenekleri daha da düşüyordu.

Öte yandan zayıflamış bulunan cephenin değişik kesimlerinde, düşmanın topçu ve uçaklarının etkileri, erlerin moralini bozuyordu. Bunlara ek olarak, içme suyu yazın en sıcak günlerinde çoğu kez kilometrelerce uzaktan getirilmesini gerektiriyordu. Geri teşkillerinin yetersiz ve sayıca azlığı su taşımağa gerekli örgütlerinin kurulmasına da imkân bırakmıyordu. Hayvanlarsa, günde bir kez olsun su içirebilmek için, çok uzaklara gönderiliyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, cephenin daraltılarak derinliğine bir savunma tertibinin alınması için, ancak Şeria Nehri'nin batı kıyısındaki 7 nci Ordu mevzilerinin nehir yöresindeki kesimlerinin, 4 ncü Ordu tarafından savunulmasıyla mümkün olacağını ve bununsa, hiç ihtiyatı olmayan 4 ncü Ordu için ancak geriye doğru derin bir girinti teşkil eden Ere bükümtüsü ve onun güneybatısındaki kıtaların bu amaca ayrılmasıyla mümkün olabileceği düşüncesindeydi. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, aynı zamanda düşmanın Musallabe'ye ileri sürülen Sivri mevzi kesimiyle, bu tepenin iki tarafında bulunan zayıf mevzilerini El Avca kuzeyine atılmasını da gerekli görüyordu. O, bu düşüncesini gerçekleştirmek için bu kesimdeki düşman kuvvetlerini, Avca Vadisi'ne doğru geri atmaya karar verdi. Bu kısa hedefli taarruz başarılırsa, düşmanın üçüncü kez Şeria doğusuna doğru bir yarma hareketi yapması ihtimali azalacaktı. Çünkü, İngiliz kıtalarının yayılma alanı daraltılmış olacaktı.

[457] Von Sanders, Liman; s. 237-238.

Liman Paşa, taarruzun etkili olabilmesi için harekâtın baskın şeklinde ve asıl taarruzun Şeria batısından, 20 nci Kolordu kesiminden yapılmasına, Musallabe Tepesi'nin harekâtın eksenini teşkil etmesine ve tali taarruzun Şeria doğusundan 4 ncü Ordu tarafından yapılmasına karar vererek, 4 Temmuzda ordu komutanlıklarına gerekli emrini verdi.

Bu taarruzun 10-14 Temmuz arasında yapılması isteniyordu. Ancak, hazırlıkların tamamlanması 13 Temmuzda sona erdiğinden, baskın hareketinin 13/14 Temmuz gecesi yapılması emredildi.

Asıl taarruzu yapacak olan 20 nci Kolordu'dan bu taarruza, 53 ncü Tümen ile, yaklaşık bin silahlı 24 ncü Tümen ve 3 ncü Süvari Tümeni'nin zayıf kuvvetteki iki süvari alayı ayrılmıştı. Ayrıca bu maksat için Alman birliklerinden 702 nci ve 703 ncü Piyade Taburları ile Avcı Taburu'ndan henüz nakledilmemiş bir bölük de kolordu emrine verilmiş bulunuyordu.

Tali taarruz içinse, 4 ncü Ordu'dan iki piyade taburuyla, Alman piyade alayından iki bölük ayrılmıştı. Bu taarruz, Şeria aşağı kesimine yapılacak; ve düşmanın dikkati buraya çekilecekti.

İngilizlerin hava üstünlüğüne rağmen hazırlıklar ve kıtaların toplanma ve taarruz mevzilerine girmeleri sezdirilmeden yapıldı. 7 nci Ordu Komutanlığı, son taarruz emrini 11 Temmuzda verdi. [458]

Bu emri alan 20 nci Kolordu Komutanlığı, birliklere 12 Temmuz saat 03.00'te şu taarruz emrini vermişti: [459]

"1. Şeria Nehri batısında 11 Temmuz saat 05.25'ten 07.20'ye kadar uzak keşif ve 06.45'ten 10.40'a kadar yakın keşfe dair uçaklarımızın vermiş olduğu raporlardan başka yeni rapor alınmamıştır. Bu raporlara göre, düşmanın 40 ve 39 ncu Kareleri arasındaki hatla, 35 ve 34 ncü kareler hattı arasında Vadii ebu Hayat ile Vadii Um el Gama arasında kuvvetlerinin daha fazla bulunduğu anlaşılmaktadır. Topçusu Hırbet ebu Hayat güneybatısında Ebu Tullul yöresinde, El Madabe doğusunda ve Vadii Melaha kaynağı civarında bulunmaktadır. Kolordunun diğer kısımları karşısındaki düşman durumunda bir değişiklik yoktur.

2. 20 nci Kolordu, sol kanatta 53 ncü Tümen ve 3 ncü Süvari Tümenleri ile El Musallabe-Ebu Tullul yüksek arazi kesimini ve Vadii Melaha ile Şeria arasındaki kesimi tüm olarak ele geçirecek; ve bu suretle Vadii Avca hattını kazanacaktır. El Madabe tepelerini almak için de her

[458] ATASE Arşivi; No. 4/7815, Kls. 4523, Dos. H-16, F. 1-18, 1-19, 1-20.

[459] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4523, Dos. H-16, F. 1-21, 1-22.

fırsat ve imkândan faydalanmaya çalışılacaktır. Sağ kanadında 26 ncı Tümen ile, düşman piyade mevzi kesimleriyle engellerine ateş baskınları yaparak düşmana bir taarruzun pek yakın olduğu izlenimini verecektir.

3. 53 ncü Tümen, 40 ve 39 ncu kareler arasındaki hatla 36 ve 35 nci Kareler arasındaki hat arasından, düşmana taarruz edecektir. Bu tümenin asıl taarruzunun, Vadii Ebu Hayat (dahil) - El Musallabe (hariç) arasındaki düşman mevzilerine yöneltilmesi yerinde olur. Bu tümenin sağ kanadı, kolordu emrinde olarak Tell el Riçe - Tell el Müsettera - Tell el Müsettera'nın güney doğusundaki tepeyi işgal edecek olan 163 ncü Alay'ın iki taburu tarafından korunacaktır.

4. 3 ncü Süvari Tümeni, 143 ncü Piyade Alayı ve 146 ncı Alman Piyade Alayı'ndan 13/14 Temmuz gecesi Um es Şert'ten Şeria'nın batısına geçecek olan iki Alman bölüğüyle, Şeria Nehri ve Vadii Melaha arasından güney istikametinde taarruz edecektir. Aynı zamanda 4 ncü Ordu emrinde bir taarruz kolu, Şeria Nehri doğusundan Mendese köprübaşına doğru ilerleyecektir.

3 ncü Süvari Tümeni, Melaha ile Şeria arasındaki harekâtını 4 ncü Ordu'nun taarruz koluyla birleştirmekle beraber, Vadii Bakr ağzıyla bunun güneyinden Vadii Rişe ağzı, Vadii Bakr kaynağı arasından düşmanın yan taarruzlarına karşı, hem taarruz kolu kanadının ve hem de Um es Şert civarındaki topçu grubunun korunması için gerekli tertibi almış olmalıdır. Bundan başka 6 ncı Süvari Alayı ile Vadii Rişe ağzı yöresindeki düşman kıtalarının yanına etkili olmak ve 53 ncü Tümen ile bağlantı kurmak üzere Vadii Melaha batısından güneye hareket etmelidir.

5. Kolordu ihtiyatını teşkil edecek olan 2 nci Piyade Alayı, taarruz harekâtı başladığı zaman Hırbet El Irake yöresinde bulunacak; ve 53 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri'nin iç kanatlarını iyice göz altında tutacaktır. 53 ncü Tümen santralına kendisini bağlayacaktır.

6. Kolordu sol kanadındaki taarruz 14 Temmuz saat 03.00'te baskın şeklinde ve aynı zamanda düşman mevziine hücum edilecek biçimde yapılacaktır. Tümenler, buna göre taarruz için ileri yürüyüşlerini düzenlemelidir.

7. Tümen topçularının hareket tarzı hakkındaki emir eklidir."

(Emrin 8 nci ilâ 12 nci maddeleri; ordu emrinin 10 ncu, 11 nci, 12 nci ve 13 ncü maddeleri gibiydi.)

Kolordu Komutanı, taarruz başladığı zaman 53 ncü Tümen gözetleme yerinde bulunacaktı.

Verilen bu emre göre 20 nci Kolordu birlikleri şu tertibi almışlardı: [460]

Asıl taarruz grubu: Musallabe istikametinde olmak üzere Alman alayı merkezde; sağda 58 nci ve 163 ncü Piyade Alayları; solda 32 nci Piyade Alayı tertiplenmiş; 2 nci Piyade Alayı merkez gerisinde ihtiyatta bırakılmıştı. Tali taarruz grubu olarak, Vadii Melaha ile Şeria Nehri arasındaki dar deltada 143 ncü Piyade Alayı (bir tabur eksik), 146 ncı Alay'dan iki Alman piyade bölüğü tertiplenmişti.

14 Temmuz saat 03.00'e kadar her türlü hazırlık ve tertipler, hiç aksamadan ve düşmana sezdirilmeksizin yapılmış ve saat 02.30'da topçular baskın şeklinde hazırlık ateşine başlamışlar ve piyade kıtaları saat 03.00'te taarruz harekâtına girişmişlerdi. Alman piyade alayı, düşmanın muharebe ileri karakol hattını ele geçirerek asıl düşman mevziine girmişti.

58 nci Piyade Alayı, 300 metre kadar ilerledikten sonra düşmanın etkili piyade ateşi karşısında durmuş, daha fazla ilerleyememişti. Bu alayın sağından ilerliyen 163 ncü Piyade Alayı ise, hiç direnişe uğramadan üç km. kadar ileri gittiyse de, 58 nci Alay'ın durması nedeniyle o da durmak zorunda kalmıştı. Alman alayının solundan ilerleyen 32 nci Piyade Alayı ise, merkez kesiminden ilerleyen Alman alayının ilerlediği arazinin yarı yüksekliğine ulaştığı sırada, Musallabe Tepesi'nde bulunan zayıf düşman kıtasının ateşiyle durdurulmuştu. Emre göre, Musallabe Tepesi'nin iki tarafından taarruza devam edecek olan 32 nci Alay'ın, kanatlarındaki kıtalar da, alaya uyarak bulundukları yerde kaldılar. Düşman topçu ateşi etkili olmaya başlayınca, 32 nci Alay'ın merkez kesimindeki kıtalar, ele geçirdiği tepenin yarısını bırakarak, geriye, eteklere çekildiler. Kanatlardaki kıtalar da bunlara bakarak geri çekildi. Böylece Alman alayı ileride kalmış oldu.

Bu sırada ihtiyat Alayı (2 nci Alay), dört km. geride bulunduğu için muharebeye etkili olamadı.

Durumu kavrayan İngilizler, cephelerini hemen takviyeye başladılar. Bu durum karşısında ileride yalnız kalmış bulunan Alman alayı da geri çekilme zorunda kaldı. Bu çekilişte Alman bölüklerinin kaybı büyük oldu. Alman alayı, taarruza başladıkları mevziin gerisine alındı.

Vadii Melaha ile Şeria arasından yapılan tali taarruz da, başarılı olamamıştı. Bu taarruzu yapan 143 ncü Piyade Alayı Muharebe Grubu,

[460] Von Sanders, Liman; s. 238-239.

sol kanadının Avustralya süvarisi tarafından kuşatılma tehdidi karşısında kalınca taarruzunu durdurmuştu. Bu kesimde kendisine çok ihtiyaç duyulan süvari tümeni, çok gerilerde kaldığından, harekâta etkili olamadı.

Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'na gelen eksik ve birbirini tutmayan raporlar ve bizzat yaptırılan gözetlemeden, İngiliz takviye kıtaları karşısında artık istenen başarının sağlanamıyacağı kanısına varıldı. 20 nci Kolordu Komutanı'nın öğle üzeri bütün kıtalarıyla tekrar taarruz etmek için yaptığı teklif, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca kabul edilmedi. Sabahleyin, şimdiki duruma göre başarılması daha kolay olan taarruz harekâtında başarılı olamayan kıtaların, şimdi daha güç koşullar altında taarruza kaldırılmasının belki de bir hezimete yol açabileceğini düşünen Ordular Grubu Komutanı, duyduğu bu kuşku karşısında birliklere saat 15.00'te şu emri verdi: [461]

"1. Taarruza devam edilmeyecektir.

2. Kıtalar şimdi bulundukları mevzilerde aşağıdaki gibi kalacaklardır:

a. 58 nci Alay, 2 nci Alay'ın bir kısmı tarafından takviye edilecektir.

b. 702 nci ve 703 ncü Alman Taburları da gereğinde 2 nci Alay'ın bir kısmı tarafından takviye edilecektir. 2 nci Alay'ın geri kalanı asıl mevzie çekilecektir.

c. 32 nci Alay, iki taburuyla Musallabe Tepesi eteklerinde kalacak; ve 3 ncü Taburu da mümkün olduğu kadar öndeki taburlara yaklaştırılacaktır.

d. 143 ncü Alay, 4 ncü Ordu tarafından hemen takviye edilecektir. 4 ncü Ordu, bu amaçla iki tabur gönderecek, bunlardan birisi 143 ncü Alayı, diğeri Vadii Melaha doğusundaki Alman bölüklerini takviye edecektir. Üçüncü bir tabur da yine 4 ncü Ordu tarafından Um es Şert'in doğusuna sürülerek, emre hazır bulundurulacaktır. İlk gelecek iki tabur, 7 nci Ordu emrine girecektir. 7 nci Ordu bu iki taburun geldiğini, 4 ncü Ordu da 3 ncü Taburun hazırlık mevziine girdiğini bildirecektir.

3. Bugünkü muharebelerde hücuma uğrayan Alman bölüklerine yardım zorunluğunda bulunan 6 ncı Süvari Alayı, silah arkadaşlarına yardım edebilecek kadar ileri sürülecektir.

[461] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4523, Dos. H-16, F. 1-40, 1-41.

4. 7 nci ve 4 ncü Ordular, yapmak isteyecekleri değişiklik, icraat ve saire hakkında, ilk önce Yıldırım Ordular Grubu'ndan izin alacaklardır."

Bu suretle 14 Temmuz 1918'de yapılan bu taarruz hareketi de bir başarı sağlanamadan son bulmuş oluyordu.

İngilizler (Kroki : 53) [462]

13 Temmuzda Çöl Atlı Piyade Kolordusu, 2 nci Atlı Piyade Tümeni ile (sonradan 5 nci Süvari Tümeni adı verilmiştir.) Şeria Vadisi'ndeki tahkimatın Goraniye köprübaşı mevziinden güneye doğru olan kesimini ve Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ile de, Avca ile Melaha vadilerindeki mevzi kesimini savunmaktaydılar.

14 Temmuzda, Türkler ateş faaliyetlerini artırmışlar, özellikle Ebu Tullul tahkimatına karşı çok yoğun bir topçu ateşi açmışlardı.

Ebu Tullul mevzii, Türkler için büyük bir önem taşıyordu. Çünkü Türkler bu mevzii ele geçirmekle cephelerini daraltmış olmakla beraber, ayrıca İngilizlerin Goraniye köprübaşı mevzilerinin ikmal yollarını sürekli gözetleme olanağını veren hakim bir mevzii elde etmiş olacaklardı. Bundan başka Şeria ötesi içlerine doğru yapacakları bir taarruzla da, İngilizlerin Goraniye köprübaşı mevzilerini etkisiz bırakabileceklerdi.

İngilizler, Türklerin aşağı Avca kesimindeki savunma mevzilerini zorlamak üzere yeni bir girişim ihtimalini çok kuvvetli buluyor fakat, Goraniye köprübaşı mevziinin Türklerin çok üstün kuvvetlerle bile yapacakları taarruzlara karşı koyabilecek güçte olduğuna inanıyorlardı. Ebu Tullul mevziiyse, son yapılan tahkimata karşın aynı derecede güvenceli değildi. Bu mevzi, sarp kayalıklı yarlarla birbirinden ayrılmış kompartımanlar halindeydi. Bu nedenle de birlikler araziye uyarak, ayrı gruplar halinde, tertiplenmek zorunda kalmışlardı. Mevziin önündeki araziyse, Türklerin yaklaşma istikametlerini gözetleme ve ateşten saklayacak durumdaydı. Bu bölge, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı tarafından işgal edilmişti. Mevziin sağında, ileriye çıkıntı yapan kesimin her iki tarafını, 2 nci Avustralya Süvari Alayı, sol kesimiyse genellikle batıya cephe almış olan 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı, savunuyordu. Bu mevziin ortasında Musallabe'nin iki buçuk km. kadar güneyinde ve yaklaşık olarak bir buçuk km. genişliğinde yüksekçe Ebu Tullul Platosu vardı. Bu plato, bir vadiyle derinliğine ikiye ayrılmıştı ki, bunlara doğu ve batı Ebu Tullul mevzileri deniyordu. Tugay ihtiyatı olan

[462] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-D, s. 499-508.

1 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı, Avca Vadisi'nde idi. Bölgenin desteğine ayrılan topçuysa, ağır topçudan iki batarya 60 ncı Tümen topçusundan iki obüs ve iki dağ bataryasıyla, Hong Kong bataryalarından kuruluydu.

2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, sağ, kanadı Şeria Nehri'ne dayalı olmak üzere Vadii Avca mevziini tutmuştu. Yeni Zelanda Tugayı, Musallabe'nin dokuz buçuk km. kadar güneyinde Vadii Nueyme'de tümen ihtiyatında olmakla beraber, eteklerde de mevziler tutmuştu. 5 nci (önceki 2 nci Tümen) tümenin emrinde ayrıca İmparatorluk Maiyet Piyade Tugayı'ndan iki tabur vardı ki, bu taburlar, Goraniye köprübaşı mevziini işgal etmişlerdi. 7 nci Atlı Piyade Tugayı, Şeria Nehri batısındaydı. Goraniye güneyindeki iki küçük köprübaşı mevzii olan Makhadet Hicila ile El Henu mevzileri, 5 nci Süvari Tümeni'nin 15 nci Süvari Tugayı'ndan bir alayın bir kısmıyla tutulmakta olup, bunların da gerisinde ve nehrin batısında, İmparatorluk Maiyet Süvari Tugayı vardı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, kolordu ihtiyatı olarak Avca Nehri güneyindeydi. Tugay burada, Şeria Nehri Melaha veya Musallabe cephelerinin her hangi bir noktasına Türklerin yapacağı bir taarruz tehdidini süratle önleyebilecek durumda bulunuyordu.

14 Temmuz saat 01.00'den sonra 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı cephesinde, Türklerin harekâtına dair belirtiler görüldü. Bunun üzerine alay komutanı, topçudan tevkif ateşi yapılmasını istedi.

Bu sırada Türk topçusu da ateşe başlamış ve bütün mevzii, özellikle Musallabe ile mevziin en yüksek yeri olan Abu Tullul'ü dövüyordu. 02.30'a kadar devam eden bu ateş, kesilir kesilmez büyük bir Türk kuvvetinin harekete geçtiği anlaşıldı. Bundan bir saat sonra 03.30'da, bir Alman birliği, 2 nci ve 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı mevzileri arasından geçerek Ebu Tullul sırtının doğusuyla, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı cephesine vadi boyunca ilerlemeye başlamıştı.

3 ncü Alay mevziindeki birlikler, Ebu Tullul'ün batı yamacında önceden hazırlanmış olan ikinci mevzie çekildiler. Diğer birlikler, baskına uğramış ve hatta bazıları kuşatılmış olduklarından, mevzilerini bırakamadılar. Türkler, bu taarruzlarıyla Musallabe'deki bütün İngiliz mevzileriyle Ebu Tullul'ün doğu sırtlarındaki mevzilerin arkalarını keserek bunların alay ve tugaylarıyla olan irtibatlarını kesmişlerdi.

İlk alarm işareti üzerine, tugay komutanı, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı'ndan bir bölükle, tugay ihtiyatından 4 ağır makineli tüfeği 2 nci Avustralya Süvari Alayı emrine göndermişti. Saat 03.40'ta buraya

ikinci bir bölük daha gönderildi. Bu bölük, saat 05.00'te Ebu Tullul'ün doğu sırtlarına bir süngü hücumu yaptı. Aldığı mevzilere henüz yerleşmemiş olan Türkler, bu hücum karşısında dağınık halde vadiye doğru çekildiler.

2 nci Alay mevziini savunan İngiliz kuvveti, 20 kişilik bir müfrezeydi. Bu nedenle Almanlar burada tutunabilmişlerdi. Saat 08.00'de ihtiyattaki 1 nci Avustralya Hafif Süvari Alayı da, bir karşı taarruzla bu mevzileri bir miktar tutmakla beraber geri almıştı. İhtiyat kuvvetinden de bir alay, 3 ncü Alay mevziine taarruz etmiş ve bir miktar tutsak alarak Türkleri buradan da geri atmıştı. Böylece öğleden önce bütün mevziler, geri alınmış bulunuyordu.

Vadii Melaha mevziindeyse, Türkler, 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nın mevzilerini, bütün gece topçuyla ateş altına almış ve fecirden önce de cephe boyunca piyadeleriyle siperler kazmıştı. Bu sırada yapılan keşiften, 150 kadar bir Türk kuvvetinin, cephe ortalarına doğru yerleştiği öğrenildi. Fakat yapılan kuşatma hareketiyle bunlar da çekilmek zorunda bırakıldı.

Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni'nin taarruzu geliştiği sırada, kuvvetli Türk birlikleri, 2 nci (sonra 5 nci olan) Atlı Piyade Tümeni sağında bulunan İmparatorluk Maiyet Süvari Tugayı ileri karakollarıyla ve aynı zamanda nehri geçen bir İngiliz alayı ve iki İngiliz zırhlı otomobiliyle karşılaştı. Saat 03.30'da bir İngiliz bölüğü, El Henu'da ve başka bir bölük de, Makhadet Hicila'da nehri geçerek keşif yaptılar. Keşif sonunda, bir Türk süvari kuvvetinin, sağ kanadıyla Hicila'nın iki buçuk km. kadar doğusunda ve Vadii er Rame'nin kuzeyinde olmak üzere üç buçuk km.'lik bir cepheyi uttuğu anlaşıldı. Bunun üzerine, 15 nci Süvari Tugay Komutanı, 5 nci Süvari Tümen Komutanı'na, Jophpores Alayı'nın geri kalan kısmının iki makineli tüfekle takviyeli olarak El Henu'dan nehri geçerek, güneyden Türklerin sol kanadına ve bu sırada Mysore Alayı'nın da Hicila'dan ilerleyerek batıdan vadii er Rame kuzeyine taarruz etmelerini ve 7 nci Atlı Piyade Tugayı'nın ise, bu taarruza kuzeybatıdan katılmasını teklif etti.

Tümen Komutanı, Tugay Komutanı'nın bu teklifini kabul etti. Ancak, Jodhpores'lerin nehri geçerek arkalarının Türkler tarafından kesilmemesi için uyanık olmalarına dikkati çekti.

Tasarlanan plan başarıyla uygulandı ve yapılan çetin muharebe sonunda Türkler, mevzilerini bırakarak saat 17.30'da makineli tüfek ateşleri himayesinde doğuya doğru çekildiler.

Şeria Doğusunda 4 ncü Ordu Harekâtı (Kroki: 53)

Ordular Grubu Komutanı, 8 Temmuz 1918'de bazı denetlemeler yapmak ve 7 nci Ordu sol kanadıyla Vadii Avca istikametinde yapılacak bir taarruzu ve bu taarruza 4 ncü Ordu'nun da Şeria doğusunda katılmasını inceleyerek bir karar vermek üzere bu ordu karargâhına gitmişti.

Ordular Grubu Komutanı yaptığı bu inceleme sonunda, taarruzun 14 Temmuz 1918'de yapılmasına karar vermiş ve bu kararını verdiği ayrıntılı bir emirle 4 ncü Ordu Komutanlığı'na bildirilmişti.

Ordular Grubu emrini alan 4 ncü Ordu Komutanı verdiği emirde özetle: [463] "... Bu taarruz için 146 ncı Alman Piyade Alayı, 3 ncü Taburu (3 ncü ve 11 nci Bölükler) ve makineli tüfek bölüğünü 3 ncü Süvari Tümeni emrine verecektir.

Bu taarruza 4 ncü Ordu, Şeria Nehri doğusundan şu birliklerle katılacaktır:

48 nci Tümen Komutanı'nın emrinde 48 nci Tümen Taarruz Grubu (66 ncı Piyade Alayı 3 ncü Taburu, 8 nci Süvari Alayı, Kafkas Bataryası, 24 ncü Topçu Alayı 7 nci Batarya), düşmanın Şeria ile dağ geçitleri arasından yapacağı bir harekete karşı hazır bulunmak üzere, 63 ncü Alay'dan makineli tüfeklerle takviyeli iki tabur ve bir batarya ovaya sürülecek, taarruz grubu, 14 temmuz saat 04.00'te Vadii Ebu Tara kuzey kenarını tutmuş olacak, Şeria batısındaki kuvvetin taarruzu geliştikçe Mendese'ye doğru arazi kazanmaya çalışılacak, Vadii Ebu Tara'da ele geçirilen mevzi, hemen telörgü engeliyle güvenlik altına alınacak, asıl köprübaşına doğru yolun iki tarafından makineli tüfeklerle beraber kuvvetli kıtalar gönderilecek, sol kanat grubu Hicila güneyinden Şeria'ya şiddetli bir taarruzla düşman kuvvetlerini güneye çekmeye çalışacaktır. Bu amaçla Şeria batısında bir köprübaşı vücuda getirilecektir. Bu göreve aşağıdaki kuvvetler ayrılmıştır. Süvari Grubu Komutanı Alman Albayı Şirşted komutasında Mürettep Süvari Tugayı (7 nci, 9 ncu, 11 nci Süvari Alayları), Bandırma Taburu, Alman 146 ncı Alayı'nın 10 ncu Bölüğü, makineli tüfek bölüğü, 44 ncü Topçu Alayı 7 nci Bataryası ile 23 ncü Topçu Alayı'nın 1 nci Bataryası, Lütfü Bey Tümeni'nden (Mürettep Tümen) geride kademe teşkil etmek üzere ileri alınacak bir tabur.

Ordu Komutanı, saat 04.00'ten itibaren Vadii Nimrin'deki gözetleme yerinde bulunacaktır."

---

[463] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-103, F. 1-8, 1-9.

4 ncü Ordu'nun Şeria doğusunda giriştiği harekât, daha elverişli cereyan etti. [464] Taarruza ayrılan kıtalar, emredilen tertipleri 14 Temmuz saat 02.00'ye kadar aldılar. Bu saattan itibaren harekât başladı. Kıtalar rastladıkları düşman keşif kollarıyla emniyet birliklerini geri atarak saat 04.30'da Ebu Tara kuzey sırtlarını işgal ettiler. Şeria batısındaki 20 nci Kolordu'nun harekâtı gelişemediği için, taarruz grubunun ileri hareketi durduruldu. Topçu, bir bataryası ve bütün gücüyle Şeria batısındaki taarruza yardım etmeye çalışıyordu. Diğer bataryaysa Mendese'deki düşman kıtalarına yöneltilmişti.

Saat 08.45'te, 63 ncü Alay'dan sağ kanat gerisine gönderilecek olan ihtiyat bölüğüyle tümen istihkâm bölüğü, tümen karargâhı yöresine geldiği sırada düşman topçusu bunları ateş altına aldı; fakat etkili olamadı.

Saat 15.00'te, Şeria batısındaki durumun gelişmediğini gören 4 ncü Ordu Komutanı, 63 ncü Alay'dan iki taburu nehir doğusuna, 7 nci Ordu emrine gönderdi. 7 nci Ordu sol kanadının yavaş yavaş geri çekilmesi üzerine, 48 nci Tümen Taarruz Grubu'nun sağ kanadı düşman ateşine karşı açık kalmıştı. Öğle üzeri kıtaların önceki mevzilerine çekileceği bildirilerek hazırlık yapılması emredildi. Bunun üzerine düşmana sezdirmeden erlerin birer ikişer, eski mevzilerine çekilmesi tümen komutanı tarafından emredildi.

Güneyden ilerleyen süvari grubu, Şeria Nehri'ne kadar sokuldu. Saat 13.30'da El Henu Geçidi'nden çıkan çok sayıdaki düşman süvarisi ve zırhlı otomobilleri, süvari tugayına karşı muharebe düzeni almaya başladılar. Grup komutanı, büyük bir soğukkanlılıkla düşmanın yakın mesafeye kadar yaklaşmasını bekledi. Daha sonra onları çok şiddetli ve öldürücü bir ateşle karşıladı. Düşman süvarisine kayıp verdirilerek geri püskürtüldü.

Daha sonra Şeria'daki köprübaşından 8 nci Kolordu'nun güneyinde bulunan Mürettep Tümen'e doğru ilerlemek isteyen düşman süvari tümeni de, ağır kayıplara uğrayarak geri çekildi.

Bugünkü sıcağın +55 santigrat dereceye yükselmesi, muharebe harekâtını son derece etkilemişti. Akşama kadar İngilizlerin, hiçbir karşı hareketi olmadı. Akşam geç vakit süvari grubunun çekilme hattını kesmek üzere düşman tarafından yapılan bir taarruz denemesi etkisiz kaldı. Ancak karanlıkta tugayla bağlantısını kaybeden 11 nci Süvari Alayı'nın büyükçe bir kısmı, Alay Komutanıyla birlikte düşmana tutsak düştüler.

Yıldırım Orduları Grubu Komutanı (Liman Paşa): [465] "Türk kıtalarının muharebe gücündeki düşüşü, 14 Temmuz günkü harekât bana

[464] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-103, F. 1-15, 1-16, 1-20, 1-21.
[465] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, s. 241.

pek açık olarak göstermişti. Bugün burada meydana gelmiş olan durumun, bundan önceki harp yıllarında komutam altındaki Türk kıtalarında görülmesi mümkün değildi. Muharebe güçleri azalmış olan alayların bugünkü durumlarıyla yapmaya muktedir olacakları en büyük iş, daha bir süre yerlerinde durmaktan ibarettir. Bu duruma göre, o günlerde 146 ncı Alman Piyade Alayı'nın bir taburuyla deniz kıyısı kesiminde ileri arazide bazı kum tepelerini elde etmek için yapmakta olduğum tasarılarımdan vazgeçtim.

Türk kıtalarının direnemeyişinde, komutam altındaki subaylardan birçoğunun Kafkasya'da bir hizmet ve memuriyete istekli olarak kıtalarından ayrılmalarının etkisi açıktı. Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın bildiri ve emrinde Kafkasya'ya gitme isteğinde bulunan subayların bir derece yükseltilmesi ve bir misli maaş artırılması vaadedilmişti. Aile hayatlarının sürdürülmesiyle meşgul ve ordular grubunda sadece belli olan maaşıyla geçinme zorunda olan ve bazen bu maaşı da alamayan subaylardan pek çokları, doğaldır ki böyle bir hizmete istekli oldular. Muharebe faaliyetinde bulunan bir cephe subaylarına daha elverişli bulunan ve belki de uzun süre harp ihtimali de olmayan bir cephede bir derece yükseltilme ve bir misli maaş zammıyla görev ve hizmet teklifi Harp Tarihi'nde eşine rastlanması mümkün olmayan bir olay olmak gerekir. Subaylardan diğer bir kısmının eksilmesine sebep de, o sıralarda İstanbul'da çıkan büyük yangın nedeniyle aileleri evsiz kalanlara izin vermek zorunluğu olmuştur." demektedir.

Temmuz ayı içinde bunlardan başka yazılmaya değer bir muharebe faaliyeti olmamıştır.

702 nci ve 703 ncü Alman Taburları, Nablus batısındaki vadiye geri alındılar. Alman Avcı Bölüğü'nün mevcudu da 120 ere çıkarılarak İstanbul'a geri gönderildi. [466]

4 ncü Ordu bölgesinde, bundan başka, Şeria Nehri doğusu dolaylarında asi Arapların tecavüzleri durmadan devam ediyordu. 20 ve 21 Temmuzda Maan'a büyük bir Arap taarruzu olduysa da püskürtüldü. 21 ve 22 Temmuzda Araplar, yaklaşık olarak 2.000 kişilik düzenli kıtalar, 600 bedevi, 12 top ve birçok makineli tüfeklerle Cardun İstasyonu'nu ele geçirme girişiminde bulundular. Fakat Cardun önünde 24 subay ve yaklaşık olarak 200 ölü bırakarak geri atıldılar.

Ebu Tullul, El Henu, Şeria doğusu muharebelerine İngilizler, 4.200 kılıç, 15.000 tüfekle katılmıştı. Türk kuvvetleriyse, 800 kılıç 5.000 tüfekti. Kayıplara gelince: İngilizler 189 ölü ve yaralı, 540 tutsak; Türkler ise, yaklaşık olarak 1.000'e yakın kayıp vermişlerdir.

[466] a. g. e.; s. 241, 242.

8. Ağustos 1918 Ayı Harekât ve Olayları

Bu ay içinde belli başlı şu üç muharebe meydana gelmişti : [467]

4 Ağustosta İngilizler, kıyı bölgesinde küçük ölçüde bir taarruz yaptılar. Bu taarruz kısa bir sürede geri atıldı.

Keza 12 Ağustos saat 22.00'den itibaren 7 nci Ordu cephesinde pek şiddetli ve uzun bir topçu hazırlık ateşinden sonra, Kudüs-Nablus yolunun iki tarafından Türk mevzilerine taarruza geçtiler. Pek şiddetli ve kanlı bir şekilde devam eden muharebe, 13 Ağustos saat 04.00'te sona erdi. Düşman taarruzu, şosenin doğusundaki mevzileri önünde durduruldu. Şosenin batısındaysa düşman, mevzilerinin bir kesimine girdi; fakat yapılan karşı taarruzla geri atıldı.

Düşmanın bu taarruzu, yol doğusundan üç ve batısından yedi taburla yaptığı tahmin edilmişse de, gerçekte El Burç istikametinde gelişen bu taarruzda, üç piyade taburuyla bir süvari alayı kullanmışlardır. İngilizler, Turmu Seyah hizalarında meydana gelen bu muharebede, Türklerden 229 tutsakla, 13 makineli tüfek aldıklarını yazmaktadır.

19/20 Ağustos gecesi İngilizler, kıyıdaki tepecikler kesiminde bulunan 7 nci Türk Tümeni'ne Bürket Atıfa istikametinde taarruz ettiler. Bu taarruz da birkaç kez yapılan süngü hücumuyla geri atıldı.

Arap casuslarıyla her şeyi haber alan İngilizler, bu kesimde 19 ncu Tümen'in 7 nci Tümeni ile değiştirildiğini öğrenmişler ve yaptıkları bu taarruzla, açık kıyı arazisinde, bu yeni kıtaların savunma gücünü denemek istemişlerdi.

Yaz sıcaklarının bütün şiddetiyle devam ettiği bu ay içinde harekât genellikle durmuştu. Sıcaklık genel olarak, +55-56 santigrat dereceye çıkıyordu. Bu nedenle kıtaların hareketleri, saat 08.00'den akşam geç vakte kadar yasaklanmıştı. İkmal yetersizliğine sıcakların da eklenmesiyle oluşan çeşitli bulaşıcı hastalıklar, Türk ordusunu tam anlamıyla bir iskelet haline getirmişti. Ordu, bu durumuyla artık Filistin Cephesi'ni savunamazdı. Bir çare olarak birliklerden ve karargâhlardan bazılarını lağvederek yeniden dolgun mevcutlu birlikler kurmak gerekiyordu. Filistin Cephesi'nin savunulabilmesi için Hicaz hattının boşaltılması, lağvedilen birlikler kadar yeni kuvvetlerin getirilmesi lazımdı. Bu kuvvetler verilmediği taktirde, Filistin ve Suriye'de bir oyalayıcı savunma yapmak, bunun için de ordunun hareket yeteneğini artırmak gerekliydi.

[467] a. g. e.; s. 247, 248.

Alınacak bu ve buna benzer tedbirlerle bile harbin kaderini değiştirmek mümkün değildi. Çünkü düşman, giderek güçleniyor, Türk ordusuysa her geçen gün gücünden bir parça kaybediyordu.

İngiliz hazırlığını boşa çıkaracak yeni bir karar verilmesi zamanı gelmişti. İyi bir durum tartışması yapılarak bu karara varılabilirdi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Türkiye'nin mevcut imkânlarıyla Kafkasya ve Suriye gibi birbirinden çok uzak iki harekât alanında aynı zamanda harekât yapacak durumda olmadığını, Suriye Cephesi için lüzumlu olan kuvvetlerin büyük kısmının Kafkas Cephesi'ne gönderilmekte olduğunu Alman Genel Karargâhı'na bildirerek geri alınması istenilen Alman birliklerinin Filistin'de bırakılmalarını istiyordu. [468]

Bütün bu sıkıntılara ek olarak da kömür sorunu büyük güçlükler yaratıyordu. Bu harekât alanı ihtiyacına karşılık pek az kömür veriliyordu. Demiryol yakınındaki ormanlar kesilmiş olduğundan ve diğer taşıt araçlarının da olmayışından uzaklardan odun tedariki çok zordu. Demiryol ulaşımının bu nedenle yetersizliğinden 12 Ağustostan itibaren Kafkas Cephesi'den Filistin Cephesi'ne taşınmakta olan 47 nci ve 37 nci Tümenler'den ancak haftada bir tabur getirilebiliyordu.

Toros Tüneli'nin tamamlanması için eylülün son on günü demiryolunun o kesiminde geliş gidişin durdurulacağı bildirildiğinden, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bundan çok kaygı duymaktaydı; çünkü İngilizlerin böyle bir durumdan haber alarak büyük çapta bir taarruz hareketine girişeceklerini tahmin ediyordu. Bunun için şimdiden Toros güneyine cephane ve malzemenin depo edilmesini Başkomutanlığa teklif etti. [469]

Diğer taraftan bu ay içinde karargâhlarda bazı personel değişiklikleri olmuştu. [470] Uzun bir süreden beri hasta olan 7 nci Ordu Komutanı **Fevzi Paşa** (Mareşal Çakmak), 1 Ağustosta uzunca bir süre izinli olarak ordusundan ayrıldı. Ordu komutanlığını önce, Vekil olarak 2 nci Ordu Komutanı Nihat Paşa ve daha sonra da 7 Ağustos 1918'de Mustafa Kemal Paşa, asil olarak üzerine aldı.

7 nci Ordu Kurmay Başkanı Alman Binbaşı von Falkenhavzen ile 4 ncü Ordu'nun Kurmay Başkanı Binbaşı von Papen, hastalanarak hava değişimine Almanya'ya gittiler. Alman Asya Kolu Komutanı, aynı zamanda 8 nci Ordu'nun Sol Kanat Grubu Komutanı Albay Frankenberg de Alman Cephesi'nde görev alarak ayrıldı. Yerine Albay von Oppen atandı.

[468] a. g. e.; s. 244.
[469] a. g. e.; s. 248-249.
[470] a. g. e.; s. 252.

Mustafa Kemal Paşa, 12 Ağustostan itibaren Kafkasya'dan gönderilen 37 nci Kafkas Tümeni'nin cepheye gelen 109 ncu Alayı'ndan iki taburunu hemen ordu ihtiyatına aldı. Bu alayın komutanıyla karargâh subayları, Kafkas Cephesi'nde bir göreve tayin edilmiş ve yerlerine henüz bir atama yapılmamıştı. Bu da Filistin Cephesi'nin yeteri kadar önemsenmediğini göstermekteydi.

14 Temmuz muharebesinde (Musallabe taarruzu), asıl birliği kuruluşundan alınarak başka birliklerin emrine geçici olarak verilmiş bulunan kıtalar, Grup Komutanığı'nın ikinci emriyle asıl birliklerine geri verildiler. Bu arada kıyı bölgesinde bulunan 702 nci ve 703 ncü Alman Taburları, Azun'da bulunan Asya Kolu'na ve kıyı kesiminde ihtiyata alınmış bulunan 146 ncı Alman Alayı'nın 2 nci Taburu da Es Salt'taki alayına hareket ettirildi. 191 nci Piyade Alayı'nın şimdiye kadar 4 ncü Ordu emrinde bulunan iki taburu, tekrar 8 nci Ordu'ya geri verildi. 24 ncü Tümen, 7 nci Ordu'nun sol kanat tümeni 53 ncü Tümen ile Şeria arasında olmak üzere nehrin batı kıyısında cepheye sokuldu. Bu suretle 53 ncü Tümen'in şimdiye kadar ancak 1.300 tüfekle güvenliği sağlanmakta olan 14 km.'lik cephesi daraltılabilmişti. 24 ncü Tümen ile, Şeria Vadisi'ndeki 3 ncü Süvari Tümeni, 4 ncü Ordu emrine verildiler. O suretle ki, düşmanın Nehrin batı kıyısından yapacağı bir taarruzu halinde, bu kıtaların takviyesi, 4 ncü Ordu'ca yapılacaktı.

4 ncü Ordu'ya, büyük bir süratle kendi bölgesinde Şeria üzerinde daha başka köprüler hazırlaması ve Ere'den, Salt'tan; Ed Damiye'deki Şeria geçidine gelen yolların her türlü imkânlarla ıslahı emredildi.

9. Eylül 1918 Ayı Harekât ve Olayları

Nablus Meydan Muharebesi

İki Tarafın Durumu ve Kuvvetleri

İngilizler [471]

Nablus Meydan Muharebesi öncesinde yeniden teşkilatlanmanın yanında, yeni takviye birlikleri alarak mevcut bakımından çok kuvvetli bir duruma gelen İngilizler, gerek başlangıç ve gerekse muharebenin devamınca gerekecek her türlü araç, gereç ve ikmâl maddeleri bakımından da en iyi biçimde hazırlanmış, üstün bir ateş gücüne sahip olmak bakımından cephane ikmalini yüksek bir düzeye çıkarmış bulunuyorlardı.

[471] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 791-801.

Böylece son yapılan değişikliklerden sonra Filistin Cephesi'ndeki İngiliz Ordusu, General Allenby komutasında yine iki piyade kolordusuyla Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Fransız ve İtalyan müfrezeleriyle ordu bağlı birliklerinden kurulmuş bulunuyordu.

20 nci Kolordu : Komutanı, Tümgeneral P.W. Chetwode. Birlikleri: 10 ncu, 53 ncü Tümenler ile kolordu bağlı birlikleri.

21 nci Kolordu : Komutanı, Korgeneral E.S. Bulfin. Birlikleri: 54 ncü (East Anglian), 60 ncı, 75 nci Tümenler ile, Fransız müfrezesi (54 ncü Tümen Komutanı emrinde), 3 ncü Lahor ve 7 nci Hint Tümenleri ile kolordu bağlı birlikleri.

Chaytor Grubu : Komutanı, Tümgeneral E.W. Chaytor. Birlikleri: Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, 20 nci Hint Tugayı.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu : Komutanı, Tümgeneral H.G. Chauvel. Birlikleri: 4 ncü, 5 nci Süvari ve Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni (Chaytor özel görev kuvveti olarak kolordudan ayrılmıştır) ve Avustralya Atlı Piyade Tümeni ile kolordu bağlı birlikleri.

Ordu bağlı birlikleri ve Ortadoğu Hava Kuvvetleri (Kuruluş : 4'teki gibi)

İngiliz ordusunun bu tarihteki Hicaz demiryoluyla Akdeniz arasındaki kuvveti : [472] 56.000 tüfek, 11.000 kılıç, 552 top, Ordunun geri teşkilleriyle beraber insan mevcudu 67.000'di.

18 Eylül 1918'de bu kuvvetler, şu tertibi almışlardı : (Kroki : 53, 54)

Chaytor Grubu : Lut Gölü'nden Vadii Ebyaz güneyine kadar Şeria Nehri batısı ve buradan Musallabe Tepesi batısına kadar olan cephede. Goraniye köprübaşı ve kuzeyde Musallabe Tepesi kuvvetli olarak tutulmaktaydı.

20 nci Kolordu; Hanı Hatrur (dahil)-En Necme (hariç) hattıyla Lübban doğusu-Biddu hattı arasında, En Necme-Kefr Malik-Ebu Huş kuzeyi-Nebi Salih kuzeyi-Brokin güneyi hattında; 53 ncü Tümen Kefr Malik çevresinde; 10 ncu Tümende kolordu cephesinin batı kanadında bulunuyordu. İki tümenin arasında ve Kudüs şosesinin iki tarafında ve 53 ncü Tümen'in batısında birer müfreze vardı.

21 nci Kolordu (Yafa), 20 nci Kolordu'nun sol kanadıyla Akdeniz arasında, kuvvetinin çoğu (3 ncü, 75 nci, 7 nci ve 60 ncı Tümenler), Biri Adas güneyi-Arsuf hattında; 54 ncü ve 3 ncü Tümenler arasında ve Resülayn'daki beş km.'lik kesim de bir müfreze tarafından tutulmaktaydı.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Yafa doğu ve kuzeyindeki bölgede.

[472] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 779.

Hava Kuvvetleri

Muharebeden önce yapılan teşkilatla, 5 nci Uçak Filosu, Remle'de bulunuyordu. Bu filonun 14 ncü Bölüğü, 20 nci Kolordu emrine verilmiş İltisak İstasyonu yöresinde; 13 ncü Bölüğü 21 nci Kolordu'ya ayrılmış olup Sarona'da; 142 nci Bölük Çöl Atlı Piyade Kolordusu emrine verilmiş bulunup bir kademesi, Kudüs'te Chaytor kuvveti emrindeydi.

Ordunun 40 ncı Hava Filosu Remle'ye getirilmişti. Bu filonun bir bölüğü uzak keşif ve foto, bir bölüğü taarruzi keşif, bir bölüğü bombardıman görevi yapıyordu. Balon bölüğüyse, 21 nci Kolordu'ya ayrılmıştı.

Türk Kuvvetleri

Bugüne kadar cereyan eden muharebelerde uğranılan ağır zayiat, gerek insan, gerekse araç, gereç kaynaklarının çok az oluşu nedeniyle bütünlenememiştir.

Bunda anavatan ve diğer cephelerin uzaklığı yanında ulaşım olanaklarının da elverişsiz oluşu, Sina-Filistin Cephesi'nin takviyesine imkân vermemiş, geceli gündüzlü muharebelerde maddi ve manevi yönde, muharebe güçlerini yitirmiş kuvvetlerle, her bakımdan noksansız bir desteğe sahip çok üstün İngiliz orduları karşısında Nablus Meydan Muharebesi'ne girilmiştir. Bu şartları taşıyan Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, 19 Eylül 1918'de aşağıdaki kuruluşta bulunuyordu : (Kuruluş : 4)

Yıldırım Ordular Grubu : Komutanı, Mareşal Liman von Sanders

8 nci Ordu : Komutanı, Tuğgeneral Cevat (Çobanlı)

Birlikleri :

22 nci Kolordu : Komutanı, Albay Refet (Orgeneral Bele)

Birlikleri : 7 nci ve 20 nci Tümenler ve kolordu bağlı birlikleri

Sol Kanat Grubu : Komutanı, Albay Oppen

Birlikleri : 16 ncı, 19 ncu Tümenler ve Alman Asya Kolu.

Ordu Bağlı Birlikleri ve doğruca orduya bağlı Kafkas Süvari Tugayı.

7 nci Ordu : Komutanı, Tuğgeneral Mustafa Kemal (Mareşal Atatürk)

Birlikleri :

3 ncü Kolordu : Komutanı, Albay İsmet (Orgeneral İnönü).

Birlikleri : 1 nci, 11 nci Tümenler ve Kolordu bağlı birlikleri.

20 nci Kolordu : Komutanı, Tuğgeneral Ali Fuat (Orgeneral Cebesoy)

Birlikleri : 26 ncı, 53 ncü Tümenler ve kolordu bağlı birlikleri

Ordu bağlı birlikleri.

4 ncü Ordu : Komutanı, General Cemal (Mersinli)

Birlikleri :

8 nci Kolordu : Komutanı, Albay Ali Fuat (Orgeneral Erdem)

Birlikleri : 48 nci ve Mürettep Piyade Tümenleri ve kolordu bağlı birlikleri.

Şeria Grubu : Komutanı, Albay Esat

Birlikleri : 24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümenleri.

2 nci Kolordu : Komutanı, Albay Şevket

Birlikleri : 62 nci Tümen, Şam, Havran, Maan Komutanlıkları ve kolordu bağlı birlikleri.

Ordu bağlı birlikleri.

Yine bu tarihte Yıldırım Ordular Grubu'nun kuvvesi de şöyleydi :

4 ncü Ordu : 6.919 muharip er; 2.380 cephedeki piyade tüfeği; 9 hafif, 86 ağır makineli tüfek.

7 nci Ordu : 14.522 muharip er (24 ncü Tümen ve süvari tümeni hariç); 7.046 cephedeki piyade tüfeği; 51 hafif ve 348 ağır makineli tüfek;

8 nci Ordu : 19.157 muharip er; 10.393 cephedeki piyade tüfeği; 213 hafif ve 262 ağır makineli tüfekten ibaretti. [473]

Toplam olarak : 40.598 er; 19.819 tüfek; 273 hafif ve 696 ağır makineli tüfekti.

Orduların 18 Eylül 1918'deki tertibi şöyleydi : (Kroki : 54)

8 nci Ordu : Akdeniz ile Brokin Der Estis hattı arasında; 22 nci Kolordusu ile Nehri Falik güneyi-Tabsur-Cilculiye batısı; sol kanat grubuyla da Cilculiye-Rafat kuzeyi-Brokin hattından geçen mevzide bulunuyordu. Ordu karargâhı Tul-ü Kerem'de; 22 nci Kolordu Karargâhı Eltire'de; Sol Kanat Grubu Karargâhı da Azzun'da bulunuyordu.

7 nci Ordu : 8 nci Ordu'nun doğu ara hattıyla El Baralat-Tal at Amra hattı arasında (hat 4 ncü Ordu'ya dahil); 3 ncü Kolordusu ile Mezrea Kuzeyi-Amuriye-Lübban güneyi; 20 nci Kolordusu ile de Sencil-Ebu Malul-Samiye-El Baralat kuzeyi hattındaki mevzideydi. Ordu Karargâhı Nablus'ta; 3 ncü Kolordu Karargâhı Cemain doğusunda; 20 nci Kolordu Karargâhı da Mecdel Fadıl'da idi.

---

[473] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3718, Dos. 38, F. 1-124.

4 ncü Ordu; El Baralat - Talat Amra (4 ncü Ordu'ya dahil) hattına kadar Şeria Vadisi dahil olmak üzere nehrin doğusunda; Şeria Grubu ile nehrin iki tarafında; 8 nci Kolordu ile El Hut - Tell Nimrin-Kefreyn mevziinde; 2 nci Kolordu, Maan-Amman-Havran bölgesinde bulunuyordu. Ordu Karargâhı ile 8 nci Kolordu Karargâhı Salt'da idi.

İki Taraf Kuvvetlerinin Karşılaştırılması

Filistin Cephesi'ndeki Türk kuvvetlerine (12 piyade tümeni, bir süvari tümeni, bir süvari grubu ve Alman Asya kolu) karşı İngilizler, 7 piyade 4 süvari tümeni, bir Fransız, bir Hint ve bir Hecinsüvar tugayıyla taarruz harekâtına girişmişlerdi. Tümen sayısı bakımından Türkler, İngilizlerden 5 piyade tümeni fazla görünmekteyseler de, tümenlerin gerçek gücünün kıyaslamasından (insan, silah, araç, gereç ve cephane sayısı) İngiliz tümenlerinin sayıca üç kat daha üstün olduğu görülür. Süvari Tümeni sayısındaysa İngilizler, bire dört üstünlüğe sahiptir. Hava ve deniz üstünlükleri de hesaba katılırsa, bu üstünlük daha da artmaktadır.

İngiliz Komutanlığı, bu durumu iyi değerlendirdiği için tümen ve alay sayısından çok silah sayısına önem veriyordu. Bu hesapla bir Türk tümenine karşı bir tugayla savunulabileceğini ve bir İngiliz tümeniyle üç kat üstünlük elde edebileceğini anlamıştı. İngiliz Komutanlığı, Türklerin cephedeki kuvvetlerini 32.000 tüfek, 4.000 kılıç, 500 top, olarak saptamıştı ki, bu gerçeğe bir dereceye kadar uyuyordu.

Bu açıklamalara göre İngiliz kuvvetleri, Türk kuvvetlerinin üç katı olduğu belirmişti. Türk Komutanlığı, kuvvetlerini geniş bir cepheye yaymış, her ordu cephesini hemen aynı derecede kuvvetli tutmuştu. Buna karşı İngilizler, 8 nci Ordu cephesine Türklerin 10.393 tüfeğine karşı dört piyade, bir süvari tümeni yığmışlardı ki, bu kuvvetin silah mevcudu 28.000 tüfek ve 11.000 kılıç olup 4,9 gibi bir üstünlük sağlamış bulunuyorlardı.

Yıldırım Ordular Grubu, üç ordusunu 90 km.'lik bir cepheye yaymıştı. Şeria Nehri cepheyi ikiye böldüğü gibi, arazinin dağlık ve yolsuz oluşu cephe gerisinde bir yönden diğer yöne kuvvet kaydırmayı güçleştirmekteydi. Kuvvet, araç ve gereçlerin azlığı nedeniyle dört aylık bir zamanda ancak birbiri gerisinde birkaç mevzi berkitilebilmişse de, bunlar basit siperlerden ibaretti. Telörgü engelleriyse, çok az yerlerde yapılabilmişti. Cephe tahkimatı böylesine zayıfken eldeki bu kuvvetle mevziin kesin olarak savunulması mümkün olamazdı. Türk tümenleri, en çok 5 km.'lik bir mevzi kesimini savunabilecek güçte olduklarından; 90 km.'lik geniş bir cephenin savunulması için, 18 tümene ihtiyaç vardı. Her ordu ve kolordu için ayrılması gereken yeterli stratejik ihtiyat da bu sayıya katılırsa, 25 civarında tümene ihtiyaç olduğu anlaşılır. O halde, bu durumda kesin sonuçlu savunma yerine, oynak savunma muharebesi yapmak gerekirdi.

Halbuki Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, bütün bunlara karşın kesin sonuçlu savunmaya karar vermişti ki, aslında Başkomutanlık da böyle yapılmasını istiyordu.

Elindeki kuvvetleri birbirine denk cepheye yaymak suretiyle her deliği tıkamak isteyen bir düşüncenin sonucunda düşman, herhangi bir kesimde toplayacağı kuvvetlerle, cepheyi istediği yerden yarabilecek güç ve durumdaydı. Kuvvetlerin bu geniş cepheye yayılması komutanları kuvvetli taktik ve stratejik ihtiyatlarından yoksun bırakmak olurdu ki böyle bir mevziin kesin olarak savunulması kararını vermek felaketin en önemli nedeni olurdu.

Gerçekte 8 nci Ordu'nun bir tümen ihtiyatı vardı. Ayrıca; Yıldırım Ordular Grubu emrine taşınmakta olan iki tümenden (42 ve 47 nci Tümenler) birisi 7 nci, diğeri de 4 ncü Ordu emrine verilecektir ki, bu dağıtım şekli de yine kuvvetleri parçalamaktan başka bir şey değildi. Aslında taşınmakta olan bu tümenlerden ancak iki alay muharebeye yetişebildi.

Şeria doğusundan batıya bir kolordu geçirmek suretiyle de 65 km.'ye daralacak bir cepheyi bile savunmak mümkün olamazdı. Ancak olsa olsa bir kolorduyu ihtiyata almak suretiyle düşmanın bir yarma hareketinin imha muharebesi şekline dönüşmesi, bir dereceye kadar önlenebilirdi.

1918 sonbaharına girerken, Filistin Cephesi'nin tehlikeli bir durum aldığında kimsenin kuşkusu yoktu. Türk Başkomutanlığı, kuvvetinin önemli bir bölümünü bu cephede topladığı gibi, batıdan 42 nci ve 47 nci Tümenler de bu cepheye taşınmaktaydı.

Filistin Cephesi'nde İngilizler taarruza hazırlanırken, bütün cephelerdeki Türk kuvvetleri, 41 tümeni geçmiyordu. Bunlardan : 10 tümen Kafkas; 6 tümen Batı Anadolu; 3 tümen Irak; 3 tümen Güney Arabistan; 12 piyade, bir süvari tümeni de Suriye ve Filistin'de bulunuyordu.

Türk Başkomutanlığı, Filistin ve Suriye Cephesini, diğer cephelerden (Kafkasya'dan iki tümen, Romanya'dan 15 nci Tümen ve İstanbul'da kurulmakta olan 49 ncu Tümen) çekeceği tümenlerle takviye etmek olanağına sahipken, ne yazık ki bunu yapmamış, bazı yersiz düşüncelerle (Kafkasya'nın istilası, Medine'nin korunması gibi) kesin sonuç yerine gerekli kuvvetleri toplayamamış ve Filistin-Suriye bozgununa neden olmuştur.

İngiliz Hazırlıkları Karşısında Yıldırım Ordular Grubu'nun Durumu

İngilizlerin şaşırtıcı hareketleri, haber almaya karşı aldıkları köklü tedbirler, hava üstünlüğü için gösterdikleri çabalar, cephe boyunca aynı

yoğunluktaki topçu faaliyetleri, yakında taarruz edeceklerini açık olarak belirliyordu. 17 Eylülde kıyı kesimindeki sağ kanat Grubu'na sığınan bir Hintli çavuş, "kıyı kesiminden 19 Eylül 1918'de büyük bir İngiliz taarruzunun düşünüldüğünü" haber vermişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı da, aslında asıl İngiliz taarruzunu bu bölgeden bekliyordu. O'nun düşüncesine göre, düşman burada cephenin bir kesimini geriye atsa bile yine direnilmeye devam imkânı vardı. Ancak, düşman Şeria doğusunda başarı kazanırsa orduların durumları daha tehlikeli olabilirdi. Halbuki, 7 nci Ordu Komutanlığı daha önce, İngilizlerin Türk cephesini her zaman ve her yerden yarabilecek durumda olduğunu bildirmişti. Şimdiye kadarki geçmiş harekâta bakılırsa, İngilizler Şeria Muharebeleri'nde yolsuzluktan ve arazinin engebeli oluşundan, bir kolordunun bile harekâtında büyük güçlüklerle karşılaşmışlardı. O halde, buradan daha büyük kuvvetlerin hareketi beklenmemeliydi.

Alınan haber ve raporlara göre, İngiliz kuvvetlerinin çoğu, batıda kıyı bölgesindeydi. Türk istihbaratına göre, beş piyade tümeniyle Fransız müfrezesinin, 8 nci Ordu karşısında; iki tümenin de 7 nci Ordu karşısında bulunduğu saptanmıştı. İngilizlerin Şeria batısından kıyı bölgesine iki süvari tümenini daha kaydırdıkları biliniyordu. (Kroki : 54) Bununla beraber iki süvari tümeni hariç olmak üzere, istihbarat sonuçları gerçeğe yakın olarak İngilizlerin Şeria Nehri ile deniz arasından taarruz edeceğini bildirmişti. İngiliz Çöl Atlı Kolordusu'nun Şeria Vadisi bölgesinde olduğu kanısı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nı yanıltmış olabilir. Çünkü İngilizler, Şeria doğusunda büyük ölçüde gösterişler yapmakta, demiryol istasyonlarını havadan aralıksız bombalamakta ve Arap kuvvetleri de faaliyetteydiler. 17 Eylülde Dera'nın kuzey ve güneyinde demiryolunun Arap birlikleri tarafından tehdit edilmekte olduğu, bazı yerlerin tahrip edildiği haber verildi. Bunun üzerine, Nasıra'dan iki depo bölüğü ve Şam' dan bir Alman müfrezesi Alman Binbaşı Vilmer komutasına verilerek Dera'ya gönderildi. Halbuki Şeria bölgesinde İngilizler Avustralya - Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni ile Hint Piyade Tugayı'nı (Çaytor Grubu) bırakarak, iki süvari tümenini batıya almışlardı. İngilizler, kıyı bölgesindeki yığınağını gece yapmakta, gündüz aksi istikamette hareketler göstermekteydi. Taarruzun kıyı bölgesinden yapılacağının en önemli belirtisi, bölgedeki demiryollarının mevziin hemen gerisine kadar uzatılmış olmasıydı. 8 nci Ordu Komutanı'nın bu hususta dikkati çeken yazısına, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı verdiği karşılıkta, "İnşaat yalnız 8 nci Ordu cephesinde olmayıp bütün cephede yolların yapıldığını" bildirmişti. Halbuki Kudüs'ten Şeria'ya doğru hiçbir demiryolu yapım faaliyeti yoktu.

16 Eylülde, İngilizler tarafından çeşitli sınıf ve silahlarla takviye edilmiş Arap kuvvetleri, Dera yöresinde faaliyete geçmişti.

17 Eylülde 8 nci Ordu Komutanı, İngilizlerin yakında taarruz edeceklerini, bu taarruzun büyük bir ihtimalle 8 nci Ordu'ya yöneleceğini, ordunun takviye edilmesini Ordular Grubu Komutanı'na bildirmişti.

Diğer taraftan 22 nci Kolordu Komutanı da, düşmanın asıl kuvvetleriyle kolordu cephesine taarruz edeceğini bildirerek mevziin dört km. kuzeyindeki bataklık gerisine alınmasını teklif etmişti. 8 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu'ndan Ordu cephesinde, sürekli olarak hava keşfinin sürdürülmesini ve ordunun takviyesini istiyordu. Ordu komutanının dikkati çeken bu yazılarına Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, "muharebenin sevk ve idaresinden Grup Komutanı'nın sorumlu olduğunu" bildirmek suretiyle, yapılan teklifleri kendi sorumluluk ve sevk ve idaresine bir müdahale olarak kabul ediyordu. Bunun üzerine 8 nci Ordu Komutanı Cevat Paşa, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na şu cevabı verdi : (özet) [474]

"... Grub'un görev ve yetkilerini bildiğim kadar kendi sorumluluklarımı da takdir ederim. Orduca çözemediğim hususlar için, ilgi derecesine göre, Harbiye Nezareti'ne veyahut zatı devletlerine başvurmak görevimdir. Bundan ötürü komutanlık sıfatıyla başarı ve esenliğinden Başkomutanlığa karşı aynı önemle sorumlu bulunduğum ordunun şu ihtiyacını arz etmekle görevim dışında bir şey yapmış olduğumu sanmıyorum. Ordunun esenliğiyle ilgili bir teklif ve istirhamımın daima hürmetkârı bulunduğum yüksek kişilerin güvenini yok ettiğini gösteren kelimeleri taşıyan bir cevapla karşılanması görevime devam kudret ve cesaretini benden almıştır. En ufak bir güvensizliğe tahammülü olmayan bu makamın bir dakika bile fazla işgalini size karşı beslediğim çok fazla hürmete zararlı sayarım. Bu nedenle güvenilir birinin yerime atanmasını arzederim..." 8 nci Ordu Komutanı bu cevabından sonra da Ordu Komutanlığı'ndan affedilmesi hususunun Başkomutanlığa bildirilmesini üsteleyen bir yazı daha yazdı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nca, 8 nci Ordu Komutanı'nın ısrarlarına karşı herhangi bir karşılık verilip verilmediğine dair bir bilgi elde edilememiştir. Ancak bu yolda yapılan girişimler bir sonuca ulaşmadan İngiliz taarruzu başlamış ve böylece Cevat Paşa, 8 nci Ordu Komutanlığı'na devam zorunda kalarak, önceden düşündüğü felâketi görmek talihsizliğine uğramıştı.

---

[474] ATASE Arşivi; No. 11399, Kls. 3787, Dos. H-37, F. 11, ve Sedat; Yıldırımın Akibeti, s. 147-148.

Muharebenin Cereyanı (Kroki : 54, 55)

İngilizler

İngiliz ordu komutanlığının harekâtın sevk ve idaresi hakkındaki ana düşüncesi şöyleydi : Yeni kurulan birliklerin eğitilip yetiştirilmesi, Filistin'in özel koşullarına alıştırılması için bir süre daha beklemek gerekiyorsa da, mevsim yağmurları ekim ayı sonunda başlayacağından, harekâta eylül ortalarında başlamak zorunluluğu bulunuyordu.

General Allenby, Şeria Muharebesi'nden edindiği tecrübeye göre, Şeria bölgesinde büyük çapta bir harekât yapılamayacağı kanısındaydı. Bu nedenle asıl taarruzun Şeria Nehri ile deniz arasından yapılmasına karar verdi. O, zayıf bir şerit halinde uzanan Türk mevzilerini istediği yerden yarabileceği kanısını taşıyordu.

Şeria batısındaki iki Türk ordusunun ana ikmal yolları, Bisan ve Afule'den geçiyordu. Türk ordularının mevzii süratle yarılınca kendi süvarileri, Türk birliklerinden önce buraları tutacaklardı.

Kudüs kuzeyindeki dağlık bölgede Türk direnişiyle karşılaşılacağını gözönünde tutan General Allenby, harekâta daha elverişli ve ovaya ulaşılmasını ve denizle demiryolu ikmalini de kolaylaştıracak olan kıyı bölgesini, asıl taarruz yeri olarak seçti. Bu harekât için, 8 nci Türk Ordusu karşısında, beş piyade tümeniyle bir Fransız müfrezesi ve üç süvari tümeni topladı. Bu kuvvetlerin çoğunu (dört piyade ve üç süvari tümeni) 22 nci Türk Kolordusu karşısına yığdı. Böylece demiryolu ile deniz arasındaki 10 km.'lik bir cephedeki Türk kuvvetlerine karşı 14 katlık bir üstünlük sağlamış oldu. Bu üstünlük Birinci Dünya Harbi'nde hiçbir yerde elde edilmiş değildi.

Yapılacak asıl taarruzun sevk ve idaresi, 21 nci Kolordu Komutanı'na verildi. 21 nci Kolordu, kuvvetlerinin çoğunu demiryolu ile deniz arasında toplayarak Türk cephesini bu bölgeden yaracak ve piyade tümenlerinin açacağı gediklerden süvari kolordusu ilerleyecekti. 21 nci Kolordu, daha sonra sağa çark edip, Attara-Sebastiya hattına ilerleyecek ve Türk mevzilerinde açılan gediklerden giren Çöl Atlı Piyade Kolordusu da kıyı boyunca ilerleyerek Kerkür-Kisariye çizisine vardıktan sonra, kuzeydoğuya doğru, Afule-Bisan istikametine yönelerek çekilmekte olan Türk kuvvetlerini kıskaç içine alacaktı.

İngilizler, taarruz planlarında toplanmada gizliliğe, taarruzda baskın ve sürate önem verdiği gibi, diğer cephelerdeki Türk kuvvetlerini tespit ve Türk komutanlığını şaşırtmak için, tali ve gösteriş hareketlerine de yer vermişti. Bu tali görev, Kudüs-Nablus yolunun iki tarafında iki piyade tümeni ve bir müfrezeyle 36 km.'lik geniş bir cephe üzerinde yerleşmiş bulunan 20 nci Kolordu Komutanı'na verilmişti. Kolordu Komutanı, bu geniş cephenin her yerinde gösteriş taarruzu yapılmasını mümkün görmediğinden, Nablus yolunun iki tarafındaki 10 km.'lik bir kesimi müretteb bir müfrezeye bırakarak, 53 ncü Tümeni kolordu cephesinin sağında, 10 ncu Tümeni de solunda daha toplu bir duruma getirdi. Özellikle 53 ncü Tümen taarruz hareketini daha kuvvetli olarak yapacak durumdaydı.

Şeria Vadisi'ndeki Çaytor Grubu'na da Amman istikametinde taarruz edileceği kanısını verecek hareketler yapması emredilmişti.

İngiliz Zırhlı otoları ve bir Fransız dağ bataryasıyla takviye edilmiş olan Arap kuvvetleri de, Amman'ın 80 km. doğusunda Kasrülezrak'ta toplanmıştı. Bu kuvvet demiryollarını tahrip edecekti.

Taarruzdan önce topçu hazırlık ateşi yapılmıyacak, asıl taarruz 19 Eylül saat 04.30'da, siper havanları ve makineli tüfeklerin ateşleriyle başlayacaktı. Taarruz mevziine ilerleme zamanı fecirden 35 dakika önceydi.

Bu ana plana göre İngiliz kuvvetleri, 17 Eylül 1918 Akşamı şu tertibi almışlardı : (Kroki : 54)

21 nci Kolordu (60 ncı, 7 nci, 75 nci ve 3 ncü Tümenler) denizle, Avca Nehri'nin Cilculiye'den geçen kolu arasında 12 km.'lik bir cephede, 22 nci Türk Kolordusu karşısında, buradan demiryoluna kadar dört km. olan kesimi bir müfreze tarafından korunmakta, 54 ncü Tümen Mecdel Yaba ve doğusunda altı km.'lik bir cephede, Taarruz Müfrezesi ise Rafat güneyinde dört km.'lik bir cephede.

20 nci Kolordu, Lübban-Bidya hattıyla, Hatrur (dahil)-En Necme (hariç) hattı arasında 35 km.'lik bir cepheye yayılmış olup, 7 nci Türk ordusu karşısında; Çaytor Grubu, Şeria Vadisi'nde 4 ncü Türk Ordusu karşısında yer almışlardı.

Çöl Atlı iPyade Kolordusu, Yafa kuzey ve doğusunda ihtiyatta tutulmuştu.

İngilizler, kesin sonuç yeri olan bu bölgeye 258 top, 126 obüs yığmışlar, top başına 800-1.000 atım tahsis etmişlerdi.

19 Eylül 1918 Günü Muharebeleri (Kroki : 54, 55)

8 nci Ordu Cephesinde

21 nci İngiliz Kolordusu'nun taarruzu : Kıyı bölgesinde 3 ncü Tümen, Biri Adas ile Hadra yolu arasındaki Türk savunma mevziine; bunun solundaki 75 nci Tümen, Tabsur tahkimatına; 7 nci Tümen, Tabsur

batısındaki Türk mevzilerine; 60 ncı Tümen ise, kıyı boyunca taarruz ettiler. Taarruz 15 dakikalık bir topçu ateş hazırlığından sonra saat 04.45'te başladı. Türk topçusu büyük bir şiddetle tevkif ateşine başladıysa da, bu ateş, çoğunlukla ilerleyen İngiliz piyadesinin gerilerinde kalıyordu. Türk birinci hat mevzileri düşman topçu ateşiyle tüm tahrip edildiğinden, birinci hat mevzileri İngilizlerin eline geçti; ve soldaki üç tümen, El Tire mevziine doğru durmadan baskısını sürdürdü. Sol kanatta 60 ncı Tümen, Nehri Falik'e ulaştı. Böylece kıyı yolunu Çöl Atlı Piyade Kolordusu'na açtıktan sonra, Tul-ü Kerem'e yürüdü. 7 nci Tümen, ikinci hat Türk mevzilerini de geçtikten sonra, El Tire'yi terk ederek sağa çark etti; ve El Tayyibe'ye doğru yürüdü. Bu tümenin sağ kanadındaki 75 nci Tümen, El Tire'de hâlâ muharebe ediyordu. Saat 11.00'de 75 nci Tümen, kumluk bir sırt üzerinde çok iyi berkitilmiş bir mevzi olan El Tire'yi ele geçirdi. Türkler, burada şiddetle direniyorlardı. Sağ kanatta 3 ncü Tümen, doğuya yöneldi ve Türklerin inatla savunduğu Cilculiye demiryolu dirseğine ve Kefri Saba, Kalkiliya kesimlerine taarruz etti. Türk direnişi kırılmakla beraber, 3 ncü Tümen, doğu yöndeki Hable yakınındaki sırt eteklerine doğru baskısını sürdürdü ve Vadii Kana kuzeyinde 54 ncü Tümen ile birleşti.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Harekâtı (Kroki : 55)

19 Eylül 1918 sabahı piyade taarruzu başlamadan önce 4 ncü ve 5 nci Süvari Tümenleri, Sarona etrafındaki hendekler ve çukurlardan çıkarak, 7 nci ve 60 ncı Tümenlerin arkasında taarruz mevziine girdiler. 5 nci Süvari Tümeni ve Avustralya Atlı Piyade Tümeni de Lid'den cepheye hareket ettiler.

Birinci ve ikinci Türk savunma mevzilerinin yarılmasından sonra süvari tümenleri, tam zamanında ileri harekete başladılar. Saat 07.30'da 5 nci Süvari Tümeni, Nehri Falik'i geçmiş ve öğleyin Nehri İskenderun' un ötesindeydi. 4 ncü Süvari Tümeni de, önce telörgü engelleriyle siperlerde uğraşarak bu kesimi geçmekle beraber, kısa bir arayla 5 nci Süvari Tümeni'ni takip etmekteydi. Öğleyin kolordunun öncüleri, asıl cepheden 28-30 km. kuzeyde bulunan Cenin, Tell Edrur ve Hadeyra mevkilerine ulaşarak, burada kısa bir tertiplenmeden sonra ileri hareketlerine devam ettiler. 5 nci Süvari Tümeni, kuzeyde Ez Zerganiye'ye yürüdü. Tümen buradan kuzeydoğuya döndü; ve Samra Dağlarından, Cerak'tan geçerek Abu Şuşe'de Afule Ovası'na indi. Buradan 13 ncü Tugay, Nasıra ve 14 ncü Tugay da Afule'ye yöneldiler.

4 ncü Süvari Tümeni, Hırbet el Samra'da kuzeydoğuya döndükten sonra Vadii Arah'ı izleyerek dağlık araziye girdi. Bu vadi, buradan Musmus Geçit'ine kadar yavaş yavaş daralıyordu.

Türkler bu geçitleri, tutmak üzere Afule'den bir tabur gönderdilerse de yalnız taburun öncüleri, bu kesime vaktinde yetişebildi. Süvari tümeni, bu Türk direnmesini kırdıktan sonra, Lahcun'da taburun diğer kısmıyla karşılaştı, bunları da geri atarak Afule üzerine yürüdü. 14 ncü Tugay'ın Afule'yi işgalinden yarım saat sonra, saat 20.00'de tümen de buraya geldi.

Düzen ve teşkilatı bozulmuş olan Türk kıtaları, 60 ncı Tümen ile Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin 5 nci Tugayı tarafından takip edildikleri halde ova üzerinden Tul-ü Kerem'e çekiliyorlardı. Tul-ü Kerem'de çok büyük bir karışıklık vardı. iPyade ve topçu kıtaları, kamyonlar, her çeşit taşıt araçları, Mesudiye ve Nablus'a giden yol boyunca kaçmaya çalışıyorlardı. Demiryolunu izleyen dar bir vadinin yukarısına uzanan bu yol, kıtalar ve taşıt araçlarıyla hınca hınç dolmuştu.

Bu harekâtı destekleyen İngiliz ve Avustralya uçakları, Türklerin bu karışıklığını etkiliyordu. Uçaklardan kaçmak mümkün değildi. Bunlar, Türklere ağır darbeler indiriyordu. Birçok yerlerde devrilen kamyonlar ve arabalar yolları tıkamıştı. Akşam geç vakit bir Avustralya alayı, Tul-ü Kerem'in dört km. doğusunda yola hakim olan bir tepeyi ele geçirmeyi başardı. Bunun sonucu olarak da çok sayıda top ve taşıt aracı ele geçirildi.

Bu sırada 7 nci Tümen ile 3 ncü Tümen, dağlık bölgeye girerek, 54 ncü Tümen ile birlikte doğuya doğru Türkleri sıkıştırdılar. Bu birlikler, 20 Eylül fecirle Bidya-Hırbet Kefr Tilt-Ciyus-Falamiye-Tayyibe hattına ulaştılar. 75 nci Tümen, Et Tire yöresinde kolordu ihtiyatında kaldı.

Türkler [475] (Kroki : 54, 55)

18 Eylül akşamı 8 nci Ordu birlikleri, savunma mevzilerini şu şekilde işgal etmiş bulunuyordu : Denizden Remle-Tul-ü Kerem demiryoluna kadar 22 nci Kolordu (7 nci Tümeni kıyıdan Tabsur (hariç)'a kadar, 20 nci Tümeni, Tabsur (dahil) demiryolu (hariç)'na kadar; sol Kanat Grubu, demiryolundan Ferha-Serla (hariç) hattına kadar; 19 ncu Tümeni ile, demiryolundan (dahil) Rafat batısına kadar; Asya kolu, Rafat batısından Şeyh Subik (dahil)'e kadar; 16 ncı Tümen, buradan Ferha (hariç) Köyü'ne kadar olan mevzi bölgesinde.

Mart 1918'de Filistin Cephesi'ne getirilen 46 ncı Tümen, 8 nci Ordu ihtiyatı olarak, El Tire'nin hemen kuzeydoğusunda bahçeler içinde.

Ordu ağır topçusu, çoğuyla 22 nci Kolordu kesiminde mevzilenmişti.

---

[475] Sedat; Yıldırımın Akibeti, s. 144-149.

18/19 Eylül gecesi İngilizler, normal durumu değiştirecek bir harekette bulunmadığından, gece sessizlik içinde geçmişti. 19 Eylül saat 03.45'te 19 ncu Tümen'den, düşmanın oldukça yoğun piyadesinin, Mecdel Yaba kuzeyindeki ileri mevzilere yaklaştığı bildirildi. Bu sırada 22 nci Kolordu cephesinde henüz bir şey görülemiyordu.

19 Eylül saat 03.00'te gelen bir Ordular Grubu emrinde, "18 Eylülde, düşmanın, 7 nci Ordu cephesinin merkez ve sol kanadına taarruz ettiği ve muharebenin devam etmekte olduğu, durum açıklığa kavuşuncaya kadar orduya katılması kamarlaştırılan 191 nci Alay'ın bir taburunun, 7 nci Ordu emrine verildiği" bildirildi.

Saat 04.30'da, düşman 22 nci Kolordu cephesine ve on dakika sonra da 19 ncu Tümen cephesine yoğun bir topçu ateşi açtı. Bu ateş etkisiyle telefon bağlantıları hasar gördüğünden, haberleşme durdu. Saat 05.00'e kadar durumdan bir bilgi alınamadı. Bununla beraber, topçu ateşinin sağ kanatta çok yoğun olması düşmanın, bu kesimde kesin sonuçlu bir muharebeye giriştiğini anlatıyordu. Bu nedenle elde bulunan ordu hücum bölüğü de, 22 nci Kolordu emrine gönderildi. Saat 05.50'de düşmanın, 20 nci Tümen mevzilerine girdiği öğrenildi. Aynı zamanda 7 nci Tümen'in ileri mevzileri de düşmüş bulunuyordu. [476]

Düşmanın kesin sonuçlu bir taarruza giriştiği anlaşıldığından, saat 06.00'da ordu ihtiyatındaki 46 ncı Tümen, 22 nci Kolordu emrine verildi. Sol Kanat Grubu'na da ihtiyatlarını sağ kanadına doğru yanaştırması emredildi. Burben'de bulunan 17 nci İstihkâm Taburu, kolordu emrine girmek üzere Um Halit'e doğru hareket ettirildi. Saat 06.00'da düşmanın, Kefri Kasım istikametinde de taarruzunu sürdürdüğü anlaşıldı. Saat 07.00'de, düşmanın, 7 nci Tümenı mevzilerinden atarak, Nehri Falik kuzeyine kadar ilerlediği kesin olarak anlaşıldı.

22 nci Kolordu'nun durumu kritik bir şekil aldığından, zayıf bir hat üzerinde yayılmış olan orduyu, tekrar derinliğine bir düzenle toplamak ve Sol Kanat Grubu'nu daha gündüzden geriye çekmek konusu düşünüldü; ancak düşmanın yakın ve yoğun baskısı altında çekilmenin mümkün olamıyacağı kanısına varıldı. Düşmanın taarruza devamı halinde bu grub da ağır kayba uğrayacak ve durum daha da tehlikeli bir şekil alacaktı.

8 nci Ordu'dan saat 08.50'de Ordular Grubu Komutanlığı'na gönderilen raporda: [477] "önce belirttiğim gibi sağ kanattaki durum pek kötüdür. 7 nci Tümen tüm olarak muharebe dışı kalmıştır. 22 nci Kolordu, El Tire kesimine çekilmiştir; ve topçusunun çoğunu kaybetmiştir. Kolordu, bu kesimde tutunmağa çalışıyor; fakat kolordu komutanı bu kesimde durabileceğinden kuşkuludur. Düşman, bu hattın da bazı kesimlerine girmiştir. Karşı taarruzla geri atılmasına çalışılıyor. 19 ncu Tümen, Kefri Kasım yöresine çekilmiştir. Grupça mümkün olan yardımın yapılmasını" rica ederim deniyordu.

[476] a. g. e.; s. 150.

[477] ATASE Arşivi; No. 4/11399, Kls. 3787, Dos. H-37, F. 1-14.

Buna Ordular Grubu Komutanlığı'ndan verilen karşılıkta: "7 nci Ordu'dan, 110 ncu Alay'dan bir piyade taburunun verileceği ve depo alayından bir tabur teşkil edilerek öğleden sonra ordu emrine gönderileceği" bildirilmişti. Aynı zamanda Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, El Tire mevziinde direnilmesini ve sağ kanatta tutunabilmek için, buraya hemen taze kuvvetler sürülmesini ve özellikle bu kanatta süvari kıtalarının toplanmasını" emrediyordu.

Saat 10.00 ile 12.00 arasında, düşman süvarisi, Afule'ye girdi; ve oradaki depo alayının postalarını geri attı. Düşman süvarisi, doğuya doğru Tul-ü Kerem Boğazı ve kuzeyine karşı da ilerlemeye başladı. 22 nci Kolordu, Kalansave Köyü yöresinde geriden düşman süvarisinin taarruzuna uğradıysa da, bunu geri atmayı başardı.

Öğle üzeri, Ordu Komutanlığı'nca durum şöyle tartışılıyordu: "Muharebe durumu 22 nci Kolordu'nun kuzeye çekilmesine imkân bırakmamıştır. Kolordu'nun Tul-ü Kerem güneyinde dağlık bölgede batıya doğru bir cephe tutması gerekir." Bu düşünce ve karara göre kolordu, saat 16.00'ya kadar El Tire yöresinde direndikten sonra, Tayyibe istikametinde dağlık bölgeye çekildi. Çekilen kuvvet, 46 ncı Tümen ile 20 nci Tümen'in kalıntılarından ibaretti.

Sol Kanat Grubu ise, Kefri Tilt mevziine çekildi, Ordu Karargâhı saat 14.30'a kadar Tul-ü Kerem'de kaldı.

Düşman süvarisi, Tul-ü Kerem boğazına yaklaştı. Ordu Komutanlığı, durumdan, cereyan eden olaylardan, Tul-ü Kerem civarında da tutunmanın mümkün olamayacağını anlıyordu. Bu boğazın emniyete alınması için 7 nci Ordu'dan yardım istedi. Bu ordudan gelen 110 ncu Alayın 1 nci Taburu, 7 nci Tümen emrine verildi. Tümenin kuvveti, aslında sıfıra inmiş, tümen komutanının elinde beş on atlı kalmıştı.

Sonunda, Anepta İstasyonu civarındaki boğaz tutulabildi. Ordu Karargâhı, Mesudiye'ye nakledilmişti.

Karanlık bastıktan sonra, 22 nci Kolordu, Tayyibe'den dağ yoluyla Mesudiye istikametinde çekilmeye başladı. Ordu Karargâhı, Tul-ü Kerem'i terk ettikten sonra kıtaların birbirleriyle ve muhtelif makamların orduyla haberleşmesi kesildi.

22 nci Kolordu, Beyti Lid-Kor hattını tuttu.

7 nci Ordu Cephesi'ndeki Harekât

İngilizler

20 nci İngiliz Kolordusu'nun 53 ncü ve 10 ncu Tümenleri'nin cephelerinde gündüz hiçbir hareket olmamıştı. 53 ncü Tümen, bir gece önce ele geçirdiği El Mugar kesimini tahkim ediyordu.

Saat 15.35'te verilen ordu emrinde: 20 nci Kolordu'nun 19/20 Eylül gecesi, Nablus ile bunun kuzeydoğusundaki yüksek arazi kesimine ilerlemesini ve Şeria Vadisi'nin aşağı kesimine giden yolları kapamasını ve Türkleri, İngilizlerin asıl cephe hattı olan Hırbet Fasail-Nablus yoluyla 3 ncü Tümen'in ilerlemekte olduğu El Funduk-Nablus patikası arasındaki üçkenden atması" istenmişti.

20 nci Kolordu'nun, iki tümeniyle bu harekâta şimdiden hazır bulunması için 53 ncü Tümen, El Bire-Nablus yolunun doğusunda, 10 ncu Tümen de kolordu bölgesinin en sol kanadında Brokin ve Kafrı Haris yöresinde toplandı. Türkler, uzun süreden beri El Bire - Nablus yolunun iki tarafından İngiliz taarruzunu beklediğinden, birbirini izleyen sırtlar üzerinde kuvvetli tahkimat yapmışlardı. Bu nedenle 10 ncu Tümen'e bu tahkimata cepheden taarruz etmiyerek Furka-Serfet ve Brokin-Kafrı Haris sırtları boyunca kuzeydoğuya doğru taarruz etmesi emrolundu. Bu durumda bile 20 nci Kolordu'nun görevi güçtü. Bu bölgedeki Türk kıtaları, düzenini koruduğundan, şiddetle karşı koyacak güçteydiler. Arazi kesik ve engebeliydi. Kıtalar büyük yorgunluklara düşmekte ve topçu piyadeyi desteklemekte güçlük çekmekteydi. Buna karşın 19/20 Eylül gecesi ve 20 Eylül günü, oldukça arazi kazanıldı. 53 ncü Tümen, Hırbet Ebu Malul'ü ele geçirerek kuvvetlerini ileri sürdü.

Türkler (Kroki: 55) [478]

7 nci Ordu cephesindeki harekât 18 Eylülde başlamıştı.

18 Eylülde düşman topçusu, ordunun sağ kanadında bulunan 1 nci Tümen cephesine karşı fazla etkili olmuş ve 3 ncü Kolordu cephesine 800 kadar mermi atmıştı. 20 nci Kolordu cephesindeyse, önemli bir topçu faaliyeti olmamıştı. Ayrıca 15 düşman uçağı, özellikle 3 ncü Kolordu cephesi ve gerileri üzerinde uçmuştu. Düşman hava keşfi, geç saatlara kadar devam etti. Düşmanın cephe gerisindeki hareketlerinde bir değişiklik saptanamamış ve bununla beraber, günlük olaylarda da hemen bu gece bir taarruz olacağına dair kesin emareler görülmemişti.

[478] Sedat; s. 131.

Saat 22.00 sıralarında, gücü saptanamayan bir düşman piyade kuvveti, Vadii Samiye'de 53 ncü Tümen sağ kanadındaki 163 ncü Alay'a taarruza başladı. Düşmanın bu taarruzu, topçu ve piyade tevkif ateşleriyle karşılandı; ve hemen 20 nci Kolordu'ca ihtiyat birliklerine hazır olmaları emredildi. Bir saat sonra, diğer bir düşman kuvveti de Ebu Malul batısına doğru, 26 ncı Tümen'in sol kanadına taarruza başladı. Düşman, her iki tümen cephesine de yoğun topçu ateşi açmıştı. 163 ncü Alay'dan, düşman topçusunun gaz mermileri kullandığı haberi verildi. Kolordu, düşman taarruzunun gelişmeye başladığını önceden anladığından, 63 ncü Alay emrine ihtiyat kuvvetinden bir tabur gönderdi.

El Musallabe Tepesi'nden El Baralat istikametine, 53 ncü Tümen sol kanadına, yalnız keşif kolları ve daha sonra zayıf düşman kuvvetleri ilerlemişse de, bunlar durdurulmuştu. 3 ncü Kolordu cephesindeyse, henüz önemli bir hareket olmamıştı.

19 Eylülde saat 01.00 sıralarında durum aydınlanmaya başlamıştı. 20 nci Kolordu, düşmanın Ebu Malul'ün bir km. batısından itibaren doğuya doğru olan cephe kesimine iki piyade tugayı kadar bir kuvvetle taarruz etmekte olduğunu bildirdi. 3 ncü Kolordu cephesindeyse, yine sessizlik Alayın ikinci mevzie çekildiğini, 78 nci Alay'ın düşmanı tüm olarak püskürttüğünü ve sonuç olarak düşmanın kolordu cephesinin merkezine taarruz etmekte olduğunu bildirdi. 3 ncü Kolordu cephesiyndese, yine sessizlik devam ediyordu.

20 nci Kolordu, ihtiyatlarının çoğunu elinden çıkardığından, ve kolordu cephesinde muharebe giderek şiddetlenmiş bulunduğundan, Ordu ihtiyatlarından Ayn Abus ile Teltif yöresinde bulunan 109 ncu Alay'ın bir taburu Doma'ya hareket ettirildi. Yusuf batısındaki 3 ncü Kolordu Hücum Taburu ile 109 ncu Alayı 2 nci Taburu'nun, ordu ihtiyatında kalmak üzere Mecdel beni Fadıl'a hareketi emredildi.

Saat 02.30'da alınan haberlerden, muharebenin umut verici bir şekilde devam etmekte olduğu anlaşılıyordu. 26 ncı Tümen merkezinde bulunan ve Ebu Malul Tepesi'ni savunmakta olan 78 nci Alay, karşı taarruzlarla düşman taarruzlarını durduruyor; ve tutsak bile alıyordu Yalnız 163 ncü Alay ile 76 ncı Alay, gerideki mevzie çekilmiş bulunuyordu. Özellikle 26 ncı Tümen, merkez ve sol kanat kesiminde birçok kez karşı taarruz yapmış ve düşmana oldukça kayıp verdirmişti. [479]

20 nci Kolordu Komutanı, her ihtimale karşı cephesi gerisinde kuvvetli ihtiyat bulundurmak istiyordu. O sırada Nablus'a gelmiş bulunan bir piyade bölüğü, kamyonlarla Mecdel Beni Fadıl'a gönderildiği gibi, El Mağ-

[479] a. g. e.; s. 132.

ruk'taki 191 nci Alay 1 nci ve 3 ncü Taburları da, 20 nci Kolordu emrine verilmişti. Böylece Mecdel'e 3 ncü Kolordu Hücum Taburu ile 190 ncı Alay 2 nci Taburu'ndan kurulu iki taburluk bir ordu ihtiyatı, Nablus'ta da ordu hücum taburuyla 110 ncu Alay'ın 1 nci Taburu ve karargâh kıtaları vardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, durum iyice gelişinceye kadar 8 nci Ordu'ya katılmak üzere yolda bulunan 191 nci Alay'ın bir taburuyla, Ed Damiye'ye gitmek üzere yola çıkarılan zayıf bir piyade müfrezesini, 7 nci Ordu emrine verdi. 4 ncü Ordu'ya da Ed Damiye Geçiti'nin sürekli olarak açık ve güvenlik altında bulundurulmasını emretti.

Gün ağarırken de cephedeki muharebe şiddetle devam ediyordu. Ordu elinde hava keşfi yapacak uçak olmadığından, sabah erken yapılması gereken keşif için Yıldırım Ordular Grubu'ndan uçak isteğinde bulunuldu. Alınan cevapta, "önce 20 nci Kolordu cephesindeki, sonra Şeria'daki düşman kuvvetlerinin keşfettirileceği" bildirildi. Böylece güneşin doğuşundan sonra yapılabilecek bir hava keşfiyle ancak cephenin durumu iyice aydınlanacaktı. Bu nedenle Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 7 nci Ordu cephesinde süren muharebelerin Şeria cephesinde de gelişeceğini düşünmüş ve hava keşif görevi kararını buna göre vermek istemişti. Öyle anlaşılıyor ki, Liman Paşa, kıyı bölgesinden şiddetli bir taarruz yapılacağını umuyordu. Halbuki 7 nci Ordu Komutanı her an 8 nci Ordu bölgesinden de bir taarruzun başlayacağı kanısındaydı.

Nitekim, 19 Eylül saat 03.30'da, 8 nci Ordu cephesinde de yoğun bir topçu ateşi başladı. Hemen 8 nci Ordu'dan telefonla bilgi istendi. Alınan cevapta, "düşmanın 20 nci Tümen cephesinde pek şiddetli topçu ateşine başladığı ve şimdilik düşmanın taarruz harekâtına dair bir şey görülemediği" bildirildi.

Saat 05.00'te, düşmanın altı uçağı, Nablus'a gelerek 7 nci Ordu Karargâhı'nı bombaladı. Aynı saatta, 7 nci Ordu'nun bütün kolordu ve tümen karargâhlarına hava taarruzu yapıldı. İngiliz uçakları, santral (muhabere merkezi) ve ordu karargâhına saldırıyorlardı. Bu taarruz, iki saat içinde birkaç kez tekrarlandı. Eldeki uçaksavar silahları, bu taarruzlara etkili olamadı; bu nedenle İngiliz uçakları amaçlarına kolayca ulaştılar. Bu arada, Nablus'taki Kızılay işaretiyle belli edilmiş olan hastaneyi de bombalamaları buradaki yaralıların ölümüne yol açtı.

Saat 08.50'de, İngiliz hava taarruzundan bütün telefon haberleşmesi kesilmişti. Fakat muhaberecilerin üstün çaba ve fedakârlıkları sonunda hatlar onarılmış; ve haberleşme yeniden sağlanmıştı. Bu saatlarda 8 nci Ordu Karargâhı'ndan Ordu'nun durumunu bildiren şu rapor alındı: [480]

[480] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. H-28, F. 5-3.

"Sağ Kanat Grubu güç bir durumdadır. 7 nci Tümen, Nehri Falik üzerine veya gerisine çekilmiştir. 20 nci Tümen cephesinde, Miske düşman eline geçmiştir. Sol Kanat Grubu'na yapılan taarruz daha az şiddetliydi. Kafrı Kasım düşman eline geçmiştir. 8 nci Ordu, önemsiz ihtiyatlara maliktir. Bunlar da Kalkiliya doğusuna ve Felamiye'nin batısına yerleştirilmişlerdir. 8 nci Ordu, bu gece Sol Kanat Grubu'nu Hable-Der İstiya hattına çekmek niyetindedir. Amaç, ele geçirilecek kuvvetlerle, Sağ Kanat Grubu'na yardım etmektir. Gündüzün cephenin hiçbir tarafından kıta çekmek imkânı yoktur. Bundan dolayı, 7 nci Ordu'nun sağ kanadı, artık 8 nci Ordu sol kanat kıtaları tarafından örtülemez."

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, saat 09.45'te verdiği kısa bir emirle, 110 ncu Alay taburlarının mümkün olabilen süratle 8 nci Ordu emrine girmek üzere demiryoluyla, Tul-ü Kerem'e naklini istiyor; ve katar, Nablus'ta hazırdır diyordu.

Bu taburlardan birincisi yalnız er ve subaylarıyla Nablus'a gelmiş fakat ağırlıkları ve diğer hayvan ve araçları gelmemişti.

8 nci Ordu'dan, 19/20 Eylül gecesi sol kanadın Der İstiya'ya alınacağı ve 7 nci Ordu sağ kanadının, bu nedenle açıkta kalacağının bildirilmesi ve 7 nci Ordu cephesinin de değiştirilmesi üzerine birliklerin çekileceği gerideki mevziler daha önce keşifle saptandığından, bu iş kolay olacaktı. Bu çekilmede bir yanlışlığın önüne geçmek için, Ordu Komutanlığı'nca 3 ncü ve 20 nci Kolordular'a verilen emirde [481] "8 nci Ordu'nun durumunun dikkati çeken bir şekil aldığı, bu ordunun bir raporunda, bu gece sol kanadı Der İstiya olan bir hatta çekileceğinin açıklandığı belirtilerek, böyle bir hareket yapıldığı takdirde, geride hazırlamış olduğumuz savunma mevziine göre cephe değişimini nasıl düşünüyorsunuz? İhtiyaten bildiriniz. Doğal ki, bu yolda Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'ndan verilecek direktife göre gereken emirler ordudan verilecektir" denmekteydi.

Ordu Komutanlığı'nın bu emrine kolordulardan gelen karşılıkta, daha önce bu konuların saptandığı, buna göre ordunun Kafri Haris (hariç)-Tima-El Mugayir-Calut-Ayn Fasail hattına alınması bildiriliyor ve bu mevziin 3 ncü Kolordu bölgesinde hazırlanmış olan kısımları hakkında bazı bilgiler veriliyordu.

20 nci Kolordu cephesindeki muharebe durumu iyi gidiyordu. Kolordu Komutanı, daha muharebenin başından itibaren kolordu cephesi ortasının, düşmanın asıl taarruz hedefi olduğunu ve yarılmak istendiğini tahmin et-

[481] ATASE Arşivi; No. 5/7815, Kls. 4523, Dos. H-19, F. 1-40.

miş, bu nedenle de savunulması, haberleşmesi ve bağlantısı çok güç bir araziye yayılmış olan 26 ncı ve 53 ncü Tümen'lerin, iç kanatlarını bizzat sevk ve idare etmek üzere ileri gitmişti. 20 nci Kolordu Komutanı'nın, muharebeyi yakından sevk ve idare etmesi ve kıtalarında fedakârca direnmeleri sayesinde düşman, kolordu cephesini yaramamıştı. Öğleye kadarki muharebelerde ele geçirilen tutsaklardan, kolordu mevzilerine 53 ncü İngiliz Tümeni'nin taarruz ettiği öğrenilmişti.

Buna rağmen taarruzunu sürdüren düşman, nihayet kolordu cephesinin güneye doğru çıkıntı yaptığı kesimdeki mevzilere girmiş ve El Mugair, Ebu Malul tepeleri düşman eline geçmişti ki, böylece, savunma mevziinde üç km.'lik bir girme oluşmuştu. Düşmanın bu girmeyi yarmaya çevirmek için, taarruzunu daha da sürdürme olasılığı çoktu. Arasıra meydana gelen muharebe aralarından yararlanarak bütünleme ve hazırlık yapılıyordu. 8 nci Ordu'nun bilinen durumu nedeniyle herhangi bir mevzi parçasının inatla savunularak fazla kayıplara yol açacak bir direnişi gerektirmiyordu. Bu düşünceyle 20 nci Kolordu Komutanı, 19/20 Eylül gecesi ikinci mevzie çekilme kararı verdi; ve bu kararını 3 ncü Kolordu ile Ordu'ya bildirdi.

3 ncü Kolordu, bu durumda Turma Seyah'ta fazla direnmeyerek çekileceğini bildirdi. Diğer taraftan, 1 nci Tümen'den aldığı bilgiye dayanarak, "karanlıkla beraber 8 nci Ordu'nun sol kanadının Kafrı Haris'e çekilmesi kararlaştırıldığından, bu halde Kafrı Haris üzerinden irtibat aramak üzere şimdiki durumun korunması mümkün olamıyacağını belirterek ordudan hareket tarzının bildirilmesini" istedi ve cephanenin fazlasının şimdiden geri alınmasını ve şimdiki mevzilerin, ileri mevzi olarak tutulmasını ve piyademin büyük kısmıyla önce bildirilmiş olan mevzie, Rahvat-Şeyh Tarutiye-Kornet-Biri Etel hattına alınmasını teklif etti.

Saat 14.30'da, 8 nci Ordu Komutanlığı'nın şu raporu alındı. "22 nci Kolordu'nun El Tire hattında kalamayacağı ve Kalansava üzerinden çekilme zorunda kaldığı bildirildi. İşgal edilen mevziin savunma imkânı bulunmadığı takdirde Tul-ü Kerem istikametinde çekilmesini ve Tayyibe-Tul-ü Kerem hattını kesin olarak savunmasını emrettim.

Ortaya çıkan bu yeni durum üzerine 7 nci Ordu Komutanlığı, kıtalarını 19/20 Eylül gecesi Kafrı Haris-İskaka-Tima-Kobalan-El Mukir-Cibit-Vadii Ebu Zerka hattına almaya karar verdi. Bu kararını komşu ordu komutanlıklarına ve Yıldırım Ordular Grubu'na bildirdi. Aynı zamanda Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan, sonraki harekât için direktif istedi.

Saat 10.30'da, kolordulara güneşin batışından sonra belirtilmiş ve kararlaştırılmış olan mevzileri işgal etmeleri emredildi. Ağır topçu, fazla eşya ve malzeme Budin-Yanon hattına kadar geri alınacak, 3 ncü Kolordu Hücum Taburu Koze, 109 ncu Alay'ın 2 nci Taburu Biri Koza yöresine alınacaktı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan istenen direktife karşılık olarak, "Ordu için gösterilen gerideki savunma hattıyla tüm olarak aynı görüşteyim. Bundan sonraki harekât hakkındaki düşüncemse, tutulacak olan bu hattın kesin olarak savunulmasından ibarettir." cevabı verilmişti. [482]

Bu direktif, Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'nda yazıldığı sırada (saat 17.45), 8 nci Ordu cephesinde durumun büsbütün kaygı verici bir hal almış olduğu Grup Komutanlığı'ndan alınan tamamlayıcı direktiften anlaşılmıştı. Bu direktifte, 8 nci Ordu için bazı yardımlar istenmekte ve çekilme zorunda kalındığı takdirde, orduyu icraatında serbest bırakmaktaydı. Yıldırım Ordular Grubu'nun bu yazısında, "Genel durumumuz için en önemli tehlike, düşman süvarisinin Anepta Vadisi'nden ilerlemesiyle ortaya çıkacaktır. Buna çare, Nablus-Mesudiye hattını ve aynı zamanda Cenin yöresindeki demiryolunu emniyette bulundurmak ve yüksek kişiliğinizden, cephenizin kısaltılmasıyla tasarruf edilecek kuvvetlerle Mesudiye istikametinde yardım etmektir.

Düşman süvarisi, Anepta yöresinde hiç su bulamaz. Yarın sabah erkenden, Albay Oppen'in kuvvetleri, Şeraf'a ulaşacaklar, O zamana kadar Sebastiya ve Mesudiye yöresinde Şeraf'ın batısındaki vadi tarafınızdan amaca uygun bir surette ileri sürülecek postalar, gereğinde otolarla gönderilmek suretiyle, temin edilmelidir.

Yolların dikenli telle yer yer barikatlanması ve bırakılmış taşıt araçlarıyla kapatılması tavsiyeye değer. Afule şosesi üzerine Musmus'a bugün öğleden sonra Yarbay Krey'i dört makineli tüfek bölüğü ve bir süvari bölüğünden kurulu müfrezesiyle gönderdim. Umudumun aksine olarak daha geriye çekilme zorunda bırakılırsak, Mesudiye üzerindeki yol, 8 nci Ordu'ya kalacak şekilde ve bu sırada 7 nci Ordu'ya Bisan ve özellikle Beyti Hasan genel istikametinde Mesudiye-Cenin şosesinin doğusu isabet edecektir. Hayfa yönündeki tehlike pek azdır" demekteydi. [483]

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın bu direktifinde sözünü ettiği düşman süvarisi, Tul-ü Kerem'i ele geçirmiş olan 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı idi ki, genel durum için en önemli tehlike, bu tugayın Anep-

[482] Sedat; s. 135-136.
[483] a. g. e.; s. 136.

ta Vadisi'ne girmesinden çok, asıl düşman süvari kitlelerinin, Bisan ve daha kuzeyine vararak, Şeria geçitlerini batıya karşı tutmasındaydı. Böyle bir halde Şeria'nın batısından kuzey ve kuzeydoğu istikametinde çekilecek olan 7 nci ve 8 nci Ordu birlikleri cephe ve yandan düşman piyade ve topçusuyla baskı altında tutulurken, kuvvetli süvari tarafından arkaları alınmış olacaktı. Nitekim İngiliz süvarisi, daha sonra bu şekildeki hareketiyle Yıldırım Ordular Grubu'nun bozguna uğramasına yol açmıştır. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Hayfa yönündeki tehlikenin azlığından söz ederken, 20 Eylül sabahı Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı, baskına uğramıştı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın isteği, "cephenin daraltılarak kuvvet tasarrufu ve bu kuvvetlerin yeni bir göreve gönderilmesi" uzunca bir zaman meselesiydi. Cephedeki ve gerisindeki kıtalar, gerideki mevzilere çekilmeğe başlamışlardı. Yeteri kadar kuvvetlerin tasarrufu için orduyu, kararlaştırılan mevziden daha gerilere çekmek gerekirdi. Ordular Grubu Komutanlığı ise, aynı düşüncede değildi. Aslında büyük çaptaki geri hareketler, birlikler üzerinde kötü etkiler yapardı. Bu nedenle çekilme küçük gruplar halinde yapılmalıydı. Diğer yandan cepheden Mesudiye istikametinde kuvvet yetiştirmek için gece karanlığında uzun yürüyüşler yapmayı gerektiriyordu. Kıtaların iç durumları güven verici değildi. Orduya yeni katılan Alaylar, çok döküntü ve kaçak vermiş olarak gelmişlerdi. Yeni kurulan bazı hücum taburları gibi teşkilata verilen erlerin çoğu, bu kaçak ve döküntülerden ele geçirilenlerin gürbüzleriydi. Bu şekildeki kıtaların, uzun bir gece yürüyüşüyle 8 nci Ordu kaçak ve döküntülerinin doldurduğu bir bölgeden geçirilmesi, çok iyi düşünülmesi gereken bir sorundu. Bu nedenle, Şeraf Vadisi ancak Nablus ve yöresinde bulunan ve süratle hareket ettirilmesi mümkün olan kıtalarla tutturulabilirdi.

Asıl önemli olan husus, çekilme zorunda kalındığı sırada meydana gelecek yeni durumdu. Bisan güneyinden Eddamiye'ye kadar Şeria Nehri'nin geçit vermediği biliniyordu. Ancak halkın bazı noktalardan ve bazı mevsimlerde ve pek az hallerde, batıdan Cebeli Aclun istikametine geçtikleri ordu tarafından önceleri keşfedilmişti. Bunlar dışındaki yerlerde geçit hazırlanmasıysa, oraya ulaşacak yolun inşasındaki imkânsızlık (arazi yapısı) sebebiyle kabil olamamıştı. Yalnız daha önceleri, 7 nci Ordu Komutanı Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) tarafından Beyti Hasan'dan geçerek Bisan'a giden bir araba yolu vücuda getirilmişti. Mesudiye-Afule şosesiyle Nablus-Beyti Hasan-Bisan istikameti arasındaki arazide tekerlekli araçların hareketi mümkün olmadığı gibi, haritalarda yol olarak gösterilen istikametlerden ve keçi yollarından da yüklü hayvanlar, çoğu kez güçlükle geçebilirdi. Beyti Hasan ile Nablus arasında yollar dışında hareket mümkün değildi. Bir tarafı sarp dağ, diğer tarafı derin bir uçurumdu. Bunun için şayet geri çekilme zorunluğunda kalınırsa, bütün tekerlekli birlikler tek bir yola kalacaktı. Bu yol da hava taarruzlarıyla tahrip edilecek olursa tamamen tıkanarak, yayalarla mekkâre hayvanlarının bile geçmesi çok güç bir hal alacaktı.

En kestirme yoldan gelecek olan düşman süvarisi, her halde Türk kıtalarından önce Bisan'a varacaktı. Bisan'dan Şeria doğusuna geçmek isteyen Türk birlikleri, buradaki kuvvetli düşman süvarisini atarak yolunu açmak zorundaydı. Bisan geçiti, yalnız 7 nci Ordu için değil, 8 nci Ordu için de önemli olduğundan, bu kesimin önceden ve erkenden tutulup güvenlik altına alınmasına ait önlemlerin, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nca alınması gerekiyordu. Halbuki Grup Komutanlığı, geriye çekilme ihtimalini düşündüğü halde bu olasılığı pek o kadar yakın görmüyordu. Tehlikeyi yalnız Anepta Vadisi'ne, bir kısım İngiliz Süvari kuvvetlerinin girmesinde görüyor, Bisan'a gelecek düşman süvari kitlelerinin orduların başına neler getireceğini düşünemiyordu.

Mesudiye'ye 7 nci Ordu Süvari Bölüğü'nün bir kısmı gönderildiği gibi, daha sonra da ordu elinde Nablus yöresinde bulunan biricik ihtiyat 1 nci Hücum Taburu, Der Şeraf'a yollandı. Ordu jandarma bölüğü, karargâh bölüğüyle Nablus'un yakından emniyetini sağlamak için, alınmış bulunan tedbirlerin takviyesinde kullanıldı. [484]

20 Eylül 1918 Günü Muharebeleri

8 nci Ordu Bölgesinde

İngilizler

Bugün 21 nci Kolordu, 54 ncü Tümen ve Fransız müfrezesiyle Bidye ve Vadii Kana kuzeyindeki tepeleri işgalle taarruza geçmiş, 10 ncu Tümen'in sol kanadı emniyet altına alındıktan sonra, muharebeyi kesmiş ve az sonra da demiryolu yakınında ihtiyata alınmıştı.

60 ncı Tümen, Tul-ü Kerem -Nablus yolu yukarı kesimine ilerledi; ve bütün gün zayıf Türk artçılarıyla muharebe etti. Tümen, akşam üstü Anepte Köyü'nü işgal ederek, Biri Asur demiryol tünelini emniyet altına aldı. Tümen, kolordu süvari bölüğüyle 2 nci Hafif Zırhlı Otomobil Bölüğü tarafından sağlam olarak ele geçirilen Mesudiye İstasyonu'na doğru ilerledi. Geçici olarak 21 nci Kolordu emrinde bulunan 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Mesudiye kuzeyinden hareket ederek Acce yakınında demiryolunu kesti. Hafif zırhlı otomobil bölüğü de Nablus'a doğru ilerledi.

---

[484] a. g. e ; s. 137-138.

7 nci Tümen, tekerlekli araçların hareketine elverişsiz olan dağ yollarını izleyerek bütün gece yürüdü. Tümen, dağınık bir halde bulunan Türk müfrezeleriyle sürekli olarak temasta bulunmakla beraber, Nablus yoluna hakim olan ve Anepta'nın beş km. kadar doğusunda bulunan Beyti Lid Köyü'ne gelinceye kadar önemli hiçbir direnişe rastlamadı. Türkler, buraya kuvvetli bir artçı birliği yerleştirmişlerdi; bu nedenle Tümen, burada bir süre durakladı. Sonunda bu Türk direnişini ortadan kaldıran tümen, Mesudiye kuzeyindeki yolla demiryolunun iki tarafındaki arazi kesimine hakim oldu.

3 ncü Tümen, bütün gün Azzun-El Funduk yolu yukarılarına ilerledi. ileri hareket, kuvvetli Türk artçıları karşısında ağır cereyan etmekle beraber, hayli gelişmiş ve sonunda bu direniş tüm olarak kırılmıştı.

İngiliz Süvari Birliklerinin Nasıra Üzerine İlerlemeleri

Piyade kıtaları, Türklerin son direnişlerini kırarken, süvari kıtaları da büyük bir çaba tüketerek harekâtın kesin sonucuna ulaştırılmasına ve Şeria batısındaki bütün Türk kuvvetlerinin yokedilmesine çalışıyordu. 5 nci Süvari Tümeni'nin 13 ncü Tugayı, Afule Ovası'nı geçerek saat 05.30'da Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'nın bulunduğu Nasıra'ya ulaştı. Burada yapılan sokak muharebesi sonunda, Türklerden 2.000 kadar tutsak ele geçirildi. Grup Komutanı Liman Paşa, bu baskından kurtulmuştu. Ancak karargâhın evrakıyla, karargâh kurmaylarından bazıları ele geçirildi. Tugay, bundan sonra Afule'ye yöneldi. Akşam üzeri 5 nci Süvari Tümeni, tümüyle Afule'ye ulaşmış bulunuyordu.

4 ncü Süvari Tümeni, bütün gece Leccun (Mecido) istikametinde ileri hareketine devam ederek fecirde Erdreylon Ovası'na vardı. İlk Türk direnişine burada rastlandı. Tümen'in öncüsü Leccun'daki geçitten çıkarken, makineli tüfeklerle takviyeli bir Türk taburu da aşağı kesimdeki ovada muharebe düzeni almaktaydı.

Tümen'in öncü alayı, hemen bu tabura taarruz ederek taburu ortadan kaldırdı. Tümen, Afule içinden geçerek Bisan'a doğru ileri hareketine devamla akşam üzeri bu kesime vardı. Tümen'in bir alayı da 15 km. kuzeyde ve Şeria Nehri üzerindeki Mecamiye Köprüsü'nü güvenlik altına aldı.

Avustralya Atlı Tümeni, 4 ncü Süvari Tümeni'ni izledi. Afule Ovası'na inerek, Cenin'e yöneldi. Mesudiye'den Afule'ye giden yolun dağlardan ayrıldığı yere saat 17.30'da gelen tümen, bu kesimde rastladığı Türk birlikleriyle yaptığı şiddetli bir muharebeden sonra burayı ele geçirerek, çok sayıda tutsak aldı.

Çöl Atlı Kolordusu'nun, 36 saattan beri giriştiği bu harekât sonucu 8 nci, 7 nci Türk Orduları'nın belli başlı bütün geri çekilme yolları kapatılmış bulunuyordu. Bunlar ancak, güneydoğu istikametinde Nablus yörelerinde Eddamiye geçitlerine giden patikalardan faydalanarak kurtulma imkânı bulabileceklerdi. Fakat bunlar da süratle kapatılmak üzereydi.

Türkler (Kroki: 55)

20 Eylül sabahı 8 nci Ordu'nun durumu şöyleydi :

7 nci Tümen: Kalan kısmıyla Anepta doğusunda Tul-ü Kerem Boğazı'nın iki tarafında; 22 nci Kolordu kalanıysa, Beyti Lit - Kor hattında; Sol kanat (16 ncı Tümen), Felamiye-Kafrı Till-Der İstiya hattındaydı. 22 nci Kolordu, tüm toplarını kaybetmiş bulunuyordu. 19 ncu Tümen'in durumu da elverişsizdi. Fakat kullanılabilecek durumda olan toplarının çoğunu kurtarabilmişti. 16 ncı Tümen ile Alman Asya Kolu pek o kadar güçlüğe uğramamışlar ve önemli muharebeler vermemişlerdi. Bu durumda orduların Cenin veya Nablus istikametine çekilmeleri düşünülebilirdi. Aslında, 8 nci Ordu bunu tasarlamıştı.

Ordunun çekilme istikametini seçmesinde, sadece komşu orduyu sıkıştırmamak düşüncesini önde tuttuğu anlaşılmaktadır. Buysa, genel durum isteğiyle doğa ve arazinin yapısı gözönüne alınmadığını göstermektedir.

20 Eylül öğleyin alınan haberler, durumun çok tehlikeli olduğunu ve düşman süvarilerinin, Nasıra dolaylarına geldiğine kuşku bırakmıyordu. Sol kanat grubu da, düşman taarruzuna uğramış ve çekilmeye başlamıştı. Düşman uçakları, çekilen kıtalara, özellikle boğazlarda, önemli kayıp verdiriyordu.

20 Eylül akşamına doğru 22 nci Kolordu'nun tutmaya çalıştığı savunma hattına karşı düşman taarruzu şiddetlendi. 46 ncı Tümen'e yöneltilen taarruza karşı, tümen birkaç saat direnme gösterdiyse de sonunda çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine kolordu, Sebastiya-Der Şeraf hattına çekilmeye karar verdi. Amacı hem Cenin ve hem de Nablus istikametini örtmekti. Sol kanat Grubu da, çekilme sırasında sarsılmıştı; bu nedenle ordu için Cenin istikametinde çekilme imkânı kalmamıştı. 7 nci Ordu'nun sağ kanadını korumak için Sebastiya-Surra hattı tutuldu. 21 Eylül sabahı, 8 nci Ordu'nun kalanları bu hatta bulunuyordu. Ancak bu hatta bulunanlardan daha çok er ve subaylar, bazı perakende ve henüz kıta biçimini bir dereceye kadar koruyabilen birlikler, daha 20/21 Eylül gecesi Nablus'a kadar gelmiş ve hatta Vadii Fara'ya kadar yayılmışlardı.

İngilizlerin Nasıra'ya Baskını [485]

20 Eylül sabahı 05.30'da Nasıra'nın güneyindeki caddelerde bağrışmalar ve silahbaşı komutları ve daha sonra da makineli tüfek ateş sesleri duyuldu. İngilizler, Ordular Grubu Karargâhı'nı tutsak veya muharebe dışı etmek amacıyla şehre girmişlerdi. Onların nasıl geldikleri aydınlığa kavuşmadı. Çünkü depo alayının şehrin emniyetiyle görevli kıtaları, geriye dönmemişlerdi. Grup Karargâhı olan (Kazanova Oteli'nden yaklaşık olarak 200 m. uzaktaki) Cermanya Oteli'ni işgal ve oradaki subay ve memurları tutsak etmişlerdi. Şehrin güney kesimindeki oto parkında bulunan çok sayıdaki oto erleri de tutsak olmuştu. Şehri doğu, güney ve batı yönlerinden kuşatan tepelerde İngiliz makineli tüfekleri faaliyete başlamış, subayların bile filinta kullanmasını gerektiren korkunç bir sokak muharebesi başlamıştı. Çarçabuk yazıcı ve hizmet erlerinden kurulan müfrezeyle karargâh muhafız bölüğü avcıları duvar ve çitler gerisinde mevzi alıyorlar, başka erler de pencere ve balkonlardan ateş ediyorlardı. Az sayıdaki erler, kendilerini kıta haline sokup menzilce de takviye edilince, bunlar şehrin batısındaki tepeleri olsun geri almak için gönderildi. Depo alayının Nasıra'da bulunan diğer erleri de, bu harekete katılacaktı. Aradan çok geçmeden şehrin Taberiye çıkağının açık olduğu haberi alındı. Baskının başlamasından pek kısa bir süre sonra sokak muharebelerinin gürültüsü arasında, seyyar hastaneler levazım ve idare heyetleri ve nihayet karargâhın düşman etkisi dışında bulunan kısımları, hep bu yolla Taberiye'ye doğru hareket ettirildiler. Ordu telsiz istasyonu," Nasıra'yı düşman kuşatmasından kurtaracak bir kuvvetin gönderilmesini" Hayfa'ya bildirdikten sonra, tahrip edildi. Daha sonra Afule'deki telefon ve telgraf merkezi de İngilizlerin eline geçtiğinden, Yıldırım Ordular Grubu'nun, ordularla olan bağlantısı tüm olarak kesilmiş oldu.

Nasıra'nın tüm olarak İngilizler eline düşmesi ihtimal ve korkusuyla sokak muharebeleri sırasındaki karışıklıklarda yakılan önemli sayıdaki evrak dosyaları, karargâh için üzücü bir kayıptı.

Saat 08.30'da toplanan erlerle, batı istikametinde yaptırılan taarruzdan İngilizler etkilenerek geri çekilmişlerdi. Grup Komutanı, buradaki kıtaları ve kalan erlerle yanmayan dosyaları da birkaç yük otosuna bindirip Taberiye'ye gönderdikten sonra, saat 13.15'te kurmay başkanı ve birkaç karargâh subayıyla hareket etmiş ve saat 15.30'da Taberiye'ye gelmişti.

[485] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, s. 269-271.

7 nci Ordu Cephesinde

İngilizler

20 nci Kolordu'nun harekâtı, 20 Eylül 1918'de şöyle gelişmişti:

Türkler, 20 Eylül sabahı kolordu sağ kanadındaki Hanı Cibit'e şiddetli karşı taarruzlar yaparak bu tepeyi ele geçirdilerse de, sonuna kadar elde tutamadılar. Yapılan karşı taarruzlardan sonra geri atıldılar.

10 ncu Tümen, iki koldan ilerledi. Ve öğleyin sağ kolu, Furka'da şiddetli bir muharebe verdikten sonra, Selfet'e vardı; ve Türklerin kuvvetli olarak tuttuğu İstiya'ya yaklaştı. Sol kolsa, Kafrı Haris'e ilerleyerek burasını şiddetli bir muharebeden sonra ele geçirebildi.

10 ncu Tümen, Türkleri şimdiye kadar ancak 10 km. kadar geri atabilmişti. Topçuyla piyade, işbirliği yapamadığından, durum öğleden sonra pek az gelişebildi. 10 ncu Tümen'in solundan üç kolla ilerleyen 21 nci Kolordu'nun harekâtı başarıyla devam ediyordu.

Türkler

7 nci Ordu'nun 20 Eylül sabah durumu şöyleydi: [486]

3 ncü Kolordu cephesinde düşman topçusu, hemen bütün gece Ferha bölgesine ve ara sıra 70 nci Alay cephesine, Iskaka güneyiyle Şeyh Tarutiye'ye ateş etmişti. İki bölük kadar düşman piyadesi, bu ateş desteğinde ilerlemek istemişse de, yapılan karşı ateşle geri atılmıştı. Diğer bazı kuvvetler, Kerava'dan kuzeye ilerledi. Böylece düşman, 3 ncü Kolordu'nun sağ kanadına karşı da genel bir saldırıya geçmiş bulunuyordu.

1 nci Tümen, Kafrı Haris-Iskaka; 11 nci Tümen, Iskaka-Tima-Kubalan hattını tutmuştu. Kolordu eski cephesi gerisinin boşaltılması devam ediyordu.

20 nci Kolordu cephesinde, 19/20 Eylül gecesi emniyet kıtalarıyla düşman arasında karşılıklı makineli tüfek ateşi yapıldı. Düşman topçusu, Doma yöresine ateş açmış ve kolordu, yeni mevziine yerleşmişti. Kolordu, aldığı bu yeni durumu henüz bildirmeden 20 Eylül alaca karanlıkta tekrar düşman taarruzu gelişmeğe başladı. Bu kez de düşman, kolordunun merkezini zorluyor. Hırbet Ceyt ve yöresinden taarruz ederek cepheyi yarmak ve bir ihtimalle 53 ncü Tümeni ovaya atmak istiyordu. Kolordu komutanlığı orduya gönderdiği raporda, şimdi işgal ettiği mevziin genişliği sebebiyle cephesinin eskisine göre zayıfladığını ve bir buçuk günden

[486] Sedat; s. 138-139.

beri düşmanın üstün kuvvetleriyle muharebe edilmesi sonunda, verilmiş olan kayıplar yüzünden, kuvvetinin eksildiğini; bu nedenle kolordunun düşman hareketine engel olacağından kuşkulu bulunduğunu bildirerek, yardım istiyor ve zorunluluk karşısında, 53 ncü Tümeni Doma-Seyit, Haris-Talat Amra mevziine alacağını ekliyordu.

Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (ATATÜRK), 20 nci Kolordu'ya yardım için cephe gerisinde elinde kalan 3 ncü Kolordu Hücum Taburuyla 109 ncu Alay'ın 2 nci Taburu'nu vermek yerine, 3 ncü Kolordu cephesini sola doğru genişletmeyi, 20 nci Kolordu cephesini bu suretle daraltarak tasarruf edeceği kuvvetlerle kendisini idare etmesi şeklini tercih etti. Elmukir Tepesi'ni de 3 ncü Kolordu tutacaktı. Adı geçen bu taburlarsa, Nablus'ta ihtiyat kalmamasından ve 8 nci Ordu durumunun gittikçe gerileri için tehlikeli bir şekil almakta olmasından dolayı Balata ve Asker köylerine yürümeleri emredildi. İlk gelişmesinde, 20 nci Kolordu Komutanı üzerinde olumsuz bir etki yaratan bugünkü muharebe, kıtaların bazı yerlerde yaptığı karşı taarruzları ve fedakârca savunmaları sayesinde yavaş yavaş olumlu bir şekil almış ve kolordu cephesinin merkezinin bazı noktalarını ele geçiren düşman, buralardan geri atılmıştı.

Kolordu'nun sağ kanadında bir gelişme olmamış, sol kanattaysa düşman, bırakılmış olan El Bağalat ve doğusundaki mevzilere girmişti. Saat 09.00'da, 20 nci Kolordu cephesinde böylece durum uygun bir şekil almış bulunuyordu.

Saat 10.00'a doğru, 3 ncü Kolordu'ya taarruz eden düşman, Ferha yöresinde ileri mevzide bulunan taburu geri attı. Düşmanın daha çok kuzeye doğru yöneldiği görülüyordu. Mezraa'dan Selfet istikametinde bir tabur kadar düşman kuvveti ilerledi; ve Selfet yöresinde de muharebe başladı. 1 nci Hücum Taburu'nun Der Şeraf'a gönderilmesi üzerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, 7 nci Ordu emrine 4 ncü Ordu'dan bir süvari alayı verdi. Bu alay, Elmehmale'ye gelecek ve 7 nci Ordu ile bağlantı kuracaktı. Bir türlü nerede bulunduğunu bildirmiyen bu alaya tekrar emir verilmesi 4 ncü Ordu'dan rica edildi; ve bu alayın 7 nci Ordu'nun karşı karşıya bulunduğu tehlikeye karşı kullanılacak yegâne kuvvet olduğuna 4 ncü Ordu'nun dikkati çekildi.

4 ncü Ordu'nun sabah raporunda, "Ordu cephesinde her zamankine benzer olaylardan ve El Mağruk ile Nuseyb arasında yine demiryolunun tahripedildiğinden söz diliyordu.

8 nci Ordu ise, düşmanın 20 Eylül sabahı da taarruza devam ettiğini bu nedenle çekilmeye devamın zorunlu olduğunu bildiriyor ve verilen bir ordu emrinde, sol kanat birliklerinin hareketlerine devamla bugün Beyti

Lid-Ferata hattına varacağını açıklıyordu. Buna göre, büyük bir ihtimalle ordunun 20/21 gecesi buradan daha geriye çekilmesine yer vermek doğru olurdu.

8 nci Ordu'nun 20 Eylül sabahı alacağı yeni duruma ait bilgi, 7 nci Ordu'ya ancak saat 13.30'da telefonla bildirilmişti. Bu nedenle 7 nci Ordu Komutanlığı, çok tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalmış bulunuyordu.

Aynı zamanda düşman süvarisinin, Ordular Grubu Karargâhı'nın bulunduğu Nasıra'ya bir baskın yaptığı öğrenildi.

Ordular Grubu Komutanlığı ile haberleşme ve bağlantı kesilmiş, yeni bir emir ve direktif alınma imkânı kalmamıştı. 8 nci Ordu sol kanadı, süratle çekildiğinden 3 ncü Kolordu da bu orduyla bağlantı kurma imkânı bulamıyor, öte yandan düşman süvarisi, 8 nci Ordu sağ kanadından doğu ve kuzeydoğu istikametinde Ordular Grubu'nun şurada, burada görevlendirdiği derme çatma kurulan kıtaları etkisiz bırakıp durmadan ilerliyordu. Alman irtibat subayları, düşmanın Afule ve Cenin'i ve hatta Samah'ı da işgal etmiş bulunduğunu bugün öğleden az önce haber veriyordu. Gerçekten adı edilen bu yerlerle beraber, en yakın bir süvari tehlikesi olan Acce de düşman tarafından işgal edilmiş bulunuyordu. Buna göre Ordu, Ordular Grubu'nun önce vermiş olduğu direktifin zorunluluk halinde uyulanacak maddesine göre hareket ederek çekilme kararını vermekten başka bir çare görmedi. Ordu Komutanı, kolordu komutanlarını telefon başına çağırarak, durumun vahimliğini ve buna karşı ordunun çekilmesine ait tedbirleri kendilerine anlattı. 3 ncü Kolordu'ya, harekâtını 8 nci Ordu'nun sol kanadına göre düzenleyerek çekilmesini ve 20 nci Kolordu'ya da, hazırlanmasını ve kuzeye karşı emniyet tertibi alınmasını emretti. Daha sonra, şu ordu emrini verdi: [487]

"1. Düşman piyadesinin, 7 nci Ordu'ya taarruzları zaman zaman kesilmek üzere devam etmektedir. Kuvvetli İngiliz süvarisi, 8 nci Ordu'nun kanat ve gerilerinde bulunmaktadır.

2. 8 nci Ordu'da genel durum, 20 Eylülden daha geride, sol kanadı Surra'nın hemen güneydoğusundaki tepede olmak üzere bir mevzi almayı gerektiriyor.

3. 7 nci Ordu, buna göre şu hatta çekilmeye karar vermiştir: Surra-Şeyh Selman Farisi-Şeyh Mahna el Fevka-Avrerta-Hırbet Ebu Riza-Vadii Samu kuzey sırtları-Um Hilal batı ve güney sırtı-Karn Sartabe.

4. Bölgeler arasında ara hattı:

a. 8 nci ve 7 nci Ordular arasında: Ferata doğusu-Surra doğusu-Beyti Ode'nin doğusu-Yasit doğusudur.

---

[487] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 7, 7-1, 7-2.

b. 3 ncü ve 20 nci Kolordular arasında: Keryut doğusu-Akrabe batısı-Beyti Hasan batısıdır.

c. 4 ncü ve 7 nci Ordular arasında, eski ara hattı geçerlidir.

5. Emir alınınca, muharip kıtalar harekete başlıyacaklardır.

6. Hareketler, mümkün olduğu kadar düşmana hissettirilmeyerek yapılmalıdır. Bundan başka asıl mevziin ilerisindeki önemli noktalar piyadeyle işgal edilmelidir.

7. 3 ncü Kolordu, sağ kanadındaki 8 nci Ordu kıtalarıyla ve 20 nci Kolordu, sol kanadındaki 4 ncü Ordu kıtalarıyla irtibatın korunmasından sorumludur. Ayrıca 20 nci Kolordu, El Mağruk'tan kuzeybatıya giden Vadii Fara'yı örtecek ve emniyette bulunduracaktır.

8. Cephane ikmalindeki güçlük dikkate alınarak kıtalar, her çeşit araçlardan faydalanıp yanlarına fazla cephane alacaklardır. Kullanılmayan malzeme yok edilecektir.

9. Artçılar, düşmanın harekâtını geciktirmek ve güçleştirmek için, yollar üzerinde tahripler yapacaklardır.

10. 7 nci Ordu Karargâhı, Beyti Hasan'da kurulacaktır. Karargâhın ne zaman hareket edeceği ayrıca bildirilecektir."

Bu emir, saat 13.45'te 3 ncü Kolordu'ya ve yarım saat sonra da 20 nci Kolordu'ya telefonla yazdırılmıştı.

Ordu ihtiyatı olarak Balata ve Asker köyleri civarında bulunan 3 ncü Kolordu Hücum Taburu ile 109 ncu Alayın 2 nci Taburu'na, düşman uçaklarına karşı düzen alarak, hemen Ayn Subyan üzerinden Beyti Hasan'a yönelmeleri emredildi. Bu taburların birlikte hareketini sağlamak için, Yarbay Hayri, komutan atandı; ve bu müfrezeye (Hayri Bey Müfrezesi) adı verilerek, kendisine Beyti Hasan kuzeyindeki yolların kapatılması görevi verildi. [488] Ordunun Nablus'u boşaltarak Beyti Hasan'a gideceği Nablus'taki askeri ve sivil makamlara bildirildikten sonra, akşam üzeri Ordu Komutanı, emir subayları ve kurmay başkanıyla Beyti Hasan'a hareket etti. Karargâhın geri kalanı da saat 18.00'de yürüyüşe geçti.

Saat 16.00'dan itibaren düşman uçakları, Nablus-Asker-Ayn Sübyan arasında geri çekilmekte olan ağırlıklara taarruz etti. Bu taarruza Ordu Komutanı da uğramış ve ancak ortalık kararırken Beyti Hasan'a gelebilmişti. Ordu Komutanı, burada, 24 ncü Tümen süvari bölüğüne rastlıyarak ona, ordunun henüz karargâha dönmeyen ordu muhafız bölüğünün görevini verdi. [489]

[488] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 7-6.
[489] Sedat; s. 141.

4 ncü Ordu'nun Beyti Hasan'dan alınan akşam raporunda, "Düşman topçusunun, 24 ncü Tümen cephesine ara sıra ateş ettiğini ve bu tümen cephesinde keşif kolu faaliyetinin arttığını; keza hava faaliyetinin fazla olduğunu, Eriha ile Şeria arasında önemli bir harekât olmadığını ve 4 ncü Ordu'nun plana göre güneyden kuzeye doğru harekâta başladığını" bildiriyordu. [490]

8 nci Ordu Karargâhı, 20 Eylül akşamı Mesudiye'den Nablus'a gelmiş olup bu ordu geri kalanının bir bölümünün Nablus'un beş altı km. yakınına kadar geriledikleri ve grup emri gereğince kuzeybatı istikametinde çekilemiyerek belki Tubas istikametine yönelecekleri anlaşılıyordu. Çünkü bugün öğleyin Sebastiye-Acce ve Cenin düşman tarafından tutulmuştu. Buna göre bu akşam Bisan'ın da düşman süvarisi tarafından tutulmuş olacağına hiç kuşku yoktu.

7 nci Ordu Komutanlığı, özellikle Bisan istikametinde keşif ve kolorduların Vadii Fara'ya geçmesine kadar Bisan'a karşı yan ve gerilerinin güvenliği için Beyti Hasan yöresine gelen Hayri Bey Müfrezesi ile emniyet tertipleri aldırdı.

20 nci Kolordu akşam raporunda, "Düşman, taarruzlarını Hırbet Ceyt dolaylarında kolordu merkezine karşı tekrar ettiği ve sonunda bu kesimin düşman eline geçtiği, kolordu sol kanadına karşı bir tugaylık bir kuvvetle ilerlemek isteyen düşmanın durdurulduğu, kolordunun ancak saat 06.30'da yavaş yavaş emredilen hatta çekileceği ve bırakılacak mevziin artçılarla elde bulundurulacağı anlaşılıyordu.

3 ncü Kolordu'dan bugün akşam raporu alınamamıştı. Sonradan alınan haberlerden bu kolordu kıtalarını, gündüzün düşman baskısı ve özellikle hava kuvvetlerinin gözü ve taarruzu altında geri çekmeyi uygun görmediğinden, emredilen mevzie karanlık bastıktan sonra hareket ettiği öğrenildi. Bu kolordu, daha önce geri çekilme yollarını düzenlemiş, bu nedenle tümenlerinin herbirine birer yol ayırmıştı. Ancak, 8 nci Ordu'nun durumu bu kolorduyu özellikle sağ yanından sıkıştırıyor ve kaygılandırıyordu.

Düşman, Ezzaviye'ye doğru Hanı Lübban Vadisi'nden takibe geçmek istemişse de 11 nci Tümen, Tima civarında oyalama muharebesi yaparak akşama kadar zaman kazanmıştı. 1 nci Tümen'in Selfet'ten Merda yöresine alınmakta olan 124 ncü Alayı, düşmanın yakından takibine uğradığından, düşmanı süngü hücumuyla geri atmış ve çekilmeyi karanlığın basmasına kadar geciktirmişti. Bundan ötürü, 20 nci ve 3 ncü Kolordu

[490] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 11.

kıtalarının, 20 Eylülde tümüyle Kafrı Haris-Yetma-Curiş mevziine çekilemedikleri anlaşılmıştı. Bunun için özellikle bu gece, 3 ncü Kolordu'ca yapılacak hareketin büyük önemi vardı. Çünkü, 8 nci Ordu'nun sol kanadı durmayıp biteviye geriliyordu. Bu nedenle 22 nci Kolordu gibi, Sol Kanat Grubu'nun da artık düzenini tüm olarak yitirmiş olduğunu kabul etmek gerekirdi.

20 nci Kolordu Karargâhı, 20/21 Eylül gecesi Yanon'a; 3 ncü Kolordu Karargâhı da Azmut'a geleceklerdi. Fakat kolordu komutanları, çekilmenin meydana getirdiği düzensizliği önlemek ve kıtaların tutacakları mevzileri saptamak için, kıtalarıyla beraber bulunarak geç vakte kadar bütün azim ve güçlerini harcadılar.

Ordular Grubu'nun 20 Eylül 1918 Günü Durumu Özetle Şöyleydi

20 Eylül 1918'de İngilizler, 7 nci Ordu'nun cephe ve yanına taarruzlarını devam ettirmiş, Çöl Atlı Piyade Kolordusu da sabaha karşı, Türk ordularının ulaşım hatlarını kesmek üzere harekete geçmiş, akşam üzeri Nasıra, Afule, Cenin ve Bisan'ın, önemli kilit noktalarını ele geçirmişti. Ordular Grubu Karargâhı, İngiliz altı birliklerinin baskınına uğramış ve güçlükle kurtulabilmişti. Bu sıralarda, 7 nci Ordu'nun verilen emirle kuzeydoğu ve 8 nci Ordu'nun da dağınık bir şekilde doğu ve kuzeydoğu istikametlerinde çekildikleri ve çekilme yollarının kapandığı görülmüştü. Bu arada Ordular Grubu'nca, 4 ncü Ordu'ya da daha gerilerde bir mevzie çekilme emri verilmiştir.

Bu tarihlerde Padişah V. Mehmet'in (Mehmet Reşat) ölümüyle yerine geçen Vahdettin, Başkomutanlık görevini üzerine aldığından, Başkomutan Vekili Enver Paşa, orduya gönderdiği bir emirle, durumu açıklayarak bundan böyle kendisinin Genelkurmay Başkanı olarak görevini sürdüreceğini bildirmişti.

21 Eylül 1918 Günü Muharebeleri (Kroki : 55, 56)

8 nci Ordu Cephesinde

İngilizler [491]

21 nci Kolordu'nun Harekâtı : İngiliz ordusu komutanlığı, Türk direnişinin 20 Eylülde kırıldığını ve düzenli savunmasının artık sona erdiğini kesin olarak kabul etmişti.

[491] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-D, s. 595-596.

60 ncı, 7 nci ve 3 ncü İngiliz Piyade Tümenleri, bugün fazla muharebe yapmadılar. Günün çoğunu toplanmayla geçirdiler; ve Sebastiye, Mesudiye, Tul-ü Kerem ile bu mevkiler arasındaki yol ve demiryolunu örtüp kendilerine gösterilen hedeflere ilerlediler. Akşam üzeri bu tümenler Sebastiye-Attara-Anbela hattına ulaştılar.

Kolordu emrinde harekâta katılan 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, 2 nci Hafif Zırhlı Batarya ile birlikte 7 nci ve 60 ncı Tümenler arasından Tul-ü Kerem-Nablus yoluna süratle ilerleyerek, Nablus yöresinde Türk direnişini kırdılar; ve Nablus'u işgal ederek 20 nci Kolordu birlikleriyle Balata'da temas sağladılar.

21 nci Kolordu bugünkü harekâtta, 54 ncü ve 75 nci Tümenlerini Cilculiye ve Kalkiliya bölgelerinde ihtiyatında tuttu.

21 nci Kolordu'nun muharebe kaybı: 34 subay, 412 er ölü; 129 subay, 2.490 er yaralı olmak üzere 3.378'e yükselmişti. Buna karşılık 12.000 tutsak, 149 top, çok sayıda cephane ve hesapsız taşıt aracı (araba) ele geçmişti. Ordu komutanlığınca, tüm 8 nci Türk Ordusu'nun (Alman Asya Kolu taburlarıyla birkaç Türk taburu hariç), saf dışı bırakıldığı saptanmıştı.

Yapılan keşifler ve alınan bilgilerden, sabahın ilk saatlerinden beri Türk cephesi gerilerinde büyük bir telaş ve heyecan hüküm sürüyordu. Ordugâhlarla, hastaneler büyük bir ivedilikle boşaltılıyordu. Kuzey ve kuzeydoğu istikametlerinde Nablus'tan Bisan'a ve Şeria Vadisi'ne giden yollar, kıtalar ve taşıt araçlarıyla dolmuştu. Küçük küçük kıtalar, vadileri izleyerek doğuya doğru yürüyorlardı. İngiliz uçaklarının üst üste yaptıkları saldırılar, Türk kıtalarının düzensizliğini büsbütün artırıyordu. Özellikle Balata'dan Hırbet Fara'ya ve Vadii Fara boyunca Cesir ed Damiye'ye giden yolda görülen ulaştırma kollarına çok yoğun hücumlar yapıldı. Bunlardan bazıları, Bisan'a doğru yollarına devam ettilerse de, burada 4 ncü İngiliz Süvari Tümeni'nin eline düştüler. Büyük bir kısmı da, Vadii Fara boyunca Şeria'ya doğru gittiler. Hırbet Fruh'tan 14 km. ileride Ayn Şebele'den Bisan'a ayrılan yolun bir buçuk km. ötesindeki boğazda yakalanan yürüyüş kolu, ağır bir şekilde bombalandı. Ortalık birden karıştı. Arabalar devrildi ve yol kapandı. Yürüyüş kolunun geri kalanı, Ayn Şebele'de yoldan saparak Bisan'a yöneldi.

Türk ordu birlikleri, bu sırada düzen ve teşkilatını tüm yitirmiş ve Hırbet Fara-Bisan yolu ve Şeria arasında dağılmış bulunuyordu. Dökün-tülerin süvariler tarafından toplanması gerekiyordu.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Harekâtı

Bugün bu kolordunun yapacağı en önemli görev, Nasıra'nın işgaliydi. Türk kıtaları, Taberiye'ye doğru çekilmiş olduğundan, 5 nci Süvari Tümeni'nin 13 ncü Tugayı, bu görevini hiçbir direnişe uğramadan başarmış ve keşif kolları, Taberiye yolu boyunca altı km. uzakta Kafrı Kenna' ya kadar ilerlemişlerdi.

Cenin'de bulunan 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile (El Leccun'da kolordu karargâhı muhafızlığına bırakılan 4 ncü Hafif Süvari Alayı hariç) düzenin yeniden kurulması ve tutsakların toplanmasından sonra, muhafızlık görevinden kurtulmuştu. 7.000 kişilik bir tutsak kafilesi, saat 09.00'da 8 nci Hafif Süvari Alayı'nın koruması altında Leccun'a hareket ederek ancak saat 19.00'da buraya gelebildi. Bu sırada El Leccun'da 1.400 tutsak daha toplanmış bulunuyordu.

4 ncü Süvari Tümeni, İngiliz piyadesi karşısından sıyrılabilen ve Vadii el Fara yoluyla çekilen ve bu sırada bu vadiyle Cezril Vadisi arasındaki dağlık bölgeden çekilmekte olan Türk yürüyüş kollarının gerilerini kesmek üzere, Bisan-Afule yolunun Şeria'dan Şatta İstasyonu'na (Afule ile Bisan'ın orta yerinde) kadar olan kesimini tuttu. Çekilen Türk yürüyüş kolları, bu çıplak arazide bir hayli bocalamış, kendisine yol açmak için kuzeye doğru çok cesurca girişimlerde bulunmuşsa da, İngiliz topçusunun etkili ateşi altında durmak zorunda kalmış ve bu sırada 10 ncu Tugay'ın bir alayı tarafından yapılan hücum karşısında, fazla dayanamayarak teslim olmuşlardı.

Bundan başka 20 Eylül saat 19.30'da, El Afule'den hareket etmiş bulunan takviyeli 19 ncu Lancers Alayı, 20/21 gecesi de yürüyerek 21 Eylül saat 05.00'te Cesir el Mecamiye'ye ulaştı. Bu kesimde demiryolunu korumakta olan zayıf bir Türk kıtası, mevzilerini bırakarak çekildi. Şeria Nehri üzerindeki köprüyle daha kuzeyindeki köprülerin tahrip hazırlığı yapıldıysa da, köprülerin ileride kullanılacağı düşünülerek tahrip edilmedi. Bu kısa muharebeden başka önemli bir muharebe olmadı. Türk kuvvetleri, bundan sonra yorgunluktan bitkin bir durumda parça parça Bisan'a gelerek hiç direniş göstermeden teslim olmuşlardı. Akşama kadar 4.000'den fazla tutsak toplanmıştı.

20/21 Eylül gecesi, 13 ncü Süvari Tugayı'nın Nasıra kuzeyindeki tepeleri tutan 18 nci Lancers Alayı, kuzeyden taarruza geçen kuvvetli Türk kıtalarıyla şiddetli bir muharebeye girişmişti. Küçük bir Türk keşif kıtasının, alayın ileri karakol mevzilerine girmesi üzerine yapılan alarm ve karşı taarruzla Türkler geri atılmış ve 200'den fazla tutsak ele geçirilmişti. Bu tutsakların Hayfa garnizonununa ait oldukları öğrenildi.

Böylece Çöl Atlı Piyade Kolordusu, 21 Eylülde daha çok Türk tutsaklarının toplanmasıyla meşgul olmuştu. 21/22 Eylül gecesi kolordu, Avustralya Atlı Piyade Tümeni ile Cenin'in doğusu, güney ve batısındaki araziyi taramakta, 5 nci Süvari Tümeni de 14 ncü Tugayı ile buna yardım etmek üzere Cenin'e inmiş bulunmaktaydı. 5 nci Tümen'in 13 ncü Tugayı Nasıra kesiminde, 4 ncü Süvari Tümeni ise, Bisan, Afule bölgesinde bulunuyordu.

Türkler (Kroki : 54, 56)

8 nci Ordu Cephesi'nde [492]

21 Eylül 1918 sabahı 7 nci Ordu'nun sağ kanadını korumak üzere Sebastiye-Surra hattında sadece 8 nci Ordu'nun kalıntıları bulunuyordu. Sabahın erken saatlerinde düşman, bu hatta bulunan zayıf 8 nci Ordu kıtalarına tekrar taarruza başlayınca 22 nci Kolordu emrinde dağınık haldeki birliklerle, 46 ncı Tümen'den elde kalmış olan kıtalar da dağıldı. Kolordu komutanı, karargâhıyla Nablus Boğazı'nı geçerek Nablus'a doğru çekilmeye başladı. Artık ne savunma, ne bir tutunma ve ne de direnme söz konusu olamazdı.

Öğleyin, 8 nci Ordu'dan arta kalanlar da, Nablus yöresine gelmişti. 22 nci Kolordu, tümüyle yok olmuş, Sol Kanat Grubu da artık emir ve komutayla görev alacak veya yapacak kıta ve örgütten yoksun bir duruma gelmişti. Kısaca söylemek gerekirse, artık 8 nci Ordu kalmamıştı.

Ordu komutanlığı karargâhı ve ordu komutanı, Nablus'tan çıkarken, düşman süvarisinin taarruzuna uğramış, ordu komutanı otomobiliyle bir mahşer yerini andıran Nablus-Ayn Sübyan yolunu aşamamış ve nihayet civardan tedarik edilen bir topçu hayvanına binerek karşı karşıya kaldığı tutsak olma tehlikesinden kurtulmayı başarmıştır. 22 nci Kolordu Komutanı ile yanındakilerden bazıları da, pek büyük güçlüklerle kurtulmayı başarabilmişlerdi.

7 nci Ordu Cephesi'nde

İngilizler

7 nci Ordu karşısında İngilizlerin 20 nci Kolordusu bulunuyordu. [493]

---

[492] Sedat; s. 152.

[493] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-D, s. 583-588.

20 nci Kolordu Komutanı, 20 Eylül saat 18.30'da 53 ncü Tümen'e, karanlık bastıktan sonra ileri harekete geçerek, Vadii el Fara yoluna ulaşmasını, 10 ncu Tümen'e de Nablus'a ilerlemesini emretti. Bunun üzerine 53 ncü Tümen Komutanı, 158 nci ve 159 ncu Tugaylar'a Akrebe - Mecdel Nebi Fadıl hattına ilerlemelerini ve Şeria Vadisi'ne giden ilk yolu kesmelerini ve 160 ncı Tugay'a da tümenin yan ve gerilerini korumak göreviyle Samiye kesiminde kalmasını emretti.

21 Eylül saat 01.00'de hareket eden 53 ncü Tümen, bir direnişe rastlamadan Hırbet el Kusra'ya geldi. Kolordu komutanının tahminleri doğru çıkmıştı. Türkler, artık muharebeyi kesmişlerdi. Gün ağarırken, 158 nci Tugay Mecdel Nebi Fadıl'ın kuzeybatısındaki yol kavşağına varmış bulunuyordu.

Tümen komutanı Kusra güneydoğusundaki yollar kavşağında tugay komutanlarıyla buluşarak, tugayların yürüyüşlerini sürdürüp Akrebe'ye ilerlemelerini ve 158 nci Tugay'ın bir taburla Hırbet el Kerun tepelerine sürülmesini emretti.

Tümen, Akrebe'yi işgal ederek saat 11.45'te El Kerun tepelerini ele geçirdikten sonra, akşama kadar başka bir direnişe rastlamadan Beyti Decan'ı işgal etti.

10 ncu Tümen, 29 ncu ve 31 nci Tugayları ile 20/21 Eylül gecesi tekrar ileri harekâta başladı. 30 ncu Tugay Serfet batısında toplanarak 29 ncu Tugay'ın sağ yanıyla Şam yolu üzerinde Kuza'ya geldiği sırada, bu tugayı izlemesi ve kıtaların son gayretlerini harcayarak biran önce Nablus yoluna varmaları emredildi. 21 Eylülde en güç görevi 30 ncu Tugay yapacaktı. Türk artçı birliklerinin gerilerini kesmek için vakit kaybetmeden ilerleyecekti. 29 ncu Tugay, Kuza istikametinde hareket etti. Tugay, bir direnişle karşılaşmadan saat 05.30'da Kuza'ya vardı. Bu sırada 31 nci Tugay da, Cemain'i ele geçirmiş ve Maza Abd el Hak'a yönelmişti. Saat 07.00'de, 30 ncu Tugay, Kuza'da 29 ncu Tugayı geçti. Bu arada 29 ncu Tugay'ın ileri kısımları, Huvara'ya vardıkları sırada, bu kesimdeki Türk kuvvetleri çekilmişlerdi. Tümen Komutanı, 30 ncu Tugay'a Nablus doğusundaki Nebi Belan istikametinde yürümesini emretti. Saat 17.00'de Nebi Belan bu tugay tarafından işgal edildi.

29 ncu Tugay da, 30 ncu Tugayı izledi; ve saat 13.00'te Balata'yı ele geçirdi.

10 ncu Tümen'in, sarp ve çetin arazide sürdürdüğü yürüyüş ve muharebelerde, 800 kişi kadar kayıp vermiş, buna karşı 1.223 tutsak almıştı.

Chaytor Müfrezesi'nin Harekâtı

Şeria Vadisi'nde bulunan Chaytor kuvveti (Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, 20 nci Hint Tugayı, 38/R Fusi, 39/R. Fusi, 1/Britin. W.İ., 2/Srit, W.İ. Taburları, ağır topçu taburu, istihkâm bölüğü), İngiliz ordusu sağ yanını emniyete almak, Türklerin her hareketinden haber almak için şimdilik güçlü keşif kolu faaliyetleriyle yetinmek, Türklerin her çekilme hareketinden faydalanabilmek için sıkı teması korumak, vaktinden önce kendisinden daha kuvvetli bir kuvvetle muharebeye girişmemekle görevlendirilmişti. Eğer 21 nci İngiliz Kolordusu'nun taarruzuyla Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun kuşatma harekâtı başarıya ulaşırsa, 4 ncü Türk Ordusu'nun Hicaz demiryolu boyunca kuzey istikametinde çekileceği kuşkusuzdu. Bu ordu, çekilmeye başlayıncaya kadar Chaytor kuvveti, gösteriş harekâtından başka ciddi bir hareket yapmayacak, fakat zamanı gelince çekilen Türk kuvvetlerini takibe geçerek, Türk artçılarının ve ağırlıklarının yolunu kesecek ve özellikle Ed Damiye Köprüsü kesiminde Şeria geçitlerini ele geçirecekti. Müfreze Komutanı General Chaytor, aynı zamanda 4 ncü Türk Ordusu'nun Maan demiryolu üzerinde bulunan müfrezesinin kuzeye doğru çekilmesine engel olabilme olanağını da bulmuş olacaktı.

Bu cephe, yaz döneminde olduğu gibi iki bölgeye ayrılmıştı. Şeria Nehri, her iki bölge arasında sınırdı. Sağ kanat kesiminde 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, 20 nci Hint Tugayı; sol kanat kesiminde Yeni Zelanda Atlı Nişancı Tugay Komutanı emrinde üç tabur bulunyordu. Yeni Zelanda Tugayı ile 39/R. Fusiliers Taburu bölge ihtiyatını, 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ise, Chaytor kuvvetinin genel ihtiyatını teşkil ediyordu.

Bu bölgede 18-21 Eylül arasındaki harekât şöyle cereyan etti: 17 ve 18 Eylül günlerinde atlı kıtalar, esaslı keşif faaliyetinde bulundular. Türk tarafında büyük bir hareketsizlik görülüyordu. Sadece şimdiye kadar meydana çıkmamış olan ağır bir Türk bataryası El Nimrin'den Eriha ve kuzeyine, Vadii Nueyme'de bulunan müfreze karargâhına bir ateş baskını yapmış, kayıplara ve karışıklığa yol açmıştı.

19 Eylül öğleden sonra, 53 ncü Tümen'in 160 ncı Tugayı'nın, tepeler kesimindeki harekâtını geliştirmekte olduğu ve emrindeki bir dağ bataryasının mevzie girdiği haberi alınmıştı. Bunun üzerine sol kanat komutanı, bir taburuna Türklerin çekileceği anlaşılırsa ilerleyerek Türk mevzilerini ele geçirmesini emretti. Taburdan bir bölük, yoğun bir ateş desteği altında taarruza geçerek Türk ileri karakollarını geri attı. Türklerin, Bakr sırtındaki mevzilerini kuvvetli olarak tuttuğu anlaşılınca daha fazla ilerlenmedi.

20 Eylül sabahı bu tabur, tekrar taarruza kalkarak Bakr sırtlarındaki Türk mevzilerini ele geçirdi. Daha sonra ortalık ağarırken, Türklerin, daha kuzeydeki Tebeşir Tepe sırtlarından da çekildikleri anlaşıldı. Bu sırtlar da saat 09.30'da işgal edildi. Bu sırada Sol Kanat Grubu'ndan bir tabur, Bağıştepesi (Grant Hill) ile Bağalat sırtlarını ele geçirmiş ve bu kesimde şiddetli topçu ateşi altında mevzi kazarak yerleşmişti. Alınan keşif raporlarından, Türklerin Melaha kuzeyindeki mevzileri hâlâ elde bulundurdukları anlaşılıyordu. Bu kesime karşı yapılan ateş baskısıyla buradaki Türk kıtaları da geri çekilme zorunda bırakıldı.

Şeria Vadisi doğusunda, 3 ncı ve 7 nci Hafif Süvari Alaylarından kurulu bir kuvvetten çıkarılan bölükle, Türk mevzilerinin sol kanadına karşı bir gösteriş taarruzu yaptırıldı. Lakin bu mevziin de aynı şekilde kuvvetli olarak tutulduğu anlaşıldı. Türklerin, sağ kanadını geri çekinceye kadar Melaha Vadisi ve daha çok Şeria Vadisi doğusundaki mevzilerde tutunmak isteyeceği anlaşılıyordu. Müfreze Komutanı General Chaytor, Türklerin bu biçimde bir çekilmeye başlamış olması kanısına vararak Ed Damiye Geçiti'ne doğru bir baskın yapılması zamanının geldiği kanısına vardı. Ve Yeni Zelanda Atlı Nişancı Tugay Komutanı'na, 21 Eylül fecirden önce Bağalat'ın üç km. kuzeyinde Ed Damiye Köprüsü yolu üzerindeki Hırbet Fasail'i ele geçirmesini emretti. Tugayın bir alayı, zayıf Türk artçısına taarruz ederek öğleden önce hedefini ele geçirdi. Az sonra alayın keşif kolları Türk kıtalarının Şeria Nehri üzerinde Mafit Çözele'den itibaren beş km. daha kuzeybatıda El Musettera'ya kadar bir mevzi tutmuş olduğunu ve bu suretle Şeria Nehri üzerinden çekilmek amacıyla Vadii el Fara yoluyla ilerleyen Türk 7 nci Ordu kısımlarının Ed Damiye Geçiti'nden geçmelerini güvenceye almaya hazırlanmış olduğunu keşfettiler. Saat 16.15'te Müfreze Komutanı General Chaytor, Türklerin Mafit Çözele'yi terk etmek üzere olduklarına dair haber aldı. Bunun üzerine, Yeni Zelanda Tugayı'na bütün birlikleriyle Hırbet Fasail'de toplanması emredildi. Bu Harekât Melaha Vadisi'nin yukarı kesimindeki Türk tahkimli mevzileri yöresinden geçilerek yapılacağından, ancak gece karanlığından faydalanılması gerekiyordu. Tugay toplandıktan sonra, saat 21.00'de 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, Musallabe'de eski mevziini işgal edecekti. Tugay, Hırbet Fasail'den Ed Damiye Köprüsü istikametinde harekete geçti. Atlı kıtalar, Hırbet Fasail'e saat 23.30'da, piyadelerse, gece yarısı gelebildiler.

Birlikler, ileri hareketine devam ediyorlardı. Bu sırada Ayn Çözele'ye büyük bir Türk kolunun, ilerlemekte olduğu ve Şeria Nehri'ni geçmeye hazırlandığı öğrenildi. Tugayın öncü öncüsündeki bölük, hemen kıyıya doğru bir saldırış yaptı. Fakat şiddetli bir Türk karşı taarruzuyla geri atıldı. Daha sonra başka bir bölük, bu bölüğü takviye ettiyse de, onu da Türkler, sağ kanadından kuşatarak çekilme zorunda bıraktı.

Türkler (Kroki : 56)

7 nci Ordu'nun 21-22 Eylül 1918 Durumu ve Harekâtı

20 Eylül akşamı Nablus'tan Beyti Hasan'a gelen 7 nci Ordu Karargâhı'nın birinci kademesi, 20/21 Eylül gecesini de uyumadan geçirerek, aç ve susuz olarak çalışmasını sürdürüyordu. Ordu Komutanı, çok önce sezdiği kötü akıbetten hiç olmazsa 7 nci Ordu'yu kurtarmak için çareler düşünüyordu. Durum çok kritik ve umutsuzdu. Nablus-Beyti Hasan ve Nablus-Ayn Sübyan-Tubas istikametinde uzanan iki yolun, daha 20 Eylül akşamından itibaren yalnız 7 nci Ordu'nun ikmal kolları ve kafileleriyle değil, aynı zamanda 8 nci Ordu'nun da döküntüleri ve bazı kıtaları, Alman er ve araçlarıyla geçilmez bir hal aldığı görülmüş ve ordu komutanı tarafından bazı tertipler emredilmişti. Özellikle 8 nci Ordu perakendelerinin, Ayn Sübyan'dan sonra Beyti Hasan yoluna yani 7 nci Ordu kolordularının çekilecekleri mevzi istikametlerine dökülerek, 7 nci Ordu birliklerinin moralini ve intizamını bozmamaları için elde bulunan iki taburluk ordu ihtiyatıyla köklü tedbirler alınmıştı. Fakat çoğalan insan akışının giderek artan yığılmalarının önüne tam olarak geçmek mümkün olamıyordu. Bu suretle 7 nci Ordu, çekilme yollarının 8 nci Ordu enkazı tarafından kapanması gibi bir tehlikeyle karşı karşıya bulunuyordu.

8 nci Ordu hakkında 20/21 Eylül gece yarısına kadar alınan bilgi, Vadii Fara'da görülen durum ve olaylar, bu ordunun tüm olarak parçalanıp, dağılmış olduğuna artık kuşku bırakmıyordu. Böylece Yıldırım Ordular Grubu savunma cephesinin, Akdeniz kıyı bölgesi ve hatta 7 nci Ordu'nun sağ kanat ve yanındaki bir hayli dağlık arazi kesimi düşman eline geçmiş bulunuyordu. 20 Eylül sabahı Nasıra'ya baskın yapan İngiliz süvarisinin de, şimdi Bisan'a girmiş ve 7 nci Ordu'nun Bisan'dan geçen çekilme yolunu kapatmış bulunmasına kuşku duyulamazdı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ise, ordunun 19 Eylülde verdiği, ikinci bir mevzide direnme hakkındaki kararını daha çok geriye çekilme zorunluluğu duyulduğu vakit, Bisan ve özellikle Beyti Hasan genel

istikametinde Mesudiye - Cenin şosesinin doğusu alanının 7 nci Ordu'ya isabet edeceğini, emirle bir kez daha tekrarlamış olmaktan başka, orduların birlikte hareketini düzenleyecek bir direktif vermiş değildi.

4 ncü Ordu'ya, 7 nci Ordu'ya ulaştırılmak üzere verilmiş olan bir çekilme emrinin, her nedense 7 nci Ordu'ya gelmesi de çok gecikmişti. Bu emir, ordu Şeria'yı ve Cebeli Aclun'u geçtikten sonra alındığından artık uygulanacak tarafı kalmamıştı.

7 nci Ordu Komutanı, kolorduları bir an önce Vadii Fara kuzeyine alarak kısmen olsun düşman tehdidinden kurtarmak için saat 01.30'da şu emrini verdi: [494]

"1. Genel durum, mümkün olan süratle ordunun Vadii Fara kuzeyine geçerek Bisan dolaylarına ulaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

2. 8 nci Ordu kısımları, Nablus'un beş-altı km. kadar batısında olup, bu kısımlar da Tubas üzerine çekilecektir.

3. 3 ncü Kolordu, harekâtını 8 nci Ordu'ya uydurarak Telleuze - Tümmün güneyi hattına çekilecektir.

4. 20 nci Kolordu, harekâtını 3 ncü Kolordu'ya uydurarak Beyti Hasan-Bisan şosesi iki tarafına çekilecek ve Şeria Grubu ile irtibatını gözönünde tutacaktır.

5. 3 ncü Kolordu, Tubas istikametinde yollanması mümkün olmayan sahra bataryalarını, vakit ve zamanla 20 nci Kolordu emrine verecektir.

6. Birinci derecede önemli olan husus, eldeki yiyecek maddeleri ve cephane bitmeden Bisan dolaylarına varılmak zorunda bulunulduğu düşüncesidir. Buna göre yürüyüş hızını azaltan ve taşınması güç olan her şey yok edilebilir.

7. Her türlü imkâna başvurularak irtibatın korunması ve sürdürülmesi elzemdir.

8. Bu emir alınır alınmaz icraata başlanmalıdır. Ancak 20 nci Kolordu'nun, 3 ncü Kolordu'dan önce şimdiki mevziini bırakması sakıncalıdır.

9. Ordu Karargâhı, Beyti Hasan'dadır..."

---

[494] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 15, 15-1.

20 nci Kolordu ile pek emin olmayan ve arasıra kesilen bir telefon bağlantısı vardı. Fakat 3 ncü Kolordu ile hiç bağlantı yoktu. Bu emrin bir örneği iki subayla bu kolorduya gönderildi. Emir, 21 Eylül saat 03.00'te kolordu komutanlığına ulaştı. Bu sırada kolordu komutanı, Recip yöresinde 11 nci Tümen'in işgal edeceği mevzileri gezmekteydi.

Ortalık ağarırken İngiliz uçakları, altılı, sekizli filolar halinde Beyti Hasan-Tubas istikametlerinde geri çekilen ağırlıklarla ulaştırma kolları ve perakende erleri hemen keşfetti. Aslında düşman pilotları, daha önce orduların gerilerindeki yolların dar kesimlerini saptamışlar ve buralara ardı arası kesilmeden hava saldırıları düzenleyerek çekilmeyi bir paniğe çevirmeye ve geriden gelecek yardım kuvvetlerine kapamaya çalışıyorlardı. Nablus'tan Ayn Subyan'a kadar olan yol, kırılan arabalar, harap olan yük otoları ve ölen insan ve hayvanların cesetleriyle daha 21 Eylül öğleden önce dolmuş ve geçilemiyecek gibi kapanmış bulunuyordu.

Saat 11.00'de El Azmut Tepesi'nde bulunan 11 nci Tümen'in artçısı olan 127 nci Piyade Alayı'na, iki alay kadar düşman süvarisinin taarruzu başlamış, bu üstün düşman baskısı altında alay, geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu sıralarda, Nablus ovası toz bulutları altında kalmış, düşman uçakları da çok alçaktan uçarak kıtalar üzerine bomba ve makineli tüfeklerle taarruz ediyordu. Buna karşı bir makineli tüfek bölüğü Nablus kuzeydoğusunda mevzie sokulmuştu.

Bu saatlarda 8 nci Ordu Komutanı'nın Nablus'ta bulunduğu haber alınarak, hemen 3 ncü Kolordu Karargâhı'ndan hayvan yollanarak kendisinin Bisan istikametine geçebilmesi sağlanmıştı.

Düşman süvarisinin yaklaşması üzerine, kolordu süvari bölüğü Nablus'un kuzey sırtlarında yaya muharebeye inerek yoğun bir makineli tüfek ateşiyle bunları, karşılamış ve dağıtarak çekilme zorunda bırakmıştı. Nablus'tan geçmek isteyen diğer düşman süvari kıtaları da aynı şekilde süvari bölüğü tarafından durduruldu. Sonunda, 11 nci Tümen cephesine ilerleyen düşman süvarilerinin, 100 adım mesafeye yaklaşması üzerine kolordu karargâhı, hayvanlarına binerek Azmut doğusundan ve vadi içinden geçen sarp bir yolla çekilebilmişti.

Rucib'in doğusundan 11 nci Tümen kıtaları üzerine atılan asıl düşman süvarisi, bu tümenin ateşleri karşısında durmak zorunda kalmış,

11 nci Tümen kıtaları bu ateş himayesinde dağınık bir halde Azmut doğu sırtlarına çekilmiş, 1 nci Tümen de Nablus'un kuzeybatısından dağınık bir halde çekilmişti. Bu tümenin artçılarını kurtarmak için, kolordu süvari bölüğü, atlı muharebeyi kabul zorunda kalarak mevcudunun yarısını kaybetmişti.

21 Eylül günü akşam olurken, 3 ncü Kolordu Karargâhı, Tammün' de toplanmış bulunuyordu. Geri çekilen kolordu birlikleriyle, ordu komutanlığı emri gereğince bir cephe tutulmaya çalışılmıştı. Ordu karargâhıyla Beyti Hasan üzerinden bağlantı kurulamadığından bir irtibat subayı Beyti Hasan'a yollanmış, ancak ordu komutanlığı karargâhı burada bulunamamıştı. Ordu komutanlığının Bisan istikametine gittiği ve Dahret Mukya'da 20 nci Kolordu Komutanı ile 8 nci Ordu Komutanı'nın dinlenmekte olduğu haber alınarak buraya bir emir subayı yollandı. 20 nci Kolordu Komutanı 3 ncü Kolordu'dan gönderilen emir subayına, durum hakkında verdiği bilgiyle, 3 ncü Kolordu Komutanı'nı aydınlatamadığından, kolordu komutanı ordunun verdiği önceki emre uymaya ve Tubaz'a giderek orada yeni bir emir beklemeye karar verdi.

8 nci Ordu dökümtüleri, 3 ncü Kolordu çekilme yollarını tıkadığından, bu kolordu, 20 nci Kolordu'ya oranla daha güçlükle hareket edebiliyordu. Bu nedenle ordu emrine uyularak yürüyüş hızını azaltan, taşınması güçleşen her şey, bu arada çoğunlukla cephanesi tükenen sahra topları, tahrip edilerek terk edilmişti.

20 nci Kolordu, düşman tarafından sıkı bir şekilde takip edilmemekteydi. Bu kolordunun, 3 ncü Kolordu'dan önce çekilmede acele etmesi halinde, aslında sağ yan ve gerilerinden çok etkilenen 3 ncü Kolordu, bugünden daha çok perişan olurdu. Çünkü, 20 nci Kolordu'yu geriye atan düşman, 3 ncü Kolordu'nun Sol Kanat ve yanını da kavramış olurdu. Bu nedenle ordu emrinde bu önemli nokta açık olarak belirtilmişti. Bunun için 20 nci Kolordu, harekâtını 3 ncü Kolordu'ya uydurmaya çalışıyordu.

Ordu Komutanlığı'nın bugün en önemli icraatı, Bisan'ın 4 ncü Ordu' dan gönderilecek kuvvetlerle güvenlik altına alınması için bu kuvvetlerin gelmesinin çabuklaştırılmasını sağlamak ve Ordu 2 nci Şube Müdürü Yarbay Hayri'nin komutasındaki müfrezeye (109 ncu Alay'ın 2 nci Taburu, 3 ncü Hücum Taburu, ordu süvari bölüğü), Alman perakendelerinden vücuda getirilen Furken Müfrezesi'ni katarak, Vadii Fara kuzeyine işe

yarar bir halde (akaryakıtı da bulunan otomobillerden kurulan kollardan faydalanarak) ileri aldırmak kararını vermek olmuştu. [495]

4 ncü Ordu, 3 ncü Süvari Tümeni'ni Bisan istikametinde hareket ettirmişse de, bunu 7 nci Ordu'ya bildirememişti. 7 nci Ordu Komutanlığı, bunu ancak Şeria doğusuna geçtikten sonra 22/23 Eylülde bir rastlantı sonucu olarak öğrenmişti.

Yarbay Hayri Müfrezesi ise, Beyti Hasan Boğazından kuzeye doğru hareketine devam edemediğinden, bu boğazı geçip ufak gruplar halinde hareketini sürdürmeye çalışmışsa da, İngiliz uçakları, saldırılarıyla müfrezeyi durdurmuş ve bugün akşama kadar hareketine imkân vermemişti. Uçaklar, küçük gruplar şöyle dursun, tek atlıların ve tek erlerin bile üzerine bazen bomba veya makineli tüfek taarruzu yapıyordu.

Vadii Fara'yı kısım kısım dolduran parakendelerle ağırlıklar, Beyti Hasan boğazından kuzeye geçmek isterlerken, bu hava saldırıları karşısında yerlerinde kalmışlardı.

Beyti Hasan boğazında, gerçi Yarbay Hayri Müfrezesi'nin makineli tüfekleri, düşman uçaklarına ellerindeki cephane imkânına göre, ateş etmişlerse de pek etkili olamamışlardı. Gerçi bir iki uçak düşürülmüştü, ama Beyti Hasan boğazı insan ve hayvan cesetleri, yaralılar, araç, gereç ve motorlu taşıt enkazıyla geçilmez bir hale gelmişti. Çaresizlik içinde kalmış bir takım insanlar, üç gündür devam eden muharebeler ve çekilme hareketinden doğan yorgunluk, açlık, susuzluk ve uykusuzluktan güçsüz düşerek sinirlerinin son gücünü harcıyorlar, silahlı erler, silahlarıyla düşmana bir etki yapmamanın üzüntü ve moral çöküntüsü içinde elim bir sonucun yeis ve matemini yaşıyorlardı.

Ordu karargâhının biraz ötesinde tam anlamıyla bir mahşer yeri kargaşası hüküm sürüyordu. Görülebildiği kadarıyla Düşman uçakları, Beyti Hasan batısından Telluza-Temmün hattına çekilmekte olan 3 ncü Kolordu kıtalarının ve Beyti Decan-Beyti Hasan istikametinde harekette bulunan 20 nci Kolordu'nun hırpalanmakta olduğuna kuşku bırakmıyordu. Vakit geçtikçe düşmanın, Bisan'da daha güçlenerek Dera üzerine yürümesi veyahut kuzeydoğuya yönelmesi imkân ve ihtimali artıyordu. 4 ncü Ordu'nun Bisan istikametine kuvvetler sürdüğüne dair haberler olmaması, 7 nci Ordu kıtalarıyla ivedilikle Bisan Geçidi'ni açmak ihtimalini

[495] Sedat; s. 161-163.

ortadan kaldırıyordu. Şam istikametinden yardım gelmesi ihtimaliyse çok zayıftı. Ordu Bisan istikametini açık tutarak Şeria'yı doğuya geçemediği takdirde, düşmanın takip ve baskısının kuzey istikametinden ve Şeria boyunca, nehre paralel olarak, gerçekleşme ihtimalinden kaygı duyuluyordu.

7 nci Ordu'nun bulunduğu bu güç durum ve koşullar altında alınması gereken tedbirler düşünülürken, Nablus telgrafhanesine "Dakika geciktirilmesi mucibi idamdır." işaretini taşıyan, Başkomutanlığın bir telgrafı gelmiş ve Beyti Hasan'da bulunan 7 nci Ordu Komutanlığı'na yollanmıştı. Bundan, Başkomutanlığın Yıldırım Ordular Grubu ile bağlantısının olmadığı anlaşılıyordu.

7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlığa durumu açıklamak ve tam yerinde ve uygun bir uyarıda bulunmak üzere karşılık olarak (21 Eylül saat 01.30'da), şu şifre telgrafı yazmıştı: [496]

"Düşman süvarilerinin Samah'a kadar ulaştıkları anlaşılıyor, 8 nci Ordu kalmamıştır. 7 nci Ordu'yu Vadii Fara kuzeyine çekmeye çalışıyorum. Ordu henüz düzenini korumaktadır; ancak yiyecek ve cephane sorunu düşünülmeye değer. 4 ncü Ordu henüz taarruza uğramamış sağlamdır. Bisan'ı tutturmaya çalışıyorum. Her halde kuzeyden bu noktaya kuvvet yetiştirilmesi hayat ve memat sorunudur. Ben karargâhımla, ordunun merkezi gerisinde sözünü ettiğim vadide, Beyti Hasan'dayım. Grup Komutanlığı ile bağlantı yoktur."

Bu şifre bir subayla Nablus telgrafhanesine gönderilmişse de ancak çekilip çekilmediği hakkında bir bilgi alınamamıştır.

7 nci Ordu Komutanı, düşmanın yaklaşmış olması ve düşman hava faaliyetinin de öğleden sonra hafiflemiş bulunması nedeniyle, ordu karargâhıyla, daha geride Tubaz ve Bisan yollarının birleştiği noktada Um el Kart yöresine harekete karar verdi. Ordu karargâhı, saat 16.00'ya doğru otolarla Beyti Hasan'dan hareket etti. Fakat bir iki km. ilerledikten sonra, düşman uçaklarının alçaktan taarruzuna uğranıldı. Bu durum karşısında otolarla hareketin mümkün olamıyacağı anlaşılınca, burada akşamı karanlığına kadar kalındı. Karanlık bastıktan sonra karargâh Tubas'tan doğuya gelen yolların Bisan şoşesini kestiği yerde toplandı. Yarbay Hayri Müfrezesi ve diğer perakende örgütler de yavaş yavaş toplandı.

---

[496] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 13.

20 nci Kolordu kıtaları, düşman tarafından yakından takip edilmeksizin 21/22 Eylül gecesi Vadii Fara kuzeyine geçiyordu. 3 ncü Kolordu ile henüz bağlantı sağlanamamıştı. 20 nci Kolordu'nun durumu ve ordu karargâhının yeri tarif edilerek, "kolordunun Tubas'ta toplanması ve 20 nci Kolordu'nun durumuna ve kendi içinde bulunduğu koşullara göre hareket etmesine" dair 3 ncü Kolordu'ya bir emir gönderildi.

Akşam geç vakit 8 nci Ordu'dan Bisan istikametine yönelmiş olan bazı perakende kıta ve teşkillerin, Bisan güneyinde durmak zorunda kaldıkları sırada taarruza uğradıkları, Bisan'ın kuvvetli düşman birlikleri tarafından tutulduğu haberi alınmıştı. Bu nedenle Bisan'ın güneyden zorlanması için yapılacak teşebbüsten hiçbir yararlı sonuç almanın mümkün olamayacağı anlaşılmıştı. Böyle bir hareket orduya en az bir gün daha kaybettirecek ve tüm olarak da kuşatılmaya yol açacaktı. Bisan ile Eddamiye arasından Şeria'yı doğuya geçmekse yaptırılan keşiflere göre mümkün değildi. Ancak bu konuda daha önce kaçakların izlenmesi, yiyecek ve yem satınalınması gibi görevler için bölüğüyle bu bölgeye gönderilen 24 ncü Tümen Süvari Bölük Komutanı, iyi bir rastlantı eseri olarak burada ordu karargâhının yanında bulunuyordu. Bölük komutanı, bölgeyi gezmiş araziyi ve nehrin doğal geçitlerini iyi tanıyordu. Şimdi onun bilgi ve tecrübesinden faydalanılacaktı.

Bu icraat ve düşünceler arasında, 8 nci Ordu Komutanı, Kurmay Başkanı, birkaç subay ve er, az sonra da 20 nci Kolordu Karargâhı, 7 nci Ordu Karargâhı'nın yanına geldiler.

Yapılan durum tartışması sonunda, 7 nci Ordu Komutanı, "Bisan'ı zorlamaktan vazgeçmedeki zorunluluğu ve Şeria'nın en kısa yoldan doğuya geçilmesi gereğini" gerekçeleriyle açıkladı. Komutanlar, görüş ve düşünce birliğine vararak, bu yolda gereken emirleri verdiler.

8 nci Ordu Komutanı, Bisan güneyinde henüz muharebe yeteneğini yitirmemiş kıtalarının bulunduğunu haber alınca, bunların başına gitmeye karar verdi. Önce Tubas'ta 3 ncü Kolordu Karargâhı'na uğrayarak, 7 nci Ordu Komutanı'nın kararlarını kolordu komutanına anlattı. 8 nci Ordu Komutanı, bu kolordu kıtalarının durumunu öğrendi; ve sonra kendi kıtalarını bulmak üzere Bisan'a gidecekti.

7 nci Ordu Karargâhı, gece yarısına kadar burada dinlenmede kaldıktan sonra, gece yarısına doğru Bisan'ın 25 km. güneyinden ve Tell Der el Amar yöresinden Şeria'yı geçmek üzere hareket etti. Yarbay Hayri

Müfrezesi ile diğer küçük teşkiller ve Bisan yolu üzerinde toplanan perakendeler de müfrezeye katılmıştı. Yolsuz ve aşılması güç bir araziden çok zor bir gece yürüyüşü yapılacaktı. Bu yürüyüş sırasındaki açlık, susuzluk ve özellikle hava saldırılarının sinirler üzerinde meydana getirdiği gerginlik ve bezginlikle uykusuzluk, kıtalarla karargâhları çok yıpratmıştı. Doğal olarak, bu haller emirlere uymayı ve disiplini gevşetiyordu. Bu koşullar altında bilinmeyen bir arazi ve güvensizlik içinde yapılacak bir gece yürüyüşü, olağanüstü tedbirlerin alınmasını gerektiriyordu.

7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, yürüyüş kolunun emir ve komutasını eline aldı ve gece yarısından önce verdiği emirde, bunu açıkca belirterek yürüyüş düzen ve disiplinine uymada zerre kadar kusur eden, yol kolu uzunluğunun artmasına sebep olan, geriye kalanların (subay, er kim olursa olsun) hiç acımadan idam edileceğini bildirdi. Erlere kadar emrin bütün anlamı anlatıldı. Gece bile düşman uçaklarının faaliyete geçebilmeleri ihtimali gözde tutularak sigara içmek ve gürültü çıkarmak yasaklanmıştı. Yol kolu boyunca ayrılan atlı subaylar yürüyüş disiplinini sürekli olarak denetliyerek ordu komutanına rapor vereceklerdi. Çünkü, Ordu Komutanı'nın sözünün eri olup, verdiği emirleri bizzat takip ve uyguladığını bilmiyen yoktu.

Emrin gereği binbir türlü engellere ve yokluğa rağmen aksatılmadan uygulandı. İlerledikçe birerle kola dönüşen yürüyüş kolu tek vücut bir kitle halinde hedefine yürüdü. Tell Der el Amar'a doğru inen ve kayalar üzerinden, uçurumlar kenarından ve dolaşık patikalardan gece karanlığında yapılan bu yürüyüş sonunda (22 Eylül sabahı) güneş doğmadan önce Tell Der el Amar geçitine ulaşılmış oldu. [497]

4 ncü Ordu Bölgesinde (Kroki : 55, 56)

Bu ordu bölgesinde 19 Eylül 1918 durumu şöyleydi : Şeria cephesinde Şeria Grubu (24 ncü Piyade Tümeni ve iki alaylı 3 ncü Süvari Tümeni) ile Şeria'nın beş km. batısından sekiz km. doğusuna kadar nehrin iki tarafında, 8 nci Kolordu (48 nci Piyade Tümeni, Mürettep Tümen, süvari grubu), Tell el Nimrin kuzey ve güneyindeki eski mevzilerinde bulunuyordu. Ayaklanan Araplara karşı da, Tafile ve Maan'da harekâta devam ediliyordu. 2 nci Kolordu Komutanlığı, bu harekâtı idare ediyordu. Bu kolordu emrinde Maan, Havran ve Şam Komutanlıkları vardı. Kolordu karargâhı Amman'da idi.

[497] Sedat; s. 165-171.

Tafile harekâtı başarıyla sürdürülürken, İngiliz uçakları 16 Eylülde Dera'yı bombaladılar. Zırhlı oto, topçu ve makineli tüfeklerle takviye edilmiş olan Arap kuvvetleri, Dera'nın güneyinde demiryolunu tahrip ettiler. O sırada Şam'da bulunan 4 ncü Ordu Komutanı, Nablus üzerinden Salt'a geldi. Araplar, bu saldırılarıyla haberleşme ve ulaşımı kestiler; ve bir kısım Türk kuvvetlerini üzerlerine çektiler.

19 Eylülde, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, yayınladığı bir genelgede, 8 nci Ordu'nun biraz gerilediğini bu nedenle durumun tehlikeli bir döneme girdiğini açıklamıştı.

20 Eylül sabahından itibaren de Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ile 4 ncü Ordu arasındaki bağlantı kesildi. Önemli merkezlerin havadan bombalanması, Arapların gerilerdeki sabotajları haberleşmeyi felce uğratmıştı.

20 Eylül öğleden sonra, Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'ndan Alman Binbaşı Ludlof, 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı'nı telefon başına çağırarak, 20 Eylül sabahı İngiliz süvarilerinin, Nasıra'yı bastıklarını ve karargâhın Şam'a hareket ettiğini, 8 nci Ordu'nun geri çekilmekte olduğunu söyledi; ve arkasından haberleşme kesildi. Aynı günün akşamı, 4 ncü Ordu'nun Gadar-El Ramte hattına çekilmesi, 7 nci Ordu'nun da Samah-İrbit hattına çekileceği ve bu emrin bir örneğinin 7 nci Ordu'ya ulaştırılması Ordular Grubu Komutanlığı'nca emrediliyordu.

Çekilme emri 20 Eylülde verildiğine göre, 4 ncü Ordu da, 20/21 gecesi çekilmeliydi. Gerçekte ordu komutanlığı, bu emri aldıktan sonra çekilme hazırlığı yapmışsa da bu yeterli olmamıştır. Ordu, ancak 21 Eylül akşamı çekilmeye başlamıştır.

Ordu emrine göre çekilme şöyle yapılacaktı : Şeria Grubu, 3 ncü Süvari Tümeni ile Şeria Nehri doğusunu izleyerek kuzeye doğru çekilecek ve Bisan güneyindeki geçitleri tutarak 7 nci Ordu'nun çekilmesini koruyacak; 24 ncü Tümen Eddamiye geçitini geçerek, 7 nci Ordu ile bağlantı kuracak ve düşmanın Şeria'yı geçmesine engel olacak, bu tümen Şeria Vadisini geçtikten sonra Ceraş istikametinde ilerleyerek Gadra'da mevziin sağ kanadına çekilecek; Mürettep Tümen Komutanı Yarbay Hunger, kendi tümeninden ve 48 nci Tümen'den birer alay alarak Salt'a gelecek ve çekilmeyi korumak üzere bir mevzi işgal edecekti. Bu Grub'un kurulmasıyla, 48 nci Tümen ile Mürettep Tümen, birer piyade alayından tümen topçusu ve bağlı birliklerden ibaret kalıyordu. Süvari grubundan da iki

alay, süvari tümenine katılacaktı. 48 nci Tümen, Salt üzerinden kuzeye doğru Ceraş-İbrit istikametinde çekilecek, Mürettep Tümenin ve süvari grubunun kalan birlikleri, süvari grup komutanı emrinde olarak Vadii İmir üzerinden Amman istikametine çekilecekti. [498]

2 nci Kolordu, tüm kuvvetlerinin kuzey istikametinde hareketlerini emredecek. Bu hareketlere 20/21 Eylülde başlanacaktı.

Bu sıralarda, ordu karargâh subayları arasında bir anlaşmazlık göze çarpıyordu. Türk kurmaylarıyla Alman kurmayları, komutanlığa başka başka tekliflerde bulunuyorlardı. Verilen genel emirler, değiştirildiği gibi ayrıntılara ait değişiklikler de oluyordu. Ordu karargâhı, Salt'tan Ceraş yoluyla Dera'ya gidecekken, Amman'a gitti. 48 nci Tümen ve bir kısım birliklere de Amman'a çekilmesi emredildi.

Gerçekte 4 ncü Ordu'nun 20 Eylül akşamından itibaren mevzilerinde artçılar bırakarak çekilmesi gerekiyordu. Bu ordu, 7 nci Ordu'ya yakın bulunmak ve gereğinde yardım etmek için asıl kuvvetiyle Ceraş yolunu takip edecekken, Amman'dan dolaşması emrolundu ki, bu suretle ordu iki gün kaybetmiştir.

Ordunun çekilme hareketi, genellikle bir düşman tacizine uğramadı. Yalnız, 24 ncü Tümen, 22 Eylül sabahı Eddamiye Geçidi'nde taarruza uğrayarak bir miktar kayıp vermiş ve Salt'taki Yarbay Hunger Müfrezesi'nin bir alayıyla takviye edilmişti.

Süvari tümenine verilen iki alay da henüz tümene katılamadı. Bu tümen, 200 kılıçlı iki alayla bir bataryadan kuruluydu. Düşman, bu bölgede de Türk birliklerinin çekilmekte olduğunu anlayarak, Goraniye kuzeyinden geçirdiği 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile Kefreyn istikametinde takibe başladı. Eddamiye'den geçen kuvvetse, Yeni Zelanda Tugayı ile iki piyade taburuydu.

4 ncü Ordu'nun çekilmeye başlamasıyla Nablus Meydan Muharebesi sona ermişti.

Sonuç olarak, 8 nci Ordu elden çıkmış, 7 nci Ordu, çok tehlikeli bir duruma düşmüş ve Şeria doğusuna geçip geçemiyeceği şüpheli bir hale

[498] a. g. e.; s. 233.

gelmişti. 4 ncü Ordu'nun bundan sonra ne duruma gireceğini, karşısında üstün bir düşman kuvveti bulunmadığına göre, Şeria batısındaki hareketler belli edecekti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Nasıra'dan Taberiye'ye gelince, Nasıra'dan gelecek birliklerin burada düzene sokulmasını emrettikten sonra, 4 ncü Ordu ile de telefonla bağlantı kurmuş ve 7 nci Ordu Komutanı'nın verdiği bilgiden, 8 nci Ordu'nun Anepta'yı tutamayarak Mesudiye istikametinde çekildiğini öğrenmişti. Bu durumu üzüntüyle karşılayan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Nablus-Cenin yolunun elde bulundurulması umudunu kaybetmişti. Bunun üzerine, 4 ncü Ordu'ya kuzeydoğuya doğru hareket geçmesini ve Şeria Geçiti'ni korumak üzere buraya mümkün olduğu kadar kuvvetli süvari birliklerinin gönderilmesini emretti. Ve bundan sonra, kurmay başkanı ve iki Alman subayıyla birlikte bir yük otosuna binerek, 20 Eylül saat 16.30'da Samah'a vardı. Bu sırada kuvvetli bir İngiliz hava filosu, Samah'ı bombalamaktaydı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, İngiliz süvarisine karşı Lecun Geçiti'ni savunmak görevini alan Alman binbaşısını da burada görünce hayret etti. Binbaşı, "emrindeki müfrezeyle geçit'e varmadan İngiliz süvarisiyle karşılaşarak müfrezenin bir kısmının dağılmış olduğunu, bir kısmının da tutsak edildiğini ve kendisinin, elinde kalan 60 Alman ve 200 Türk eriyle Samah'a geldiğini bildirmişti. Bundan sonra bu müfrezeye Samah'ın savunulması görevi verildi. [499]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, aynı zamanda Taberiye'de toplanmakta olan kuvvetin komutanına da Taberiye Gölü güneyinde ve Şeria Nehri üzerindeki Cesir Yakub Geçiti'ni tutarak savunulmasını emretti ki, kuvvetli İngiliz süvarisine karşı alınan bu tertipler pek zayıftı. Ancak yapılacak başka bir şey de yoktu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, elinde yeterli bir ihtiyat kuvveti bulundurabilseydi bu elem verici duruma düşmezdi.

Gece yarısı, Samah'tan Dera'ya hareket eden Ordular Grubu Komutanı, 21 Eylül saat 07.00'de buraya varmıştı. 4 ncü Ordu ile yaptığı telefon konuşmasında, 7 nci Ordu Karargâhı'nın Nablus'tan Beyti Hasan

[499] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, s. 272-273.

istikametinde çekildiğini ve aynı istikamette çekilen bu ordu birliklerinin, düşman hava saldırılarından ağır kayıplara uğradıklarını ve 8 nci Ordu' dan bir haber alınamadığını öğrendi.

4 ncü Ordu, 3 ncü Süvari Tümeni'ni Şeria doğusundan Bisan istikametine göndermişti. [500]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı son kez verdiği emirde, 4 ncü Ordu Yarmuk Vadisi'nin Dera-İrbit hattına kadar olan kesimini; 7 nci Ordu, şayet varsa 8 nci Ordu kalanlarıyla İrbit hizasından Samah'a kadar olan kesimini savunacaklardı. Yıldırım Ordular Grubu'nun bu emri, 4 ncü Ordu tarafından diğer ordulara da ulaştırılacaktı. 4 ncü Ordu, düşman baskısı olmadığı ve Maan'dan gelecek birlikleri beklediği için, çekilme hareketini geciktiriyordu.

Grup Komutanı, diğer taraftan Hayfa'daki birliklerin de Taberiye yolunu açmaya çalışmalarını, buna imkân olmazsa kıyı yolundan dolaşarak Taberiye kesimine çekilmelerini emretti.

21 Eylül akşamı, binlerce silahlı Dürzi, Dera'ya geldi. Liman Paşa ile görüşen Arap Şeyhleri, kendilerine yardımcı birlikler verilirse, hizmete hazır olduklarını bildirdiler. Ancak kendilerine elde kuvvet olmadığı için buna imkân bulunur bulunmaz isteklerinin yerine getirileceği cevabı verildi. Dürziler, şimdilik tarafsız kalacaklarını, çekilen kıtalara hiçbir zarar vermeyeceklerini vaat ettiler. [501]

---

[500] a. g. e.; s. 273-274.

[501] a. g. e.; s. 275-276.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİLİSTİN VE SURİYE'NİN BOŞALTILMASI

A. İNGİLİZLERİN TAKİP HAREKÂTI (22-26 Eylül 1918)

1. Türk Kuvvetlerinin Şeria Doğusuna Çekilişi (Kroki : 56, 57)

İngilizler

Mısır Kuvvei Seferiye Komutanı General Allenby, Türk direnişinin 21 Eylülde tam olarak kırıldığı kanısına vararak, bundan sonraki harekâtın daha çok süvari ve hava kuvvetlerince yürütülmesini emretti. Bugünden itibaren hiçbir yerde büyük ölçüde piyade muharebesi yapılmadı. 20 nci Kolordu, Nablus'un kuzey ve kuzeydoğusunda, 21 nci Kolordu'nun 3 ncü, 7 nci ve 60 ncı Tümenleri Sebastiye ile Tul-ü Kerem arasında toplanmıştı. 75 nci ve 54 ncü Tümenler de ihtiyata alınmışlardı.

Chaytor Grubu, 22 Eylülde Şeria bölgesinden çekilen 4 ncü Türk Ordusu birliklerini takibe başladı. İki piyade taburu Şeria doğusundan Ümmüş Şart Geçidi'ni; iki piyade taburuyla takviyeli Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı, El Mağruk'u işgal ederek Türklerin 53 ncü Tümen Komutanı ile 500 kişiyi tutsak aldı.

1 nci Avustralya Tugayı, Mafit Çözele'de muharebe etmekteydi. Akşama doğru Ed Damiye Geçiti Yeni Zelandalılar tarafından ele geçirildi. Gece, Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı, Ed Damiye'den; 20 nci Hint Piyade Tugayı ile takviye edilen 2 nci Avustralya Tugayı da, Salt şosesi boyunca çekilen Türk birliklerini takib ettiler.

Bugün Tubas üzerinden Bisan'a doğru karışık bir durumda çekilen uzun yürüyüş kolları, havadan şiddetli ve sürekli olarak bombalandı. Bu etkiyle kollar, dağılıp parçalandılar. Bisan'daki 4 ncü Süvari Tümeni'ne bu kolların önlenmesi, 20 nci Kolordu'ya da süvariyle 10 ncu Tümen'in Tubas-Bisan yoluyla ilerlemesi emredildi. Bisan istikametinde çekilen ilerideki Türk grubu, 4 ncü Süvari Tümeni'ne teslim oldu.

Afule'deki 5 nci Süvari Tümeni, 22 Eylül öğleden sonra Nasıra'da toplandı. Bir Türk yürüyüş kolunun, batıdan Nasıra'ya doğru çekildiği görülmüştü. Bisan'daki 4 ncü Süvari Tümeni, Şeria'nın doğu kıyısını gözetlemek için bu kesime bir alay geçirdi. Bu tümen, güneyden Bisan'a doğru gelen dağınık haldeki Türk kıta ve erlerini toplamağa ve tutsak almaya devam ediyordu.

23 Eylül saat 16.30'da Yeni Zelanda Tugayı, Salt'ı işgal etti. Bugün Şeria Nehri, Bisan, Tammün bölgesindeki Türk kuvvetlerinin takibi hareketine devam edildi.

Bisan'daki 4 ncü Süvari Tümeni, nehrin iki tarafından güneye; 20 nci Kolordu süvarileri ve 5 nci Süvari Tugayı, kuzeybatıya doğru Türk kuvvetlerini sıkıştırdılar. Her iki tarafta da çok sayıda tutsak alındı. Yedi km.'lik bir yol üzerinde 87 top, 55 kamyon, 340 araba bulundu.

5 nci Süvari Tümeni'nin 13 ncü Tugayı, 22 Eylülde Hayfa'dan gelen bir Türk yürüyüş kolunu dağıttıktan sonra, 23 Eylül saat 13.00'te Akkâ'yı işgal etti.

15 nci Tugay, Hayfa'da Türklerin direnişiyle karşılaştı. Yapılan kanlı muharebelerden sonra, Hayfa ele geçirildi. 1.350 tutsak ve 17 top alındı. Türk kuvvetleri, Bisan istikametinde çekilirken, 5 nci Süvari Tümeni'nin Nasıra'dan Akkâ ve Hayfa istikametine gönderilmesi doğru bir hareket değildi. Bisan'a yaklaşan Türk kuvvetleri, enerjik hareket etmiş olsalardı, buradaki 4 ncü Tümen tehlikeli bir duruma düşebilirdi.

23 Eylül saat 08.00'de 4 ncü Süvari Tümeni, Şeria doğusundaki alayıyla Bisan'ın sekiz km. güneydoğusunda bir Türk kuvvetini güneye doğru attı. Bu tümenin 11 nci Tugayı da, nehir batısından doğuya geçmek isteyen uzun bir yürüyüş kolunun önüne geçerek, bu Türk kolunun büyük bir kısmını tutsak aldı.

Bu üç günlük harekât döneminde çok sayıda tüfek, makineli tüfek ve 3.090 kişi tutsak alındı. Nehri geçebilenler de doğu kıyısındaki süvari alayının saldırısına uğrayarak pek azı kurtulabildi.

24 Eylülde Chaytor kuvveti, Türk artçılarıyla temasta olduğu halde bütün gün ileri hareketine ve baskısına devam etti. Saat 06.00'da atlı birlikler, Amman istikametinde ilerlediler. Sağda 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, solda Yeni Zelanda Atlı Piyade Tugayı, ihtiyatta 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ilerliyordu. Akşam üzeri Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni birlikleri, Süveyle doğusunda ve 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı da Es Salt'ta bulunuyordu.

4 ncü Süvari Tümeni'nin 11 nci Tugayı, Eddamiye Köprüsü'ndan 18 km. içerilere kadar Şeria Nehri'nin her iki kıyısını tarayarak yol üzerinde bulunan küçük Türk birliklerini temizledi.

4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, saat 11.00'de Taberiye Gölü'nün güneyine (Semah'a) yürüdü.

25 Eylülde; Chaytor kuvveti, saat 15.10'da Amman'ı işgal etti. Türk kuvvetleri, şehirle istasyonu savunduğundan 1 nci ve 2 nci Hafif Süvari Tugayları ile Avustralya ve Yeni Zelanda atlı piyadeleri, şiddetli muharebe vermek zorunda kaldılar. Auckland Atlı Nişancı Alayı, Amman'ın üç km. kadar kuzeyinde demiryolunu ele geçirdi.

4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, istasyonda göğüs göğüse yaptığı bir muharebeden sonra Semah'ı ele geçirdi.

5 nci Süvari Tümeni, Şam'a yapacağı ileri harekât için Nasıra'ya ilerledi.

26 Eylülde; İngiliz komutanlığı, 25 Eylülden sonra dikkatini Şeria Nehri geçitleriyle Celit ve Havran dolaylarına yöneltmişti. Kuzeyde Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Galile Gölü'nün güneyinden hareket ederek Taberiye ve Benatı Yakub Köprüsü yoluyla Şam'a ilerledi.

Akkâ ve Hayfa'yı ele geçiren 5 nci Süvari Tümeni de, Nasıra ve Taberiye yoluyla yürüyor ve Avustralya Atlı Tümeni'ni izliyordu. Her iki tümen, mümkün olduğu kadar 4 ncü Türk Ordusu'ndan önce Şam'ı ele geçirmek istiyordu.

4 ncü Süvari Tümeni de, güneydeki Chaytor kuvvetlerinin taarruzundan kurtulmak isteyen ve Hicaz demiryolu boyunca ivedilikle çekilmekte olan Türklerin sol yanına düşmek amacıyla Bisan'da toplanarak Şeria Vadisi'nden hareket etti.

Çekilmekte olan 4 ncü Türk Ordusu'nun sol yanında da Hicaz'daki Arap Kuzey Ordusu kıtaları faaliyet gösterip demiryolu ve köprüleri tahrip ederek Türklerin çekilmesini geciktirmişti. Türkler, çekilme yolları Chaytor kuvveti tarafından kesilmeden önce Şam'a ulaşmak umuduyla ve ivedilikle kuzeye doğru çekilmekteydiler. 2 nci Türk Kolordusu, kuzeyindeki Şerif kıtalarının mevcudiyetinden habersiz olmakla beraber harekâtın yapıldığı bölge halkının hasımca hareketi, yan ve gerilerini vurmaya çalışan Arap Kuzey Ordusu'nun ısrarlı taarruzları sonucu düştüğü tehlikeyi de çok iyi anlıyordu. Bu takip hareketi ilgi çekici bir yarış halini almıştı.

Yarbay Lavrens, emrindeki Arap hecinsüvar koluyla zırhlı otoların çabaları, 4 ncü Türk Ordusu'na çok değerli vakitlerini kaybettirmiş ve bu orduyu çekilmede saatlarca geciktirmiştir. Türk çekilmesini geciktirmede hava kuvvetlerinin de rolü büyük oldu. Bunlar, Türk çekilmesini geciktirmekle Avustralya Atlı Piyade Tümeni ile 5 nci Süvari Tümeni'nin ön almasını sağlamıştır.

Kuzeyde bulunan bu kuvvetin hareketini geciktirmek umuduyla Türkler, Benatı Yakub Köprüsü (Şeria Köprüsü)'nün bir kemerini tahrip etmiş ve burada top ve makineli tüfeklerle takviye edilen bir direnek kurmuşlardı. Bu nedenle Avustralya kıtaları Mecdel'den Taberiye Gölü'ne kadar ilerledikten sonra, Şeria'yı geçmeye çalışırken şiddetli bir direnişle karşılaştılar. Bununla birlikte, 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı, tahrip edilmiş olan köprünün 15 km. kuzeyindeki Elmin'de, nehri yüzerek geçtiği gibi, 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı da Benatı Yakub Köprüsü ile Hule Gölü arasındaki bataklık arazide şiddetle muharebe ediyordu. 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, köprünün kuzeyinden zorla geçip bütün gece, baskısına devam ederek fecirden biraz önce Deyres Saras'ı ele geçirmiş, tutsak ve top almıştı. Bu hareket Avustralya Atlı Piyade Tümeni'ni bir süre geciktirdiğinden, Kafrı Kenna'dan Cesri Benatı Yakub'a gelen 5 nci Süvari Tümeni, bu tümene yetişerek onu geçmişti. Bu sıralarda 4 ncü Süvari Tümeni de, Taberiye Gölü güneyindeki Cesri Mecamin'den Şeria'yı geçerek Dera'ya ilerlemekteydi. 10 ncu Süvari Tugayı, 26 Eylül sabahı çekilen Türk kuvvetlerinin kanat açığındaki Şerif kıtalarıyla göz irtibatı yapmışsa da gerçek temas henüz kurulamamıştı.

Türkler, İrbit'in batısında bir hayli direniş gösterdiğinden, bu kasaba ancak karanlık bastıktan sonra işgal edilebildi. Bu tugay, El Ramte yakınında tekrar muharebeye tutuştu. Tugayın 1/1 Dorset Yeomanry Alayı, başarılı bir hücumdan sonra Türklere önemli sayıda kayıp verdirdi. 200 tutsak, 20 makineli tüfek ele geçirdi; ve az sonra da El Ramte işgal edildi. Keşif kolları, Dera'ya kadar ileri sürüldü. Bu kasaba da, Şerif kıtaları tarafından gece yarısından az önce işgal edilmişti.

Chaytor kuvvetinin harekâtıysa şöyle gelişmişti : 26 ve 27 Eylülde 2 nci Türk Kolordusu'nun asıl kuvvetlerine henüz taarruz edilebilecek bir mesafeye sokulmamış ve 4 ncü Türk Ordusu'nun artıkları, Amman bölgesinden uzaklaşarak çok sarp ve harekete elverişsiz Havran, Bisan arazisine girmişti. Bu nedenle Chaytor kuvvetinin harekâtı, duraklamış bulunuyordu. Bununla beraber Türk kıtaları, büyük bir çaba harcanarak aranmaktaydı. 1 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı, bir rastlantı eseri olarak Vadii Hamam'da küçük bir Türk müfrezesini yakalamıştı. 105 insan ve bir toptan kurulu olan bu kuvvet, muharebe etmeden teslim olmadı. 4 ncü Ordu'nun büyük kısmından geriye kalan perakendeler olduğu sanılan ve yerli halkın düşmanca hareketinden kurtulmak için ilerideki 2 nci Kolordu'ya katılmaya çalışan bazı Türklerin de, kuzeye doğru harekette oldukları görülmüştü. 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, bu kolordunun ilerleyen kıtalarını Kastel yakınında saptadı. 27 Eylül sabahı bunlara taarruz etti. Bu muharebede 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Alayı, uçakların da yardımıyla 300 tutsak ve iki makineli tüfek ele geçirdi. Akşama doğru Avustralya Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, Vadii El Hamam ile Kalatülzerka arasında bulunmakta, Türkler kuzeye doğru hareketlerine devam etmekte, Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, Darbel Hac ötesinde bir müfreze bulundurmakta ve 2 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı da, Leban istasyonundaki suyu tutmaktaydı.

Şerif kuvvetlerinin hareketleri : 26 Eylülde : hecinsüvar kolu, gece de kuzeye doğru yürüyüşüne devam ederek demiryolunu tahrip ve Ezra, Gazale istasyonlarını işgal edebildi. Bu kuvvet, Müzeyrib kuzeyinden Şam'a giden yollardan birisiyle Şeyh Miskin'den geçerek, Şeyh Said'e gitti ve burada 30 subay 500 er tutsak aldı. Subayların çoğu Alman ve Avustralyalı idi. Türklerin büyük bir moral çöküntüsü içinde oldukları görülüyordu.

27 Eylülde son Türk kıtaları, Dera'yı terk etti. Es Salt'taki Türk kıtaları da, Müzeyrib ve Tafs yoluyla kuzeye hareket etti. Bu sabah fecirle beraber Arap hecinsüvar kolu, Dera'ya girdi. Az sonra da demiryolları kavşağının hemen batısında 38 nci Santral İndia Hors (Merkezi Hindistan Süvarisi) süvarileriyle temas kurdu.

Türk Birliklerinin Harekâtı (Kroki : 57) [502]

22 Eylül günü sabahın erken saatında 7 nci Ordu Karargâhı ile Yarbay Hayri Müfrezesi, Der Tell el Amar'da toplanmıştı. Şeria Nehri bu kesimdeki geçit yerinden geçilecekti. 24 ncü Tümen Süvari Bölük Komutanı'nın gösterdiği geçit yerinde bir hayli çalışmalardan sonra geçilecek yer ve istikamet saptandı. 50-60 m. genişlikte olan nehrin geçilmesi için, 200-300 metrelik zikzaklı bir iz, soyunmuş erlerin tuttukları iplerle işaretlenerek insanlar, hayvan veya soyunmuş erlerin sırtlarında karşı kıyıya geçirildi. Böylece güneş doğmadan önce geçiş hareketi bitirilmiş oldu. Karargâhla müfreze, bu kıyıdaki ağaçlıklar altında büyük molaya geçti. Emniyet için tertipler alındıysa da, artık subay ve er hiç kimsede ayakta durabilecek güç ve takat kalmamıştı. Uykusuzluk ve yorgunluk herkesi bitkin bir duruma getirmişti. Buna rağmen ortalık ağarınca havada faaliyete başlayacak olan düşman uçaklarına hedef olmamak için gerekli tedbirler alındı. Ordu Komutanı, yiyecek tedariki için süvari bölük komutanını yöreye gönderdi.

Şeria doğusundan Bisan istikametinde gönderilen keşif kolları, "düşmanın henüz Bisan Köprüsü'nden doğuya geçmediğini, Bisan'da Şeria batısından taarruz etmek isteyen dost kuvvetlerin başarı sağlayamadığını, Bisan'da bulunan düşman kuvvetlerinin topçusu da olduğunu" bildirdiler.

---

[502] Sedat; s. 172-173.

Ordular Grubu Komutanlığı'nın, Nasıra'da uğradığı baskından sonra Semah'a ve düşman Bisan'ı tuttuktan sonra da Dera'ya gelerek ordularla bağlantı arayacağı tahmin edilmişti. 4 ncü Ordu ve Başkomutanlık ile de Dera'dan bağlantı yapılabileceği düşünülerek ordunun durumunu bildirmek, 4 ncü Ordu hakkında bilgi edinmek ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan emir almak üzere bir subay Aclun'a yollandı. Aclun'da telgraf irtibatı yapılamadığı takdirde, bu subay Dera'ya kadar gidecekti. Bu subaya Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na ulaştırılmak üzere şu rapor verildi : [503] "7 nci Ordu emirlerin gereğine göre birçok mevzilerde düşman taarruzlarını geri atarak Vadii Fara hattı kuzeyine çekilmiş olup kuzeye çekilmeye devam etmektedir. Ancak, düşman Bisan kesimini elde etmiştir. Ordunun kurtarılması kuzeyden ve 4 ncü Ordu'dan Bisan'a gönderilecek kuvvetlere bağlıdır. Ben karargâhımdaki 800 kadar silahlıyla bu gece Bisan'a yürüyeceğim. Karargâhım Bisan'ın 25 km. güneyindedir."

22 Eylül akşamı ordu karargâhı ve Yarbay Hayri Müfrezesi ile Cebeli Aclun'a gitmek, 4 ncü Ordu kıtalarıyla doğrudan doğruya irtibat kurmak, Şeria doğusuna geçecek olan 20 nci ve 3 ncü Kolordu kıtalarının harekât ve gelecekteki ihtiyaçlarını sağlamaya karar verilmişti. Bununla beraber, durum tam bir karanlık içindeydi. Keşif kolları, Bisan'daki düşmanın pek kuvvetli olmadığını, Şeria'yı doğuya geçmediğini birdirdiklerinden, Grup Komutanlığı'nca Şam'dan bazı kuvvetlerin yukarı Şeria'ya getirilmiş olmasına ihtimal veriliyordu. Ordu Komutanı kolorduların ivedi olarak Şeria doğusuna geçme girişiminin, düşman tarafından takip edilmesi halinde bu çetin arazide uğrayabileceği akıbetten kaygı duymaktaydı. Bu nedenle Aclun'a hareketinden önce, kolordulara Şeria doğusuna geçip geçmemekte serbestlik vermeyi daha uygun buldu; ve buna göre emirler gönderildi.

Ordu karargâhı yanındaki müfrezeyle, 22 Eylül güneş batarken tedarik edilmiş olan kılavuzlarla hareket etti. İki saat sonra 3 ncü Süvari Tümeni'nin Ed Damiye-Bisan yoluyla yürüdüğü haber alındı. Ordu Komutanı, süvari tümen komutanını yanına çağırdı; ve ondan, süvari tümeninde 300'er kılıçtan oluşan 4 ncü ve 6 ncı Süvari Alayları'nın (12 makineli tüfek ve iki topla) bulunduğunu, Bisan'ı tutma göreviyle yürümekte olduklarını, bu rastlantı sonucu öğrendi. [504]

7 nci Ordu Komutanı, bu zayıf kuvvetin, önemli olan bu işi başaramayacağını ve fakat ordu karargâhının yanındaki kuvvetlerin de katılmasıyla belki bir sonuç almanın mümkün olabileceğini düşünüyordu. Bi-

[503] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 13-1.
[504] Sedat; s. 173-174.

san'ı geri almak için Şeria batısına geçmek gerekiyordu. Keşif kollarından bu akşama kadar alınan raporlardaki haberler gerçekleşirse, Şeria doğusunda düşmana rastlanmayacaktı. Şeria'yı Bisan yakınında bir baskınla doğuya geçmek belkide başarı vadederdi. Bu hareket başarılamasa bile Bisan doğusundaki geçitler tutularak düşmanın doğuya geçmesi önlenir, gerek Yarmuk Vadisi ve gerek Şam istikameti kısmen örtülebilirdi. Bu düşünceyle ordu komutanı Aclun istikametinde harekete devam kararından vazgeçip 3 ncü Süvari Tümeni'ni de emrine alarak yürüyüşünü kuzey istikametinde sürdürmeye karar verdi. Bu karar kolordulara da yazıldı.

Bu sırada 7 nci Tümen Komutanı'nın 22 Eylül 1918 tarih ve saat 17.30 işaretli şu raporu alındı : [505]

"1. 3 ncü Kolordu, 20 nci Kolordu'nun sağ kanadına yanaşması hakkındaki yüksek emirleriniz üzerine bu hareketin Şeria'dan geçmek amacına uymak için olduğuna hükmederek Şeria'dan geçit harekâtı için bu akşam hazırlık yapmaya karar verdi.

2. Kolordu, daha önce bu akşam (22/23 Eylül) için Hırbet Um el Akba-Hırbet el Haz hattına çekileceğini bildirmişse de, sonra içme suyunun bulunmaması nedeniyle hareketini Vadii Malih iki tarafından olmak üzere değiştirmiştir.

3. Geçiş hazırlıkları için, bir piyade taburu, bir istihkâm bölüğü ve beş makineli tüfekle, 30 atlıdan oluşan bir süvari müfrezesi memur edildi. Bu gece (22/23 Eylül), bu kuvvetle Vadii Malih istikametine hareketle Şeria Vadisi'ni tutacağım. Yarın gündüz geçiş hazırlıklarını tamamlamaya çalışacağım."

Bu rapor, ordunun aldığı "Bisan istikametinde hareket" kararını etkilemedi. Ordu komutanı, bu girişimle 3 ncü Kolordu'nun geçit hareketini Bisan üzerinden ve Şeria batısından 3 ncü Kolordu'nun sağ yanına ilerleyecek düşman kuvvetlerini üzerine çekerek meşgul etmekle sağlayacağını düşünmüş, kararını hemen uygulatmak için emirlerini vermişti. Şimdi 3 ncü Süvari Tümeni, ayrıca Yarbay Hayri Müfrezesi ve 7 nci Ordu Karargâhı muhafız kuvvetleri ve 24 ncü Tümen Süvari Bölüğü ile takviye edilmiş olduğu halde kuzeye doğru ilerleyecek, Bisan doğusundaki geçitlere doğru yaklaşacaktı.

Süvari tümeni tarafından alınan keşif ve emniyet tertiplerinden başka, ordu komutanı, süvari tümeninden önce ordu 1 nci Şube Müdü-

[505] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 17-2.

rü'nü süvari tümeninden iki bölükle beraber hareket ettirerek O'na, "şayet kuvvetli olarak düşman tarafından işgal edilmemişse" Bisan doğusundaki köprüyü işgal ve düşmanı keşfetmek görevini vermişti.

Ordu karargâhının birinci kademesinin de katıldığı yürüyüş kolunun büyük kısmı, 22/23 Eylül gece yarısına doğru Hırbet Suleyhat'ın yaklaşık 10 km. kadar kuzeyinde Vadii Yabis'e gelmişti. Bu kesimde mola verildi. Süvari Tümeni, uzun bir yürüyüşle ve ancak kısa molalarla buraya kadar gelmiş, hayvanlara yem verilmemiş ve erler bir şey yememişti. Diğer taraftan, örtülü bir araziye girilmekte olduğu halde ileri gönderilen keşif kollarından hiçbir haber alınamamıştı. Durum hakkında tam bir karanlık içinde bulunuluyordu. Buraya kadar beraber getirilen kılavuzlar, ileri arazi hakkında bilgileri olmadığını söylüyorlardı. Bu nedenle er ve hayvanları dinlendirmek, yemek ve yem yedirmek ve bu sırada keşif sonuçlarını beklemek ve yeni kılavuzlar tedarik etmek zorunluydu. Böylece bu kesimde iki saat kadar kalındı. Bu zaman içinde yine düşmana ait bir bilgi alınamadığından, harekete geçilmeden önce yeniden keşif kolları çıkarıldı. Bir yandan yakın emniyet diğer yandan keşif kolları için ayrılan kuvvetler, tümeni oldukça zayıflatmıştı. Gecenin karanlığı, arazinin ve yolların bilinemeyişi, asi Arapların baskınları emniyet birliklerinin kuvvetli olmasını gerektiriyordu.

Gece yarısından sonra geçen her dakikanın ordu komutanlığı için çok büyük bir değeri vardı. Sabah yaklaşıyordu, gündüzün hareket düşman hava faaliyeti etkisiyle çok güç, hatta imkânsızdı. Bundan başka ordu karargâhı, Hırbet Süleyhat'ta bırakılmış olup, gerek Aclun'a gönderilen subayların getireceği haberleri ve gerek 3 ncü ve 20 nci Kolordular'dan gelecek raporları vakit ve zamanıyla değerlendirerek ordunun bir sonraki hareketini düzenleyecekti. Bu nedenle Ordu Komutanı süvari tümeni komutanına, Bisan'ı ele geçirmek teşebbüsünde başarı sağlayamazsa, hiç olmazsa Bisan doğusundaki kıyıbaşını ele geçirmesini ve Şeria doğusuna geçecek olan ordunun yanının düşman baskısından kurtarılmasını veya baskının hafifletilmesi için gösteriş hareketleri yapmasını emretti. Yarbay Hayri Müfrezesi'ni de onun emrine verdikten sonra yapılacak harekât hakkında ayrıntılı direktiflerini vererek Hırbet Süleyhat'a döndü. Burada öğleye kadar yalnız 20 nci Kolordu'dan bir rapor alındı. Ordu karargâhının, Şeria'yı geçtiği yerin doğusundan yazılmış olan bu raporda, 20 nci Kolordu'ya verilen ve 3 ncü Kolordu'ya bildirilmesi istenen o emrin bu kolorduya ulaştırıldığı bildiriliyordu. 20 nci Kolordu, geçiş hareketini güvenlik altına almak için Şeria batısına ve güneyine müfrezeler çıkardığını, 26 ncı Tümen'in geçide doğru yürüyüşte olduğunu ve yanında iki dağ bataryası bulunduğunu, 53 ncü Tümen ile henüz bağlantı kurulamadığını, aldığı tertiplerden 3 ncü Kolordu'ya haber verdiğini ve bu Kolordu'nun da Şeria'yı doğuya geçmek kararında olduğuna dair yazı aldığını bildiriyordu.

Söz edilmediğine göre, 20 nci Kolordu'ya bir düşman baskısı yoktu. Yalnız 53 ncü Tümen ile bağlantının kaybedilmiş olması dikkati çekiyordu. Hele 4 ncü Ordu sağ kanadıyla irtibat aranmamış olması önemliydi. Çünkü, bu Ordu'nun 24 ncü Tümeni'ne ait bazı birliklerle perakendeler, daha şimdiden 7 nci Ordu Karargâhı'na gelmiş bulunuyordu. Şu halde 20 nci Kolordu cephesinde serbest kalmış olan düşmanın 3 ncü Kolordu'ya yönelmiş olması ve aşağı Şeria'da hareket eden düşmanın 4 ncü Ordu sağ kanadını sıkıştırmakta olduğu ihtimal içindeydi.

3 ncü Kolordu'dan haber alınmaması ve 20 nci Kolordu'nun Şeria doğusuna geçmeye başladığı bir sırada, 3 ncü Kolordu kıtalarının nehre yanaştığına dair bir belirti bulunmaması, Ordu Komutanlığı'nı kaygıya düşürüyordu.

Öğleden önce alınan haberden süvari tümeninin, girişiminde başarı sağlayamadığı ve Şeria batısına karşı hiçbir etki yapamayacak duruma düştüğü anlaşıldı. Gece ileri sürülen keşif kolları, Araplar tarafından kuşatılarak tutsak edilmiş, kaçıp kurtulabilen birkaç kişi, daha 22/23 Eylül gecesi İngiliz süvarilerinin Şeria doğusunda ordugâhta bulunduğu ve İngiliz taraflısı birçok Arap kabilesinin bu ordugâhlar yöresinde kümeler halinde toplanmış olduklarını söylemişlerdi. Gündüz olunca, bir alay kadar İngiliz süvarisinin ileri hareketi artık güçlerini yitirmiş olan Türk süvarilerini geldikleri yönde harekete zorlamıştı.

Daha öğleden önce gerek 7 nci Ordu'nun dökümtüleri ve gerekse 4 ncü Ordu'nun perakendeleri ve bazı kıtaların kalıntıları, ordu karargâhının bulunduğu yere, Hırbet Süleyhat'a gelerek burada yığılmayı artırıyordu. Şeria doğusuna geçen ve daha da takviye edilmiş olması ihtimal dahilinde bulunan düşman süvarisinin doğu ve kuzey istikametinde ilerleyerek 7 nci Ordu'yu Şam istikametinden ayırması ve gerisini kesmesi düşünülebilirdi. Diğer taraftan 24 ncü Tümen'e mensup 143 ncü Piyade Alayı'nın da, beklenmedik bir zamanda karargâh civarına gelmesi ordu sol kanat ve yanlarının da tehlikede olduğunu gösteriyordu.

3 ncü Süvari Tümeni'nin bir başarı elde edememesi, Şeria doğusunda düşman süvarisinin taarruzuna uğraması, hareketinin ağırlaşmasına neden olmuş ve bu durum düşman süvari tugayına, henüz Şeria batısında bulunan Türk kıtaları üzerine kuzeyden nehir boyunca etki yapmak imkânını sağlamıştı. Bununla beraber süvari tümeni, kendisine yöneltilen

taarruzu durdurduktan sonra, uzak mesafeden topçu ateşiyle etkili olmaya çalışmış, böylece bazı kıtaların geçiş hareketine de yardım edebilmişti.

Saat 14.30'da, emrine iki süvari bölüğü verilerek keşfe gönderilen bir kurmay subayın, Saat 07.00 işaretli raporunda, müfrezenin Şeria doğusunda kaldığı, Şeria batısına ancak bir keşif kolu sürdüğü anlaşıldı. [506] Keşif kolu komutanı, köprünün düşman elinde bulunduğunu, geri alınması için hem doğudan ve hem de batıdan taarruz edilmesi gerektiğini, Bisan alınırsa köprünün de ele geçeceğini bunun için Hırbet Samriye üzerinden ilerlemenin gerektiğini bildiriyordu.

Süvari tümeninin durumu hakkında daha önce bilgi aldıktan sonra, artık bu keşif müfrezesinin başarı sağlayacağı düşünülemezdi; bu nedenle müfreze komutanına emrindeki bölükleri süvari tümenine bırakıp ordu karargâhına katılması emredildi.

Bu aralık 8 nci Ordu Komutanı Cevat Paşa, karargâhıyla birlikte 7 nci Ordu Karargâhı'na geldi. Ordu Komutanı, 22 Eylül sabahı Tubas'ta 3 ncü Kolordu yanına gitmiş ve Bisan istikametinde hareket etmiş olduğunu haber aldığı 16 ncı ve 19 ncu Tümenlerin kalıntılarıyla Albay fon Oppen'in elinde kalan Alman kıtalarının emir ve komutasını tekrar eline alarak 7 nci Ordu sağ kanadında baş gösteren tehlikeyi önlemek için, gerekten tedbirleri almaya çalışmıştı. Fakat bir ordu komutanı için cephede yapılabilecek fedakârlığın son kısmını da yapmakla beraber, düşman tarafından toparlanan kıtalardan artık bir fayda olmadığına kani olup, yalnız fon Oppen emrindeki Almanların Şeria doğusuna geçmek için verilen emri yapabildiklerini görerek bizzat nehri doğuya geçmişti.

3 ncü Kolordu, gerisinde harekete elverişsiz bir arazi kesimi ve daha sonra da büyük güçlükler içinde geçilecek bir nehir bulunduğu halde, her iki kanat ve yanından gittikçe kuşatılıyordu. Bu Kolordu'nun bugünkü durumu hiç de umut verici değildi. 20 nci Kolordu, yalnız bir tümeniyle nehri geçmekte acele ediyor, solundaki 53 ncü Tümeni ile bağlantı kuramıyordu. 4 ncü Ordu sağ kanadında bulunan kıtalardan bazıları (143 ncü Alay), çok önce ordu karargâhına sığınmıştı. Gerek Şeria doğusunda gerek batısında düşman süvarisinin faaliyeti gittikçe artıyordu. Bu nedenle 7 nci Ordu Komutanı, düşmanla temasta ve özellikle kuzeyden tamamen kuşatılmaktan sakınıp İrbit üzerinden kuzeye çekilme kararına vararak bu kararının uygulanması için gerekli emirleri verdi. Karargâha katılmış olan teşkilat ve perakendelerin harekete hazırlandığı bir sırada, düşman süvarisinin 3 ncü Süvari Tümeni'ni dağıtarak, Ordu karargâhına

[506] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 16-2.

doğru yaklaşmakta olduğu haberi alındı. Bu haber üzerine karargâhta bir telaş böggösterdi. Ordu Komutanı, serinkanlılıkla bu telaşı yatıştırdı. Ordu süvari bölüğünü karargâhın yakından korunması için mevzie soktu. Sonra gözetleme yerine gidildi. Gerçekten birkaç km. uzakta kuzeyden güneye doğru bir yürüyüş kolunun ilerlemekte olduğu görüldü. Az sonra bu kolun Binbaşı Hayri Müfrezesi olduğu anlaşıldı. Düşman baskısı etkisiyle süvari tümeni, çekilmeye karar verince beraberindeki bu müfrezeyi daha önce hareket ettirdiği anlaşıldı. Süvari tümeni'nin bu şekildeki hareketi kuzeye karşı emniyet sınırını daraltmış ve ordu karargâhıyla beraberindeki kısımları olduğu yerden doğu ve kuzey doğu istikametinde giden dağ yollarını izleme zorunda bırakmıştı. Ancak kılavuz yardımıyla faydalanılan bu yollar, atlıların ve yüklü hayvanların bile geçmesine elverişli olmayan dar, dik ve uçurumlu patikalardan ibaretti.

Bu hareketin güvenlik altında bulundurulması görevi Süvari Tümeni'ne verildi. 3 ncü Süvari Tümeni, önce ordu karargâhıyla, beraberindeki kıtaların ve daha sonra ordunun Şeria batısından doğusuna geçecek kısımlarının kuzeye karşı yanlarını emniyete alacak ve sonra artçı olarak hareket edecekti.

23 Eylül akşamı güneş batarken harekete geçildi. Çok çetin bir gece yürüyüşünden sonra 23/24 Eylül gece yarısı Halave civarına varılarak buradaki bahçeler içinde havaya karşı gizlenmiş olarak toplanılıp dinlenmeye geçildi. Buradan kolordulara sonraki harekât hakkında yeni emirler verildi.

23 Eylül akşamı genel durum şöyleydi: [507] 8 nci Ordu, Alman kıtaları ve bazı perakendeler hariç olmak üzere tutsak olmuş, 7 nci Ordu'nun 20 nci Kolordusu, Aclun istikametinde çekiliyor. 3 ncü Kolordu, düşman tarafından çember içine alınmışsa da Kolordu Komutanı Albay İsmet'in azim ve iradesi sayesinde fakat ağır kayıplar vererek kurtulabilmiştir.

Bisan bölgesinde, bugün kritik bir durum vardı. Albay fon Oppen komutasındaki Alman Asya Kolu, Bisan batısındaki sırtlara ulaşmıştı. Albay fon Oppen, Semah ile iki tarafındaki cepheyi takviye etmenin uygun olacağı şeklindeki yerinde ve isabetli düşüncesiyle gece, Bisan-Şeria arasında pek kuvvetli olmayan düşman süvari hattını kuzeye doğru yararak Semah üzerine yürümek düşünce ve kararındaydı.

Albay Oppen saat 21.00'de, 8 nci Ordu Komutanı tarafından Vadii Şubaş'a çağırıldığı zaman harekâta ait emirlerini vermiş bulunuyordu. Ordu Komutanı, fon Oppen'in bu kararını kabul etmeyip Şeria'nın doğu-

[507] Sedat; s. 179.

suna çekilmesini emretti. Bu emre uyan Asya Kolu Komutanı, 23 Eylül sabahı önemsiz bir kayıpla Şeria doğusuna çekildi. 16 ncı ve 19 ncu Tümen'lerin nehir doğusuna geçemeyen karargâhlarıyla birçok perakende erler, düşman ateşi ve uçak bombalarının etkisiyle düşmana teslim oldular.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı General Liman Paşa, 8 nci Ordu Komutanı'nın Asya Kolu'na Şeria doğusuna geçmesi için verdiği emri, bu bölgedeki felaketin nedeni olarak kabul etmiştir. Halbuki Ordular Grubu Komutanlığı'nın 20-22 Eylül tarihleri arasında verdiği emirlerden hiçbiri, haberleşme şebekesinin asi Araplar tarafından tahrip edilmesi ve Ordu telsiz istasyonunun çekilme sırasında Ordu ile beraber taşınmaması nedeniyle 8 nci Ordu'ya ulaşamadığı için, 8 nci Ordu Komutanı'nın Ordular Grubu'nun Taberiye cephesine verdiği önemi değerlendiremediği anlaşılmaktadır.

8 nci Ordu Komutanı General Cevat, muhtelif yerlerde az bir direnme bile göstermeyen ve perişan bir halde çekilen birliklerle, kuvvetli bir düşman süvarisini yarıp geçme imkânını göremediğinden, onları kurtarmak amacıyla Şeria doğusuna almak kararını vermişti; fakat bu karar dahi birliklerin kurtulmasını sağlayamamıştır. Gerçekte, Bisan'da düşmanın iki süvari tugayı vardı. Afule, Cenin bölgesindeki iki tugaylı Avustralya Tümeni, muharebe bölgesine 25-30 km., 5 nci Süvari Tümeni ise daha uzakta Nasıra'da idi. Bisan'a yapılacak taarruz başarıya ulaştığı takdire Yıldırım Ordular Grubu birlikleri, bundan sonra kuşatılmak tehlikesinden kurtulurdu. Böyle bir hareket başarılı olmadığı takdirde bile kazanılacak zaman 7 nci Ordu'ya yardımcı olur, belki de sonuç daha iyi olurdu. Genel durumsa, Albay fon Oppen'i karar ve tedbirlerinde serbest bırakmayı gerektirmekteydi. Belki bu kuvvetler, bir felakete uğrayabilirdi. Fakat büyük bir ihtimalle 22/23 Eylül gecesi Bisan'ı korumakta olan 3 ncü Süvari Tümeni'nin hareketini de kolaylaştırmış olur ve belki de bu sayede 16 ncı ve 19 ncu Tümen Karargâhları tutsak olmaktan kurtulurdu. Aynı zamanda 3 ncü Kolordu'ya yönelen düşman baskısının hafifletilmesi de kabil olurdu. 8 nci Ordu Komutanlığı'nın bu tedbirleri gerçi Alman birliğini kurtarmıştı; ama, genel durumun düzeltilmesine bir etkisi olmamıştı. Alman Asya Kolu, Şeria doğusuna az bir kayıpla geçmiş olmasının nedeni, düşmanın Şeria batısında 16 ncı ve 19 ncu Tümenlerin artıkları ve Şeria doğusunda da 3 ncü Süvari Tümeni ile uğraşmasındandır.

Bisan güneyinde bu olaylar olurken, 3 ncü Kolordu da çok kritik durumlar geçirmekteydi. Bu Kolordu, 21 Eylül akşamı Tammün'ün güney ve batısında Gözele Vadisi'ne karşı cephe almıştı. Düşmanın takip hareketi durmuş, Ordu Komutanıyla bağlantı kurulamamıştı. Kolordu, gece Tubas'a çekildi. Yolunu kaybeden kolordu telgraf muhabere bölüğü, düşmana tutsak oldu. Telsizler daha önce tahrip edildiğinden, kolordu haberleşme imkânından yoksundu.

22 Eylülde kolordu, Tubas'ta kaldı. Bugün 8 nci Ordu Komutanı, Tubas'tan geçerken, 7 nci Ordu Komutanı'nın "3 ncü Kolordu'nun Şeria Nehri'ne doğru yanaşması" hakkındaki direktifini kolorduya bildirdi.

3 ncü Kolordu Komutanı, iki piyade taburuyla bir süvari ve bir istihkâm bölüğünden kurulu olan Yarbay Nasuhi emrindeki müfrezeyi geçit yerine gönderdi. Bunu izleyen kolordu muhafız takımı ve ağırlıkları, yolunu şaşırarak yanlış bir istikamete gittiklerinden tutsak edildiler.

Kolordu, 22/23 Eylül gecesi Tubas'tan doğuya doğru hareket etti. Ebu Malih'e gelindiği sırada, düşman etkisini göstermeye başladı. Kolordu, dört yönden gelen düşman kuvvetleri arasında kalmış, iki km. çapında bir daire biçiminde düşmana karşı cephe almıştı. Bu sıkışık durumda fazla kalınamazdı. Ancak top başına 10 atım ve makineli tüfek başına da 1000 atım cephane kalmıştı. Su ve yiyecek de yoktu. Tümen ve alay komutanları, kolordu komutanına gelerek muharebeye son verilmesini önerdiler. Kolordu Komutanı Albay İsmet, teslim olmanın askeri namus ile bağdaşmayacağını bildirdi. Komutanlar, tutanak hazırlamaya kalkıştılar. Buna karşı da Kolordu Komutanı, "böyle bir tutanağı getiren kişiyi kendi tabancamla öldürürüm." dedi. [508]

24 Eylül sabahı çevrede düşman görülmüyordu. Bir iki gün önce Vadii Malih'e akın akın yığılan perakende kıta erleri, her tarafı doldurmuş bulunuyordu. Gerek Bisan yolunda ve gerek Vadii Malih içinde düşman hava taarruzlarıyla yerlere serilmiş olan ölüler ve hayvan leşleri felâketin büyüklüğünü anlatıyordu. Bisan güneyinde ve Şeria batısında ovada düşman süvarisinin, toplu olarak durduğu uzaktan seçiliyordu. Henüz bir hareket sezilmiyordu. Sonradan Şeria batısında ileri sürülmüş olan düşman süvarisinin, geçit yapılacak noktalarla kolordu arasındaki boşluğa kadar sokulmuş olduğu anlaşıldı. Düşmanın havada tek tük keşif uçakları kolordu kıtaları üzerinde dolaşıyordu. Artık kaybedilecek zaman yoktu. Kolordu komutanı, "Geçitler batısına sokulan bu düşman süvarisini yararak, zorla nehri geçmek üzere harekete devam" kararını verdi. Geçişin korunması için uygun mevzilere makineli tüfekler yerleştirildi. 1 nci ve 11 nci Tümenlere ayrı birer istikamet verilerek, geçitlere doğru yürüyüşe geçildi. 1 nci Tümen Şeria batısındaki ovaya indiği sırada tümen öncüsü, düşman süvarisiyle çatıştı. Tümen, bir taraftan muharebe edi-

[508] a. g. e.; s. 184.

yor, diğer taraftan da muhtelif kısımlarını sel yarıntılarından gizlice ilerleterek geçit yerine yanaşmaya çalışıyordu. 11 nci Tümen, daha güneyden ilerliyordu, bu sırada kolordu karargâhı, Bisan yolundan kıtaatın geçit için ayrıldıkları noktada etrafı iyice görebilen bir yerdeydi. Bir düşman bataryasının, bir kısım süvariyle kuzeyden gelerek mevzie girdiği görüldü ve az sonra bu topçu, 1 nci Tümen'e ateş açtı. Tümen birlikleri, sel yarıntılarından ilerledikleri için etkilenmiyorlardı. 11 nci Tümen ise, topçu ateşinden etkilenerek daha güneyden gitmek zorunda kaldı; ve kayba uğramaksızın geçide yaklaşmaya devam etti. Kolordu karargâhı, 11 nci Tümeni izledi.

1 nci Tümen'in muharebe eden kısımlarının, cephanesinin tükendiğini anlayan düşman süvarisi, topçusunun da ateş desteğiyle hücuma kalkarak 1 nci Tümen birlikleri içine daldı; ve 71 nci Alay'ın bir kısmını tutsak etti. Bu alayın 1 nci ve 2 nci Taburları'nın kurtulduğu sonradan anlaşıldı.

Düşman süvarisi, bu başarısından cesaret alarak topçusunu daha güneyde ileri bir mevzie soktu; ve 11 nci Tümen'in geçit yerini ateş altına aldı. Diğer taraftan Vadii Fara'da 20 nci Kolordu ile çatıştığı anlaşılan diğer düşman süvarisi de, bu kıtaların çekilmeleri üzerine güneyden 3 ncü Kolordu'ya yöneldi ve 11 nci Tümeni durdurdu. Düşman süvarisinin yaptığı hücumla 147 nci Piyade Alayı'nın çoğu tutsak odu. Buna rağmen 11 nci ve 1 nci Tümenlerin diğer kısımlarıyla kolordu karargâhı geçide yanaşmış ve geçişe başlamıştı. Geçiş, düşman topçu ve makineli tüfek ateşi altında yapılıyor, çok sayıda yaralı ve şehit veriliyordu. Kolordu karargâhı, Şeria doğusundaki sırtlara tırmanırken, 3 ncü Süvari Tümeni'ni doğuya atan düşman süvarisi, Şeria doğusundan geçit yerine doğru ilerledi. Birçok erlerimiz de bu mızraklı düşman süvarileri tarafından şehit edildi. Diğer taraftan nehir yoluyla sallara bindirilmiş olan düşman kuvveti, kuzeyden gelerek en son geçit hareketi yapmakta olan kolordu kısımlarını muharebe dışı bıraktı.

Böylece kolordu ve tümen karargâhlarıyla, kadrolarının çok altına düşmüş olan kıtalar, Şeria'yı doğuya geçmiş bulunuyorlardı. Bunlar da güçleri tükenmiş hareket edemez bir haldeydiler. Bununla beraber düzene girmek, yedirilmek, dinlendirilmek üzere düşmandan sıyrılmak ve büyücek bir yerleşim merkezine ulaşmak gerekliydi. Yine yolsuz ve geçilmesi güç Aclun dağlarından aşılarak ilerlendi. Yolda 20 nci Kolordu karargâhı ve kıtalarına rastlandı. 24/25 Eylül gecesi Aclun'da geçirildi. Ordu emrine göre 25 Eylül sabaha karşı 20 nci Kolordu önde, 3 ncü Kolordu bunun arkasında olmak üzere Evun'a hareket edildi.

25 Eylül Sabah Durumu (Kroki: 57, 58)

7 nci Ordu karargâhı, 8 nci Ordu Komutanı ve yanındakiler, 7 nci Ordu karargâhı kıtaları, 24 ncü Tümen Süvari Bölüğü ile beraber Evun'a geldiler. Bu sırada kolorduların son durumlarına dair hiçbir bilgi yoktu. Yalnız 3 ncü Kolordu'nun güç bir durumda kaldığı, 20 nci Kolordu'nun daha elverişli şartlar altında bulunduğu anlaşılıyor ve her iki kolordunun Şeria'yı doğuya geçmiş olacaklarına hükmediliyordu. [509]

20 nci Kolordu Komutanlığı tarafından bir gün önce (24 Eylül) Aclun'dan yazılmış olan rapor, Evun'a 7 nci Ordu Karargâhı'na 25 Eylülde ulaşılmıştı. Bu raporda, 23 Eylülden itibaren 20 nci Kolordu'nun harekâtı ve son durumu belirtilmekte olup, rapor şöyleydi: [510]

"1. Hırbet Süleyhat'tan 23 Eylülde yazılmış olan emir, 24 Eylül 1918 saat 14.00'te Aclun'da alındı.

2. Birçok girişimlere rağmen, 22/23 Eylül 1918'den beri 3 ncü Kolordu ile bağlantı kurulamamıştır.

3. Düşman keşif kolları, 23 Eylül 1918 akşamı Tell el Amar batısındaki geçidin önüne ve Şeria batısına gelmiş ve Şeria doğusunda düşmanla temas olmamıştır.

4. Bu saate kadar 3 ncü Kolordu'nun Şeria doğusuna geçtiğine dair bilgi alınamamıştır.

5. Bu duruma göre bugün alınan emrinizin bir örneğinin, 3 ncü Kolordu'ya ulaştırılmasının mümkün olacağını sanmıyorum. Buna rağmen Şeria Nehri doğusuna kadar bu emir sureti 3 ncü Kolordu'ya verilmek üzere gönderilecektir.

6. 23 Eylülde Hırbet Atuf ve Hırbet Berze'ye kadar gönderilen emir atlılarımız, bu yerlerin hiçbirisinde 3 ncü Kolordu'ya rastlamadıkları gibi, düşman kıtalarına da rastlamamışlardır.

7. 20 nci Kolordu, hafif, ağır sahra topları ve arabaları hariç olmak üzere diğer kıtalarının tümü ve dört dağ bataryası da dahil olduğu halde 24 Eylül 1918 saat 14.00'te Aclun batısına gelmiştir.

8. 3 ncü Süvari Tümeni'nin Aclun'a gelmekte olduğu ve 24 ncü Piyade Tümeni'nin de İrbit'e yürüdüğü haber alınmıştır.

9. Aclun civarında düşman yoktur. Düşmanın 23 Eylüle kadar Salt'a girmediği Araplardan tahkik edilmiştir.

---

[509] a. g. e.; s. 186.

[510] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 18-2.

10. Kefenci Köyü yöresinde 4.000 kişilik ekmek hazırlatılmış ve böylece bütün kolordu erlerinin, bugünkü ekmeği sağlanmıştır. Yedirilme işi genellikle ete dayanmıştır. Asker ve hayvanlar yorgunsalar da, disiplin ve düzen korunmaktadır. Mümkünse İrbit ve Dera'da iaşenin sağlanması için hazırlıklarda bulunulmasını,

11. Kolordu emrinde toplanan muhtelif Alman kıtalarına mensup 150 kadar Alman erine vermiş olduğum emre aykırı olarak, Salt'a hareket etmiş olduklarını haber aldım.

12. 53 ncü Tümen Karargâhı'ndan sadece bazı kısımlar mevcut olup Tümen Komutanı ile kurmay başkanı El Mağruk'ta iken düşman süvarisinin taarruzuna uğrayarak Salt istikametinde çekildikleri söylenmektedir. 53 ncü Tümen Komutanlığı'na, kolordu topçu komutanı vekâlet etmektedir.

13. Kolordu, 24/25 Eylül gece yarısı bütün geri teşkillerdeki personelini bir kısım muharip er eşliğinde İrbit'e hareket ettirecek ve kolordu muharip kısımlarıysa 25 Eylül saat 05.00'te kısım kısım İrbit istikametinde yürüyecektir. Yürüyüşün daha çok hızlandırılamamasına sebepse, kıtaların çok yorgun düştükleri, daha da yorgun düştükleri takdirde düzenin korunamayacağı düşüncesinden olduğunu arz ederim."

Bu rapor, ordu komutanının 3 ncü Kolordu hakkındaki kaygılarını büsbütün artırmıştı. 20 nci Kolordu'ya hareketini uyduramamak zorunluğunda kalan 3 ncü Kolordu ile 20 nci Kolordu da bağlantısını sürdürememiş, Şeria Nehri doğusuna geçmekte fazla acele etmişti. 20 nci Kolordu Komutanı, yürüyüşü daha fazla hızlandıramadığından dolayı özür diliyordu. 3 ncü Kolordu Karargâhı'ndan ve Komutanı'ndan bir haber alınamadığı halde bu kolorduya mensup bazı kıtaların Evun'a gelmeleri umutsuzluğu daha da arttırıyordu. Halbuki kolordu komutanı, düşünülmesi ve hayal edilmesi bile üzüntü veren güçlükleri azim ve metanetle yenerek karargâhı ve kurtarabildiği kıtalarla geliyordu.

20 nci Kolordu'nun sol kanadında bulunan Şeria Grubu, emrindeki 24 ncü Tümen kıtalarının bir kısmı (134 ncü Alay), 23 Eylülde Hırbeti Süleyhat'ta 7 nci Ordu Karargâhı'na katıldığı gibi, bu tümenin diğer kısımları da 20 nci Kolordu kıtalarından önce (25 Eylülde) Evun yöresine gelmişlerdi. Düşmanın, bu tümeni izlemesi halinde 20 nci Kolordu'nun daha büyük güçlükleri yenmesi gerekecek ve belki de Aclun'dan sonra muharebe ederek çekilme zorunda kalacaktı.

Bugün yapılan incelemeden, 8 nci Ordu'nun 16 ncı Tümen birliklerinden 125 nci Alayın Evun yöresine, 3 ncü Kolordu birliklerinden 71 nci Alay (3 ncü Taburu hariç) ile 33 ncü Alayın 1 nci Taburu ve 3 ncü Kolordu'ya ait daha başka birlikler ve bazı birliklere ait döküntülerin, Evun'un üç km. güneydoğusundaki El Husan Köyü'ne geldikleri anlaşıldı. Bunlardan başka, orduların birçok perakendeleri etrafta dolaşmaktaydılar. Bu perakende kıtaların ve erlerin toparlanması, bir düzene sokulması ve böylece ordunun İrbit-Evun-El Husan hattındaki bu toplanmasının yakın emniyetinin sağlanması ve değişik istikametlerde keşif yapılması için 7 nci Ordu'ca gereken emirler verildi. Ordu Kurmay Başkanı, 3 ncü Kolordu'ya vekil olarak atandı; ve yeni küçük bir karargâh kurularak bu göreve başladı. Birkaç saat sonra kolordu komutanı ve birliklerinin bu sıkışık durumdan sıyrılarak Aclun'dan Evun'a hareket edeceği haberi alınınca, 3 ncü Kolordu Komutanı hakkındaki kaygı ortadan kalktı. 3 ncü Kolordu Süvari Bölüğün'den kalanların, İrbit'te bulunduğu ve burada bir menzil ambarının da olduğu öğrenildi. Süvari bölüğüne, oraya gelen perakendeleri toplamak ve ambara ordu adına el koymak görevi verildi, 3 ncü Süvari Tümeni'ne de İrbit'e gelmesi emredildi.

Alman kıtalarının, Dera yolunu tutmuş olduğu ve birçok döküntülerin de, onları izleyerek Dera'ya yürüdükleri öğrenildi. Bu haber alınınca, 7 nci Ordu Komutanı, bu düzensiz insan akınının önünü almak üzere fon Oppen kıtalarını da emrine aldı. Bu birliğe 26 Eylülde Dera'ya yapacağı yürüyüşü güvenceye almak üzere Dera yöresi ve güneyinde tedbirler almasını emretti. Döküntülerin çoğu, Dera istikametine yönelmiş olduklarından, orduya bugün verilen hatta, birkaç gün durdurulup, düşman temas ve baskısına karşı kalmaktan sakınılarak ordu birliklerinin, El Müzeyrip-Dera hattına alınmasına karar verildi. Bunun için Ordu Komutanlığı'ndan 25 Eylül 1918'de şu ordu emri verildi: [511]

"1. 7 nci Ordu, El Müzeyrip-Dera hattında toplanacaktır.

2. 3 ncü Süvari Tümeni ile 24 ncü Tümen, 3 ncü Kolordu emrine verilmiştir. Bu birlikler, 26 Eylül akşamına kadar El Müzeyrip'te toplanacaktır. 3 ncü Kolordu Komutanı'nın, aynı zamanda El Müzeyrip'te bulunmasını uygun görüyorum. 3 ncü Kolordu'nun İrbit üzerine yürümekte olan kısımları, kolordu karargâhının hareketini geciktirmemelidir.

3. 20 nci Kolordu, yarın akşama kadar Dera ve kuzeybatısında toplanacaktır. Dera'daki Alman Asya Kolu, 20 nci Kolordu emrine verilmiştir.

4. Ordu karargâhı, yarın El Ramte üzerinden Dera'ya gidecektir."

Bu emre ek olarak verilen başka bir emirdeyse, "İrtibat ambarında bol miktarda yiyecek maddeleri vardır. Kolordular, süvari tümeni, 24 ncü Tümen ve bütün kıta ve teşkiller buradan en az dört günlük yem ve yiye-

[511] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 18-4.

cek alacaklar ve taşıt araçları, muhtelif suretlerle daha fazla yiyecek maddesini kendi harekât bölgesine götürmeye çalışacaklardır." Deniliyordu. [512]

Bir haftadan beri durmadan dinlenmeden didinen 7 nci Ordu Karargâhı, 25/26 Eylül gecesini Evun'da ilk kez olarak tam bir dinlenmeyle geçirdi. Evun'da Türk dostu olan Şeyh Mahmut, ordu karargâhı ve mensuplarına üstün bir misafirseverlik gösterdi.

25/26 Eylül gecesi ,3 ncü Süvari Tümeni'nin, Hamd'ın güneybatısından yazdığı 25 Eylül saat 15.00 işaretli raporu alındı. [513] Bu raporda, Erhabe, Mezarköy, Der Yusuf, Hacfiye'de düşman bulunmadığı; Dera'nın Türk kıtaları ve perakendeleriyle dolu olduğu; 20 nci Kolordu, 26 ncı, 53 ncü ve 16 ncı ve diğer Tümenlerin geri kalanlarının, bugün Aclun-Huvare (Havara) yolunu izlediği; bu kıtalarla, Zübya (Züybe)'dan çıkardığı keşif koluyla, Harekle Harabesi civarında ve ikinci kez Hamd'ın hemen doğusundan geçen şosede temas edildiği; ordunun sol kanadında henüz tehlike görülmediği; düşmanın, tümeni şimdiye kadar güneyden takip etmediği; Aclun-Dera yolunun (hariç) batısındaki yollardan kuzeye doğru takibe imkân görülmediği; bazı Bedevi çetelerinin yalnız buldukları perakendelere saldırdıkları; Almanların yanında tercümanlık yapan bir Yahudinin, Almanlara, İngilizler tarafına kaçacağını söylediği için süvari tümenine teslim edildiği; ekmek ve arpa bulunamadığı; bazı perakende kıtaların götürmekte oldukları kasaplık sürülerden kendilerine yetecek kadarını bırakarak gerisini tümene almak suretiyle etle beslemeye çalışıldığı; orduların dökün tüleri, köyleri silip süpürerek geçtiği için buğday, un, arpa tedarik edilemediği, ne madeni ve ne de banknot beş para olmadığı için Arapların da bir şey göstermedikleri, parayı görürlerse besin maddelerini gömdükleri yerlerden kuşkusuz çıkaracakları; mümkünse bir miktar para yollanması; 7 nci Ordu'nun İrbit'ten hangi yolu izleyeceği ve 25/26 Eylül gecesi nerede olduğunun bildirilmesi." yazılmıştı. Ordu Komutanı, bu rapora, "raporunuzu okudum. Nasıl hareket edeceğiniz ekli ordu emrinde açıklanmıştır. İrbit'te iaşeniz sağlanmıştır. Her ihtimale karşı yanınızda bulunmak üzere şimdilik 20 altın lira gönderiyorum. Müzeyrip'e varışınızı ve harekâtınızı ve 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet ile teşriki mesai ettiğinizi bana bildiriniz" cevabını verdi.

25/26 Eylülde üç ordu komutanı (4 ncü, 7 nci ve 8 nci Ordu), Dera'da bulunuyordu. Kıtalar dağınık bir halde geri çekiliyordu. 24 ncü Tümen ile süvari tümeni, 26 Eylülde Müzeyrip'e geldi. 8 nci Ordu'nun elinde hiç-

[512] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 18-11.
[513] Sedat; s. 189.

bir kuvveti kalmamıştı. Ordular Grubu Komutanı, 8 nci Ordu Karargâhı'na artık lüzum kalmadığı kanısıyla bu ordu karargâhının İstanbul'a dönmesini emretti.

Gerek düşman hakkında alınan bilgiler ve gerekse 4 ncü ve 7 nci Ordu kıtalarının, birbiri içerisinde hareket halinde ve muharebede bulunmaları, 26 Eylül akşamı Dera'da toplanan Ordu Komutanları arasında görüşülerek bir karara varılmasını gerektiriyordu. [514]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, 22 Eylülde Dera'yı terk etmekle beraber, orduların harekâtını yeniden düzenleyecek ve uygulanabilecek bir emir bırakmadığı gibi, irtibat içinde karargâhında bir kimseyi bırakmamıştı.

Üç ordu komutanı ve kurmay başkanları toplandılar. Mustafa Kemal Paşa, 8 nci Ordu'nun kullanılabilecek kuvvetinin kalmadığını, bu nedenle geri kalan 4 ncü ve 7 nci Ordu kıtalarının girift durumlarından ve aslında ayrı ayrı iki ordu halinde sevk ve idare edilecek bir kuvvet halinden çoktan beri çıkmış olmalarından dolayı bir komuta altında birleştirilmesini ve emir ve komutanın ya kendisine verilmesini veya 4 ncü Ordu Komutanı'nın üzerine almasını teklif etti. Özellikle, zayıf kıtaların muharebe bakımından, bir elden kullanılmalarının karışıklıkları önleyeceğini söyledi.

4 ncü Ordu Komutanı ise, her komutanın kendi ordusu kuruluşunda bulunan kıtalara komuta etmesi düşüncesinde direndi.

Mustafa Kemal Paşa, 7 nci Ordu'nun kolordu komutanlarının yetenekli kişiliklerinden ve bunların durumu düzeltebileceklerine olan güveninden söz etti ve hiç olmazsa bu kolordu birlikleri arasına karışan 4 ncü Ordu kuvvetlerinin bu kolordularda bırakılmasını istedi.

Sözün kısası, Mustafa Kemal Paşa, ne dediyse hiçbir teklifi etkili olmadı ve çaresiz her komutanın yalnız kendi kıtalarına komuta etmesi ve girift durumdan kıtaları kurtarması için 7 nci Ordu'nun 27 Eylülde Şam istikametinde yürüyüşe devam ettiği sırada 4 ncü Ordu kıtalarının, Dera-Müzeyrip hattında kalarak 7 nci Ordu'nun kuzeye yürümesini himaye etmesi, yalnız 3 ncü Süvari Tümeni'nin Neva'ya gidecek 7 nci Ordu'nun yürüyüşünü buradan batıya karşı örtmesi ve Ordular Grubu Komutanlığı tarafından Kuneytra'da görevlendirildiği öğrenilen bir müfrezeyle bağlantı kurması kararlaştırıldı. Bu yolda ve gerek sonraki harekât sırasında, 3 ncü Süvari Tümeni'ne 4 ncü Ordu Komutanlığı emir verecekti.

[514] a. g. e.; s. 190-195.

2. Suriye'nin Boşaltılması (Kroki: 57)

Nablus Meydan Muharebesi'nde Yıldırım Ordular Grubu yenilgiye uğradıktan sonra, Halep kuzeyine kadar hiçbir yerde tutunamamıştır. İngiliz takip harekâtı, 21 Eylülde başlayarak 25 Ekimde Haleb'in düşmesine kadar devam etmiştir. 34 gün devam eden çekilme harekâtını üç safhaya ayırmak mümkündür 21 Eylülden Dera'ya kadar Birinci Safha; Şam'a kadar İkinci Safha; Halep'e kadar olan süreyse, Üçüncü Safha olarak incelenecektir.

a. Çekilme Harekâtının Birinci Safhası

21 Eylülde 7 nci Ordu ile 8 nci Ordu artıklarının, Şeria Nehri doğusuna geçtikleri zamanla Dera arasındaki harekâtı kapsıyordu ki, bundan önce incelenmişti. 21/22 Eylülde çekilmeye başlayan 4 ncü Ordu, kuvvetinin çoğuyla Amman yönünde, az bir kuvvetiyle de (3 ncü Süvari Tümeni ile 24 ncü Piyade Tümeni) Şeria doğusundan kuzeye doğru çekiliyordu. Sonradan bu kuvvet, 7 nci Ordu emrine girmiştir.

Bir Türk ve bir Alman alayından kurulu olan Yarbay Hungar komutasındaki müfreze, Salt'tan Dera'ya çekiliyordu. Adana ve Suriye kuzey kıyısı bölgesindeki 2 nci Ordu da Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı emrine verildi. Ancak, bu ordunun Lübnan'daki 43 ncü Tümeni ile birkaç taburundan başka kuvveti yararlanacak durumda değildi. Şeria bölgesinde bulunan İngiliz kuvveti (Chaytor Grubu), bir piyade ve bir süvari tugayı ile Tell el Nimrin-Salt-Amman ve bir süvari tugayı ile bunun güneyinden Vadii Sir üzerinden Amman istikametinde ve bir süvari tugayı da kuzeye doğru 4 ncü Ordu birliklerini takip ediyordu.

Süvari Grubu ve Mürettep Tümenin bir kısmı, Amman'a ilerleyerek bu kesimde savunma tertibi aldı. Fakat bu kuvvetler, Chaytor kuvvetinin taarruzuna uğrayarak 25 Eylülde Amman'ı bıraktı. İngilizler saat 15.10'da Amman'ı işgal ettiler. 23 Eylülde de Salt İngilizlerin eline düşmüştü.

Güneyde Katrana-Maan bölgesinde bulunan 2 nci Kolordu, birliklerinin düşman çemberinden kurtulabilmesi için, Amman'ın en az daha iki gün elde bulundurulması gerekiyordu. Bu kesimi savunan birlikler, zayıf mevcutluydular (üç süvari, bir piyade alayı). Taarruz eden düşmansa, kuvvetli bir atlı süvari alayı ve dört piyade taburuydu. Şayet 48 nci Tümen, kestirme yoldan Zerka'ya gitmeyipte Amman'a gelseydi ve 8 nci Kolordu Komutanı da Amman'da toplanan bu kuvvetlerin sevk ve idaresini eline alsaydı, belki de Amman'ın birkaç gün daha savunulması mümkün olur ve bu sayede 2 nci Kolordu'nun bir kısmı kurtarılabilirdi.

Amman Muharebesi'nde İngilizler, 600 tutsak aldılar. Süvari grubunun mevcudu aslında 800 piyade ve tutsakların da bu kadar olduğu kabul edilirse yaralı ve ölüler de dahil edilince Amman'daki kuvvetlerin tüm olarak kaybedildiği anlaşılır. Amman'ın düşmesiyle aynı zamanda güneydeki Arapların baskısı altında kalan 2 nci Kolordu birlikleri (5.000 kişi), çekilme imkânı bulamamış ve teslim olmuşlardır.

Amman yenilgisi, çekilme hareketlerindeki büyük talihsizliklerden birisidir. Şöyleki; 4 ncü Ordu sarsılmadan kendi isteğiyle bir çekilme yapmaktaydı. Karşısındaki Chartor kuvvetlerinden de çok zayıf sayılmazdı. Bu nedenle kuvvetlerini kaptırmaması doğaldı. Çekilme kararı verildikten sonra duraksamalar, emirlerin değiştirilmesi, Türk ve Alman kurmaylarının birbirinden farklı görüşlerde olmaları, özetle sevk ve idardeki zayıflık, şimdiye kadar pek ezilmemiş olan önemli bir kuvvetin parçalanmasına ve elden çıkmasına neden olmuştur. Gerçi, oldukça büyük Arap kuvvetleri tarafından izlenmekte olan 2 nci Kolordu birliklerinin Amman'a düşmandan önce gelerek kurtulmaları çok güçtü. Bunları doğudan geri çekerek kurtarmak mümkün idiyse de, bu kez de Çölün zorluklarını yenmek zorunluğuyla karşı karşıya kalınacaktı.

Amman'ın düştüğü 25 Eylül 1918 ile 26 Eylül günü Yıldırım Ordular Grubu birliklerinin durumu şöyleydi: (Kroki: 57)

4 ncü Ordu: 48 nci Tümen ve 8 nci Kolordu Karargâhı Zerka'da; Hungar Grubu, Salt'ın 25 km. kuzeydoğusunda El Ceba kuzeyinde; Şeria Grubu kuvvetleri (24 nci Tümen, 3 ncü Süvari Tümeni), 7 nci Ordu Karargâhı ile birlikte, 4 ncü Ordu Karargâhı Dera'da.

7 nci Ordu birlikleri: 20 nci Kolordu ile Evun-El Hasan-Der Burak bölgesinde, 24 ncü Tümen de aynı bölgede, 3 ncü Kolordu Fara'dan Aclun'a çekiliyor. 3 ncü Süvari Tümeni Burak batısında artçı görevinde, Ordu karargâhı Evun'da (26 Eylülde Dera'da). Ordu Komutanı, perakendeleri toplatarak kıtalarına yeniden düzen vermeye çalışıyordu. Ayrıca her türlü dağılmayı önleyecek şiddetli tedbirler alındı.

8 nci Ordu: Alman Asya Kolu, 16 ncı Tümen'in bir parçası El Hasan ve güneyindediler.

Düşman hava hücumlarından korunma için, gece yürüyüşleri yapılıyordu. 26 Eylülden sonraki günlerde birlikler, şu istikametleri takip ettiler. 4 ncü Ordu'nun 48 nci Tümeni, 26 Eylülde El Mafruk'tan hareketle 27 Eylülde Dera'ya vardı. Hungar Grubu, 26 Eylül öğleden sonra El Ramte'ye gelerek 146 ncı Alman Alayı ile Dera'ya doğru yürüyüşüne devam etmişti. 152 nci Alay El Ramte güneyinde mola vermiş dinlenirken, bir düşman süvari tugayının taarruzuna uğradı. Buna karşı cephe alan alay,

akşama kadar direndikten sonra çekilmeye başlamıştı. Bir makineli tüfek bölüğünün, kendisini feda etmek suretiyle yaptığı himaye sayesinde, alay daha ağır kayba uğramaktan kurtuldu.

7 nci Ordu, düzenli bir halde iki kolla yürüyüşüne devam etti. 20 nci Kolordu, El Hasan-Ramte-Dera ve 3 ncü Kolordu da, 3 ncü Süvari Tümeni ve 24 ncü Tümen emrinde olduğu halde, Samet-Evun-İbrit-Müzeyrip istikametinde yürüyordu.

20 nci Kolordu, 26 Eylülde Dera'ya vardı. Kolordu komutanının raporunda, mevcudunun 4.000 insan 1.500 hayvan olduğu anlaşıldı. 3 ncü Kolordu'nun son kademesi, 26 Eylül öğleden sonra İrbit'ten geçerken batıdan gelen bir İngiliz süvari alayının hücumuna uğradı. 125 nci Alay, bu düşmana karşı koyarak akşama kadar devam eden muharebeden sonra, düşman alayı çekildi. Bu muharebe dolayısıyla kolordunun son kademesi ve karargâhı, 26/27 Eylül gecesi Müzeyrib'e varabildi.

İrbit Menzil noktasında bin ton arpa, bir o kadar buğday ve 500 ton da diğer yiyecek maddeleri vardı. Fakat elde bunları taşımaya yetecek taşıt aracı olmadığı için taşınması mümkün olamadı. Bu yiyecek maddeleri sonradan Araplar tarafından yağma edildi.

Alman birlikleri, daha önce Dera yolunu tutmuşlardı. Çok sayıdaki dökünttüler, onları takip ediyordu. 7 nci Ordu Komutanı, bu gibi kendiliğinden hareketleri önlemek için, Alman Asya Kolunu da emrine aldı. Fakat Dera'ya vardıktan sonra ,Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın emriyle Alman Asya Kolu Şam'a gönderildi.

8 nci Ordu artıkları da, El Hasan-El Ramte üzerinden Dera'ya çekildiler. Alman Asya Kolu ayrıldıktan sonra, 8 nci Ordu'nun küçük bir müfreze halindeki 16 ncı Tümen ile pek az sayıdaki dökünttülerden başka birliği kalmamıştı.

Nablus muharebe alanından kurtulabilenlerden yaklaşık 10.000 kişiyle Havran Komutanlığı emrindeki 2.000 kişi, Dera, Müzeyrib bölgesinde toplanmıştı. Bu kuvvetin bir an önce Şam'a varması önem kazanmıştı. Çünkü İngiliz ordu komutanlığı, Türklerden önce Şam'a ulaşmaları için Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanlığı'na emir vermiş bulunuyordu.

İngilizler (Kroki: 59)

General Allenby, 25 Eylülde Chaytor kuvvetine, Amman'da kalarak Hicaz istikametinden Türk kıtalarının çekilmesine engel olmasını emretti. Türkler tarafından boşaltılan Maan, 23 Eylülde Arap ordusu tarafından işgal edildi. Bundan sonra Araplar, Kuzeye doğru ilerlemeye başladılar.

General Allenby'ye göre, 8 nci ve 7 nci Ordular bozguna uğramışlar, 4 ncü Ordu, Amman'da 5.000-6.000 kişi kaybetmiş ve Şam yolunda önemli bir engel kalmamıştı. Bu fırsattan yararlanmayı düşünen İngiliz ordu komutanlığı, Atlı Kolordu'ya iki koldan Şam genel istikametinde ilerleme emrini verdi. 4 ncü Süvari Tümeni, Taberiye Gölü güneyinden İrbit-Dera yoluyla, Avustralya Atlı Piyade Tümeni ile 5 nci Süvari Tümeni de bu gölün kuzeyinden Kuneytra üzerinden Şam'a ilerliyeceklerdi. [515]

General Allenby, bu kararında geç bile kalmıştı. O Akkâ ve Hayfa'yı ele geçirmek için Afule'deki 5 nci Süvari Tümeni"ni buralara göndererek Akkâ'yı mukavemetsiz ve Hayfa'yı kanlı bir muharebeden sonra ele geçirmişti. Bu tümen Şam'a ilerleme emrini aldığı sırada ana istikametten 30 km. uzakta bulunuyordu. Hayfa harekâtının biraz geç olmakla beraber 21 nci Kolordu birliklerine yaptırılması ve 24 Eylülde 5 nci Süvari Tümeni'nin Şam'a yürütülmesi mümkündü.

General Allenby, İtilâf Devletleri'nin, İngilizlere verdikleri Filistin'i işgal etmek suretiyle siyasi hedefini elde etmişti. Bundan sonraki siyasi hedef, Faysal'ı Şam'a, Fransızları da Beyrut'a sokmaktı. Arap halifeliğini de kurmaya sıra gelmişti. Diğer yönden askerliğin kuralı olan (yenilgiye uğratılan ordunun takibi harekâtı) yerine getirilmeliydi.

General Allenby, takip harekâtını bütün kuvvetleriyle yapmadı. Bu işe dört süvari tümeni (4 ncü, 5 nci Süvari Tümeni, Avustralya Atlı Tümeni, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade Tümeni, 20 nci Hint Tugayı) ile Arap kuvvetlerini ayırdı. Kıyı bölgesinden de 7 nci Piyade Tümeni, kuzeye ilerleyecekti. Böylece altı Piyade Kolordusu (3 ncü, 10 ncu 53 ncü, 54 ncü, 60 ncı ve 75 nci Tümenler Filistinse bırakılmış oluyordu.

Şayet Türk komutanlığı, Şam istikametini kapamak için köklü tedbirler alabilse ve Dera dolayında toplanan Türk kuvvetleri, yanlış kullanılmış olmasaydı. Bu takip harekâtı Şam'da olmasa bile Anti Lübnan Dağları'nda seçilecek her hangi bir uygun savunma mevziinde durdurulabilirdi. Allenby kurtulan Türk kuvvetlerinin sayı, manevra kabiliyeti ve özellikle moral bozukluğu bakımından Çöl Atlı Piyade Kolordusu'ndan daha zayıf olmasına güvenmiş olabilir. Çapulculuk ve intikam duygusuyla hareket eden asi Arap ordusu ve ordu gerilerindeki halkın yapacakları sabotaj ve baskınlar ve özellikle çok üstün olan İngiliz hava kuvveti, General Allenby'nin hasmını yalnız süvariyle takip etmek kararını almada büyük ölçüde etken olmuştur.

24 Eylülde Semah, 4 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı tarafından göğüs göğüse yapılan kanlı bir muharebeden sonra ele geçirilmişti.

---

[515] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 659-662.

Atlı Kolordu, kuvvetinin çoğuyla 22 Eylülde ele geçirilen Taberiye' de toplanmaktaydı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 26 Eylülde Taberiye' den kuzeye hareket etti. Hayfa ve Akkâ'daki 5 nci Süvari Tümeni, aynı gün bu tümeni takip etti.

27 Eylülde Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Taberiye Gölü kuzeyinden Şeria Nehri'ni geçti. Bu geçişte Tümen, çok güçlüklere uğradı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Şeria Nehri'ndeki Benati Yakup Köprüsü'nü tahrip ettirdiği gibi, İngiliz süvarilerini kısa yoldan Şam'a ulaştıracak nehir geçitlerini de tutturmuştu. Ancak bu kuvvetler çok zayıf olduklarından, İngilizlerin, 5 nci Avustralya Süvari Tugayı'nı fazla geciktirememiş ve tugay, kısa bir oyalanmadan sonra, köprünün bir buçuk km. güneyinden nehri geçmeyi başarmıştı.

Liman Paşa, bu geçitleri, biraz daha fazla kuvvetle tutma gayretini göstermiş olsaydı, İngiliz süvarileri daha fazla oyalanmış ve ordu da onlardan önce Şam'a gelmiş olacaktı.

Benatı Yakup Köprüsü'nü savunan birlik, Nasıra ve Taberiye üzerinden çekilen birlikti. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Şam'a geldikten sonra, kamyonlarla Kuneytra'ya küçük bir kuvvet göndermişti.

Taberiye Gölü güneyinde Mecamiye Köprüsü'nden Şeria Nehri'ni geçen İngilizlerin 4 ncü Süvari Tugayı, 26 Eylül saat 11.30'da Türk birlikleri doğu yanındaki Arap kuvvetleriyle bağlantı kurdu. Bu tugay, El Ramte'deki Türk kuvvetine taarruz ederek, bu köyü de işgal etti. Türkler İrbit'te direndiklerinden, burası ancak Türk birliklerinin çekilmesinden sonra ki gece ele geçirilmişti.

Türkler (Kroki: 59,60)

Yıldırım Ordular Grubu'nun kalan birlikleri, 26/27 Eylülde Dera, Müzeyrip bölgesinde toplanırken Taberiye'den Şam istikametinde hareket eden İngiliz Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 27 Eylülde Benati Yakup' taki taş köprüyü savunan Türk müfrezesine taarruz ederek buradan Şeria Nehri'ni geçmeyi başardı.

Taş köprüdeki duraklama sırasında 5 nci Süvari Tümeni de, Avustralya Tümeni ile birleşmişti. Benatı Yakup Köprüsü'nden Şam'a kadar 90 km. ve Dera ile Şam arasıysa 100 km. idi. Bu küçük müfrezenin bu büyük süvari kitlesi karşısında istenen zamanı kazanması düşünülemezdi. Bu nedenle İngiliz Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun Dera'daki Türk birliklerinden önce Şam'a varması çok mümkündü.

26 Eylül sabahı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Rayak güneybatısından başlayarak Kuneytra üzerinden Şam'ın 50 km. güneyinde Sanameyn'e kadar uzanan bir hattı grup grup tutturmak istiyordu. Bu istikameti kapamak için, Dera'daki Alman Asya Kolu'nun, 26 Eylül akşamı demiryoluyla Rayak'a taşınmasına başlandı. Grup Komutanı da, 27 Eylülde otomobille Rayak'a hareket etti. Hayfa'dan kıyı boyunca kuzeye çekilebilen Alman ve Avustralyalılardan kurulu küçük bir müfreze de 26 Eylülde Beyrut'a varmıştı. Bu müfrezeye de Rayak'a çekilmesi emredildi. [516]

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Kuneytra istikametinden gelecek tehlikeyi önceden kavrayarak, buraya da bir müfreze sürmüştü. Fakat Taberiye kuzeyinden ilerleyen düşman kuvvetlerinin, iki tümenli bir süvari kolordusu olduğu bilinmediği gibi, Şam garnizonunun durumu da bu düşmanı yeter kuvvetle karşılamaya elverişli değildi. Üç piyade taburu bir adi ateşli bataryadan kurulu olan Taberiye Grubu'na komutan olarak emekli bir Arap Generali olan Rükâbizade Riza Paşa atandı. Ordular Grubu Komutanı Liman Paşa, düşman süvarisinin yeni şose boyunca Rayak istikametinde ilerlemesini ve aynı zamanda Beyrut'a bir çıkarma yapmasını çok tehlikeli bir hareket saydığı için, düşmanı en kısa yoldan Şam'a götüren Kuneytra yoluna ikinci derecede önem vermişti. Asya Kolu'nun bir kısmı veya tümü, Kuneytra istikametine gönderseydi tehlike önlenmiş olurdu.

Dera ve Müzeyrip bölgesine gelen ve gelmekte olan birlikler yakından 4 ncü İngiliz Süvari Tümeni ile Arap kuvvetleri tarafından takip olunmaktaydılar. Ancak bunlar, şimdiye kadar büyük bir etki gösterememişlerdi. Asıl tehlike Kuneytra-Şam istikametinde olduğu halde, süratle çekilmeyi gerektiren bu tehlikenin derecesi hakkında Dera'daki komutanların esaslı bilgileri olmadığı gibi, Ordular Grubu Komutanı ile de güvenli bir bağlantıları yoktu.

b. Çekilme Harekâtının İkinci Safhası (26-30 Eylül 1918 Harekâtı) (Kroki: 60)

Orduların Şam'a doğru çekilmeleri şöyle oldu: [517]

7 nci Ordu: 20 nci Kolordusu ile Dera-Ezra-Mesmiye-Kisve-Şam ve 3 ncü Kolordusu ile bunun batısından Dera-Şeyh Miskin-Semaneyn-Kisve-Şam istikametlerinde 27 Eylülde harekete geçtiler. Ordu Komutanı, 26/27 Eylül gecesini Dera'da geçirerek, 27 Eylülde 20 nci Kolordu ile birlikte hareket etti.

---

[516] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, s. 280.
[517] Sedat; s. 196-200.

4 ncü Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın çağırısı üzerine Şam'a gitti.

7 nci Ordu'nun kolorduları, emir gereğine göre yürüyüşlerine devam ederek, 28 Eylülde kolbaşılarıyla Cebal-Senameyn hattına ve 29 Eylülde de Kisve'ye ulaştılar. 27 Eylül saat 10.30'da Dera'dan hareket eden 7 nci Ordu Karargâhı da, 28/29 Eylül gecesi Mesmiye'ye vardı.

27/28 Eylül gece yarısından biraz önce Dera Arap kuvvetleri tarafından işgal edildi.

3 ncü Kolordu, Müzeyrip'te ancak altı saat kadar dinlendikten sonra yürüyüşe geçmişti. Bu kesime daha önce gelen 3 ncü Süvari ve 24 ncü Tümenler'den sonra kolordu yürüyüşe başladı.

Süvari Tümeni, öncüsüyle Tafas Köyü hizasına vardığı zaman, bu köyden şiddetli bir ateş açıldı. Köy, yarısı toprak içinde taş evlerden kurulu bir kale gibiydi. 300-400 kılıçtan ibaret olan iki alaylı süvari tümeni, köye taarruz etmeyerek burayı kuşatmaya başladı. Taarruz için ihtiyaç duyduğu bir piyade taburuyla bir bataryayı da 3 ncü Kolordu Komutanı'ndan istedi. Sayıları binden fazla olan Arap kuvvetleri, köyün henüz kapatılmayan kuzey kesiminden kaçmak istemişlerse de, ihtiyattaki bölüklerin atlı hücumuna uğrayarak ağır kayba uğratıldılar.

Arap Kuzey Ordusu'ndan bir kısım kuvvet, Türk birliklerinin çekilme yolları üzerindeki köylerde, köylülerle beraber savunma tertipleri almışlardı. Bunlar, kazanacakları zamanla, geriden gelmekte olan İngiliz süvarilerinin yetişmelerini sağlamaya çalışıyorlardı.

Süvari Tümeni, bu engeli ortadan kaldırıp yürüyüşüne devam ederken kuzeybatı ve batıdan gruplar halinde ilerleyen bazı kuvvetler gördü. 1.000 kişi tahmin edilen bu kuvvetler, dört-beş km. uzakta kalarak ilerlemeye cesaret edemediler. Bunların, güneyden 3 ncü Kolordu'nun hareket geçtiğini görmüş olduklarına, bu nedenle bir harekete cesaret edemediklerine ihtimal verildi.

Önce verilen müşterek karara göre süvari tümeni, Neva istikametine yönelerek 7 nci Ordu'nun yanını koruyacakken, 4 ncü Ordu Komutanlığı, tümenin Ezra'da toplanmasını emretmişti. Tümen, Ezra'da Şam'a gidecek olan 4 ncü Ordu Karargâhı'nın trene binmesini koruyacaktı. Süvari Tümeni, Tafas'ı geçtikten bir saat sonra Eldaa Köyü'nde yine Arap asilerinin hücumuna uğradı. Tümen dışarıdan gelen Araplarla köy içindeki Araplar arasında kalmış, kayıp vererek güçlükle muharebeden sıyrılabilmişti.

Süvari tümeni, 27 Eylül akşamı Ezra'ya ulaştı. 28 Eylülde karargâh süvarilerinden kurulan mürettep bir alay, tümene katıldı. Tümen, Ezra'da bindirme yapan 4 ncü Ordu Karargâhı'nın güvenliğini sağlamak üzere tertip aldı (Bu trende 8 nci Ordu Komutanı da vardı).

7 nci Ordu Komutanı, süvari tümenine daha sonraki hareketi hakkında verdiği emirde, Muhacce-Gabarheb üzerinden Kisve'ye gitmesini emretti.

Süvari Tümeni, 29 Eylül gecesi Gabageb (Gabarheb)'te birkaç saat dinlendikten sonra aynı günün sabahı Kisve'ye vardı. Tümen, burada akşama kadar 4 ncü Ordu'nun emrini bekledi. Halbuki bu tümen, en kısa yoldan Artuz'a gönderilerek en önemli olan Katrana istikameti takviye edilmiş olurdu. Bu iş akşama doğru yapıldıysa da 12 saatlik bir zaman kaybedilmişti.

20 nci Kolordu'nun Kisve'ye kadar olan yürüyüşü aksaksız cereyan etti. 3 ncü Kolordu, 27 Eylül günü Şeyh Miskin'den geçerken öncüsü makineli tüfek ateşine tutuldu. Kolordu, bu gibi engelleri ortadan kaldırarak veya dolaşarak günlük yürüyüş hedefinden daha ileride Um Dura (Tura)'ya kadar ilerledi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Şam'dan ayrılarak Baalbek'e hareket etmişti. Bu zamana kadar bir emir alamayan 7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı ile bağlantı kurmak için, ordu kurmay başkanını Şam'a gönderdi. Şam'da Grup Komutanlığı'ndan verilen Grup emrinde, "7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın çekilen kuvvetlerin başında kalması ve Şam'ın savunmasını hazırlamak üzere de 4 ncü Ordu Komutanı'nın Şam'a çağrılmış olduğu" öğrenildi. Verilen bu emir 7 nci Ordu Komutanı'nın Dera toplantısında yaptığı teklifin aynıydı. Bu emri 4 ncü Ordu Komutanı veya Almanca aslını, 4 ncü Ordu Kurmay Başkanı almış olmalı ki, Cemal Paşa, emrin isteği olan Şam'a hareketi yerine getirmiş bulunuyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın 28 Eylülde verdiği bir emirde : (özet) [518]

"1. Şimdiye kadar verilen emirlerle Cemal Paşa'nın mümkün olduğu kadar çabuk Şam'a gelerek, orada komutayı ele alması ve peyderpey gelen 7 nci ve 4 ncü Ordu kıtalarının, Şam istikametinde hareketlerinin sağlanmasının da Mustafa Kemal Paşa tarafından yürütülmesi kastedilmişti.

---

[518] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 20.

2. Ne yazık ki bu yolda verilen emirler, Arapların devamlı olarak bağlantıyı kesmesi yüzünden yerlerine ulaştırılamadı.

3. Bunlar bir yana, Mustafa Kemal Paşa'nın, Ordular Grubu sağ kanadında bulunan kıtaları yeniden örgütlemek ve düzene sokmak üzere mümkün olan çabuklukla Rayak'ta emir ve komutayı eline almasını emrederim. Bununla ilgili ilk tedbirler tarafımdan dün ve bugün alınmıştır.

4. Cemal Paşa, Şam'da (Taberiye Grubu dahil) emir ve komutayı üzerine alacak ve güneyden Kisve'ye gelen bütün kuvvetleri emrinde toplayacak, bu kuvvetlerle ilk olarak Taberiye Grubu'nun takviyesini sağlayacak ve daha sonra Rayak Grubu'na kıtalar gönderecektir. Bu Grubu'n mümkün olduğu kadar kuvvetli olması çok lüzumludur. Cemal Paşa, en sonra sol kanat olarak Şam'ın güneyinde bırakılacak kuvvetleri belirtecektir.

5. Şam'ın elimizde kalması ve Şam'ın güneybatısıyla Rayak şosesi arasındaki bağlantının korunması gereklidir" deniliyordu.

29 Eylül akşamı, 7 nci Ordu Karargâhı Şam'a geldi. Ordu Komutanı, ilk iş olarak Başkomutanlık Kurmay Başkanlığı'na, on günlük harekâttaki olayları ve aldığı tedbirlerle tekliflerini, saat 20.50'de verdiği şu raporla açıkladı : (özet) [519]

"18/19 Eylül 1918'de başlayan muharebe sonunda 8 nci Ordu'nun uğradığı beklenmeyen durumu üzerine, çekilme zorunda kalan 7 nci Ordu, çok üstün bir düşman baskısı altında Fara Vadisi kuzeyine çekilmeyi başardığı sırada, düşman Bisan'ı tutarak ordunun gerisini kesmiş bulunuyordu. Bu engeli ortadan kaldırmak mümkün olmayınca, Ordu'yu batıya cephe aldırıp muharebe ederek Şeria Vadisi'nin doğusuna geçirmeye ve oradan da Cebeli Aclun içinden kuzeydoğuya yönelerek Dera-Müzeyrip hattını tutmaya karar vermiş ve ordu bu hareketinde başarı sağlamıştır. Bundan sonraki kararın Ordu'yu Kuneytra üzerinden Şam güneyine çekmek ve Dera-Şam istikametini 4 ncü Ordu'ya bırakmaktı. Fakat başından sonuna kadar Grup Komutanı'nın bir direktif göndermemesi ve 4 ncü Ordu Komutanı'nın; her iki ordunun da Şam'a gitmesine dair verdiği bilgi üzerine, Ordumu İngiliz süvarisi ve Arap asilerle muharebe ederek bugün (29 Eylül 1918) Şam güneyindeki Kisve'ye getirdim. Burada bugün Liman Paşa'dan aldığım emir üzerine, bu kuvvetleri Şam'ın savunması için Cemal Paşa'nın emrine bırakıp, Rayak cephesinin komutasını almak üzere bu gece trenle oraya hareket edeceğimi arz ederim.

[519] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 21, 21-1.

Yaptığım inceleme ve Cemal Paşa ile görüşmemden çıkarabildiğim sonuca göre, kendisini Şerif ile anlaşmada serbest bırakmakta hiçbir sakınca görmüyorum. İngilizler, bize kuvvet toplamak için fırsat bırakmaksızın taarruzlarını sürdürürlerse, Şam'ın elde tutulabileceğini şüpheli görürüm.

Buna göre daha köklü tedbir, Kuzeyden gelen kuvvetlerle bu kuvvetlerin emniyetle yetişebilecekleri Rayak kuzeyinde iyi bir savunma mevzii tutarak ve Beyrut-Rayak-Şam hattı güneyinde, mevcut kuvvetlerle bir perde hattı kurmakla yetinmek uygun olur düşüncesindeyim. Bu itibarla da, arz ettiğim askeri tedbirlere, Şerifle azami şartlar içinde hemen anlaşmaktan ibaret siyasi tedbirlerin de katılması uygun olur kanısındayım. Cemal Paşa'nın açıklamasına göre bu ihtimal birkaç gün için mevcuttur."

7 nci Ordu Komutanı, daha sonra Grup Komutanı'na verilmek üzere Grup Kurmay Başkanı'na not ettirdiği raporunda, [520] "28 Eylül tarihli Grup emrini bugün öğleden sonra Şam'a varışımdan sonra okudum. Bu gece yarısına kadar hazırlanabilecek olan katarla, hemen yüksek emirleri yerine getirilecektir. Şam'da toplanan kuvvetleri yakından gördüğüm için Rayak cephesinde faydalanılabilecek birliklerin sayısı hakkındaki düşüncelerimi 29 Eylülde sözlü olarak bildireceğim. 8 nci Ordu'dan kurtarılan 125 nci Alay'ın hemen karadan Rayak istikametinde hareketini, 3 ncü Kolordu Komutanı'na emrettim. 3 ncü Süvari Tümeni'ne de hemen hareket etmesinin emredilmesini, Tümene komuta etmek üzere Süvari Albayı Mehmet'in de beraber getirilmesini rica ettim. 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, şimdilik serbest olarak emrim altında bulunması uygun olacaktır. Çünkü yerine atanan Albay Selahattin, kolordunun emir ve komutasını üzerine alacaktır." demişti.

Ayrıca kolordu komutanlıklarına da Grup emrinin tercüme edilmiş birer örneği yollanarak, "bundan sonra 4 ncü Ordu Komutanlığı'ndan emir almalarını, 7 nci Ordu Karargâhı'nın 29/30 Eylül gece yarısı Rayak'a hareket edeceğini ve 125 nci Alay'ın Rayak'a hareket ettirilmesini" istemişti.

4 ncü Ordu'ya gelince; Bu ordunun elinde kalan birlikler, 48 nci Tümen (iki alaylı 1.500 tüfek), 24 ncü Tümen ve 3 ncü Süvari Tümeni idi. Alman Asya Kolu, kuzeye nakledilerek yalnız 146 ncı Alman Alayı kalmıştı. Süvari grubundan da zayıf mevcutlu iki alay vardı. 3 ncü Süvari Tümeni, daha önce açıklandığı gibi hareketine devam ediyordu. 24 ncü Tümen, 3 ncü Kolordu'nun ilerisinden Müzeyrip-Şeyh Miskin-Senameyn-Kisve istikametini takip ederek hedefine varmıştı. 48 nci Tümen emrin-

[520] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 20-1.

deki Albay Mehmet komutasındaki 8 nci ve 9 ncu Süvari Alayları'nın artıkları, 20 nci Kolordu'yu takip ederek Dera-Gazale-Ezra-Şebab-Mesmiye yoluyla yürümek üzere 27 Eylül saat 15.00'te Dera doğusundan hareket etmişti. Bu sırada 200-300 Arap atlısı, Dera güneyinde görüldü. Düşman uçakları da faaliyetteydiler. 27/28 Eylül gecesini Gazale'de geçiren tümen, 28 Eylül sabahı yürüyüşe geçtiği sırada yollarının Araplar tarafından tutulduğu anlaşıldı. Bu asiler dağıtıldıktan sonra, yürüyüşe ancak öğleyin devam edilebildi. Bundan sonra süvariler demir yolunu, 48 nci Tümen de demiryolu batısındaki yolu takip ederek saat 16.00'da Ezra'ya varıldı. Bu sırada 48 nci Tümen, hava hücumuna uğradı. Araplar da bir yandan saldırıya devam ediyorlardı.

Tümen, 29 Eylül akşamı Mesmiye'ye vardığı sırada 8 nci Kolordu Komutanı ile karargâh subaylarının Dürzilerin taarruzuna uğrayarak komutanın yaralandığı ve kurmay başkan vekiliyle karargâh personelinin bir kısmının şehit edildikleri öğrenildi. [521]

Ayrıca kolordu komutanı dahil herkes, Araplar tarafından soyulmuş, çırılçıplak denecek haldeydiler.

30 Eylül - 1 Ekim 1918 Harekâtı (Şam'ın düşmesi) (Kroki : 60, 61)

İngilizler [522]

29 Eylül akşamı, Avustralya Atlı Piyade Tümeni önde, 5 nci Süvari Tümeni onu takip ederek Kuneytra'dan hareket ettiler. Avustralya Tümeni'nin 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı, saat 20.00 sıralarında Sasa kuzeyindeki sırtlarda Türklerle muharebeye tutuştu. Tugayın taarruzu karanlık ve arazi engellerinin harekâtı güçleştirmesinden ve Türk sağ kanadının bataklık bir kesime dayatılmış olmasından 30 Eylül saat 03.00'e kadar bir gelişme göstermedi. Ancak, 9 ncu ve 10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayları tarafından bu saatte yapılan taarruzla Türkler, mevzilerinden atıldılar. Bundan sonra ileri harekete, Kevkeb ile bunun doğusundaki sırtı tutan ve makineli tüfeklerle donatılmış bulunan 2.500 kişilik bir Türk kuvvetine rastlanıncaya kadar duraklamadan devam edildi. Süvari bataryasıyla desteklenen 12 nci ve 4 ncü Hafif Süvari Alayları tarafından yapılan başarılı bir atlı hücumla bu sırtlar da ele geçirildi. Türkler ormanlık bölgeye çekildiler.

Saat 08.45'te 5 nci Süvari Tümeni, 2.000 kadar Türk'ün Dera yoluyla Şam'a çekilmekte olduğuna dair bir hava keşif raporu aldı. Bunun üzerine 14 ncü Süvari Tugayı'na, bu kuvvetin önüne geçmesi ve bundan sonra Şam'a yürüyüşüne devam etmesi emredildi. Bu tugay, yaptığı harekâtta Türk yürüyüş kolunu ikiye böldü; ve 3 ncü Türk Süvari Tümeni'nin, komutanı ve kurmay başkanı da dahil olduğu halde öncünün büyük bir kısmını tutsak etti. Daha sonra 13 ncü ve 15 nci Süvari Tugayları, Kolordu ihtiyatını teşkil etmek üzere Sasa'nın hemen kuzeyinde toplandılar.

[521] Sedat; s. 208.
[522] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 691-697.

13 ncü Süvari Tugayı, öğle üzeri Türklerin biraz direniş gösterdikleri Kisve-Şam yolunun iki tarafındaki Cebeli Esvet'i ele geçirerek, Tugayın sağ ve solundan ve Vadii Zabirani yukarılarında kendilerine yol açmaya ve Kisve'ye çekilmeye çabalayan çok sayıdaki Türk kıtalarının, gerilerini kesti. Düzenini kaybetmiş olan diğer Türk kuvvetleriyse, Şam şosesinin kuzeydoğusundaki tepeler doğrultusuna yol boyunca çekilmekteydiler.

Kisve'ye çekilmeye çalışanlar, süvari bataryasının ateşi altında kaldılar. Şam yolu boyunca çekilmekte olanlarsa 4 ncü Süvari Tümeni'nin taarruzuna uğramış ve 1.000 tutsak vererek dağılmışlardır.

13 ncü Tugay, saat 13.00'te Kisve'ye ilerledi. Ve Kisve'den çıkmaya çalışan Türklere karşı sağ kanatta Vadii Zabiran'ın iki tarafındaki diğer iki tugayla birlikte hareket ettiler. Yapılan taarruz sonunda Kisve işgal edildi. Akşam üzeri 5 nci Süvari Tümeni, 13 ncü Tugayı da yanına alarak karargâhını Kevkeb'te kurdu.

Bu zaman içinde 14 ncü Tugay, Cebeli Esvet kuzeyinde Kisve-Şam yolunun iki tarafında, keşif kolları Kadem istasyonunda ve 5 nci Tugay da saat 10.00'da işgal edilen Han eş Şeha etrafında bulunmaktaydı.

13 ncü Süvari Tugayı'ndan iki takım, Kadem istasyonundaki telsiz telgraf tesislerini ele geçirmek maksadıyla ileriye gönderilmişse de Türkler, bu tesisleri daha önce tahrib etmişlerdi.

4 ncü Süvari Tümeni, sağ kanatta Şerif kuvvetleri olduğu halde güneyden yetişerek 28 Eylülde Dera'ya bir direnişe rastlamadan girdikten sonra, 29 Eylülde Dilli kesiminde çekilmekte olan Türk kuvvetleriyle teması sağlamıştı. Bu tümen, iki gün durmadan Türk kolunu takib ve taciz ederek bu kolu parçaladı. Tümen, 30 Eylülde Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun diğer tümenleriyle temas ederek gece geç vakit Zerakiye'ye geldi; ve ertesi sabah fecirle beraber 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile emrindeki Fransız süvari müfrezesi, Şam'ın hemen kuzeyinden ve yöresindeki tepelerden Şam-Beyrut yoluna geçti. Türk kuvvetleri burada sıkıştırıldı. Geçit tüfek ve makineli tüfek ateşiyle yalanmakta, demiryol katarları durdurulmakta, tahrip edilmekte ve her çeşit taşıt araçları yok edilmekteydi. Türklerden burada 4.000 tutsak alınmış ve çok sayıda ölü verdirilmişti.

30 Eylül 1918 gece yarısı durum şöyleydi : Çöl Atlı Piyade Kolordusu, artık Şam kapılarına dayanmış bulunuyordu. Avustralya Atlı Piyade Tümeni, 3 ncü, 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayları ile Barada Boğazı'nı boydan boya kontrolü altına almış, Şam'ın üç buçuk km. batısında El Mezze'de, 5 nci Süvari Tümeni 14 ncü Süvari Tugayı ile Eşrafiye doğusundaki tepeleri işgal etmiş olduğu halde Kevkeb'de, 4 ncü Süvari Tümeni, 11 nci Süvari Tugayı ile Hanı Dinun'ü işgal etmiş olduğu halde Hac yolu üzerinde bulunuyorlardı. Arap kuvvetleri, 14 ncü Süvari Tugayı'nın kuzeydoğusunda toplanmıştı.

Kolordu Komutanı, 31 Eylülde Şam'ın kuşatılması hakkındaki emirlerini vermişti. Avustralya Atlı Piyade Tümeni, mevzilerinde kalacak, 5 nci Süvari Tümeni, şehrin doğusunda saat 09.00'da bir mevzi tutacak ve 4 ncü Süvari Tümeni, Hac yolunun her iki tarafından şehrin güney çıkaklarına doğru ilerleyecekti.

Şam'ın düştüğü tarih hakkında İngilizler, kesin bir gün saptayamamışlardır. Şam'ın siyasi bağımsızlığına kavuştuğu, 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa ile bir miktar Alman ve Türk askerinin henüz şehirde bulunmakta olduğu 30 Eylül 1918 saat 14.00'te ilan edilmiştir.

1 Ekimde 14 ncü Süvari Tugayı ile Şerif kıtaları, Şam'a girdiler. Fakat bu kadar büyük bir şehirde her iki tarafın yekdiğerinin şehre girişinden haber alabilmesi olanağının bulunmayışından, iki taraf şehre önce kendisinin girdiğini sanıyordu. Gerçek şöyleydi: Binbaşı Olden komutasındaki 10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı'ndan bir müfreze, 1 Ekim saat 06.30'da ve Albay Lavrens ile Şerif'in hecinsüvar kolu az sonra hükümet konağı önüne gelmişlerdi. Kolordu Komutanı, mülki makamlarla görüşmek üzere saat 08.30'da otomobille şehre gelmişti. O günün ilk saatlarında da 14 ncü Süvari Tugayı, artık Şam'da barınamayacaklarından, daha doğrusu Şam'ın işgal edilmiş bulunmasından habersiz olan ve hâlâ Şam'a ulaşmaya çalışan bir miktar Türkün önüne geçerek yollarını kesti. 5 nci Süvari Tümeni'nin diğer kısımlarıysa saat 06.00'da Derehabiye'de toplanarak 14 ncü Tugay ile birleşmek üzere Kisve-Şam yolunun yukarılarına ilerledi. Saat 03.00'te Zakiye'den hareket eden 4 ncü Süvari Tümeni de, arkadan geliyordu. Saat 10.30'da 14 ncü Süvari Tugayı, Doma yolundan çekilmek isteyen Türklere karşı bu yolun kapatılması için 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı ile birlikte hareket etmek üzere şehir içinden Cobar'a gönderildi.

Bütün gece Beyrut yolunun iki tarafında bulunan Avustralya Atlı Tümeni de, saat 05.00'te 3 ncü Avustralya Hafif Süvari Tugayı'nı şehir içinden ileriye alarak, Halep yolunu kapadı. Bu arada bir kısım esir de aldı. Daha sonra Doma'da bir Türk koluyla muharebeye girişti.

10 ncu Avustralya Hafif Süvari Alayı, bu kolun artçısına hücum ederek kayıp verdirdi. Bundan sonra tekrar takibe devam edildi. Ve akşam üstü Hanı Kasit'de Türk artçılarıyla çatışıldı. Tugay, gece Doma'da kaldı.

2 Ekim saat 08.30'da, yol dışındaki arazi üzerinde dokuz km.'den fazla bir mesafede dört nalla bir Türk koluna atlı hücum yapıldı. Türklerin yaralı ve ölü sayısı çoktu. Bu hücumla Şam dolaylarındaki harekât sona ermiş oluyordu.

Türkler

7 nci ve 4 ncü Ordular'dan çekilebilen birlikler, 29 Eylül akşamı ve 30 Eylül sabahı Şam'ın güneyine ulaşmışlardı. Öte yandan Kuneytra'dan ilerleyen İngiliz Atlı Piyade Kolordusu da, Şam'a yaklaşıyordu.

4 ncü Ordu Komutanı, Şam'ı savunmak için eldeki birliklerden üç grup vücuda getirmek istiyordu. Bu amaçla 28 Eylül 1918'de şu ordu emrini verdi: (özet) [523]

"1. Taberiye ve Hule gölleri arasında yürüyen düşman kıtaları (yaklaşık bir süvari tümeni, üç piyade taburu ve topçu), bugün Kuneytra'da dinlenmeye geçmiştir.

2. Yıldırım Ordular Grubu, Rayak ve Şam güneyi mevzilerini savunacaktır.

3. Yıldırım Grubu'nun emriyle Şam'daki kıtalarla güneyde Kisve'ye yürüyüşte bulunan kıtaların ve Taberiye Grubu'nun emir ve komutasını üzerime aldım. Mustafa Kemal Paşa, Rayak Grubu komutasını ele alacaktır. Bu Grubu güneyden gelecek kıtaların bir kısmıyla takviye edeceğim. Şam güneyinde demiryolu hattı üzerinde bulunan kıtalar da aynı şekilde emrimdedir.

4. Şam, 4 ncü Ordu tarafından savunulacaktır. Bunun için Ordu, 29 Eylülden itibaren Şam'ın güney ve güneybatısındaki kısmen hazırlanmış mevzilere girecektir.

5. Kıtalar burada iki gruba ayrılacaktır:

a. Deşan Grubu : Komutanı, 3 ncü Kolordu Komutanıdır. Kıtaları, 7 nci Ordu birlikleridir. Görevi: Şam-Kuneytra ve Şam-Baynas yollarını kapatmaktır.

b. Kisve Grubu : Komutanı, 8 nci Kolordu Komutanıdır. Kıtaları, 8 nci Kolordu birlikleridir. Görevi, Dera-Şam yolunu kapatmaktır.

---

[523] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-106, F. 1-14, 1-15.

c. Doğu Cephesi : Komutanı, 3 ncü Süvari Tümeni Komutanıdır. Görevi, ova kesimini kapatmaktır.

d. Ordu ihtiyatı : Komutanı, 24 ncü Tümen Komutanıdır. Birlikleri: 24 ncü Tümen ile 2 nci Kolordu'nun geri kalan kıtalarıdır. İhtiyat birlikleri, El Muazzama'da kalacaktır.

6. Bundan başka Şam'da bulunan birlikler de emrimdedir. İhtiyat komutanı, El Muazzama'dan her iki cepheye giden yolları keşfettirecektir.

7. Kisve'de hazırlatılmış mevziler, arazi üzerinde gösterilecektir. Deşan kesiminde de yeniden mevziler inşa ettirilecektir.

8. Şam Mevki Komutanı Albay Behçet ve Alman Mevki Komutanı Binbaşı Firiç'tir. Her ikisi de ordudan özel emir alacaktır. Yarbay Tiller, perakende erleri toplamak üzere Şam Mevki Komutanlığı'nın emrine verilmiştir."

Bu emir, 7 nci Ordu'ya 29 Eylülde Rayak'a hareketinden az önce ulaşmıştı. Emrin tüm birliklere ulaştığı belli değildi. Emirde arazi üzerinde gösterileceği bildirilen savunma mevziiyse, gösterilememiştir. Bu mevzileri tutacak olan 8 nci Kolordu ise, ancak 30 Eylül akşamı Kisve'ye gelebilmiştir. Kolordu'nun kendisine verilen mevzii tutabilmesi için, en az bir günlük zamana ihtiyacı vardı. Halbuki birlikler, yorgun ve bitkin bir halde ve birbirine karışmış durumdaydı. Bir kısım erler, silahlarını atmış, cephane azalmış hatta bazı birliklerde tükenmişti. Elde pek az dağ topu vardı. Haberleşme araç ve gereçleri olmadığı gibi, birliklerin moral gücü de çok sarsılmıştı.

7 nci Ordu Komutanı ile 20 nci Kolordu Komutanı'nın Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nca Rayak'a çağrılması, bütün 7 nci Ordu birliklerinin 3 ncü Kolordu Komutanı emrine verilmesini gerektirmişti. 8 nci Kolordu Komutanı da yaralı ve Arap olduğu için Şam'da kalmaya istekliydi. 3 ncü Kolordu Komutanı, emrine verilen ve yerini bilmediği 20 nci Kolordu birlikleriyle köklü bir bağlantı yapılamadan harekât ve olaylar süratle gelişmeye başlamış, böylece bir emir ve komuta bunalımı ortaya çıkmıştı. Bu durumda Şam savunmasız kalmış oluyordu. Ancak, birlikleri kurtarmak için gereken kesimlerde hiç olmazsa bir süre direnmek gerekliydi. Bunun için yazılı emirler vermeye zaman elverişli değildi. Artık bir ordu komutanı gibi değil, bir tümen komutanı gibi arazi üzerinde ağızdan emirler verilerek duruma hakim olunmalıydı. İlk yapılacak iş en yakındaki kuvveti, özellikle süvariyi, düşman süvari kolordusunun geldiği istikamete sürmek ve aynı zamanda Şam güneyini tutmaktı. Bu görev,

Şam'a ilk gelen kuvvetlere düşerdi. Geride bulunan 8 nci Kolordu, bunların himayesinde çekilir, önce ihtiyata alınır ve sonra da Grup Komutanlığı emrine göre Rayak istikametinde çekilebilirdi.

Çok karışık bir durum gösteren Şam savunması için birliklerin ne gibi düzen ve tertipler aldığını kesinlikle saptamak mümkün olamamıştır. Saptanabilen harekât ve olaylarsa kısaca şöyle olmuştur:

3 ncü Süvari Tümeni, mürettep alay, emrinden alındığı için 150 şer atlı iki alay kuvvetinde kalmıştı. Tümen, 29 Eylül sabahı Kisve'ye gelerek konmaya geçmiş ve Yıldırım Ordular Grubu'ndan emir almak üzere bir subay göndermişse de, akşama kadar bir emir alamamıştı. Özellikle Kisve'ye gelen kıta, Şam'a gittiği için, süvari tümeninden başka burada kimse kalmamıştı. Yiyecek yoktu. Karanlık da basmıştı. Bu durumda Tümen, Şam'a gitmeye karar verdi. Bu sırada bir emir atlısı, ordu komutanlığının emirlerini getirdi. Bunlardan birisi, "Şam'ın savunulmasına aitti. Halkı sükûnete davet ediyor, herkes yerli yerinde kalacak, her subay ve memur görevi başından ayrılmayacak.. ve başkaları...." deniliyordu. İkincisi lojistikle ilgili ve üçüncüsüyse, harekâtla ilgiliydi. Bu emirde, "Kisve'den Rabove Boğazı'na kadar batı yönünün 3 ncü Kolordu, doğu yönünün 20 nci Kolordu tarafından savunulacağı, 3 ncü Süvari Tümeni'nin, şose istikametinden Şam'a doğru ilerleyen düşmana karşı ilerleyerek savunma tertibi almak için kolordulara gerekli zamanı kazandırması ve bu görevin yapılması sırasında 3 ncü Kolordu emrinde bulunarak, düşman Piyade birlikleriyle temas ettikten sonra, savunma mevziinin doğusuna çekilerek yine ordu emrinde çöl tarafını gözetlemesi" isteniyordu.

Tümen, fecirden çok önce Sasa istikametine hareket etti. Bir saat yürüdükten sonra 3 ncü Kolordu Komutanı, tümen komutanını yanına çağırdı. Tümen yürüyüşüne devam ederek Şerefiye hizasında bir mola verecekti. Tümen komutanı, kolordu karargâhına geldikten sonra, 1 nci Tümen emir subayı, kıtaların kuzeye çekilmelerine dair ordu emrini getirdi. Saat 08.00 olmuştu. Kolordu Komutanı, 3 ncü Süvari Tümen komutanına bu emrin nereden geldiğini araştırarak sonucunu sonra kendisine bildireceğini söyleyip süvari tümeninin eski görevine (Artuz istikametinde yürüyüşüne) devam etmesini emretti. Süvari tümeni, yürüyüşüne devam ederek Artuz Köyü'ne yaklaşınca, köy yöresindeki sırtlardan Şam'a doğru bazı piyade kıtalarının düzensiz bir biçimde ve süratle çekilmekte olduğunu gördü. Bu birlikler, 3 ncü Kolordu'nun 1 nci ve 11 nci Tümenleri'ne aitti. Düşman, Artuz'a henüz yaklaşıyordu. Piyadeler çekilince süvari tümeni, üstün düşman karşısında yalnız kalmıştı. Düşmanın bir süvari tugayı tahmin edilen kuvveti, Artuz'a ilerlerken asıl kuvveti Katana üzerinden Şam'a ilerlemekteydi.

Düşman birlikleri, süvari tümenine yöneldiği sırada, 3 ncü Kolordu Komutanı, tümene Şam istikametinde çekilmesini emretti. Cebeli Esvet'i tutan 53 ncü Tümen de çekilmeye başladı. 53 ncü Tümen'in cephanesizlik nedeniyle çekildiği ve düşmanın Rabove Boğazı'nı tuttuğu anlaşıldı. Bu sırada süvari tümeni, Eşrefiye Çiftliği kesiminde dört yönü sarılmış bir durumdaydı. Tümen muharebe gücünü tüm yitirmiş, mevcududa 100 kişiye inmiş, cephanesiyse hiç kalmamıştı. Bu duruma düşen tümen, sonunda 26 subay ve 85 erle tutsak olmuştu. Böylece 3 ncü Süvari Tümeni de muharebe dışı edilmiş oluyordu. Süvari bataryası er ve hayvanlarıyla, sıhhiye bölüğü ve tümenin büyük ağırlığı, Kuneytra istikametinde hareketten önce daha geceden Şam'a gönderilmişti. Bunlar, Şam'ın düşmesinden önce Şam'dan çıktıkları için tümenin bu acı akibetine uğramamışlardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, "Türkiye'de Beş Sene" adlı eserinde: "Bu durumda güneyden çekilen birliklerin ancak hiçbir yerde durmaksızın Şam'dan süratle geçerek çekilmeleriyle kurtulması mümkün olabilirdi. 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın, Şam'dan kuzeydoğu istikametinde Kuteyfe üzerinden doğruca Humus'a giden yolu takip ederek çekilmesini kendi kararına bıraktığını ve alınan cevapta, bu istikamette su bulunmadığı gibi, buraların Arapların tehdidi altında olması nedeniyle de tehlikeli olduğu bildirildiğinden, kendisinin yıllarca Şam ve dolaylarında bulunmasından durumu daha iyi değerlendireceği doğaldı" demektedir. [524]

30 Eylül 1918'de, Şam düştü. Bir karma müfrezeyle Sasa yöresinin savunmasıyla görevli bulunan Rikâbizade Ali Rıza Paşa, düşman tarafına katıldı. [525]

Düşmanın şehre yaklaştığı, artık savunma imkânı kalmadığı anlaşılınca, şehrin boşaltılmasına karar verilmişse de bu mümkün olmamıştı. Öğleden önce şehri terk edenler dışında kimse yakasını tutsak olmaktan kurtaramamıştı.

30 Eylül öğleye doğru Türk birliklerinin bir kısmı, Berede Vadisi ile Rayak'a doğru çekilmişler, geri kalanlar Kisve'de muharebeye tutuşmuşlardı. Aynı gün saat 11.00'de Kisve'nin bir buçuk km. güneybatısında bulunan 146 ncı Alman Alayı, batıdan gelen bir düşman süvari tugayını kuzeybatıya doğru atmışsa da bu düşman tugayı, o kesimde bulunan bir kısım 26 ncı ve 53 ncü Tümen birliklerini esir almıştı.

---

[524] Von Sanders, Liman; Türkiye'de Beş Sene, s. 237.
[525] Sedat; s. 236.

Çekilmesini sürdüren 146 ncı Alman Alayı, 30 Eylül akşamı Şam'a vardığı sırada Berede Vadisi İngilizler tarafından tutulmuştu. Gece damlardan, pencerelerden Arapların açtığı ateş altında Şam'dan geçen 146 ncı Alman Alayı ile daha önce bu yolu izleyen 3 ncü Kolordu artıkları ve karargâhıyla 24 ncü Tümen Kuteyfe istikametinde yürümüşlerdir.

48 nci Tümen ve emrindeki birliklerse, Şam'a varamamışlardır. Bu tümen, 30 Eylül saat 16.00'da Kisve'ye yaklaşırken, iki İngiliz süvari bölüğünün taarruzuna uğramıştı. Tümen, bunları püskürtüp kuzeye ilerlerken, Kisve'nin kuzeyinde ordugâhlar görerek bunları top ateşi altına aldı; fakat top cephanesi çok azalmıştı. Bu sırada batıdan bir düşman süvari alayının, hücuma kalktığı görüldü. Önündeki 63 ncü Alay, bunu da geri attı. Tümen, Doma yolunu izlemek için doğuya yöneldi. Saat 09.00'da Doma yöresine gelen tümen, burada düşman süvarisi tarafından sarılarak tutsak edildi. Ancak tümenin öncüsünde bulunan 11 nci Süvari Alayı, bu badireden kurtulabildi.

C. Çekilme Harekâtının Üçüncü Safhası (Halep Doğrultusunda Çekilme) (Kroki : 62)

Bu dönem, Şam'dan Halep'e kadar olan harekâtı kapsamaktadır.

İngilizler (Kroki : 62)

İleri harekâtını sürdüren Çöl Atlı Piyade Kolordusu, 1 Ekim 1918 saat 06.00'da Avustralya Atlı Tümeni'nin 5 nci Tugayı, önünde Arap ordu birlikleri olduğu halde Şam'a girdi.

Bir gün önce şehirden çekilmeyi başaran veya şehire girmeden doğudan geçen Türk kuvvetlerini takip için 3 ncü Avustralya Tugayı, kuzeye doğru ilerledi. 2 Ekimde Şam'ın kuzeydoğusunda Kubbei Asafir'de bir yürüyüş koluna yetişerek çoğunu tutsak aldı. Böylece Şeria'dan Şam'a kadar yapılan takip harekâtında, Türklerden 20.000 tutsak alınmış bulunuyordu. Artık Türklerin direnme gücünün kalmadığı kanısına varan General Allenby, ilk hedef olarak Rayak-Beyrut hattına ilerlemeye karar verdi. Bu suretle ana ikmal yolu kısaltılmış olacaktı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Şam'da bırakılarak 4 ncü ve 5 nci Süvari Tümenleri'ne, "5 Ekimde Şam'dan Rayak ve Zahle'ye doğru hareket etmeleri" emredildi. Bu yerler, daha önce Türkler tarafından boşaltılmış olduğundan, muharebesiz ele geçirildi.

3 Ekimde Hayfa'dan hareket eden 7 nci Tümen de, kıyı boyunca Beyrut'a ilerliyordu. Bu tümen, 8 Ekimde Beyrut'a vardı. 7 nci Tümen Beyrut'a girerken, Fransız Deniz Kuvvetleri'ne bağlı harp gemileri de limana girdi.

9 Ekimde Sir Edmond Allenby, Humus'un Çöl Atlı Piyade Kolordusu ve Trablus'un 7 nci Tümen tarafından işgal edilmesini emretti. [526] Diğer taraftan Emir Faysal, komutası altındaki 1.500 kişilik bir Arap süvari ve hecinsüvar kuvvetini Hama ile Halep arasından Türklerin geri ulaşım yollarına karşı harekâtta bulunmak üzere, Şam-Humus yoluyla kuzeye göndermeyi İngiliz ordusu komutanlığına teklif etmiş ve teklifi uygun bulunmuştu.

10 Ekimde 5 nci Süvari Tümeni, emrine verilen zırhlı otolarla ileri harekâta başlayarak Baalbek'i muharebesiz ele geçirdi.

4 ncü Süvari Tümeni de, bu tümeni takip etti. 5 ncü Tümen'e Baalbek'ten hemen Humus'a ilerlemesi ve 16 Ekimde buraya ulaşması emredildi. Emir Faysal'dan da Şam-Humus yolu boyunca bu tümene paralel olarak ilerlemek suretiyle sağ yanı koruması istendi.

5 nci Süvari Tümeni, Humus'a iki yürüyüş grubu halinde ilerledi. Öndeki grupta tümen karargâhı, 13 ncü Süvari Tugayı, kolordu ağır topçusundan bir batarya, zırhlı otomobil müfrezesi bulunuyor, tümenin geri kalanı da bu grubu bir günlük mesafeyle takip ediyordu. 13 Ekimde 13 ncü Süvari Tugayı, 28 km.'lik bir yürüyüşten sonra 14 Ekimde Lebve ve El Kaaya'ya, 15 Ekimde de El Kuseyre'ye ulaştı. Burada Türklerin birkaç gün önce Humus'u bıraktıkları haber alındı. 16 Ekimde 13 ncü Tugay yürüyüş grubu, verimli Asi Ovası'nın ortasında 70.000 nüfuslu Humus'a ulaştı. Kıtalar burada yerli halk tarafından törenle karşılandı.

Tümen, toplanarak burada üç gün dinlendi. 4 ncü Süvari Tümeni, bir tugayla Lebve'de olmak üzere Baalbek'te kaldı.

Diğer taraftan 11 Ekimde 21 nci Kolordu Komutanı, kolordu süvari alayıyla 2 nci Hafif Zırhlı Otomobil Bölüğü'ne Trablus'a ve buradan El Mine Limanı'na ilerlemelerini emretti. Müfreze, 13 Ekimde buraya ulaştı. 7 nci Tümen, 14 Ekimde 19 ncu Piyade Tugayı önde olduğu halde Beyrut'dan yürüyüşe geçti; ve 18 Ekimde Trablusşam'a geldi. Tümen'in diğer kısımları kasaba yöresinde yerleşti. Bu sırada 54 ncü Tümen, Beyrut üzerine yürümekteydi. Bu tümen de 31 Ekimde öndeki tugayıyla bu bölgeye geldi.

Filistin-Suriye Fransız müfrezesi de aynı şekilde bu şehire hareket ettirilmiş ve müfreze, 20 Ekimde buraya ulaşmıştı. Bu müfreze, 24 Ekimde Fransız Müstemleke Alayı ile birleşmiş ve bu alay, bütün harekât sırasında 5 nci Avustralya Hafif Süvari Tugayı'na bağlı kalmıştı. [527]

[526] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 713.
[527] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 714-715.

Türkler (Kroki : 61, 62)

1 Ekim sabahı durum şöyleydi: (Kroki : 61)

48 nci Tümen, Doma bölgesinde tutsak olarak muharebe dışı olmuştu.

20 nci Kolordu'nun, 26 ncı ve 53 ncü Tümenleri Şam'dan Doma'ya çekilmeyi başarmışlardı. 24 ncü Tümen de Şam'dan Doma'ya geldi. Türk birliklerinin Doma'da toplandığını gören Araplar, bu birlikleri geciktirmek ve zaman kaybettirmek için yiyecek ve diğer ikmal maddeleri getirerek kandırmaya çalışmışlardı. 24 ncü Tümen, köylülerin ısrarlarına rağmen köyde kalmayarak Kuteyfe istikametinde yürüyüşüne devam etmişti. Halbuki köyde yemek pişirmeye koyulan 26 ve 53 ncü Tümenler, buraya yetişen düşmanın taarruzuna ve Doma doğusunu tutan Arapların ateşlerine uğrayarak tutsak olmuşlardır. (Yıldırım Ordular Grubu Komutanı bu iki tümenin Kisve'de tutsak edildiğini yazmaktadır. İngiliz kaynaklarıysa Kisve'de tutsak edilenlerin sayısını 1.000 olarak belirlediğine göre, burada iki tümenin hepsinin tutsak edilmediği, kalanların da Doma'da tutsak edildiği anlaşılıyor). [528]

Doma'dan çekilen 24 ncü Tümen, muharebe ederek Han Abaş'a geldi. Burada bulunan Alman alayının da katılmasıyla tümeni takip eden iki düşman süvari alayı, geri atıldı. Bu durum gösteriyor ki, düşmanın Şam'a daha önce girmesine rağmen tutsak olan birlikler, gecikmeden ve oyalanmadan çekilebilselerdi, kurtulma şansı bulunabilirdi. Doma yöresindeki birliklerin bir elden idare edilememesi ve bu birliklerin Arapların kandırmalarına kapılmaları, bu felakete neden olmuştur. Birliklerin çoğunun Doma istikametine çekilmesi sırasında, 4 ncü Ordu Komutanı'nın da bunlarla beraber olması gerekirdi. O, Rayak istikametinde çekildi. Halbuki burada 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa bulunduğundan bir ordu komutanına lüzum yoktu. 4 ncü Ordu Karargâhı, 30 Eylülü 1 Ekime bağlayan gecesini Riyak yolu üzerinde geçirdi. Bütün eşya, donatım, gereç ve içinde milyonlar bulunan ordu kasası vagonlar içinde Şam İstasyonu'nda kaldı. [529]

Halep'e Doğru Çekilme (Kroki : 62)

4 ncü Ordu [530]

1 Ekim saat 23.00'te 3 ncü Kolordu Karargâhı, 24 ncü Tümen, artçı süvari alayı, 11 nci Süvari Alayı'ndan iki bölük, Kuteyfe-Nebek yolu üze-

[528] Sedat; s. 237.
[529] a. g. e.; s. 237-238.
[530] a. g. e.; s. 238.

rinde Eski Han'a vardılar. 1/2 Ekimde ordu karargâhı, trenle Humus'a geldi. 146 ncı Alman Alayı, 24 ncü Tümen ve 11 nci Süvari Alayı da Nebek'e geldiler. 3 ncü Süvari Tümeni'nden bir haber alınamayınca bu tümenin de Kisve'ye gelmeden tutsak edildiği kanısına varıldı.

4 ncü Ordu Komutanlığı'na 3 Ekimde verilen emirde :

"1. 7 nci Ordu, Halep güneyinde Tammun'a gidecektir. 3 ncü ve 20 nci Kolordular da bu bölgeye çekileceklerdir.

2. Alman Asya Kolu, demiryoluyla Humus üzerinden kuzeye gönderilecek ve 7 nci Ordu emrine girecektir.

3. 4 ncü Ordu, 146 ncı Alman Alayı ile beraber Humus güneyinde kalacaktır.

4. Her iki ordu kendilerine ayrılan yerlerde gerekli teşkilat, tensik ve birlikleri nizami kuruluş ve kadrolarına yükseltmeye çalışacaktır" denmişti.

3 ve 4 Ekimde düşman, Şam'dan daha kuzeye geçmemişti, Şam'da Avustralya Atlı Piyade, Avustralya-Yeni Zelanda Atlı Piyade ve Hint olmak üzere üç süvari tümeni bulunduğu tahmin ediliyordu.

3 Ekimde 3 ncü Kolordu Karargâhı, 24 ncü Tümen ve Alman Alayı Humus'a gelmişlerdi. 4 ncü Ordu Komutanı, Humus'ta teşkilat ile meşgul oluyor, perakendeleri toplayarak gerekenleri kuzeye yolluyordu. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı, Halep'e intikal etmişti. 4 ncü Ordu, zayıf kıtalarıyla artçı durumunda bulunuyordu. Ordu Komutanı'nın verdiği emre göre yeniden örgütlenme şöyle olacaktı: 48 nci Tümen yeniden kurulacak, 43 ncü Tümen lağvedilerek birlikleri 48 nci Tümen'e verilecek, tümen komutanı 48 nci Tümen Komutanlığı'nı üzerine alacak, yeni 48 nci Tümen ile 62 nci Tümenler'den Albay Selahattin komutasında 8 nci Kolordu teşkil edilecek, 24 ncü Tümen ile mevcut süvarilerden oluşan mürettep süvari tümeni kurularak ordu emrinde tutulacak, kıtaların mevcutları kadrolarına göre bütünlenecek, artanlar kuzeye gönderilecekti.

5,6 ve 7 Ekim günleri örgütlenme ve ulaştırma işleriyle meşgul olunmuş, Humus'ta yukarıda belirtilen kıtalardan başka perakende kalmamıştı. Bu zamana kadar güneye ve yanlara otomobillerle keşif ve güvenlik müfrezeleri gönderilmiş olup, düşmanla hiç temas kurulamamıştı. Düşmanın Rayak ve demiryolu boyunda toplandığı ve kuzeye doğru yürüyüşe hazırlandığı sanılıyordu.

8 Ekimde Yıldırım Ordular Grubu'nun şu emri alındı: (özet) [531]

"1. 4 ncü Ordu, Humus'ta iki süvari bölüğü, bir piyade taburu ve bir dağ bataryasından kurulu bir örtme birliği bırakarak geri kalan kuvvetlerini bu emrin alınmasından sonra, Halep ve civarına nakle başlayacaktır.

2. Nakliyat aşağıdaki gibi yapılacaktır :

24 ncü Tümen ile, 8 nci Kolordu Karargâhı, tüm teşkilatıyla ve teşkilatına dahil olmayan ağır toplarla birlikte Humus İstasyonu'ndan bindirilerek trenle Halep'e, 48 nci Tümen Karargâhı ve tümen birlikleri düzenli ve dökümtüsüz bir yürüyüşle bütün kıtaları ve teşkilatına henüz girmeyen kol, ağırlık ve perakende hayvanlarla beraber yürüyecektir. Kıtaların beraberine yük otoları verilerek yürüyüşün güçlükleri hafifletilmelidir.

3. 4 ncü Ordu Karargâhı, son kafilenin hareketine kadar Humus'ta kalacak, günlük nakliyat hakkında Grub'a bilgi verecektir. 4 ncü Ordu Karargâhı'nın ve Humus'ta kalan örtme müfrezesinin, kuzeye taşınması ayrıca Grup'tan emredilecektir.

4. Halep civarına gelen 4 ncü Ordu kıtalarının, barındırılma işi 7 nci Ordu'ca düzenlenecektir. Bu konuda İskenderun kuzeyindeki kıyı kesimine gereğinde süratle yardım edebilecek surette kuzeybatıya doğru kademeli tertiplenilmesi uygun olur."

Bu emri alan kıtalar, kuzeye hareket ettirildi. Ancak, bütün kuvveti elinden alınarak küçük bir artçı müfrezesi biçiminde bırakılan 4 ncü Ordu Komutanı, bu durumdaki bir emir ve komutayı mevki ve şerefine aykırı görmüş, küçük rütbedeki bir subaya ait görev başında bırakılmasının özel bir amacı olduğu kanısına vararak, 9 Ekimde Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na şu şifre telgrafı göndermişti: [532]

"Emirlerinizi aldım. Ordu Karargâhı'nın bir taburla Humus'ta kalması emir buyuruluyor, bundaki yüksek düşüncelerini anlayamadım. Aşiretler Hama yöresinde işe başladılar. Humus'ta kalacak tabur, değil bir ay, iki gün sonra perişan olacaktır. Ordu Karargâhı'nın bu durumda kalması şeref ve haysiyetimin ayaklar altına alınmasına sebep olacağını zatı devletlerine arz ederim. Bundaki amaç ve nedeni anlamadıkça bu şekilde görev yapamam. Emirlerinizi ve cevabınızı bekliyorum."

4 ncü Ordu Karargâhı'nın artçı müfrezesiyle Humus'ta bırakılmasının nedeni, bir taraftan dost görünen o bölge halkının daha güneyde ol-

[531] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-107, F. 1-11, 1-12.
[532] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-107, F. 1-13, 1-14.

duğu gibi İmparatorluktan kopmalarının geciktirilmesi, beklenen ve ihtimal içinde görülen bir ateşkes anlaşmasında, kabil olduğu kadar çok arazinin elde kalması ve nihayet moral üzerinde olumlu bir etki sağlamaktı. Aslında Halep'te ve geride Ordu Karargâhı'nın yapacağı bir iş de yoktu. Karargâhın tehlikeye düşmesine gelince; Düşman hakkında alınan ve orduya da verilen bilgilerde böyle bir belirti yoktu. Gerçekten, 4 ncü Ordu Komutanı ayrıldıktan sonra da karargâhı daha birkaç gün yerinde kalabildi.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Ordu Komutanı'nın bu isteğine,

"Emir ve komutanın en kıdemli subaya vekâleten devredilerek Ordu Komutanı'nın Halep'e dönmesi.." karşılığını verdi.

Yeni kurulan 48 nci Tümen, Hama'ya kadar yürüdükten sonra buradan demiryoluyla Halep'e taşındı.

11 Ekimde Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, "4 ncü Ordu Karargâhı'nın, düşman baskısı halinde artçıyla Hama'ya çekilmesini ve demiryolu köprülerinin tahribini emretmişti.

Alman Hava keşif raporundan düşmanın, öncüleriyle Humus'un 30 km. güneyine geldiği anlaşılıyordu. Telefonla yapılan konuşmadan sonra çekilmeye karar verildi. 12 Ekim 1918'de 4 ncü Ordu Karargâhı, artçıyla birlikte Hama'ya çekildi. Ordu kıtaları, diğer ordular emrine geçmiş ve Hama'daki artçı kıtasına başka bir komutan atanmış olduğundan, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın 13 Ekim 1918 tarihli emriyle 4 ncü Ordu lağv edilmiş; ve Ordu Karargâhı Halep'e gitmişti. [533]

7 nci Ordu

Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan aldığı emre uyarak, Şam civarına kadar getirdiği 7 nci Ordu kıtalarının emir ve komutasını 4 ncü Ordu Komutanı'na bırakarak Rayak ve dolaylarındaki kıtaların emir ve komutasını eline almak üzere 29/30 Eylül gecesi trenle Şam'dan hareketle 30 Eylül sabahı Rayak'a gelmişti.

Rayak bu sırada bir mahşer yerini andırıyordu. Herşeyden önce Ordu Komutanlığı, buranın inzibatını sağlamak için gereken tedbirleri aldı.

Her yönden akıp gelen perakendeler, subay ve memurlar, Jandarma kıtaları durduruldu. Bunlar örgütlendirildi. Bu sırada 7 nci Ordu emrine girecek başlıca kuvvetlerden zayıf ve dağınık bir durumda olan 43 ncü

[533] ATASE Arşivi; No. 4/7302, Kls. 3221, Dos. H-107, F. 1-21.

Tümen, Rayak-Beyrut yolu üzerinde, kıyıda ve büyük kısmıyla Şetvar'da bulunuyordu. Mevcudu 500'e inmiş bulunan Albay Oppen Grubu, büyük kısmıyla Tegnabel'de ve Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı, da, Baalbek'te idi.

Rayak bölgesinde 30 Eylül akşamı 7 nci Ordu emrine girmiş bulunan kuvvetlerin durumu şöyleydi:

43 ncü Tümen (yedi piyade taburu, beş ağır makineli tüfek bölüğü, bir sahra, altı 105 mm.'lik obüs, iki 105 m.'lik top ve birkaç adet ikinci sınıf top), 500 tüfekli bir Alman taburuyla bir dağ ve bir sahra bataryası, Ayn Sofer, Cedide, Hasbiye, Şetvar, Rayak bölgelerinde olup, Humus (dahil)-Nehrülkebir (dahil) Yıldırım Ordular Grubu hududuydu. Akkâ'nın kuzeyine kadar olan bölgede dört makineli tüfekli üç jandarma taburu; Trablusşam'da iki jandarma bölüğü; Beyrut'ta iki jandarma bölüğüyle iki 120 mm.'lik top, mayın müfrezesi ve 43 ncü Tümen'in bağlı birliklerinin bir kısmı bulunuyordu.

Grup Komutanı ile 7 nci Ordu Komutanı Tegnabel'de buluşmuşlardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Rayak bölgesindeki durumu açıklarken, çoğu erleri Arap olan 43 ncü Tümen'in tutunacak güçte olmadığı, ileri karakolları takviye için gönderilen iki bölüğün subaylarıyla birlikte topluca dağıldıklarını bildiriyordu.

Durumun güçlüğünü hemen herkes idrak ediyordu. Fakat, 7 nci Ordu Komutanı, gerek üst ve gerek astlarda gördüğü ruh haletini daha çok sarsmaktan çekinerek, kendisi genel bir karar almayı daha uygun buldu. Rayak'a geceyarısı döndü. Şam dolaylarında cereyan eden olaylara dair Rayak'a bir haber gelmemişti. Yalnız güneyden bazı kıta kalıntılarının geldiği ve durdurularak düzene sokulmaya çalışıldığı Rayak Bölge Komutanlığı'ndan öğrenildi. Ordu Komutanı, çok ince bir tetkikten ve durum tartışmasından sonra, karara vararak bu kararını 1 Ekimde şu emirle uygulamaya başladı: [534]

"1. 20 nci Kolordu Komutanı Fuat Paşa, Baalbek'e giderek bir himaye mevzii seçecek ve bugün Rayak'tan oraya hareket ettirilecek olan Yarbay Mümtaz Müfrezesi ile bu mevzii hazırlayıp işgal edecektir. Rayak-Baalbek yolundan gelecek olan bütün kıtalar, emrine girecektir.

2. Yarbay Mümtaz Müfrezesi (iki menzil taburu, 19 makineli tüfekli üç bölük, 264 ncü Batarya, iki 105 mm.'lik top. Baalbek'teki Binbaşı

[534] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 22.

Selim'in Jandarma Taburu), bugün öğleden sonra Rayak-Baalbek şosesiyle hareket ederek Baalbek'te 20 nci Kolordu Komutanı'nın emrine girecektir.

3. Albay Oppen Grubu (43 ncü Tümen ve Oppen Grubu), tertip edilipte henüz katılmayan kıtaları toplamak için mümkün olduğu kadar şimdiki durumunu koruyacak ve Şam-Rayak demiryolunun Zidani'den korunmasını gözönünde tutacaktır. Fakat düşmanla temas halinde ciddi muharebeyi kabul etmeksizin Rayak üzerinden Baalbek yöresindeki himaye mevziine çekilecek ve orada 20 nci Kolordu Komutanı'nın emrine girecektir.

4. 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet, ordu numarası dikkate alınmaksızın temasa geleceği bütün kuvvetleri emri altına alacak ve kendisi Rayak'a hareket edemediği takdirde Şam-Nebek-Humus istikametinde çekilecek ve orada yeni ordu emrini bekleyecektir.

5. Rayak Bölge Müfettişliği, Rayak İstasyonu'nda bulunan fazla cephane, mühimmat ve kıymetli maddelerin, Humus'a taşınmasına şimdiden başlayacak ve ondan sonra fazla araç, cephane ve silahları Baalbek kuzeyine göndererek istasyonda bulunan taşınması mümkün olmayan her şeyin yok edilmesi için şimdiden gereken tedbirleri aldıracaktır.

6. Ordu Karargâhı, bu düzenin alınmasına kadar Rayak İstasyonu binasında kalacak ve sonra Baalbek'e gidecektir."

7 nci Ordu Komutanı'nı bu karara iten nedenlerin en önemlisi durumun artık tutulacak bir yeri kalmamış olması ve hiç olmazsa kalanların kurtarılması isteğiydi.

7 nci Ordu Komutanı, Şam önüne kadar, herşeyden önce şeref ve namusu kurtarılarak getirilen 7 nci Ordu kıtalarının umutsuz bir savunma ve direnme kararıyla muharebeye sokulmasının, onların yok olması demek olduğunu açıkça görüyor ve seziyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, böyle ciddi bir kararın alınması için gerekli basiret ve sorumluluğu üzerine alacak bir cesaretle otomobille Rayak'tan hareket edildiyse de gece yarısına kadar hedefe ulaşmak mümkün olmadı. Yollar kıta ağırlıklarıyla tıkanmıştı. Bundan başka, Tell eş Şerif yöresindeki şose köprüsünü Araplar tutmuş, Türk kafileleriyle çarpışmaya başlamışlardı. Yolun açılması için başvurulan tedbirler sonuç vermeyince Rayak'a geri dönülmek zorunda kalınmıştı. Ordular Grubu Komutanı, çekilme kararını 2 Ekim için bile erken bulduğunu, 7 nci Ordu Komutanlığı'na bildirmesini 20 nci Kolordu Komutanı'na verdiği emirden anlaşılmaktadır. Halbuki bu sıralarda Şam yöresindeki facia da

sona ermişti. Yıldırım Ordular Grubu'nun askeri şeref ve haysiyetini koruyarak Şam önüne kadar gelmiş olan kıtaları da, karar vermekte sorumluluktan çekinerek veyahut sadece arazi kaybetmemek için her ne pahasına olursa olsun savunmada direnmek gibi yanlış bir düşünceye kurban olup gitmişlerdir.

Aslında Yıldırım Ordular Grubu denen bu koskoca komutanlığın, ne orduları, ne kolorduları ve ne de tümenleri kalmıştı. Tümenler, birer birer kötü sevk ve idarenin kurbanı olup yok olmuşlardı. Arta kalanların kurtarılması için herşey, her fedakârlık yapılmalı, yeniden derlenip toplanılmalıydı. Bunun için düşmandan iyice sıyrılmak gerekliydi.

3 ncü, 7 nci, 16 ncı, 19 ncu, 20 nci, 26 ncı, 27 nci, 46 ncı, 53 ncü Piyade Tümenleri ile 3 ncü Süvari Tümeni yok olmuşlardı: Elde şimdi derme çatma 1 nci, 11 nci, 24 ncü, 43 ncü Piyade Tümenleri ile Alman Asya Kolu kalmıştı.

7 nci Ordu Komutanı, kurtarıp Şam'a kadar getirdiği kıtalarının da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmesinden kaygılanıyorlardı. Şam dolaylarındaki durum böyle olmakla beraber, Rayak'ta da kuvvetlerin dağınıklığı ve her yönden muharebe güçlerinin çok zayıf oluşu, güneyden hiçbir kuvvetin kıta halinde gelmeyişi, ancak kuzeyden gelecek kuvvetlere dayanılma zorunluğu, 7 nci Ordu Komutanı'nı 1 Ekimdeki ordu emrini vermeğe zorlamıştı.

Ordu Komutanı'nın düşünce ve kararları çok yerinde ve duruma en uygunuydu. Bir yönden daha Rayak dolaylarındaki kuvvetler sahip olmaktan çok, savunma ve direnme düşüncesine kendisini ötedenberi kaptırmıştı. 19 Eylülden beri verdiği veya isteyipte ulaştıramadığı emirler bunu gösteriyordu. 7 nci Ordu Komutanı'nın, bir suretini Grup Komutanı'na da verdiği Grup emrine karşı çıkarak, bu emrin uygulanmasının mümkün olmadığını ve 7 nci Ordu'nun görevinin güneyden gelen kıtaları kendi bulunduğu hatta tutmak olduğunu hatırlatmasıysa bunun son delilidir.

7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın bu cevabının altına "Gördüm. Benim emrimden başka türlü hareket etmek mümkün değildir." diye işaret etmişti. [535] 7 nci Ordu Komutanı, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'nın cevabına 1 Ekimde bizzat verdiği karşılık şöyleydi: (Özet) [536]

---

[535] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 22-1.
[536] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 22-2, 22-3.

"Bugün, Ordu'ya verdiğim direktifin bu hal içinde uygulanmasının mümkün olmadığı bildiriliyor. Bu emrin içindekilere göre kapsamını orduların haline ve durumun bugünkü şekline yakından olan vukufum itibariyle sözle açıklayacak olursam, zatı devletleriyle tüm olarak düşünce birliğinde bulunduğumda kesinlikle kuşkum yoktur. Aslında benim emrettiğim hususlar, düşmanın baskısıyla kendiliğinden meydana gelecektir. Yeterki bu takdirde kıta komutanları yapacaklarını daha şimdiden bilsinler. Her halde verdiğim emirle bana yüklenen görev, güneyden gelen kıtaları kendi savunma hattında tutmaktan ibarettir ki, bu da yerine getirilecektir. Ancak, güneyden kıta halinde hiçbir birlik gelmekte değildir. Panik halinde gelenlerinse, durdurulup düzene sokulması ve muharebe hattına gönderilmesi düşmanla temasın kesilmesiyle, çekilmekle mümkün olacaktır. Emrimde bildirdiğim surette hareket edilmediği takdirde, bundan sonra orduya bir şekil dahi vermeye imkân kalmayacağını büyük bir itaatle arz ederim."

7 nci Ordu Komutanı, telefonla konuşma imkânını bulamayınca 1/2 Ekim gecesi durumun giderek artan güçlüğünü anlatmak ve ciddi kararların uygulanmasında daha fazla gecikmemek için, Baalbek'e giderek Yıldırım Ordular Grubu Komutanı ile karşılıklı görüşmeye karar verdi. Toplanmadan, güney istikametinden önce düşman süvarisinin ve daha sonra iki tugay kadar piyade kuvvetinin ilerlediği haber alındığı gibi, Şam'ın düştüğü haberinden önce 4 ncü Ordu Komutanlığı'nın Rayak bölgesini geçerek Baalbek'e yürüdüğü öğrenildi. Artık kaybedilecek zaman kalmamıştı. 2 Ekimde verilen ordu emriyle Rayak bölgesindeki bütün kıtalar, hemen yürüyüşe geçirildi. Birliklere, Baalbek'te tutulacak himaye mevzii gerisinde toplanmaları emredildi. Rayak'taki bütün kıtalar ve artçıya ayrılan Albay Oppen Grubu da, Baalbek'e hareket etti. Taşınamayacak olan ikmal maddeleri silah ve araçlar ateşe verildikten sonra, Ordu Karargâhı 2 Ekim öğleden sonra Baalbek'e hareket etti. 2 Ekimde Baalbek'e varan kıtalar ve perakendeler, 2/3 Ekim gecesini dinlenmeyle geçirdiler. O gece, yalnız yürüyüşe engel olacak ulaştırma araç ve kolları, yolların 3 Ekimde serbest kalması için hareket ettirildi.

7 nci Ordu Karargâhı Baalbek'e geldiği sırada Grup Karargâhı Humus'a gitmişti. Ordu Karargâhı, 2/3 Ekim gecesini burada geçirdikten sonra, emre uyarak trenle Humus'a hareket etmişti. Ordu Komutanı, burada Yıldırım Ordular Grubu Komutanı ile buluşarak son bir durum tartışması yapmış, düşünce ve kararını Liman Paşa'ya bir kez daha onaylatmıştı. O, 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya büyük bir saygınlıkla "karar budur. Fakat ben nihayet bir yabancıyım, bu kararı veremem. Bunu ancak, bu yurdun asıl sahipleri verebilir." demiş ve "O halde karar uygulanacaktır." karşılığını almıştı. Bunun üzerine Liman Paşa, "Yalnız ricam, Kurmay Başkanı'nı da ikna edermisiniz?" [537]

Liman Paşa'nın Kurmay Başkanı Kâzım Paşa idi (Diyarbakırlı). O sırada hastaydı. Mustafa Kemal Paşa ile Liman Paşa Kâzım Paşa'nın yanına gittiler. Mustafa Kemal Paşa söylenmesi gerekli şeyleri açıkladı. Her iki General Mustafa Kemal Paşa ile düşünce birliğine vardılar. Mustafa Kemal Paşa'nın kararı: "Elde kalan 7 nci Ordu, bir enkazdan ibarettir. Bunlar, Halep'te, Suriye'nin kuzeyinde toplanmalı ve bundan sonra yeni bir karar alınmalıdır." şeklindeydi. Bunu Ordu Komutanı sıfatıyla kendisi yapacaktı. Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, son bir umutla bu teklifi kabul etti. Yapılan bu karşılıklı konuşma üzerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 3 Ekim akşamı 7 nci Ordu Komutanı'na Humus'ta şu emri verdi: (Özet) [538]

"1. 7 nci Ordu, Halep güneyindeki Tammun'a gidecektir. 3 ncü ve 20 nci Kolordular da buraya gönderileceklerdir.

2. Alman Asya Kolu, trenle Humus üzerinden kuzeye yollanacak ve 7 nci Ordu emrine girecektir.

3. 4 ncü Ordu, 146 ncı Alman Alayı ile Humus güneyinde kalacaktır.

4. Her iki Ordu, kendilerine ayrılan yerlerde gereken teşkilat ve yeniden düzenlenmeleri yapacak; ve birlikleri kadro mevcuduna çıkaracaktır."

Diğer bir emirdeyse: "Kuzeyden gelen kıtaların güneye indirilmeyerek yüksek emirlerine verilmesi, 2 nci Ordu Komutanlığı'na yazılmıştır." deniyordu. [539] Bu iki emirden başka bir de, güneyden gelen ve gelecek olan perakendelerin Humus'ta toplanarak düzene sokulması için 4 ncü Ordu Komutanlığı'na verilen emrin bir sureti 7 nci Ordu Komutanlığı'na da bilgi olarak verilmişti.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 5 Ekim öğleden sonra karargâhıyla Humus'tan trenle Halep'e hareket etti. Ve 6 Ekim sabahı Halep'e vardı.

---

[537] Sedat; Yıldırımın Akibeti, s. 249, 250.

[538] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 24-2.

[539] Sedat; s. 250.

Halep'te Yeniden Teşkilatlanma

Alınan emirlere göre, Halep'te teşkilat yapmak üzere Humus'tan hareket edilmezden önce Ali Fuat Paşa'ya, emrine aldığı kuvvetlerin Humus'ta bekletilmeyerek kuzeye hareket ettirilmesi ve kendisinin de karargâhıyla birlikte kıtalara ön alarak Halep güneyinde Tammun'a gitmesi ve henüz kıtalarıyla Humus'a gelmemiş olan Albay İsmet'e de Humus'a varışında, Halep istikametinde yürüyüşüne devam etmesi emredildi. Çok yorgun olan subay ve erlerin trenle gönderilmesini, gerek bunların ve gerek karargâhların Vuzuhi İstasyonu'nda Halep'in hemen güneyinde indirilmesi kararlaştırıldı.

Albay İsmet, az önce 3 ncü Kolordu'ya mensup 1 nci Tümen Komutanı, Albay Gor ve yanındaki birkaç kişiyle Humus'a gelmişti. O'na, Rayak'tan gelecek kuvvetleri toplayarak Vuzuhi'ye getirmesi görevi verildi. Ayrıca karargâhı Adana'da bulunan 2 nci Ordu Komutanlığı'na da, kuzeyden gelecek ve 7 nci Ordu emrine girecek kuvvetlerin Halep ve güneyinde uygun bir yerde toplanması bildirildi.

7 nci Ordu Karargâhı, 3/4 Ekim gecesi trenle Humus'tan Halep'e hareket etti. Birçok güçlüklerden sonra 5 Ekim sabahı Halep'e gelindi. Ordu Komutanı, Halep'e gelirken güneye gitmekte olan bazı perakendelerle ikmal kafilelerini geri çevirdi. Vuzuhi'de bir istasyon komutanlığı kurulması için teşkilat yapıldı. Daha trendeyken görevlilere gerekli emir ve direktifler verildi. Ordu'nun teşkilatıyla ilgili konular düşünüldü. Tensik Kurulu seçilerek, teşkilat ve tensikler için Halep'ten verilecek ordu emri hazırlandı. Karargâhından başka elinde hiçbir kuvveti bulunmayan Ordu Komutanlığı'nın, yeniden bir 7 nci Ordu kurmak için 5 Ekimde verdiği ordu emri şöyleydi: [540]

"1. 7 nci Ordu, emrinde bulunan Alman teşkilatı (Oppen Grubu ve güney istikametinden gelen (hangi orduya ait olursa olsun) perakende teşkilat, subay ve erler, taşıt araçları, gereç ve donatım Tammun-Vuzuhi hattında durdurularak toplanacak ve tensik edileceklerdir.

2. Ordu'ca teşkil edilen tensik kurulu, ekli 1 numaralı çizelgede gösterilmiştir. Alman kıtalarının tensiki için de, Ordu 1 nci Şube Müdürü Binbaşı Bekret, bu emre göre gereken tertip ve teşkilatı yaptıracaktır.

3. Osmanlı teşkilatının Tammun (hariç)-Vuzuhi İstasyonu hattında ve Alman teşkilatının Tammun (dahil) batısında kurulacak ordugâhlarda tensiki uygun olur. Baş Menzil Müfettişliği, mümkün olduğu kadar

[540] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 25-8.

çok çadır, zeminlik malzemesi, kazma ve kürek ve mutfak gereçleri gönderecektir. Civar köylerden ancak teşkil edilmiş kıtaların iskânı için faydalanılabilir.

4. Tensik Kurulu, güneyden yaya olarak veya trenle gelecek bütün teşkilatı ve perakendeleri Tammun-Vuzuhi İstasyonu hattının kuzeyine geçirmeyecektir. Gelen toplu veya perakende kıtalar, subaylar, erler, fenni araçlar ve donatımı kayıt ve sınıflandırmak için tertip edilecek kurullar, büyük çaba harcayacaktır. Bu kurulların teşkiline tensik kurulu emrine verilen karargâh ve kurullar yetmediği takdirde ilk katılacaklardan faydalanılabilir.

5. Tasnif sürdürülürken aynı zamanda teşkilatın da çabuklaştırılması elzemdir.

Ordu'ya mensup teşkilatın gelişine kadar mürettep kıtaların teşkiliyle beraber, her an elde muharebeye hazır mümkün olduğu kadar çok birlik bulundurulması gözönünde tutulacaktır.

6. Piyade kıtaları, 150'şer mevcutlu üçer bölükten, mekkâricisi ve tabur erkânıyla beraber toplam 500 insan ve 50 hayvan mevcudunda mürettep taburlar halinde teşkil edilecektir. Bunlara birden itibaren numara verilmelidir. Makineli tüfek bölükleri, altışar tüfek üzerine tertip edilmelidir. Bölüğün mevcutları 100 er ile 50 hayvan civarında tutulmalıdır. Topçu ve diğer sınıf erlerinden piyadede kullanılmaya elverişli olanlar bu sınıfa verilmelidir.

7. Subayların taburlara verilmesinde eski birlikleri dikkate alındığı halde, örneğin bir tümen veya alaydan olan subayların aynı birliğe verilmesi sonra da kendi birliklerinin gelmesi halinde teşkilatın süratle tamamlanması sağlanmalıdır.

8. Taşıt araçlarıyla gelen erlerin büyük bir kısmı, cephede kullanılmaya elverişlidir. Bunların bünyece zayıf erlerle değiştirilmesi ve hayvanların başına nizami sayıda er bırakılması ve ağırlıklarıyla sürüklenip gelen erlerin teşkilat içine herhalde alınması lazımdır.

9. Perakende olmayıp kıtaların parçası halinde bulunan kısımların dağıtılması yerine birleştirilmesi faydalıdır.

10. Baş Menzil Müfettişliği, Tammun'daki iaşe merkezini bir menzil noktası haline koyacağı gibi Vuzuhi İstasyonu'nda ayrıca bir menzil noktası açmaktadır. Aynı istasyonda bir istasyon komutanlığı kurulması Baş Menzil Müfettişliği'nden rica olunur.

11. Halep Şehri'nde ve istasyonlarında görevli olmayan subaylarla küçük birlikler ve perakendeleri toplatıp Vuzuhi'ye göndermeyi 2 nci Ordu üzerine almıştır.

12. Tensik Heyeti, bugün (5 Ekim 1918) Vuzuhi'ye giderek teşkilatını yapmaya ve süratle faaliyete geçmeye başlamalıdır.

13. Kurul, her günkü çalışma sonucunu bir raporla orduya bildirecektir.

14. Ordu Karargâhı, şimdilik Baron Oteli'ndedir."

Kuruluşu hemen hemen ortadan kalkmış olan 7 nci Ordu'nun bu emirle yeniden kurulmasına başlanmış, kuruluş daha sonra verilen emirler ve icraatla giderek 20 Ekimde 1 nci ve 11 nci Tümenler'den 20 nci Kolordu; 24 ncü ve 43 ncü Tümenler'den 3 ncü Kolordu ile, ordu kıtalarından oldukça işe yarar bir ordu halinde ortaya çıkmıştı.

7 nci Ordu Karargâhı, 5 Ekimde Halep'te Baron Oteli'nde faaliyete geçmişti. Yıldırım Ordular Grubu'nun bazı şubeleri de daha önce gelerek, bu binanın büyük bir bölümünü işgal etmiş bulunuyordu.

Gerek Rayak ve gerekse Nebek üzerinden Humus'a ve oradan kuzeye gelen yollar üzerinde düzenini ve disiplinini korumuş, muharebe yeteneği olan emir ve komutaya bağlı birlik denecek hiçbir kıta olmadığı gibi, Humus'ta 4 ncü Ordu ve Halep güneyinde 7 nci Ordu tarafından toplanan perakendelerden yapılan teşkilattan da hemen bir fayda beklememek gerekirdi. Kuzeyden gelerek 7 nci Ordu'ya katılan bazı birlikler, Halep'ten geçerken birçok kaçak vererek güvenilir olmadıklarını göstermişlerdi. Aslında bunlar, nitelikleri bakımından da ordu kuruluşuna önemli birşey katmış olmuyorlardı. Bu nedenle Humus yöresinde değil, hatta Halep yakınında bile toplanılamayacağı ve anayurdun güvenle savunulamayacağı ve özellikle bir İskenderun çıkarmasının; durumu büsbütün kaygı verici bir şekle sokacağı tahmin ediliyordu. 7 nci Ordu Komutanı, bu hususdaki düşüncesini Başkomutanlığa bildirdi.

Ordular Grubu Komutanı ise, hava keşfine göre, "düşmanın Şam' dan daha kuzeye geçmediğine göre, bizimle temas niyetinde olmadığı, belki başka harekât alanlarına göndermek için kıtalarını güneybatıya, kıyıya doğru yürüttüğü" kanısındaydı. [541]

Grup Komutanlığı, mülki idarenin istilaya uğrayan yerlerden gelen hükümet kuvvetleriyle takviyesini ve Arap halkın hükümete karşı düşmanca durum almalarının önüne geçilmesine dair tedbirler alınmasını ordulardan istiyordu. Grup Komutanlığı'nın bu emrinden 2 nci Ordu'nun, Yıldırım Ordular Grubu emrine girdiği anlaşılıyordu. Diğer taraftan, Fırat Grubu'ndan bir süvari bataryasıyla bir makineli tüfek bölüğünün Cerablus, Tedmür'de bulunan bir süvari bölüğü, iki top ve bir makineli tü-

[541] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 25-11.

fek bölüğü ve ağır telsiz telgraf müfrezesinin Halep'e gelerek 7 nci Ordu emrine gireceği gruptan bildiriliyordu. Bunlardan başka Halep'te bulunan 13 ncü Süvari Alayı'ndan mürettep bir bölükle bir adi ateşli dağ top takımının ve bir zırhlı otomobilin de 7 nci Ordu emrine verildiği, 2 nci Ordu'dan bildiriliyordu. Bu durumsa 7 nci Ordu'ya önemli bir kuvvet yollanarak takviyesinin mümkün olmadığını gösteriyordu.

7 nci Ordu Komutanı, bir taraftan perakendelerden meydana getirdiği küçük birlikleri, alay, tümen haline sokmaya, iç güvenliğin artırılmasına çalışıyor ve propagandaya karşı tedbirler aldırıyordu. Halep'ten İdlip'e bir süvari müfrezesi gönderilmiş ve bu müfrezeye İdlip, Cesri Şuur ve Muarra bölgesinde mahalli hükümetle işbirliği yapılarak Arap propagandasının kuzeye yayılmasına engel olunması ve Türk halkıyla özel bir örgüt kurularak Lazkiye-Cesri Şuur ve Hama-Muarra istikametlerinin güvenlik altında bulundurulması görevi verilmişti. Humus'ta toplanıp tensik işi 7 nci Ordu kuruluşuna alınan 24 ncü Tümen'in 10 Ekim 1918'de Halep'e gelmeye başlayan kafileleri, kısım kısım Katma istikametine yürütüldü. Bu tümen, Katma'da toplanarak tensik edilmeye başlandı. Ayrıca güvenilir görülen Halep Arap süvarilerinden biri 100, diğeri 300 mevcudunda iki hecinsüvar müfrezesinin teşkilatı bir hayli ileri götürülmüştü. Ordu Komutanlığı elindeki bu kuvvetlerle Halep bölgesinde bir savunma yapmayı düşünüyordu.

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'ndan verilen bilgiden: kıtalarımız daha Humus'u terk etmeden önce Hama Mutasarrıfı'nın görevini bıraktığını ve bundan faydalanan Arapların, bir Arap hükümeti kurarak ilan ettiklerini; Grup Komutanı'nın, üst rütbeden bir kişiyi mutasarrıflığa atadığını; başka bir hükümet teşkilinin gereğinde silah ve uçak kullanarak engellenmesinin emredildiğini orduya bildiriyordu.

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı, elinde kalan pek az sayıdaki uçaklarla keşif görevinin devamına çalışıyordu. 11 Ekimde alınan hava keşif raporunda, yaklaşık bir süvari tugayıyla bir piyade tümeninin Baalbek'e geldiği ve daha güneyde bir piyade tümeni kadar tahmin edilen bir düşman kuvvetinin görüldüğü bildirilmişti. Akşam üzeri iki süvari bölüğü Zera'ya girmişti. 12 Ekimde dinlenen İngiliz takip kuvvetleri, 13 Ekimde harekete geçerek öğleden sonra, Baalbek güneyine ulaşmıştı. Bugünkü keşiften, süvarinin, tugay değil bir tümen olduğu anlaşılıyordu. Bu durum karşısında, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Halep'te kalmanın bir anlamı olmadığı kanısına vararak birinci kademesiyle 12 Ekimde 2 nci Ordu bölgesine hareket etmişti.

14 Ekim öğleden önce iki Fransız muhribi, İskenderun Limanı'na gelerek şehri yarım saat kadar bombardıman etmişti. Bu hareketin daha

çok bir gösteriş olduğuna ihtimal veriliyordu. Bununla beraber Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, 2 nci Ordu'yu uyarmaya lüzum görmüş, ayrıca Halep'ten nakledilmekte olan 146 ncı Alman Alayı ve diğer perakende teşkillerin, karargâhı Osmaniye'de bulunan 15 nci Kolordu emrine verilmesi ve bunların Toprakkale'de indirilmesi hatırlatılıyordu. Bundan başka 7 nci Ordu emrine girmiş ve Katma yöresinde toplanmış olan 24 ncü Tümen'in hazır tutulması da isteniyordu. Keşif ve nakliyat için de Grup Komutanlığı, gerekli tedbirleri alıyordu.

Zayıf düşman süvarisinin, bugün (14 Ekim) Humus'tan kuzeye geçmeye başladığı saptanmıştı. Ordu Komutanlığı, Hama'daki örtme müfrezesinin hecinsüvar kıtasıyla takviye edilmesini emretti. Bu amaçla orduya sadık olan daha bazı aşiretlerden faydalanma yoluna başvuruldu.

4 ncü Ordu Karargâhı'nın 13 Ekimde lağvı [542] ve Hama yöresindeki örtme müfrezesinin, 7 nci Ordu emrine verilmesi üzerine Sebi Aşireti Şeyhi Bercis ile, Aneze Aşireti Reisi Mahcem, hecin süvarlarıyla birlikte Hama'ya gönderilmişlerdi. Örtme müfrezesi de 3 ncü Kolordu emrine girmişti. Kolordu, bu müfrezeye düşmanın büyük kuvvetleriyle muharebeyi kabul etmemesini, fakat ufak tefek süvari kıtalarıyla asi Araplara karşı varlık göstererek, düşmanla teması koruyarak çekilme görevini vermişti. Hama'da bu müfrezenin emrinde bir de katar bırakılmıştı. 3 ncü Kolordu Komutanlığı'nın müfrezeye verdiği talimatta, yardım kuvvetleri arasında bulunan aşiretlerin parayla elde edilmiş olmasına ve bunların hareketlerinin ihtiyatla izlenmesinin gereğine dikkati çekiliyor ve müfrezenin gereğinde demiryolu köprüsünden geçebilmesi için, gerekli tedbirleri aldırıyordu.

15 Ekimde yaptırılan hava keşfinde; düşmanın bir süvari tugayının Restan yöresinde Asi Nehri'ni kuzeye geçtiği fakat köprünün henüz onarılmamış olduğu; köprünün güneyinde de kuvvetler bulunduğu saptanmıştı. İngiliz süvarilerinin öncülerinde zırhlı otomobiller de vardı.

Vuzuhi-Hama arasında ve Zor Sancağı'nda Arapların saldırıları artmaktaydı. Buna karşı 7 nci Ordu Komutanlığı, Hama'da Asi Nehri üzerindeki demiryolu köprüsüyle Hama-Halep şosesi üzerindeki taş köprünün iyice tahribini, Hama'daki katarın Ebu el Dahur İstasyonu'nda örtme müfrezesi için hazır bulunmasını emretmişti. Trenin geri alınması, Arapların demiryoluna taarruzu korkusu, kömür ve su sağlamadaki güçlükten ileri geliyordu.

[542] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 28, F. 44.

17 Ekimde 7 nci Ordu Komutanlığı'nca kısmen alınmış ve kısmen alınmasına başvurulmuş tertipler şöyleydi: (Kroki: 62) [543]

Hama'da bulunan örtme müfrezesi, süvarisiyle Hama güneyinde ve asıl kuvvetleriyle Hama kuzeyindeki sırtlarda, bu müfrezeyi kuzeye taşıyacak olan tren, Ebu el Dahur'da duracağı yerde Halep'e kadar gelmiş ve orduca Kumhane'ye (Halep kuzeyinde) gönderilmişti.

20 nci Kolordu'nun 1 nci Tümeni, Halep güneyinde Şeyh Sait ile El Ensari köyleri arasında mevzie yerleşecek ve 11 nci Tümen'in sağ kanat gerisinde kademelenecek ve 3 ncü Kolordu'nun 43 ncü Tümen adı verilen tümen birlikleri de Sebil yöresinde toplanacaktı.

Gündüz İdlip-Muarrat-ül Numan yollarıyla Hama istikametinde demiryolu boyunca uzak keşif göreviyle süvari keşif kolları sürülmesine ve geceleri bu keşif kollarının geriye alınarak yerine, yakın mesafede piyade emniyet kıtaları çıkarılmasına devam olunacaktı.

Katma yöresinde toplanan 24 ncü Tümen, 1/3 kuvvetiyle daima harekete hazır bulunduruluyordu.

İdlip'te, 20 süvariden kurulu bir kıta ile Muarra ve Cesri Şuur'da bir jandarma müfrezesi vardı.

Cesri Şuur yöresindeki Türk halkın, silahlandırılmasına devam edildiği gibi, Muarra yöresindeki aşiretlerden de, örtme ve emniyet konusunda faydalanılıyordu.

7 nci Ordu Komutanlığı, düşmanın henüz Hama'dan kuzeye geçmediğini dikkate alarak, bu durumda ciddi bir muharebeyi kabul etme ve etmeme inisiyatifine sahip bulunuyordu. Ayrıca Katma'da toplanan 24 ncü Tümen ile, gereğinde 2 nci Ordu bölgesine geçerek, İskenderun bölgesine çıkarma yapabilecek düşmanı karşılayacak kuvvetleri takviyeyi daima gözönünde tutuyordu.

Bugün (17 Ekim 1918) düşman hakkında elde edilen bilgilerin özetiyse şöyleydi: [544] İngilizlerin ordu cephesinde iki piyade ve bir süvari tümenleri vardır. Emir Faysal, tekrar faaliyet alanına çıkmış, İngiliz zırhlı otolarıyla takviye edilen 1.200 piyade ve 300 kadar süvarisiyle ön alarak, kuzeye doğru ilerlemeye başlamış ve Hama'ya yaklaşmıştır.

Süvari tümeniyle bir piyade tümeni, Humus'ta ve diğer piyade tümeniyle bir kısım atlı kıtalar, Humus güneyine varmıştır. Trablusşam - Humus-Hama arasında düşman görülmemiştir. İki gün önce İskenderun'u bombardıman eden düşmanın başka bir girişimi olmamıştır.

[543] Sedat; s. 258.
[544] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 9.

Kıyı bölgesinde ve çöle sınır olan kesimlerde, özellikle aşiretlerin, Arap asileri tarafından tahrik edildikleri öğrenilmiştir. Bazı aşiretler, Fırat menzil noktalarını basarak yağma etmekte ve yerli muhafızları kaçırmaktadırlar. Arapların daha büyük kuvvetlerle Tedmür üzerinden Zor'u basacakları haberi verilmiştir.

Bu haberlerin değerlendirilmesinden, düşmanın iki piyade ve bir süvari tümeni ve bunlara katılan Arapların da müşterek harekâtıyla Halep'e doğru ilerlediği anlaşılıyordu.

Yine alınan başka bir haberde: Arap kuvvetlerinin, Hama yöresinde toplanmakta olduğu; Um el Recim İstasyonu'nun, bedeviler tarafından yağma edildiği; Ebu el Dahur İstasyonu yöresinde toplanan bini aşkın asi Arap aşiretlerinin gösteriler yapmakta olduğu ve trenlere ateş ettiği bildirilmişti.

Bir düşman harp gemisi, Arsus'u bombardıman etmiş, İngilizler, Lazkiye'nin işgali için girişimde bulunmuşlardı. Limanda dokuz taşıt gemisinin bulunduğu söyleniyorsa da ancak bu haber doğrulanmaya muhtaçtı.

Bu durum karşısında Halep güneyi ve güneybatısı istikametine sürülmüş olan müfrezelerle yardımcı kuvvetler, 20 nci Kolordu emrine verilerek ordunun bu istikametten gelecek düşmana karşı güvenliğini sağlamak görevi verildi. 3 ncü Kolordu, 24 ncü Tümeni ile Katma ve 43 ncü Tümen Müfrezesi ile de Müslimiye dolaylarında toplanmış bulunuyordu.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı, Grupça alınmakta olan son tedbir ve tertipler hakkında Başkomutanlık Kurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporu, bir talimat yerine geçmek üzere 17 Ekimde 7 nci Ordu Komutanlığı'na da göndermişti. Bu talimat şöyleydi: [545]

"1. Düşman, kuzeye doğru ağır, fakat mutadı olan ihtiyat tedbirleri alarak muntazaman ilerlemektedir. Bugün (17 Ekim 1918) süvarisiyle (El Restan'a) ve büyük kısım kolbaşısıyla da Humus'a ulaşmıştır. Kuvveti bir süvari tümeniyle iki piyade tümeni tahmin edilmekte ve kuzeye doğru ilerledikçe kendisine katılan Arap aşiretleriyle takviye olmaktadır.

2. 7 nci Ordu; 1 nci, 11 nci, 24 ncü Tümenler ile, bir müfreze halindeki üç taburlu 43 ncü Tümen'den kurulmuştur. 1 nci ve 11 nci Tümenler, 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa emrine ve 24 ncü Tümen ile 43 ncü Tümen Müfrezesi de, 3 ncü Kolordu adıyla Albay Selahattin'in emrine verilmiştir.

---

[545] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 8, 8-1.

a. Bu teşkilat içinde muharebe değeri olan kıtalar, çekilme muharebelerine katılmayan bazı taburlardan ibarettir. Çoğunluğuysa, kaçak ve perakende erlerden ibarettir. Manen ve maddeten sarsılmış olan bu topluluktan yapılan teşkilatın başına geçirilen subaylarsa, genellikle erlerle hemhaldir. Değerli subayların çoğu ne yazık ki kaybedilmiştir.

b. Harp gücünün derecesini buna göre takdir edeceğimiz 7 nci Ordu, harp araçları, taşıt, donatım ve başkaları ve özellikle topçu teşkilatı bakımından pek zayıf bulunduğu gibi, 2 nci Ordu'nun aslında göreviyle uygun olmayan kuvvetinden 7 nci Ordu'nun takviyesine de imkân yoktur. Aksine Grub'un hükümet merkeziyle olan bağlantı ve ulaşımını, her an beklenen bir çıkarma girişimine karşı örtmek ve korumak için, 2 nci Ordu, Asya Kolu ve Alman teşkilatıyla takviye edildiği gibi, daha da takviyesine ihtiyaç vardır.

c. Bunun için 7 nci Ordu, disiplin, kuvvet, teşkilat ve nakil kabiliyeti itibariyle açık sahrada üstün düşmana karşı kesin sonuçlu muharebeleri kabul edecek bir durumda değildir.

3. Halep ve yöresindeki arazi, çok açık ve zayıf kuvvetlerle üstünlüğe karşı denge sağlayabilecek mevzilerden yoksun ve özellikle büyük süvari kuvvetlerinin her türlü harekâtına çok elverişlidir. Katma civarından itibaren kuzey ve kuzeydoğuya doğru bazı artçı mevzileri mevcut olup ancak İslahiye ve kuzeyindeki arazi bir dereceye kadar savunmaya elverişlidir. Zayıf kuvvetlerle üstün düşmana karşı savunma ancak daha kuzeybatıda mümkün olabilir.

4. 7 nci Ordu, düşmanın kendine denk veya pek az üstün piyade kuvvetleri veya süvarisi karşısında Halep dolaylarını terk etmiyecektir. Bu maksatla Ordu, Halep güneyiyle Katma arasında kademelendirilmekte olup, geri çekilme ancak düşmanın baskısı ve etkisiyle kabul edilebilecektir.

5. Düşman pek üstün kuvvetle harekâtına devam eder ve bunu bir çıkarma harekâtıyla birleştirir ve karaya mühim kuvvetler çıkarırsa, o zaman Halep dolaylarının terki zorunlu olacaktır. Çekilmenin kesin zorunluluk olduğu halde menzil bağlantıları ve İstanbul ile olan irtibatın korunması, 2 nci Ordu ile işbirliği gibi sebepler, Halep'ten itibaren kuzeybatı istikametinin elde bulundurulmasını gerektirecektir. Aynı zamanda Halep dolaylarından anayurda ulaşan Antep - Maraş istikametinin büsbütün açık bırakılmaması unutulmayacak ve bu istikamet ayrıca karma bir müfrezeyle örtülecektir.

6. 7 nci Ordu Halep'i terk ettiği takdirde, 6 ncı Ordu'nun hükümet merkeziyle doğrudan doğruya olan bağlantısı kesilecek ve bu suretle Halep-Urfa-Diyarbakır ve Raka-Urfa istikametleri açık kalacaktır. Bu nedenle Fırat Müfrezesi, kuzey istikametinde, 6 ncı Ordu ise ihtimal ki, Mardin ve Diyarbakır istikametinde çekilmek zorunda kalacaktır. 6 ncı Ordu'nun bu harekâtı daima Yıldırım Grubu'nun harekâtına bağlıdır. 8 nci Ordu ile bağlantı sorunuysa, incelenmektedir.

7. 7 nci Ordu'nun kuzeybatıya alınması zorunluğu karşısında emir ve komuta sorunu şimdiden saptanamaz. Genellikle her biri yaklaşık bir kolordu kuvvetinde olmak üzere, Mersin, Adana, Toprakkale dolaylarında birer grup ve ayrıca İskenderun ve dolaylarındaki kuvvetle Antep - Maraş istikametini örtmekle görevli müfrezeyi emrinde bulunduracak ve güneye doğru kademelenecek bir diğer kolordu halinde bütün kuvvetleri toplamak istiyorum. Şu halde bazı kısımların komuta bağlantılarındaki değişiklikler müstesna olmak üzere şimdiki teşkilat hemen hemen korunmuş olacaktır. Arz edilen bu tasarıların, ancak kesin zorunluklar halinde uygulanması cihetine gidileceğini ve memleketin bir karış toprağını sebepsiz terk etmemeyi Ordular Grubu'nun namus görevi telakki ettiğimi arz ederim."

7 nci Ordu, aslında bu yönergenin isteğine uygun olacak tertip ve tedbirleri almakla görevini yerine getiriyordu.

18 Ekim 1918'de düşman, Hama'daki örtme müfrezesine taarruz etti. Kısa bir muharebeden sonra müfreze geri çekildi. 18/19 Ekim gecesi düşman, Hama'ya girdi; ve burayı kuvvetli olarak işgal etti. İleri kıtalar, yavaş yavaş düşmanla temasa geldiklerinden, orduca ileri sürülmüş olan emniyet birlikleri, örgütlenmeleri bitirilen süvari bölükleriyle de takviye edildi. 20 nci Kolordu Süvari Bölüğü ile iki makineli tüfeği, Ebu el Dahur'a ve 4 ncü Ordu Süvari Bölüğü ile iki makineli tüfeği de Cesri Şuur'a sürdü. Bu sırada Hama Müfrezesi, Hamdaniye'ye çekilmiş, burada direnişe hazırlanıyordu.

19 Ekimde, İskenderun Körfezi'ne gelen iki düşman muhribi, Türk uçakları tarafından bombalandı. Düşman hava kuvvetlerinin bugünlerde önemli bir faaliyet göstermemesi, sadece bir iki uçakla keşif yapması dikkati çekiyordu.

20 Ekimde Muarrat-ül Numan Müfrezesi'nin keşif kollarıyla düşman keşif kolları, çatıştılar. 20 nci Kolordu, Hama-Muarra-Halep yolunda su az bulunduğundan ve yapılan keşiflere göre Hama'dan Cesri Şuur'a kadar nehrin doğusunda ve Cesri Şuur'dan Cesri Cedi'e kadar nehrin batısındaki yol ve Amik Ovası'nın sahra toplarıyla otomobillerin hareketine elverişli oluşundan ötürü bu bölge üzerinde hava keşfi yapılmasına lüzum vardı.

Lazkiye'nin düşman tarafından henüz işgali gerçekleşmemişti. Bu nedenle Cesri Şuur'a gönderilen süvari bölüğü, Muarra-tül Numan'a yollanarak oradaki müfreze pekiştirildi.

Arap halkının Halep yöresine kadar genişleyen taşkınlıkları ve tecavüzleri, bugünden itibaren Halep'te de hissedilmeye başlandı. Belediye Meclisi, istifa etti. Halep Menzil Komutanlığı'nın silah deposu, yağma edilmeye teşebbüs edildi. Şehir içinde durmadan silah atılıyordu. Mahalli hükümet, başta Vali Mustafa Abdülhalik bulunduğu halde 7 nci Ordu Komutanı'nın verdiği talimata göre görevlerini sürdürüyorlardı.

Yalnız zırhlı otomobiller ve ihtimal otolara bindirilmiş makineli tüfeklerle takviye edilmiş olan düşman süvari keşif kıtalarının önünde, Türk örtme müfrezeleri, hemen muharebe etmeksizin çekilmek eğilimini gösteriyorlardı. Gerçekte zayıf olan bu müfrezeler, yanları ve gerileri aynı zamanda asi Arapların tehdidi altında bulunuyordu. Bununla beraber pek yakında imzalanacağı anlaşılan ateşkes anlaşmasında aslında büyük bir çoğunluğu Türk olan halkla meskûn Halep dolaylarını elden çıkarmamak gerekiyordu.

Durumun önem kazanmağa başladığı bir sırada, 7 nci Ordu Komutanı'nın böbrek rahatsızlığı nüksetmiş birkaç günde tedavi olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, yatağında bile harekâtla yakından ilgileniyor, emirler veriyor, gerekli tedbirleri aldırıyordu. Bu nedenle örtme müfrezeleri, mümkün olan direnmeyi göstermeye çalışıyorlardı. Bu müfrezeler, geriledikçe 20 nci Kolordu yakın güvenlik tedbirlerini takviye ediyor ve hazırlık derecesini artırıyordu.

23 Ekimde, 50'nin üstünde otomobil ve zırhlı otomobilden kurulu bir düşman müfrezesi, Tammun hizasına gelmiş ve bunlardan 15'i ayrılarak Vuzuhi yakınlarına kadar sokulmuşlardı. Keşif kolları Tammun yöresinde makineli tüfeklerle takviyeli 400 kadar düşman piyadesiyle karşılaşmışlar ve makineli tüfek ateşine uğramışlardı. İleri emniyet müfrezeleri de genellikle çekiliyorlardı.

Bu durumda Arapların Halep'e taarruzları bekleniyordu. Ordu Komutanlığı, buna karşı Müslimiye'deki 43 ncü Tümen Müfrezesi'nden bir taburu Halep'e getirerek doğu ve güneydoğu istikametlerine karşı güvenlik tedbiri aldırmıştı.

Düşmanın uzun süreden beri hafiflemiş bulunan hava faaliyeti bugünden itibaren artmış Halep'teki Bağdat İstasyonu'na ve Sebil yöresine 40 kadar bomba atılmıştı.

Bugün, bir İngiliz yüzbaşısı, görüşmek isteğiyle 1 nci Tümen'in emniyet postasına gelerek Tümgeneral Macandrev [*] imzalı bir mektup getirmişti.

Mektubun içinde teslim teklifi ve buna benzer bizim için anlam taşımayan yazılar vardı. "Ordu Komutanı, buna cevap vermeye gerek görmemiştir." karşılığıyla İngiliz Yüzbaşı emniyet hatlarının dışına çıkarıldı. [546]

Grup Komutanlığı, örtme müfrezelerinin yeteri kadar düşmana karşı oyalama muharebesi yapmaksızın çekilmelerinin ardı ardına süregeldiğini görerek, "bunun kötü bir adet haline getirilmesinden duyduğu kaygıyı orduya bildiriyor ve artık artçılarla ordu asıl kuvvetleri arasındaki alan daralmış olduğundan, bundan sonraki harekâtın ordu komutanlığının etki ve tam bir nüfuzu altında cereyan edeceğinden, 7 nci Ordu tarafından Halep ve dolaylarının ivedi olarak boşaltılamayacağına olan güvenini açıklıyordu."

24 Ekimde, Ordu Komutanlığı verdiği bir emirle, 20 nci Kolordu'ya Halep'in güneybatısı, güney ve güneydoğusundan gelen yolları örterek düşmanın durdurulması görevini verdi. Halep'i korumak için, 43 ncü Tümen Müfrezesi'nden getirilmiş olan taburu, bu kolordu emrine verdi.

3 ncü Kolordu'ya da Katma'daki tümeniyle 20 nci Kolordu'nun Katma istikametindeki çekilme yolunun emniyete alınması, bu maksadın yerine getirilmesi için gerekirse taarruz etmesi görevini verdi. [547]

Aynı zamanda Halep'te sıkıyönetim ilan edildi.

Bugün zırhlı otolarla takviye edilmiş olan düşman süvari keşif birlikleri, birçok kez Tammun üzerinden Halep güneyindeki asıl mevzie kadar ilerledilerse de açılan etkili ateşlerin karşısında geri çekilme zorunda kalmışlardı.

Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, birinci kademesiyle 24 Ekimde Adana'ya vararak burada faaliyete başladı.

---

[*] 5 nci İngiliz Süvari Tümen Komutanıdır.
[546] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 31-1.
[547] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 33-2.

Bugün Ordular Grubu Kurmay Başkanlığı'ndan şu bilgiler alındı: [548] "41 nci Tümenin 7 nci Ordu emrine verilmesi ve Ordu'nun, 2 nci Ordu sol kanadıyla sıkı bir temas sürdürme zorunda olması nedeniyle bu kanatta bulunan 15 nci Kolordu hakkında aşağıdaki bilgiler arzolunur:

"1. 15 nci Kolordu Karargâhı Osmaniye'dedir. Kuruluşunda 44 ncü Tümen ile Erzin Bağımsız Müfrezesi vardır.

2. 44 ncü Tümen Karargâhı, Ceyhan'dadır. Bölgesi Ceyhan mansabından büyük Bornaz suyu mansabına kadar uzar.

Kuvveti: İki taburlu iki piyade alayıyla dört kudretli dağ, dört 150 mm.'lik obüs, sekiz mantelli toptur.

3. Erzin Müfrezesi: Merkezi Erzin'dir. İki taburlu 139 ncu Alay ile bir kıyı koruma bölüğünden ve dört sahra topundan kurulmuştur. Bu müfrezenin, 146 ncı Alman Alayı'ndan iki tabur ve bir dağ bataryasıyla hemen takviyesi ve yolda bulunan 3 ncü Tabur'un bu müfrezeye verilmesi, 2 nci Ordu'ya bildirilmiştir.

4. Durumlardan karşılıklı olarak haberleşilmesi için gerekli belgeleri yanına alarak, bir haber subayının, 7 nci Ordu Karargâhı'na gönderilmesi 2 nci Ordu'dan rica edilmiştir."

Bundan başka yine bugün Grup Kurmay Başkanı, 7 nci Ordu'ya şu bilgiyi de verdi:

"1. 41 nci Tümen, bugünden itibaren 7 nci Ordu emrine verilmiştir. 7 nci Ordu ile 2 nci Ordu arasındaki ara hattı: Payas-Yarpuz-Bahçe hattıdır. Buna ait ayrıntılı Grup emri, ordulara ayrıca veriliyor.

2. 7 nci Ordu emrine geçen 41 nci Tümenin kuruluşunda şu birlikler vardır: İskenderun dolaylarında bulunan iki tabur ve üç makineli tüfek bölüklü 131 nci Alayla, yine iki taburlu ve iki makineli tüfek bölüğünden oluşan 132 nci Alay, Dörtyol'da bulunan bölük hariç olmak üzere 538 nci Kıyı Koruma Taburu ve bu taburun makineli tüfek bölüğü, ikisi dağ, ikisi sahra topundan kurulu olmak üzere 41 nci Topçu Alayı'nın 1 nci Bataryası, her biri dörder toplu iki mantelli batarya, bir telgraf, bir ışıldak, bir telsiz telgraf, bir ekmekçi takımı, sıhhiye bölüğü, seyyar hastahane, biri arabalı üçü develi dört ulaştırma kolundan ibaretti."

7 nci Ordu Komutanlığı emrine verilen 41 nci Tümen, Ordu Komutanlığı'nca 3 ncü Kolordu emrine verildi.

---

[548] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 32-2.

24 Ekimde, Adana'dan verilen Grup Kurmay Başkanı'nın sözünü ettiği Grup Komutanlığı'nın ayrıntılı emri şöyleydi: [549]

"1. Düşmanın atlı ve zırhlı otolarıyla ileri sürdüğü öncüleri karşısında 7 nci Ordu artçıları, Tammun-Vuzuhi hattına çekilmiştir. 23/24 Ekim gecesi düşmanın Arsuz yöresinde karaya çıkarma yapmak istediği keşif girişimi başarısızlığa uğratılmıştır. Düşmanın bu yakınlarda 7 nci Ordu'ya karşı ciddi bir girişimi ve bunu bir çıkarmayla birleştirmesi ihtimali vardır.

2. Yıldırım Ordular Grubu'nun amacı, memleketin bir karış toprağını sebepsiz bırakmamak ve fakat üstün düşmanın ciddi girişimleri karşısında orduları kesin savunma için elverişli mevzilerde toplamaktır. 2 nci Ordu, 15 ve 17 Ekimde verilen emirlere göre hareket edecektir.

3. 2 nci ve 7 nci Ordular arasında ara hattı: Payas-Yarpuz-Bahçe (7 nci Ordu'ya dahil) hattıdır. 41 nci Tümen, bugünden itibaren 7 nci Ordu emrine girecektir.

4. 2 nci Ordu, Toprakkale'den güney istikametinde giden yol ve demiryolunu kuvvetli olarak kapamak için, 15 nci Kolordu'yu hemen bir iki batarya ve birkaç taburla takviye edecektir. 41 nci Tümen ile irtibatın sürdürülmesi 2 nci Ordu için özellikle önemlidir.

5. 7 nci Ordu, çok üstün kuvvetler karşısında daima sağa kademelenmek üzere harekâtını düzenleyecek ve sol kanadını bağımsız bir müfrezeyle koruyacaktır. Bu müfrezeye bilahare Antep istikametini kapamak görevi verilecektir. Halep'ten Katma'ya kadar arazi, süvari ve zırhlı otomobillerin hareketine elverişlidir. Katma yöresinde artçı mevzileri, Raco'nun güney ve güneybatısındaysa, gereğinde ordunun toplanmasına elverişli savunma mevzileri vardır. Bu mevzilerin şimdiden 7 nci Ordu'ca keşfettirilmesi gerekir.

6. 6 ncı Ordu, ilerideki harekâtını 7 nci Ordu'ya göre düzenleyerek zorunluk halinde büyük kısmıyla Mardin-Diyarbakır istikametini korumayı ve Fırat Gurubu'nu Habur Vadisi ile Nusaybin'e çekmeyi tasarlamıştır.

7 nci Ordu'nun sol yancısıyla Fırat Gurubu'nun irtibatta bulunması 6 ncı Ordu'dan rica edilmiştir.

7. Halep'in bırakılması zorunluğu olursa, Halep ve Müslimiye istasyonlarıyla Halep, Trablus arasında demiryolunun tahribi zamanının tayini 7 nci Ordu'ya aittir. Müslimiye İstasyonu'nun ve Müslimiye Cerablus demiryolunun tahribinde, 6 ncı Ordu'dan gelmesi beklenen topçunun

[549] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 34, 34-1.

gelişinin gözde tutulması gerekir. Cerablus Köprüsü'nün tahrip zamanını, Ordular Gurubu emredecektir. 2 nci Ordu, Mersin İskelesi'ni hemen tahrip ettirecektir."

7 nci Ordu Komutanlığı, Ordu'nun görevini açıkça belirten bu talimat çerçevesinde, aslında almış olduğu tedbirleri, genişleyen bölgesi içinde de uygulamaya başladı.

Orduyu o kadar önemli olmayan İngiliz takip hareketinden daha çok, yerli Arap halkı sıkıştırıyordu. Çünkü bunlar, ordunun içinde, etrafında orduyu sarmış bir durumda bulunuyorlardı.

Halep şehri içinde sıkı yönetim ve askeri hükümet ilan edilmekle beraber, gereğinde üst rütbeli bir subayın, Vali Vekili olarak atanmasıyla büyük bir şiddetle inzibatın sağlanması karar altına alındı.

20 nci Kolordu, sol kanadında inzibatı, şiddet vasıtalarına başvurarak korunmak istenen Halep Şehri cephesinde İngiliz kuvvetleriyle temasta, sağ kanadında da Cebeli Bereket istikametinde asi Arapların tehditleriyle çevrilmiş bir durumda bulunuyordu. Ordu Komutanlığı, bu çok elverişsiz hal ve şartlara rağmen durumu, üstün düşman kuvvetleriyle temasa gelinceye kadar korumaya çaba harcıyordu.

7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, üstün düşman kuvvetlerinin gerçek bir taarruzu karşısında 20 nci Kolordu'yu Katma istikametinde çekmeye karar vermişti. Kıtaları kısmen 20 nci Kolordu'ya yardım eden 43 ncü Tümen, 20 nci Kolordu'nun sol kanadını güvenlik altında bulundurmak için Kilis istikameti üzerinde bulunacak surette hareket edecekti. 3 ncü Kolordu'ya bağlanan 41 nci Tümen ise, İskenderun kıyılarına düşman çıkarmasına engel olmaktan ibaret olan görevine devam edecek ve ordu karargâhı Halep'ten sonra Katma'ya naklolunacaktı.

Bu karar, 25/26 Ekim gecesi uygulanacaktı. 20 nci Kolordu, bu gece Kefri Besim-Anadan-Muarra-El Huseyne-Helan hattına alınacaktı.

25 Ekimde Halep güneyinde ciddi muharebeler cereyan etti. Bu muharebeler, Filistin geri çekilmesinin artçı muharebeleri dışına çıkan yegâne muharebelerdi. Kıtalar, iyi direnme gösteriyorlardı. Aynı zamanda yerli Araplar, Şerif Faysal kıtalarıyla birlikte zorla şehre hakim olmak istiyorlardı.

Süvariyi takviye etmek üzere İngilizlerin, çok sayıda kamyonlarla piyade kıtası getirdiği anlaşılıyordu. Öğleden sonra önce Araplar, 1 nci Tümen cephesi'ne taarruz ettilerse de başarılı olamadılar.

Az sonra yaklaşık olarak 1.500 bedevi, şehrin doğusundan kısa bir çarpışmadan sonra şehre girerek kaleyle hükümet binasını işgal ettiler.

Daha sonra 7 nci Ordu Karargâhı'nın bulunduğu yere ilerlediler.

B. EKİM - 1918 HAREKÂT VE OLAYLARI

1. Halep'te Sokak Muharebeleri (Kroki : 63)

Arapların 25 Ekim öğleden sonra doğudan şehre girmesi ve şehirdeki asilerle işbirliği yaparak harekete geçmesi, 20 nci Kolordu'nun sol kanadından daha önce, 7 nci Ordu Komutanı ile Karargâhı'nı içinden çıkılıp kurtulunması güç bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmıştı. Birdenbire meydana gelen bu zor durumdan sıyrılıp çıkmak ve aynı zamanda duruma hakim olmak, mantığın kabul edemiyeceği bir gerçekti. Ordu Komutanı, bu tehlikeyi çok önceden sezmiş ve alınması gerekli bütün önlemleri aldırmıştı.

7 nci Ordu'nun Şeria'dan Şam'a kadar getirilmesinde olduğu gibi, bu kez de, 7 nci Ordu Karargâhı'nı, O büyük komutanın eşsiz cesaret ve kahramanlığı kurtarmıştır. Muharebenin cereyan şeklini, kendisinin bu badirede duruma nasıl egemen olduğunu bu kadar büyük bir fedakârlığa katlanmasına neden olan ülkünün neler olduğunu şimdi kendi hatıra defterinden okuyalım:

Mustafa Kemal Paşa'nın hatıra defterinde aynen şu cümleler yazılıdır: [550]

"Halep'te sürekli yorgunluklar nedeniyle eski rahatsızlığım tekrarladı. Üç beş gün tedavi olundum, Yatağımdan kalktığım gün karargâhım olan Baron Oteli'ne gittim, otelde oturuyordum. Yanımda Suriye Valisi Fahrî Binbaşı Tahsin vardı. Bu sırada Halep'in doğu cephesinin işgal edilmiş olduğuna dair karışık bir bilgi geldi. Çok yakın bir tehlikeyi işaret eden bu haberi soruşturmak için o istikamete gitmeyi uygun buldum, otomobilde Yaverim Cevat Abbas vardı. Şehrin doğu girişinde bir kalabalık içine girdik, bunlar asker kıyafeti taşıyan Araplar ve Bedevilerdi.

Tutsak olmuştuk, yanımda kuvvet olarak bir tek er yoktu, saldıran bedeviler, otomobilin etrafını sardılar; ve her tarafına yüklendiler.

Bu üşüşmeyi görünce şoföre "dur!" emrini verdim. Elimde Tahsin Bey'in verdiği kırbaçla ayağa kalkarak onlara anlayabilecekleri dille sordum. "Reisiniz nerededir?" cevap verdiler: "Hepimiz reisiz."

Hemen karar vermek lâzımdı. Gırbaçla vurarak çekilin diye bağırdım.

Gayri ihtiyari çekildiler. Emrettim çabuk reisiniz karşıma gelsin.

[550] Sedat; Yıldırımın Akibeti, s. 266-268.

Reisleri geldi, ona dedim ki, "Ben sizin yardım ettiğiniz duruma galebe çaldım. Herkes yeniktir, fakat sizin iştirakinizi de mazur görüyorum.

Bu akşam yanıma geliniz, sizinle görüşeceklerim var." Emredersiniz dedi. Şoföre "çabuk geriye! emrini verdim. Halep'in içindeki karargâhıma döndüm. Biraz sonra şeyh geldi, kendisini onun anlıyabileceği merasimle kabul ettim ve sordum. Benden ne istiyorsunuz? Şimdilik bin altın, silah, cephane dedi. Bin altını o akşam verdim. Silah cephane için vaadettim.

Ertesi gün, yine rahatsız olarak karargâhımda uzanmış yatıyordum. Bir aralık Halep Şehri'nin içinde bir ateş koptu. Balkona çıkıp sokağa baktım, herkes heyecan içinde ve bir kalabalık otele hücum halindedir. Herkes bana doğru geliyor... Durumu kavradım, kırbacımla önce kalabalığı otel dışına çıkardım, alt kattaki taraçaya indiğim vakit Halep Komutanı, heyecandan okuyamadığı bir raporu bana verdi. Sükûnetle okudum, rapordan anlaşılıyordu ki, Halep hücuma uğramıştır. Bulunduğum otelin kapısından sağa saparak yürüdüğü zaman bir dörtyol ağzına rastlanır, o noktaya kadar geldim, bütün yolları tutturmuştum. Düşman uçaklarından atılan bombalara, bazı damlardan atılan bombalar da ilave oluyordu. Bu beni güldürdü, çünkü ben Halep'i korumayı düşünüyordum. Akşam vaktiydi, bulunduğum yerden ileride birçok adamların yere serildiğini görüyordum. Bunlar beni yalnız sanarak hücum eden zavallılardı. Ben Halep Şehri'nde tabir caizse sokak muharebesini idare ettim. Hücum edenler, tümüyle mağlup ve perişan olarak geri atılıp takip edildiler, şehirde duruma tamamen hakim olduk ve sükûnet sağlandı. Akşam yaklaşmıştı. Sokak muharebesini idare ettiğim noktanın yakınında şoförüm bekliyordu. İşaret ettim, bulunduğum noktaya yanaştı, otomobile binmeden önce Halep Komutanı'na emirlerimi ve talimatı verdim. Verdiğim talimatta, gizli olan şu nokta vardı: "Bu akşam Halep ilerisindeki kuvvetleri geri çekeceğim, yarın Halep'in batı kuzeyinde İngiliz ve Araplarla muharebe edeceğim, buna göre hareketinizi düzenleyiniz."

Olaylar dilediğim gibi cereyan etti. Ertesi gün sabahleyin benim kuvvetlerimin çekildiğini sanan Arap ve İngilizler, sevinçle ilerlemeye başladılar, tarafımızdan alınmış olan tertiplerle mağlup ve perişan oldular.

İşte orada bu zafer sonucu bir savunma hattı saptayıp sınırını belirttim ve kuvvetlerime emir verdim ki, düşman bu hattın ilerisine geçmeyecektir, nitekim geçememiştir.

Gerek Erzurum Kongresi'nde gerek Sıvas Kongresi'nde Türkiye'nin milli sınırlarını saptamak için bir medeni ıstılaha dayanmak gerektiği vakit ben, Türk süngülerinin işaret ettiği bu hattı esas kabul ettim. Bilirsiniz, Milli Misakı en nihayet Ankara'da saptamıştım. Sorunun yabancısı olan birtakım kişiler, bunda amil olmak istediler ve milli sınır söz konusu olduğu zaman gerçeği bilmedikleri için türlü türlü kanılara kapıldılar.

İtiraf ederim ki, ben de milli sınırı biraz Wilson Prensipleri'nin insancıl amaçlarına göre ifadeye çalıştım. Hemen açıklıyayım, o insancıl prensiplere dayandığımdandır ki, Türk süngülerinin savunup saptadığı sınırları savunmuşumdur.

"Zavallı Wilson anlamadı ki süngü, kuvvet, şeref ve haysiyetin savunamadığı hatlar, başka hiçbir prensiple savunulamaz."

2. Son Muharebe (Kroki : 63,64)

İngilizler [551]

26 Ekim saat 07.00'de 5 nci Tümen'in 15 nci Süvari Tugayı, Halep' in batısındaki sırtlardan Türk kuvvetlerini atmak üzere ilerledi; ve İskenderun yolunun her iki tarafını tuttu. Tugay, bu ileri hareketini topçusuz ve takviyesiz yapıyordu. Tugay, ilk hedefini muharebesiz ele geçirdi.

Türkler, bu sırtları daha önce bırakmışlardı. Bu sırada, Halep'in de boşaltıldığı Araplardan verilen haberlerden anlaşıldı. Tugay Komutanı, bu habere inanmamıştı. Lakin uçaklardan aldığı diğer bir haberde de, 300 kişilik bir Türk süvari birliğinin, kuzeybatıya doğru 15 km. kadar uzaklıkta İskenderun yolu üzerinde bulunduğu bildiriliyordu. Tugay, ileri harekâtını sürdürerek bu yola saat 09.45'te Halep çıkağında ulaştı.

Bu kesimde 15 dakika mola verdikten sonra harekete geçtiği sırada 1.000 kişilik bir Türk kuvvetinin, saat 07.30'da iki topla beraber Halep'ten kuzey istikametinde hareket ettiğine dair uçak raporuna dayanan, ağızdan yeni bir haber alındı. Tugayın öncüsü (iki süvari ve bir makineli tüfek bölüğü), hemen hareket ettirildi. Saat 11.00'de Halep'in 15 km. kadar kuzeybatısındaki Haritan'a hakim olan sırtlara vardığında, yolun sağından birdenbire açılan ağır makineli tüfek ateşi etkisi altında kalındı. Bunun üzerine öncü, attan inerek 400 m. kadar geri çekildi. Sağında ağır makineli tüfekler olduğu halde yolun iki tarafında mevzii aldı.

---

[551] ATASE Arşivi; No. 1/217, Dos. 311-E, s. 724-729.

Türklerin görülebilen kısımları Haritan güneyinde etrafı çitle çevrilmiş bir bahçede mevzi almış 200 kişilik bir kuvveti geçmemekteydi. Durumu tartışan tugay komutanı, hemen taarruza karar verdi ve önden ilerleyen Alay'a sırtın doğu köşesinden dolaşarak taarruz etmesini, diğer alaydan iki bölüğün bunu takibini ve makineli tüfek bölüğünün de taarruzu desteklemesini emretti.

Halep içinden geçen zırhlı otomobil bölüğü, saat 11.30'da tugay komutanlığına raporunu yollamıştı. Bu bölüğe yol boyunca ilerlemesi emredildi. Bölük, bir ateş desteği sağlayamamıştı. Çünkü Türklerin ansızın şiddetli ateşiyle karşılaşarak tekerlek lastiklerinden çoğu yanmış ve bunun üzerine geri dönmek zorunda kalmıştı.

Bu sırada tugay, kuzeybatı istikametinde taarruzunu sürdürüyordu.

Yapılan keşifte, Türk mevziinin kanadının tahmin edildiğinden daha fazla doğuda olduğu ve kayalıklı küçük bir tepeye dayandığı ve makineli tüfeklerin menzili dışında olduğu saptandı. Buna rağmen bu tepenin alınması emredildi. Hızla gelişen taarruz sonunda, 150 kişilik bir Türk kuvvetinin savunduğu bu mevzi ele geçirildi. Ancak daha kuzeyde bulunan Türk asıl mevziinden ikinci kez açılan çok şiddetli ateş karşısında tepeye taarruz eden alay geri çekilerek yeni bir taarruz için hazırlandı. Yapılan bu girişim de akim kalınca 14 ncü Süvari Tugayı'nın yetişmesine kadar, ileri harekete ara verildi. Tugay'dan 80 kişi kayıp vardı.

Gece yarısı Türklerin çekildiği haberi alındı.

26 Ekim saat 10.00'da bu muharebe başlamadan önce 5 nci Süvari Tümen Komutanı, Halep'e girmiş ve parlak bir törenle karşılanmıştı.

27 Ekimde yapılan keşiflerde, Türklerin Haritan'ın 5-6 km. kuzey ve kuzeybatısındaki Biyanom kuzeyinde bir sırtı tutmakta olduğu saptandı.

13 ncü ve 14 ncü Süvari Tugayları, 15 nci Süvari Tugayı'nı değiştirdiler. 15 nci Tugay, Halep yöresine çekildi. Halep'i işgal eden 5 nci Süvari Tümeni, bol miktarda erzak ve et ele geçirdi.

28 Ekimde: Zırhlı otomobiller, Türklerin Der el Cemal'e doğru daha sekiz km. geri çekildiklerini haber verdiler.

29 Ekimde: Şerif kuvvetleri, Bağdat ve Suriye demiryollarının birleştiği noktadaki Müslimiye İstasyonu'nu ele geçirdiler. Bu suretle İstanbul ile Irakta'ki Türk kuvvetleri arasında demiryol bağlantısını kesmiş oldular. İstasyon tahrip edilmişse de çok sayıda araç ve gereç sağlam olarak ele geçirilmişti.

30 Ekimde: Türk ileri karakolları henüz Der el Cemal'de idiler. Türkler, ileri karakollarının altı km. gerisinde 40 km. uzunluğunda bir hattı tutuyorlardı. Bu hat, İskenderun yolunun güneybatıya doğru büyük bir kıvrım teşkil ettiği kısmında iki yerinden geçmekteydi.

5 nci Süvari Tümen Komutanı'nın cüreti ve Arap müttefiklerinin tam zamanında gösterdikleri müdahale sayesinde Halep ele geçirilmişti.

Fakat artık Tümen Komutanı, takviye kuvvetleri almadıkça Türklerin bu yeni mevziine taarruz etmeye cesaret edemiyordu. Türkler, işgal ettikleri bu geniş mevzide 5 nci İngiliz Süvari Tümeni'ne karşı kuvvetçe en az bire altı oranında bir üstünlüğe malik bulunuyorlardı. Bu nedenle yapılacak tek şey, Avustralya Atlı Piyade Tümeni'nin gelişine kadar bu kuvvetleri yerinde oyalamaktı. Avustralya Atlı Piyade Tümeni, Şam'dan 27 Ekimde hareket etmiş fakat hâlâ Halep'e gelmemişti. Humus'a varışından önce bu seferin son mermisi atılmıştı.

Türkler (Kroki : 64) [552]

25/26 Ekim gecesi 7 nci Ordu Karargâhı, Katma'ya ve 20 nci Kolordu, Kefri Basim-Helan hattına çekildi. Fakat Cebeli Şeyh Bereket kesiminde asi Arap halkının toplanarak, bazı İngiliz kuvvetleriyle birlikte 20 nci Kolordu'nun yeni tuttuğu mevziin sağ kanadını tehdit edici bir durum almaları üzerine Kolordu Komutanı, 24 ncü Tümen'den kuvvet gönderilerek bu kanadın emniyetinin sağlanmasını istedi. Ordu Komutanlığı'nca bu istek yerinde görülmedi.

Kolordu'nun, bu arazi kesimini de cephesi ilerisine alacak biçimde yavaş yavaş Katma İstikametinde çekilip Katma güneyinde Tenib-Tatmaraş-Minniğ hattını tutmasını emretti.

20 nci Kolordu, bu hatta geldikten sonra 24 ncü Tümen'in Raco yöresine alınması düşünülüyordu. Çünkü Yıldırım Ordular Grubu'nca Raco civarında kuvvetlice bir ihtiyat bulundurulması istenmişti. 43 ncü Tümen Müfrezesi, 20 nci Kolordu'nun sol kanadını koruyacak, Kilis istikametini örtecekti.

26 Ekim sabahı, bu yolda verilmiş emre göre 20 nci Kolordu, yeni mevziine hareket etmeden önce Bedeviler ve hecinsüvar örgütleri, Kolordu'nun ileri kademesinde Sebil yöresinde bulunan Mürettep Süvari Alayı'na hücum ettiği gibi, saat 10.40'ta kuvveti kestirilemeyen ve otolarla taşınmış olmasına ihtimal verilen bir kısım İngiliz kuvveti de, Halep-Katma yolunun iki tarafından 1 nci Tümen cephesine taarruz etti.

[552] Sedat; s. 268-269.

Bu harekete birkaç İngiliz uçağı da katılmıştı. Ancak her iki girişimde geri atıldı.

Bir alay kadar düşman süvarisi, saat 11.00 sıralarında kolordu sol kanadının bulunduğu Helan Köyü'nün iki tarafından ilerlediği gibi, Şosenin her iki yanında mevzi alan 111 nci ve 109 ncu Piyade Alayları'nın cepheleri arasındaki boşluğa da üç süvari alayı taarruz etti. Görünüşe göre düşman, 1 nci Tümen cephesini yarmak istiyordu. Ancak Türk kıtalarının cesaret ve kahramanca savunması sayesinde düşman büyük kayıplar vererek geri çekildi. Alınan Hintli bir tutsağın söylediklerinden, muharebeye katılan İngiliz kuvvetlerinin beheri 500 mevcutlu iki süvari alayıyla, çeşitli cinsten 200 otodan kurulu olduğu ve düşman ölülerinin üzerinden alınan evraktan da bu kuvvetin, 5 nci Süvari Tümeni olduğu doğrulanıyordu.

3. 27-30 Ekim 1918'de Türk Ordularının Çekildiği Son Hat (Kroki : 65)

Yıldırım Ordular Gurubu Komutanlığı, 7 nci Ordu Komutanı'nın Halep ve yöresinde ortaya çıkan güç durum içinde gösterdiği cesaret, azim ve kahramanlığı övüyor ve ordunun katma güneyinde toplanması fikrini uygun buluyordu. Yalnız 24 ncü Tümen'in, tümüyle Raco'ya alınmasında acele edilmemesini istiyor ve 47 nci Tümen Hücum Bölüğü ile 24 ncü Tümen'in Makineli Tüfek Bölüğü'nün taşıt araçları bütünlenerek sevke hazırlandığı bildiriliyordu.

20 nci Kolordu, bugün kararlaştırılmış olan geri mevzi kesimine alınmış bulunuyordu. 24 ncü Tümen'den bir tabur, Afrin Han'a gönderilmiş ve oradaki süvari takımı, Hamam istikametine sürülmüştü.

Düşman, bugün yalnız keşif faaliyetinde bulunmuştu. 5 nci Süvari Tümeni'nden başka Halep'in güneybatısında Tammun yöresine bir piyade tümeninin geldiği anlaşılıyordu.

43 ncü Tümen'in bildirdiğine göre Müslimiye'nin doğusundan muhtelif gruplarla ilerleyen Araplar, bu kasabayı ele geçirmişlerdi. Bunları, düzenli İngiliz birliklerinin izlediği ve tümünün Antep (Gaziantep) istikametini tuttuğu söylentileri vardı.

Bu akşam (27 Ekim 1918) Başkomutanlık Kurmay Başkanı, Müşir İzzet Paşa'dan gelen bir şifrede: [553]

[553] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3705, Dos. 29, F. 35.

"İtilaf Devletleri, Türkiye ile bir mütareke imzasını genellikle kabul edeceklerini bildirmişlerdir. Bu konuda birinci şart olarak Almanların emniyet altında olarak geri dönmelerini istedim. Birkaç güne kadar cevap gelmesi ihtimali vardır. Bunun için Alman kıtalarının yakın zamanda geri çekilmek zorunda kalacağı hesaba katılmalıdır." deniliyordu.

Bu şifre Mustafa Kemal Paşa'nın Ordular Grubu Komutanlığı'nı üzerine alacağına bir işaretti. Çünkü, 7 nci Ordu Komutanlığı'nca bu yolda alınacak hiçbir tedbir yoktu.

Arap gruplarının, Müslimiye'den Antep istikametini tuttuklarına ve bunları İngiliz kuvvetlerinin takip etmekte olduklarına dair bilgi alınması üzerine, 7 nci Ordu Komutanı, 28 Ekim akşamı Kilis'e giderek orada gereken teşkilatı kurmuş ve Antep'teki Komutanlığa gerekli emirleri vermişti. Kilis'e 43 ncü Tümen'den küçük bir müfreze gönderildi. Bu müfreze orada kurulacak teşkilatın çekirdeğini teşkil edecekti.

28 Ekimde düşmanın yine bazı keşif kolu girişimleri olmuş, yapılan ateşlerle püskürtülmüştü.

7 nci Ordu Komutanlığı'nın askeri harekâta ait verdiği 28 Ekim tarihli emir, son ordu emriydi. Bu emre göre alınan tertiplerle Türk süngüleri bu bölgedeki milli hududumuzu çizmiş bulunuyordu.

Ordu, İskenderun şehri ve kıyılarıyla birlikte İskenderun - Beylan - Der el Cemal-Tell el Rifat ve doğu uzamı genel hattını koruyordu. Bir iki gün sonra da Antakya'yı sınırı içine almış bulunuyordu. Ordu Karargâhı, 30 Ekimde Raco'ya alındı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı

30 Ekim 1918 akşamı, İstanbul'dan Sadrazam İzzet Paşa'nın Liman Paşa'ya yolladığı emirde, "Emir ve komutanın Mustafa Kemal Paşa'ya bırakılmasıyla Liman Paşa'nın hemen İstanbul'a dönmesi ve Alman subaylarıyla kıtalarının süratle İstanbul'a nakilleri istenmiş" bulunuyordu.

Bunun üzerine 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığını devir almak üzere Adana'ya davet edildi.

Mustafa Kemal Paşa, durumun nezaket ve ağırlığını anlayarak hemen hareket etmiş ve 31 Ekim öğleden sonra Adana'ya gelmişti. O, Adana'ya gelince, güney cephelerine henüz hakim bulunan kuvvetlerin başında olarak İstanbul ile vasıtasız konuşmak, görüş ve düşünüşlerini uygulayabilmek için bir açıklama fırsatı bulacağını umut ediyordu.

Mustafa Kemal Paşa, hatıralarında Liman Paşa'dan emir ve komutayı nasıl devraldığını şöyle anlatmaktadır: [554]

Liman Von Sanders alışmış olduğu terbiye ve nezaketle fakat çok hazin bir dille bana şu kısa cümleleri söyleyerek komutayı terk ve teslim etti:

"Ekselans, siz muharebe cephelerinde, Arıburnun'da, Anafartalar'da çok yakından tanıdığım komutansınız. Aramızda gerçi bazı olaylar oldu. Fakat nihayet bunlar bizi birbirimize daha iyi tanıtmış oldular. Kalpten dost olduğumuzu sanırım. Bugün Türkiye'yi terke zorlanırken emrim altındaki orduları, Türkiye'ye ilk geldiğim zamandan beri takdir ettiğim bir komutana veriyorum. Bu genel felaket içinde bedbahtlık duymamak mümkün değildir. Ben yalnız birşeyle teselli buluyorum. Komutayı size terk ve tevdi etmek! Bu dakikadan itibaren emir sizindir. Ben sizin misafirinizim."

Liman Paşa, ayrıca aşağıdaki veda yazısıyla Yıldırım Ordular Grubu emrinde bulunan birlik teşkilat ve müesseselere komutanlığın Mustafa Kemal Paşa tarafından ele alındığını ilan ediyordu. Liman Paşa'nın bu yazısı şöyleydi: [555]

"Yıldırım Ordular Grubu'nun emir ve komutasını bugünden itibaren iftiharla dolu birçok muharebelerde temayüz etmiş bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bırakıyorum. Bu münasebetle emir ve komutam altında değerli hizmetler ifa etmiş bulunan bütün subay, memur ve erlere kalbimden kopan en samimi şükranlarımı bildiririm.

Beni Yıldırım Ordular Grubu'nun birçok subay ve erlerine çok kuvvetli bağlarla bağlayan Gelibolu iftihar günleriyle Anadolu kıyılarında yapılmış kahramanca girişimler Dünya Tarihi'nde ebede kadar unutulmaz hatıralar bırakacaktır.

Filistin'de altı aydan çok bir süre aralıksız süregelen ve tümüyle bir başarılar silsilesi olan inatla savunma ve bu meyanda özellikle (Tel el Azur), Turmus Aya (Turmu Seyah) Muharebeleriyle her iki Şeria Muharebeleri, kendilerine birkaç kat üstün bir düşmana karşı sonsuz mahrumiyetler içinde savaşan Türk ordusuyla Alman ve Avustralya kıtalarının kahramanlıklarını göstermiştir. Bu olaylar, bende Türkiye'nin kahraman evlatlarına dayanarak büyük bir itimat ile geleceğe hazırlanabileceği kanısını yaratmıştır. Asil Türk kavmiyle bağlaşıklarına gelecek-

[554] Sedat; s. 296.
[555] ATASE Arşivi; No. 4/11122, Kls. 3707, Dos. 36, F-1-21 ve Mirliva Sedat, s. 297.

te barış ve huzur ihsan ederek yıllarca süren muharebeler sonucu kanayan yaralarının iyileşmesini tanrının lütfundan niyaz ederken, bana tarihi günler yaşatan kahraman silah arkadaşlarımla mübarek Türk toprağına arzı veda eylerim."

Bugün (31 Ekim 1918), Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı üzerine alan Mustafa Kemal Paşa, gerçekten çok önemli ve ağır bir yükün altına girmiş bulunuyordu. Mütareke bildirisi gelmeden önce, mütarekenin imzalandığına dair Başkomutanlık emri alınmış ve 7 nci Ordu'ya ileri kıtalar ve keşif kollarıyla işgalimiz altında bulunan araziye hakimiyetin sağlanması ve düşmanla çatışmadan sakınılması ve mütareke koşullarının bildirilmesine kadar düşman tarafından yollanacak konuşma memurlarının kabulü emredilmişti.

Mütareke koşullarının, teslim şartları biçiminde olacağı asla hatırdan geçirilmiyordu .Mütareke sonunda adil bir barışa ulaşmak komutanlığın dilediği bir husus olmakla beraber, zayıfta olsa tekrar harp ihtimalinin gözönünden uzak tutulmaması gerekliydi. Mustafa Kemal Paşa, herşeyden önce barış masası başına geçecek delegelerin adilane bir barış elde edebilmeleri için arkalarında güvenebilecekleri bir güce sahip olunmasının gereğini takdir ediyordu. Harbe devam hali ve hatta yurdun her bucağını saran eşkiyalıklarsa kuvvetli bulunmaya olan ihtiyacı artırıyordu. Bu nedenlerle düşündükleri ve yaptıkları hususlar hakkında kendisi hatıralarında şöyle diyor: [556]

"Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nı üzerime aldıktan sonra düşündüğüm esaslı noktalar şunlardı: Doğrudan doğruya elim altında bulunan kuvvetleri geçirdikleri bütün badirelere rağmen işe yarar gerçek kuvvet haline getirmek, tensik etmek, teşkil etmek, takviye etmek.

Hicaz Kuvvei Seferiyesi'ni, Maan kuvvetlerini hiçte hesaba katmayı düşünmedim. Onların aslında tutsak olmaya mahkûm olduklarını iki yıl önce Cemal ve Enver Paşa'lara anlatmıştım.

Musul yöresinde bulunan 6 ncı Ordu'yu, faydalanılacak bir durumda görmek isterdim. Bu maksatla bu ordunun komutanıyla doğrudan doğruya muhabereye giriştim. İstanbul ve Çanakkale yöresinde bulunan kuvvetlere umut bağlamıyordum. Doğuda Azerbaycan ve İran'da bulunan ordularla hiçbir ilişkim ve temasım yoktu. Onlar için henüz birşey düşünecek halde değildim. Aden kapısını zorlayan Sait Paşa Tümeni'nin mevcudiyetini bile hatırlamıyorum. Fakat herşeyden önce elimin altında bulunan 7 nci ve 2 nci Ordular'ın istediğim biçimde takviyesi halinde bü-

[556] Sedat; s. 298.

tün felâketlere rağmen Türk sesinin işittirilebileceği kanısındaydım. Bu yolda işe başladım, bana yardım eden ordu, kolordu komutanları ve kurmay arkadaşlarım benim bu düşünce ve görüşlerimi anlamış ve bana her ihtimale karşı yardım etmeğe söz vermiş kişilerdi."

Mustafa Kemal Paşa, bu esaslı görüş ve düşünüş üzerinde çalışmaya başladı. Yıldırım Ordular Grubu'nun bulunabilen ve toplanmasına imkân olan her türlü araçlarla tensik ve ikmaline çaba harcadı. Pek az bir zamanda Yıldırım Ordular Grubu'nun muharip gücü 20.000'e çıkarıldı. Ve sükûnetle geçen bu zamandan eğitim hususunda da faydalanılarak kıtalara kıymet verilmesine teşebbüs olundu ve genellikle moral durumu hissedilir derecede yükseltilmişti.

Mustafa Kemal Paşa, azim ve iradesini yitirmemiş bir hükümetin bu kuvvete dayanarak ve henüz yurtta moralce ölmemiş kuvvet kaynaklarına ve mevcut araçlara güvenerek milli mevcudiyetin korunabileceğine hatta bu uğurda bütün müttefiklerimizden ayrı olarak gerekirse yeniden durum almak zorunluğu kanısındaydı. O, bu ruhu emri altındakilere yerleştirmeyi başarmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, sonraları mütarekenin getirdiği elemleri, yoksullukları, fedakârlıkları ulusuna çektirmeden durumu kurtarmağa daha 31 Ekim 1918'de azmetmişti. Bu kutsal azmin, dayanacağı kuvvetli bir hükümetin kurulmaması, İstiklal mücadelemizin gecikmesine neden olmuştur.

Ordunun tensik ve ikmaline ait tedbirlerle beraber geri ulaşımının sağlanması, özellikle demiryolu ulaşım işlerinin düzenlenmesi Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na düşmekte olan en önemli görevler arasında bulunuyordu. Alman ve Avusturya teşkillerinin hemen taşınmasına başlanıyor ve bu teşkilatın beraberinde trenlerle götürülemeyecek olan her türlü araç, gereç ve donatım, teslim alınıyor kısmen orduların ihtiyacına veriliyor kısmen de yeniden kurulan depolara konuyordu. Bu teşkilatın taşınmasına ait işler, durumun güçlüğünü yavaş yavaş artırıyordu. Demiryollarının işletme işi genellikle Almanların elindeydi. Alman ve Avusturya teşkilatının taşınma işleri sonuna kadar da böyle kalacaktı. Fakat işletme işi bundan sonra Türklere intikal edecekti. Demiryollarını sağlam ve düzenli bir şekilde işletebilmek güç bir işti. Bu konuda Genel Karargâh ile Grup Karargâhı'nın müşterek çalışmaları gerekiyordu. Yıldırım Ordular Grubu bölgesinde bulunan demiryollarının işletilme ve korunmaları için Filistin Cephesi'nden dönüp gelmiş olan demiryol teşkilatını düzenlemek, hat ve bölge komutanlıkları teşkil ve atamak suretiyle büyük

bir ciddiyetle işe başlandı. Grup Komutanlığı, kendi bölgesindeki demiryollarının en yüksek biçimde kabiliyet ve düzenle işletilebilmesinin ordunun ve ulusun kabiliyetine bir ölçü olacağına işaret ediyor ve bu hususa dikkati çekiyordu.

Beklenen mütarekeden sonra tutsakların geri verilmesi işleri başlayacaktı. Ordular bölgesindeki tutsaklarla, 6 ncı Ordu bölgesinde bulunan İtilâf Devletleri tutsaklarının İskenderun ve Mersin limanlarından bindirilmek üzere teslim edileceği ve bunun için de önlemler almak gereği düşünülmüştü.

4. Ekim 1918 Sonunda Türk Orduları'nın Genel Durumu (Özet)

a. Suriye Cephesi (Kroki: 62 ve 64)

Yıldırım Ordular Grubu: 2 nci ve 7 nci Ordular'dan,

2 nci Ordu: 12 nci ve 15 nci Kolordular'dan kuruluydu.

12 nci Kolordu: 23 ncü Tümen ve kıyı koruma birlikleriyle Adana kıyılarını korumakta; Kolordu Karargâhı Adana'da; 23 ncü Tümen Karargâhı, Tarsus'ta.

15 nci Kolordu: 41 nci ve 44 ncü Tümen'ler ile Erzin Müfrezesi'nden oluşuyordu. 41 nci Tümen, İskenderun; 44 ncü Tümen Ceyhan; Erzin Müfrezesi Erzin yöresinde; Kolordu Karargâhı Ceyhan'da.

Ordu Karargâhı, Adana'da bulunuyordu. Ordunun görevi, İskenderun Körfezi'ne beklenen bir düşman çıkarmasına karşı koymaktı.

7 nci Ordu: 3 ncü ve 20 nci Kolordular'dan kuruluydu.

3 ncü Kolordu (11 nci ve 24 ncü Tümenler): 24 ncü Tümeni ile Subaşı; 11 nci Tümeni ile Suvarga'da. Kolordu Karargâhı Kışla'da.

20 nci Kolordu (1 nci ve 43 ncü Tümenler): 1 nci Tümeni ile Kefri Has'ta; 43 ncü Tümeni ile Tell Cibi'nde; Kolordu Karargâhı Katma'da.

Ordu Karargâhı, Raco'da. Ordu, Antakya-Reyhanlı-Der Cemal-Tell el Rifat-Ahtarin ve doğusu hattını İngilizlere karşı savunacaktı.

Ordular Grubu Karargâhı, Adana'da idi.

b. Irak Cephesi

6 ncı Ordu

25 Ekim 1918'de başlamış olan İngiliz taarruzu 30 Ekimde Kalatüşşirkat'ta Dicle Grubu'nu takviye eden ayrıca beş tabur ve bir bataryadan

ibaret Türk kuvvetlerinin tutsak olmalarıyla sonuçlandı. Dicle batısında 15 nci Piyade Alayı, tümen süvari bölüğü ve birkaç dağ bataryasından başka kuvvet kalmamıştı.

Böylece 6 ncı Ordu (2 nci, 5 nci Tümenler, Fırat Grubu, Sincar Müfrezesi, Süleymaniye Müfrezesi): Rakka-Derzor-Miyadin-Sincar-Tell el Afar-Büyük Zap mansabı-Dibeke-Taktak-Süleymaniye-Halica hattındaydı.

c. Hicaz'da

Hicaz Suvvei Seferiyesi, El Alâ kuzeyindeki bölgede demiryolunun korunmasına ayrılan birliklerinin bir kısmını, güneye çekebilmiş ve bu sıralarda El Alâ'dan itibaren Medine'ye kadar olan demiryoluyla Medine'yi Arapların saldırısına karşı korumaktaydı.

d. Asir'de

21 nci Bağımsız Asir Tümeni, Konfide'nin Arapların eline geçmesinden sonra, yaptığı karşı taarruzlarla burayı tekrar ele geçirmiş ve büyük yoksunluklara rağmen Asir bölgesini elde bulundurmaktaydı.

e. Yemen'de

7 nci Kolordu'nun 39 ncu Tümeni, İngilizlerin Aden bölgesinden daha kuzeye ilerlemesini engellemiş olup, 31 Ekimde Lahiç bu tümenin elinde bulunuyordu. Hudeyde bölgesinde bulunan 40 ncı Tümen ise İngiliz taarruzlarını püskürtmüş olup, bu sıralarda Emir İdris kuvvetleriyle mücadele maksadiyle Luhye bölgesindeydi.

f. İstanbul ve Boğazlar Bölgesi

3 ncü Ordu: Bu tarihte Ordu, 15 nci Kolordu; Çatalca Müstahkem Mevki Komutanlığı, iki hudut taburu, 46 ncı Alman Redif Tümeni'nden kurulu bulunuyordu. 15 nci Kolordu'nun 10 ncu ve 15 nci Tümenleri'nden yalnız doğudan 31 nci Piyade Alayı gelmiş bulunuyordu.

Ordu ve Kolordu karargâhları, İstanbul'da idi.

5 nci Ordu (1 nci ve 14 ncü Kolordular):

1 nci Kolordu: Bu Kolordu'nun sadece 55 nci Tümeni vardı. Kolordu Karargâhı Gelibolu'da idi.

14 ncü Kolordu: 49 ncu, 60 ncı 61 nci Tümenler'den kurulmuştu. Kolordu Karargâhı, Yahşiköy güneydoğusundaki çiftlikte bulunuyordu.

Ordu, Bolayır mevzilerine dayanarak İstanbul ve Boğazları savunmakla görevli olup karargâhı, Gelibolu'da idi.

Bu iki ordudan ayrı olarak doğruca Başkomutanlığa bağlı bir de "Boğazlar Genel Komutanlığı" vardı. Bu komutanlığa Karadeniz ve Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlıkları bağlı bulunmaktaydı. Genel Komutanlık Karargâhı, İstanbul'da bulunuyordu.

g. Batı Anadolu'da

8 nci Ordu (17 ve 21 nci Kolordular):

Bu Ordu Karargâhı, Sina-Filistin Cephesi'nden gelmişti. Edremit'den Antalya Sancağı doğu sınırına kadar olan Ege ve Akdeniz kıyılarını korumakla görevli olan bu ordunun karargâhı, İzmir'de idi.

17 nci Kolordu Karargâhı, İzmir'de; 21 nci Kolordu Karargâhı da Aydın'da bulunuyordu.

h. Kafkas Cephesi

9 ncu Ordu: 3 ncü, 9 ncu, 11 nci Kafkas Tümen'leri ile 12 ncü Tümen, Kars ve Müstahkem Mevki Komutanlıkları'ndan ibaret bulunuyordu.

Ordu Karargâhı, Kars'ta idi.

C. BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NE SON VEREN OLAYLAR

1. 1918 Sonlarında Müttefik Devletlerin Genel Durumu

Bütün Merkezi Devletlerde 1917 yazından itibaren harp yorgunluğu ve barış isteği gizlenemiyecek bir hal almıştı. Bu durum, özellikle Avusturya-Macaristan'da daha da çok göze çarpıyordu. Bağlılıkları şüpheli çeşitli ulusları içeren bu devlet, yeni bir kış harbine daha dayanamayacak hale gelmişti. Kuvvetleri büsbütün çözülmeden 1917 yazında, en geç sonbaharında harbe son vermek istiyordu. Bu yüzden Avusturya-Macaristan'ın bağlılığı zayıflamış ve İmparator, ayrı bir barış için Fransa ile gizli temaslarda bulunmuştu.

Harbin uzamasından usanan Bulgaristan da bir an önce İtilâf Devletleri ile anlaşmak ve mümkün olduğu kadar bu erken anlaşmadan fayda sağlamak kaygısına düşmüştü. Bulgaristan bir yandan Bükreş Antlaşması ile (7 Mayıs 1918) Merkezi Devletlere geçen Dobruca'nın kendisine verilmemesini bir hıyanet olarak saymakta, diğer yandan çıkarlarını İtilâf Devletleri tarafından görmekte ve Merkezi Devletlerle yaptığı bağlaşıklıktan artık bir fayda beklememekteydi. Bulgaristan'ın iç durumu da çok karışmıştı. Çeşitli siyasi cereyanlar ve harp aleyhtarlığı almış yürümüştü. Ordu, iyi beslenemiyordu. Bu nedenle savaş isteğini yitirmiş ve morali bozulmuştu.

Makedonya Cephesi'nde 15 Eylül 1918 sabahı başlayan İtilâf kuvvetleri taarruzu, bir günde gelişmiş ve Bulgarlar savunma mevzilerinin önemli bir kesimini kaybetmişler ve daha sonraki günlerde de İtilâf Devletleri'nin taarruzu gelişmişti.

Bulgaristan, İtilâf kuvvetlerinin bu başarısı karşısında 26 Eylül 1918'de mütareke isteğinde bulunmuş ve bunun sonucu olarak da, Merkezi Devletlerin Makedonya Cephesi çökmüştü.

Böylece, Makedonya Cephesi'ndeki İtilâf ordularının Avusturya-Macaristan, Romanya ve Doğu Trakya istikametlerinde hızla ilerlemesine bir engel kalmamış böylece Merkezi Devletlerden Osmanlı Devleti'nin durumu da tehlikeye düşmüştü.

Almanya'da, harp yorgunluğunun birçok belirtileri vardı. Alman İmparatorluk Meclisi (Reichstag), 19 Temmuz 1917'de "Barış antlaşması ve ulusların daimi uzlaşması" lehine bir karar almış ve "zorla toprak koparılması, siyasi, ekonomik ve mali" baskının bu gibi bir barış antlaşmasıyla bağdaşamıyacağını açıklamıştı. Almanya o vakit bir askeri diktatörlüğün idaresi altında olduğundan, Alman partilerinin ve Meclisi'nin bu eğilimleri bir süre için etkisiz kalmıştı.

Harbin uzayıp gitmesi, karşılaşılan mali, ekonomik güçlükler, harbin meydana getirdiği büyük insan ve malzeme kayıpları, Alman İmparatorluğu'nun iç yapısını sarsmaktan geri kalmıyordu. Liberal ve Radikal düşüncelerin yaptığı kışkırtmalar, Almanya'yı içinden çürütüyordu. Alman halkı, artık bundan böyle yapılacak fedakârlıkların boş yere olacağına inanmakta ve iktidara Meclis ile çalışabilecek yeni idarecilerin gelmesini beklemekte ve büyük yoksulluk getiren rejimi yıkmaktan başka çare görmemeğe başlamıştı. Askeri diktatörlüğün yıkılması ve Almanya'nın demokratlaştırılması günün konusu olmuştu.

Giderek ağır basan İtilaf baskısı da, Alman Batı Cephesi'nde kendisini hissettirmeğe başlamıştı. 1917 yılında yorgun ve umutsuz olan Merkezi Devletler, 1918 yılı başlarında yeni bir çabayla bir hamle daha yapmak fırsat ve imkânlarını bulmuşlardı.

1917 sonlarında İtalya Bozgunu (Kaperotto), 1917-1918 kışı içinde Rusya'nın bağlaşıklarından ayrılarak Merkezi Devletler ile barış yapması, 1918'de Almanya'nın son zaferi kazanma umutlarını yeniden artırmıştı. Fakat, bu amaçla Batı Cephesi'nde 1918 yılı ilk yarısında (Mart-Haziran) girişilen taarruzlar ve bunların sonucu olan Marn Taarruzu (Temmuz 1918), beklenilen sonuca ulaşamamış ve bu tarihten sonra kuvvet dengesi İtilâf Devletleri lehine bozulmağa başlamıştı.

Daha sonra, İtilâf ordularının ve özellikle Amerikan kıtaları da dahil olmak üzere üstün silah ve malzemeye dayalı olarak başlayan ve aralıksız sürdürülen taarruzlar karşısında Alman orduları, güçlükle tutunabilmekte, ağır insan ve malzeme kaybına uğramaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu

Harbin üçüncü yılı içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu iyi değildi. Mali ve ekonomik bünyesi iyice sarsılmış, üretim çok azalmış, insan kaynaklarıysa verilen büyük kayıplar nedeniyle orduların ihtiyaçlarına yetmiyordu. Bunlara ek olarak ulaştırma işlerinin yetersizliği de halk ve ordunun beslenmesini güçleştirmişti.

Bütün bu güçlüklere ve Türk olmayan azınlıkların harp aleyhindeki düşünce ve hareketlerine rağmen, bağlaşıklarında olduğu gibi, İmparatorluğun dayanağı olan Türk çoğunluğunda harp aleyhtarlığı, siyasal cereyanlar sonucu düşünce ayrılıkları olmamıştı. Savunma imkânlarını elinde tutan, bir ölüm-kalım mücadelesi yapmakta olduğuna inanan İmparatorluk, sonuna kadar bağlaşıklarının yanında döğüşmek ve kesin zafere ulaşmak azmindeydi.

Ancak Bulgaristan'ın teslimi nedeniyle Makedonya Cephesi'nin çökmesinden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya ile olan ulaşım bağlantısı kesilmişti.

Ayrıca İstanbul'un ve Boğazların korunması için Trakya'da yeni bir cephenin, süratle kurulması zorunluğu ortaya çıkmıştı.

Ekim 1918 başlarında Filistin ve Suriye harekât alanında Yıldırım Ordular Grubu'nun durumuyla, Trakya Cephesi'nde meydana gelen yeni durum, Osmanlı İmparatorluğu'nda moralin bozulmasına neden olmuş, kısa zamanda halk arasına yayılan bu kötümser hava, bazı komuta kademelerini de etkilemeye başlamıştı. Bu durum karşısında Osmanlı Genel Karargâhı'nca Padişah tarafından orduya bir bildirge yayınlanması faydalı görülmüş ve 1 Ekim 1918'de şu hatt-ı hümayun hazırlanarak yayınlanmıştır (sadeleştirilmiştir).

"Asker evlatlarım!

Bugün sayıca üstün bir düşmanın saldırılarına fedakârca karşı koymanız gerekiyor. Bir askerin cesaret ve sadakatinin büyüklüğü, ancak böyle sıkışık zamanlarda belli olur. Bu güç günlerde gösterdiğiniz yüreklilik ve dayanıklılıktan ötürü hepinize teşekkürlerimi bildiririm.

İçinde bulunduğunuz güçlükler hiçbir surette cesaretinizi kırmasın. Aksine şimdi bütün gücünüzle düşmana karşı koyarak yurdumuzda daha çok ilerlemesine engel olmalısınız. Ben her an sizi düşünmekte ve başarıya ulaşmanıza dua etmekteyim. Ölüm haktır, korkuyla köyünde bin kez ölmekten, mertçe savaşıp Tanrı'nın takdiri anında ölmek daha kutsaldır. Bu inanışla elbirliğiyle çalışınız. Her halde Tanrının lütfunu kazanırsınız."

Osmanlı Padişahı ve İslam Halifesi'nin bu bildirisi hiç kuşkusuz yerinde düşünülmüş bir tedbirdi.

2. Türk Harbi'nin Sonu, Harbin Sonuçlanması [557]

1918 başlarında, Dünya Harbi ile Türk Harbi'nin bütün cephelerinde harp harekâtı, açıkça İtilâf Devletleri'nin lehinde olup, Dünya Harbi'nin sonu artık gelmişti. Merkezi Devletler ile Osmanlı İmparatorluğu, beklenen bir ihtilalin önünü almak ve daha elverişli barış şartları koparabilmek amacıyla kesin bir yenilgiye uğramadan önce teslim olmağa başlamışlardı. İtilâf Devletleri de, kendi harp gayelerini sağlanmış gördükçe, çarpışmaları durdurmağa başlamıştı. Bütün muharipler, harbi, Wilson prensiplerinin uygulanması suretiyle bitirmeğe çaba harcıyordu. Yeni imzalanacak mütarekeler, muharip emperyalistliği ortadan kaldıracak, suçluları cezalandıracak, azınlıkları koruyacak, gelecek barışsa, ulusları yeniden taksim ve dünyanın ekonomik gelişmesini ve güvenliğini düzenleyecekti.

Türk Harbi'nin sonuçlanması, iktidar partisi diktatörlüğünün çöküşünü ve Türklerin bağlaşıklarıyla birlikte mütarekenin imzalanmasını sağlamıştır.

3. Müttefik (Bağlaşık) Devletlerin Mütareke İstekleri

Bulgaristan'ın Mütareke İsteği

15 Eylül 1918 sabahı Makedonya Cephesi'nde Vardar Nehri batısında bir gün devam eden topçu hazırlığından sonra, Köprülü genel istikametinde İtilâf Devletleri taarruzu başladı. Bir günde Bulgar savunma mevzileri elden çıktı. Daha sonraki günlerde de, İtilâf Devletleri'nin bütün cephe boyundaki İngiliz, Sırp, Yunan, Fransız ve İtalyan kuvvetleri de taarruza geçerek Bulgar, Alman ve Avusturya mevzilerini ele geçirdiler. İtilâf Devletleri'nin bu başarısından kaygılanan Bulgarlar 26 Eylül 1918'de İngiliz tarafına bir mükâleme memuru gönderdiler. Daha sonra 28 Eylül saat 16.00'da Bulgar Maliye Nazırı Liapcef başkanlığında bir Bulgar Kurulu, Selanik'e geldi.

---

[557] M. Larşer; Büyük Harpte Türk Harbi, c. III, İstanbul, As. Matbaası, 1927, s. 77.

29 Eylül 1918 sabahı İtilâf Kuvvetleri Komutanı, saptanan mütareke projesini Bulgar kuruluna verdi. Aynı gün saat 23.00'te Bulgar delegeleri, teklif olunan şekilde mütarekenameyi imzaladılar. Bu suretle Bulgar Cephesi'nde çarpışmalar, 30 Eylül 1918 öğle üzeri fiilen kesildi.

Bulgarlar mütarekeye giderken bağlaşıklarının rızasını almağa, hatta bu girişimlerini haber vermeye bile lüzum görmemişlerdi.

Avusturya-Macaristan'ın:

Bulgar Cephesi'nin çökmesi ve Alman ordularının Batı Cephes'inde yenilgilere uğraması, Avusturya-Macaristan'da, düzeltilmesi olanaksız kötü sonuçlar doğurmuştu.

Habsburg İmparatorluğu'nda, askeri bozgunla birlikte yalnız kabineler değişmekle iş bitmemiş, İmparatorluk da dağılmış ve yerine milliyetçilik esasına yeni ve tarihsel devletler kurulmuştu. Habsburg İmparatorluğu'nun ilk barış girişimi, Bulgar Cephesi'nin çökmesinden ve İmparatorluğun güneyden istila tehlikesine maruz kalmasından sonra, Dışişleri Bakanı Bruian'ın Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a 5 Ekimde gönderdiği notayla başlamıştır.

Wilson'un buna, 21 Ekimde verdiği cevapta : Barış esası olarak milletler için muhtariyeti kabul edemiyeceğini açıkladı. Artık İmparatorluk içindeki milletlerin ayrılmasına bir engel kalmamıştı. Hepsi birbiri ardından bağımsız birer devlet oluyorlardı.

Polanyalılar, Varşova'da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi (15 Ekim 1918), Prag'da bağımsız bir Çekoslovak Devleti kuruldu (28 Ekim 1918). Macarlar da Budapeşte'de Mihail Karlov idaresinde demokratik bir hükümet kurdular ve Avusturya'dan ayrıldılar (1 Kasım 1918). Böylece, 1867'den beri süregelen ikili Avusturya-Macaristan Birliği de tarihe karışmıştı.

1 Kasım 1918'de Karlov, bütün Macar Silahlı Kuvvetleri'ne cepheyi bırakıp yurtlarına dönmek için emir verdi. Diğer uluslara mensup olanlar, aslında cepheyi bırakmak için emre muhtaç değildiler.

Avusturya-Macaristan Cephesi'nde İtalyan taarruzu, 24 Ekimde başlamıştı. Bu cephedeki Avusturya-Macaristan kuvvetleri artık direnemiyecek bir hal almışlardı. Anarşinin önünü almak için bütün komutanlar, mütareke yapılmasını istiyorlardı. Wilson'un aracılığını da aramağa vakit yoktu. Avusturya Başkomutanlığı, İtalyan Komutanlığı ile doğrudan doğruya temasa gelerek mütareke yapılmasını istemek zorunda kalmıştı. Böylece, 3 Kasım 1918'de Avusturya-Macaristan artık mevcut olmayan İmparatorluk adına İtilâfın diğer üyeleriyle anlaşma halinde bulunan İtalya ile bir mütareke yapıverdi.

Almanya'nın:

İtilâf Orduları Başkomutanı Mareşal Foş, önceleri 1919 ilkbaharında elde edeceğini sandığı zaferi 1918 sonbaharında kazanmaya azmetmişti. Bundan sonra Argonne ve Ypres'te ve bütün Batı Cephesi'nde aralıksız yürütülen İtilaf taarruzları sonunda Alman ordusu, eylül ayı içinde çok büyük bir insan kaybına uğratmıştı. Cephesi'nde bu ağır yenilgilerden başka Bulgarların teslim olması Lüdendorf'un sinirlerini bozmuştu. Bulgarların mütareke imzaladıkları gün o da Alman ordusu henüz ayaktayken Almanya'nın mütareke ve barış için teşebbüse geçmesini tavsiye etmişti.

Bulgarların teslim olmasıyla, Bağlaşıkların Osmanlı Devleti ile olan bağlantısı kesilmiş, Boğazların ve Doğu Trakya'nın Bulgaristan ve Batı Trakya üzerinden, Orta Avrupa ve Almanya'nın da güneyden İtalya, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya üzerinden tehlikeye düşmesi, Almanya ile diğer Bağlaşıklarını ağır koşullarla da olsa bir mütareke yapmağa zorluyordu.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, moral durumunun sarsılması ve dağılma halinde bulunması da Alman Genel Karargâhı'nın üzerinde baskı yapan etkenler arasındaydı.

Hindenburg ve Lüdendorf 28 Eylül 1918 akşamı saat 18.00'de mütareke istenmesi konusunda anlaşmaya vardılar. 29 Eylül 1918'de Genel Karargâhın bulunduğu Spa'ya gelen Başbakan Hertling ve Dışişleri Bakanı Hintze ile buluşarak hayati kararlara varmışlardı. İmparatorluğun son Başbakanı olan Hertling istifa etti. Yerine 1 Ekim 1918'de Prens Max getirildi.

Yeni Başbakan, Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan'ın da muvafakatını alarak İsviçre aracılığıyla Wilson'a yolladığı tarihi notada (4 Ekim 1918): "Almanya'nın Wilson barış esasları içerisinde fazla kan dökülmemesi için denizde, karada ve havada hemen mütareke yapılmasını istediğini" bildirdi.

Ren Nehri, İtilaf ordularının eline geçinceye kadar zaman kazanmak amacıyla Wilson, Almanları oyalayacak notalar yazışmasına girişti. İlk Alman notasına Wilson, 9 Ekimde verdiği cevapta: "Almanya ve Avusturya tarafından işgal olunan arazinin boşaltılması"nı şart koşmuş ve "İtilaf Devletleri'nin ancak demokratik bir hükümetle konuşabileceklerini" açıklamıştı.

22 Ekimde Alman İmparatorluğu, parlamenter bir krallık olmuştu. 23 Ekim 1918'de, Wilson üçüncü notasında: "Mütarekenin Almanya'nın

tekrar harekete geçmesine imkân bırakmayacak bir şekilde yapılmasını, barışın şimdiye kadar idarede bulunanlarla değil, ancak Alman milleti'nin gerçek temsilcileriyle müzakere edilebileceğini" şart koşmuştu.

Bu ikinci istek, Almanya'yı ihtilale teşvik etmekten başka bir şey değildi. 26 Ekim 1918'de Lüdendorf, hükümetin zoruyla çekilerek yerine General Gröner getirildi (27 Ekim 1918). Aynı Akşam, İtalya'daki Avusturya Cephanesi'nin de çökmekte olduğu haberi alındı.

3 Kasım 1918'de Kiel Limanı'nda bulunan Alman donanmasında başkaldırma başladı. Bu ayaklanma hareketi, diğer liman ve şehirlere de yayıldı. Belin'de Sosyalistler, Cumhuriyet ilanına hazırlanıyorlardı.

İtilaf Devletleri'nin, İmparatorla görüşmelere girmiyeceklerini açıklamaları ve donanma isyanının yurt içine yayılması Hohenzoların hanedanını umutsuzluğa sürüklüyordu.

Berlin'de grev ve ayaklanmalar başladı. Başbakan Prens Max 8 Kasım 1918'de kendisine sormadan İmparatorun çekildiğini basın ve ajans aracılığıyla ilan etmiş ve Sosyalist Erbert'e yeni Alman hükümetini kurmasını teklif etmişti.

Almanya'da cumhuriyetin ilanı ve İmparatorun Holanda'ya sığınmasıyla mütareke yapmak için son engel de ortadan kalkmış oluyordu.

Paris'teki konseyde saptanan Alman mütarekesinin tümü, 4 Kasım 1918'de telgrafla Washington'da Wilson'a ulaştırıldı. Wilson 5 Kasım 1918'de mütareke için İtilaf Devletleri Genel Karargâhı'na başvurmalarını Almanlara tavsiye etti.

4. Osmanlı Devleti'nin Mütareke İsteği

Müttefik ve Osmanlı cephelerinin durumlarıyla Bağlaşıklarının mütareke istekleri karşısında, Talat Paşa Kabinesi (Cemal Paşa gibi bazı üyelerin, ne olursa olsun sonuna dek direnilmesi hakkındaki düşüncelerinin tersine), mütareke ve barışa gidilmesine karar verdi.

Hükümet, Almanya, Avusturya-Macaristan ile anlaşarak barış için 5 Ekim 1918'de Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a başvurdu. 5 Ekim ile 12 Ekim arasında değişik kanallardan yapılacak ve tekrarlanan mütareke ve barış girişimlerine hiçbir cevap alamadı.

İtilaf Başkomutanlığı'nın bu girişimleri cevaplandırmak için Meriç Cephesi'nde General Milne Ordusu tarafından alınmakta olan askeri tedbirlerin baskısını hissettirecek bir zamanın geçmesini ve Çanakkale Boğazı karşısında kuvvetli bir İngiliz filosunun toplanmasını beklediğine hükmetmek mümkündü.

Almanya'nın, 4 Ekim 1918'de Merkezi Devletler adına yaptığı mütareke girişimleri hakkında Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığı'nın 13 Ekim 1918 tarihinde ordulara çektiği bir şifreli telgrafta, "Devletimizin ve Avusturya-Macaristan'ın da muvafakatıyla Almanya hükümeti, düşman devletlere, Amerika Cumhuriyeti'nin ilan ettiği bilinen 14 maddeye dayanarak, bir mütareke imzalanmasını ve bunu izleyerek barış görüşmelerine girişmeyi teklif etmiştir. Mütarekenin imzasına kadar düşmana vatanın bir karış toprağını bile bırakmamak için ordunun son derece fedakârlık göstermesi namus borcudur." demekteydi. Enver Paşa, bu telgrafta Osmanlı Devleti'nin de mütareke için yaptığı başvuruyu açıkça belirtmişti. Halbuki 5 Ekim 1918'de önce İspanya, arkasından 12 Ekim 1918'de İsviçre hükümetleri aracılığıyla barış için Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a başvurulmuştu.

Padişah Vahidettin'in Sadramazlığa (Başbakanlığa) getirmek istediği Tevfik Paşa'nın, kabineyi kuramaması üzerine 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa, Harbiye Nezareti de üzerinde kalmak üzere Mareşal rütbesine yükseltilerek iş başına getirildi. [558] Bu suretle İttihat ve Terakki Partisi'nin Meclis'teki çoğunluğuna rağmen Talat Paşa, Enver ve Cemal Paşalar iktidardan uzaklaştırıldılar ve yapılan mütareke teklifi için işbaşına tarafsız bir hükümet getirilmiş oldu. Talat, Enver ve Cemal Paşalar, 2/3 Kasım 1918'de yurdu da terkedeceklerdir. Yeni Sadrazam ve Başkomutanlık Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa, İstanbul Büyükada'da tutsak bulunan İngiliz Generali Townshend'in aracılık teklifini kabul ederek, kendisini 18 Ekim 1918'de İstanbul'dan İngiliz Akdeniz Filosu Komutanlığı yanında yola çıkarmıştı.

Yeni Sadrazam, aynı zamanda, İtilf Devletleri ile temasın sağlanabilmesi amacıyla Bern Ateşemiliteri Albay Halil (General Sedes) aracılığıyla bir girişimde bulunduğu gibi, tanıdıklarından Banka Müdürü Marcel Savoie'yi Fransız ordusuna, Hahambaşı Hayım Naum (gerekirse Amerika'ya gitmek üzere, Paris'e gönderdi. Diğer taraftan Ahmet İzzet Paşa, 19 Ekim 1918'de Milli Meclis'te okuduğu bildirgede özellikle şu noktalara değinmişti.

"a. İçte ve dışta düzenin ve barışın sağlanması gereklidir.

b. Sekiz yıldan beri iç ve dış karışıklıklardan sarsılan vatanın artık sükûnete ve özellikle elim yokluklara katlanan ulusumuzun dinlenmeye ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı sağlamak birinci görevimizdir.

---

[558] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3769, Dos. 33, F. 56.

c. Wilson Perensipleri'ne uygun bir barışı, memnunlukla kabul edeceğiz.

d. Arap illeri işini, halifelik ve saltanata bağlılıkları baki kalmak koşuluyla bir muhtariyet vermek suretiyle çözümlemeye çalışacağız."

Osmanlı Mebusan Meclisi, 10 çekimsere karşı 121 oyla bildirgeyi okuyan İzzet Paşa Hükümeti'ne güven oyu vermişti. Padişah'ın Milli Meclisi açış nutkuyla Ayan ve Mebusan Meclisleri'nin görüşleri de dikkate değer. Her iki Meclis Makedonya ve Filistin Cepheleri'nin yıkılmasından sonra alınan askeri tedbirlerin ve Wilson Prensipleri çerçevesinde barışın sağlanması için yapılan girişimlerin Türk ulusunu şeref ve haysiyetiyle orantılı bir barış dönemine götüreceğine inanmaktaydılar.

General Townshend'in yaptığı girişim olumlu sonuç verdi. Ve Limni' de Mondros Limanı'na gelmiş olan İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Galthorpe, 22 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf gönderdi. İngiliz Amirali bu telgrafında: "Osmanlı Devleti ile mütareke koşullarının imzasına kendinin görevlendirildiğini bildiriyor ve Osmanlı delegelerinin gönderilmesini istiyordu."

Daha fazla bilgi için Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı kitabına bakınız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOJİSTİK VE İDARİ FAALİYETLER

A. TEŞKİLAT

1. Yurt İçinde

Osmanlı Ordusu'nun Birinci Dünya Harbi'ne girme ihtimali karşısında, seferberliğin başlamasıyla çeşitli cephelerde harekât yapacak ordu ve kolordularla diğer birliklerin lojistik desteğini sağlayabilmek için Başkomutanlık Genel Karargâhı'ndan itibaren menzil teşkilatı kurulmaya başlanmıştı.

Bu maksatla Baş Menzil Müfettişliği Karargâhı'na bağlı olarak Halep Menzil Müfettişliği ile ordu menzil alanlarında 1 nci, 2 nci 3 ncü, 4 ncü ve 5 nci Menzil Müfettişlikleri kurulmuş bulunuyordu.

2. Orduların Menzil Bölgelerinde [559]

Harbin başlarında (1914 Kasım) Sina-Filistin Cephesi'nde 4 ncü Ordu birlikleri vardı. Bu ordu, lojistik ve idari faaliyetlerini, zamanın imkânlarına göre, kurduğu 4 ncü Ordu Komutanlık Vekâleti adındaki menzil teşkilatıyla yürütüyordu.

Yıldırım Ordular Gurubu Komutanlığı'nın kurulmasından sonra, 4 ncü Ordu Komutanlığı lağvedilerek bu cephenin savunma sorumluluğu Yıldırım Ordular Gurubu'na verildi. 4 ncü Ordu Komutanlığı da Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı adını aldı, ve 4 ncü Ordu Komutanlık Vekâleti, Yıldırım Ordular Grubu'nun lojistik ve idare desteğini sağlamakla görevlendirildi.

Merkezi Şam'da olan 4 ncu Ordu Komutanlık Vekâleti, Filistin, Kudüs, Şam, Halep ve Adana Menzil Müfettişlikleri'nden ve bu müfettişlikler de kendilerine bağlı çeşitli menzil hatlarıyla nokta komutanlıklarından kuruluydu.

Bu lojistik ve idari teşkilatla, 15 Nisan 1918 tarihine kadar Yıldırım Ordular Gurubu'nun da lojistik desteği sağlandı. Fakat ortaya çıkan bazı zorluk ve aksaklıklar nedeniyle, bir reorganizasyona ihtiyaç duyuldu ve Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na bağlanmış bulunan 4 ncü

[559] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-14, F. 1-70.

Ordu Komutanlık Vekâleti, bu tarihte lağvedilerek, yerine Yıldırım Ordular Grubu Baş Menzil Müfettişliği adıyla yeni bir teşkilat kuruldu. [560] (Kroki: 66)

Baş Menzil Müfettişliği, kendisine bağlanan müfettişliklerle şu ana görevleri yapacaktı:

Yıldırım Ordular Grubup Komutanlığından alacağı genel talimata göre Filistin ve Irak Cephesi'ndeki 2 nci, 4 ncü, 6 ncı ve 8 nci Ordular ile kendi emrindeki menzilleri, Fırat Gurubu'nu, Hicaz Kuvvei Seferiyesi'ni, Yıldırım Ordular Grubu bölgesindeki demiryollarıyla Bağdat demiryolları işçilerini beslemek; Her çeşit ulaştırma hizmetlerini yapmak;

Menzil yollarının yapım, onarım ve işletilmesini sağlamak;

Fabrika, yapımevleri, tamirhane ve atelyelerin işletilmesini sağlamak; İhtiyaç maddelerini Anadolu'dan veya mahallinden tedarik (Aşar ve mislini satın alma yoluyla sağlamak) gibi hizmetlerdi.

Yeni teşkil emri gereğince, Halep'teki Alman Baş Menzil Müfettişliği de lağvedilerek yerine, Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği'ne bağlı bir Alman menzil müfettişliği teşkil edilecek ve başına da Alman Yarbay Kisling, müfettiş olarak tayin olunacaktı.

Ayrıca, baş menzil yanındaki, bu Alman menzil müfettişliğine bağlı olmak üzere, baş menzilin Filistin, Amman, Şam, Halep ve Adana Menzil Müfettişlikleri yanında da birer Alman menzil nokta komutanlıkları bulunacak ve bunlar da gene Alman personel tarafından yönetilerek, Alman personelle birliklerinin ikmal desteği sağlanacaktı.

Yıldırım Ordular Grubu bölgesindeki menzil müfettişliklerinde yalnız Grup Komutanlığı'nca atanmış olan askeri personel kalacak diğer personelin tümü birliklerine iade edilecekti. Yalnız baş menzil, Konya'da zahire takip ve sevki için bir komisyon bulunduracaktı. Bundan başka İstanbul'da da yarbay Esat başkanlığında 4 ncü, 7 nci ve 8 nci Ordulara mensup askeri personelden kurulu "Yıldırım'ın İstanbul Sevk Kurulu" adında bir kurul teşkil edilecekti. [561]

Bu kurul, İstanbul'da şu görevleri yapacaktı: İstanbul ve civarından Yıldırım Ordular Grubu'na katılmak emrini alan her birliği bularak eksiklerini bütünlemek; icabederse Grubun emirlerini duyurmak ve o birliği Haydarpaşa İstasyonu'na geçirerek harekâta hazırlamak; Yıldırım Ordular Grubun'dan ve Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği'nden yapılan gereç ve donatım siparişlerini Genel Karargâh'ta, ait olduğu dairelerde takiple veya çarşıdan satın alma kurulu aracılığıyla satın alarak Haydarpaşa'ya getirip göndermeye hazır bulundurmak.

[560] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-7, F. 1.
[561] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-7, F. 1-8 ve
ATASE Arşivi; No. 4/10837, Kls. 3753, Dos. 4, F. 5-15, 5-16.

Yarbay Esat, her hafta cumartesi günü Haydarpaşa'da harekete hazır olan birlikleri, subay, er, hayvan, araba ve eşya mevcutlarını, cins ve ton olarak miktarını telgrafla Grup Harekât 3 ncü Şubesi'ne bildirecekti.

Kurul, her gün akşam üstü, o gün içinde Haydarpaşa'dan hareket eden trenlerin numarasını ve bu trenlerden, yıldırım Ordular Grubu için programlanandan ne gibi yüklerin alındıklarını, telgrafla Grubun 3 ncü Şubesi'ne yazdıracak.

Yine kurul, 4 ncü, 7 nci, 8 nci Orduların İstanbul'dan yapacakları siparişlerini de tedarik edecekti.

Yapılan bu yeni tertibe paralel olarak Alman menzilinde de bir reorganizasyona gidilmiş ve Halep'teki Alman Baş Menzil Müfettişliği lağvedilmiş ve yerine, Şam'da yeni kurulan Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği'nde bir "Yıldırım Alman Menzil Müfettişliği" kurulmuştu. [562] Bu müfettişlik, Başmüfettişliğin bir şubesi gibi çalışacak ve bunun başına da menzil müfettişliğine Alman Yarbay Teerle von Kisling tayin edilecekti.

Bu Alman Menzil Müfettişliği'ne bağlı Filistin, Amman, Şam, Halep ve Adana Menzil Müfettişlikleri yanlarında da, birer Alman menzil komutanlığı teşkil edilmişti. Bunlar: 1 nci Alman Menzil Komutanlığı Nasıra'da; 2 nci Alman Menzil Komutanlığı Amman'da; 3 ncü Alman Menzil Komutanlığı Şam'da; 4 ncü Alman Menzil Komutanlığı Halep'te kurulmuş olup, Adana'da teşkil edilecek olan 5 nci Alman Menzil Komutanlığı'nın teşkili de planlanmıştı. Bunun için ayrıca emir verilecekti.

Alman Menzil Müfettişliği ile menzil komutanlıklarının yetki ve bölgelerine gelince: Alman menzil müfettişliği'nin yetki bölgesi, Yıldırım Türk Baş Menzil Müfettişliği'nin yetki alanıydı.

Menzil komutanlıklarınınkiyse, bölgesinde bulundukları Türk menzil müfettişliklerinin yetki alanlarıydı.

Alman menzil müfettiş ve komutanlarının görevleri: Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'ndan alacağı emirler içinde sadece Alman personeline ait bütünleme işleriyle meşgul olacak ve ancak, emrindeki Alman menzil komutanlıkları, Alman birlikleri ve makamlarıyla muhabere edebilecekti.

[562] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-7, F. 1-6, 1-7.

Yalnız Alman bütünleme işlerine ait bütün sorunlarından, Türk Baş Menzil Müfettişliği'ne bilgi verecekti.

Menzil Komutanlıkları: Bunların görev durumları da, Alman menzil müfettişleriyle Türk Baş Menzil Müfettişliği arasındaki ilişkilere benzer şekildeydi.

Alman menzil müfettişliğiyle menzil komutanlıkları'nın idari yetkileriyse, disiplin ve yargıya ait konularda bir tümen komutanı yetkisine sahip olup resmi makamlarda değişiklik yapmada, emri altındaki Alman personelinin nakil ve tayinlerinde, ancak Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı'ndaki Alman şubesinin de onayını almak suretiyle yetkiliydi.

Alman Menzil Komutanlıkları da bir alay komutanı yetkisinde olup emri altındaki personeli, bu yetki çerçevesinde idare ediyorlardı.

Bu düzen ve yetkilerle yeniden örgütlenen Alman Menzil Müfettiş ve komutanlıklarının da kuvvetleri, Yıldırım Alman şubesince alınmış ve cephe yararına kullanılmak üzere subay ve erlerin fazlaları saptanmıştı.

Baş Menzil Müfettişliği'ne bağlanan diğer kurumlar da, Yıldırım Ordular Grubu'nun 20 Nisan 1334 (1919)'te verdiği bir emirle, [563] cephane depoları (hariç) Yıldırım menzilleri bölgesinde bulunan her çeşit depolar, kurumlar, atölye, imalathane ve fabrikalar Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği emrine verilmişti.

Bu bağlantıya paralel olarak aynı bölgede sadece Alman teşkilatı ve personeli için çalışan çeşitli yapım ve onarım kurumları da doğrudan doğruya Baş Menzil'e bağlı Alman Menzil Müfettişliği'ne bağlanmıştı.

Başmenzil'e başlanamayan cephane depolarıysa, doğruca Yıldırım Ordular Grubu'nun 3 ncü Şubesi'nin Cephane Kısım Amirliği'ne bağlanmış ve fakat bunların aişe, giyim ve donatım gibi ihtiyaçlarının bütünlenmesi, gene Baş Menzil Müfettişliği'ne verilmişti.

B. LOJİSTİÖ

1. İkmal [*]

a. İkmal Kaynakları

İç kaynaklar: İstanbul başta olmak üzere yurdun çeşitli bölgeleri ve özellikle İç Anadolu bölgesiydi.

[563] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-7, F. 1-11.

[*] Para, silah, top cephanesi, uçak, motorlu araçlar, lokomotif, gemi ve akaryakıt Almanya'dan; diğerleri yurtiçi kaynaklardan sağlanıyordu.

Dış kaynaklar: Dış kaynak olarak Almanya, Avusturya-Macaristan ve tarafsız ülkeler sayılabilirdi.

Bölgesel kaynaklar: Özellikle yiyecek maddeleri, kolordu ve tümenlerin harekât ve menzil hizmet alanlarından sağlanıyordu.

b. Kadro İhtiyacı

Her çeşit kadro, malzeme ihtiyaçları en önemli ikmal merkezi olan İstanbul'dan sağlanmaktaydı.

c. Bütünleme İhtiyaçları

Birinci Sınıf İkmal Maddeleri

Su ve Yiyecek: Bölgenin özel yapısı bakımından su işi başta geliyordu. Muharebelerin, önce Gazze-Birüssebi hattında sonraları daha kuzeydeki savunma mevzilerinde yapılması nedeniyle su tedariki, çöle oranla oldukça kolaylaşmıştı. Bölgedeki akarsulardan, kaynaklardan ve kuyulardan yeterince içme ve kullanma suyu elde edilebiliyordu. Bununla birlikte su yine de önemini korumakla beraber, yiyecek maddeleri tedariki daha önemli görülüyordu.

Filistin Cephesi'nde 4 ncü Ordu'ya ek olarak yeniden kurulan 7 nci ve 8 nci Ordu birlikleriyle Alman Asya Kolu (Paşa 11) kuvvetleri, cephedeki birlik sayısını artırmış ve bu nedenle de yiyecek sorunu ön plana geçmişti. Cephedeki bir ordunun günlük yiyecek ortalaması :

Ekmeklik	Yemeklik	Etlik	Yemlik
63 ton	13 ton	19 ton	19 ton

ki, toplam olarak 196-200 tondu. Buna, diğer ordularla Paşa-11'yi Grup Karargâhı ile bağlılarını ve çeşitli menzil teşkillerini de katacak olursak, günlük yiyecek ihtiyacının 500 tonu bulduğu görülür. Her gün bu miktarda bir tüketim ihtiyacının tedariki, o günün koşullarına göre çok güç bir problemdi. Buğdayın azlığı ve tedarikinin güç oluşu nedeniyle zaman zaman verilen emirlerle ekmek, bir oran içinde buğday, arpa, acıbakla, mısır ve ak darı unlarının karışımından yapılıyordu.

Bu tarihlerde Anadolu'dan gelenlerle, menzil bölgesinde mahallinden tedarik edilen günlük yiyecek maddeleri miktarıysa şöyleydi: [564]

[564] ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-6, F. 1-5.

Anadolu'dan; 20 ton ekmeklik, 985 kilo yemeklik, 4 ton tuz ve 115 ton yemlik geliyor ve menzil bölgesinden de 4.378 kilo ekmeklik, 1.652 kilo yemeklik 1.039 kilo tuz tedarik ediliyordu. Menzil bölgesinde yemlik bulunamıyordu.

Anadolu'dan gelenlerle menzil bölgesinden tedarik edilenlerin toplamı: 24.378 kilo ekmeklik, 2.673 kilo yemeklik, 5.039 kilo tuz ve 115 ton yemlikti ki, sonunucusu hariç, diğer zahireler bir ordunun bile günlük ihtiyacını karşılayacak durumda değildi.

Bu yiyecek maddelerinin tedariki, kaynaklarının dört yıl süren harp nedeniyle çok zayıflamış olması ve tedarik edilenlerin de birlik ve depolara nakli yol ve ulaştırma imkânlarının yetersizliği yüzünden pek güç oluyordu. Geniş alanlara yayılmış 53.000'den fazla subay ve er ile çalışan Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği, bu ihtiyacı karşılamakta zaman zaman bunalımlar geçiriyordu.

Bu bunalımlara, tedarik ve ulaştırma güçlüğünden başka, görevini kötüye kullanan yetkili kimselerle sivil halkın açlığı, çapulcular ve karaborsa vurguncuları vb. gibi faktörler de neden oluyordu. Örneğin, Pozantı' dan sonraki Toros tünellerinin henüz açılmamış olmasından demiryolu ikmal katarları burada bir boşaltmaya uğruyor ve buradan Kelebek İstasyonu'na kadar bir karayolu ulaşımından sonra tekrar ayrı bir yüklemeye tabi tutuluyordu ki böylece ikmal maddeleri çok kayba uğruyordu. Bu hal, tünellerin açılış tarihi olan 9 Ekim 1918'e kadar sürüp gitti. [565]

İkmal maddeleri içinde önemli bir yer işgal eden birinci sınıf ikmal maddeleriyle beraber diğer maddelerin ikmali için, ikmal sistemindeki bu aksaklıkları gidermek üzere Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'na bağlı iki denetleme kurulu teşkil edildi. Bunlar, 1 ve 2 No.lu Denetleme kurullarıydı.

Teftiş kurulları (Yıldırım Ordular Grubu emrinde bulunan Rayak, Amman, Şam, Mesudiye, Der'a cephane depoları hariç olmak üzere), tüm cephane depolarını, parkları, makineli tüfek ve silah depolarını, tüm depo ve ambarları, müşekkel olmayıp ta tanışmak üzere istasyonlarda bulunan bütün ikmal maddelerini denetleyecekti.

Her kurul, denetlemede bulunduğu yerlerde Grubu haberdar edecek ve denetledikleri ambar ve depoların islahı hakkındaki düşünce ve tekliflerini, bölgesinde bulunduğu menzil müfettişliğine, ayrıca bildireceklerdi.

[565] ATASE Arşivi; No. 11007, Kls. 3770, Dos. 39, F. 1-5.

Bütün alınan tedbirlere rağmen, cephe birlikleri yine de iaşe zorluğu içindeydi. Hatta ulaştırma yetersizliği nedeniyle zaman zaman kısa sürelerle yiyeceksiz kalınıyor ve alınan tedbirlerin yetmediği görülüyordu.

Bu konuda Yıldırım Ordular Grubu Kurmay Başkanı Kâzım Paşa'nın, Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'na yazdığı aşağıdaki yakınma yazısının özeti, gerek ulaştırma, gerekse iaşe ve parasızlık yönünden çekilen sıkıntı ve bunalımın ne dereceye ulaştığını anlatması bakımından dikkate değer. [566]

"Bu işlere bendeniz bir türlü akıl erdiremiyorum. Ve kime başvuracağımı bilmiyorum. Ne sahip, ne muhatap, ne amir, ne memur bile. Bizi yarın burada İngilizler mağlup ederse soran kim? Sorumlu kim? Hiç kuşkusuz yine, bizler, eğer böyle olacaksa o zaman Allahın yokluğuna hükmedeceğim. Çünkü cidden bıçak kemiğe dayanmıştır...

Hürmetle ellerinizi öperim. Biraz da ses çıkarmayanlara lütfedin cömert davranın ve lütfen, keremen, atıfeten bizim bu nakliyat işini, bu kömür illetini düzeltiniz. Sanki yalnız derdimiz bu değil, daha bir türlü iyileşmeyen iaşe yaramaz var, para hastalığımız var ve daha birçokları var.

Çalışmakla olmuyor ki, geberinceye kadar çalışayım, her mesai bir eser doğurmalıdır ve zira bu eserdir ki mesaiyi sâye sevk eder. Tazim ile ellerinizi öperim."

İkinci sınıf ikmal maddeleri: Kadrolarla saptanmış olan bu ihtiyaç maddelerinde (silahlar ve optik gereçler hariç) hemen hepsi İstanbul' dan sağlanıyordu. Diğerleriyse önce belirtildiği gibi Almanya'dan getiriliyordu.

Üçüncü Sınıf İkmal Maddeleri: Harbin sonlarına doğru yakacak maddeleri stoklarının bitmesi, ormanların kesim nedeniyle yetersiz duruma gelmesi yüzünden şehir, köy ve kasabaların meyve bahçelerindeki ağaçlara da el atılmış, elde edilen odunlar, demiryolu işletmesinde ısınma ve pişirme işlerinde kullanılıyordu.

Dördüncü Sınıf İkmal Maddeleri: İnşaat gereçleri. Kuyucu gereci, hangar yapım gereci, haritalar, bunların çoğunluğu Almanya'dan getiriliyordu.

Beşinci Sınıf İkmal Maddeleri: Her türlü cephane ve mühimmat Almanya ve Avusturya-Macaristan'dan sağlanıyordu.

[566] ATASE Arşivi; No. 4/10834, Kls. 3739, Dos. 63, F. 4-33, 4-34.

2. Ulaştırma

a. Karayolları

Anadolu ile Suriye arasındaki karayolu bağlantısı yeterli değildi. Harekât alanı içinde 19 Eylül 1918'de hizmete giren Seyyit Nail-Tabka, Şam-Kuneytra-Tabka ulaşım yolları hizmete girmişti.

b. Demiryolları

Filistin Cephesi'nde 4 ncü Ordu zamanında dar hat olarak yapılan demiryolları ihtiyaca cevap vermiyordu. Ayrıca Hicaz demiryolu Taberiye Gölü'ne kadar bağlanarak kısmen de olsa yarar sağlanmış oluyordu.

c. Denizyolları

İngilizlerin Akdeniz'deki üstünlükleri nedeniyle Osmanlı deniz ulaştırması, sınırlı olarak Beyrut-Hafya arasında motorlarla yapılabilmiştir. Şeria Nehri, Taberiye Gölü ulaştırmasıyla uzun süre devam ettirilmiştir.

3. Muhabere Hizmetleri

Bu tür hizmetler telefon, telli, telsiz telgraf, pırıldaklarla yürütülmeye çalışılmıştır. Malzeme eksikliği kendisini hissettirmiş ve bu sistemlerin çalışmalarını sürekli şekilde etkilemiştir. Bu nedenle zaman zaman atlı ve motorlu postalardan yararlanma yoluna gidilmiştir.

Yıldırım Ordular Grubu'nun muhabere hizmetleri, (Kroki: 67)'de gösterilmiştir.

4. Sağlık, Veteriner Hizmetleri

4 ncü Ordu ve Sina Cephesi Komutanlıkları'nın lağvıyla (28 Eylül 1917) bunların yerine Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın teşkili ve sonra da Yıldırım Baş Menzil Müfetişliği'nin kuruluşuna kadar Sina, Filistin ve Suriye Cephesi'nin insan ve hayvan sağlığı hizmetleri 4 ncü Ordu Komutanlığı ve bu Ordu'ya bağlı 4 ncü Ordu Vekâleti bünyesindeki sağlık ve veteriner teşkilleriyle yürütülüyordu. [567]

Bu hizmetler, Yıldırım Baş Menzil Müfettişliği'nin kurulmasından sonra, Yıldırım Ordular Grubu ve Baş Menzili ile Baş Menzile bağlı (Filistin, Amman, Şam, Halep ve Adana) Menzil Müfettişlikleri ve bu müfettişliklerin, menzil hat ve nokta komutanlıklarının sağlık ve veteriner üniteleriyle yürütüldü.

---

[567] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3709, F. 1-34 ve
ATASE Arşivi; No. 4/11007, Kls. 3772, Dos. H-7, F. 1.

a. İnsan Sağlığı

Oldukça geniş bir sağlık teşkilatı kurulmuş olmasına karşın, gerek hastaların, gerekse yaralıların bakımı, yeterli olamıyordu. Çünkü, bu teşkilatta gerekli olan doktor, eczacı, ilaç, cerrahi gereçler çok sınırlıydı. Hatta tıp fakültesi öğrencileri bile görev başına çağrılmıştı. Yaygın hastalıklar tifo, tifüs, kolera, sıtma ve yaralanmalardan oluşan kangren hastalarının sayısı çok büyüktü.

Şam, Beyrut, Halep, Humus, Dera, Zahle, Hama, Baalbek.. gibi merkezlerde hastane, revir ve nekahathaneler varsa da, buralarda da noksan personelle sağlık işleri yürütülmeye çalışılıyordu.

Ordular ve kolordular emrinde birer seyyar hastaneyle, tümenlerde birer sıhhiye bölüğü vardı.

b. Hayvan Sağlığı

Menzil hizmetleri çoğunlukla mekkâre kollarıyla yapıldığı için bunun doğal sonucu olarak veteriner teşkillerine gereken önem verilmiştir. Ordu, kolordu ve tümenlerde seyyar hayvan hastaneleri vardı. Alınan hayvanlar, kontrol istasyonlarında muayene edilerek hayvan depolarında toplandıktan sonra ihtiyaca göre dağıtım yapılırdı.

Özel çayırlar, meralar, beslenmeye ayrılmış, bakım için Semah ve Amman'da ilaç depoları kurulmuştu. Buna paralel olarak birliklerde de hayvan bakımı için görevli personel ayrılmıştı.

Hayvan tedariki de önemli bir konuydu. Bu nedenle at, katır, eşek, deve, öküz, manda gibi çeşitli hayvanlara ihtiyaç bulunuyordu. Bunlardan bir kısmı, ayrıca kesimde de kullanılıyordu. Hayvan tedariki, ya satın alma yoluyla bölgeden ve anayurttan veya az bir oranda da başka cephelerden Filistin Cephesi'ne gelen takviye birliklerinin getirdikleri hayvanlarla sağlanıyordu. [568]

4 ncü Ordu'ca kurulmuş ve Yıldırım Ordular Grubu'nca da bazı değişikliklerle saptanmış olan bölgelerden satın alma komisyonları tarafından da alınırdı. Satın alınan hayvanların paraları ordu hayvanlarını satın almak için menzil müfettişlikleri emrine verilmiş olan ödenekten ödenirdi. Her komisyon satın aldığı hayvanları en yakın geçici ve yerli hayvan depolarına gönderir; ve bu depolar da bunları kafileler halinde ve talimat uyarınca merkez depolarına gönderirlerdi.

---

[568] ATASE Arşivi; No. 4/10837, Kls. 3753, Dos. 3, F. 6-32.

C. PERSONEL FAALİYETLERİ

1. Personel Kuvvetleri

Sina-Filistin ve Suriye harekâtında Üçüncü Gazze Muharebesi'nin başlangıcından, harbin sonuna kadar geçen dönem içerisinde ve belli başlı muharebeler öncesi ve devamında harekâta katılan orduların kuvveleri ve verilen zayiatın belirlenmesi, genel bir fikir edinilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu nedenle Mayıs 1917'den Eylül 1918 sonuna kadar geçen zaman içerisinde Türk ordularının kuvve ve değişik muharebelerde verdiği zayiata ait çizelgeler (1-10 No. lu çizelgeler), aşağıda gösterilmiştir.

Üçü cü Gazze Muharebesi Öncesindeki Aylarda 4 ncü Ordu'nun Kuvvesi

(Çizelge : 1)

Tarih	İnsan Mevcudu	Hayvan	Deve	Çeşitli Tüfek	Makineli Tüfek	Top
Mayıs - 1917	174.908	36.225	5.351	145.340	187	282
Haziran - 1917	170.000	38.668	5.786	145.909	214	349
Temmuz - 1917	167.119	39.082	5.568	151.742	354	330

4 ncü Ordu'nun Üçüncü Gazze Muharebesi'nden Önce (1 Mayıs 1917) Cephede Bulunan Muharip Birliklerinin Kuvvesi

(Çizelge : 2)

Birlikler	İnsan	Hayvan	Deve	Cephedeki Silah	Makineli Tüfek	Top
4. Ordu Kh.	1.051	258	39	770	—	—
22. Kor. (3, 7, 53. Tüm.)	60.203	16.920	737	29.478	142	154
12. Kor. (23, 41, 44. Tümenler)	21.079	5.954	208	4.943	—	44
3. Kor. Bağlıları	2.422	—	—	971	—	—
8. Kor. (27, 43. Tüm.)	23.549	1.967	483	4.425	—	40
Hicaz Kuvvei Seferiyesi 58. Tüm. Hecinsüvar Çerkez Sv. Alayları	11.038	1.373	1.231	6.199	11	24
I. Kuvvei Mürettebe	5.013	1.096	276	3.369	6	2
Toplam	224. 355	27.568	2.974	50.155	159	264

Not : Bu Kuvvede 4 ncü Ordu'ya bağlı 20 nci Kolordu (16 ve 54 ncü Tümenler)'nun kuvvesi gösterilmemiştir.

7 nci Ordu'nun 3 ncü Gazze Muharebesi'ne Girerken (31 Ekim 1917) Kuvvesi (7 nci Ordu Komutanı'nın Raporundan)

(Çizelge : 3)

Birlikler	Muharip Er	Gayri Muharip	Cephedeki Silah
16 ncı Tüm. (iki alay)	2.836	573	2.204
24 ncü Tümen	3.027	—	2 672
27 nci Tümen	4 581	732	3.243
3 ncü Sv. Tümeni	1.761	—	1.000
Toplam	12.205	1.305	9.119

8 nci Ordu'nun Üçüncü Gazze Muharebesi'nde (31 Ekim - 17 Aralık 1917) Verdiği Kayıplar

(Çizelge : 4)

Şehit		Yaralı		Kayıp		Tutsak		Hayvan			Toplam		Mülahazat
Sb.	Er	Sb.	Er	Sb.	Er	Sb.	Er	Ölü	Yaralı	Kayıp	İnsan	Hayvan	
59	1.336	158	2.823	89	1.281	81	5.694	674	120	2.367	11.500	3.161	Bu hesaba 19 ncu, 20 nci Tümen Kayıpları dahil değildir.

Birüssebi, Gazze ve Kudüs Muharebeleri'nde (31 Ekimden 14 Aralık 1917'e kadar) Türk Ordusu'nun Kayıpları

(Çizelge : 5)

Toplam İnsan Kaybı	Tutsak	Silah Araç Gereç ve Çeşitli Mermi	
		Top	Makineli Tüfek
25.000	12.000	100	Çok sayıda

Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonraki dönemde (14 - 17 Aralık 1917) 8 nci Ordu'nun Kuvvesi (Bu kuvveye 8 nci Ordu emrine giren 2 nci Kafkas Süvari Tugayı da dahil edilmiştir).

(Çizelge : 6)

Cephedeki	Subay	Muharip Er	Gayri Muharip Er	Makineli Tüfek	Top	Hayvan
Kuvvetler	955	14.578	5.441	197	86	7.695
İaşe Kuvvesi	1.120	23.249		—	—	10.585

Vadii Avca Muharebesi Öncesi (21 Aralık 1917) Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın Kuvvesi

(Çizelge : 7)

Birlikler	Subay	Muharip Er	Gayri Muharip Er	Cephedeki Tüfek Adedi
7 nci Ordu	272	14.839	5.428	11.708
8 nci Ordu	548	6.573	3.225	6.575
6 ncı Ordu	—	14.432	1.383	12.847
Toplam	820	35.744	10.036	31.130

7 nci ve 8 nci Orduların 31 Ekim 1917 ile 31 Aralık 1917'ye Kadar Verdiği Kayıplar

(Çizelge : 8)

Birlikler	Şehit		Yaralı		Tutsak		Kayıp		Hayvan		Tüfek	Hf. Mt.	Ağ. Mt.	Top
	Sb.	Er	Sb.	Er	Sb.	Er	Sb.	Er	Telef	Kayıp				
7 nci Ordu														
3 ncü, Sv. Tüm. 19. P. Tüm. 24 ncü, 26., 27., 53. P. Tüm.	110	1.886	213	5.488	79	393	183	4.223	1.762	288	7.305	22	73	29
8 nci Ordu														
3., 16., 20., 54. P. Tüm.	70	1.474	118	3.163	95	5.868	97	4 877	700	2.384				
Toplam	180	3.360	331	8 651	174	6.261	280	9.100	2.462	2.672	7.305	22	73	29
Tüm Muharebe Kaybı		25.337												

İkinci Şeria Muharebesi'nde (4 Mayıs 1918) 8 nci Kolordu Cephesi'ndeki Muharebede Verilen Türk Kaybı

(Çizelge : 9)

Şehit		Yaralı	Kayıp	Tutsak	İnsan Toplamı	Hayvan	Çeşitli Tüfek	Makineli Tüfek
Sb.	Er							
55	182	295	246	53	768	165	537	10

Not : Bu kayıplara bazı taburların toptan tutsak olmaları dahil değildir.

Nablus Meydan Muharebesi Öncesinde (18 Eylül 1918)
Yıldırım Ordular Grubu'nun Kuvvesi

(Çizelge : 10)

Birlikler	Muharip	Cephedeki Tüfek Adedi	Hf. Mt.	Ağ. Mt.	Tümen Topçuları
4 ncü Ordu :					
8 nci Kolordu					
48. ve Mürettep Tüm. ve Kor. Bağlı Birlikleri					
Şeria Grubu					
24. P., 3. Sv. Tüm., 8. Ordu'ya Bağlı Kafkas Sv. Tugayı	6.919	2.380	9	86	
2 nci Kolordu					
62. Tüm. Şam, Havran, Maan K.'lıkları, Kolordu Bağlıları, Ordu Bağlıları					
7 nci Ordu:					
3 ncü Kolordu					
1., 11. Tümenler ve Kolordu Bağlıları					
20 nci Kolordu	14.522	7.046	51	348	
26, 53 ncü Tüm. ler ve Kor. Bağlıları, Ordu Bağlıları					
8 nci Ordu:					
22 nci Kolordu					
7, 20. Tümenler ve Kor. Bağlıları	19.157	10.393	213	262	
Sol Kanat Grubu					
16, 19 ncu Tüm.'ler ve Alman Asya Kolu. Ordu Bağlıları					
Toplam	40.598	19.819	273	696	

Not : 24 ncü Piyade ve 3 ncü Süvari Tümeni toplama dahil değildir.

2. Personel İkmali

a. Subay, Askeri Memur ve San'atkârlarla Astsubaylar

Bunların ikmali, o günün özel kanunlarına göre belirli kaynaklardan, hastanede iyileşip tekrar cephedeki görevine dönenlerden ve lağvedilen birliklerin arta kalanlarından yapılırdı.

b. Er İkmali

Birlik ve kurumların er ikmali genellikle ordular emrindeki asker alma teşkilatı tarafından depo alaylarına gönderilen erlerden eğitimlerini bitirenlerle, hastahanelerden iyileşerek veya hava değişiminden dönen veya birlikleri lağvedilen erattan ikmal edilirdi.

Osmanlı ordusunda asker alma teşkilatı göyleydi: Kolordular adına kurulu bulunan, kolordu ahzü asker riyaseti (asker alma daire başkanlığı). Kolordu asker alma dairelerine bağlı ve tümenler adına kurulu, fırka ahzü asker kalemleri (Tümen asker alma kalemleri).

Tümen asker alma kalemlerine bağlı ahzü asker şube reislikleri (askerlik şubeleri) halinde teşkil olunmuştu.

Bütün bu asker alma daireleri, kalemleri ve şubeleri asker alma sevk işleri, muvazzaflık, yedeklik ve müstahfızlık işlemlerini yürütmekteydiler.

Bu dairelerce kalemlerinden biri veya birkaçı, personelini ikmal için, ordulara tahsis edilirdi.

Yıldırım Ordular Grubu'na Bağlı Askerlik Daire ve Kalemleri :

6 ncı Kolordu Asker Alma Dairesi	: Halep'te,
8 nci Kolordu Asker Alma Dairesi	: Şam'da,
Hayfa Asker Alma Kalemi	: Akkâ'da,
2 nci Kolordu Asker Alma Dairesi	: Elazığ'da,
Mezraa Asker Alma Dairesi	: Mezraa'da,
Antep Asker Alma Dairesi	: G.Antep'te,
Maraş Asker Alma Dairesi	: K.Maraş'ta,

Adana 16 ncı Tümen Asker Alma Kalemi: Adana'da ve bu başkanlık ve kalemlere bağlı askerlik şubeleriydi.

Bunlardan başka lağvedilen birliklerin erleriyle diğer cephelerde görevi biten birliklerden bazıları da ikmal birliği olarak Yıldırım Ordular Grubu emrine verilmişlerdir.

Yıldırım Ordular Grubu emrine verilen ikmal eratı veya birliğinin ikmal akımı şöyle oluyordu :

Yurtiçinden (Anadolu'dan) toplanan erler Pozantı'da Toros Hat Komutanlığı'na gönderilirlerdi. Buradan Adana Menzil Müfettişliği'ne, oradan da Mamure, Amanos hat komutanlıkları ve Halep Menzil Müfettişliği kanalıyla Şam Menzil Müfettişliği'ne ve misafirhanesine gelirler ve son kademe olarak da Amman Nokta Komutanlığı kanalıyla 4 ncü Ordu'ya ve Afule ikmal İstasyonu'ndan 7 nci ve 8 nci Ordular'a gönderilirlerdi.

Eratın sınıflandırılması : Askerlik çağına giren mükellefler bağlı oldukları askerlik şubelerinde yapılan son yoklamalarında okuma yazma derecelerine, fizik yapılarıyla beden kabiliyetlerine ve sanatlarına göre sınıflandırılarak kura numarası çektirilip sevke hazır bulundurulurdu.

Askere çağırma ve gönderme (celp ve sevk) : Sınıflandırılmış ve kura numarası çektirilmiş olan erler, ihtiyaca ve kura numarasına göre şubelerce çağırılarak eğitim için sınıflarına göre depo alay, tabur ve bölüklerine gönderilirlerdi.

3. Personel İdaresi

Bunun kapsadığı konular, insan gücünden orduda en yüksek düzeyde faydalanmayı sağlayacak şekilde bütün personel için planlar yapmak, teşkilat kurmak, onları sevk ve idareyle denetleme işleriydi.

Suriye ve Filistin Cephesi'nde de zamanın olanaklarına göre bir personel idare sistemi kurulmuşsa da, yeterli olmayan bu sistem, yapılan hatalarla daha da işlemez duruma getirilmişti. Bunun çok açık olan sakıncaları da, savaşın sonunda kendini göstermiş, diğer faktörlerle birlikte savaşın kaybedilmesine neden olmuştu.

4. Moralin Geliştirilmesi ve İdamesi

Harbin uzaması, her türlü kaynakların tükenmesi, bu konuda alınması gereken tedbirlerin alınmasına (dinlendirme, eğlence, kısa süreli izin, posta hizmeti, yedirilme, giydirilme, maaş vb. hizmetler) moralin geliştirilmesi ve sürdürülmesine engel oluyordu.

Özellikle küçük rütbeli subaylarla erattan her çeşit görev, görevde tahammül ve sabır istenmiş fakat onlara bu görevleri şevkle ve istekle yaptıracak moral verilememişti. Hele firarilerin cephe gerilerinde kayırılmaları cephedekilerin morallerini büsbütün bozmuş ve onları adeta firara teşvik eder duruma getirmişti.

Bu konuda aşağıda çeşitli makamlar tarafından Yıldırım Ordular Grubu'na yazılmış olan raporlar durumu daha iyi açıklıyordu.

7 nci Ordu Sağlık Başkanı tarafından Yıldırım Ordular Grubu Sağlık Başkanı'na yazılan raporda :

"Subaylara hiçbir suretle izin verilmemesinin moralleri üzerinde fena etki yaptığı, posta hizmetinin düzensiz oluşu nedeniyle ailelerinden mektup alamadıkları özellikle düşman eline düşen memleketlerdeki ailelerinden haber alamadıklarından meyus üzüntülü ve kederli oldukları, eratın % 85-90'nında hiç çamaşır bulunmadığı ve orduca da temin edilmediği, subayların kılık kıyafetlerinin hiç iyi olmadığı, yaralı olarak hastahaneye gelen subayların üzerlerindeki bir kat elbiselerinin parçalandığı halde, yerine yenilerinin verilemediği, subayların ayakkabı ve elbise ihtiyaçlarının büyük olduğu" yazılmakta ve istenmekteydi. [569]

Yıldırım Ordular Grubu emrindeyse [570] "Depo alaylarına sevk eratının pek ziyade kirli ve bitli olarak gönderildiği tecrübeyle sabit olmuştur. Sevkettikleri eratı, 6 ncı Kolordu Askeralma Başkanlığı Halep'te; 8 nci Kolordu Askeralma Başkanlığı Şam'da iyice temizlenmeden göndermiyeceklerdir.

Bu temizlikte her erin tıraş edilerek hamam yapması ve elbiselerinin etüvden geçirilmesi sağlanmalıdır. Fakat bu temizlik işlemi yollamayı geciktirmiyecek şekilde yapılmalıdır. Ayrıca merkezler, yollanan erlerin temizlendiğine dair kafile memurlarına birer belge vereceklerdir. Bu temizlikler için menziller, merkezlere bol odun vereceklerdir" deniyordu.

Yıldırım Ordular Grubu'nun başka bir emrindeyse: [571] "Demiryolu ile yollanan birliklerde ikmal eratının iaşe merkezlerindeki yedirme şekli düzensiz ve yetersiz olduğunun görüldüğü, genellikle erata bir un çorbası verildiği ve hatta bazen haber alınmadığı bahane edilerek hiçbir şey verilmediğinin yapılan denetlemelerden anlaşıldığı ve demiryolu rayları üzerinde pis yerlerde yemek yedirildiğinin görüldüğü yazılmakta ve askerin cepheye zinde ve tam sağlıkla gelmesi için gıdasını tam almasının lazım geldiği" bildirilmekteydi.

Bütün bu istek ve emirlere rağmen, meydana gelen bu aksaklıklar, 1917 yılı sonunda moral ve bunun sonucu olarak disipline de etki yapmıştı.

---

[569] ATASE Arşivi; No. 4/10836, Kls. 3748, Dos. 8, F. 4.
[570] ATASE Arşivi; No. 4/10836, Kls. 3748, Dos. 7, F. 5-1, 5-2.
[571] ATASE Arşivi; No. 4/10836, Kls. 3748, Dos. 8, F. 8, 8-1.

5. Disiplin, Kanun ve Nizam

Filistin Cephesi'nde 1917 yılı sonuyla 1918 yılı boyunca genel bir disiplinsizlik göze çarpmaktaydı. Bunların önemlilerinden bazıları şunlardı :

a. Savaşın yıllarca uzaması nedeniyle maddi ve manevi çöküntü.

b. Gerek cephede ve gerekse gerilerdeki revir, hastane, nekahathane vb. yerlerdeki bakımın yetersiz oluşu.

c. Cephe gerisine firar edenlere verilen cezaların hafif oluşu.

d. Cepheye veya geriye taşınmalarda demiryollarının yetersizliği nedeniyle çekilen sıkıntı.

e. Cephe gerisinde mevcut çeşitli zararlı faaliyetler propagandalar.

f. Savaş ve ordu aleyhine düşmanların olumsuz propaganda faaliyetleri.

g. Geriye gönderilen hasta ve yaralılara yollarda ve istasyonlarda yeter derecede ihtimam gösterilememesi.

Bu ve benzeri nedenler, Filistin Cephesi'ndeki disiplini günden güne zayıflatmış, bozmuş ve savaşın kaybedilmesi nedenlerinden birisi olmuştur.

Bu gibi hareketlerin önlenmesi için savaş sırasında aşağıda gösterilen önlemlerin alınmasına başvurulmuştur :

a. Firar edenlerin idam edilmeleri [572]

b. Firarilerin çabucak yakalanması en kısa zamanda birliklerine gönderilmeleri için Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı 3 ncü Şubede bir "firari merkez bürosu" kurulmuştu. [573]

c. Firarilerin hakkında elde edilen bilgilerin askerlik şubesi ve jandarma komutanlıklarınca doğruca Yıldırım Merkez Bürosuna bildirmesi. [574]

d. Muktedir ve güzel konuşan din görevlileri tarafından erlere firarın kötülüğünün anlatılması.

e. Firarilere yardım eden cephe gerisindeki sivil halkın askerlik dairelerinin isteği üzerine boşaltılması veya göç ettirilmesi. [575]

[572] ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3718, Dos. 35, F. 1-10.
[573] ATASE Arşivi; No. 4/10834, Kls. 3734, Dos. 36, F. 1, 1-1.
[574] ATASE Arşivi; No. 4/10834, Kls. 3734, Dos. 36, F. 1, 1-1.
[575] ATASE Arşivi; No. 4/10834, Kls. 3734, Dos. 36, F. 1, 1-1.

f. Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı ordular gerisinde disiplini sağlamak, asayişi korumak, firarileri yakalamak, kuzeye erzak kaçırılmasını, silah cephane satılmasını önlemek amacıyla Hayfa-Nasıra-Cizre-El Mecami-Tayyibe-İrbit ve Der'a güneyinden geçen bir jandarma emniyet ve gözetleme hattının kurulması.

Bu hattın Hayfa-Tell eş Şemame'ye kadar olan kesimi, Hayfa Bölge Komutanlığı'na, geri kalan kesmiyse Filistin Menzil Müfettişliği'ne bağlı olacak ve müfettişlik emrinde teşkil olunan sahra jandarma bölüğünün de katılmasıyla teşkil edilecek Baş Menzil Yıldırım Sahra Jandarma Taburu vasıtasıyla Baş Menzil Müfettişliği tarafından örtülüp korunacaktı. [576]

Ayrıca 7 nci Ordu Komutanlığı, bir emirle menzil hatlarının güvenliğini sağlamak amacıyla ele geçirilen memleketler halkından gönüllü olarak seçilmek ve her ere ayda 2 altın lira verilmek koşuluyla Halep Menzil Müfettişliği'ne bağlı bir estersüvar alayı (katırlı süvari alayı) kurulmuştu.

D. SİVİL İŞLER

1. Genel

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusunda özel olarak sivillerle işbirliğini düzenleyen bir kuruluş ve teşkilat mevcut değildi. Sivil işler, cephe veya ordu komutanlarınca zamanın ihtiyaçlarına göre verilen karar ve emirlere göre karargâh şubeleri tarafından yürütülürdü.

Filistin ve Suriye, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi milli sınırları içinde ve İmparatorluğun bir yurt parçasıydı. Bu nedenle burada ayrı bir sivil idare teşkilatı kurmaya lüzum yoktu. Çünkü her iki bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun idari işleri sivil idare amirleri tarafından yönetilmekteydi.

Ancak 4 ncü Ordu'nun bu bölgelerde görevli bulunması nedeniyle Ordu Komutanı, o zamanki kanunlar gereğince aynı zamanda bölgenin askeri valisiydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun mülki ve idari bölümü, bugünkü gibi olup tek ayrılığı, il ve ilçe arasında bir idari bölüm olan liva, (sancak veya mutasarrıflık) bölümü oluşuydu. Livalar, ya bağımsız olurlar veyahut bir il'e bağlı bulunurlardı. Livalar mutasarrıf denilen idare amirleri tarafından yönetilirdi.

[576] ATASE Arşivi; No. 4/10834, Kls. 3734, Dos. 36, F. 4.

Askeri valiler karargâhları ve ilgili şubeleriyle bölgelerindeki sivil idare amirleriyle sürekli olarak temasta bulunup onlara inzibat güvenlik, asayiş, seferberlik, haber alma, iaşe, tedarik ve diğer orduyu ilgilendiren konularda alınması gereken tedbir ve düzenler hakkında emir ve talimatlar verirlerdi.

2. Hükümet

Çok geniş bir bölgeyi kaplayan Suriye ve Filistin halkı, karışık bir toplum yapısındaydı (Arap, Yahudi, Ermeni, Rum vb...).

Bunlar, Osmanlı İmparatorluğu 4 ncü Ordusu ile harp aleyhine çeşitli akım ve düşüncelerin olumsuz propagandalarını yapıyorlardı.

Özellikle Araplar, İngiliz ve Fransızların teşvikiyle bu yönde faaliyette bulunan cemiyetler kurmuşlardı.

Başlıcaları: "El-lâ Merkeziye Cemiyeti"; "Cemiyet-ül Lübnaniye", "El Servet-ül-Arabiye", "Vahdet-ül Arabiye"; "Cemiyet-ül Suriye-Ül Arabiye".....vb. idi.

Bu kadar çeşitli cemiyetler kurulmuş olmasına göre, çok karışık din mezhep ve ırklardan oluşan bu halk kitleleri arasında korkunç bir çekişme anlaşmazlık ve uyuşmazlık vardı.

Örneğin, Siyonistlerin Kudüs'te adeta gizli bir hükümeti, bayrağı ve hatta haberleşmelerini selametle yapabilmeleri için postahaneleri ve özel pulları vardı. Mektuplarını da kendi posta memurlarıyla gönderirlerdi.

Ne gariptir ki, Kudüs bağımsız bir Osmanlı livası olduğu ve burayı yöneten seçme bir Osmanlı mutasarrıfı ve bunun emrinde de yine seçme Osmanlı memurları bulunduğu halde, Yahudilerin böyle bir gizli teşkilata sahip olduklarının farkında bile değillerdi. Bu derece bir umursamazlığın ne büyük bir gaflet içinde bulunulduğunu esef ve hayretle karşılamamak mümkün değildir.

Gerçi Kapitülasyonun baskısı nedeniyle yabancı devletlerin Osmanlı ülkesinde ayrı ayrı postahaneler işlettikleri ve bunların Osmanlı Devleti yetkililerince de kontrollerinin mümkün olmadığı biliniyordu.

Fakat Yahudilerin Türk uyruklu olmaları nedeniyle ayrı bir posta teşkilatı kurmaya ve işletmeye yani, devlet içinde devlet kurmalarına ne katipülasyon hükümleri ve ne de yürürlükteki Osmanlı Devleti kanunları elverişli değildi.

Bu davranışlarıyla Yahudiler, Osmanlı Devleti'ni açıkça hiçe sayıyorlardı.

Marunilere gelince; bunlar da açıkça koyu bir Müslüman düşmanıydılar. Ve bunlar, kökü dışarıda olan örgütler tarafından yönetilip besleniyorlardı.

Lübnan'da "Mukaddes Mücahit" denilen bir sınıf kurmuşlardı. Bunlara Her İslam'ı öldürenin kutsal savaşçı olacağı telkin ediliyordu. Bunların evli olanlarına sekiz ve bekârlarına da dört altın lira maaş veriliyordu.

Şüphesiz ki, bu paralar, İngiliz ve Fransızlar tarafından veriliyor kışkırtmalarda yine bu devletler tarafından yapılıyordu.

Dinin, siyasi propagandalara alet edilmesi sonucu, Suriye ve Filistin'de halk kitleleri birbirlerine düşürülüp ayrı dinlere bağlı halk birbirlerine öldürtülüyordu ki bu yüzden isyanlar çıkıyordu.

Örneğin, Zeytindağı Ayaklanması böyle bir olay sonucu olmuştu.

Suriye'de Müslümanlık-Hıristiyanlık; Filisti'nde Araplık-Yahudilik; Hicazda Şeriflik-Vehabilik çarpışmaları, Türk-Arap probleminden daha azılı bir düşmanlıkla sürdürülüyordu. Nitekim harbin sonunda, Osmanlı idaresi buralardan çekildiği halde, nifak o derece genişletilmişti ki, Akdeniz'de Kızıldeniz'e ve çöller boyunca yayılmış ve yayıldığı yerleri yakıp yıkmıştı. [577]

Arap halkı, bunlardan başka yukarıda isimleri açıklanan, El-lâ Merkeziye, Vahdet-ül Arabiye ve diğer Arap cemiyetlerinin "Suriye harpten çekildiğini ilan eder ve Fransa'ya bildirirse", Osmanlı Devleti'nin de bağlaşıklarından ayrılarak barış isteğinde bulunmak zorunda kalacaktır gibi yalan yanlış olumsuz propagandalarıyla kandırılmıştı.

Yalanlar, bu kadarla da kalmıyordu. Bu propagandalara "Fransa'nın ileri süreceği koşullar arasında Suriye'nin bağımsızlığını sağlayacak hususların da bulunduğunu ve bunu Osmanlıların barış antlaşmasında mutlaka kabul edeceğini" de ekliyorlardı.

Bütün bu uydurma propagandalara rağmen, birbiriyle bağdaşmayan türlü zıt akımlar, Suriye Araplarını çeşitli şekillerde etkiliyor ve birbirleriyle çarpıştırıyordu.

Bu hal böyleyken, yıllardır Arap halkını ve topraklarını canı ve kanı pahasına korumaya çalışan Osmanlı Devleti'nin değerini de takdir etmeyerek onlar aleyhine çeşitli kötülükleri sürdürmekten geri kalmıyorlardı.

3. Hukuk İşleri

Suriye ve Filistin Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi ülkesi olması nedeniyle buralarda yeni bir hukuk sistemi kurulmamış, mevcut mahalli mahkemeler, kendi kuruluşlarıyla hukuk işlerini yürütmüşlerdir.

---

[577] Falih Rıfkı; Zeytindağı, 4 ncü Baskı, s. 43.

Yalnız savaş sırasında 4 ncü Ordu tarafından Aliye'de [*] kurulan ve Yıldırım Ordular Grubu zamanında da görevine devam eden "Aliye Divanı Harbi Örfisi-Sıkı Yönetim-Mahkemesi", harp suçlularını yargılıyordu.

Diğer adi suçlu siviller, mahalli mahkemelerde, askeri suçlular da yetkilerine göre ordular, kolordular, tümenler ve Baş Menzil Müfettişliği emirlerindeki askeri mahkemelerde yargılanırlardı.

4. Asayış ve Güvenlik

Bölgelerin asayiş ve güvenliği polis veya jandarmalarla bölgelerde kurulmuş olan askeri inzibat kuvvetleriyle sağlanıyordu.

Silahlı asker kaçaklarının geri bölgelerde çoğalması ve bunların birleşerek çete gurupları halinde örgütlenmesi ayrıca Arap eşkiyalarının da bunlara katılması, mevcut asayiş ve güvenlik kuvvetlerinin asayişi sağlamasına yetmiyordu.

Takipsiz kalan bu çete ve eşkiyalar, işi o kadar azıttılar ki, menzil depolarına ve erzak taşıma kollarına saldırıp talan etmeye başladılar.

Bunun üzerine bu çete ve eşkiyaları takip ederek yakalama amacıyla gerilerde görevli ve Baş Menzil ile menzil müfettişlikleri emrinde birer takip müfrezeleri kuruldu ve asayişin sağlanmasına çalışıldı.

5. Sivil İdare İle İşbirliği

Gerek 4 ncü Ordu ve gerekse Yıldırım Ordular Grubu zamanlarında, ordu ile yerli sivil hükümet erkânı sürekli olarak işbirliği halinde çalışmışlardı. Bu işbirliği, komutanların karargâhları aracılığıyla oluyordu.

Örneğin, aşarın toplanması ve misillerinin satın alınmasında, yiyecek maddelerinin tedarikinde, her çeşit taşıma ve kesimlik hayvanların alımında, taşıma hizmetlerinde, insan ve hayvan hastalığı afetleriyle mücadelede hep işbirliği halinde çalışmıştı.

6. Suriye ve Filistin Bölgesinin Ekonomik Durumu

Bu bölgelerin özellikle Filistin'in ekonomik kaynakları, değil birkaç orduyu, tek orduyu bile uzun süre destekleyecek değildi.

Doğal kaynakları, yetersiz sanayii çok zayıf ve sınırlıydı. Hele uzun süren (1914-1918) harp, her bölgenin her çeşit kaynaklarını tüketmişti.

Bu nedenle de ordu ihtiyaçlarının % 80-90'nı Anadolu kaynaklarından sağlanmaktaydı.

---

[*] İstanbul'un bir diğer adıdır.

a. Ticaret ve Endüstri

Suriye ve Filistin bu yönlerden de gelişmiş değildi. 4 ncü Ordu'ca çeşitli yerlerde (Halep, Şam, Kudüs ve Birüssebi) kurulmuş bazı küçük un, dokuma, asit, sabun, pamuk vb..., imalathanelerinden başka kayda değer bir endüstriye sahip değildi.

Bunlarsa, bir ordunun bile ihtiyaçlarına yetmemekle beraber, yokluk içinde yine de az çok bir varlık gösteriyordu.

b. Gıda ve Tarım

Ordu ihtiyacı için gıda maddeleri menzillerin ve bunlara bağlı hat ve nokta komutanlıklarının ambar ve depolarına stok yapılıyordu.

Sivil halk için böyle bir sistem mevcut değildi. Halk kendi ihtiyacını kendi imkânlarıyla sağlıyordu.

Tarım ise, harp nedeniyle pek sınırlı ve az ölçüde yapılabiliyordu.

c. Fiyat Kontrolü

İhtiyaç maddeleriyle bağlantılı olarak zaman zaman yapılabilmiştir. Özellikle zengin zahire tüccarlarının, ekici köylülere peşin ve faizle para vermek suretiyle özellikle çok önce tahıllarını satın almak suretiyle bölgelerde yaratmak istedikleri karaborsacılığa karşı çeşitli tedbirler alınmıştı.

Örneğin gerek 4 ncü Ordu ve gerekse Yıldırım Ordular Grubu Komutanlıkları, valiler ve diğer idare amirlerine (mutasarrıf ve kaymakamlar) aşağıdaki kesin kararlı emirleri vererek ordunun yıllık aşarını ve mislini her ne pahasına olursa olsun satın alma hakkına sahip olduğunu ve özellikle önce yapılan alımların geçersiz sayılacağını bildirmişti. Ayrıca normalin dışında fiyat artışlarının da kontrolüne başlanmış ve bunun için de şiddetli cezai müeyyideler konmuştu.

d. Ordu Malı Kontrolü

Savaşın başlarında sıkı bir kontrola tabi tutulan ordu malları savaşın sonlarına doğru sürekli geri çekilmeler ve asker kaçaklarının silah ve donatımlarıyla kaçmaları, eşya, donatım, avadanlık ve diğer malzemelerin gelişi güzel depolanması gibi nedenlerle hemen hemen tamamen kontrolsüz kalmıştı. O kadar ki, hangi depoda kimin ne cins ve ne miktar malzeme, silah ve cephanesi olduğu bilinmiyordu. Bunda, depo memurlarının büyük bir sorumsuzluk ve kaygısızlık içinde bulundukları görülmüş ve yukarıda da açıklandığı gibi özel müfettişlerle kontrollarına çalışılmıştı.

e. Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Maliyesi

Uzun süren savaşın yıpratıcı etkileri nedeniyle Osmanlı hazinesi çok zayıflamış bütün harcamalar, İmparatorluğun kader birliği yaptığı savaş ortağı Almanya'dan alınacak olan altınlara dayanıyordu.

Altından başka madeni paralarla, kâğıt paralar karşılıksız oldukları için, değerini hemen hemen tamamen yitirmişlerdi. Arap ahali, altın paradan başka parayla mal satmaz olmuşlardı.

f. Sivil Halk İhtiyacının Sağlanması

Harp süresince zaman zaman sivil halkın özellikle yatılı okul ve din adamlarının yiyecek ikmalleri orduca yapılmıştı.

Örneğin Kudüs, Rum Ortodosk patriği'ne para ve zahire yardımı, hasta halkın ve hayvanlarının ordu tabip ve veterinerleri tarafından tedavi edilmesi ve bunlardan başka salgın insan ve hayvan hastalıklarında askeri doktorlarla veterinerlerin sivil doktor ve veterinerlerle müşterek mücadeleyle bu salgınların bir afet halini almadan önlenmesi gibi ikmal ve yardımlar yapılmıştı.

g. İşçi Sağlanması

Ordunun çeşitli hizmetlerinde çalıştırılmak üzere erkek ve kadın işçilerle sanatkârlar, bölge halkından menzil müfettişlikleri veya menzil hat ve nokta komutanlıklarınca tedarik ediliyordu.

Kadın işçiler, çoğunlukla hastahanelerde; sanatkâr erkekler (mümkün olduğu kadar yaşlılar), fabrika yapım evleri ve ulaştırma işlerinde, deveciler develeriyle birlikte kiralanmak suretiyle taşıma hizmetlerinde, vasıfsız işçiler de hamal bölüklerinde, odun kesme, taş kırma işlerinde kullanılıyorlardı.

7. Sosyal Hizmetler

a. Genel Sağlık İşleri

Ordu Sağlık hizmetleri konusunda olduğu gibi, genel sağlık işleri de zamanın gereklerine göre yürütülmüştü.

Ancak o günün sınırlı imkânları nedeniyle gerek sağlık tesislerinin ve gerekse sağlık personelinin (doktor, dişçi, eczacı, kimyager) yetersizliği ve yeteneksizliğinden, genel insan sağlığı iyi bir durumda değildi.

Harp süresince hastalıkların salgın halini aldığı zamanlarda olaya hep ordu el koymuş ve hastalıkların bir afet halini almasını önlemişti.

b. Genel Refah Durumu

Uzun süre devm eden harp yıllarında ne Suriye'de ve ne de Filistin'de refah değil, genel bir sefalet hüküm sürmüştür.

c. Halk Eğitimi

Suriye ve Filistin'de savaş öncesi ve savaş zamanı halk eğitimiyle uğraşan bir kurum yoktu. Ancak zamanın gereklerine ve halkın dini inançlarına göre cami, medrese ve tekkeler gibi yerler, sözde halk eğitimiyle uğraşmaktaydılar.

Diğer eğitim kurumlarıysa genç kuşakları yetiştirmek için kurulan ilk, orta liseyle büyük şehirlerde, Şam'da bir üniversite ve Beyrut'ta bir tıbbiye okulu vardı. Bunlardan başka buralarda azınlık okulları da mevcuttu. Bölgedeki bu eğitim tesisleri savaşın devamınca korunmuş ve beslenmişti.

Hatta 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa, Beyrut'ta bir Kız Lisesiyle Öğretmen Okulu ve yine Beyrut'ta, Şam ve Cebeli Lübnan'da Kız İlkokullarını kurdurup öğretime açtırmıştı.

Bunlardan başka Bukaa Ovası'nda da Tanail Ziraat Okulunu açtırdı. [578]

E. GENEL SONUÇ

1. İngilizler İkinci Gazze Muharebeleri'nde uğradıkları yenilgiden sonra, aldıkları takviyelerle esaslı ve yoğun bir hazırlık dönemine girip genel bir taarruza hazırlandıkları bir sırada, Türk Yüksek Komuta Kademelerince, bu durumun iyi değerlendirip önceden alınacak tedbirlerle düşmana karşı bir kuvvet dengesi sağlanması gerekirken, bu yapılmamış, sadece birbirini izleyen gereksiz yazışma ve tartışmalarla boş yere zaman kaybedilmişti. Hatta bu taarruz hazırlıkları bitirilip taarruzun başlaması gün ve saat meselesi haline ulaştığında bile, Türk birliklerinin bölümlenmesinden emir ve komuta ilişkilerine dek tüm işlerin hâlâ bir düzene sokulamaması acı bir gerçekti.

2. Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın, yukarıda açıklanan yoğun hazırlık etkinliklerine karşın İngilizlerin hâlâ gerçek amaç ve niyetleri hakkında kesin bir değerlendirmeye varamamış olması ilginçtir. Bu, doğrudan doğruya istihbarat ve keşif faaliyetindeki yetersizliğin ya da düşman hakkında alınabilen bazı bilgilerin doğru bir kıymetlendirmeye tabi tutulmadığının bir kanıtıdır. İngilizler, Türk birliklerinin harekâtı hakkında bilgiler toplayabildiği halde, Türk haber alma ve keşif hizmetlerinde beceriksizlik o noktaya gelmişti ki, düşman hakkında yeterli bilgi toplamak için, orduların direktifi altında tümen keşif faaliyetlerinin artırılması istenerek bilgi getiren erlere 500 Osmanlı altın lirası ödül verileceği, çıkarılan ayrı emirlerle yayınlanmak zorunluğunda kalınmıştır.

---

[578] Cemal Paşa'nın Hatıratı; İstanbul, Sıralar Basımevi, 1959, s. 328-329.

O kadar ki, düşmanla burun buruna cephede temas halinde bulunan 20 nci Kolordu Komutanlığı, İngilizlerin Kudüs'e karşı taarruz hazırlıklarını bitirip saldırıya geçme noktasına ulaştıklarını bilmiyor ve bunu da orduya verdiği raporda açıkça dile getiriyordu. Bu gerçekten düşündürücü bir noktadır.

3. Türk birliklerini sevk ve idare edecek yetenekte Türk komutanları yokmuş gibi bu işin Alman komutanlara bırakılmasının, belli başlı hatalardan biri olduğu, bu cephedeki operatif ve taktik hareketlerin cereyanı sırasında ortaya çıkan kaçınılmaz birtakım anlaşmazlıklarla kendini göstermiş olup bu durum da haliyle harekâtın gidişini olumsuz yönde etkilemiştir.

4. Osmanlı yüksek sevk ve idare kademeleri arasındaki yazışmalarda, özellikle Başkomutanlık'tan komutanlıklara verilen cevabi emir ve direktiflerde, bu cephedeki harekâtla ilgili olarak alınacak önlemler hususunda ayrıntılara (bölüklere dek) inildiği dikkati çekmektedir.

Son zamanlarda Başkomutanlık, Sina-Filistin Cephesin'deki kuvvetlerinin kullanma tarzı üzerinde görüşler ortaya koyma ve tavsiyelerde bulunmada o kadar ileri gitmişti ki, 4 ncü Ordu Komutanı Cemal Paşa, bu durumu görevine aşırı müdahaleler olarak değerlendirmişti. Böylece iki yüksek komutanlık arasındaki gerginlik ileri noktalara varmış ve 4 ncü Ordu Komutanı, sonunda, istifasını istemek zorunda kalmışsa da bu da kabul edilmemişti.

Kuşkusuz yüksek komuta kademeleri arasında başgösteren bu gibi sürtüşme ve anlaşmazlıkların genel harekât üzerine olumsuz yönde etkiler yapacağı aşikârdı.

5. Yine yüksek sevk ve idare kademelerindekilerle ilgili diğer bir ilginç olay da, Mareşal Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na atanarak göreve başlaması (30 Eylül 1917) ki kendisi, başta 7 nci Ordu Komutanı M. Kemal Paşa (ATATÜRK) olmak üzere, diğer Türk komutanlar ve hatta Alman meslektaşı Von Kress ile bile anlaşamamış, hoş olmayan tutum ve davranışlarıyla komuta heyetinde hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bu durumsa, haliyle sevk ve idareye olumsuz yönde yansıyacak ve bu mekanizma iyi işlemeyecekti ve de öyle oldu. Gerçekten cephedeki muharebelerin hazin sonu bunu fazlasıyla kanıtlamıştı.

6. Bu dönemde alınan ilk Birüssebi - Gazze Muharebeleri yenilgisinde etken olan nedenler de çok ilginç görülmektedir.

Büyük ve orta sevk ve idare kademelerinin düşman ve kendi durumumuzu gerçeklere uygun bir şekilde değerlendirememiş olmaları; emir ve komuta zincirindeki kopukluklar ve anlaşmazlıklar yanında, Birüssebi Grubu'nun çevik bir ihtiyatı ve yan koruyucu nitelikte oluşturulmamış

bulunması; çok üstün İngiliz taarruzları karşısında yetersiz kuvvetlerle kesin muharebenin kabul edilmiş olması; 8 nci Ordu Komutanlığı'nca 3 ncü Kolordu Komutanlığı'na daha önceden bir direktif verilmemiş olması; uğranılan üstün İngiliz taarruzlarının bütün şiddetiyle cereyanı sırasında, aleyhte gelişen muharebe olayları kuvvetlerin geri alınmasını gerektirdiği halde, ordu komutanının sadece "muharebeye devam" emrini vermiş olması gibi birbirini izleyen hatalı hareketler, bu meydan muharebesinin kaybedilmesine ve dolayısıyla İngilizlerin Filistin'de duruma tamamen egemen olmasını sağlamış ve nihayet birbirini izleyen son yenilgileri hazırlayan en önemli nedenlerden başlıcasını oluşturmuştur.

7. Filistin Cephesi'ndeki tehlike, 1918 ortalarında hemen her geçen gün biraz daha artmaktaydı. Gerçekten cephe Türkler açısından iyice zayıflamıştı. Akdeniz'den Hicaz demiryoluna dek adeta dizilmiş bir halde bulunan ve her biri bir tabur kuvvetinden öteye geçmeyen Osmanlı tümenlerinin gerisinde önemsenebilecek genel bir ihtiyat kuvveti bulunmazken (var olan tek tümenin yeri de duruma uygun olarak seçilememişti), İngilizler, bu çok zayıf Türk cephesinde günden güne artırdıkları kuvvetleriyle dengeyi Osmanlı orduları aleyhine korkunç denebilecek bir oranda bozmuş bulunuyorlardı.

Öte yandan zayıf Türk birliklerinin beslenme durumlarının da kritik oluşunun yanında, hâlâ muharebe durumuna ve amacına uygun bir savunma planının da ortaya konamaması, tüm hazırlıklarını tamamlamış üstün İngiliz ordusu karşısında böylesine hazırlıksız yakalanmasına ve dolayısıyla yenilgiden ibaret akibete sürüklenmesine yol açmıştı.

8. Başkomutanlık İkinci Gazze Muharebesi'nden sonra Bağdat'ın geri alınması görüş ve tezini ortaya atarak boşuna bir tartışma zemini yaratıp birtakım lüzumsuz hazırlıklara girişeceği yerde, Filistin'i kaybetmemek amacına yönelseydi gecikilen tedbirlere beş ay öncesinden başlanabilecekti.

Kısaca denebilir ki, yukarıda sıralanmış olan belli başlı hatalar, nasıl ki Kars'ı ele geçirmek için 1914 kışının ortasında yapılan Sarıkamış taarruzu, Kafkas ordusunun yok olmasına neden olmuş ve sonunda Erzurum Ruslar eline geçmişse; yine Kütülammare'deki İngiliz ordusunun esir düşmesinden sonra Irak ordusunun bir kısmının İran'ı fethetmekle görevlendirilmesi Bağdat'ın düşmesine yol açmışsa, şimdi de Kudüs ve genellikle Filistin tehlikedeyken, eldeki son kuvvetlerin, Bağdat'ın geri alınması macerasına kapılarak gereksiz hazırlıklarla Filistin cephesi aleyhine çok kıymetli zamanlar kaybedilmesi yüzünden, Birinci Dünya Harbi'nin diğer cephelerinde bile görülmemiş bir üstünlükle (yalnız 22 nci Türk Kolordusu cephe kesiminde 14 katlık bir kuvvet toplanmıştı) bu cephede

başlayan İngiliz taarruzları sonunda Kudüs, Filistin ve Halep'e dek bütün Suriye elden gitmiştir. Kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu demek olacak Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)'ni de beraberinde getirecek olan bu hazin son, acı fakat acı olduğu kadar da imparatorluğu düşündürücü gerçeklerle karşı karşıya bırakacaktı ve de öyle oldu.

9. Nablus Meydan Muharebesi'nde uğranılan yenilgiden sonra geri çekilen Yıldırım Ordular Grubu, Şam doğrultusunu kapamak için köklü önlemler alabilse, Dera dolaylarında toplanan Türk kuvvetleri hatalı kullanılmamış olsaydı, İngiliz takip harekâtı, Şam'da olmasa bile Anti Lübnan dağlık kesimlerinde seçilebilecek elverişli bir savunma mevziinde durdurulabilirdi.

10. Filistin'den kuzeye ilerleyen İngiliz ordusu karşısında çekilmekte olan Osmanlı ordularının, bu harekât sırasında Hicaz Demiryolu boyunca ilerleyerek yan korumada İngilizlerle işbirliğinde bulunan Emir Faysal komutasındaki Kuzey Arap ordusuyla, bazı Arap aşiretleri tarafından arkadan vurulması olayı da gerçekten ilginç bir noktadır.

Ünlü İngiliz casusu Lawrence'in de katılmış olduğu bu ihanet hareketlerinde, Dera'nın kuzey ve güneyinden demiryolu bağlantısını kesmeği hedef alan bir tahrip planı uygulanmıştı.

Hayfa ve Nablus düşürüldükten sonra Filistin'i tamamen ele geçirmiş olan General Allenby, Amman ve Dera'dan sonra, Şam genel doğrultusunda ilerlemesini sürdürürken, yolda İngilizlere katılmış bazı Arap aşiretleri, çekilmekte olan Türk birliklerinin "fırsat bu fırsattır" diyerek gerilerini kesip durmadan hançerden geçirmeleri yetmiyormuş gibi, çekilme istasyonlarında hareket gün ve saatlerini bekleyen trenlerin hasta ve yaralı vagonlarında, içlerinde can çekişenleri de bulunan binlerce Türk insanının acımasızca öldürdükleri acı bir gerçekti.

Yıllarca Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında yaşayan ve bu arada din bağları da bulunan Arap insanının, İngiliz altınlarıyla Türk askerine reva gördükleri dikkatleri çeken bu insanlık dışı davranışlardan Türk milleti için çıkarılacak dersler vardır.

11. Sina-Filistin Cephesi'nde cereyan eden harekâtın İngilizler açısından genel sonucuna gelince : İngilizler için Sina-Filistin Harbi'nin son hedefi, Osmanlı kuvvetlerinin yenilgiye uğratılarak yok edilmesi, siyasal ve dinsel bir önem taşıyan Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Türklerin Filistin'den çıkartılması olarak belirtilmişti ki, İngilizler buna ulaşabilmek için, büyük çabalarla zengin kaynaklarını harekete geçirmişler, gerekli tüm hazırlıklarını gizliliğe ve baskın kurallarına riayetle yaparak, planları gereğince önceden saptadıkları ara hedeflere safha safha yönelip teker teker elde etmeyi başarmışlardır.

EKLER

(EK : 1)

Mısır Kuvve-i Seferiyesi Başkomutanı General Edmund Allenby

Tarafından Verilen 56 Numaralı Ordu Emri

(Taarruz için)

Karargâhı Umumi
22 Ekim 1917

Haritalar : Filistin 1/20.000

Filistin : 1/63.360

ATASE Arşivi, No. 1-217, Dos. 311-B, s. 806-812.

1. Düşmana dair elde edilecek en son istihbarat tekmil alakadarlara malumat alındıkça peydarpey tebliğ olunacaktır.

2. Başkomutan'ın maksadı Gazze ve Birüssebi'deki düşmana karşı taarruza geçmek ve Birüssebi elimize geçtiği takdirde düşmanın sol kanadına, Şeria ve Herire istikametinde kuşatıcı bir taarruz yapmaktır.

3. a. Sıfır günü :

XX nci Kolordu; (kendisine ilhak olunan 10 ncu tümen ve Hecin livasıyla birlikte) Birüssebi'i karanlık basmasıyla beraber elde etmek maksadıyla buradaki düşmana taarruz edecektir.

b. Birüssebi elimize geçer geçmez ve buradaki su ikmal tesisatının islah ve tanzimi hususunda icap eden tertibat alınır alınmaz; XX nci Kolordu ile Çöl Atlı Piyade Kolordusu Şeria ve Herire'den düşmanı atmak ve ordusunun sol kanadını kuşatmak maksadıyla düşman asıl mevziinin sol kanadına taarruz etmek üzere süratle ileri harekete geçeceklerdir. XX nci Kolordu, evvela Kevka hattına yönelerek Şeria güneyindeki düşman tahkimatına ve sonra Şeria ile Herire tahkimatına karşı ilerliyeceklerdir. Çöl Atlı Piyade Kolordusu, Birüssebi harekâtı esnasında genel ihtiyat olarak bırakılan Fırkayı getirerek Necile'yi ve bu mevki ile XX nci Kolordu sağ kanadı arasındaki su ikmal merkezini elde etmek üzere XX nci Kolordu kuzeyinde hareket edecek ve düş-

manın XX nci Kolordu'nun ileri hareketine mani olmak üzere sol kanadını geri aldığı takdirde bu kanada ve gerilerine karşı şiddetle etkili olacaktır.

c. Bilahare ve muhtemelen Birüssebi'in işgalinden sonra ve XX nci Kolordu'nun Kevka hattına taarruzundan 24 ila 48 saat evvel tespit edilecek olan bir zamanda XXI nci Kolordu, Düşmanın Ambrella (Şemsiye) Tepesi'yle Şeyh Hasan arasındaki cephe hattını zaptetmek üzere Gazze güney batısı istikametinde taarruz edecektir.

d. Donanma, XX nci Kolordu'nun Gazze'ye taarruzunda ve müteakip harekâtında bu Kolordu ile birlikte çalışacaktır.

4. a. Sıfır - 4 günü :

XXI nci Kolordu Gazze tahkimatına karşı plana göre bir topçu bombardımanı yaptıracaktır. Bu bombardıman Sıfır 1 gününden sıfır +2 gününe kadar tedricen şiddetlendirilecek ve hiç olmazsa sıfır+4 gününe kadar devam ettirilecektir.

b. Donanma şu suretle yardımda bulunacaktır: Sıfır-1 ve sıfır günlerinde iki 6 inçlik monitör denizden bombardımana hazır bulundurulacaktır. Hedef Şeyh Hasan'dır. Sıfır günü bir üçüncü 6 inçlik monitör hazır bulundurulacak ve bu süretle gemilerden biri cephanesini ikmal ederken, diğer ikisi devamlı faaliyette bulunacaktır. Sıfır+1 günü, 6 inçlik monitörler bombardımanı kesecekler ve sıfır+2 günü tekrar başlayacaklardır.

Mısır ve Kızıldeniz Donanma Komutanı Vis Amiral tarafından alınacak tertibat dahilinde sıfır-1 gününden itibaren Fransız harp gemisi Requin ile İngiliz harp gemisi Raglan, Der Sini İstasyonu ile Huç Şube hattını, yolları ve demiryol köprülerini ve Vadii el Hesi civarındaki ordugâhları bombardıman edeceklerdir. Requin ve Raglan gemilerinin bombardımanlarına bir deniz tayyaresi de yardım edecektir. Sıfır gününden itibaren 9,2 inçlik bir monitör şafakla beraber bombardımana hazır bulunacaktır. Özel hedef Şeyh Rıdvan'dır.

c. Sıfır-1 gününden itibaren XXI nci Kolordu Komutanı Donanmanın birlikte çalışması hususunda müşavir bahriye amirine doğrudan doğruya istekte bulunacak ve kendisi bu isteğin ait olduğu makama duyurulması hususunu tanzim edecektir. Mısır ve Kızıldeniz Donanma Komutanı Vis Amiral, elindeki vasıta ve imkânların müsaadesi nispetinde bu işbirliği isteklerini yerine getirecektir.

5. a. 20 nci Kolordu Komutanı Birüssebi'deki düşmana iki tümenle Vadii es Sebi güneyinden taarruz etmek ve Kolordunun sol kanadıyla Şelale doğusunda inşa edilmekte olan demiryolunun Vadii es Sufi ve Vadii Hanefiş'e hakim bulunan arazi mıntıkasında bulunduracağı bir tümenle örtmek üzere Sıfır-1/Sıfır gecesi mevzie girecektir.

20 nci Kolordu'nun hedefi Halase-Birüssebi yoluna kadar (dahil) Birüssebi'nin güneybatısındaki tahkimat olacaktır.

b. Çöl Atlı Piyade Kolordusu Birüssebi'e iki tümen ve bir atlı piyade livasıyla taarruz etmek suretiyle 20 nci Kolordu ile işbirliği yapmak üzere Sıfır-1/Sıfır gecesi Halase ve Asluç civarındaki toplanma mıntıkasından hareket edecektir.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun hedefi Birüssebi'in güneydoğusu, kuzeydoğusu tahkimatıyla doğrudan doğruya Birüssebi kasabasıdır.

6. Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı, düşmanın Birüssebi'deki mukavemetini bir an evvel kırmak üzere düşman sol kanadını kuşatmaya çalışacaktır. Bu maksatla Kolordu kuvvetinin büyük kısmını Birüssebi'ye karşı doğu ve kuzeydoğudan tevcih edecektir. Düşman mukavemetinin zayıfladığı gözükür gözükmez Çöl Atlı Piyade Kolordusu Komutanı, çekilen düşman kıtalarının kaçmalarına mani olmak veya hiç olmazsa kasabaya kuzeyden hakim bulunan arazinin öte tarafına atmak üzere azami şiddetle hareket etmeye hazırlanacaktır. Kolordu Komutanı, aynı zamanda, Birüssebi'ye girilmezden evvel düşmanın su kuyularını ve tesisatını tahrip etmesine meydan vermemek üzere kıtaları süratle kasaba içerisine saldırmaya hazır bulunduracaktır. Çöl Atlı Piyade Kolordusu Komutanı bu hususta icap eden hususi talimatı verecek ve bu talimatın bir suretini bilgi için 20 nci Kolordu Komutanı'na gönderecektir.

7. Yeomanry Atlı Piyade Tümeni Sıfır günü öğleden evvel saat 05.00'te XX nci Kolordu Komutanı emrinden çıkarak Başkomutanın elindeki genel ihtiyatın bir kısmını teşkil etmek üzere doğrudan doğruya Genel Karargâh emrine girecektir.

8. Birüssebi zaptolunur olunmaz 20 nci Kolordu Komutanı kasabayı düşmanın herhangi bir mukabil hareketine karşı korumak maksadıyla kasaba kuzeyindeki hakim araziye örtme kıtaları sürecek ve aynı zamanda derhal Birüssebi'deki su tesisatını faaliyete geçirecektir.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu Komutanı, Kasabanın kuzeydoğusundan ve doğudan himayesini üzerine alacaktır. Birüssebi Camii ile Hırbet el Omriden (bu mevki 20 nci Kolordu mıntıkasına dahildir) geçen hat Çöl Atlı Piyade Kolordusu ile 20 nci Kolordu arasındaki hududu teşkil edecektir.

9. Birüssebi zapt olunur olunmaz Çöl Atlı Piyade Kolordu Komutanı, kuyulardaki, Birüssebi doğu vadilerindeki ve hususiyle Vadii es Seba ile Birüssebi-Tel el Milh yolu boyundaki su durumu hakkında Genel Karargâha bir rapor verecektir. Eğer bu bölgede kâfi su bulunmayacağı anlaşılırsa Çöl Atlı Piyade Kolordusu icap eden kıtaları harekete geçtiği bölgedeki veya hareketi esnasında Halase-Birüssebi yolu doğusundaki arazide tesadüf ettiği su merkezlerine geri gönderecektir.

20 nci Kolordu Komutanı ilk incelemesini yaptıktan sonra Genel Karargâha Birüssebi'deki kuyuların ve su tesisatının durumu ve kasabanın batı ve kuzeybatısında bulunabilen su merkezleri hakkında malumat verecek ve aynı zamanda Birüssebi'deki su tesisatını ne kadar bir zamanda faaliyete geçirebileceğini telgrafla bildirecektir.

10. Birüssebi'deki su durumu aydınlanınca 20 nci Kolordu ile Çöl Atlı Piyade Kolordusu'nun düşman asıl mevzii sol kanadına karşı yapacakları harekât, karar altına alınacaktır. 20 nci Kolordu'nun Kevka savunma hattına taarruzdan evvel geçecek zaman zarfında XXI nci Kolordu'ya Gazze kuzeybatısındaki düşman tahkimatına taarruz etmesi emrolunacaktır.

21 nci Kolordu'nun taarruz hedefi Ambrella (Şemsiye) Tepesi'nden (dahil) itibaren Şeyh Hasan civarında denize kadar olan bölgedeki Gazze tahkimatı olacaktır.

11. Topçu :

a. Aşağıdaki hususata dair talimat tekmil kolordulara ayrı ayrı verilmiştir.

(1) Kolordu Topçusu olarak tahsis olunan kuvvet,

(2) Harekâttan evvel kolordularda bulunacak cephane miktarı,

(3) Demiryol bitim noktalarında ilk günü ve müteakip günlerde top başına teslim olunacak cephane miktarı,

(4) Demiryol münteha noktalarından ileri alınacak ikmal ihtiyaçları için tahsis olunan vesait miktarı,

b. Ortalama olarak bir günlük cephane sarfiyatı miktarı şu esaslara göre tespit edilmiştir.

Sahra ve Dağ Topları	Top başına	150
Dağ Obüsleri	”	”
4,5 İnçlik Obüsler	Top başına	120 atım
60 Puntluk Toplar	Top başına	90 atım
6 İnçlik Obüsler	Top başına	90 atım
8 İnçlik Obüsler	Top başına	60 atım
6 İnçlik VII Modeli Toplar . .	Top başına	60 atım

Bu ortalama sarfiyat 21 nci Kolordu için ancak Sıfır + 16 gününe kadar, Çöl Atlı Piyade Kolordusu ve XX nci Kolordu için Sıfır +13 gününe kadar mümkün olabilecektir. Bu tarihlerden sonra (eğer sarfiyat tamamiyle yapılmışsa) ortalama olarak günlük sarfiyat miktarı, 18 puntluk toplar için 100 atım olacak ve diğer toplar için bu esasa göre bir oran tayin edilecektir.

12. Hava Kuvvetleri :

a. Ordu Tayyare Teşkilleri :

Ordu Tayyare Bölüğü, doğrudan doğruya Genel Karargâh tarafından verilecek talimat dairesinde, taktik alan haricinde düşmanın esas ihtiyat kuvvetlerinin toplandıkları bölgelerin keşfi de dahil olmak üzere, stratejik keşif yapacak ve uzak bölgelerin fotoğraflarını alacağı gibi hava taarruzlarına da girişecektir. Bu bölüğün düşman hava kuvvetlerinden korunması, ordu harp tayyare bölüğünün esas vazifesi olacaktır.

Durum gerektirdiği takdirde herhangi bir hava taarruzuna girişmek üzere bir bomba bölüğü el altında hazır bulundurulacaktır.

b. Kolordu Tayyare Bölükleri :

Kolordu Tayyare bölükleri tahsis olundukları kolordularda atış tanzimi hususunda topçuya yardım edecekleri gibi muharebe ve taktik keşifleri de yapacaklardır.

Çöl Atlı Piyade Kolordusu'na 20 nci Kolordu Tayyare Bölüğü'nden bir takım ayrılacak ve bu takım yukarıda açıklanan görevleri yapacaktır.

Tahkimat bölgelerinin hergün fotoğraflarını almak keyfiyeti esas itibariyle ordu tayyare teşkillerinin görevidir.

13. İrtibat ve Muhabere Hizmeti :

a. Ordu ile donanma arasındaki haberleşmeler, esas itibariyle bahriyenin aracı Muhabere Merkezindeki en kıdemli bahriye irtibat subayı vasıtasıyla ve telefonla yapılacaktır. Bu merkezde ve aynı zamanda Der el Balah'ta bir bahriye telsiz istasyonu bulunacaktır. Donanma Komutanı ile doğrudan doğruya telsiz muharebesi icabında ancak Genel Karargâh tarafından yapılacaktır.

b. Ordu muhabere hizmetleri amiri kolordular tarafından kendi ihtiyaçları için inşa edilen hatlara ilaveten aşağıda gösterilen yarı daimi telgraf hatlarının inşaasını temin edecektir.

Gamli'den, Halase-Asluc'a	4 kablo
Şelale'den, İmare ve Kerem'e	6 kablo
Gamli'den, Halase-Asluc'a	4 kablo
El Bağar'dan, Birüssebi'ye	4 kablo

Demiryol tesisleri Gamli, İmare ve Kerem mevkilerine ulaşınca buralarda ordu muhabere hizmetleri amiri tarafından birer muhabere merkezi açılacaktır.

14. Aşağıda gösterilen haritalardan maada hiçbir harita kullanılmayacaktır.

Alakadar teşkiller veya birlikler tarafından kullanılacak olan 1/20.000 mikyasındaki paftalar, karelere bölünmüş 1/63.360 mikyasındaki Filistin haritası.

1/125.000 mikyasındaki Afrika haritası, Refah ve Birüssebi paftalarıdır.

Askeri personelden düşman eline geçenler, düşmanın malumat almasına yarıyacak hiçbir mektubu, evrakı, emirleri veya krokileri beraberinde muharebe yerine getirmeyecektir.

15. Harekât esnasında irtibat subaylığı görevini yapmak üzere her kolordu yanında Genel Karargâh'tan bir kurmay subay memur edilecektir.

16. Sıhhiye Hizmeti :

a. 20 nci Kolordu ile Çöl Atlı Piyade Kolordusu için İmare'de üç ve XXI nci Kolordu için Der el Balah'ta iki yaralı hastanesi kurulacaktır. Refah'ta tekmil kolordulardan gelecek hafif yaralıları kabul etmek üzere bir yaralı hastanesi ve İmare'de de harp esirleri için bir Mısır hastanesi açılacaktır.

İmare'de yaralı hastanelerinin mümkün mertebe süratle açılabilmesi için her şeyden evvel bunların yerleri ihtimamla tesbit olunacak, çadırlar kurulacakları yerlere getirilecek ve her bir hastaneye bu çadırları kurmak üzere Mısır amele kıtasından 50 amele tahsis edilecektir. Çadırlar Sıfır-1 günü şafakla beraber kurulmaya başlanacaktır. Bu zamandan evvel hiçbir çadır kurulmayacaktır.

b. Yaralılar, yaralı hastanelerine seyyar hastanelerin ve motorlu yaralı nakliye kolunun araçlarıyla taşınacaktır. Yaralılara mahsus motorlu nakliye araçlarından iki takım 20 nci Kolordu ile Çöl Atlı Piyade oKlordusu'na ve bir takım 21 nci Kolordu'ya tahsis olunacaktır.

c. Kolordların başhekimleri ordu sıhhiye hizmetleri amiri veya vekili tarafından kendilerine bildirilecek yaralı hastanelerine yaralıların naklinden sorumludurlar.

Filistin Menzil Hatları Müfettişi yaralıların yaralı hastanelerinden batıya doğru Kantara'ya kadar nakillerinden, ordu sıhhiye hizmetleri amiriyse bunların Kantara'dan hareket üssü hastanelerine nakillerinden sorumludurlar.

d. Süveyş Kanalı doğusundaki hastane trenleri bu hususta talimat almış olan Filistin Menzil Hatları Sıhhi Hizmetler Müdürü'nün kontrolü altında bulundurulacaktır. Hafif hastaların nakli için, boş yük vagonları geri gönderilmek suretiyle hastane trenlerinin noksanı telâfi edilecektir.

e. Der el Balah, Refah ve İmare'de 7,4 ve 6 numaralı ileri malzemei sıhhiye depoları tesis olunacaktır.

17. Harp esirleri için Der el Balah'daki Esir Toplanma Merkezi'ne ilaveten Şelale'de ayrıca bir merkez açılmıştır. Harp esirleri bu merkezden, Rafah'ta tesis edilmiş olan esas toplanma merkezine sevk olunacaklardır. Harp esirlerinin her iki hattın bitiminde tesellüm edilmeleri ve buradan itibaren muhafızlarla geriye nakilleri hususunda Filistin Menzil

Hatları Genel Müfettişliği tarafından icap eden tertibat alınacaktır. Filistin Menzil Hatları Genel Müfettişliği, elinde bu iş için kâfi miktarda muhafız kuvveti bulunmadığı takdirde, Filistin tahkimat bölgesi birleşme hatları komutanlığından icabı kadar yardımcı er isteyecektir.

Harp esirleri hakkında takip edilmesi lazım gelen genel talimat 30 Eylül 1917 tarih ve 3005 Numaralı genel günlük emirde açıklanmıştır.

18. Ordu dahilinde muhaberenin temini noktai nazarından alınmış olan tedbirlere ilaveten genel karargâh telsiz istasyonu her gün öğleden sonra saat 12.30'da Kolordulara ve donanmaya harekât esnasında telsizle hangi saatlerde muhabere yapılacağını bildirecektir.

19. Sıfır gününün hangi gün olacağı zamanında bildirilecektir.

20. Genel Karargâh, şimdiki yerinde kalacaktır.

Mısır Kuvvei Seferiyesi
Kurmay Başkanı
Tümgeneral
L.J. Bols

(EK : 2)

8 nci Ordu Komutanı Von Kres Paşa'nın 17.11.1917 Tarihinde, Birüssebi'nin Kaybı Hakkında Yıldırım Ordular Grubuna Vermiş Olduğu Rapor "Suret"

ATASE Arşivi, No. 4/10832, Kls. 37/2, Dos. 15, F. 1-44

Sekizinci Ordu — Tulkerem 17.11.1917

J. NO : 9268

Nablus'ta Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na

Müdafasında kâfi kuvvet elde mevcut olmadığı için Birüssebi'nin tahliyesi lüzumuna dair olan teklifim kabul olunmadı. Kezalik Yirmi Yedinci Tümen'in lağvına dair olan takririmde, işbu fena talim ve terbiye edilmiş ve fena sevk ve idare olunmuş olan Arap Kıtaatının itimada şayan olmadığını sureti kat'iyede göstermiş ve isbat etmiş olmaklığıma rağmen reddedildi.

Bunun üzerine 16 ncı Tümen'in en iyi piyade alaylarından birini Birüssebi'ye koydum. Birliklerin parçalanması mahzurunu göze aldırdım. Maksadım münhasıran Birüssebi'nin tutulmasını temin etmekti. Birüssebi'nin tehdide maruz bulunduğunun his olunması üzerine bir Piyade Alayı ve iki Bataryalı Ebu Rukeyk Müfrezesi'ni dahi Birüssebi'e gönderdim ve bu müfreze yerine 24 ncü Tümen'in aynı kuvvette diğer kıt'alarını onların yerine koydum.

23 ncü Tümen'in Tell el Şeria (dahil)'ya kadar olan devamlı sol kanat mevziini yalnız bir zayıf Piyade Alayı ile işgal ettirmek tehlikesini göze aldırdım. Buna nazaran Birüssebi savunma kuvvetleri toplam olarak 7'si Arap olmak üzere 13 Piyade taburundan, 6 Sahra bataryasından ve süvari tümeninden teşekkül ediyordu. Bir kuvvei işgaliyeki (bir savunma kuvveti ki), mevcut ölçülere göre, gayet kuvvetli Birüssebi mevziinde bir Piyade ve iki süvari tümeninin sahra usulü taarruza karşı ferahı kifayet edebiliyordu.

Eğer Birüssebi buna rağmen düşman eline geçtiyse, bunu şu sebeplere bağlayabilirim ki, 3 ncü Kolordu Komutanı, daha hakiki taarruz başlamadan evvel bir tabura varıncaya kadar bütün ihtiyatlarını sarf etmişti. 67 nci Piyade Alayı, her iki gayet kuvvetli mevziini, ciddi bir muharebe etmeksizin zayi eyledi ve süvari tümeni çevik bir ihtiyat olarak kul-

lanılmış değil, fakat daha muharebenin başlangıcından evvel Tell es Sebi civarında bir mevzide tespit kılınmıştı. Şunu kabul etmek için sebeplerim vardır ki süvari tümeninin biraz daha faal bir şekilde kullanılmasıyla Birüssebi'nin kurtulması mümkün olabilirdi.

Kendi mevzilerimin uzantısı ve mesafenin büyüklüğü sebebiyle, daha birinci muharebe gününde Birüssebi'ye diğer takviye kıtaları gönderebilecek vaziyette değildim. Esasen buna istekli de değildim. Çünkü kabul edemezdim ve kabul etmemeliydim ki Birüssebi çok kısa zamanda düşecekti.

Herşeyden evvel bu zamanda düşmanın asıl taarruzunu Gazze'ye karşı yapacağı ve Birüssebi'ye karşıysa yalnız gösteriş taarruzu yapacağına dair, genel bir düşünce vardı.

Bundan maada bir debarkman ihtimali (çıkarma ihtimali) de hesap edilmek lazımdı. Velhasıl Ordular Grubu ihtiyatının Birüssebi'nin çok yakınında bulunmasına bu mevkiin kuzeyindeki arazinin su noksanı mani oluyordu.

Üçüncü Kolordu Komutanı'na sureti kat'iyede söylenmişti ki, benim tarafımdan artık başka hiçbir yardım beklenmemeliydi.

İmza
Von Kres

3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet'in (İnönü) Birüssebi'nin kaybı Nedenleri Hakkındaki Mütalaaları

ATASE Arşivi; No. 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F.1-17, 1-37

(Bu mütalaalar 8 nci Ordu Komutanı Von Kres Paşa'nın Yıldırım Ordular Grubu'na Birüssebi'nin düşmesi hakkında verdiği rapora karşı cevaben yazılmıştır.)

Yukarıda yazılı muharebe raporundan sonra Birüssebi'nin kaybına dair 7 nci Ordu Komutanlığı'ndan gelen ve sayın Kres Paşa'nın 17.11.1917 tarih ve 9268 numaralı raporu üzerine acizane mütalaalarımı arz edeceğim ve raporda hatalarım olarak gösterilen hususlardan başlayarak her maddeye ayrı ayrı cevap vereceğim.

Birinci Sebeb

Birüssebi'nin düşüş sebebi olarak gösterilen Kolordu Komutanı'nın daha hakiki taarruz başlamazdan evvel ihtiyatlarını bir tabura kadar sarf etmiş olması sebebi dikkate alınamaz.

Birüssebi Kuvvetleri 81 nci Alay (4 tabur), 67 nci Alay (3 tabur), 48 nci Alay (3 tabur) ve 2 nci Alay (3 tabur) Piyade ile 6 sahra bataryası 3 ncü Süvari Tümeni (8 ve 6 ncı Süvari Alayları ile bir süvari bataryasından mürekkep) idi.

Bunlardan: 81 nci Alay (4 tabur) + 67 nci Alay 3 (tabur) + 48 nci Alay (3 tabur) toplam 10 tabur ve 5 batarya sağ kanattan Hafir ül Avca yolunun batısına kadar olan mevzideydi. Dört km.'lik cephede bulunan 81 nci Alayın sağ kanadı gerisinde iki bölük, yedi buçuk km.'lik cepheye malik olan takviye edilmiş 67 nci Alayın merkezi gerisinde bir tabur ve dört buçuk km.'lik cepheye malik olan 48 nci Alayın sol kanadı gerisindeyse bir tabur, alay ihtiyatları vardı.

2 nci Alay (üç taburlu olup hiç makineli tüfeği yok, 48 nci Alay Makineli Tüfek Bölüğü ve 1 batarya) ve ayrıca süvari tümeni kolordu ihtiyatıydı.

İhtiyatların kullanılması hakkında bildiğimiz maddeler :

Kazanılan başarıyı devam ettirme, düşmanın başarı kazandığı yeri takviye, düşmanın başarı kazandığı yere karşı mukabil taarruz, evvelden tahmin olunmayan bir düşman teşebbüsüne karşı taarruz veya savunma yapmak veya evvelden tahmin olunmayıp düşman aleyhine başarı ümidi veren fırsatlardan istifade maddeleridir.

Birüssebi Muharebesi, âmir ve benden evvelkilerin asla düşünmediği ve yalnız benim evvelden gördüğüm bir genişlikte başlamıştır. Bade sözüne sayın okurların nazarı dikkatini celp ederim.

Gece yarısından sonra yakından muharebe temasına gelen düşman, sol kanadım haricinden daha geceleyin taşarak fecirle beraber Dahariye şosesine kadar sarkmış ve Birüssebi'nin doğusunda Vadii el Milh'ten Birüssafiti'ye kadar olan cepheden ilerliyerek benimle temasa gelmişti ve doğu cephesi denilen işbu cephede sol kanadıyla Hırbet el Ebu Medih'e istinat eden düşman, Tell es Sabi ve bir kilometre kadar doğusundan geçmek üzere Ed Dahariye şosesine kadar imtidat eden birinci hattında muharebe temasına gelen ve bunun gerisinde atlı ve yaya ihtiyat kıtaları bulundurmak suretiyle tertibat almış ve sağ kanadını kuzeye doğru taşkın ve oynak bir vaziyette bulundurmuştu.

Cephemde temasa gelen kuvvet iki süvari tümeninden fazla bir kuvvetti.

İngilizlerin yalnız iki süvari tümeni ki, 54 bölük ve 6 makineli tüfek bölüğü ve 6 bataryadan ibaret olup bir süvari bölüğü 150 kılınç kuvvetindedir. (8.000 kılınç ve 96 makineli tüfek) muharebe esnasında yalnız süvarilerle beraber 3-4 batarya tahmin olunmuştur.

Bir komutan ki daha muharebenin başlangıcında tasarladığı cephesi yeniden 8 kilometre genişler ve elinde ihtiyat olarak; 2 nci Alay 690 füfek ve 48 nci Alay 6 makineli tüfekli ve iki süvari alayı 600 kılınç cem'an 1.300 silahlımız bulunmasına karşı, 8.000 düşman tarafından yeni cepheden taarruza uğranırsa ihtiyatlarını derhal bu 8.000 kişiye karşı kullanmak mecburiyetindedir. İhtiyatlarımı Birüssebi'nin doğu ovasına ve 7 misli kuvvete karşı taarruzi bir surette kullanmayı düşünmek üzerinde durmaya lüzum görmüyorum.

Gerek bu cepheye kuvvet tahsisini ihmal ettiğim ve gerekse bu kuvvetleri 7 misli kuvvete karşı doğu ovasına taarruz maksadıyla attığım halde bir saat zarfında Birüssebi bütün kuvvetleriyle beraber düşman eline geçmiş olurdu.

Binaenalyeh daha sabahleyin ve filhakika Kres Paşa Hazretlerinin düşündüğü gibi Vadii Sebi-Yavuz Cephesi aleyhine düşmanın kesin taarruzu cereyan etmeye başlamazdan evvel İkinci Alay'dan iki tabur ve süvari tümeni denilen iki süvari alayı, Doğu Cephesi'ne sevk ve sarf olunmuş ve cephenin komutası, süvari tümeni komutanı'na verilerek ona düşmanın Birüssebi'nin gerisine düşmek teşebbüslerine karşı koymak görevi verilmiştir.

Bu halde kolordunun elinde 2 nci Alay'dan bir tabur kalmış ve Ordu Karargâhı derhal vaziyetten haberdar edilmiş bulunuyordu.

Zaten düşman iki süvari tümeninden fazla kuvveti Dahariye şosesine kadar yaydıktan sonra benim sonradan gönderdiğim 450 makineli tüfeksiz piyade eriyle iki süvari alayının akşama kadar düşmanın kanlı taarruzlarına mukavemet edememesi lazım gelirdi.

Bu parlak mukavemet yukar'da söylediğim gibi Birüssebi'nin doğudan uğrayabileceği böyle bir taarruzu benden evvelkilerden farklı olarak yalnız benim daha evvel gördüğüm, arazi üzerinde bütün komutanlarla yaptığım keşiflerden ve hatta 24 Ekimde bu esas üzerine yapılan atışlı tatbikatlarla, karşılıklı grupvari direnek noktalarının yerleri tayin ve kıtaların gece ve gündüz bunları bulabilmesi sağlanmış ve belli başlı noktalar üzerine tahkimat hazırlanmış ve ihtiyat bataryalarının mevzileri saptanmış olmasından ve askerimin cidden kahramanca ölünceye kadar muharebe ettiklerindendir.

Bu sayede doğuya yönelttiğim birlikler alıştıkları davranışlarıma uyarak gitmişlerdir. Kahramanlığa misal olmak üzere arz edeyimki Tell es Sebi direnek noktası üzerine yerleştirdiğim 48 nci Alay'dan makineli tüfekli bir piyade bölüğü öğleden sonraya kadar bir tek kişi sağ kalmayıncaya kadar muharebe etmiştir.

İşte ihtiyat olan 2 nci Alay'dan ve süvari tümeninden takriben saat 09.00'a doğru yani Cebel Ebuşaar mevziine kesin taarruz başlamazdan evvel elimde yalnız bir piyade taburu kalmış olması gerek şu açıklamamdan, gerek taktik nedenlerden ve arazi yapısından dolayı 8 nci Ordu'nun asla ihtimal vermediği bir hali, düşmanın fecirle beraber tamamen açık olan 8 km.'lik yeni bir cephede bana hücum etmesindendir.

Açık bir arazide ve bütün muharebe hattının yanına ve gerisine ilerliyen düşman kuvvetine onun yedide biri kadarıyla mukabele etmek suretiyle Doğu Cephesi'ne fazla ihtiyat kuvveti sarf edilmemiş olduğu kabul olunmalıdır.

Fakat Doğu Cephesi'ne ihtiyatlarımı vaktiyle gönderdiğim ve elde kuvvet olmadığından dolayı mecburen ihtiyaçtan noksan bir kuvvet sevk ettiğim bizzat olaylarla sabittir. Gerçekten Birüssebi'nin öğleden evvel Ebuşaar Cephesi (Krokiye müracaat) düşman eline düşmüş olmakla beraber bu hattı işgal eden düşman, saat 17.00'ye kadar durdurulabilirdi. Birüssebi kasabasına en evvel giren ve buranın düşmesine neden olan olay, Doğu Cephesi'nin nihayet yarılmış olmasıdır. Saat 14.00'ten sonra düşman Tell es Sebi istikametiyle Vadii el Sebi'den ve Vadii el Sebi'in kuzeyinden cepheyi yararak dahil olmuş ve adım adım mukavemetleri kırarak saat 16.30'a doğru bizzat Birüssebi Köyü'ne ve Kolordu Karargâhı'na hücum etmiştir.

Binaenaleyh benim Doğu Cephesi'ne gönderdiğim kuvvetler fazla olmadı. Çünkü düşmanın yarmasını ve bu suretle Birüssebi'nin düşüşünü önleyemedi. Çünkü üç günden beri Birüssebi karşısında açılmasını ve hazırlığını tamamlamış olan ve altı aydan beri bütün taarruz safhalarını yaptığı tatbikatlarla denemiş olan düşman ortalık ağarmakla beraber yeni cephem karşısında görünmüş ve kıtalarım dara dar yetişmişlerdir.

8 nci Ordu'nun raporundaki suçlamanın daha fazlasına uğrayacak olmasına rağmen 2 nci Alay'dan alıkoyduğum taburu dahi Doğu Cephesi'ne göndermelimiydim? Filhakika yalnız Doğu Cephesi'nin kuşatılması nazara alınır ve olaylarla Birüssebi'nin Doğu Cephesi'nin yarılmasıyla düştüğü hesap edilirse o taburu dahi Doğu Cephesi'ne diğerleriyle beraber göndermeliydim denilebilir. Fakat benim güney cephem dahi saat 10.00'dan itibaren süratle yarılmıştır.

Eğer bu cepheden düşman ilerlemedi ve beş kilometre mesafeyi akşama kadar yedi sekiz saat zarfında alamadıysa, buna elimde bulunan taburla batı bölgesindeki 81 nci Alay'dan iktisat ettiğim taburun kullanılması, topçu ateşleri ve düşmanın Ebu Şaar Cephesini işgal için taarruzlar, karşı taarruzlar ve hücumla fazla zayiat vermiş olması ve belki de düşmanın güney cephesini yardıktan sonra kesin bir başarı sağlaması için Doğu Cephesi'ndeki harekâtı beklemesi neden olmuştur.

Kolordu ihtiyatlarının nasıl kullanıldığını yukarıda arz ettim. Şimdi bölge ihtiyatlarını arz edeyim :

Batı bölgesinin ihtiyatı (81 nci Alay'dan iki bölük) öğleden evvel Birüssebi'ye kolordu emrine alınmıştır. Ve 2 nci Alayın mütebaki bir taburuyla beraber yarılmış olan güney cephesinin tespitine gönderilmiştir. Nitekim akşama kadar da tespit etmişlerdir.

67 nci Alayın ihtiyatı, alay komutanının elinde ve asıl taarruz cephesinde, karşı taarruzlar esnasında kullanılmıştır.

48 nci Alayın İhtiyat Taburu, sol kanadını düşmüş taarruzlarına karşı uzatmıştır.

İhtiyatların kullanılması yanlış kabul olunur ve olay bilhassa tatbikatlarda olmazda muharebe günlerine ait olursa bunun sonucu görüldükten sonra yanlışlık açık olarak gözükebilir. Ancak o vakit :

a. İhtiyatların sevk olunduğu yerden düşmanın gerçek taarruzunu yapmadığı olaylarla ortaya çıkarsa bu halde komutan aldanmış demek olur. Halbuki benim bütün muharebe esnasında ihtiyat sevk ettiğim cephe, Cebeli Ebu Şaar cephesi (67 nci Alay Cephesi) ile Esat Bey Cephesi (Yeni Doğu Cephesi)'dir. Düşman her iki cepheye kesin taarruzu yöneltmiş, her iki cepheyi yarmış ve bu iki yarmadan ihtiyatlarımın en çoğunu kullandığım yeni Doğu Cephesi'nin yarılmasından sonra ilerleyerek Birüssebi'yi düşürmüş ve işgal etmiştir.

b. Eğer tehlike his olunan bölgeye ihtiyatlar sevk olunur, fakat ihtiyatlar yetişmezden evvel düşman amacına ulaşırsa bu halde komutan tehlikeyi geç anlamış olur. Halbuki benim ihtiyatlarımın büyük kısmını sevk ettiğim Doğu Cephesi'ne kuvvetlerim zamanında gelmiş olup, en azından altı saat muharebe etmiş ve işbu ihtiyat kuvvetlerinin mukavemetinin kırılması sonucunda cepheyi düşman yarmıştır. Cebeli Ebu Şaar Cephesi'ne gönderdiğim diğerlerini müteakip iki tabur dahi yine en azından altı saat tarafımdan Birüssebi'nin terk edilmesine kadar düşmanı durdurmuştur.

c. ihtiyatların sevk olunmadığı bir cephe sonradan daha fazla önem kazanır takviyesine lüzum hasıl olur veya bir karşı taarruz veya manevra fırsatı meydana gelir de komutanın elinde kuvvet bulunmazsa o zaman ihtiyat erken sarf olunmuş sayılır.

Halbuki bütün muharebe günü esnasında hiç takviye etmemiş olduğum batı bölgesi (81 nci Alay) ve 48 nci Alay'ın Güney Cephesi, bulundukları mevzii korumuşlar ve en nihayet tarafımdan verilen emirle geriye salimen gelmişlerdir. Yani benim ihtiyat sevk etmediğim cephelerin bütün muharebe esasında takviyeye ihtiyacı olmamıştır.

İşte en geniş açıklama ve mütalaayla izah olunan ihtiyatların kullanılması meselesi budur ve burada ihtiyatların yanlış ve vaktinden evvel değil, her komutanı haklı çıkaracak olan bir isabetle ve işin gerçeğine uyar bir şekilde kullanılmış olduğu açık ve sabittir.

Olayların cereyanından haftalarca sonra ast komutanların hatasını bulmakla, âmir o hataya çare bulmuş sayılmaz kanaatindeyim. Çünkü âmir hata vuku bulur bulmaz müdahale ve gidermek mecburiyetindedir. Benim ihtiyatlarımı yanlış ve vaktinden evvel kullandığıma hükmeden muhterem âmir, muharebe gününden çok evvel tertibatımı biliyor ve muharebe gününden dahi her dakika durumumdan haberdar bulunuyordu.

Muharebe günü ben bir taburla kaldıktan ve bunu Ordu Komutanı'na bildirdikten sonra yani saat dokuzdan itibaren Birüssebi'de Ordu Komutanı ile irtibatı muhafaza ederek daha sekiz saat muharebe ettim.

Tertibatımdaki hata üzerine bana ihtar ve ikaz yapmak, emir vermek, sekiz saat zarfında sekiz kilometre uzağımda bulunan kuvvetlerden bana kuvvet göndermek mümkündü. Ordunun gönderdiği tayyareler muharebe durumunu benden daha iyi görüyor ve Orduya bildiriyorlardı. Şartlar ve arazi durumu benden aylarca ve senelerce evvel aynı yerlerde bulunan orduca malum olduğundan, telefonla verdiğim malumat orduca elbet iyi anlaşılıyordu. Binaenaleyh ihtiyatların sevki hususundaki benim hatam eğer ordu, muharebe günü bu kanaate düşmüşse, beni ikaz ve durumu düzeltebilirdi.

Ordudan bu konuda hiçbir emir almadığım cihetle, ordunun muharebe günü aynı kanaatte bulunmadığını ve benim tertibatım, sevk ve idarem hakkında hatta hafif bir ihtar yapmaya sebep görmemiş olduğunu kabul etmeye hakkım vardır.

Ikinci Sebeb

"67 nci Piyade Alayı'nın her iki gayet kuvvetli mevziini ciddi bir muharebe olmaksızın kaybetmiş" olması sebebi dahi işin gerçeğine uygun düşmez.

Gayet kuvvetli iki mevzi, birisi Hilâl Grubu denilen ve krokide görülen hattın. Burada boy siperi ve 2 metre genişliğinde tel örgüsü manii vardı.

Yeterli irtibat hendeğiyle hiçbir mahfuz mahal olmadığından, topçu ateşlerine karşı korunulamıyordu.

Önündeki arazi yaklaşmaya müsait ve dalgalıydı. Um Acve sırtlarıyla Tavil el Habari düşman topçu mevzilerinin toplu ateşlerine maruzdu.

Diğer mevzi veya hat gene krokide görülür, burası da boy siperiydi. İrtibat hendeği yetersizdi. Tel örgüsü manii büyük kısmında yoktu. Mahfuz mahal mevcut değildi. 67 nci Alay Cephesi'nin (Turan-Muvaffakiyet

-Hilal-Kanije-Konya-Şam Cephesi'nin) uzantısı 7,5 kilometreydi. Takviyeli 67 nci Alayın (67 nci Alayın 2 nci, 3 ncü Taburları, 79 ncu Alayın 4 ncü Taburu, 81 nci Alayın 1 nci Taburu) Muharip Kuvveti kâğıt üzerinde 1.400 kadar piyadeyi geçmiyordu.

Düşman taarruzuna karşı kendi topçumuzun yardımı (Buraya gelişimden sonra tarafımdan) azami surette sağlanmış ve kontrol edilmişti. Filhakika işbu ileri mevzi ilerisine dört bataryayla ateş toplanmasını bizzat tecrübe etmiştim.

Fakat arazinin teşekkülatı itibariyle gözetleme yerleri ileride ve düşman topçusunun ateşine maruzdu. Gözetleme ve ateş idaresi ancak ileriden mümkündü. Bu zarureti telafi için batarya komutanlarına birkaç gözetleme yeri yaptırmıştım. Fakat hava hakimiyeti münhasıran düşmana ait ve Birüssebi, Uçaksavar topundan mahrum olduğu için düşmandan gizli hiçbir tertibimiz, hiçbir batarya mevzimiz, hiçbir gözetleme yerimiz yoktu.

Filhakika Birüssebi Muharebesi esnasında ileride bulunan gözetleme yerlerimiz kâmilen tahrip edilmiş ve kalan bataryalarım esasen ya tahrip olunduğundan veya bütün hayvanları telef ve yok olduğundan yerlerinde kalmıştır.

Binaenaleyh düşman topçu ateşine karşı emniyetli gidiş-geliş temin etmeyen, kâfi manileri olmayan ve 7,5 kilometrelik cepheye 1.400 kadar piyade ve 16 makineli tüfek isabet eden ve düşmanın gözetleme ve keşfine, hava hakimiyeti ve ağır toplarına karşı kendi topçumuz tarafından dahi devamlı surette himaye edilemiyen 67 nci Alayın ilerisi yaklaşmaya müsait ve dalgalı olan her iki mevzii de pek kuvvetli olmayıp zayıftı.

Ben bu zayıf noktaları görmüştüm. Fakat bunu telafi edecek vesait ve vaktim yoktu. Ve ordu gerek tel örgüsü gerek tayyare vesaire gibi ihtiyacımı tatmin edemiyecek vaziyette olduğunu bildirmişti.

Diğer taraftan eğitimi ilerletmek mecburiyetiyle tahkimatı dahi birkaç gün durdurmak zorunda kalmıştım. Zaten morali tam olmayan kıtaların elindeki silahına da itimadı zayıf olursa iyi bir muharebeyi beklemek benim için hesap edilecek bir noktaydı. Sonra Birüssebi Arazisi o kadar sert taşlıktır ki, buradan yeniden bir hattın vücude getirilmesi aylara bağlı ve güç çalışmayı gerektirdiğinden iyi kötü düşünülmüş ve bir dereceye kadar hazırlanmış bir hattı, harekâtın yapılacağı muhtemel günlerde değiştiremezdim.

Binaenaleyh 67 nci Alayın mevzilerinin zayıf olduğu hakkında bir an tereddüt etmeksizin işbu zaaflara dair hiçbir kimseye en ufak şüphe vermeksizin bu hatlar üzerinde kesin muharebeyi kabul ettim.

74 ncü İngiliz Piyade Tümeni en az iki Tugayla 67 nci Alayın mevzilerine girmiştir. Yani 1.400 kişi altı bin küsur kişinin hücumuna maruz kalmıştır. İleri mevzi iki defa kurtarılmış ve kaybedilmiş ve Kanije Mevkii bir defa kurtarılmış ve kaybedilmiştir. Eğer süratli kayıp bahis konusu olursa nitekim öyle oldu. Fakat General Allenbi'nin sistemi veçhile ve Yıldırım Grup Komutanlığı'nın önemle nazarı dikkati çektiği şekilde meydana geldi.

Saat gece 01.00'den itibaren düşman kıtaları ilerledi ve yakından temasa geldi. Muharebe mesafesi takriben saat 08.00'de 800 m. kadardı. Bundan sonra en az altı obüs bataryası ve bir takım sahra bataryalarıyla bir saatlik gayet şiddetli bir topçu ateşi yapıldı. Bütün boy siperleri ve bütün tel örgü manileri dümdüz oldu, saat 09.00'dan itibaren taarruz ve karşı taarruzlar devam ederek saat 10.00'a doğru düşman 67 nci Alay mevziine kesin şekilde yerleşti. Bu alaydan bir tek kişi geri gelmedi. Alay sonuna kadar mevziini korudu.

Bütün tabur ve bölük komutanlarım ya kâmilen şehit veya ağır yaralı olmuşlardır. Ekseri yerlerde muharebenin kesin safhası zaten bu suretle cereyan etmiştir. Açılma ve yayılma bittikten ve yakın muharebe mesafesine girildikten ve topçu hazırlığı yapıldıktan sonra bir saat içinde kesin sonucun alınması gayri tabii görülemez.

Şimdiye kadar düşmanın 74 ncü Piyade Tümeni'nin önemli zayiatından bahseden esirler olmuştur. Bundan sarfınazar kendi tarafımızdan vuku bulan görüş ve tahkikat, 67 nci Alay subaylarının ve eratının hemen hepsi mutlak surette cidden fedakârane hayatlarını feda etmişlerdir.

8 nci Ordu'nun raporunda Birüssebi için gösterilen ikinci kayıp sebebi esasen Birüssebi'ye yeni gelmiş ve tamamen hiç tanımadığı yeni kıtalar bulmuş olan Kolordu Komutanı'nı müdafaayi nefs kaygısına düşürmekten maada bilakis benim için bir savunma hakkı ve bir mazeret olabilir. Fakat benim muharebede komuta etmiş ve kendilerinden hayatlarını talep etmiş olduğum adamlar namuskârane bir surette bana hayatlarını hakikaten verdikten sonra ben de onlara karşı her itham karşısında vazifemi ifa etmek mecburiyetindeyim. 67 nci Alayın Muharebe Cephesi'ne giren şehitlerine ve maatteessüf hiçbiri bulunamamış olan saygıdeğer savaşçılarına hakikati hal önünde yalnız tazim hissiyle mütehassisim.

Binaenaleyh Birüssebi'nin kaybı meyanında gösterilen 67 nci Alaya ait nedeni asla kabul edemem. Birüssebi kaybedilmişse bunda 67 nci

Alayın hiçbir korku ve kusuru olmamıştır. Kayıp sebebinden dolayı 3 ncü Kolordu'dan hesap sorulacaksa yalnız benden hesap sorulmak gerektir.

İnsanların yaşamlarına kısa bir emirle son verdirebilen komutanlar, felâketli günlerde de evvelce emirlerinde bulunmuş ve kendilerine hayatlarını ve güvenlerini esirgememiş olan insanların tüm haklarını gerçek bir surette koruyabilmek ve başka sebeplere dayanan uğursuz olaylarda kendini temize çıkarmak için, suçu olmayan bu kimselere yüklemiyecek kadar temiz ve faziletli yaratılmış olmak durumundan yoksun bulunmamalıdır. İşte bu yüksek düşünce ve vasıflardan 67 nci Alay'a ait olan gayri mevcut isnatların nazarımda söz konusu olamıyacağını tekrar arz ederim.

İyice hatırlamaktayım ki 31 Ekim Birüssebi Meydan Muharebesi günü 67 nci Alayın sarsıldığına ve bazı eratın teslim olduğuna dair sözler geçmiş ve orduya da arz olunmuştur. Fakat bu hadiseler mevzie girmiş olan düşmana karşı bazı eratın her muharebe meydanında görüldüğü gibi münferit hareketlerden sayılan topçu ateşleri ve düşman hücumları önünde bazı erlerin sarsılmış olması mahiyetini geçmemiş bulunan ve tarafımızdan gerekli tedbirleri almamız ve uygulamamız en tabii görevimizdi.

İhtimalki 8 nci Ordu bu durumları abartmalı bir şekilde ele almıştır.

Mahaza umumiyetle 67 nci Alayın ihanet ve teslîminefs ettiğine dair hiçbir zaman hiçbir söz sarf olunmamıştır. Bilakis Kanije mevziinin süngü hücumuyla alındığı ve tekrar zayi edildiği sureti mahsusa da orduya bildirilmiştir.

Muhterem Kres Paşa Hazretlerinin ifadelerini aynen yazıyorum :

"..... Çünkü süvari tümeni çevik bir ihtiyat olarak değil, belki daha muharebenin başlamasından evvel Tell es Sebi civarında bir mevzide tespit edilmişti.

Şunu kabul ettirecek sebeplerim vardırki, süvari tümeninin biraz daha hareketli şekilde kullanılmasıyla Birüssebi'nin kurtarılması mümkün olacaktı."

"Süvari tümeninin oynak şekilde kullanılması."

Bu genel deyimin 31 Ekimde 3 ncü Kolordu'nun hakiki durumuna tatbikini muhterem 8 nci Ordu Komutanı'nın nasıl tasavvur ettiğini tahmin edemiyorum.

a. İhtimalki süvari tümeninin daha 31 Ekimden evvel olan günlerde yani 28, 29 ve 30 günlerinde ileriye gönderilerek muhtelif düşman gruplarına karşı münferit bir başarı elde etmesi ve hiç olmazsa düşmanın ileriden karşılanması suretinde kullanılması sözkonusu edilmiştir.

Düşmanın Tell el Fari'den doğuya (Ebu Galyon'a) doğru şümendifer inşaatı (ordu emrine nazaran toprak tesviyesi) 20 nci Kolordu tarafından topçu ateşi altına alınmak üzere 27 Ekimde (Ebu Süheyban-230 tepesine doğru) süvari tümeni ve bir piyade alayı batı istikametinde ileri hareket ve süvari tümeni kanlı bir surette 230 tepesine taarruz ve zabt ettikten sonra akşam geç vakit avdet etmiş ve 28 Ekimde yeniden tertiplenip güç kazanmaya bırakılmıştı.

28 Ekimde dahi düşman ileri hareket ederek Kozel Basal-Kemal Tepesi-Elmesani-Ebu Süheyban ve Tavil el Habari sırtlarını tutmuş ve tahkim etmeye başlamıştı. Daha 25 Ekimden itibaren düşmanın. Vadii Müsait'de üç süvari alayı, Vadii Muallaka'da iki süvari alayı, Halase civarında üç süvari bir hecinsüvar alayı, Biarı Asluç ile Halase arasında bir süvari alayı bulunduğu haber verilmişti.

26 Ekim sabahında yapılan Tayyare keşfine göre Edduri'de bir piyade tümeni, Tell el Fari doğusunda bir piyade tümeni Vadii Sini ve Mai Muallaka arasında bir piyade tümeni, Halase'de bir süvari tümeni, 2 batarya, Biri Türkiye doğusunda Vadii Müşaş'da 4 piyade taburu bulunduğu bildirilmişti.

29 Ekimde düşman Biar ül Asluc, El Halase ve Mai Muallaka da ve Martaba güneyinde kuvvetli gruplar göstermişti. Gruplar arasında çok miktarda piyade mevcut olup en küçük grup iki tugay kadar süvariydi.

Birüssebi'den Birar ül Asluç veya El Halase'ye her biri iki süvari tugayı (yani 18 bölük) olan bir gruba karşı 8 süvari bölüğüyle taarruzi bir hareket düşünmedim. Çünkü Birar ül Asluç ve El Halase kuvvetlerinin her ikisiyle savaşacak (piyadeden sarfınazar 36 bölük kadar süvari) bir kuvvetim yoktu. Buna ancak piyadeyle müştereken ve Birüssebi mevziinin haricinde kati bir muharebeyi göze almak suretiyle yapabilirdim ki, kuvvetlerin nispetine nazaran bu da mümkün değildi. Mahaza 29 Ekim akşam, durumu özetlerken bu düşünceyi orduya yazmıştım.

Demiştimki, "Düşmanın Birüssebi karşısında açılması tamamlanmış ve düşmanın örtme hattı keşif kollarımızı Vadii Sedet güneyine geçirmemiştir. Piyadeyle takviye edilerek süvari tümenini ileri göndermeye kuvvetim müsait değildir. Diğer görevlere ilaveten Arara'ya kadar keşif sahasının uzamış olması sebebiyle şimdilik acele olarak bana diğer kıtalardan alınarak bir süvari alayı gönderilsin ve artık düşman örtme hattının gerisinde neler olduğunu tayin hususu, münhasıran tayyare keşfine bağlı kalmıştır."

Buna hiçbir cevap alamamıştım.

30 Ekim akşamı da "düşmanın ileri hattı Üm Acva-Bir İbni Türkiye Cebel-i Şukayp'ın güney etekleri hattından daha kuzeyi hattına gelmiş, örtme darlaşmış ve düşman Birüssebi'nin doğusuna taşabilecek kuvvetleri getirdiği kabul olunur" demiştim.

Binaenaleyh Birüssebi'nin haricinde bir teşebbüs yapmaya kuvvetimi müsait görmediğimi ordu biliyordu. Eğer bu cihet bir hatalı sevk ve idare kabul ediliyorsa bana vaktinde cevap ve hatta emir vermek yalnız mümkün değil fakat bu kanaatte bulunan orduyu hümayunun vazifesi icabındandı.

b. Eğer oynak şekilde kullanmayla daha düşman kanatlardan sarkmazdan evvel, yani 31 Ekimden evvel süvari tümenini taarruzi değil fakat nev'ama cephemi ilerden doğuya doğru uzatarak Bir İbni Türkiye civarında veya Tavilülnaim tepelerinde veya Arara istikametlerinde düşmanı uzaktan durdurmak isteniyorsa buna dahi süvari tümeninin 8 bölük yani 500-600 kılıçlı kuvveti yeterli değildi. Biri İbni Türkiye, Cebeli Şukayp ve Arara istikametlerinin her biri diğerini çevirir.

Düşmanınsa benim tarafımdan işgal olunacak istikameti kuvvetli bir surette tespit etmekle beraber diğer istikametlerden kuvvetli bir surette taşacak kuvveti vardı.

Ben bu ihtimallere karşı zayiatı göze aldırarak 28.10.1917'de Urban ve hecinsüvar bölüklerini Cebeli Ebu Şukayp üzerine göndermiş ve Arara'yı, bundan kuvvetli bir postayla işgal ettirmiştim. Beklediğim sonuçsa hiç olmazsa düşmanın taşmasından vaktiyle haberdar olmaktı. Süvari tümenini, doğusundan ve batısından kuşatılması ve cephesinin yarılması muhtemel olan Birüssebi mevzii merkezinde ve elim altında, güçlü ve dinlenmiş bir durumda ihtiyat bulundurmaya karar vermiştim. Bu kararım orduyu hümayunca da biliniyordu.

Eğer Ordu, bu suretle ileriden bu istikametleri örtmek için kullanmayı tasavvur ediyorduysa, bunu bana sözlü veya yazılı olarak bildirmeye veya emirle tebliğ etmeye vakti vardı.

Süvari tümeninin kullanılmasıyla ilgili olarak herhangi emir almadığım gibi, Ordu'dan bu Tümen'in oynak bir şekilde kullanılması için bütün Sina kıtalarından birer ikişer süvari bölüğü alınarak takviyesini

mümkün gördüğüm ve hiç olmazsa bir süvari alayını 29 Ekimde gönderilmesini istirham eylediğim halde, bu isteğime hatta cevap bile almamıştım.

c. Oynak şekilde kullanmayla, eğer düşman süvari kuvvetlerinin Birüssebi doğusuna muhtelif kollardan sarktıkları zaman bu kollara karşı münferiden atılmak kastediliyorduysa, bu dahi takimatla mütenasip değildi.

Düşman kuvvetleri Birüssebi doğusuna geldikleri zaman Hırbet el Müşaş - Hırbet el Milh istikametlerine kadar açıktan gelmiş ve yayılmışlardır. Gelen kuvvetlerden yalnız süvari tümeni karşısına yani Hırbet el Müşaş kuzey ve güneyine yayılanlar iki tümen (54 bölük, 8.000 atlı)' di 600 atlı, bunlar üzerine atılmaya sevk olunamazdı.

d. Oynak şekilde kullanmayla süvari tümenini Birüssebi merkezinde tutmak ve asla cepheye sevk etmeyerek cephenin muhtelif yerlerini yarıp geçecek düşman süvarilerine karşı kullanmak da düşünülmüş olabilir. Yani doğuda yeniden meydana gelen 8 km.'lik cepheyi piyadeyle teşkil ve tespit eder ve süvari tümenini Birüssebi'de tutardım.

Düşman süvarisi şayet cepheyi yaracak veya tamamen gerilerine sarkacak olursa, süvari tümeniyle üzerine atılırdım. Bu hareket tarzı da başarılı olurdu. Çünkü cephemi herhangi bir kesimden yaracak düşman süvari kuvveti başlangıçta fazla olmayacağından, yorgun, yıpranmış ve ateş altında safları seyrekleşmiş olacağından, benim hazır ve zinde bulunan atlılarımla imha olunabilirdi.

Fakat bunu düşünebilmek için evvela benim yeniden hasıl olan 8 km.'lik cephemi tespit edecek piyade kuvvetim olmalıydı. 690 kişilik makineli tüfeksiz 2 nci Piyade Alayı ile 8 km.'lik cepheyi tutmak düşünülemez. Halbuki ben bu alayın iki taburunu ve 48 nci Alayın sol kanadındaki piyade taburunu, bütün süvari tümeniyle ve bütün ihtiyat topçularımla böyle bir cepheyi ancak saat 15.00'e kadar tutabilmiş ve sonunda yarılmaktan kurtaramamıştım.

e. Hakikat haldeyse süvari tümeni, 3 ncü kolordu tarafından 31 Ekim günü muharebe durumunun gerektirdiği ve kuvvetinin müsait olduğu en doğru şekilde ve oynak bir surette kullanılmıştı. Filhakika yeni doğu cephesine tahsis ve sevki imkânı bulunan 48 nci Alayın bir piyade taburu ve 2 nci Alayın iki piyade taburuyla Dahariye şoşesine kadar grupvari cephe alınmış ve 3 ncü Süvari Tümeni sol kanat açığına alınarak Birüssebi'nin kuşatılmasına mani olmak vazifesi verilmiştir.

Düşman kuzeye sarkmak istedikçe bizim süvari tümeninin ateşlerini yanında ve karşısında buldu. Netice şu oldu ki düşmanın tasavvurlarına ve büyük üstünlüğüne rağmen, yeni doğu cephesi dahil olduğu halde bütün cepheleri tespit edecek ve yaracak kuvvetler tahsis ettikten sonra Hırbet el Müşaş iki tarafında ve yalnız Birüssebi'nin kuzey ile irtibatını kesmek üzere memur edilen iki süvari tümeni görevini yapmaktan alıkoymuş ve Birüssebi'nin kuzeyle irtibatı kestirilememiştir.

Tell el Sebi'de bulunan süvari tümeni değil, direnek noktası içinde bulunan bir piyade bölüğüydü. Bu piyade bölüğü, düşman topçu ve makineli tüfek ateşi altında Kemali Şan ve şerefle bir kişiye kadar can vermiştir.

Süvari tümeni krokide gösterilen yerde ve düşman sarktıkça karşılıklı olarak hareketle Birüssebi yolunun kesilmesine mani olmuş ve 31 Ekim karanlık bastıktan sonra kuzey istikametinde çekilmiş ve bir şey kaybetmemiştir.

Binaenaleyh Birüssebi'nin doğudan ve kuzeyden çevrilerek irtibatının kesilmemesi hakikatıyle sabittir ki süvari tümeni Tell es Sabi civarında tespit edilerek değil, fakat düşman sarktıkça oynak bir şekilde kullanılmıştır. Sabit bir surette bir mevzie veya cepheye sokulacak olan beşyüz atlıyı, 8.000 atlıdan mühim bir miktarın tamamen sarkarak çevirmesi, yanını ve arkasını kesmesi icap ederdi.

Süvari tümeninin daha hareketli kullanılması imkanını zan ettirecek sebeplerin neler olduğunu takdir ve hatırlayamıyorum. Fakat süvari tümeninin bir süvari kıtası gibi oynak ve faal kullanılmasının 8 nci Orduca lazım geldiği ve önemli olarak kabul edildiğini ortaya koyacak bir durumdayım.

Düşman süvari kuvvetlerinin miktarına karşı (Birüssebi Muharebesi'ne kadar bilinen 81 bölük, hakikatte daha çokmuş) tarafımızdan süvari tümeninin (8 bölük) oynak olarak kullanılmasını düşünebilmeye fikrimce en mühim delil, süvari tümenimizin takviyesi çaresini aramak olurdu. Halbuki 3 ncü Süvari Tümeni'nin 7 nci Alayı Birıssebi'den alınarak Hicaz'a gönderilmiş ve süvari tümeni yerine teşkil edilmiş olan estersüvar alayıyla hiç gelmemiştir. Gerçek daha büyük makamlar tarafından ve belki daha büyük ihtiyaç için alınmış olan kuvvetlere karşı koymak 8 nci Ordu için mümkün değildiyse de fakat 8 nci Ordu, sıkı bir surette ve yan yana mevzilere girmiş olan tümenlerin ve kolorduların süvarilerini Birüssebi'ye sevk edebilirdi (belki iki alay kadar süvari). Ben daha Ekimde bir süvari alayını rica etmiştim. Daha şayanı dikkattirki, Birüssebi'de bulunan 27 nci Piyade Tümeni'nin süvari bölüğü dahi Sina Cephesi'nin batıda bulunan tümenlerindendi.

Hiç olmazsa bu süvari bölüğünü süvari tümenine katmak maksadını ifade ederek ağızdan ve yazılı olarak 8 nci Ordu'dan defalarca rica etmiş fakat red cevabı almıştım. Süvari tümeninin faal olarak kullanılması için muhtaç olduğum muhabere araçları (helyosta, telsiz) için dahi 8 nci Ordu'ya müracaatta bulundum. Yıldırım'dan gelecek cevabı ancak 30 Ekim akşamı helyostayla alabildim.

27 Aralıkta süvari tümeni piyade kıtaları arasında Ebu Süheyban-230 tepesine taarruz görevini almış ve kanlı zayiata uğramıştı. Bu kadar az mevcutta bulunan bir süvari kıtasının bu suretle kullanılması onun düşman süvarisine karşı atlı kullanılmasına ehemmiyet verildiğini göstermezse yeri vardır.

Düşman süvarisinin Birüssebi'yi kuşatması için ne dereceye kadar doğuya sarkabileceği hakkında dahi 8 nci Ordu'ya hakikatte vuku bulan hali tahmin edememişlerdi. Çünkü zaten kuvvetli süvariye karşı savunma için hazırlanmış olan Birüssebi mevzii, Hafir ül Avca yolunun doğusunda bitiyordu. Birüssebi'nin doğusu ne hat olarak, ne de ikinci derecede manilerle piyade ve topçu ateşleri noktayı nazarından esaslı hiçbir işe yarar durumda değildi.

Yalnız Beylik Mandralar civarında münferit ve kuvvetli keşif kollarına ve belki bölükler için ufak siperler vardı. Kezalik Birüssebi de bulunan komutanlara bu hususta asla takviye ve ihtarda bulunulmamıştı.

Düşman süvarisinin Birüssebi doğusundan hakikatte olduğu kadar geniş bir nispette taarruz ve kuşatma yapabileceği ihtimalini, tetkikat ve uygulama esnasında, yalnız benim gözönünde tutmuş olduğumu hayretler içinde bana ifade etmiş olan komutanlar halen hayattadırlar.

Bizzat Kres Paşa Hazretleri, sulamak ihtiyacından ve arazi müşkülatından dolayı pek kuvvetli süvarinin Birüssebi doğusuna geçmesi muhtemel olmadığını bana defalarca söylemişlerdir. Velhasıl 31 Ekim meydan muharebesi günü 3 ncü Süvari Tümeni Komutanı, kendi karşısında iki düşman süvari tümeni olduğunu ve ayrıca ordudan gelen bir tayyare, yalnız doğu cephesinde iki ila üç süvari tümeni bulunduğunu bana bildirdikten sonra, ben bunları bilgi için Ordu'ya arz ettiğim zaman Kres Paşa Hazretlerinden, onlar iki süvari tümeni değil iki süvari tugayıdır cevabını almıştım ki bizzat muharebe eden komutandan ve havadan keşif yapan tayyareciden maada Ordu'yu ikna edebilecek başka bir vasıtaya malik değildim.

Binaenaleyh Birüssebi karşısında süvari harekâtı nasıl cereyan edebileceğini düşünen ve kendi süvari tümenimizi düşmanın muhtelif çevik kolları aleyhine taarruz fırsatını aramaya elverişli bir surette kullanma

imkânını düşünen yalnız ben olmuşumdur. 31 Ekim günü güney ve doğu cephelerinden düşmanın kesin taarruzuna uğramış ve üç günden beri düşmanın harekâtını açılma ve yayılma suretinde kabul ve bunun Ordu'ya da arz etmiş olan ve yedi misli düşman kuvveti karşısında muharebe edeceğini daha evvel bilmiş, muharebe günü bizzat tecrübe etmiş bulunan 3 ncü Kolordu Komutanı, eğer 31 Ekim saat 17.00'ye, yani bizzat düşman süvari hücumuna uğrayıncaya kadar 8 nci Ordu'dan bir tek piyade neferi istemediği halde daha 29 Ekimde bir süvari alayını istemeye lüzum görmüşse, bu adam süvari tümeninin oynak olarak kullanılmasına dikkat çekmiş olan yegâne komutandır. Yine 3 ncü Kolordu Komutanı, daha 22 Ekimde Birüssebi'e gelmiş olan 7 nci Ordu Komutanı'na dahi süvari takviyesine ihtiyacı olduğunu ve Birüssebi'nin durumu dolayısıyla süvari faaliyetine en ziyade lüzum olduğu hakkındaki kanaatlerini hararetle arz etmiş ve hatta Grup makamı alisine kadar olan makamları müracaata sevk etmişti.

Binaenaleyh işin aslı tereddütsüz bir şekilde şudur ki, 8 nci Ordu Komutanı, 3 ncü Süvari Tümeni'nin oynak ve faal bir şekilde kullanılmasını asla düşünmemiş ve çünkü iki tarafın süvari kuvvetleri arasındaki nispete göre (O zaman malum olan üç düşman tümenine yani 81 bölüğe mukabil 8 bölüktü, halbuki hakikatte 4 süvari tümenine yakın çıkmıştır) bir takviye lüzumuna ve oynak kullanma imkânına asla iltifat etmemiş ve 3 ncü Kolordu Komutanı'nın, hatta 27 nci Tümen'in diğer kıtalarda bulunan süvari bölüğünün iadesi için yapılan ısrarlı ricaları reddedecek kadar Birüssebi'de süvari kuvvetini lüzumsuz addetmiş ve düşman süvarisinin harekâtını dahi vukubulmadan evvel ehemmiyetsiz ve tehlikesiz görmüş ve vukuu sırasında üzerinde kanlı bir surette cereyan etmekte olan hakiki sahneyi reddetmiştir.

Bana maledilen eleştirilerden sonra Kres Paşa Hazretleri'nin raporlarını mütalaaya devam ediyorum:

"Kendi mevzilerimin uzantısına ve mesafenin büyüklüğüne nazaran daha birinci muharebe gününde Birüssebi'ye diğer takviye kıtaları gönderebilecek vaziyette değildim." Bir Ordu Komutanı'nın kendi mevzilerinin uzantısı hakkındaki mütalaasını tetkik edecek selahiyette değilim. Fakat mesafenin uzaklığını ölçmek mümkündür. Tell el Şeria, Birüssebi'e 20 km. mesafede yani dört saat ve bir piyade alayıyla topçu taburunun bulunduğu Ebu Rukeyk civarı nihayet 8 kilometre yani iki saat mesafede olduğu halde Güneyde Cebel Ebu Şaar cephesinin tamamen düşman eline geçtiği anlaşıldıktan yani öğleden evvel saat 10.00'dan itibaren benim Birüssebi'yi bizzat terk etmek mecburiyetinde bulunduğum saat

17.00'ye kadar yedi saat geçmişti. Hatırladığıma göre 20 nci Kolordu'nun bu esnada bir de mürettep süvari alayı vardı ki bunun için mesafe daha yakındı. Ebu Ruyek Müfrezesi'nin yerini bir tehlike vuku bulmaksızın diğer bir kıtayla tutmaya imkân vardı. Gerçi düşmanın Birüssebi'ye taarruz hazırlığını gösteren 28 Ekim gününden itibaren 8 nci Ordu'yu dahi doğu tarafında bulunan tasarruf olunacak bütün ihtiyatları batıya doğru yanaştırmakta ve 20 nci Kolordu sol kanadındaki kuvvetleri Süheylika'ya doğru almaktaydı.

Bu suretle Birüssebi'ye daha mühim kuvvetler gönderilmesi için mesafe uzamışsa Sina Cephesi'nin tertibatı esasen yeni muharebe durumuna uyamamış demek olur.

8 nci Ordu'nun Raporundan :

"Bu cihete yani Birüsebi'ye takviye kıtaatı göndermeye esasen istekli değildim. Çünkü Birüssebi'nin bu kadar çabuk bir şekilde düşeceğini tahmin ve kabul edemezdim."

Raporun baş tarafında geçen bir paragraf dahi, Birüssebi kuvvetlerinin bir piyade ve iki süvari tümeninden ibaret bir düşman kuvvetine karşı muhafazasının mümkün olunduğu bildirilmektedir.

29 Ekim 1917'de benim ordudan aldığım durum muhakemesine dair bir mütalaada kesin olarak hatırladığıma göre düşmanın Birüssebi'ye bir Piyade ve bir süvari tümeni tahsis edeceği bildirilmiş ve raporun nihayetinde söylenen "3 ncü Kolordu Komutanı benim tarafımdan sureti katiyede haberdar edilmişti ki benim tarafımdan artık bir takviye kıtasını beklemiyecektir" hükmü bir piyade ve bir süvari düşman tümenine göre saptanmıştı. İşbu raporda düşman kuvvetleri hakkında gösterilen rakam, bir piyade ve iki süvari tümeniyle benim muharebeden evvel ordudan aldığım emirdeki rakam arasındaki farkı (bir piyade ve bir süvari tümeni) kavrayıp açıklayamam.

Hakikat haldeyse, düşmanın Birüssebi'ye karşı tahsis ettiği kuvvetler bir piyade ve iki süvari tümeninden fazlaydı.

74 ncü Piyade Tümeni, kâmilen iştirak etmiştir (bu piyade tümeni subaylarının Tavil el Habari'den ve Martaba civarından 18 Ekim günü Birüssebi'ye karşı keşifler yaptıkları bilahare elde edilen İngiliz emirlerinden (74 ncü Tümen'in emri ve 231 nci Tugay'ın, 18.10.1917 için atlı subay keşifleri hakkındaki emirleri anlaşılmış ve bu keyfiyet 31 Ekimden evvel orduya arz olunmuştu). Bu tümenden alınan esirler genel olarak bunu daima tekrar ederler.

21.12.1917 tarihinde Kalendiye güneyinde (756 rakımlı tepe civarında esir edilip 7 nci Ordu'ya gönderilen 60 ncı Piyade Tümeni'nin 181 nci Tugayı'nın 2/24 ncü Taburu'na mensup Moris ve 23.12.1917 tarihinde 756 rakımlı tepe doğusundaki 759 rakımlı tepe civarında esir edilen 60 ncı Piyade Tümeni'nin 180 nci Tugayı'nın 2/18 nci Taburu'na mensup Büyük Britanyalı Avçun Çavuş ile İrlandalı Doli adlı er dahi Birüssebi' de muharebe etmiş olduklarını söylemişlerdir. Demekki Birüssebi Muharebesi'ne 60 ncı Piyade Tümeni'nden dahi kıtalar iştirak etmiştir. Zaten 26, 28, 29 Ekim günlerinde tayyare keşifleri Tell el Fari, Ebu Galyon, Ebu Süheyban, Martaba, Vadii Sini, El Halase ve Biri İbni Türkiye civarındaki piyade taburlarının mevcudunu iki piyade tümeninden fazla gösteriyor ve ayrıca düşman ordugâhının doğusunda toplu piyade kıtaları olduğunu bildiriyordu. Tell el Fari-Badii Şenek ve Tell el Refah civarındaki bütün süvari ordugâhlarının hemen kâmilen boş olduğunu gösteriyordu. Bu halde daha 31 Ekimden iki piyade tümeninin ve bütün süvari kuvvetinin Birüssebi'ye karşı kullanmak imkânı hesaba dahil oluyordu.

Bizzat 31 Ekim günü ordu, düşman kuvveti hakkında aşağıdaki bilgileri almıştı.

Cephede muharebe eden komutanlara atfen bütün 67 nci Alay cephesinin (Vadii Sebi-Şam-Plevne) kısmına düşmanın bir piyade tümeni taarruz etti. Doğuda Hirbet el Müşaş iki tarafından iki süvari tümeni taarruz etti ve işbu doğu cephesinde ayrıca dört piyade taburu dahi haber verildi.

Bundan maada batı bölgesinde düşmanla muharebe ediliyordu ve 48 nci Alay güney ve doğu cephesinde düşmanla muharebe vardı. Yani hakiki taarruzu yapan güneyde ve doğuda bir piyade ve iki süvari tümeninden maada Birüssebi kuvvetleri daha 8,5 kilometrelik cephede düşman tarafından tespit olunuyordu ki bu kadar fazla cephe için dahi daha bir süvari veya piyade tümeni kabul etmek lazımdı.

Tayyare keşiflerinden 31 Ekimde, muharebe esnasında ordunun bana gönderdiği iki tayyare dahi iki rapor vermişti. Birisi doğuda 3 süvari tümeni, güneyde bir piyade tümeni ve bir süvari tümeni olduğunu haber veriyordu. Diğer biri doğuda 2-3 süvari tümeni, güneyde bir buçuk süvari tümeni ve batıda yine süvari kuvvetleri olduğunu haber veriyordu.

Binaenaleyh açıktır ki, Birüssebi'ye taarruz eden kuvvetlerin muharebeden evvelki emirde kabul edildiği veçhile bir piyade ve bir süvari tümeni ve şimdiki raporda bildirildiği gibi bir piyade ve iki süvari tümeninden fazla olduğunu görmek için ordu komutanı, muharebe günlerin-

den evvelki düşman tertibatı ve bizzat muharebe günü düşmanla temasta bulunan komutanların verdiği haberler ve ordunun yaptırdığı tayyare keşifleriyle kâfi derecede bilgilere sahip bulunuyordu. 3 ncü Kolordu Komutanı gerçek durumu ortaya koymaya muktedir olmadıysa, talihsizliğinden ve yukarıda arz olunduğu gibi süvari komutanı ve tayyare rasıdı yalnız doğu cephesinde iki süvari tümeninden fazla kuvvet bildiriyor şeklindeki haberi üzerine Hüleykat'ta bulunan ordu karargâhından aldığı," hayır onlar iki süvari tugayıdır" cevabını değiştirebilecek başka vesaite malik olmadığındandır.

Birüssebi'nin bir günde düşüşünü çabuk demeye de imkân yoktur. Çünkü Birüssebi Muharebesi Tell el Fari ordugâhından düşmanın harekete başladığı günde cereyan etmemiştir. 28, 29, 30 Ekim tarihleriyle düşmanın açılması ve yayılması üç gün sürmüş ve dördüncü günü saat 01.00' de hazırlığını ikmâl etmiş bir düşmanla başlamıştır.

Üç gün hazırlığını ikmâl eden bir düşman (Eğer yalnız bir piyade ve iki süvari tümeni kabul etsek, sekizeryüz kişilik taburlar ve 150'şer kişilik süvari bölük mevcutlarıyla toplam 9.600 + 17.700 muharibe karşı), kendisinden dört defe zayıf olan savunma mevziindeki düşmana karşı saat 01.00'den öğleden sonra saat 17.00'ye kadar muharebeden sonra kati netice almış olursa hazırlıksız bir sürat göstermiş olmaz. Eğer düşman kuvvetlerini hakikatte olduğu gibi emin olarak bir buçuk piyade tümeni kabul edersek, 4.400 muharibe karşı açılması tamamlandıktan sonra taarruz eden düşman kuvveti 24.450 er olarak 6 misli ve taarruz eden olmak itibariyle inisiyatife malikti.

Binaenaleyh Birüssebi Muharebesi bir günde hazırlıksız bir surette ve ciddi bir muharebeye girişilmeksizin sonuçlanmış bir hadise değil, açılmış ve yayılmış ve Remadiye de olduğu gibi hasmını kâmilen imhaya azmetmiş altı misli üstün bir düşmana karşı kemâli şan ve azametle cereyan etmiş ve bütün muharebeye katılanlara en fedakâr bir surette vazife gördüklerinden vicdan huzurunu tamamen verebilecek mühim bir meydan muharebesidir.

Rapordan :

"Herşeyden evvel bu zamanda düşmanın kati taarruzu Gazze'ye yapacağı ve Birüssebi'ye karşı gösteriş taarruzu yapacağına dair açık deliller vardı. Bundan maada bir de barkman (karaya çıkarma) ihtimali de hesap edilmek lazımdı..."

Bu fıkralara Birüssebi Komutanı olarak düşünce ve ihata çerçevem dahilinde cevap vereceğim.

Düşmanın Gazze'ye karşı kati taarruzu ve Birüssebi'ye karşı gösteriş taarruzu yapacağına dair benim Ordu Komutanı'ndan ağızdan ve önemli kabul ettiğim açık delillerden birincisi, İngiliz ordusu Topoğrafya Şubesi Müdürü'ne ait olup düşürülmüş olan bir haritadan orduca bu hususta bir neticeye varılmış olmasıdır. Aldığım emirlerde ve tayyare keşiflerinde başka bir açık delile rast gelmedim.

Bundan maada 28 Ekime kadar müstahkem ordugâhı dahilinde kalmış olan düşman ordusunun bu durumdan yalnız Gazze'ye karşı kati taarruz yapacağı hesap olunarak 26, 28, 29, 30 Ekim günleriyle bütün cephemize muvazi bir cephe kurup ve tahkim etmeye, Birüssebi karşısında mühim kuvvetler yaymaya başlamış olan düşman Birüssebi'ye karşı da kati taarruz yapabilecek bir duruma girmişti.

"Düşmanın açılması sonuçlanmıştır. Düşman Birüssebi'yi doğudan kuşatacak kuvvetleri getirmiştir." Tarzında tarafımdan yazılı olarak bildirilmişti. Düşman, hakikatte de barkman yapmamış olmakla beraber bu husus hakkında açıklama yapmak için kendimde hak görmüyorum.

Fakat rapordaki "Velhasıl Ordu Grubu ihtiyatının Birüssebi'nin çok yakınında bulundurulması su ihtiyacı sebebiyle gayri kabil bulunuyordu" düşüncesinin Birüssebi'ye ilgisi dolayısıyla tarafımdan açıklanmasına sebep vardır. Birüssebi'deki su miktarı mevcut kuvvetten fazla tümenleri sulayabilirdi.

Ebu Hof ve Huveylika'daki kuyular bir piyade tümeninden fazla kuvvet besleyebiliyordu. Zaten hakikatte de Ebu Hof mevziinde muharebe eden iki tümene yakın kuvvetlerimiz Ebu Hof kuyularından sulanmıştır. Ebu Rukeyk ve Müveylih Kuyularının bir tümene kâfi geleceği bizzat Kres Paşa tarafından hesap olunarak "Eğer Yıldırım muvafakat eder ve kâfi tahkimat vasıtası elde edilebilirse Birüssebi kolordusuna bir tümen katılmasıyla Kemal Tepe-Elsani-Ebusuheyban-Tavil el Habari cephesini işgal ettirmek" kararında olduğunu bizzat kendisi bana ifade etmişlerdi.

Raporun son fıkrası, Evet düşmanın bir Piyade ve bir süvari tümeniyle taarruz edebileceğini esas ittihaz eden ordu emri, bana artık başka takviye kıtası gönderilmeyeceği muharebeden evvel bildiriliyordu.

Düşman hakikatte kendisi için sınırlı olan hesaba bağlı kalmayarak pek fazla kuvvet tahsis ettiği halde, savunma kuvveti miktarı sabit kalmış ve mahaza 3 ncü Kolordu Komutanı bütün muharebe günü esnasında bir tek er takviye kıtası istememişti. Bu halde kabul etmek icap ediyorki ordu emrinde dost ve düşman kuvvetleri bir defa tespit olunmuş ol-

duğu için hakikatte bütün İngiliz ordusu Birüssebi'ye karşı taarruz etseydi bile 3 ncü Kolordu Komutanı 13 taburundan yani 4.400 erden fazla kuvvet beklemeye haklı olmayacaktı.

Raporun yukarıdaki fıkralarında :

"13 tabur ve 7 batarya ve süvari tümenine çıkarılmış olan Birüssebi savunma kuvvetinin gayet kuvvetli, Birüssebi mevzilerinde bir piyade ve iki süvari tümeninin sahra usulü taarruzuna karşı mukavemet için, mevcut ölçülere göre ferah ferah kifayet edeceğini kabul etmek lazımdı." buyuruluyor.

Gayet kuvvetli mevzi tabirini şimdiye kadar izah etmiş ve düşman piyade tümeninin dahil olduğu Cebel Ebu Şaar (67 nci Alay Cephesi) mevzilerinin gayet kuvvetli değil ancak zayıf olduğunu arz etmiştim.

Düşmanın diğer kati taarruzu tevcihiyle yardığı ve yardıktan sonra ilerlemesiyle Birüssebi'in düşmesine sebep olduğu yeni doğu cephesi hazırlanmış mevzi değil, açık sahra tahkimatıydı. Çünkü yukarılarda arz ettiğim veçhile doğu cephesi 8 nci Ordu'nun asla ihtimal vermediği yeni bir cephe olduğundan, 8 nci Ordu'nun buranın kuvvet ve zayıflığından veya hazırlığından bahsedebilmesine imkân yoktur.

Yeni doğu cephesinde ne yapılmışsa benim tarafımdan üç dört gün zarfında yapılabilmiştir ki, bu işler nihayet mahdut boy siperlerinden başka birşey değildi.

Düşman sahra usulü taarruz etmiştir. Ama doğu cephesinde sahrada bulunan savunana karşı taarruz etmiştir. Ebu Şaar cephesine de sahra usulü taarruz etmiştir. Fakat üç günden beri topladığı topçularıyla ve ağır obüsleriyle Ebu Şaar cephesinin boy siperlerini ve 2 metre genişliğindeki mahdut tel örgülerini evvela ortadan kaldırmış ve en az dört, herhalde altı misli üstünlükle mevzie gelmiştir.

Raporda : "Birüssebi Grubu'nun takviyesi için 26 nci Tümen'in sol kanat mevziini Tell el Şeria (dahil)'ya kadar zayıf bir alaya vermek tehlikesini göze almıştım" buyuruluyor.

Eğer Birüssebi'nin elde tutulması imkânı temin edilmiş olsaydı. Tell el Şeria'ya kadar olan cephenin zayıflığı bir sakınca olmayacaktı. Gerideki mevziler zayıf olunca kanat dışındaki nokta, durumun icap ettirdiği biçimde ve her halde emin olarak elde tutulabilecek kuvvette olmalıydı.

Tell el Şeria'ya kadar mevzi zayıflatılmış ve kanat haricindeki noktanın muhafazası için ordunun yapabileceği tertibat kâfi gelmemişse 3 ncü Kolordu Komutanı bu konuda hesap vermeye mecbur olmaz kanısındayım.

Rapordan :

"Birüssebi'nin tutulmasını temin maksadıyla 16 ncı Tümen'in en iyi alaylarından birini Birüssebi'ye tahsis ederek birliklerin parçalanması mahzuruna da katlandım."

En iyi alaylarından biri, Birüssebi'ye gönderilmiş olan 48 nci Alay Türk eratından kurulu hakikaten iyi ve şanlı bir alaydı. Hayat ve mematı meçhul olarak düşman eline düşmüş olan 48 nci Alay'ın Komutanı'nı daima hürmet ve minnetle anacağım gibi büyük kısmını kurtarmış olduğum alayın muharebesini dahi takdirle anarım. Yalnız şurası 3 ncü Kolorduca ispat edilebilirki 48 nci Alay Birüssebi'nin tutulmasını temin edecek yeni bir kuvvet ve yeni bir kıta olarak gönderilmemiştir. Bu alay, Birüssebi'de bulunan 163 ncü Alayı sadece değiştirmek için 15 Ekimden sonra gönderilmiş ve 163 ncü Alay Gazze civarına getirilmiştir.

163 ncü Alay da Türk erattan kurulu hakikaten iyi ve şanlı bir alay ve adeden de kuvveti 48 nci Alay ile eşitti.

Binaenaleyh 48 nci Alay'ın gönderilmesiyle takviye bakımından Birüssebi'nin tutulmasını temin edecek yeni bir kuvvet mülahazası düşünülmemiştir. 48 nci Alay'ın gönderildiğini 3 ncü Kolordu'ya bildiren ordu emrinde de ve Kres Paşa Hazretlerinin ağızdan bana izahatlarında da yalnız 163 ncü Alay'ın asıl tümeni olan 53 ncü Tümen'e iadesi sebebinden bahsedilmiştir.

48 nci Alay'ın Birüssebi'ye gönderilmesiyle emrim altına yeni bir kuvvet ilave edilmiş olduğunu kabul etmek mümkün olurdu. Eğer 48 nci Alay yerine benden hiçbir kuvvet alınmamış olsaydı ve eğer değişiklik gerekirse, bu halde 48 nci Alay yerine tamamen aynı kuvvet ve kıymette 163 ncü Alay değil fakat eğitim bakımından daha zayıf olan ve ordunun tabirince itimada değer olmayan 67 nci veya 81 nci Alaylar'dan birisi verilebilirdi.

Ne kadar acı olursa olsun söylemeliyimki 48 nci Alay'ın 163 ncü Alay ile değiştirilmesi, ordunun bana vaktiyle yazılı ve ağızdan bildirdiği gibi kıtaları kendi birliklerine iade etmek maksadına dahi dayanmıyordu. Çünkü 163 ncü Alayı kendi asıl birliği olan 53 ncü Tümen'e iade etmek önerisini alır almaz 8 nci Ordu'ya, 67 nci Alay esasen 27 nci Tümen'e ait olmadığı cihetle bu alayın Birüssebi'den alınmasını ve bunun yerine esasen 7 nci Tümen'in malı olup Gazze civarında bulunan 79 ncu Alay'ın iadesini yazılı olarak rica ettim.

79 ncu Alay, cepheye girdiğinden iadesi kabil olmadığı cevabını aldım.

Müracaatımı ağızdan devamlı olarak tekrar etmeme rağmen daima olumsuz cevap aldım. Eğer hatıram beni yanıltmıyorsa, 79 ncu Alay'ın iadesi meselesini 22 Ekimde 7 nci Ordu Komutanlığı'na da Birüssebi'de ağızdan arz ve yine o gün müşterek konuşmalarımızda 8 nci Ordu Komutanı'na bir daha şöylemiştim.

48 nci Alay'ın Birüssebi'ye gönderilmesiyle 8 nci Ordu'nun vaktiyle bana söylediği gibi birlikleri tümenlerine iade etmek ve şimdi bu raporda bahsettiği gibi Birüssebi'nin muhafazasını temin etmek hususlarını kast etmediği yukarıda belirtilmiş olmakla beraber 48 nci Alay'ın Birüssebi'ye gönderilmesiyle, 8 nci Ordu elbet bir fayda ummuştu. Hatırlardadırki bu günlerde Yıldırım Grubu'nun Filistin Grubu'na emir verme yetkisi kararlaştırılmış, Sina Cephesi'nin 7 nci ve 8 nci Ordular arasında ikiye bölünmüş olduğu belirlenmişti.

Taksimat vaziyetine nazaran cephenin Birüssebi - Tell el Şeria kesimi 7 nci Ordu'ya isabet ediyordu. Yolda bulunan kıtaların hangi orduya verileceği Yıldırım Grubu'na ve geleceğe ait bir önemli sorun olmakla beraber kuvvet taksimatına dair hepimizin bildiği muhakkak bir şey varsa, Sebi Grubu ile 16 ncı Tümen herhalde 7 nci Ordu'ya ve Gazze civarı da 8 nci Ordu'ya ait kalacaktı.

Şu halde 7 nci Ordu Karargâhı, komutayı ele almazdan evvel Birüssebi'den 163 ncü Alay'ın Gazze civarına alınmakla ve bunun yerine Birüssebi'ye yine 7 nci Ordu emrine geçecek olan 16 ncı Tümen'den bir alay gönderilmekle muhtemel olan yakın taksimatta 8 nci Ordu iyi bir piyade alayını açıktan kazanmış oluyordu.

Binaenaleyh 48 nci Alayı Birüssebi'ye göndermek düşüncesiyle;

a. Bu raporda söylendiği gibi Birüssebi'ye yeni bir kuvvet ilave edilmemiştir. Çünkü Birüssebi'den aynı kuvvet ve kıymette diğer bir Alay geri alınmıştır.

b. Vaktiyle 3 ncü Kolordu'ya söylenildiği şekilde birlikleri asıl tümenlerine iadesi maksadı düşünülmemiştir. Çünkü 163 ncü Alay'ın 53 ncü Tümen'e iadesine mukabil, 27 nci Tümen'e kendi malı olan 79 ncu Alay iade olunmayarak 67 nci Alay yerinde bırakılmıştır.

c. Kezalik 8 nci Ordu'ya ait birliklerin parçalanması mahzuru düşünülmemiştir. Çünkü bir defa 16 ncı Tümen esasen 7 nci Ordu'nun malı oluyordu. Saniyen Birüssebi'ye ait kıtaların iadesine hiç önem verilmiyordu. Zaten iyi kıtaları alıp zayıf birlikleri başkalarına vermek şartiyle 8 nci Ordu, kıtaların parçalanmasından hiçbir zaman çekinmemiştir.

(3 ncü Kolordu'ya ait misaller : 79 ncu Alayın iade olunmayıp 67 nci Alay'ın yerinde kalması, 27 nci Tümen süvari bölüğünün hiçbir zaman verilmemesi, 24 ncü Tümen süvari bölüğü'nün hiçbir zaman verilmemesi, 24 ncü Tümen süvari bölüğü ve istihkâm bölüklerinin hiçbir zaman verilmemesi) gibi...

Velhasıl "Birübbesi'nin tutulmasını temin etmek maksadıyla 16 ncı Tümen'in en iyi alaylarından birini Birüssebi'ye tahsis ederek birliklerin parçalanması mahzuruna katlandım" iddiasına mukabil hakikat tamamen şudur ki, "8 nci Ordu Komutanı Gazze civarının mevcut en iyi alaylarından biriyle yani 163 ncü Alay ile takviyesi maksadıyla ve Birüssebi savunma kuvvetinin miktar ve niteliğini artırmak veya eksiltmeyerek fakat yakında 7 nci Ordu'ya ait olacak 16 ncı Tümen'in birliklerini parçalamayı ve yine bu orduya ait kalacak Birüssebi - Tell eş Şeria cephesinin bir piyade alayından mahrumiyetiyle zayıflaması mahzurunu göze aldırmıştı."

Gelecekteki misaller 7 nci Ordu'nun gelmesi ihtimaliyle Birüssebi Grubu'nun 8 nci Ordu'ca yabancı addedildiğini gösterecek mahiyettedir.

Birüssebi'de kaldığı on dokuz gün zarfında durumun düzeltilmesi kıtaların eğitimi için her vasıtaya teşebbüs eden 3 ncü Kolordu Komutanı,

"Tel örgüleri için Yıldırım Grubu'na müracaat edildiği" cevabını, topçu kabloları için ısrarlara karşı gayet az bir miktar verilerek geri kalanının geldiğinde verileceği cevabını,

Tabur ve bölük komutanı olarak üç dört iyi subayın bütün ordudan alınması kabil olacağından, 27 nci Tümen için bunların verilmesi hakkında 8 nci Ordu Komutanı'na yaptığım devamlı müracaatıma mukabil: "Mümkün olmadığı" ve ağızdan "Benim tecrübeme nazaran herkes kendi dahilinde ne tedbir bulabilirse onunla yetinmek mecburiyetinde olduğu" cevabını,

En ziyade dikkate değer olmak üzere makineli tüfeklerin eğitim ve teknik olarak kontrolü için 8 nci Ordu'dan ısrarla istenilen uzman ve iki üç makineli tüfek subayı yerine, evvela ağızdan düşünüleceği vaadedilmişken telgrafla "Yıldırım Grubu'na müracaat ediniz" emrini almıştı. 3 ncü Kolordu doğrudan doğruya Yıldırıma müracaata sevkolunuyordu.

Raporun başlangıcında bulunan fıkraları "Savunması için tahsisi gereken kuvvetler mevcut olmadığı için Birüssebi'nin boşaltılması hakkındaki teklifim kabul olunmadı."

27 nci Piyade Tümeni'nin birlikleri iyi eğitim görmemiş ve fena sevk ve idare edilen Arap kıtalarının itimada şayan olmadığını kesin olarak belirttiğim halde bu tümenin lağvı hakkındaki önerim de reddolundu fıkraları üzerine benim 8 nci Ordu'dan hak istemeye hakkım vardır. Bu hakkım, kıtaların namuskârane ve fedakârane muharebe ettiğini görmüş ve yukarıda yazmış olmaklığımla giderilemez.

Sayın 8 nci Ordu Komutanı, 900 mevcutlu 48 nci Alay ve 697 mevcutlu ve makineli tüfeksiz 2 nci Alay ile kendi tasavvur ettiği 18 kilometrelik bir mevziin savunmasını bir piyade ve bir süvari tümenine yani herhalde 10.000 kişiye karşı emin sayacak hiçbir sebebe sahip değildiler. Bu nispette bir kuvvet farkı gerek tel örgüleri ve gerek müteaddit mevzileri ve her nevi toplarıyla beraber nispeten gayet kuvvetli olan Sina Cephesi'nin diğer hiçbir kısmında mevcut değildi.

Fakat muharebe günü düşmanın bir piyade ve bir süvari tümeni değil 8 nci Ordu'nun bu raporunda bildirdiği gibi bir piyade ve iki süvari tümeni olduğunu yani, 15.000 er olduğunu anlamış ve sonra Birüssebi mevzii cephesi dahi hazırlanmış olan 18 kilometre değil, Dahariye Şosesini aşarak 26 kilometreye ulaştığını görmüşken ve Arap kıtalarının itimada şayan olmadığı, 67 nci Alay'ın ciddi muharebe etmediği kanaatiyle daha saat 10.00'da kati surette emir ettikleri zaman süvari tümeniyle beraber 2.100 güvenilir erden 15.000 muharibe karşı bir sonuç ümit etmeye hakları yoktu.

Binaenaleyh Birüssebi'yi tutmak için 31 Ekim öğle vakti kesin emir alarak akşama kadar kan dökmüş ve kolordu komutanına kadar göğüs göğüse vuruşarak yüzlerce toprağa serilmiş olan 3 ncü Kolordu kıtaları hakikati halde hiçbir fayda beklenilmeyerek maksatsız ölüme sevk olunmuştu.

Bu hususun açıklanmasını şehitlerin hakkı olarak istemeyi vazifem sayarım. Genel olarak her amirinden aldığı emir ve vazifeyi yapma durumunda olmayarak, şahsen kendi kararlarıyla dökülmesi için emir verdiği zaman, emrin uygulama kabiliyetine, doğru veya yanlış olarak inanmak ve dökülen kandan hissesine düşen veya düşmeyen ölçüde, kendi anlayışına göre bir fayda ve maksat beklemek zorundadır. Ancak bu suretle kan dökmekten ibaret askerlik sanatı manevi büyüklüğünü muhafaza edebilir.

Ne bedbahtmış Halep'ten muharebe meydanına koşarak gelen 3 ncü Kolordu Komutanı ki, en az altı misli üstünlüğe karşı son erini ve son kuvvetini en büyük azim ve fedakârlıkla ölüme sevk ettiği ve kendisi düşman süvarisinin hücumuna uğrayınca, ancak piyade sınıfı içine karışarak kurtuluncaya kadar inat ettiği halde, emrine on üç tabur verip hayatına vazife isteyen amir, bunların yarısından fazlasının yani, yedi taburun "itimat edilemiyen" olduğu kanaatinde bulunuyordu.

Eğer düşünceler, 8 nci Ordu'nun bu kanaatlerine dayandırılıyorsa Birüssebi'nin düşüşü için esasen başka sebep aramamak icap eder.

Birüssebi Meydan Muharebesi'nde ne sevk ve idare noktai nazarından ve ne fedakârlık noktai nazarından 3 ncü Kolordu dahilinde hiçbir hata vuku bulmamıştır. Bilakis ordu tarafından terk olunan Birüssebi'yi düşmanın istediği kadar getirdiği ve getirebildiği üstün kuvvetle tamamen imha etmesi lazım gelirken eğer düşman buna muvaffak olamadıysa Kolordu Komutanı'nın sevk ve idarede hata etmemesinden ve kıtaların canlarını esirgememelerinden ileri gelmiştir. 9 Kasım 1917'de Birüssebi Muharebesi'nin ehemmiyeti pek açık anlaşılmayabilirdi. Çünkü bir tek süvari tümeninin sebep olabileceği esef verici olaylar daha 1 Kasımda görülmemişti.

Birüssebi Muharebesi bilhassa görev sırasında son kuvveti sarf etmek ve aldığı emri her tehlikesine rağmen mutlaka yapmak övünülecek azminin parlak bir misalidir.

Daha öğle vaktinde güney cephesi yarılmış ve kendisiyle düşman arasındaki açıklık beş kilometre kalmış olan Kolordu Komutanı, "Birüssebi tutulacaktır" emrini aldığı zaman elindeki son ihtiyat taburunu da sarf ederek iki saat sonra belirecek muhakkak tehlike için kuvvet saklamak kaygısına düşmemiştir.

Kıtalar kâmilen muhtelif yerlerden yarıldıkları halde ölünceye kadar herkes yerinde muharebe etmiş ve ancak tarafımdan verilen emirle bir kısmı kurtulabilmiştir.

26 kilometrelik bir cephede güneyden ve doğudan yarılarak üç süvari tümeni karşısında geri çekilmek mecburiyetinde bulunan 8 nci Ordu Komutanı'nın raporundaki güvene değer görülmeyen kıtalar dağılmamışlardır. Hepsi el altında ve yol kolu ile çekilmişlerdir. Bizzat süvari hücumuna uğrayan Kolordu Komutanı, Birüssebi'nin dört kilometre kuzey batısında tekrar komutaya sahip olarak süvari tümenini Ebu Hof ve Dahariye'ye emirle sevk etmiş ve Ebu Hof mevzilerinin günlerce elde tutulmasını sağlamış ve piyade kıtalarını da kolordu komutanı başlarına geçerek 1 Kasım fecirle beraber Tell el Şeria'ya getirmişti.

Bu derece fedakârlığı ve amirlerin kıtaları üzerinde bu kadar hakimiyetini gerek Filistin muharebelerinde ve gerekse her cephede ve her bölgedeki muharebelerde gösterilen misaller çok değil midir?

Başlangıçtan beri açıklandığı üzere Birüssebi'yi 3 ncü Kolordu Komutanı kaybetmemiş ve Birüssebi'de 3 ncü Kolordu Komutanı mağlup olmamıştır.

3 ncü Kolordu Komutanı emir ve görev almış ve emri yapmak için maddi ve manevi son kuvvet ve takatını sarf etmiştir. Gerek o ve gerek kıtaatı kâmilen görevlerini yerine getirmişlerdir. Eğer 3 ncü Kolordu'nun sevk ve idarede hatasız ve parlak fedakârlığı orduya bir genel zafer sağlamamış ve Birüssebi kayba uğramışsa, bunun sebebini yalnız 8 nci Ordu'da aramalıdır. Birüssebi'de mağlup olan 3 ncü Kolordu değil, 8 nci Ordu'dur.

8 nci Ordu, Sina Cephesi'nde sevk ve idare nazarından İngilizler için bir tek hal tarzı ve bizzat Birüssebi Muharebesi için de yine bir tek hal şekli kabul ve tespit etmiş ve hakikatte başka türlü hazırlanan, cereyan eden, kati neticeye eren düşman harekâtını görmekten kaçınmıştır.

Bütün cephe için kabul olunan İngiliz hal tarzı buydu:

"İngilizler Gazze Cephesi'ni yaracaklardır, Birüssebi'ye karşı yalnız gösteriş yapacaklardır, büyük kuvvetler Birüssebi'den taarruz etmiyeceklerdir.

Su düşüncesi sebebiyle düşman Birüssebi doğusundan dolaşmayacak ve arazi dağlık olduğu için Dahariye istikametine doğru süvari kullanmayacaktır."

Düşman cephemize paralel bir cephe tutmuş ve Birüssebi karşısında piyade ve süvari tümenleri yayılmışken 8 nci ordu, gösterişe kapılmamak için genellikle ihtiyatlarını gece ve gündüz batıda topluyordu.

Düşman kuvvetleri Vadii Sini'de, Elhalase'de, Biar ül Asluç'ta gece ve gündüz günlerce kalıyorlardı. Günlerden beri yağmur yağıyor ve dereler taşıyordu. 8 nci Ordu su ihtiyacından dolayı büyük kuvvetleri kabul etmiyordu.

Düşman süvarisi El Halil'e kadar sarktı, Ebuhof'ta muharebe etti, Kudüs dağlarını aştı.

Birüssebi'nin işgalinden sonra düşman piyade ve süvari tümenleri ve bütün İngiliz ordusunun yarısıyla 8 nci Ordu'nun sol kanadına taarruz etti. Binaenaleyh düşmanın muhtemel ve çeşitli harekâtına karşı hazır bulunulmamıştır.

Birüssebi Muharebesi esnasında 8 nci Ordu için :

a. Taarruz etmek

b. Birüssebi'yi takviye etmek

c. Birüssebi'nin tahliyesini emretmek, mecburiyetlerinden biri vardı.

Bunlardan hiçbirini yapmadı. Birüssebi Muharebesi bir ordunun kendi kanadındaki bir kolordusunu düşman ordusuna karşı tek başına bırakıp bunu seyretmesi, harp tarihi açısından sonsuza kadar acı bir örnek olarak kalacaktır.

Bizzat Birüssebi'de cereyan edecek muharebe için 8 nci Ordu'nun kabul ettiği, değişmeyen hal tarzı da şuydu :

a. Düşman bir piyade ve bir süvari tümeniyle gelebilir,

b. Piyade tümeni esas olarak büyük kısmıyla batı cephesinden ve bir kısmıyla da Vadii Sebi güneyinden gelebilir,

c. Süvari tümeni bir akşam Vadii Şenek'te hayvanlarını sulayarak o akşam Vadii Sini'de kalıp, birkaç saat sonra güney cephesiyle temas ederek bu suretle boy siperi içinde ve kısmen tel örgüleri bulunan güney cephesine sahra topçusu ve bir süvari tümeniyle taarruz edebilir, batı bölgesinden gelecek piyade kuvvetiyse açık bir atış sahasına, tel örgülerinin ve tahkimatın en kuvvetli olduğu bölgeye gelebilirdi.

Ebu Rukeyk'teki müfrezeler sebebiyle Birüssebi'yi batıdan kuşatacak bir düşman teşebbüsü olmayacaktı.

d. Düşman süvarisi Hafir-ül Avca yolunun doğusuna taşamazdı. Çünkü gerek arazi müşkülatı ve gerek 36 saat zarfında verilen bir defalık suyun yetersizliği, Birüssebi'nin doğusuna kuvvetli süvarinin sarkmasına müsait değildi.

Düşman bu belirli hususlardan (altı çizilmiş olan fıkradan maada) hiçbirine uymamıştır.

Şöyleki :

a. Birüssebi'ye düşman birbuçuk piyade ve iki buçuk süvari tümeniyle taarruz etmiştir ve bu kuvvetlerini 28, 29, 30 günleri bizde görmüşüzdür. Bizzat muharebe günü bu kuvvetleri tespit etmişizdir. Ancak bu hakikati bugüne kadar dahi yalnız 8 nci Ordu'nun kabul etmemiş olduğu görülüyor. Bizzat muharebe günü ve yalnız doğu cephesinde beliren iki süvari tümeninin, ordu karargâhından iki süvari tugayı olduğu haberini alıyordum.

b. Piyade tümeni kâmilen Vadii Sebi güneyinden taarruz etmiştir ve sahra toplarıyla beraber 6 obüs bataryası ki, toplam olarak 13 batarya kullanılmıştır.

c. Süvari tümenleri El Halase'de, Biar ül Asluç'ta kalmış, akşam ve sabah hayvanlarını sulamış ve yağan yağmurlarla taşan derelerden hayvanlarıyla geçmişlerdir.

d. Düşman süvarisi Hafir ül Avca yolunu geçmiş, Hırbet el Milh ve Hırbet el Müşag'a varmış, Dahariye Şosesini tutmuş, Samua üzerinden Dahariye'nin arkasını kesmiştir. Kezalik bu rapordan anlaşılıyorki 8 nci Ordu Birüssebi'nin nereden ve nasıl taarruza uğradığını bugüne kadar aydınlığa kavuşturamamıştır.

Çünkü ihtiyatların kullanılmasını tenkit ederken güney cephesindeki taarruzu kastederek hakiki taarrruz başlamazdan evvel tabirini kullanmaktadır. Birüssebi'ye hakiki taarruz iki taraftan oldu. Birisi güneyden, birisi doğudan her iki taarruzda da düşman cepheyi yardı. Fakat Birüssebi'nin düşüşü, 8 nci Ordu'nun bildiği Birüssebi cephesinin güneyden yarılmasıyla olmadı. Çünkü Cebel Ebu Şaar mevziini işgal eden düşman akşama kadar durdurulabildi.

Birüssebi'yi düşüren sebep, doğudan yaran düşman süvari kuvvetlerinin mevzi gerisine ilerleyip yayılmalarıdır.

Fakat bütün bu durumlar ordunun görüş ve düşüncesine devamlı şekilde arzedilmekteydi.

Benim raporlarım ve tayyarecilerin keşif raporlarıyla ve her taraftan işitilen top sesleriyle Birüssebi'deki muharebenin kati ve şiddetli cereyanı anlaşılıyordu. Zaten saat 10.00'da güney cephesi yarılmıştı. Öğle vakti 3 ncü Kolordu Komutanı zayıf olan sağ kanattan bir taburu merkezde toplayarak orduya şu manada sormuştu.

Güneydeki 67 nci Alay cephesine düşman bir piyade tümeniyle girdi ve doğuda en az iki süvari tümeni cephemizi zorlamaktadır. Kolordunun elinde iki bölükten ibaret ihtiyat kuvveti vardır ki, bununla yarılmış olan güney cephesinin tespiti ihtimali azdır.

Bu vaziyet karşısında ordunun kararı nedir ?

Benim tahmin ettiğim kararlar şunlardı :

"20 nci Kolordu Taarruz ediyor.."

"Yahut şu kadar kıta Birüssebi'ye yoldadır."

"Yahut Birüssebi'yi tahliye ediniz."

Benim aldığım cevap şu olmuştur :

"Birüssebi tutulacaktır. Muharebe edilecektir."

Fakat saat 01.00'den yani on bir saatten beri muharebe edildiğinden 8 nci Ordu haberdar değil gibiydi. Bir ordu karargâhının, bir kolordunun muharebesini takip ve raporlarını mütalaa etmedikleri gibi bir düşünceye kapılmak istememekle beraber bu cevabı anlamakta sonuna kadar güçlük çekeceğim. Fakat ben bu konuda aksi hiçbir şey düşünmedim.

Hayatımı maddeten tehlikeye koyarak maddi ve manevi bütün kuvvetimle ve aldığım son emrin isabetine dahi itimadımı tamamen muhafaza ederek muharebe ettim. Bu esnada 8 nci Ordu Komutanlığı, emri altında bulunan kuvvetin yarısından fazlasının (yani yedi taburunun) güvene layık olmayan ve lağvı (dağıtılması) lazım olduğu vicdani kanaatini taşıyordu.

Yukarıda açıklanan ikna edici delillerin bir özetini 8 nci Ordu'nun raporuna harf harf cevap teşkil edecek surette aşağıda yazılı mütalaalar bunun anlaşılmasını kolaylaştırır.

— Savunmasına elde kâfi kuvvet mevcut olmadığı için boşaltılması lüzumuna dair teklifi kabul olunmadığı halde Birüssebi'yi savunabilecek derecede takviye etmedi. Bilakis Birüssebi'de kesin sonuçlu bir muharebeyi kabul ve son ere kadar devamda ısrar etti. Düşmana maddi ve manevi bir başarı sağlayarak kendisi maksatsız olarak kan dökülmesine yol açtı.

— Yine teklifi reddedildiğinden dolayı gerçek hesap ve kanaatine rağmen Birüssebi'deki kuvvetlerin büyük kısmı iyi eğitilmemiş ve fena sevk ve idare olunmuş ve güven vermeyen kıtalardan meydana getirdi.

— Birüssebi'deki 27 nci Tümen'in denenmiş 79 ncu Alayı'nı tümenine iade etmediği halde bu bölgede bulunan 163 ncü Alayı kendi 53 ncü Tümenine getirtmek suretiyle Birüssebi'den aldı. Gerçi bunun yerine 16 ncı Tümen'in en iyi alaylarından birini (48 nci Alayı) Birüssebi'ye yerleştirdi, fakat bu değişiklikle Birüssebi adet ve nitelik bakımından bir şey kazanmadı, bu değişiklikle yakında 7 nci Ordu emrine geçecek bir birliğin (16 ncı Tümen'in) parçalanması ve Tell el Şeria-Birüssebi cephesinin bir piyade alayı kadar zayıflaması sakıncasını kabullendi. Maksadı sadece Gazze civarını en iyi piyade alaylarından biriyle takviye etmekti. Birüssebi'nin tehdit karşısında bulunduğunun bilinmesine ve üç günden beri Birüssebi karşısında açılıp yayılmış olan düşman kuvvetlerinin iki piyade tümeni ve ikiden fazla süvari tümeni olabileceği görülmüş ve hesap edilmiş olmasına rağmen, tamamen yetersiz bir tedbirle yani 690 mevcutlu makineli tüfeksiz bir piyade alayı ve iki sahra bataryalı Ebu Rukeyk Müfrezesi'ni Birüssebi'ye göndermekle yetindiği ve verdiği ordu emriyle düşmanın bir piyade ve bir süvari tümeniyle taarruz edeceğini tertibatına esas kabul etti.

— Düşmanın en az üç günden beri beliren operatif maksadına mukabele alarak 20 nci Kolordu ile taarruzu hazırlamak veya Birüssebi'yi takviye edecek kuvvetler getirtmek lazımken, lağvedilmiş olan Ebu Rukeyk Müfrezesi yerine aynı kuvvette diğer bir müfreze konması suretiyle Birüssebi'nin batıdan kuşatılmasını, uzaktan topçu ateşiyle güçlük çıkartmak ve şayet Birüssebi düşerse sol kanadının birdenbire açık kalmaması gibi Birüssebi savunmasına esaslı hiçbir faydası olmayan maksatları yeterli gördü. Düşmanın büyük kuvvetlerinin doğu kanat dışına tehdidi his olunduğu günlerde dahi bütün ihtiyatlarını batı kanadına toplamakta devam etti. Bu suretle ihtiyatları sağ kanadına Gazze mıntıkasına sevk ettiğinden dolayı 26 ncı Tümen'in Tell el Şeria (dahil)'ya kadar olan uzantılı sol kanat mevzileri zayıf bir piyade alayına verilmek sakıncası hasıl oldu. Bu tertibatla Birüssebi savunma kuvvetleri, 7 taburu yani 2.300 eri kendi kanaatınca güvenilmeyen ve lağvı lazım olan kıtalar olmak üzere 13 tabur yani 3.800 erle 6 sahra bataryasından ve süvari tümeninden oluşuyordu.

— Savunma mevziini işgal eden bir ordu emrine esas olarak verilen bir piyade ve bir süvari tümenine rağmen bundan esaslı surette farklı olarak bugün bildirilen bir piyade ve iki süvari tümeninin 17.700 erine ve hakikatte bir buçuk piyade ve iki buçuk süvari tümeni kuvvetinde bir kitleye yani 24.600 ere karşı düşmanın kati taarruzu yönelttiği güney cephesi gibi zayıf ve yeni doğu cephesi gibi açık sahra mevziinde açılmış ve yayılmış bir düşmanın üstün ve kısmen ağır topçu ateşlerine karşı asla koruyamıyacağı herkesin takdir edeceği muhakkak olan ve üç günden beri yapılan keşifler ve görüntülere göre hazır olduğu kabul edilebiliyordu.

— Bu kadar elverişsiz şartlar altında bulunduğu halde 3 ncü Kolordu Komutanı, kıtalarını doğru kullandı. Güneydeki Cebeli Ebu Şaar mevzilerine esas taarruz başlamazdan evvel ayrıca düşman komutanının, en az iki süvari tümeniyle Birüssebi doğusundaki ovayı yalayarak bu mevkii tamamen kuşatmakta olduğunu gördü, bu da bir tâli taarruzdu. Onun için bir tabura kadar bütün ihtiyatlarını yani makineli tüfeksiz 450 kişiden ibaret iki taburu ve 600 kılıçlı süvari tümenini ordu emrinde bildirilen keşif kollarına karşı değil, 8.000 düşman atlısına karşı kullandı.

— Altı saat kadar muharebeden sonra, bu kuvvetler kâfi gelmeyerek düşman doğu cephesini yardı ve Birüssebi'yi düşürdü. Binaenaleyh ihtiyatların zamanında ve yerinde sarf edilmiş olduğunu nazariyat değil, olaylar ispat etti. Düşmanın bir piyade tümeniyle taarruz ettiği 67 nci Alay ise zayıf olan her iki mevziini tek kişi kalıncaya kadar canını vermek suretiyle en ciddi muharebeyle kaybetti.

— 8 nci Ordu Komutanı süvari tümeninin oynak olarak kullanılmasını ve bu suretle düşman süvarisinin harekâtının ne dereceye kadar genişleyebileceğini asla düşünmemiş olduğu halde, 3 ncü Kolordu Komutanı, süvari tümenini 31 Ekim durumuna nazaran en doğru ve Birüssebi'nin kuşatılmasını ve kuzeyden kesilmesini önlemek göreviyle Tell es Sebi civarında bir mevzide bağlamayarak oynak bir şekilde kullandı.

Ancak bu sayede süvari tümenimize karşı on beş misli üstünlüğe rağmen düşman süvarisi Birüssebi'nin ulaşımını kesemedi. Şunu kabul etmek için hakikat ve tecrübe gibi kuvvetli sebepler vardır ki, süvari tümeninin 3 ncü Kolordu Komutanı'nın kullandığından başka herhangi bir kullanış tarzı yalnız Birüssebi'nin düşüşünü çabuklaştırır ve yalnız savunma gücünün tamamen mahvını doğurabilirdi.

— 8 nci Ordu uzantılı olan mevzilerinde, ihtiyatlarına gelişen yeni muharebe durumuna uygun dislokasyon (parçalanma fırsatı) vermemiş olduğu için, birinci muharebe günü Birüssebi'ye büyük çapta takviye kıtaları gönderemiyecek durumda bulundu. Bununla beraber ufak çapta takviye göndermeye Tell el Şeria ve Ebu Rukeyk mesafeleri elverişliydi.

— Gerçi stratejide esas fikri başka olduğu için buna taraftar da değildi. Fakat kabul edebilirdi ve kabul etmeliydiki, düşmanın üç günden beri açıp yönelttiği kuvvetlerinin miktarına nazaran Birüssebi (saat 01.00'den itibaren) on altı saatlik inatla yapılan bir muharebeden sonra nihayet düşebilirdi. Herşeyden evvel düşmanın bu zamanda, asli taarruzu Gazze'ye karşı yönelterek, Birüssebi'ye karşı yalnız gösteriş taarruzu yapacağına dair olan eski düşünceler değişmişti. Çünkü düşman bir haftadan beri müstahkem ordugâhından büyük kuvvetlerle çıkarak bize paralel bir cephe almış ve Birüssebi'ye karşı mühim kuvvetler ve demiryolu inşaatıyla büyük otomobil parkları gibi hareket harbi niyetini andıran kuvvetli belirtiler göstermişti.

— Velhasıl Ordular Grubu ihtiyatının Birüssebi'nin çok yakınında bulundurulmasına, gerek Birüssebi'de bulunan suların bolluğuna, gerek Hüveylika, Ebu Hof, Ebu Rukeyk ve Müveylih kuyularının yeterliliğine göre su noktai nazarından hiçbir engel bulunmuyordu. 8 nci Ordu Komutanı düşmanın bir piyade ve bir süvari tümenini esas ittihaz ettiği emrinde 3 ncü Kolordu Komutanına artık hiçbir yardım beklememesini söylemişti. 3 ncü Kolordu Komutanı, durum ve gerçek neden ibaretse onu devamlı olarak amirine arz ve muharebesine devam etmekle iktifa etti.

— 8 nci Ordu Komutanı ise, muharebenin aldığı hakiki akışın isteklerine ve düşmanın Birüssebi'ye karşı bir buçuk piyade ve ikiden fazla süvari tümeni kullanmasına karşı bir piyade ve bir süvari tümeninden ibaret bir düşman için iki gün evvel aldığı tertibatında ısrarla direndi.

— 3 ncü Kolordu Komutanı'nın olayların akışıyla ortaya çıkan isabetli tedbirlerine ve kıtaların görevlerini tamamen yapmış olmasına rağmen, tereddütsüz bir surette muhakkakdır ki Birüssebi tamamiyle 8 nci Ordu Komutanı tarafından operatif görüş ve kararlarının doğrudan doğruya Birüssebi ile ilgili tedbirlerinin tamamen isabetsizliği yüzünden kaybedilmiştir. 13 Ocak 1918

Üçüncü Kolordu Komutanı
Miralay (Albay)
İsmet

Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Falkenhayn Paşa'nın Birüssebi Yenilgisinin Nedenleri Hakkında Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya Gönderdiği Rapor

ATASE Arşivi No: 4/10832, Kls. 3712, Dos. 15, F.1

Yıldırım **ORDU KARARGÂHI**

1-a No: 129 Harekât 24 Kasım 1917

İstanbul'da Osmanlı İmparatorluğu Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa Hazretlerine.

Yüksek emirleri üzerine Mirliva (Tuğgeneral) Von Kres Paşa'nın bir raporunu ilişik olarak zatı âlilerine takdim ile şeref duyarım.

21 Ekimden - Kasım ortalarına kadar devam etmiş olan olayların asıl sebeplerini teşkilatın, askerin ve hayvanların iaşelerinin ve kıtaların koşum hayvanlarının çok noksan olmaları teşkil ettiği hakkındaki mütalaalara iştirak ederim.

Bununla beraber daha başka mühim sebepler de mevcuttur.

Evvel emirde 8 nci Ordu Komutanı, Kosel Basal ve Kemaltepe mevzilerini vakit ve zamanıyla işgal etmesi hakkında kendisine verilen talimatı yerine getirmemiştir.

Bu mevzilerin işgali Birüssebi üzerine vuku bulacak taarruzu hiç olmazsa uzun zaman geciktirebilirdi. Geçecek her gün bizi daha ziyade kuvvetlendirirdi. Bundan başka 8 nci Ordu Komutanı, Birüssebi Grubu Komutanı'na mevzi tutulmayacak bir hale gelirse yapacağı hareket hakkında ne açık bir talimat vermiş ve ne de vaziyet vahim bir şekil aldığı halde Tell el Şeria civarında kâfi bir ihtiyat kuvveti toplamaya teşebbüs etmiştir. Bilakis Ordu Komutanı, Ordular Grubu'nun Tell el Şeria civarında ihtiyat kuvveti bulundurulması hakkındaki talimat, su tedarikindeki müşkülatı bahane ederek icra etmemiştir.

Bu yoldaki hareketlerin gayet basit olarak izahı benim kanaatime göre Ordu Komutanı, İngilizlerin Birüssebi'ye karşı hareketlerini, son ana kadar yanlış takdir etmesinden, yani bir gösteriş hareketi olarak kabul etmesinden ileri gelmiştir.

Gazze mevkiinin elde bulundurulmasına haddinden ziyade bir kıymet verilmiş olması, Gazze isminin 8 nci Ordu'nun hatıratıyla pek ziyade alakalı bulunması buna bir sebep olarak gösterilebilirse de, o vakit İngilizlerin aceleyle yapmış oldukları taarruzların defedilmiş olması şimdi cidden yeni usül üzere hazırlanmış bir taarruza karşı savunmada bulunan kıtaların yüklenecekleri vazife düşünülürse, bunda haklı olamayacağı tabiidir.

Sonradan vuku bulan hadiselerse, kâfi derecede takviye edilmemiş kıtaların Birüssebi ve Gazze'de uğradıkları mağlubiyetlerin neticelerinden başka bir şey değildir.

Ordu Sevk ve İdaresi, Ordu'nun elinden çıkmıştı.

İlişiği : 1

Yıldırım Ordular Grubu
Komutanı
Falkenhayn

KRONOLOJİ

29 Mart 1917	: 1 nci Kuvvei Seferiye'nin 22 nci Kolordu adını alması, Albay Von Kres'in Osmanlı Paşalığı'na yükseltilmesi
15 Nisan 1917	: Yıldırım Ordular Grubu Baş Menzil Müfettişliğin'in kurulması
7 Mayıs 1917	: General Falkenhayn'ın Yıldırım Ordular Grubunu teşkili, Bağdat'ın kurtarılması hazırlıklarına başlaması
25 Mayıs 1917	: Fransız müfrezesinin Sina Cephesi'ne gelişi
13 Haziran 1917	: İtalyan müfrezesinin Portsaid'ten Sina Cephesi'ne (Rafah'a) gelişi
14 Haziran 1917	: 60 ncı Londra Tümeni'nin Mısır'a ve daha sonra, Sina Cephesi'ne gelişi
31 Temmuz 1917	: Sina Cephesi Komutanlığı'nın teşkili (20 nci, 22 nci Kolordular ile Sebi Grubu)
21-24 Eylül 1917	: Fırat Nehri'nde Remadiye Muharebesi
26 Eylül 1917	: Yıldırım Ordular Grubu'nun teşkili
26 Eylül 1917	: 4 ncü Ordu Komutanlığı'nın lağvı ve Cemal Paşa'nın Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanı oluşu
28 Eylül 1917	: Sina Cephesi Komutanlığı'nın lağvı
30 Eylül 1917	: Yıldırım Ordular Grubu Komutanı General Falkenhayn'ın, Filistin Cephesi'ne bilfiil komuta etmeye başlaması
2 Ekim 1917	: Sina Cephesi Komutanlığı adı 8 nci Ordu Komutanlığı'na çevrildi
23 Ekim 1917	: Filistin Cephesi'nde 7 nci Ordu Karargâhi'nın Halilürrahman'da faaliyete geçmesi

31 Ekim 1917 : Birüssebi Muharebesi

31 Ekim 1917 : Birüssebi'nin İngilizlerin eline geçmesi

6 Kasım 1917 : 3 ncü Gazze Muharebesi

7 Kasım 1917 : Filistin Türk Cephesi'nin yarılması ve Gazze'nin İngilizler tarafından işgali

10 Kasım 1917 : Beyti Duras Muharebesi

11 Kasım 1917 : Someil Muharebesi

11 Kasım 1917 : 20 nci Türk Kolordusu'nun karşı taarruzu

12-13 Kasım 1917 : Filistin'de Türk karşı taarruzu ve El Mugar Muharebesi

15 Kasım 1917 : Remle ve Lût kasabalarının İngilizlerin eline geçmesi

17 Kasım 1917 : Yafa'nın İngilizler tarafından işgali

1 Aralık 1917 : 8 nci Ordu Komutanı Von Kres Paşa'nın emir ve komutayı Cevat Paşa'ya devri

9 Aralık 1917 : Kudüs'ün İngilizler tarafından işgali

18 Aralık 1917 : Türkiye-Rusya arasında mütareke imzalanması (Erzincan'da)

27-29 Aralık 1917 : Kudüs-Yafa kuzeyinde muharebeler

12 Ocak 1918 : Suriye ve Garbi Arabistan Genel Komutanlığı'nın Yıldırım Ordular Grubu'na bağlanması ve Hicaz Kuvvei Seferiyesi'nin bağımsız olarak Yıldırım Or. Gr. emrine verilmesi

18 Ocak 1918 : Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı lağvedilmiş ve yerine, 4 ncü Ordu Komutanlığı kurulmuştur. Komutanlığına, 8 nci Kolordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa atandı.

25 Ocak 1918 : Ahmet Cemal Paşa'nın, Suriye ve Garbi Arabistan Umumi Valiliği'nden ayrılması

21 Şubat 1918 : Eriha'nın İngilizler tarafından işgali

23 Şubat 1918 : 2 nci Ordu Karargâhı'nın Habel'e gelerek 12 nci ve 15 nci Kolorduları emir ve komutası altına alması

24 Şubat 1918 : General Liman Von Sanders'in, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na atanması

25 Şubat 1918 : General Falkenhayn'ın görevinden alınması

2 Mart 1918 : General Liman Von Sanders'in, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı görevine başlaması

26 Mart 1918 : Cemal Paşa'nın (Mersinli) Amman'a giderek Amman'ın savunulması için emir ve komutayı Ali Rıza Paşa'dan devralması

26-30 Mart 1918 : Birinci Şeria Muharebesi

26 Mart 1918 : Salt'ın İngilizlerden geri alınması

30 Nisan-4 Mayıs 1918 : İkinci Şeria Muharebesi

13-14 Temuz 1918 : Musallabe Muharebesi

7 Ağustos 1918 : M. Kemal Paşa'nın 7 nci Ordu Komutanlığı'na atanması

19 Eylül 1918 : Nablus Muharebesi

21 Eylül 1918 : Nablus'un İngilizler eline geçmesi

21-22 Eylül 1918 : Türk kuvvetlerinin Şeria doğusuna çekilişi

23 Eylül 1918 : Akkâ-Hayfa ve Salt'ın İngilizlerin eline geçmesi

23 Eylül 1918 : Amman'a Arap Ordusu kuvvetlerinin girişi

25 Eylül 1918 : Amman'ın İngilizler tarafından ele geçirilmesi

26 Eylül 1918 : 8 nci Ordu'nun lağvı, emir komutanın 7 nci Ordu Komutanı'na devredilmesi

1 Ekim 1918	: Şam'ın İngilizler tarafından işgali
2 Ekim 1918	: Riyak'ın düşman tarafından işgali
3 Ekim 1918	: Baalbek'in düşman tarafından işgali
6 Ekim 1918	: Humus'un düşman tarafından işgali
8 Ekim 1918	: Beyrut'un düşman tarafından işgali
13 Ekim 1918	: Trablusşam'ın düşman tarafından işgali
13 Ekim 1918	: 4 ncü Ordu'nun lağvı ve birliklerinin 7 nci Ordu'ya verilmesi
25 Ekim 1918	: Halep'in düşman tarafından işgali
31 Ekim 1918	: Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman Paşa'nın emir ve komutayı M. Kemal Paşa'ya devrederek ayrılması.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. BELGELER

1. Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi

a. Birinci Dünya Harbi Dönemi

B. KİTAPLAR

1. BELEN Fahri; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1964.

2. CEMAL PAŞA'NIN HATIRATI; İstanbul, Sıraselviler Basımevi, 1959.

3. ERKİLET, Hüseyin Hüsnü Emir; Yıldırım, Dersaadet, Askeri Matbaa, 1334.

4. VON KRESSENŞTEİN, Kress; Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na, İstanbul, Askeri Matbaa, 1943.

5. VON SANDERS, Liman; Türkiye'de Beş Sene, Dersaadet Askeri Matbaa, 1937.

6. LARŞER; Büyük Harpte Türk Harbi, c.III, İstanbul, Askeri Matbaa, 1927.

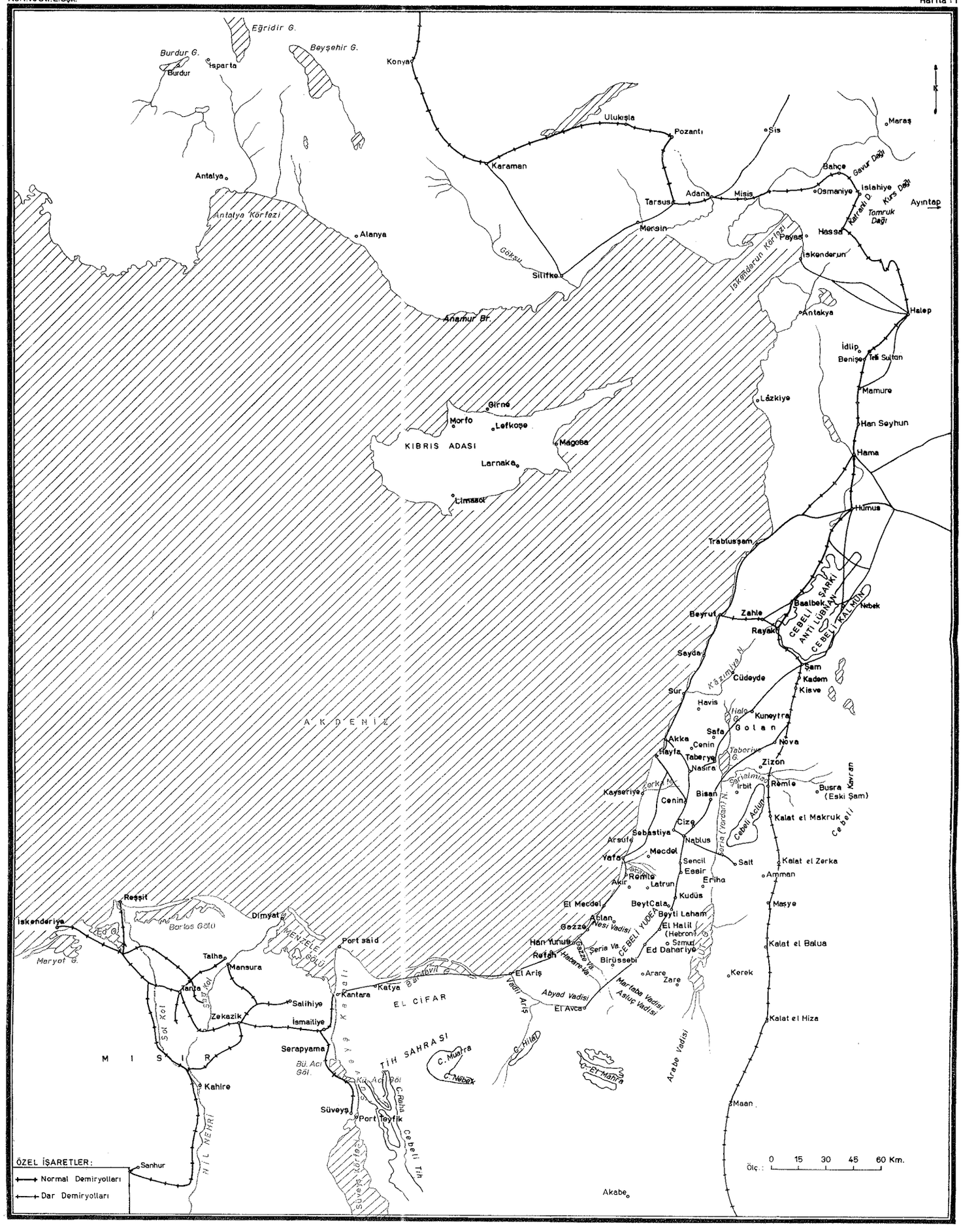
7. SEDAT; Yıldırım'ın Akibeti, İstanbul, Askeri Matbaa, 1927.

8. STOYBER; Yıldırım, İstanbul Askeri Matbaa, 1932.

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Sina_Filistin Harekât Alanı

Harita : 1

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Gazze_Tel Aşşeria_Bürüssebi Mevziinin İlerisi ve Gerisine Ait Harekât Alanı

Harita : 2

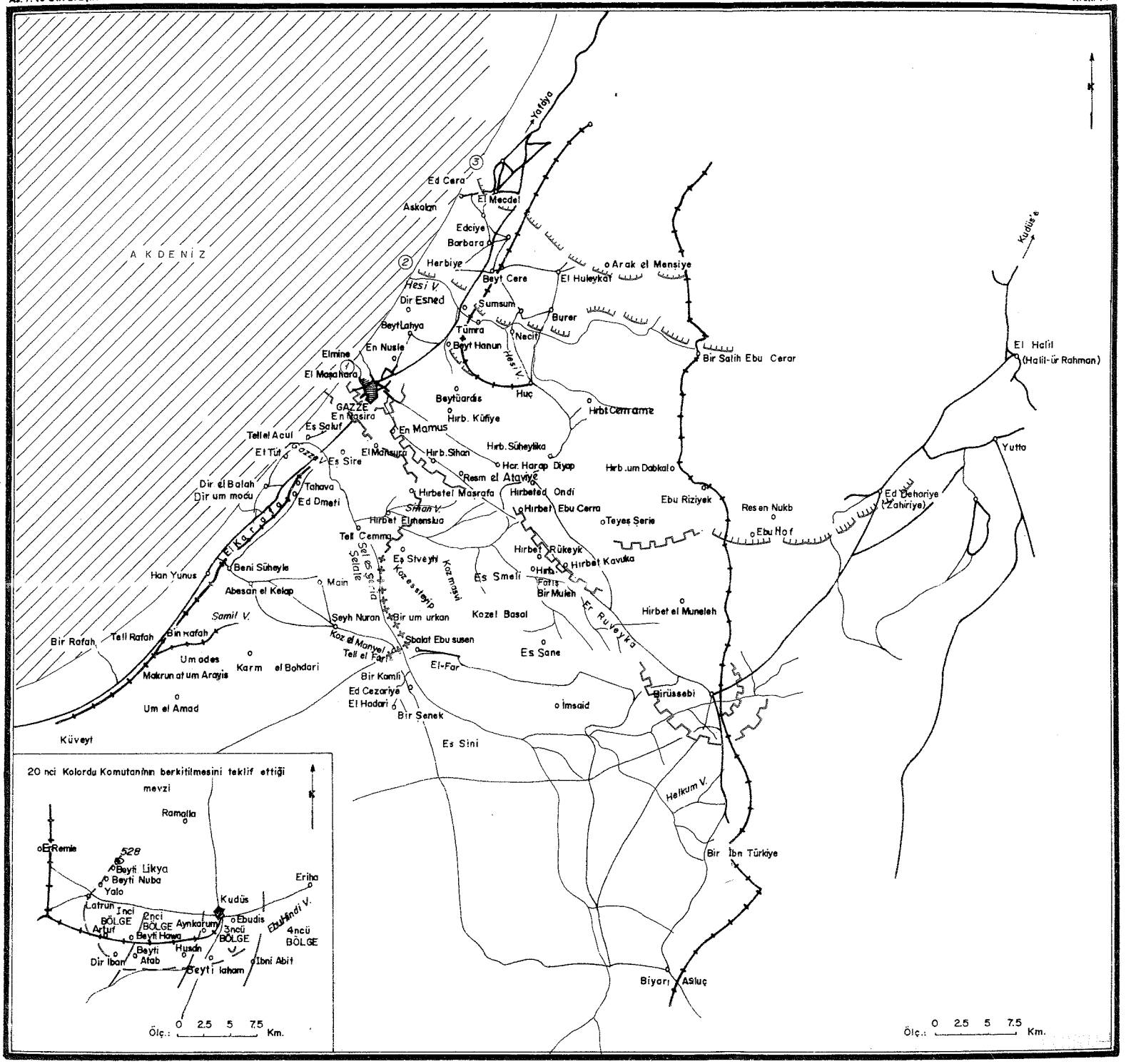
Hayfa
Sefagmer
Kermel Dağları
Safuriye
Lubiye
Taberiye
Semah
Nasıra
Tel Es Şema
Tantura
Afule
Masad
Zummarin
Kiseriye
Bisan
Cenin
İskenderun N.
İstasyon
Mesudiye
Tul Kerem
Sebastiye
Eltayyik
El Tire
Miske
Nablus
795 Cebel el Bakr
Arsuf
Tabsuc
Kalkiliya
Kefri Lakif
Hable
El Cehil
Dir Ades
Celculiye
Kefri Tilt
İbni Hasan
Cemain
Ein Masruk
Zerka N.
Ed Damiye
Seyh Muannis
Kefri Kasım
Bidya
Serta
Mulebbis
Re'sel Ayn
Mecdel Yaba
Rafat
El Kefr
Lübban
Yafa
Rante
El Yahudiye
Kafe
Yazur
Hizme
Beyt Nebala
Dura
Kabrat Hildli
Merkez V.
Rişon
Lid (Lad)
Hadite
Dir el Kuds
Şeria Nehri
Cimsu
Sifa
El Bire
El Rom
El Remle
Anabe
Berfilya
Elburç
Beyt Ureţ Tahta
Ramallah
Burka
Beyt Sira
Beyt Ureţ Fevka
Reset Tavil
Rafat
Kalandi
Tel El Ful
Eriha
Yebna
Akir
Ebu Suşe
Beyt Likya
Elcib
Nar V.
El Mansura
Amvas
Yalu
El Magar
Basit
Halda
Katra
Beni Yuni
Şükeyr N.
Kudüs
El Tur
Cebeli Zeytun
727
Zerka
Yazur
El Misiye
El Tine
Saref V.
Beyt Cala
Beyti Laham
El Kastine
Mealis
Hamama
Telles Safi
Acur
Beyt Natif
El Mecdel
Askalan
Culis
Dikrin
Hirbet Ömer
Kudna
Barbara
Arak el Mensiye
Herbiya
Beyt Cerea
El Hüleykat
Beyt Cibrin
Hesi V.
Dir Esneyt
Sumsun
Burer
Beyt Lihya
Necid
Hesi V.
Cebeli Halil
En Nusler
Beyt Hanun
Ed Devayime
El Mine
El Halil (Hebran)
Beni Nueyne
El Mesdhere
Gazze
Huc
Tell et Tina
Hirbet el Hamam
Hirbet Kofiye
En Namus
Es Sir
Hirbet Rüşeym
Yutta
Tell el Acul
El Mansura
Hirbet Sihan
Hirbet Süheylika
Es Sire
Hirbet Harap Diyap
Ezzahiriye (Ed Dehariye)
El Burecliye
Hirbet el Meşrafe
Dir el Balak
Um Cerrar
Hirbet Aseferiye
Hirbet el Cindi
Es Semua
Hirbet ebu Cerra
Hirbet Subalat
Hirbet Um Adra
Telles Seria
Hirbet ebu Hof
Hirbet Erk
Hanı
Abesanel Safir
Ed Duri
Mayin
Ebu Sakaki
Koz el Mesyr
Es Smeli
Abesanel Kebire
Huveylika V.
Seyh Nuran
Bir Um Urkan
Koz el Basal
Hirbet Cora
Um Acve (Um Acde)
El Far
Ebu Rubeyk Çiftliği
Es Sakati
Er Rüveykat
Save V.
Es Süveyleme
Biri Kamir
El Hasif
Bürüssebi
Nükrat
Milh V.
Hirbet Mith
Es Sekaib
Hirbet eb Tellül
Cebeli Burc
Um Halkum
Hasm Sarta
Arare
Cebeli Şükeyb
AKDENİZ
LUT GÖLÜ

Ölçek : 0 2,5 5 7,5 10 Km.

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Gazze - Birüssebi Savunma Mevzii ve Tahkimat Durumu

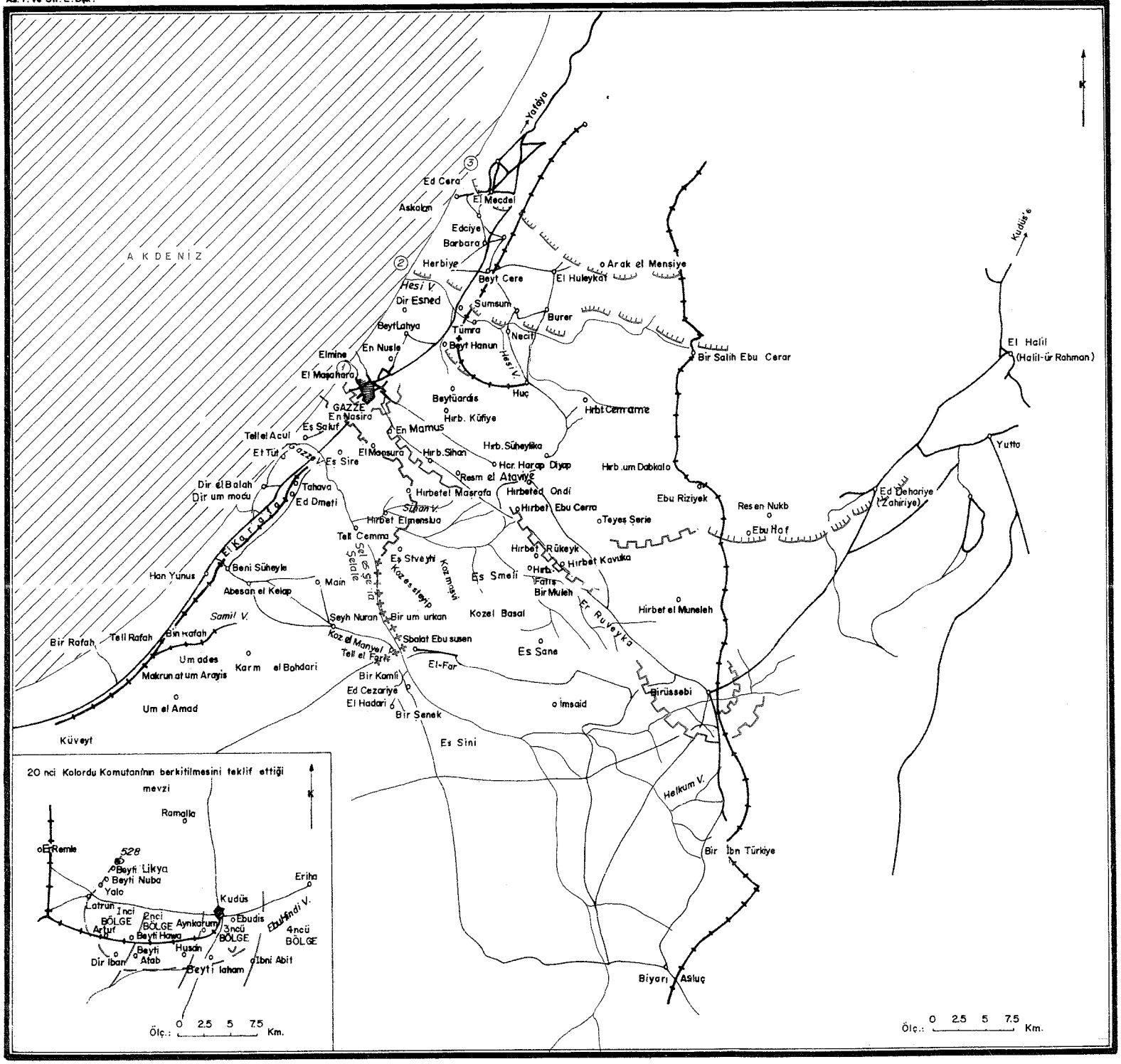
Kroki : 4

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Gazze - Birüssebi Savunma Mevzii ve Tahkimat Durumu

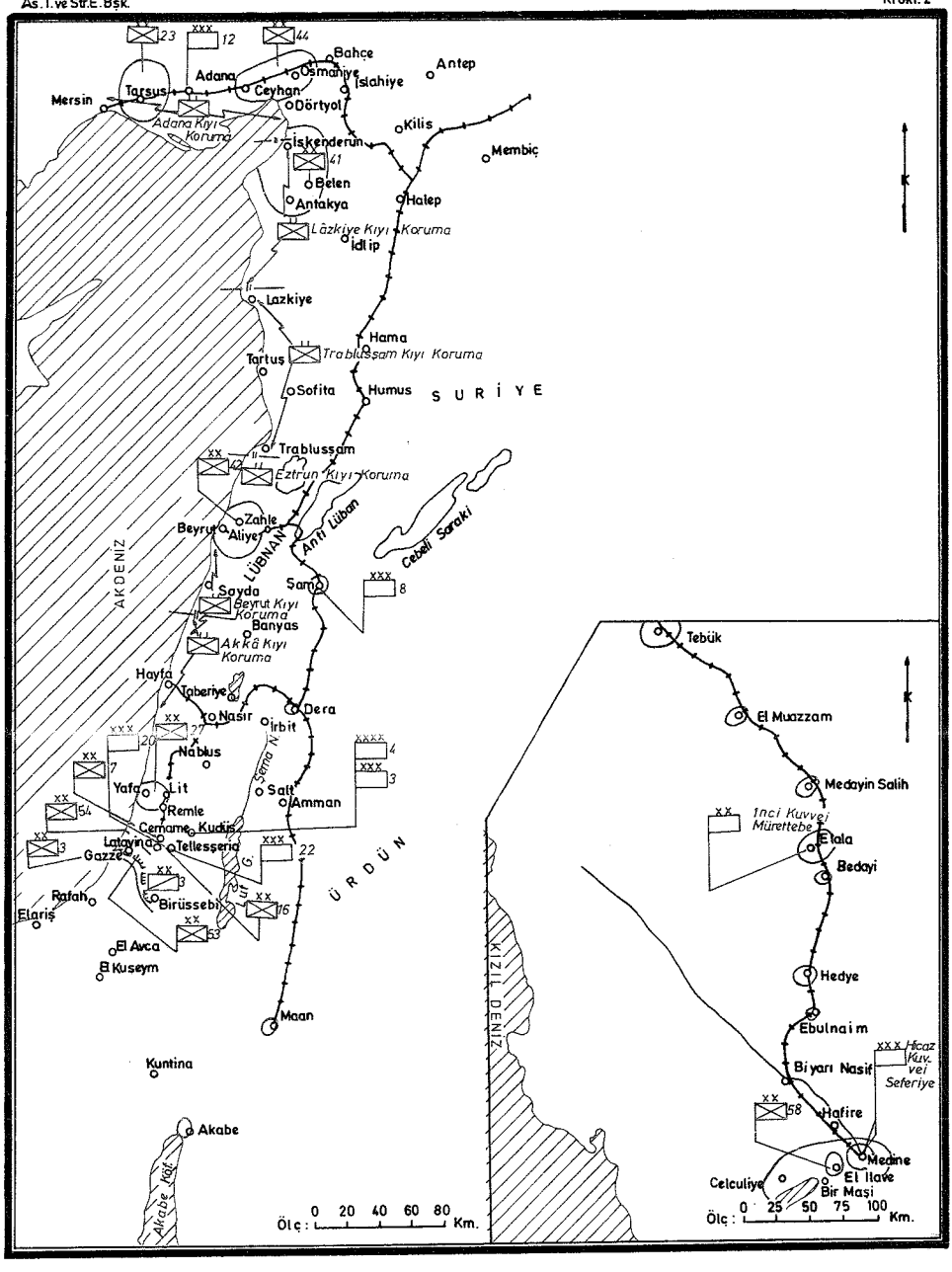
Kroki : 1

4 ncü Ordu'nun 15 Mayıs 1917 Durumu

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

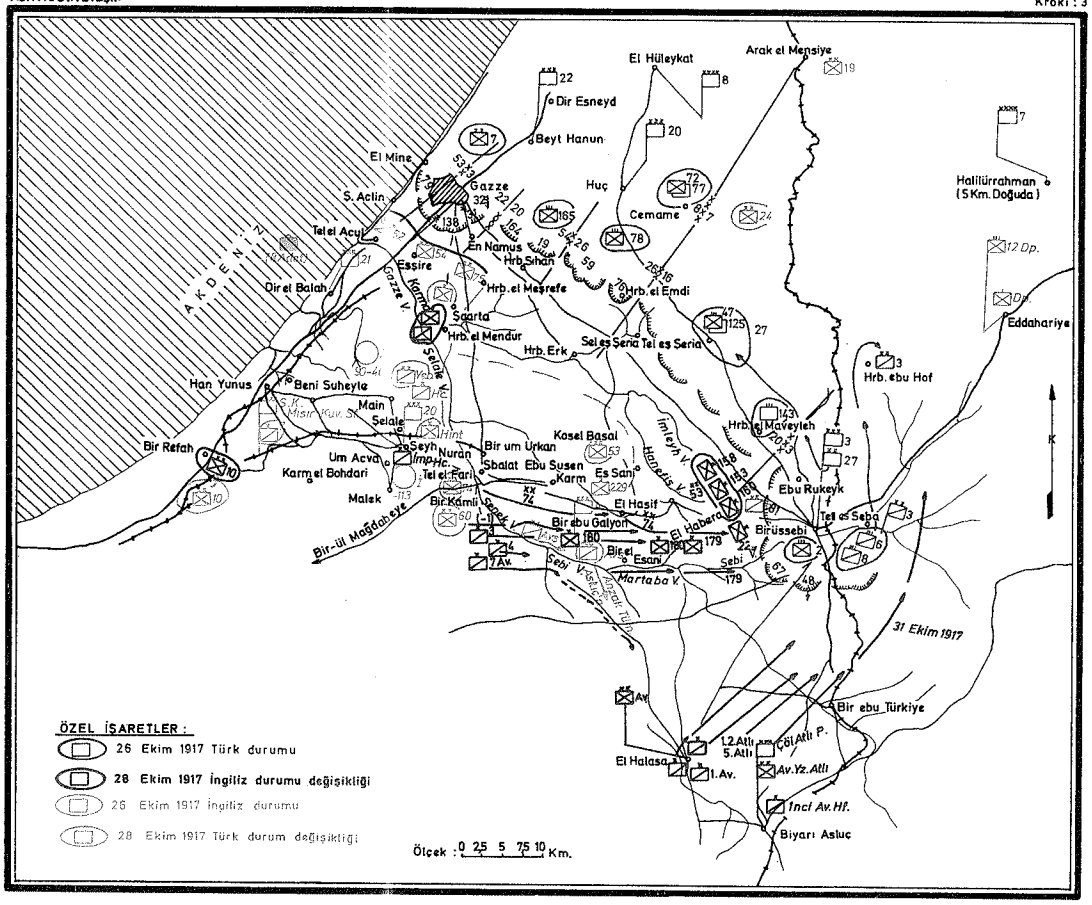
Kroki: 2

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Üçüncü Gazze Muharebesi'nde İki Taraf Kuvvetlerinin Durumu ve Toplanma Bölgelerine Yaklaşma Yürüyüşü

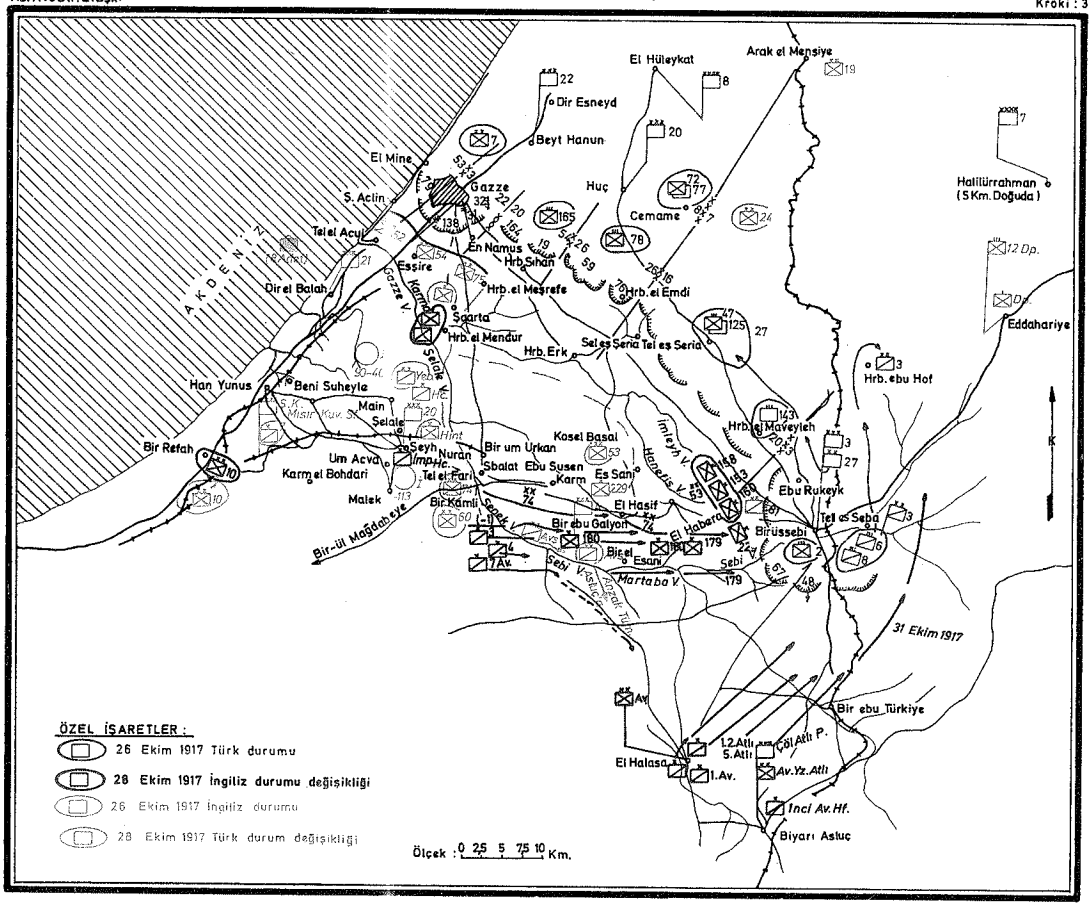
Kroki : 3

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Üçüncü Gazze Muharebesinde İki Taraf Kuvvetlerinin Durumu ve Toplanma Bölgelerine Yaklaşma Yürüyüşü

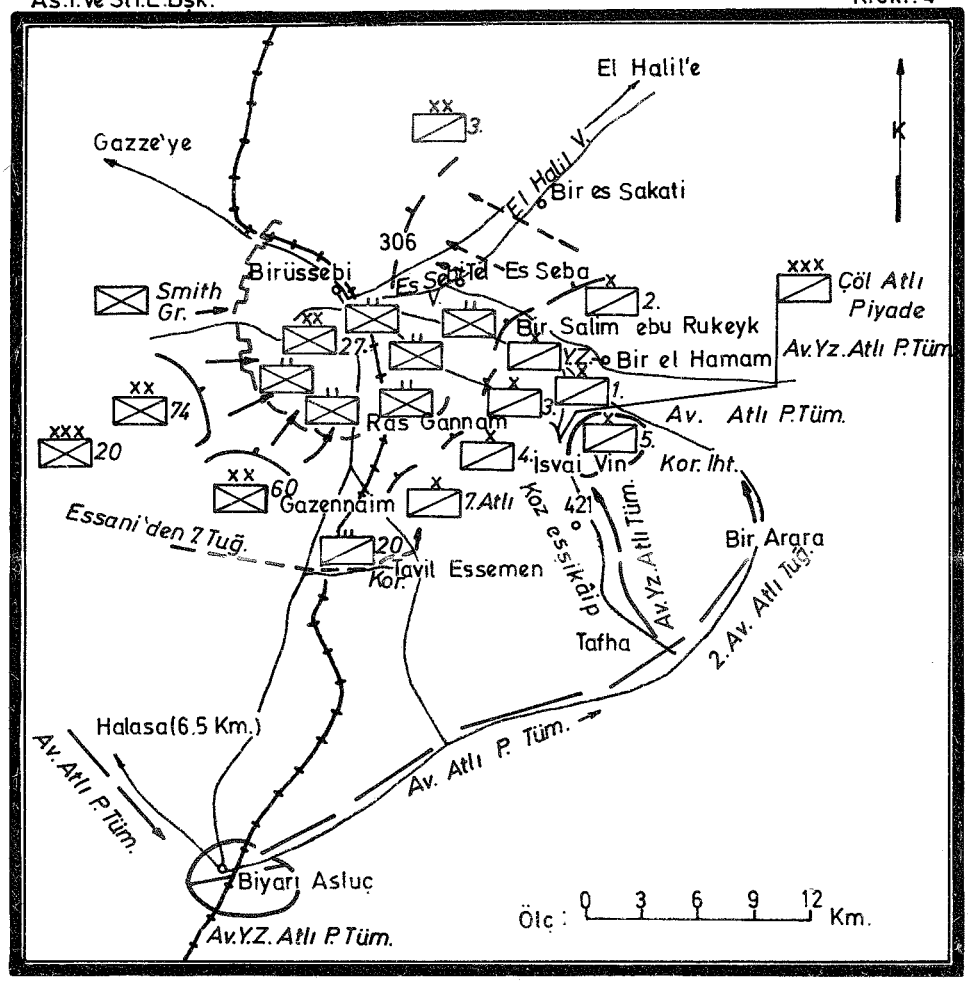
Kroki : 3

Çöl Atlı Piyade Kolordusunun Taarruz Hazırlık Bölgesine Yaklaşma Yürüyüşü (31 Ekim 1917)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

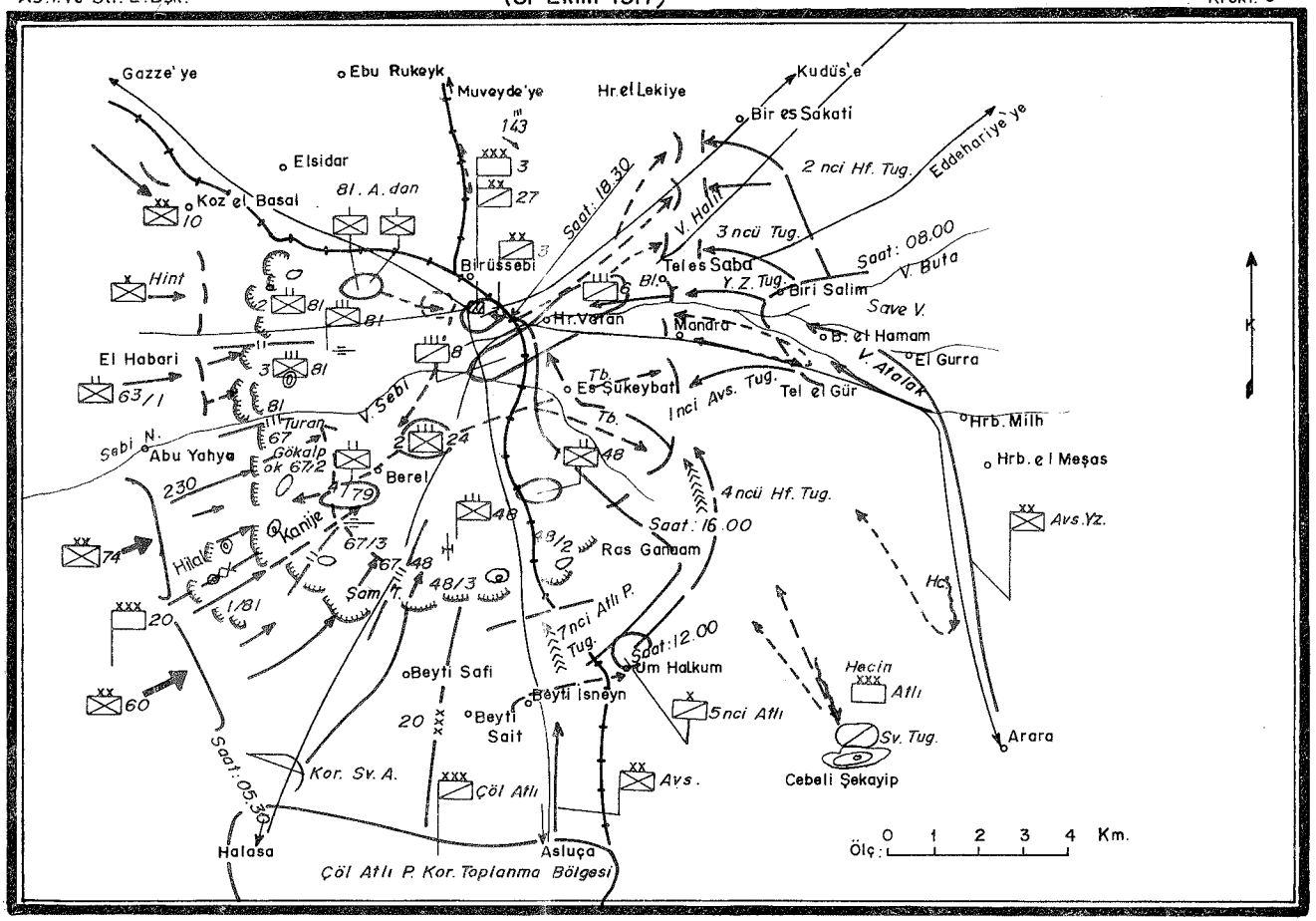
Kroki: 4

Gnkur.
As.T.ve Str. E.Bşk.

Birüssebi Muharebesi
(31 Ekim 1917)

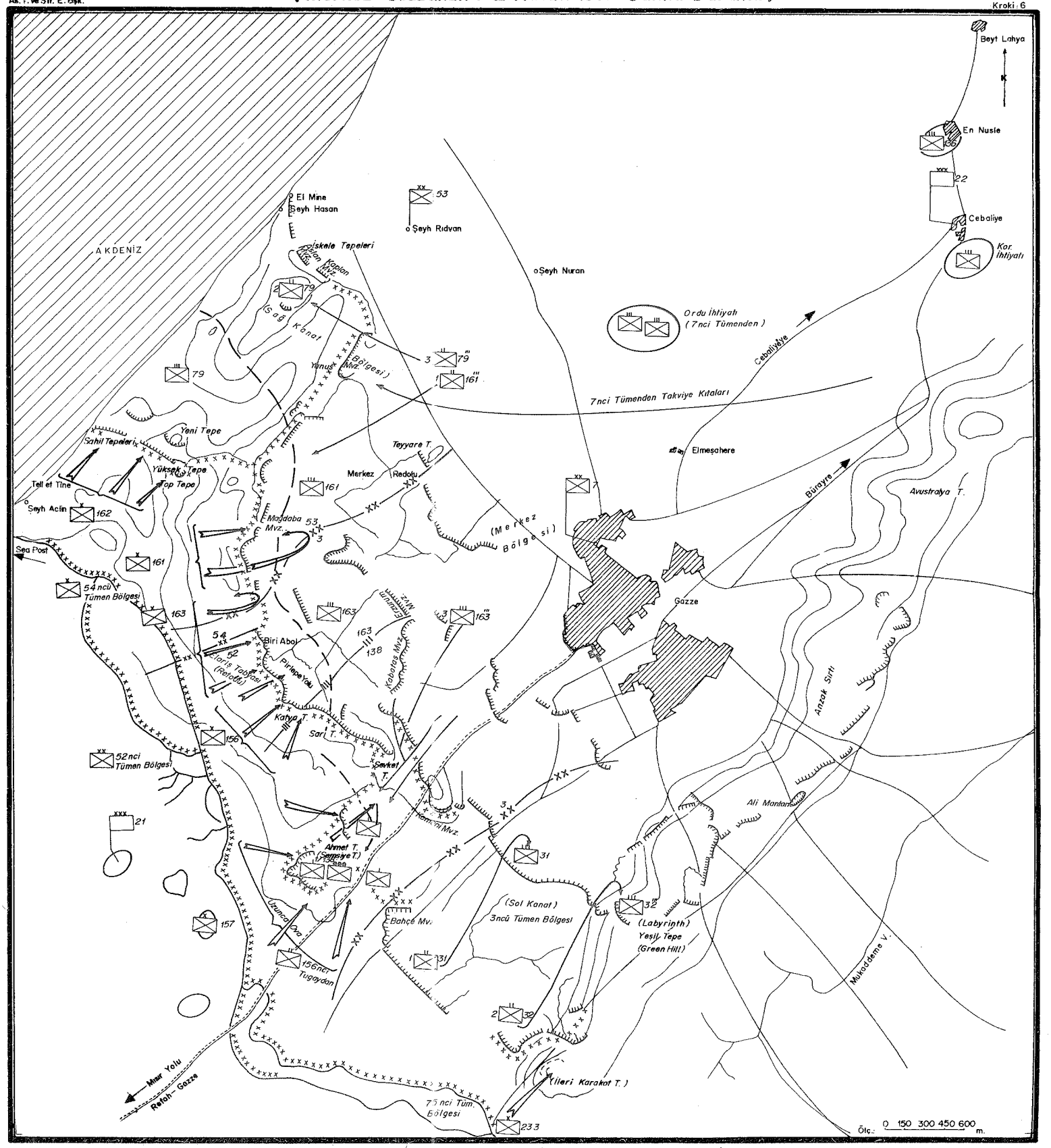
Kroki: 5

Üçüncü Gazze Muharebesi
(Merkez Grubunun 1-2 Kasım 1917 Günkü Durumu)

Gnkur.
As. T. ve Stf. E. Bşk.

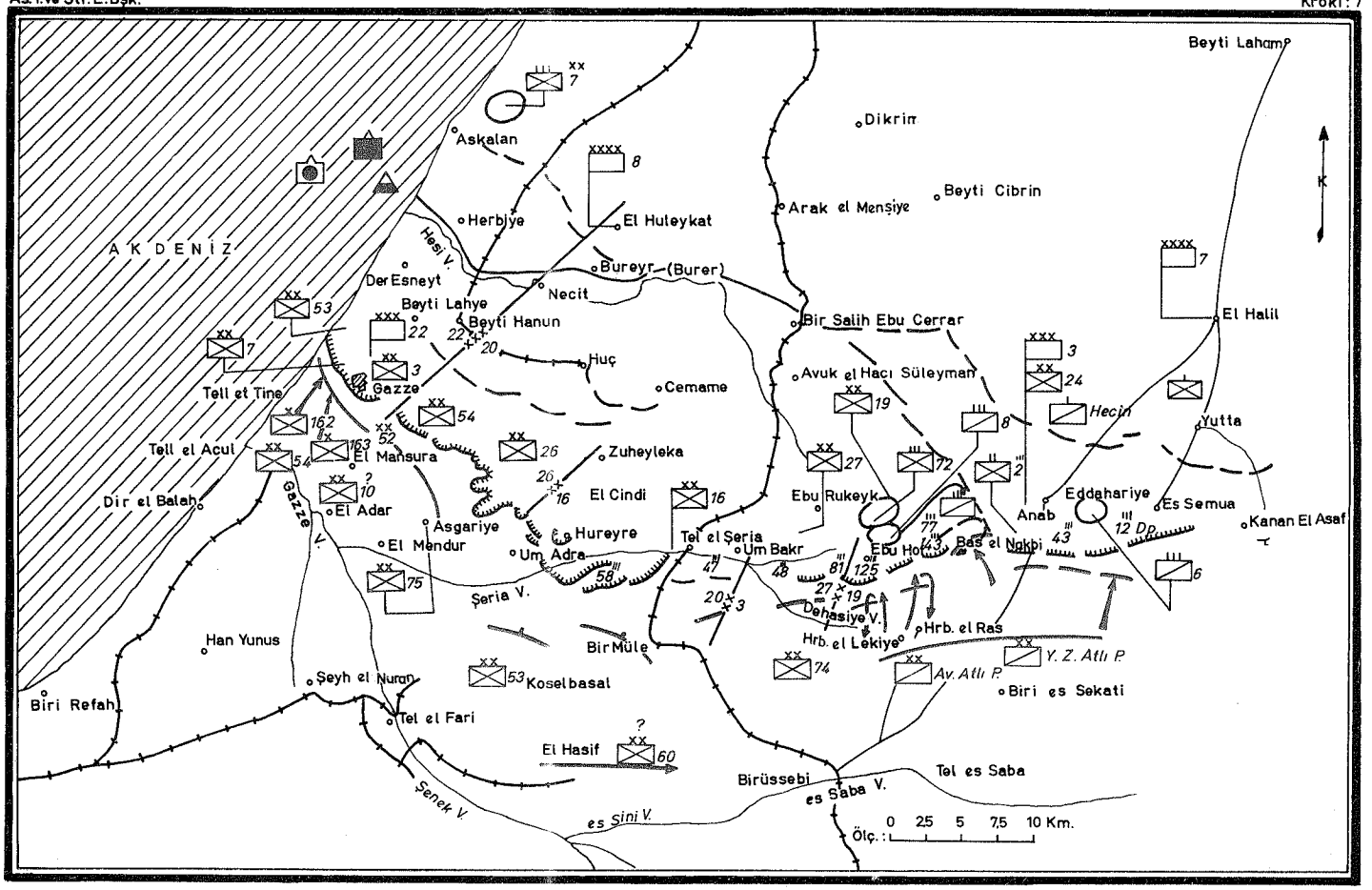
Kroki: 6

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

3-6 Kasım 1917 Harekâtı

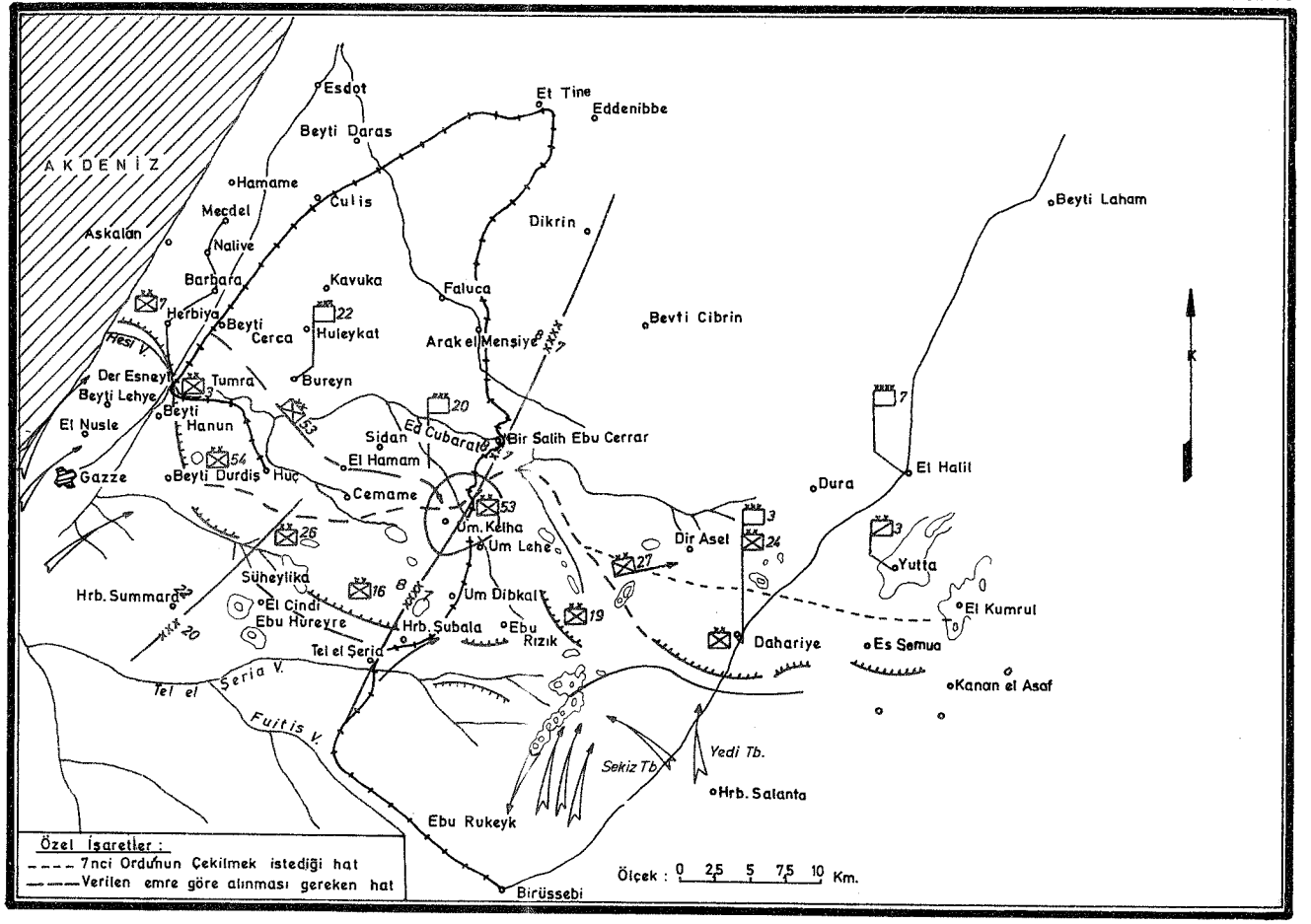
Kroki: 7

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Orduların 7 Kasım 1917 Akşamı Durumu

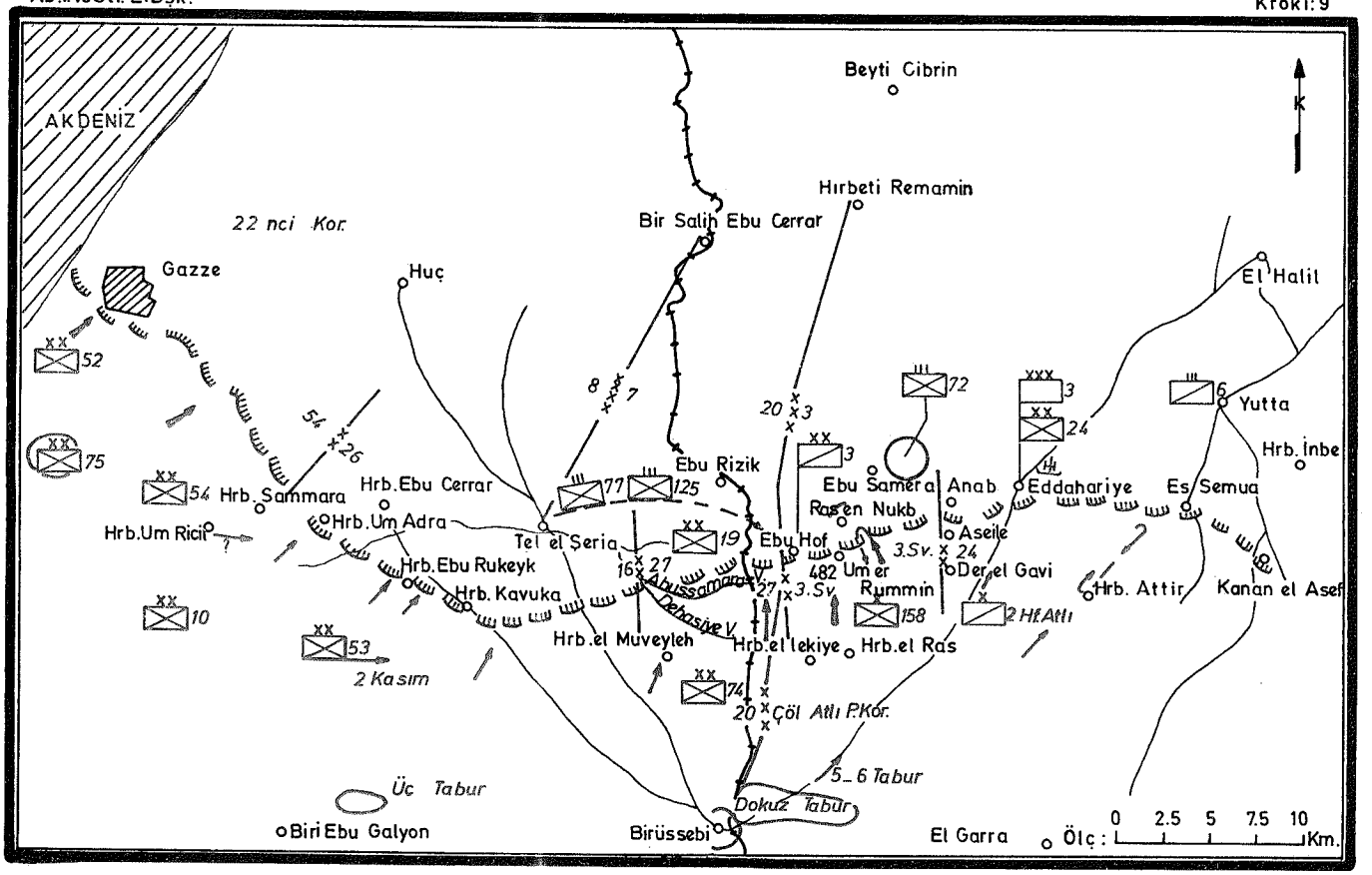
Kroki : 8

Birüssebi Kuzeyindeki Harekât
(2_6 Kasım 1917)

Gnkur.
As.T.ve Str. E.Bşk.

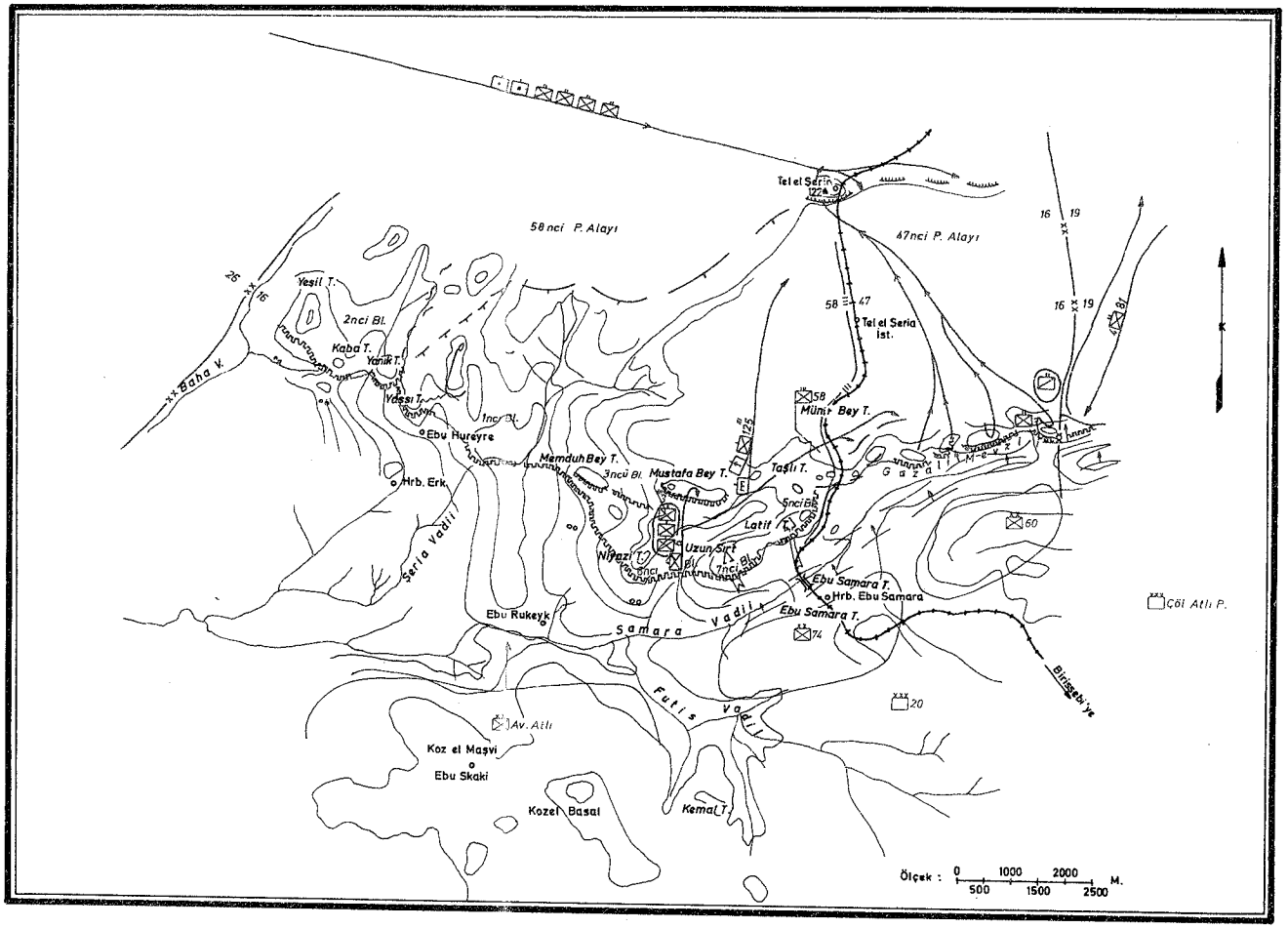
Kroki: 9

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

16 ncı Tümen Cephesinde Cereyan Eden Muharebeler (6 Kasım 1917)

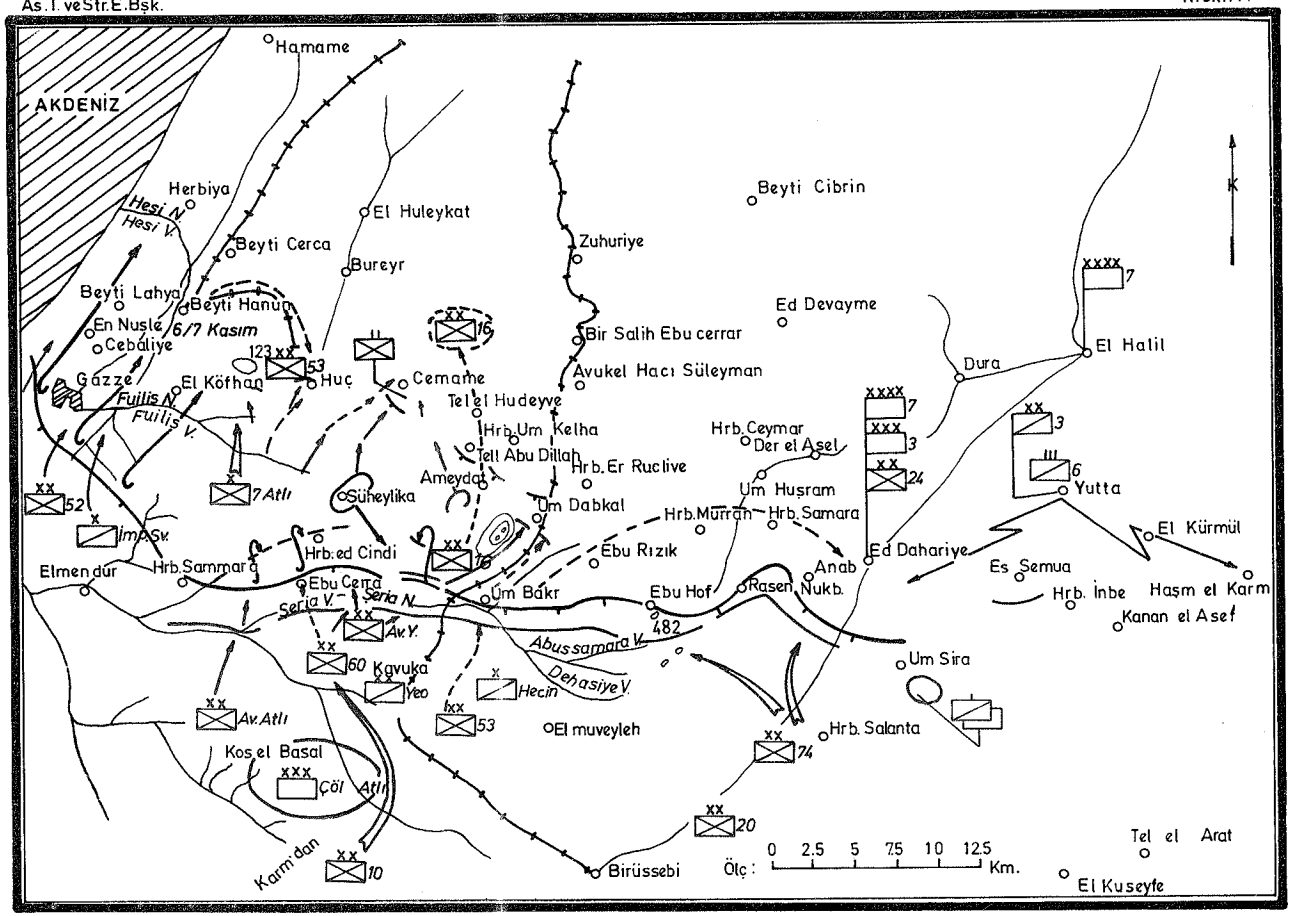
Kroki : 10

Gnkur.
As.T. ve Str.E.Bşk.

7_11 Kasım 1917 Harekâtı

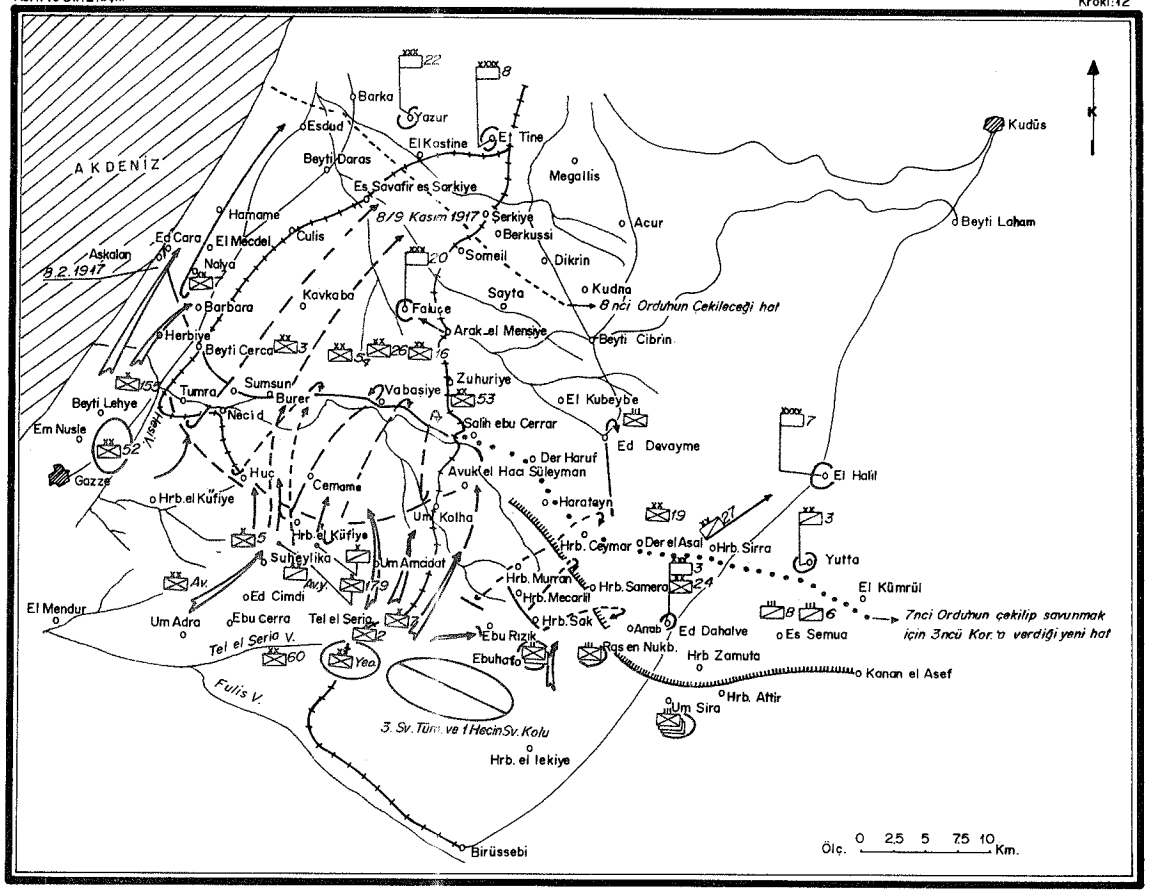
Kroki: 11

Gnkur.
As.T. ve Str.E.Bşk.

Filistin Cephesi'nde 8nci ve 7nci Ordular'ın 8 Kasım 1917 Akşam Durumu

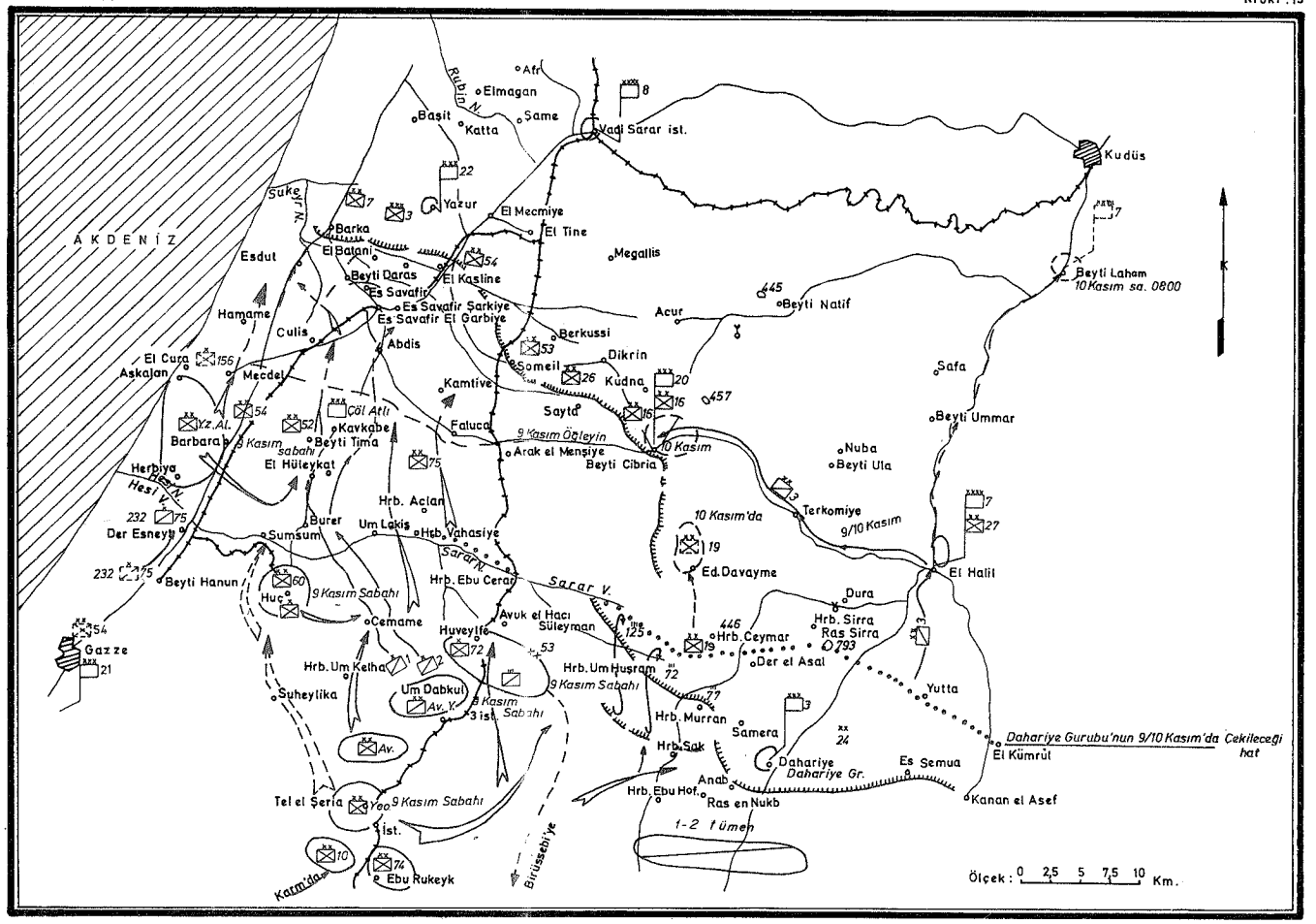
Kroki:42

Gnkur.
As.T.ve Str. E.Bşk.

9 Kasım 1917 Harekâtı

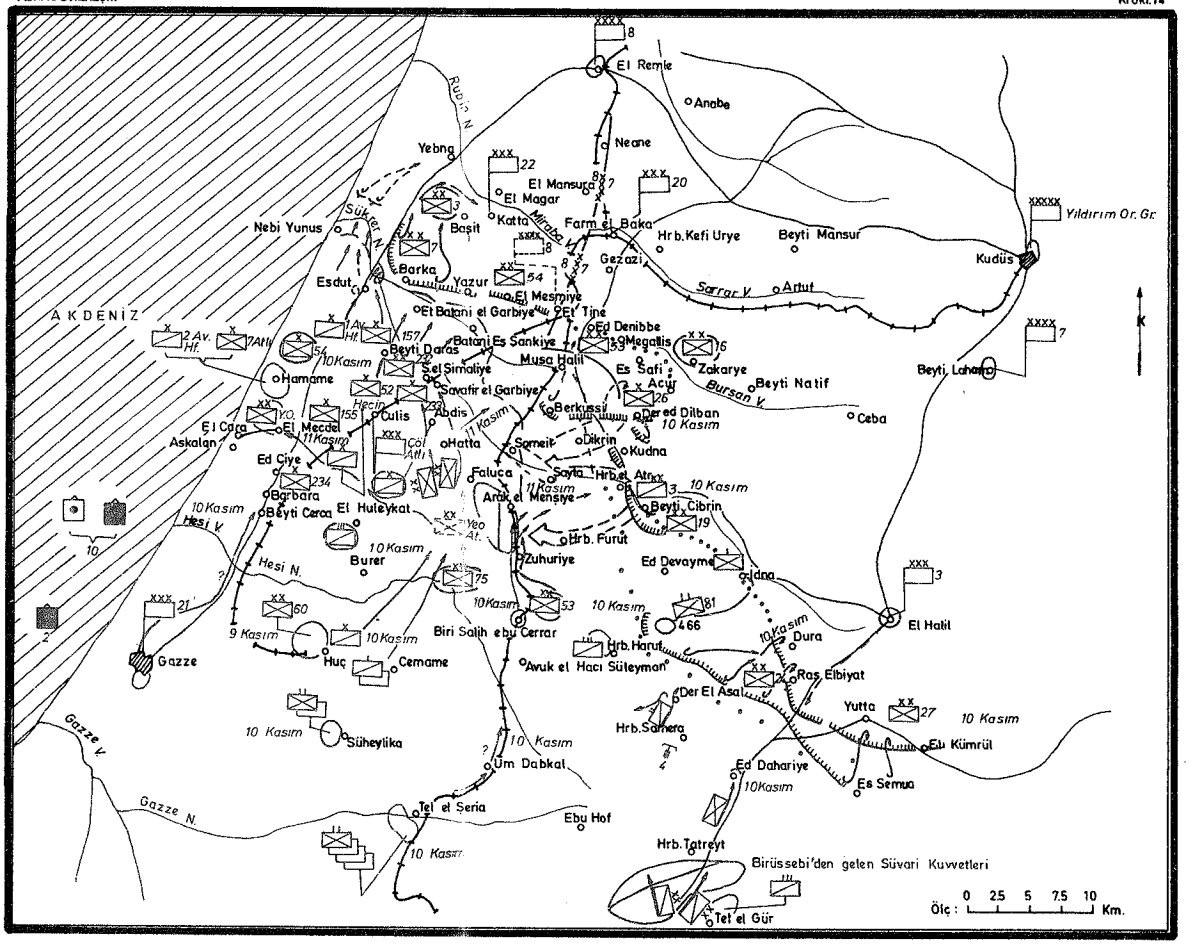
Kroki : 13

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

İki Tarafın 11 Kasım 1917 Durumu

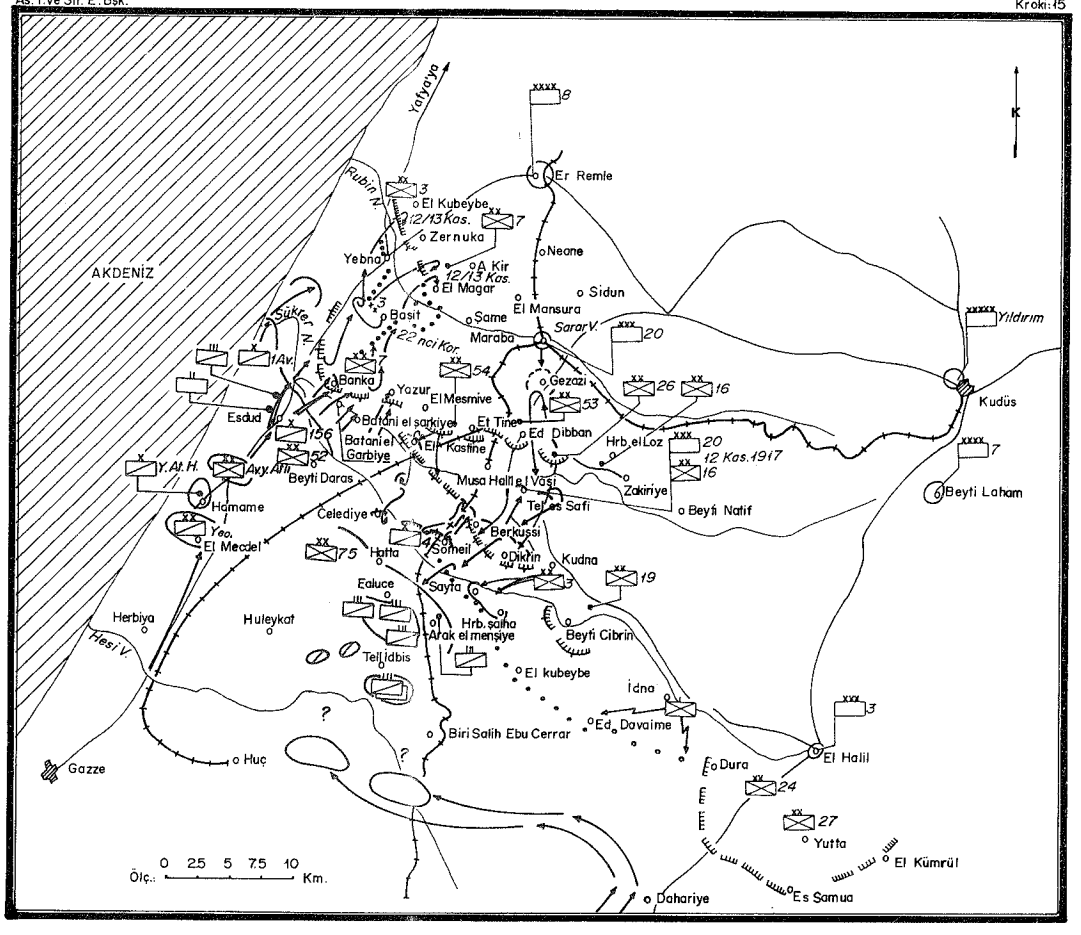
Kroki:14

Gnkur.
As.T.ve Str. E. Bsk.

12 Kasım 1917 Harekâtı

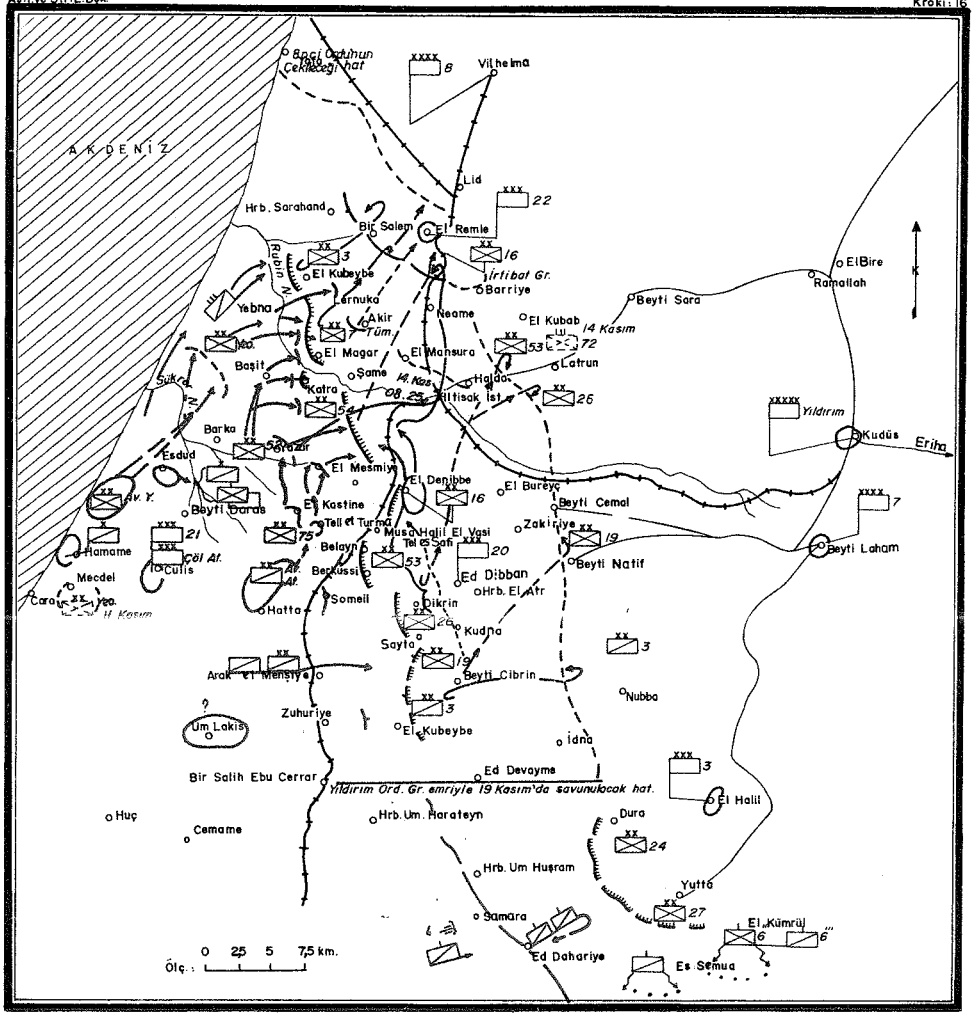
Kroki:15

Gnkur.
As.Tvr.Str.E.Bşk.

13 Kasım 1917 Harekâtı

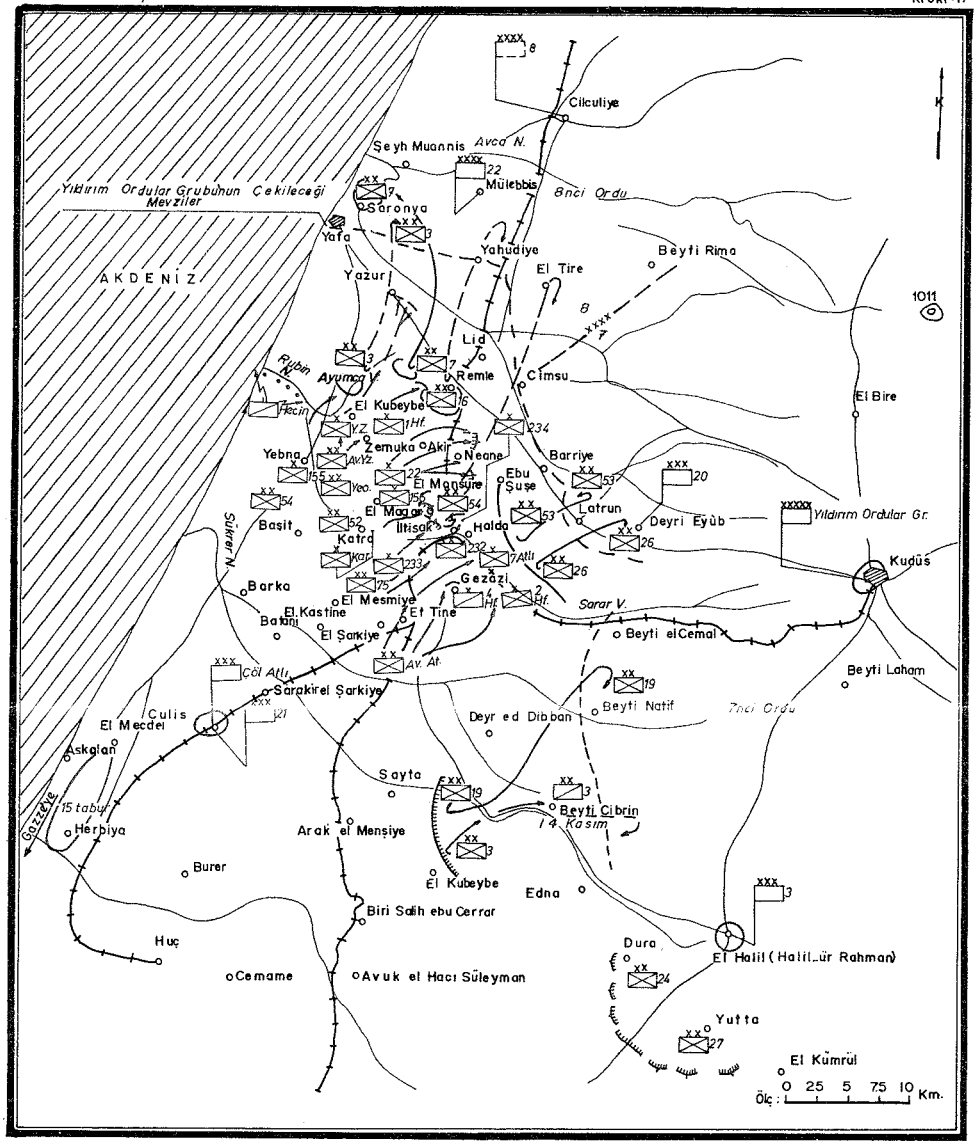
Kroki: 16

Gnkur.
As. T.ve Str. E. Bşk.

14 Kasım 1917 Harekâtı

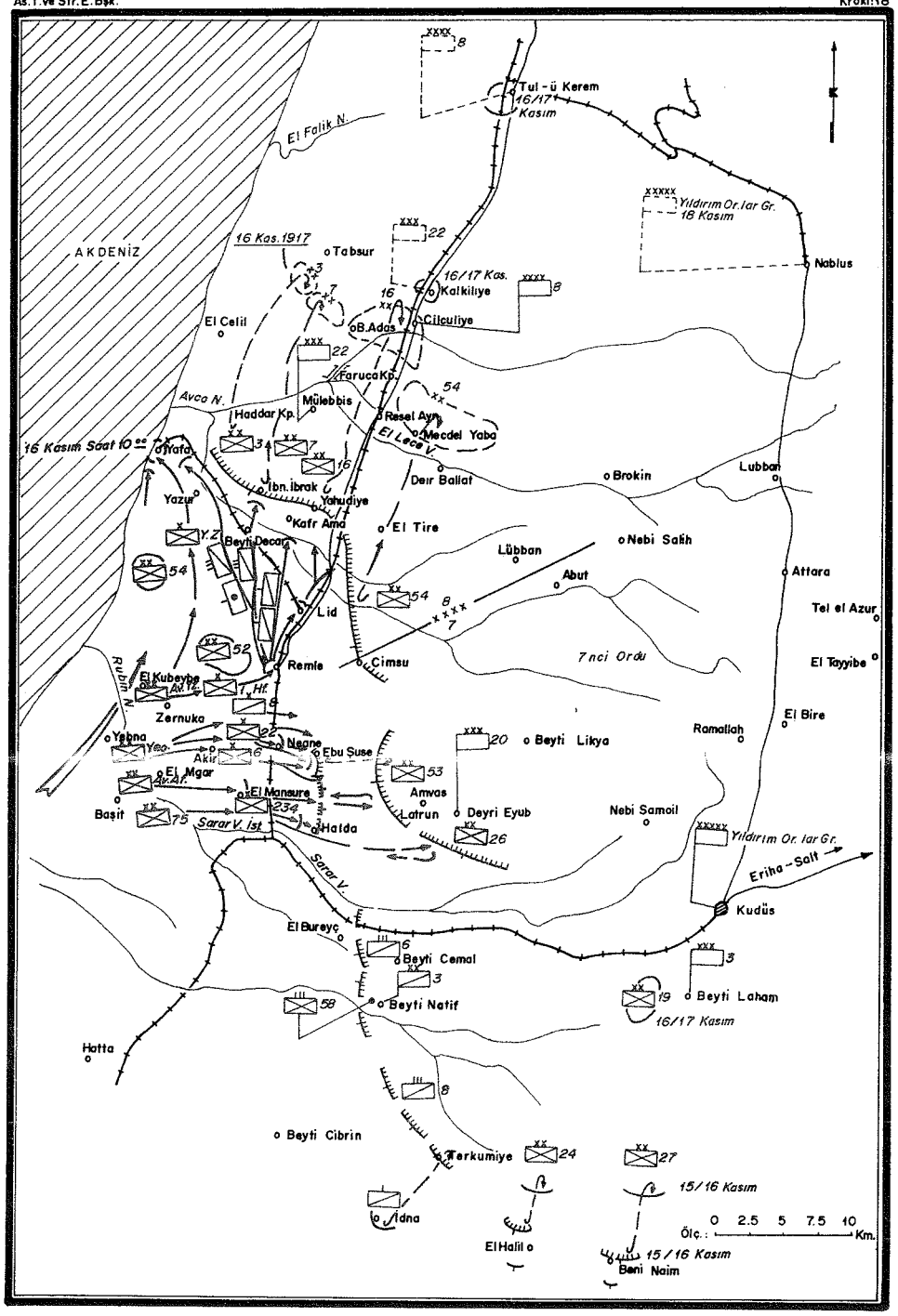
Kroki :17

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kroki:18

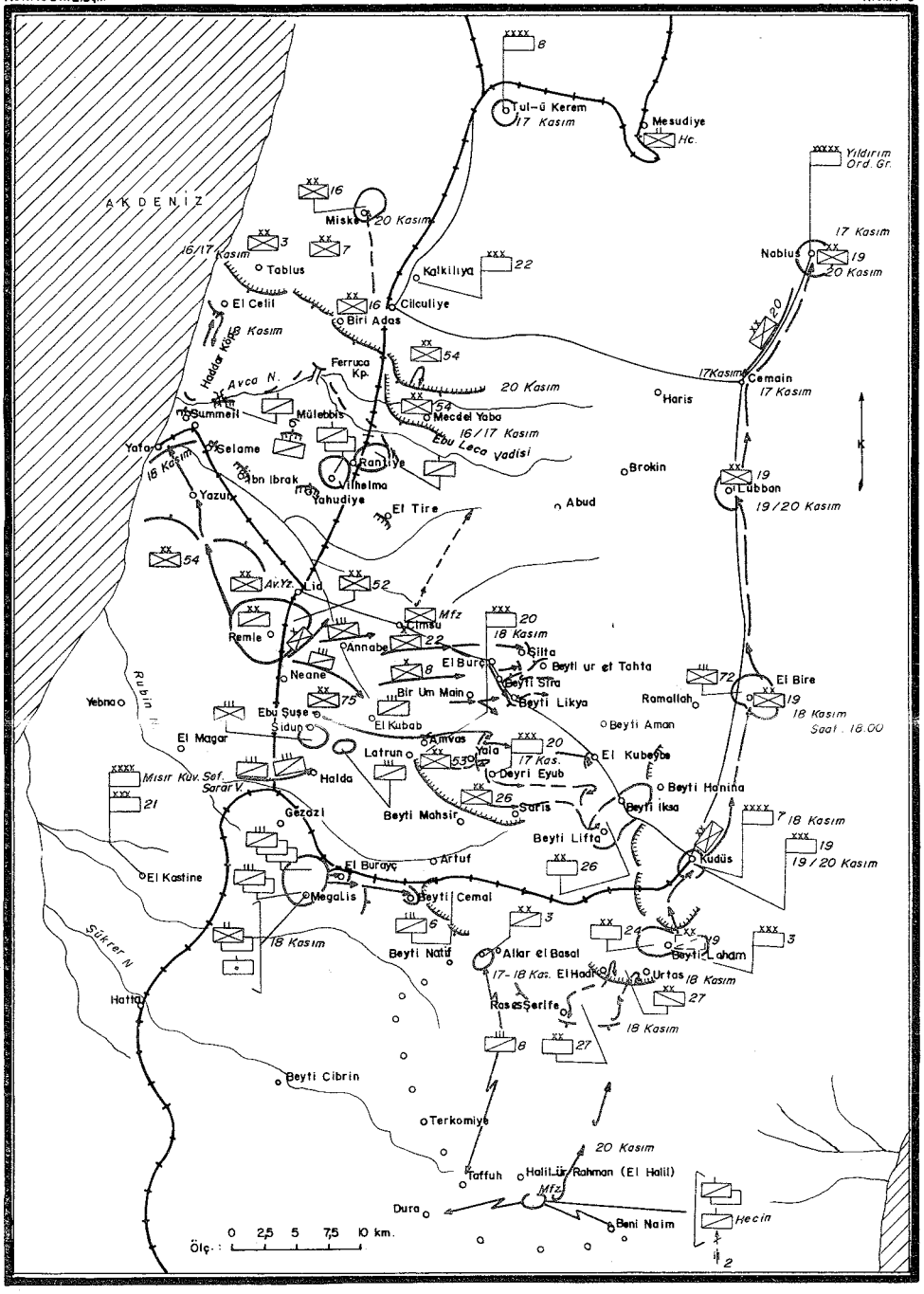
15 - 17 Kasım 1917 Harekâtı

17-20 Kasım 1917 Tarihleri Arasında
Cereyan Eden Harekât

Gnkur.
As.T. ve Str.E.Bşk.

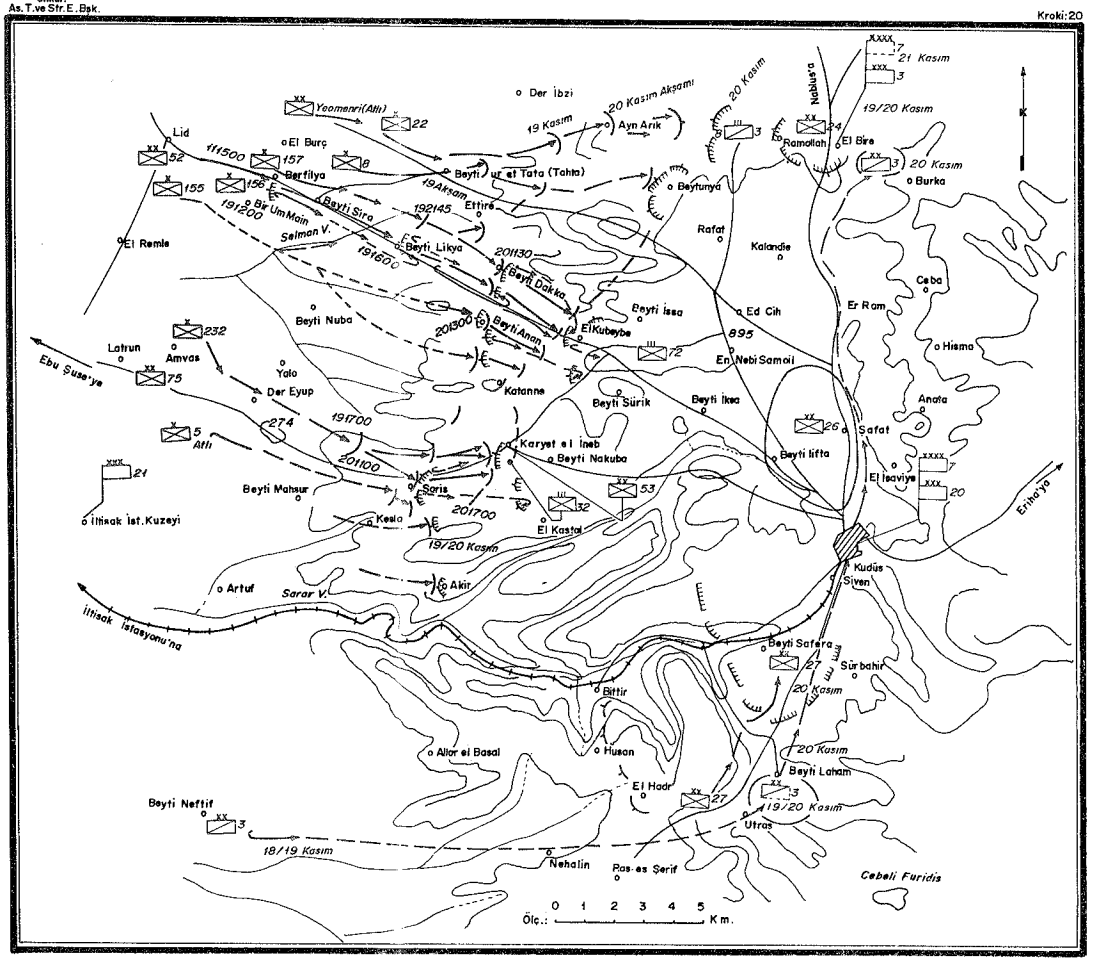
Kroki : 19

Genkur.
As. T.ve Str.E.Bşk.

Kroki: 20

Tarafların 19-21 Kasım 1917 Durumu ve Harekâtı

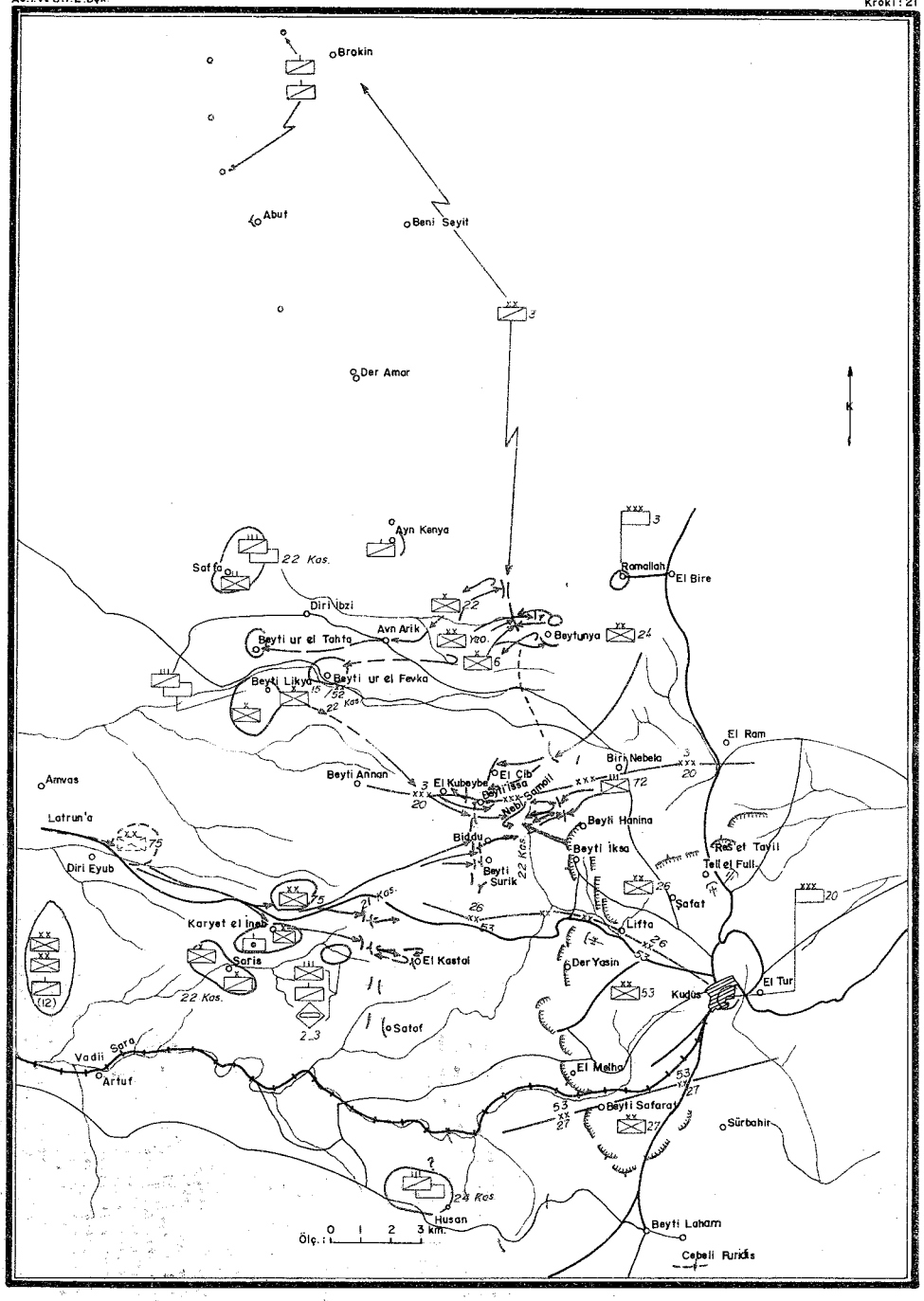

7 nci Ordu Cephesinde 21_22 Kasım 1917 Harekâtı

(Nebi Samoil Muharebesi)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

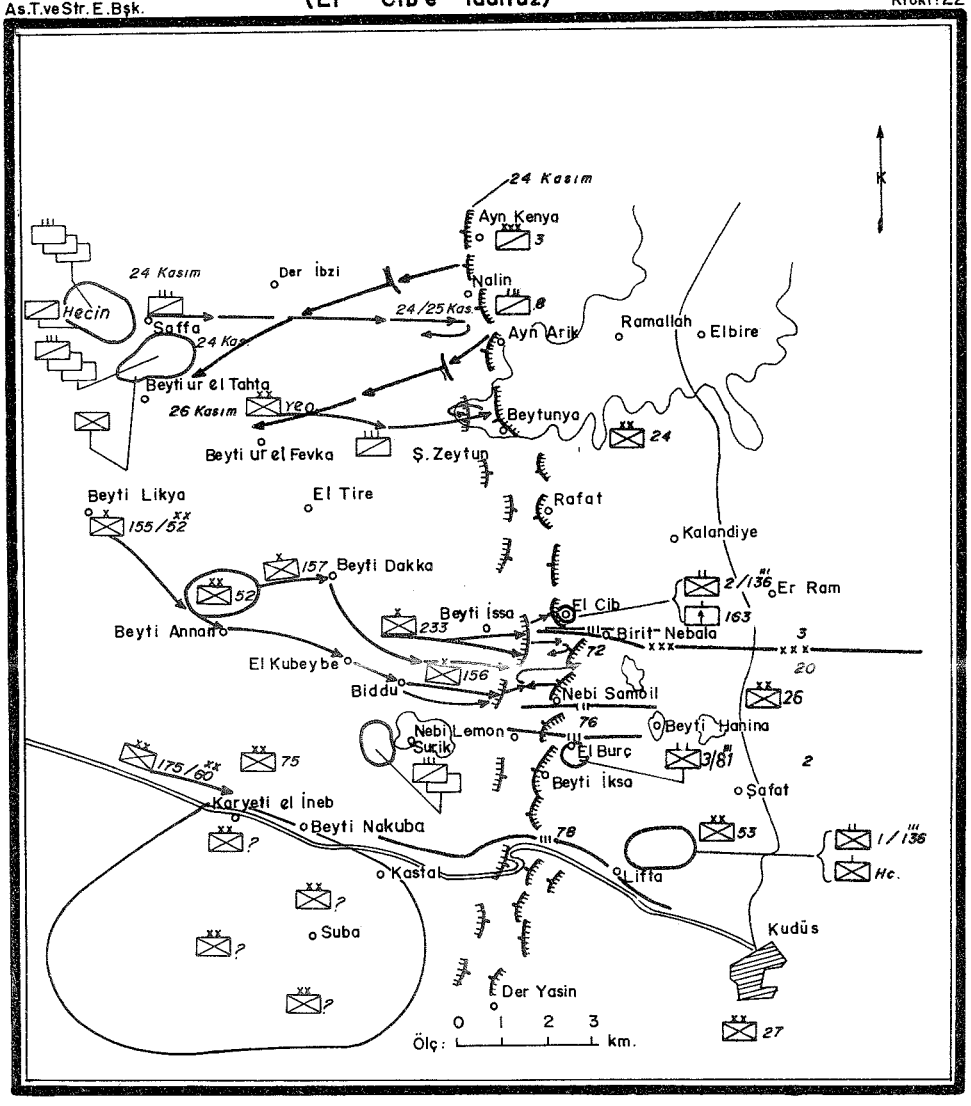
Kroki: 21

23-24 Kasım 1917 Harekâtı
(El Cib'e Taarruz)

Gnkur.
As.T.ve Str. E. Bşk.

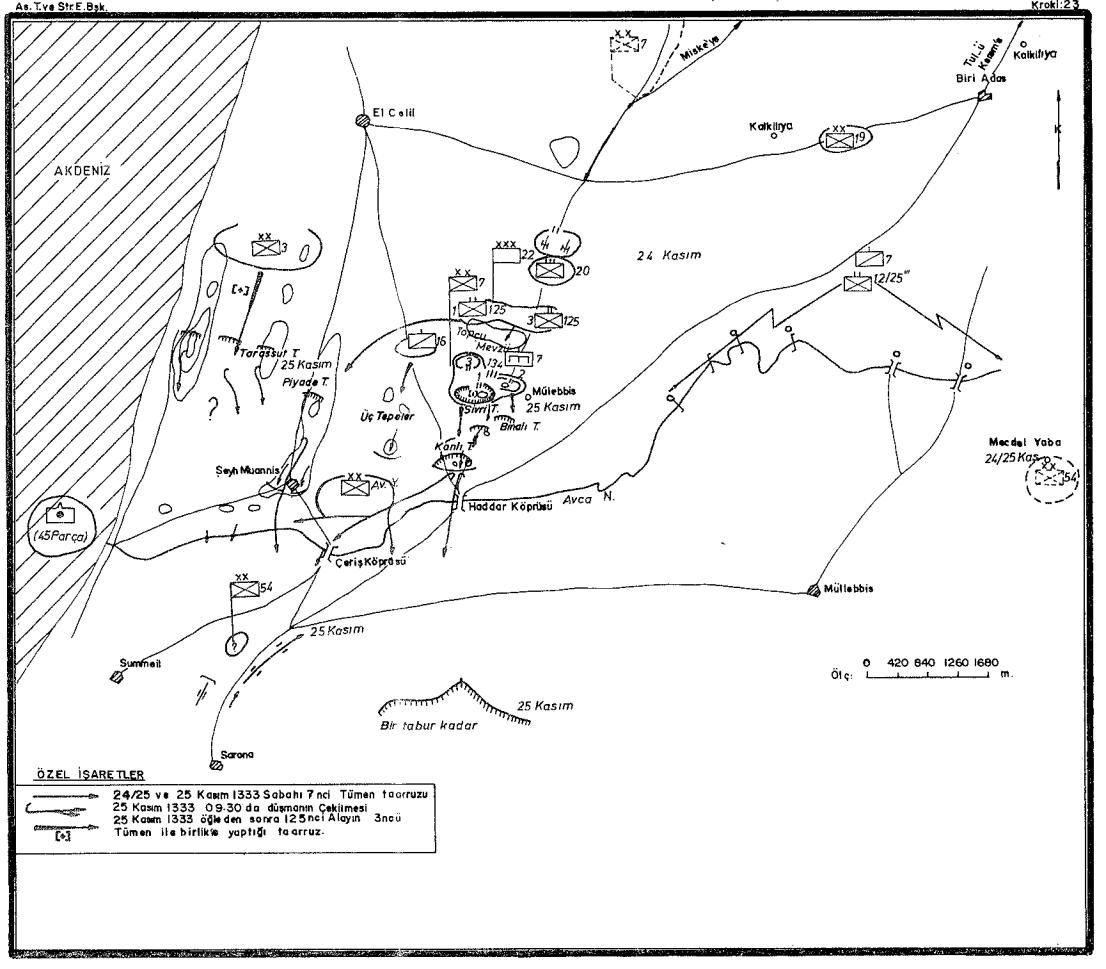
Kroki: 22

Gnkur.
As. T.ve Str.E.Bşk.

25 Kasım 1917 Harekâtı ve 22 nci Türk Kolordusu'nun Karşı Taarruzu

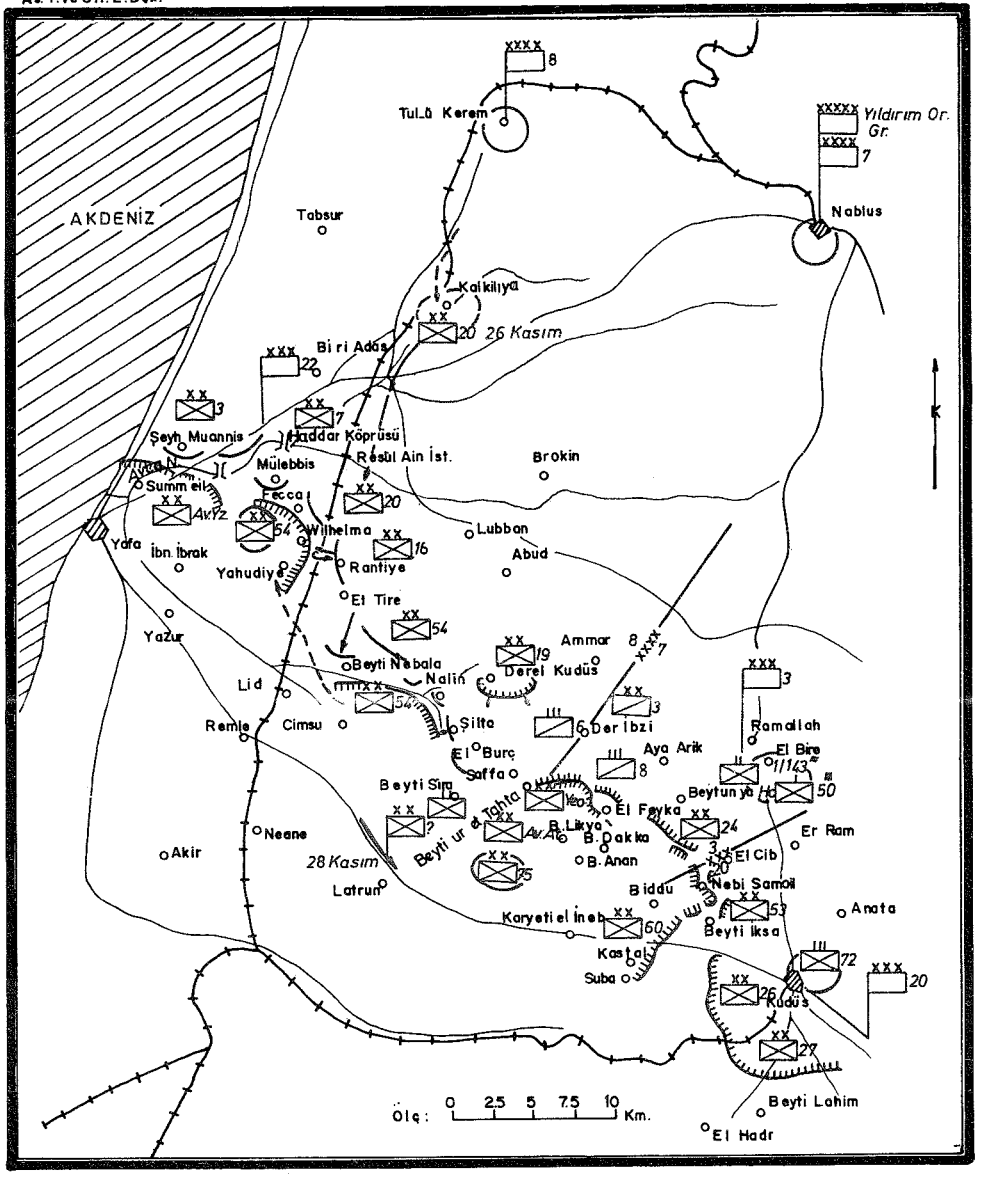
Krokî:23

Gnkur.
As. T.ve Str. E. Bsk.

27_28 Aksım 1917 Harekâtı

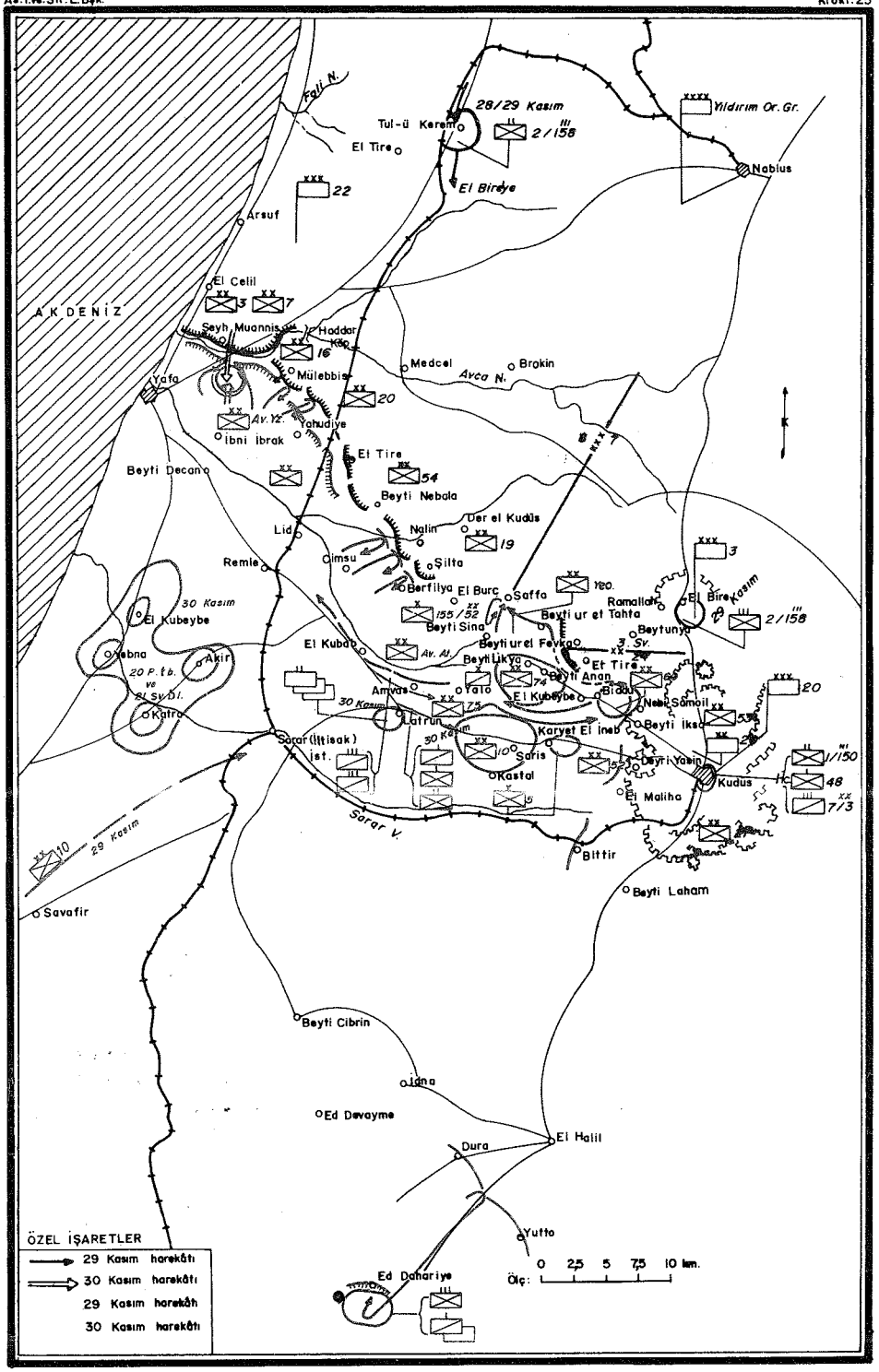
Kroki:24

Gnkur.
As.T.ve.Str.E.Bşk.

29-30 Kasım 1917 Harekâtı

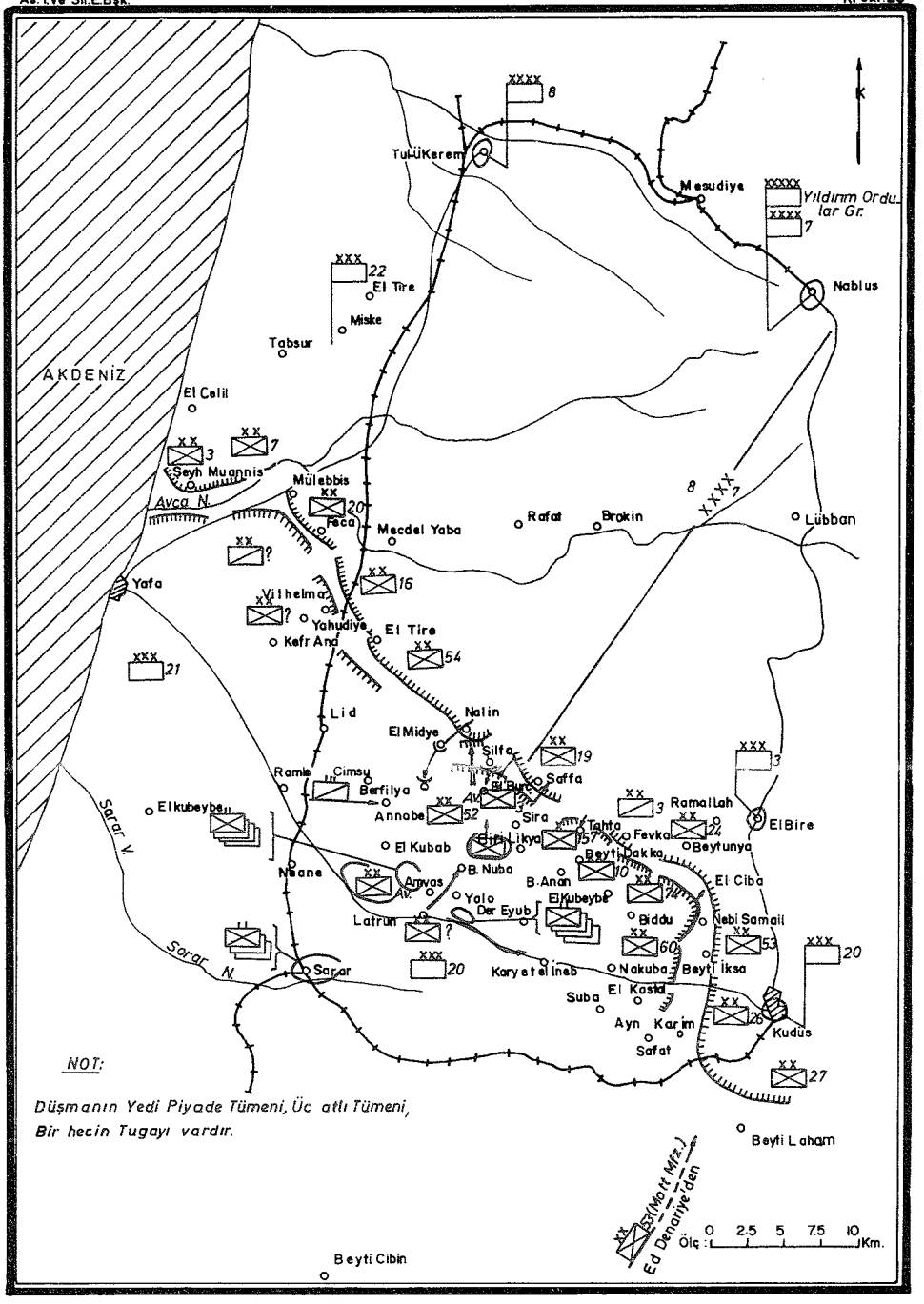
Kroki:25

Gnkur.
As.Tve Str.E.Bşk.

1 Aralık 1917 Harekâtı

Kroki:26

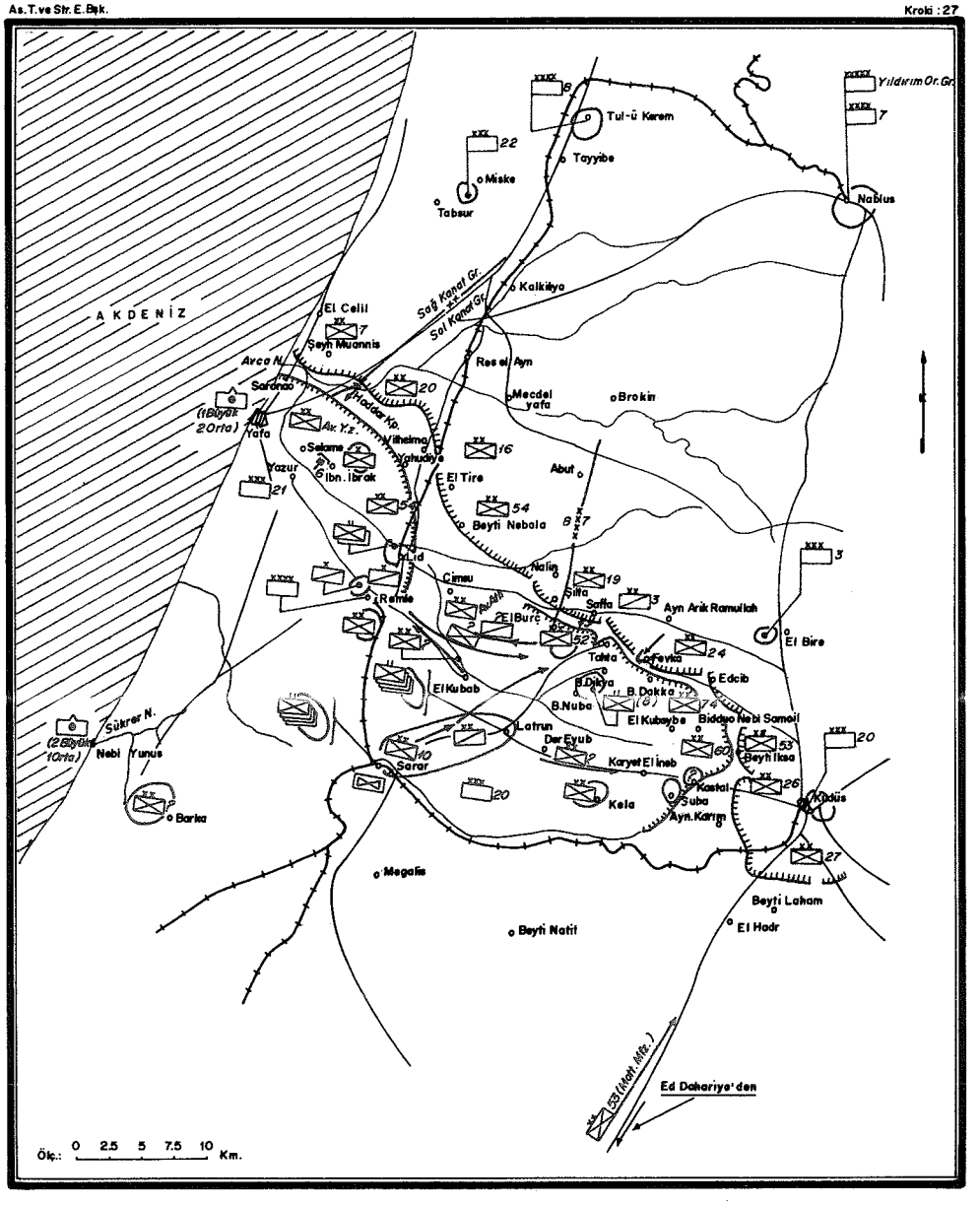

NOT:

Düşmanın Yedi Piyade Tümeni, Üç atlı Tümeni, Bir hecin Tugayı vardır.

3 Aralık 1917 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

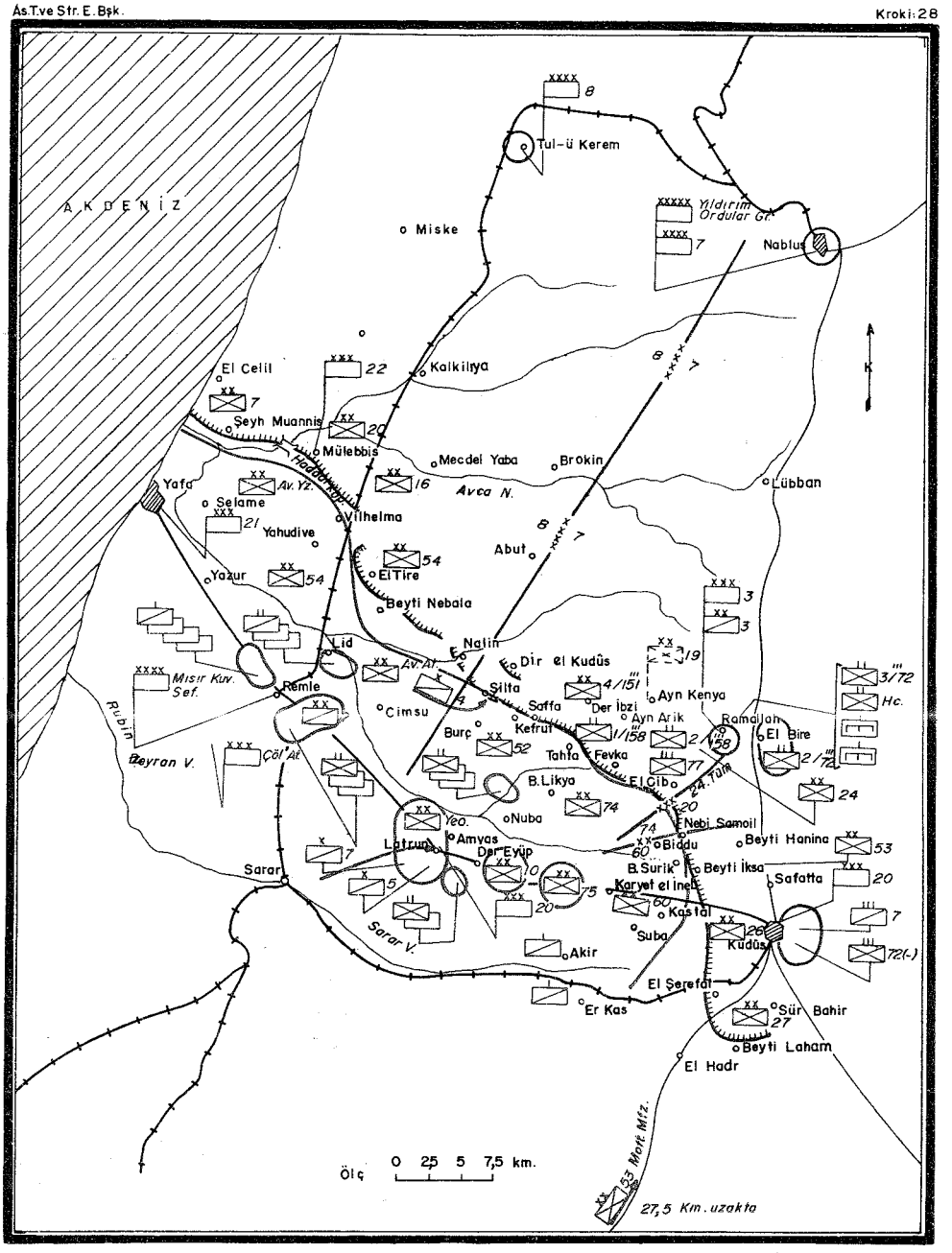
Kroki : 27

Kudüs Muharebesi
İki Tarafın 4_5 Aralık 1917 Durumu

Gnkur.
Ás.T.ve Str. E. Bşk.

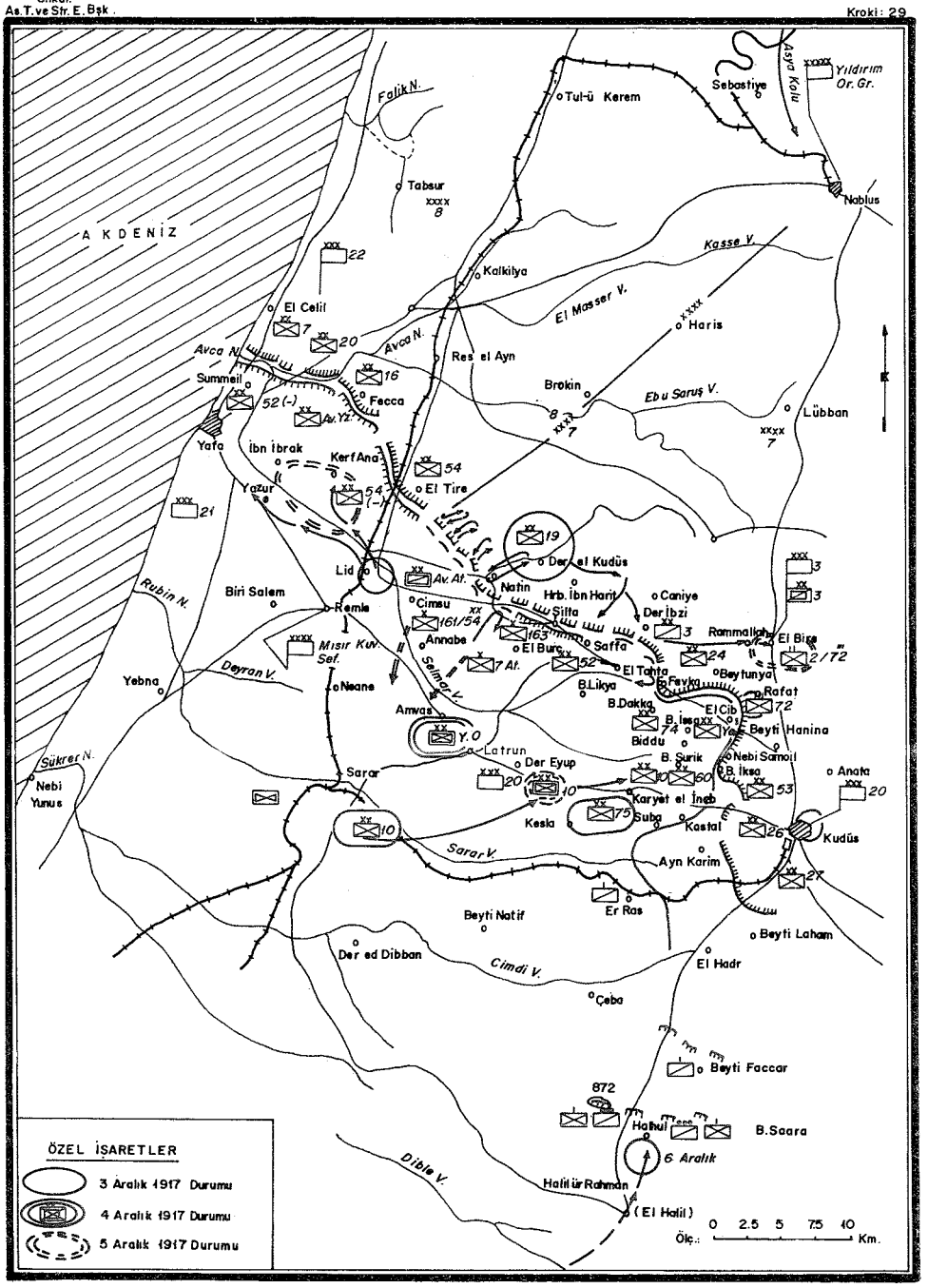
Kroki: 28

6 Aralık 1917 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

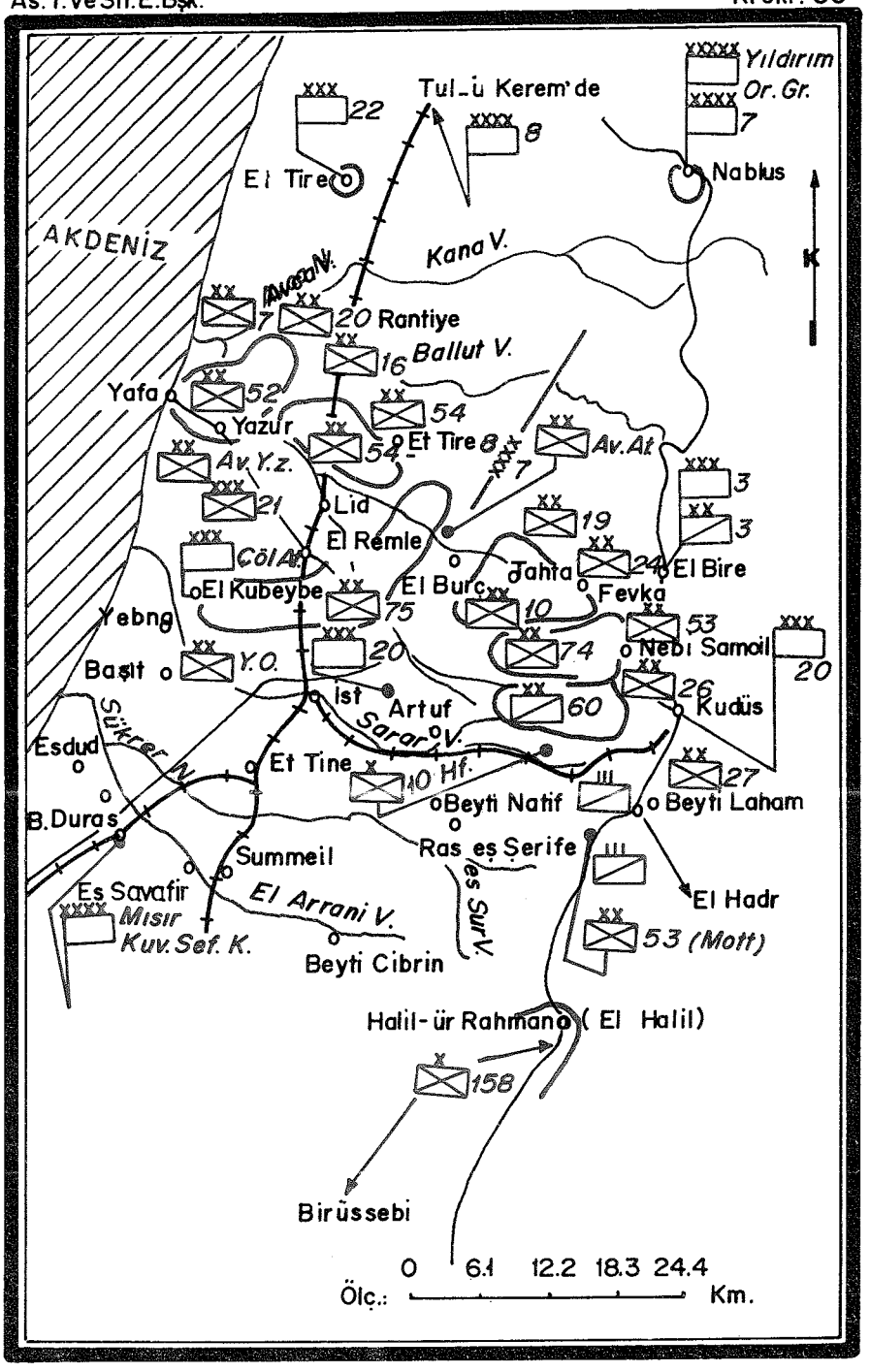
Kroki: 29

7 Aralık 1917 Harekâtı

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

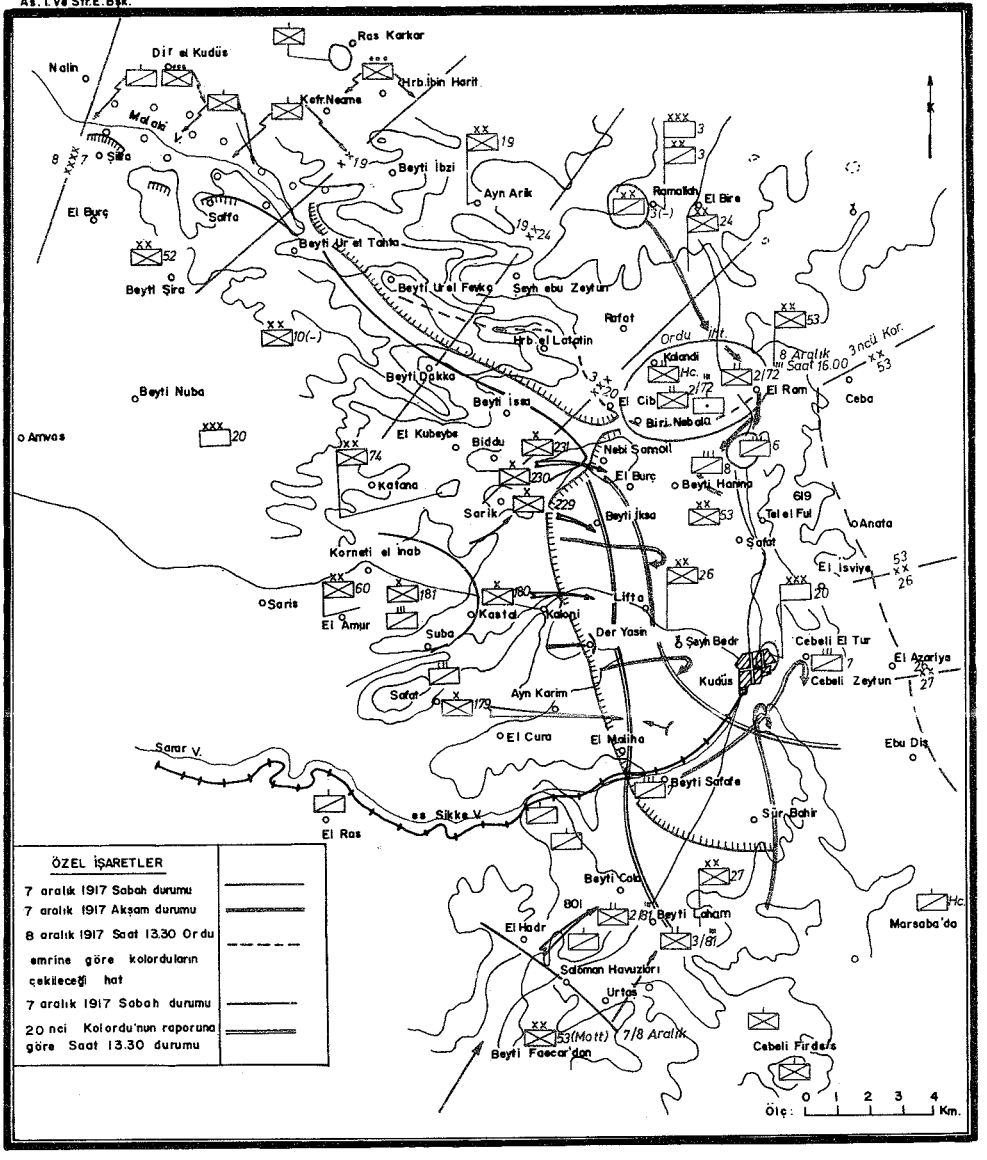
Kroki: 30

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

7nci Ordunun 7 Aralık 1917 Akşam Durumu

Kroki: 31

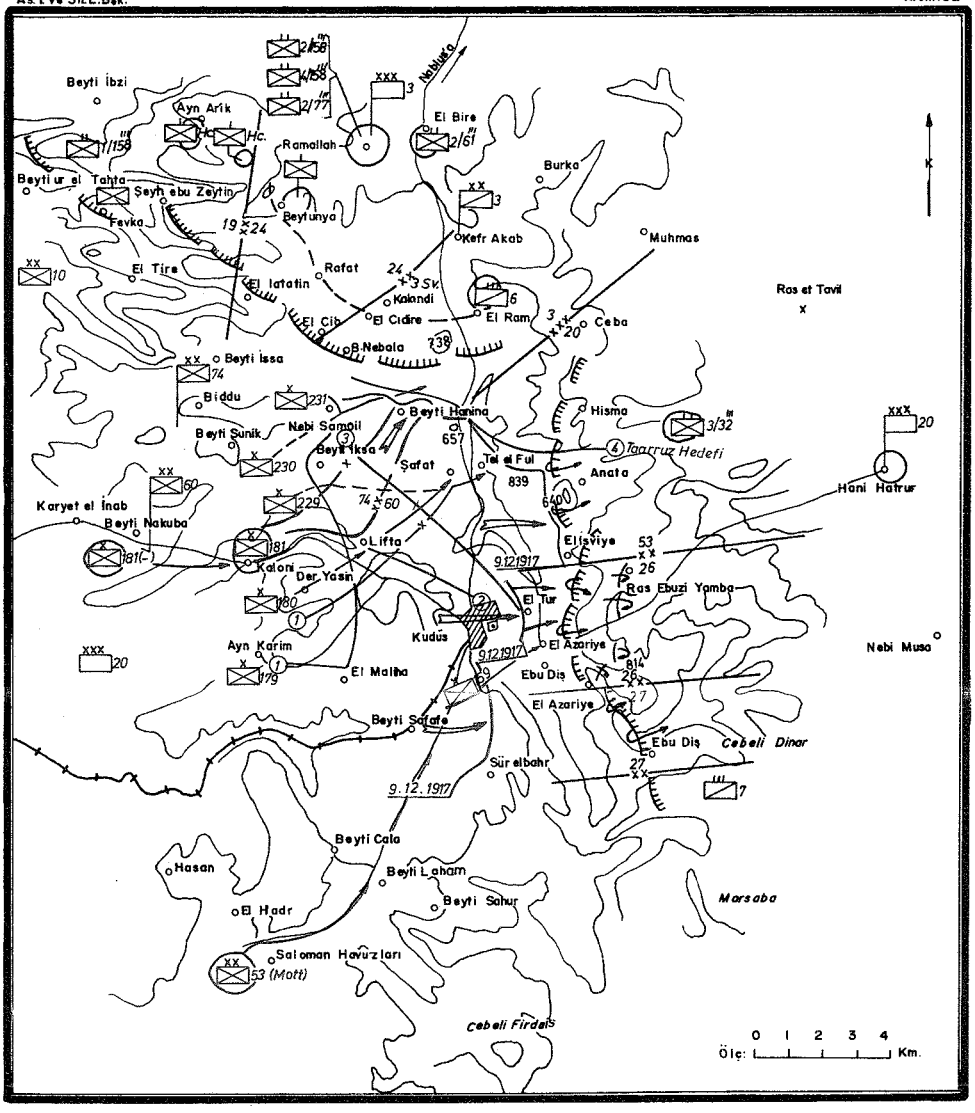

ÖZEL İŞARETLER	
7 aralık 1917 Sabah durumu	
7 aralık 1917 Akşam durumu	
8 aralık 1917 Saat 13.30 Ordu emrine göre kolordların çekileceği hat	
7 aralık 1917 Sabah durumu	
20 nci Kolordu'nun raporuna göre Saat 13.30 durumu	

Gnkur.
As.T ve Str.E.Bşk.

9 Aralık 1917 Harekâtı

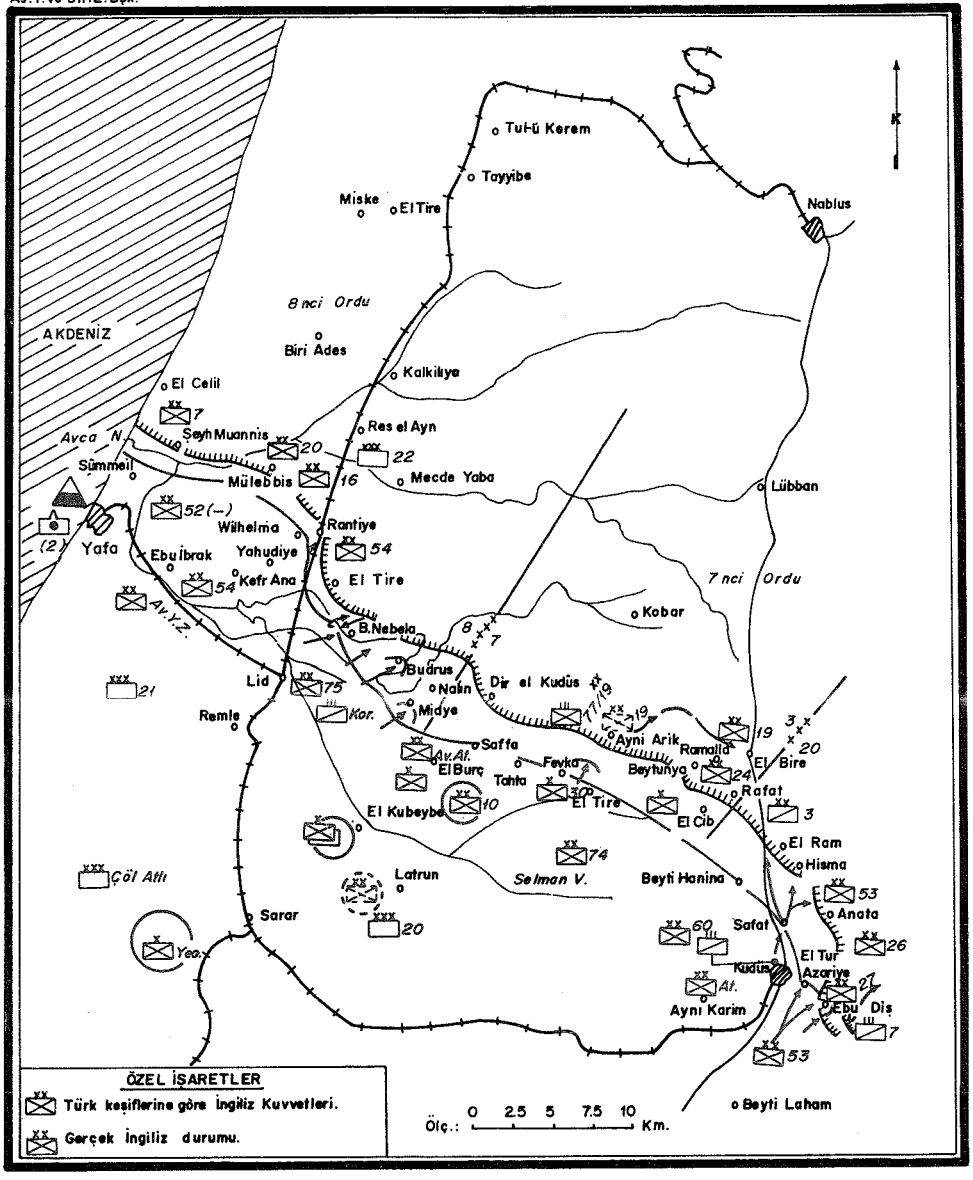
Kroki:32

9-11 Aralık 1917 Durum ve Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

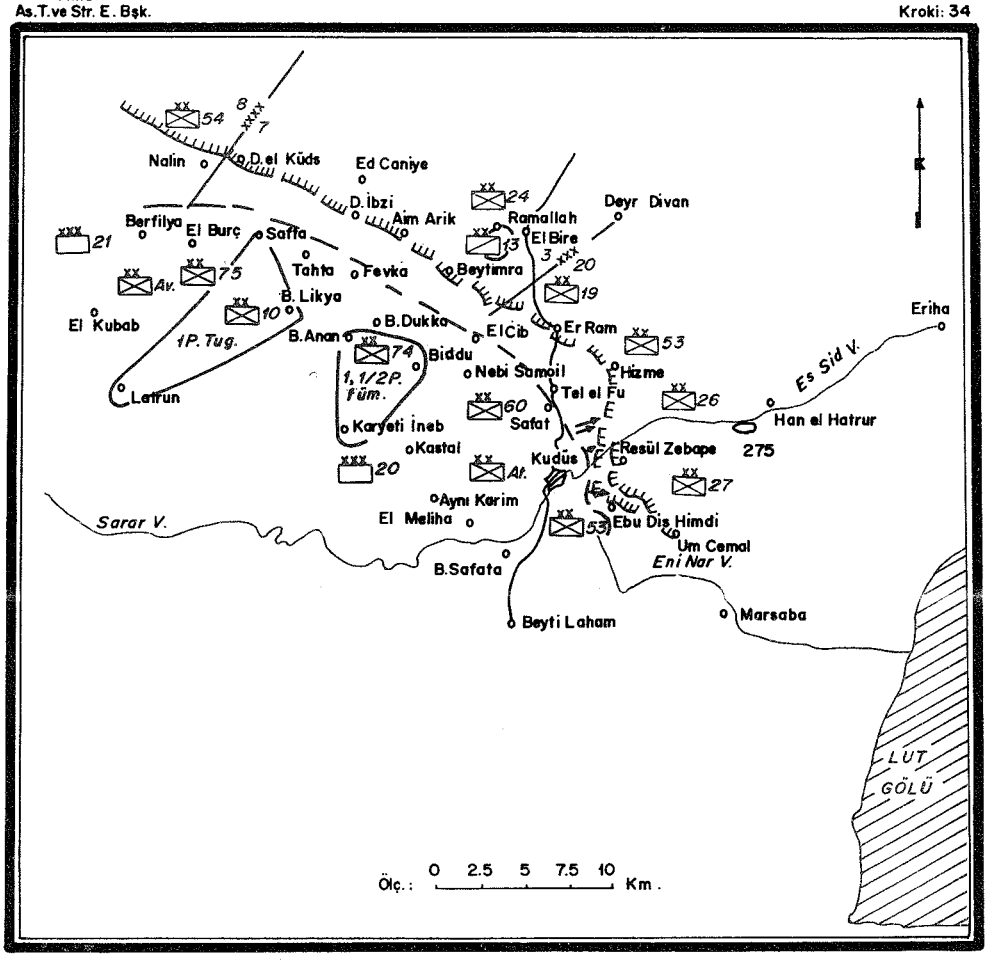
Kroki : 33

12 Aralık 1917 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str. E. Bşk.

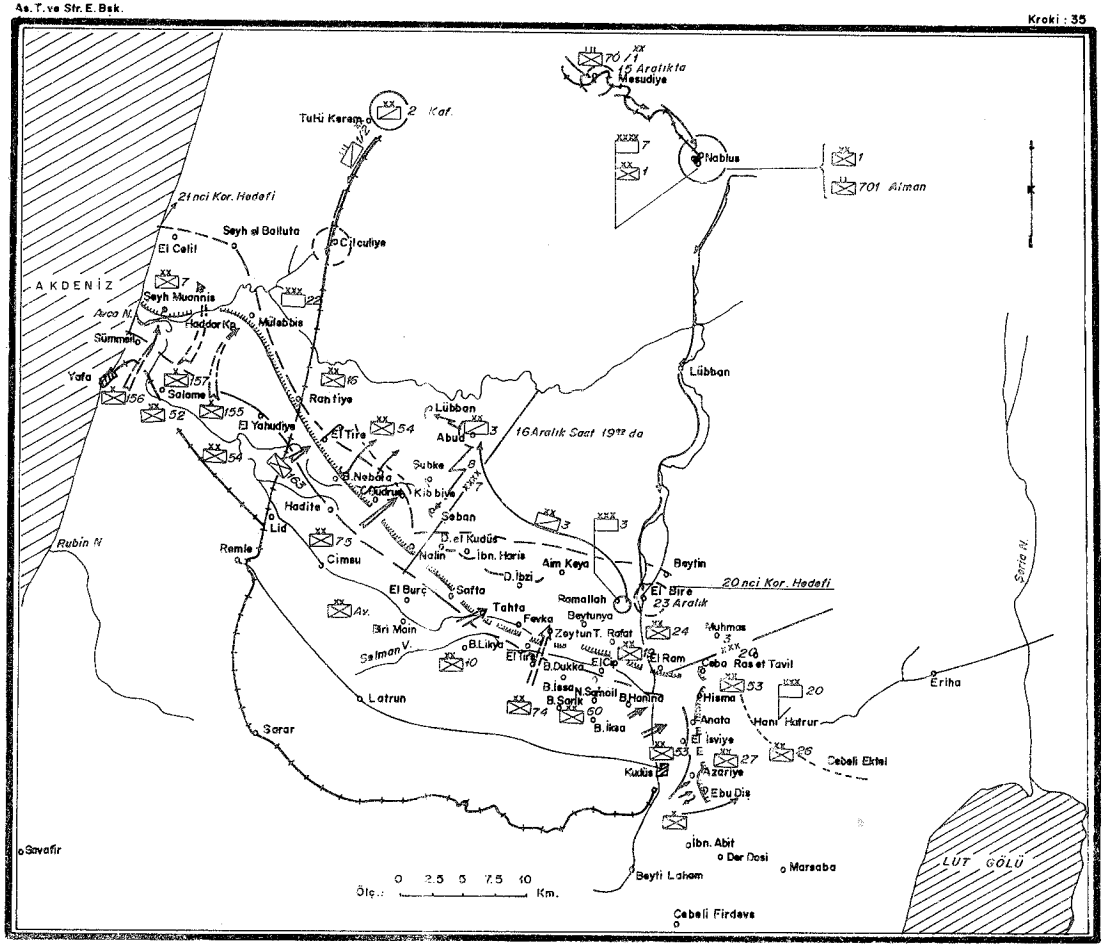
Kroki: 34

13-17 Aralık 1917 Harekâtı

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bsk.

Kroki : 35

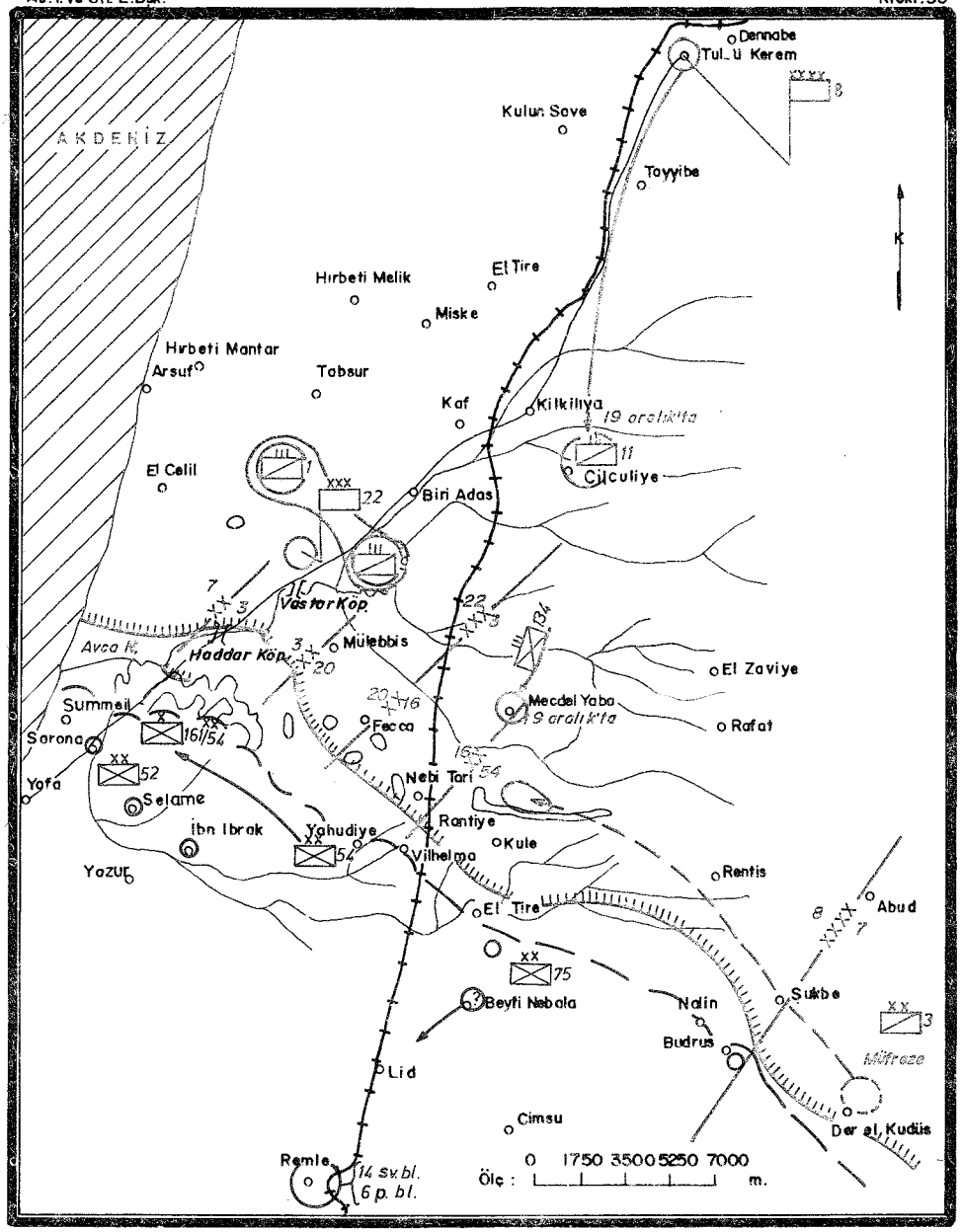

18 ve 19 Aralık 1917 Harekâtı

(8 nci Ordu'nun akşam durumu)

Grkur
As.T.ve Str. E.Bşk.

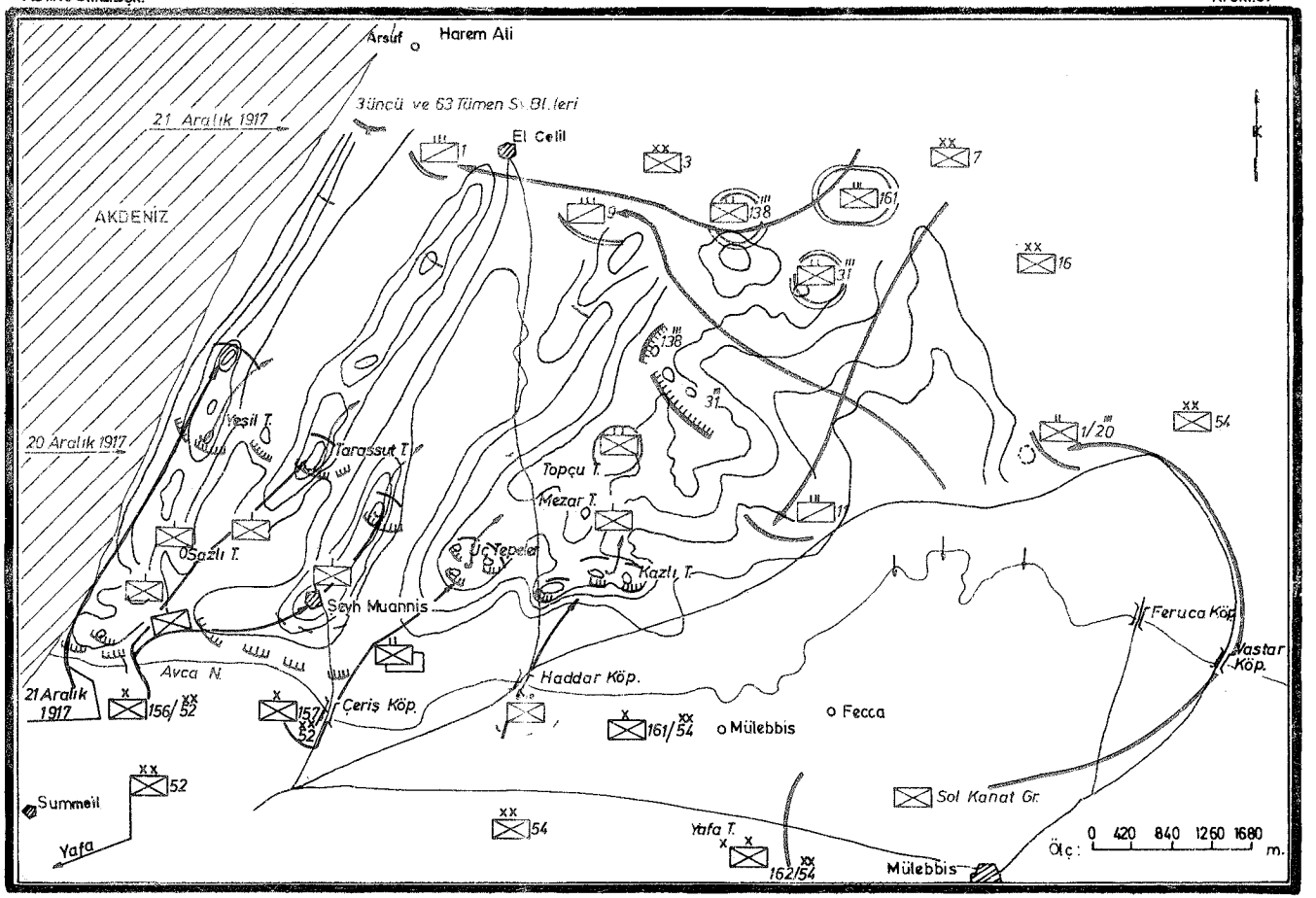
Kroki:36

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

20 Aralık 1917 Harekâtı (Avca Muharebesi)

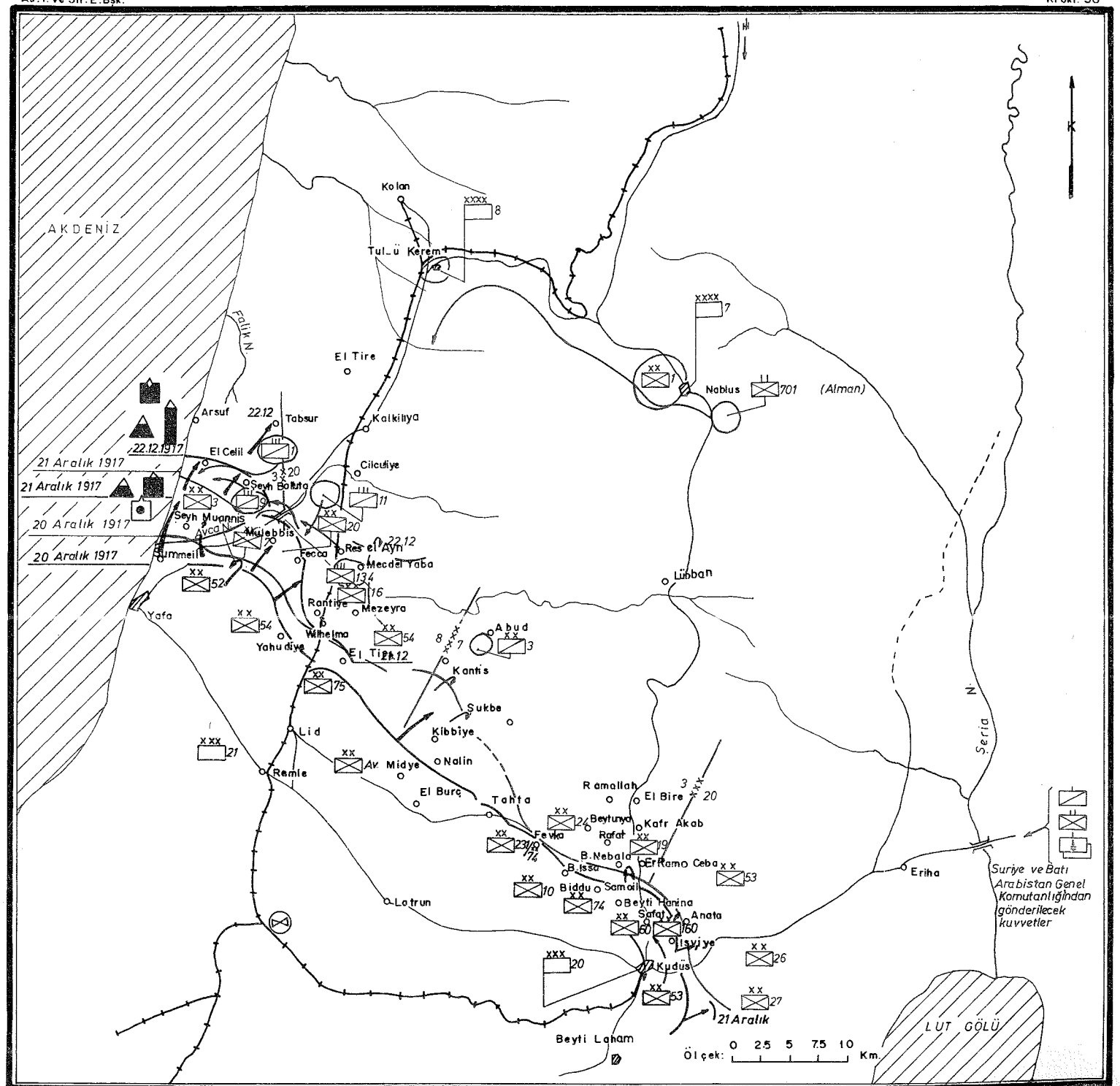
Kroki:37

Gnkur.
As.T. ve Str. E. Bşk.

20_21 Aralık 1917 Harekâtı

Kroki: 38

22-26 Aralık 1917 Harekâtı

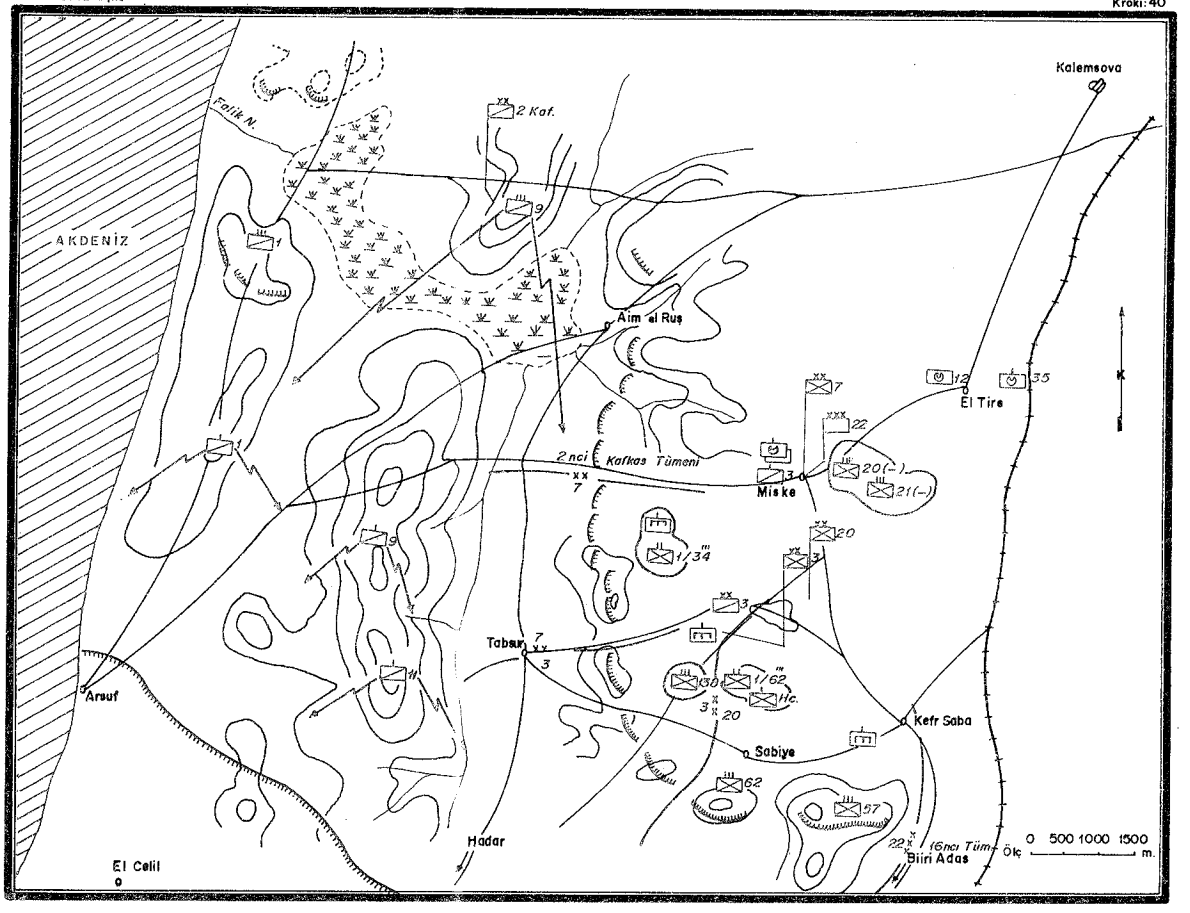

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

Kroki: 40

22 nci Kolordunun 22-23 Aralık 1917 Durumu

Gnkur.
As.Tve Str.E.Bşk.

27 Aralık 1917 Harekâtı

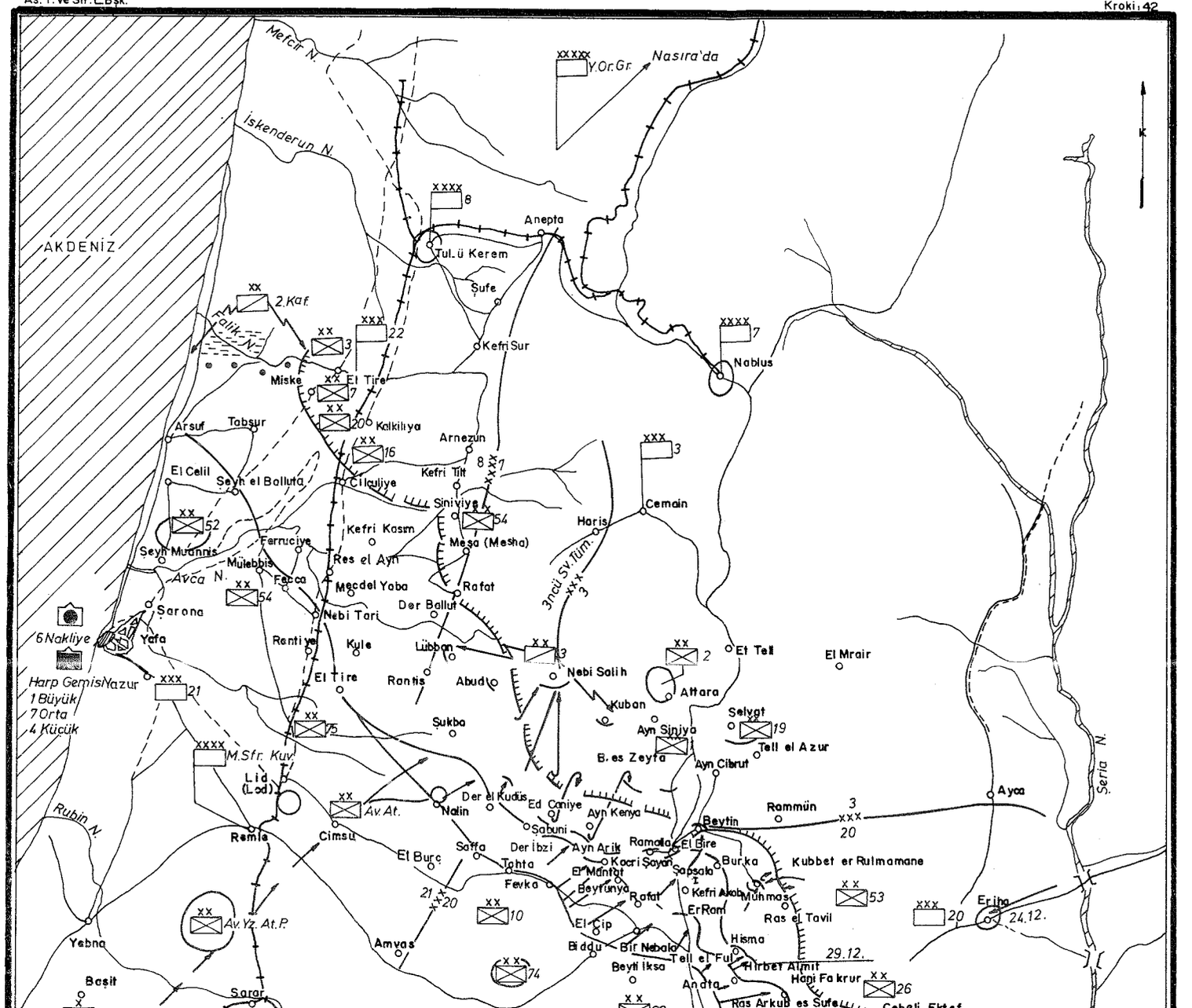
Kroki=41

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

28_31 Aralık 1917 Harekâtı

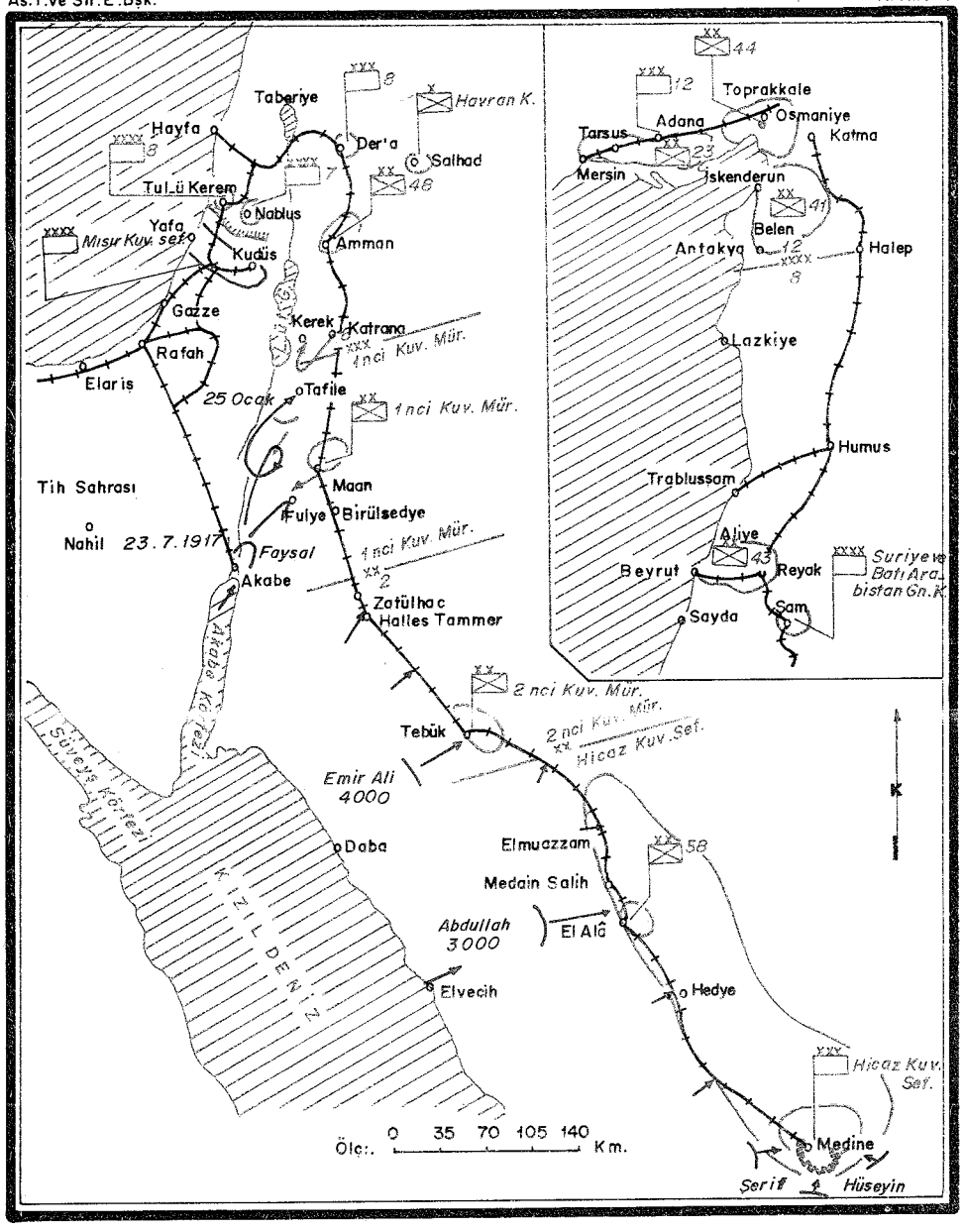
Kroki: 42

1917 Yılı Sonundaki Durum

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

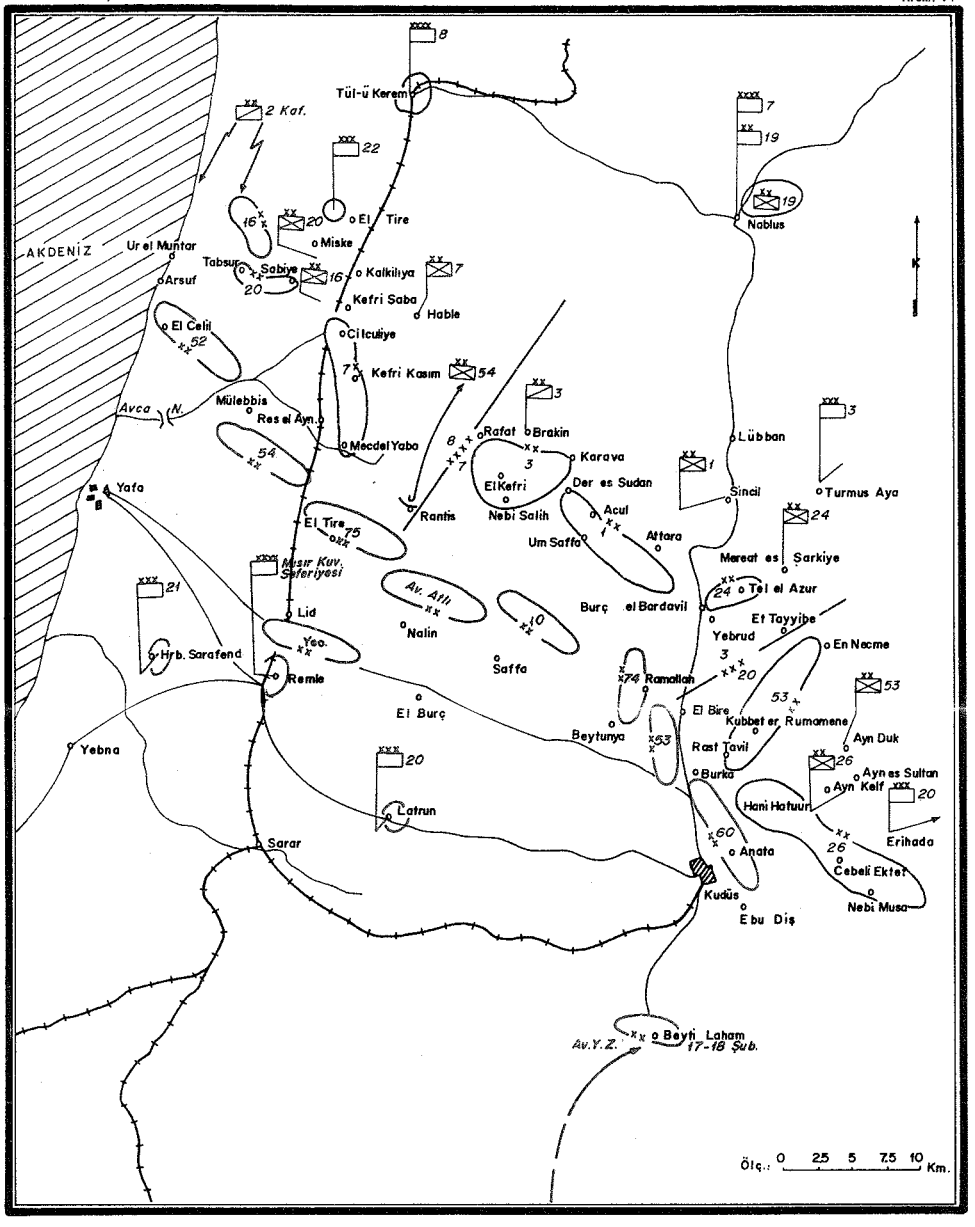
Kroki:43

1918 Yılı Ocak Ayında 7nci ve 8nci Orduların Cephedeki Durumları

Gn.kur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

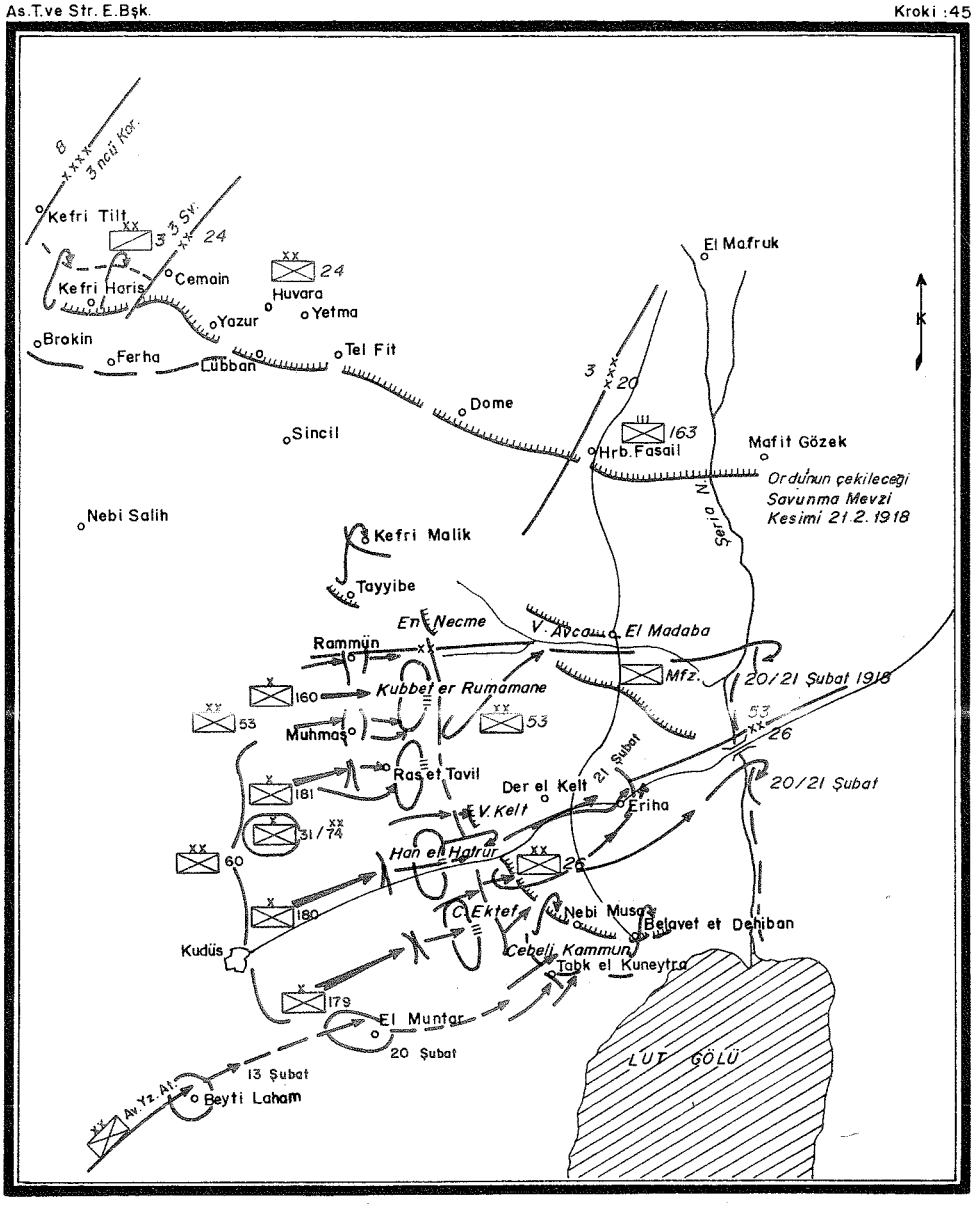
Kroki: 44

Gnkur.
As.T.ve Str. E.Bşk.

12-28 Şubat 1918 Harekâtı

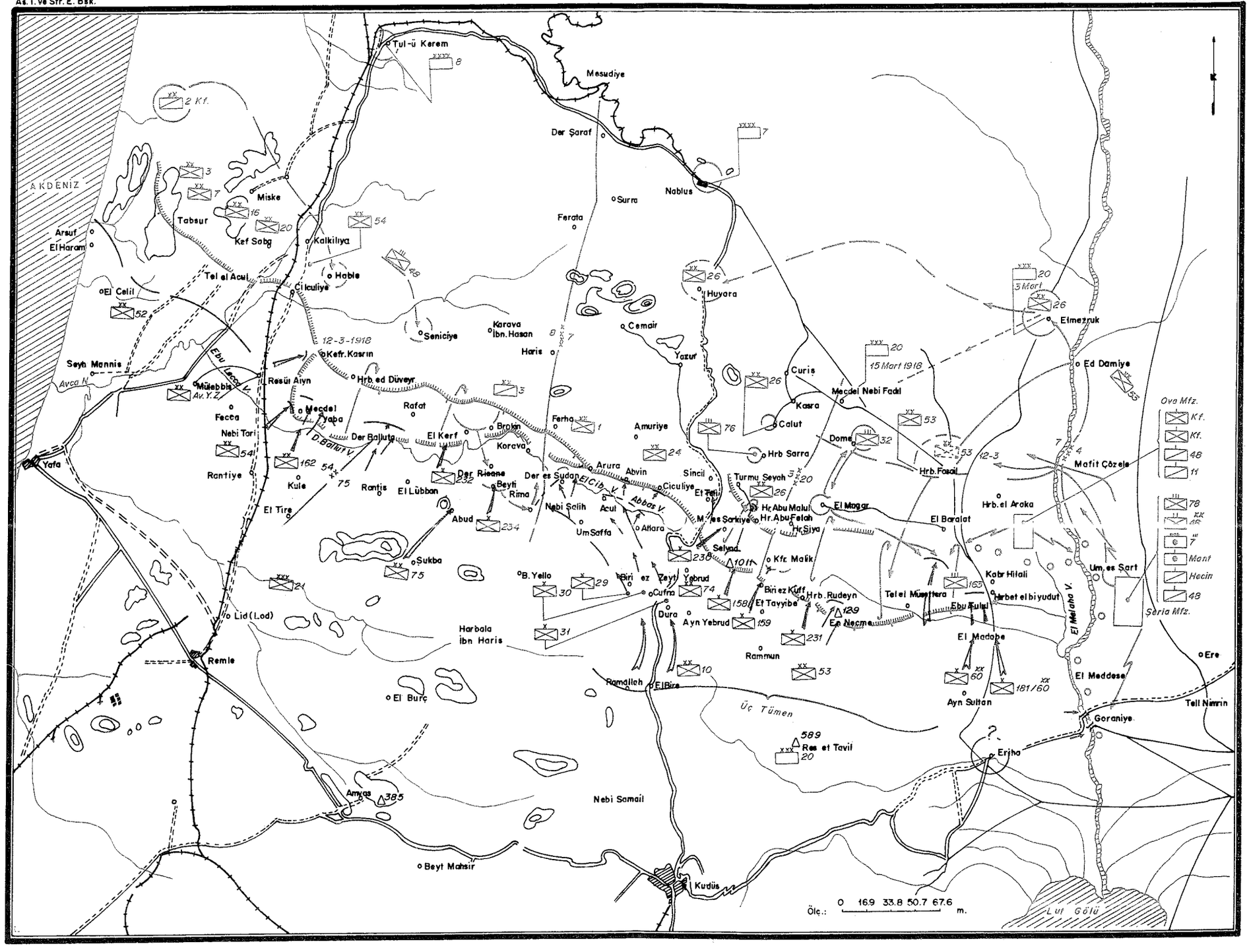
Kroki :45

Mart 1918 Ayı Harekâtı

Gnkur.
As.T. ve Str. E. Bşk.

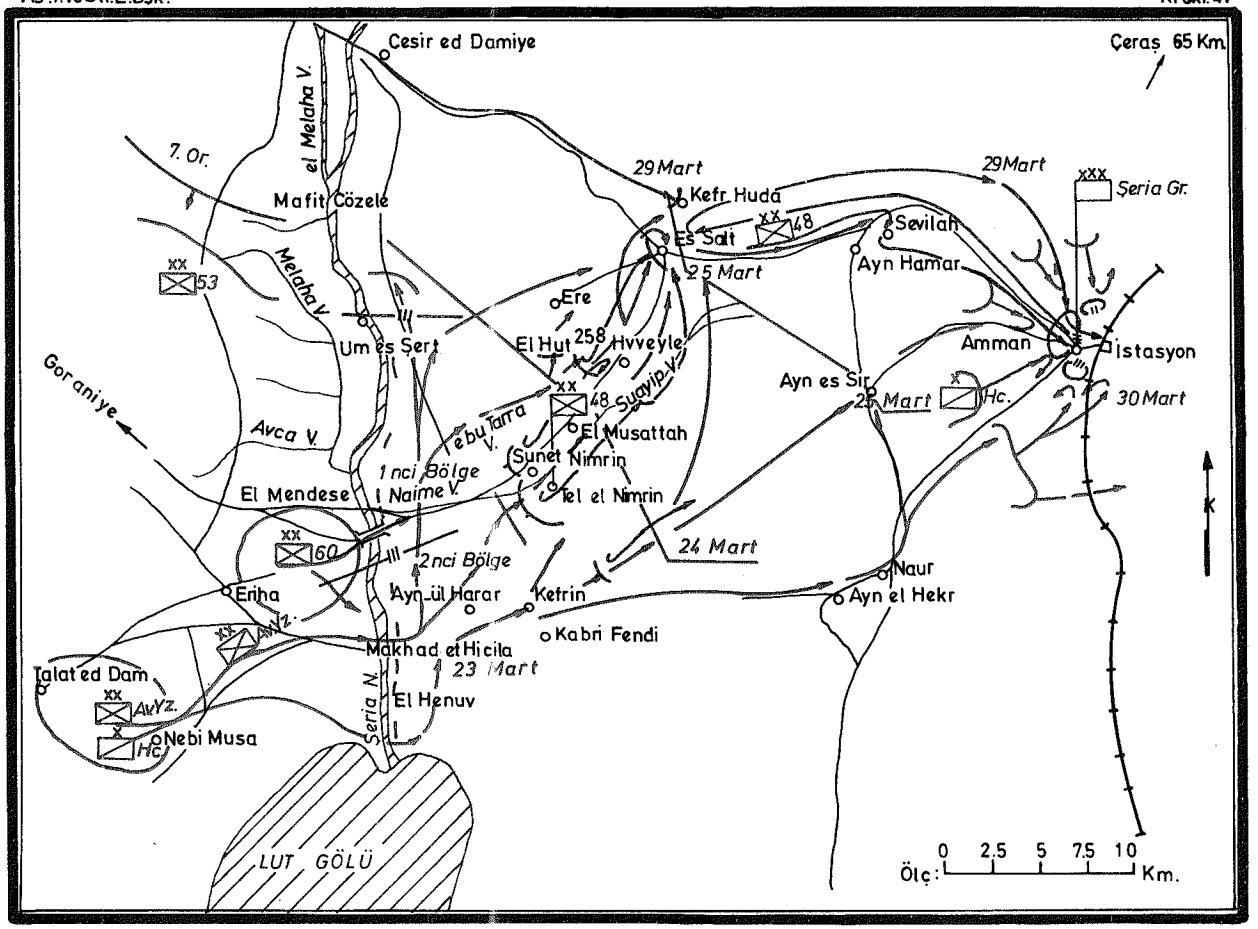
Kroki : 46

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bsk.

21_31 Mart 1918 Harekât (Birinci Şeria Muharebesi)

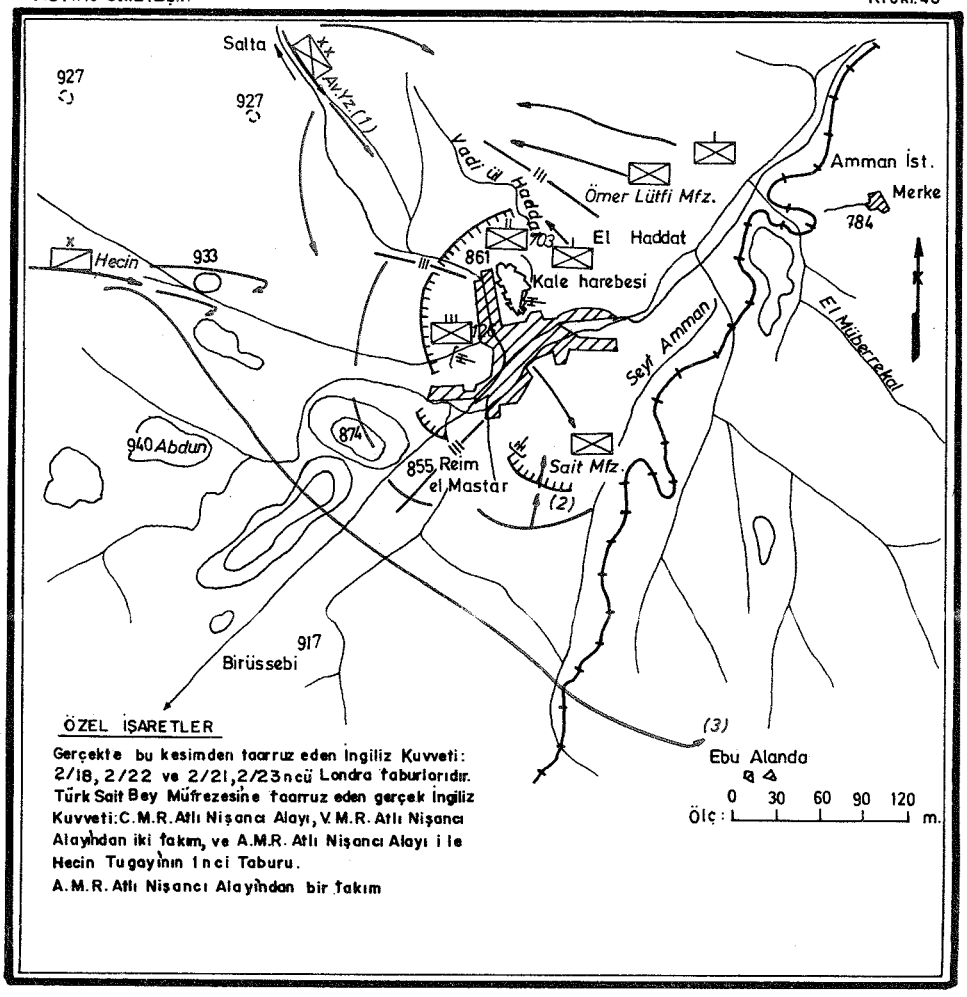
Kroki: 47

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Amman'a Son Taarruz ve Geri Çekiliş

Kroki:48

ÖZEL İŞARETLER

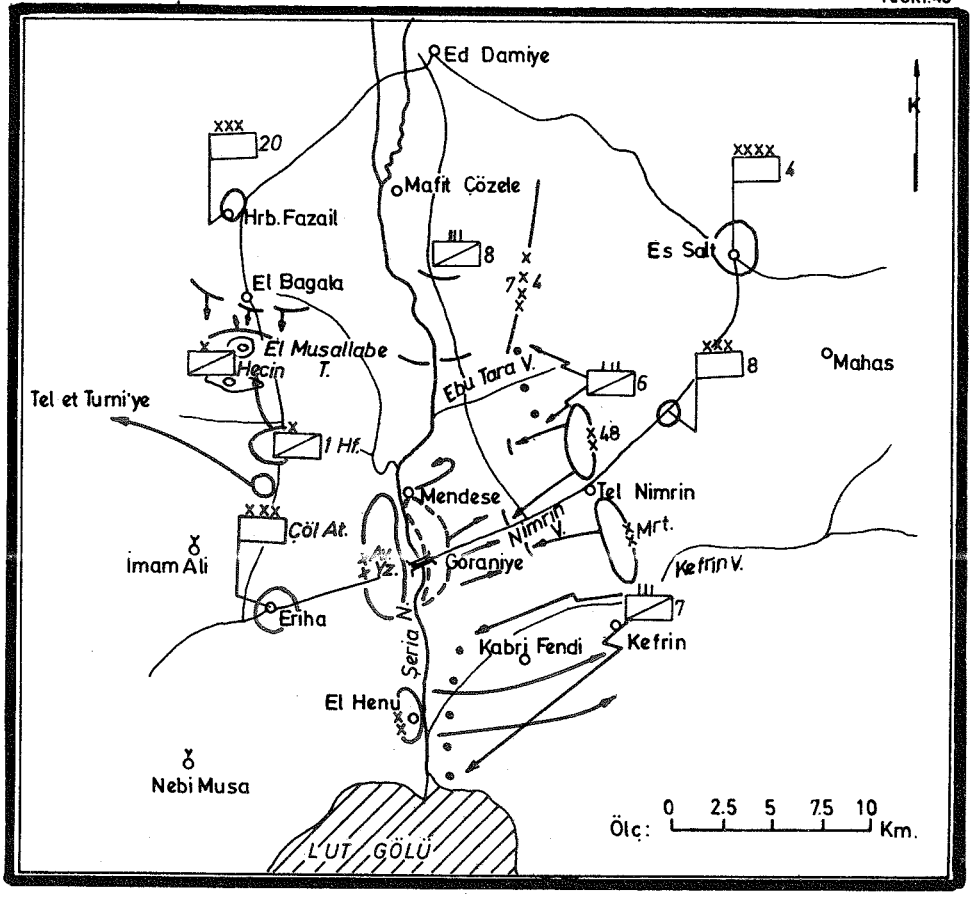
Gerçekte bu kesimden taarruz eden İngiliz Kuvveti: 2/18, 2/22 ve 2/21, 2/23ncü Londra taburlarıdır. Türk Sait Bey Müfrezesine taarruz eden gerçek İngiliz Kuvveti: C.M.R. Atlı Nişancı Alayı, V.M.R. Atlı Nişancı Alayından iki takım, ve A.M.R. Atlı Nişancı Alayı ile Hecin Tugayının 1nci Taburu.
A.M.R. Atlı Nişancı Alayından bir takım

Goraniye Muharebesi

(11 Nisan 1918)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

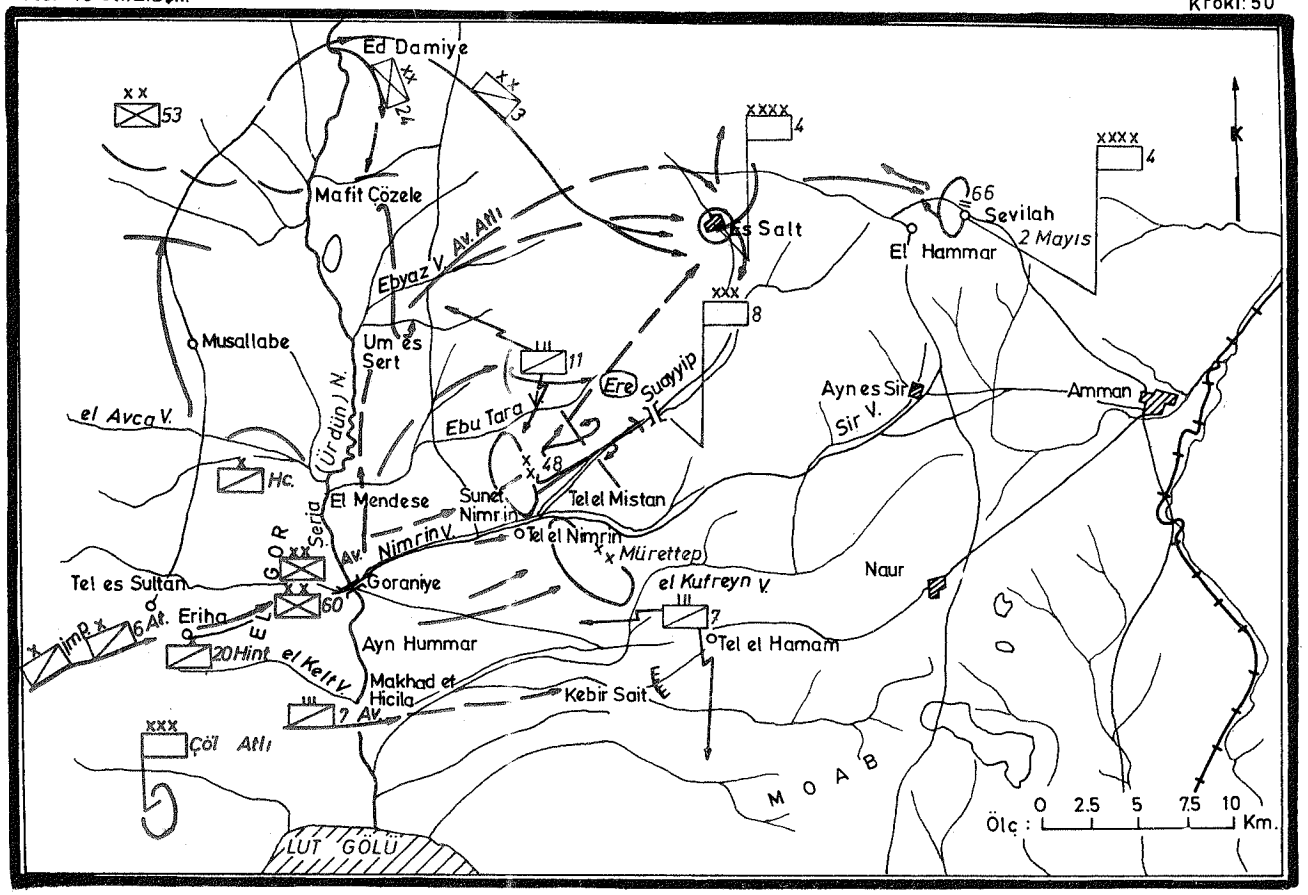
Kroki:49

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

İkinci Şeria Muharebesi
(30 Nisan_2 Mayıs 1918)

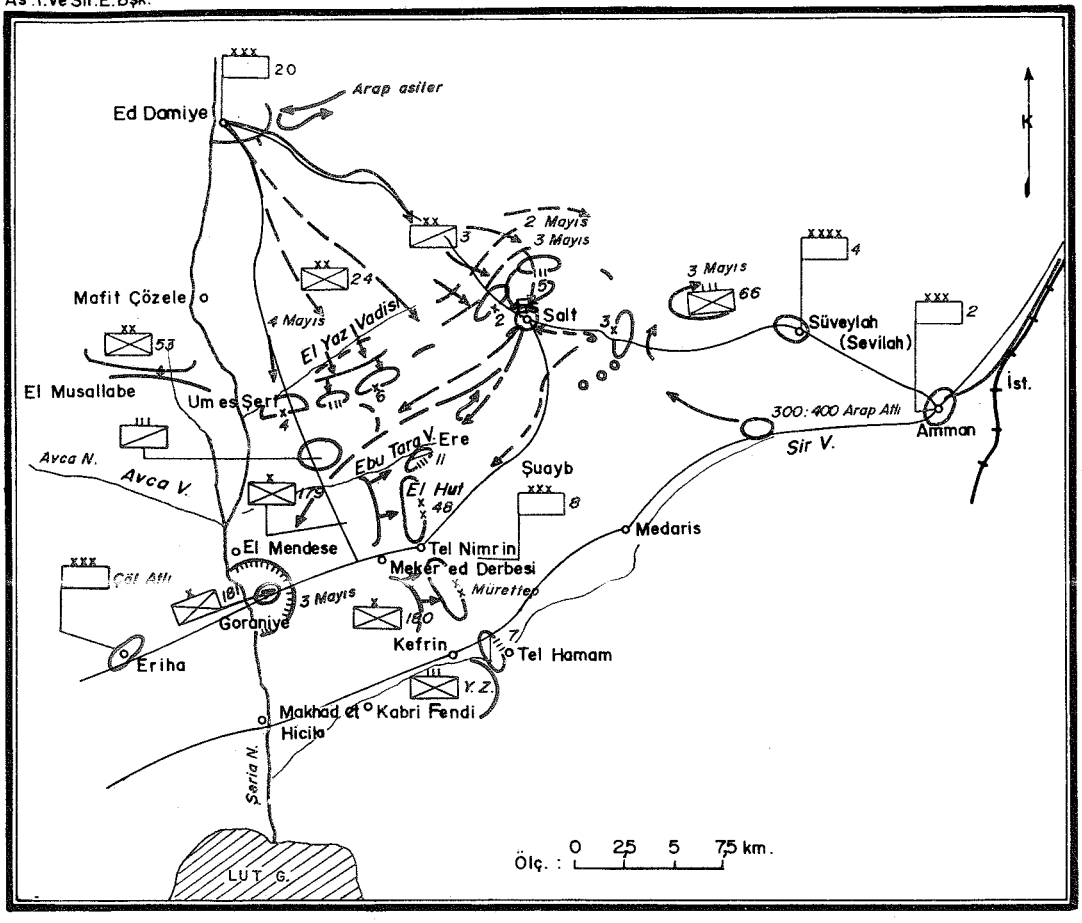
Kroki: 50

2_4 Mayıs 1918 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

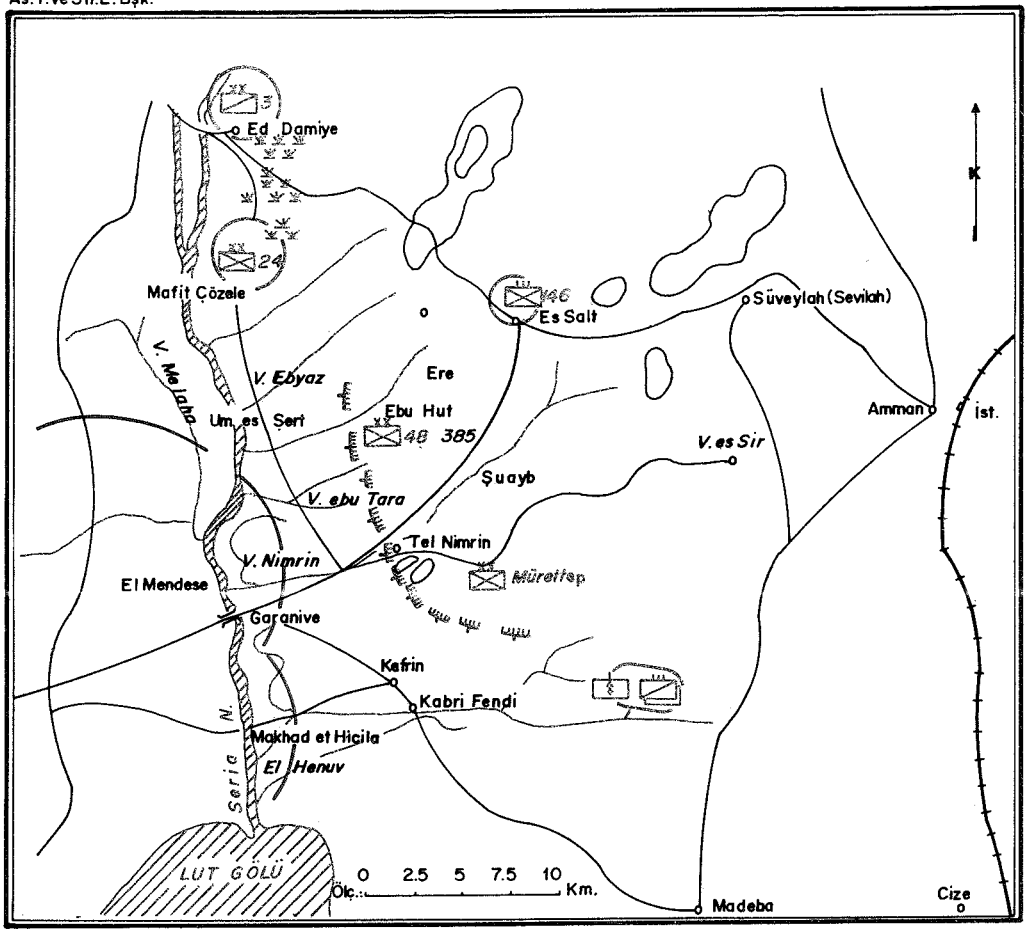
Kroki: 51

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

8 nci Kolordunun 30 Mayıs 1918 Durumu

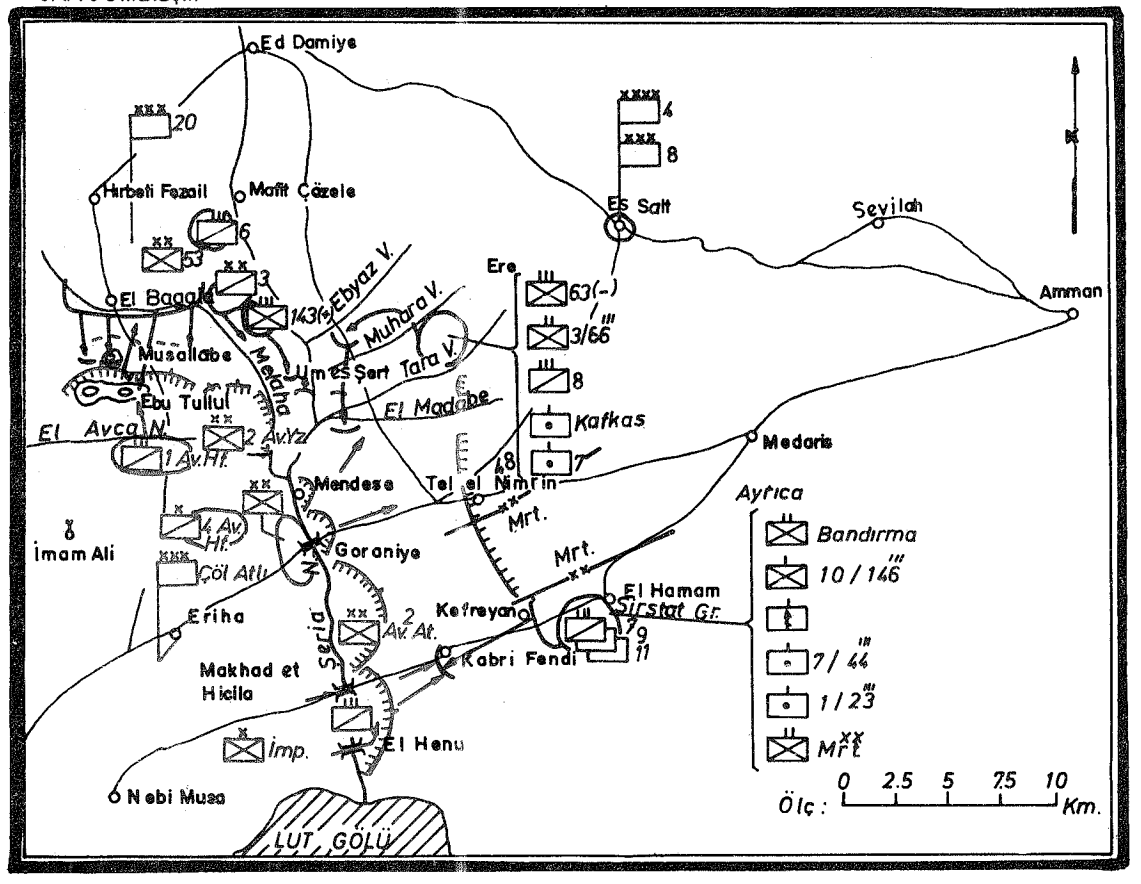
Kroki: 52

Musallabe Muharebesi
(14 Temmuz 1918)

Gnkur.
As. T ve Str. E. Bşk.

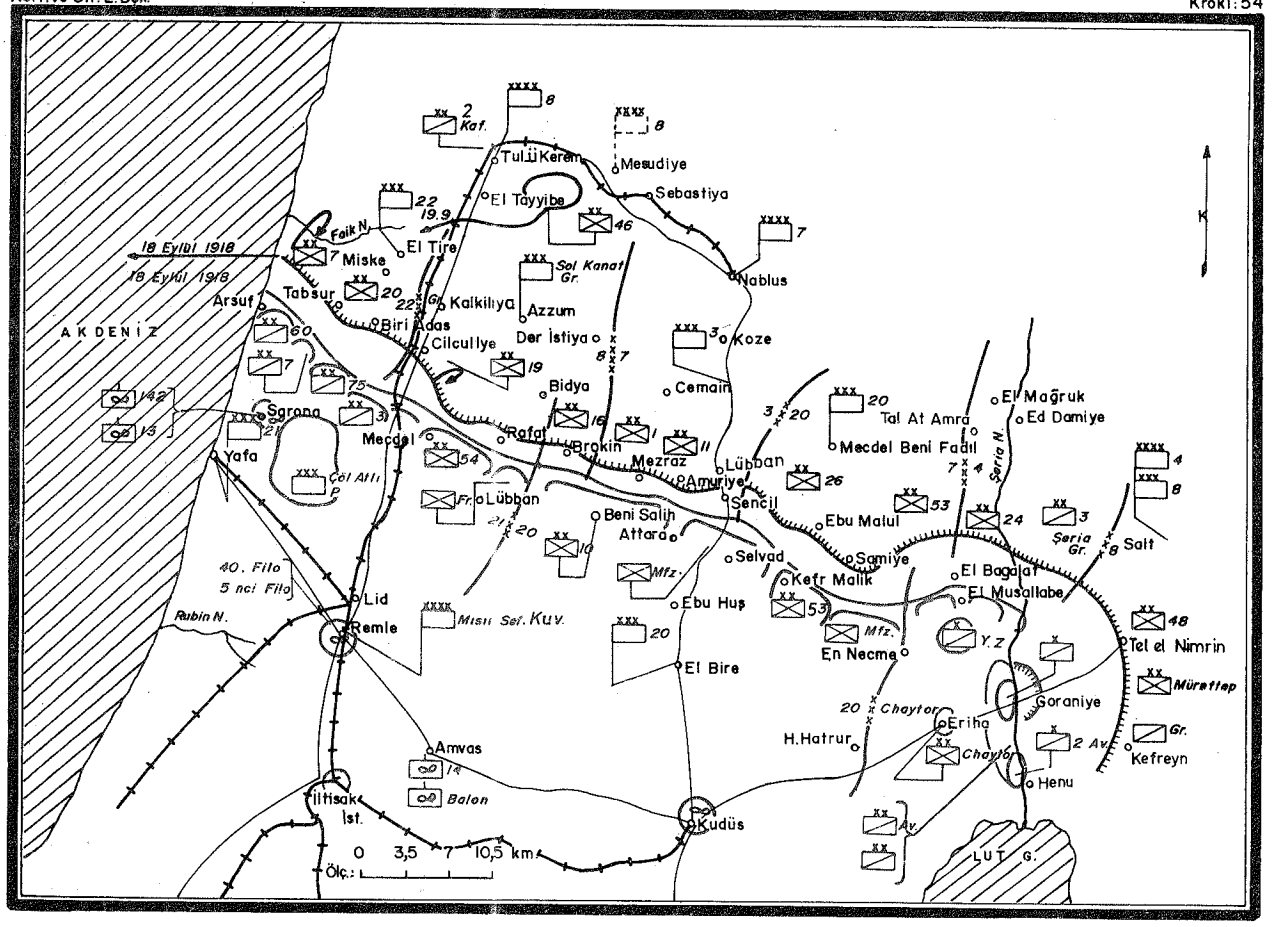
Kroki: 53

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Tarafların 18 Eylül 1918 Durumu

Kroki: 54

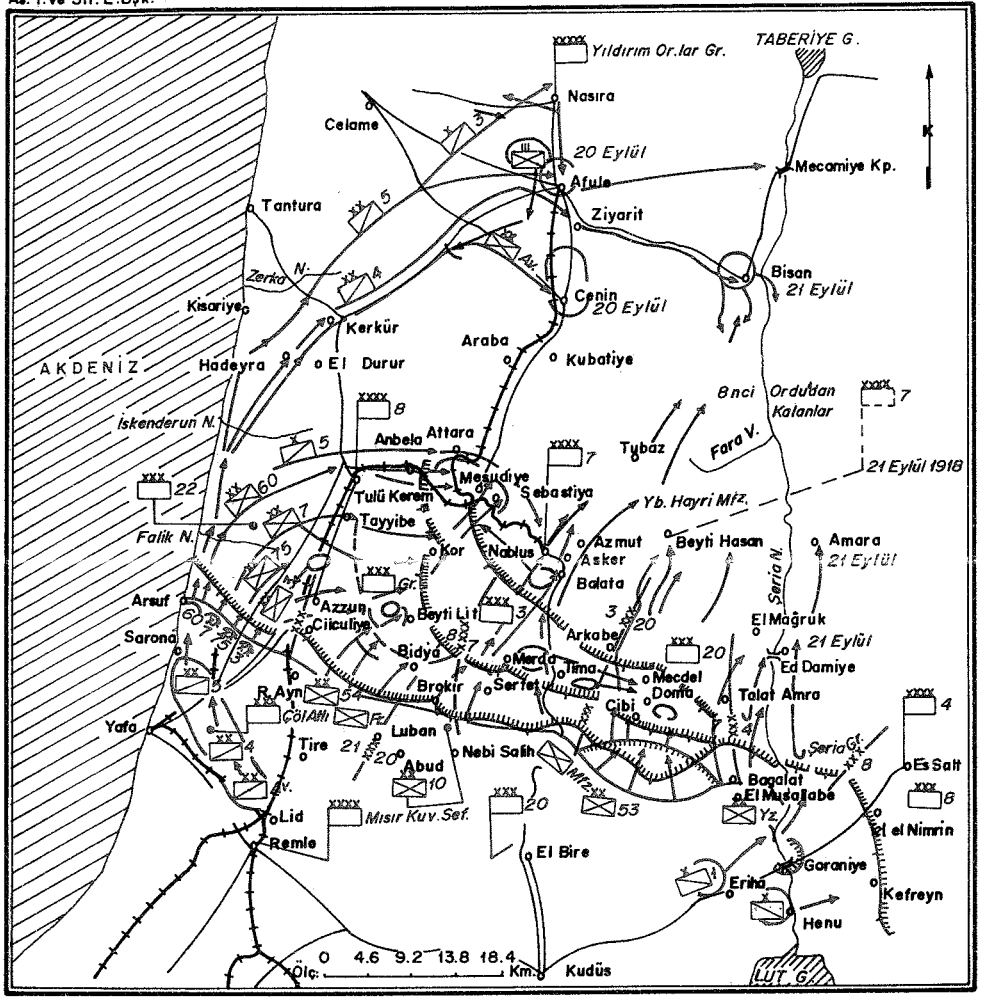

Nablus Meydan Muharebesi

(19 - 21 Eylül Harekâtı)

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

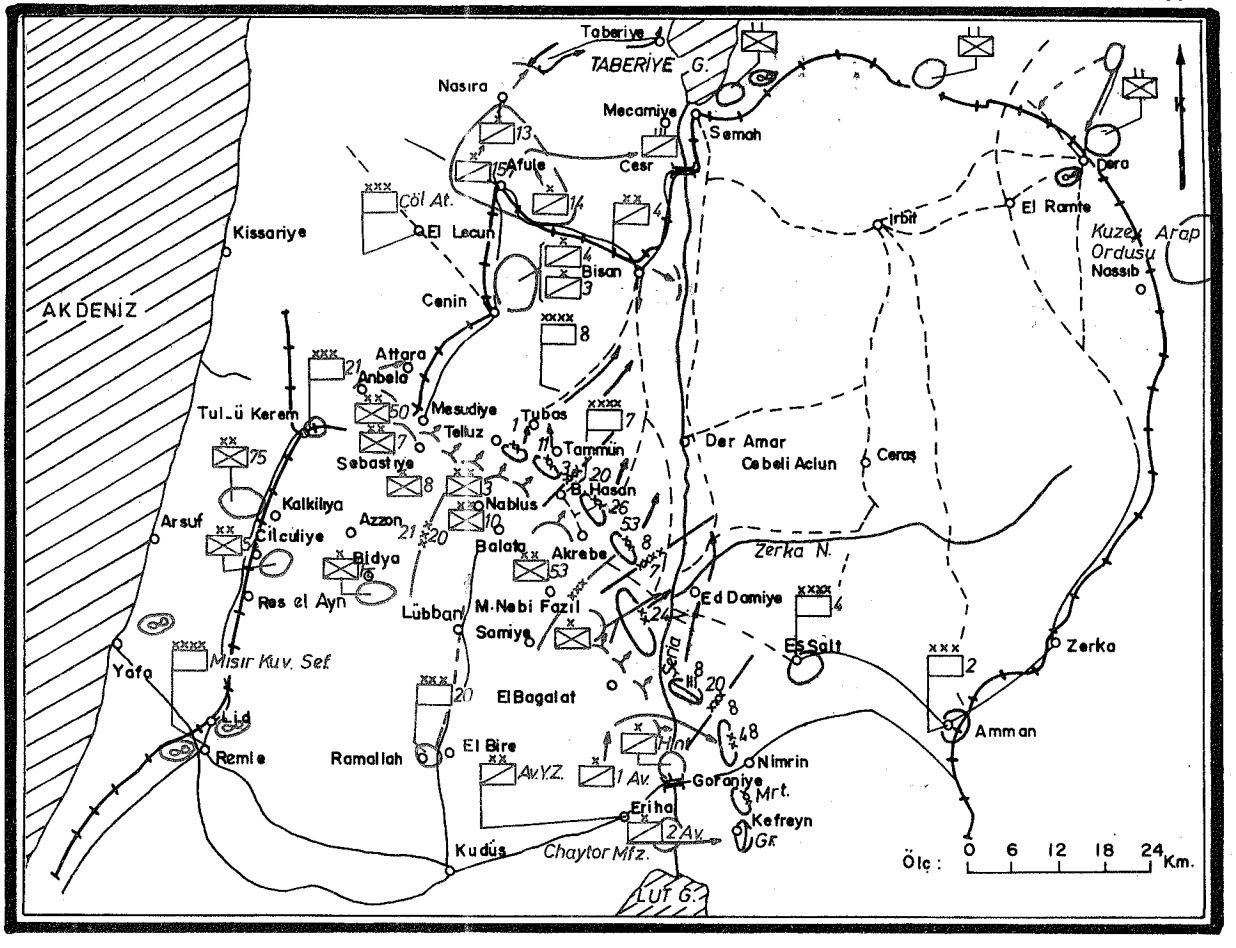
Kroki : 55

Gnkur.
As.T. ve Str. E.Bşk.

21 Eylül 1918 Muharebeleri

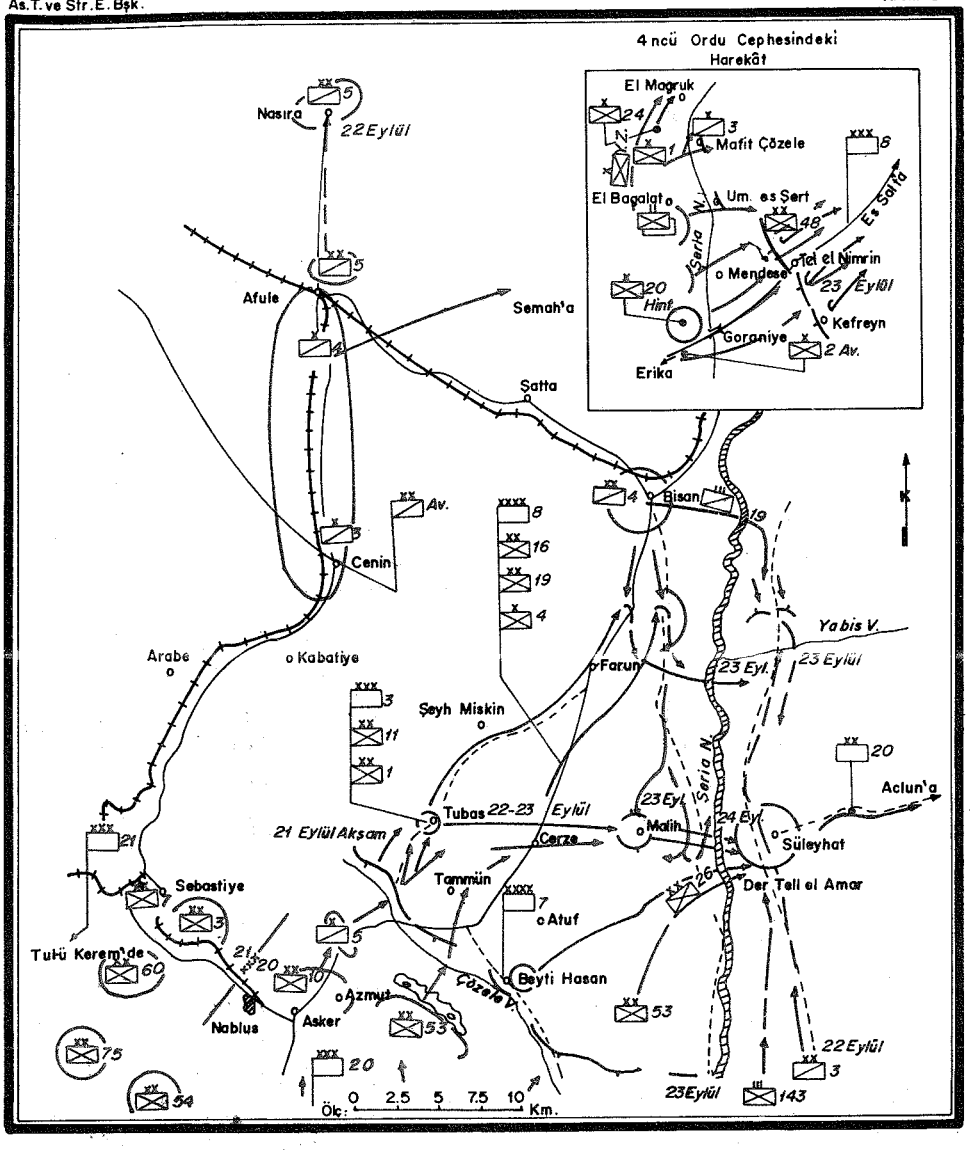
Kroki:56

Türk Kuvvetlerinin Şeria Nehri Doğusuna Çekilişi
(21 - 23 Eylül 1918)

Gnkur.
As.T. ve Str.E. Bşk.

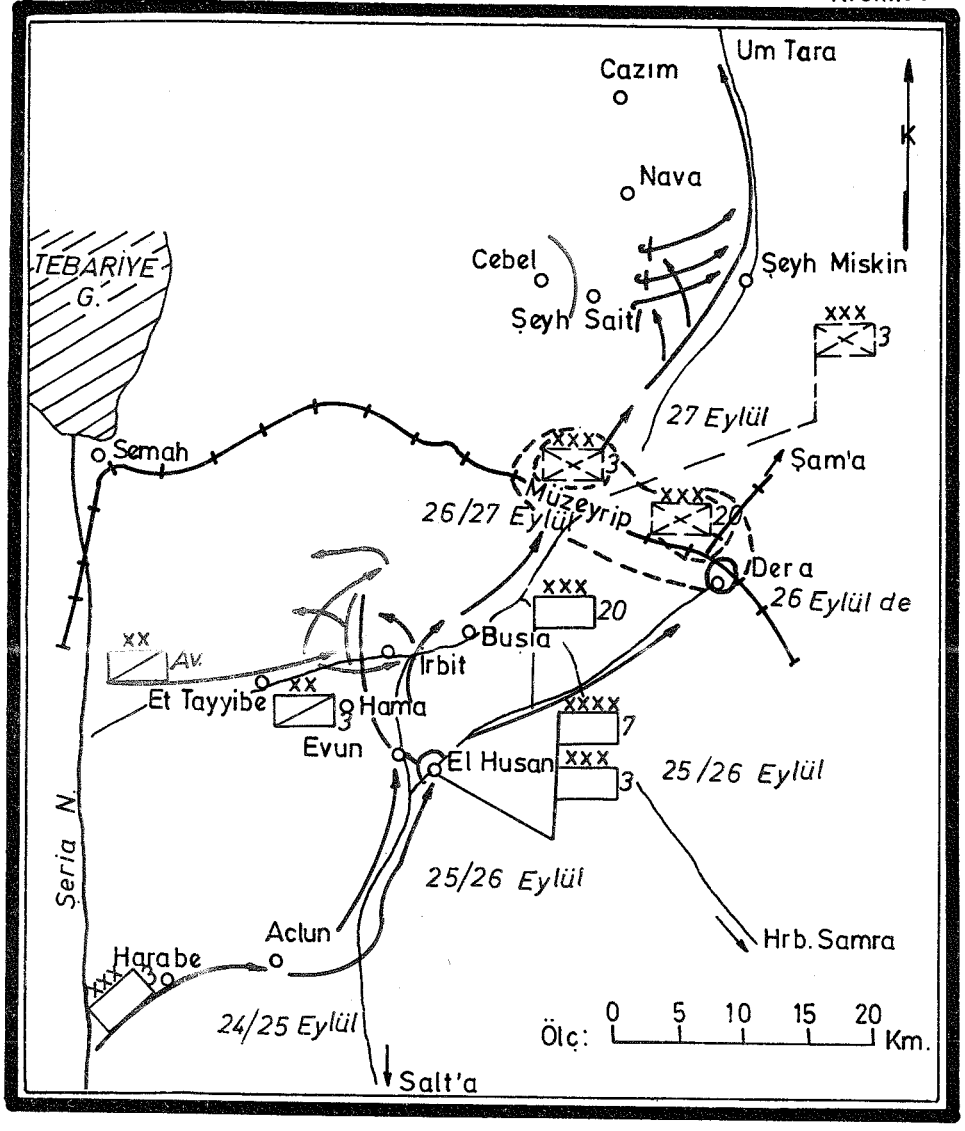
Kroki : 57

Kolorduların 24/25 ve 26/28 Eylül 1918 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

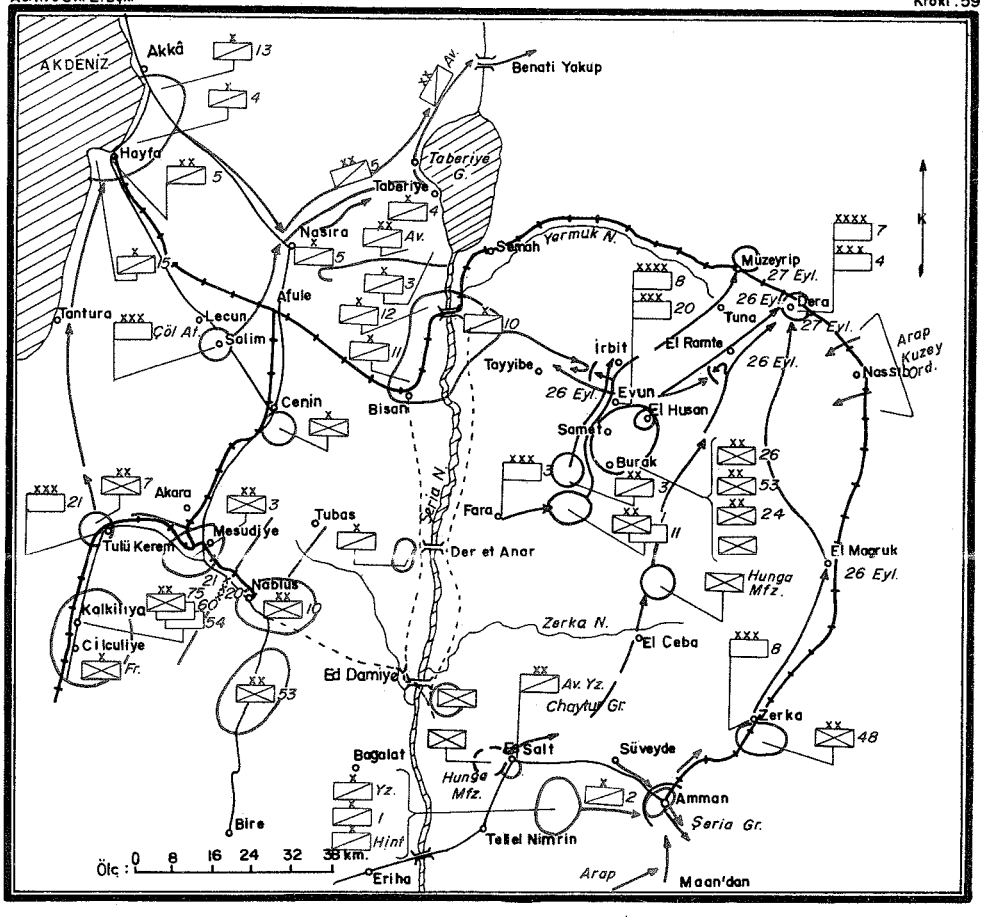
Kroki:58

Gnkur.
A.s.T.ve Str. E. Bşk.

25 Eylül durumu ve 26_27 Eylül 1918 Harekâtı

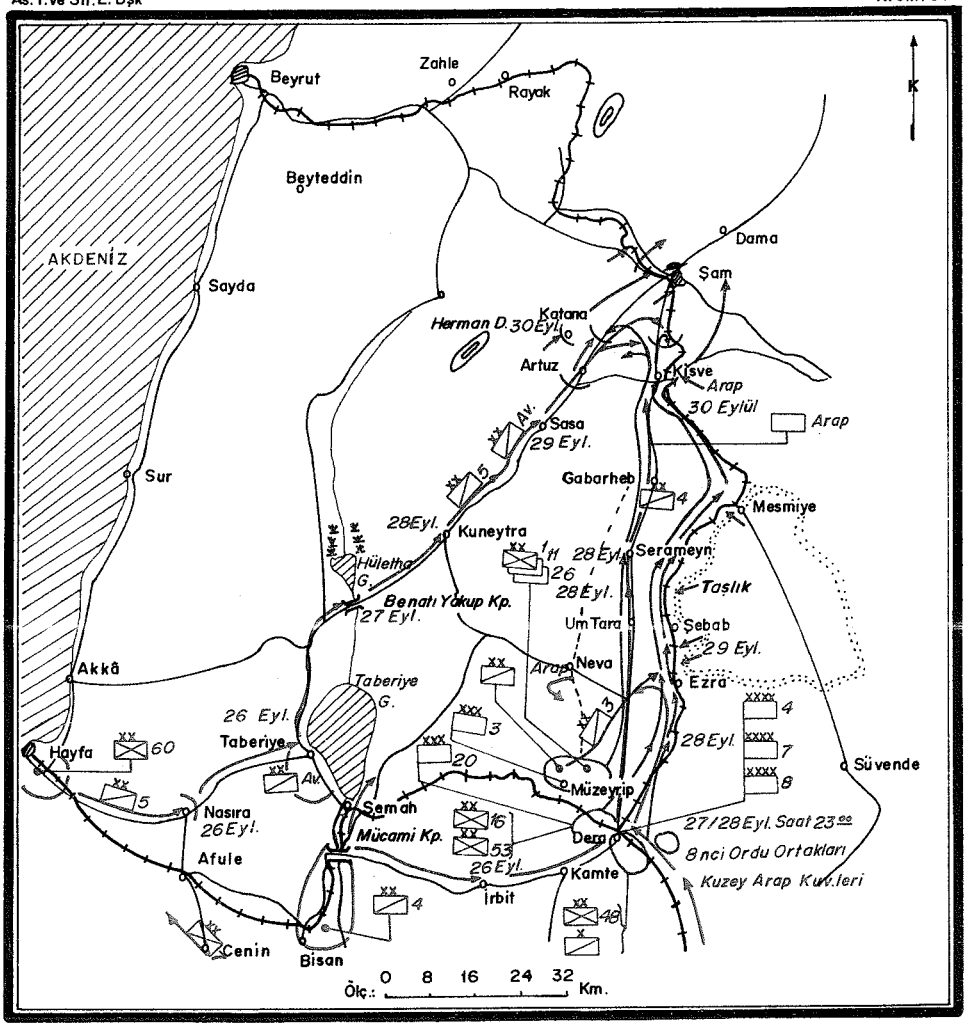
Kroki : 59

26-30 Eylül 1918 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk

Kroki: 60

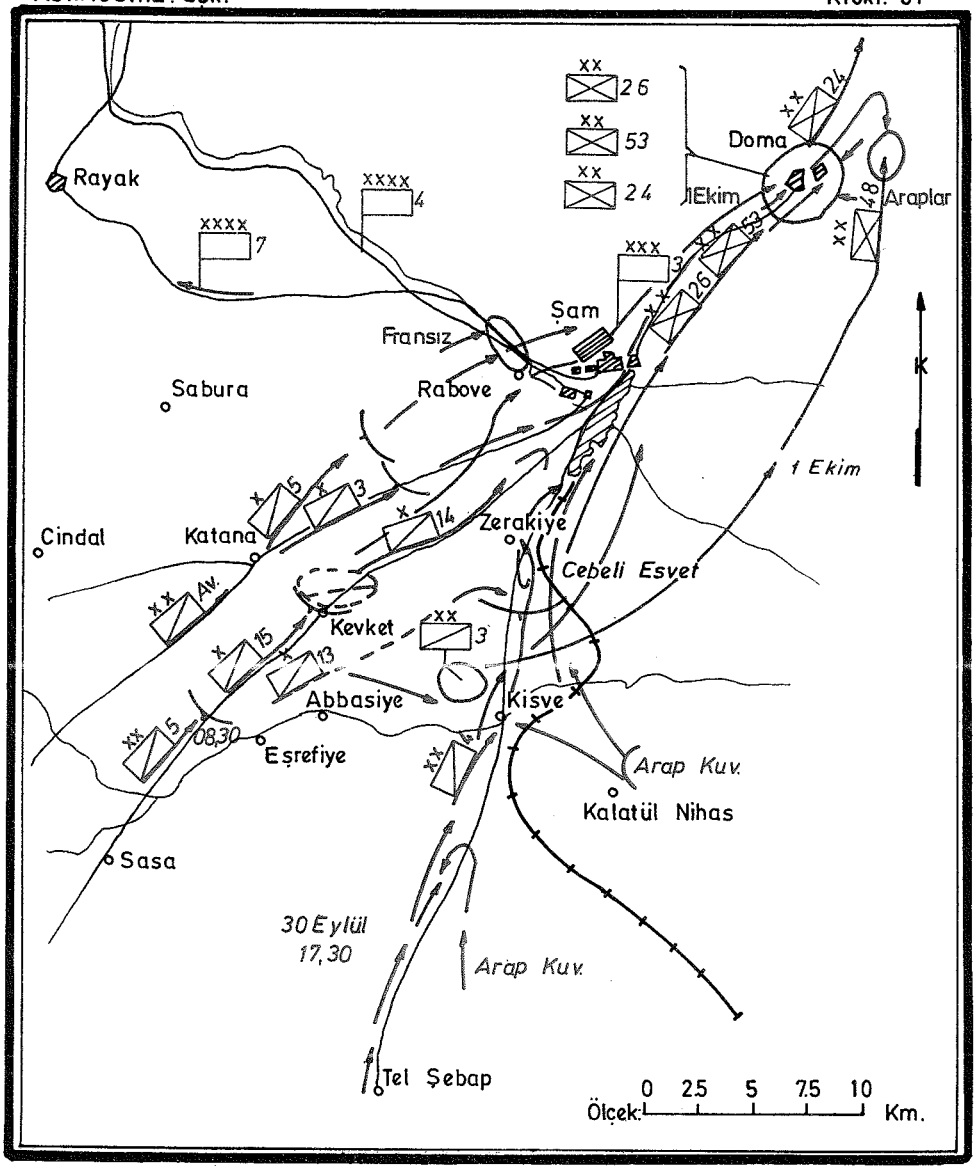

Şam'ın Düşmesi

30 Eylül_1 Ekim 1918 Harekâtı

Gnkur.
As.T.ve Str.E. Bşk.

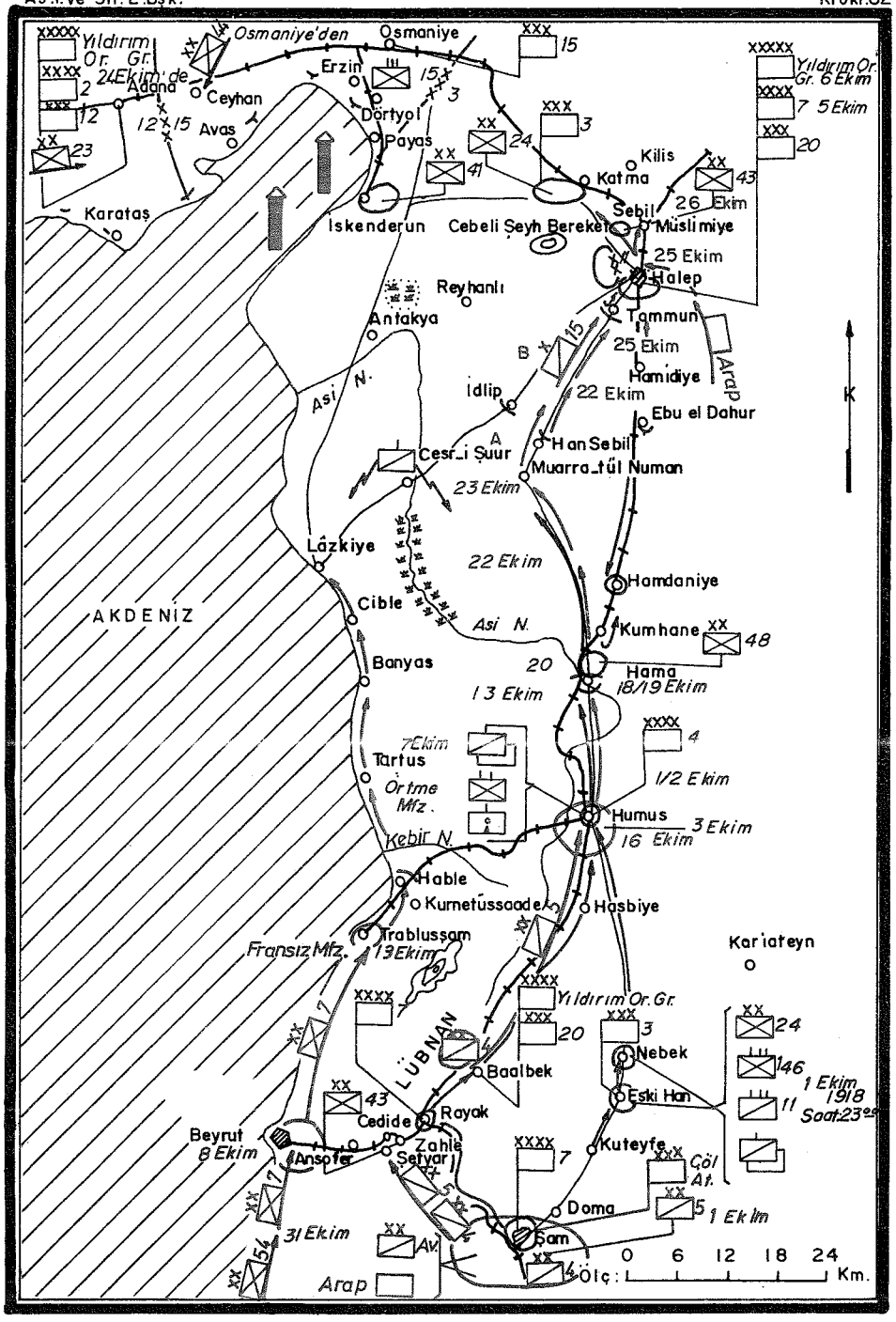
Kroki: 61

Şam'dan Halep'e kadarki Harekât
(6-26 Ekim 1918)

Gnkur.
As.T.ve Str. E.Bşk.

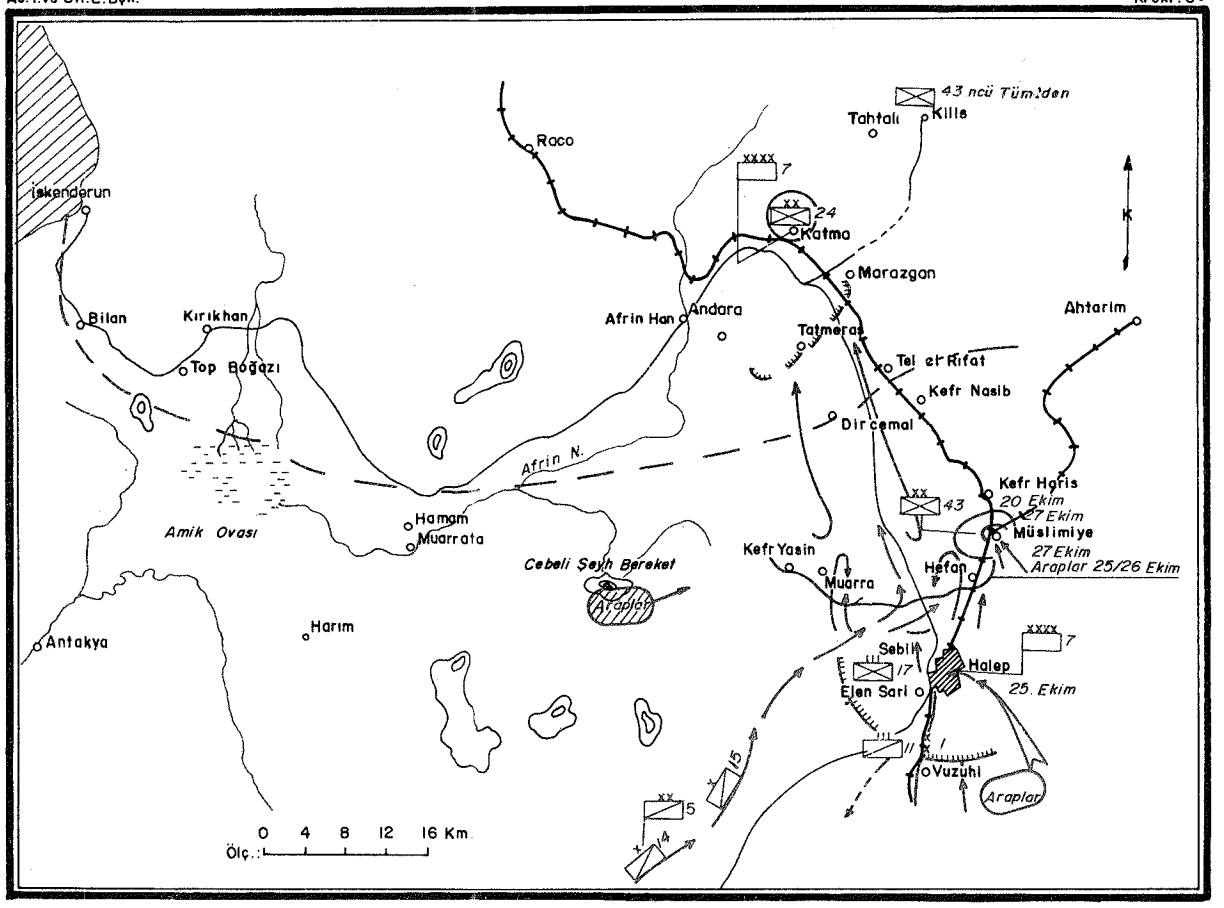
Kroki:62

Halep'te Sokak Muharebeleri
(25 Ekim 1918)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

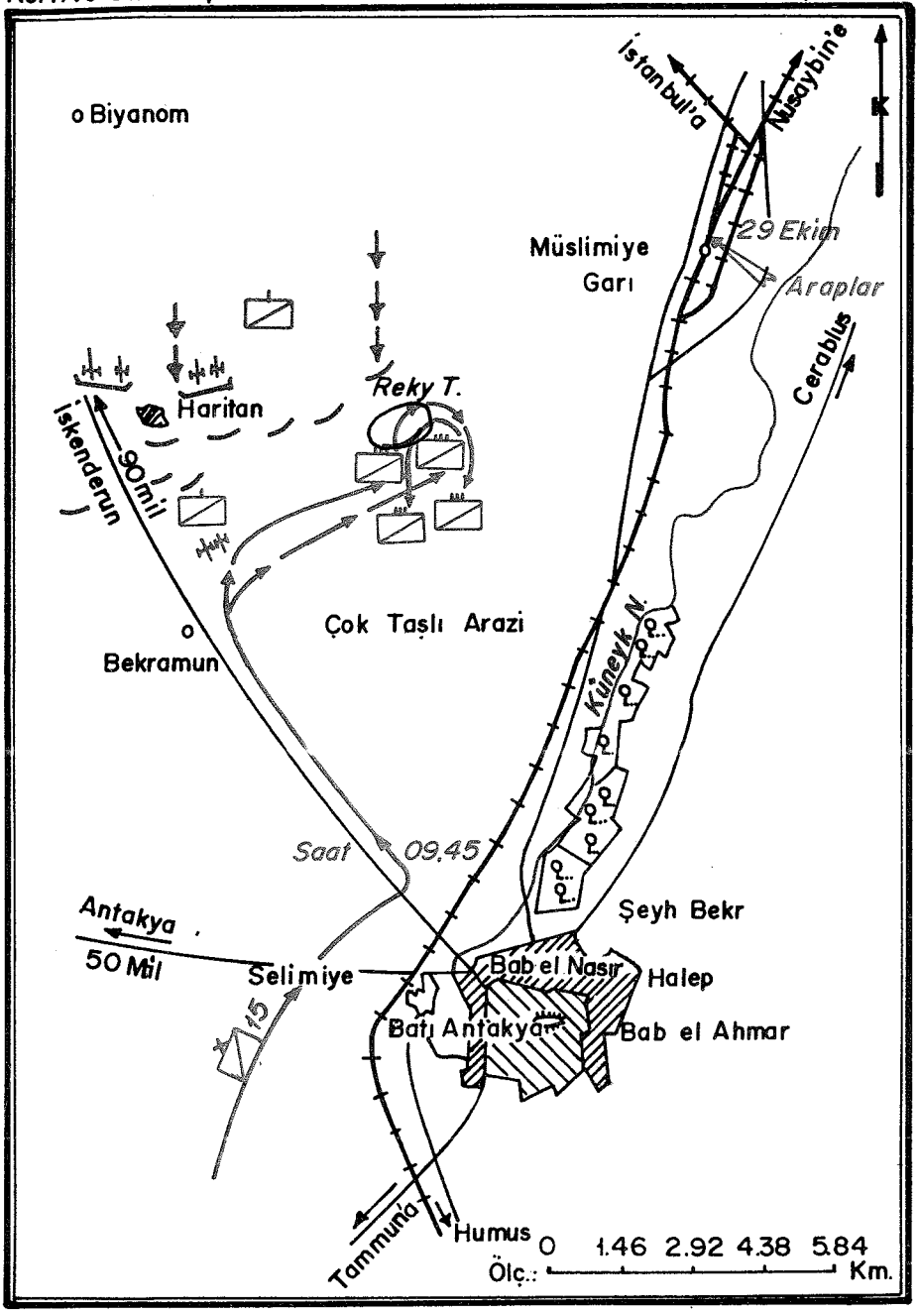
Kroki : 63

Haritan Olayı (26 Ekim 1918)

Gnkur.
As.T. ve Str. E. Bşk.

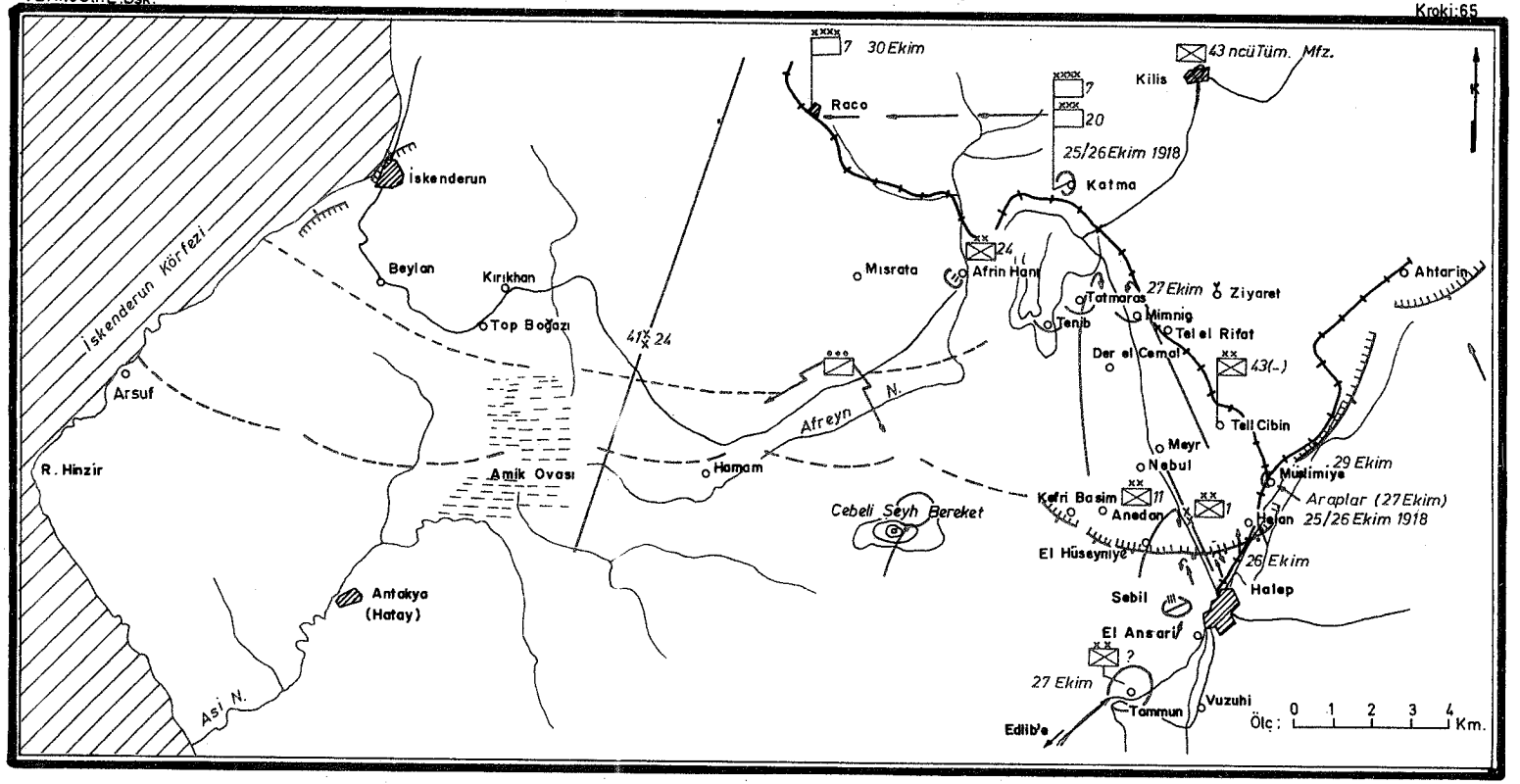
Kroki: 64

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bsk.

27_30 Ekim 1918'de Türk Orduları'nın Çekildiği Son Hat

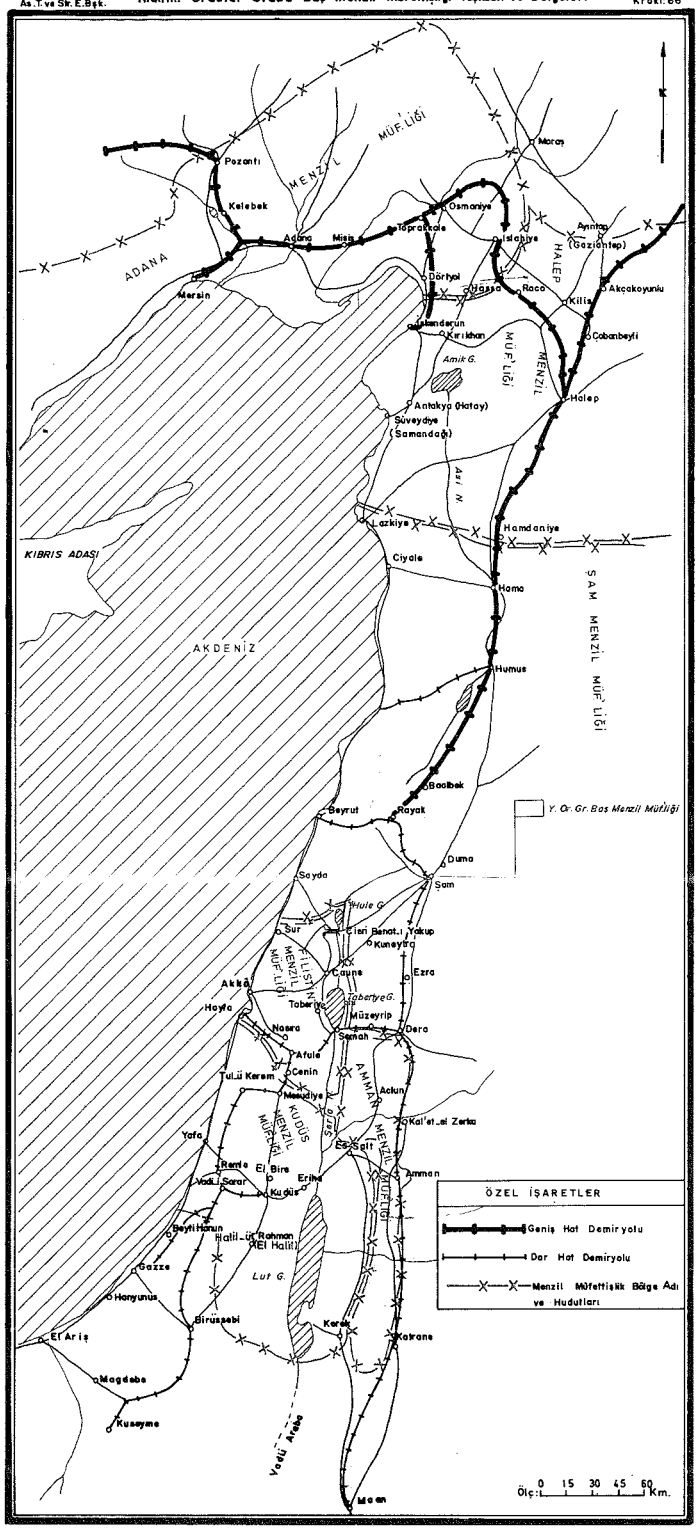
Kroki:65

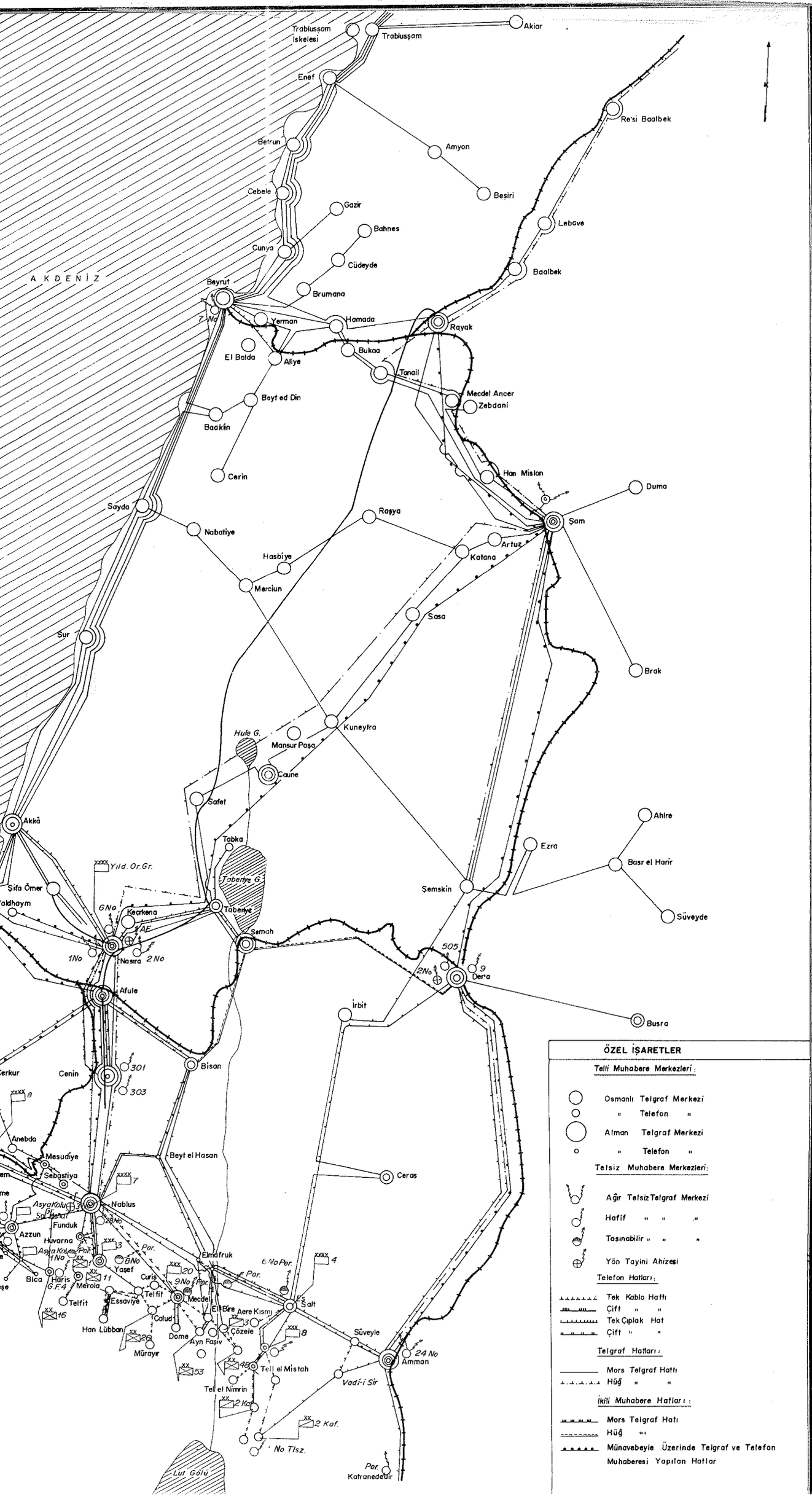

Gnkur.
As.T.ve Skr.E.Bşk.

Yıldırım Ordular Grubu Baş Menzil Müfettişliği Teşkilâtı ve Bölgeleri

Kroki: 66

ÖZEL İŞARETLER

Telli Muhabere Merkezleri:

- Osmanlı Telgraf Merkezi
- " Telefon "
- Alman Telgraf Merkezi
- " Telefon "

Telsiz Muhabere Merkezleri:

- Ağır Telsiz Telgraf Merkezi
- Hafif " " "
- Taşınabilir " " "
- Yön Tayini Ahizesi

Telefon Hatları:

- Tek Kablo Hattı
- Çift " "
- Tek Çıplak Hat
- Çift " "

Telgraf Hatları:

- Mors Telgraf Hattı
- Hüğ " "

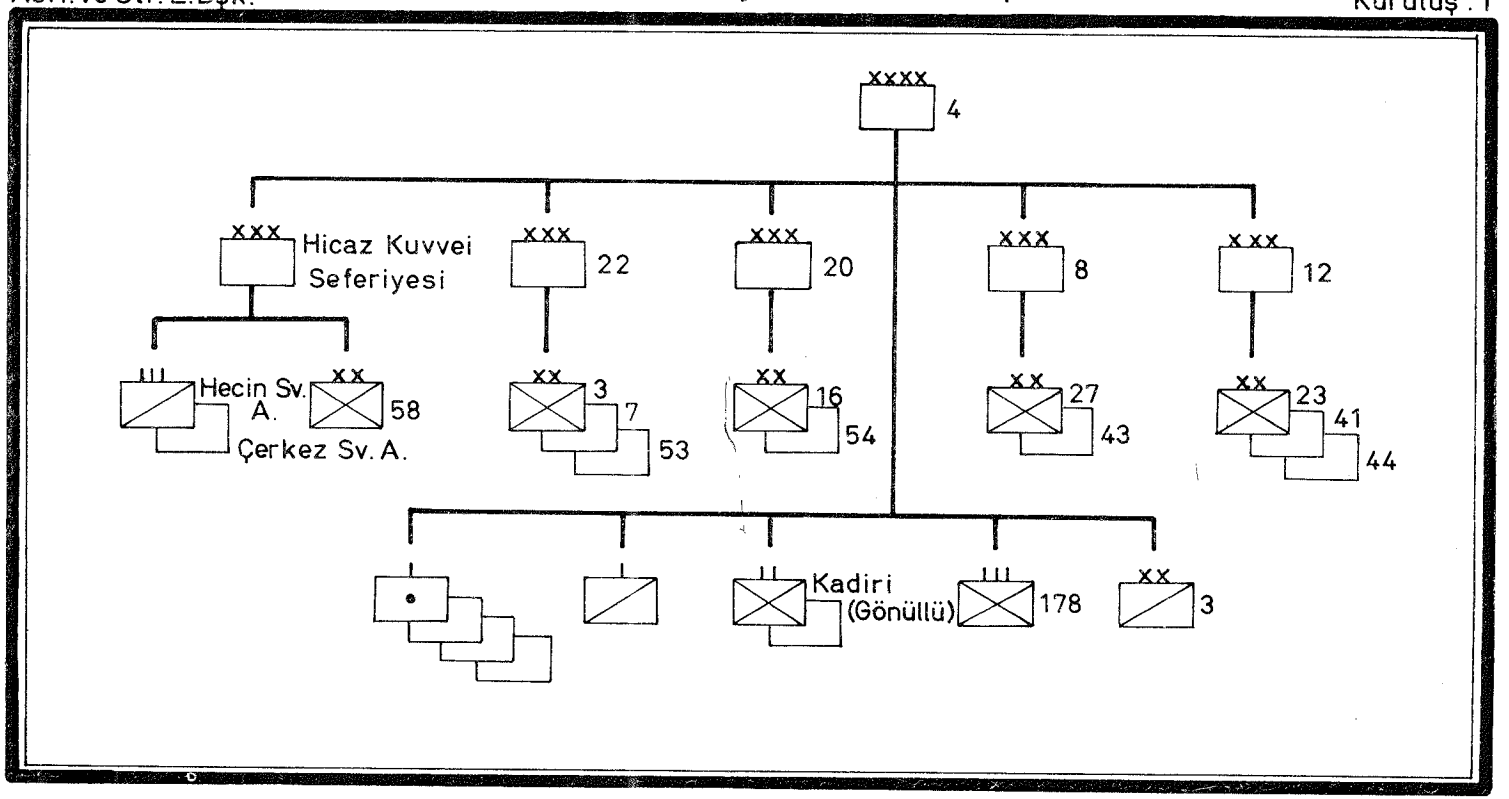
İkili Muhabere Hatları:

- Mors Telgraf Hattı
- Hüğ "
- Münavebeyle Üzerinde Telgraf ve Telefon Muhaberesi Yapılan Hatlar

Gnkur.
As.T.ve Str. E.Bşk.

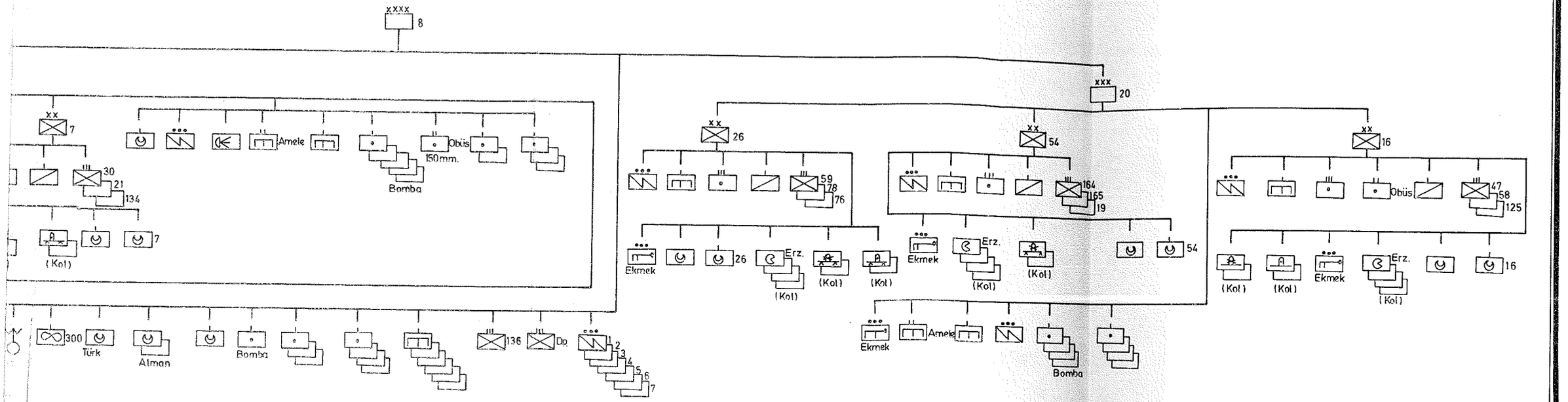
4 ncü Ordu'nun Mayıs 1917 Kuruluşu

Kuruluş : 1

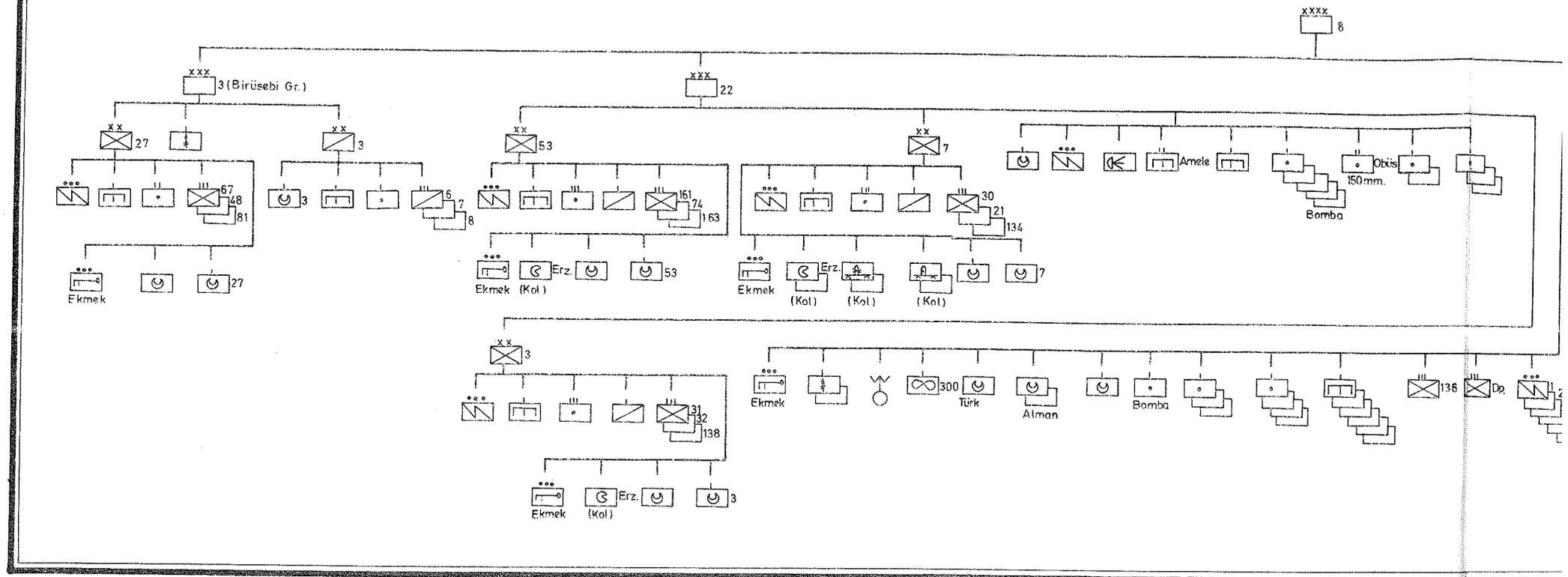
8 nci Ordu'nun Ekim 1917 Kuruluşu

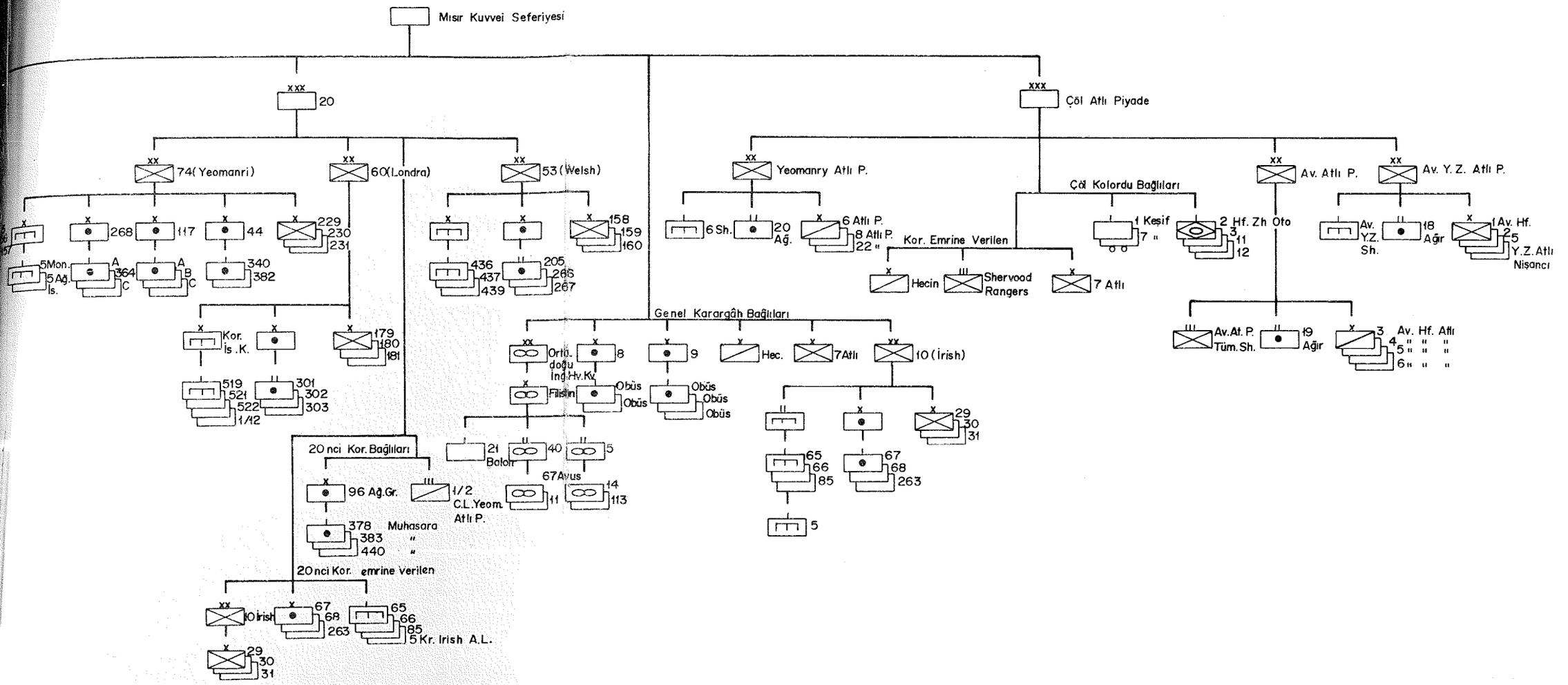
Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

8nci Ordu'nun Ekim 1917 Kuruluşu

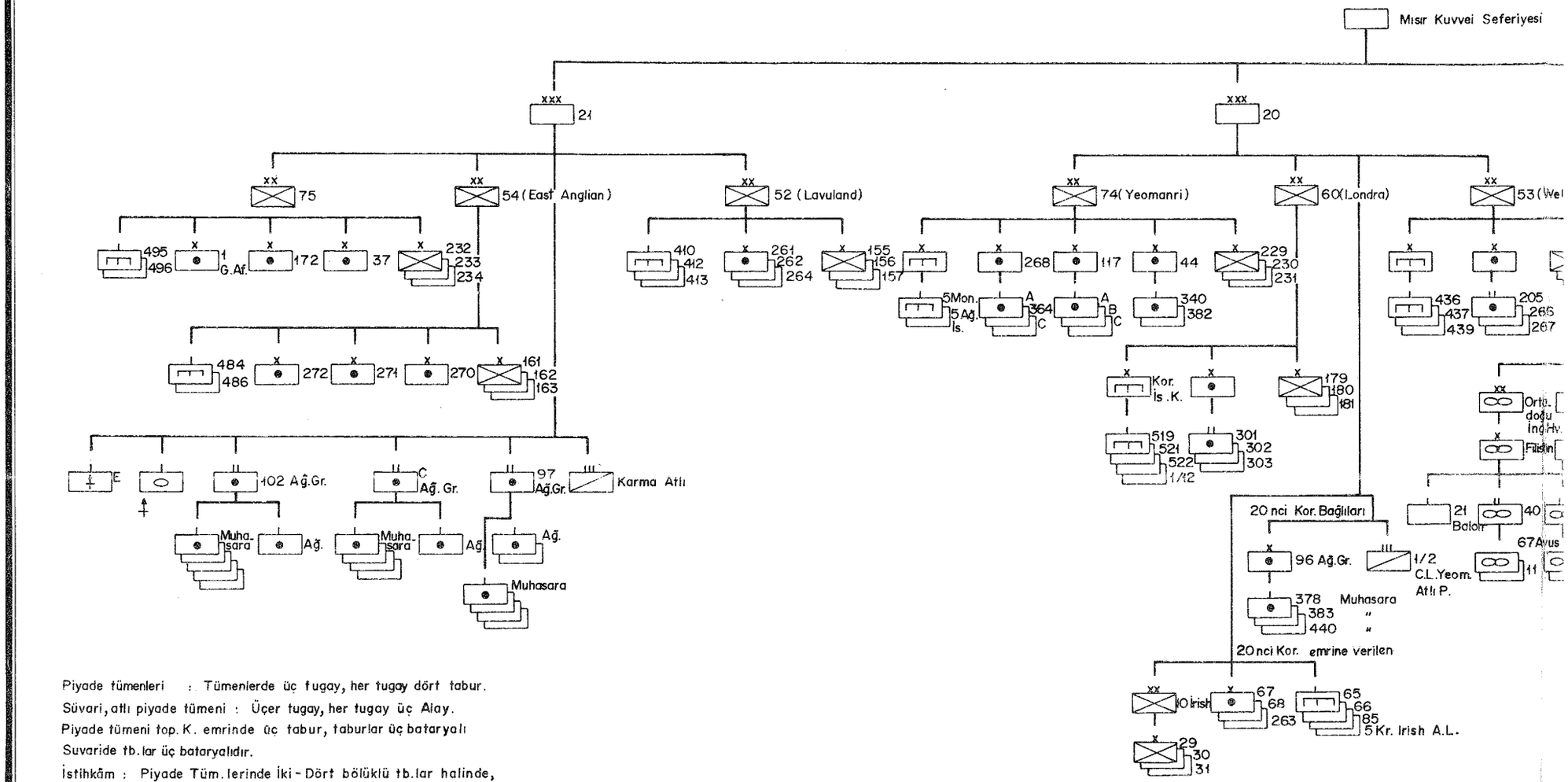
İngiliz, Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin Ekim 1917 Kuruluşu

Gnkur.
As. T. ve Str. E. Bşk.

İngiliz, Mısır Kuvvei Seferiyesi'nin Ekim 19

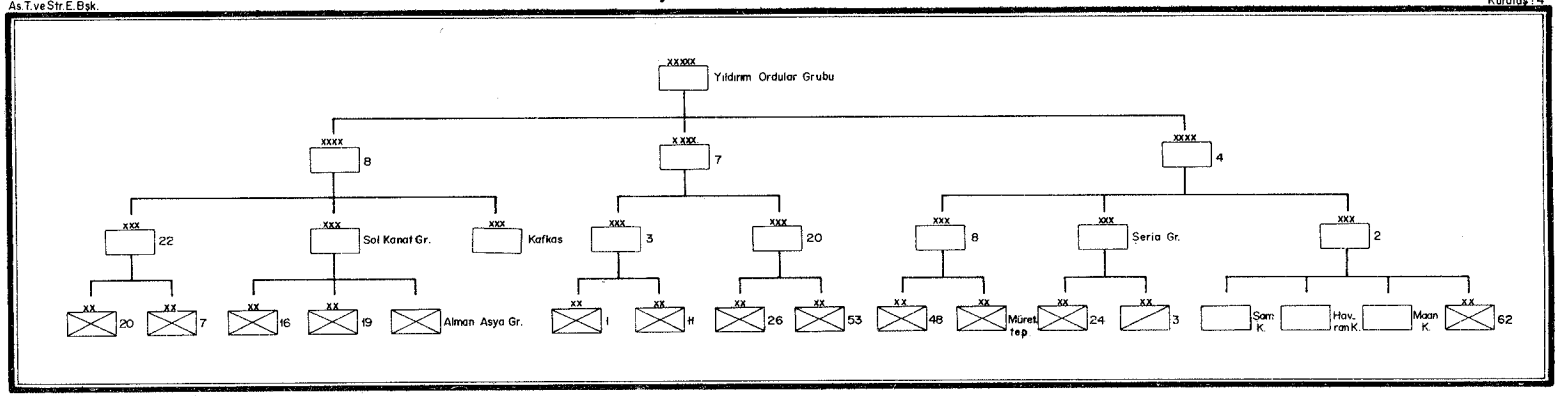

Piyade tümenleri : Tümenlerde üç tugay, her tugay dört tabur.
Süvari, atlı piyade tümeni : Üçer tugay, her tugay üç Alay.
Piyade tümeni top. K. emrinde üç tabur, taburlar üç bataryalı
Suvaride tb. lar üç bataryalıdır.
İstihkâm : Piyade Tüm. lerinde İki - Dört bölüklü tb. lar halinde,
Atlı piyade Tüm. lerindeyse yalınız bir bölüklüydü.

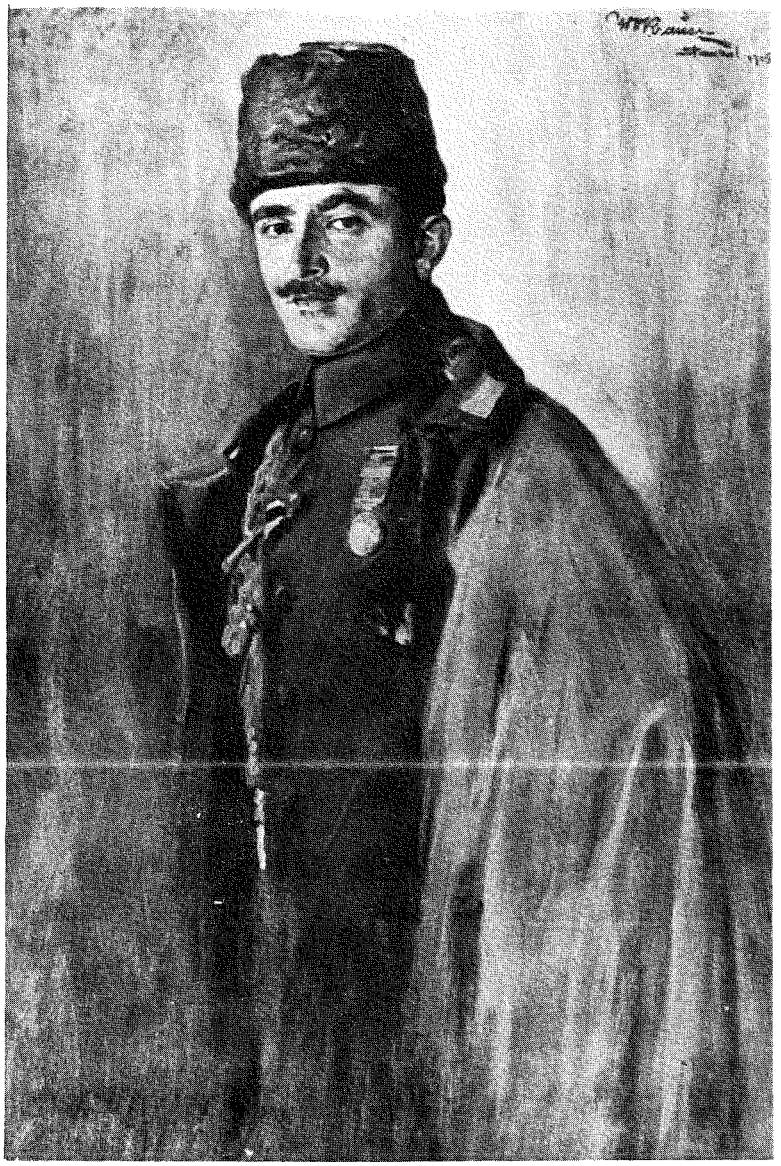
Nablus Meydan Muharebesi Başında Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığının Kuruluşu

(19 Eylül 1918)

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kuruluş : 4

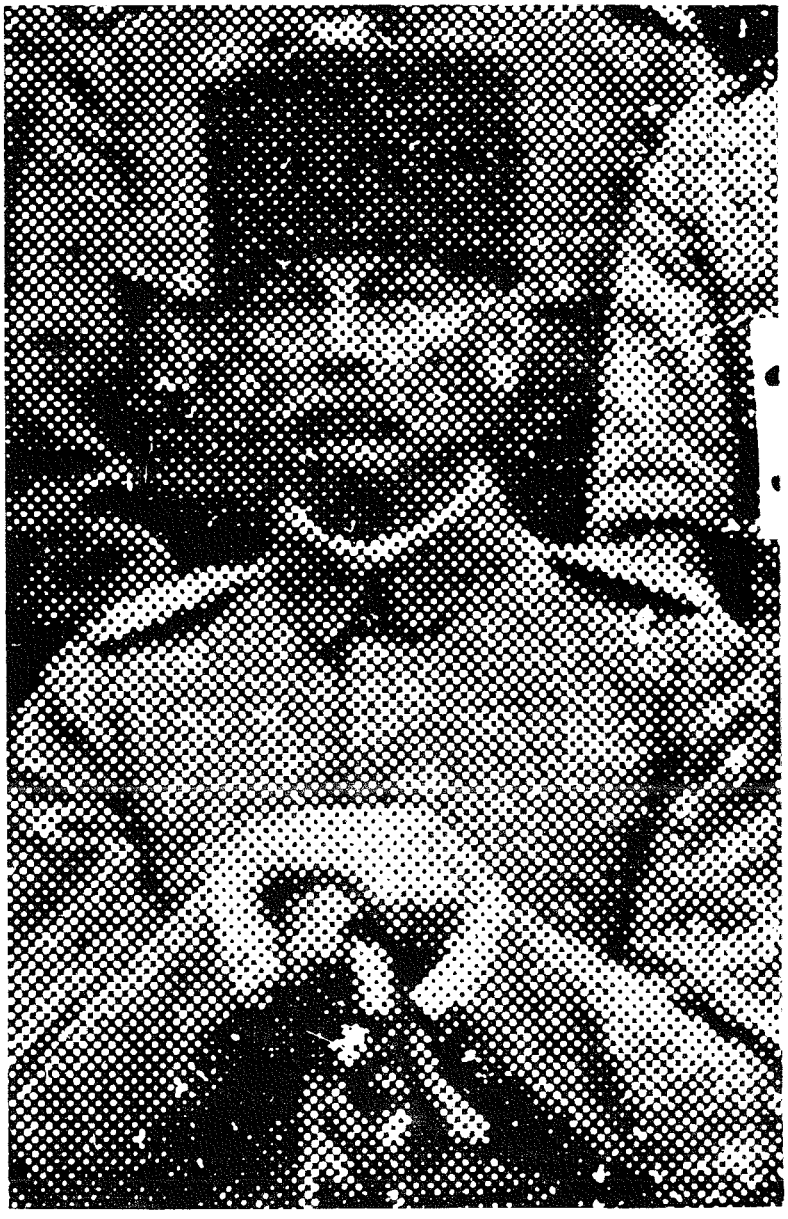

(Resim : 1) Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa

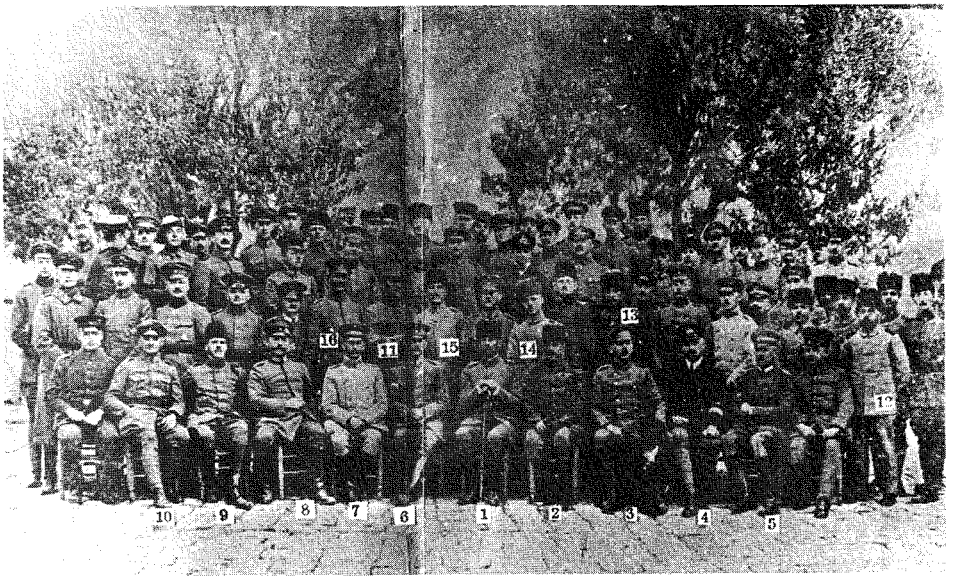
(Resim : 2) Alman İmparatoru'nun Türkiye'yi Ziyaretlerinde Osmanlı İmparatoru Sultan Mehmet Reşat Tarafından Kabulü

(Resim : 3) Mareşal Von Falkenhayn
Yıldırım Ordular Grubu Komutanı

(Resim : 4) Başkomutanlık Vekâleti Kurmay Başkanı Bronzar Paşa (Alman)

(Resim : 5) Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Mareşal Von Falkenhayn ve Karargâh Subayları (Çoğu Alman Subayları)

1. Mareşal Falkenhayn
2. Kur.Bşk.Yrb. Hüseyin Hüsnü Emir
3. Kur.Yar.Bşk.Bnb. Ludlof
4. Dz.Kur.Sb.Bnb. Fon Balnof
5. Harekât Ş.Md.Yrd.Bnb. Fon Bayer
6. Kur.Bşk.Alb. Fon Domnes
7. Sağlık Bşk.
8. Levazım Bşk.
9. Demiryolu Sb.Yrd.Bnb. Fon
10. Muhabere Kıta K.Yzb. Simit
11. Avusturya İrtibat Subayı
12. Muhasip Ömer Bey
13. Mareşalın Emir Sb. Yzb.Celâl
14. Yzb. Ali Haydar
15. Yzb. Tevfik
16. Karargâh K.Bnb. Fon Falkenhayn (Mareşalin Kardeşi)
17. İstihbarat Sb.Yzb. Lubin

(1) Hüseyin Hüsnü Emir, Ek-3

(Resim : 6) Mareşal Falkenhayn'ın Kudüs'te 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa ve Kurmay Başkanı Albay Ali Fuat (Erdem) Tarafından Karşılanışı

Filistin Cephesi ve sonra
(Resim : 7) 8 nci Ordu Komutanı (Tuğgeneral) Fon Kres
(Alman)

(Resim : 8) İngilizlerin Mısır Kuvve-i Seferiyesi Komutanı General Allenby

(Resim : 9) Bahriye Nazırı ve Aynı Zamanda 4 ncü Ordu Komutanı Ahmet Cemal Paşa (Büyük Cemal Paşa)

(Resim : 10) 7 nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)

(Resim : 11) 8 nci Kolordu ve Sonra 4 ncü Ordu Komutanı Mehmet Cemal Paşa (Mersinli Cemal Paşa).

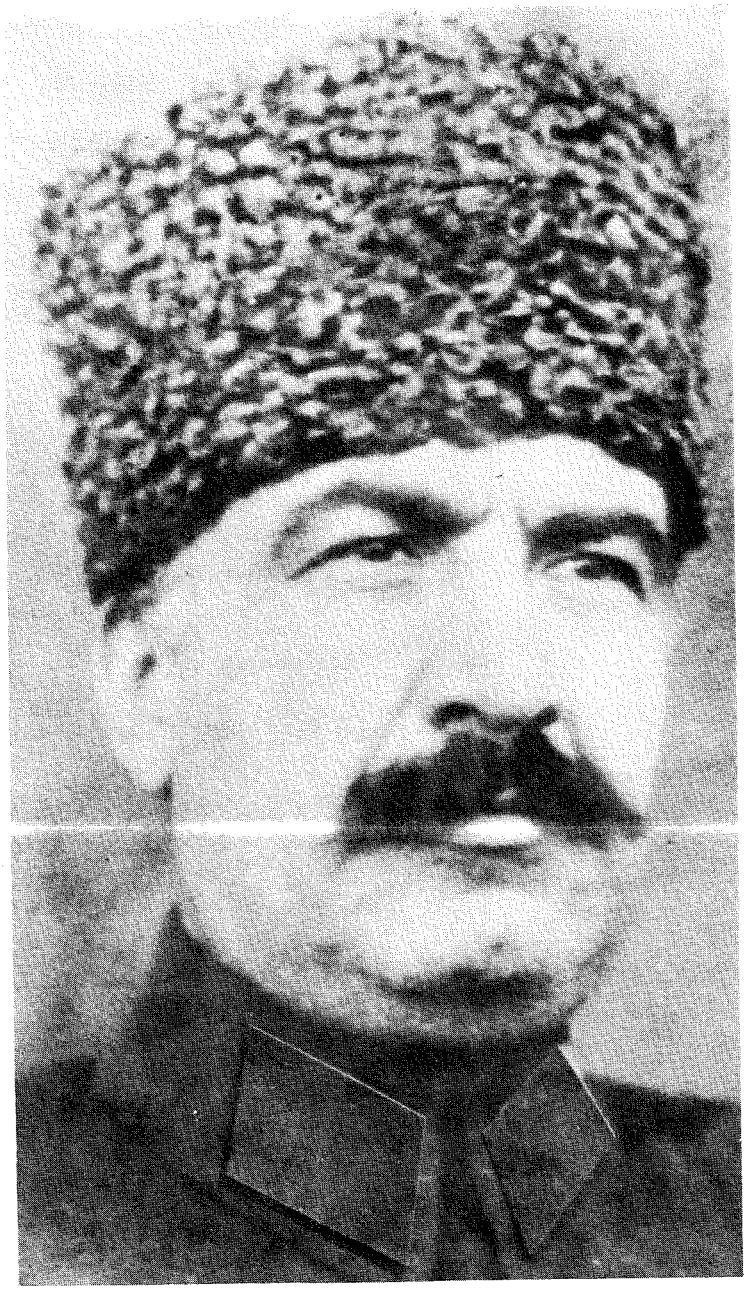
(Resim : 12) 20 nci Kolordu Komutanı Albay Ali FUAT (CEBESOY)
(Fotoğrafı Yarbay rütbesinde çekilmiştir.)

(Resim : 13) 22 nci Kolordu Komutanı
Albay REFET (BELE)

(Resim : 14) 3 ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet
(Orgeneral İnönü)

(Resim : 15) Mustafa Kemal Paşa'dan Sonra 7 nci Ordu Komutanlığı'na Atanan Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak)

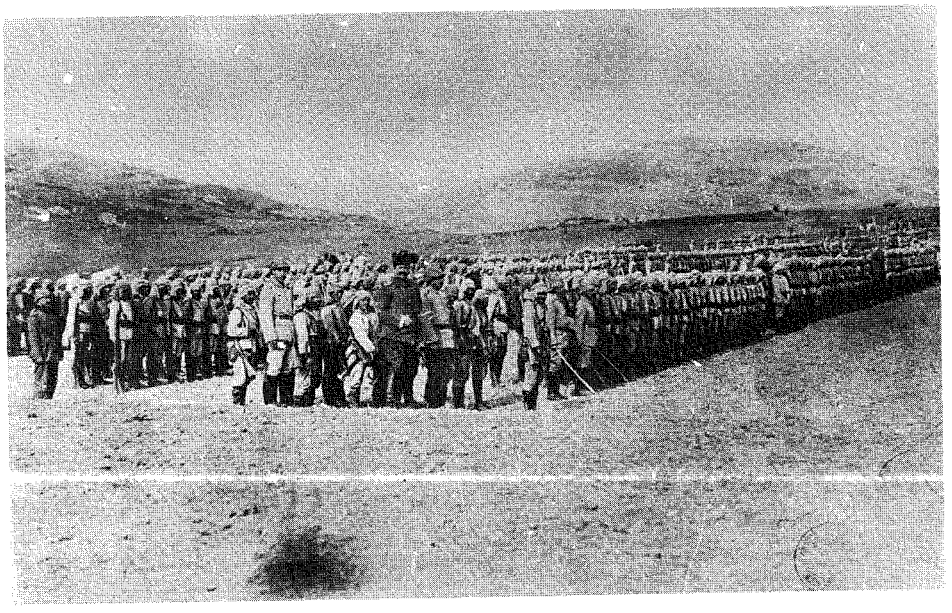
(Resim : 16) Fon Kres'ten Sonra 8 nci Ordu Komutanlığı'na Atanan Cevat Paşa (Çobanlı)

(Resim : 17) Islah Heyeti Başkanı, Sonra 5 nci Ordu Komutanı ve Daha Sonra Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman von Sanders (Alman Generali)

(Resim : 18) 12 nci Kolordu ve Sonra Medine'de Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanı Fahrettin Paşa

(Resim : 19) Büyük Bir Birlik Denetleme Sırasında

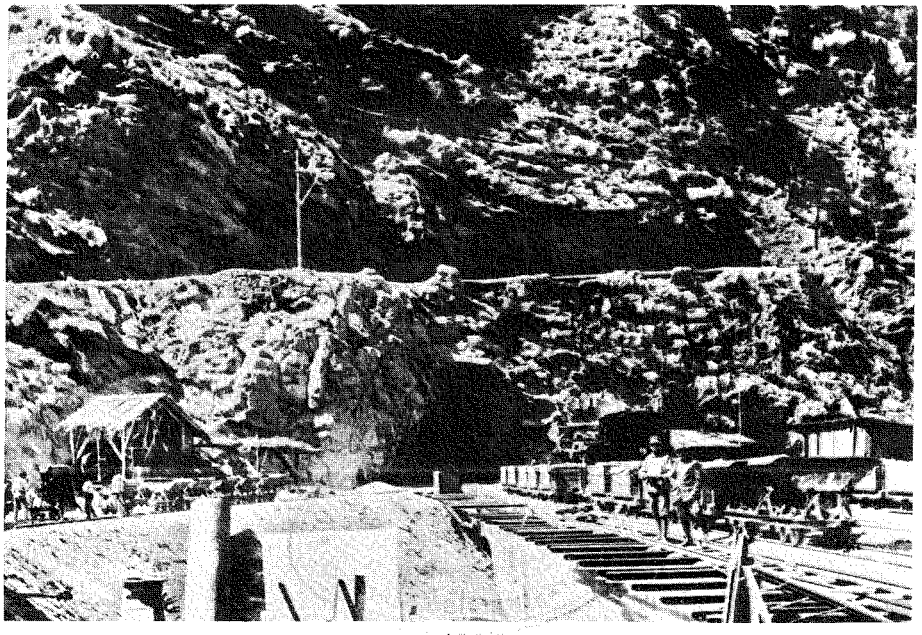
(Resim : 20) Ateş Mevziinde Bir TÜRK Sahra Topçu Bataryası

(Resim : 21) Komutanlarıyla Beraber Bir Arap Hecinsüvar Birliği (Urban Birliği)

(Resim : 22) Mevzide Bir Piyade Birliği

(Resim : 23) Yeni Açılan Toros Tünelleri